

**De orbis terrae concordia Libri Quatuor, : multiiuga eruditione
ac pietate referti, quibus nihil hoc tam perturbato rerum statu
uel utilius, uel accomodatius potuiße in publicum edi, quiuis
aequus lector iudicabit.**

<https://hdl.handle.net/1874/430530>

DE ORBIS TER
ræ concordia Libri
Quatuor,

MVLTIVGA ERVDITIONE

*ac pietate referti, quibus nihil hoc tam perturbato rerum
statu uel utilius, uel accommodatius potuisse in
publicum edi, quiuis æquus le-
ctor iudicabit.*

GVLIELMO POSTELLO BAREN-
TONIO MATHEMATVM IN ACADE-
*mia Lutetiana professore regio,
authore.*

*Adiectæ sunt quoq; Annotationes in margine à pio at-
que erudito quodam uiro, ne delicatioris palati, aut ini-
quioris etiam iudicij aliquis, ut sunt ferè hodie quamplu-
rimi, offenderetur. Proinde ut pectore candido accipere,
quæ in Ecclesiæ miserè adeò afflictæ utilitatem scribuntur,
Lector uelis, per Christum & animæ tuæ salu-
tem obtestatum te uolumus.*

*Singulorum librorum argumenta sequenti mox pagina,
capitum uero ac rerum catalogum ad
libri calcem reperiēs.*

*Cum Cæs. Maies. & Christianiss. Galliarum re-
gis priuilegijs ad quinquennium.*

LIBRORVM DE ORBIS CON-

cordia, Argumenta.

Primo, religionis Christianæ placita rationibus philosophicis docentur.

Secundo, uita, educatio, moresq; Muhamedis legislatoris Arabum, eiusq; sectatorum traditur: demum Alcoranum à capite ad calcem ex Arabico excutitur, & refutatur.

Tertio, quid commune totus orbis tam iure humano, quam diuino habeat.

Quarto, qua arte sine seditione falsæ de Deo, dijs uel persuasiones, ad ueram pertrahi possint.

LECTORI CANDIDO.

Te obtestor, quisquis es candide Lector, si non uacat, ut totum hunc librum perlegas, saltem percurras cap. 3. 4. 7. 8. 10. 14. 20. 21. 22. aut si pauciora licet, lege 3. 4. 20. & 21. Id enim unum sine temeritate affirmare non dubito, futurum, ut quisquis discendi, non contradicendi animo, ea Capita attentè legerit, possit ratione sibi non tantum in arduis rebus satisfacere, sed & cæteris quantumuis à uero alienis, modo rationem ducem sequantur, eadem persuadere.

GVLIELMVS POSTELLVS PRINCI

PIBVS MAGNATIBVSQVE VERAE IN DEVM

Pietatis conseruatoribus & amplificatoribus, totiusque sanctae Ecclesiae consortio S.

VID tanto dignū feret hic promissor hiatu: Libet hoc uersu Horatiano, Principes, coetusq; integerrimi, ne praeueniar, quibusdam occurrere: quos non dubito statim ab operis titulo, primiꝫ libri argumento dicturos, qui tam ardua & inaudita polliceatur, aut parum prudenter, aut parum sanctē absoluteꝫ esse praestitutum: quum in rebus minimis tractandis, non

raro parum perpensae uires succumbant. Praeterquam quod enim res in toto orbe summa, et quae uniuersos maximē occupare possit, à tenui eruditione uiro explicanda suscipitur: etiam & ratio & autoritas huiusmodi tractationi, quo minus absolui possit, refragantur. Quum fidei Christianae rationes à summo ingenio uiris & diuina & humana autoritate confirmatas, rationibus à philosophorum praestantiorum placitis non alienis probare et cōfirmare coner: uidebor illis D. Gregorij Ro. pont. sententiae cōtrauenire. Scriptū enim reliquit: Fides nō habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. Quamuis autem posset contra hoc axioma aliquid rationi consentaneum adferri: tamen ut probatum recipiamus, sat fuerit docere, à uulgari, & in ecclesia Christi ad hanc diem recepta opinione me non recedere. Illis qui sacris mysterijs imbuti Dei spiritu aguntur (quamuis id unū sibi imprimis persuadere debent, autorem rationis Deum, nil quamuis arduum & obsecurum, sine ratione praecipisse aut docuisse) non est rationibus confirmanda fides, quam iam satis persuasam habent. Itaq; nec hoc operis suscepi, ut apud uos philosophum agam Christianū. Quid enim aliud esset hoc tam erudito seculo, partim excitatis partim instauratis disciplinis, ingenijs tam illustribus, tanta doctorum hominum copia, quàm secundum prouerbum *γλαῦκας εἰς ἄθλιωας*; At illis qui alieni à nostra persuasione sunt, in diuinis uero rebus sua etiā autoritate, à nostra diuersa uentuntur, nitunturq; certe ea ratio exponenda est, quam à ueritatis autore Deo dimanasse credimus. Quis enim unquam finis erit altercandi, & sua pertinaciter simplici autoritate defendendi, nisi ratio ueri & falsi discrimē fecerit, et inter litigatores ueluti arbiter composuerit? Licet itaque mihi, quum causa nationum à uero felicitatis scopo aberrantium

E P I S T O L A

scribam, rationibus ea tradere, quæ nobis cum lacte instillata, & persuasa sunt. Nascente ecclesia Christi, miraculis: nunc senescente, & tantum non afflicta pietate, rationib. est agendū. Verum liceat apud exteras nationes ratione per nostrorū autoritatē agere. Sibi certe multi persuasere leuibus quibusdam argumentis, nunquā demonstrari posse ea dogmata quæ à nobis probantur, quod elementa sint et principia indemonstrabilia, ut et geometriæ. Vt autē pace eorū dicā, hac in re hallucinantur, dum quæ sibi persuasa habent, putant natura æquē omnibus hominib. atq; sibi fide indubitata cognita. Si enim quæ sunt diuinitus à nobis accepta haberent elementa naturaliter omnibus cōmunia, proculdubio in illis orbis pridē cōuenisset, nec reuelatione fuisset opus, ut nec in mathematicis. Alia quidē certe lex est hic obseruāda. Quemadmodum enim diuina prouidentia dedit animis nostris quoddam rationis seminariū, quo in rerum cognitionem causa uel effectu ueniremus: ita secundum ea principia quæ nullus negare potest, possumus de causis naturalib. et supernaturalibus agere, inductionibusq; & syllogismis ita suadere et demonstrare, ut ab effectibus saltem diuinarum rerum natura aparatur: quod non pauci philosophi fecere. Cæterum Paulus etiam illos ex ratione creaturæ in Creatoris cognitionem uenisse affirmat. Resperfas itaque in philosophis, quatenus ad uerum propius accedunt, rationes collegi, exposui, locupletauī, & ueluti ab iniquis uendicando possessoribus, ad nostrorum cōfirmationē aptauī. Refutauī in iisdem quæ auaritate tantum, aut contendendī libidine aut hallucinatione (nam quantumq; bonus dormitat Homerus) nō raro ab ipsis sunt scripta, leuiterq; probata. Quid uero præstiterim in toto opere, tum potissimū iudicabit, quisquis attentē legerit cap. de Trinitate, de creatione mūdi, de substantijs separatis, animorū immortalitate & resurrectione. Sum adductus ad hanc tractationē duplici nomine. Quū enim uideā literas præstantissimū huius mortalitatis ornamentū, multis hac tempestate ueluti ad cæterorum hominum perniciem, aut ad ostentationem tantum & cōtentionem datas: sit uero huius uitæ munus felicissimū, ab hominum mentibus eas tenebras dispulisse, quæ immortalitatis uia præpediunt, putauī esse ex officij mei ratione, si quibus literis ad hanc diem animum excolere sum conatus, illis ad uerū animis caligine falsi occupatis exponendū & suadendū utar. Suscepti operis altera causa fuit huiusmodi. Quum à plurimis insigni & sacrarū & humanarū disciplinarū cognitione uiris, tam uerū affirmatū cōfirmatumq;, quā falsum refutatum, partim ratione, partim autoritate uideam, cæterum illa præclara opera inter nostros qui de uero nō ambigūt, delitescere cernā, constitui apud me,

me, dum quæcunque & uerum probant & falsum improbant, tam ex
 aliorū laborib. quā à nostra, licet tenui, industria, ratione duce, colle-
 gero, cœtuiq; uestro sanctissimo opus excutiendum permiserō, hoc ip-
 sum in eorum populorum linguas, contra quorum errores scribo, con-
 uertere, adq; eos deferre, & aperire, ut contra se obiecta aut diluant & sa-
 tisfaciant, aut reiectis falsis uera suscipiāt. Puto enim Deum Opt. Max.
 ideo mihi hanc tam uariarum linguarum licet mediocrem peritiā, uelu-
 titalentū cōmisisse, credidisseq; ut inde aliquis fructus in cæteros homi-
 nes, quib. sum natus, redūdet: utq; animos saltē faciat prouidentia, hoc
 meæ tenuitatis & superficialiæ rerum omnium cognitionis exemplo, ma-
 gnis & absolutis omni genere uirtutū doctrinarumq; uiris, ut quæ in
 uotis saltem habui, ea re ipsa exequatur. Hoc Opus quū magnitudine
 animi non deiecta, opibus autē & magno Principū magnatumq; adiu-
 mēto & fauore egeat: à me tamē quamuis tenuissimo, & ab externa feli-
 citatis parte omnino imparato, ideo posse suscipi iudicaui, quod animo
 ad uerū suadendū & Remp. Christianam iuuandā bene affecto, à nemi-
 ne me posse facile uinci spero. Quod autem ad facultates peregrinatio-
 ni necessarias attinet, si aliunde non adfuerint, à me ipso accipiam. Ne-
 cessitatis uidelicet leges, abstinentia resciso etiā utiliū rerū usu, & quib.
 artibus potero à me depellam: fame, siti, nuditate, patientia certabo,
^{ὅτι οὐκ ἔστιν βίον ζῆν.} Si defuerint homines, nō est, qui animos ad hanc rē
 fecit, defuturus Deus. I E S V Christi fauore fretus, prouinciā adeunda
 rū urbū, in quib. uigent Arabici eloquiū studia, suscipiā, eiusq; linguæ
 quæ tota ferē in Africa et Asia cōmunis est (si erit uita ualitudini pro-
 speræ comes) cognitionē eatenus assequar, quoad meū opus de Orbis
 cōcordia in eā transferre liceat, et cū illis cōmunicare, & familiari collo-
 quio exponere, qui in philosophicis et literis humaniorib. sunt uersati.
 Vt enim uulgius Muhamediorū, & qui in superstitiosa persuasione tā-
 tum formati sunt, sunt Alcorani obseruātiss. persuasioneq; addictissimī:
 ita q̄ Euangeliū, aut philosophiā attigere, sunt ab eo alienissimī. Ideo nō
 pauci Chaliphę scholas publicas cōstruētes sanxere, ne ullus q̄ in philo-
 sophicis, aut Euāgelio esset uersatus, in illis admittat. Secūda cura erit,
 ut eorū literis et opinionib. copiose instructus, in eos armari undiq; &
 nostris hominib. tela extorta ad eos impetēdos suppeditare ualeā. Si ue-
 rò inter peregrinandū forte fortuna quidā Græci autores se offerēt, nō
 potero autem (ad quam rem opus est pecunia) illos redimere, aut ama-
 nensibus satisfacere, indicabo saltē illos regi Francisco, ut in suam pre-
 clarā Fōtebellensem bibliothecā cōuehēdos curet, aut uiris & diuitib.
 & literarū amatoribus: ne diutius sub barbaris tanti delitescāt thesauri.

Ea

EPISTOLA

Ea uero etiam instituti operis ratio est, ut nō tantum in Arabicam atq̃
 Hebraicam linguam mea uertere uelim: sed & sacras literas, & si quid
 ad lucem hominibus obcæcatis reddendam facere uidebitur. Nam,
 quid aliud rogo est quàm *συναμαχῆν*, cōtra alienas à nostra persuasione
 & dogmatibus nationes agere, nisi proprijs ipsarum linguis, quæ con-
 tra se dicuntur, audiant, legant, & intelligant? Si scopum nō attingam,
 sternam uiam nostris monachis & sacrarum literarum professoribus,
 qua se Christo probare possint. Falsò enim illi tempus asserendi uite pe-
 riculo Euangelij transisse asserunt, quandiu ab ulla mundi regione a-
 best Christi uerique cognitio. Iam pridem ab orbe exulasset scæda &
 absurda persuasio, si singulis seculis singuli fuissent, qui eius literis in-
 structi & Principes commonefecissent, & cū doctis fuissent congressi.
 Verum uix unus aut alter, à quo receptū est Alcoranū, Arabib. scripsit
 Arabicè, contra impietatem illam & naturæ perniciem. Opus quidem
 certe, ut uiribus impar sum aggredi ausus, ita absolui uerborum & sen-
 tentiarum tam tenui apparatu & facundia, ut perfunctoria opera uide-
 ri possit. Si enim summos eloquentiæ proceres respicio, eorū princeps
 me intemperanter abuti & ocio & literis dicet, quod quæ recte sentio,
 politè eloqui nō possim, nec ulla dicendi delectatione allicere lectorem
 atq̃ retinere ualeam. Sed ab eo ad uos, Principes, coetusq̃ sanctissimi,
 prouocabo, satisq̃ sum habiturus si res à me tractatæ adferant orationi
 uel inornatæ lucem, non contrā. Humili & ad demonstrationes accō-
 modato dicendi genere, quale amplector ego, & quotquot naturæ ob-
 scuritatem tractant, nunquam usus est Cicero. Ideo naturalis rerū tra-
 ctatio & explicatio, mathematicæ & dialecticæ, disciplinarum ad de-
 monstrandum aptissimarum expositio, nisi ut sparsim paucis in locis
 re disciplinæ tractandis, seges & ubertas dicendi, amplificandi licetia,
 orbis orationis, fucus, uerborumq̃ lenocinium, & magnus ille eloquē-
 tiæ apparatus, quo nunquam non est usus Cicero, non se satis aperuiss-
 set. Hæc eò dico, ne exhibitis cæteris quibus ætas deest, uelint suo mo-
 re suadere quidam nostri *γόρον τὸ παλαιόν* locutuleij, formularijq̃, Cice-
 ronem cum paucis alijs tantum inter Latinos habendum. Id enim sta-
 tim in ore habent, non esse bene latinum, aut legendum, quod phrasim
 Ciceronis, aut Cæsaris, aut Liuij non spiret: quum tamen maximo æta-
 tis, rei in uita præstātissimæ, dispendio uix illius simiæ fieri possint. Nō
 sunt ergo Latini mille aut plures autores, qui animi sensa ita latine et cla-
 uoluerint, capiat posteritas? Sunt certe. At eorum nullus est Ciceronia-
 nus.

E P I S T O L A.

nus, aut Cæsarianus. Adde, nulla arte ita fieri posse imitatores, ut ijdem
 (suus enim cuique stylus & phrasis est) cum primis autoribus sint. Ve
 rum quæro inertiae & infantiae meae præsidium, dum quæ assequi nec
 curo, nec possum, eleuare uideor. Non imminuit auri, gemmarum, aut
 chrysoelectri aestimationem, quicumq; & argēto & uitro et æri Cyprio
 suum etiam esse in Rep. locum dicit. Quorundam damno præpostera
 iudicia, qui cum in uerborū obseruationibus consenescant, semper (ut
 inquit Paulus) discantes, & nunquam ad ueritatis cognitionem perue
 nientes, ad hoc uidentur nati, ut aliorum labores carpant, uituperent,
 uellicent, eleuent. Verum satis latine scripsi, si fat uere. Ea enim est natu
 ra ueritas, ut quo minori uerborum furo tractatur, eo altius in hominū
 animos penetret. Cæterū maledicorum hominum de me iudicium fa
 cile contemno, ut qui nullam humanam gloriam aut famam ab hoc o
 pere aucuper. De industria sanè illis uocabula scripta reliqui, in
 quibus uellicandis occupentur: quoniam in sacris autori
 bus leguntur, & rebus nascentibus sunt usitata
 uocabula aptanda. Valete.

VERAE RELIGIONIS, ID EST

CHRISTIANAE PROBATIO, EX PHILO-
SOPHIA DESUMPTA, LIB. I.

P T S I arduū, & supra vires humanas est, quicquam de
ijs quæ sub sensum non cadunt, tractare, quod ægrè
etiam confessa apud multos locū habeant, multi assen-
sum à manifestissimis cohibeant, sensu percipi solita su-
perficie tenus cognoscantur: ratio sit quū ad omnia,
tum maximè ad res diuinas, & ab hac feculenta mate-
ria separatas, perpendendas inefficax: tamen & cona-
tus probandi studio, & summa cōsequendi desiderio,
satius experiri iudico, quid vires humanæ possint, q̃
delidia, animiq̃ deiectione intentatum relinquere, quod uel sola assequendi
cogitatione, non parum utilitatis huic mortalitati adferat. Dum enim in cogi-
tatione magnarum rerum animus occupatur, quamuis id non soleat consequi,
quod sibi proposuit, assequendi tamen studio dum tenetur, totusq̃ in con-
templando occupatur, multis molestijs careat necesse est. In rei enim cogitatio-
nem, cum totus adeo feratur, ut planè rapiatur ab ipso affectu, fit, ut quibus cæ-
teri premūtur molestijs, illas ne sentiat quidem: ueluti qui sanguini & uindictæ
attentus est, non sentit quæ uulnera accipiat, nisi resederit, affectu ipso rapien-
te: felicitates uerò cæteras ita per transfennam uideat, admireturq̃, ut qui pro-
posito felicitatis scopo, nil planè cæterorum donec ad eum peruenerit, aspiciat
curæ ue. Quum itaq̃ uideam felicitatem esse huius uitæ scopum, quam natura-
liter omnia appetant, eaq̃ uario iudicio in uarias partes sit dissecta, dum alius
aliam eius partē sibi proponit, alius multas partes consequi satagit, solidam ne-
mo non adpetit, de ea ipsa ut summa absolutaq̃ cogitari potest disceptando: sta-
tui ita tractare, ut ex ijs sensilibus eius uestigijs, spectris, & coniecturis in cogni-
tionem ueniam, quatenus animo ergastulis corporis clauso licet attingere, di-
uinitatemq̃ summi numinis & rerum omnium opificis demonstrare, ut & hoc
labore, interim à cæteris rebus auocante, distractus, dum mihi satisfacere conor,
etiam si argumentum huic etati traditum prodesse poterit, id uerò me magnum
precium operæ fecisse uidear. Quod ut paulo altiori summa repetatur, à totius
naturæ contemplatione incipiendum esse iudico, non sine illius quem quæri-
mus, fauore & gratia id aggredi ausus: quem ideo omnibus uotis oro & obse-
cro, ut quam de eo cognitionem sua misericordia ad hanc diem nobis per sacras
scripturas eiūq̃s filiū Iesum Christum θεῶν υἱὸν ἀγαπῶντος aperire dignatus est, eandem
ueluti ab eius auctoritate uindicatam, in rationis potestatē aliquantisper transire
permittat, faciatq̃. Quamdiu durauit innocentia, proscripta ambitio est, fucus
in sacra loca non irrepsit, præsensq̃ adfuit scelerum uindex, miraculorumq̃ ef-
fectrix providentia, satis ipsa se mundo aperuit: quicquid eius nomine sacra
edixit religio, receptum est. Tempora uerò isthæc periculosa, quæ prædixit Pe-
trus, nil sanæ doctrinæ recipiunt, auctoritatem rident, ad fabulas conuertuntur,
resiliunt ab omni antiquitatis auctoritate, ut sua sectentur somnia: quibus ut sint
inexcusabiles, & meritò ab hominū numero, si ueritatem rationi iunctam non
audiant, separentur, hæc proposita uolo. Ut uerò qui falsa auctoritate ad hanc
diem sunt occupati, uerum suscipiāt, hoc opus si alijs quàm mihi profuturū est,
scriptum cupio. Non ita sanè me miseret multorū, qui post agnitam ueritatem

aut uerbis & factis eandē insectantur, aut ritu uiuendi planē explodunt; ut com-
 moueor errore & infelicitate tam multorum populorum, qui quamuis à uero
 omnino absint, falsaꝝ sectentur, nil tamen prætermittunt earū rerum, quas ad
 summam felicitatem facere persuasum habent, ut tandem illa potiri liceat. Quis
 enim non desceat tot perire labores, tot præclaros conatus admissio uitio & pro-
 uirtute recepto perire, liquores suauissimos admixtis labefactari absinthijs, ui-
 tamq̃ perpetuo mortis comitatu nunquam uiuere? Alius uendicat sibi Mosis
 sententiam, Muhamedem aliis autorem legis probat; non paucis demonis te-
 traeffigies se colenda exhibet; territantur alij lemuribus, illisq̃ sacra faciunt;
 quiduis cæteris oblatum, loco Dei habetur. Et interim ipsa apud nos latet ueri-
 tas, nostra socordia delitescit, multis incognita nominibus. Verū potissimum
 nostro uiuendi ritu, etiam si qui essent sponte illam subituri legem, quam de
 summa felicitate pendere probamus asserimusq̃, in diuersum omnino traherentur;
 quod iniquum uideatur, communem uitæ actionem usq̃ adeo à sancto
 differre præscripto; præcipuaq̃ exempla neglectæ persuasionis non à plebe pe-
 tantur, non in exlege militiā pateant, non in aulis principum ita se exhibeant,
 quin sint in mystis ipsis longe deterrima. A communi rerum humanarum stre-
 pitu usq̃ splendidiore semotos dira torquet ambitio, fumorumq̃ captatio;
 transuersos agit diuites fastus, superbiaq̃; mediocres maiorum uitijs aucti, o-
 mnia sibi licere putant. In summa, uniuersum ordinem inscit ignorantia, uar-
 nitas, cupiditas; ut rarissimi sint, qui nomini tam sancto respondeant, quos intra-
 ctos cupio. Cæteræ nationes nullum non mouent lapidem, ut falsarum persua-
 sionum seminaria ubi uis disseminent, captant muneribus, amicitia pelliciunt,
 autoritate cogunt, ui attrahunt, persuadendo nullos non sibi adiungere nitun-
 tur. At nos inertes & supini altum dormimus, satis habentes nobis habere rem
 præclarissimam more auarorum, sine ullo ipsius usu. Tertia causa est in rei diffi-
 cultate, quæ nō raro præstantissimos homines à se reijcit. Quamuis enim simus
 benè erga res ipsas affecti, fidesq̃ ipsa Dei donum, rationeq̃ destitutum, diuina
 fultum autoritate fidem per se facere debeat, tamen dum ubiq̃ ipsa se offert au-
 toritas, uidetur omnino ius idem omnium, nisi ratione delectū feceris. Omnes
 enim aut quærent, dum se habere putant, aut profitentur Deum. Iudæi, Muha-
 medici, Indi creatorem unum cœli & terræ aut colunt, aut agnoscunt; itidem &
 nos facimus. Esto aduena, nil unquam de Deo (quem tamen à natura haberi
 dum censes) audiueris; certum est tibi esse dubium, cui omnium credas, nisi te
 ratio cogat in alteram potius, quàm in alteram partem deflectere. Si sola autori-
 tas legem faciet, omnium erit par ratio, quum nulla erit. Nullus sanè mortaliū
 non maximè præscripta nostra probaret, si omnia ipso ab ingressu caperet. Ve-
 rum quum multos admodum ethnicorum, Iudæos uerò & Muhamedicos o-
 mnes à nobis difficultas alienos faciat, ratione cum illis agendum censeo, cum
 in omnibus, tum maximè in his quæ sibi persuadere nequeunt. Qualia sunt ista:
 Condonandum esse non solum iniuriam, uerum & talionis loco beneficijs re-
 pendendam, quod non solum ei, qui quietem in hac uita cōplectitur, sed omni-
 no est homini Christiano agendum. At quid mirum si recuset hoc credere Iu-
 dæus, Turca, Persa, Maurus: cum nos ore tenus sacrosanctū illud præceptum
 obseruare soleamus? Alijs uerò etiam suadeamus, id quod basis est & probatum
 uerè p̃i hominis, esse non præcepti, sed consilij. Rationibus ergo erit agendum
 cum Iudæo & Mahumedano, ut ueniam uindictæ anteponendā omnino cen-
 seat, nisi quatenus ad legū animaduersionem spectat. Iam uerò ipsa sacrosancta
 trinitas alienos à Christo & Mauros, & Mosaios fecit: quod nulla ratione ui-
 deatur,

deatur, ut idem simplicissimumq; sit tria: & ediuerso, quod etsi arduum est demonstrare, & penè supra facultatem humanā, conabor tamen ut quatenus autoritati ratio suffragari poterit, illam ex sacrosanctis philosophiæ penetralibus propalare, uestigijsq; indicare, aciei q; mētis offerre liceat. De aduētus Iesu Christi necessitate & ratione si quid poterit haberi, quod non facile iudicium rerum humanarū non imperitū concipiat & probet, faciam periculum; quamuis cum illis sit mihi agendū (intelligo Mosāicos & Mahumedicos) quos propria ipsorum legislatorum autoritate possim uincere. Animorū immortalitas suo loco rationi consentanea necessario argumento probabitur. Coronis erit, ut philosophis contra philosophos argumentis agamus, atq; totius præsentis uitæ catastrophe in animorū immortalitatem, resurrectionem, & uitam æternam, materiamq; immutationem ducendam esse ostendamus. Nam & maior Iudæorum pars hanc habet persuasam, & Muhamedici sexcenties in suo Alcorano legūt, creduntq;. Vt autē contra falso philosophiæ nomen præferentes armari undiq; nostra persuasio possit, ab ipsis mundi causis in primam ueniamus, mundumq; & ex Deo ortum habere, & in eundem finem referri debere, demonstrare, suadereq; tētabimur. Cætera omnia quæ nō uidētur prima fronte habere principia per se nota, atq; ideò fidem ægrè merentur, inde primo libro tradituri. Secundo Muhamedis uita & persuasio Alcorani tradetur & excutietur, nostrisq; adhuc incognita ex illorū literis uertentur. Et ne quicq; huic argumento desit, in quibus principijs tam legum prophanarum quàm sacrarū conueniant omnes homines, cuiuscunq; persuasionis, modo adultæ & excultæ, ut etiam in hac parte labefacta nostris non defuisse uidear, tertio libro subiungam. Satis enim non est, uerum ipsum adseruisse demonstrasseq;, nisi etiam si qua parte differat, explices, tuteris, ac ueluti in libertatē planè uindices atq; adseras. Quid autem de sua persuasionē Iudæi, quid Mauri Ethniciq; sentire debeant, quibusq; rationibus in nostrā transire, refutatis uanis ipsorū opinionibus, & nostris substitutis, ubi ex ipsorum placitis docuero, finem dicendi faciam, adnotatis, quæ in unaquaq; persuasionē ad rem faciunt, excussisq;. Nunc uerò stricte de summa rerū, Deo scilicet, mundoq; est in primis agendum.

DE MUNDO ET DEO. CAP. I.

In dubium mihi reuocandum non cenſeo, sit ne unus tantum mundum, an plures, quisue præstantior: cū iam inter philosophorū principes, ueluti decretis omnium iudicio receptis sit probatissimum, nec plures, nec diuersos esse possentantū abest, ut diuisione ulla anteq; definiā, mihi utendum esse iudicem.

Quamuis enim rationibus & demonstrationibus mihi agendum ducam, tamen quia placita Aristotelis, Galeni, Abenreis, omnibus esse loco rationis iudico, illorū autoritatem pro ratione haberi debere, ut nemini non probatā, certum est. Plures ergo mūdi à Democrito, ne nil uideretur præter cæteros sapere, introducti, exploduntur his rationibus. Nam & in causā & in effectu sequerentur absurda: plures autores esse sequeretur, pares aut impares. Si pares, superfluos. Si dissimiles, perpetua in lite: quod causę primę repugnat. In effectu uerò, seu in materia, nil superius aut inferius uideretur, confuse omnibus in quamcunq; partem procumbentibus, essetq; potius chaos quàm mundorum distinctio. His & multis alijs rationibus refutarunt inaniam hominū & ad nugas cōtentionesq; natorum opinionem, summi philosophi. Vnū ergo esse mundum, eumq; finitum si quis ambigat, inter ueri indagatores habendus non est. Ratio alia olim fuit de omni re ambigendi, duabus potissimum causis rerum obscuri-

tate adacti sunt prisci in dubiū omnia uocare, non contentiōis, sed ueri studio. Veritatis enim indicia, quamuis animis nostris ueluti cognata natura fecerit: tamen ut in illius occupatione perpetuō retineremur, tam à rebus ipsis, quam à nostri sensus infirmitate difficultas oborta est. Et tam diu inter summos philosophiā proceres est agitata, quoad eatenus illam adipiscerentur, quatenus nostro iudicio potest cōcipi. Successit obscuritati & difficultati peruicacia quorundam hominum opinione gloriā captorū: qui dum ea recipere, quæ rationi sunt obnoxia, nolunt, sponte à ueritate resiliunt, noua excogitant, obtrudunt, asserunt: tum ut propria inuenisse, tum ne alienæ sententiæ subscribere uideantur. ea causa ueri tandiū perquirendi, opinionesq; uarias sectandi fuit. Hic enim omnia posse sciri affirmat, alius à rebus omnibus assensum cohibet, dubia omnia esse probare: nonnulli hominū exuere malunt, quam manifesta sensibus ita esse probare: quum tamen ipsi fateri cogantur, uel hoc ipsum scire se, quod nil sciant. Ea causa ueri tandiū latentis fuit. Quum ergo exhibita sint ea placita uanitatis, fidemq; ipsis sensibus & rationi ueluti mentis oculo habendam sciamus, nil est quod opinione paucorū rationem in se esse negantium, à statis fixisq; demonstrationibus dimoueamur. Mūdus ergo est unus, finitus, undiq; ornatissimus. Ornatum esse, etymon omnium gentium significat, res ipsa aperit. Quodcunq; uerō ornatum est, à causa pendeat, regatur, agiturq; necesse est: unde sequitur finitum esse. Nam infinitum nulla potentia detineri potest. Mundum ergo esse asserimus, hoc naturæ templum, quod omnia quæcunq; sensibus obnoxia sunt, complectitur. Quod alij uniuersum, alij quicquid id est, appellant: uocabulis non rebus differunt. Verum quum temeritas fortunæ (uolui dicere opinionis insanæ fortunæ excogitantis) rerū corruptibilium continua mutatio, ueri ignorantia, & mentiendi libido, fortunam, casum, ac nescio quæ monstra, in causis tantæ molis ponant, (quamuis nullus philosophorū id amittit) Deumq; tam magni, & se reuera digni operis autorem, uerbis è suo cœlo quidam deiciant: mundum ipsum providentiæ arbitrato regi, paucis admodū persequendo docebimus: subiuncturi de æternitate, an æternus in forma, formæ uel causa, an etiā in materia sit futurus mundus, an uerō etiam utraq; unā iuncta erit æterna natura. Si omnium omnibus obiectionibus esset attendendū & satisfaciendū, plus in parergo, quam in opere esset immorandū. Relicta ergo quæstione, an mundus sit animatus, aut animal, an extra se causam habeat, (quæ suo loco tractabuntur) ad demonstrationes ex intima philosophiā petitas uenio: Deumq; esse ita demonstro: à ueri cōtemplatione & natura, à rerū omnium cōpositione, à motu, à re mota, ab ordine, à perfectione boni, à felicitate, & rerum omnium fine.

1. Esse uerum in rerum natura, & multiplex, id in confesso omnibus esse puto: est enim falsum, & falso falsius. Verum illud est maximè, in quo perpendendo non hallucinatur sensus aut intellectus omnium, sed potissimū sapientum, cuiusq; ipsa assertio maximè fidem facit, eo quod maximè ita est: uerbi gratia, Qui dicit lucem esse in sublucidis tenebris, uerū attingit aliquatenus: paulò magis, maiori lumine maius asserens: uerius, qui lumen lunæ: solis demū lumen (quod ad oculorū sensum attinet) si dicat uerissimum, procul dubio nō errabit. Vnde nobis apparet, quod est maximè & perfectissimè ens, & in quo falli non potest iudiciū, id esse uerissimū. Sunt itaq; parum uera, quæ uulgo putantur maximè esse. Quæ crassa sunt, tantū sunt, seculentaq;: digniora sunt & ueriora, quæ sunt & uiuunt: magis digna, quæ etiam sensum & uitam habent: longè ueriora, quibus accedit intellectus, materie infusus: uerissima, quæ expertia corporis: intellectu solo ualent uigentq;, inter quæ illud dignissimū est & uerissimum, cuius

animus omnia percurrit. Est ergo Deus ipse ueritas, & ueri totius scopus, tanto uerior, quanto magis per se subsistit. Hæc enim inferiora quàm à se nō sint, à principio longè uerissimo pendere certū est. Nam basis omniū, esse scilicet, in causa perfectissimæ perfectionis est, totius materie expers. Ideo ueritas illa summa, non per sensum, ut cætera, uerū per priuationē, & cæterarum rerū remotionem adpetitur, magis quàm attingitur, quem reuera esse (& si ex effectibus tantum) cognoscimus. Animi enim nostri natura id maximè indicat, dum nunquam à cōtemplatione, & ueri adpetentia cessat, quamuis sensibus obnoxia omnia eatenus ceperit, quatenus capi possunt. Natura enim Deusq; ipse naturæ parens, nunquam animū ulterius progrediendi tam auidum creasset, nisi illi esset positus finis, in quo quiesceret: quicq; immensitate & gloria sciendi, illā cupidinem exsatiaret. Videmus enim cæteris in rebus, quarum obiectu aut intrinsecus aut extrinsecus mouemur ad cupiendum, nos tunc desiderio modum ponere, quū sumus eas consequuti. Itaq; Deus est uerissima perfectissimaq; omnium causa, à qua omnia, per quam omnia consistunt, ad quam demum omnia mediātē uel immediate tendunt, ut in quietem felicitatemq;.

2 Rerum etiam omnium perfectio cōpositioq; arguit esse mentem omnium ornatricē. Quū enim omnia materia & forma consent, materiaq; informis per se formæ accedere non possit, & non subsistat, nexum aliunde pendere certum est. Cœlestia enim etiam si carerent motu, tamen & materia constant, quinti & per priuationem cogniti elementi, & forma quæ uidetur. Quis uerò ista humen- tia siccis, calida humidis omnino componi credat, nisi summa quadam & præpotente causa in unū coalescant, atq; eatenus durent, quatenus nexum illum à spiritu omnia penetrante conceptū seruant? Deus itaq; ubiq; est. Ea sanè causa fuit, ut quidam philosophi animatū dixerint mundum, Deumq; animā mundi uocauerint, & loco cōpræhensam infinitā potentiam uoluerint, ad quorū opinionem refellendā, (si loco circumscriptū Deum capiunt) nil aliud adferam, q̃ quod sequeretur: scilicet æterna omnia futura, si intra substantiæ diuinitatis ulnas caperentur. Omnia enim sibi assimilat intellectus: qui quum sit substantia æterna, omnia æternum animaret. Quamuis ergo sit summè potens, omniaq; penetrans, potissimum tamen lationibus corporum superiorum per ordinem in inferiora ista agit, à materia semotissimus.

3 Nullum puto tam stupidum aut peruiacem, ut more quorundā antiquorum, ambigat de motu mundi, negetq; quicq; moueri: quum sensu ipso oculo- rum & experimento pateat contrarium. Quicquid aut mouetur, ab aliquo mouetur, siue de generatione ad corruptionem, siue ediuerso, seu in quamuis partem, aut dispositionem, nam multiplex est motus. Motus uerò ut genere conuenit, est secundum locum uel affectum, mutatio successiua. Aut ut breuius, est actio motoris in moto. Aristot. Phys. 3. Quæcunq; sunt in rerum natura, motu quodā actu uel potentia constante, moueri constat. Nam grauiā & leuiā, quamuis in loco suæ quietis sunt quæta, id tamen est secundum magis & minus: naturaq; sunt, quandiu absunt à uero consistendi puncto, eò tendere. Ea aut quibus inest etiam uita, à uitali principio motum capere certum est. Aliundè uero moueri, quicquid mouetur, constat. Nam alioqui, si seipsum quicquam moueret, partim quiesceret, partim moueretur: tunc totū ipsum, cuius quædam pars quiescit, non ratione sui, sed ratione partis, nec totū moueri posset: & si pars illa mouens quiesceret, totū quiesceret. Cuius aut quies ad quietē alterius contingit, & motum etiam inde sequi oportet. Ergo nil à se, sed aliundè mouetur. Entia simpliciter aptitudine à primo motore procedente mouentur, animata ab anima,

animæ à summa quadā mente. Nam nisi motus in aliquo cōstanti, perpetuò immobili sisterentur, indeq; principiū facerent, omnia in infinitū procedere opus esset. Vnde multa inconuenientia sequerentur. Omne enim quod mouetur, sit diuisibile oportet. Et omne diuisibile, finitum, & finitū tempore finito moueretur & moueret. Ergo infinita illa mouentia & mota mouerentur tempore finito, ut unumquodq; certo tempore: quod est impossibile. Ergo est quidā primum motor, qui & Deus est, quem Græci, quòd eius actus in se constante principio per omnia currat, motum largiatur, *δὲν* nuncupāt. Ita enim uocant *ἐκ τοῦ αἰῶνος* *δὲν*, ab æterno cursu. Esse impossibile motores procedere in infinitū, hac etiam ratione patet. Nam inter illos nil esset primum mouens. At ubi non est aliquod primum mouens, nō est motus: ergo nil moueretur. Opus est ergo, cū motus sit, unum esse primum motorem. Deus igitur est.

4 Demonstratio etiā à rebus motis ita fit. Quod more instrumenti moueri natum est, à primaria præcipuaq; causa moueri opus est. Idq; mutuo aliquatenus fieri, donec ad aliquod primum pertingamus: qui primus motor est. Nam alioqui inconuenientia prima sequerentur. Res corruptibiles agunt ui cœli: cœlum ui primi impulsoris: qui ipse Deus est.

5 Argumento est peritiæ artificis opus ipsum. Quamuis enim leui quodā indicio res ipsæ autorē & causam demonstrant, tamen cōparatione effectuum omnium facile uter fuerit præstantior, iudicare possumus. Qui enim domū absolutam omnibus numeris condiderit, certē maior iudicari debet, quā qui malia erexerit, cauernas effoderit, casās uē cōstruxerit. Nam qui quod maior & peragit, ei licet & quod minus est exequi: at nō ediuerso. Quo igitur maior & cōstantior ordo in rebus uidetur, eo peritior artifex censendus est. Atqui mundo ornatius, maiori ordine cōstantiorq; nil reperire licet. Habet ergo mundus prudentissimā sapientissimamq; causam Deum. At quū de ordine & cōstantia ago, & omnia agere ordinatissimē suadeo, statim oborientur, qui fortunam, qui casum, qui temeritatem loco fati rebus humanis præesse asserant. Quibus tanto ægrius medeare, quanto difficilius morbum suum ipsiusq; causam sunt agnitori. Quamuis tamen animi morbo magis q̄ ulla rerū natura ad eas obiectiones moueri sciam, cōtendendiq; et repugnandi libidine potius quā ui amoris actos persuasum habeā, conandū nihilominus est, ut contra illorū rationes paucis agamus: non quo resipiscant ipsi qui sibi ita persuasum uolunt, sed ne illorū uirus in plures serpat, eorū dicta refellenda sunt. Ex Peripateticorū sententiā aliq; genus est multiplex. Quædā enim propinquæ sunt, quædā remotæ: patētes aliq; alia occultæ: antecedentes alia, alia cōsequentes. De quibus potissimū nobis hic agendum est. Nam de uniuerso genere causarum agere, esset alterū opus. In toto ergo causarū numero quatuor esse receptum est, quibus nulla res naturalis potest destitui. Nil enim quod sub sensum cadat, sui ipsius causa esse potest. Est ergo causa primaria, quæ efficiens uocatur, primo in loco. Materia quadā cōstantia erit, quæ à forma nomen habet. Finis uerò gratia agere omnia certū est. Nam frustra cætera omnia adessent, nisi cuiusdā usus gratia fierent omnia. Exēpli gratia: Aedes anteq; fiant, oportet præexistere fabros & architectos non ineptos, qui rem animo cōcipiant, anteq; fiat. Si desint facultates, saxa, cæmenta, trabes, & cætera, nil fit. Opus uerò ipsum distinguī abs quouis alio usuiq; aptari potest: frustra aut cætera ad sunt, nisi finis cuiusdam utilitatis causa. Duæ mediæ causæ sunt, propinquæ & coniunctæ. Extremæ separatæ sunt, & ab animo artificis aut domini profectæ. Quo ex loco necessario patet, omnia causa primi autoris, & eius

eius cuius est res, fieri. Autoris enim gratia fieri ea quæ fiunt, certum est. Sunt quidem non raro plures causæ antecedentes ante artificiosam seu efficientem: uerum una summa est necessario, cuius gratia finis est. Itaque uidemus ea quæ subsunt sensibus, materia & forma constare, ut elementa, quæ iam ab aliqua causa necessario coaluisse, esseque gratia eorum qua composita inde sunt, constat. Nam ex elementis omnia mutationi obnoxia nata sunt, eoque redeunt. Inde composita uita est; sensu destituta in usum uiuentium tendunt; uiuentia in usum intelligentium; intelligentia ipsa necessario in suum usum, felicitatemque, & causæ primæ honorem. Quæ dum ipsa per se beata & felix nullius indiga ad se trahit, tunc felicitatem & summum scopum illis donat. Est enim substantiis separatis scopus in primæ causæ contemplatione: non secus atque domui & ceteris rebus, in usu domini sui. Si autem essent felicitatis ullius capacia insensibilia, tunc demum summo gaudio in summo fine posita fruerentur. In his itaque causis nondum est ulla fortuna, ulla ue temeritas. Totus igitur naturæ ordo illis maxime caret. At in causis, fatum, fortunam, casum posuit antiquitas. Posuit certe, sed in quibus uidere licet fatum ipsum, quod ἡ ἐμαρτυρία, alij *εὐχὴν* dixere: quodque nil aliud est quam æternus ille & semel prescriptus rerum ordo, de quo diximus. cuius & si causas non uidemus, nihilominus tamen ob nostram ignoracionem non minus est in ordine. Nostra enim cognitio ad ueritatem causarum se habet non secus, atque nocturnæ oculi ad solem. Notissima enim naturæ sunt nobis obscurissima, & ediuerso. De fortuna & casu dicendum superest. Hoc quidem commune habent casus & fortuna, quod proprie dicuntur contingere in his, quæ non secundum uoluntatem sunt, effectumque diuersum à scopo agentis ex deliberatione faciunt. Itaque raro & per accidens fiunt. Differunt uero, quod casus aliunde, fortuna ab agente sit. Verbi gratia: adeo urbem; contingit casu lateris, ut lædar, atque scopo distrahar: aut ut ipse mihi desim, negligentia, primum accidens à casu, secundum à fortuna est. Ideo merito locum posuit, huic fortune monstro Philosophus, in anima, id est in opinione: dixitque esse qualitatem uitæ nobilis. neque enim solet esse in ordine naturæ. At quia crebro in his rebus accidit quæ ab humano pendent arbitrio, atque ob oculos eorum hominum uersatur qui raro aut nunquam primum certamque causam perpendunt: ideo hanc ob oculos perpetuo sibi proponunt, quamuis longissime absit. Ideo à fortuna mundum regi, summa impietate asseuerare non dubitant. Meditantur reges regna, opes, uictorias, gloriam, fumos, famam: dant operam quibusuis artibus, ut quæ cupiunt, assequi possint: & ueluti eorum uoluntas & arbitrium leges rebus imponat, statim nisi ex libidine succedat, fato, fortunæ, casui, omnia adscribere non ueretur. Dumque sua somnia sectantur, se suis legibus infelices constituent, & prouidentiam deturbare statuunt. Meditatur aliquis, sibi fingit ob merita, sacerdotia, dignitates, præmia: in quibus si anteueritur abs quouis, statim audias, Non est deus, fortuna dominatur. Perinde atque si ex antiqua libidine deterrimi nebulonis tota rerum natura mutetur, ea una iniuria, quod nemo cupiditati modum ponat. Hoc est in causa, ut nil aliud ab impijs audias. Omnia à casu & fortuna pendet. O cecitatem non ferendam. Atqui ex dicentibus (nam ita uocant philosophi homines ex fide prouidentiam credentes) hæc habetur auctoritas. Nam in Solomone (aiunt) ueteris testamenti cultore, hæc habetur sententia: Estque casus unus omnibus (alij euentum, alij occursum uertunt): ergo non est improbanda sententia eorum. Perpendant in eo loco, de qua re agat, quid consequens, quid precedens, quis contextus: patebit, illi non adscribere casui omnia corruptibilia, sed fato, & finiendi legibus, à quibus nec opes, nec robur, nec sapientia eximunt. Ergo locus ille nil facit pro impijs, qui prurientes auribus omnia detorquent in suam sententiam. Ut nephandissimus ille nebulosus P. Pomponatius in gratiam cur-

iustam summī Pontificis detorserat auctoritates ex Aristotele, Galeno, & Abenreisso, ut mortales animos probaret, proh secula. Verū ad cætera ueniendū est.

6. Esse bonū & malum in natura, illud ueluti habitū, hoc ueluti priuationem boni, & annihilationem, doctorum nemo in dubium uocat. Est autem tam magna differentia bonorū, non quidem per se, sed augmento & diminutione, ut sint captu impossibilia, nisi per genera diuidas, & perpendas. In triplici differentia sunt partiri solita. Aut enim ad animū, eiusq; felicitatem, aut ad corporis usum spectant, aut partim; quæ quidē externa uocantur, & fortunæ. Nam quæ uis res externæ nil ad animorū perfectionem pertinent, tamen dum falsis imaginibus gloriæ & ambitionis mens ducitur, obsequiturq; corpori, instrumenta a rebus externis quærit, arundiniq; ut sic dicam, innititur. Bona cuiuscunq; generis sint, per magis & minus, ut Græci dicunt, quā differant, certū est esse meritiōria, infima, summa. De rebus corpori & opinioni adminicula præstantibus, quas externa & fortunæ bona uocant, quia nullus adhuc in illis potuit reperiri scopus & modus, qui explere ullius satietatem atq; habendi libidinem posset, quamuis ex eo potissimū pateat ignorantia causæ, a qua proficiuntur: tamen ideo nō loquor, quod nullus possit, dum ista sectatur, in uerorū bonorū causam contendere. Nebulo ille euerfor Asiæ, Dei flagellum Alexander, eō cupiditatis agebatur, ut nondum deuicta & spoliata orbis uicesima parte, iam meditaretur alios mundos sibi subiugandos. Quo quidem iniquissimo exemplo tamen discimus id esse præstantissimū, quod est in summa potentia unitissimū; indeq; si affectibus suis quis imperauerit primū, eo præstantiorem futurū, quo pluribus imperat, & iura dicit. Porro in animi bonis, ex æterna sit rerū illarū quas contemplatione acquirimus, sentimus, aliquid esse summū necessariō, in quo animo sit consistendum. Nam igniculos illos nunquā natura omnibus dedisset, nisi esset quo possent satiari. Est autē hoc necessarium intellectui, non secus atq; corpori debet. Ideo nos elementis illectos ad utramq; partem rapit natura: partim ne corpus ipsum periclitetur, quod ideo undiq; destitutū dedit: partim ut animus ad uerū & summū boni contendens cognitionē, saltem priuatione summū bonum esse cognosceret. Si ergo bonū est, & bono maius, uerūq; & uerō uerius, ne in infinitum procedatur (a quo nisi in prima causā exhorret natura) certū est, unū esse boni fontem, ubi illæ perfectiones, quibus animus corpusq; ornantur, sunt absolutissimæ, & omnino materie expertes. Est ergo Deus apex boni totius, nam alioqui nec finis, nec perfectio ulla in rerum natura esset: quod contra assensum pugnat.

7. Felicitatis uerō consideratio præcedens argumentum confirmat. Nam dum alius felicitatem in corpore ponit, quo maiore fruitur, eo maiori uoluptate eum perfundi (quamuis umbram & falsā sectetur) certum est, esseq; quamdam omnium præstantissimam, qua nulla maior sentiri potest. Qui summum bonum in contemplatione uerū ponit, eodem affectu duci certum est, dum quæ sequitur, quo magis assequitur, minus sibi satisfacit, maioriq; interim & uoluptate & desiderio fruitur. Quod manifestum facit, esse aliquid summū, ad quod aspirare animo, nō in hac uita pertingere possumus. Idem uix potest cōtingere ei qui uoluptatibus corporis fruitur, inq; illis felicitatē ponit. Nam præterquā quod uoluptates corporis uires animi eneruant & effeminant, a uerisq; contemplatione abducūt, id mali secū adferunt, quod tædio etiā amarefcere solent, nisi illas cōmendet rarior usus. Atq; ex eo patet, quod sit maximè proprium animi cōtemplari & uerū uenari. Eam ob rem magis in dies atq; magis ab eo rapitur, postq; ad uiuū gustauit, cōtendens interim in suū finem, summā scilicet felicitatem,

tem, Deumq; benedictum. Quamuis sequentia argumenta ex vi & illatione superiorum dependent, tamen quia cardo rerum uertitur in hoc argumēto, quod nobis est ceterorum basis, confirmandi magis ueri gratia, etiam illud addam.

8 Mundus aut à se, aut ab arte, aut à fortuna, aut à prouidentia factus est. A se nequit, quum nil seipsum creet. Arte nō potest, quoniam esset sumenda (etiam si ars id posset) ex eo materia, & sic semper aliqua parte infectus esset. Fortuna illic nil potest, quia nil ordine aut constanter agit. Atqui omnia ordinata & constantia in suis speciebus & naturis uelint nolint, sunt. Ideo fato mundus regi dictus, quod prouidentia imperio necessario pareat, nec à genere aut specie discere possit. Autor ergo mundi Deus est, suo fato, id est imperio, omnia creans, alens, absumi & perire permittens.

9 Ab omnium gentium consensu. Quicquid in omnibus eiusdem speciei à natura inditum est, id falsum aut frustra persuasum esse non potest. Atqui nulla gens est, quæ & si qualem habere Deum debeat, ignoret, tamen Deum esse credendum, non sentiat. Ergo quod omnibus naturaliter est aliquatenus suatum, uerum est. Deus ergo est.

10 Iudicium & intellectus est examen ueri cognoscēdi: quo qui magis pollet, eo ueriores censet, & asserit. Atqui non tantum uulgares, quibus etiam persuasio posset imponere, esse Deum putant, sed philosophorum præstantissimi affirmant demonstrationibus, igitur est.

11 Autoritas & legum ueneranda maiestas antiquitatis decretis probat. Ad hæc historiae, quæ plurimorum & bonorum testimonio narratae aut scriptae sunt, idem docent.

12 Præterea experimenta quotidiana non debent reiici: alioquin nil ratum aut sanctum inter nos esset. Atqui legibus, historijs, experimentis, constat, esse substantias separatas: quod & Peripatetici affirmare audēt. Quod si sunt, est summa quædā, quæ multitudinī præest. Deus ergo est, sub quo angeli & demones sunt, & tremiscunt, parentq;. Superest nobis his demonstrationibus colophon imponendus, argumentum scilicet certissimum, & sensibili demonstratione nitens.

13 Quamuis omnia præcedentia sint necessaria, tamen quia vi animi magis q; sensum istorum facultate innotescunt, non possunt ita suaderi reluctanter, & illis tantum assentientibus quæ sub sensum cadunt. Verum nisi mathematū, id est primorū demonstrandi principiorum erūt periti lectores, etiam ista non capient. Constat ex per se notis principijs, & nullius sensum fugientibus, duas rectas lineas non claudere superficiem. antequam ergo claudatur, opus est, ut minimum, tres rectas concurrere ad primæ figuræ & ex rectis lineis constantis formationem: qui ideo triangulus dicitur. Ex una quidem in orbem ducta, aut quouis modo, præterquam in rectum protracta, surgunt figuræ: ita etiam ex duabus, sed præter circulum, non dicitur regularis, quod regulis careat. Ab huiusmodi triangulo, seu isopleuro, seu isoscele, produci quinque corpora regularia, manifestum est non experti geometricæ demonstrationis. Hæc ergo corpora, quæ ipsa sub sensum cadunt, à proprietate quadam persimili, quinque elementis comparauit antiquitas. Nec erat quod ob ea dogmata Pythagoram imperitiæ damnaret Aristoteles, iniquior alieni laboris iudex: quali elementorum formas esse persimiles uellet formæ horum corporum. Non erat tam ineptus, ut illam elementorū formam rotundam, uellet angulari & polygoniæ adscribere, qui rerum naturæ, ut suo seculo, ueritate adhuc in Græcia latente, fuit peritissimus. Sibi certe potius adscribere debebat, quod præclara dogmata capere non posset, nisi aliunde excerpta limaret: quod ipsum in sua *τὴν πρῶτον* terra monstrat,

strat, ubi de uentis agit. Vt ergo ipso sensu quatuor in per se corruptibili materia elementa comperimus, ignem, terram, aërem, aquam: & quintum, ex quo coelorum & astrorum natura constat, & (ut uult ipse philosophorum deus Aristoteles) etiam animorum origo hinc decisa est: præter quæ quinque corpora in rerum natura nil reperire licet, quod sensibus se offerat, nisi ab illorum compositione. ita siue mathematicus, siue quiuis alius, etiam si totum orbem terræ profunderet, dolando expoliret, omnia metalla, & liquabilia, millies effingere in alias formas regulares, & iisdem partibus constantes conaretur: tamen præter quinque illa corpora regularia, nil posset omnino regulare formare. Vnde constat, planè affinitatem esse formæ inter hæc prima principia, quemadmodum & numeri. Ideo meritò hæc corpora ex triangulo producta quinque elementis parauit antiquitas. Quod quum cogito, certè & si multa admodum per se posse humanum intellectum non ignoro, tamen non possum credere, qui diuinitus ista acceperit, quisquis primus posteris tradidit: aut quin decies ut minimum, nostram uiuendi periodum, etiam cogitando, & assidue formas effingendo superauerit, eo potissimum argumento, quod si uelis diuersam unam mixerit basium, cuique peritissimo artifice præscribere, ne decennio quidem toto fecerit periculum unius, quod ipsum in experimentis est. Nam multi artifices id aggredi ausi, re diutissime tentata, tandem resipiscendo, & uerum et temeritate perire. Nunc uerò quàm bene rebus comparatis conueniant, est attentissime perpendendum. Vt ergo est omnium superficierum regularium minima triangulus, ita & minimum omnium corporum regularium est tetraëdron, id est quatuor basium, triangulis isopleuris cõsurgens. Nec potest fieri ulla ratione, ut in eo admittas aliam superficiem. Nam si accedat cum triangulis quadratum, iam erit pentaëdron: si pentagonum, fiet heptaëdron: si duo quadrata, tertium accedat necesse est, cum duobus triangulis, fiatque pentaëdron: ita minus corpus regulare non potest dari. eam ob rem antiqui comparauerunt igni, qui inter elementa est tenuissimus: & nisi adsit materia, in qua alatur aut seruetur, sensum effugiens. Quamuis quum agit in materia, etiam flammæ non male in acutum, a latiori tendendo, tetraëdri representent pyramidem. Verum præcipue consideratio est circa bases attendenda. Quia terra ipsa cõuenit qualitate sicca cum igne, ideo secundo loco posuere eius symbolum *ἑστῆς*, quod sit omnium figurarum constantissima, & basis, ut est ipse cubus, tessera uel sex latera habens: quorum in quoduis incumbens stat immotus. Id melius nouere aleatores. Quadratum uerò ex triangulis duobus oppositis, isoscelibus, aut æquicruris constare, non est in dubio. Terræ ergo omnium elementorum basi, cõuenit figura constantissima, non figuræ, sed proprietatis gratia. Octaëdron aëri ideo comparatur, quod iam sit ad motum longè procliuior ipsa terra, longè tamen ad caloris actionem ipso igne hebetior. Aquam representabant ideo *ἐννοεῖται*, quod esset motui quiddam apta, uerum hebetè admodum actione. Nam quamuis sit fons humiditatis, tamen est ipse longè potentia humidior. Illa enim nisi admoueat, aut resoluatur uel aëris & ignis, nil planè actionis habet: loco itaque circumscribi facilius aqua solet. Aër ipse penetrat omnia, & humectat etiam saxa & metalla, quod in resudatione: & rerum adstrictione resoluta patet. nam stillæ à solidis politisque fluunt corporibus. Post ingentia enim frigora resolvente se humido uel caloris, ipsa saxa, & columnæ aeræ resudare solent: non aquam quidem, quæ admitti in solidis corporibus non potuit, sed aërem, qui sua tenuitate se corporibus immiscuit, & in aquam redit. Hoc conuenit cum tribus superioribus, quod figuræ illis aptatæ surgunt immediate ex triangulis, ob

ob actionis & passionis maiorem celeritatem, terra mediatè. Nam quadratum ex duobus oppositis isoscelibus, ut dictum est, constat; terra uerò sex quadratis. At quemadmodum ex hypothesi quinque sunt tantum corpora regularia, ita ad eorum formationem ultra pentagonum progredi non licet. Pentagonis itaque duodecim corpus duodecim basium componitur, quod dodecaëdron nominant, coeloque ideo aptant, quod quemadmodum 360 gradibus ambitus cœli constat, ita duodecim pentagonis constans eundem numerum reddit. Etenim singuli pentagoni quinque triangulis, quorum item singuli sex scalenis constant, qui numerus in se ductus procreat gradus maximè circuli 360. Qua re credo factum est, ut ille numerus graduum, quamuis à Chaldæis & diuinis potius (quicumque fuerint) quam humanis repertus sit, in toto orbe terrarum locum habuerit. Quamuis enim annorum uaria fuit supputatio, tamen ex eo graduum numero seruari annū oportuit. Iam ergo uisum est, quatuor elementa, & entelechiam omnino quadrare cum quinque corporibus regularibus. Superest figurarum omnium capacitate, forma, & motu facile princeps, omnia ista in se complexa: quæ etsi non uidetur oculis, tamen quia præter illas est in rerum natura, suum etiam necessariò habet archetypum, & imaginem, cum qua conuenire in multis, si non in omnibus debeat, quæque ipsa Deus est, per omnia quantum fieri potest circulo cõueniens. Nam circulus moueri unà natus est sursum & deorsum; progreditur antè & retrò unica actione, atque quæcumque sunt in alijs rebus, & formis, una repugnantia (ut motus & quies, & ut semel dicam omnia) comprehendit, quæ habitu, & non priuatione constant. Vbiq; habet principium, medium, finem; nec habet principium, mediū, aut finem. Nil illi potest sine corruptione addi uel adimi, ut cæteris formis. Ab alijs uerò potissimū differt corporibus regularibus, quod mensura certa, quanta sint, comprehendì potest, adque quadraturam, qua omnia metiri possunt, reducuntur. Circuli autem quadratura erit perpetuò in potentia scibilis, nec præcise ab ullo metiri potest. Itaque elementa ipsa, & cœlestes orbes ad digitos uenire, præter lineam à centro: Dei uerò immensi nulla cogitatio modum capere unquam poterit, quoniam finiti ad infinitum non est proportio. Ideo autè imperfecta alia omnia dici possunt, quod manente appellatione, possit eis addi uel minui. Circulo nil possis adimere, adiuungere uel, quin eueras. Itaque maximè secundum unitatem est circulus ille priueri perfectus, & materiæ minimè obnoxius, quum etiam Aben reis maximus nec secundum intellectum indagator, dicat orbis substantiam nec materiam nec formam habere; quod quàm uerum sit, uiderit. De illis enim quæ per priuationem cognoscimus, ut sunt cœlestia omnia, & causa prima, nil possumus asserere, nisi ab effectis. Fuiſſet certè Aben reis longè præstantissimus mortalium, si in orbe operæ ad probandam causam primam, & persuasionem de Deo toto tantum operæ ad uoluisset impendere, quantum ad eam è mentibus hominum euellendam laborauit. Fuit in causa absurdissima de Deo persuasio, quam religenter scriptam Muhamedes (ut suo loco patebit) qua à pueris imbutus & diligenter instructus, ut par est uirum principem, qualis fuit: quum ad uerum uenit cognitionem, non per legis ineptæ & nefariæ præscripta, sed rationis ductu: tanto flagrauit contra illam ineptiam & imposturam incendio, ut non tantum contra eam sub qua miser fuerat diutius captiuus, & ignorantia tenebris sepultus, ut non tantum, inquam, cõtra eam religionem arma sumpserit, sed omnes euertere sit conatus, atque fatum quoddam, & Deum impotentissimum, id est, libertate arbitrij destitutum orbi conatus sit obtrudere: ea una re, quod uideret multos eius persuasionis placita probantes, præcipueque Gezelem quendam contra philosophiæ

phæ placita insurgere, & absurdam de Deo suasionem uelle mundo suadere. His miseris hominum opinionibus suos affectus potius quam uerum querentium, labefactatus mundus est, ab oculis sublata ueritas. Deus ergo ille, Deus est super omnia benedictus, cuius imaginē uidemus in sexto corpore alia quinque comprehendente, singulaque angulis attingente, atque tegente, aut medias omnium lineas (si quadruplo illo potentiora & maiora fieri possent) contingente, à materia tantum distans, quantum lux à tenebris. Nam si cœlum ipsum & dodecaedron conueniens cœlo caret materia, uide quam longè ab ea distet suprema omnium causa. De qua plura longè dicerem, & ab exemplo eius, si non satis eius admiratio patèret, & eius natura omnino fugeret huius debilis intellectus acie, nisi quā priuatiuē illam his uocibus aggreditur: O sacrosancta sapientia, quam per meam insipientiam & rerum istarum cognitionē maximè quero, & ignoreo: O immensa bonitas, quam quo magis quero, eo minus illius sum capax. Sed eo felicior, quod istā ignorantia, saltem ad mortem & operis huius uitæ finem, te sim quaesiturus: non secus atque sculptor, quam cœcepit animo speciem, per remotionem omnium quæ sunt in lapide, ligno, uel quauis materia, quæque non sunt id quod querit, & tandē in fine laboris inuenit quod quærebat, imaginem scilicet: ita ad finem usque humanæ uitæ est summopere conandum, ut quod ab effectibus maximè esse scimus, id tanto ardentius sequamur, quanto minus apprehendimus.

DE DEI QUALITATIBVS. CAP. II.

ANtequam ad sacrosanctæ Trinitatis rationes ueniamus, descriptio quædam umbratilis boni eius, quod procedentibus argumentis demonstrauimus ita in rerum natura subsistere, ut cognoscatur apex, finis & principium rerum omnium, est paucis facienda. Quum Deus ergo sit principium rerum omnium, & earundem finis, ut patuit, patebitque necessariò, eius esse, & essentia idem est. Neque enim est unquam in potentia, sed perennis est actus, quæque uirtutis, iustitiæ, & cuiuscunque bonitatis instrumenta homini data, quotquot a sensibus humanis suauiter excipiuntur, etiam quæcunque natura illectamenta & corpori & animæ obtulit, ea omnia habere in seipsa originem par est: non quidem ut affectiones & mutationes, passionēs ue, qualia solent in corporibus esse, sed ut sunt simplicissimæ habitudines, ita illi innatæ, ut simplicissima illa natura, tamen nil extra se inde habeat, sed congenita sint, ita ut seorsim esse non possint. Nam nec alioqui hic quidquam esset iustum, laudabile, honestum, bonum (quamuis sint animæ qualitates accedentes) nisi radix inde proueniret, qualitatis tamen expers: non secus atque omnis motus periclitaretur necessariò, si motor ille primus immotus in se permanens, actu aeterno non daret principium, & quamuis nil aliud extra se uelit, & agere contra quam agit, non possit, quum eius uoluntatis nil possit esse in causa, tamen destitui libero arbitrio non debet. Si quidem libertas arbitrii quum sit sui causa, nulli conuenit magis quam primæ causæ, sui causa omnia agentis: non secus atque in substantijs separatis, esse creditur. ueluti uirū iustissimum, etsi posset fieri, qui nec peccauisset unquam, nec peccare ob insitam iustitiam posset, tamen libero arbitrio destitui non credemus. Verum nulla humana comparatio est Deo ipsi ex infima hac fece elementari componenda, quid enim cōmune habeat corruptio cum immortalitate: In Deo idem est habere & haberi: paria in eo sunt agere & pati (si tamen pati posset.) Licet enim ob sensus nostri incapacitatem uti uocabulis nobis cognitis, quamuis reuera eius esse exprimi nunquam possit, nisi ænigmate quodam: ut merito

ritò afferbat noster Paulus, qui eloqui quidem nunquam potuit, quæ in raptu uiderat, longissimè tamen à summa beatitudine. Eam ob rem immeritò nos insectantur philosophi, quasi uelimus qualitates & uarias actiones mutationiq; obnoxias adscribere simplicissimæ bonitati, parum certè conditionis humanarum rerum iusti aestimatores. Illos rogauerim, quæ sint principia nostræ cognitionis totius illius scilicet, quæ non à natura aut cōstitutione speciei pendet, sed ab eruditione proficiscitur. Nunquid omnia (imbecillitatis nostri intellectus causa) uerbis opus est sibi inuicem homines aperire, etiam in rebus facillimis & uulgaribus? Vsq; adeò sumus rudes rerum omnium, ut nisi uerbū accedat, aut uice uerbi lectio, nil capiamus. Alioquin ipsæ disciplinæ quæ perfectissimæ in animo docentis sunt, transire in nos non possunt, nisi & rerum & uerbi obiecto quodam. Quantominus (quamuis ibi non eo modo, quo hic actiones uidentur) animorum nostrorum à rerum sensu omnia aestimantium naturā, & rei magnitudine, possumus tam altam cōcipere cogitationem. Utimur ergo de diuinis agendo, uerbis more humano, inter capedinibus temporum, circumstantijs rerum, & cæteris, quibus nostri sensus possunt moueri, ut tandem earū rerum argumento in sublimiorem cogitationem, quæ animo tantum consijci potest, ueniamus, quæ ipsa uerbis explicari nequit. Nec anthropomorphitæ sumus, nec passionibus ullas aut actiones nouas in Deo ponimus: quum ab æterna dispositione omnia pendere, & constituta esse sciamus. Ideò quum nos utimur præsentibus uerbis, id fit, quia aliter exprimere & notionem de Deo explicare nequimus. Sensus enim quamuis maximus, quantumuis se explicet, sibiq; in multis faciat satis, tamen nisi se uerbo promat, ignoratur: & in his inferioribus multa cognoscunt etiam peritissimi, quæ minimè explicare queunt. Det mihi peritissimus philosophus descriptionem eorum hominum, aut animalium, aut quarumuis rerū, etiam familiarissimarū, quas nouit. aperire certè nisi aliunde ~~uerba~~ ^{uerba} acceptis uocabulis, non potest. Ita & nos quam de diuinis rebus cognitionem, aut ex sacris literis, aut diuinitus conceptam habemus, nec prodere uerbis, nec scribere possumus, nisi uerbis ad nostrum sensum & rerum usum accommodatis. Eam ob rem diuina providentia nostros miserata errores, quoties aliquid de se mortalitati huic aperire uoluit (quum inspiratio ipsa sit parum fida & somnijs affinis, nisi illā miraculis & insolitis facinoribus in te esse ostendas) assumpto quodam corpore aut nobis aut innocentissimo cuidam animali persimili, seipsam substantiarum separatarum opera, uocibus etiam more humano editis, manifestauit: familiariusq; suos angelos cum hominibus uersari uoluit, atq; ea de rebus diuinis & humanis secreta sapissimè aperuit, quæ nullo humano ingenio comprehendi, aut intelligi potuissent. Hinc magos illos & Indos in summa corporum præstigiosorum familiaritate fuisse si quis neget, consensum omnium hominum improbabat, rationemq; exuet. Verum conuenit quibusdam philosophis, sed potissimū ipsi Aben reisso, Galeno, & nonnunq; Aristoteli, ut quæ ipsi animo capere non poterant, tanquam omnia noscent, ea esse in natura negarent. Quasi non longè plura sint in nostra ignorantia, quam in scientia, qui à periculis colligimus. Disciplinarum omnia genera percurramus. Quid de epagoge, aut paradigmate natum non est? Vnde sunt habitæ conclusiones primæ, nisi ab experientijs sensim in idem genus concurrentibus? Quis dubitat, secula proficere semper? Negabimus naturam etiam nobis reliquisse, in quibus nos probaremus? Sunt quidem certè, sunt longè plura ignota cognitis. Ad hæc, cognitio illa quam de rebus habemus, ita cæca est, manca, & lacera, præter quædam communia principia, ut nō res, sed earum

superficiem noscamus: & plura longe ab autorum placitis sint habenda, quam à demonstratione. Nam alioqui nisi per incognita & indemonstrata credemus primum, proculdubio nullus esset scientiæ locus. Quis uellet eum in disciplinis formandum recipere, qui quandiu non est demonstrationum capax, non assentiretur axiomatibus præceptoris: quiq; abrogaret fidem statim ei rei, quam à præceptoribus acceperit, ea una re quod causas non capiat? Mihi crede, nisi plura consensui & iudicio hominū & præcipue peritorum tribueremus, quam nostræ capacitati, equidē assensum à rebus fere omnibus cohiberemus. Magnæ constructionis Ptolemæi arduas demonstrationes, quotusquisq; possit capere, fere nemo, aut perpauci. Attamen nullus est ueri amator tam impudens, qui neget terram esse lunę uiginti septuplam, solem uerò 166. terræ & aquæ globū excedere. Itidem dicas de mathematicis, & numeris, ut constet, nos non debere ideo res esse negare, modò contra rationem non sint conditoris, quod illarum sumus ignari, & incapaces. Itaq; impudentiam, & contradicendi libidinem cohibere debent philosophi. Si historijs omnium mortalium iudicio, aut saltem præstantissimorum consensu receptis, & effectibus ipsis cognitis, fidem dent, nos qui scopum longē ipsorum opinione certiorē nobis proposuimus, sequentur. Eò autem infelicitatis & dementiæ traduxit eos ambigendi, aliena euerendi, suaq; substituendi libido, ut quæ res est in tota rerum natura maxime laboriosa, illam infrugiferam statuerint, & laborem sui causa, id est ærumnarū sitis, famis, uigiliarumq; ergo (nil ultra petentes præter gloriolæ aucupium) debere suscipi, suaserint: uirtutem uerò, scientiam, & quæcunq; sunt præclarissima in uita humana, sibi ipsis esse præmiū. Vnde non mirum est, tot socordibus hominibus labefactatum orbem. Ita enim iudicant, qui tantum philosophorum audiunt dogmata. Ad quid ipsa uirtus, loco sui, nonne causa gloriolæ, quæ quidem mortuos iuuare non potest, in tantis ærumnis uitam agam? in perpetua cura, & labore, miseriāq; sumi causa degam? Præstaret canem aut equum representare, nec ullis agendi legibus teneri, quam pro tam inani laboris precio semper torqueri, & felicitate omnino destitui. Quo sanē argumento conijcere possumus, eos in reprobum sensum & interitum actos. Quum enim omnia finis maioris quam operis gratia fieri cognouissent, in portu impeerunt. Rebus medijs infimisq; esse suos fines consequutiuos, longeq; (si res spectes) præstantissimos, quum asseruissent, in rebus inter mortales præstantissimis nullum præter miseriam statuerūt. At famam sunt inde aucupati: sumum potius. Rei ergo tam excellentis, atq; est ipsa uirtus, præmiū nullum in hac uita dignum est. Ipsa uirtute præditis debetur immortalitas, immarcescibilisq; apex rei præstantissimæ, Dei scilicet contemplatio, & societas: quoniam maxime uoluere beneficio in omnes homines, pietate in Deum, innocentia in se, esse similes numinos. Quod ista non perpenderunt philosophi, famæ aucupio incitarunt tyrannos, & perditos homines, ut facinoribus Herostraticis famam promererentur, longamq; sui memoriam maxime efficere studerent; dum interim misera mortalitas non attendit, quod quæ sine utilitatis aut honestatis iustitiæq; usu relinquitur fama, statim ubi liberē de rebus absente tyranno iudicare licet & asserere, fama illa fit infamia. Agnoscit in illis posteritas occupatos mortales, defuisse rebus, dum obsequendum fuit magnati, profligatam pecuniam publicam aut priuatam, undiq; corrasum, iure uel iniuria impensum, eam ob unam rem, ut uideatur ædificiū cornicibus frequētius quam hominibus habitandum, aut inutile quoddam tale opus. Hæc debemus præclaris iudicijs philosophorum. Non est ergo statim falsum quod ipsi refutant, nec uerum quicquid asserunt.

runt, quia bona pars eorum expectata est ad poenitentiam, ad mortem usque: ideo Deum esse negarunt, qui tandiu eorum impietati parceret. Licet ergo nobis, licet uocabulis ex hac mortalitate decerptis de Deo explicare, quod alioqui non possumus, resque ut licebit describere, quicquid à rerum istarum usu repugnare contendant philosophi. Si ergo dicere de qualitatibus Dei pergamus, inueniemus ista in eo peculiaria, potentiam, sapientiam, amorem, charitatem, benignitatem, ut ipse Deus bonitatis, charitatisque, & amoris nomen obtinuerit apud doctissimos scriptores. Sed inter primos prodeat diuinus ille Plato philosophorum deus: cui etsi in plurimis contrauenire Aristoteles parum erga præceptorem gratus uoluit, tamen has illi de Deo sententias, ueluti uerissimas, minimè uellicandas iudicauit. Id de homine *φιλαυτοπάτης* dictum uolo: quoniam quaecumque potuit à præceptore decerpere, sibi suppresso eius nomine adscripsit: quæ uidebantur in dubium uenire posse, edito nomine refutauit: cætera uisus est silentio probare, eisque subscribere. Socrates uerò de Deo ita dicit, in Theæteto: Atqui mala ex hoc orbe omnino depelli possibile non est, ô Theodora. Aliquid enim semper bono repugnans oportet esse, quod in Deum referri non decet. Hanc uerò mortalem naturam locumque infimum necessario ambit malum. Ideo enitendum est, ut quam primum inde fugiamus. Fuga uerò non loco intelligenda est, sed ad Deum accessus, cumque eo maxima similitudo. Habetur uerò ea similitudo, quum quis iustitiam & innocentiam cum prudentia coniunxerit. Et paulò post: Re uera sic dicimus, Deus nunquam ullatenus iniustus est, sed quantum fieri potest iustissimus: nec illi quicquam similis est, quam quum quis nostrum fieri iustissimus. Adscribit uir ille summus iustitiam Deo, nec qualitatem repugnantem se adiungere putat, bonum uerò eundem sapius multisque in locis nuncupat. in libro de Rep. non solum bonum, sed præstantissimum adserit. In Timæo, ob bonitatem, quam nemo bonus alteri inuidet, creasse hunc mundum dicit: perfectissime bonum in Protagora ait, qua qualitate nemo potest diutius in hac uita donari. Cæterum & in Theæteto, & in 2. de rep. usque adeo bonum suadet, ut ne mali quidem autor esse possit. Ideoque sua rep. efficiendum censet Homerum, ceterosque poetas, qui temere de Deo scribentes, non tantum malorum, sed & scelerum auctorem faciunt. Neesse autem est ideo amorem esse in Deo, quod sit summa bonitas. Sed charitatem esse summum bonum, impius ille Plinius dixit, dum quem in natura Deum esse, nisi materie immersum, negat, in humana actione consistere affirmat. Deus est (inquit) mortali, iuuare mortalem, & hac ad æternam gloriam uia: hac procures iere Romani, hac, &c. Viam sane qua est ad Deum iter, pro Deo posuit: ut si quis sitim pro potu, pro cibo famem, pro habitatione domum, pro labore quietem ponat. Ita tamen, ut naturam diuinitatis proximè attigerit. Charitas enim est in proximo iuuando, ueluti fratrem & eodem patre Deo natum, non quidem usque adeo fratris causa, ut patris amore, & legitimi hæredis, sociique testimonio. Cæterum quod addidit, hanc ad æternam gloriam uiam, id consentaneum est. Verum quod sequitur, Hac procures iere Romani: si nunc uiueret, uiuideret quam falsum dixerit. Orbis totius pestes, tyranni inexplebili cupiditate, sanguine, euerfionibus urbium, prouinciarum uastationibus, hominum (quorum causa natura cætera omnia creauerat) oppressionibus, & cadibus grassando, orbem totum depopulando, id immortalitatis sunt consequuti, ut sceleris memoria quam uirtutis, quæ nulla aut perpauca in illis fuit, fuerint celebriores, ex hominum uerò memoria penè abierint. Cæterum congesserunt & conuexere Romam totius orbis prædas, & ciuilibus discordiæ æterna semina, æternamque à depredatis populis iniquitatis notam. Ea uerò est egregia immortalitas, insignis,

æterna gloria. Contigit autem idem Plinio, quod Aueroi (quem Abenreis Arabes dicunt) idem non dissimili ratione. Quod enim nullum, aut non curantem humana, arbitrioque ferè destitutū Deum etiam uix admiserit ei fuit in causa absurditas persuasionis Muhamedicæ. Ita rituum uarietas & deorum indices ex improbis hominibus recipi Romæ solitorum colluuiæ in immensum aucta fecit, ut Plinius, qui nullum in templis uerum Deum inuocari uidisset, nullum esse crederet, libereque de religione impia & falsa sententiam ferret, quam imposturis natam & auctam cerneret. Vtrique contigit (ut & Lucretio) cum de Deo cogitarent, ut si quis quod nunquam rectam lineam uidisset, quam infinitas quotidie ob oculos haberet, negaret in rerum natura ullam esse rectam. Verum id ex eo habemus, proprium esse Dei, beneficium esse, & in plures sua distribuere. Sed ad cætera ueniendum. Descriptio enim diuina iustæ adscribere tum cogitari, uerbis explicari nequit. Nam tam magna bona, iustæ de ea dici infinitæ potentiæ non possumus, quin longè excedat omnia, quæ de ea dici possent. Ad ipsum esse est ueniendum, atque ex ratione animi nostri, rerumque ab ipsa providentia dependentium cognitione, & contemplatione, attentius etiam mentis oculū in causam primam oportet defigere: si fortè natura & ratio quicquam iuuabit, ad sacrosanctæ trinitatis demonstrationem, quod ut fiat melius, diuinam bonitatem hac oratiuncula aggredior. Summa & incomprehensibilis (nisi ipsa te aperueris) ueritas, lumen tuæ benignitatis tenebris animi nostri immittere digneris, ut quod humanis rationibus in te attingere non possumus, tuo beneficio consequamur: Amen.

DE SACROSANCTA TRINITATE ET TRINO Deo. CAP. III.

Vestri potissimum causa o Muhamedici, qui à Deo excidistis, is labor suscipitur. Nam qui inducti Dei omnipotentia ex falsis & absurdis persuasionibus in ueram transeunt, facilius longè omnia de eo dici solita, & quo magis ardua, eo ardentius suscipiunt, nulla ratione earum quesita: quæ etiam si illis demonstraretur, uix capere rationes possent, uos uero qui ob unius Dei cultum uobis omnia, quæ sunt credenda, adesse putatis, difficilius quæ uera sunt, admittitis. At quia tam ex conuersatione uobiscum, quam libris, & multorum sermonibus cognoui, uos admodum illud in uotis habere, ut summa illa trinitatis mysteria intelligatis: ideo ad uos primum o uiri in uestra religione primarij, deum ad cæteras orbis nationes à uero alienas hæc scripta destinata uolo. Attendite ergo diligenter. Necessarijs argumentis supra satis est demonstratū, Deum unū esse huius mundi arbitrum & moderatorem: in quo quamuis nil sit qualitatum, tamen quæcunque in bonis meritò habentur, sunt amplissima & perfectissima ueluti in suo fonte. Vnum uerò & trinum esse, trinitatemque in unitate & ediuerso in se continere, nec posse animo ullo pacto eius imaginem concipi absque trinitate, sequentibus pergo demonstrare.

PRIMA DEMONSTRATIO TRINITATIS.

Tres istæ
proprie =
tates natu-
ræ diuinæ,
potentia, sa-
pientia, a-
mor siue

1. Quum Deus sit & naturæ totius autor & causa, potentissimus sit oportet, nam alioquin nil ab eius uoluntate fieri potuisset. Fuerit autem potentissimus, si deesset illi sapientia, qua antequam res existant, omnia cognosceret, disponeret, præpararet, & seruaret, nil conferret quantauis potentia. Quamuis autem esset potentissimus & sapientissimus, ut qui posset & nossset omnia, tamen nisi illi adesset ad res ipsas uoluntas & amor, ut eas cuiusdam finis gratia crearet, nec potentia nec sapientia quicquam proficeret. Opus ergo fuit, antequam quicquam à Deo

à Deo in esse deduceretur, fuisse in illo potētiam, sapientiam, & amorem. Quoniam autem potentia prima in ordine, non in tempore est, patri Deo adscribitur, sapientia autem quia à summa potentia procedit, filius dicitur, metaphora à naturali generatione ducta; at quia à sapientia & potētia procedit beneuolentia amorū, spiritus sancti appellatione nuncupata est, hæc nō sunt tres dii, sed unus Deus. In potentia tota deitas est, in sapientia pariter; similiter in amore, charitate & beneuolentia totus Deus est. Quemadmodum quum de re quadam facienda cogito, totam illam animo uolo, anteq̃ aggredior; totam etiam in uerbo exprimo, & totam in re ipsa exequor, aut exequi curo; & tamen nō sunt tres res, sed unica, alijs atq̃ alijs rationibus perpenſa. Itaq̃ Deus unus est pater & filius (à similitudine ita dictus) & spiritus sanctus, potentia, sapientia, amor; mens eius uerbum (etiam à similitudine) spiritus, tota diuinitas in singulis, & tota unaq̃ tantum in omnibus.

bonitas intelligitur in tribus personis, patris, filij & spiritus sancti. quæ distinguuntur ita, quod pater generat, filius genitus est spiritus sanctus ab utroq̃ procedit.

ALTERA DEMONSTRATIO.

2 Mens intellectus uē diuinus, ut iam docuimus, est potentissimus, mens uerò omnium rerū imagines & ideas perfectissimè in se habet & creat (quod etiam in nostro isto debili intellectu patet) nam omnium rerū sensibilibus concipimus effigies. Quum ergo Dei intellectus sit potentissimus & infinitus, nec nisi sibi ipsi comprehensibilis, etiam sui cognitionem in se reflectit, & uidet: fitq̃ tunc in eo intellectus cogitans, et intellectus cogitatus à primo & cogitante genitus. Nam nulla esset in Deo felicitas, si ignorance sui in se haberet. Quum ergo intellectus ille cogitans, & intellectus cogitatus seu genitus, se mutuò cognoscant, id fieri non potest sine magna delectatione, amore, & gloria. Itaq̃ unus idemq̃ Deus & mens mundi, est intellectus seipsum intelligens, & intellectus à se cognitus, & amor delectationē ex sui cognitione proueniens. Nec enim se ipsum posset nosse, & in quo essent omnia perfectissimè uelut in animo & consistentia, quin magnus idem amor & alacritas eius cognitionis in eū redundet. est uerò tota diuinitas in mente intelligente, tota in mente intellecta, & tota in amore et gloria illa. Voluere ideo non immeritò Platonici, omnium specierum ideas in mēte diuina uelut in proprio subiecto cōsistere. Nec enim potest quicquam in rerū natura consistere, quin fuerit in mente diuina, quum producetur. Nec potest meo iudicio subsistere, quin eadem ui conseruetur, quemadmodum in corpore animato nullus motus secundū naturam, quin à ui animæ procedat, & si satis haberet perfectionis, cognosceret etiā quæ eius impulsu in corpore aguntur. Quemadmodū ergo si quicq̃ scribo, quod proferam, una & eadem actione cogito, loquor, & scribo, unam tamen actionem simplicissimam exequor: ita Deus ab æterno seipsum cognoscens & cogitans, generat ex se filium ab æterno ex eo procedentem, & ab utroq̃ prodit etiam una & eadem actione amor, quæ omnia Deitas una & tres hypostases sunt.

TERTIA.

3 Providentiam etiam in se habere amorem perfectissimū, nullus nisi idem in se esse rationē neget, potest ire inficias. Nam Deus (ut inquit Plato) quū bonus sit, uult suum beneficium latissimè in omnes patere, eo quod omnia amet. Nam suprā diximus, illū in se amare omnia. Inde illud Aristotelis nullis gētibus non probatū: bonū, quo communius, eo diuinius. Cōstat itaq̃ mundus iste amore, lite & odio soluitur, ut bene ait in Phisicis Empedocles. Dispicienda est igitur diligentius amoris natura. Opus est in amore charitate uē, quæ Deus est & omnium nexus, esse amantem, amatum, & amorem: alioquin amor dici etiam in inferioribus non potest. Est igitur Deus, cuius amore consistunt, quæcūq̃ sunt,

amor maximè amans. Quum uerò maximè omnia in seipso amet (in ipso enim uita est amore illius constans) maxima amoris unitate id facit, nam ut est perfectissimus, ita perfectissimè unit. Quum aut sit summus amor, in eo est ipsa amoris equalitas (nam alioqui nil amaret, nisi equalitas amoris se illi ex seipso representaret) respondens amanti, ita ut sit in eo amans, & amatus, à quibus procedit cōmunis amor. Amans amicitia Dei patris loco est: amicitia, qua uigēt omnia, filius est; amor ab amante & amato procedens, spiritus sanctus dicitur: tota amicitia in amante, tota in amato seu amabili, tota in amore est: & tamen non sunt tres amicitie, sed una amicitia. Dum enim seipsum in se cognoscit Deus, amore maximè uniente se in sui cognitione amat (quemadmodum qui seipsum in speculo uidet, maximè se amat, eo quod maximè diligit formam suam) & amatum amorem generat, quem filiū Dei dicimus: à quibus procedit nexus, quæ tres res una sunt. Veluti aqua una eadēq; est, differens tantū per prius & posterius, quæ à fonte per fluuiū in stagnū currit. A fonte enim procedit alueus, à fonte & alueo stagnū. Et ut clariori exemplo demonstrem: Fons sibi ipsi reddens aquas & emittens Deo cōparari potest: Scaturiat aqua in loco uno, et stagnescat: demum imbibatur rursus in uenas terræ, una eademq; aqua est scaturiens, stagnescens, recedens, in qua nil prius aut posterius. Nam una hoc agit, si diligenter aduertimus. Nil penè agimus, quin una uoluntas, actio, & passio concurrant: ut si bile actus percussio hominem, uoluntas mea, ictus, & illius passio una concurrunt, Amor humanus etiam imitatur diuinū. Nam non potest amari, quin sit amans, amatum, & ab utroq; procedens amor: de quo postea.

Q V A R T A.

In rebus uniuersi multitudinem esse & numerū, nullus est qui ambigat. At qui ante omnē numerū & multitudinem præcedere unitatem simplicissimam oportet. Nam ea sublata, numerus confurgere non posset. Est igitur sacrosancta & primigenia unitas Deus. Inter res creatas numero differentes est necessario quædam inæqualitas. Nam alioqui omnia essent unum, & simile. Porro nil est alteri etiam sub aliqua specie tam simile, quin aliquatenus differat. Quum ergo sit inter res singulas differentia & inæqualitas, ante omnium rerum creationem fuit æqualitas. Inæquale enim nec in re, nec in animo nouit: nisi qui prius nouit æqualitatem qua iudicet de inæquali, est ergo etiam ante omnia æqualitas, quæ etiam Deus est unus sibi ipsi æqualis.

Res omnes quatenus per se notioni sensuum se representant, sunt separata. Nam de confusis nulla syncera notio haberi potest. Verū ante omnem separationem præcedit nexus, quo res sunt, quod sunt. Natura enim præcedit coniunctionem separationem, nec in sensu potest esse alterum sine altero. Nexus itaq; ille æternus uocatur Deus. Quum itaq; sit unus simplicissimus, tamen etiam æqualitatem & nexum in se habet, estq; in unitate similitudo & nexus: in nexu æqualitas & unitas: in æqualitate, qua nec minus nec maius sunt, species & forma, est etiam nexus & unitas. Tres in uno, & unus in tribus una existentibus, nec confusis, nec separatis.

Q V I N T A.

Res singule seu à natura Deo uel, seu ab arte sint factæ, autorē (quod dici cōsueuit) testari solēt, eiusq; referre uestigia. Hinc peritia & imperitia artificū dignoscitur ab operibus solet. Quū itaq; omnia naturalia sint à Deo ueluti causa prima per naturæ uia & artificū producta, in hoc autoris naturā testatur, quod quemadmodū ille unus est, & trinitatē tamen in personis ita habet, ut sine illa esse non possit: ita & singula cōposita naturalia habent usq; adeo connexā in se eius imaginem,

ginē, ut ab illa perire non possit, quin res ipsæ pereant. Quemadmodū igitur ab æterna potentia Dei procedit ab æterno eius sapientia, & ab utraq; beneuolentia & amor erga se resq; creatas: ita etiam in singulis rebus est secundum suam naturā agendi fœcunditas, seu potentia, à qua fit inexhausta suæ actionis & uirtutis progressio, quæ amore quod agendi nunq; sua à natura cessat, & ueluti delectū agendi facit, exempli gratia: Piper quandiu piper est, potentiam inexhaustam agendi habet, id est calfaciēdi, aut urendi, à qua procedit illa uisio aut actio, amans naturaliter agere. Nam quamdiu est piper, tandiu potest urere linguam, si atteratur; nec unquam ea uis ab eo deficit quamdiu est, sed progreditur, et agit suo more à quo incœpit proficisci, ueluti delectum faciens. Nam potius agit in sudantem cutem quā nō apertis poris, potius in excoriatam quā integram, & in linguam gustui aptam quā in ceteras corporis partes. Pariter ignis quantumuis parua quantitate fuerit, habet indefessam potentiam, à qua indefinens progressio calfaciendi & urendi manat, suum etiam delectum et delectationem in agendo habens. Ita minima scintilla est tanta uis, ut syluas & orbem possit urere, & delectum ita facit cū delectatione & amore agendi, ut stipulam & tenuia sicca corpora anteferat humidis & crassis, & ita ex ordine eligat, ut nunq; fallatur. Sic in nobis facultas uitalis, naturalis, animalis, ita agunt in ea, quæ corpori adduntur aut demuntur, ut nil illis potentius, nil fœcundius & abundantius, nil prudentius fieri posse uideatur. Ita aluntur arbores, animalia ita conseruantur, rerum omnium naturæ cum illa sancta trinitate omnia uegetante, ut quum in illis perijt ea uis & imago, amplius non sint. Tota uis rerum est in potentia, tota in progressu, tota in delectu & amore: & tamen non sunt tres res, sed una, ut potentia sapientia, & amor, unus Deus tantum est.

DEMONSTRATIO A REBUS CREATIS, PRIM^o
moq; ab animis & animabus.

6 Hominem cōstare corpore & animo à nemine ambigi uideo. De altera eius parte excellentissima primum dicamus: ut quum sit maxime una & simplex, ut sensum corporis fugiens, effectibusq; tantum patens, imaginem Dei in ea tamen uideamus. Anima, ut generali uocabulo dicitur, unaq; est, tribus partibus proprietatibusue constat, uita uitali, sensitua, & discretiua: quamuis in plantis esse animam uolunt, attractiuam, retentricem, & expultricem facultatē habentem. Brutorum uita constat, uita, sensu, electione. Prima agit quiescente altera, & tertia, à prima procedit secunda, tertia ab utraq;. Quod do electiuam brutis, non intelligo liberum arbitrium, uel intellectum, sed cognitionem fugiendi & expetendi: sine qua facultate uitam prorogare non possent, nec sibi prospicere. Sunt illæ tres partes etiam hominibus communes. Vita enim uitali dormiens uiuit, & animatur. Sensus inde proficiscitur, quo quiescente non eligit. Itaq; ea electio procedit à uitali, & sensitua, & non contrā. At ratio eidem accedens, constat intellectu, ratiocinatione, reminiscencia. In brutis enim reperitur apprehensio, cogitatio, memoria: at ut intelligant ea quæ à corporis sensu sunt remotiora, aut ratiocinentur, & colligant, aut discursu reminiscantur, ueluti homo, fieri nequit. Pater est ueluti apprehensio, id est fons. Filius, id est progressio ab apprehensione est cogitatio. Spiritus est ipsa memoria, quæ ab utraq; facultate proficiscitur. Eodem modo ratio, mens, seu intellectus, seu animus (uocalis enim, non rebus differunt ista) producit ratiocinationem & sapientiam: hæ procreant reminiscencia. Nam (ut inquit Philosophus) in hac seculenta materia, nil potest reperiri, quod intelligendi, colligendi, reminiscendiq;

niscendiq; rationem habeat. Et eam ob rem originem animorū in entelechiam illam, & quintum elementū (unde perfectio rebus accedit) retulit: unde etiam eos esse immortales certum est. Diuinitatis etiam, si prudentia adest, in ratione apparet imago: ut possimus dicere mens, ratio; collectio seu inductio, ratio: reminiscencia, ratio. Certe agere prudenter sine illius similitudine nō possumus. Nam si ratio non apprehendat firma & constanti imagine, quod deliberatum uellet, ratio cineturq; esse in se positum, nunquam quicquam suo arbitrio aggredietur homo. Frustra enim uellet, quod nec sciret, nec posset. Itaq; plura naturā quam nostri intellectus ductu fiunt. Impeditur enim uoluntas nostra frequenter, natura nunquam, aut raro.

A CORPORIBVS.

7 Iam à corpore ipso, quod sub sensum cadat, manifestiora erunt etiam argumenta. Nullū in tota rerum natura potest dari corpus, quin & unum sit per se, & forma materiaq; constet. Itaq; dicebat Plato, tria rerū omnium esse principia, materiam, formam, Deū. Cui contrariens Aristoteles, tanq; aliquid prædari excogitauisset, loco Dei, posuit priuationem: quā, bene iudicent illi qui nō autoritate, sed ratione ducuntur. Melius et accommodatius uterq; dixisset, formam, materiam, & diuinam unitatē. Est tamē ueritati propinquior Plato. Itaq; forma ipsa dans esse rei, ponit materiam in esse: à quibus duobus procedit compositū. Nec licet formam sine materia, & ediuerso, ita nec totū compositū ab inuicem mutuo separare, nisi ipso intellectu. Si enim separe, iam res non est. Vnde sanctæ trinitatis & unitatis mysteriū clarū, quomodo unum sit tria, et tria unum: tum ē numero nostrorum exhibendi, sed etiam philosophorum, qui tam clara argumenta nunquam capere potuerunt, aut cognita fateri noluerunt.

A PARTIBVS CORPORVM.

8 Sed fortasse materia iam soluta à suo composito, et separata, aut partes toti inhærentes, non id habent ut trinitatis imago in illis sit. Perpendamus. Homine certe corrupto, forma præstantissima, animus scilicet et anima discedunt. uerum & cadauer exanime sua forma & materia constat: nec unitate perdidit, elementisq; suas partes reddiderit. Idem planē de partibus sentiendū, seu similes seu compositæ sint, ubiq; materia & forma, & unitas seu nexus. Quod exemplo familiari in magnete uideas. Cōstat lapis ille parte una meridiana, et altera septentrionali: quibus si attingas & defrices ferri ligulas, parte una ad septentriones uergere cogetur, altera ad meridiem. Seca utram uolueris partem à toto, & conuergere ut partem meridianam ab aquilonari separe, nunq; poteris. seca laminulam quācumq; tenuem à quauis parte: in ea erit pars utraq; uti in toto, quāquam uersus seueris. Ita & in rebus humanis omnibus patet maximē uis unitatina Creatoris. Nam (ut in magnete) ita connexæ sunt duæ differentes partes, ut earum nexus ab illis diuelli nequeat.

A LVCIS RATIONE.

9 Nil maius aut celebrius in luminis natura potest in medium adduci, ipso sole: quo nil admirabilius Creator ipse contemplandum oculis mortalium obiecit. Ea propter minus mirū est, ignaros Creatoris homines loco Dei eum habuisse, quum illi qui maximē prudentiæ nomen sibi prætexebant, huic prætulerint nebulones & perditos, atq; in cœlo collocauerint uix cloacis dignos homines, nomineq; præclaro ornauerint maximas orbis pestes. Vsq; adeo Satanae potestas miseris hominum mentes excacat, ut suis miserijs delectentur. Sed ad rem.

rem. Solem ipsum esse corpus ueluti luminis centrum, nemo diffitetur, ut nec ex eo proficisci radios. Nam radios & luminosi potentiam maxime differre constat, quod latissime illi pateant, corpus minime. At effectus seu splendor, & maiestas, aut quaecumque inde utilitas ad nos proficiscitur, etiam differt ab ipso sole. Est itaque ueluti pater solis centrum, omnia in potestate habens, æternum generans à se radios, quibus utrisque uegetatur in cælo, & elementis, quicquid ab eius potentia moueri, iuuari, aut mutari natum est. Est uero clarissimum exemplum. Primo centrum corpus uelut pater filium, radium à se ab æterno procreatum, in quo potestatem rerum omnium ponit, non secus atque in se habet. Effectus ipse, non genitus, sed procedens à corpore & radijs patet. Oporteret ergo necessario fieri archetypum simili natura, & hypostasi simplicissima esse, quum nusquam illius exemplum desit.

Solis exempli aliqui sic adhibuerunt, ut uibratus sit pater, lux filius, calor spiritus sanctus.

AB VNIVERSITATIS RATIONE.

Coelum ipsum à potentia perpetuo constanti & stataria moueri, & necessario parere, nec habere arbitrium, quo moueatur, nullus negat præstantissimo. Nam philosophorum. Vnde constat, triplici etiam hypostasi uniuersum constare. Quamuis Dei uis, maiestas & actus ubique diffunditur, loco alioqui non egens: tamen ob essentiae præstantiam, supra cælos proprie esse dicitur, ubi maius & nobilior eius operatio cernitur. Secundo in loco est mundus medius, cœlestis scilicet regio: quem antiqui medium ideo dixere, quod innumeræ substantiæ separatae illic sint constitutæ, indeque defluat in inferiora rerum motus, actio, & uicissitudo. Tercio est iste corruptibilis nobis cognitus, & imperfectissimus, à primo & secundo dependens: quem si admirabilem cernimus, quid iudicandum de excellentia aliorum est? Hic nisi ob formas in eo admixtas, & spiritum res ipsas uegerantem, non satis respondet comparationi. Si formas & uim uitalem spectemus, per omnia quadrat. Veluti si pater mundus sit sublimior, filius mundus medius, æternum à patre genitus, spiritus sanctus mundus inferior, non genitus, sed procedens. Ab omnibus uniuersi partibus satis demonstratum est, autorem necessario habere in se perfectissime unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate. Verum fortasse obijciat aliquis, in rebus natura constantibus demonstrationem habere locum, sed humanas actiones eximi ab eo symbolo. Quaecumque sanè sunt ex deliberatione quamuis parum perpensa & inutili, non potest fieri, quin illis à uirtute ipsa animi cogitantis adsit necessario trinitas.

AREBUS HVMANA INDVSTRIA FACTIS.

Quicquid unquam conemur, opus est ab animi cognitione, sapientia, & uoluntate proficisci. Nam nisi comprehendendo, & facultatem habeo, quid uelle possem liberè? Velle enim & non posse, seruitus, non libertas arbitrij est. Antequam uero ad opus ueniamus, etiam extra animum, artifice, instrumentis, materiaque opus est. Sine illis enim non confurgit opus. In amicitia est amans, amatus, amor utriusque nexus. Nam nec amans est amatus, nec ediuerso: ita nec amor, qui ab utrisque procedit. Etiam in neutris actionibus patet. Ut in cursu est actio, & passio, & utriusque nexus ipse cursus: unde minus uenit mirandum, quum in diuina bonitate actio passioque idem sint: quum tamen nil pati possit simplicissima, sed ita dicimus, quoniam in se reflectit, quaecumque sunt præstantissima, modo nobis incognito.

AB ORDINE MAGISTRATVVM.

Quamuis ipsa hominum natura alioqui felix, heu æternum felix futura, si innocentià à Creatore datam cōseruasset, & ex imperfectione, necessitate, uitioque coacta fuerit ordinem magistratuum ad cōseruandos inuicem homines instituere:

*Christus
abundè suf-
ficiēs omni-
bus guber-
nandis, A-
postolis &
apostolicis
uiris parē
dedit pote-
statē, cuiq;
in sua Ec-
clesia &
prouincia.
Ne quisq;
forte exi-
stimet suā
hinc tyran-
nidem ap-
probari.*

tueret; tamen quia duceratione & intellectu remedium rebus humanis adinuenire est coacta, non potuit fieri, quin etiam ipsa sancta trinitas dederit exordium, & ubi res adoleuere etiam in falsis, & à Deo alienis religionibus, ordinē ad sui effigiem formauerit. Omnes itaque magistratus in triplici fuere differentia. Aut enim animorum, aut corporum, aut rerum. externarum curam gerunt, sacrifices, iudices, reges: quę tres personę in prima Rerum publicarum institutione in uno erant. Nam paucis populis coactis, ambitione dominandi incognita, oboridemque erat sacerdos & iudex & dux. A sacris causas audiens, necessitate oboriente, sacris peractis, felix dux erat militi sua defendenti, non aliena appetenti. Auctis demum rebus, singulis officiis terni hominum gradus sunt introducti. Rebus sacris unus impar, iam superior factus, ceteris in locis constituit alios: inter quos si contentio oboriretur, ne nimium laborarent, ius tam longē petendo, uoluit esse quosdam medię potestatis, quibus suam est impertitus auctoritatem, quatenus uoluit. Ita tota potestas in summo, tota in medijs omnibus, tota in intimis esse coepit: & tamen non tres potestates, sed una potestas. Secundi à primo, inferiores à primo & medio, sua auctoritate utuntur. Idem in re militari, de rege, ducibus, et milite: pariter de iudicibus, summa auctoritas, medię, infima, tota in singulis & tota in toto, in trinitate unitas. In summa, nil non representat sacrosanctam illam diuinitatis proprietatem. In rebus omnibus, principium, medium, finis. In motibus, sursum deorsum, ante retro, dextrorsum sinistrorsum. nec enim differunt, nisi quia impulsione, & tribus rectis lineis, transversis constant. Nutrimenta rerum, introrsum, extrorsum, aut utrinque tracta. Tempus, præteritum, præsens, futurum. In figuris nulla regularis, angulosaque ante tres lineas rectas concurrentes compositioni in corporibus regularibus, tres tantum superficies concurrere, triangulum, quadratum, pentagonum. In summa, nil mysterio illius triados uacat.

TESTIMONIUM ET AVTORITAS PHI-

losophorum de Trinitate.

13 Veritatis philosophus Aristoteles in primo libro de Cælo & mundo, de trinitate ita scribit: Scientia (inquit) de natura plurimum uersatur circa corpora, & magnitudines, eorumque passionēs, & motus, atque circa principia: quotquot sunt eiusdem substantiæ. Ex ijs enim quę natura constant, quędam sunt corpora & magnitudines, alia corpus & magnitudo, alia principia sunt horum. Continuum ergo est semper diuisibile, corpus uero quaquaversum partiri licet. Magnitudo porro, in modum in unam partem diuidi potest, ut linea: modum in duas, ut superficies: modum in tres, ut corpus: & præterea non est magnitudo, eò quod tria sint omnia, & ubique trinitas. Vt enim Pythagorici aiunt, uniuersum & omnia tribus terminantur. Principium enim, medium, & finis, numerum habent uniuersi. Intelligo hic trinitatis numerum. Ideo à natura accipientes ueluti ipsius leges, in sacris utimur hoc numero, nominationesque numerorum edamus. Duos enim non omnes, sed ambos: tres uero, omnes dicimus. Et item Physicorum octauo, ait, tribus regi mundum, motore non moto, motore moto, & moto non mouente, id est ac si diceret: Pater increatus generat æternum filium, à quo & à patre procedit spiritus sanctus, in quo est finis diuinitatis, si licet comparare corruptibilia æternis, finita infinitis. Si de mente & genitore essent mihi adscribenda, quę in Plotino, Porphyrio, Proclo, Maximo, Amelio, Iamblichio, Hermete ter maximo, & eorum præceptore Zoroastre, proculdubio nunquam esset finis. Nil enim fuit omnibus seculis magis persuasum doctis hominibus, quam esse necessario mentem procedentem à summo genitore. Itaque eorum

eorum de hac mente opiniones & auctoritates relinquens, uiso quid de nostra triade senserint. Philosophorum diuinorum deus Plato, illam aenigmate isto aperuit Dionysio tyranno. De natura primi (id est Dei, inquit) aenigmate est apud te agendum, ne interceptae literae ab ullo intelligantur. Sic accipe: Circa omnium regem omnia sunt, & illius causa omnia, & ille est causa omnium bonorum. Secundo circa secunda, & tertio circa tertia. Quae uerba postquam à Christianis didicisset explicare Porphyrius, exponit de unitrino Deo: primam esse hypostasim summum deum, secundò omnium opificem, tertio animi mentem, quae quum miser ille cognouisset, mirum tanti eum fecisse gloriolam humanam, ut à uero ipso quod fateri necesse habebat, resilierit, & ueluti Maximus, Amelius, Plotinus, sua à nostris habuerit. De Amelio interim non est illud omittendum, quod quum legisset Euangelium Ioannis, ab ipso statim principio exclamauit, Dispeream (inquit) nisi barbarus ille (Ioannem intelligens) breuiter comprehendit, quae de diuina ratione, principio, dispositioneque Plato & Heraclitus tradiderit. Nullum est dubium, Platonem longè plura fuisse proditurum de sancta trinitate, quae scilicet à prophetis didicerat, nisi religioni duxisset sancta publicare mysteria, quae aegre obtinuerat, & ut sibi soli haberet. Quae ne prodere quidē uoluit tyranno, à quo maxima beneficia acceperat. Ita ambitio perdidit uerum, & à consortio nostro expulit. Quid non declarasset Pythagoras ille post uisos Gymnosophistas, Magos, Aegyptios, prophetasque diuinos homines, nisi ut admirationi esset, ea reticere uoluisset? Et ne proderet sanctam trinitatem, quam in Trismegisto legerat, obtrudit discipulis tetractyn, id est quaternarium, quo idem innuebat, sed in uolucris tegendo. Erat enim pater, filius, spiritus sanctus, deus, genitor, mens, genitus & anima mundi deus uel causa, res una. Hac ratione Graeci *τρισμάκτες* uocabant absolute felices, quibus nil deerat. Intelligebant uero deos plane dignos hoc uocabulo. Latini ter beatos dicunt scio Platonico, ter acclamabant numen ex usu religionis, & aram habebant Minervae dicatam, in cuius templo erat hoc scriptum: *ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονός, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον ὁυδὲς πῶ τῶν θνητῶν ἀπεκάλυψεν.* id est, Ego sum, quod factum est, aut fuit, & quod est, quodque erit, & meum peplum nemo mortalis adhuc aperuit, reuelauitue. Quod nebulones illi poetae Graeci, Orpheus, & Linus, Homerus, & ceteri ad deos trahentes, dum dissimulant sua, orbem labefactant, erroribusque omnibus faciunt uiam. Sed nunc ad religionis scriptis proditae placita est ueniendum.

PROBATIO EX VETERI TESTAMENTO

et Cabala et Thalmud.

Quia lex + Mosaiica fuit uelut rudimentum quoddam legis diuinæ, in qua re media peccati quærebantur, nec inueniebantur, ostendebatur delictum, non tollebatur, mittebantur ob duritiam cordis ipsis Iudæis multa, quæ non tantum ipse Christus sustulit, sed & prophetae ante ipsum plus sexcentis annis, iam improbare uidebantur. In ea lege, ut in summa dicam, Deus fecit cum Israël, quod optimus præceptor cum adolescente admodum discipulo, cui cum ratione disciplinæ ob ætatis teneritudinem & ignorantiam etiam ludos solitos permittit, quia inquam, illa lex est prima Dei (quæ literis extet) auctoritas: in qua se aperuit suis seruis: nulla erit maior ratio, quam ut inde confirmemus præpositum ordine, quæ ex philosophia sunt probata. Præpostero dixi ordine, quoniam est: Nisi credideritis, non intelligetis, Quod non solum in sacris, sed & in humanioribus

+ Insunt
quidē in le
ge obseruā
da usque ad
tēpus, cor=
rectionis,
et pedago
gia dedu=
cēs ad Chri
stū, qui per
ficit omnia

Non est ta=
men negan
dum, quin
totū Chri=
sti myste=
rium et
theologia
sit à Mose
tradita.

Ita ferme
Picus Mi-
rand. et Pe-
trus Gala-
tinus.

nioribus literis locum habet. Quis enim posset puerum formare statim ab ipsis elementis refractarium? Debebat itaque præcedere religio, sequi ratio. Sed habenda fuit ratio eorum ad quos scribimus, qui auctoritatem, ut & nos, sibi uendicant. Iudæorum uero causa, quia hæc scripta uolumus, etiam utemur auctoritatibus omnibus, quas probant. Habuere Hebræi, præter sacram scripturam, etiam suos in eam interpretes duorum generum. Nam ab ipso Moysè usque ad Christum fuere insigni innocentia uiri, quos à uocabulo græco *συγγραφεύς*, *syngraphes*, uocauere, quasi assessores dicas, quod in senatum unum aut curiam, quum esset de rerum summa agendum, coirent, de quibus rebus sententiam ferrent, quæ legibus & iudicati loco erat. Hi duabus linguis (ut ita dicam) loquebantur, quum auctoritate scripturæ sacræ niterentur. Nam inter illos & prophetas erat quedam communis mysteriorum reuelatio, quam literis prodere nephas iudicabant. Ideo uerbo tantum successoribus, & pro uitæ meritis ad id munus uocatis explicabant, & eam ob rem Cabalam *קבלה* uocabant, quod mutuo recipere. Ea uero certè maxima mysteria continebat, eratque nostro sensui anagogico, quo mentes à corruptibilibus ad cœlestia traducimus, persimilis. Alia lingua erat interpretatio omnibus doctis communis, allegoriam representans, quæ scriptis mandari seruarique solebat. Dicti itaque sunt anagogici Cabalisticæ, allegorici multo post Thalmudistæ. Quum autem uenisset Christus Iesus temporibus Symeonis, quem non tantum euangelium, sed & illi uocant iustum & sanctum, tunc defecit doctor & legislator ex Israël, rexque alienigena rerum potius est. Tunc etiam recessit ab eis spiritus sanctus, nec ulla fuit postea inter Iudæos prophetia, aut doctrinæ traditio. Tunc sapientes & reliquæ Iudæorum, quæ potuerant colligere, ex utraque interpretatione in unum corpus, ne periret, coegerunt, primumque uocarunt *משנה תורה*, id est legem secundariam. Demum accedentibus alijs opinionibus, ut tempus illos autores, qui reperiiebantur, producebat, ex Misne & alijs scripserunt primum Thalmud, coactis undique Iudæis Hierosolymam, uocaruntque Thalmud Hierosolymitanum, anno plus minus 300, à Christo passo. Subinde alijs obortis, composuerunt circiter 70 post annis aliud Thalmud, coactis in Babylone Iudæis, quos ex toto orbe aduocauerant doctores, eo nunc Thalmud utuntur. Traditiones cabalisticæ in eo multæ scatent. Sed tamen seorsim multis in uoluminibus sunt resperse. Quia ergo Iudæi tribus auctoritatibus utuntur, sacra, mixta, & humana, cum illis agam tribus illis, à sacra originem sumens.

Qui sit prudentissimè (utinam possem dicere sapientes) Iudæi, ut Moyses in principio creationis mundi, usque ad eum locum, Istæ sunt generationes cœli & terræ: quum tricesies quinquies nominauerit Deum, plurali nomine semper usus sit. Quum singularis uox (scientibus legem dico) *אלהים*, *elohim*, extet, & in multis locis sit usitatissima, & frequentissima: qui sit ut in periodo, Hæ sunt generationes, posuerit *אלהים ירהם*, *elohim yrahem*, dii dominus. Pluralitatem certè personarum in diuinitate indicare uoluit: demum colligere eam pluralitatem in unitatem. Quod toto scripturæ transcursu fit: unde uos agnoscere sacrosanctum mysterium oportet, esseque plures in Deo proprietates. At ex usu linguæ est, ponere eam dictionem in plurali cum uerbo singulari, dicit aliquis. Ergo fieri non debet, ut pluraliter ponatur nomen, uerbumque suppositum sit singulare. In creatione hominis dicitur, Et dixit dii, faciamus. Nonne est incongruitas? Est certè eadem ratio, & prophetæ intentio, uolentis indicare pluralitatem in Deo. Sexcenta sunt similia loca, ubi uerbum singulare, nomen plurale: aut ediuerso, quum de Deo loquitur, scriptum uoluit non sine grandi mysterio, ut scitis. Quia in sa-
cris

cris omnes literæ sunt numeratæ, nec ulla est uacans. At uerò pluralitatem in
 Deo admittendam non ignoramus, deum, & spiritum eius. Nam utrunq; legi-
 mus in Gen. cap. 1. Est ergo expressius uidendum, Iesaias cap. 6. dum refert uo-
 ces angelorum, Deum laudantiū ita dicere ait: **קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות**, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus exercituum, plena
 est omnis terra gloria eius. Triplex illa repetitio an caret mysterio? Caret, dices
 fortasse. Interpretes uestri fidem faciant. Ionathas Vzielis filius, quem meritò
 sanctum creditis, ita in sua paraphrasi Chaldaica uertit, **קדוש אבא קדוש ברא**, id est sanctus pater, sanctus filius, sanctus spiritus sanctus. At
 quia sanctus ille posset aperire oculos multorum, si uideretur: ideò uestri Ra-
 bini, uosq; omnes, qui clauditis regnum cœlorum paruulis, nec intrantes, nec
 intrare permittentes, occultatis illum, ne uestra uasamenta prodat, & Ancelo
 utimini. Verum nō tantum ille prodit uestram peruicaciam, sed Symeon ben
 Iohai, quē improbare nō potestis, eadē in eodē loco dicit, **קדוש זה אב קדוש זה**, id est sanctus, id est pater; sanctus, id est filius; sanctus,
 id est spiritus sanctus. Ab autoritate, non minus sanctam paraphrasim Ionathæ
 credam ipso originali exemplo, quum proximè ante Christum 42 annis aut cir-
 citer traduxerit, cōdiscipulumq; habuerit Symeonem iustum, qui in ulnas suas
 receperit Christum, ut responsum à spiritu sancto acceperat, non uisurum se
 mortem, nisi prius uideret Christum Domini. Verum sicubi est Ionathas, uos
 lacerastis, aut occultastis. Illiq; Ancelos supponitis, & Iosephum cæcum, aut
 Akilam, atq; alios. Habeatis saltem fidem Rabi Nehumie sancto, qui se abesse
 30 annis à Christi aduentu asserbat. Sed paulo latius sunt explicandæ Thalmu-
 dicorum sententiæ de gloriosa trinitate, si admonuerimus uos, diligentius esse
 uerba Zachariæ secundo capite perpendenda, ubi ait: **Letare filia Zion, &c.** Ibi
 enim sunt præclara de Deo mittente, & deo misso, quē uocat Thargum ibidem
שבניה יהוה, sapientiam dei, & quod in medio hominum sit habitatura. In Mi-
 dras thehillim super Psalmum 50. ubi ait Dauid, Deus deorum dominus, deus
 locutus est, & uocauit terram: ita scriptū reperietis, Quare uocatur nomen Dei
 sancti ter? Ad indicandum, quod in tribus nominibus laudandus est creator
 benedictus, mundi autor ob tres proprietates, in quibus est creatus mundus,
 quæ sunt **חכמה הדעת והבונה**, id est sapientia, scientia, prudētia. De prima Pro-
 uerb. 3. Dominus in sapientia fundauit terram. De secunda, In scientia erupe-
 runt abyssi ibidem. De prudentia ibidem; Stabiliiuit cœlos prudentia. Propte-
 rea Exod. 20. scriptū est, **בי אני יהוה אלהיך אל קנא**, Quoniam ego sum Dominus
 Deus tuus, Deus amulator, zelo plenus. & propterea filij Gad & Reuben di-
 xerunt, Iosue 22. **אל אלהים יהוה אל אלהים יהוה הוא יודע**, id est Deus deus do-
 minus, deus deus dominus, ipse nouit; & multa alia, quæ sequuntur in eandem
 sententiā. Quoniam autem ista ē medio Thalmud sunt deprompta, negare
 non potestis. Eadem enim confirmantur à Rabi Mose Hadarsan in principio
 Geneseos, super dictione Elohīm, quam pluraliter scriptā asserit ob tres **ברות**,
 id est proprietates, ipsi scitis. Non est uobis obscurum plura eiusmodi esse in
 toto Thalmud, & Midrassim uariorum librorum sacre scripturæ. Verum si istis
 acquiescitis, alijs non opus est; si improbatis, probatiora uobis adferri non pos-
 sunt. Vertenda est oratio nostra ad sensum anagogicum, quo altius attollamus
 animos per Cabalam, atq; sacrosanctam trinitatem uobis dīgito monstremus.
 Rabenu haccados primus, qui & tempora Christi præcessit: quem ideo uoca-
 uerunt Magistrum nostrum sanctum, quod esset summa uitæ innocentia (nam
 alio nomine Rabi Iehudah dicebatur) ille scriptum reliquit librum uobis non

incognitum, quem nominauit גלי ריי, id est reuelatorem secretorū, ubi multa de Deo & filio eius hamassiah, sed potissimū de trinitate scripsit. Inter quæ ista faciunt ad rem. Rabi Nehumias Hacanæ filius (qui fuit temporibus Antonij consulatus) in epistola ad Hacanam filium, quam אגרת הסוד epistolam secretorum uocat, ita scribit: Quæsiuit aliquando Antonius consul Romanus à Rabbenu haccados, ut doceret eum de ueritate proprietatū nominis quatuor literarum, & 12. & 42. qui ita respondit: Quod ueritatem nominis, 4. & 12. & 42. literarum scire cupis, scias hæc esse arcana diuina, quæ latere homines debent. Veruntamen quia discendi, nō cōtradicendi studio te hoc querere uideo, aperiam. Scias deū non habere nomen, cuius cognitionem habere possimus: quandoquidem eius substantia, eius nomen est, & contrā. Et sicut illius substantiæ cognitio nem habere non possumus (nam ei similes essemus) ita nec nominis habemus. Attamen nomina eius sunt attributa. Et quia nomen 4. literarum est operibus eius peculiarius, ostendit eius notionem ampliorem, & commodiorem captui nostro. Ex eo procedunt omnia alia nomina. Ideo hoc nomen יהוה dictum est השם המפורש nomen expositum. non quod sit eius nomen substantiale, sed quatenus capere possumus. Nomen uerò duodecim literarū, & 42. nō sunt uocabula, ubi sint tot literæ, sed unumquodq; plura uerba sunt. hæc Nehumias ex Rabi Iuda prisco, non illo quem occidit Hadrianus: cui tamen Iudæi adscribūt opera alterius, tanq̃ solus fuerit. Rabi Mose Aegyptius uerū amantior, quā nunc sitis, in eandem planè sententiam scribit cap. 60. primæ partis More, esse scilicet omnia nomina ab effectis indita, præter יהוה. Et paulo post. Rabi Eliezer ברקיי ait: Cum mundus nondum esset creatus, erat tantū deus benedictus & nomen eius (super locū Zachariæ scribit ca. 14. In die illa erit dominus unus, & nomen eius unū.) Vnde est animaduertendū, quod omnia hæc dei nomina sunt nouiter, & post creationem facta. & hoc certū est, quia ab operibus Dei inuentis in mundo denominantur. Itaq; si perpendis deum per se, est nomen eius שם המפורש & c. amplissima ex eodē Rabi Mose. Et item, ex quo fuit mortuus Symeon iustus, cessauerunt fratres eius sacerdotes populo benedicere cum nomine 4. literarum, & benedixerunt cum nomine 12. His uerbis Mosis cōfirmatur epistola secretorū. Verū ipsissima secreta audiat, & respiscite. Ait itaq; Rabbenu haccados: Aduerte nomen 4. literarū, ut scriptio eius est. Sic enim scribitur יהוה ipsumq; Deum generantem significat. Et quia non potest esse generans absq; generato, necessariò amor à generante in generatum, & ediuerso procedere debet: quoniam alioquin non generaret. Si etiā non procederet amor à generato in generantē, differretq; generatus à generante, duæ substantiæ essent. Propterea nos uolumus generantem & generatū, esse unam substantiam: unde necesse est ex utroq; procedere amorem mutuum. Ideo ex hoc יהוה deriuatur nomen 12. literarū. Est enim אב בן ורוח הקודש, pater, filius, & spiritus sanctus: ita sunt duodecim literæ. Quoniam autē non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine 12. prodit nomen 42. literarū, hoc modo אב אלהים בן אלהים ורוח הקודש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה, pater Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus, tria in uno, & unum in tribus. Quæ sunt 42. literæ, quæ celare conuenit, quoad ueniat Messias iustus, iustus noster. ea aperui, ea celsa. hæc ille. Quæ item confirmat Rabi Moses Aegyptius in libro More, prima parte. cap. 61. ubi ait, hoc nomen 12. literarum non fuisse unum, sed duo, uel tria nomina: quo sancti patres proferebant nomen יהוה, ut nunc proferimus per יי, id est adonai. Licebat autem omnibus hoc nomen literarum 12. scire, nō autem יהוה. Quum uerò cepissent homines abuti eo nomine, etiam occuluerunt ob hominum nequitiam.

quitiam. De nomine 42. literarum idem doctor Rabi Moses, cap. 60. ubi hístoriám Rabi Tarphon recitat. Itaq; patet per utrunq; aut saltem per alterũ, quem refutare non potestis, clarum est. Quod autem patres uestri nomine יהוה intellexerent trinitatem, etiám figura abbreviandi monstrabant. Tres proprietates in unitate & paritate spíritus esse. Hoc uerò non tantum in uestris literis patet, sed & Samaritanorum characteribus, qui olim uestri erant, manifestum est. illi sic scribunt יהוה sine circulo, quod & ipsi facitis, non sine miraculo, nec caret ipsum nomen sua proprietate. Nam Iod principium est, quod omnis litera sit principium: He significat esse: Vau nexum amoris, creatoris, & sapiētiae seu essentiae. Præterea ita explicatur, יהוה יהוה ויהוה, fuit, est, & erit. ob id dicitur Deus אלהים אלהים, id est Sum qui sum, ero qui ero. Nam ante materiam fuit, & post materiam defecatam erit. Innumera sunt similia apud uos, quæ ipsi improbare non potestis, nec a nobis ficta asserere. Agite o Hebræi, qui sit, ut in uestra lingua, quam meritò creditis Deo autore Adamo reuelatam & inculcatã, qui sit inquam, ut nulla uox primigenia sit, quæ ad cuiuscunq; rei significationem plureis tribus literis aut pauciores habeat? Nónne illa sunt uestigia trini Dei, quum tribus unũ significatur, & exprimitur? Alioqui, si casu fuisset factum, certe plura essent alia uocabula. Verũ si ulla sunt, 4. 5. aut 6. ea omnino sunt peregrina, aut duplicata: quod in nulla alia lingua fit. Est igitur Deo unitino similis uestra rerum omnium expressio.

M V H A M E D I C O R V M P L A C I T A D E

Dei natura.

Paucis nunc agam, uiri ueritatis cupidi, & egentes, quia suo loco familiarius & attentius uobiscum congregiar. Scio enim, post probationem meam de trinitate & Deo ratione demonstratam, autoritate & humana & diuina roboratam, exemplis fultam, nullum esse apud uos dubij locum. Verum quia in lege uestra sunt quàm plurima, quæ contraveniunt his quæ demonstraui de trinitate, excutienda mihi uidentur, ut & ego uos, & me ipsi capere possitis, communiq; habeamus principia. Quod nunquàm ferè non loquatur Muhamedes uesser de Deo, nisi in plurali uoce, ut nec Moses: ita nec ab re, quamuis non caperet, in Alcorano, factum puto. Deum enim ipsum simplicissimum in se habere aliquid numeri certum est. Alioqui nunquàm ferme ubiq; esset factum, nisi de industria instituentium Iudæorum. Verum nunquàm quid illa pluralitas in Deo sibi uelit, est traditum, aut explicatum. Imò in omnibus locis uidetur sibi contrarius ipse Muhamedes, quum asserit, se de unitate Dei primum dicturum, & Deo non esse participem, & Deum non generare, nec generari. In quem scopum uidetur uestra religio scripta, fauore Nestorii, cuius discipuli a nobis ad uos defecerat. Perpendamus igitur quasdam sententias ex Alcorano, ubi uidetur sibi contravenire uester propheta. Nam unum Deum asserere eum satis constat, at in pluribus locis etiám spíritũ Dei subinfert, quo fieri uidentur omnia. Iam itaq; per uos binarius in diuinis est. Videamus ergo ab ipso textu. Scriptum est in fora Elmeide id est mensæ, quæ quarta est, Deũ uocaturũ in die iudicii prophetas, & inter cæteros alloquuturum ita Iesum: Heus Iesu fili Mariæ, recordare beneficij mei erga te & generationem tuam, quod formaui te de spíritu sancto, & alloquebaris homines in cunis & fascijs, & quod docui te librum, sapientiam, & legem, &c. Ex hoc loco uidemus esse Deum & spíritum eius. Et item uersus finem soræ Bacara, id est bouis, scriptum est: Hos prophetas distinximus ordine certo, uerbo Dei, & instituimus inter eos gradus, & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formaui eum de spíritu sancto, &c.

Habemus hic Deum, uerbum Dei, sapientiam, & spiritum eius. Eandem sententiam paulo ante scribit, iisdemq; uerbis. Dicit enim: Et dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus de spiritu sancto. Hic est Deus, qui dat, sapientia quæ datur, & spiritus sanctus. Atqui quum Deus sit unus unitissimus, & tamen à se mittat sapientiam, uel uerbum, & spiritum sanctum, est necessarium etiam ex uestro propheta, inferre trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate, ut à necessarijs in principio monstrauius. Nam si esset una tantum quantitas, nil planè in esse prodiret, nisi concepta à patre, per sapientiam suam, quam æternum generat, in spiritu & uoluntate omnia creauisset. Nam ut est ostensum, frustra imageris, nisi scias & sapias: & frustra cogites & scias, nisi uelis. Oportet enim omnia: ut diximus, concurrere, ut noster etiam intellectus, nisi fiat trinus & unus in cogitando, nil unquam ab eius motu faciemus. Nam cogitet, sciat, uelit oportet, antequam effectum producat. Non oportet ergo uos solos mortalium (ô præclarissima mundi ingenia, quandiu libere iudicabitis) non oportet inquam, rationi manifestæ & omnibus sapientibus probatæ sine causa refragari, etiam si uestra persuasio contradiceret. At ubi illam in hac re nobis suffragari uidetis, & Deum, sapientiam, & spiritum eius admittere & probare, quantomagis accedere & ueritati herbam porrigere debetis? Dicit Musculus: Lex nostra alibi repugnat, ubi dicit Deum non generare, nec generari, quod non habeat fœminas, & quod non sint spiritus in cœlo masculi uel fœminæ. Certum est, Deum more nostro, & per instrumenta naturæ nec generare, nec generari. At ut uidimus, ita necessarium est, æternum generare filium sapientiam, ut mundus ipse alioqui non posset consistere. Filius enim Dei non est res corporea, quatenus Deus, sed res merè spiritualis, quæ generatio necessaria est. Itaq; utrunq; constabit, ut suo loco amplius aperiam, uitam Muhamedis & legem uestram explicando. Videtis ergo (ô Mahumedici, quos magis amo, quia eratis pars nostri, quæ periit) ratione & diuina, & humana, auctoritate philosophorum omnium, & Moysis, & uestra, nostram de trinitate fidem esse uerissimam, esseq; Iesum Christum Dei filium, uerbum, sapientiam: quam humanitati salutis omnium causa hic iunxit. Verum de his suo loco.

DE CREATIONE MVNDI, ET AN MVNDVS SIT
ab eterno. CAP. IIII.

HVcusq; mihi fauere uisa est tota turba philosophorum, cuiuscumq; hæreses sint. Nam causam huius uniuersi per se quidem corruptibilis, à qua, per quam, & in qua omnia consistant, omnes admittere necessarium habent, aut omnino rerum naturam nil esse asserere. Nunc uerò mihi bellum est uniuersæ genti philosophicæ indicendum, & pax demum cum illis componenda. Magna est in primis dissensio inter omnes, ut si potuisset fieri ex natura rei, etiam hic uidisses quot homines, tot sententias de constitutione mundi. Verum his quinque non potuerunt esse plures. Nam quod ad uniuersum attinet, non pauci, & qui plures auctoritatis sacramento ligant, asserunt ab utraq; parte æternum, id est nec principium habuisse, nec finem sensurum. Alijs placuit, ortum quidem esse, uerum non interiturum. Nonnulli æternum quidem fuisse ab æterno, sed tandem sensim defecturum. Ortum & interitum illi ex uoluntate motoris adscribimus. Si qui eadem & suapte natura attribuant nescio: sunt certe, si qui sunt, in errore magno, & sensu communi priuati, qui hunc rerum ordinem, & tam magnam molem carere causa affirmant. Inter quos omnes iudicare, ut non caret maxima totius orbis difficultate, ita mihi uidetur affine esse, atq; si qui domestici principis

pis cuiusdam, de illius maiestate ita altercarentur, ut si de suis rebus notissi-
 misq; agerent, eumq; aut imprudentia & maiestatis capiendae impotentia, aut
 etiam contentione & uoto, suis sententijs de suo imperio deicerent, dum eius
 iura aut tutari non possunt, aut auertere etiam conantur. Hoc in ueritatis sede
 seminarium ab aduersario humanae mentis iactum esse certum est, ut perpetuo
 in uero quaerendo hic essent homines miseri altercando, gloriaq; contende-
 rent; non ut plura uero suffragia emendicaret, sed ut sua somnia posteritati
 obtruderent, atq; se uixisse nephario scelere testarentur. Non nego, quin ueri
 amor plures perplexos fecerit, ueriq; perquirendi studium: sed longe plures
 transuersos egit libido. Hoc (ut multa bona) nos debere Graciae certum est,
 ut sua peste etiam res praestantissima non careret. Sententiae istae sunt attentius
 excutiendae, nec irreligiose terminandae. De Peripateticorum sententia, quae
 autoritate & loco prima est (quia plures habet qui eam approbent, & tuten-
 tur, ut uero similiorem) postremo loco dicendum erit, rationibus & autorita-
 tibus ultro citroq; adhibitis. Plato partim sentit nobiscum: cuius axioma se-
 cundo loco est. Habuisse enim ortum hanc materiam necessitate compulsus
 nouerat, uel posterioritate, tantum, causa prima inferiorem. Nam quicumque
 causam ponit (ponunt autem omnes docti) ab effectu differre necessario di-
 cet: alioqui causa & effectus unum idemq; essent: quod repugnat sensui. Nam
 nil seipsum producere potest. Et praeterea ipsa materia mundi esset pars Dei, nec
 differret causans à causato: quod est omnino absurdum. Principium ergo ne-
 cessario adscripsit mundo Plato. Quod uero finem & interitum illi subtraxe-
 rit, non argumentis aut strophis ex usu rerum istarum desumptis probat, sed
 id beneficio Creatoris futurum affirmat, quod bonus sit, & suam bonitatem
 nemini inuideat. Ideo etiam substantijs separatis, & materia carentibus itidem
 attribuit, per seq; esse mortales dicit, nisi de uoluntate Creatoris uitam illis pro-
 rogantis sua humanitate. Verum non satis diligenter, meo iudicio, de dæmo-
 num natura, quos angelos tum bonos tum malos dicimus, consideratione
 habita. Quum enim sint merae formae immateriales, uigente & non pereunte
 prima, est impossibile illas perire. Sed id faciebat, meo iudicio, non tam opi-
 nione de illis rebus falso concepta, quam religioni ducens, à uoluntate poten-
 tiaq; Creatoris quicquam subtrahere. Non aduertebat bonus ille uir, ut iur-
 dico (salua meliori sententia) quod sapius asseruit, non ens esse malum, quod
 à Creatore non fit, sed ex parte materiae accidit, per boni & essentiae priuatio-
 nem. Itaq; nobiscum sentit, praeter materiae immutationem: quam religione
 tenemus futuram omnino. Nam quamuis ortum mundo demus, non tamen
 interitum eius admittimus, sed immutationem, quam & Deus & natura facit,
 omnino in melius futuram, ut omnis absit in posterum corruptio, affirmamus.
 Verū de hac postea utriq; conuenimus & factio et modo à principio, à fine uero
 modo tantum differimus, reipsa pares. Ille aeternam corruptionem, nos aeter-
 nam incorruptionem, & longe ipsa maiestate Creatoris digniorem credimus.
 Quod si mihi negabunt philosophi ueritatis amatores, ex eorum principijs
 necessario Cap. de immutatione extorquebo. Qui à fine tantum corruptibili-
 lem, & ab aeterno ad certam periodum, firmum constantemq; mundum affir-
 mant, ab una parte cum Aristotele sentiunt, à fine nobiscum, nisi quod corru-
 ptionem loco mutationis & perfectionis introducunt. Vna fidelia utrunq;
 parietem inducam, quum de principio agetur. Quod fert rerum natura, nos
 tenemus, ut iam patet, & latius patebit. Ut omnino ratione sunt destituti, ita

nec egent refutatione, qui eò impudentiæ uenerint, & temeritatis, ut ipsi fortunæ & casui, quæ sunt constantissima ordinatissimaq̃, adscribant, atomosq̃ Deo sapientiores, & tota natura nobiliores cum suis uncinis affirmant, electionemq̃ illis tribuunt, ut se eligere, mutuoq̃ connectere, & res inde generare possint. Tædet, pudetq̃ istius opinionis: hominesq̃ uocare, qui gloriolæ captatione maluerunt in se rationem esse negare, quam reliquorum mortalium consensui & sensui subscribere. Ea monstra genuit natura, ne torpescamus reperto uero. Nunc ad Aristotelem, & eius in secula alumnos uenio. Attende, tu quisquis es, qui assensum à manifestis cohibendum non censes, attende, Causa, quam omnes præesse huic orbi probamus, affirmamusq̃, necessario præcessit effectum, saltem temporis respectu, aut ordinis ratione. Siue enim causa sit antecedens, remota uē, seu coniuncta, propinquaue, rem cuius causa est, præcedit: efficiens finalisq̃ est tempore prior, formalis & materialis saltem intellectu antecedit effecta. Quamuis enim præexistat corruptibilibus materia, tamen nondum existente re, antequam illi iungatur materia, non dicitur illi præexistere. Verum ne ulla sit ambigendi occasio, causam hic dico efficientem, non cæteras, nisi & formalis etiam admittamus similitudinem. Fac ergo quantumuis continuum & æternum mundum, causa necessario posteriore admittes, alioquin uel causam, uel causæ partem dices: quod est absurdissimum. Nam causam & effectum differre nosti: & nil posse dici causam, nisi causati respectu. Præterea, causa partim seipsam necessario crearet, si esset coniuncta: quæ omnia sunt manifeste absurda, & inconuenientia, impossibiliaq̃. Habuit ergo principium, quantumuis antiquum feceris. Tempus nunc nil moror, de eo enim suo loco agam. At quicquid habuit initium (modò forma materiaq̃ constet) etiam quod ad se attinet, sensurum ruina certum est: quod de inferiori quidem & elementalī materia Aristoteles probat. Debet uerò etiam de cælo intelligi. Nam in eo, uelut nolit Aben reis, est materia & forma: quod non improbat Aristoteles. Ratione ergo corporis (quod quamuis modo his inferioribus simili, non habet formam materiæ annexam) tamen habere inde necesse est, quòd corpus est aptum corruptioni, & principio obnoxium. Patet etiam ratione quantitatis, Nam quæcunq̃ sunt corpora, quia finita eadem per se sunt corruptioni obnoxia, nisi propter infinitam potentiam mouentem. Atqui cælum finitum esse, uel oculis patet: & à circuli finiti, scilicet corporis natura demonstratur, & Græco etymo constat. Est enim *ὀψαριὸς* *ὁ* *κόσμος*, ut bene inquit Plato: terminus superiorum est cælum. Quodcunque tale est, finitū est, ergo corruptibile. Quod quidem & ipse Philosophus octauo Physicorū, & 12. Metaphys. & secundo de Cælo & mundo adfirmat: etiam probat Aben reis tertio de Substantia orbis. A qua opinione nō abhorret Alexander Aphros. Præterea quæcunq̃ potentiam habent, sunt etiam per se obnoxia corruptioni: quum æternum per se nil esse possit, nisi merus actus. At ex occasione attingi nodum plusquam Gordium, & uix etiam machæra Alexandrina soluendum. Quod enim Deus sit actus purus, siue potentia (intelligunt philosophi potentiam ad agendum & non agendum, non quod ad naturæ potentiam: nam Deus est potentissimus) inde magna difficultas oboritur. Ipsi Deī natura, non à diuini numinis autoritate, sed è carceribus philosophorum, ipsum cancellis & repagulis coartantium, est petenda: ut uideamus, quum cætera sint necessaria, licebit ne etiam per facultates ipsi Deo à philosophis datas, eadē dici uera, ut quòd sensu patet, ratione etiam constet. Nam miser Deus

Deus, nisi illi per philosophos liceat, ne regnare quidem pro arbitrio poterit. Certè si agit ex necessitate in materiã, & inuitus, nec potest nisi ab externo moueri obiectu, uicerunt: ratio manus impijs dabit, cedit. Verum sententiã eius, qui est uisus iniquior, & semiimpius, erga causam primam (quam innectere materiã modo formæ & animæ est conatus) Abenreis, etiam Deo autoritate sua concedet, quod secundum rationem in eo ponimus. Idq; concedit merè, ei aduersario, cui frequentius aduersandi studio, quàm ob uerum est iniquus, Algezeli scilicet, his uerbis 3. Disceptationis dubio 2. Patet ergo ex istis, inquit, quod argumentum Algezeli non impetit philosophos. Illi enim semper censerunt actionem dei procedere de scientia, absq; necessitate inducente eum ad agendum. Aut ex se, aut ex aliqua re intrinseca, quin potius ex mera bonitate agit. Et ideo necessariò uult & eligit, præstantissimo modo uolendi & eligendi. Nec enim unquam in illis errorem comittit, quale hic in mundo agimus. Hæc ille. Ex quo loco mihi hoc desumendum est. Postquàm uoluntatem & electionem habet agendi, illam uniuersaliter habere certum est: id est, & in re & in tempore, (si esset obnoxius tempori, quo est longè superior) quum itaq; uoluit egit, & eo modo, quo uoluit. Ergo non fuit illi necesse ab æterno agere in materiã, quamuis sit actus purus. At dices, si est actus purus, ergo (fac eum obnoxium fuisse tempori, antequam esset motus, aut tempus, ut tibi facias satis) perpetuò agere oportuit. Fateor. In materiã nego. Nam si non posset nisi cum materiã agere, esset impotentior animo, & substantijs separatis. In quo ergo egit & quieuit tandiu? In suis ipsius contemplatione, & sapientia omnia futura entia comprehendente, in qua uoluntas non erat coacta agere secundum perfectionem & ideam, quam in se uidebat. Nam si in se uniuersa uidebat, ut uidebat certè, non potuit illi accedere ulla perfectio ex materiã producta à mente eius in esse, ita ut nunc non iuuatur ab ea. Alioquin imperfectio compleret perfectionem, quod est contra assensum. Vnde constat, actione perpetua posse per se feliciter agere, etiam pereunte toto mundo: siquidem eius perfectio inde non dependet, sed ediuerso. Alioqui rebus immerges, obnoxiumq; corruptioni facies, si eget materiã. Mundus ergo non est ab æterno, sed habet principium, ut ostendimus. At mihi dices: Quid in tanta æternitate agebat in sui contemplatione? Nempe tu tibi fingis tempus, ubi & quando non est. Sed fac esse, uolo, do. Quum ipse in hac parte tibi potius deberet satisfacere sua singulari sapientia (certè si esset ad salutem hominis, cuius causã corruptibilia omnia, quum uoluit, fecit, ea cognitio necessaria, aperuisset, & satisfecisset) tamen nõ inepta quadam cõparatione facere satis in re ardua conabor. Scis enim omnium artium principia esse sumenda sine magna disquisitione, & pro probatis esse recipienda. Nam si quis à præceptore quæreret, quare ignis est calidus, nix alba, terra sicca, linea linea, punctus punctus: nil aliud dicere posset, quàm quia ita est, & ita à prima causa habet. Ita in ijs quæstionibus de summo bono simplici, non posset aliquis aliud dicere, nisi quia ita est. Sed attende, & in te fac periculum. Si esset aliquod regnum & tibi formandum & regendum, aut quælibet alia summa res aggredienda (quum illa nil ad tuam felicitatem, nisi quoad gloriam, & tuæ uirtutis ostensionem faceret) fieri ne potest, ut diutius in eius cõtemplatione retinereris cum summa & planè æquali cum facto opere uoluptate: (si uoluptatem extra te petere liceret) nõne posset etiam usq; ad secula infinita ea cogitãdi uoluptas protrahi? demũ opus ipsum pro tuo arbitratu quũ uisum fuerit tẽpus, nõ regno (quod nondum est) cõmodum, sed meræ libertati

& uoluntati tuæ decretum? Certum est, nos similibus indies retineri uoluptatibus, & maxime affici posse, tamen differre, quoad uisum sit nobis. Nam quod facultas deficit nobis in plurimis uotis, nostrum id est, nil commune cum Deo habens. Nos enim quum adest animis sapientia, uoluntas, facultas si adsit, necessario agimus. Deus uero in æterna trinitate agens, animo per sapientiam comprahendente rerum naturæ species, uoluntatem habuit etiam perpetuo comitem, qua quidem semper uoluit res esse. Sed quum haberet liberam temporis electionem, in quo uellet eas fieri, in eo fuit positum, ut quum uellet crearet, quod æterna meditatione & gaudio in se agitabat, interim nec facultate, nec uoluntate unquam destitutus. Sunt enim etiam in nobis duo uolendi modi. Nam rem uolumus simpliciter sine ulla temporis ratione, aut uolumus tali aut tali tempore. Tu autem qui radio rerum humanarum afficeris, motu cœli iactaris, generationibus & corruptionibus moueris, longitudine etiam temporis à motu cœli supputati rerum omnium conditionem metiris, non potes ipse perpendere, quomodo supra & ante motum mille anni sint sicut dies unus, & unus dies sit ut mille anni, ut scriptum reliquit cum Dauide Petrus. Tibi ergo satisfacias his rationibus, si potes: aut meliores perquire, & considera tuam perfectionem in boni deliberatione non esse diuinam, prouidentia maiorem. Præterea non debere dici nouam in Deo uoluntatem, quod aliquo tempore sibi præfixo uoluerit mundum producere, quum non sit diuina uoluntas noua: quod quotidie noua nascentur, quæ ante esse noluit. Sed obijcies: Quid ergo tandiu delituit ille Deus? Aut socordia (inquit) aut inuidia laborabat, quod rem ita præclaram tandiu in sua mente seruaret. Socordia esse non potest, nisi ubi est designati officij & necessarij neglectus, & mora. Neutrum esse poterat in Deo. Res enim quæ nondum erant, obligare non poterant: illi præscribere nemo poterat. Inuidia non obstat, quod nulla res præter illum erat. At impartiri statim quod habes, id diuinum est. Bonum enim quo communius, eo diuinus. Quantum conducant mundana nobis habentibus, & quàm debebat esse dandi & creandi cupidus, ex his est attendendum. Latus uero se hic campus aperit. Pergo in comparatione iam ante coepta de nostra facultate. Tu quum de illo tuo regno cogitas, & feliciter cognitione pasceris, sapissime longè magis quàm ab ipso opere reficeris. Si illud opus (quod te nec meliorem nec perfectiorem reddere potest, tuique honoris tantum & gloriæ causa est comparatum) constat opera & diligentia quorundam, quid dum tuum opus exequuntur, ut tibi placeant, & ad te ueluti ad summam eorum felicitatem contendant, illisque difficultate administrandi esset summa infelicitas subeunda toto uitæ cursu, ut nunquam in opere ipso esse felices possent, nonne mora tua esset inuidia? minimè uero. Præterea eos seruos qui in opere tuo sunt, quo sint attentiores ad rem, oportet libertate esse donatos, ut agere & non agere possint. Qui enim sine arbitrio facit, sit bonus aut malus sine suo merito aut culpa oportet. Itaque quum ipse non esses inuidus, si ita erga futuros subditos differres munera pœnis admixta, quum potissimum par sit omnibus futurum præmium, etiam post centies centena annorum milia, & pares pœnas luerent imperia detrectantes, aut dissimulantes. Nonne uis detiore conditione fuisse Creatorem benedictum, iustissimum, dum differret eas uitæ pœnas homini, & ea præmia quæ ab æterno disposuit, quum præcipue in mora nil sit damni, seu tardius seu citius exhibuerit? Vide ergo, quod Creator ipse nec ab actione perpetua etiã absente mûdo cessauerit, nec socordia aut inuidia

dia laborauerit, quum iudicio humano, in quo est uis æquitatis cognoscendæ,
 nil te in duobus postremis peccaturū fuisse morando asseras, nec à prima actio-
 ne, considerando omnia, diutius unquam cessaueris, quod quidem in multum
 tempus facere hominem posse certum est. Acquiesce ergo, acquiesce omnipo-
 tentiæ Conditoris, cuius in animis nostris & deliberationibus cernimus mani-
 festa indicia & anigmata. Verum, ut persistam adhuc in exemplo, quū fieri po-
 tuit, ut summa illa sapientia, quam nil futurum latere possibile erat, uellet homi-
 nes ad futuras misérias, & uitia sponte declinatuos, à libertate sua omnino ad
 nequitiam declinando, contra præscripta facturos: quū, inquam, fieri potuit, ut
 uellet ea conditione creatos: Nunquid fuisset præstantius longè non creari,
 quam ea cōditione fieri, quæ posset ipsa perire, & à Creatore omnino excidere.
 Nam & non natum esse, quam natum malè perire, præstat. Attende diligenter,
 uter duorum hominum esset perfectior imperfectior uè: ille qui timore ruinæ,
 quæ comes necessario adest materiæ (unde & malum ab ipso autore non pro-
 ficiscitur) nunquam quicquam præclari aggredieretur, ne esset instaurandum
 sapius materiæ uitium: an ille qui cognita imperfectione materiæ, nihilominus
 opera præclara institueret, instauraturus quoad finem omnia consequerentur?
 Clarum est, istum longè esse præstantissimum, animosum, fortem, bonum, qui
 nihilominus præclara ageret, quòd assidue essent innouanda & sarcienda. Pri-
 mum pusillanimitate deiectum esse, inutilem, abiectumq; cōstat, & uelut nihil.
 Præstantius ergo fuit longè, emendandum quotidie & innouandum homi-
 nem, qui apex & scopus est mundi inferioris, produxisse, quam timore erroris
 & uitij orbem desertum reliquisse. Itaque & præsciuit, & uoluit. At malum in
 mundo non fuisset, si materiam perfectam fecisset. Non mala de se materia est,
 quum omnia sint ualde bona ab optimo facta. Sed ne prima uita in hoc secu-
 lento orbe esset immortalis, & tolleretur arbitrium hominis, qui sine arbitrio
 imperfectissima materia formaq; simili creatus, non potuisset peccare: ideo non
 malam, sed fluxam materiam uoluit esse Deus, ut renitentia eius & formæ, esset
 in arduo magnarum rerum uictoria: interim dum purgatur uniuersa elemen-
 torum moles, in finem omnino extra corruptionem deducenda, ut aternitate
 omnia ad felicitatem necessaria potiantur. Non progredi uerò malum à crea-
 tore & materia ex se, facile inde discas, quòd aquam, argillam, lapides, aut quid-
 uis aliud, per se bonum, si in ædificio benè fabricato posueris, atq; iniuria tem-
 poris labatur, non est à te uitium, nec à re ipsa, sed à conditione rerum, & motu,
 qui quotidie innouat, & corrumpit inferiora. Nam materiam ipsam ad quas-
 cunque formas sequacem oportet quotidie in uarias partes dissecari, adiungi,
 mutari. Vnde innumeris casibus contingit, composita ipsa labefactari & affici:
 ut etiam uideatur quandoque materia uictrix, formasq; aliquas ita obducatur, ut
 non facile agnoscas in indiuiduo, uelut in monstris: quæ quia monstrant sua
 ueritate quicquam, ita dicta sunt. Quibus (ut credo) careret rerum natura, si
 iusta rerum æstimatione ad agnoscenda Dei beneficia, admirandaq; mouere-
 mur. Quum enim solita uilescunt, tunc raris mouemur: non quidem rarorum
 ulla augustiori & maiori natura, quam uel formicule, aut herbule, uel cuiuscūq;
 alterius rei, sed negligentia solitarum rerū, cōtemptuq;. Quoniam quodcūq;
 ignoramus, ut primū apparet, si uitam, molem, proprietatē uè habet insolitam,
 ad id obstupescimus, quodq; à nostra ignoratione procedit, id sæpe uti naturæ
 & creatori omniscio nouū credimus. Vsq; adeò tamen ea quæ ignoramus, nu-
 mero, magnitudine, potētia in infinitū superare putārim ea, quæ fuere cognita,
 etiam totius orbis maximo philosopho. Quod itaq; nunquā fieri aut esse uidi-
 mus,

mus, id statim non esse, quoniam in sensu nostro non est, iudicamus: quum ab experimentis, ut ante dixi, disciplinas collectas, & cognitiones habeamus. Et quia unus modus generationis & corruptionis cognoscitur, alius esse non creditur, quum tamen uitali semine ista omnia sint commixta. Ob id uaria semina, uariae animantium species quotidie in terra & mari emergunt, quae duplici ratione nobis noua & monstro similia uidentur, quod iam ab orbe condito creatura, nobis non innotuerint, aut ex putrefactis elementorum partibus prodeant, ut multa serpentum in cloacis genera, in palustribus locis aphyæ, & multa alia in mari, innumeraque super terram. Nemo enim præter solum creatorem nouit formarum numerum, & earum specierum, quæ de potentia ad actum uenire possunt. Quod etiam inde patet, quod arti humanæ obsequens est natura, & mixtas species à prima differentes specie produci indies ab industria uidemus, mulos, bucephalos, & cætera innumera, quæ prorogare ideo speciem non possunt, quod à forma diuina exciderint, cogimurque quotidie in usum emendicare à natura ipsa animantia, fructus, arbores, herbas. Quare patet ea exiisse à creatoris imperio, quæ se per speciem prorogare minime possunt. Cæterum tam uariæ sunt passionum causarum tam naturalium & patentium & latentium, quam casu fieri solitarum, ut nullus mortalis eas animo comprehendere queat. Vnde nos in tanta cæcitate uersari, atque sursum deorsumque iactari, tam à nobis quam à rebus proficiscitur: omnia tandem in suam laudem uertente Creatore, præter ipsa nostra peccata: quæ quum sint habitus diuini priuatio, Deo non nocent, nos misere perdunt. O miserum hominem, qui arbitrio, quod erat illi salutiferum, ita abutitur, & ex naturæ finibus exit, ut solus ille contra autorem insurgat: cætera omnia, quæ in rem eius erant à Deo creata, legibus Creatoris obsequantur, non sine gemitu, eo quod æterno motu & rotatione agantur ferme frustra. Nam illa finem suum consequuntur, dum iuuant hominem in hac materia uersantem: sed uerum finem & ultimum non attingunt, quum homo, cuius finis erat in Dei cognitione & fruitione, suum finem assequi non studeat, sed sibi & cæteris exitio esse soleat, suisque capi in hoc mundo tormentis, & æternam poenam laboribus sibi comparare satagat. O miseras hominum mentes, & adpectora cæca. Contingit itaque perinde rebus homini inferioribus, & sibi additis, atque saxi & marmori & cuius materiei ad ædificandum aptæ contingeret, si æternis indefessisque laboribus secarentur, dolarentur, polirentur, in altas & magnificas aedes componerentur: illas uero aedes, quarum causa tot labores sunt suscepti, nemo unquam inhabitaret, sed inutiles permanerent, nunquam usui futuræ. Quos gemitus futuros putas ab ipsis lapidibus, si sensum & uocem haberent: quas querimonias? Itaque ne semper torquebimur? Itaque ne inutiles post tormenta manebimus? nonne nunquam erit quies ab hac actione inutili? Si ille, cuius causa sunt ædificia, suo fine frueretur, satis nobis esset felicitatis: non molestè ferremus hæc tormenta agitationesque. At non solum frustra creati sumus, sed etiam post creationem assidue torti propter uos. O infelices domos, in quibus nostrum esse perit, finis perditur. Equidem eadem totam hanc machinam dicturam contra hominem qui finem consequi non studet, si est ullus in natura sensus, non est dubium. Verum bene disposita formarum ad materiam actione, non est quod malum auctorem, aut materiam credamus, dicamus uel, quod inde multa mala nasci uideantur: eo quod reuera nil malum in tota natura præter peccatum sit. Cætera omnia in malis sunt ponenda opinione tantum, non essentia. At obiciet: Quæ bona possunt esse in serpētibus, omnique genere animantium nocentissimo? Si quæ comoda posset habere homo ex illis, fuisset expertus, aut expertus illorum

illorum bonorum, æquè atq; malorū, meminisset. Certè nil est creatum, quod in
 creationis esse durans, non facile, multipliciterq; mala bonis compenset. At
 id non fit. Tibi & socordiae ignorantiaq; adscribe, non rebus. Quot homi-
 nes à uipera morsos & necatos dabis? Paucos admodum. At sexcenta milia re-
 perias, quibus antidotum ex uipera contulit, contra cætera animantiū genera.
 Si quæ bona sunt in creaturis, illa uenari studiosius essemus conati, nil certè in
 malis poneretur, quin mala bonitate superaret. Nobis, socordiae, & opinioni,
 non ipsis rebus mala adscribamus. Si quid malum est, id ab arbitrio proficisci
 debet. Hoc uerò rebus abest, nisi homini & substantijs separatīs. At mala non
 uocas morbos, mortes, immerita, infortunia, &c. genera eius quam infelicitata
 non sunt. Sunt certè, si malo homini contingunt: quoniam illi, etiam quæ
 non sunt mala, sed in bonis habentur, ea uertuntur in perniciem, utiturq; illis
 ut morbis, ueluti hydropicus potu, *πληθωρικός* cibo, auarus auro, furiosus gla-
 dio, tyrannus regno. Nil ergo in bonis debēt impij & iniqui ponere, quoniam
 re ipsa omnia eis mala sunt, & quæ bona, & quæ mala. Alij multis rationibus
 loco bonorum habent, quæ in malis habentur. Primum mors ipsa, quæ cense-
 tur malorum maximum, est illis loco summi boni, atq; quotidie exoptata, ut ab
 hac mutatione discedere, pacemq; petere liceat, uiuereq; felicissimè. Quod quia
 impij non habent persuasum, ideò pessimum putant, quod optimum est. Quid
 iudicemus de morbis? Aut sunt medela corpori, aut animo, aut utriq;. Quot
 genera morborum deuitari uidemus, alterius præcedentis morbi & minoris
 præuentione? Quot febres absument in nobis eos humores, unde totius cor-
 poris periculum procederet? Ad quid præcautiones, flebotomiæ, cauteria, in-
 edia, labores, (quæ omnia mala dicuntur) à prudentibus medicis præscribun-
 tur, nisi ut deteriora fugias? Quod si præfagio hominis, uides in magna cecitate,
 morbum morbo pelli, ex malisq; contractis, aut nostro aut compositi uitio, aut
 utroq; minoribus maxima auerti & euitari, quid de illa diuina sapientia iudica-
 bis? Nonne ueluti parentem etiam illam ferula licebit filios ab errore reuocare,
 & afflictione minima morbos & animo et corpore contractos deturbare, sibiq;
 hominem perditum reddere? Reuera quòd malum impij uocare solent, illud
 ipsum sit præstantissimum, non uelut in se, sed uelut causa maioris boni, quàm
 sit ipsum malum. De infortunijs dicam, quū præter usum nil hic fortunæ splen-
 dor adferat: Vt forte nascendi & moriendi, ita & rebus utendi pares sumus. Er-
 go nihili putas in præclara fortuna constitutū esse regem agere? Alterum pro-
 bo: improbo secundum. Quid enim uocas præclaram fortunam, nisi ut liceat
 uno bolo plura deuorare, quàm 1000 homines una die possint? contendereq;
 pompa, gula, cum Sardanapalo, Hæliogabalo, Cleopatra, & eiusmodi monstris
 in reipub. & rerum humanarum perniciem natis? Si eris itaq; malus, addunt
 opes fastum, superbiam, iram, insolentiam, atq; adeò malorum lernam: ut tibi
 esset longè utilius in infima fortuna agere. Taceo hic nautas toto orbe uagātes,
 luxum omnium undiq; quæri ministros, ut libidini nescio quot diuitum fiat
 satis. Expilantur eam ob rem toto in orbe tenuiores, quorū laboribus res par-
 te sunt. Hæ sunt splendoris dotes, hi successus: quum interim miser ille quibus
 ista parantur, nunq; quiescat, ut libidini ponere modum conetur. Atqui nolo
 malè uti: uolo succurrere egenis; distribuere in plures soleo. Quid ergo tibi pe-
 rit, si dispensatio est alteri comissa? usus necessarius certè deesse nō poterit. Non
 potest ergo in malis esse infortuniū, quū omnium sit par usus. Si es nequam, &
 amittis, meritò, aut ut res seruentur, aut ut conualeas, aut utrunq;. Nam abuten-
 ti nil habere est satius. Si bonus, tuam dispensationem esse alij creditam non
 debes

debes moleste ferre. Si mediocris, dimidio sis sanior ex infortunio, quoniam instrumentum ad peccandum deest, instrumenta ad faciendum necessitatem non defunt. Sum perculsus corpore: quanto citius perieris, tanto citius felix eris. Sensim absumor rerum penuria: Deo tanto charior, qui defecata corpora cum animis quaerit. Itaque nisi ipse tibi defueris, nil in malis est ponendum. Docte eam ob rem quidam putauerunt affirmaueruntque malum non habere substantiam. Atqui quum Deus rerum, non priuationis sit autor, mali causa esse non potest. Merito itaque Plato diuinis scriptis proximus scripsit, Deum non esse mali autorem. Quum ergo uiderimus multis argumentis, mundum aliquando non fuisse, Deum esse purum actum, sed liberum, & in se sine materia aeternum agentem, nec socordem, nec inuidum, sed per omnia bonum, ut autor esse mali non possit, naturamque ipsam mali non subsistere, restat, ut ad confirmationem pergamus.

A MATERIAE CONTEMPLATIONE PRIMUM QUAE A

natura aeris, mundum habuisse principium probatur.

Esse puto iam tractatis me abunde satisfecisse, de creatione mundi, quum dixerim partim necessaria, partim non repugnantia, & quibus cum ratione occurrere non possit: tamen confirmandum id duco aliquot sequentibus argumentis. Primum a materiae ipsius, quae oculis patet, consideratione. Nam ea quae sensibus obijciuntur, faciunt ualidius argumentum uulgo, quam quae ratione tantum suaderi solent. Dico ergo mundum habuisse principium, nec aeternum fuisse: aut si creatus non sit, saepius ex integro instauratum fuisse, non tantum innovatione antiqui, quod admittunt philosophi, sed etiam instaurazione & incrementum alterari ipsa elementa, sed omnino perire mutua actione, igne potissimum agente. Primum argumentum erit ab aere, qui absumi ab igne solet. Nam earum tione cucurbitae a medicis, & mechanicis aolipylae sunt inuenta. Quum enim in tantillo aeris, quanta est capacitas cucurbitae, adhibito igne fit consequentis obturato uase, prohibitio: tunc depaesto eo, ubi respiratio deest, ignis moritur inclusus: atque quantum aeris absumpsit, tantum natura corporis carnei restituit, ne sit uacuum in ea, atque ita fit attractio humoris ad scarificationem, ut dicunt, attrahendi. Esse uero omnino fere consumptum aërem, indicat illa uis attrahendi tam potens, & dolorem ita inferens, ut maiores uires in forficibus, aut quibuscumque instrumentis non possint attrahendo probari. Potest quidem comprimi aliquantulum, & cogi uehementi flatu aer, & mole minori esse quam natura ferat, ut probamus in *uasis iactibus*, a quibus ex sugendo aërem, aliquid aquae admittitur, exprimendoque emittitur. tamen ea quantitas parua est, nec absumens corpus. Ignis uero usque adeo eget aere, quo uigeat, ut sine illius usu nil ignis nisi latentis & in potentia sit. Patet longe clarius in aolipylis. Nam usque adeo omnino hauritur & destruitur aer in illis, ut angusto foramine, exiliisque pylo uix per uio tantum aquae hauriant, quanta est corporis capacitas. Nam quicquid est reliquum aeris, est tenuissimum, ignisque simillimum. Itaque non tantum absumit, sed residuum ita rarefacit, ut loco faciat satis, non accedente corpore denso & frigido, qualis est aqua. Si ergo ista quotidianis experimentis digito tangimus, dubitamus tantundem fieri in reliquo aere, & multum quotidie absumi supplementumque ex aquea materia se sensim resoluente. Egere etiam ignem aere ad agendum, id argumento est, quod incitato, & uehementiori accedente accenditur, ablato extinguitur. Flammæ itaque sunt aëreae partes ex aqua resolutae. Quum uero aquam stent ista in aere, certum est imminui, & tandem absumi posse exinde etiam aquam & terram. Igitur iam pridem defecisset mundus, si ab eterno esset: opusque saepius

sæpius recreatū esse; quod nemo admittat. Nam si creatum fuisse semel negant, multo magis & bis & ter. At diluuiēs & cōflagrationes repurgarunt. Ignis minuire quidem, augere non potest; & eo magis, quo maior. Aquam aut ex hac natura multiplicari oportet, aut nouam à creatore creari; quæ sola instaurare nil potest, præterquam aëris aliquantum.

A B A Q V A E E X P E R I M E N T I S.

Coarctanda etiam hic natura est in locum, ubi nil depereat, quod sensum fugiat; ut uidere liquidò possimus agente igne quid patiat,ur, quomodo alteretur, pereat ue. Ponatur in uase quouis materia solidissima constans, quæ nullā perpirationē aut expirationē admittat, certa aquæ quātitas: sitq; hoc uas distillationi, quale nos uoce Arabica alenbic dicimus, omni ex parte luto fortī oblitū, ne quid aëris euaporetur. Demum admoto igne sub uase curemus, ut distillet, quod ignē fugerit in aliquod uas aliud etiā obturatū, et cum primo iunctū, ita ut nil aëris effugiat (quamuis aër non pressus nō petat infima proprio motu) tum demum aqua distillata, uidebimus non superesse octauā partem. Igitur reliquas absumpsit ignis, quoniam non potuit alio quā in igne consumi, aut in uas inferius labi. Quid? quod idem quotidie in omni feruenti aqua experimur, partibus omnibus cōsumptis: Nonne idem in toto iudicandum est? Nam ex ea quæ à calore solis, ex tota humida natura in pluuias eleuatur, certum est partem absumi, eo uno argumēto, quod exhalatio eius quæ eleuatur in sublimē, alit quādoq; diutius ignes in aëris regione summa, unde impressiones uariæ fiunt. Inferiari uerò aërem crassum & putrem, sunt argumento nostræ corporis miſerie, pueris testibus ex flatu uentris flammæ foetidæ accendētib. Inde in regione illa aëris uidentur cometæ, bothyni, trabes, & nescio quot rerum similitudines. Inde stellæ deciduæ, inde fulgura, fulgetraq;. Iam ergo si ab æterno erat mundus, habuisset sæpius finem. Quis nescit à lignis aridis ardentibusq; lachrymas aqueas prodire ab extremis, indeq; fumū aqueum planē & crassum, quem in locum statim crassiore humore depulso se proripit flamma, ita ut mutuo succedant, quoad humor exsudauerit omnino? quod usq; adeo fuit multis philosophis probatum, ut etiā ipsa astra ali inferiorē exhalatione, quamuis falso affirmarint. Videtur uerò ista consumptio aquæ atq; imminutio etiam in lacustribus locis, ubi ipsa putrescit, & absumitur, aëremq; inficit, uelut moriendo, ut inde epidemia morbus passim serpat. Non tantū itaq; perit, sed cum uicinarum dispendio locorum. Fontes quotidie in sublimioribus locis euanescent, in inferioribus aegrè reperiuntur, (quā omnes aquæ naturaliter in terra soleant se habere ad libellam) quod imminutionis signum est. Verum nullum manifestius est aquarum diminutarum, & indies absumi solitarum argumentū, quā quod in multis locis olim erat mare, ubi nunc terra est: altissimumq;, ubi nunc uadofum. quod historijs cōfirmat Aristoteles in Meteorologicis. Possum uerò multis exemplis locupletare. Constat ordine elemētari orbem terræ naturaliter debuisse ipsa aquea natura undiquaq; ambiri, more cæterorum elementorum & cælorum, ueluti ouorum aut ceparum in uolucris se complectentium: sed impetio creatoris abcessisse, non naturali motu, certū est. Nam prudentia in elementis non est, nec saluti animantium poterat insensibilis natura prospicere. Ambiuit ergo totum orbem, quod in omnibus locis uideas. Nam nulla pars terræ est, quin in ea ostreorum omnium generum uestigia (nisi ubi humus putruit) reperiās, ut in harenis, aut in saxis durioribus. Fuit uerò item tempore diluuij ambitus ille. Inde non fuit omnino terra obuoluta. Quod uerò etiam ab eo tempore mare sit plurimum diminutum, multis historijs probabo. Mihi quidem in

confessio ponit alterari loca Aristoteles: uerum minui etiā demonstrabo. Nam
 nunc totus orbis est apertus, unde licet coniecturam capere totius globi terre-
 stris. Primum quidem olim fuisse summerfam aquis Aegyptum Homerus te-
 statur, refert Aristoteles: nunc partim est aquò siccior. Venetorum regionem
 quam Paduanam & Marcam Teruissinam uulgò dicunt, fuisse aliquando mare
 illis patet. Quum effodias altius (uel 20 milibus passuum, ab eo loco ubi mare
 est) illic summerforum nauigiorum fragmenta reperiri, etiam nostra ætate, iux-
 ta Antenoris urbem, quum alueus aquæ ductus foderetur, probatū est. Quod
 mirum uideri non debet, cum à quercu & alno, multisq; alijs lignis æterna sit
 palatio, ut quidam scribunt hyperbolicè. Nisi hodie Veneti diligenter prospice-
 rent, ut pro saluandis alueis, & urbe, canales sæpius defecarentur, iam pridem
 in terra esset urbs Venetiæ. Rauenna ante 1500 annos erat omnino similis Ve-
 netijs, nam pontibus, & lembis in ea ire licebat. Nūc uero duobus fere passuum
 milibus à mari distat, tanti est sedulitas. Venetiæ iam à 1100 annis, & supra, con-
 dita, diligentia euitarunt, quòd eadem temporis periodo contigit Rauennati-
 bus. Ptolemæus Adriaticum & Aegeum mare diligenter fuerat perscrutatus;
 tamen longè plures insulæ uisuntur in utroq; quàm ipse, uel Plinius ex Strabo-
 ne scripserit. unde subsedisse mare clarum est. In humilioribus Asiæ minoris
 locis maritimis, pariter & Africanis, idem contigit. Nec tantum in mari aqua
 salia, sed & palustris euanescit. Nā multæ regiones olim ob palustria loca incul-
 tæ, nunc incoluntur, siccatis aquis. In extremis Galliæ & Germaniæ oris id pa-
 tet, qua ad Oceanum uergunt; nec eò procedunt estus, quo olim. Ipsa in Græcia
 argumenta eadem sunt. Perfossus Athos (nisi à ramento montis Hemi) erat
 aqua cinctus; alioqui si fuisset atq; nunc est, promontorium esset; nec fossa uide-
 tur, cum aruerint omnia. In Peloponneso multa admodū indicia. Quid regno
 Tyndari clarius? At hodie fermè tota península sterilis est, ossaq; terræ osten-
 tans. Quid de Argiuis & Mycæneis dicā, qui intra annos plus minus quadrin-
 gentos desiccari immensas paludes monstrarūt: Palus Mæotis, sexaginta annis
 ita mutata tempore Aristotelis erat, ut longè minorum quàm ante nauigiorum
 esset patiens; nunc uerò præter lembos, nulla fert, nisi secundum alueum flumi-
 nis Tanais. Aristoteles dat etiam flumina mutari, & siccari; quod certū est. Nam
 anno ante hunc tertio, Christi scilicet 1539, fuit tantus ardor æstatis, ut multa eua-
 nuerint in Gallia flumina, omnes puteorum aquæ plusquam cubitali spacio de-
 federint. est ubi hexapeda & decempeda, quod imminutæ quantitatatis elemen-
 taris & ab igne absumptæ certum indicium est. At obijciunt: Non negamus mi-
 nuī, sed aliò concedere, & inundare quasdam regiones nobis incognitas cer-
 namus: quomodo etiam immissum mare inter orbis partes celeberrimas cer-
 nimus. Miror impudentiam, aut certè supinam negligentiam hominū, qui ueri
 cognitionem profitentur, quomodo in fabulatorum uerba iurare ita in quibus-
 dam soleant, ut rerum rationem post eos spernāt. Si admissum mare aliquando
 à columnis Herculis est, antequam admitteretur, quò ponebant aquas liberus,
 Rhodanus, Padus, Danubius, Boristhenes, Tanais, Phasis, Thermodon, Ni-
 lus, Bagradas, maxima omnia flumina. quorum unus Danubius, conuehit eo
 secum flumina nauigij patientia: alter, Nilus uidelicet, à tropico fermè brumali
 ad nostrū decurrit. Taceo plusquam trecenta alia, nauigabilia omnia. Quò tan-
 dem illæ aquæ concedebant, antequam præclarus ille Deus admitteret mare?
 Heus uos, non pudet ineptiarum? Quum omnes aquæ necessario sint ad libel-
 lam positæ in uicinia (nec enim ignoro globum ex aqua & terra fieri) qui pos-
 set fieri, ut illa aqua non impleret stagnum? & locum illum quò mare concessu-
 rum

rum aduentu illius Dei esset, ab æterno credo, sibi seruabat id miraculi: & aquæ contra naturam euanescebant. O Græciæ uanitatem, ô amentiam philosophorum, qui illis nugis fidem adhibent. Illos non nomino, ne stultitiæ hoc in loco notentur. Necesse certè fuit ad libellam eam semper ab imperio creatoris fuisse aquam: quæ tantum abest ut admittatur ex Oceano in nostrum mare, ut contra nostrum in Oceanum inundet, & tam uehementer, ut à Propontide molas omnîs generis impetu rapacissimo agat. Quæ causa est, ut natura Oceani æstu recet impetus aquarum exundantis nostri Oceani æstus, ne consentiant, nisi in ipsius faucibus. Nam ad columnas Herculis est æstus penè par Oceani. Interius iuxta Hispanias, & Mauritanias sensim minuitur, ut uix maximus sesquipede Romæ & Carthaginî uideatur. Venetijs arbitro Adriæ flante, fit paulo maior: alioqui uix semipede attolli solet. In mari Pontico & Propontide nesentitur quidem, nisi quum flantibus austris in Propontide spîtamæ crassitudine attollitur. Iam ergo non est admissum, sed emittitur. Quomodo tandiu falsum? Ex altius commixtione instauratur, quod aquis dulcibus deperire posset. Itaq; est falsius ad fauces, quàm in recessu. Vnde in toto Oceani littore aqua desiccatur in sales uî solis, quod intrâ ultra Italiam nō fit. Atqui admitti in terra quandoq; constat. Non nego uî tempestatis aut uoluntate Creatoris in scelera animaduersionem immitti, sed si motu naturali id fit, statim se recipit, ut uideatur, paucis post annis. Nam ea quantitas quæ iam tot annorum milibus deperdita est in nostro orbe, quum aquæ ipsæ sedatæ, & à uentorum agitatione quietæ, sint ad libellam positæ, deberet perpetuo cursu etiã inundare, modo hos, modo illos populos, ut nil esset inundatione familiarius: aut saltem quibusdam in locis in tumultum attolli, & libellam excedere. quod neutrū uidetur. Absumitur ergo. Non recedunt statim diluuiâ, dices. nam Athlantis insula ante columnas Herculis olim posita, illuuiæ periit. Egregium commentum Aegyptiacum, & indignum quod Plato in Athlantico & Timæo (alioqui à temeritate falsa asserendi alienior) scriptum reliquerit. Quasi uerò perierit, quod non aditur amplius, aut quod fortassis nunquam fuit. Verum fac fuisse, & Platonē ut suos ciues antiquissima origine donaret, uera dixisse. Est etiam hodie magna admodum continentens, extrema pars Asiæ ab ortu per antipodas occasum petentis pars. Latissima certè, & supra memoriã omnium literarum (nisi de hac intellexit) nostro tempore aperta, regum Galliæ, Lusitanie, & Hispaniæ opera, perlustrataq; nec perijt. Verum cōmentum Aegyptium, aut Platonis autoritas illam à faucibus Herculis paulo longius ponat necesse est. Certè quum à polo ad polum pateat, non potest nō obijci freto maris nostri. Itaq; nil est illic summersum. Quasdam urbes absorberi, sifinîs quassari, aquis demū inuolui, quis neget? Fiunt tamen ista frequentius loco depresso & humili. Alibi enim post pauca temporis interualla se aquæ recipiunt in alueum, quod nec Græca nugacitas negabit. Diluuiâ enim ea quæ sibi finxit, imitatione diuinî, de quo audierat, excogitauit: ut in nulla re non fuit simia alienorum inuentorum, sed reuera simia, id est deprauatrix. Oportebat ergo eam molem aquæ ab eo loco statim committere alibi diluuiâ, præcipuè in mari nostro, tantæ molis non capaci. Facile sanè adducor ut crepusculos qui falsis opinionibus orbem essent peruersuri, instrumētâq; dæmonum futuri, animaduertisse aquarum illuuiæ. Verum hæc satis sunt, ut pateat aquas hinc deperditas in diluuiis nō transire, sed sensim exhalationibus absumi, dum in aërē soluntur, aër ipse est ignis flammatis pabulum. Vnde & ab aëris & ab

aquę natura patet, ab æterno nō fuisse mundum : nam pridem esset absumptus.

A TERRAE CONTEMPLATIONE.

Terram assidue deperire uel imbrum, & torrentium & fluuiorum cursu alio trahi, et sensim euanescere, et relinquere tandem ueluti eius ossa nuda, in exemplo sunt, quę sunt uicina torrentibus & fluminibus. Nam quotannis quippiam abrodi, sensu percipimus: quod nec ipse negat Aristoteles. Futurum ergo erat ab æterno iisdem actionibus durantibus, sæpius perisse: & quum nūc sit, creatum denuo fuisse. Quod nec ipsi philosophi hoc uno argumento concedere uolunt, quod non possint animo concipere, quid in uastitate illa æterna, tandiu delituerit Deus ipse *αὐτοφύης*. Equidem si æqui rationis æstimatores esse uolent, quum se querere dicunt, ægrius longè concipient, quomodo mundus ipse, cuius partes omnino pereunt, possit tandiu in rerum natura consistere, quàm æternam illam prouidentiam, per se felicem, nullius egentem, ab æterno sine hac feculenta materia substituisse. Fac age exemplo discamus, ut à finitis infinita. Aedificet aliquis caulam, uel casam, mapale, aut quiduis aliud, quod ex natura materiae fluxum sit, cuiusque partes ipsis oculis deperire quotidie uideamus, ut ex materia fluxu itidem à principio sit necessariò passa ea domus, atque non posse ferre ætatem decem annorum iudicemus, si quis assereret iam ita totos quinquaginta annos durasse, quoniam qui eam construxit, eius ætatis est, à quo construere potuit: utrum facilius concipies, quàm liber ille sit, nec coactus illam fecerit, domum iam 50 annis durasse cum autore, aut ipsum autorem per se sine domo felicem quadraginta annos uixisse, demum domum illam fragilem ædificasse? Si rationem eam te capere negabis, adpellabo ad totius orbis consensum, & iudicium. Verum usque adeò ueri deprauandi studio flagrant, dum uerbis Deum fatentur, & operibus eius effectisque agnoscunt, ut toto conatu, & scriptis, & uerbis, & uitæ tenore illum esse negent. Nam si omnipotentē, si perfectissimum, si liberum, non coactum, si infinitum, si felicissimum, si perpetuum actum in se omnia (sint uel non sint) agitantem agnoscerent, ut uerbis fateri necesse habent, nunquam illi materiam istam ueluti ad complementum necessariam adiungerent: quum autem creatam materiam & creatam ipsam, & post immutatam & defecatam, aut ab actione uindicatam, sit par eius felicitas. Volunt materiae molem perfectissimo addere perfectionem. O stupidos homines, & cecos. Quam merito dixit noster Paulus, secretorum cœli cōsciis: Volentes esse sapientes, stulti facti sunt, & euanuerunt in cogitationibus suis, estque amentia correptum insipiens cor eorum. Quum enim Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Ideo sapientia carnis mors est, inimica Deo. Quum ergo terram ipsam sensim deperire constet, æternitatem illi deesse ex sua natura, necessariò iudicandum est. Ergo quatuor elementorum moles sensim iam perisset, cauernis ipsis terrę stillantibus aquas, uaporibus à terra opera solis in dies extrahi solitis, aqua in aërem degenerante, aëre ab igni depasci (quum alimentum & basis flammarum adest) solito. Nil superesset pridem. At quum assero (quod patet sensui) montes ipsos aquarum lapsu aliisque temporis iniurijs sensim abrodi & perire, decliua imbribus abluui, & tergeri, obijciat mihi recutitus ille Philo, quem miror à sanctę legis præscripto imbutum uoluisse ob has naniā quas Theophrasto adscribit, à sancto præscripto recedere. Verum quidem est, inquit, montes abrodi & absumi: sed interim à ui ignis in terra inclusi, alij nascuntur, dum ignis erumpere tentat, atque ita emergunt, dum exit, sequente ipsa terra ignem erumpentē. O cōmentum Theophrasto dignum. Ita suas nugas adscribunt autoribus magnis, qui mentiri impune uolunt. Quis credat tam doctum Aristotelis discipulum, ut quem ille scholę præstan-

præstantissimæ moderandæ delegerit, eò impudentiæ contra præceptoris placita uenisse, ut asserat ad ignis motû sequi fluxum terræ. Vehementē quidem in aëre motum aliū trahere, ignemq; ignem, & aquam fortassis aquam, fuga uariæ admitti potest. At terram corpore solidam, duram, eadem patî, quis adeò impudens, ut cogitet? Verū habeat suas opiniones, argumentū eius iudicij. Montes solent quotidie igne actiuo dissolui, omniaq; rumpi, ab eodē uult nasci, consistereq; quū ignis actiuus nisi in materia non possit esse, ueluti in sulphureosis: quale est in Islandia, Sicilia, Vesuuio mōte, & multis orbis partibus, nō ligans, sed absumens. Egregius ille homo non potuit discernere, quid inter potentiam & actum sit. Est quidem in toto terrenæ naturæ uinculo aliquid ignis spiritalis admixtū: unde resudationibus et uegetatione creantur in terra omnia, median- te spiritu. Verum ut unquam erumpat iste, aut uim inferat, longē abest. Sed ad alia pergo. Ab artium inuentione. Nam & terrā absumi cōstat, & friuola esse Philonis obiecta. Quī fit ut artium inuentio indies emergat, & non pridem omnia sint aut per manus tradita, aut scriptis prodita? Etiam res necessaria nouū commentum sunt, & hominū nuper mortuorum. Frugum uaria genera indies emergunt, species fructuū adiuuante naturam ingenio humano uidentur, addunturq; potētie naturalī. Quid plura? Diluuiā generalia (inquiēt) conflagra- tionesq; omnia memoria hominū tollunt. Vnde à principijs est denuò repeten- dum & discendum. Igitur omnes ad eam potentiam pares, & si qui sunt maiori ingenio, eo præstantiores. Quī fit ergo ut Græci hominū genus feliciter natum, & cui ut Aristoteles scriptū uoluit, nec cœli, nec solī, nec ingenij, nec corporum uires optimæ unquā defuere, longē cæteris mortalibus præstantius, omnia quæ ad uitæ humanæ usum naturamq; locupletandam faciunt, non longē ante cæte- ros mortales repperint, Athenienses præcipuē? Quare mille annis post barba- ros (ut uocabant Chaldaeos, & Magos, Aegyptios, Prophetas, & id genus) reli- gio, artes, literæ ad Græcos accesserint ante incognitæ? Vnde ea opinio pro- diit, ut quotquot insignes in Græcia fuere, barbaros disciplinæ causa adierint? Quod obseruabatur Athenis ante 1500 annos, ubi ea diuina uis ingenij quæ à barbaris uincitur, docetur, formatur. Ergo quum post diluuiū generale Deu- calionis (ut uocabulum Noachi Græci mutauere, ne quicquam ab externis hau- sisse uiderentur) omnium hominū esset par conditio, quum barbari sint rudio- res Græcis autoribus, quī fieri potuit ut tot genera disciplinarū maximarum ha- buerint tanto antè tempore? Græci Græci semper pueri estis, nec est in uobis (ut aiebat ille) ulla senex eruditio. Oportuit ergo superstites illos homines fuisse di- luitio, ut sacra habent, & à maioribus eas accepisse disciplinas, quæ statim excul- ta fuerunt, indeq; paulatim in totū orbem diffusæ sunt multis postea seculis. At illi idem quorū placitis est necessariò credendum, tradiderunt, mundum ortum habuisse, & ante se à numine datas rerū diuinarū scientias. Cæteras artes, ut non ita ad uitam necessarias, inuenit necessitate docente posteritas. Sed illi admini- culis rerum à patribus acceptarū priores omnia didicere. A quibus postea Græ- ci, inde Latini. Quū itaq; superstites aquis fuissent in Asia, certā de rebus trans- actis scientiam habebant. Artes igitur humaniores, quas nondum prior ætas melioribus occupata (diuinis scilicet) nondum repperat, etiam eo tempore latebant. Ergo mundus habuit principium. Est ergo à philosophis subscriben- dum sacrae auctoritati, quæ ista tradidit, sine adiuncta ratione, quæ esse uera oportet, postquam ratio laboriosè quæsitā eò nos uel inuitos ducit. Sed de mundo hæcenus. Nam ubi corruptibilia omnia & recentia in eo uidentur, habuisse originem constat.

QUicumq; admittit mundum à causa pendere, Deumq; esse supra rerum omnium naturam, atq; *αὐταρκῆς, αὐτοφύως, ἑξ ἑαυτοῦ*, ut uno uerbo dicam, ab omni parte beatū, illi nō est suadendum, mundum fuisse ex nihilo in esse ductum. Si aut cum eo qui ab uniuerso tollat causam & prouidentiam, sit agendum, postquam nec proprio sensu mouetur, nec rationē admittit necessariam, nec auctoritatē ullius quantumuis magni nominis & iudicij probat, nil nisi sua somnia sectatur; certē luderetur opera, aër uerberaretur. Itaq; ut obscuritati rerū precedentium aliquid lucis accedat, ueritatisq; paulatim se prodat natura, ista tractabimus. Bonis enim uiris & pijs cōfirmabimus, quæ sunt iam tradita, utiq; ad sequentiā sternemus. Quod ut facilius fiat, causæ omnes rerū sunt iterū referendæ. Sunt ergo duorū generum causæ, concausæq;. Primæ, sine quibus secundæ esse nō possunt, sunt primū agens, aut prouidentia, & finis. Concausæ sunt, quæ ita adnexæ sunt rebus, ut nullo modo possint sine illis esse, scilicet materia & forma. Primam & secundam considerat metaphysicus, secundam & tertiam mathematicus & artifex. Quamuis ergo non possint esse secundæ sine effectu primarum, tamen cōiungi semper necesse non est. Quamuis enim domus non sit facta sine mente & opera artificis, nec nisi cuiusdam usus gratia, tamen potest domus constructa artificis præsentia esse destituta atq; inhabitata. Nisi autem sit quædam habitationis forma, & ex quacuncq; materia, domus iam nō est. De ratione uerò uniuersi idem censendum est. Esse unū artificem, à quo subsistatur ipsi formæ materia, cuiusdam finis gratia. Si igitur uniuersi est primus motor, & prouidentia, ut necessariō est, ergo omnia ex nihilo creauit. Nam si rem iam antè formatam habuit, prima causa non est. Quum enim nil sine causa sit, ea materia formata uel informis, ab alia causa erit, & item ab alia, & sic in infinitum. Itaque non erit prima causa, quod est absurdissimum: sed fortassis ea materia orta erit à seipsa. Atqui fieri nō potest, ut quicquam seipsum creet. Oportet enim si nō est ex nihilo, esse ab alio, aut à se, aut partem Dei & causæ primæ. Duo prima falsa sunt, ergo & tertiū. Nam illa pars Dei iam seipsam crearet, quod est absurdum, & Deum facere materiam, & simplicissimū facere diuisibile. Ergo est mundi materies molesq; ex nihilo efficta. At nō capit animus, quomodo ex nihilo fiat aliquid. Non, quia cognitio nostra noctuina ab ignotioribus naturæ (si tamen quicquam differat cognoscendo) ad sibi notiora progrediens, per experientia materialia, in hoc mundi globo assuefacta, non potest capere, quod non uidit exemplo. Tamen ex his quæ quotidie accedunt sensui nostro, quæq; antequam uideremus, nunquam credidissemus, cognoscimus clarè, si partem ignotam nobis cum nota conferamus, nil planè totius uniuersi scire nos, si totius rationem spectes. At nouimus quatuor principia, ex quibus omnia: scilicet is superis labor est. Nouimus enim proinde omnia atq; ille, qui quod elementarū profiteretur cuiuscunq; linguae nosset, omniū disciplinarū eo charactere scriptarū profiteretur scientiam. Legere quidē fortassis omnes literarū syllabas & uerba posset, at quid proficeret, iudicate. Ita philosophi quod sciant, ignis est calidus siccus, terra frigida sicca, aër calidus humidus, aqua frigida humida, ueluti naturæ historiā recitando, qua ratione ita sit, aut quot species inde prodire possint, se scire posse autumant. Primū quidem τὸ διότι nunquam scient, & nisi admiratione prouidentiae nunquam cognoscent; & si cognoscent, ita fiet, ut animo cōcipiant, uerbis explicare nequeant. Alterum porro sensuum experimentis discant. Et mirantur, si non capiant, quomodo Deus ille qui sua bonitate in suum honorem & laudem nobis ista oculis subiecit, sensus quibus ea cognosceremus dedit, potuerit

tuerit aliquid ex nihilo producere. Quamuis autem nil exempli in inferioribus sit, quo possit sensibilibus ostendi, ex nihilo fieri aliquid; tamen ut proximum à natura dari potest, subiungam. Accipe ter mille libras, aut quoduis aliud terræ frugiferæ pondus, aqua quæ riga ut maxime poteris, antequam appendas, ut sit in summo grauitatis genere, cui nil possit grauius eadem quantitate & genere oppore, quod diutissime à communicatione alterius terræ arceat, faciatque, ne quid quod ad sensum attinet, depereat. Demum semina quoduis genus seminis, sed potissimum luxuriantis naturæ in eo horto, ut periculum citius facias. Collige quotannis folia, corpora, fructus, appende, uidebis sane ante multos annos te magnam ponderis partem ab eo horto subtraxisse. Appende rursus rigatum solum, ut ante, nihil in eo minutum inuenies. Cogita ergo unde fructus tibi prodierint, quum nil omnino decesserit terræ. At dices: Ex aëre & pluuijs id processit, rigandoque creuit. Certum est non immerito scriptum reliquisse Moysen, Et spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam quamuis quatuor elementa ad omnium generationem concurrant, tamen tam magnam in omnibus partem sibi uendicat aqua, ut aliorum operæ si ad eam comparentur, non appareant, atque aliunde conuehat materiam cæterorum sensum fugientibus partibus. At si dabis ea quæ tibi in terra nil imminuta creuerunt, omnium rerum expurgatori igni, nullum est dubium, quin magna sit futura cineris quantitas, & præcipue si arbores aut frutices plantaueris. Cineres uero esse terram synceram, fatentur philosophi. Nam agente igne quamuis aquam aëremque absumit, tamen si terram aliquantum imminuit, non potest omnino perdere. Vide ergo, unde illa terra tibi prodit, quum præcluseris uicinæ uiam, tuæque nil perierit. Certè ex nihilo illam dictionem, nisi in materiali parte mundi ageremus. In eas ab hoc exemplo rationem, o ueritatis & ueræ sapientiæ amator, & totam rerum naturam oboculose pone, quam plurima sane uelut ex nihilo creati uidebis: aut saltè si ex nihilo non creentur, tamen quomodo corpus crassum & sensile irrepit in naturæ compositionem, nunquam capies. Noli ergo, noli ob tuam ignorance, tuis blasphemijs Deum petere, eiusque potentiam imminuere, quum longè ea quæ nosti, ipsa superet. Nam tuum scire, de operibus eius recitare est.

QVOD DEVS CVRET ETIAM

particularia. Cap. VI.

Non pauci philosophorum, quum prouidentiam rebus humanis dare principium fateantur, agnoscantque uel inuiti, tamen ab uniuersæ cura remouent: & post editas res ipsas, non secus curare an malè uel benè suum esse conferunt, quam artifex, qui satis habet opus effinxisse, demum negligere solet. Vedam formam materiæ cuius adhibuimus, uel materiæ subsistit, pro natura rei, loci, tæporis, ita ut præcipuis eius partibus non opus sit nostra industria: quoniam quantum possit durare, in nobis non est positum, nisi partibus iniuria tæporis & loci immutari solitis. Cumque nos instauramus, id sumpta à natura materia facimus, que præscripto tempore in eo opere duratura est. Nos itaque corruptibiles quiete, motu, alterationibus egemus: at diuina Prouidentia quæ sit purus actus, nunquam quiescens, proculdubio ipsi materiæ potentia immensa aut mediata aut immediata semper incumbit. Si mundus cõstaret omnino lapide, aut quauis materia crassa, quæ etsi sensum non haberet, tamen ab elementari materia participaret, semel ligatis unâ horum corporum partibus, posset in aliquod tempus quoad red

soluerentur, agere quietē. Verum præterquàm quòd ea quæ sensu carent, sensim per appositionē alia, alia per nexum procreari solent, ita ut diuinitatis semper agentis ubiq; agnoscamus uestigia, uoluit longè perfectiora prodire in medium, quibus ista ueluti basis loco essent, & item alia his superponere, donec ad quarta uentum sit. Quædam enim in tota natura maximè crassa, uitæq; expertia sunt: quæ ideo esse simpliciter dicimus, ut sunt elementa ipsa, saxa, gemmæ, metalla, & alia, quæ maximā partem terræ & aquæ habere uidemus, quæ ipsa quidem non sui causa constant. Sequenti in ordine sunt ea, quæ seminibus concepta, uirtute & præsentia Dei & seminis pridem seminati alimentū suæ naturæ trahunt, uiuuntq; & maiori mole assurgunt, quoad periodum suæ naturæ attigerint, usuiq; fuerint sequenti ordini. Qui præter uitā etiam sensum, quem tum habet, augeturq; eadem uirtute ad periodū usq; uitæ aut usus finem, quem nō in se habet: (nam res & fines differre semper certum est) sed in sequenti ordine, & totius mortalitatis maximo consequitur. Quartus iste gradus quatuor etiam naturas cōplectendo, est cum lapidibus, uiuit cum plantis & animalibus, sentit cum animatis, estq; totius naturæ scopus homo. Qui cum sui causa non possit esse generatus, habeat in sublimiori gradu finem necesse est. Ideo præter animam cæteris animantibus cōmunem, est intellectu immortalī præditus, quo crebro cælum animorumq; originem & Deum contemplari possit: estq; eius si nis præcipuus in hac uita, mutua cum cæteris hominibus ueluti fratribus opera: in futura, Dei cognitio, & omnium rerū in eo perfecta uisio. Itaq; causa ipsa efficiens rerū omnium, sui causa omnia creans, tunc etiam finem suum illis reddit, quum homo in agnitionem creatoris transit, & immoratur. Is ne ordo uidetur etiam in minimis uel ad horæ momentū posse durare, nisi perpetuò moderator ille formas in materia seruans & ligans, præsens adesset, omniaq; curaret: Certe fieri non potest, Nam nunquā moribundæ naturæ substituerentur, nisi semper adesset conseruans forma, à creatore adesse iussa. Ideo quòd ista per se subsistere nunquam possint, destituta rectore, dixit meritò Plato, nō esse. Quid est (inquit in principio Tímei) quod semper nascitur, & nunquā est: aut quod nunquā nascitur, & semper est? Per ea quæ semper nascuntur, & nunquam subsistunt, caput ista inferiora indiuidua, quæ reuera nunq; per se subsunt. Formæ uerò, quæ uis nunquam nisi in materia uidentur, tamen semper sunt: ita Deus ubiq; auctoritatis auctoritatibus ad rationes confirmandas sit opus, nullus (nisi fortassis à τοιοῦτοι & Epicurei) ex tota gentilitate philosophorū est defuturus, ne ipse quidē Deo quantū fieri potest iniquissimus, Aben reis. Itaq; de scientia Dei est uidendum, quid sentiat. Nam nisi Deus sciret omnia, & per unā scientiam simul & semel cognosceret, de omnibus ei cura esse non posset. Ait itaq; de ea, quū in multis alijs locis, tum potissimum contra Algezelem, unde auctoritatem lubentius desumo, quod etiam æquissima uix illi concessa uelit. Disceptatione sexta sectione 3 obiecti ita ait: Non est impossibile in scientia Dei una & eadem existentia retineri rerū quæ scire possunt multitudinē. Namq; philosophi probant Deū scire seipsum, & præterea alia mobilia. Et paulò post: Scientia in Deo est actualis, nostra potentialis, & ab obiectu pendens: quod in Deo non est admittendū. de modo uerò scientiæ Dei humanus intellectus nō potest informari. Et alibi: Dei scientia nō est uniuersalis, nec particularis. nā qualitatē suæ scientiæ ex potētia, nō ex scientia metimur. Sed ut nos explicemus hac difficultate paulò facilius, sunt diuisiones rerū ut à causis fiunt, præmittēdæ, ut perpendamus, quū noscat omnia Deus, quarū autor sit rerū, quarū permissor. Sunt in uniuersum causæ efficientes quatuor, Natura, Ars, Fortuna, Diuina prouidētia. Prima & ultima eadem, quum

quum ipsa natura per se nec uoluntatem nec motum habeat. Vt ergo res sunt à natura, ordine perpetuo autorem & protectorem per singula se habere Deum monstrant. Quæcunq; à fortuna & extra diuinum arbitrium ipso Deo permittente fiunt, Deus etiam illa nouit. Pariter quæ à nobis fiunt, seu bona seu mala, quæ in arte & industria humana pono. Itaq; nil in ignoratione eius poni potest. At obijciat Alexander, & illi qui particularium ex inconuenienti uolunt Deo adimere cognitionē: Si omnia scire Deum faciunt, aiunt, impiū dicunt, quod tot impia facinora uideat, & dissimulet. Bona illatio. Si seruus principis male res administret, principe sciēte, (quem tamen bilis, qua Deus caret, urget in ultionem) nōne statim ad omnium scelerū actus arma in eum suosq; sumet? Nōne libertas arbitrij semper est in eo seruo, ut possit resipiscere, & post errata melior fieri? non secus atq; metalla sæpe post conceptam & deterfam rubiginem, quam ab ipsis fodinis habēt, sunt defeciora? Præterea quum nullus non scateat urgeaturq; uitij, tam à materiæ quàm consuetudinis morbo, quis non expetet potius uitæ catastrophē, ut excusari non possit, qui eò usque perstitit inique agere? Nōne hæc in homine bono probiq; essent uindicta laudabiliora? Quanto magis in Deo hoc est probandum, qui summa est mansuetudine & benignitate? Impius iniquus uē esse non potest, quod illa uideat, sciat, permittat. Nam erit locus reddendæ rationis, quem credas, uel nō, subeas oportet: illic non iniquum, sed iustissimū Deum scies. At hæc obiectio est eorum, qui Deum iniquum ideo putant, quod post fata mentes hominum mori iudicant, miranturq; Deum eorum impietatis pœnas non sumpsisse. Quod uideat à se & natura facta, nil obstat, quamuis nostræ temeritati quædam in illis mala uideantur: tamen nil malum in illis esse certum est, quin utilitate compensari multipliciter possit. In primo loco ponent, certo scio, multa hominum corpora ab ipso ortu uitiosa, ut membrorū, ut etiam illis usus ingenij desit, id esse iniquum asserent, nec ullam ex ea re utilitatem capi, & magnam miseriam infligi habenti ea uitia, si Deus scit, est iniquus. At si in uno aut altero ostendit suam potentiam Deus, ut ostendat, quomodo te poterat etiam formare, si uoluisset, atq; etiam totum genus, quid tibi iniquitatis uideatur, quum illi quamuis sit corpore inepto, nil æternæ felicitatis depereat? Alijs ex comparatione felicitatis propriæ, cum eò accedat innumera utilitas. Equidem æquitas summa est, ita iniquum esse. Age, nōne est paterfamiliās iniquus, si ex multis seruis parīs meriti, pro suo arbitratu alios deprimat ad uilia, euehat alios? unoq; ex multis pro exemplo apud ceteros utatur? Minimè, quia illi pro suo iure licet id quod uideatur in specie malum, permittere, quoties maior inde utilitas in totū gregem profluit. Id uerò iustum negamus, quia ignoramus: tum quia malorū meminimus, beneficiorum Dei obliuiscimur, si quid ab usu, forma, difformitate, naturā ue creaturarū forte consequuti sumus. Hæc causa multos adduxit, ut negarent prouidentiam aut esse, aut curare res humanas. Male feriatis homines, & naturę rerum imperitos: qui non aduertant, non ideo nullum esse animis hominum ius fasq; à natura insitum, aut nullas leges inter homines, quod iniqui iudices iura euertant, uersuti iure ius peruertant. Ineptus enim planè esset, qui ita colligeret. Diuina prouidentia non sumit in hoc mundo pœnas, meritas uult dare, quum non est ærumnas seu bene seu male agat, nil post hanc uitam esset futurus. Et quum res infimæ suos fines habeant, præstantissima & secundo post Deum ordine fine carebit? Fieri nequit. Quæ à casu fiunt, quum ex necessitate materiæ ueniant, mala non sunt. Propriè igitur quod malum est, sit ab arbitrio, cuius uiolati dare pœnas

pœnas oportet; unde nequitia à Deo abest longissimè, quū id in quo iniquum dicunt, sit totius diuinitatis præclarissima proprietas. Non autē ipse solus Deus huic particularium rerū moderationi præest, sed et astantes mittit substantias se-
paratas, bonas. Permittit uerò adesse malas hominibus, regnīs, locisq; frequen-
ter: quos antiquitas dixit Genios. De quibus statim post auctoritates aliquot phi-
losophi additas ad probandum assumptum tractabo. Aristoteles 2. Rerum na-
turalium, seu Naturalis auscultationis libro ita ait: In quibus finis est quispiam,
eius gratia fit prius & posterius. Igitur ut fit, ita fieri quodcunq; natum est, ut
solet fieri, ita semper fit, nisi quicquam impediat. Fit uerò cuiusdam gratia. er-
go & quo natum est huius gratia fieri. Vt si domus esset eorum quæ natura
fiunt, sic sanè fieret, ut nunc ab arte. Si uerò quæ natura sunt, non solum natura
sed etiam arte fierent, eodem modo etiam fierent, quo fieri nata sunt. Alterum
enim est causa alterius, & omnia quædam ars exequitur, quæ non potest natu-
ra, sed tamen illam imitatur. Si igitur quæ arte fiunt, sunt cuiusdam gratia, certè
cōstat, & naturalia cuiusdam etiam finis gratia fieri. Et paulò post: Vt igitur ars
aliquādo suo fine frustratur, ita & natura materiæ uitio, aut potius natura quan-
doq; (rarò tamen) non consequitur finem, &c. Ex quibus infero, tandiū re-
quiri causam efficientem rebus creatis aut artificiosis, quoad complementum
acceperint: etiam partes rerum omnes, quæ ad rei cuiusquam complementum
adesse debent, necessariò nosse & adaptare causam agentem, quousque confur-
gat opus completum, alioqui nil completeretur. Quàm diu ergo durat operis cur-
iuscunq; constructio, tam diu præsentem, scientem, complementemq; opus, oportet
causam artificiosam adesse rei. Quum igitur mundus perpetuo sit in motu,
& in actione, nec cōpleatur, quoad postremus homo mundi sit natus, uixerit,
Deumq; agnouerit, certissimum est ex concessis, Deum nosse etiam particula-
ria. Nam si hoc opus semel relinqueret (quod fieri nequit) imperfectum resta-
ret, nondum ei adpositis quæ ad complementum faciunt partibus. Quum itaq;
decedant singulis momentis partes eius, instauratione perpetua, & innouatio-
ne (ut aiunt philosophi) illis opus est mederi: at sine cognitione omnium par-
tium non potest fieri. Verum si errata & imperfecta tam multa fiant, qui fieri po-
test, ut ille sapientissimus arbiter omnia noscens, illis imperfectionibus nō me-
deatur? Hoc in causa est: Materiam quidem ad formas, ut iam dixi, sequacem
creauit, sed eiusmodi tamen, ut argumentū sui semper circumferret. Nam si per-
fectam æquè (ut certè poterat) ut formam generabat, subiectis ineptam redde-
bat, & semel creatam inde speciem æternā faciebat: unde & æterna omnia fuisset
futura, & unica, ut formæ, aut si uoluntate creatoris alia demū corruptioni
non obnoxia successu temporis, ut fit, producta fuissent, tota solidaq; elementa
fuissent corpora uita, & corpore prædita, in cumulum coacta, sine mutuo usu,
& ordine: & ubi completa fuissent ista, iam creandi impotens fuisset Deus, quæ
omnia sunt indigna creatori. Oportuit ergo in materia imperfectionem reli-
quisse, donec defecatus sit mundus. Ea igitur materiæ imperfectio tarditate aut
celeritate motus & propriæ naturæ facit, ut à formis non semper disponatur,
nullo quidem formæ aut creatoris uitio aut ignoratione, sed materiæ fluxu, &
causarum externarum concursu: quæ quum sint in casu positæ, numerari non
possunt. Ex præcedentibus ergo habemus, Deū scire & creare particularia, ma-
la tolerare & permittere, nō aut ipsorū autorē esse: nec unū esse Deū causam bo-
ni, & alterū mali, ut ineptierūt quidā, quos 3. & 12. Metaphys. Aristot. exhibet.
Præterea quod in malo ponimus, id nō est malū, nisi ab humano arbitrio proce-
dat. Nam hominē mori aliquādo moriturū, ædes incendi aliquādo ruituras, &
perituras

perituras fortunas longo tempore coactas dissipari, quandoque non futuras, aut dominos perpetuo mutaturas, hæc omnia falso in malis esse censemus. At qui uolens prudensque homicidium fecerit, ædes incenderit, rapuerit, uiolauerit, fuerit deprædatus, & cætera similia: ille uero grauissime peccauit, malumque fecit, à creatoris beneficio excidit, & ni resipiscat poenas æternum dabit. Nil ergo prohibet ista scire, & tolerare ueluti dissimulanter Deum. Nam alioqui, ut iam diximus, per hominum uasframenta uix ab ullo orbis coleretur. Ita enim est deprauato arbitrio homo, ut si quoties peccat, daret Deo poenas, iam pridem genus humanum defecisset. Præstantius emendationem expectat princeps, quam sæuit in suos. Quamuis et poenas permittat Deus infligi grauissimas hominibus, operibus demonum id procurantibus, primam sui Deique ignorantiam, demum morbos corporis, uastationes regnorum, prouinciarum exspoliationes, pestes, fames, bella. Quæ omnia ex hominum meritis nata esse nemo dubitet. Ea enim permittit fieri Deus, ut ad innocentiae uiam repedemus: quod ab afflictis diuinitusque afflatis tantum fieri, non à fortunatis solet.

DE SUBSTANTIIS SEPARATIS, SIVE
demonibus, Genijs &c. CAP. VII.

In nulla re maior fuit altercatio, maior obscuritas, minor opinionum concordia, quam cum de demonibus aut substantijs separatis sermo est obortus inter philosophos. Nam in alteram partem trahere solet nostra rerum incognitarum ignorantia: in alteram effectus uarij rapiunt. Erit ergo diligentius hæc pars attingenda, & tractanda, quo scilicet est difficilior. Rationes primo in loco pono, sequenti in ordine autoritate doctorum hominum nitari: dein uniuerso omnium gentium consensu suadebo. Ad effecta demum & experimenta ueniam, quæ innumera sunt. Si quid uero poterimus de his substantijs superioribus attingere, erit sanè longè iucundius maxima inferiorum cognitione, ut ait Aristoteles. Dicit enim 2. de Cælo & mundo: Quæ cœlestia quædam demonstratione attingimus, uehementer lætari nos contingit. Quod si minus hæ rationes sub sensum cadent, tamen utiliter recipientur, tanquam amplius probata. Veluti rerum imperitis etiam, & magnis uiris utiliter de Deo & cæteris rebus quæ non nocent, & quas credere multum iuuat, multa proponuntur credenda, autoritate & consensu hominum simplici probata.

¹ Vt in hunc usque locum à totius naturæ contemplatione, & rerum inuicem causarumque comparatione uerum reperimus, ita etiam hic agendum uidetur. A motu cœli ita demonstrat Aristoteles: Omnis motus in se indeficiens est à motore, qui non mouetur nec per se, nec per accidens. Plures uero motus sunt in cœlo differentes. Igitur & plures motores illis adesse oportet. Corpus non mouet, nisi motum ab aliquo: quod probatur de motus ratione. motor autem incorporeus iunctus corpori, mouetur per accidens ad motum corporis: ut de anima patet. At in motibus cœlestibus opus est esse motores corporis & motus expectat. Sunt uero illi motus cœlestes ab aliquo intellectu: unde constat, esse substantias separatas, numero saltem cœlorum pares.

² Natura superior infima parte attingit inferioris superiorē. Natura autem intellectu prædita est superior corporea, & quæ dat omnibus corporeis in homine complementum. Opus est ergo, quemadmodum corpus intellectu præditum summum est inter corpora, ita animam illi iunctam oportet esse in genere intelligentiarum infimam: quæ quidem ipsa exors est interitus. Ex ordine ergo rerum sunt etiam supra eam aliæ substantiæ, etiam plurimorum ordinum & potestatum.

A ratione.

Ex mundi
harmonia
& ordine.

3 Si

3 Si ex aliquibus duobus aliquid resultat compositum, ut in eorum altero simplici inuenitur differentia perfectionis, ita & in altero. Vnde aliquid est primum, & minus reliquo egens: quod in corporum ratione patet. Nam basis corporum non eget alijs, sed e diuerso: unde ex analogia etiam inuenitur substantia separata per se, & tot ordinibus distincta, quot corpora sunt. Ergo sunt substantiae separatae. Differunt tamen ista comparatione, quamuis gradibus conueniant. Nam diuinis in rebus, quo magis à primo distant, eo magis illo ad suam perfectionem egent. Ediuerso fit in corporeis. Nam materia & forma contrario quodam modo subsistat. Potest quidem esse ipsum rerum insensibilem, sine uita, sensu, intellectu consistere; uita sine sensu, sensus sine intellectu: at non ediuerso. Ita hic quod est praestantissimum, homo sine inferioribus subsistere nequit. Quod uero iam est in quarto gradu animus noster, qui hac ratione deberet esse perfectior ceteris substantijs separatis, est (si licet inter pares substantias assignare) longè inferior, & maxime primo egens. Ceterum ordine uerso omnia conueniunt. Nam ut sine esse materiae nil creatur, nec ad summum peruenire licet: ita & sine Deo inter formas praestantissimo, infinitoque locus non est ullis substantijs. Vt uero secundus materiae gradus est primo dignior, ita alter intellectus à primo est nobilitate inferior. Et rursus, ut sensu praedita nobiliora sunt primis, & secundis, ita tertia à Deo sunt minus secundis digna. Et ite, ut summa sunt hic dignissima, ita illic tertia à Deo (quae quarta sunt in ordine) sunt minora. Perfectio ergo inferiorum est non ratione corporis, sed ratione accessus ad summa: ita alijs causa minoris nobilitatis est, ad materiam & inferiora accessus. Vnde fit, ut in medio sit utrorumque nexus, ut scilicet in ipso corpore humano sit forma praestantissima, animus ex quinta illa natura, ut ait Aristoteles, decussus, qui posset per se agere, ratiocinari, colligere: quod ceteris animantibus ex iisdem elementis constantibus est negatum. Quod si ex hac natura esset rationis, eadem bruta uti oporteret, quod in nullo uidetur. Sed ista commodius, ubi de animorum immortalitate. Vt igitur hic gradus, ita etiam illic esse necesse est. Ergo inter animum & Deum sunt substantiae separatae. Si nulli essent intellectus in ea tam clara & pellucida coeli materia, & capacitate, (quum uita & Dei laude & honore omnia constant) certe absurdum esset, in hac feculenta materia procreasse tot animalium genera unius hominis, Dei (si sapit) laudatoris gratia in praclarissima autem parte mundi nil praeter desertum esse. Id esset perinde, atque si quis laudem ex suis operibus opibusque quaerens, quae sunt praclarissima, ea omnino habitatore destituta: deformia uero, habitatore frequenti omnino oppleta uellet. Quum sit finis rerum omnium in Deo, ut scilicet agnoscat, laudetur, ametur, (etsi etiam non eget istis nisi ex uoluntate, nam alijs non indiget) certum est, nullum mundi locum uacuum laudatore reliquisse. Vnde patet propositum, esse scilicet praclarissimos spiritus in praclarissima mundi parte, ubi Deum assidue laudent. Amplius.

5 Sit ne unus intellectus, an plures, nolo hic contra Abenreis agere: quod suo loco de immortalitate animorum faciam. satis est omnium philosophorum consensu, superesse post fata intellectum: qui quidem à corpore non per substantiam, sed per accidens separatur, superestque. At quod est per se, est prius, quam quod per accidens. Itaque praeter humanum intellectum, sunt & aliae substantiae separate, per se substantes. Ideo daemonum procreatio, quae per se est, ante animum qui iungitur ipsi corpori, fuit facta. Igitur assumptum est probatum.

6 Praeterea, substantia potest esse sine quantitate, non e diuerso. Substantia autem omnibus generibus generalissimis prior est tempore, ratione, cognitione. At

At nulla corporea substantia est sine quantitate. Possunt ergo esse quaedam in genere substantiae expertes corporis. At omne possibile in rerum natura reperitur; alioqui enim uniuersum imperfectum est. Praeterea in aeternis non differt esse & posse. Vnde constat ab ea possibilitate esse substantias, etiam praeter Deum & animam. Nam ille est talium summa, animus noster est infima. Opus est ergo esse medias quae possibiles sunt, ut sint. Possem adhuc pluribus agere rationibus, sed haec satisfacerent uerum quarentibus ut discant; quarentibus autem ut repugnent, nec ista, nec alia unquam satis erunt. Autoritate nunc nitendum est.

7 Quum ista sim autoritate confirmaturus, possem certe uno uocabulo omnes omnium nationum philosophos pro me adferre; quorum iudicio stetit posteritas, nisi a numero eximerentur nescio quot refractarij; qui ut a ceteris differret, in se iudicium esse negarunt. Inter Latinos enim si Plinium & Lucretium eximas, nemo non subscribet. Inter Graecos plures fuisse, quid mirum, quum orbis penitus inde manarit: Habuerunt Pyrrhum Eliensem, Sextum Empiricum, Lucianum, Arcestylam, (quaui hic modestior uisus est, quod non res falsas esse, quas ignorabat, asseruit, sed assensum a rebus cohibendum censuit) Democritum, & eorum sectatores. Nam nullum fuit tam ineptum opinionis aut facti genus, quod apud illos assertor aut testem desiderauerit. Illi contra totius orbis sensum, opinionem de substantijs separatis uoluerunt refragari; quos refutatione indignos ideo censeo, quod ab omnium ceterorum sententia resilierunt. Non sane mirum est, eos qui nil nostris sensibus percipi, eaque omnia falso creata & inutiliter, quae contrexamus, dicerent, esseque totum mundum spectra, non substantiam, etiam his noluisse calculum apponere, quum non homines, sed praestigiae hominum fuerint; uel hoc unum saltem non ignorare coacti, quod ne seipsos quidem scirent. Quid alios mouerit sententiam ab orbis consensu diuersam introducere, uideamus. Religionum omnium abusus, quaestus scilicet sacrificum, in causa est, ut minus quae in sacris rebus habentur, faciant fidem. Ideo uocabant multi deos *ἀγῶνες* *ἀλλοτρίους*, quod illi innocentissimi quaestum uberrimum sacrificatoribus exhibere soleat. Fucus itaque ille quum ferè ubique locorum uideretur, omnia autem imposituris scatere, nil ueri subesse cernerent, nil credebant. Quod ipsum a nostra sacrosancta persuasione alienos reddit nonnullos; qui si uerum in una recitantes uiderint, semelque falsum irrepsisse sentiant, abrogabunt statim unius sensus gratia, quicquid ante fidei habuere. Id inde sanè procedere constat, quod res ita optant, ut credunt, & affectatè iudicant. Ita de religionibus, praestigijs, de monibusque senserunt illi, & Graeci, & Latini, quod obliquis responsis & obscuris ueluti a *λαβία* editis, frequentius responderetur, nunquam illi dii uiderentur. Partim itaque rerum ignoratio, partim fucus, partim diuersa sentiendi & excogitandi libido fecit, ut nil subsistere substantiarum adsererent. Sed *δημοκρατίζοντας* istos mittamus, adque certissima iudicia transeamus. Prodeat in medium ipse philosophorum princeps, qui ait *τῶν ἡστὶ τὰ φυσικὰ*, dum inuestigat de substantijs, in uniuersum substantiam bifariam diuidi, in sensibilem corruptibilem, sensibilem aeternam, & tertiam immobilem. Secundum non potest nisi de substantijs separatis intelligi. Quia coeleste corpus, quatenus corpus, et forma materiaque constans est, impossibile est aeternum esse, ut iam ante demonstraui. Quos deos non semel in Ethicis uocet, non potest intelligi, nisi de separatis substantijs. Praeterea, eiusdem autoritate iam ante addita patuit esse intelligentias orbium motrices. Sed eo maximè liquet, quod dixit omnia quodam modo esse tria, esse substantias separatas. Nam post Deum causam primam & immotam in se permanentem, quae est ipsa simplicissima unitas & trinitas, oportet esse etiam eadem

harmonia tres separatarum substantiarum ordines, easque etiam in se tripartitas. Ut quod nil repugnat, & ex ordine rerum est, certe credendum recipiendumque est pro probato, quum reuelatione inspirationeque potius quam probatione habeatur. Administratione uero eorum ordinum Deus summus isthac inferiora est moderari solitus. Sed ad Platonem transeo. Postquam de coeli & astrorum diuinitate dixit in Timaeo: De alijs demonibus dicere, eorumque referre ortum, est opus nostris uiribus impar. credenda de illis, quae a maioribus tradita. Illi enim quum a dijs ortum habuerint, certo constat & suos progenitores nouisse, quos posteris tradiderunt. Est quidem certe absurdissimum, deorum filijs abrogare de parentibus eorum fidem: quamuis sine ulla demonstratione, aut uera, aut uerisimili ea dicant, ueluti legi eorum dictis parendum. Quo placito quae pridem de religione a maioribus tradita sunt, rata esse iubet. Et iterum, quum summum deorum adloquentem inferiores deos, id est daemones, introducit: Quicquid, inquit, natum est, itemdem & corruptibile. Vos itaque quum nati sitis, immortales quidem ex uestra natura non estis. Attamen quum mea uis immensa sit corruptione superior, nolo uos legibus mortis teneri, &c. Quibus uerbis tres autoritates multo maximas habemus, Pythagorae, Platonis, Ciceronis: quos infinita turba doctissimorum hominum est consecuta: Plotinus, Iamblichus, Hermes, Amelius, Maximus Tyrius, Porphyrius, Epictetus, Chalcidius, Proclus: qui omnes & substantias separatas esse, & bonis malisque generibus distinguere, asseruere. Successione quadam disciplinae Pherecydes a Syris & Chaldaeis, ab eo Pythagoras, ex hoc Plato, a Platone Cicero, ab illis posteritas accepit. Esset nil aliud quam onerare lectorem, adferre quae de illis scripsit Orpheus, Homerus, Hesiodus, Empedocles, ex Latinis, Vergilius, Catullus, Valerius, Ouidius, Seneca, essent ex integro ferme excutiendi. Verum unum item aut alterum locum Platonis adferre oportet. Quinto libro de Legibus, in summa felicitate quum promouemur, unumquemque a daemone qui illi praestit, ueluti obuium iuuari, adfirmat. In Socratis apologia, daemones ubique esse probat. In Cratylo, in triplici genere ponit, heroes ex hominibus factos, daemones, deos: quae omnes substantiae separatae sunt. Possem sane ex Proclo nunc multa adferre: sed quia ea omnia decerpserit, & sibi adscripsit, quae noster Dionysius Areopagites tradidit, supersedeo. Nostra enim nobis sunt satis probata. Sed antequam ad ceteras autoritates ueniam, uolo adferre, quae Plutarchus hominum & Latinae & Graecae eruditionis peritissimus tradidit: quod multum ad rem faciant, & confirmet etiam, quae de scripto ex sacris habemus. De deperditis oraculis ita scribit: De morte autem istorum (daemonum intelligit) audiui sermonem hominis nec imprudens, nec uani, Aemiliani rhetoris, quem multi uestrum audiuerunt: cui pater erat Epitherses, meus ciuis, & in grammaticis praceptor. Ille referebat, quum aliquando nauigaret in Italiam, se conscendisse nauem uarijs mercimonijs & frequenti hominum multitudine onustam. Ad uesperascente itaque quadam die, quum esset circa Echinades insulas, uento cessante iuxta Paxon insulam delatam fuisse nauem. Cumque multi adhuc uigilarent, non pauci etiam potarent, nondum completa coena, audita est uox ab insula Paxo, acclamans Thaumum semel & iterum: ita ut mirarentur. Thamus autem erat Aegyptius nauis gubernator, eo uocabulo etiam multis nauigantium ignotus. Cumque semel & iterum uocaret, tacebat, tertio uero respondit uocanti. Tum exerta uoce, quodcumque uocabat, dixit: Quum fueris iuxta Palodes (locus est non longe a Corcyra) denuncia, quod Pan magnus mortuus est. Quibus auditis, dicebat Epitherses magna admiratione in stupore actos, coepisseque agitare animo, an imperata facerent, an nil amplius de illo curarent: sed sic esse agendum, censuisse Thaumum. Si

Siuentus quidem adfuerit, se præternauigaturos re neglecta; sin autem serenitas fuerit, tranquillumq; mare, illum dicturum, quod iussus erat. Vt autem è regione Palodes fuere, cessauit omnino uetus, fluctus resedere. A prora itaq; Thamus prospera terra insit, quod audiuerat, Pan magnus mortuus est. Quod quū uix finiuiisset, est auditus ingēs luctus admirabundis uocibus mixtus, nō unius, sed multorum. Veluti autē multi homines fuissent præsentēs, statim id rumoribus Romæ sparsum est, ita ut à Tiberio accerferetur Thamus. Hoc uero ita credidit Tiberius, ut de Pane percunctaretur, qui nam esset. Coniecerunt autē, qui circa eum erant, docti uiri, esse Mercurio & Penelope natū. Habebat etiam Philippus (quem in hoc loco inducit) quosdam testes earum rerum, quas ab Aemiliano audiuerat. Demetrius uerò inquit (is etiam introducitur à Plutarcho, Britannia oriundus) ex his insulis quæ circa Britanniam sunt, desertas esse multas, sparsimq; positas (Orcades uocant) quarum quasdam dæmonum & Heroum nominabant: se uero etiam contemplandi & historiæ gratia iussu regis in proximam desertis nauigasse, quæ quidem non multos habitatores habebat, sed uicinis sacrosanctos & inuolabiles ditionis Britannorū. Vbi uerò accessisset, accepit nuper cōfusionem magnam in aëre accidisse, & prodigia multa illic facta, multa abrupte spiritus, decidere presteras; dixisse uero insulanos, significare ea magnorum deorum quendam defecisse. Hæc Plutarchus: quæ multiplicem demonum experientiam, substantiarumq; separatarum demonstrat: tum uerò manifestò fidem faciunt de morte Iesu Christi, qua tum contremuit infernus, ubiq; dæmones sunt profligati & afflicti: Vnde euitare & aëra cōmouere merito debebant. Sed non est admittendum, quod Plutarchus infert ex eo, mortales dæmones esse. Quis uerò ambigat de summo Deo illa dici, quū ab eo loco ubi facta est uox, Romam usq; sint plusquam septuaginta milia passuum? Et tamen ea uis dæmonum in toto orbe infremuit, ad extrema usq; terræ. Nam illæ agitationes aëris factæ à dæmonibus in insulis Britannicis, secundum Demetrii narrationem, etiam iam antè incœperant: & iam aperuerant dæmones, magnum Deum obijisse, quod quidem ita uoluissent. Sed quia corpore magnus ille *πᾶν* uniuersi arbiter moriebatur, sentiebant suam profligationem futuram. Quod uerò possent mori animi, & substantiæ separatae, id est ab ea natura alienum. Pan autem ille pastorum Deus, iam antè mille annis obierat. Itaq; nec poterant ualidiora testimonia de tempore mortis Christi, nec de substantijs separatis adferri. Nulli aliq; quam Christo certè omnium rerum moderatori, instauratori, & arbitro, *τῷ πάντῳ* uocabulum competit. Maximus Tyrius in Sermonibus, quum plurima de substantijs separatis ex ipsa rerū natura deprompta tractat, tum una ea refacit maximè fidem, quod ipse præsens aliquando ad Tauricam Chersonesum, ibi manifestas demonum operas uiderit, ipsosq; heroas ad mensam Achillis assidentes conspexerit. Et ne quis fabulosum putaret, ipso oculorum sensu multo certissimo fidem sibi spectrorum facere uoluit, alijsq; id cernendum scriptis tradere. Vir est insigni iudicio & eruditione, cui merito fidem non abrogas. Damascij etiam Platonici sententiā hæc multum confirmabit, quam in libris *τῶν θεολογικῶν* scriptam reliquit. Sic habet: Possumus etiam capere certis argumentis, multas esse uitarū species, esseq; illustrationes uitales unius primæ uitæ innumeras subsistentes, defluentes inde in omnia uiuentia. Multas itē immissiones ab una substantiā procedere in omnia illa quæ sunt. Quid multis est opus? Quandoquidem & Iamblichus, et qui antè eum floruerunt, multos quidem deos substantiales esse, unum uerò super substantialem scripsere: qui omnes inferiores illuminet, diuinitateq; donet: illiq; quamuis sint unitates perfectissimæ,

fecitissimæ, non tamen à seipsis habent eam perfectionē, sed à summo accipiunt.
 Hæc Damascius quæ à sententia Dionysij nostri non multum abhorrent. Ver-
 rum enimvero Proclus usqueadeò omnia ex hoc desumpsit, ut uerbum de uer-
 bo transcripserit multa, quum adhuc laterent opera Dionysij. Quæ ideo adscri-
 pta suo auctori noluit, quod initiatum Christo nouerat, à quo erat alienus: & fa-
 cile putabat futurū, ut eius perirent opera, nondum confirmata republica Chri-
 stiana. Ne autem ea innotescerent, more ethnico, ut confirmarent impias reli-
 giones, uocāt semper deos, quos angelos dicimus. Tres uerò eorum triades as-
 firmat, ut nil planè nisi solo nomine differat, ut ueritatem in mendacium cōuer-
 tere nitatur. Loco autem nostrorum uocabulorū, ne furta patērent, usus est sim-
 plicibus numeris. Tres itaq; ordines primi sunt apud eum *πρωτοι, μεσοι, υστεροι*,
πρωτοι, μεσοι, υστεροι. Quæ uoces uix habent latinè expressionem commodam, nisi dicas
 mente præditos, mente cōprehendentes & mente compræhensos, mente com-
 præhensos: quæ tamen rem exprimere nō possunt. Nā & hos inferiores quam-
 uis nullum genus sequatur, tamen intellectu usqueadeò ualent, ut nil etiam o-
 mnium eos lateat, præter primum ens *πρωτον*, quod quidem cognoscunt, non cō-
 præhendunt. His tribus triadibus disponuntur. In primo ordine sunt, quorum
 uocabula uoluit homo impius refugere, seraphim, cherubin, throni: qui infe-
 riora omnia purgant, illuminant, perficiunt. In secundo, dominationes, uirtu-
 tes, potestates: qui à supremo ordine purgati, illustrati, perfecti, itidem inferiori-
 bus præstant. Nam principatus, archangeli, & angeli purgantur, illuminantur,
 perficiuntur tantum. Ex his ordinibus, singulis hominibus singulæ facilius
 filiaris diuinitatis, uoluit Prouidentia adesse, ut peruicaciam materiæ facilius
 animus corpori inditus euinceret. Esse præterea malorum uaria genera his op-
 posita, idem probant. Plato scribit, religio recipit, ratio dicat. Quatenus enim
 sunt intelligentiæ, certum est esse liberi arbitrij: unde illi dicuntur à Platone &
 Pythagoricis, omnibusq; uetustæ theologiæ scriptoribus *κακοδαιμονες*, id est ma-
 li demones: quia eo arbitrio sunt abusi, nec possunt in gratiam redire cum cau-
 sa prima: quod illis desit diuinus fauor & auxilium, à quo exciderunt uolentes.
 Hi se opponūt singulis angelis, singuliq; saltem circa singulos homines agunt,
 traducuntq; à uero, ueraq; felicitate abuti suo more cogunt: quorum exempla
 multa patebunt. Ferè quotquot fuerunt Platonici, & melioris hæreseos uiri, uo-
 luerunt nuncupare bonos angelos deos, malos autē frequentius *δαίμονες*: quod
 ipse Plato prior fecit. Nam quinto de Repub. dum suadet de religione, ait, disse-
 rentiam debere doceri ipsos populares, qui nam hominum uita excedentes sint
δαίμονες, τινες θεοι, qui diuini, qui demonij. Per hæc uocabula duo hominum ge-
 nera uita decedentium, bonorum scilicet & malorum, explicans. In hoc uero
 errauit, quod malorū animas demones fieri posuit. Aperiet facile mentem dæmo-
 tonis Psellus lib. de Dæmonibus. Et Chaldeus quidam, inquit, quosdam dæmo-
 num bonos, quosdam malos ponit: nostra autem pia oratio omnes malos asse-
 rit, quod arbitrio peccauerint, nequitiamq; bonitate permutauerint. Quod
 Chaldæi omnes bonos putauerint, in causa fuit, quod ad res futiles & uanas, ma-
 lorum dæmonum opera utebantur, qui bonos non potuissent cogere. Hæc
 autem spectra, ut inquit Hesiodus, *αἰεταὶ τοῦ αἵματος τῶν ἀνθρώπων ἐν αἵματι*, aëre in-
 duti ubi uis terrarū uidentur. Ideo Hermes, seu Mercurius Trismegistus nullos
 bonos dæmonas asserit, Plato modò bonos, modò malos uocat. Bonos frequen-
 tius, malos in tertio de Rep. ubi ait eos esse *γονεῖας καὶ ἀπάτης αἰτίαι*, præstigiariū
 & deceptionis autores: quæ in malis ponenda sunt. Et Porphyrius in libris de
 Abstinētia ait, malos bonis cōtrarios, atq; *γονεῖας* autores, malarumq; cupiditatum

Dionysius
 id muneris
 tribuit an-
 gelis potis-
 simum, de
 Coelesti
 Hierarch.

tatum inuentores. Volunt enim uideri dii : & præsidēs eis potestas (quæ a nobis Satan, id est aduersarius dicitur) Deus ipsis uidetur. Quæ in re etli errat gra-
 uiter, quod indicando peccent, asserendo tamen nostris consentanea scripsit.
 Quod ideo maioris autoritatis loco est habendum, quod contra nos insurgat,
 & uix quæ sunt æquissima concessa nobis uelit. Testimonium enim ab aduer-
 sario longè firmissimum est. Illis ergo pestibus aërijs cœlesti regione deturbatis,
 agitur mundus, inq̃ ruinam tendit. Quod autem esse agereq̃ in aëre constet,
 etiā ueritatis Philosophus in Metaphys. libris scripsit, dicens substantiā esse ista
 quatuor corpora, & quæ in illis fiunt animalia scilicet, & dæmonia, eorūq̃ par-
 tes. Item in primo de Anima: Quæreret aliquis, ait, quam ob causam quæ est in
 aëre anima, sit immortalior & melior ea, quæ est in animantibus? Quod
 explicans Simplicius, ait: Excellentius multo est, si dæmonum genus suppo-
 natur esse, quod ipsum in passionibus obnoxium corpus quandoq̃ irrepat.
 Quod intelligendum est, non ut det formam, irrepere, sed ut torqueat, &
 inficiat iam animatum corpus. Quod tam crebrò fit, ut nil frequentius, ut
 in experimentis patet. Ducti uerò quidam ea ratione, quod in aëre uide-
 rentur, & aliquando in uno loco, frequentius etiam in multa secula diuersen-
 tur, demum euanescant, & aliò se conferant ad alios homines perdendos, & de-
 mentandos. Antiqui putarunt mortales. Quod ipsum testatur Hesiodus, dum
 dicit, nymphas deas decies uitam Phœnicis implere, quod spacium extendere-
 tur in annorum 9720. Illud ipsum dicere uisa est antiquitas, quum *vũµpas ãµα-
 σπικας*, id est Nymphas ætate robori pares appellauit. Quæ falsa ideo depræ-
 tenditur, quod istæ substantiæ aut synceræ, aut deprauatæ, simplicissimæ essen-
 tiæ non possunt corrumpi, quod ad essentiam attinet. Nam nil patiuntur con-
 trarium. Quid ergo fuit in causa, ut tam uariæ de illis sentiret antiquitas, ut in
 nullare, quàm in dijs illis, qui ex dæmonibus fiebant, minus conuenerit? Ver-
 sitia nebulonis, nebulas animis mortalium obducentis, ut perpetuo errore re-
 tinerentur. Ne quicquam firmum stabileq̃ esset, ab uno loco in alia transibat,
 nouisq̃ facinoribus novos homines alliciebat ad se: donec omnes à primæ cau-
 sæ cognitione auerteret, seipsumq̃ loco Dei in statu rerum, animalium, & fa-
 cinorosorum hominum obtruderet, quoad una ueritas, quæ sola id poterat in
 orbe sacris ueris initiato, obtunderet eius conatus. Ob illas mutationes alij non
 fuisse putabant, quod non uiderant: alijs obijisse uidebantur, qui loco abessent:
 quibusdam uerus iste, falsus alter, ut nullibi quàm sub opinione mendacijs auto-
 ris fuerit mendacium frequentius. Quid enim mirum est, tam uariæ sensisse mul-
 tos de re omnium inconstantissima, quum à multis ueritas in dubium uocetur,
 fides nulla sensibus adhibeatur, aliorum testimonium loco somnii sit, autorita-
 tem sapientum æquæ ac stultorum & puerorum habeant multi, consensu orbis
 nullo moueantur, suum de rebus iudicium uelit quidam uniuerso orbi præfer-
 ri: Si in certissimis hallucinentur, quid mirum in dubijs obscurisq̃ falli? Sed
 quamuis illi quos agit transuersos peruicacia, nullis possint uinci argumentis,
 tamen cōsensum omnium gentium de hac natura substantiarū adferam: ut qui
 iudicio diuinorū hominum planè, & omnium rerum peritorum noluerint sta-
 re, saltem ea quæ experimentis edocti maiores nostri crediderunt, recipiant.

In qua Repub. non fuisse positæ pœnæ maleficis, magis, in cantatoribus, for-
 tilegis, goëticiis, & omni magorum generi: Quæ historia non scatet facinori-
 bus diris à magis commissis: Nunquid tam imprudentem antiquitatem pu-
 tamus, ut leges de his, quæ nec sunt, nec fiunt, posuisset: Quum de his quæ raro
 contingunt, non censuerit ponendas? Certè quum omnis legum origo sit à ui-

De quo
 Plut. in lib.
 de Oracu-
 lis perditis
 multa.

A legibus
 ciuilibus,
 et iure pō
 tificio, et
 omni gene
 re scripto-
 rum.

tio, uitij uē timore, aut à dubio, necesse est antequàm lex ponatur, esse id in re-
rum natura, in quo peccetur, & quod peccat, pariter & de quo dubitatur. Erant
igitur hæc omnibus in rebus colluuiēs notæ, nota erant maleficia, constabat in
uirtute hominū non esse positum, ut talia fierent facinora. Nam alioqui in tota
natura humana uisum fuisset per simile aliquid. Certum erat ab arbitrio homi-
num nequam has accersiri potentias, quibus nocumenta hominibus ceteris
adferrentur. Vnde illud in capitibus primis legum Romanarum: si quis fruges
incantassit, læserit, pœna esto. Quod ius ipsum etiam multis post seculis ratum
habuit, alijsq; legibus confirmauit: alioqui non facturum, nili res uere fuissent.
Nolo quid ius ciuile de ijs tractet attingere, ne sim prolixior: omnibus illa pa-
tent, iure religioso quàm frequens est earū rerum mentio, & prohibitio: Leges
uero quum non unius aut alterius sint, omnium consensu poni probariq; con-
stat, quum in omnibus, tum maxime in statu populari & democratico: ubi sine
uniuersorum calculo nil ratum habebatur. Opus est ergo fuisse esseq; substan-
tias separatas, & maleficas, quarum opera insolitis facinoribus homines ne-
quàm labefactabant Rempub. Ex eo autem uitio (quoniam erat in arbitrio ho-
minum positum id committere, aut negligere) natæ sunt leges, quæ & prohi-
berent maleficia, & pœnas ausis facinora perpetrare constituerent. Nil uero
ex omnibus, quæ de rebus habentur, opinionibus tam est exactè perpensum,
quàm lex, quæ non à priuato, non ab autoritate, non à quouis poni solet, sed à
summo sapientissimoq; magistratu perpendi. Intelligo leges illas, in quibus
nec de autoritate unius confirmanda, nec de æruscatione, aut nundinatione pe-
cuniaria agitur: in quibus propria autoritate sibi leges ponunt principes, co-
guntq; uel inuitos populares eorum parere decretis: sed de illis rebus, in quibus
oborti in Repub. morbi medicamentum quæritur. Nam omnium administra-
tionum sanctiones in eo conueniunt. Eò accedit, poëtæ præcipue, historiogra-
phos, philosophos, & in summa omne genus disciplinæ tractantes in suis scri-
ptis mentionem fecisse præstigiorum, fascinationum, theurgiæ, magicæ, geo-
mantia, hydromantia, pyromantia, aëromantie, sortilegiorum & dæmonum,
à quibus ista omnia procedūt. Quod sanè nunquam fieri potuisset, nili res fuis-
sent in esse, quarum uocabula sunt inuenta, & usu recepta.

Consensu
uulgi &
populorū.

9 Nam quum nostræ notiones ab obiecto pendeant, opus est res ipsas & no-
tionem ante uerba esse. Atqui nulla lingua seu barbara seu eloquentior, non ha-
bet ea dæmonum & maleficorum uocabula à rebus ipsis deducta. Vnde con-
stat communi omnium consensu, esse res ipsas, de quibus uoces extant, substan-
tiasq; separatas dedisse ijs rebus originem. Sunt ergo in rerum natura. Non est
obmittendum, in quacuncq; religione seu Mosaica, seu Christiana, seu Muham-
medana, seu Indica, quotidie etiamnum ad mortem genus illud hominum cæ-
teris perniciosum perquiri & puniri. In qua re non posset fieri ut conuenirent
homines, legibus humanis diuersissimis adstricti, nisi à natura omnibus id inno-
tesceret, remq; esse certò cognoscerent.

Experien-
tia.

10 Res est omnium hominum iudicio probata, esse maleficos quamplurimos,
potissimum ubi uerbum Dei Iesu Christi non auditur. Ita ut aliquando in una
urbe paucis annis ad mille sint innumerorum scelerum conscj igni tradi soliti.
Constat esse admissa facinora: testes consentiunt: suspicio firma: delicta agno-
scunt: mysterijs enarrandis omnes conueniunt, quid plura? Videtur certissimū
esse, quia fit. Sunt ut plurimum rudes & agrestes, qui ista patiuntur. Eos perqui-
rit dæmon, facilius eorum ruditati imponit. Quamuis exempla etiam maxi-
morum uiuorum non desunt. Est igitur ad experimenta ueniendum, ut ipsis
oculis

oculis fidem nobis faciamus. Itaq; à rebus Romanorum primum incipio. Vbi videntur effectus, quamuis causa nos lateat, tamen necesse est nos etiam causam ipsi effectibus præponere. Nam nil seipsum procreat. Nonne quod omnium oculis se obiecit, et suo pte nutu mouetur, est necessario in esse? Num est in annalibus Romanis scriptum, L. Scipione & Caio Norbano Coss. inter Capuam & Vulturnum amnem auditum fuisse ingentem signorū sonum, armorumq; horrendum strepitum? Et ne putarentur esse auditus errores, etiam se acies aduersæ pluribus diebus concurrentes oculis obiecerunt. Nec satis id fuit, ne miraculo fides à sensu audiendi uidendiq; deesset, aut non usque adeo certa haberetur, tactus accessit. Rei enim miraculum intus considerantibus, uestigia hominum equorumq; apparuere: & quod fidem uel incredulo facere potuit, non solum herbæ, sed & uirgulta protrita sunt. Quæ omnia à dæmonibus, quos Romani colebant, merito ostendebantur, quum auertere nō possent, possent prænunciare, quam incœperant, & in impijs hominibus calamitatem complebant. Nam centena hominum milia bello ciuili, Syllæq; & Marij proscriptionibus eo tempore sunt desiderata. At fortassis ista semel uisa, non arguent esse substantias separatas. Alijs exemplis confirmandum. Bello Antoniano eadem species Romæ in multum tempus uisa. Occiso in Aegypto Pompeio idem clamor fragorq; ita Antiochenos terruit, ut noctu bis ad arma sit concursus. Quid potuit esse in causa fremitus illius, qui à centro terræ uidebatur in cœlum ferri, M. Antonio & A. Posthumo Coss.? Nonne dii uestri ô Romani! adloquor uos, (bonos excipiendo) etiam hodie, quoniam constat in Italia plures esse fuisseq; semper similes Pomponatio & dēu, qui nullas esse substantias separatas suauit, & animorum mortalitatem dicta philosophorum peruertendo, conatus est summo Pontifici nouitatis auido suadere. O Roma, quàm nunquam monstis cares? Quid serpentes allapsi in tam multis locis, statimq; euanescentes? Nonne præstigiæ sunt & imagines tetræ dæmonibus proximæ? Quid ignis ille calamitarum prænuntius, qui sapius terram cœlumq; comburere uisus est, & ab occidente in orientem & contra sapius ferri? Nonne ista fiunt naturali & elementari opera? Certè si inde procederent, stata firmaq; essent, ut cætera. Innumera sunt huiusmodi in annalibus. Nolo attingere imposturas falsæ religionis uestre. Nam ita uersutæ sunt introductæ religiones à uobis, ut postquam opera hominum illis adiuncta sunt, nil certi haberi possit. Quamuis Pessinuntia matris deū, & Aesculapici serpentis historia uidetur rem gestam continere, quæ certè sine dæmonis opera esse non potuit. Cycnus hominum manibus (quamuis ab omnibus uideri potuit) capi non potuit, cingente uidenteq; eum magna hominum corona in templo Mineræ. Quamuis itaq; de Aegeria Numæ, Proculus, Romuli, & aliæ technæ fuerint prudenter ad stultæ multitudinis animos retinendos excogitatæ; non tamen omnia in religionibus similia fuere. Dæmon locutus est frequenter in statuis, templis, animalibus: etiam attulit aliquando perniciem, ut coleretur. Biduum totum in æde Iunonis clausa infantis uocem est præstigiator imitatus, ut eo accenderentur ad colendū rudiorum mentes. Quid referam iniuriā illatam Latino hominī, quod ludorum pompam in circo maximo fieri solitam, senatui non statim aperuisset? Quid non affingit terra dæmonis natura? Committit quidem scelera, demum quum ea curare uidetur, quæ commisit: hominum mentes eludit, & agit. Si quis plura uolet, Iulium Obsequentem de prodigijs, Valerium Maximum de religione legat: uidebitq; experimenta mirabilia de substantijs separatis: quarum etsi forma non uidetur, tamen eas ab effectibus certè esse constat. Nec

Aliquoties
collidunt
etiam da-
mones, &
eorum sa-
tellites.

Experien-
tia de na-
tionibus
exteris.

enim illa aut arte humana fiunt, aut naturali. Nam stata illa omnia sunt, unoq; modo fieri solita: ista praeſtigiae sunt & ludibria, à potentijs separatis profecta. Sunt illa omnia posita in omnium experientia, unde fidem meruere. Olim uisa sunt illa fuisse: nunc uero partim deliteſcunt, partim ab his regionibus euanue-
re. Constat quidem prædicatione uerbi Dei, quod per Christum & in Christo ha-
bemus, multa spectra disparuisse. Verum constat in locis raro habitatore & mon-
rosis, ubi rari sunt Euangelistae, nil esse frequentius sortilegis & maleficis: à qui-
bus innumerae clades, calamitates, morbiq; procedunt. Quod ipsi depræhenſi
negare non possunt: facinora multi ultro agnoscunt, & à tam tetra potestate se
eximunt, supplicijſq; uitam non agere finiunt. Si quis mihi non subſcribit, legat
tum quæcunq; literis tradita legerat, Ioannes Franciscus Picus Cõcordiae comes.
Quod ideo fecit, ut eam opinionem parum alioqui multis refractarijs, & à sensu
corporeo more pecudum pendentibus hominibus probatam persuadere cona-
retur, seq; diligenter in ea naturae obscuritate aperienda insudasse ostenderet.
Quisquis illum librum quem de Strigibus nominauit leget, sibi proculdubio
mirum in modum satisfaciет. Nolo omnium uanitatum istarum artem & dira
pericula, quæ aliquando uiguisse Tolleret constat, adferre in medium, quum ea
sint notissima, & à peste Maurorum profecta. Quotidie depræhenduntur circa
Pyrenæi montis ramenta homines ea labe infecti, ultricibusq; flammis dari so-
lent. Cui in Gallia non innotuit Vapinense facinus. Testantur montes sursum
prorsum acti, uinea loco motæ, prata, arbores, in summa tota superficies soliar-
guit infandorum spirituum facinus. Cuius celeberrimis innotuit: indicant mi-
seri fundi possessores, nunc mendici. Nil illo miraculo recentius, nil certius.
Nolo in medium adferre, quot substantiæ huiuscemodi à corporibus obsessis
singulis annis eximantur imperio Domini, tum in multis locis, tum potissi-
mum Romæ ad Columnam. Adeatur Philippo Siculo sacra ædes, idem pla-
nè uidebitur. Sed ista nostra sunt, nec debent ab impijs credi, quamuis ui-
deantur millies.

¶ Iam ad exterarum gentes ueniamus, quæ luce euangelica carent. In nulla orbis
parte non est maxima quorundam cum illis spiritibus familiaritas. Multis in lo-
cis ultro omnibus tetra effigies corpore aëreo se obijciunt in cõspectum. Quid
in India familiariter incantatoribus: Nullum nauigium soluit hominem magiæ
perito destitutum: ut si sit iactura facienda, aut à quouis alio facta, statim quum
rogatur, locum ostendat in aquis, resq; per urinatores restituat. At de Indis fa-
cile est mētiri, dices. Consule Lusitanos, qui familiariter cum illis uersantur, qui
hæc confirmabunt. Sæpius rogati, nonne secum etiā ipsi ducerent: Idem Galli,
qui adierunt, asserent. Itinerariū lege Vartomanni, & cæterorū, qui ista uidere,
& scripserunt. At non mirum est illis, ubi colitur dæmon, ut se obtutibus offe-
rat. Verum enim uero mirabilius est, imperitis rerum omnium populis isthæc
apparere familiariter. Qui populi sunt in America ad 50 ferè gradum, (apud
quos egit dum orbem esset circumnauigaturus Magellanus ferè 6 menses fami-
liariter) uident horrendorū dæmonum spectra, uocantq; Setebos. Quorum effi-
giem horrendā barbarus gygas ab ipso Magellano captus, quū uerbis non pos-
set, signis & pictura aperuit, hac occasione. Quū auram cõmodiorem expecta-
rent, satagebant, ut illi gyganti principia religionis instillarēt. Itaq; quum signo
crucis more nostrorū se signare aggrediretur, horrenda uoce et horrida clamauit
Setebos, signisq; ut potuit, explicauit, insulasse illi dæmonem, & necaturū esse, si
pergeret eo signo uti. Ideo nunq; donec lōge ab insula extremū exhalauit spiri-
tum,

tum, uoluit iterum signum repetere. Familiaritate uerò tam diuturni temporis (nam uixit cum eis ad octo menses) aperuit nostris dæmonū naturam, & infectionem, quoq; modo moriente quodam, adesset magna saltantium turba. Lege Itinerarium ambitus orbis, scriptū à M. Antonio Pigafetta, homine non minus docto quàm diligenti. Quantum ludibrij patiantur sub æquatore in nouo orbe à suis lemuribus (quos zemos dicunt) nisi ubi de Christo auditum est, historijs multis patet, si quis nauigationes occidentis diligenter legat. Quæ terræ illis annexæ uersus septentriones à Francisco Galliarū rege sunt repertæ, turbati solent mirum in modum his spectris, ut ne quiescere quidem possint. Hoc genus Cudiague nominant. Quo sereno admodum cælo, summaq; uentorū priuatione, ita syluæ agūtur (nam rarus illic habitator, syluis omnia plena) clamoribusq; cōplentur, ut radicatus conuelli credas. Nil tamen rerum uideas, quod ipsum naturæ uires excedit. Nam natura continuo, non interpolato motu agit: illa utroq; quia arbitrio mouetur. Iam quis enumeret, quæ fiunt sub septentrionibus? In Islandia, quam uidetur ignorasse antiquitas, tanti sunt effectus separatae potentiae, ut nemo recitare ualeat. Iuxta montes perpetuis ignibus more Aethnae ardentes, tam frequenter se offerunt spectra, ut nil familiarius; nec donec euanescent, spectra credas. Ad septentrionalem insule partem est glaciei genus, unde miserandi gemitus audiuntur: cuius si quamuis particulā inde asportare coneris, operā ludas. eludit enim sensum, ubi attigeris. Vehementi impetu immania saxa à montibus auulsa, quæ nulla uis humana queat agere, in aëre circumferri cernūtur, & à loco in locū agi: quibus uiribus, nisi intellectu, non capiuntur. Quæ conueniunt cum his, quæ Demetrius Britannus de insulis Britanniae proximis apud Plutarchum dicebat. Zieglerus, homo singulari rerū omnium cognitione, & mathematicum absoluta scientia, tradit: autores sunt Ioannes & Olaus, Gothi fratres, à suis expulsi finibus, ille ab archiepiscopo amplissima Vpsaliensi, iste ab amplis deiectus possessionibus. Quis uerò enumeret, quæ in parte illa polo proxima subiecta q; fiunt ab impuris substantijs? Biduū aliquando, aliquādo triduū, etiam mensem, spectrū se offert ueluti ministrū: quod nō prius agnoscas, quàm dispareat. Tanta uerò est cum quibusdam familiaritate, ut obsequatur ad multorū nutus. Nullus ferè Laponū non pollet magicis carminibus: adeo ut nauigia sistāt et mergant, si uisum est. Autores Zieglerus, & Gothi iam nominati; quibus accedit Stellæ & legati Moschouitarū suffragium. Vbiq; ergo non perspecta est uis Euangelij, illic hæ pestes regnāt, eq; specubus & antris frequentius se promunt. quod antiquitas credidisse uidetur. Vnde dicebāt eam uim oraculorum, quam cognouerāt reuera in multis locis fuisse, procedere ab ipsa terra: quod etiamnum patet in multis locis, & maximè in aurifodinis, in quibus altissimè terra subeunda est. Narrat uir fide dignissimus Ioan. Agricola in libro de Metallis, Bohemiae fodinas, quæ præclarissimæ sunt in tota Germania, miracula dæmonū frequentia habere, naturamq; uariam illorum esse. In quibusdam enim esse maleficos, qui frequenter homines suffocant, & necant: in alijs diuersi generis operas etiam preparare solitos: ita ut quū loco abscesserint, quibus est cura uenæ persequendæ, non rarò plura effossa nocte diei festi reperiant, quàm tota hebdomada effodere potuissent. De illis uarijs generibus uide epistolam Tritemij maximi magiæ scrutatoris, ad imperatorem Maximilianum. De his quæ contingunt iuxta Siciliam, si quid adferre, de inferis dicendo risui me obnoxium apud impios redderem, ideo missa facio. Satis enim superq; constat, esse substantias separatas in rerum natura: quod ubiuis locorum in domibus, & familijs patet. Vide quæ scribit Alexander ab Alexandro in

in Genialibus diebus, sibi uisa & comperta: quum prius an essent, ambigeret.

DE DAEMONVM ET ANGELORVM NATVRA

& de magis & prophetis, eorumq; differentia. CAP. VIII.

EX præcedentium demonstratione necesse habent philosophi, eas naturas, quas substantias separatas dicimus, alij demones, deos alij, sunt qui angelos uocent, in rerum natura non tantum fateri, sed & differre genere non parum. Malos uocabat Pythagoras *καταχθονίους*, bonos *δαίμονες*, utrisq; sacra faciens: his ut prodesse, alijs ne nocerent. Latini etiam malos uarioues, quasi aduersos deos dicebant, alio uocabulo graeco *ἐπιχθοναίους* nuncupari solitos. Nolo interim in eam descendere arenam, ut de dijs in uniuersum agere incipiam, qui ex hominum meritis nati sunt: quum opinione & impostura, non rerum natura, ut frequentissime constaret, sunt reiiciendi in suum locum. De ijs qui in rerum natura sunt, agendum est. Quamuis autem apud Peripateticos nulla distinctio inter istas naturas tradatur, quas simplicissimas putabant, non ideo non sunt differentes, quod de illis non scripserint. Nam & multa illos latuere, quae maxime nouit & probauit posteritas: ut praecedenti capite est traditum. Ab ipsa origine est consideranda ea natura. Quemadmodum animus noster est arbitrij libertate praeditus, ut agat in utramuis partem, ex deliberatione scilicet, non ex necessitate: ita eas substantias, quae superiori gradu & corporis expertes sunt, esse credendum est. Nam alioqui praeclearissimae dotes essentiae cogitationisq; absolutissimis naturis deessent, quod non est admittendum. Nihil enim supra hanc elementarem molem seruitute premitur: libera sunt omnia. Posse igitur & uti & abuti sua potentia & libertate, est certum. Quod autem sint aliqui abusi, abutanturq; indies, leges ostendunt, quae illorum, ut malorum, commercia prohibent. Omnino ergo quidam sunt mali, perniciosiq; ut est demonstratum. At quum omnia sint a Deo optima creata, & si quae mala sunt, a sua libertate aut a corruptione fluxuq; materiae talia sint, constat suo arbitrio excidisse a praescripto diuinae bonitatis, naturamq; optimam alteratione peruertisse. Vnde quum philosophia rationes illas capere nequeat, res uero clare uideantur in rerum natura subsistere, manus religioni porrigat necesse est. Nam in rebus quae ab effectu esse uidentur, quum ad earum naturam acies humana ratione pertingere non possit, reuelationi diuinae, quae rerum naturae non repugnat, est acquiescendum. Postquam igitur omnia praestantissima (ut potuit fieri per rerum conditionem) sunt a primo motore condita, & in illis naturis, quae corporea delicta in se admittere non possunt, quaeq; erant praestantissimae, uidetur patens & homini nocens nequitia, necesse est, ut quodam facinore a principio & nobilitate deflexerint, uitiumq; maximum, quo maius non sit, in se admiserint, indeq; (ut natura miseriae in uiciisq; est) homines sibi similes, & perditos facere satagant. Sed quae ab initio dicta sunt, altiori principio sunt hic repetenda. Conceditur ab omnibus philosophis, qui eo nomine sunt digni, uniuersum hoc naturae templum, quod ad partes sensui obnoxias spectat, aliqua causa esse conditum, & in esse conseruari, hominem uero causa Dei. Quum autem summa felicitas sit in cognitione, post has tenebras meritum uita aeterna esse creditur, cognoscere Deum. Nam alioqui esset homo (quam antelatos labores careret; parumq; sapiens esset Deus, qui tot tantaq; parare uoluisset aeterni nihili gratia. Esset sane longe araneis, telas ad muscarum uenationem tam sedulo conficientibus, inferior, quod res tot tantasq; laboriosae uitae (& eo magis afflictae, quo melioris) gratia praeparasset, illam uero tantum praesentibus miseris dotatam uellet: non tantum iniquus, sed ineptus esset. Nam

Non cadunt ista in sensum humanū, iniquum, imprudentē, malum esse Deum: longē minus in diuinum. Sui causā igitur hoc uniuersum tam sensu oculorum quam intellectus comprāhensum creauit, suāq; agnitionis & honoris gratia. At quum Deus ipse nullo egens, abundē felix, uniuersi arbiter, absolutior, maior, felicior fieri nō possit accessione nostrāe industriāe, quid illi hominem eiusq; mentē referre posse credemus, quo capiatur, delecteturq;, quod uē in nostra potestate sit positum? Dura & difficilis quāstio, sed quā est ex usu uitā istius terminanda. Qui appetitus à natura in singulis hominibus positus est, quiq; ex operibus humanis secundum necessitatem & utilitatem expectatur ab omnibus, gloria est, honor est, & celebritas. Nam hoc naturaliter uidemus in omni genere hominū, & eo magis, quo sunt potentiores, & minus rerum egeni, ut maxima laudis & gloriā auuiditate capiantur, honores summopere ambiant. Quod quidem illis non addit perfectionē, sed fidem sibi obnoxiorū hominum repræsentat. Quibus gloriā aculeis incitantur ad uirtutē alioqui difficilem, capeffendam, ut illis igniculis incitati, tandem spontē pro uirtute labores subeant, præmiiq; laudis uerā Deo referant: quum nostra fragilis fluxaq; periclitetur, & non raro quū illam nobis adscribere satagimus, illius loco infamiam subeamus. Quod ergo honos debeat in causas ipsas referri, nec tamē illæ sint ob id egenæ, quod gloriā uelint sibi seruatam, manifestū est in nobis hac fluxa materia constantibus. Quanto magis, quū nulla alia re eum possimus honorare, demereri, cognoscereq;, debemus adscribere omnia Deo, & acceptum usum tum nostri tum rerum externarū ipsi referre. Honor igitur, cognitioq; Dei, est finis uite. Nulla enim alia in re se probare Deo potest misera mortalitas, nisi dum se in firmis, ceteros homines in fratrum loco ponit, parentē Deum agnoscit, quem de his muneribus amet, laudet, celebret, colat, adoret. Deberi ergo Deo soli rerum omnium parenti solidum honorē pro huius uitæ usu, quū constat, nec alio munere à nobis agnosci possit, quā dum timemus ut potentissimū, amamus summū ut summē bonum, ut parentem colimus, & adoramus ut regem regum oportet, si illi ista nō referamus. Quanta ergo pœna nos dignos iudicabimus, quum non tantum negligimus, illum agnoscere, sed nobis omnino adscribere satagimus, quod unum illi debemus. Nonne meritō ultimo supplicio addiceret princeps quiuis illum, qui maiestatis ornamenta, spreto principe, sibi adscripserit: quum potissimū ea una re sacrosancta habeatur maiestas. Constat etiam ex analogia ratione. Quū sancta prouidentia nulla creature dote, præter honorē, amoris, timorem, sibi uelit uices rependi, etiam substantias separatas, quæ sine corporis adminiculo omnia spectant, & in creatore admirantur, ad idem laudis & honoris munus esse productas, libereq; & non coactē id facere posse. Ergo in una ea re possunt à creatore deficere, si sibi adscribere tentēt, quod unū maxime debent. Nec enim quū sint intelligentiæ simplices, corporis adminiculis experientur, possunt in ulla re tam grauiter preuaricari, q̃ dum superbe sibi, quæ Deo debentur, adscribūt. Quod ipsum cōmisisse dæmones, & ratione fatendum, & religione tenendū. Dum enim magna multitudo earū uiderēt sibi datas dotes, & libertate se esse donatas, sibi suam perfectionē uolentes adscribere, de suo gradu decidē, atq; ex cœlesti regione inter ista elementa sunt deturbatæ, dæmonesq; nequam factæ: ubi frequentissimē uideri solent effectibus. Fulguribus enim miscentur, uentis inuoluuntur, maria uexant, homines obsident, ædes infamant, segetes aut per se aut maleficorum hominum instrumentis incantant, lædunt, perdunt: conatibus hominū ad pietatem tendentiū se ideo opponunt, ne illis sit

animus

animus felicior, qui potest cœlum, unde eternum exulant, suntque deiectione, adire. Qui ergo daemones uno genere à Deo creati erant, in duas partes sunt diuisi, in *ἀγαθὰ δαίμονας* & *κακὰ δαίμονας*, quos bonos & malos angelos dicimus. Hæc necesse est ex concessis (ubi uidemus ab effectibus eos esse) fateri, atque eorum naturam ex eadē ratione peruestigare. Videmus ex Proclo, Iamblichō, Mercurio, & ceteris, duorum scilicet esse generum, bonosque ter triplici differentia distingui. Nam sunt nouem angelorum, aut deorum (ut uocant Proclus & Porphyrius) aut si uolumus, bonorum daemonum ordines. Primos non aliunde quam à Deo accipere intellectus lucem, tradunt; secundos ab his recipere, in alios transfundere; inferiores recipere tantum. Ita etiam est censendum à contrarijs, quum ex omnibus illis ordinibus ceciderint sua superbia, negatisque Deo honoribus, inueniri. Præterea esse hic tanto deteriores, quanto erant excellentiori cōditione. Quod ipsi fatetur magi, singula genera singulis uocabulis & sacris cogentes. Sunt igitur nouem daemonum malorum ordines (si ordo in rebus perditissimis esse potest) non secus atque angelorum. Quod ipsum non latuit Vergiliū in 6. Aeneidos, quū ait: Et nonies styx interfusa coercet. Obstare enim ait illis, qui iniussu Imperatoris e uita migrarunt, nouem inuidiæ aut odij ordines, id est daemonum, quo minus inde euadere possint. Qui enim mortem sibi consciscit, quum scelus immanius nō possit cōmittere, meritō obsessus à tota cohorte creditur. Quamuis demonstratione satis probatum est, diuersa daemonum genera esse: quod eorum effectus sub sensum cadant, de bonis uero (quos deos, heroas, aut daemonas uocant) inter omnes constat, ad malorum agnitionem confirmandam, uetustissimum testem Mercurium Trismegistum, qui paulo post Moysen floruit, deusque habitus est, in medium adferam. Eius uerba sunt ex 9 Pimandri dialogo, eiusmodi: Mens omnes notiones concipit, bonas quidem, quoties à Deo semen infunditur; contrarias autem, quum à daemonibus quibusdam semina in animum iaciuntur. Nulla profectō pars mundi inferioris est daemonum malorum præsentia destituta. Demon denique in hominē irrepens, semina propria operationis inspergit; mens aut respersa adulteris seminibus, pregnasque facta parit adulteria, stupra, homicidia, parricidia, sacrilegia, furta, impietatem, urbium, prouinciarum, regnorum euerisiones, pestes hominum, ac reliqua omnia mala, quæcunque sunt opera nefariorum daemonum. Hæc ille. Iamblichus de mysterijs ait, & Porphyrij sententia, daemones malos infimosque & gubernatione priuatos, tangi affectionibus; uocans alioqui substantias separatas, & Deo summo subiectas pestes, Heroas, daemonas, animos. Vnde constat, daemones, quamuis intelligentia nostro animo præpolleant, tamen duorum esse generum. Quosdam enim principatum in materia nos adnectere, alios aut sursum trahere constat, uaria appetendi & naturæ genere, ad cœlestia sublimius rapiendo, aut depressius pro ratione illorum & nostri. Qui itaque nobilem animi naturam fluxis & caducis rebus inherere faciunt, (quum sit cœlestis origo, natura, finisque in ipso à natura diuina insita) non possunt esse, nisi nequam & improbi: quum omnium legum studium, omnes religionum conatus, philosophorum præscripta, naturalis inclinatio, uerū cognoscendū in nobis innatus amor, naturalis Dei cogitatio, nos sursum uocent, & à terrenis auocet. Ordines itaque inferiorum potentiarum, ut superiorum, distinctas tradidere, qui de magia & sacrificijs scripsere. Vnde meritō noster Paulus uocauit principes & rectores tenebrarum harum, mundi que potestates, cum quibus est nobis colluctatio: qui nulla alia potestate, quam scuto fidei uinci possunt. Quæadmodum igitur summus angelorum ordo, qui Cherubin, seraphin, throni dicuntur, lucem inaccessibilem cōtemplantur, percipiuntque inde purificationem,

nem, lucem, & perfectionē totius boni, felicitatis & uirtutis, cognitionisq; ita oportet eos, qui ex eo genere suo pro arbitrio deciderunt, in summo tenebrarū, nequitiae, infelicitatis, uitij, ignorationisq; sui uersari. Nam res tāto fit deterior, quanto à natura sublimiore mutata est in contrariū. Eadem demum cōparatio etiam in secundis & tertijs locum sibi uendicat. Quū uerò res omnis naturalis in actione consistat, agere has substantias in quaedam subiecta oportet, atq; ita mortales animos agere, aut rectā aut transuersos, ut bona aut iniqua sorte sunt. Quia bonis aguntur, depulsa iniquorum potētia, feliciter se habent, utiles sunt reipub. Deum ubiq; agnoscunt, sui sunt cōpotes. Diuersum accidit obsessis ab impuro consortio demonū. Omnia enim in ruīnam sui, euerسیونē fratrum, & publicae utilitatis, dedecusq; Dei faciunt. Verum ista sunt uniuerso hominū generi cōmunia, comites duos diuersos habere toto uite tempore, quibus libertas animi nostri incitetur. Nec enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Contingit uerò etiā uitae similitudine plures uno, ex duobus ordinibus adesse ipsis hominibus. Inde q; diuinatione multi pollent, quòd scilicet commercium substantiarū separatarū familiariter se animo insinuat, ut cognitīs motibus ea aperiat, quae supra facultatē humanam sunt. Nec tamen est in opinionem Porphyribiles, non amplius ab anima sua uiuere & agere tradit, sed à diuina particula accedente illi uitam habere. Est enim impossibile hominem à damone informari. Vnde nullus magus unquam potuit excitare mortuū. Spectro se offert non rarò spiritus, alioqui animo haeret, illiq; aperit futura. Itaq; spe nostrae familiaritatis & potiundi consortio nostro, facinora uires humanas superantia perperant, bona quidem, si bona fuit inspiratio: aut contrā, si mala. In hoc differunt, quòd qui diuino motu, non permissione accedunt, omnia possunt: quia causae primae adhærent. Mali possunt ea tantum, quae ad ostentationem, non item ad naturae usum aut instaurationē faciūt, nisi quū laeserint, aut sinxerint. Quae enim committunt, modò uitam nō ademerint, ea omnia instaurare ualent: uitam uerò nec ab illis ablatā, nec aliunde perditā, reddere possunt. Qui diuinitus inspirati sunt, aut angelico consortio humanā conditionem sunt supergressi, prophetae dicuntur, si uiri sint: si foeminae, Sibyllae. Nequioribus obsessi ducti uē demonijs, si spōrē euocauerint, magi maleficiq; dici solēt. Si inuiti, illos patiuntur, energumēni à nostris sunt ideo nuncupati, quòd in illis uelut instrumentis operas suas demon exequatur. Ideo uehementer, quū admittitur in inuito, diuexare corpora & animū consueuit. Quod genus frequenter uidetur, & uī crucis, nomineq; Christi ab exorcistis expellitur. Primum genus ob uitae innocentiam familiariter utens damone non est in uitio, quia nunquam imperat malis angelis, nisi ut ne noceant, idq; nomine Dei altissimi. Nam angelus angelo nō paret, nisi iussu & potestate Dei. Prophetae ergo et diuinitus inspirati homines in nomine Dei, angelorū ministerio diris potentijs imperant, imperata facere cogunt: utuntur uerò bonorū opera ad curāda quū corpora, tum animos: ad praestigias minime, nisi quū utilitas publica id poscit, infidelium gratia, ut tandem inuiti, credere ista à Deo profecta esse cogantur. Familiaritatē ergo habent homines cum substantijs separatis aut uolentes scientesq; aut inuiti ignorantesq;. Ignorantes nolentesq; à bonis coacti in uerba erumpunt sibi non praemeditata, eaq; assidue alij, alij quandoq; proferunt in aliquē usum mortalium. Quale fuit in Saule persequente Dauid, in Caipha de Christo, & in eo homine qui praenunciabat cladem Hierosolymitanam multis antea annis, quum tormentis à clamoribus illis dimoueri non posset. Volentes sed ignorantes Sibyllas passas fuisse crediderim

Hec etiam
in libello
Pastoris,
siue de dua
bus uijs.

Prophetae
& Sibyllae.

Exorcistae
alij fuerunt
in Ecclesia
primiti-
ua, q̄ hodie
quidā ne-
bulones
sunt.

Iesum uo-
cat Iose-
phus.

f uim

uim numinis, & præclara de regnis omnibus, & Christo uenturo præcūisse. Non itidem crediderim prophetas sanctos quæ spiritus dictabat, dixisse, non autē per omnia intellexisse: ut Montanus fabulatus est. Sancti uiri omnes multes uolentesq; accersuerunt & habuerunt comites, bonos angelos rerum multarum prænuncios. Qui ignorantes nolentesq; patiuntur congressum iniquorum, sunt extra culpam. Nam si quid peccāt, inuiti peccant. Omnium igitur illi sunt nèphandissimi mortalium, qui in aliorum hominum perniciem & præstigijs, accersunt tetras potentias. Quales (quum multi fuerint omni literarū memoria) aliquot sunt mihi in medium adferendi, atq; cum prophetarum facinoribus comparandi: ut eorum clarior distinctio appareat. Nulli non fuit notissimus Symon Samaritanus, qui ob infanda facinora statuat Romæ ueluti deus à Nerone est consequutus. Apollonius Tyaneus cui non est lectus: Quis nescit Apuleium non frustra laborasse magicæ ueneficijsq; infamia? Videamus, quæ fuisse præclara istorum facinora. Symon plura pollicitando quàm posset præstare, præstigijs lusit Neronem, personam frequenter est mentitus. Fecit, ut res uariæ ubicunq; uellet, uiderentur. Mons uidebatur eius opera loco moueri, ædes subuerti. Ex qualibet orbis parte nuncia adferri curauit, canis ut uideretur, quod uis aliud animal, qui homo esset. At quid hæc ad uitæ humanæ usum spectant? Fuerūt & nostra memoria homines lupino corpore cæteris apparentes, dira facinora, cædes, furta cōmittere soliti autore dæmone. Frequens illud est. Depræhensi tandem agnouerūt facinora, itidem à dæmone habentes, quod Symon profitebatur. In aëre uolare uidebatur: at mortuum suscitare nunquam potuit, hominem uel ullum curare à morbo. Multa de Apollonio tradidit Græca uanitas: at præclariùs nil est, quàm quod aiunt agnouisse dæmones, Empulam uidisse, nuncia à remotissimis orbis partibus, dum res fierent accepisse, cantus auium intellexisse. Quid hæc miracula mortalibus contulere? Quid Apuleij auum intellexisse? Quæ si uana fuit, nescio. Certe similia sunt in experimentis. Nam *μεταμορφωσις*, quamuis sunt partim à poetis excogitate, & fama locupletata, tamen omnino falsæ esse non possunt: quia impossibile est famulum esse omnino falsum, ut ait Philosophus. sunt enim famosa secundum partem necessaria. Quandoq; enim corpore, quādoq; animo homo ad tetra diraq; facinorosa nequandorum ministeria à dæmone traducitur, ipso etiam sciente, & credente, aut non sentiente, sed alijs apparente. Mediū enim naturale qua uidemus, præstigijs labefactari potest, fascinariq; oculi possunt. Quid uero ista profunt? Nil planè. At uitam reddidisse mortuo, sanasse morbum incurabilem, rerū copiam exhibuisse: hæc uero sunt miracula, quæ à prophetis & sanctis in nomine Dei & Christi Iesu fiunt. Porro Christus proprio nomine omnia miraculorum genera fecit. Vnde patet maximè diuinitas eius. Quantum à Symone & Apollonio diuersus? Nil enim Iesus tam facile uisus est facere, quàm quod Creatoris æquaret potentiam, ut per omnia naturæ humanæ summam conferret salutem. Si cum eo conferatur natura, etiam parua uidebitur. Nam difficilius ex uetusta materia nouam domū facias, quàm ex noua primum construas. Veniant Messia Iudæorum in mediū, quorum facinoribus præstigijs quibusdā confirmatis sexagesies centena hominum Iudæorū milia periēre. Nam occasione desiderata sunt. Merito itaq; contigit, ut qui filium mendaci loci ueritatis susceperant, illius neglectæ pœnas darent. Alius eodem nomine & ingenio coëgit reliquias Iudæorum ferè ex toto orbe ad se nouum Messiam, sub Hadriano imperatore. Qui ob rebellionem illam, quadagesies centena hominum milia confecit.

Id est, hominis in asinum aureum transformationem. Non aliena ab hac dissertatione scribit Augustinus li. 10 de Ciuitate Dei.

χρυσόανδρον referam? Quæ si uana fuit, nescio. Certe similia sunt in experimentis. Nam *μεταμορφωσις*, quamuis sunt partim à poetis excogitate, & fama locupletata, tamen omnino falsæ esse non possunt: quia impossibile est famulum esse omnino falsum, ut ait Philosophus. sunt enim famosa secundum partem necessaria. Quandoq; enim corpore, quādoq; animo homo ad tetra diraq; facinorosa nequandorum ministeria à dæmone traducitur, ipso etiam sciente, & credente, aut non sentiente, sed alijs apparente. Mediū enim naturale qua uidemus, præstigijs labefactari potest, fascinariq; oculi possunt. Quid uero ista profunt? Nil planè. At uitam reddidisse mortuo, sanasse morbum incurabilem, rerū copiam exhibuisse: hæc uero sunt miracula, quæ à prophetis & sanctis in nomine Dei & Christi Iesu fiunt. Porro Christus proprio nomine omnia miraculorum genera fecit. Vnde patet maximè diuinitas eius. Quantum à Symone & Apollonio diuersus? Nil enim Iesus tam facile uisus est facere, quàm quod Creatoris æquaret potentiam, ut per omnia naturæ humanæ summam conferret salutem. Si cum eo conferatur natura, etiam parua uidebitur. Nam difficilius ex uetusta materia nouam domū facias, quàm ex noua primum construas. Veniant Messia Iudæorum in mediū, quorum facinoribus præstigijs quibusdā confirmatis sexagesies centena hominum Iudæorū milia periēre. Nam occasione desiderata sunt. Merito itaq; contigit, ut qui filium mendaci loci ueritatis susceperant, illius neglectæ pœnas darent. Alius eodem nomine & ingenio coëgit reliquias Iudæorum ferè ex toto orbe ad se nouum Messiam, sub Hadriano imperatore. Qui ob rebellionem illam, quadagesies centena hominum milia confecit.

cit. quamuis ultra 300000 eorū essent abscisso pollice deuoti, ad eum Messiam
tuendum. Vnde satis patet, quid à uero falsum differat. Si enim suas prastigias
autore Deo habuissent, preuidissent, & non potuissent tantum nocumentū ad-
ferre suae genti; sed praesensissent mala futura, more prophetarum. Nam Elias &
Eliseus futura praecinuerunt, mortuos suscitauerunt, substantiasq; rerum multipli-
cauerunt, ut paululum farinae & olei multis satisfecerit abunde hominibus. Spi-
ritus ergo Dei illos comitabatur, & inflammabat ad uerū praesagiendū. Quum
autē dira daemonis natura deus uideri appetat, sub pietatis praetextu frequentis-
sime imponere uoluit rudibus. Itaq; quum uerū lumen diuinitatis illucesceret
in Christo, etiam innumera colluies impurorū hominum oborta est, quae ma-
gicis praestigijs multos in perniciem traxit, ut resisteret nascenti Euāgelio: non
secus atq; obstiterūt incantatores Mosi, legem tradere incipienti. Nam quia ui-
debant Iudaei secundum prophetarū praedictiones instare tempus ueri Messiae,
ex toto orbe in Iudaeam confluēbant multi populi. Inter quos impuri homines
daemonū praestigijs fulti insurgebant, secq; prophetas alij, alij deos, alij Messias
esse dicebant, facinorosisq; spectris mentes hominū ueritatem perquirentium
agitabant, atq; demum in perniciem trahebant. qualis Iudas Galileus, Theo-
das, Aegyptius quidā, Elymas Barichu, Symones duo, unus Cyprius, alter Sa-
maritanus, & innumeri alij. ut ait non in uno loco Iosephus. Magi (inquit)
etiam, & latrones collecti multis afflictionem inducebāt, & quasi ad libertatem
uocantes, mortē presentem his cōminabantur, qui Romanorū potentiam ferre
uellent, ita ut etiam reluctantes in suam sententiam pertraherent. Symon Sama-
ritanus ad 4 milia hominum coegerat, Aegyptius ad triginta, Barchozba (ut
iam diximus) paulo post Christū sexagesies centena milia: dum omnes conuel-
lere nituntur potentiam Romanorū in ruīnam traxerunt. Festus Aegyptium
consecit: Petrus Symonem in Cesarea, nō gladio ferreo, sed uerbi Dei, fugauit:
Titus & Hadrianus ceteros. Praeclara facinora. Illae uerò sunt artes & praemia
daemonū. Quis nō aduertat, quantum uerus propheta à malis & falsis differat?
Christus Iesus dominus Deus noster editis tot miraculis in utilitatē hominum,
quot in illo primū creauerat pater, inq; totius esse posuerat, num ruīnam ullam
suis attulit? Si ob unū facinus collegit unus ad quadagesies centena hominum
milia, quid non poterat Christus, solidos homines ad uitam restituendo (quod
quidē quā creare, est magis arduū sensui nostro) partes ipsorū quascunq; in-
staurando, uisum, auditum, sensum, loquelam, manus, pedes reddendo, integra
corpora aduersa ualitudine liberando, maria sicco pede calcando, demum re-
surgendo: Quas hominū turbas poterat cōparare, qui ultro confluentem mul-
titudinem ad eum etiam in loca deserta, pauit pane coelesti, & sua potētia aucto,
ad quatuor & quinq; & septem milia hominū? quem ob innocentiam Roma-
nus magistratus est admiratus, & probauit? Quid putes consortij & concursus
fuisse ad eum in urbibus habitatisq; locis, quum in desertis tanta turba conflu-
eret? Solidas prouincias mouere poterat: si ad humanā potentiam cōparandam
uenisset (scio quibus, & quam obrem ista scribā) cuius uel unum hoc argumen-
tum magnum est, quod quum in infinita turba Hierosolymam sub magistratu
ferocissimo, totius (ut inquit Plinius) orientis urbem praclarissimam esset insi-
dens a fello ingressus, potuit quum innumeri populi ex toto orbe confluērent,
ad suas sacrorum nundinationes attentissimi innumeri sacerdotes essent in tem-
plo augustissimo, euertere nundinationē illorū, & mensas trapezitarū deicere,
usumq; publicū fori sacri perturbare, ne hīscere quidem audentibus ob res sa-
cras summis sacerdotibus? O Christe Iesu, quanta tua est potestas, maiestasq;

ut Pilatus
& Tibe-
rius.

Pannosus, squalidus, egenus, despectus, solus, pauperrimus, uim & maiestatem legū potes unico actu pessundare. Non est hæc, non est potentia humana. Deus ecce deus est. Ita differs à perditis hominibus magisq̃, quoniam in te habitat omnis diuinitatis plenitudo. Et propheta munus, & Dei maiestatem, formā seruī sustinens ostendis. Id sciebat postquā effecta uidit Satan, suisq̃ ministris usus est, ut simiæ diuinorū operum fierent, & tandem ultionem nephariæ genti compararent. Idem homines impij (ut nuncq̃ caruit demonū præstigijs Aegyptius) Mosi prophete Dei obstabant, falsisq̃ potentijs contra ueras insurgēbāt. Verū à melioribus deteriores tandem uicti, diuinæ uoluntati cesserunt, agnouerūtq̃ Dei esse potentiam demonibus maiore. Nam Satan as seipsum nō uincit. effect enim contra naturam quicq̃ naturale in semet insurgere. His satis liquet, ab effectibus, qui nam mali & qui boni demones: unde homines potentijs separatis & conatum humanū excedentibus utentes possunt dignosci. Nequam homo & demon dum præstigijs ludit oculos, uanis terculamentis dementat homines, falsa & fluxa pollicetur, uitia sectatur, suadet uirtutē fallendi astu: uerboq̃ tenuis probat, factis damnat; mala & pestes permissione Dei ob nostra scelera, aut probationem, immittit. Vult uideri deus, gaudet omnium celebrari uerbis, ambit laudari, imperia cupit, captat, res humanas euertit, ut sua tandem cupiditate potiatur. Quod si minus licet, famam & immortalitatē præstigijs ambit. Dum contendit petere cœlum Neronis deus Symon Samaritanus, dignum parella operculum, à potētia diuina orantibus Petro & Paulo deturbatur, & paulo post infelicem animam possessori resignat. Testis tota Roma, testis Egesippus, testis Tertullianus, testis Nero: qui ideo Petrū & Paulum sustulit. Dum cupit famam æternam sibi comparare Symon, cum æterna infamia, mortem æternam consequitur. Quid de Apollonio dicam: Ille maluit sibi manus inferre, quam diuinitatis opinionem non emendicare. De cæteris non dico. Nam infelicissima catastrophe fabulæ extremum actum clausurunt. Exortum est inter bonos & malos quoddam genus hominū callidum, uersipelle. Quale illud fuit, quod falsis religionibus dedit originē, diuina fingens mentiensq̃ colloquia, & interim tyrannides & uiolenta imperia cōminiscens. De quo nunc non dicam, sed quando de religionū omnium originibus tractabo, satis ex effectis agnoscere cogimur potentiarum separatarū discrimen, quum per se, tum maximè quum homines earum opera utuntur. Mali enim ruinam & sibi & spectatoribus credentibus diuinos esse, comparant, & adferunt. Boni effectū suo & corpora & animos dirigunt: tum quæ faciunt, ad utriusq̃ incolumitatem perquirunt, procurant, exequuntur. Opus est esse sanctissimas mentes, quæ aut malis imperent, aut quibus boni sunt familiares. Nam in maleuolam animā non intrat sapientia, nec diuinorum spirituum ulla familiaritas. Qui malis occupantur uolentes, uerbis quidem & signis uidentur esse probi, mentiunturq̃ uirtutem, quantum possunt. Nam nolunt se prodere statim, antequam probitatis prætextu inescauerint homines, fidemq̃ extorserint. Itaq̃ frequentius se inculcando uincunt, uictisq̃ in perniciem propriam & alienam abutuntur. Potentijs bonis diuina prouidentia non quidem creat, sed regere uidetur, ista inferiora, & si infinita uirtute nihil non procurat quamuis minimū. Iussu Dei ad uirtutem hominumq̃ cōmunem & priuatam utilitatē hortantur boni inspirando: mali eiusdem permissu, ut nos exerceant, dehortantur falsis inspirationibus. Bonis adhortationibus, quū parū diligenter fidem adhibemus, angeli in hominibus ostendūt nobis uoluntatem diuinam, signisq̃ confirmant. Nam nullus unquā propheta sine signo, aut ueri prædictione certa fuit. Vnde nec Muhamedes est propheta, qui utroq̃ caruit, utriusq̃

De Petro
historia
Ecclesiæ
fide hoc
referunt.

utrisque maximis scaturit. His ipsis (hominibus dico, & angelis, Deique prescriptis) suapte sponte se opponunt iniquae potentiae, instrumentisque malorum hominum utuntur. Vnde innumera mala scaturiunt, causis ipsis latentibus. Quo quis enim magis pius est, eo ardentius instant contra eum daemones, ne proficiat, peruertuntque aut opinione ueri non perpensa, aut nocuentis animi, aut corporis dimouent, quum à bonis omnibus, tum maxime à uera in Deum pietate, sui cognitione, & proximi charitate. Quod nemo mortalium, qui in se aliquando descendere tentauerit, negare potest. Nam nullus est, quin naturali quodam motu ad uirtutem ipsam moueatur, uerique amorem (qui in sui Deique cognitione consistit) non in se esse sentiat. Tamen quamuis nobis est liberum arbitrium, nunquam possumus ita eas uoluntates exequi, quin aut omnino ipso uoto priuemur, aut multa in eo ad perfectum complementum desideremus. Ideo de hominis natura sunt mihi pauca dicenda.

DE HOMINIS NATURA. CAP. IX.

ET si nunc ingens hominum multitudo toto in orbe respersa uidetur, innumerabili numero iam à primo homine ad nostram usque memoriam orbem incoluerit, tamen nemo homo negare poterit, ab uno omnes profluxisse principio, unoque parente natos, sensim in uarias regiones transisse. Nam quod una origine sint, testatur philosophus Aben reis, dicitque à primo homine pendere totam generationem. Itaque nominant genus à patre ubiuis gentium, non à matre, qui in aliquod genus referuntur. Quod si non essent ab eodem primo parente, unoque principio, proculdubio duorum alterum sequeretur absurdum: aut Deum fuisse superfluum, aut plura esse hominum genera. Si enim plures eiusdem formae praeter modum naturae postea solitum creauit, superfluam operam impendit, quum ordine naturae posset aliter fieri. Si autem diuersae sunt formae, illae uiderentur, atqui neutrum est admittendum. Nam una forma est, ipsa scilicet humanitas, qua omnes dotantur, nec plures sunt uisae. Deus uero, quod natura potuit, nunquam extra eius limites traducere uoluit. Satis enim fuit hominem & feminam propagationi naturali creauisse, inditaque procreationis appetentia potestatis curam illis reliquisse, ut & ceteris animantibus. Vt enim in omnibus ceteris rebus semine procreatis, & procreari solitis, necessario praecessit unitas omnem numerum, ita & in hominum genere fatendum est. Ante omnem numerum unitas. Ea de re omnes iisdem legibus naturae tenentur, eos agit eadem rationis uis, idem appetitus incitat, idem scopus urget: quo maxime patet, eadem & animi & corporis natura & compositione teneri, materiaque & forma eadem semper connecti. Nec enim fit, ut figurae & qualitates formis adscriptae, ab alia forma communiter formentur. Nam confusio omnium specierum fieret, rerumque ordo inuerteretur. Verum obijciat aliquis, Blemmijs capita desiderari, canino capite quosdam, rostro suillo alios, semicapros quosdam & satyros, imantopodas seu loripedes, & id genus, quum sensu humano uideantur, figura dissimili, in quod nam genus censes referendos? Ipso usu discas (do esse etiam fabulosa, quae tamen esse uera, ut de Centauris tradita, non puto.) Si loquuntur, si colligunt, ratio cinantur, reminiscuntur, religionis sensu tenentur, inter homines adscribendos ne dubites: alioqui esse incognitum animantium genus constat. Fieri uero potest, ut perfectissima forma figuraque qua sumus donati à Creatore, immutetur, dumque nimia licentia illius periculum perditum homines per uarias species capiunt, ut uaria monstra procreent, quae inde in genus perditum & figura dissimile abeunt. Infandorum etiam daemonum opera deciso aliunde semine, & collocato

in loco naturali, & proportionato calore, quædam genera capere principium, non est alienum ab illorum natura. Cæterum arte etiam posse ipsam naturam inuerti, quod ad figuram attinet, est celeberrimus autor Hippocrates in libris de aëre aqua & regionibus, de macrocephalis loquens. Ita enim opinio apud illos inualuerat, decorum esse capite oblongo nasci, ut obstetricum & medicorum cura recens natorum infantium capita tenella effingerentur in oblongam formam, donec natura artem imitante tales generarentur, quales effecti pridem fuerant. Res sane incredibilis, nisi à toto orbe cognita, & à præclaro homine scripta fuisset. Quod sint quidam forma cubitali, ideo pygmaei dicti, rostro fusillo, demerso in pectore capite, angusto ore, naso prominulo aduncò ue, aut omnino syriacis, potuit arte naturam inuertente fieri. Quemadmodum hodierna industria factum est, ut fructus sine seminibus nascantur, sed longè inferiori naturalibus gratia. Aquam enim potius quàm fructus naturam redolent. Nil itaque figura uarietas facit, modo formæ natura in rebus permaneat, rationisq; uis insita uigeat. Hic noster homo optima constitutione fuisse compositus uidetur, seu dotes animi seu corporis perspicias, adq; res fugiendas expetendas uel feliciter instructus: ut quem diuina potentia sacrosancto afflatu informauerat, iudicioq; & prudentia eligendi ornauerat: ne dum ea sectari uellet, quæ ad finem illi propolium non pertinent, sibi esset pernicipiæ autor. Solum enim ex tot animantium naturis particeps rationis & cogitationis est: qua una præstat beluis, Deo iungitur, per quam coniicit, argumentatur, refellit, concludit, quem nisi *φιλανθρία* sui amor, & ignorantia, contemptus causæ primæ, propria temeritas, & incogitantia: adhuc deprauatio consuetudinum, opinionumq; uarietas ex primis illis principijs sumens ortum, torquere ac flectere quocumq; cœpisset, essent omnes homines & ratione & animis tam sibi similes, quàm quisq; suis ipsius. Hinc factum est, ut boni omnes quum hominem hominis causa natū scirent, dicerentur mutuo dii, ut ediuerso opinionibus & prudentia humana instructus dici solet homo homini lupus. Quum itaque in cæteris animantium generibus nullum genus in propriam speciem sæuiat, suo in genere probe degant omnia, ut inquit ille, soli homini ex homine plurima sunt mala. Vnde uidemus, quod naturæ dotibus fuerat præstantissimum, id factum esse omnium perniciosissimum. Nec tantum cæteris pernicipem adfert, sed & (quod ipsum contra naturam est) suis gaudet miserijs, quarum quotidie faber & artifex & uideri uult, & reuera existit. Illi enim contingit ex usu rerum naturalium, ut quanto conditione à creatore nobilior, tanto sui arbitrij deprauatione factus sit deterior. Quanto res fuit corpore delicatior, tanto eius putrefactio magis aërem labefactat. Acetum excellentissimum à consimili uino sine arte proficiscitur: casus in summis foedior & maior, quàm in tenui fortuna. Foetidiora sunt à delicatioribus cibis. Omiserum hominem, qui sponte te deiecasti, teq; extrà tamdiu quæris, inq; dies sis deterior. Ideo hæc innuens antiquitas, ætates fixit aliquot hominum, pro ratione metallorū, quibus maximè erat insensa, labefactata uerò posteritas. Aurea enim & argentea utrisq; carens prima, & altera dicta est. Hinc Homerus, *οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ τὰς ἀπαθάλιας οὐκ ὄντο, & alibi, παῦροι γὰρ τοὶ πᾶσι δὲ ὁμοὶ πατρὶ πέλονται, οἱ πλείονες κακίως παῦροι δὲ τε πατρὸς ἀρείας*. Fabri, ait, suæ fortunæ sunt homines. & Pauci sunt liberi parentibus similes, plures deteriores, pauci meliores. Quod si aliquid contagionis & temperamentum nati à parentibus capiunt, ut certè capiunt (nam generosa à generosis nasci, & timida à timidis ex usu naturæ est) nemo miretur, eo nequitia iam pridè uenisse homines, ut quibus nil post sit addi. Has cōfirmat sententias in Alcibiade Plato, etiā uersibus Homeri citatis: Frustra,

Frustra, inquit, in malis positi mortales, deos lincusant, quum suis miserijs capiuntur, morteq; grauiora mala etiam ultro subeant. Vnde propriam naturam omnino quosdam exuisse constat, contrariamq; induisse, ut suam infelicitatem ne sentiant quidem. Alij etsi sentiunt, in seip; descendere tentant, morbum agnoscunt, sibi mederi non possunt. Alio rapit gloria, transuersos uoluptas agitat, opinio undiq; obsidet, necessitas inuicta urget. Quibus omnibus ex arce mentis deturbata ratio, contra sententiam porrigit uictoribus herbam. Quum autem in nullo mortalium non inhabitet ille stupor aut deprauatio naturæ, inq; eo omnes conueniant, necesse est, quemadmodum rectam rationem & absolutissimum iudicium ab autore in primo homine acceperant, ita etiam periclitatum fuisse præclarum hoc munus in eodem. Nam ut omnes in uiuificibus morbum indicantibus conueniunt, ita nisi coelitus lux denuò affluerit, omnes in malo conueniunt, ut qui se agnoscunt, quod nolunt, id faciant: alij & si consuetudine deprauata rapiantur, tamen iudicent se malè agere, & non desinant. Verum in hoc differunt, quum uterq; aberret, quò is inuitus, ille uolens peccet. Tam ægrè reguntur habenæ arbitrij humani, quod unum in homine erat præstantissimum, ut omnino in integrum restitui non possit, nisi ab ipso qui primum autor fuit. Si uerò quispiam dixerit, hanc inclinationem ex arbitrio in malam partem & uanitatem propensiore, esse causam uirtutis, quæ in arduo est posita, comparatam, dicet quidem aliquid, sed de re parum. Nam uti mera libertas est, nulla debet esse propensior ratio in alteram, quàm in alteram partem. Quod ipsi uidemus, quum ex duobus bonis alterum nulla repugnantia eligimus, malum maius deuiamus. Illic enim non est coactio ulla, aut uehemens inclinatio, quæ ob uanam opinionem & gloriolam, aut uoluptates nos ipsos labefactantes urget. Vnde & nos esse deprauatos omnes, ab unaq; origine constat, & demonum potentia urgeri. Verum quæ fieri potest, ut in omnibus regnet pestis illa, qua inficimur, atq; indies magis ac magis serpat, quum animus noster non extraduce sit, sed coelitus in nostra corpora irrepit: indeq; nasci arbitrium soleat, quo ad præclara facinora incitatur, fugimusq; contraria: Nil sanè facilius hac quæstione solui potest. Assumamus principium quoddam commune, quo inter utrosq; conueniat. Natura aut ars nil quicquam agit sine instrumento ita disposito, ut ad functiones suas sit aptissimum: quod natura certis legibus ostendit. Nil quicquam crescit sine actione calidi in humidum radicale, uel accidentale. Sunt ergo ea instrumenta, sine quibus nil agere potest natura. Quod si sint ea extra proportionem, & deprauata, nimius humor necabit, putrefacietq;, calor uehemens uret absumentq; humidum: si sint minora quàm par sit, macie omnia laborare est necesse. Hoc uerò non est im-potentia naturæ adscribendum, sed materiae & instrumenti uitio. Nam si sit semen nequam aut uitiosum, nec instrumentum etiam benè dispositum aget in illud. Quemadmodum securis apta ligno scindendo in saxa aut metalla non aget: ita nec in ea ligna quæ + lapidauerint, ut nec in euanida & malè firma. Nam scindere non potest. Tria itaq; sunt in actione perpendenda (ut sine imagine & mysterio trinitatis nil sit) agens, instrumentum, patiens. Duo postrema oportet disponi proportionaliter ad agentis potentiam. Nam princeps prudentissimus si desit illi miles, nil agit: si adsit ineptus rebus gerendis, idem: si adsit optimus dux & miles, uictoria uerò non possit haberi, per altissimos montes, per loci fortitudinē & munitionem, aut quiduis aliud, quid rogo poterit efficere? Nonne ideo imperfectus uidetur? Eadem ratio est in fabro, securi, & materia. Nam

+ in lapidis
naturā di-
uerterunt.

nullus ideo imperfectus est, quod retusa acie instrumenti agere non possit, aut quod materiam instrumento duriores non secet. Quibus fit, ut quæ uidebatur obiectio contra nos facere, ea maxime nostra confirmet. Nam quum animus cœlesti origine aut saltem ex quinto elemento non habente cōtrarium decidatur, oportet esse perfectissimum. Quod autem est perfectissimum & cœleste, omnibus idem adest. Vnde in nostra materia & traduce esse uitium & ineptitudinem ad actiones illius recipiendas constat, illamque non uulgarem, ut quæ nos (nisi adsit nos restituens uis diuina) contra scopum nobis propositum agere ferme prouigat: quum alioqui cætera animantia uideantur fugienda sibi & expetenda prudenter uitare eligere uel ipso homine. Quod animal usquam sibi uitam ademit imprudentia aut uitio. Ponunt illa modum naturæ ex necessitate, non ex uoluptate. At bone deus, quot homines necauit ingluuias, cōfecit ebrietas, usus uenereorum in assidua morte uiuere fecit, cupiditas habendi laboribus immensis & periculis obsecit, uindictæ & uoluntatis sine ratione explendæ opinio in dedecus & sceleratam mortem iniecit. Quid plura? Homo singulis momentis secum pugnat, sibique uiuendi felicitatem inuidere uidetur, dum omnibus artibus in sui perniciem armatur. Pessimè ergo est affecta propago tam male sequax ad ea quæ sibi conducunt, futurique tam male perita, ut quæ deligere se ad finem certum putat, illis ipsis sibi ruina accersat. Quo factum est, ut multos in se desperantes, tedium uitæ abstulerit euita, alios falsi conatus poenitentia in desperationem adduxerit, nullo uitio præclarissimi intellectus, aut rationis in nobis posita, sed deprauatæ massæ humanæ peruicacia. Ideo iudicabant quidam optimum esse non nasci, aut quam cito aboleri, eo uno uitio, quod in quem usum Deus hominem creauisset, ignorarent. Sequitur etiam ex primū positis, intellectum non tantum non posse agere in deprauatam materiam, sed & in perturbatam, & nondum dispositam. Nam fac esse artificem peritum, instrumentum optimum, subiectam materiam ad actionem recipiendam non ineptam: si defuerit positio & renitentia, certè non agit artifex. Vt si faber ferrarius in aëre formare absque incude candens ferrum uelit, non possit: & quandiu ita erit, non poterit agere ex arte. ita & nostrum corpus, quum uita uegetatiua seu nutritoria alatur, uita sensitua moueatur, si quid in alimento agetur perperam, sensum etiam perperam agere oportet: si uero non agit omnino primum, deest locus agendi secundus. Quod si sint uitalia & sensitua in nobis peruersa, aut nondum bene cōpleta, intellectus omnino non aget, aut parum & imperfectè aget. Vnde in pueris senibusque atque deliris & stultis, non uidetur perspicua animi actio: non quod absit, aut imperfectè per se agat, sed quia instrumenta deprauata sunt. Quum enim constemus anima uitali, & sensitua, & intellectuua, sine primæ dispositione inferioris imperficiuntur, eadem agendi facultas superiori deest. Quod ipsum etiam uidemus in subiectis uarijs. Nam quidam pueri optima constitutione, sunt statim sapientiores senibus. Quod si habitudine & usu intellectus nobis accederet, ut ~~etiam~~ uolunt, non posset fieri, ut in puero rerum usu destituto, tam præclarum munus inesset. Fieri certè usu uitam nostram intellectui obsequentiorum, & ueluti edomari, cicurarique ab ipsa ratione, non est negandum. Perinde atque si acies assiduo secandi usu promptius in materiam ageret, ipsaque materies iam frequentius concisa, statim ab omni parte admitteret gladium sine magno agentis nixu. Ita & senes assiduo rerum usu uidemus ut plurimum sapientiores cæteris. Non quod intellectus ratio uel in illis augeatur, ut uulgò dicunt: sed quod uita uitalis & animalis sint factæ aptiores & obsequentiores animi motibus.

motibus. Ideo pereunte sanguine in animalibus, perit uita, abit animus: quoniam est uitæ instrumentum collapsum. Estque quod Galeno responderi possit, quum interrogat Platonem, & quotquot animorum immortalitatem uolunt suadere, qui sit ut diffluente sanguine pereat homo? Certè si Galenus tam altè diligenterque rimari uoluisset animi & animæ naturā, quā diligenter partes corporis est perscrutatus, proculdubio uidisset in sua materia elementari nullas esse partes, quæ uim habeant iudicandi, deliberandi, cogitandi; de rerum fine, & in summa, omnia etiam absentia colligendi cognoscendi. Subscribereque Aristoteli & antiquitati potius statuisset, quā dum noua quædam excogitare studet, in se rationem esse negare. Si enim ratio & intellectus qui in nobis est, potest, si ex elementis, aut ratione materiæ, aut ratione temperamentis sit oportet, si ex materiā, etiam omnes partes elementorum saxa, metallaque intelligent. Si ex temperamento, ergo bruta quo magis accedent ad humanū, eo magis ratione potentiuntur. At in nullis uidetur. Ergo utraq; pars falsa. Constat igitur esse aliunde intellectum, coelitusque in omnes homines uenire. At obijciat iterū Galenus, autore Aristotele (si tamen est inepti libri *πρὸς τὴν ψυχολογικὴν* autor) animi mores corporis temperamentum sequuntur. Bona uerba. Anima ipsa sensitua afficitur passionibus corporis (quod in libris de Anima liquet) & quandiu illa a perturbato suo ordine afficitur, tandiu malè iudicat, aut quouis alio modo affecta est. Ebrius oppleto cerebro fumis, aut hilaris, aut moestus pro ratione temperamenti, & accidentis sit, Fateor. Sed illi contingit nō absimile atque lucernis, quæ aluntur oleo moderatè adhibito. eodem copioso, aut sublato, euanescit lux. Simia idē patitur atque homo. Itaque non ideo afficitur animus, ratio uē, sed in corpore cōposito, deprauatoque malè suo fungitur munere, etiā autore Aristotele. Quod autem sit aliquid in nobis supra illa quæ a temperamento procedunt, id maxime arguit, quod contra naturæ sensum iudicamus, etiam in ipsis passionibus. Quod nisi fieret a diuersa natura, ab illa quæ est affecta omnino fieri non posset. Nam unum orbem unico moueri motu, nec posse in diuersa ferri una actione, constat ex propria ipsius natura. Ita nec actio quæuis unius agentis fieri potest, nisi auctore in eam rem intento. Atqui diuersum est irasci, & iudicare nō debere irasci: quod unò eodemque momento fit. Ergo a duobus principiis nil cōmunicantibus. Ideo præcepta nobis contra irā animæque sensilis motus dantur: quod ad hanc diem frustra esset factum a sapientibus & doctis hominibus, atque legibus. Nam si constaremus anima tantum illa cum brutis comuni, mederi nobis præceptis nō possemus. Vnde necesse est fateri, perpetuò sibi similes animos immortales agere in nobis, nec imperfectionē actionis inde pendere. Esse itaque hominum genus deprauatum omnino constat, nec ullum propterea esse in animo hebetudinis aut tarditatis imperfectionisque uitium. Quod ipsum quamuis latè ex superioribus pateat, tamen hominis finem & scopum considerando uel imperitissimi, nedum philosophi concipient.

DE HOMINIS SCOPO IN HAC VITA,

& quantum ab officij ratione distet. CAP. X.

Non immeritò antiquitas tantopere τὸ γυναικὶ σάτυρον celebrare, & omni laudum genere cumulare uoluit. Ex cognitione enim sui uniuersa officij ratione proficiscitur: ut ex ignoratione & neglectu, manat infelicitas, & falsarū opinionum cumulus. Verum illud quisquis dixit, dixit quidem: sed qua ratione id possemus cōsequi, nec docuit, nec dedit. Vnde quū in ore nemo non habuerit, effectui ipso & uitæ praxi, aut nulli aut certè paucissimi, ijque felicissimi habuere, præter

præter illos quos informauit, instaurauitque denuò prouidentia. Quñ enim reuera & ex demonstratione scire, sit per causam cognoscere, nisi cognitis causis suis, nemo unquam in se ita descendere potuit, ut in quem finem esset reuera factus, pensitaret. Aut si qui fortasse nosse potuerūt, præstare nemo ita unquam aut potuit, aut fategit, quin multis à uero scopo parasangis semper abfuerit. Homine ergo à causis ipsis incipiamus cognoscere, nosque ipsos his rationibus non extrâ sine quibus non sit ad maiora locus, & unde in magnâ præsentis naturæ cognitionem demonstrationemque uenire licet. Hominis, ut cæterarum rerum naturalium, sunt causæ quatuor, primigenia, coniunctæ duæ, & quæ est ad finem. Ab autore Deo creata esse omnia, regi omnia, in esse conseruari, iam superioribus patuit. Prouidentia ergo causa efficiens hominis est. Causas coniunctas communes cum cæteris compositis habet, materiam & formam; illam communem cum cæteris rebus corporeis, hanc distinctam & speciei accommodatam. Iam superest quarta omnium præstantissima, & sine qua cæteræ frustra essent. Finis enim causa ars & natura omnia facere solent. Quum in tota rerum natura nil præstantius Deo sit, finem hominis esse Deum constat. Quod si mihi aliquis impius negabit, ita fateri, aut iudicium humanum exuere cogam. Quarum rerum sunt diuersæ conditiones, diuersos etiam earum esse fines constat, & præstantiorum præstantiores, & inferiorum inferiores. At in orbe inferiori nil est præstantius homine. Ergo nec eius fine quicquam dari præstantius potest. Deo uero quum nil sit maius, eum esse hominis finem constat; ut sit rerum omnium principium, & finis, causa efficiens, & finalis; ueluti homo ipse suarum actionum est primaria causa, & finalis scopus. In hoc differt comparatio, quoniam Deus ipse in propria natura est scopus; homo uero, id est hominis utilitates, quæ ad uitam sibi & generi cõseruandam faciunt, sunt, esse uel debent scopus operum ipsius. Iam ex his possumus quandam hominis notionem definitione circumscribere. Homo est animal totius mundi præstantissimum, intellectu, anima & corpore præditum, causa Dei factum. His positis uidendum est, quæ ratione maxime illi causæ finali se probet, quibus uel in rebus se exercendo ea agere possit, quæ in eum scopum non sunt inutilia. Nam quicquid artifex dum in finem operis tendit, summopere ad ea quæ illi conducunt, attentus esse solet. Primum ut ea omnia faciat, quæ ad finem spectant. Secundò, ne inutilia faciat. Tertio, ne quid committat, quod contra utilitatem & decorem operis pugnet. Nam merito & imperitiæ damnetur, & impensas domino redderet, temporisque compensare iacturam deberet, qui ita insaniret, ut non solum non ageret utiliter & honeste in præfixum scopum, sed laboris, temporis, rei que iacturam faceret, non tantum inutilem, sed dispendiosam & sibi & domino & rei: sibi probrosam, inutilem, damnosam; domino iniquam, rei quæ durationis causa esse debebat, corruptiuam. Sic homo in hac uita positus, animo & corpore præditus, debet ad scopum attendendo diligenter aduertere, ne illis modis in suum scopum peccet: seipsumque cognoscendo, & recognoscendo uidere, ne quid adulterini operis pro legitimo uelit apud Deum probare: quamque grauiter committat, reputet, dum non satis habuit operam luisse, nilque boni fecisse, inutile & iniquum opus contraxisse, sed ita putauit amentem & superbum Dominum, ut aut illa non uideret, aut uidendo non improbaret negligenterque. Quod facinus uiolatæ maiestatis scelere non est inferius. Nullum enim esse dominum putat, qui amentem, stultum, atque ratione & iudicio destitutum, aut malorum operum approbatorem prædicat, & credit. Qui enim nullis iustitiæ aut iniustitiæ legibus tenetur, nullus in repub. esse potest, aut quia non capit, aut

aut quia non capitur, frenatur uē. Stultis enim atq; mente captis perinde ius ut iniuria est: quia neutrius capiunt rationem. Tyrannis & iniquitatis propagatoribus nil placet inter ea discriminis obseruare. Qui ergo contra Deum sponte peccat, reus maiestatis eius merito dicitur. Sed persistendum in artificis in scopum agentis comparatione est. Maior enim lux inde affulgebit tractationi. Artifici cuilibet esse corpus, ualidum instrumentum, materiamq; opus est, anteq; quicquam aggrediatur operis. Ita & homo tria illa quibus ad finem operetur, à Deo in hoc naturæ templo habet concessa, quibusq; quoties abutitur, toties doctum, qui dedit hanc prouinciā, contemnit, & ridet. Tria illa ad agendum instrumenta homini concessa sunt, homo ipse sibi ipsi à Deo datus, tanta excellentia constans, ut toto hoc mundo inferiori compensari, aestimari uē nō possit. Nam frustra ista coelo compræhensa moles hominis causa facta fuisset, nisi finis opere fuisset præstantior. Homo finis est mundi materialis: Deus autē hominis scopus. Alterum quod propriè instrumentum dici debet, sunt bona animi, corporis, fortunæ, quibus in materiam, id est in hominem alterum agat: hoc sibi inibi seruans tantum, ne dum utitur incommodè instrumento, manubrio (uerbi gratia) aut quauis alia instrumenti parte, sibi damnum imprudenter sine maiori compendio inferat. Itaq; ad Deum omnium istarum rerum largitorem & creditorem omnia illa sunt necessariò referenda, ueluti in scopū: à quo quotiescunq; aberramus nostra sponte, toties grauissimè delinquimus. Quod facile uel una ratione patet. Si quis in patrem eò impietatis procedat, ut non tantum contemnat & rideat, sed & contra eius dignitatem insurgat, & ab officij præscripto recedat: nōne ille merito ingratitudinis damnatur, & ab hæreditate paterna exhaeres fit? Si pater ille corporis tantum propagandi instrumentum, tam graue supplicium merito sumit de ingrato, iniquo, & perditio filio, eam unam ob rem quod se contempserit, irritauerit, læserit: quanto supplicio dignos putamus homines serè uniuerfos, qui neglecto Deo, corporis, animi, bonorumq; omnium autore, contra illius præscriptum omnium (ne esset ignorationi aut excusationi locus) animis insitum, singulis temporis articulis peccant? Deum uerò quem ut parentem diligere super omnia debebamus, & fratrem alterū hominem, Dei etiam, filium ueluti nos ipsos amare, nos ipsos summa innocentia, ueluti Dei filios seruare, ita negligimus, ut non tantum super omnia Deum non diligamus, sed illi scortum, numum, opinionem uanissimam, gloriolam, uoluptatem præferamus, eius præscripta uerbis aut factis ueluti adulterina cancellamus, negamusq; eum uerò de sua sede deicere conamur. Quem autē amore in fratris loco habere debebamus, atq; beneficio more patris deuincire & fouere oportebat, spoliāmus rebus, corpore, fama: & quacunq; arte possumus, illi nocere satagimus. In quo omni officiorum genere nos maxime Deo probare natura præscripsit. Quid de nobis dicam? Quanta homo in se committit? Animum diuinitus datum, diuinitati affinem, uirtutum capacem, in omnium scelerum barathrum & uoraginem immergimus, corpus omnium uoluptatum mancipium constituimus, rebusq; ipsis & instrumento quo & fratri & nobis ex æquo propicere debebamus, in utriusq; ruinā abutimur. Et interim homo, si dijs placet, est iustitia humana, quacūq; arte cumulare opes, id curare, nō quod satis est, sed ne sit te ditior alter. Quid aliud uideas in sanctissimo, ut humanis legibus licet, quam dum à malo abstinet, iudicari optimū? At perinde est, ut si quis bene peritus artis cuiuspiā, à cuius industria ædificia toti uiciniae cōstrui debēt, esset optimus artifex, quod nil mali ulli ex sua arte fecisset. At quò ars? quò instrumenta? quò

Hominis
iustitia
nulla sine
gratia.

*Cōtra Pe-
lagias tros.*

*Contem-
ptus mor-
tis.*

quò corpus ualidum & aptum: quò animi uis: Ad quid tandem ista omnia sunt hominì concessa: An esset inter bonos ciues habendus, qui cum in urbe ageret, magnamq; congeriem instrumentorum quotidie in domum cogeret, congereretq;, de ipsa actione uerba praeclarissime haberet: & interim penuria artificum materies uento & pluuijs labefactata negligenter atq; periret: Esset non tantum nò bonus ciuis, sed & habitatione illius urbis indignissimus. Et nos interim non pudet undiq; opes cogere, ueluti aeternum uicturos: immensa auri et argenti pondera aceruamus, defodimus, innumeris pauperibus olim à maioribus nostris, aut à nobis nuper spoliatis, fame, siti, algoribus, laboribusq; confectis. Omnes iniqua ista iudicamus, tamen emendat nemo. An non est hoc esse deprauatissimam naturam, et omnino putrefactam, iudicare quod condemnas, nò emendare: Si in te tantum peccas, patri dignissimae naturae auctori iniuriam intolerandam facis, teq; perdis. Si in fratrem, id est alterum hominem immerito committis, & te filium & illum fratrem & Deum patrem negas. At quis non habet ludibrio ista quotidie nò tantum committere, sed ad id hortari quam plurimos: Nostros armare uersutia, inferiores exemplo, pares societate in scelus trahere, id uerò est uirtutis opus. Et philosophastri nostri de uirtute loquuti, autem naturam humanam in se non habere labem adfirmare: quia uirtutem uerba putant, ut lucum ligna. Proculdubio quum perfectissimus quisq; & in se, & in fratrem, & in Deum committere se iudicet, nec emendare satagat, aut possit, relinquitur, perfectionem hominis ab homine pendere, & instaurari nò posse. Cōstat enim, heu plus satis constat, massam istam feculentam totam esse deprauatam, quum iudicium & culpam agnoscat, remedium absolutum nemo praebeat. Quisquis ergo in se descendit, scopumq; perpendit, ad quem erat à Deo institutus, nuncq; non potest ad diuinam providentiam inclamare, suamq; fateri impietatem, quod tam grauiter in eam quotidie committat: & nil aliud in se sentiat (quamuis ipse omnino uires impendat) quam sui cōdemnationē, nisi Deus adiuuerit. Qui uerò acti à numine Dei sunt, illi omnino sunt diuersi à munda- nis, omnia in gloriam Dei uertere satagunt, nil indignū Dei filijs committunt, omnem operam & opes alijs, non sibi impendunt, ieiunijs, uigilijs, laboribus sponte macerant corpus, ornant animos uirtutibus, rerū splendorē rident, probra amplectuntur, fortunae uano uocabulo in eos nil potenti oppedit, mortem ultro ueri suadendi uicijsq; fugiendi causa subeunt. Quales quum multi philosophi clarissimi uiderent Iesu Christi imitatores, diuinitatem praesentem & hominum immutationem admirati, sponte in eorū transibant consortiū. Fieri enim nò posse aiebant, ut mali aut malefici essent, qui mortē cū hilaritate appetere. Quamuis enim sit toto uitae tēpore magna in homine cōstantia, seu in uicijs seu in uirtutē, nullus tamen est tam magnus atq; excelsus animus, quin conscientiae terrore debilitari & frangi possit, nisi omnino, qui nil sibi cōscijs, aut si quid humanū illi cōtigat, sibi propitiam providentiā certò nouit. Posset uerò mihi aliquis impius hic obijcere: Iniquus est ille Deus, qui hanc pestem regnare in natura permittat, eamq; legem in animis posuerit, quam nemo obseruare ualeat. Bona uerba. Iniquus est pater, aut amicus, qui ea dat, quibus in bonā & in malam partē uti possum, ideo quia abutor: Iniquus est, qui tot tantaq; in nos beneficia conferat: ut omnino sit ipse orbis, & quotquot fuere, sunt, futuriue sunt homines, sint impares agnoscendo beneficio, etiā minimo, quod uni est à Deo colatū: Ob magnitudinē obligationis, satisfacere omnino impossibile. quod summa est bonitas, iniquitas dicitur. Eo accedit primi parentis & nostrū uitiū, quo quotidie Deū à nobis uenerādū laceessimus. Dedit deus, qd optimū est, ab usu & arbitrio.

arbitrio. Id ita perdimus, ut etiam nos perijisse non sentiamus. Nec est in Deo ulla iniquitas, sed in nobis, & naturæ massa. Regredientes ergo ad institutum, nostram omnium materiam tantum nō ex traduce primoq; homine perditam agnoscamus oportet, animoq; nostro quamuis semper præsentī, & agere potenti, nil amplius sua peruicacia cedere uelle; unde ad materiæ illius emendationem ut bene agat, & ad finem sibi propositum spectet, opus est insigni quodam medico, & ipso Creatore non inferiori.

DE NECESSITATE PRÆSENTIÆ DEI INCORPORATI
inter homines. CAP. XI.

Deus omnipotens omniscius, cui futura perinde atq; præsentia præteritaq; sunt cognita, quum hominem creauit, quo uitæ tenore tam in uniuersum quam per singularia esset usus, perspectissimum antequam eum crearet, habuit; nec propterea quod eum partim sua, partim demonis arte periturum noverat, uoluit tamen ab eius creatione desistere. Nam timoris, impotentie, & pusillanimitatis, insipientiæq; fuisset opus, ob id differre, quum mederi illi non sensus posset, quam creare eundem. Quum itaq; sapientissimus Deus omnia sensilia hominis causa, hominem uero suæ salutis & felicitatis, ceterorum hominum utilitatis, & sui honoris gratia fecisset, necessariò corruptionem rebus ex causa materiæ inhaerentem etiam illi adfuturam iudicauit ex parte materiæ, corruptio nem inquam non uulgarem, cæterisue ut in rebus similem. Nam quanto illum cæteris animantibus præstantiorem finxit, tanto grauiorẽ eius lapsum præsentit. Est enim eo grauius delictum, quo qui commisit prudentior & maior est. Ideo bruta non peccant, quod non eligant; maior est & spectabilior regis quam priuati casus. Iam antè satisfecimus, cur non absolutè expertem peccati, bonūq; usq; adeo ut peccare non posset, creauerit. Nam nec per materiæ naturam licebat, nec per arbitrium poterat. Natura enim materiæ nisi corruptionem accidentariam in se sentiret, perinde atq; forma incorruptibilis esset, nec dedisset multiplicatis formis locum. Quum autem boni natura sit ab omni parte beata, non potest esse, nisi libera. Nam qui bonum inuitus facit, præter quam quod est seruus, etiam perinde est atq; si non faceret. Occasio enim meriti, quod ex libertate processit, nulla illi esse potest, qui uelit nolit, agit bene. Nulla igitur ratione poterat Deus hominẽ creare meliori sorte, quod ad uitam præsentem attinet. Si creauit, ut collectum est, & sciuit iniquum & malum naturæ deprauatione futurum (quod uerissimum est) etiam ab æterna mundi constitutione (dico mundi increati, & in mente diuina ab æterno creati, in filij sapientiæ) necesse fuit, illum iam huic ruine remedium præcogitasse; quod, quum uideretur hominum summum nequitie cōsecutus, tunc illi ad instaurationem mitteret. Quum itaq; deprauatio esset tanto maior, quanto homines, in quos incidebat, erant maiores, Deoq; propiores, paucis seruatis, qui cognitionẽ sui & Dei quamuis agere seruauerant, omnes paulo post orbem conditum inuaserat intoleranda pestis, illæ duæ naturæ ab arbitrio, ut uisum est, exciderant) inq; malam partẽ utebantur utriq;. Vnde cum recens esset Dei creatoris cognitio, angelicisq; spectris boni ob uitæ innocentiam frequenter & paulo antè fruerentur, admonitionibus non est usus Deus erga deploratos homines, sed elemento aquæ in suum ordinem (à quo imperio eiusdem recesserat) redire iussit, præter paucissimos, aquarum illuue omnes absumpsit, non nouo consilio aut uoluntate, ut aiunt philosophi, sed æterna deliberatione. Nugæ Græcorum ne uiderentur steriles,

nilq; excogitasse, suæue regioni adscripsisse, etiam cōflagrationē aliunde à sacris
 petitam diluuiō adhibent: sed parū prudenter mentiēdo. Nam nec arbitrium
 solis est hominī perditō Phaëtoni, nedū bono unq; permissum, ut erroribus ho-
 minis incenderet orbem. Et præterea, si fuit cōflagratio, illius non possunt me-
 minisse, quum ab igne nullū animal uiuēs possit eripi: aquarum uerō periculis,
 modo præsentiantur, nauigijs occurrimus. Hæc diuina est rerū series. Quū uerō
 iterū cepit pernicies grassari (nam ex illis qui periculū euaserant, unus erat non
 satis probus in gratiam patris seruatus) prole ab ea gente procreata, mitius cœ-
 pit agere cum illis Deus benedictus, nec perdendos amplius curauit. Nec enim
 satisfuissent fulmina, si omniū delicta uoluisset persequi. Porro sancti illi uiri di-
 luuiō superstitēs per manus acceperant à maioribus de prisca rerū conditiōe,
 quantū diuina bonitas aut suo aut angelico spectro aperuerat primis nature hu-
 manæ parentibus: quæ quidē bonis uiris & paucis credebantur, illis scilicet tan-
 tum qui essent ea prudentia, ut meliores inde fieri, & cæteris præesse prodesseq;
 studerent. Nec potuit tamen illis legibus ferocitas humana à sua perniciē dimo-
 ueri. Nam est eo ingenio multitudo & huius orbis fastus, ut si illi sacrosancta cō-
 munes, negligantur, et ipso usu uilescant: si nil aperias, exleges præcipientesq; in-
 uitia ferri statim incipiant. Ideo repetitis miraculis crebro est opus, aut raris no-
 uisq; rebus, ut quod uolueris trahas multitudinē. Quod intelligēs Satanas, dum
 uult Deus haberi, nullū unq; nō mouit lapidē, ut Dei loco se offerret, & quauis
 boni specie falleret. Missis ergo Deus in toto terrarū orbe angelis quibusdā ape-
 ruit, quæ de futuro remedio essent expectanda, quæq; futuris temporibus (qua-
 tenus hominī licet cognoscere) essent faciēda. Sibyllas itaq; diuinitus inspirā-
 tas feminas uarijs tēporibus prouincijsq; diuinitus inspirauit: quæ quū omnes,
 tum maxime ethnicos falsis religionibus captos admonerent Dei unius agno-
 scendi, futuræq; mutationis regnorū, & falsæ religionis, quarum uersus religio-
 sissime sunt collecti, & cōseruati, quū à plurimis tū à Romanis, in quorū biblio-
 thecis ad Constantini usq; tēpora fuere. Verū ista parū profuere perditis homi-
 nibus, & qui ueluti ad Catadupas obsurduerant. Pauci istarū rerū erant periti:
 & qui dæmonū conatibus se opponebant, falsasq; persuasiones mouebant, ci-
 cuta donabantur. Ita facile irrepit uitii, conuelli uix unq; potest. Diuina ergo
 prouidentia nil intentatū, quod ad hominū salutē spectaret, relinquere uolens,
 quum uniuersum orbem morbo grauissimo laborare cerneret, nō totū corpus
 massa foetidū, moleq; laborans informare uoluit (quod in unū locū orbis ad præ-
 scripta Dei audiēda non possent conuenire, & rarius inculcata solerent deper-
 dere) sed quam ab æterno constituerat, gentem selegit, cui ministerio & ange-
 lorum & hominū præscripta uiuendi literis repeteret, quæ in animis omniū na-
 turaliter insita esse uoluerat: ut quos non mouebat conscientia, illis scripta refri-
 carent memoriā eius, quod in ipsis perierat. Selegit itaq; ex gente Chaldaea
 Abrahamū, cui sanctæ legis initia daret. Ille iussu Dei exulare ab infanda gente
 Babylonica uoluit, ne nascenti persuasioni contagio nepharię religionis labem
 inferret. Eius progenies præceptis sanctis imbuta, tandem per 400 annos in illis
 persistens in Aegypto erat: quo tempore missus est Moses, qui immensum nu-
 merum populī cōmuniōe Aegyptiæ religionis cōtaminatū, tyrannideq; gra-
 uissima oppressum, in Dei ditionem asseruit. Hoc uoluit effectum Deus in una
 gente, non in pluribus: ut exemplo eorū hominū saltem exteræ nationes uide-
 rent, longē felicius sub imperio Dei, quā dæmonū agi. Si alijs populis dare uo-
 luisset (nam est calumnijs impiorū semper satisfaciendum) aut eandem dedisset
 legem, aut diuersam. Si primū, frustra fecisset, quū propagari & traduci posset: si
 omnibus

omnibus prouincijs eandem, oportebat superfluū esse & credendū ab alijs rece-
pta arbitriū tolli, & ob id sine merito credere. Nam prodigijs & signis in toto
orbe ad cogendū opus fuisset. Præterea uerū à falso differens nil fuisset, quū ne-
cessariō ad finem usq; mundi sit futurus uerū & falsi conflictus. Si uerō dedisset
diuersam, iam non esset Deus. Nam una in rerum natura subest ueritas. Melius
itaq; nil fieri poterat, quā ut factū est. Moses ergo diuina fretus potentia, pro-
digijs terret Aegyptios, suos allicit, inq; eum locū ducit, ubi legem exposuit di-
uinam, miraculisq; confirmauit. Talem uerō Deus præscripsit illic legem, qua-
lem pueris ad doctrinæ radices amaras uenientibus solet peritus præceptor. Ve-
nienti enim puero si statim quicquid habet domesticae & prauae, aut ad discipli-
nam ineptæ consuetudinis, obijceret, proculdubio nō ad pædagogū inuitaret,
sed ueluti à carnificina absterreret, nec ullis disciplinæ principijs posset perucax
ingeniū imbuere. Sic Deus benedictus ueluti dissimulans, ad multa etiam non
necessaria opera eorū, uitæq; connixit, & ueluti pro lege posuit, quod eorū te-
nelle & ad diuina capefcenda ineptæ ætati permisit, ut sunt sacrificiorum omnia
genera, uindicta, repudiū, & similia multa. Præstat enim semimalū hominē ha-
bere, quā omnino perditū relinquere. Quā cerimonijs sacris sit in omni reli-
gione opus, tam imperfectorū omniū quā signi causa, manifestū est, debere sa-
cros dies & ritus certis in locis cōstitui: nō ratione Dei, qui ubiq; & semper est,
sed nostri causa, qui quū corpore & animo cōstemus, necesse habemus quodam
corporis signo ea quæ sunt in animo explicare. Nam quamuis ardua meditatio
est oratione præstantior, sunt tamē ore etiā proferenda orationū uerba, signisq;
comitanda. Vt ergo traduceret eorū cultū idololatria Aegyptiorū labefactatū
in honore diuinū, iussit sibi sacrificari ea omnia quæ idolis Aegyptiacis immo-
labantur, non quidē causa nidoris (nam ut ait regius propheta in Dei persona:
Mea sunt cūcta animantia. Si egerem, à te nō peterem: nec carne, nec sanguine
pascor) sed ut malum cultū in bonū uerteret. Eadem est causa repudiij. Ad uin-
dictam promptiores faciebat iniuriā crebro in Aegypto accipi solita. Nam læsa
sæpius patientia fit furor. Vasa Aegyptiacorū iussa furta erant ratione nō ex-
hibiti iuris ipsis afflictis: quæ etiā sunt licita, quū sine tumultu publico licet, iure
ordinario negato, sua consequi. Nam si iura non succurrant Reip. aut cōuentui
uni, sua ab alia iuste cōsequi quauis arte potest. Id illis in cōpensationē acceptarū
iniuriarum permisit Deus, ne occasione sua consequendi aut repetendi, tunc ef-
sent in mora. Azymī panes nil aliud erant, quā ne obliuisceretur principij be-
nificij diuini. Itaq; nil est quod dicant impij, Deum fuisse autorem mali, aut sen-
tentiam mutasse. Nam malum nō fuit, sua consequi: non fuit mutare sententiā,
ea permittere & ueluti pro lege statuere, sine quibus alioqui optima & sanctis-
sima præcepta offerre, & persuadere libertate seruata non poterat. Nam Deus
non uult inferre uim arbitrio, nisi fortè priuato cuidam, ut inde ad liberaliter a-
gendū ex cōsuetudine transeat. Vult prouerbium habere locū, Frangas, quā
corrigas, potius quæ in prauum induruere: perditos nō uult. Quamuis Israëlita
prodigijs & signis ad sacram legem recipiendam sunt penè coacti: tamen possu-
mus ex nobis iudicare, quales fuisset, si in loco ipsorum stetissemus. Iudica-
mus facile de uitjs alienis, nostris applaudimus. Si qui Deum præsentem aspi-
ciebant, miraculis in dies excitabantur, tales erant: quid ceteri? Quanta erat in
toto orbe impietas, si cum pietate peccatum erat? Tam ægrè Deo acquiescit ho-
mo. Spectatores eius generis fuimus, at longè ipsis actoribus inferiores. Lex
porro illa quamuis acerba erat, tamen non absimilis uirgæ pædagogi uidetur.
Vicia enim poenis inflictis ostendit: at uirtutem eius loco substituere nō potest.

*Sic tamen
sapientissi-
mè consu-
luit rudi-
bus, ut in
umbris ce-
rimoniarū
totū Chri-
sti negotiū
et morum
formatio
designata
sit.*

*Epiphani-
us: egregie
disputat de
iure, quo
Deus iussit
Aegyptios
spoliari.*

Ita & lex Mosi data uitium monstrabat, & monstrando augebat: uerum tollere nuncq̃ poterat. Verberabat enim crebro, non emendabat. Sed hoc cogitemus, si qui duas leges habebant, & naturæ, & instauratæ, erant homines nequam: quid iudicemus de exlegibus? Successerunt Mosi sancti prophetae increpabant missi: qui iam legem omnino perueriti et negligi animaduertentes, increpabant malos homines, fiduciamq̃ ceremoniarum sensim eleuabant, non in illis esse salutem, sed in charitate, pietate, sui agnitione: illas quidem esse signa non neglegenda, modo interna uis earum assit: si desit, illis rideri, non coli Deum. Factum tandem est, ut qui sub lege erant, essent omnium hominum deterrimi, & ea re uel gentibus exlegibus deteriores, quod optima lege ad scelerum tegumentum & colorem abuterentur, proprijsq̃ traditionibus euerterent sacrosancta præscripta. Quam igitur nullus amplius locus fuit ueræ pietati, præterquam in paucis admodum, inq̃ toto orbe demon coleretur, homo suo Marte periret, ad summum uenisset ambitio, gloria, fastus, & ceteræ orbis pestes: tunc cum remedijs minoribus amplius locus non esset, diuinis & naturalibus præceptis conculcatis, summis malis summo opus fuit remedio. Deum ipsum non spectro, sed corporis indutem uenire oportuit. Nam & Dei minæ, & hominum conatus, & angelorum ars obsoleuerat. Ab humilitate & fide Abrahami, qui iuuenis Noachum uidere poterat, sensim populus lege donatus, sæpius à prophetis ad ueritatis uiam reuocatus, captiuitatibus & bellis attritus, & frequētius correptus, in id uitij prolapsus erat, ut eius nequitia nil planè addi potuisset, eoq̃ grauius in Deum ab eagen te peccabatur, minorq̃ spes resipiscentiæ uidebatur, quod præter scelera ubiuis inter Iudæos regnātia ab impijs magistratibus sacris id legum poneretur, quod & sacris cōtraueniret, & uiam ad nequitiam aperiret, sterneretq̃. Leges Dei docuerant Deum diligere debere super omnia, parentes coli, rebusq̃ iuari. Auidia uerò scribarum & Phariseorum fraude circumuentis diuinæ legis uerbis, cōtra statuerat, ut ne parentibus, imò ne patri quidem alendo quisquā teneretur, quisquis cum annuo munere sua sacris obstrinxisset. Lex Dei hominum corda petebat, ceremonijs tantum istisq̃ grauissimis onerauerat populares synagoga. In summa, aurum, ut iam suo seculo dicebat sexcentis ante annis Iesaias, uersum omnino erat in scoriam. Iam si res humanas diligentius apud externos consideremus, Romani orti à pastoribus & latronibus eo magnitudinis uenerant, ut ob ea quæ à toto orbe terrarum rapinis, cædibus, uiolentiâ, iniustitiâq̃ rapuerant, iam domi ciuilia bella initia caperent, moleq̃ laborarent sua, & in monarchiam ex aristocratica tyrannide degenerarent. Totus orbis illorum imperio subiacens, à pestiferis hominibus damna non modo in corporibus, sed & in animis post direptas substantias patiebatur. Res Græciæ olim florentissimæ, aut omnino perierant, aut à uirtute in uitium iam degenerauerant. Ingenia enim illa uersuta splendebant, docebantq̃. Disciplinæ quæ olim summo bono Rebusq̃ pub. fuerant, perniciem & discendi sine ullo fructu molestiam adferebant. Sepulti iacebant Pythagoras, Plato, Aristoteles: uigebant Epicurei, Arcesilani, Pirrhonici, sophistæ, gastrimargi, & eiusmodi pestes: ut iudicares, quæcunq̃ præclarissima hominibus Deus dederat, ea omnia in hominum perniciem potius quam cōmodum esse conuersa. Ideo nullus deus putabatur, quod illa uideret ferretq̃. Satan in amplissimo rerum dominio uersabatur. Pauper oppressionibus languebat, diues in male partis nil scelerum non cōminiscebatur. Et interim splendor ille hominum infelicitum in scelera innocentes raptabat. Si enim uiolentiâ & iniquitate non peccaretur, ipso tamen rerum abusus pessimoq̃ exemplo (quod omnes aulicos serè semper subseque-

subsequitur) pestem post se relinquebāt ubiuis magistratus: adeo ut in nulla orbis parte usquam esset quies, donec confectis socijs & æmulis, pacē Romæ diurnam attulit Augustus, sub quo salutē orbi Creator mittere uoluit. Vt quemadmodum Imperator hominū corporibus fessis aliquid quietis attulerat, ita æternam animis uerū agnoscentibus æterna sapientia felicitatē comparatura ueniret. Deus enim uelutī piissimus pater, eum cuius gratia omnia creauit, & qui propter se creatus erat, uoluit non tantum educatū eum more feræ exponere, & nequaquā postea de tam nobili natura esse sollicitus: sed more medici sapientissimi, sensim à minimis remedijs ad maiora proficisci uoluit, ne ullū excusationi locum relinqueret. Nam si primo statim nequitiae loco uenisset magni consilij angelus Iesus Christus, potuissent mortales dicere nō opus fuisse ad eorū emendationē tanto remedio: si uenisset aliquis angelus uel propheta, respiscere fuisse paratos. Omnia probauit tuus Creator, o homo, quo te ad uiam ueritatis reduceret. Opera prophetarū & legislatorum semper quædam accessio facta est ad Deum. Sed quū omnes homines sint filij Dei, eos esse patri curæ fatendum est. Quū enim particularium rerū etiā minimarū curam habere Deū notum sit, quanto magis hominum? Alioquin similis esset illi, qui saxa, cæmenta, calcem, gypsum, lateres, trabes, canterios, &c. curaret seruari, conuehi, in opus surgere: demū ipsum opus absolutissimū negligere, & pro nihilo habere uideretur: quæ nulla maior amentia unquā esse potest. Ideo ea nec in Deum, nec in hominē prudentem cadit. Homo est aliquid mundo inferiori maius: ideo curæ Deo super omnia etiā plus quàm mūdus est. Nam animus ille coelestis omnibus istis meritis præferendus est. Duobus uerō opus habet homo, ut in gratiam secū & cum Deo redeat. Nam & naturam innouare, & facultatem ipsa innouata utendi habere, opus est. Etenim si captiuū uelis tibi inseruīre, & liberare opus erit, & obseruare, ne recidat in eadē discrimina. Quod opus in homine solido facere nec angelus nec homo potest: unde superest ut sit Dei, si sit reparatum in aliquibus. At fuisse reparata ista naturæ uitia in C milibus ceteris hominū milibus, ubi demonstratū fuerit, constabit opus fuisse Dei. Conuenit in rebus diuinis, quarum uidetur effectus à posterioribus demonstrationē accipere. Vt si quis uelit sibi certissimam fidem facere, fuisse diuinos prophetas, Moysen, Dauidem, Esaiam, Ieremiam, & ceteros, non ideo dicit diuinos, quod de Christo prædixerint, sed ab aduentu Christi, de quo omnes prædixerunt, quodq; de illis testimonium ferat, fidem diuinitatis maximè merebuntur. Ita & ipse Christus, quamuis omni genere miraculorū est planè diuinitatem testatus, tamen multo maiorem sui fidem fecit in membris suis Apostolis & martyribus, qui solo illius nomine omnia miracula, quæ in sensum humanū cadere possunt, ediderunt. Sed ad maiora miracula uocamur, quomodo Dei filius hanc naturæ labem in se sine labe receperit. Altiori methodo est repetendum. Deus optimus maximus nisi fuisset trinus & unus, res non potuisset in esse deducere. Nam mens erat sapientia prædita, uoluntate & amore inducta ad uniuersi creationem: sine quibus rei simplicissimæ qualitatibus nil planè potuisset deduci in esse. In sapientia ergo sua, aut (ut melius) per sapientiam in spiritus sancto condidit omnia ille, à quo, per quem, & in quo omnia. Nec enim ignarus & nolens potuisset quicquid efficere. Sapientia illa patris filius dicitur, uerbū, principiū, & plurimis alijs uocibus. Vt igitur Deus æternus per sapientiā, id est filiū creauit omnia: ita per eundem instaurari uoluit. Et uelut in operibus creationis cæcutimus, ita in instaurationis mysterio longè sublimiore quoad æstimationē, sensus nostros omnino ablegare, uerbisq; diuinis fidem adhibere debemus. Quū enim in animo nostro

distinctionē illarum proprietatum, quæ in eo sunt, intelligentiæ scilicet, ratio-
 nationis, & reminiscentiæ, nulla arte nos cōprehendere posse uideamus, etsi ar-
 gumentis eas esse certò deprehendimus: quanto minus possumus illā æternam
 infinitamq; naturā & supernaturalem causam capere? Nos in nobis ipsis cogno-
 scimus non egere loco animū, qui in nobis est: nec moueri localiter, nisi per acci-
 dens moto corpore. Tamen uidemus in ictu oculi totū orbem penetrare, per-
 currere, cōtemplari, nobisq; rerum notiones longè perfectissimas referre. Vn-
 de constat, spiritus à cōsortio & carcere corporis solutos, totam hanc mundi sen-
 sibilis materiam statim percurrere, nostro longè perfectius & liberius. Noster
 enim crassis istis sensibus corporis, à magnarū rerū cogitatione frequenter auo-
 catur. Hinc fit, ut in somnis, quū uidetur à corpore solutior, fiant reuelationes,
 diuinationesq; & rerū præagia multa. Quantæ ergo potentiæ putamus diui-
 nitatē illam infinitam, de cuius potentia ambigere, est rerū omnium labe
 euertere? In uirginem immaculatā, eterno priuilegio à cæterorū hominum labe
 originali immunem, se demittere uoluit sapientia Dei, imperio patris, ductu spi-
 ritus sancti. Ita rerum ordo postulabat. Modos enim generationis possibiles o-
 mnes Deū implere oportuit. Primus fuit sine semine, & uase ad generationem
 apto. Secundus naturæ uniuersæ cōmunis, ex semine à propagatore deciso, &
 intra uas aptū generationi collocato. Tertius ueluti ex utroq; mixtus, est crea-
 tioni proximus, ex uase quidem, sed sine semine aliunde petito. Hoc modo na-
 sci Christū oportuit. Nam ut fuit præstantissimū & admirabile, primum homi-
 nem solo imperio extra naturæ uasā ex luto in carnis temperamentū adducto
 creasse (quod quia factū uidemus, credamus necesse est) sic etiam dignissimum
 fuit Creatore, instaurationē primam creationi facere, ut partim naturæ, partim
 operi diuinitatis esset affinis instaurationis generatio, quemadmodum homini
 Deo erat propria & peculiaris. Instaurator enim ab instaurandis differre gene-
 ratione & principio conueniebat, sicuti & natura: & non solū corpore & prin-
 cipio distingui, sed etiam illum se nobis accommodare oportebat. Poterat enim
 Deus corpore aliunde ad nos delato (ut sæpius spectra uisa sunt) nos inuisere:
 poterat & cōmunī uti, aut partim. Si primum fecisset, mortalis peruitacia & im-
 pietas non fuisset creditura, habuisse uerum corpus. Cuius rei fecere fidem plu-
 rimi hæretici, qui illum nō uerum corpus, sed phantasticum habuisse, sunt ausi
 asserere. Si autem modo nobis cōmunī & uulgari natus, fuisset, nunquam rece-
 ptus fuisset: quum ægrè etiam admissus sit ex uirgine natus, signisq; et miraculis
 clarissimus. Ita mediā mediatori fuit deligenda uia, multis rationibus. Prima, ne
 sine carne nostra & temperamento à se recepto nos redimere uellet: quod fecis-
 set, si aliunde accepisset. Altera, ut carnem quidem caperet, sed labem deprauatę
 naturæ in se non reciperet: quam deterfurus à pijs hominibus, & in eum credi-
 turis uenerat. Tertia, ut nasceretur homo Deus generatione ab alijs diuersa, illo
 tamen dignissima. Quarta, ut extrema in ea participaret, quemadmodū duo ex-
 tremā in uno subiecto iungebat. ut Deus enim, sine semine ductu spiritus sancti
 cū descendit in uirginē: ut homo uerò, ex ea corpus simile nostro capere uoluit.
 Quinta, ut summa diuinitatis dignitas, dignitati in inferioribus simili respon-
 deret, ut scilicet qui Deus erat ab omni labe immunis, idē à uirgine innocētissi-
 ma purissimaq; & mortali corpore, quantū licet diuinitati propinquo, carnē sur-
 meret. Quāuis enim cōmunis generandi modus sit à Deo in natura institutus, ut
 per eū natura prorogetur & propagetur: tamen peccati labe conceptio actusq;
 ueneris carere nō potest. Quod omnes religiones etiā falsę, uerarūq; simię, na-
 turaliter cognouerūt: quū à uirginibus sacrosanctas supplicationes et in tantum

tantū rerū discrimine fieri solitas, celebrari uoluerūt. Nā alioquī nō studuissent placare iram numinis, puellis & uirginibus potius quā coniugatis. Inde Romanī, ut erant mirū in modum superstitiosi, quoties alicubi in eorū ditione erat repertus androgynos, aut quiduis aliud urbem terruerat, hermaphrodito necato, uirginibus ²⁷ cantantibus urbem lustrabant. Quod etiā quandoq; à 30 pueris patrimis & matrimis, & totidē uirginibus, in maximo discrimine fiebat. Ob id inaudito supplicio corruptas uirgines Vestales defodiendo necabant. Certē nisi uirginitas aliquid familiare & affine diuinitati esset, prætulissent quandoq; uiros & fœminas delectas, quę pietate antecellere possunt ipsas uirgines. Naturaliter nouerāt, quod religiose dixit Dauid: Et in peccatis cōcaluit de me in conceptione mater mea. Vt igitur nil maius Deo est, nilq; potuit præter illum, corruptam hominū naturam instaurare: ita ut nostrū corpus caperet, & diuinitati iungeret, nil potuit nobilius & Deo affinius corpore uirgineo se offerre. Prædixerat sacer uates futurū, ut uirgo conciperet & pareret. Templum pacis Romæ Esa. 7 dictum aeternū tunc corruit, quū uirgo peperit. Vt autē tantum incarnationis diuinæ mysterium Satanā, & iniquos Iudaicæ Reipub. moderatores latēret, sub matrimonij umbra nasci Christus uoluit, ne dæmon plures hostes nascenti ueritati suscitaret: & ne quū uirgo extra matrimonij leges grauida uideretur, lege patris stupri notaretur, & id demū quod erat præstantissimū, fieret illi & parentibus probrū. Ad hæc, omnia sacramenta ueteris legis in se & circa se suscipiens Christus, uoluit & omnibus omnia fieri, et probare cui legi se subdebat, Deo autē datū fuisse. Ex uirgine itaq; sumptā formam nostræ similem, ac corruptibilibus uoluit diuinę annectere, quę quidē animata esset, diuinitateq; ornata, & diuini quid afflictionū nobis debebatur, suscepit, ueritatem Dei in eo aperuit, omnia morborū genera in diuinitatis testimonium curauit, mortuos suscitauit, dæmones profligauit, pro salute nostra uolens subiit mortē, resurrexit in eodē, cumq; illo cœlū cōscendit: ut afflictione & purificatione assumptæ nostrę carnis, quot sibi esse eam salutē cōparatam crederent, initiarēturq; sacris eius mysterijs, omnino peruicaciam carnis superantes, peruenire possent, quō ille primus corruptis nostris simile tulit. Nam pro nostra omnium salute ita uoluit mori, ut ostenderet uerī professores nunquam suis carere insultibus: esseq; tanto ardentius instandum pro uero cæcutienti mundo offerendo, quanto certius præsentiusq; propositum est præmiū. Si quis quærat, cur ita, & non aliter uoluit: idem placidū, quare nos non aliter finxit: Cui absoluta autoritate est respondendum ea coniuncta est Deo. Ex eius sanguine & aqua nobis reliquit sacrosanctum lustrum, quo emundamur ab omni labe naturæ, seruamurq; à Satanæ insultibus, quamdiu factis præstamus, quod uerbis pollicemur, innocentiam, charitatem, fidem: hanc laudibus, timore, & amore ornatam Deo dantes, officiorum omni genere proximum per charitatē deuincientes, nos ipsos antē Deum ueluti modo genitos infantes innocentia commendantes. Quamuis Iesus Christus filius Dei & uirginis Mariæ, satis in ipsis miraculis ostendebat diuinitatem suam, dum proprio uerbo omnia efficiebat: (nam cæcis dicebat, uide, & uidebant: mortuis, surge, & surgebant: claudis, ambula, & recti fiebant: leprosis, mundare, & mundabantur: dæmonibus, exi, & exigere cogeabantur: in summa, nil non faciebat proprio nomine, ut & erat Deus) tamen multo omnium maxime eius potentia confirmatum est Euangelium, quum in nomine eius eadem omnia à discipulis ipsis & sanctis uiris fierent (quibus factum

Solis exem-
plum theo-
logis po-
tissimum
placuit.

est, ut plusquam 20 milia hominum uarijs in regionibus surrexerint) nullus esset langor, nulla infirmitas, ubicunq; minimus Apostolorum & sanctorum Iesu Christi esset. Moses, Elias, Eliseus, & quotquot edidere miracula, in nomine Dei ea faciebant. Solus Iesus Christus in proprio nomine, quoniam merito id poterat. Ipse enim cum patre & spiritu sancto unus erat, est, eritq; Deus, una substantia. Nam nec impediuit ullo pacto ea carnis assumptio Deum incomprensibilem, quin totus esset, ubi erat in corpore, & in totius naturae administratione. Non enim impediri potest, qui nil comprehendit loci, & omnia tenet. Mirari satis non possum hominum tantam esse cecitatem, ut ista in quaestione deducere audeant, quum familiarissima exempla in rebus minimis uideamus, esseq; quamplurima tota in uno loco, & tota in omnibus & diuersis locis. Quis non admiretur odorum naturam, qui quum a scaturigine una sint, omnium tamen naribus ex equo representantur? Idem de sonis erga aures iudicandum, pariter de rerum imaginibus oculos omnium euerberantibus: de radijs lucis in omnes potentiae partes protensis, de eadem imagine in innumeris speculis uisa. Quae omnia ostendunt, ut res sit in uno loco, ab alio non dimoueri. Quanto minus ille omnipotens Deus, omnia penetrans, potuit totus loco circumscribi? Ista motum localem superat, nec corporum sunt adstringenda legibus. Si autem ista uidemus in rebus, quae a corpore proficiunt, quanto putare debemus maiorem illam causam corporis expertem, cuius nutu sidera lucent, caeli mouentur, elementa constant, uiuentia uiuunt, sensibilia sentiunt, rationalia intellectu pollent? Nonne qui patre re facit, (ut inquit diuino numine afflatus propheta) non poterit generare? Qui fecit ut res essent de nihilo, nonne poterit ex aliquo facere? Nonne ut primum hominem fecit extra naturae uasa, quae nondum erant, posset non tantum facere, ut sic nascatur, sed & alijs quam plurimis modis? Perinde enim est apud Deum, ex semine & sine semine nasci. Nam quod legem ex comuni rerum finito loco illi imponere uolumus, quid aliud est rogo, quam infinitam potentiam (quam limitare uel coarctare uellet) loco moueri non oportuit diuinam potentiam ad uis nobilior in caelesti regione agere intelligitur) ut nostri corporis formam ad se eleuaret, diuinitatiq; adiungeret. Age ducamus exempla tantae potentiae a rebus sensu obnoxijis. Quis imperitus rerum naturalium ignem terrae reuera miser in omni composito naturali, & potissimum uita praedito fateretur, quod hoc nunquam sub sensum cadat? Nihil autem est philosopho probatius, manifestius uel. Atqui corpus est ignis, nec tamen sub sensum cadit. Virgo grauida opera spiritus sancti facta est, moreq; naturali tempus utero gerendi expleuit. Natus est Christus homo Deus. Instar ceterorum hominum bibit, comedit, ceterasq; corporis indigentias passus est: ne quum in eo diuinitatis opera uiderentur, corporis lateret, diceretur non homo fuisse, sed Deus tantum. Illius inter homines aduentus, praeter causam necessariam, quam supra attulimus, haec etiam adferri potest:

A NATURALI APPETITV.

Natura Deus uel nullum dedit falsum rerum appetitum ulli generi animantium. Quamuis enim multa falsa sectentur homines (qui soli peccare in hoc mundo corporeo possunt) non eatenus falsa sunt, quatenus in usu rerum sunt: sed falsitas ex deprauato eligendi motu proficitur. Est enim aliquid in singulis rebus appetendum, quod per se sit expetibile, quodq; formam boni habeat. Verum ratio legum rerum, loci, temporis, personarum, parum animaduersa facit, ut eligamus (dum boni speciem sectamur) quae ex diametro pugnant. Tenentur omnes homines cupiditate diuinitatis: in qua expetenda in hoc errant, quod ante tempus (in hac uita scilicet) illam consequi uolunt, non satis librato uoto cum suo fine. Nam quid

quid in hac uita inferiori est, fluxui, ruinae, obliuioni, corruptioni^q est obnoxium: diuinitas uero aeterna est. Itaq; haberi quidem potest, sed non his in locis. Quum ergo omnes eo desiderio teneamur, certum est, & esse diuinitate, & illam beneficio diuino homini posse iungi, & hominem illi: alioqui natura frustra nos falsa illa spe lactaret, quae tamen nil facere frustra solet. Quum autem homo non possit per se consequi illam diuinitatem, nec ab angelis habere, superest ut hoc a Deo habeat. Nam quamuis animo, aut in spe, aut in re, ex dono directione^q Creatoris, potuit homo coelum repetere: tamen carne nunq; potuit perfici, ut per se id consequi posset. Oportuit ergo munere Creatoris carnem nostram Deo iungi, ut plene posset. Oportuit ergo optandum natura dedit. Nam nec animus homo est, nec corpus etiam, sed utrumq; unum. Ergo Deus Dei filius homo eam ob rem factus est, tum quum diuinae providentiae uisum est. Nam ut statim melius esse possibile non dedit naturae, sed tum maxime, quum est facta adultior complementum accipit: ita noluit in principio aut absolutum suipsius adferre remedium, aut homini ad diuinitatem reparare uiam, quae in Adamo perierat.

A BONITATE DEI IMMENSA.

Deus optimus maximus sua immensa summa^q bonitate summum apparens^q opus, & quo maius non possit dari cogitariue, omnino facere debuit, & ita facere (quum gloriae & honoris sui causa fecerit uniuersa) ut patens manifestum^q homini fieret. Hoc autem esse oportet increatum, aut creatum, aut ex utroq; constans, In creatum filium produxit ab aeterno, creatam uero materiam & formam aut seorsum aut coniunctim, quum uisum est illi orbem condere, ab aeterno in mente seruatum. Supererat tertium omnium maximum & nobilissimum, homo deus, Deus ante secula, homo in tempore. In quo fecit utraq; extrema unum, in quo perfectio ab inepta uegetatur in uitam, ab ignea ui in compositis latente: ita & nostra grauitas & pondus a Deo opt. max. liberaretur, inq; coelum traheretur. Anteq; enim colophonem rebus mortalibus (quae finem in homine habent) imponeret, uoluit totam naturam humanam more unius hominis a paruis initijs ad maiora progrediendo per singulas aetates transire, deseruiscere^q adolescentiam iuuentutem^q sui prodigam, & in omnia facinora propria libidine ruentem, erroris facere periculum, donec ad consistentem aetatem, qua potissimum resipiscendum est, deq; futura aetate & morte cogitandum, est uentum. Tunc ipse moderator summus nostros miseratus errores praesens uoluit adesse, non ea forma homini inuisibili, qua semper est, sed ea quae nostro indueretur corpore. In qua licet dicitur ille plenitudinem diuinitatis in se inesse, nostram^q infirmam & corruptam naturam plane feliciem se reddere, quae Deo iungi potuerit. Gratia sit tibi Iesu Christe, qui te agnoscantium labem in te receperis, filios^q Dei & fratres tuos feceris, atq; cohæredes regni Dei institueris.

A B HARMONICA VNIVERSI PERFECTIO.

Figura perfectissima Deo^q simillima circulus est, ut primo capite docui. Virtus enim diuina ita per omnia respersa est, ut sit ubiuis in modum centri, cuius in infinitum absides aequaliter distenduntur. In eo itaq; quod aequalitas in omnem partem ueluti a centro ad circumferentiam undiq; respersa est, per potentiam conuenit etiam circulus qui uis cum circulo, sed ueluti infinitum cum finito. Conuenit etiam circulus qui uis in quo est potentia totius, & circumferentia, in qua est comprehensio totius, & diametro ab utroq; procedente (nec enim sine tribus illis partibus aut totis aut proprie-

proprietas potest circulus capi, aut fieri) ita nisi in Deo intelligamus potentiam infinitam, à qua omnia & cōprehensionem seu cognitionem, aut uerbū, per quod omnia, & amorem seu uoluntatem, aut beneuolentiam ab utraq; procedentem, in qua omnia condita sunt, uigentq; nullam possumus concipere de diuinis imaginem. Quemadmodū igitur per omnia uidemus quadrare totius unitatis in trinitate rationem, opus est & per componendi & absoluendi modū non discrepare. Licet enim Deus sine & principio careat, ueluti & quodammodo circulus iam absolutus: nō ineptē tamen, sed uerissimē in hoc cōueniunt, quod ad uerū cōplementū totius opus est uniri infima summis, extrema extremis, Finis summus Deus est, infimus homo: duo extrema, principiū Deus, finis homo. Ad cōplementū ergo unius, sic opus fuit ut salutē cōsequeretur homo, Deū hominī iungi & unū fieri: quod in Iesu Christi natura est factū. Nam quem admodū in rebus omnibus est *θεωπία* seu cogitatio quanto uis tēpore *πρῶτος* prior: sic ab eterno sacrosancta trinitas potētia, uoluntate, sapientia duxit primas uniuersi post aeternam cogitationē lineas in creatione: demū in recreatione ad praxim, ueniēns reuera finem principio iunxit, quando per *θεοῦ πατρὸς* salutem uniuersi operata est. Sic Iesus duplici nomine carnē humanā assumens, hominem quodammodo Deū facere uoluit. Duplex ea occasio fuit decorū & utile, ex quibus iustū confurgit. Nam ubi segregantur, uerū perit, iustū profligatur. Decorū fuit, harmoniā uniuersi causa Deū hominī iungi: utile, hominī spontē perditum nec ex se surgerē ualentī, opitulari. Decorū totū in agētem refertur: utile totum in patientem. Iustū hinc natū est ex utroq; mixtū, quo prēmia bonis, & instauratorem quantū possunt sequentibus, dantur, mala malis, cāterū laus Creatori. Quum enim nil in officiū partibus debeat destitui honesto decoro, bono utiliue & iusto, nō potest fieri, ut naturaliter id omnes norint homines, quin sit ab uno cōmuni omnib. principio inditū: ita nec fieri debuit, potuitue, quin in Dei & hominis, finis & principij etiā cōiunctione, ad nostrā salutē necessaria ea unā tria cōcurrerint. Vt igitur & harmonica uniuersi ratio seruaretur, ueritasq; Dei impleri posset, opus fuit ita fieri, nam uerax Deus, qui omnibus rebus infra hominem fines suos uerissimē, ita ut nulli animātī ignorari aut pratermitti, nisi hominis negligentia possent, constituit, etiā hominī paruo mundo, longē materialī superiori, praestituerat finem, quo & longē seipso superior feliciorq; totoq; materiali maior fieret, quem assequi sine honesta illa, utiliq; & necessaria tam Deo uero permittenti, quā hominī egentī connexionē, non poterat.

PRAETEREA, A BENE ESSE HOMINIS, SEV LIBERATIONE.

Docuimus suprà hominē à Deo fuisse optimū creatū, sibiq; spontē malū, quo delectetur, attulisse. Premitur ergo à sua ipsius natura deprauata. Oppugnari etiam à deprauatis angelis, & mancipiū eorū in peccatum fieri, uidimus. Nam quum deprauati à sua bonitate sint, suam naturam in cōtrariam mutasse cōstat. Loco ergo perfectionū angelicarum, quae sunt charitate et amore Deum & homines propter Deū prosequi, laudare, gratias agere: cōtrarias sumpsisse, quibus & Creator em blasphemarent, & in hominem inuidiose saeuirent, clarū est. Duplici ergo tyrannide opprimi hominē patet. Accedebat, quibus datū erat legis Mosaicae iugū, quod partim ad rebelles cōpescendū, partim ad uirtutē per corporis premiola excitandū datū erat, graui seruitute aduultiorē populū Dei opprimens. Quū itaq; homo deprauatus per se resurgere nequirit, multominus tētrā potentia se longē fortiorē abigere, opus fuit, utriusq; auctorē aliter q; in exordio uenire, eāq; naturā in se repurgare, quae labē cōceperat: ut fidei uirtutē cōtra horum sit peruersū adferret, atq; idem legis auctor traduceret ad animū & ueritatē quae ante

ante corpori iungebantur, & dabantur. Quum enim radix omnium malorum orta sit in carne humana à præcepto prouidentiae neglecto, cetera duo non habuissent vires in hominem, si rationem præcepti diuini fuisset sequutus. Nam ob peccatum uis daemonis incumbit homini, & lex ideo data est; unde non potuit aliter fieri, quam carnem illam morbidam iungendo Deo, ut in nobis restauraretur in conditione data libertas. Ideo Christus *θεαυθπατος*.

ADHVC, AB ANGELICAE NATVRAE SEV
laudatoriae Creatoris substitutione.

O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei. Iudicia Dei abyssus multa. Quum Deus omnia in laudem suam creauerit, & creaturae intellectu aut ratione praeditae causa, ut perpetuo esset in eo laudando felix, posuit angelos qui intellectu, & homines, qui ratione pollent, in potestate consilij sui, ut ait Sapienter: ut si persisterent in laude eius, etiam concessa felicitate in perpetuum fruerentur: sin autem ab officio recederent, nil illi deperiret, sibi uero aeternam cumularent miseriam & tormenta. Aequum enim est pro ratione laesae maiestatis infinitae, infinita etiam tormenta irrogari. Siquidem summè iustus est Deus. Pecarent uero, uel non, perinde illi erat, quoad ordinem, non quoad culpam. Nam quantum perijt angelicae naturae, tantum animorum laudantium substitui oportuit. Poterat Adamus cum posteritate, si non fuisset arbitrio abusus, esse immortalis. Poterat & daemon in suo angelico ordine, in laude Dei, ut bonus creatus fuerat, consistendo. Peccauit homo, deturbatus est daemon. Duplici nomine homini prospicere uoluit Dei bonitas: quoniam carnis, licet non ita atq; nunc fragilis, impulsus, & praeterea daemonis astus, illum ad defectionem sollicitauerant. Vt itaq; & uoluntas Dei esset completa, incolumi seruato libero arbitrio, & locus à quo angeli mali deciderant, repleretur, hominibusq; perdita restitueretur salus: oportuit carnem illam deprauatam, & libero arbitrio tantum non ob immensas concupiscentias destitutam denuò instaurari, et Creatori iungi, uniriq;. Quem admodum enim nil seipsum creat, sic nec se quicq; recreare potest, aut instaurare. Opus itaq; fuit Creatore, qui assumpta & sibi iuncta natura uitium hominis elueret in se, faceretq; ut quotquot in eius uerba iurarent, illisq; per omnia, quatenus possunt, obsequerentur, non tantum ad primi hominis conditionem reliceat uirtutis, cum locum animis beatis replerent, demum etiam solidam & corpoream naturam humanam eo deferrent. Ita prima Dei dispositio finem consequitur, ipsissimo Deo homine facto. Nam alioqui nec salus homini per hominem reddi poterat, nec omnibus prospicere praeter creatricem Dei sapientiam possibile fuisset. Itaq; reparatus est, à Christo homine deo casus angelorum, naturaeq; nostrae tantummodo funditus collapsae maior q; in creatione reddita dignitas felicitasq; est. Idè argumentum possem à fine hominis iterum deducere, nisi satis utrunq; attigissem. Eadem enim fidelia, ut dicitur, utrunq; parietem dealbauit. Nam ut propositum gratiae & praedestinationis diuinæ ad effectum deduceretur, hominem, cuius causa mundus factus est, sequendo aut arbitrium, aut inspirationem, aut legem, aut gratiam, oportebat saluari, & in finem uenire, & pariter ex opposito damnari, qui secus fecisset, sine ulla iusta querimonia. Vt Deus ergo restitueret perditos electos, qui obsequi uoluere, uenit ipsissimus in auxilium bonorum, & consilium malis allaturus, ut eius etiam auxilio resipiscerent, aut iustissime deterrimis supplicijs deputarentur. Ideo (quod nobis exhorrendum est) nulla sunt tam immania diuinæ ultionis supplicia ullis damnatis irrogata, quam malis & perfidis Christianis. Aeterna quidè omnibus debentur illis, qui

Sequitur
opinionem
Theologo-
rum, qui
putant ho-
minem crea-
tum, ut de-
perditi an-
geli resar-
ciantur.

in hac uita contrauenere diuine legi, atq; sine charitate & uera in Deum pietate obiere: quoniam neglectis innumeris beneficijs sibi à Deo collatis, nō tantum gratias non egere datori, sed etiam in illius dedecus, & suam hominumq; perniciem illis sunt abusi. At Christianis, qui præter bona creationis, etiam bona instaurationis longè maxima negligendo, & Deum creatorem & instauratorem Deum hominem neglexere, risere, aut etiam (quod nunc à quibusdam fit) incessere probris conuicijsq;, quanta tormenta parentur, nec calamus scribere, nec lingua exprimere, nec animus concipere potest.

A IUSTITIA DIVINA ITA SVADETVR.

Hominem fuisse cōditum cuiusdam rei gratia, quæ facile multa æstimatione mundum superet, id arguit, quod mundus inferior & uisibilis eius causa est factus. Oportet uerò finē longè esse præstantiorem, ijs, quæ ad finem sunt. Alio qui enim (quod sapius non sine causa inculco) imprudens & uanus autor tantæ molis esset, quā cætera finis præstantioris, q̃ quæ ad finem causa agant, si hominem sine fine ullo fecisset. Nil enim hic est, nō dicam ab omni parte beatum, sed non miserimū. Miseriæ igitur causa (ita nuncupare placet, quæ in summa felicitate ponit mūdus fatuorū hominū: quū quæ sunt hic optima, plus afflictionis quā felicitatis habeant) nec potest, nec debet esse factus homo, sed maioris cuiusdā felicitatis gratia, quā quæ toto in orbe possit sentiri, uideri, audiri, cogitari. Atqui huiusmodi est æternum & immensum. Superest igitur, ut homo felicitatis æternæ & immensæ gratia sit à Deo æterno & immenso factus, eumq; illam posse & debere consequi. At quum in primo homine, qui sua sponte decidit à tanto scopo, tota posteritas suo destituta fine ob peccatum esset, nec posset ex se ad innocentiam resurgere, nihilominus fraudari Deum sua deliberatione erat impossibile. Quomodo enim homo qui seipsum perdidit, potuisset iustissimo Deo infinito & infinitis offenso satisfacere, quum sit finita creatura? Nulla igitur ratione, licet centies millies homines singulos durissimis tormentis afflictos necasset, potuisset delictum contra infinitam eius bonitatem commissum iuste expiari, nisi qui erat etiam infinitus, omnium nomine lueret, & hominem perditum ad præstitutum scopū reduceret. Opus ergo fuit Creatorem, Dei sapientiam, et uerbum, nostro corpori iungi: ut qui solus poterat, sciebat & uolebat, inauditis tormentis probrisq; cumulatam mortem subiens offensam iustissimæq; diuinitati satisfaceret, atq; potissimum illis qui pro sua uirili imitari eum satagerent, prospiceret. Licet enim omnibus sit fructus & solutio mortis Iesu Christi propositus, multiq; per summam Dei misericordiam, statim à morte in uitam, à peccato in iustificationem sint traducti, occulta Dei sententia, nihilominus nisi quis bonis operibus cooperatus Christo fuerit, & pro uiribus, ut inquit Paulus Col. 1. impleuerit ea quæ desunt passioni Christi, in carne sua, plangendo, lugendo, ieiunando, largiendo, poenitendo, confitendoq; & cetera pietatis erga Deum, se, & proximum opera exequendo, proculdubio tantum abest ut illi Christus prosit (si illi à baptismo & usu rationis licuerit) ut ad condemnandum, & grauiter accusandum illi uehementer obsit. Iustissimum enim est, quemadmodū iustitiæ seruandæ gratia & infinitæ expiationis ergo homo deus Iesus Christus pro omnibus & singulis obiit mortem, unumquēq; etiam in libertatem crucis uocatum bonis operibus imitari ducem, quisquis eius miles esse cupit. Vnde patet esse non hæreticos, sed impios, qui nostras operas à salute nostra subducunt. Licet enim infinitam culpam eluere non possumus, absoluteq;, quod de condigno uocant, regnū cœlorū mereri, tamen obsequendo in bono agendo, malumq; fugiendo, æquissimum est, Deum non esse imemorem

Sequitur
opinionem
Theologorum
qui dicunt
Christum
non satisfacisse
pro peccatis
hominū ad
plenū, quin
et nobis aliquid præ

morem boni operis nostri, & usque adeo id necessarium est, ut sit impossibile sine sua opera adulto salutem consequi.

A POTENTIA DEI.

Quamuis Deus omniscius præsciuerit hominem abusurum esse suo arbitrio, nihilominus non destitit ab eius salute, ut ostenderet in instauratione suâ omnipotentiam non inferiorem creatione. Potens enim denuò instaurare perditum hominem est, nō secus atque creare. Nulla itaque in re maiorem Dei potentiam uidere palam homo poterat, quam sub humilimo abiectissimoque homine eam occultasse potentiam, quæ mundo creando par fuit. Est uerò potentioris in finem usque quicquid traduxisse, quam ad finem ordinasse, unde innumeræ sanctorum Iesu sectarum myriades, tam stupenda post eum in illum referendo miracula edidere, ut immensa illa potentia penè magis in illis, quam in magistro eluxerit: quod inexhaustæ potentia, infinitæque gratia est indicium.

A SAPIENTIA.

Sapientissimi pariter est, non secus collapsis rebus succurrere, quam si perpetue fuissent. Quum homo sit saluandus, atque infinitam beatitudinem adducendus, non potest hoc fieri, nisi per summam & omnipotentem sapientiam, quæ non secus repurgare uitia, solidare conuulsas partes nouisset, quam olim in prima natura aptauit. Id unus homo deus Iesus præstare potuit, uoluit, & debuit.

A CHARITATE.

Charitas, misericordia, & amor humanæ conditionis non dissimili modo coniungere summa infimis, ut homo finem consequeretur, debuere. Nam alioqui uisus fuisset ab humanitate alienior charitatis autor, qui ita collapsam & miserè iacentem naturam, omninoque pereuntem, qui solus id poterat, non subleuasset. Verum qui potuit, subleuauit, & purgauit, quotidieque sacrosanctis sacramentis ad se adplicat, ut recepta semel sanitate, per ea sacramenta, quibus nostræ fragilitati medetur, siueque diligenti opera sequi satagat eius bonitatis exempla, à qua quicquid est boni, profluxit.

A CONSIDERATIONE GRAUITATIS DELICTI.

Veluti grauissimè peccat, qui maximus & scientissimus est: ita eo magis subditus peccat, quo in maiorem potestatem committit. Sequius enim in eum animaduerti debet, qui in regem, quam qui in ducem: qui in summum Pontificem, quam qui in sacerdotem: qui in summum iudicem, quam qui in pedaneum commisit: ita pro qualitate offensæ læsæue personæ grauitas æstimatur delicti. Quū Deus agat finis causa, hominem fecit præstantissimum animantium, præstantissimæ felicitatis gratia. Quumque sit Deus infinitus, peccato in eum commissio debetur infinitæ poenæ: siquidem non minus iustus quam misericors est. Anisi Deus dissideret id homini, cuius causa factus erat, non consequuta fuisset scopum humana natura. Oportuit ergo & prædestinationē seruari, & iustitiam & misericordiam impleri. Impossibile autem homini est, ut propriis uiribus satisfaciatur infinitæ offensæ. Sed tamen luere poenas condignas scelere naturam humanā oportuit: unde factum est, ut infinita sapientia, ueritas, & misericordia assumeret omnium nomine carnem humanam, & totam naturam corruptam, ut in infinito subiecto lueret infinitam penam, debitam infinitæ sceleris grauitati. Quare fuit omnino necessarium, ut Deus infinitus incarnaretur, & debita omnium hominum in se reciperet, ita absolute soluens, ut ad baptismum accedenti, & poenitentiam suscipienti omnia condonet, diutius sub sancta lege agentis sit cooperari necesse. Non enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit.

standū sit.
Ceterum
Paulus lo=
quitur de
se, ut de o=
mnibus me=
bris Chri=
sti: quæ o=
portet per
afflictiones
capiti con=
formari.

Fides in
Christum
beat, quæ
sacris my=
sterijs exer=
cetur.

De omni=
bus dictum
est: qui uos
contemnit,
me contem=
nit.

rerum, quæ ab arbitrio fiunt.

Fieri nulla ratione potest, ut per omnia cōueniant, quæ à diuersis nec lingua, nec institutione, moribus uē cōcordantibus fiunt eodem modo, nisi principit̃ à quo dependent omnes, id omnibus daret. quare sequitur, quū ea inter homines momentaneos fiant hoc modo, ut melius non possint, etiā primū motorem iisdem legibus in ratione uniuersi agere. Quicquid enim à nostro procedit arbitrio, animo primò concipitur, & agitur: demū (ut suprà iam docui) in quadam explicationē uenit, & ueluti *ἡγορηματικὴ ὁμιλία* ue, atq; demū in opus surgit: postremò usum præbet, & finē. Decet uerò, ut in animo cogitante sententia, scientia, & uoluntas studium uē rei agendæ, etiā anteq̃ ad *ἡγορηματικὴν* ueniatur. Eodē modo diuina prouidentia, quæ omnia præstantissimo modo fecit, ita in cōplemento uniuersi usa est. Nā ab æterno in se omnia futura animo uolens, in se omnia habens noscensq; tanq̃ præsentia, potens, sciens, uolens, omnia cum tēpore creare, quū uisum est, ueluti explicatione potentia suæ in animo seruata duxit lineas creando causa felicitatis liberi hominis. Quod opus sem expoliēdo ingenio, cultu, legibus, tam diuinis quàm humanis exasciando, rudemq; dolando materiā, tum demū opus absolutū reddidit, quū ipsa se pro palauit sapientia: atq; ex orthographia ædificiū cōstruxit iactis fundamentis, homine scilicet à reatu absoluto. Porro hoc tam præclarū ædificiū indies operâ spiritus sancti absoluitur, quoad ueniatur ad consummationem huius corruptionis, & finē demū post corruptionē nanciscatur homo, cuius causa omnia, ut ille causa Dei est. Ut aut̃ opus creationis attribuitur patri, instauratio seu redemptio filio, siue sapientia: ædificatio aut̃, quæ in charitate est, attribui solet spiritui sancto. Postremo uerò finis pertinet propriē ad totā trinitatē: nō secus quàm æterna fuit in trinitate & unitate inseparabili æterna mens à parte anteriore. Nō dissimili modo (licet nec cōfundi nec separari possint, debeant uē cogitatio, explicatio, opus: & potētia, sapientia, studiū amor uē aut uoluntas, quæ res anteq̃ à nobis fiant, mente agitant) dicimus opus esse potentia, rem excogitatā & animo adumbratā, sapientia explicationem, effectum uerò uoluntatis. At quia sumus temporarij, non possumus singuli rem tandiū augere, ut cum spiritus sancti opera conueniamus. Verū in principio & fine, in cogitatione, quæ magnas adfert uoluptatē, & in usu sineq; totæ tres proprietates unā sistūtur, sua fruente felicitate, more diuino. Primo loco Deus pater per filium in spiritu sancto, aut potentia per sapientiā in uoluntate uel amore iuuandī, in creatione mundi sui aperuit uestigia: sed multo maxima fides erat faciēda, estq; facta, quū Dei sapientia, uerbū, filius uē sub indumento carnis nostræ se ostendit, paruoq; mundo imposuit colophonē, eius materia omnino repurgata. Est uerò maius opus quod ad effectū, redemptio, quàm creatio. Quū itaq; illud sit Deo dignissimū, hominī necessariū, harmonia naturali consentaneū, à prophetis & sanctis uiris traditū, sacrosancto dogmate creditum, rationi per omnia conueniens, tenendum est etiam uitæ periculo Christum Iesum esse hominē Deum, necessariò ob salutem nostram & omnium credentium incarnatum.

A B ESSE POSSIBILI.

Quum in Deo posse & esse idem planē sit, possit uerò quæcunq; sunt absolutissima & perfectissima: nil aut̃ possit esse maius aut nobilius, q̃ uniri infima summis: oportuit etiam Deū ipsum sibi iungere (non seorsim, sed coniunctim) ipsam naturā humanam, anteq̃ perfectum cōplementum acciperet. Quemadmodum enim nō satis est ad felix cōpositum, habere duo media elementa comunicantia

municantia in una qualitate, aërem scilicet & aquam, nisi uinculum extremorum etiam accedat (terræ dico, & ignis) hoc ad molem, illud ad uitam & libram: sic ad bene esse hominis non satis fuit constare corpore & animo, nisi accederet huic molī corporeæ & mixtæ humo, ignis & Dei simplicissimi natura, ut absolutissimum illud compositum reformaret cætera, adq̃ uitæ perfectissimam felicitatem traduceret.

A BONI NATURA.

Res est consensu non solū philosophiæ, sed totius orbis certissima: bonū quod cōmuniū, eo diuiniū. Quo prouerbio, aut sententiā, apparet Deū maxime se ipsum communicare quibuscunq; modis fieri potest. Quatuor uerò modis se ipsum cōmunicare potest, præsentiā, uirtute, unione essentia, unione personæ. Præsens ubiq; est. Virtutis autē eius uis in minima usq; diffusa & respersa uidetur. Nam nil miraculo caret, & re admirāda quamuis latente: quod ipsum a materia nō est. Unio fit in personis essentialiter. Superest quarta cōmunicatio: quæ cum angelis bonis fieri non debet, non enim peccauerunt: nec cum malis, quia non possunt respiscere: nec cum inferioribus homine, quæ omni peccato caret, durationeq; non egent. Oportet ergo, ut unio personæ diuinæ fiat cum homine, ut ipsum reducat ad felicitatē, igitur opus fuit *θεοῦ δεικνύον* fieri Christū. Alioqui unam suarum cōmunicationum nobis inuidisset Deus: quod admittendū non est. Illis rationibus omnino futurū oportebat, ut aliquando Deus homini iunctus uideretur. Quod etsi non esset necessariū, nec prædictū ab angelis, Sibyllis, prophetisq; & etiam dæmonibus fateri coactis: tamen satis in se ostendit Christus, Deū esse in ipso fragilitati humanæ iunctū. Nā sola Christi resurrectio uidetur, & reuera est tanto creatione maior, quanto æternitas corruptione præstior. Nam nascimur morituri: uiuit uerò nunq̃ moriturus. Verū quū de eius morte dissentiat nobiscū Muhamedici, quāuis cōtra totius orbis cōsensum id faciāt: tamen externis testimonijs illis suadendū iudico, ne dicant nos illa finxisse.

DE MORTE IESV CHRISTI FILII DEI

et Mariæ, externa testimonia. CAP. XII.

Quum omnia quæcunq; à Christo speramus & habemus, à morte Christi Iesu pendere certum sit, frustra q̃ cætera simus credituri, nisi in corpore suo nostras infirmitates suscepisse, & cruci affixisse prædicemus & credamus. Cætera enim tantum de eo credere, non tantū non iuuat, sed uehementer etiam nocet. Quū itaq; eum scopum nobis propositū Muhamedes, nec nostræ nec Iudaicæ religionis omnino ignarus, nouisset, uoluit cætera omnia illi tribuere, etiam maiora quàm sit nobis traditū literis, diuinitatē uerò & mortē illi adimit, in quo cardo nostræ salutis uertitur. non quidē uerū putās, quod scribebat, sed ut illius sublato merito & scopo, tyrannidem propheticam occuparet: quæ latissimē suo loco in eius uita patebunt. Paucis hoc in loco in eum agam. Si Euangelio credere nō uis ô Muhamedice, alios testes certissimos, à nobis diuersissimos & omnino contrarios producā. Ex ethnicis Pilatū, qui Iesum iudicauerat: Abagarum, qui nondum in eum crediderat: Tiberium, Hadrianū, senatum Romanum, omnium gentiliū probra, Phlegontā, Lucianū, Plinium, Plutarchū, & alios: Iudæos uerò tum omnes, tum sexcenta loca in illis libris, quibus laceffere illum conati sunt, atq; ex Thalmud. Pilatus ipse, postquam uidisset illum surrexisse, tunc de eo scripsit ad Tiberium Cæsarem hanc epistolam.

Pontius Pilatus Tiberio Cæsari, salutem. Nuper accidit (quod ipse postea probauit) Iudæos se suorumq; gentē crudeli pœna affecisse. Quum enim promissum esset patribus eorū, Deum missurū illis sanctū uirum, qui eorū rex uocaretur,

caretur, atq; ex uirgine nasceretur, deusq; Hebræorū: hunc in Iudæā me præfide misisset, uidissentq; eum cæcis reddidisse lumen, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones ab hominibus expulisse, mortuos etiam suscitasse, imperasse uentis, ambulasse siccis pedibus super aquas maris, & similia permulta: cum omnis Iudæorū plebs filium Dei esse eum diceret, inuidia moti principes Iudæorū, eum cōprehensum mihi tradiderūt, & alia ex alijs fingentes, magum esse, & contra eorū legem agere affirmarūt. Quod ita credens, uirgis cæsum eorum tradidit arbitrio. Illi uerò & crucifixerunt eum, & custodes illi adhibuerūt. Nihilominus meo milite diligēter sepulchrū seruante, tertiā die surrexit. Vnde usque adeo in eum furor exarsit Iudæorū, ut tradita meis militibus pecunia, uellent ab illis silentium eius rei redimere, & facere, ut dicerēt, à discipulis eius surreptum corpus. Quo factū est, ut à milite res magis ac magis diuulgaretur. Nam & surrexisse testati sunt, & pecunia ab illis redemptū eius rei silentiū affirmarunt. Hæc ideo ad te scribenda putauī, ne calumnijs Iudæorū aliter tibi persuaaderetur. Vale. Hæc epistola duobus testibus autoribusq; transcripta nititur. Ab Egesippo enim primū 120 anno à Christo nato ex Romanis scrinijs decerpta est, & ab Ambrosio Mediolanēsi episcopo interprete Egesippi latine uersa est. Qui sanè noluisse illam uersam, nisi omniū fide iam probata esset. Illius meminit Tertullianus, Apostolorū temporibus proximus, eiusq; testimonio in Romanos agit, quod scirent ab Imperatoris scrinijs decerptā, exemplarq; superesse ibidem. Pariter & Iustinus martyr: Tiberiūq; addit, ea certiore factum, uoluisse, ut Christus inter deos Romæ locum haberet. Cui ideo assentiri senatus noluit, quod primum ad eum de ea re non esset scriptum. Erat enim lex Romæ, non licere inter deos haberi aliquē inconsulto & inuito senatu. Non mirum est pestibus nebulonū deorum & leuitate sua magistratuum Romanos seductos, etiā uerū noluisse recipere. Iam ex his patet, passum Christū. De Abagaro extat etiam epistola ex scrinijs eius habita, & uersa, ipsis Edesenis recepta religio: ne illam confirmantibus. Mentio fit de resurrectione Christi in ipsa, quā oportuit mortem sequi. Tiberius & senatus de morte eius cognouerunt, quā de illo recipiendo est actum. Religiones omnes gentiliū euersæ, mortem Christi ita exhorrebant, ut nullum oraculum posset reddi, ubi unus esset cruce Christi signatus. In notis hieroglyphicis Aegyptiorū crux erat symbolum uitæ æternæ. Vide ergo Muhamedes, quomodo sub cruce plebei & quæstuarij hominis, qualis fuit Symon Cyrenensis, hæc possent fieri. At dicis, probrosum fuisse hominē Dei amicissimū ita mori. Probrum in morte non est, longè minus in necessaria morte. Titus dicebat, teste Iosepho, non fuisse tanti sanguinis effusionis causam ab eo, sed uindictā diuinā. Obiēre enim in primo Iudaico bello undecies centena hominū milia. Ex quibus muris Hierosolymitanis capti undecies centena milia purificata periere, 90 milia sunt distracta uilissimo precio. Hæc nō sunt pro morte aut uindicta hominis puri. Adferas licet Mosen, Eliam, & Dauidem, aut quemuis alium, etiam Abrahamū ipsum. Traianus paulo minorem turbam in Mesopotamia rebellantem confecit. In Betora, quā Biter in Thalmud uocant, sub Barchoziba quadregies centena milia hominū, occidit Hadrianus in ultionē mortis & uenditionis Christi. Decem uerò primores eorum doctos uiros & insignes, quia Barchozibę fauerant, & filij eorū erant qui Christum uendiderant, inauditis supplicijs affecit. Vnde etiam num decem uirosum apud Iudæos seruatur ieiuniū. Porphyrius hostis nostræ religionis ex professo fatetur, à morte Iesu Christi nulla potuisse amplius haberi oracula. Idem confirmat Plutarchus, quum ait suo seculo uix duo oracula superesse. Quod contigit, à quo

à quo tempore audita erat illa uox iuxta Paxon, Pan magnus mortuus est. de quo dixi superius. Nam fuit uox ea sub Tiberio. Plinius meminit maximi & su pra memoriam hominū stupēdi terramotus, qui sub Tiberio moriente Christo accidit. Dicit etiam exempla esse eorum, qui uisi sunt post sepulturā surrexisse. Quod de alijs quā de Christo non potest intelligi, & de illis qui ab eius Apostolis & sanctis in omnibus locis suscitabantur. In uirtute uero Christi passi, & crucis eius, edebāt omnia miracula Apostoli, unde illum passum cōstat. Quod nobis omnes nationes probro dabant, non tantum Iudaei, qui non aliter uocāt Christū quā thalū, id est suspensum aut crucifixū. Lucianus in Peregrino, crucifixum non semel uocat. Qui omnes ô Muhamedici, sunt externi testes, & nobis contrarij in cæteris rebus. Vnde miror te ô seductor damnate, ausum fuisse à tam manifesta ueritate desciscere. Verū regnandum erat, quod ueritate persuasa nō poterat fieri. Eclipsis contra naturā, mortem ipsius Romanis aperuit. Scripsit Phlegon & Dionysius Areopagita. Adduxissem adhuc Iosephum, Philonē, Egeleppū testes, Thalmudicas traditiones, & innumera alia testimonia. Sed ista plus satis sunt in re, de qua nemo unq̃ dubitauit: quæ præsente quadringen torū millium hominū multitudine gesta est. An uidisti unquam loco unius ad mortem destinati alterū substitui? quū nunq̃ à iustitia liceat euadere, donec aut afficiatur, aut liberetur, quicunq̃ est accusatus & depræhensus? Verū sunt & in hoc loco rationes adducendæ, ut in superioribus. Demonstratū est hominē suapte sponte pereuntem non potuisse à uitio sine Dei præsencia surgere, multisq̃ necessarijs argumentis oportuisse humanam naturam Deo iungi ad perfectionem, quam amiserat, recuperandam. Ad hæc miraculis & resurrectione Christi impossibile esse hominem tantum, prophetam uē illum fuisse, (quod & potest latius patebit:) superest etiam uidendum, An mors eius & resurrectio erāt ita necessaria, ut uerē fuerunt.

QVID CHRISTVS HOMO DEVS HUMANITATE NOSTRA DEO
iuncta passus sit, & quā necessariò. CAP. XIII.

Homini ex prima origine naturali in miseriam collapsio, ut reuera posset ad deperditā innocentiam redire, opus necessaria Dei accessione fuit: quæ per Christum facta est, ratione necessitatis hominis, cui sua liberalitate & misericordia succurrere uoluit, felicitatisq̃ nomine, ut aliquando consequi posset, quod perpetuo adpetit, potentiaq̃ & bonitatis causa, ut potentia infinita opus cogitatione infinitū conderet, & amplitudinem diuitiarū suarū nobis omnino aperiret, cōmunicaretq̃. Superest itaq̃ uidendū, quid nomine nostro potissimum receperit, quò nam ingenio tam magnū uitium eluerit. Quū uas nomine cuiusdam receperit, certum est, si in uniuersum eius nōmine se obstrinxerit, præter culpam præstare omnia debere, quæcunq̃ ab illo & fortunis eius pendēt. Nam quamuis eorum, quæ ab altero cōmissa sunt, poenas luat, tamen ab eo culpa semper abesse intelligitur. Ita planē et de theanthropo Iesu Christo, qui nostro nomine se diuinitati & sibi ipsi quodam modo obstrinxit, est iudicandū. Nam quot quot imperfectiones ex traduce semine & opera Satanae contraxeramus, eas omnes dempta una culpa (cui qui peccatū non fecit, obnoxius esse non potuit) in se recepit. Similiter omnes hominis constitutiones in sua natura suscipere uoluit, ut omnino sue nature & libertati, aut quā proximē fieri posset, hominem redderet. Quod ut melius capiamus, est altius paulo repetendum, à natura scilicet primi hominis. Ille quem ex sacris oraculis Adamū dicimus, (uocent ut uolent philosophi, primū enim unum hominem factum fateri necesse habent) ille inquam à Deo optimo maximo constitutionem eiusmodi acceperat, qua

nulla præstantior, nulla liberior. In summo enim totius uisibilis naturæ apice constitutū, quem ideo *μικρόκοσμος* dixere Græci, ueluti summæ infimæq; naturæ creatæ cōpendium, oportuit quæcunq; summa erant, insita à Creatore in se habere. Libertatē uerò in tota natura, qua nil sanè maius esse potest, summam illud habuisse fatendum est: cuius etiam magna uidemus uestigia in illis, qui diuino afflatu in se descenderunt, in alijs tenuia quædam. Nam omnia in seruitutem agunt ipsum, qui non à Deo & à se pendet, sed ab opinione fortunæ, & rerum in illius temeritate & casu positarū nutu agitur. Ille reuera (quod omnes philosophi fatentur) tantum abest ut sit liber, ut teterrimos dominos & numero infinitos circumferat, à quorum tyrannide opera humana non potest eximi: adeò quidē absumus à conditione illa insigni primi hominis. In ea præclara constitutione positus Adamus felicissimus (quantū in terra fieri licet) poterat suo Marte mori, beneficio Dei æternus esse, quod beneficiū ideo noluit ea cōditione ei dare Deus, ut omnino acceptare cogeretur, ne illi ea necessitate imposita adimeret arbitrium. Positū enim in eo erat, ut sequeretur præscripta diuina, aut iussis parendo, aut uetita non cōmittendo. In libertate uerò tua nisi positū esset, ut utrumlibet ageres, liber esse nō posses. Ille ergo quū esset liber, & peccato cōtra rationis præscriptæ legē agere posset, mortalis & non mortalis esse poterat. Accepisse uerò à Deo factore quandā legem, qua nō cōerceretur (qui nondum peccauerat) sed dirigeretur, qui errare poterat, ex immensa eius bonitate credendum est (nil enim quod ad felicitatē attinet humanā, illi nō dedisse certò certius est) quæ præscripta si seruaret, felix & æternus esset: si infringeret, innumeris calamitatibus in uita oppressus tandē decederet. Quod autē esset augustiore quā nunc corpore, et uita penè per se immortalī, id arguit quod serè annos mille etiā post corruptelam uiuebant antè diluuiū. Quod non tantū nostris, id est diuinis Mosiq; traditis literis constat, sed etiam externorū testimonio. Valerius Maximus ex Xenophonte refert, Latinorū regem uixisse 800 annis, & patrem eius 600, illis addit Dandonē, qui 500, & Litorium Epium, qui 300. Berofus & Helanicus longissimæ uitæ plurimos homines antè diluuiū fuisse scribunt. Testata sunt uitam priorum resq; gestas & artes duæ columnæ diluuii superstites: quæ ante mille & quingentos annos in terra Syria adhuc uisebantur. una erat lateritiā, altera aenea, ut iniuriæ cœlesti & elementari se opponerent. Quis non legit Serum, Macrobiorū, Aethiopum, & Pandorarū populorū celeberrimum uicinas ter nostris longiores fuisse? Ut uerò sit minus mirū, Deum omnipotentem id homini primo & suis dedisse, ars etiam eò processit. Quis nostrā antè ætatem nō ita multū, quendam Ioannem 300 annis uixisse, (quem ideo de temporibus uocant) non audiuit referri, & legit? Illa sanè ætas aucta per frugalitatem & parsimoniam, multo mirabilior est prisca illa: in qua nō multis corruptelis laborabatur, si utramq; ad nostrā conferas. Ne autē desit publica fides (quo Pontifice, nunc non succurrit) bullæ Romæ seruantur, quibus testatū posteritati uoluit Germanus quidam, quodā casu se 500 annis uixisse. Ita de se refert: Aliquando captum à piratis se regulo cuidam in Arabia fuisse uenditū; multis uerò post annis, quū alius eorū finium regulus per legatos eum saluaret, dono ei misit quoddā phar macum, quo multos in annos, ut aiebat, uitam prorogare liceret. Cuius periculum in se quū rex facere nollet (ut sunt omnia tyrannis suspecta) captiuum Germanum iubet experiri. Quo factū est, ut post quingētos aut paulominus annos Romam adierit, uolueritq; publicè hoc significatū diplomate pontificio. Nobilis foemina in Angliā, (quam à Tormeriacō dicūt) dum uenationi instat, incidit fortè fortuna in alabastrū unguento plenū: quo perunctus rusticus ad 300 annos incolumis

Harum Io
 sephus me-
 minit in
 Antiquit.

incolumis perstitit, nisi plantæ pedum (quam nō unxerat) dolore laborās. Sunt
 multa eiusmodi, in quibus si artē miramur, quid de naturæ & Dei potentia iu-
 dicandum: Lucianus de Macrobijs scriptū reliquit, multos ferē ad ducentos an-
 nos peruenisse. Verū nullum est exemplum tam memorabile, quā Artephij
 magi, (de quo Rogerius Bachonus) qui dum orbem pererrat, arti studet, de illa
 scribit, arte medendi fecit, ut ad mille uiginti quinque annos perueniret: quod in
 experimentis magicis scriptum reliquit. Nullus uerò eas temporis metas, qui-
 bus uixit primus parens, nisi ægrè admodum, potest superare. His patet, si post
 deprauatam naturā tantum uixit Adam, utpote 930 annis, quid auxilio Dei po-
 tuisset. Ut ad rem igitur redeamus, ea fuit primi hominis conditio, posse mori
 & posse non mori: post deprauatā uerò, quæ nos omnes infecit, naturam, posse
 mori, & nō posse nō mori. In restituta autē à Christo natura, posse nō mori, & nō
 posse mori: quod ex gratia, non ex natura est. Quum itaq; homo deus Christus
 nostram carnem sumpserit, uademq; pro homine erga Deum patrem seipsum
 constituerit, conditiones carnis ante dictas in se recepit. Nam si diuinitatem spe-
 cies, quæ sibi corpus iunxerat, poterat ui illius nō mori. Si nostrā necessitatem,
 & eius immensam bonitatē, omnino necesse mori habuit. Demum eadem caro
 suscitata, tertium statū confirmauit. Et item: cōmunem habuit cum homine in-
 nocente & primo peccati immunitatē, poenam & cæteros defectus à depraua-
 to, à tertiā conditione, quæ est eorū qui illi dederunt nomina, gratiæ plenitudi-
 nem: quæ maxima quidē in sanctis, sed tamen nondum cōpleta uidetur. Quar-
 ta est beatorū & diuinitatis, nec posse peccare, nec à Dei cōtemplatione abliste-
 re. Nam ipsa Dei Christi humanitas est in admiratione sibi iunctæ diuinitatis.
 Ita etiam habuisse duas uoluntates, & habere, cōstat. Humana sentiebat calami-
 tates nostras, fugiebatq; mortem: diuina omnino contrarium. Nam oblatu-
 quia ipse uoluit, itaq; tam necessaria fuit illius mors pro nobis, ut in suo corpore
 poenas nobis debitas lueret, ut omnino frustra alioqui uenturus fuisset. Merito
 namq; humano aut angelico impossibile fuisset erga Deum satisfacere pro deli-
 ctis nostris. Ex eius itaq; plenitudine omnes accepimus: alioqui præsentia non
 iuuisset, nisi in lustratæ eius nomine carnis nostræ natura purificationem pristi-
 nā reposuisset. Verū si repurgauit baptismo in eius sanguine fieri solito, quare
 omnino non reddidisset pristinā libertatē, & ut qui intinctus est, aliū generet
 sine seminis peruicacia: Est in rebus humanis perfamilia-
 re exemplū. Infite gem-
 mæ emblemata, surculus trunco ignobili & agresti, faciunt ut fructus à trunco
 degeneret, atq; omnino naturā emblematis sequatur, priore natura ueluti mor-
 tua & abolita. Itaq; fructus illi nō naturæ primæ, sed accessoriæ naturæ referunt,
 quādiu sunt in usu. Verū si inde semina ex quouis optimo fructu terræ optimæ
 mandentur, nō pariunt arborē surculo similem, sed omnino ad primā naturam
 redeunt: ita & in Christiano homine. Si baptisatus sit, & facit fructus poenitentia
 dignos, acceptatur à Deo, & boni sunt: si uerò illius proles sacro baptismo nō
 abluatur, proculdubio quicquid pariat, agreste est, & à primæ naturæ uitio de-
 pendens. Alia est ratio longè præstantissima, quod pro homine oportuit Chri-
 stum pati, (nec tantū prophetā agere, deinde in cœlū timore mortis rapī, ut uult
 suadere Muhamedes) et quæcūq; causa peccati illi debebatur, exoluere. Persiste-
 mus uerò in nostro de uadimonio exēplo. Miserè perditū hominē, & sibi more
 ne omnīū quidē mortaliū opera poterat recōciliare deo, quin omnes miserrimē
 perirēt. Cui itaq; rei maxime obnoxius detinebatur homo, mors erat: quo nullū
 grauius supplicium est in hac uita, eaq; duplex, & corporis & animi: de qua dicā,

quum de immortalitate animarum agatur. Tantam esse hominis erga Deum obligationem, ut vires totius orbis superent, recte conditionem humanam aestimantibus videbitur. Nam etiam si essent centum mundi huic pares, & ab innumeris habitantibus hominibus, non possent iuste rependere in solum unum hominem collatum beneficium. Quis cœli mundique amplitudinem consideret? hæc in rem hominis comparata est. Quis ea omnia, quæ ex istis elementis nata sunt, numeret? Sunt humani domini. Quis corporis dotes, sensum, motum, vitam, usum, auditum, odoratum, gustum, tactum, quis usum rerum, quibus in utilitate necessitatemque utitur, animo concipiat? Quis non admiretur & plane obstupescat, si attentius animi dotes spectet? Et hæc rependere homo poterat? scilicet. Quod si illis neglectis, etiam contra fecerit, qua poena iudicas dignum? Quis filius non notaretur animi ingrati nota, in quem pater minimam similitudinem beneficiorum partem contulisset, si non agnosceret, laudaret, efferretque datorem? Quanto supplicio dignus esset, si bellum etiam patri ipsi inferret, & seipsum demum perderet uolens uidensque? Ex his potissimum uideri potest, quam obnoxius homo diuinæ providentiæ sit, quamque ab omni parte reus: ut nil illi lenius ob merita deberi possit, morte, & proscriptione, perpetuoque exilio, ab eo patre, in quem tam nephanda commiserat: qui seipsum perdere, fratres omnes necare, patrem ex suis sedibus depellere uoluit, & quatenus mortuum ipsum licuit, fecit. Vas ergo ille noster filius Dei infinitus, mundo infinitis modis maior, ubi nomine hominis recepit, persolvere maximum debitum debuit. Mortem igitur subiit, eamque non uulgarem, sed inauditam, omnique genere suppliciorum cumulatissimam, postquam impertiri uoluit æternam in se credentibus salutem. Suscitatus enim, & cœlum ingressus, nobis in illius trunco insitis cœli aperuit, ut nouæ uitæ novos fructus in certam spem produceremus. Eadem est demonstratio à ratione summæ bonitatis eius. Nam proprium eius est, latè patere, & summa misericordia uti, et charitate inexplicabili. At charitatem nullus maiorem habere potest, quam dum ponit animam pro amicis suis. Ergo pro nobis Christus mortuus est, iustus pro iniustis. Quod ipsum si esset apud uos ulla antiquitatis cognitio, aut fides ueteri testamento (quod in dubijs tamen consulendum fuisse multis in locis Muhamedes) à uobis adhiberetur, locis innumeris, & uenturum Christum deum inter homines, & passurum extrema à suis cognosceretis. Ergo fratres charissimi, quicumque non creditis mortem & diuinitatem Christi, damnatus est, si de ea audiuit. Eheu unius hominis libidine & regnandi cupiditate peristis, damnati estis, quoniam extra uiam salutis estis. Innumera hominum milia unius falsa suasionem perierunt. Vestri principes scelesti hominis hæredes, opera uersutorum hominum uos in illis tenebris retinent, ne ad lucem ueræ cognitionis uenitis. Qui potest fieri, ut ullus uestrum resurrectionem credat, quamuis sapius in Alcorano scriptam, quum nullus eius fidem apud uos fecerit? Nos uero habemus præter eius fidem nobis traditam, etiam ducem, quem mortem pati oportuit, ut illius fidem faceret. Habemus & Mariam, & Ioannem euangelistam, qui ueluti Henoch & Elias cœlum in corpore petiuerunt. Familiare est ideo nobis sperare resurrectionem, uobis ludicrum. Nam si quis perpendat uitam multorum, & maxime uestrorum magistratuum, illis nil auarius, milite nil crudelius. Quibus apparet, nil illos post hanc uitam credere, nisi uerbis tantum. Alioquin enim modum expilationibus ponerent.

Magni autores et diuam Virginem et Ioannem obdormiuisse tradunt.

DE PROBATIONE ET CONFIRMATIONE DIVINITATIS
Christi ex operibus, & morte discipulorum & martyrum. CAP. XIII.

Quamuis in rebus humanis nil maiorem fidem de ipsis potest facere, quam illarum prima comprehensio: tamē quia obliuione, uarijs opinionibus, dubita-

dubitatione, negligentiaq̃, à notione & credulitate rerum semel probatarum
sensim deficit posteritas, quadam demonstrandi & repetendi assiduitate opus
est seu humana, seu diuina, seu mixta potentia fiat. Obliteratio uerò contin-
git, quum ob multa, tum potissimum ob assiduam rerum uicissitudinem, &
maiorum negligentiam. Humanitas ipsa formam diuersæ materiæ indies iun-
gens & mutans, hos in uitam productos alit, hos educatos absumit: ita & illo-
rum opiniones & scientias eneruat, quamuis remedium literarum huic rei me-
deatur. Dum bello eueritur prouincia, sacrae opiniones pereunt, malæ & no-
uæ irrepunt, & eo latius & facilius serpunt, quo sunt absurdiores, & à ratione
magis alienæ. Ita fit, ut à patribus aut maioribus accepta in paucos spargantur,
si bona sunt: si mala, in omnes. Nam & nostræ naturæ deprauatæ uitio, & so-
cordia, operaq̃ suggerentium dæmonum falsitas ipsa orbem infimum totum
serere regit. Veritas in paucissimis semper fuit. Et quia semper minor pars maio-
rem & deteriolem sequitur, ueritas non habet locum: aut si habeat, quia nul-
lus rationi potest repugnare, uerbis laudatur, factis proscribitur. Sed ut exem-
plo agamus: Quæ maior persuasio aut uerior haberi unquam potuit de homi-
ne diuino, quam de Mose est habita, quum portentis & miraculis suos sibi ille-
xit, tyrannum uerò magnam imperij partem amittere coëgit: Res est acta in
cœtu sexies centenorum millium hominum arma ferre ualentium. Nihilomí-
nus paucis post mensibus, post tot prodigia, post diuinitatis lucem præsentem
(etiam præsentem ipsa) coëptum est ab illis dubitari, num possent seruari à Deo,
quum interclusi mari & exercitu Pharaonis essent: Confirmauit præcedentia
diuinitus aperto mari rubro, illisq̃ transmissis, inter muros aquarum, hostibus
ad unum interemptis, & ab aqua sedes repetente suffocatis. Paucis diebus post
transitum maris & prima miracula, ob modicam sitim dubitatum est ab omni-
bus de potentia Dei: quam repræsentari uoluit, non naturaliter aquas à puteis
exhibendo, sed ex loco planè sterili. Monte omnino rupeo copiam tantam ex-
hibuit, ut à flumine amplissimo tanta haberi non posset. Non ita multum po-
teum, quum quicquam penuriæ paterentur, asseriebant non satis esse potentem
Deum, ut illos cibo donaret: quibus manna cœlitus missa contrarium suasisit.
Coëptum est demum de pulmentis conqueri. Fecit Moses, ut carniū cœlitus
missarū tanta esset copia, ut omnibus ex equo satis essent, et tenui et diuiti. Nam
Deus acceptator personarū non est. Ita tamen sua munera dabat Deus, ut inté-
rim magna multitudo morte præsentis suaderet cæteris, de diuina potentia nec
ambigendū, nec detrectandū eius amplitudini. Iam rebus omnibus plena mul-
tudo, oblita Creatoris, deū Aegyptiacū postulauit sibi fieri. Vnde magna ani-
maduersione opus fuit, ita ut cōtra Deū nemo amplius auderet mutire. Verum
ut in secundis rebus nostro Marte aduersas quarimus, uolentesq̃ perimus, cœ-
perunt factiosi homines, quod in Deum euomere non audebant, in Mosē ef-
fundere. Quum enim timore mortis non auderent dicere, quod animo uolue-
bant, scilicet, Quis constituit Deum super nos: in pijsimū ducem & ordinem
publicum insurgunt, dicentes, nil esse cur illi pareretur, esse in eo cœtu multos
qui possint id præstare, quod Moses præstaret: sibi itaq̃ etiam licere, saltē parti
multitudinis, in rebus sacris præesse. Sensit Moses, cuius oratio paulo antè iram
emollierat Creatoris: illosq̃ postq̃ illis ita uidebatur, permisit pro sua libidine
agere. Seorsim, ut sanctiores ab aliorū omniū cœtu separari, sibi thura acerrasq̃
desumere, sacros ignes adolere, itaq̃ Deum ostensurū, ecquid placeat ille ordo.
Secedunt factiosi, coguntur, adolent: mirum dictū, factū horribile, terra dehi-
scens uiuos absumit. Vide quid faciat posteritas. Præsentem (quatenus percipi ab
homine

homine potest) Deo, miraculis ducis, patentibus, eadem generatio uix credit, ea natio, quæ cum eo quotidie uersatur, detrahit. Post mortē uerò eius multo clarissima signa fidem sequentia successoribus Moſis sunt exhibita. Itaque quod à principio capitis dicebam, prima illa cognitio fuit longè maxima & certissima, ut qualis eſſet Moſes cognosceretur; uerum quū futura, quæ prædixerat, contigisse uidentur, tum demū confirmatur & uelut renouatur ea perſuaſio. Dux illi ſuccedēs idem in alueo Iordanis implorato Deo fecit, quod Moſes in mari. Innumera multitudo ſicco pede fluuij nudum alueū tranſit, molem in medio ob rei ſignū ponit. Verū iſta nō ſunt ſatis. Signis opus fuit ijs qui non tantū electo populo patērent, ſed uniuerso etiā orbi ſe propalarent. Siſtitur ſol, dum fidei hoſtes inſequitur cum populo Dei Iofue, diemq; multo cæteris longiorem reddit. Testis eſt Perſa, qui in diarijs cœleſtibus ſcriptū id reliquit; teſtis Græcia mēdax, hoc miraculi falſo Phaëtonti adſcribens. Quā minus mirū fuiſſet, ita credidiſſe, cum eſſet rudis rerū omnium, & ſibi noto nebuloni diuinā potentiam adſcripiſſe, niſi rudis illa opinio ſuos habuiſſet teſtes eruditionis etiā ſeculi homines: ut non fuit ullum in Græcia tam impudens mendacium, quod fide & teſte caret. Ea ſolis ſtatio, quæ toto orbe aſſentiente fuit, uifaq; eſt, conflagratio putabatur. Sed autor dignus græca crudelitate fuit, cui ſuffragia dedit poëſis. In ſumma quoq; admiratione fuit in toto orbe regressio ſolis facta ſub Ezechia, literarumq; monimētis apud Perſas cōmendata: quæ alteri cōflagrationi fortaliſis dedit apud Græcos originē. Tempora nō conſentire, quid mirum? Literæ humaniores apud Græcos nil certi ſexcentis ante Chriſtū annis habuerant. Homerus enim etſi paulo fuit ætate ſuperior, ut qui circa tempora Solomonis uiuit, nil tamen habet hiftoriæ, cui fidem meritò adhibeas. Illo 400 anno poſterior Herodotus, uix fidem etiā in Græcia meretur. Res enim iam pridem alijs in regnis geſtæ, fama tantum deferente, longitudineq; itineris uires acquirēte, tum demum acceperant. Sed ne longius digrediar, ex innumeris facinoribus ſuccellorū nutu diuino factis, fidem longè grauiffimā Moſes meruit: quoad uenit ille quē ipſe prædixerat uenturum, de quo innumera oracula ſancti prophætæ prædixerant. Tunc Moſes celebrari deſijt, noua luce oborta, Ieſu Chriſto homine Deo nato: qui etſi ſatis magnā autoritatem fidemq; meruerat, cuius nullum miraculū non fuit (niſi quū aliter uoluit) in conſpectu ſaltē mille hominū factum, idq; uarijs in locis & regionibus: tamen longè maximā habere cœpit, quū illius ſolo nomine inuocato, aut etiā ſolo crucis ſigno, omnes eius diſcipuli ea omnia miraculoſe ederent, quæ edebat ipſe proprio nomine: & ſi ſe obtulit occaſio, longè maiore præſentia diuinitatis, nil Deo arduum aut impoſſibile offerebant. Morborum omne genus ſanabant, mortuis corporibus etiam prophetijs uatis uitam animamq; reddebant, quam multis poſt annis ſeruabant. Demones corpore pellebant. In ſumma, nil erat illis arduum: omnia poterant in eo, qui eos confortabat Ieſu, Chriſto. Quod quamuis uoluit toto ſuæ perſuaſionis tenore eleuare Muhamedes, tamen nō in uno loco tantum coactus eſt id ſateri, uel ut ueri aliquid falſis miſcendo, illis blanditijs alliceret ſimplices Chriſtianos, qui ipſi miracula uiderant & legerant. Ait enim, uiros uestibus albis indutos (quos Apoſtolos intelligit) edidiſſe miracula: et de illis proponit parabolam in Sora ieſſu. Sed confirmatore illo nō eſt opus, niſi ut poſſint infelices Muhamedici

dici ad Deum redire. Agite o ueri amatores, diligentius perpendamus omnia,
 & conferamus mundi opiniones cum operibus fidelium in Christo credentium,
 hominesque reuera immutatos uideamus. Mundus iste (intelligo hanc hominum
 colluuiem ex arbitrio fortunae dependentem) quid scelerum non committit: quid
 fraudis non commiscitur: quas tragedias non excitat: quod ius tam sanctum &
 inuiolabile, quin peruertat, consequendarum opum, fauoris aut gloriolae gratia:
 In mille discrimina ruit homo, dum se sibi pacem iure uel iniuria comparare pu-
 tat: & dum sibi uitae diuturnioris argumenta quaerit, perpetuo mortem comitem
 adductus, accersit. Homo autem Christo semel & ex animo & ex signis reuera
 se praebeat, ne quicquam committat bonitate diuina indignum, ut ea hominibus de-
 bidinem exuit, nullam sui corporis curam gerit. Quicquid habet, id alijs, non si-
 bi comparatum cupit: nullius rem appetit: suam omnibus largitur: hostibus bene-
 precatur, fouet beneficio, patientia frangit, mortem quam scelus admittere ma-
 uult, in summa, se suaeque omnia abnegat potius, quam contra ius & equum faciat.
 Quam sententiam quamuis multi ethnici scripta reliquerunt, nullus tamen illam
 factis confirmauit. Aristoteles scriptum reliquit, Plato probauit: melius esse mori,
 quam contra uirtutem agere. Virum bonum ita pinxit Horatius, qui peius leto fla-
 gitum timet. Verum illa sunt uerba, haec sunt facta. Quem mihi dabis ex mundo,
 qui mori maluerit, quam flagitium committere: At omnes fatebantur esse melius.
 Ergo nullus non agebat contra conscientiam, seipsumque condemnabat. Ita sub Sa-
 tana & natura deprauata erat, ut in boni cognitione suum iudicium, non reme-
 dium cernerent. Christiano autem uere pio tam durum facinus iniquum admittere
 uideretur, ut plures centies milies millenis perierint, & ueri assertionis & falsi re-
 pudiandi gratia: scelerisque timore ad mortem paratissimi: quoque maior uis diui-
 nitatis uideretur, etiam infantes sponte & pertinaciter in mortem ruebant: ne
 scelere aliquando perirent, qui scelus omnino ignorabant, iam ante discretio-
 nem a sancto spiritu acti ad felicitatem. Quod quum uiderent principes mundi,
 Satanae furoribus acti, grauius supplicium se inferre puellis & uirginibus noue-
 rant, si illas darent lenoni, quam leoni, ut inquit Tertullianus. Nam nullae ferae,
 nisi uolente eo qui offerebatur, attingere sacra corpora audebant. Ea constantia
 contra totius mundi iudicium animis inhaerens Christianorum, reuera Deum so-
 lum immutasse eorum hominum mentes arguit, praesensque futurae uitae premium
 ostendit. Nam qui alioqui fieri posset, ut omnino ab aliorum hominum mente &
 opinionibus corruptorum sensu ita essent diuersi: Quum praecipue ipsidem elemen-
 tis & animo, atque ceteri constarent: qui inquam fieri posset, nisi ea immutatio ab
 autore Deo proficisceretur: Nam ille solus, quam composuit naturam, alterare no-
 uit, nec est quod ipsi tyranni & carnifices in magia tantam uim inesse dicant.
 Nam omne genus magorum conficiebat signo crucis minimus Christianorum.
 Praeterea, ut inquit Tertullianus, aureis sane uerbis: Omne malum aut timore
 aut pudore natura perfudit. Malefici denique gestiunt latere, deuitant apparere,
 trepidant deprehensi, negant accusati, ne hosti quidem facile aut semper confi-
 tentur: certe damnati moerent, dementant in semetipsos mentis male impetus,
 uel fato uel astris imputant: nolunt esse suum, quia malum agnoscunt. Christianis uero
 quid simile: Neminem pudet, neminem poenitet, nisi plane iam ante non fuisse. Si
 quis denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit. Interrogatus uel ultro confite-
 tur, damnatus gratias agit. Quid hoc mali est, quod martyrialis mali non habet ti-
 more: pudor: tergiuersationem, poenitentiam, deplorationem: Quod hoc malum est,
 cuius reus gaudet, cuius accusatio uotum est, & poena felicitas: Hec Tertullianus.

Quae

In Apolo-
getico,
cap. 1

Pij qui ho-
die credūt
Euangelio
in Germa-
nia et in a-
lijs regioni-
bus, nō con-
tēnūt uera
miracula:
qualia edi-
derunt apo-
stoli in no-
mine Chri-
sti, et qua-
lia deus edi-
dit sepe in
memorijs
martyrū,
ut testare-
tur eorum
sanctitatē
et uerā re-
ligionem.
Sed iidem
mendacia
signa tribu-
unt diaboli-
cæ opera-
tioni. Cu-
iusmodi fa-
cta sunt in-
ter ethni-
cos, et ho-
die fiunt in-
ter Turcas.
Cuiusmodi
Paulus tri-
buit Anti-
christo, et
August. 20
lib. de Ciui-
tate Dei.

Quæ quum perpendo, non possum non indignatione permoueri, quod pesti-
feri quidam homines, orbis incendia, pestes, longè ipso Mahumeto, tyrannis,
& ipso etiā Satana deteriores, diuina miracula ausi sunt adscribere diabolo, quū
inuocatione nominis Christi & Dei fierent. O pestem inauditam, o uirus a quo
totius orbis ruina procedet. O pestem antichristo ipsissimo deteriorem. Parum
fuerat, ordines sacros & publicos euertere, incendium in medium Christianis-
mum immisisse, sacrosancta sacramenta pedibus conculcasse, euangelium lace-
rasse, placita apostolorum euertere: nisi etiam dæmonem terribissimū fuisse illum
dixisset, sub quo tremuit infernus, quem ipse Satan cum suis milies fateri deum
coactus est. Quid enim aliud est rogo, cōculcare Christum pedibus, dæmonem
dicere, illumq; negare Deum, quā asserere, dum sanctum eius nomen inuo-
catur, dum a sanctis eius martyribus precibus contenditur, ut implorent sanita-
tem, malum dæmonem miracula operari? Verum meritò nō credit posse quie-
scere sanctos, qui eorū mortales animos credit, aut saltem ad iudicium usq; nō
esse in rerum natura. Nam id sibi uult somnus eorū saltem, qui ab Euāgelio ita
se imbutos falsò gloriātur hodie. Sunt semina ista maxime imprudentis ho-
minis, ordinis diuini euersoris. Inde orti sunt Anabaptistæ, Catabaptistæ & apo-
stata a Christo Iudæi. Nam quotquot ea hīc formauit opinio, ferè aut nunc sunt
impij: aut de Euāgelio crebro loquentes, uita ab Epicuræis, & ex legibus homi-
nibus nil differunt. Verum de his alio loco. Ad propagationē euangelij redeun-
dum. Quot rhetores etiam eloquentia summi potuissent absolutissima dicendi
arte id persuadere, quod rudes & literarum omnium ignari piscatores suasere?
hominē cruci affixum esse Deum? Idq; apud auditores exultissimos, omniq;
genere literarū ornatissimos? florentibus & literis & fortunæ rebus, inq; sum-
mum adductis? Opera sanè nō fuit humana, abiectos homines, opulentos, prae-
dentes, excultos, nitidosq; non tantum uicisse, sed quā plurimos etiam ita in
suam traxisse sententiam, ut & ipsi mortem spontē ultroq; subirent pro nomine
Iesu. Quanto erat res a sensu humano alienior, tanto fuit uiuacior. Imperitia ho-
minum suasit fūco rhetorico facilius. Verum illa opera & uita Deo plena longè
maximam fecere fidem. Nil in occulto gestum est. Quum totius orbis celebra-
tissimū imperiū floreret, adeo ut nil illi posset addi, moleq; iam laboraret sua,
cum exultat a Græcis disciplinæ iam ad summum inter Latinos uisæ sunt, uoluit
summa, quum natura, ars, & fortuna contendisse de potentia uisæ sunt, uoluit
Deus per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Omnium doctrina-
rum cognitio rusticitati herbā porrexit, fortunę temeritas sensim nuditati cessit,
cultus omnis corporis neglectui. Vnde eo grauior conflictus, quando Satanas
in suis dominium exercebat, per patientiam ueritas uictrix remanebat. O si
mihi linguæ forent centum, oraq; centum, ut ista possem saltem ichnographice
pingere. Cessit inuitus Satan, cessit orbis imperiū, falsa religio humanis con-
tinentiam Christo cessit orbis potentia, non ista fortunę temeritati coniuncta, sed
ea quæ uero repugnabat. Cognouere principes perinde ut plebei, nil cōditio-
ne se a cæteris hominibus differre: se Deo & hominibus ut fratribus omnia de-
bere. Habituauit lupo cum agno, summus tyrannus uirtute Euangelij actus de-
sijt tyrannidem in agnos exercere, fratris loco omnes subditos coepit habere. In
summa, omnia inter suos unum fecit Christus. Quod si hodie nō sunt huiusmo-
di Christiani, uitia sunt hominum, & temporis, non fidei. Nam omnia peruer-
tunt homines. nec miraculis unquam desijt per prædicationes Euangelij seipsum
orbi aperire, quoad omnibus patuerunt, nonnullis uisere miracula: hodieq;
ubi

ubi in orbis parte recens nobis aperta sit ad Euangelium accessio, miraculis etiam & signis consequentibus in nomine Iesu Christi fieri solet. Quibus omnibus confirmatur maxime Euangelij ueritas, & Christi diuinitas, eiusque cum suis presentia: quod nisi Deus esset, & reuera passus, non posset fieri. Verum si fuit admiranda Iesu Christi uirtus ea in animorum & sententiarum alteratione suorum, potissimum autem in constantia martyrum, atque miraculorum editione, longe maxima in Euangelij traditione fuit: de quo paucis est agendum.

DE FIDE CERTA ET AVTHORITATE Euangelij. CAP. XV.

Quum Christus omnium rerum ea nuditate esset, ut ne ad quietem quidem corporis uel tantum soli, quantum feræ suis in scrobibus habent, possideret, eaque simplicitate & mansuetudine, ut nil innocentissimis pueris cederet, ea demum sapientia & prudentia, ut à nemine uinci posset: quem magistratus Iudeorum ob rerum tenuitatem & sui neglectum omnino etiam indignum consortio putabant, quem rursus rerum imperiti eius miraculis & doctrina acti, eo quod contra animi sensum nunquam adserunt, aut deum, aut prophetarum summum iudicabant, qui factum est, ut sine ulla uis, sine humanæ sapientiæ fūco, in illis locis ubi egit uitam, intra 30 annos fuerit eius recepta persuasio, nisi & eadem planè quæ gesserat, docueratque, inculcarentur sine ulla accessione, miraculisque ea prædicantium confirmarentur? Quomodo fieri potuit, ut quæ uidebantur tam diuersa in homine, in unum ita coaluerint, ut ijdem sensus eius doctrinæ resultarent, & conformes fierent, probarenturque ab omnibus (præter infandum magistratum retinendæ humanæ potentiæ causa repugnantem) quæ in uita gesserat docueratque? Diuinum est opus Euangelium. Nam statim à morte eius scriptum & prædicatum est à Mattheo: cui paulopost successit Lucas, homo rerum humanarum peritissimus: non ita multa post Marcus successit, Petri discipulus: quibus omnibus imposuit colophonem Ioannes. Nec tantum hi scripsere, sed ad 14. quæ uiderant scriptis retulerant, explicauerantque latius alij quæ ab alijs ommissa erant. Quæ omnia prædicata sunt non tantum externis gentibus, sed prius in iis locis, in quibus uersatus erat: ubi quamuis plures magistratus Hebræi refragarentur diuinitati eius, tamen quoniā res ita gestæ essent, ut scriptæ erant, referebanturque, nullus unquam quicquam negare potuit: quod est indubitata fidei argumentum. Nam si quid falsi legisset, scripsisset, aut recitasse comperti fuissent illi homines autoritate humana omnino destituti, & ob neglectum splendoris aut gloriæ etiam infensi, quis non statim illos mendacij arguisset? Quis non exhibilasset? Verum tantum abest, ut præsidium humanum Christus in principio suæ religionis uoluerit amplecti, ut etiam si quid accederet, probatum id nollent. Sacrosancta eius ecclesia, in qua præsens regnat, quum tantam multitudinem scriptorum Euangelistarum uideret, censuit numerum statim redigi ad quatuor, quibus nunc utitur, tum ratione humanæ persuasionis tollendæ, tum quia propheta sanctus prædixerat futurum ut quatuor animantia, quibus similitudine respondent, laudando Creatori satis essent. Ezechiel primo cap. dum spiritualisationes sublatas à persuasionem Euangelij uellet, id significatum uoluit. Quod autem tribus Clementis, Petri discipuli, apostolorum socij, etiam summi post Petrum pontificis. Nam quum uideret ecclesia illum scripsisse plura de Petro, cuius opus etiam acta pollicetur, & rationibus humanis confirmasse, gentilesque summa eloquentia & proprijs eorum persuasionibus confodisse, noluit librum illum sacris &

Lucas act.
i. significat
multos con-
natos esse
historiam
euangeli-
cam cōte-
nere, non
autē præsti-
tisse.

Nō opinor
 autorē lo-
 qui de im-
 presso Cle-
 mente, sed
 de germa-
 nis eius li-
 bris, qui di-
 cuntur in
 Italiae bi-
 bliothecis
 asseruari.
 Non quidē
 argumen-
 tationum
 formis scri-
 ptura an-
 xie utitur:
 ceterum
 omnia con-
 stant soli-
 dissimis ra-
 tionibus.

canonicis adnumerari, ne, quum ipse Christus autoritate & miraculis sibi quā-
 facit, uideretur etiam humano egere praesidio. Oportebat enim assensu, non ra-
 tionibus tenues primorum Christianorum animos imbui, antequam ullam ea-
 rum rerum quas credebant, caperent rationem: non secus atq; puerorum rudi-
 mentis fieri solet, ut olim ad maiores doctrinarum gradus ueniant. Certē opere
 Clementis nil totus orbis doctius habet, quod ad earum rerum quas tractauit,
 rationes attinet. Omnino enim & nostra ponit & confirmat, & aliena destruit
 & refutat. Quod uerō eum sensum habuerit ecclesia, ut nollet rationibus uti, id
 ubiq; in libris nostris uidetur. Nam ut de ceteris taceam, quid Ioannis summi
 lio mirabilius? Quis diuinitatis magnitudinē explicat altius? Ut etiam summi
 philosophi fateantur, quicquid unquam Plato & ceteri de diuinis tradiderunt,
 esse paucissimis in eo cōprehensum: & tamen nullam subiungit rationē. Idem
 de Paulo iudicandum. Nam si unū alterū ue locum excipias, nunquam huma-
 nis rationibus pugnat, sed ut ipse inquit, ostensione fidei & uirtutis in Christo
 Iesu. Quid ergo dicemus? Tot autores sanctissimi cur rationibus egerūt? Mul-
 tis postea seculis & autoritate & ratione pugnare sunt coacti, obortis & in nos
 armatis philosophis, ethnicis, Iudæis, hæreticis. Illi quia rationibus nos impete-
 bant, etiam suo gladio erant iugulandi: alioqui si eorum autoritates aut ex alijs
 decerptæ, aut à nobis mutuatae non fuissent, locorum collisione explicationeq;
 naturæ aperiendæ, procul dubio quam nobis adscribimus in rem suam ob rem,
 sent, detorquēdoq; corrupissent. Fuit itaq; ratio adhibenda, quum eam uertil-
 tum potissimum, ut adulto orbī iam solidioris eruditionis capaci sensim ratio-
 nes rerum, quatenus humani intellectus modus patitur, & rerum conditio per-
 mittit, instillarētur, aperirenturq;. Satis enim habuit Christus, uicem praecepto-
 ris omnino in hac mortalitate gessisse. Quum esset abiectissimus, ignotissimus,
 & contra iudiciū humanum recipiendus, noluit humana opera fieri, ut pro-
 baretur, ne sibi quicquam arrogare posset, quod sua arte & industria, eius aucta
 esset persuasio. Voluit paruulos rerum paruorum capaces elementis literarum,
 syllabarum nexibus, connexui partium assensum præbere: antequam ad earum
 rerum notionem, quæ literarū monumentis seruantur, pertingeremus. Discipu-
 lo autē bene educato, & magistro optimo digno, licet per se (quamuis non capiat,
 tiones rerum quas iuuenis cōpīt perquirere: ita tamen, ut si omnia non capiat,
 non ideo aliter esse putet, quod non cōcipiat tam magnarū rerum modum: sibi
 interim fidem faciens ex his quæ uerissima cōperit, ex autoritate tamen præce-
 ptoris inde olim credita. Nam ea est nostræ imbecillitatis tenuitas, ea demū re-
 rum etiam minimarū obscuritas, ut si à minima nostra cognitione nobis scien-
 tiæ fidem facere uoluerimus, proculdubio id, quod nos maximè olim scire pu-
 tabamus, id nos maximè ignorare fateamur: atq; si eam naturæ particulā, quam
 nos perspectam habere credimus, cum ea quæ ignoratur mole, cōparemus, pro-
 culdubio id ipsum uix rationem gygarti aut milij ad uniuersum habere sentie-
 mus. Nam ut à maximis incipiamus, Cœlestia omnia & intellectus illos, quorū
 effecta hīc uidemus, priuatione non habitu concipimus. Ex inferioribus uix ea
 nobis sunt de superficie perspecta, quæ ante oculos quotidie habemus, ea quæ
 tenus nobis utilia sunt. nam alioqui superficie tenus. Et quæ nouimus, interiori
 uirtute neglecta ignotaq; scimus ex demonstratione, præcedente assensu no-
 scimus. Nam qui non fuerit assensus huic conceptioni, linea recta quid sit, aut
 trigonum, nulla alia ratione quā quia est, nunquam quicquam demonstratio-
 nis capiet. Fecit uerō Deus, ut facile omnibus primis notionibus acquiescamus.
 Quæ omnia Paulus ille noster θεὸν ὁρῶν cognoscens dicebat, Nil me arbitror
 inter

inter uos scire præter Iesum Christū, & eum crucifixū: perinde atq; si diceret philosophus, nil mihi tam certū est, quā quatuor esse elementa: aut geometer, nil certius noui linea & puncto. Longē autē maximam fidem & auctoritatem affert Euangelio, auctorisq; eius diuinitatē probat, quod ea etiā suasit, quæ ex diámetro pugnant cum rationibus humanis uulgō receptis. Nec enim sapientum aut iustorum contrauenit rationi. Nam pleriq; philosophi rationes eius contra sensum uulgarem tutari sunt conati, iusti eas probarunt. Verū duplici ratione nunquam potuit, quod docebant, suaderi. Prima, quod aliter, id est male uiuebant; aliter, id est bene docebant. Altera, quod diuinus ille spiritus persuasionis diuinæ fomes longē aberat ab illis hominibus, qui nec honorādī Dei cura, nec uitæ propriæ emendandæ studio, sed ostentationis & gloriolæ ex hominibus captandæ causa ea docebāt. Alioqui si spiritus Dei adfuisset, quamuis uita non omnino respondisset, proculdubio cuius ita suauissimæ, ut nil prius quā operibus id probare auditor satagisset? Nam & multi uiri nequam in nomine Iesu Christi etiā docuere, & miracula ediderūt: quo maximē patēret ea miracula & uerba non ab homine, sed à diuina uirtute ordinēq; proficisci. Prescripta illa, quæ sunt aliena magis à sensu multitudinis, huiusmodi sunt: Omnes homines ueluti fratres Deiq; filios ex æquo diligere; & potius propriæ etiā uitæ iacturā, quā eius præscripti neglectum admittere: iniuriā æquo animo accipere: Hostibus bene precari: Vindictā negligi, Deoq; seruari: Et parentibus & fortunis & incolumitati & uitæ uerī assertionē & uirtutis actionem præferri: Spontē & ultro in pericula ruere, modo & ueritas & hominis salus seruetur. Accedat his suadendis Demosthenes, Cicero, Aeschynes, Hortensius: utriusq; linguæ quæuis lumina hæc proponant, rationibus agant, beneuolentiam capient, insinuationibus irrepant in animos, attentos, dociles, beneuolos faciant, & siquid aliud prestigiosæ eloquentiæ machinamentū est adhibeant: si ita persuaferint, ut ullus sit, qui illorum lenocinio captus spontē ista subeat, operibusq; testetur, herbam porriget ueritas. At dum rerū omnīū egeni piscatores, eloquentia potissimum destituti, hæc proponunt, illis creditur. Quoniam non ipsi sunt qui suadent, sed diuinus ille spiritus, qui corda omnīū emollire, & quouis flectere nouit, orationi illorū attentionē & beneuolentiā in sibi electis cōparabat. Vbi sanē in summa arte quicquam non est positū, non est certē, ut illud fieri possit, quū inferiori effici nequeat. Quum autē fieri uideatur, non ab arte industriā ue humana, sed à diuina planē potentia fieri cōstat. Atqui quotquot dedere nascēte Euangelio suauitatem nomina Christo, non unum tantum aut alterū istorum præscriptorū persuasum habuere, sed in uniuersum omnia tenuit, credidit, docuit, opere firmauit, quisquis Christianus fuit. At dicet impius, illi uestri indocti sibi similibus & indoctis suasere. Nullum doctiorem in suam traxerunt sententiā. Quamuis nullos humanis disciplinis & uario doctrinarū (quæ solent gloriolæ opinione magnā in hominibus malis uanitatē infundere) genere ornatos, habuisset prima fronte nostra persuasio, nil sanē mirū esset: quū ea præscripta, quibus utitur frequentius uita externa, fucosq; illita, à placitis quorundā pallio & barba tenus philosophorū pendeat. Verū quotquot ueritatis, nō auræ popularis amor ad sapientiæ amorē traxit, eos omnes assecras habuit nostra religio, si de ea audiuerint. Atq; ut pateat, ē multis paucos producā in mediū. Nolo attingere, quot magni nominis homines ex gente Iudaica in summo magistratuū & dignitatū fastigio collocati, maluerint probrosē suo senatu pelli, quā à Christo desciscere, ut Nicodemus, Gamaliel, Iosephus Arimatheus. At quæ summa fuit in Iudæis literarum humanarum cognitio? Quis cultus? Maximus sanē, uel eo argumento, quod

nullus inter doctos habebatur, qui non in Græcarum literarum cognitione esset
 admodum uersatus: idque erat iam à temporibus Alexandri. Quis enim non ad-
 miretur paucis post illum annis septuaginta duos senes ab uno senatu Hieroso-
 lymitano potuisse detrahi, & ad Ptolemæum regem pro legis interpretatione
 duci? Aristobulus nonne fuit eloquentissimus? Philo ex Iudæis potuit Platoni
 comparari. Iosephus historiographus clarissimus quanta esset in Iudæis literarum
 humanarum cognitio satis aperuit, dum eloquentia & humanitate nil Græcis
 cedit. Erant ergo non ignari rerum humanarum Iudei. Quare igitur non omnes ac-
 cesserunt ad Christum? Opes, magistratus, gloria, honos, fumus, aura popula-
 ris, quæ omnia erant aut relinquenda, aut nihili facienda, obstitērūt. Quod ipsum
 ne mirum sit in Iudæis, in omni gente & prouincia locum habet. Quotquot enim
 seu in aulis principum uersantur, seu magistratuum funguntur munere, (si pau-
 cos excipias) tantum abest, ut ueræ causa uel minimum detrimenti accipere ue-
 lint, ut etiam nil sacrum sanctum uere habeant, modo sibi aut suis prodesse, atque ho-
 norum fumos comparare possint. Is est mundi morbus. Ex eloquentia ipsa uide-
 bis Lucam fuisse peritissimum Græci sermonis. Præterea ex artis professione phi-
 losophiam necessario eum diligenter legisse constat: alioqui medicus esse non
 poterat. Non loquor de Paulo, qui coactus accessit post multa nostris illata dam-
 na. Ex scriptis uidentur Paulus, Dionysius Areopagita, Egnatius, Hierotheus,
 summi Platonici. Quid memoræ Aquilam, Apollon, Timotheum, Iudæi ge-
 neris? Quo erant doctiores, eo citius ad nostros confluebant. Quid Egellippo
 doctius? Quid Philone iuniore maius? Nostra illi probare uita & scriptis sata-
 gerunt, Meletius, Iustinus, Quadratus, Aristides, Melito, Theophilus, Mode-
 stus, Tatianus, Musanus, Bardesanes, Apollinaris, Miltiades, Apollonius, in-
 numerique alij, tum Græci tum Latini, non minus eloquentes quam sapientes,
 qui omnes pro nostra religione ad imperatores Romanos contra falsas persua-
 siones scripsere: non tantum nostra probare, eorumque præscripto uiuere uolue-
 runt, sed ab imperatorum digredientes aut familia aut familiaritate, amicitia & for-
 tunis, ausi sunt etiam scriptis adoriri ipsos imperatores nobis insensibilissimos, uan-
 nitatemque falsæ persuasionis illis detegere, & nostram insinuare, atque demum pro
 ea asserenda mori. Si quis sibi uult fidem facere eruditionis, quæ in Clemente erat,
 legat eius recognitiones (ut uertit Rufinus, quamuis interpretæ admodum à
 maiestate auctoris recessisse putem) uidebit tamen orbem disciplinarum illi fuisse
 familiarissimum. Extant Iustini opera, idem de illis licebit iudicare. Quis non mi-
 retur senatorum Romanorum trabeæ ultro prætulisse crucem? Legatur Tertullianus.
 Extat Cyrillus, Lactantius, Victorinus, Arnobius, Origenes, Basilus, omnes
 inter ethnicos uersati diutissime. Hos qui legerit, uidebit nil Aristotelis, nil Pla-
 tonem cognouisse, quin longe diligentius perpenderit: & tamen Christi do-
 ctrinam & crucem prætulerunt uanis opinionibus & rationibus. Nolo in his am-
 plius immorari. Possem celeberrimis in omni genere literarum hominibus tan-
 tam opplere chartam, quantam & scriptis illinere: qui humanæ philosophiæ
 uanitate posthabita diuinam ita sunt amplexi, ut morte acerbissima & inauditis
 innumerisque tormentis confirmatâ uoluerint. Si autem quis obijciat, nec magnos
 fuisse uiros, nec magnis honoribus & fortunis auctos: nil moror quia conditio-
 ne fuerint, tenui an splendida fortuna, nil refert. Pauperes uidemus totis cona-
 tibus ambire diuitias opesque, quibus necessitatis leges à se depellere conentur:
 diuites nullum non mouere lapidem, ut undecunque partis fiat accessio. Quales
 illi ante fuerint (ut dixi) nil refert. Constat & spei & fortunæ splendide prætur-
 lisse, quæ ne hostibus quidem ausis optare. Verum qui fieri potest, ut ineffabilis
 ille

ille Creator leges à nostro sensu tam abhorrentes cōdiderit? Quum hominibus usui esse debeant, nō angelis, aut perfectæ cuiusdam naturæ? Ratio est in procliui. Vt dum illa uidemus, quæ ab ipso profecta sunt, non posse nisi iustissima esse, etiā nos ipsos in illis cognoscamus, quū nos tam deprauatos esse sentimus, atq; extra naturæ leges distractos, ut sacrosancta dulcedine nil nobis sit amarius, pace nil turbulentius, bonis, sanctis, iustis, honestisq; nil deterius, prophanis, iniquis, turpius uē putemus: maxime uerò ut fateamur, etiā quum omnia fecerimus, quæ in nobis sunt posita, nos inutiles seruos: implendiq; ea præcepta impotentes nos sentiēdo, auctori Deo etiā ea adscribamus, quæ à nobis facta cum eius auxilio fuere. Nam ille nos nobis dedit, nos in nobis uegetat, instrumenta quibus bene agamus suppeditat, et materiam, in qua nos exercere possimus offert. Lex diuina et Euangelica longè ab humanis differt tum multis alijs modis, quū potissimū à principio & fine. Tollūt enim illæ, aut potius minis tollere satagūt, uitia à Repub. quū emerferunt. At Deus optimus maximus etiā fomiti, & peccati radici, occurrit. Verbi gratia, de homicidio lex humana dicit: Qui sciēs uolensq; hominem interfecerit, mortē plectatur. diuina uerò: Si quis dixerit fratri suo racca, reus erit iudicio. Diligite inimicos uestros. Quare tam alto principio? Si non præcedebat odium, simultas, querela, iræ, contentiones, philautia, non fuisset locus effectui. A capite remedia sunt adhibenda. Vbi perpetuus amor, nunq; liuor, aut uulnus, aut mors esse potest. Quomodo igitur idem Deus sibi diuersus uidetur? In ueteri enim testamento dixit tantū, Non occides, Non moechaberis, &c. In nouo aut, ueluti illi maior prudentia accesserit, dicit: Quicumq; odit fratrē suum, homicida est. i. Ioan. 3. & Quicumq; uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam est moechatus cum ea in corde suo. Quid sibi ista uolunt? Populum Israëliticum (ut iam diximus) more sapientis pædagogi uoluit tractare. Itaq; ob duritiā cordis eorū, leges illas diuinas quidē, sed ciuilibus nō multo duriores dedit, ut per legē, quæ nihil ad perfectū adducit, uenirent tandē potius seminali, quā omnino malī ad legē euangelicā: quæ ipsa non tantū hominem ab exterioribus signis bonū, sed etiā interiori mente purgatissimum requirit. Nam quisquis talis est, quū in se habitat, nil planē grauiorū scelerū cōmittere potest. Gratia eam obrem merito lex Euangelij dicitur: illa uocabulo legis ideo nuncupatur, quod ueluti leges, quas naturali motu ceteris gentibus Deus dedit, bonum ciuilit̃er hominem constitueret. Quod intelligentes prophetæ, multis ante Christum annis omnia legitima ad puritatem cordis reducere satagebant. Solum itaq; Euangelion auctorem suum testatur scrutatorem cordium, radicibus conuellentē scelerum origines & fomēta. Verū paucis illę leges, quas mundus nō probat, aut si probat, uerbo tenus confirmat, quantaq; utilitatis in hac uita causa essent, si seruarentur, sunt sigillatim perpendendæ.

DE DIFFICILIORIBVS EVANGELII
præceptis. CAP. XVI.

Multis rationibus Christi leges perditis hominibus uidentur non ferendę: Muerum nō maiore ulla aliqua ratione, quā quod innumeris animi corporisq; uitij laborant. Quisquis bile feruet, illamq; frequenter irritare, acrioremq; reddere uel minima occasione solet, non ulcisci, esse impossibile iudicat. Qui in Venerem pronus ruit, fomentaq; undiq; querit libidinis incitandæ, nō potest ferre hoc præcepti: Qui uiderit mulierem, ut cōcupiscat eam, &c. Si quis gloriæ & furoris captatione tenetur, nunquam illi persuadeas, ut qui minimus & abiectissimus est, sit omnium maximus, Deoq; charissimus, & proximus.

Nam splendorem imperiorū, magistratuum, dignitatumq; omnium uideretur, qui ista astrueret, conculcare. Qui laborat auaricia, nunq; illud sibi persuadere poterit, melius esse dare, quā accipere; omnia gratis (etiā hosti) esse elargienda, nullum deniq; beneficij prāmium reposcendum. Ita in ceteris, ut quisq; est affectus, sic cōtra ea iudicat, quæ eius libidini nō inseruiunt. At quem non agit transuersum gloriæ ardor; quem non torquet & enecat ambitio? Cui uoluptas familiaris morbus non est? Quem non dementat uindictę rabies? In quem non exercet tyrannidem iracundia? A quo poenas nō petit habendi sitis? Nec unus homo dominium unius aut alterius tantum patitur, sed ea sunt naturæ uitia: ut si semel irrepserit quoduis illorum, hominemq; totum occupauerit, statim alia omnia ueluti satrapas & tyrannidis ministros accerset. O miserum hominē, qui unam ob culpam, quod te unum ignoras, hæc pateris. Esset uerò tolerabilius, unumquemq; suis uitij premi, sibiq; perire. Verum quo quisq; pluribus uitur, eo magis illa transfundere satagit in alios: ut quod in illo uidebatur esse uitium, iam omniū itidem cōmittentium consortio fiat laudabile, quia plures habet socios, & suæ opinionis collegas: quasi minus ardeat, qui cum pluribus ardet. Inde uitij in nomen uirtutis irruit, eiusq; sedes occupat: hinc uirtutis quidē uocabula in hac mortalitate splendide proferuntur, laudantur, efferuntur, in uitio uerò exercetur. Sanctarū legum Euangelij prætextu (quod uiderentur difficiiores hominibus mente & corpore perditis) introduxit suam persuasionem Muhamedes, ē diametro contra Christum pugnantem: quod eo fallacior, aut ad uindictam concitator, aut deniq; omnium uitiorum colluue perditior mortaliū nullus unquam fuerit. Nam una hora subagitare quindecim uxores suas cum ancillis ille gloriabatur. Quos autem habebat amicissimos, si uel solo nutu læssissent, in lecto dormientes cōficiebat. Ideo dixit suam legem esse inter uetus & nouum testamētū mediā, eamq; præclaris facinoribus huiusmodi ornavit. Non satis itaq; illi fuit perire, ut regnaret: sed quia uitia in eo carpebātur, ne uitia uiderentur, leges quotidie ferebat, ut omnibus eadem atq; sibi liceret. Vindictam, quam lubentissimē exercebat, ita lege firmatam uoluit: ut damnatum asserat, qui iniuriā iniuriā non statim compensauerit. Ita & in tota eius lege ut suis uitij patrocineretur, condidit leges suis sceleribus propitias: quod in uita & doctrina eius patebit. Non secus faciunt ferme ubiuis principes, & aulici, hominesq; in summo rerum fastigio positi. Quamuis enim legem de licentia scelerum permittenda non ferunt, dum tamen sunt exemplo, conscij uerentur alijs prohibere, quod ipsi committunt. Ita fit, ut unde ius in humanos debet profluere, inde labes & pestis serpat in omnes, ea una re, quod sacrosanctis Christi legibus non obtemperant. Si enim dum de uindicta (uerbi gratia) agunt, sibi hoc proponerent, primū se contra legem Dei agere, demū necessariū esse naturæ labem adferre, quisquis uindictam sectatur, infinitis ardoribus illum premi, qui proximi sanguinem sitit, aut sibi, aut alteri, aut utriq; esse perreundum, familiam parentes unā cum aduersarijs commissurum, cum summo probro posse uinci, sine gloria uincere, & hominē perimere, naturamq; ipsam, quæ uitæ & durationis causa erat, ē medio tollere. Qui ista omnia perpenderet, nōne satius longē duceret tot mala fugere, & patientia aduersarium uincere, quā leuis opinionis gratia tot discrimina spontē subire? Quum præcipue admissio facinore inuidiam à multis, dedecus à bonis, à paucissimis illisq; adulatoribus & inimicis nomine amicitiaē ementito, gloriam sit reportaturus. Taceo æternam facti pœnitentiā, æternas Erinnyes, neglectū Dei. Nam ista omnia leuia uideātur necesse est illi, qui ob leuiusculam opinionem spontē in mortem ruit.

ruit. At si iniuriam patiar, ait, impune, inuitabo mea patientia hominem improbum. Legibus potest compesci: iudicem conueni. At quia tibi pars in scelere est, & fortassis prouocasti, quem necatum cupis, maioris tuo arbitrio, quam equo & bono decernere. Si in alterum compensata iniuria tibi sanitatem, aut res quas per ipsum tibi perisse dicis, recuperares, merito quidem; si pedem abstulerit, & eius tibi esset utilis, tuo deperdito, ab illo uelles consequi: & sic in similibus. Id quidem esset aliquid. Verum quum nil aliud ex uindicta consequare, quam quod probri in eum intentas, mirum quid ita insanias. Illum nequam hominem & flagitiosum clamas, eo quod damnum homini dederit. At non uides, quod quum damnum illi inferre cupis, eadem scelera in te recipis? Nam damnum das homini. Sed ille prior dedit. Idem postea de te dicet. Itaque aternus erit uindictae causa infernus, & in hac & in futura uita. Vindicta Dei solius est. Qui illam suo nomine exequitur, negat deum, quem non credit iustum, & relaturum pro meritis premia. Nomine autem publico, aut afflicti egenique & ope indigentis gratia illam exequi, ea uero uindicta si aliter componi non potest, est aequissima. Verum hanc curat nemo: illam ambiunt omnes. Dicit aliquis: Id est a natura omnibus animantibus datum, ut se suaque tueantur. Est quidem animantibus omnibus quae lege carent, a natura constitutum, ut hostes conficiant, insectentur. Verum homini, cui ratio imperat, qui iudicio sibi moderatur, post primos motus in se descendit, cui sunt posita iura, iudices constituti, uia ad repensionem iniuriae patet, non est perinde atque bubus, equis, leonibus, in proprium genus saeuendum. Frustra enim leges ciuiles id prohibent, si ob id quod sit in natura positum, ideo sit agendum. Motus illi sunt ratione moderandi: alioqui in alia omnia discrimina ruat necesse est, Deumque esse neget, qui uindictam sectatur. Volumus omnia Deo praeripere, & nobis adscribere. Non secus atque si essent plures fratres in una familia eodem patre nati, unusque accepta ab alio iniuria, illam rependere uellet, auctoritatemque & arbitrium eius estimandae patri adimere, & sibi sumere: quum tamen constet uel uulgato proverbio, Omnes in propria causa caecutire. Sed ita inualuit opinio: Si non ulciscar, non sum nobilis, non animosus, non habebor bonus animosusque miles. Si est militem agere, necare fratrem aut socium: si nobile est, quod in alio condemnas, in te probare, bene habet. Quid alienis oculis & iudicij seruis? Quid ad te fama & alienum iudicium, modo nil te indignum te fecisse sentias? Non potes alieno iudicio mutari. Sis bonus: iudicent te malum, quantum uelint, non sis deterior: sin secus, cura ut emendes, quod improbant. Si desertorem in bello, si mollem & remissum in hostem uideant, si detrectantem imperia conspiciant, merito famae & honoris ratio erit habenda. At sumus famaque nil in rebus mutat. Nos ideo illa torquet opinio, quod nec Deum patrem iustumque, nec hominem uti fratrem habemus, credimusque. Hinc omnium malorum radix odium. ut nil sit sanctius aut uerius dicto illo Ioannis, Qui odit fratrem suum, homicida est. Iam satis patet, quanto suo commodo miser ista mortalitas diuino praescripto subscribat in condonanda iniuria, quantisque inuoluantur calamitatibus, qui contra sentiunt, dicunt, faciunt. Perpetuus illis ardor praecordia torret, continuus timor sanguinem cogit. Nam qui alteri uult haberi formidabilis, formidine etiam tangatur oportet. Quanto felicior ille est, qui responsione molli iram fregerit, durum patientia uicerit, beneficio ex hoc amicum fecerit, pacem loco belli acceperit, & ut uno uerbo dicam, omni officiorum genere sibi fratrem reconciliare tentauerit? Est etiam in ijs legibus diuersa a ciuilibus, & Moesaica sententia. Nam politicae leges post primos animi motus, hominem persequi iniurias suo arbitratu uetant. Amet uero, an odio habeat,

ut facere nequeunt, ita nec præscribunt, nec curant. Israëlita odio haberi inimicum permittit, iubetq; eadem, atq; supra retulimus, ratione. Præscriptum uero Christi, quod suos unà uersari more angelorū summo pacis uinculo iubet, non tantum iniuriā esse condonandam, & Deo uindictam permittendam statuit: sed etiam amicitiam summam cū aduersario habendam, beneficioq; ita deuincere, ut uelit nolit, in se descendat, seq; iniustissimum fateatur, qui bona malis rependerit. Si esurierit (inquit Paulus) inimicus tuus, ciba illum: Si sitierit, potum da illi. Sic enim faciens, proijcies carbones ignis super caput eius. Qua ratione intelligit, necessariò ignem charitatis ita in eum illapsurum, ut ea ratione incipiat sibi seipsum ostendere. Non satis habet Christus, seu in uitio uitando, seu in beneficio conferendo, nos ab exterioribus signis pendere. Vires animi postulat ille: si desint, frustra laboratur. Ex animo est amandum & benefaciendum, ex animo est à malo recedendum. Qui beneficijs inimicū promereri satagit, Deo per similes uidetur. Quum enim homines singulis momentis & temporum articulis, Deum irritare soleant, studeantq; blasphemant, negligant, factis abnegent alij, alij etiam uerbis: in omnes tamen ex æquo beneficia confert. Qui ergo huiusmodi patris filium se uult maximè illi probare, idem planè erga fratres omnes faciat necesse est, quum erga omnes, tum maximè erga domesticos fidei. Nam filius non debet esse conditione meliori, quàm pater. Ille non solum nō punit, sed maximis cumulat muneribus, & eo sæpe maioribus, quo deterioribus: ut saltem illis deuincti muneribus, aut tantum datorem agnoscant, aut ingrati meritò pereant. Ediuerfo uero suos quia iam sui sunt, afflictionibus ad se reducit, ne secundis rebus elati similes iniquis fiant. Hos omnia oportet dare fratribus, quia Deum cōmunem patrem norunt: illi ideo cumulis aggregant quæ Deus dedit, quoniam ueluti emancipati extra fraternū agunt consortium. Qui patrem itaq; Deum super omnia diligit, proximum uti seipsum, proculdubio nec parentum, nec rerū rationem est habiturus, modo rerū omnium auctori sit iunctus. Hæc est uita æterna, ut te noscant uerū Deū, & quem misisti Iesum Christū. Quod ut fiat, omnia relinquere oportet, ut te possideas. Has sententias utcunq; delibauere philosophi, uerū ita, ut uerbis tantū, non factis, ut antè dixi, docuerint. Nemo ideo pro Platonis aut Aristotelis præscripto seruando, uel minimū damni uoluit unquam pati: quod uita negarent, quas ponebant leges. Plato certè in sua rerū communitate uoluit ad fraternitatem declinare: sed interrim dum distinguere nescit, quid cōmune, quid priuatum esse debeat, lupanar, non Rempublicam instituit. Sed hoc in loco obstrepet mundus: quū sit innata maiori hominū partī segnities, & iniuriæ inferendæ motus, si omnia patimur, omniaq; largimur, aperimus inertiae ianuas, iniuriā in nos ultro proritamur. Outinā qui talia obijciunt, aliquando in incultissimis & desertis locis Aegypti uidissent ultra trecenta hominū milia, quibus nulla lex quicq; præscribere potuit. Nemo non fuit ditissimus, quū tamen quæstu & manurū labore omnes uiuerent. Illuc ex toto orbe opes profluebant, ubi nullæ crescebant: erant in urbibus, quot domus, tot *καὶ οὐδὲν*. Quid memorem Apostolorū uitā, & innumeram multitudinē ubiuis terrarū illos comitantem? Visum est sapius boni unius episcopi diligentia & exemplo, ut summa caritate annonæ orbē totū direxante, nullus tamen planè in eius dititione id sentiret. Non quod essent ibi, q; alibi, copiosiores segetes, sed quod minus priuatæ. Vnusquisq; studebat sua proponere in mediū: erat omnibus par copia, nulla penuria. Qui sua prior expendebat, ab alijs accipiebat, nec interim quicq; deperibat fisco. Nam id solet Satan obijcere contra perfectionem Euangelij: Si non fuerint quidam ditissimi, non poterit

Inter synce
ros fratres
locum ha-
beret com

fisci res administrari. Hoc unum scio, nisi essent multo ditiores quam par sit, & fiscus & charitas satis sibi haberent, unde & externa & interna iniuria propulsi possent. Verum mundi pernicies, Satanaeque insultus nunquam dabit ita quietem Evangelio, ut possit sanctis praescriptis uiuere. Ideo nec rerum communitas introduci debet rebus adultis: quoniam plures sunt fuci, quam apes, nec rerum iactura facile in quibuscumque tolerari: quia plures praedones statim, quam possessores essent. Habenda est ratio temporis & rerum: ita tamen, ut nil felicius mortalibus usquam posse contingere putemus, quam si quae praescripta in Evangelio mundus agnoscere operibus non uult, illa omnino seruentur.

DE DIFFERENTIA ORIGINIS PERSVASIONIS Christi, & falsarum religionum. CAP. XVII.

Quamuis ista sunt copiose tractata, in sequentibus tamen ad maiorem diuinitatis Christi confirmationem etiam paucis hoc in loco uisum est attingere, quibus artibus pestes nefariorum nebulonum se hominum ruditati obtruserint, quoque modo Christus se tam pauco tempore orbi reuelauerit. Vt autem ista perpendamus, sunt nobis rerum humanarum conditiones spectandae, ut quid sit secundum naturam, quid contra, dispiciamus. Conseruandi sui causam quamdam in se latentem habere, quicquid creatum est, nullus philosophiae alumnus diffiteri potest. Vnde uidetur, res singulas quantum per naturam ipsarum licet, durationem quandam & immortalitatem, si fieri posset, appetere, omniaque adminicula, quibus id assequantur, perquirere. Quae uero & sensu & uita carent, sed simplici essentia constant, tamen quodam uinculo ita nece solent, ut non nisi aegre soluantur. Quod enim sensu & arbitrio non pugnat, corporis repugnat duritiae & peruitia: unde uidemus maxime esse secundum naturam illa, quae ad rerum conseruationem tendunt. Nam si omnibus uoluit eam curam incumbere creator, certissimum est & durare maxime uelle. Vnde omnia corruptibilia quamuis deuitare corruptionem non possunt, ab ea tamen timent maxime. Quaecumque igitur corruptionem inferunt, illa naturae maxime repugnant, creatorisque uoluntati obstant: quum cetera omnia, tum potissimum ea quae tendunt in hominum perniciem, & praecipue si labes a quodam arbitrio & deliberatione procedat. Nam quae sponte non agunt, sed commune periculum aut actionem perniciosa in uiciniam transfundunt, ut corruptiones aeris, aquarum, & ceterorum quae ex naturae imperfectione labem humanis corporibus inferunt, praeter uoluntatem quidem Creatoris, sed non contra eam agunt, ipso permittente, ea indignationem non merentur. Pariter nocumenta ferarum animantiumque omnium, quoniam iniuriae inferendae uotum abest, sunt extra culpam. Pernicies igitur ea quae prodit a malis demonibus & hominibus, ea demum sola damnatur, contraque Deum & naturam armari merito dicitur. Quotquot igitur bella sunt ulquam (nisi duas ob causas) suscepta contra Deum & naturam esse ideo certum est, quod naturae humanae perniciem rebusque ad eius salutem comparatis labem contra totius ordinem inferant. Duae uero causae illae ab exemplo nostrae naturae sunt probandae. Nam quum natura id dederit, ut omnia animantia, sed praecipue homo se suae tueantur, quaecumque uero nocent, & perniciem adferunt, ea sunt infesta aut externa, iustum est bellum in utrosque hostes. Quae sunt infra hominem, infesta discordia nunquam laborant, quoniam secum ipsa nunquam pugnant. Carent enim iudicio & ratione. Homo porro hostem domi circumsert, aut externum habet. Quum mille uitiorum monstris tanquam domestica seditione laboraret, id imprimis illi curandum est, ut eam colluuiem domo pellat, & compescat, antequam

municatio rerum. Sed propter studium mei & tui, res humanae non patiuntur. Ideo Apostolicorum uel apotactis eorum dogma ecclesiae respicit. Vide Epistola.

Diodorus
scribit, à
Typhone
fratre in
26 partes
sectū. uide
Plutarchi.
de Osyride
& Iside.

Puerunt
enim 12
Apostoli,
& 70 di-
scipuli.

antequam ullos corporis hostes possit adoriri. Animantia cætera quia corpore tantum periclitari possunt, ideo externum hostem tantum experiuntur: homo quia animo & corpore constat, & animi & corporis hostes patitur. Nunquam itaque cuiquam mortalium, non depulso hoste domestico, licebit externi uires retundere. Est enim duabus potentijs ferendis impar. Ita & quilibet hominum cœtus, res publica, aut regnum, duplici hoste potest labefactari, intestino & externo. Si quædam pars illius multitudinis, quæ in leges consensit, inque uerba legis uiuentis iurauit, in municipes suos insurgeret, aut quauis arte ruinam illis moliretur, proculdubio nisi alio pharmaco posset, bello membrum putridum discandū potius esset, quam ut perniciem reliquis corporis partibus adferret. Externus hostis est habendus, quicumque tibi, tuisque, aut illis quos uindicare potes imminet, rebus uel in dedecus Dei & iniuriam proximi suisque utitur. Quisquis enim Deo uiuo ueroque iniuriam facit, omnibus hostis perniciosissimus est habendus. Eo enim res humanæ sunt comparatæ, ut usu non abusu absumi debeant. Qui illis in naturæ perniciem utitur, nec respiscit, est bello iustissimo truncandus: ne non tantum sibi perniciem comparet, sed & contagione inficiat. Quæcumque alia bella sunt ad hanc diem gesta, illa omnia scelerata, & contra Dei maiestatem, & naturæ conseruationem commissa ab aggressoribus fuere. Nam domandi & habendi libidine, gloriæ & ambitionis cupiditate, famæque auaritia forscepta, qualia omnia ferè Romanorum fuere, in naturæ perniciem & scelerum mortalium uindictam, & ex diametro contra diuinæ bonitatis maiestatem gesta esse, non est ambigendum. Sunt enim Erinnyes à Satana in orbem terrarum missæ, ut quem hominum iniquitas agnoscebat Deum, eiusdem quotidie beneficij reueretur. Iam ergo ad rem ueniamus, et quomodo orbis tyranni post labefactum genus humanum, & suis fortunis spoliatum, se loco numinis obtruserint. Post orbis celeberrimas partes peragratas & populatas, suos uero populares orbis & tributis penè necatos, quum inter illa genus à Ioue summo iactaret Osiris est habitus deus in Aegypto: expugnatis pecunia sacerdotibus (opera Iliadis uxoris) qui lacerati à parentibus tyranni partes statuīs includerent, & ueluti integrum corpus multis in locis ostentarent. Ignara rerum multitudo partim terrore receptæ iniuriæ perculsa, partim rei nouitate mota, eum colere coepit, qui orbis euerfor haberi merito debebat. Ferro suæ diuinitati uiam fecit Hercules. Mars prædis celebris fuit, pirata Neptunus, quum esset summa inter homines ignoratia, & ruditas. Et tamen illa præclara numina uix paucis in locis colebantur, (si orbem totum respicias) quibus ipsis, uis, impostura, aurum, eloquentia uiam fecerant. Adulto orbi, & omni genere disciplinarum exculto, se nuditas, Scythicas, patientia obtulit, & intra centum annos apud Seras, Indos, Bactros, Scythas, Sogdianos, Parthos, Persas, Assyrios, Afros, omnes Aethiopas, Libyes, Græcos, Romanos, Germanos, Francos, Hispanos, & ut semel dicam, toto in orbe terrarum coli coepit, agnitusque est Iesus Christus: & inter tam uarias religiones, à paulo pluribus quam octoginta hominibus, literarum humanarum ignaris, linguæ Syriacæ parum admodum patentis ab infantia peritis est prædicatus. Quæ res omnem humanam potentiam superat. Oportuit ergo Deum euangelij autorem, ubique præsentem adesse, linguas uariarum populorum docuisse, atque absoluti rhetoris eodem tempore ubique terrarum officium exhibuisse. Quum enim ad confirmandam quamuis opinionem, & mentibus omnium aut præcipuorum instillandam, uix decennium satis sit (quod in placitis principum probandis recipiendisque maxime patet) qui fieri potuit, ut in pluribus & urbibus & locis reliquerint Christi doctrinam, quam uel percurrere & lustrare potuissent? Reuera

Reuera illud tunc apparuit. Non estis uos, qui loquimini, sed spiritus sanctus, qui in uobis loquitur. Et ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi, nolite timere. Rudes homines (ita tamen prudentes, ut nemo illis imponere posset) externos, nudos, inopes, linguae peregrinae, contra astutos, eloquentes, indigenas, affluentes luxu, & quod est maximum, aduersus potentissimorum uita insurrexisse, per mortes aut maiori copia creuisse, quis illa credat potuisse fieri, nisi facta fuisse cerneret: O Deus, quam admirabilia sunt opera tuae O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam incoprahensibilia sunt iudicia tua Domine. At insurget hoc in loco Muhamedes, dicetque suam religionem statim in totam Africam, Aegyptum, Syriam, fuisse receptam. Verum est: intra centesimum annum a morte eius id contigit. At cuilibet tyranno iniquissimo ita licuit. Nam paulo ante eum (decennio, aut circiter) sine ulla religione longe plura coeperat Cosdroes. Idem factum est saepius a perditis latronibus. Imperia ita incoeperunt. Nam ferro uiam aperuit, in rusticos sauitum est: eorum absumptis fortunis, magna multitudo ad praedandum cum Muhamede fuit incitata. Populi sunt uici, in urbes est sauitum, grassatum in omnes, data cuius ea licentia, ut quae raperet, sua essent, & quinta parte prophetae data. Quae ita tyrani orra non est, confirmataque? At mihi, dicet ille, cum mea prophetia licuit, quod Mosi. Hostes necauit, bellum gessit. Verum tu longe in modo differs. Ille conseruandum ciuium causa contra hostes pugnauit: hostes Dei & perditos homines, quorum reliquiae attulerunt etiam religioni perniciem, confici & omnino necari uoluit. Muhamedes ciues suos ad unum confecit, in suos insurrexit, aliorum sanguine uitam caeteris ademit, uiros optimos religionique additissimos necauit, eo uno praetextu, quod aliquot idololatrae in Mecha essent. Perpendat aequus lector ex comparatione prophetae & impostoris, atque iusti & iniusti belli, demum ex ratione legis, quid inter hunc prophetam & alios intersit. Facile quibus orbi impolitum sit, agnoscet. Absunt ista facinora a diuina clementia. *Δις δὲ πρὸς τὸν* Tantum enim abest, ut quod bellum gessit Muhamedes, quicquam iustae occasionis habuerit, ut omnibus numeris esset perniciosissimum. Nam seditione incitata, manu perditorum hominum, & spe destitutorum comparata, nulla accepta iniuria, evertit in qua educatus erat, Rempub. Fortunas ciuium praclarissimas diripuit, absumpsit. Incendium in patria tale excitauit, ut triginta post ipsum successores ferro in seditione mutuo se petentes perierint. Verum ista paulopost. Ab operibus & potentia pergamus aestimare Iesu Christi religionem. Ferro, sanguine, igne, auro, furo, eloquentia, impostura intrat cum fallis persuasionibus satanas. Christus patientia, morte, charitate, inopia, simplicitate, nuda ueritate se offert. Illae uim corporibus, rebus, fortunis inferunt. Nostri animis libertatem, aeternasque opes adfert, fluxas spernit. Quaecumque illae cupiunt, haec ultro si nemo capiat, relinquit. Vindictam, gloriam, opes, uoluptates illae totis artibus uenandat, fouent, tutantur: haec hostes beneficio promeretur, gloriam fugit, inopia gaudet, uoluptates ut capitales animi morbos execratur, fugat, fugit, & uix cum necessitate coniungit. Scientiae nomen sibi illae uendicant: ista sub summa sapientia ignorantiam ubique profiretur, agnoscit. Ascribit ista Deo omnia, ab eo pendet, patris loco habet: a splendore fortunae omnia petunt, industria propria se omnia illae ab se habere putant. Eloquentia se illae uenditant: hanc commendat infantia. Utque paucis comprehendam, quibus artibus mundus regitur, cum illis ex diametro pugnat: ut plane agnoscamus, non ope humana illam consistere, sed diuina uirtute statui. Tantoque esse perfectiorem, quanto illa in paucioribus locum habet, quum id etiam eius hostibus in confesso fuerit.

Rari

Is fuit rex
Persarum,
ecclesiae
persecu-
tor, hostis
Heraclij
imperatoris.
† De quo
capitulum
est in Alco-
rano.

Rari quippe boni, uix totidem quot Thebarū portæ, aut ditis hostia Nilī. Nec etiam omnes qui illi nomen hodie dedere, sunt inter ueros sectatores eius habendi. Animum enim, non externa poscit: nisi quatenus signis aperitur, quod corde geritur. Vt in rerum omnium exordio res sine rerū præsidio summa potentia in filiū sapientia creauerat, hominīq; nullis eius meritis, sed summo beneficio dederat, ita hominis innouationem sine ullius externæ potentia adminiculo, filiū Dei Iesus Christus adimplere uoluit: ne sibi quicq; posset humana facultas adscribere in re, quā potius admirari in æternum, quā cōprehendere possit. Vt enim hominem natum, & à Deo factum, propagatumq; natura nouimus, quia ita factum est: ceterum quī fiat, non capimus: ita etiam scimus homines diuinitus à Iesu Christo homine deo actos per mundi contemptum, eius superbiam & fastum uincere: quomodo uerò fiat, capere non possumus. Nam omnino contra uulgarem opinionem mortalium mala sponte subire, quæ hic bona dicuntur, præter Deum & uirtutem omnia contemnere, id quidem certe ab homine non est. Hæc est Euangelij uirtus, ueritatis & mendacij differentia, etiam in tormentis firma & constans requies.

DE EXCELLENTIA MYSTERIORVM A IESV CHRISTO
institutorum, quibus etiam maxime patet eius diuinitas.

C A P. XVIII.

Quo faceret certam suæ inter mortales potentia fidem, Christus in celum corpore & animo eleuatus munera, et ueluti *κεμήλια* suis omnibus est ita pollicitus, ut post decem dies ea præstiterit. Quibus non tantum ipsi discipuli ornati sunt, sed & quibuscunq; conferre itidem uoluerunt, omnino eadem facultate præditos, atq; qui primi acceperant, reddidere. Ea est spiritus sancti gratia, quæ uarias linguas docuit, potestatem in omnia genera morborū & animi & corporis concessit, ordines sacros, quorū uicissitudine hic mysteria sacra transferentur, exhibuit, fidem iam ante acceptam confirmauit. Sacris illis mysterijs percipimus, quamuis celum corporaliter incolat Iesus, tamen inter nos ita uersari, ut nunquam non adsit. Quemadmodum enim non satis est, naturam Dei beneficio omnia animantia & uitæ non expertia edidisse, nisi edita conseruet, curetq; donec ad uitæ periodum ueniant: alioqui enim nō edidisse, quā edita nō conseruare præstabat: ita & Iesu Christo non satis fuit, discipulos suos bene formatos, & undiq; armatos paratosq; contra diaboli artes emisisse, quā edita alimonia eorum quotidie uires reficeret, roboraret, uegetaret. Tanta est enim nostræ naturæ infirmitas, ut statim à præclarissimis excidamus, nisi continuo diuinitus iuuemur. Sacris illi imbuti mysterijs, qui à Iesu potestate in cæteros conferendi acceperunt, triplici differentia sunt: Episcopi, sacerdotes, ministri. Hi in

Vide Dionysium de hierar. eccl. itē de cœlest. hierarchia.

Miracula eucharistiae

omnes inferiori dignitate conferunt sacra munera. Proximum Deo locū pontifex obtinet, perficitq; sacerdotem et ministros, sacerdos inferiores. Tanta uerò uirtus est semper uisa in summo illo ordine, quamuis homo dignitati non respondeat, ut omnes potentia separata illi cedant, annuat diuina, quum ea quæ sunt ordinis, obit. Eijciuntur enim frequentissimè daemones ab obsessis corporibus, ab omnibus hominibus non satis laudabilis uitæ: unde cōstat non ab homine, sed à diuinitate presente id fieri. Sancto lauacro excipit accedentes ad Christum sacer ordo pontificum & sacerdotum, imponit manus pontifex solus, confirmatq; acceptam fidem. Poenitentiam lapsis & errata fatentibus imponit: sancto Christi corpore mystico in unitatem Ecclesiæ reduces fiunt: in quo tam præfatus est uis diuina, ut multi illotis, quod aiunt, manibus in principio nascentis Ecclesiæ fumentes statim perirent: alij grauissimis morbis corripiebantur, non pauci

pauci manu accipientes, & parū fidei adhibentes, fauillas, carbones, saxa in manu occlusa reperiebant. Non paucis ob fidei illorum probationem, quod alijs uidebatur panis, ijs caro erat. Hodie correptus à dæmonio cogitur ante sacram synaxim procumbere, & agnoscere Christum. Vnguntur demum morituri, sacramento neſtuntur unā uicturi: ita ut tota uita nostra crebris Christi re- medijs quotidie in gratiam cum illo redeat, modò poenitentia ante actæ uitæ sit comes. Quodq; magis admireris, multarum nationū principes à quo Christum receperunt (quum tamen unctionem in regni administrationē, non in sacrum ordinem receperint) miraculis inauditis celebrantur, nec per gentilitatem, ut Marſi & Pſylli contra serpentes, sed per dignitatē id consequuntur. Reges Gal- liae innumeras hominum myriadas solo contactu, & inuocato Christi nomine à scrophularum morbo curant. Britannia reges à morbo commitali datis an- nulis etiam absentes sanare sunt soliti. Romano Imperatori par priuilegiū: quo intelligo plurimos alios uti solitos. Vnde constat uerissimum esse, quod Chri- stus ipsa ueritas dixit: Ego uobiscum sum usq; ad consummationē seculi. Nam re ipsa quotidie etiamnum id confirmatur.

*ſic tradit
fide alie=
na: itemq;
sacramen=
ta plura q̄
Christus
instituit.*

*Charisma
ſanationis
Christi eſt
cuicunq;
collatum.*

NEMINEM ESSE CONSEQVVTVM, POS-
ſe uel conſequi felicitatem, niſi ſeruato Euangelij præſcripto.

CAP. XIX.

QVum de felicitate fit ſermo, non de illa quæ à corporis uoluptatibus per-
cipi ſolet, nec de ea quæ à fortuitis & extra potentiam noſtram poſitis re-
bus peti cōſueuit, quæ uel gloriæ & auræ popularis captatione nūtitur, aut quam
in indolentia ponit Epīcurus, intelligendum puto: quoniam nulla iſtarum ſin-
cera eſſe poteſt. Vera autem & diuina, neceſſariò expers mali & infelicitatis eſt.
Si enim uſu corporis felicitatem metiare, illam conſequi non poteſ: quia maxi-
mis moleſtijs omnia temperata ſunt, quæ corporis ſenſus afficiunt. Nam præter
conquirendi moleſtias, aſſiduitate uileſcunt, & in ſtūdium uertuntur, deſide-
riaq; lædunt: quoniam uoluntate anteuortitur facultas. Fac in rebus Venerēis
tibi poſuiſſe ſummum bonum, ſi a deſt facultas, corpus labefactatur, uires euer-
uantur, conficitur natura, amareſcit uoluptas. Deſit occaſio, totus ardes, totus
pruris, eo uno uitio, quòd dirum tyrannum in amicitiam receperis. Ingurgita
teipſum pulmentis omnium generū: quid aliud quàm morbos acceleras? Odo-
ribus perfundare, niſi quotidie mutes, ſenſum non afficiunt, aſſiduitate uileſcūt,
omnia diutius optata conficiunt. Felicitas itaq; illa eſſe non poteſt. Iam ſi illa
quæ in te non ſunt poſita, pro felicitate habes, quid aliud quàm perpetuo cupi-
ditatis uoto te enecas? Te enim illa iuuant, ut inquit Horatius, ut lippum pictæ
tabulæ, ſomēta podagram. Nam cupias, metuas uel, quid ad rem? Si quicquid ui-
deas, melius peius uel tua ſpe, Deſixis oculis animoq; & corpore torpes? Multa
quæ non uiſ, facias, & patiare, pauca quæ placeant, neceſſe eſt, ſi à neceſſitate for-
tunæ pendendum tibi eſt. At me paſcit gloria. Egregium uerò laborum ingen-
tium præmium, rumuſculus ab aliquot ruſticis aut imperitis proſectus: cui niſi
reſpondeſ, probrum: ſi mereris plurimorum ſuffragia, inuidiam, non laudem
comparas. Quot uiſes ob ſcelera & facinora, quàm propter uirtutes, celebri-
ores? Quoties merita facta proſequuntur? Nam extra nos eſt poſitū, quid de no-
bis alij iudicent. Si bene ſunt affecti, non eges illorum laudibus: ſi malè autem,
calumnijs facta eleuabunt, aut diſſimulatione ſepelient: ſi ignoti, quid ad te illo-
rum ſententia? quum te reſerre non poſſint, laudabunt facinora, autorem ne-
ſcient. Fac ab omnibus laudem poſſe mereri, quid conſert? Abſens ne illa pa-
k ſceris?

fceris? Fac iuuare: quantum duratura fama est, quum etiam anni circumactio
 præclarissima sepeliat facinora? Interim quanto dispendio illam consequare,
 perpende. Te ipsum omnino relinquant oportet, & omnino sacrosancta liber-
 tate destituare. Induaris uoto alieno, non tuo: aliorum oculis, auribus, palato,
 subseruias oportet, atque omnium seruitutem experire summæ uanitatæ gratia.
 Age, quisquis ueram uoluptatem quæris, propone tibi Osyrim, Alexandrum,
 Cæsarem, Xerxem, Hannibalem, & si quid maioris monstri tulit hæc mortali-
 tas: quid illos nunc fama iuuat? Vbi eorum posteritas? Vbi præclara facinora?
 Et interim ut quod Deo soli conuenit, gloriam & famam, honorem sibi adscri-
 berent, quid non sunt passi? Quam cladem orbi non inuexere? Maior illis esse
 non potes: & tamen illi nihil sunt. Si indolentiam tibi proponas in hac uita, nun-
 quam consequi poteris. Attamen quamuis falsa ista sint felicitatis uocabula, esse
 aliquod uerum in rerum natura necesse est, cuius istæ sunt simiæ & somnia. Quum
 animi natura nobis supersit (nam quæcunque bona putantur, aut animi, aut cor-
 poris, aut fortunæ sint oportet) felicitatem ueram in eo ponere necesse est. Est
 igitur animi liberæ agentis actio felicitas, Dei scilicet sui, & naturæ contempla-
 tio, magnarum rerum fortunæque obnoxiarum despicientia. Quicunque igitur
 quacunque cupiditate extra nostrum arbitrium, iustumque & honestum posita
 premitur, felix esse non potest. Certè uoluntas libera nulla esse potest, nisi quæ
 facultatem uoto respondentem habet. Nam quisquis uult quod non potest,
 premitur: qui premitur, seruit. Quid ergo agendum? Si uotum facultatem
 præcedere non debet, torpescendum est: Nil sperandum? Torpescendum debet
 erit. Speranda sunt, quæ in nobis sunt posita. Ita omnis à nobis conatus debet
 procedere, ut in rebus externis euentus omnino contrarius spectetur. Si res
 prosperè cedat, insperata sint iucundiora aduersa, ut longè ante præuisa, non
 premant. Ut simus more Pauli nostri, tanquam omnia habentes, nihil uerò
 possidentes, aut ediuerso. Quum itaque non possit haberi, aut fieri ulla actio pro-
 scopo, scopus uerò certus à rebus incertis peti non possit, necesse est alibi pro-
 positum esse finem. Causa enim finis agit, quicquid ex deliberatione agit. Deus
 ergo, proximus homo alter, & ipse qui agit, sunt actionis humanæ finis &
 scopus. Aut enim honoris diuini gratia, aut utilitatis & salutis proximi causa,
 aut innocentiae in se conseruandæ ratione agit omnia homo uerè liber. Ille
 porro quod ratio suadet, semper sequi, concupiscentiis nunquam assentiri so-
 let. Reuera quisquis ita uiuit (si ullus ita potuit) si diuina inspiratio id facit cui-
 quam, est Christianus. Quicunque enim antequam ueniret sapientia Patris inter
 homines, illam nouerat, et ut Deum glorificauerat, illius misericordia saluabatur,
 ut adhuc tenendum est, & sperandum de illis, qui de Christo nondum audiue-
 re. At qui nouit, quamuis iustissime uiuat, nisi per eum salutem se consequutur
 rum credat, omnino perditus est: quum illi, qui amore iusti bene agunt, etiam
 Deo, sine quo nil possunt, adscribant iustitiam suam. Non potest itaque fieri, ut
 qui à rebus humanis pender, sit unquam felix. Feliciter enim non agit, qui uo-
 to priuatur. At Deo nunquam priuari, nisi uolenti contingit. Ergo quæcunque
 facimus, si in laudem & eius honorem ueluti communis patris agamus, nos
 feliciter agere certum est, nec uana & fluxa præmia ingentium laborum expe-
 ctare, sed certissima & immortalia. Quæ omnia in sapientia Dei Iesu Christo
 homine deo nos consequuturos speramus, certoque certius credimus. Quum
 enim nil in hac fece mortalitatis sit uirtute, qua nil maius est, dignum, nullo alio
 præmio, quam Deo & immortalitate, pro meritis donari potest. Itaque de ani-
 morum immortalitate est agendum.

OMnia boni appetentia duci, bonorū uerò uaria esse genera, summū quod-
dam & ab omni parte beatum in rerum natura consistere, in quo positus Ratio & fine.
sit felicitatis apex, id uerò quum omnium philosophorū religionisq; ueræ pla-
citis probatum, tum toto opere est confirmatum. Quum enim agēs omne (casu
excepto) seu naturale seu artificiosum finis causa agat, manifestum est summum
agens, quoq; non potest dari præstantius, etiam finis præstantissimi gratia age-
re. Quamuis ergo sint uarij actus, & fines medij, inferioresq; ab eo instituti, o-
mnes tamen in summum cōtendere liquet, & ueluti appendices fieri: quamuis
in ipso summo fine non adsint, sed ueluti instrumenta ad opus præcessisse satis
sit. Primi agentis scopus, & summa felicitas planè idem est. Nam summum bo-
num cuiuscunq; actionis primū est in mente. Quumq; sit postrema causa, etiam
in animo primam esse oportet. Atqui quod primū fuit in mente Creatoris, finis
fuit, illeq; immortalis & illi similimus: unde constat, summum bonum immor-
talitatem esse. Quum autem quęcunq; sunt in hoc inferiori sensibusq; obnoxio
mundo, sint in usum hominis ueluti in eorum finem optimū comparata, opus
est illum hominem uti præstantissimā orbis inferioris partem, finem se dignum
& præstantissimum cōsequi, & in hac & in futura uita: hic uirtutem qua nil me-
lius, illic immortalitatem, qua nil maius dari potest. Verum penultimū quidem
finem partim quosdam consequi cernimus: ultimum uerò, quum corpore non-
dum consequantur summum bonum homines, oportet animis immortalibus
assequi. Igitur animorum naturā immortalem ponere & credere oportet. Alio-
qui nil finis gratia factum esset, nisi quod est præstantissimum, etiam finem habe-
ret. At obijciat aliquis impius, philosophus Lucreticus: Virtus ipsa finis est, si-
biq; præmium adferens. Heus tu, heus tu, attende, mihi suppeditabis arma, qui-
bus te confodiā. Virtus in actione consistit. Admittes illud, aut saxum fies. Do.
Actio uerò omnis motus quidam est. Omnis autē motus in quietem, ueluti in
finem naturaliter tendit. Ergo quum uirtus nunquam quiescat, non potest ipsa
sibi finis aut præmium esse. Vnde sequitur (contra te & perditum Satanam, qui
hoc inuexit, ut Deum postremum finem tolleret ē mentibus hominum) neces-
sario actioni uirtutis æternum & summum deberi finem, bonū scilicet, & quie-
tem. Nam & summa summi finis causa fieri non negabis, aut hominem exues.
Nil uerò uirtute prius. Igitur nec illius præmio est quicquam maius cogitandū.
Et ut nemo adhuc orbem omnium uirtutum per se in corpore gessit ob rei ma-
gnitudinem, ita nec animo præmium illius comprehendere potuit ob excellen-
tiam. Verum ab hoc loco non discedo, antequam tetri dæmonis artes, quibus
in fascinandis hominibus etiā opinione maximis utitur, aperiam. Prodent hæc
effecta autorem. Quum perspectum haberet illa intellectu præstantissima pestis,
a diuina prouidentia fuisse inditum singulorum hominum animis uirtutis stu-
dium, amorem, admirationem, & se non posse huiusmodi seminarium a solo
Creatoris extirpare animaduertenter, accessit aliunde, & per cuniculos in arcem
irrepsit: fraudem probitatis persona tectam, uenenatamq; placentam melle illi-
tam obtulit: laudare uirtutē, in cælum efferre, nil aliud crepare cœpit. Tantam
uerò esse affirmauit, ut reuera bonum supremū sit credenda. Ita dum sagittandi
laudat peritiam, album tollit: interim non aduertente homine ob captatam be-
neuolentiam, insinuationemq; nebulonis, quod aërem uerberans nec proficit
hilum. Fit enim, ut qui sine albo toto uite cursu nil unquam aliud quàm sagitta-
uerit, postremo uitæ diē aequē atq; primo sit imperitus eius artis, cuius uisus est

professor. Ne uerò parum ponderis isthæc ratio habere uideretur, homines singulari dicacitate armauit his telis, quæ eloquentiæ neruis, & uerborum apparatus fucata laterent homines. Pyrrho Eliensis, Sextus Empiricus, Epicurus, Democritus, & eorum alumni (atq; si quas huiuscemodi pestes tulit Græcia, ut tulit quamplurimas:) ex multis, qui id sentire apud Latinos, ausi sunt prodere scriptis, Plinius et Lucretius. Quibus ipsis ueluti dijs hodie non pauci subscribunt aulici & nostræ tempestatis sciolî, nilq; prius in uotis habent, quam ut multos in suâ sententiâ pertrahant, & autoritate, & ratione, & iudicio totius orbis spreto. Inde factum est, ut fortitudo animi aduersus fortunæ casus, & necessitates naturæ perferendas, & moderandas data, sit in naturæ ruinam cōuersa. Euertere urbes quamplurimas, hominū necare myriadas, omnes laceessere, cedere nemini, ultrò iniuriæ inferendæ argumenta conquirere, accersere, amare, hæc sunt suppositæ uirtutis facinora. Quum interim egregius iste fortitudinis athleta, qui à nemine pati nouit, qui potius moriatur (ut ait) quam ulli seruiat, domi alat, feratq; tot tyrannos, quot cupiditates. Sursum deorsum illum agit scortum, pecunia, cibus, potus, uestis, honos, & quæcunq; hominem contingere possunt, animo morbofo sunt pestes, tyranni, domini; nec interim homo miserè laceratus sentit, sibi factum fucum. Ictus ideo non sentit, quia ulceribus cōputruit: sensum amiserit foeda caro, nec quicq; aliud sentit, quam quia caro est, si tamē sentit. Omiserit inescatum & deprauatum hominem, cui cognitio condemnatio est, nisi à Creatore recipiat sensum, motum, uitamq; omnino perditam. Amicitia in Deū tendens fouebat, quotquot egenos opeq; destitutos cerneret. Amicitia mundi est, sui, liberorum, suorum amore, in scelus ruere, furari, imponere, nil non moliri, ut undecunq; parentur opes: quia rem parare uirtus est, quia uirtus est sibi primum, quia Deum esse negat quisquis ita comparat. Charitas Dei, si a tribus pariter loco esse: nostra autem cōsanguineis, amicis, nobis prospicere, ius euertere. Pietas in Deū, illū ex animo colere, amare, uereri, timere: nostra uerbis, signis, simulatione, fidem in Deū mentiri, callido sub pectore uulpem ferre, quia uirtus creditur sibi primum, negatur Deus. In summa, præclara illa uirtutis commendatio tam insignis, ut rerum maxima credatur, fecit, ut scopo destitutus homo ad signum nunq; collimare possit: non quidem sublato reuera signo, sed ab oculis amoto, obiectis ante oculos præstigijs, ne aspicere possimus. Quæ pestis certe à deprauato per cōmertium foedi corporis animo non potest tota proficisci: quoniam iudicio non seipsum condemnaret homo, si in totum malus esset, sed maximam partē sibi uendicet Satan necesse est. Virtus itaq; sibi ipsi primum non est. Nam in tota rerū natura nil esset infelicius, aut miserius ipso homine, si summus eius labor & opera longē difficillima illi pro præmio esset. Præstaret sanè quod summū in orbe toto secundū cœlestia fecit Deus, illud omnino infimum et in ordine lapidū posuisse, quam talī præmio donasse, in quo ad extremū usq; spiritū nil postea futurus torqueretur. At replicant: Præmiū habet extra se uirtus. Nec enim simpliciter dicimus, sibi esse præmium: laudem, honorem, famam, celebritatem habet. O digna præmia, rem omnia mundana superantem, infima & uento leuiore (si in hominem feratur) compensari. O præclara iudicia. O egregiam rerum æstimationem. Relinquitur itaq; ut uirtus illa, quæ in Dei uero cultu, in proximi summa charitate, in sui ipsius summa innocentia æquitateq; consistit, quum sit actionū omnium humanarum summa, etiam præmio totius naturæ maximo ornari debeat. Quumq; ab animo, non à corpore (quod eò trahitur nolens) potissimum illa proficiscatur, immortalem illū esse oportet. Et quemadmodum in motu uirtutis excitando (si ad actionem opus fuit

fuit corpore) antecessit corpus multis interuallis: ita opus est in premio recipiendo, ut præcedat, quousq; Creator illi corpus ad cōmune reddat præmiū aut supplicium. Verum contra ista replicabunt aulici (bonos non impeto) uolebam dicere impij: Cur igitur Deus dedit tantam gloriæ sitim, laudis & gloriæ auiditatem, famæ comparandæ studium? Paucis respondeo: Quoniam suapte sponte homo rerū omnium ignarus & imperitus, anteq; res nosset, nunq; ad illas aniretetur, nisi aculeis quibusdam ueluti pungeretur, & excitaretur: animus tetro corporis carcere detentus, nō accederet ad res illas gerendas, quas ignorat. Pueris dant crustula blandi Doctores, elemēta uelint ut discere prima: Sic nos deus illis præmiolis incitat, nō ut perpetuò crustula illa sint literarū & doctrinarum præmia, sed ut illis excitati, uirtutē æquitatis amore, literas ipsarū & præceptoris studio, paterna iussa, ut patri placeamus, exequamur. Ne ulla esset nobis ignorantis causa, ullus uē prætextus socordiae, nos præmiolis illis excitat à somno Deus, nō ut iam adulti præmiū cupiditate, aut timore pœnæ, sed summo in eum amore iussa faciamus. Quæcunq; naturalia sunt, constare durareq; opus est. At quia Deus est æternus, immensus, optimus, ideo illū solū decet laus, non hominem fragilem mortalemq;. Nucibus ergo relictis, ad seriā ueniendū. Nō semper est in pueritia agendum. Quod premio inuitati ignoto munerario facere cœpiamus, id demū sedulo est curandū, nō ut præmiū rationē habeamus, sed ut munerario & uictoriæ arbitro nos probare satagamus. Præmia illa, qualia sunt fama, honor, celebritas, inuitū sequuntur, captantem fugiunt. Nemo præmiū causa in arenā descendit, nisi uoces & suffragia iudicū meruerit. nam alioqui potest pluralongē minori dispendio consequi. Nullus in agone cōtendens, nō mallet arbitrorū suffragia, quā quæuis præmia adipisci. Potest fieri, ut qui præmio ductus, corruptelis nitatur. Qui omniū & præcipuē munerarij iudicio est probatus, amplissimā est cōsequutus uictoriā. Vltro accedent quæ neglecta cupimus, si nos summo naturæ arbitro probare studuerimus. Quod his argumentis cognoscimus. Nam quū pater ueritatis inter mortales aperiēdæ sit tempus, si quid leniori iudicio probatū est, undecunq; præmia captauerit uictor, sensim se prodes fucus, latens emergit ueritas. Id docet adulterijs ille nobilis pater deorum Iuppiter, qui quū diuinitatē prima facie emēdicasset populariū uocibus: tamen temporis lapsus eum deum etiā apud suos cultores centū uiginti adulteria admisisse est testatus: demū parricida, fratricida, prædoq;, & omni infamiae titulo multo celeberrimus posteritati uisus est. Nō attingo reliquos, quum idem sit de inferioribus iudiciū, & illo patre digna posteritas. Quis uerò non admiretur nostros, abiectos homines, omnibus malis exosos, ueluti mundi reiectamenta, qui potius mori, quā uel tantillum laudis sibi adscribere maluissent? Ita in cœlum inuitis fauoribus conscendisse uidentur, & æterna fama æternā animorū in beatorum felicitatē aperuisse, ut nunq; intermoritura laude floreat. Quid in causa est? Honores spreti conculcati, ut solidus & uerus honor, diuinus scilicet, appareret hominibus, beneficia in omnes, in nullum ne læsi quidem mala conferre uoluerūt. Assiduus etiā post mortem testimonijs diuinitatis sibi iunctæ præbuerunt argumentū. Nam ad sepulchra & martyrū memorias innumera inauditaq; miraculorum genera facta sunt. Inuitos gloria sequitur, falsò quæ sitam famam notat infamia. His probra, laudem felicitati coniunxerunt: illis splendor in æternam & pœnam & infamiam degenerauit. Sed refutatis uanis opinionibus, iam duobus ualidissimis argumentis satis est demonstratum, animos necessariò esse immortales, ratione uidelicet finis, & ordinis totius, atq; ex causa uirtutis. Ad alia itaq; transeundum est.

2 A causa
uirtutis.

A natura
mentis hu-
mane.

3 Natura animi, intellectus, rationis, mentis uel humanæ (nam de uocibus nō esse philosopho ambigendum, modo res innotescant, constat) etiam si aliunde eius immortalitas non probaretur, ab ipsa substantia se aperiret. Esse quandam uim in natura humana, qua cætera animantiū genera destituantur, ut neminem sensu rationis nitentem præter Pomponatium, & asseclas, dubitare arbitror: ita multis argumentis tum ab autoritate, tum à ratione petitis, suaderi posse certum est. Auctoritates uerò principis philosophorū Aristotelis tum ob uerum asserendum, tum ad uanitatē hominis & impietatē refellendam, & indicandam, in primo loco ponam. Itā primo libro de Anima scriptū est: Intellectus autē uidetur esse substantia quædam, & non corrumpi. Corrumperetur enim potissimū ætatis senilis marcore. Reliquit colligendū philosophus, quū uigeat maximè marcescente corpore, diuersæ ab eo naturæ esse oportet. Subiungit paulo post: Intelligere quidem, & speculari, hebetantur quandoq; quodam alio intra corpus corrupto, (ut in morbis, & ebrietate) ipse uerò intellectus expers passionū est. Colligere autē, amare, et odio habere, nō sunt illius affectus, sed eius ipsius quod illum habet, id est corporis animati, qua illū habet. Ideo & hoc corpore seu composito corrupto, nec recordatur, nec amat. Nec enim illius ista & huiusmodi erāt, sed totius cōpositi. Est uerò mens intellectus uel quiddā diuinius, & passionum expers: quare nec mouetur. In eo loco agit contra definitionem Platonis, qua animā definit seipsam mouere. Nā si moueretur, pateretur. Clare patet, immortalem intellectū, animam, mentem uel nostrā esse diuersæ à corporibus naturæ, atq; immortalem, ex ipsius sententia. Quod autē non mouetur, ideo ab anima dante formam corpori differt. Nam moueri, per accidens cōtingit. In nobis ipsis porro sentimus, intellectū ad agendum non moueri quū qualis in instanti rerum notiones & rationes animo uoluimus. Non secus atq; lucis radij sine motu locali in instanti agūt in omnem suæ potentiaē partem, ut oculus etiam in instanti imagines rerū cōcipit. Quæ tria maximè subsunt, & tamen corpora nō sunt. Secundo uerò libro eiusdem tractationis, idem Philosophus post animantis naturæ partitionē, in nutritoriam, sensitiuā, intellectuam, & motricem subiungit: De mente autē & contemplatoria facultate nondum est manifestū. Videtur enim esse aliud genus animæ, quod quidem solum separatur, quemadmodū æternū à corruptibili. Ibi omnes interpretes consentiunt, etiā Aben reis, quod sit ea natura animæ superior, nobilior, & omnino immortalis. Et tamen bonus ille, si dijs placet, Pomponatius, ut peruerteret eam sententiā, qua iugulabatur, dum legit interrogando, uult præuerrere mentem autoris: O Italia, etiam ea hominum monstra alis, qui non satis habent esse impij, nisi etiam uirus suū omnibus cæteris propinent, & cum hac perniciē in aulas principum penetrent, ibiq; impunitatē scelerum polliceantur, ubi operibus quotidie prædicatur. Paulopost in fine capitis quarti eiusdem libri, ut Latini notant, ita ait: Vbiq; est ratio, etiam inferiora omnia esse oportet, non ediuerso. De intellectu autem seu mente contemplatoria est alia ratio. Ex quibus uerbis infert Aben reis, & cæteri interpretes, esse genus diuinius, & minimè obnoxium materiæ corruptiōniq;. Plures sunt aliæ auctoritates apud Aristotelem. Verū satis ista sunt. Plato, Cicero, & melioris hæreseos homines, nil aliud suadere uoluerunt, quam immortales esse animos. In hoc altercantur. Alij enim passionū expertes omnino ponūt, ut uidetur uelle Aristoteles, & Aben reis. alij ad corpora, in quibus egerē, habituros aptitudinē & recordationem rerum in illis gestarum: quæ placita sunt Platonis, & nostra, eaq; uerissima. Alioqui enim multa absurda sequerentur: Animos partem esse Dei: Vnum omnium esse: Nec iustum nec iniustum esse:

esse: Nec in futuro poenas, uel præmia. Quæ omnia cum ratione Creatoris, & bonitate pugnant. Eam naturam satis fuerit ab Aristotele petitam in impios contorisse. Qualitas uerò est aliunde petenda. Nam sibi non satis perspectam dixit, nisi quia est, & inferioribus dissimilis.

4 Ratione uerò substantiæ ita potest agi: Quæcumq; iisdem principiis participant, habentq; omnem materiam communem, ea etiam in composito cōuenire oportet. Verbi gratia: Omnia à quatuor elementis producta habent secundum genera sua esse, uiuere, sentireq; commune. Quæ primum, omnia primum, pariterq; secundum, & ita de tertio, & de quarto. In quibus enim conueniunt, ea ab iisdem principiis orta certum est. At quum in homine sit contemplandi, colligendi, reminiscendiq; facultas, eam aliunde quam ab elementis pendere, certo certius haberi debet. Si enim in natura elementari, aut harmonica compositione corporis illa uis esset, equidem & in inferioribus pro gradus ratione, uel leui quodam indicio uideretur. Atqui nil tale est in inferioribus. Ergo intellectus non est à materia inferiori. Superest, ut à summa. Sed supra lunam aeterna omnia ergo & animus immortalis. Verum ista iam collegeram contra Galenum. Aristoteles ne diuinitus ortos diceret animos, uidereturq; quotidie Deo exhibere creandi laborem, non in cœlum usq; retulit, sed ex quinto elemento, quam entelechiam uocant, in inferiora delabi tradidit. Quod ab eo obtinuisse satis est. Spiritualia enim substantiasq; separatas, nisi quatenus penè sensu corporis cognouit, agrè admisit. Certè suprema origine est habendus animus. Cumq; illa sita posteriori parte aeterna, & animos immortales esse oportet.

A ratione
substantiæ

5 Aequitas uerò iustitiæq; summa, quum admittatur necessario in Deo (nam nisi iustus, bonusq; non esset Deus) etiam sibi subiectum habere debet, in quo ea potentia utatur. Nam & illam habere, & exercere opus est. Frustra alioqui est, quod nunquam in actu est. Iustitia uerò dicitur erroris & peccati respectu. Si enim non peccaretur, nil iudicaretur. Peccant autem ea sola, quæ arbitrio pollent. Nam quæ contra rationis aut sensus iudicium non agunt, non peccant. Dæmon ergo & homo peccatum committere soli possunt. Arbitrium enim tantum habent, Deus, dæmon, homo. Semel peccauit dæmon, ut damnaretur: quotidie uerò peccant homines. Ergo & puniri iustissimi operis est, præmioq; donari. At corporibus apud nos putrefactis nil poenæ inferri potest. Superest, ut animus restet superstes, in quo exerceat suæ iustitiæ actionem Deus. Nam si non paterentur homines poenam & præmium, proculdubio esset nepharius Deus, qui tantam impunitatem scelerum impijs, prædonibus, tyrannis, sicarijs, & omni labe scelerum infectis daret, atq; in præsentis uitæ cursu tanta prosperitate eos foueret, ut tanto feliciores, quanto naturæ perniciosiores essent. Quæ sanè ratio (quod Deus ipsis uideatur aut nullus, aut negligere res humanas) multos laxis habenis in scelera protrudit. Sed oportet hoc loco concludere, aut mundum seipsum sine autore fecisse, aut animum esse immortalem. Atqui Deum esse mundi autorem patet. Ergo de impijs sumit supplicium. Nam si animus mortalis est, Deus non est. Qui enim iniustum ponit, omnino tollit. Si punit, dicit philosophaster aliquis, ergo mouetur affectibus. Comparatione ita agam, ut etiam in homine possit fieri, ut sumat poenas, nec tamen moueatur. Fac patrem familiars præesse ingenti familiæ, legesq; ei ita dixisse: quisquis se tali aut tali loco mouerit, nisi respuerit, pereat, nonne quotquot sunt in cœtu illo præsentem domino, possunt delinquere, & seipsum ruinæ & barathro immergere, etiam sine ulla domini mutatione? Lege enim aeterna ita positum est, nec iterato decreto est opus.

Ab æquitate & iustitia Dei.

Quanto ista sunt summo bono faciliora? Quisquis enim à legibus diuinis se eximit, potentia peruersæ demonum se obstringit. Sunt enim illi tortores eorum, quos blanditijs sibi alliciunt. Illos quidem nec malos, nec in hoc creauerat primum, ne ulli fieret iniuria. Sciebat tamen futurum, ut non deessent illi fannæ & nebulones: quorum opera luerent improbi hominum spiritus poenas. Vt nunc inter homines, & si nulli sit iniuria, tamen nunquam defunt, qui deprauati ceteris adferant perniciem, non procurante: nec incitante Deo, sed permittente, quoniam posuit hominem, ut ait Sapiens, in manu consilij sui. nec uim ullam nostro arbitrio factam uult. Qui enim inuitus bonum facit, nec habitum agendi ex animo contrahit, perinde malus est ut nequam. Sumit ergo poenas Deus ab improbis, nec tamen ideo affectibus mouetur. Sunt & animi, in quos iustitia exercetur, immortales. Nam alioqui Deus, qui actus purus est, ageret in potentia tantum secundum iustitiam: quod non est concedendum.

A ratione
nature
uniuersi.

6 Ait Philosophus, propter quod unumquodque est tale, illud magis tale, est subaudi. Mundus siue æternus siue temporarius ponatur, quum sit causa hominis factus, Deus autor utriusque sapientissimus debet maximam durationem, immo æternitatem homini dare, propter quem mundus aut æternus aut maxima duratione est. Nam quum mundus, & quæ in eo sunt, suam durationem habeant hominis causa, necesse est hominem maximè esse talem, id est maximè durabilem. Maxima autè durabilitas est æternitas. Opus est igitur & hominum animos esse æternos, & etiam olim recipere corpora, ut solidus homo in æternum durans æterna felicitate, in mundo æterno & defecato utatur. Quare animus est æternus, ne scilicet deterior esset finis his quæ sunt ad finem, & ne minus esset tale cuius gratia omnia magis talia sunt.

A sapientia
Dei.

7 Non dissimili modo probatur hac ratione animorum æternitas. Sapiens enim ordinat bonum ad bonum, & optimum ad optimum. Bona omnia mundi ordinauit Deus ad bonum, id est in finem hominis: optimum uerò, id est hominem præstantissimam mundi corruptibilis partem, ad optimum instituit, id est ad æternam felicitatem, qua nil melius cogitari potest. Quare sequitur animos esse æternos, ut in æternum durando optimum finem consequantur. Nam alioqui imprudentiæ maximæ Deus argueretur, qui quod est præstantissimū, tam euavidum fecisset, ut esset omnium animantium deterrimū miserimūque, homo scilicet.

Ab omni-
potentia,
bonitate,
& uolun-
tate Dei.

8 Omnipotens Dei bonitas uult quæ sunt præstantissima, esse maxima summi boni participatione. Vt enim bonum est, quo communius, eo diuinius: ita maximo bono præditus, nil prius habet, quam maximè communicare naturis capacibus suum bonum. Principes ideo & magnates diuitesque laruas suas ostentant non comunicando, sed gloriam fumosque ex admiratione stultorum captando. Deus autem mentibus humanis summi boni capacibus, non laruas, sed seipsum communicat potentissimè, & æternè. Quare post hanc uitam miseris refertam, animos sibi æternos seruat ad præmia æterna, seu bona seu mala sint. Cetera porro homine inferiora, non uult esse summi boni illius capacia: quoniam finem habent in eo, quod hominem suo usu iuuant. In æternitate aut, quum corporibus dominabitur animus, non erit eorum usus necessarius cessante corruptione.

A peccati
natura.

9 Diximus in superioribus, quum de necessitate incarnationis diuinæ ageremus, esse tanto grauius peccatū, quāto maior contra quē peccatur, habetur. Quod satis patet. Vnde ut homo sine, ad quē creatus erat, & sua sponte perdidit, potiretur, oportuit omnium infinitis peccatis & infinitè unius tantum peccati poenæ satisfacere infinitum & mundo maiorem solutorem *δρακόντος*. Quū uerò quotidie hæc misera mortalitas peccata peccatis accumulet, infinitam quoque of-

sentiam nullus nisi in morte Christi & fide misericordiae eius eluere possit, opus est, æternis impiis ob leges diuinæ iustitiæ pœnis affici: ut ediuerso eos, quorū misertus est Deus, quicq̃ bonis operibus illum promereri, & se illi probare studere, æternis gaudijs beari: ut beneficium in gratiam infiniti Dei factum iustissimam simul & à summa bonitate datam lætitiā consequatur, quod nō superstitibus animis hominū, qui per arbitrium bene & male agere potuere, fieri non potest. Itaq̃ sequitur necessario, tam ob Dei peccatiq̃ in eum cōmissi causam, quā propter eius seuerissimam iustitiā, ut animus sit ad pœnas uel præmias immortalis. Iuste quidem puniuntur mali: bonis uerò infinita succurrit bonitas. Quum uerò iustitia & misericordia eius sint æternæ, est etiam æternus futurus animus, in quo puniendo aut beando in æternum agant.

¹⁰ Neminem puto tam amentem impium uē, ut possit æternum esse negare in Deo. Quæcunq̃ uerò sunt perfectissima, quum sint in Deo modo perfectissima, ea etiam sunt diuinitati cōeterna. Quare non tantum personarum attributa prima, uidelicet potentia, sapientia, amor, uoluntas aut charitas post defecatam materiam huius mundi sunt in Deo futuræ, sed misericordia & ueritas. Habere uerò in se commiserationem sine ulla affectione imperfecta Deum, nec Plato, nec Aristoteles, nec eorum alumni negabunt. Quum ergo illæ duæ proprietates sint æternæ, oportet in æternum à quo creata est materia, in quoddam subiectum agere, nam frustra esse non possunt. Quare non tantum à morte (ut antedocui) ob æquitatis diuinæ lancem opus est in aliquot tempus superesse hominum animos, sed etiam in æternum durare: nec tantum illos, sed & solidum hominem, in quo & misericordia & ueritas seu iustitia agat. Igitur, &c.

A proprie-
tibus di-
uinitatis.

¹¹ Tota naturæ moles constat harmonica quadam & concordi perfectione, ut potissimū in cap. de Trinitate dixi. Nam omnia constant materia, forma, & utriusq̃ composito. Quod itaq̃ inuenitur habere extrema, etiam habere mediū utroq̃ participans necesse est. Quare quum constet, esse substantias separatas, ideo æternas (licet sint creatæ) quod non circumferant in se contrarium, & materiam istam fluxam & corruptibilem: necesse est dari aliquod mediū, partim æternum natura, partim corruptibile. Hoc uerò est natura humana, animorum immortalitate cum dæmonibus cōueniens, corpore cum brutis. Pars igitur hominis pulcherrima, animus scilicet, est immortalis.

Ab uniuer-
si perfe-
ctione.

¹² Mortalitas seu corruptio accidit motu, & uī cœli Creatoris agētis imperio. Corruptio ergo tantum ea, in quæ agere potest. Ignobilis enim nō agit in nobilibus. Atqui cœlum, quum habeat tantum esse, uel (si uolunt) etiam uiuere: tamen longe differt ab animi nobilitate, qui est supra sensum et uitam. Vnde illius actionibus animus obnoxius esse nō potest. Quare dictum est ab astronomis, Sapiens dominabitur astris. Quum igitur animus nec habeat in sui compositione contrarium, nec à cœlo solui possit, sit æternus oportet. Hac ex D. le-remia, & Thoma Aquinate.

A perfe-
ctione ani-
mi.

¹³ Quæcunq̃ recipiuntur in aliquo, recipiuntur secundum modum eius in quo sunt, ut sunt formæ rerum in intellectu possibili omnino intelligibiles, ueluti est intellectus immaterialis. Quum itaq̃ sint immateriales actu, sint incorruptibiles oportet: quare & intellectus. Verum quum ille intellectus possibilis sit animæ nostræ aliquid, necesse est saltem eatenus eam esse immortalem. Est enim animæ lumen intellectus agens.

A ratione
actionis
eius.

¹⁴ Nil corrumpi potest ex eo, in quo perfectio eius cōsistit. Ut ignis perfectio est agere uehementer calore, aut luce. Vnde sequitur caloris & lucis actione eum non posse corrumpi. Sic quū sit in hac uita animæ perfectio, eius à corpore in contem-

A modo
agendi.

contemplationē abductio, (nam eo magis perficitur, quo magis immaterialia semotissima à corpore per scientias considerat) oportet dum à morte separatur, ut sit longè ad contemplandum & cognoscendum expeditissima & immortalis. Nam illi in uita uidetur obistere corporis contubernium.

*A compa-
ratione po-
tentie.*

15 Fatentur omnes effectū nobiliorem causam efficientē esse. Sed intellectus possibilis facit actū intelligibilia, quæ natura immaterialia & æterna sunt. Quare sequitur, quum sit illis nobilior, esse immortalē. Quatenus enim sunt intelligibilia, æterna sunt: sed multo maximè ipse intellectus in quo ueluti in subiecto sunt, debet esse immortalis.

*A contem-
platione
materie
animi.*

16 Licet uelint aliqui, illisq; detur materia & forma constare ob intellectū & uoluntatē animum nostrū: tamen non ideo non erit incorruptibilis. Corruptio enim nō est, ubi non inuenitur in cōpositione contrarium. Nam generationes & corruptiones ex contrarijs in contraria sunt. Ideo cœlum natura nō corrumpitur, quod illi materia corruptioni obnoxia desit. In animo uerò notiones rerum omnium sine contrarietate cōcipiuntur, quū cognitione sua eandem facit eorum disciplinā. Quare sequitur, superstitēs à morte animos semper uigere.

*Ab animi
cum infe-
rioribus
differētia.*

17 Propria rei actio operatiōe sequitur propriam naturā. Animi porò actio propria est intelligere, & uelle cum angelis & beatis substantijs omnino corporis expertibus cōmune: eoq; magis pro natura agit, quo est semotior à corpore, quare & diuinationes, & præfagia, prophetiæq; aut ipsomnijs aut ecstasi, aut motione mentis fiunt. Quum uerò intelligere æternæ sit naturæ, animos maximè esse tales oportet, & eo magis pollere intelligendo, quo sunt à corporis semotiores. Vnde fit, ut nullus mortalium nō admiretur naturam eum, illos uē, qui semotissimas ab usu corporis uirtutes exercēt. Quoniam est uita eo perfectior, quo magis secundum intellectum, minus secundum corpus est. Constat itaq; li- quidò æternā esse animorū naturā, quæ nihil cum inferioribus materialib; natura, quæq; eo intēsius suis functionibus utitur, quo ab inferiorū materialib; natura per cognitionē magis abducitur. Hæc Thomæ & Hieremiæ Siculo referas.

*A summo
desiderio
animi hu-
mani.*

18 Iam suprà demonstratū est, appetitū immortalitatis & diuturnitatis omnes homines naturaliter teneri. Quod fieri omnino non posset, nisi posset animus id consequi, aut sua industria, aut aliena, aut partim, quocunq; modo. Nam natura nullos solet in una specie motus excitare, quin sit etiam in ea positū, ut consequutio sequatur. Quum autem etiam difficillima quæq; subeat homo eius finis ueluti quietis & summi boni causa, manifestum est ad immortalitatē spectare. Alioquin sequeretur, naturam aliquid facere frustra, quod admittendum non est. Nam si quis dicat, à furco, & fumo, opinioneq; magnorū hominum hanc in quibusdam nasci cupiditatem, infimos non teneri ea expectatione, contrarium planè facto periculo constabit. Plebeijs enim homines nulla ferè uota non nuncupant, nullis religionibus non religantur, ut ueluti cum Deo ineant cognationem: quum tamen opinionibus minimis urgeantur. Differunt uerò maximè ab illis magnates: quoniam imaginibus, strepitu, fastu, pompa, raris facinoribus iam immortalitatem in hac uita arripere, & Deum è suo cœlo deijcere conantur. Vim inferunt meritò, qui ferè non consequuntur, ut saltem uoluissē uideantur. Spe uerò & humilitate nituntur infimi. Verū eodem omnes tendunt, isti regia incedentes: fastuosi, per anfractus & loca cōfragosa uia cōpendia quærunt. Est igitur animus immortalis, ut consequatur beneficio Christi, quod natura appetere docuit. Verū ista plus satis sunt. Nam quicquid accedere posset, esset maiori oneri, quàm utilitati. A diuinæ igitur prouidentiae iustitia, à natura animi, à finibus rerum, à uirtutis præmio, ab actionis natura, à motu naturali, à ratione uniuersi,

uniuersi, ab autoritate omnium præstantissimorum philosophorum, atq; alias ob rationes positas iam, est animus immortalis. Necessariò futurum omnium uniuersale iudicium ideo nõ duxi demonstrandum, quoniam nisi sit futurum, Deus non est, & si Deus est, futurum est. Quum enim sit, iustus sit oportet. Et si iustus, quum nil eum fugiat, omnes iudicabit.

DE RESURRECTIONE. CAP. XXI.

Divina bonitas non satis habuit essentiam ipsis rebus dedisse, nisi & bene esse, & quo non potest secundum eam speciem dari melius, contulerit. Hoc in tota natura homine inferiore licet uidere. Nam omnia animantia, quæ in usum hominis sunt comparata, quoniam in eo finem suum summamq; felicitatem consequuntur, ideo cumulum suæ felicitatis hic habent. Quod eo uel maximè patet. Nullum enim indicium ex quocunq; animante unquam capere licuit, quod alio quàm præsentis uitæ desiderio teneretur. Vnde sequitur, quum uixerint illa, & utilitatem homini attulerint, esse finem, summumq; bonum per omnia consequuta. Nam & natura dedisset alioqui motum quendam, & appetitum rerum maiorum, si ulterius quicquam illis defuisset. Non fecit. Ergo ipso rum bene esse, uita & sensus est. Quod si ab admiratione minimi omnium animantium ordiamur, quis non obstupefeat, & sensu potius priuetur, quàm illam uim, qua uiuunt, ita coactam, & ex materia ad formam adductam capiat? Quis non uideat prouidentiam in omnibus præsentem? Omnia sui & posteritatis curam habent. Fugienda sibi & expetenda ad uitæ conseruationem norunt. In summa, nullis molestijs premuntur. Nam sensu quidem tristitiæ & uoluptatis affici constat: at se affici non cogitant, nec cognoscunt. Patiuntur quidem omnia, & dolore æquali hominis affectibus: uerum ideo malum illis non est, quod non intelligant esse malum. Nam quamuis nociua fugiant, id spontè, naturæq; suæ ductu faciunt, non cogitatione & intellectu. Alioqui enim sese collegissent, & arma in homines eorum opera utentes & abutentes insurrexissent. Itaq; iugulantur, necanturq; in medijs gregibus, nulla cognitione alieni suiue mali. Nam nec præteritorum sensu afficiuntur, nisi quandiu recens est obiectum, aut eius actio. Memoriam enim habent, ut diximus, sed non reminiscuntur, nec futurorum ullo iudicio aguntur: nisi quum etiam instat obiectum. In quibus omnibus dignoscendis uoluit Creator esse illa multo certissimo & acutissimo sensu, & longè perfectiore quàm in homine uideatur. Quanto enim incautiora futuri, aut magis obliuiosa præteriti uoluit ipsa constituere Deus, tanto ad præsentia sagaciora fecit: ut præsentibus obiectis acutissimè mouerentur. Canis ideo, qui quum abest hostis, iam non cogitat se habere hostem (multos uerò hostes habeat oportet animal, omnia fere uientia impetens) si ad stadium accesserit aduersarius, ita odoratu pollet, ut statim latratu prodatur, sibiq; uiribus aut fuga consulat. Res itaq; ab obiectu percipiunt, non agnoscunt, nec naturam perpendunt. Quum autem corporeas omnia calamitates patiantur, tamen se pati non iudicant. Itaq; proximè ad indolentiam Epicuri accedunt. Nec sunt ideo suæ felicitatis & summi boni expertia. Sunt igitur in suo fine & scopo, quum uixerint, quia homini si potuit uti, uixerunt. Nam si abutatur, nil illi uiuit, prodestue, quum magis pereat, ut hydrops potu, plethoricus cibo, doctus ostentator arrogantia, furiosus gladio, ipsis rebus nil in se uitij habentibus. Iam si quis speciet, quanta industria Creator illa texerit, & armarit contra hostes & pericula omnia, quis non admirando deficiat? Pelle durissima omnia, ista pilis, illa setis, uelleribus, uillis uestiuit. Squammæ

Squamæ piscibus datæ, pennæ plumæq; auibus. Testas cochleis, arboribus cortices nonnunquam quadruplices tribuit. Quum homini ceteris animantibus imperaturo, nil aliud quàm rerum omnium nuditatem, & summam imbecillitatem contulerit. Quis neget ista optimum finem esse in hac uita consecuta, quum uel una re sint homine illis præfecto feliciora, quod opinionibus non urgeantur, quibus certè (si nulla uita alia sequeretur) fieret animantium omnium princeps omnium miserrimum. Quo quid absurdius cogitari possit, nō uideo. Nam si illa facta sunt finis causa, etiam homo cuius causa ea sunt, finem consequi debet. Quum habeant igitur optimum esse, dum uiuunt in rem hominis, certum relinquitur, etiam hominem ex Creatoris natura quoddam optimum esse, debere consequi. Nam alioqui iniquiori esset conditione finis, quàm quæ ad finem, contra rationem, & rerum ordinem,

2 Homo porro, ut uidimus, quo est melior in hac uita, eo infelicior est. Ergo non habet hic summum bonum. Nam uidimus id consequi illum ipso animo: quæ pars hominis multò præclarissima est. Quum autem bene esse rei non sit ex parte tantum, sed ex toto, necesse est corpus ipsum solidumq; hominē, quod nunq; bene esse habuit, suscitari, & animo iungi, immortalitateq; donari. Ergo quandoq; est futura resurrectio. Ab æquitate diuina idem patet.

3 Quum enim ea consistente sit necessarium, animos esse immortales, ut præmia arbitrij sui bene uel male seruati recipiant: quum non soli bene uel secus fecerint, nisi acquieuerit corpus, opusq; fuerit exequutum: ita etiam est omnino necessarium, ad futura aliquando corpora animis, & refici hominem, ut propria etiam corporis recipiat. Nec enim, ut iam dictum est, animus est homo, nec corpus est homo, sed unà corpus animo iunctum, hominem componit. Opus ergo est, corpus humo excitari, & resurrectionē solidi hominis quandoq; fieri. Alioqui in Deo iniquitatem admittere oportet: quod uel cogitatu nephas est.

4 Ordinis etiam ratio idem suadet. Est enim sapientiæ Dei proprium, ut ordinatissima faciat omnia. Forma uerò est ordinata ad materiam, ut materia ad formam. Porro suprà iam ostensum est, hominem natum esse ad felicitatem longè maiorem, quàm concipere animus humanus possit. Præterea quæ æternam gratiam animorū naturam pateat, sequitur necessariò ordinis in uniuerso seruandi gratia, ut denuò ad participandum communis operis præmium forma ordinata ad materiam, et ediuerso pro sua aptitudine uniantur, utq; illud idem corpus quod olim animo iunctum fuit, illi ipsi qui illud informauit, animo nexu uitali, præmia pro meritis sentiat. Est uerò maximè fugienda impietas (nec enim est uocanda hæresis) quorundam, qua affirmât, olim nō idem corpus quod nunc est, excitandum, sed nouum, corruptioni & difformitati nō obnoxium. Quo axiomate negatur Deus, dum illi ea iniquitas adscribitur, ut præmii, quod non laborauit: etsi tam impotēs dicatur, ut nunc imperfectum corpus in resurrectione ne perfici ab eo omnibus numeris nō possit. Si enim præmia meritis tollis, deū negas. Si das, non meritò, idem facis. Quum enim sint actiones suppositorum, non partis tantum, præmia pertinent etiam ad totum, non ad partem, ad idem, non ad diuersum. Superest igitur colligere ordinis diuinæq; sanctionis gratia, ut idem animus noster denuò post dormitionē recreatus, & illud idem corpus quod nunc est, in summam perfectionem & plenitudinem ætatis Christi reductum, unà & coniunctim ad præmia bona uel mala denuò iungantur, & in æternum uiuant.

5 Optimum esse, est immortalitas: deterrimum, mortalitas. Deus immortalitatem homini conferre, ut summum bonum, aut nō uult, aut non potest. (nam superius

Eam opinionem contempsit ex disputationibus de glorificatione corpore.

superius est demonstratū, hominem uirtute præditum præstantissimo esse præmio dignum) Non potest non uelle perfectissima: ast maioris imperfectionis est dissolutio, quàm instauratio. Vnde uult omnia perfectissima. Quin possit autem, quemadmodū & uult, nulli debet esse dubium. Nam non secus atq; partes ante compositum sibi soli notas, in compositum induxerat: ita etiam dissipationes aggregare potest. Quod si negemus in Deo, uidebitur multis artificibus impotentior, qui resumptis compositionis partibus multa instaurant. In hoc differunt, quòd Deo non possunt elemēta perire: artifici obest corruptio. Quū itaq; uelit, possitq; sit etiam præstantissimus, fore æternū solidum hominem necesse est, corpusq; excitari, & uniri denuò animo. Ergo resurrectio mortui hominis futura est. Verum est hīc duabus calumnijs impiorum occurrendum. Nam si Deus uult omnia præstantissima & immortalia: ergo etiam (dicēt) bos immortalis erit melior isto mortali, ergo resurget. Respōdeo: Vult quidē omnia Deus, quæ ad finem & Dei causa fiunt, nam est principium & finis. Quæcūq; itaq; faciunt ad finem, ea sunt necessaria. Cessante uerò necessitate, res cessare oportet. In hac uita ob necessitates & usus, hominis necessaria fuerūt animantia omnia: at quum homo suscitatus nō sit futurus necessitati obnoxius, nil opus erit illi cæteris animantibus. Nam tunc nec bibet nec comedit homo, nec generabit. Omnis enim materiæ mutatio cessabit. Cūq; Deus & natura nil frustra faciāt, & non sit tunc opus illis animantibus, in rerum natura non erunt. Homo uerò inferiorum imperator, Dei ob mundum creatū laudandi, cognoscendi, amandiq; ergo creatus, erit solum necessarius ex inferiori rerum ordine, abunde in cognitione Dei felix, absq; ullo rerum corruptibiliū usu. Alia obiectio est: Impossibile est, si erit resurrectio, omnes homines resurgere. Nā innumeri facti sunt cœna Thyestis, & conuiuia Tantalī. Vbiuis terrarum fuere anthropophagi: sunt etiam hodie in multis mundi partibus. Scythæ corporibus proprijs lessum eorū habentibus conuiuia dabant. Illi omnes qui deuorati sunt, facti sunt partes comedentium: ergo deerit istis, quod alij habuerunt. Nam si erunt integri deuorati, deuoratores erunt imperfecti, & ediuerso. Hæ sunt rationes aduersariorum: quibus paucis respondeo. Ciborum quotidianorum natura nos docet, partem usque adeo tenuem nutritis corporibus iungi ex his quæ intra sumuntur, ut uix post multos menses ulla accessio fieri uideatur. Nam quum maximam partem & magis corpulentam egestionibus & recrementis abijciamus, minima pars uidetur ea quæ superest in corpore: pro qua si iam corpus attigit summum incrementum, tantum propriæ substantiæ defluere certū est, quanta sit accessio: quod ipsum nec philosophi nec medici negabunt. Nam naturam egere potu & cibo constat ob fluorem substantiæ, ut dicūt, proprio sanè uocabulo. Etenim corpus nostrum undiq; conflatile & perspirabile, ut inquit Hippocrates, continua actione aliquid deperdit, quod cibo instaurari oportet. Itaq; non intrat corpus in aliud corpus, sed aliquid tenuissimum & partibus familiare accedit, quantū scilicet aliunde deperit, nec quicquam amplius. Corpora etiam sunt per se integra si ne accessione cibi, & in multos dies ita durare possunt naturaliter, præcipue asinus, sine ullo usu cibi, potusq; & reiectione recrementorum. Meminit Carolus Bouillus in epistolis cuiusdam uiri, qui ad 12. annos integra ualitudine absq; cibo & potu uixit, quum septimam diem Ieiunij mortiferam homini scripserit antiquitas. Erat paulo antè homo Schotus Romæ, & post in Gallia, & Syria, qui

Hanc obiectionē pulchre etiā soluit Methodius in Sermone de resurrectione apud Epiphaniū.

dem & hominis naturam solidam æternā fore demonstrant, felicitatemq; æternam habiturā. Hoc igitur breui dignetur facere Deus, ut ab hac tyrānide mundi & corruptione in incorruptibilem materiā mutari ualeamus. Nam summa huius mūdi felicitas, summa miseria est. Demonstratis locis, quibus animi æterni suis corporibus repetendis, & in felicitatem communem adsciscendis uidentur obnoxij, superest catastrophē adducere, & imponere huic operi colophonem, Paucis itaq; de immutatione uniuersi est disceptandum.

DE IMMUTATIONE MATERIÆ
necessario futura. CAP. XXII.

EVndem ordinē, & ab omni parte sibi similem, Deum in natura tota seruare uelle, id in rebus omnibus clarissimè patet, & omnium philosophorū iudicio, autoritateq; constat. In toto rerum usu differt finis, & quod in finem tendit. Præterea finem esse longè præstantissimum, & nature & artis, nulli dubium esse potest. Nisi enim ita esset, ut meliora essent, quæ sunt finis, quàm quæ sunt ad finem, omnia frustra fierent, nec quicquam ageret ex ordine & deliberatione. Nam stultū planè & mente omnino carens id esset, quod actionem frustra cōsumeret, & inde nil præter actionem & spontaneum laborem reportaret: aut siquid ultra, deterius, uel planè par, & simile. Quæ omnia, ut absurdissima sunt, ita rerum ordini, & sensui, & authoritati refragantur. Actio ergo actionis persimilis, aut motus causa esse non potest. Sequitur igitur, quod scriptum reliquit philosophus, & sensus docet, omnem motum causa quietis fieri. Quum autem omnia hîc sint quodam modo in motu, etiam aliquādo ad futuram omnibus rebus quietem, certum & necesse est: quod concedere de elementis non dubitat Arist. immò affirmat. Stabit ergo aliquando motus in quiete, & pace æterna, sine ullo motu. Nam pereuntibus, aut agere & pati cessantibus his fluxis rebus, motu cœlesti, qui harum rerum generationis, corruptionis, alterationisq; causa sit, non erit opus. Quum uero materia nunquam possit tota ex sua natura exterrinari, & sit necessarium ad futuram aliquando quietem, immutari illam materiam necesse est. Quamdiu enim erit, qualis nūc est, obnoxia passionibus sit necesse est. Si sint defuture actiones & motus, ut est necessarium, etiam immunis corruptionis materia præstantissimum esse cōsequetur, & fiet incorruptibili formæ persimilis: quod sancti uiri diuinitusq; inspirati homines oraculis affirmarunt. Quale uero sit futurum optimum esse eius materiæ, quæ à conflagratione uniuersa superfuerit, non possumus cognoscere, quoniā exemplum omnino deest. Considerantibus tamen gemmarū diuersa genera, & perfectiones, quomodo ue naturaliter apud omnes homines sint in precio, quāuis earū lateat uirtus, potest in mentem uenire, ut sit futura quædā affinitas mole elementaris cum ipsis: nō quidem ut sint in istarum modum, sed (ueluti unus adamas est argumento) nulli potentiæ cedāt. Deerit enim tunc hircinus sanguis, si materia fiat adamantina. Quis non admiretur pyropos: carbunculos: hyacinthos: balauftias: granatulas: Quem in mentis stuporem nō uertat uiror ille pellucidus smaragdi? Quis capiat claritatem & soliditatem adamantis? Et tamen, quū ea sint summa apud nos, uidentur uix esse umbra & somnia futurorū. Nam ut nil perfectius & magis incompræhensibile ipso Deo & causa prima dari potest, ita summo eius effectui & nixi nil est magis incompræhensibile: Cuius tamen in natura ista parua frustula & rudimenta uoluit respergere, non ut ornarent scorta principum, aut

cupiditates immortales in nobis excitarent: sed ut in admirationem & contemplationem futurorum nos rapèrent: à quo scopo quàm simus alieni, quis non uideret? At quia nil perfectum potest esse, nisi feces & scorie, recrementa quæ absumantur: ideo ignis etiam rerum absolutissimarum probator, operas creatori locabit, & defecabit omnia: quod sensim & arte & natura uidetur aggredi. Absolutissimæ terræ quoddam imagines aurum bene ab igne excoctum repræsentat, aquæ adamas. Nec enim ista duo simpliciter possunt solui ab igne, nisi admisceas pharimacæ. Vt ergo ista frustula ad bene esse opera ignis purgatis probantisque egent, ita & uniuersum ad purgationem opus habet. Sunt itaque tria tempora Creatoris respondentia potentia, & quodammodo nostris istis sub motu constitutis similia. Nam apud nos præteritum, præsens, & futurum est. Infinitum est præteritum respectu instantis, quoque nunquam uti licet. Præsens in potestate esse uidetur: sed reuera nil possumus in eo agere, quin præterierit. In futuro sola felicitas est. Apud Deum fuit æternitas sine materia. Præsens & instans respectu præteriti insensibile quiddam est, cum materia generationi & corruptioni obnoxia, quæ est mundi duratio. Futurum æternum cum uera fruitione materiæ adductæ ad perfectionem & corruptionis immunitatem erit: cuius exempli faciunt omnes nostræ actiones fidem. Nam omnia effecta habent tempus præteritum in mente, præsens in opere, futurum in fruitione: quæ ipsa quum in nobis sint, & præstantissima, nos habere ab exemplo diuinitatis constat. Analogiam enim habet natura & se cum & cum arte. Omnium autem artium finis quies est: ergo etiam nature creatæ. Deoque, qui suo beneficio (quum esset per se felicissimus, cuius nulla materia aut creatio potuit adferre ullam perfectionem) hæc omnia inferiora hominis causa, hominem diuini honoris & cōtemplationis (in qua est summa felicitas) gratia cōdidit: ut ex hac corruptione & assiduo labore, ubi ueluti tormentis optimi probarentur, et excoquerentur, tandem in eam felicitatem traderet, quæ æterna Deoque similissima est: ad quæ nos sua misericordia conducere dignetur. His argumentis ex rationis penu depromptis tradere uisum est ea placita, quæ ueritas ipsa Deus in Deo filio orbi aperuit, suaque authoritate sine adhibitis rationibus credi uoluit: ut impietati nunc in toto orbe terrarum oborienti & regnanti occurrere possit. Quod ut pateat, placita authoritate fulta demonstrationibus subnecto.

RELIGIONIS CHRISTIANÆ PLACITA
esse præcedentibus demonstrationibus consimilia.

C A P. XXIII.

Authoritate traditum & creditum est, Deum ab æterno existentem, trinum & unum esse. Potentiam enim, sapientiam, & uoluntatem habere, quas personas attributæ personarum dicimus. Primum ab æterno generantem à se sapientiam, patrem illum, hunc filium dicimus: uoluntatem uero à potentia et sapientia procedentem, spiritum sanctum nuncupamus. Ab eo, per eum, & in eo creatus est mundus, substantia corporea & corporis experte cōstans: quæ uisibilia & inuisibilia dicimus. Per inuisibilia intelligimus substantias separatas, tam bonas et in bono confirmatas, quàm suapte sponte deprauatas, perniciosas hominibus adferentes. Credimus omnia uisibilia hominis causa facta, hominem uerò causa Dei & sui: ut glorificatio Deum sit immortalis. Curam uerò Deum agere rerum humanarum etiam minimarum. Ipsum autem primum hominem quum esset præstantissima conditione, suo arbitrio naturam labefactauisse, & omnes ex

conatos ruinæ & morti obnoxios, atq; ex traduce labem perditiōis adferre in hanc uitam. Ad quam naturam reparandam opus fuit summo mediatore Dei & hominū IESV CHRISTO: qui ante secula genitus, tandem quū uisum est diuine bonitati, uoluit carni nostræ iungi, atq; purissimā ex uirgine carnem sumere. Ita sapientia diuina ab æterno genita, nostra carne uestita, uoluit omnia suppliciorum genera, & demū mortem acerbam pro recōciliandis illis hominibus Deo perpeti, qui homines in illius mortis sanguinē abluti, spēs eius resurrectionis sublati, uitam æternam à se suapte natura perditā eius meritis se posse recipere credūt. Demū ille post mortem & resurrectionem repetens cœlum, reliquit mysteria, quibus in nomine eius initiarentur credentes, et ueluti quotidianis re medijs leuarentur. Tandē post huius uitæ cursum superstites animos immortalis à Deo præmia uel pœnas recipere: quo ad iudiciū tēpore solidus homo suscitatus, iudicatusq; propria corporis recipiat, prout gessit. Demū igne totum orbem purgante fieri omnium cōflagrationem, ac deniq; immutationem, & præstantissimū esse totius futurū, atq; æternitatem creaturę, ueluti & creatoris. Hæc sunt præcipua rerū capita: sine quibus ulli homini adesse salutē, est impossibile.

DE ORBIS CONCORDIA

GVL. POSTELLI BARENTONII
LIBER SECVNDVS.

PRAEFATIO IN SECVNDVM LIBRVM DE ORBIS

concordia, & adhortatio ad uerē pios homines, ut se ad congregiendum literis & rationibus cum socia Muhamediorum colluue parent, principumq; occupationibus succurrant.

QUANTA M orbī terrarū impotens regnandi studium labem ad hanc diem attulerit, quantum socordia luxusq; multorum inter mortales dispendiū inuexerit, quanta lues ex inani cōtentione complurium sua domi negligentū & euerrentium, aliena uerò & parū salutaria adpetentium indies oboriatur, neminem qui aliquo rerum usu polleat, aut in historiarū momentum sit uersatus, ignorare iudico. Postquam enim compendij & libidinis potius quàm salutis popularium gratia, aut oboriuntur, aut diutius conseruata augentur imperia, proculdubio, licet quadam specie prima fronte occasiones uideantur iustissimæ, contingit non infrequenter, nō minus uictoribus quàm uictis bella attulisse ærumnarum, post seq; parem infelicitatis sensum utriq; populus reliquisse. Verum ita diuina permittente prouidentia, ob hominū improbitatem senio augescens, à quo maluit alieno quàm suo arbitrio homo regi, hominemq; alium quàm rationem ducem sequi, nunquā non est bellis attritus mundus. Hæc est neglecti officij pœna. Hæc æterni improbis & ab hac tantum larua rerum humanarū pendentibus supplicij arra est: pijs uero, Dei, ad se suos per calamitates reuocantis, signum beneficij. Ideo Deus optimus maximus cōpensare iacturam rerū externarum, & detrimenti in bellis accepti, aut festa quadam pace, aut legibus & meliori animorum cultu ferē semper solet. Noua enim imperia solent uicissitudine pacis recreari, obliuionemq; quarundam rerū corruptarum inducere: pares uerò ceteris, aut etiam inferiores infimis, qui secundo rerum successu antea elati in ceteros, tyrannidem exercebant, reddunt, nouaq;

principia & rerū & opinionum inducunt: ut quāto insalubrius bellum his quos opprimit se offert, tanto feliciorem superstitionibus rerū conditionem adferat. præterea cultus, mores, persuasiones, literæ, leges uictorū solent uictis nonnunquā maiorem longē quā ante uictoriā utilitatem relinquere. Sic factū est, ut quā uis Romani & Græci, quorū latissimē secundū populos orientis patuere clarueret imperia, toto exorbe nobis olim cognito reportarint uictoriā, prædas egerint, non raro crudelissimē uictoria usi sint; tamen legum & morū naturę magis affiniū ubiuis seminaria & usum in detrimentū accepti cōpensationem reliquerint. Reliqua certē mutationum genera, ut quæ à Scythiis & barbaris accidere, quicquid ornamenti & literis & moribus hæ duæ nationes contulerant, frequentius penē funditus extirparunt. Sunt itaq; Barbarorū incursiones naturā infensissimā, & ueluti in eius perniciē omnino armatā. Hoc tamē uel minus mali habent, quod quanto præsentiorē corporibus humanis cladem adferunt, tanto minor animis adferūt nocumenta. In summo enim felicitatis gradu ponētes corporis bona, nec multas nec peruersas leges adferūt, sed potius cōpositis rebus & a bello respirantes, quā quā ante uterentur felicitate & ocio sub legibus suis populi uicti cōsiderant, eas leges amplectunt. Id docent Scytharū et Gothorū multatā tam in Aliam quā Europā incursiones, Hunnorū, Herulorū, Alanorum, Saxonū, Normannorū, Vuandalorū, Longobardorū insultus, & fixę ubiuis in Europa sedes, leges enim illi omnes à uictis acceperunt, quā propter utilitatē, quā ob literarum & disciplinarū ignorationem. Imperia ergo cætera hoc habent, aut ut leges & cultū loco prædæ uictoriæq; uictis adferant, aut ut labem corporibus tantum, non item animis fœdę cuiusdam superstitionis cæcitatem ingerāt. Vna uerō Arabica colluuiēs tam fœdā & corporibus & animis inuexit cladē feruē in uniuerso orbe, ut quicquid unquā pestium expertus ante est, in felicitate id ponere debeat, si rerū iusta cōparatione utatur. Præterq; quod enim id suadet impia persuasio, nil esse præstantius, nullamq; ad felicitatē uiam cōpendiosiorē, quā si nomīne dissentaneī dogmatis quotquot sunt mortales conficiat, qui in eius uerba iurauit, perpetuū prædonum seminarium etiā inter suos nomīne militum Dei alit, fouet, tutatur, et colit miserē lactata gens, tenebrisq; plusq; Cimmerijs capta. Quā itaq; Deus hominem, cuius causa cætera cōstant, durationis causa creauerit, leges, imperia, & quotquot genera sunt magistratū, eius unius in uita diutissimē conseruandī rationē in primis habeāt, omnia & corporis & animi adminicula undiq; reipub. habenas moderantes eius ergo cōquirant, cumulent, seruent: una hæc perfidī tyranni lex authoribus Furijs, cōtra, Dei maiestati, naturæ humanę incolumitatem, animorū & corporū salutem, pacemq; publicā insurgens & armata, tantā mortalibus cladem rebusq; omnibus præterquā uoluptati & uitio perniciem attulit, ut reuera orbis uastitas nuciari possit, & debeat: ut quæ nec suis pace, nec externis quiete frui unquā permittat. Viginti milia urbium olim Aegyptus habuit: nūc uix decē municipia, & sex urbes, utraq; Asiam plusquā dena millia urbium olim ornatā, nunc ducentæ uix supersunt. Vasta omnia, dumisq; & sentibus ob Nomades religioni adscriptos milites obsita. Quātis ineptijs animos sibi addictōrum irretiuertit, toto huius libri tenore palam fiet, potissimū in Alcorani excussione: demum quā aperuero, quā crasse de Deo, dæmonibus, de rebus naturalibus senserit, sanxeritq; ostendā paucis quantis calamitatibus sint obnoxij, qui Muhamedico subsunt ubiuis terrarū imperio. Quā itaq; omnium decretis cōstet, bella & rerum mutationes esse prouidentię permissione in animaduersionem scelerū introductas: opus certē est, ut quæ

quæ sunt acerbissimæ, etiam maximorū scelerum uindicandorū gratia cōpara-
 re sint. Nec moror quicquā, quod multi dicant, esse rerum certas periodos, teme-
 ritati fortunæ & hominum improborum libidini iunctas, unde bella oboriri so-
 leant. Si enim admittant, mundū habere causam, & prouidentia regi (alioqui e-
 nim cum Fortunarijs non ago) negare nuncq̃ poterunt, quum sit illi creandorū
 & cōseruandorum singulariū cura, quin longē maximā multitudinis, aut in ur-
 be, aut in prouincia, aut in quouis regno cōseruandæ habeat sollicitudinē. Nisi
 enim frenaret æternis imperijs hanc molem, omnia cōtinuò bellis arderent. Ut
 igit̃ ad rem redeā, quo maiora sunt delicta, eo maiores pœnas permittit Deus
 infligi, nō tantū illis qui delicta admisere, sed & eorū posteris, & cōmercio famē-
 liaribus: ut inflictis pœnis discant, aut non cōmittere similia scelera, aut admissa
 expiare. Quibus sceleribus olim maximē populi à lege Dei alieni irritauerint
 Deum, quū nullo uitio lege diuina destituti nō scēdissimē laborauerint, non faci-
 le dixerim. Mutuas enim in cēdes quotidie ruebant. Verū fidem faciā dicti mei
 ex sacris, pauca percurrento. Pro deprauatis & nō emendatis à patre Ophni &
 Phinha, cēsus totus populi Dei exercitus à Philistæis est. Quia tanto grauius cri-
 men est, quāto maior qui peccat habetur. Davidis peccati expiatio id insinuat.
 Captiuitas Babylonica derelictū iam pridem Deū etiā à sacerdotibus & princi-
 pibus, ut Baal adorarēt, uindicauit. At quia nuncq̃ ullū immanius scelus admitti
 potuit, quā Iesu Christi Dei à suis occisio: ita nec ulla unquā clades tam memo-
 rabilis facta est, quā sub Tito & Hadriano in terra Iudæa, in qua duabus expe-
 ditionibus sexagesies centena hominū milia ad unum cēsa sunt. Reliquiæ uerò
 Iudaici populi sunt ab eo tempore ex prædictione Christi ubiuis terrarū in capti-
 uitate. Plures innocentes quotidie per calumnias occidunt: at hominem Deum
 occidisse à suis sacerdotibus, eiusq̃ legis cōseruationē præse ferētibus, scelus est
 omni pœna immanius. Quid uerò sanctius fidei & perfecto Christiano, cui uir-
 tute pietatis in nomine Iesu tota natura pareat? Certē nihil. Grauius ergo quouis
 mortaliū peccat, qui sub tam sancta lege peccat. Seruus enim sciens uoluntatem
 domini, & non faciens, uapulabit multis. Non reticuit antiquitas, obortas fuisse
 seuissimas persecutiones in Christianos, quod iam multi initiati mysterijs sacris
 parum sanctē, aliq̃ uero etiā impiē se gerebāt sub sacrosancto innocentia titulo.
 Itaq̃ ut ad rem ueniam, cōiectura ducor, ob immania scelera falsorū Christiano-
 rū hāc pestem legis Muhamēdis fuisse in orbem terrarū immissā, ut qui impiē
 lege sanctissima abutebantur, Deum in peste perpetuò sauiēte ultorem senti-
 rēt: & ne posteritas luxu & gloria cōtentioneq̃ amplius certaret, & peccaret, re-
 rum temporaliū administratio est huic tyrannidi oborienti permissa. Venit pri-
 mū in hostis potestate nullo negotio Ierosolyma, in qua prima sanctę religionis
 patriarchę. Non multo post Alexandrina & Antiochena ademptę: quū tamen
 antē ibidem supra trecentos annos pacificē Christiani utriusq̃ magistratus pote-
 statē habuissent. populares uerò ibidē iam sexcentis antē annis nomina Christo
 dederāt: nisi certē quādā scelerū immanitas & rerū quę à pietate accesserāt abu-
 sus, inq̃ luxū & ingluuiem intenta gens, olim Deo charissima, Dei fauorē ab or-
 be Christiano abegisset, nō potuisset fieri, ut rerū omniū nuda barbaries, multi-
 tudineq̃ tantū potens, uictoriā de illis populis reportasset, qui sine armis erāt to-
 to in orbe formidabiles. Contēdebat luxu et inerti otio cū perditissimis nomine
 indignissimus imperator Heraclius, quū cœpit oboriri hec in Arabia factio. Nō
 satis habebat pontifex Romanus negligere orientalis religionis partes, primū
 inter patriarchas in consilijs locū habere, nisi etiā ambitiosē nomen illud Papæ,

eius odio tanta excitatur incendia, adpeteret, ut qui summus & erat, & esse cupiebat, ueluti per *ἀντωνομασίαν* ita uocaretur. Omnes uero ante eum sacerdotes ita uocabantur: quod ex epistolis Hieronymi, Augustini, & ceterorum Latinorum uidere licet, pariter ex uulgari sacrae dignitatis in Graeca ecclesia uocabulo. Pappas enim sacerdotes uocant. Forſan coelitus tam augustum nomen aduenit, à Ioue Papa, qui à Bithynijs puris & sine ullo cultu manibus uetusto erroris ritu colebatur. unde profluxerit nomen, non admodum laboro. Concessit illo uti Phocas Bonifacio quarto. Sed iuuat paulo latius causam huius morbi perscrutari, ut saltem postquam tam alte totos Christiani corporis artus medicorum eius temporis incuria, aut maleuolentia, ignorantiaque, est depastus, nobis ipsis prospiciamus, atque secum dum prouerbiū uel serō Phrygicē sapiamus, periculoque iuuemur alieno. Ut uero tantę calamitatis initium clarius pateat, res imperij qua essent conditione, de mum sacri magistratus res persequar. Fuit Gregorius pontifex & pietate insigni, & eruditione: ut qui inter sacros doctores quartum locum scriptorum gratia etiamnum habeat. Huius pontificatus incidit in tempora Mauritiij imperatoris, qui reluctantem Gregoriū, & etiam secreto per literas ab ipso tanti honoris & oneris munus renuentem, in sede pontificia iniquissimis temporum conditionibus confirmauit. Visus forſan est Imperatori homo ille uitę solitariae studiosus, aptus, & cui curas tantorum negotiorum & periculorum ob bella Longobardorum imminetium committeret, et quem ridere & conuicijs insectari pro arbitrio posset. Ceteris alioqui in rebus pietatem Christianam satis fideliter tenuisse traditur. Duplicitaque occasione quā diutius in imperio fuisset, hominum Italorum à se animū alienauit, quod sanctissimū hominem conuicijs etiā publicē agitando ridendoque laceſſeret, quod quam negligeret curam non segnius quouis milite & duce suscipere, & non paucas urbes in fide imperij non sine uitę discrimine retineret. His in eum moti odijs milites, gregarium militem imperatorem creant. Oraculo monitus Mauritijs noctu fugam captans, Chalcedone captus, in urbem Romam nauam reductus, capite truncatur. Creditur hec factio suscitata ab Heracliano, magna in ea urbe authoritatis uiro: ut amico militi nulla generis fiducia nitenti, id daret imperij, quod postea sublato Phoca filio Heraclio tradere posset. Ea enim est ambitionis natura, ut sub specie pietatis ueluti per cuniculos in fraudes ruat, obijciatque periculis & inuidiæ, quibus se bene uelle consultum simulat. Sublatis patricijs & aduersę factionis uiris, ut in militari factione solet, imperiū octo aut circiter annis obtinet Phocas. Totus eo tempore Oriens in motu erat. Perſe non tantum ab imperio defecere, sed impetum in Romanā ditionem, inque fines usque Asiae minoris irrumpunt, imminet Africa & Aegypto. Cura rerum bellicarum praecipua datur Heracliano, & Prisco genero, occurritur ab Africa & Aegypto, sustineturque hostilis impetus potius quam retunditur: & interim factiones uarię à sacro ordine Constantinopoli oriuntur. Contendit de primatu pontifex Romanus Ioannes Constantinopolitanus, refragatur† Gregorius Romanus: cuius cum parte Italica fauorem demereri cupiens Phocas, locum primum nostris dedit, quū tamen non tantopere ambiret Gregorius praeferrī occiduam ecclesiam, quam ne alter qui parum sanctē in multis de dogmate Christiano sentiret, leges omnibus daret. Sed ista suo loco. Capta Hierosolyma à Persis, occasionem natius Heraclianus, militem contra Phocam incitat, quod eius segnitie periclitaretur imperium, eum obscuro loco natum & inertem. Itaque quas comparat copias,

Videtur me-
moriam lap-
su. Non e-
nim Grego-
rio Magno
cessit titulus
æconomi-
ei, quę con-

pias, ueluti hosti occursurus, re prius egregie ad prodicionem instructa; præmit-
 tuntur partim in Græciam duces delecti, Priscus gener, & Heraclius filius; ut ca-
 prato ad opportunitatē Phoca adueniente Heracliano cū copijs statim eum ob-
 truncarent. Ita quibus artibus imperium parauerat, iisdem amisit. Heraclius
 itaq; imperator à milite iam largitionibus patris subornato salutatur. Principio
 imperij magna belli moles imminet. Non enim tum de augendo imperio erat
 agendū, sed de arcendo à penatibus hoste cogitandū. Illud bellum iam à Mauri-
 tijs temporibus obortū fuit, hodiernæq; calamitatis occasio primaria est. Fractis
 aliquot bellis hostibus, in desidiā & luxū omnino soluitur Imperator, donec
 hostis qui in proximos fines Græciæ nō irrueret, totam Aegyptum & Africam
 subiugaret, tantaq; potentia insaniret, ut pacem quouis precio uenalem Hera-
 clio negaret. Urgebat ex hac parte hostis insolentissimus, ex altera religionis no-
 stre probū, lignum in quo Christus pependit, iam à decennio in manu hostium
 euerſa Hierosolyma conseruatū. Multo uerò uehementissimè instare proceres,
 orare, obsecrare, precibus minas addere, ni faciat, & proceres & militem sibi du-
 cem quasituros, qui in tanto rerū discrimine succurrat. Coactus & excitatus non
 tam ratione officij & timoris, quā ne ulla infamię nota perstringeretur (solent
 enim magnates, quo sunt uita cōtaminatiore, eo magis præferre uirtutem, infā-
 miæq; notam fugere) rem aggreditur, bellumq; suscipit cōparato maximo exer-
 citu. Cuius motu præter expectationē territus Chosroes, missa insolentia fugit,
 locumq; iuxta Azotum, in quo cōfligere decreuerat, relinquens, trepidus se ad
 sua transmissis Euphrate recipit, segetes quā iter facit igne absumens, ut aduersa
 tio sequendi facultatem adimeret. Non segniter instat Heraclius (ut rara & in-
 solita ardent) omnia euerſit, populaturq; Mesopotamiam inuadit, Salbarumq;
 duce ad Saronem fluuium præsidia habentem deturbat, fugatq;. Illi successit
 alter Says nomine, cum toto exercitus robore: cum quo anceps diurnumq; præ-
 lium cōmittitur, donec ad uesperū inclinante ad Persas uictoria Deus optimus
 max. suis opitulari uoluit. Tantus enim repente aëris fragor, tam horrendo stre-
 pitu, tam atro nymbo grandine & pluuiā Persarū ora diuerberante exortus est,
 ut attoniti Persæ cēsi fermē ad internecionem fuerint. Reparatis à Chosroa uiri-
 bus, res nihilo felicius tentata est. Copias Arabū quorundā iam nomine Muha-
 medis eam orbis partē infestantes, ad eam expeditionē Heraclius conduxerat.
 Quæ res mihi uidetur magnum fecisse gradum ad ea quæ postea sequuta sunt.
 Victor Heraclius cum cruce uiuifica septem & uiginti militaria signa hostium
 reportauit. Syrochius uerò filiorum Chosrois maior natu, quod prætermis-
 ſus à patre esset, quum minorem natu Medarsen participem reliqui imperij fecis-
 set, inito cum Heraclio fœdere, & patrem & fratrem sustulit, ut regno potire-
 tur. Qui uix annum patri superuiuens, rerum habenas Adhesero filio reliquit.
 Post quem Hormisdas est successus. Cum quo cōgredientes Muhamedis exer-
 citus, illi imperium cum uita abstulere, & popularibus delyramenta persuasio-
 nis pœna mortis credenda obtrudere. Is fuit rerum Persarum exitus. Heraclius
 ouans signum nostræ redemptionis Ierosolymam retulit. Zachariam pontifi-
 cem, qui totis 14. annis comes exuli ligno fuerat, in sede reposuit, supplicatio-
 nibusq; ex more habitis ab Aelia discessit. Cæterum ueluti nullus in toto orbe
 illi superesset hostis, illic constituto Arabico militi (cuius opera egebat) salario,
 soluit longē à patria Romanū exercitum, prædabundumq; & palabundum in
 Syria reliquit: ex quo non pauca colluuiēs, prædonum omnium principi Mu-
 hamedā

stantissime
 respuit, ut
 notam Anti-
 christi: sed
 Bonifacio
 tertio. Ita
 ergo legi
 posset: Gre.
 Romanus.
 Tandem ue-
 ro Ro. epi-
 scopi cum
 parte Itali-
 ca, &c.

hamedi se (ut uero simile est) iunxit. Ipse uero Imperator statim ad institutū olīm uitæ genus rediit, uoluptatiq̃ priori hoc addidit, ut totus à magicis imposturis penderet. Monothelitarū uero hæresim suadentibus Pyrro & Cyro episcopis

Alter fuit Alexandri- nus. igitur sic posset le- gi, Episco- pis Consta- tinopol. et Alexand.

*Constantinopolitanis sectare, & foueret, quū olīm fuisset eam infestatus. Præclarū uerò dedit libidinis argumentū, quòd sororis filiam in uxoris loco habuit. Verum ut infelicitas infelicitatem trahit, profligata in luxū pecunia publica, nō potuit ex pacto externo militi satisfieri, qua de re irritatus Arabicus miles, & e- tiam à quæstoribus conuicio exceptus, arma sumpsit in imperium, & paucis an- nis uastando Syriam & Aegyptum, præclarissimas Syriæ occiduae urbes Dama- scum, Antiochiam & Aeliam Capitoliadē, quæ est Ierusalem, cepit, populauit, falsamq̃ persuasionem timore mortis multis suasit. Huiusmodi fuere rerum pe- stiferarum initia. Oraculo, quum diuinos consuleret, admonitus Imperator fue- rat, ut à gente circuncisa cauere: magnū enim imperiū malum ab ea impende- re. Ille uerò de Iudæis, quos solos circuncisos putabat, oraculum interpretatus, eos omnes in toto imperiū uī adegit ad baptisimū. Verum aliò res tendebat, ad Muhamedicos scilicet, circūcisionem obseruantes. Ea occasio, cum recepta cru- ce, fuit in causa, ut optimus putaretur, qui fuco orbi imposuit. Egit uerò literis cum principibus uicinis, ut perinde Iudæos ad fidem Iesu Christi cogerent. Erat omnino illud seculum morbo plenum. Nulla enim regio in tota habitabili suo motu caruit. Italia à Gothis, Longobardis, & Arrianis ita agitabatur, ut nulla fe- re urbs factiosis careret. Vbiuis ferè erāt duo episcopi: unus catholicus, alter Ar- rianus. Sisebutus Visigothorum rex in Hispania omnia Romanis ademit præsi- dia. In Gallia (quod nescio, si antè aut ab eo tempore contigit) Theodebertus à Clotario & Theodericho fratribus est sublatus. Erāt illi homines, quod nomina indicāt, magis feritati Gothorum, quàm humanitati Gallorum, nulli nō cogni- tæ, affines. Puto sanè hoc infelicitatis initium ex fœda Imperatoris cū hoste Chri- sti confœderatione profluxisse, inq̃ ipsū imperij caput confœderatum primò recidisse. Nec enim ullus unquam colluuiē Muhamedicæ fidem dedit, quin sta- tim luerit ab eadem gente pœnas. Faciat historiæ fidem in primis in faustum He- racleij cōmercium. Prodeant secundo loco ipsi inter se comparati. Paulo post oc- cupatū Persidīs imperium sollicitati sunt Turchæ, gens tunc ignobilis, ad stag- num Caspium pertinens, à Muhamede Persidīs principe, cōtra Imraëlem Cha- lipham Babylonæ: quò cū uenissent, statim deuictio hoste, spoliatoq̃ sua regni parte, qui eos accersuerāt, imperiū occuparunt, et ad hanc fermè diem retinere. Inita etiam amicitia cum administratoribus Aegypti, idem contigit: regnatumq̃ illic est quoad Chircassi, qui et Mamluchi, dominis præfuere, aliunde etiā stipen- dio cōducti. Rodericus rex Gothorū in Hispania uim inferens uirgini, Iuliani Romanorum in Mauritanijs procuratoris filie, fecit ut dolore uictus pater innu- merā colluuiem nephariæ gentis in amicitiam accerferet, traiciendiq̃ in Hispanias ad scelus in filiā admissum uindicandum potestatem faceret. Quo factū est, ut cōfecto rege, ante triennium Hispaniæ fermè omnino in potestatem eorū ue- nerint: unde nunq̃ potuerunt deturbari ad Friderici usq̃ tertij imperatoris prouin- ra. Dedit uerò imprudentiæ pœnas perfidæ nationi Iulianus, amissa cum prouin- cia uita. Nolo adferre, quanto dispendio inuitati in Italiā sint tempore factionis Frederici Barbarossæ, & Alexandri 3. Pontif. Nemo certè unq̃ nisi suo magno malo, uel auxiliū uel fauorē eius nationis est expertus. Faciat fidem imperator Trapezuntius, à confœderato cōfectus. Testentur Sultani Aegyptij, à seruitijs frequen-

frequentissime cēsi. Dat nunc imperium Constantinopolitanum dementię pœnas, quod maluerint Palæologi hostem Christianitatis in auxilium contra proximos, parētes euocare, quā æquo quodam iure cum illis sine sanguine componere. Fœdus cum ea gente ex rege Hungarię Vuaiuodam fecit, id est prætorē, ex Mysię Valachia regulum. Si uellem huiusmodi infelicia fœdera persequi, me deficeret dies. Redeo ad institutum, quæ scilicet in ecclesia Christi esset rerū conditio, quū inualuit perniciosum Alcorani dogma. Contentionem obortam de primatu tempore Phocæ, uidimus inter Orientalem & Occidentalem ecclesiam, sed longē diuersa ratione. Contendebat enim iam pridem Ioannes de auctoritate, & nomine uindicando: cōtrā sanctus Gregorius quū in ea sede esset, quam totius ecclesię consensu primam esse cōstabat, à nullo mortalium tam ambitiosum uocabulum debere agnosci dicebat, in cuius rei signū uocabulum humilitatis Seruus seruorum Dei, primus sumpsit. Quū hæc pridem esset orta altercatio, & iam à tēporibus Mauritiij & Gregorij Phocas, ut dixi, ineundæ apud Bonifacium quartū amicitia gratia fecit, ut *πατριάρχης*, id est omnium deorū templum Romæ falsæ religionis tempore constructum, M. Agrippæ opus, memorie uirginis matris & cæterorum diuorum dicaretur: præterea ut pontifex Pape uocabulo uteretur, primariaq; esset super omnes ecclesias auctoritate, Romana. Quod quāuis omnium fidelium consensu ad eam diem habuerat, tamen quia de ea re nemo litē intenderat, nulla adhuc eam ob rem imperatoris potentia decretis ue uisa fuerat. Itaq; quod optimo studio defendere, ne ipse aut alius occuparet, pontifex sanctissimus † studuerat, statim à morte illius, aliō tractū est Gregorius magnus. quā uolebat. Inter illum enim & Bonifacium tantū sedes occupata biennio à duobus est. Horū prior fuit Sabinianus, homo nequam, & in Gregorium iniquissimus, qui sedit mens. 17. alter Bonifacius iij. qui septē. Fuit Sabinianus homo factiosus, qui cōflata sancto pontifici infamia, ex summa inuidia probitatis eius, malis artibus populum captando adeptus erat pontificatum. Quū itaq; in hominis sanctissimi corpus odia exercere nō posset, uolebat scelerato edicto opera eius abolere, constituereq; ne quis illa domi haberet. Ea uerò una re agitabat eum apud populū, quod uarias statuas antiquorū & urbis ornamenta deiecisset: quod erat falsissimū, nam nil aliud quā idola & ueteris superstitionis reliquias abstulerat. Quū uerò in summa annonæ charitate à populo moneretur, ut eleemosynis imitaretur sanctum uirū, calumnias calumnijs addebat, dicendo Gregorium totum ecclesię ærarium absumpsisse, ne quicquam erogaret. Erat uerò in basilica Lateranensi maxima auri in pios usus cōuertendi uis. Nam quū Seuerinus, 29. postea annis pontifex creatus à populo cleroq; pro more esset, cōfirmandusq; ab exarcho Rauennato nomine Heraclij foret, Isaacus exarchus ut ab imperatore rei numarie (ut solent uoluptuarij semper) egenam gratiam iniret, sibiq; consuleret, non aliter se approbaturum suffragia populi, quā si ærarij Lateranensis illi nomine imperatoris potestas fieret, dixit. Annuuit coactus, & alioqui bonus, pontifex: sacra pecunia partim imperatori mittitur, partim militi datur, partim Isaaco cedit. Fugerat superbū titulum sanctus pontifex, arripuit alter. Collegerat ex pietate pecunias in pios usus conuertendas: illis scelestus successor parcens in summa rerū inopia, ut quandoq; illas deuoraret, easdem reliquit successuro paulo mox, ut præcium sacri muneris forēt. Factionibus tum totus Orientalis ecclesię status cœpit nutare. Patriarchæ nomen sumpsit propria auctoritate Constantinopolitanus pontifex, unde pestis oborta.

Nestorij oborta, fuere statim quot capita, tot sensus. Erant enim multi Arriani, non pauci errore Nestoris imbuti. Monothelitarum factio etiam imperij arcem occupauerat. Quod facit, ut libens ad sententiam accedam eorum, qui uolunt à quodam Sergio monacho adiutum Muhamedem, id est, quod nullos alios esse bonos Christianos in toto Alcorano suadere uoluit, quam qui more Nestoris in Christo diuinitatem non agnoscerent. Sunt itaque etiam hodie multi in Orientis partibus Christiani, sed ferme sunt illi dogmati affines. Geberus quum in suo Almagesto tradit fastos celebrium populorum, Nestorianorum & Iacobitarum qui utriusque Muhamedi fauebant, festa describit. Habent multa Romanae ecclesiae incognita, aut inusitata, ueluti festum baptismi Christi, apparitionis crucis in coelo, coronae, spicarum, uuarum, & huiusmodi. Haec impia persuasione fecerunt uitam, dum aut stertimus luxui dediti, aut nobis ipsis malum in caput aliorum causa & odio accersimus, malum usque utriusque perire, quam postposita ambitione secundum praescriptum Pauli seruare in unione pacis uinculum. Deditus iam ferme 950 annis eius sceleris poenas. Vnde facile adducor, ut credam, non minus sceleris à nobis, quam ab illis admissi ab eo tempore diuinæ bonitatis clementiam auertisse à prosperitate status Christiani, ut ad uitium scoria nostra, ut & in Orientali & Graeca ecclesia excoquatur. Aurum enim nostrum, ut aiebat propheta, uersum est in scoriam. Certe si res ipsas ad suorum principum normam uolumus expendere, nulla hodie est conditio quamuis specie sanctissima in ordine Christianorum, in qua perfectissimus hac aetate ad eorum, qui parum probi olim habebantur, perfectionem accedat. Fac esse quosdam: numero certe tam exiguo erunt, ut uix quot Thebarum portae, aut ditis hostia Nili, reperias. Quid aliud ferme est hodie (si illos qui matura iam aetate accesserint suapte sponte, excipias) monasticus ordo, quam exhaeredatorum refugium? Certe nisi Deus reliquisset nobis semen, ueluti Sodoma essemus, et Gomorre non dissimiles. Ex quatuor mendicantium ordinibus multi semper fuere singulari eruditione uiri, quorumque opera negligentia multorum curionum est compensata. Vnde sane apparet, quamuis illi homines sunt, & suis laborent imperfectionibus, rerum tenuitatem in monachismo esse praestantissimam. Si enim uideas illos qui Benedicto, Bernardo, & ceteris nomina arctioris professionis causa dederunt, ad nonaginta ferme distinctiones, proculdubio uix centesimum quouis seculo reperias, qui praeter *omnino* quicquam exercuerit homine dignum. Mox enim communi uulgo uiuendi norma uixerint, id uero praestantissimum putant. At bone Deus, quantum differt ab ea prisca seculi conditione hoc uiuendi genus? Nolo per singulos ordines discurrere. Vbiuis enim tam multa parum officio digna se offerunt, ut silentio tegenda quam agitanda melius iudicem. Nobis ad hanc diem Deus opt, maximus indulget, si forsitan resipiscamus, luxumque istum plusquam Sybariticum relinquamus. Iam securis ad radicem posita est. Nobis illud idem imminet, quod toti Orienti contigit. Agite ergo fratres charissimi, quum principibus non liceat per illorum occupationes hanc terris auertere pestem, occurramus, opponamus nos ob Iesu Christi nomen, in impiam nationem rationum gladios acuamus prima quoque occasione perstricturi. Nos non pudet unicum in Europa dominationis angulum esse tantum relictum Christo. Quam desidia nostrae rationem sumus Deo reddituri, quod tanta calamitate nullus se opponat? Certe multi martyres miraculis post mortem clarissimi, docent gratissimam hanc esse causam Christo. Multi enim quotidie se opponen-

tes peruerso dogmati, post mortē sanitates illis reddunt, qui nomine Christi eorum adeunt busta. Putamus ne defuturum suis Christum, qui fecit, ut Africanis episcopis abscissæ ab Arrianis linguæ ueritatis assertrices renascerentur? Vnde isthæc fatua & futilis opinio inter multos ueluti sanctissimum decretum habetur, tempus martyrum præterisse? Quasi uerò usquā occasio se Christo probandi uite etiam discrimine desit. Si deessent impij, & à causæ primæ cognitione alieni, non defunt hæretici, impia principum facinora, scelestorum tyrannorum nequitia. Si & impij & hæretici absunt, nunquam ab orbe sunt res abfuturæ, in quibus arguendis animus Deo fretus se exerceat, Deiq; testis fiat. Nolo adferre primorum exempla, quum innumeræ martyrum myriades loquantur. Increpatio Herodis Ioanni Baptistæ mortem attulit. Libera repræhensio Valentis imperatoris Basilio magno, si permisisset prouidentia, attulisset cum morte exiliū. Quoties uitæ discrimine Eudoxiæ imperatrici Arriana heresi infectæ se opposuit Ioannes Chrysostomus? bis passus est propterea exilium. Thomas Cantuariensis ob libertatis ecclesiæ conseruationem capite cæsus, miraculis postea claruit. Hæc omnia ostendunt, nulla in re nos magis debere probare Deo, quam in uero suadendo, & asserendo. Non erat à morte Christi uberior seges Christianis proposita, quàm nunc. Quid enim differt, aut hominem ueritatem nunquam nouisse, aut illius fuisse oblitum? Totus orbis est in maioribus tenebris, quàm quum uenit Christus in uineam operarios missuros. Certè ut nulla pestis superstitiosa unquam usquam gentium Muhametana immanior fuit, ita nil nomine Seruatoris fieri gratius potest, quàm totis uiribus illi obistere. Angelus Siculus gloriose Christū Mauris prædicando, post diuturnos carceres uitam gladio finiuit. Quinq; martyres Fræscani, Berardus & socij, eam ob rem in Maurania capite cæsi sunt, miraculis statim ab ipsa morte gloriosi. Antonius, qui à loco sepulturæ Paduanus dicitur, fecerat huius rei periculum in iuuentute: sed re infecta, ob linguæ ignorationē redire est coactus. Lingua una Arabica opus est, præter facultatem congregiendi cum Christi hostibus, quæ aperit uiam ferè uniuersum orbem peragratur. Nulla enim unquam, quod literarū memoria extet, tantum orbis terræ occupauit, Mauritaniæ duæ, Numidia, Africa, Aegyptus, Aethiopia, Arabia, Syria, Asia minor, Armeniæ, Mesopotamia, Assyria, Persis, Parthia, Aria, Gedrosis, & maior Indiæ pars illa perniciosi dogmatis gratia amplectitur. Iusserat Clemētina de magistris, primarias Academiās illius debere habere doctores binos, ut singula secula haberent homines ad eam persuasionem ex hominum mentibus cōuellendam idoneos. Non est adhuc factum. Ieci nūc uobis, ut per meam tenuitatem licuit, fundamenta eius eruditionis excusa grammatica. Ingens, ut in raritate, est mihi librorū huius linguæ suppellex. Verū quod maxime uos paratos, & ab omni parte instructos reddere potest, re futatio insani dogmatis est. Id uerò operis sum aggressus, nō eorum qui ante me ex uersione, aut (ut melius loquar) in uersione latina Alcorani idem operis sunt aggressi: sed ex ipsis Arabicis exemplaribus. Agite igitur o fratres charissimi, uos præcipue qui mundi contemptum profitemini: adiuuate me, & opera & precibus. Sequimini quamuis non satis peritum ducem. Etiam summa ingenia à tyrociniis incœpere. Ab his principijs nos Christo probando, pergemus ad maiora. Ita fiet, ut studium Principū in eam partem excitetur, & in hanc curam procumbat. Modica flamma non rarò maxima incendia excitauit. Quid tantam uitæ charitatem habemus, quæ nobis etiam inuitis est relinquenda? Quan-

to certius illam Christo cōmittendo agemus, apud quem periſſe uiſiſſe eſt: Vi-
dimus quatuor aut quinq; expeditiones in Muhamedicos animoſe unius aut al-
terius hominis ſuaſu ſuſceptas, quæ certè ſi rationibus ad dogma euerrendum a-
ptis perinde ut armis fuiſſent inſtructæ, funditus interiſſet Arabica lues. ſolent
anteire in periculoliſis arma. Præcedant literæ, armet pietas fideſq;. Alioqui, ſi
pari deſidia utemur ei, quæ ad hanc diem durauit, proculdubio inuiti ſubibi-
mus iugum ſœdæ ſeruitutis & animorum & corporum. Si nolis ſanus, ut inquit
Horatius, cures hydropicus. Luget ſub ea peſte afflictuſ orbis: & quam rerum
conditionem, dum libera eſſet, ſeruare, ut debebat, noluit, ea nunc inuita utitur.
Græca eccleſia opibus ad luxum eſt abuſa: nunc illæ cedunt militi, & quam rerum
eam opprimendum faciunt. Ita inſtituit Deus, ut poſtquam diutius nos ad po-
nitentiam expectauit, inuitos trahat: & quibus rebus in perniciem & luxum
ſuperbiamq; utimur, illas aliò traducit, ut afflictionem quidem, non autem uo-
luptatem inde recipiamus. Immanis ille tyrannus Muhamedes, qui Conſtan-
tinopolim cepit, quum opum acruos, quibus patriarchatus diſſuebat ornatu,
pompaq;, & rationum libros cerneret, fertur dixiſſe: O impij homines, in ca-
put ueſtrum hoc recidet, uos hiſ opibus tam copioſis contra legis ueſtræ præ-
ſcriptum abutentes, ruinam uobis acceleratiſtis, faciam ut poſteritas luat pecca-
ti ueſtri poenas. Militi res Chriſtianas affligenti, hæc pecunia cedit. Nec mo-
ra fuit, quin conuehendas illas opes in unum ærarium iuberet, ex quo liceret
tantum in belli aduerſus religionis Muhamedicæ hoſtes expeditionem, & in
uſum pauperum, peregrinorum & tenuium hominum, qui in re literaria uer-
ſantur accipere. In hanc partem, quotanniſ aureorum ſexaginta milia nomi-
ne eleemoſynæ expenduntur. Semel eſt à Sultano Selimo Sulimani regnan-
tiſ patre exhaustum illud ærarium, contra aui inſtitutum, quum ad bellum Per-
ſicum, in Chalderandagiſ feſtinaret. Cumulauit itaque patriarcha poſteris æ-
ternam cladem. Nihilò uerò feliciores, inferiores eccleſiæ illius ordines fuere.
Quicquid enim, ſeu decimis, ſeu aliò prouentu eccleſiis debebatur, id totum
militi ceſſit. Vt non ſit mirum, illos Principes æterno copioſoq; milite abunda-
re. In demortui enim locum, non ſecus atque hic curiones, ſtatim ſufficitur al-
ter. Niſi tempeſtiue medeamur, tantundem nobis imminet. Relinqui qui-
dem inter uiſtores ſolet cuiſlibet nationi liber ſuæ religionis, in ſumma tenui-
tate uſus: ſed imperatoriſ edictum quotidie iuuentutem ex toto imperio à pa-
rentibus Chriſtianis abducit, ut in militiam adſcribatur poſt aliquot annorum
tyrocinium: atque demum, quod eſt omnium deterrimum, in uerba Alcora-
ni abnegato Chriſto iuret. Et nos iſta non permouent? Quum uariarum reli-
gionum ordines ſunt inter nos oborti quodam feruore, primò ſumma in illis
pietas uiguit, iramq; numiniſ ne deſauiret in ceteros mortales, pijs precibus
auerterunt: paulatim uerò, refrigeſcente illa bona lite, ut uocat Heſiodus, ad
priſtina mortalibuſq; conſueta ſtudia rediere, differreſq; ceteris, paulo ultra ex-
ternum cultum cœpere. Ideò uaria ratione, pars una eccleſiæ, unicum tantum
probauit ordinem, quod omnia cum tempore corrumpi cerneret: alia corrup-
tiſ, alios melius ſubſtituit. Nam inter Græcos, & in toto ferè Oriente unicus Ba-
ſilitarum ordo reperitur. Auguſtini ſectatoribuſ ſucceſſere Benedictini. Eò ue-
rò bonorum illorum uiſorum ſtudium tendebat, ut Apoſtolicum illud uitæ ge-
nus, quod quum alibi multis in locis, tum potiffimum in deſertis Aegypti & Sy-
riæ, ad trecentos ſermè annos innumerabilibus inſigni ſanctitate uiriſ inclarue-
rat,

rat, quàm plurimi amplecterentur: nec infelicitè successit. Clarissima enim mun-
 dilumina id instituti placuisse Christo, docuere. Ex grege Benedicti, Berno
 est obortus, qui Cluniacensibus originè dedit, Bruno Cartusianis, Cisterciensi-
 bus Ardingus, Præmonstratensibus Norbertus, Stephanus Grandimontensi-
 bus, Valli umbrosæ Galbertus, Bernardus Clareuallensibus, Camaldulensibus
 Romualdus, &c. omnes uerò non aliam ob rem, à prisco uiuendi ritu & confor-
 tio differre uoluere, nisi quia parum sanctè instituta inter copiosas opes seruari
 cernerent. Ideo ad uiam arctā contendentes, deprauata fugiebant cōsortia. Ve-
 rum quia medijs in opibus, uix potest seruari integritas, ad postremum oborti
 sunt quatuor ordines, opibus & priuatis & communibus destituti, quibus præ-
 ter primos Apostolis proximos nulli meliores fuere. Licet enim homines sint,
 ueluti & cæteri, non habuere tamen suas ab opibus pestes, ut illi, authores, Elias
 & Augustinus absentes, & iam pridem uita præsentis functi, Franciscus & Do-
 minicus præsentibus instituere. Sed quorsum hæc? Vt pateat, quū sit tanta messis
 in toto terrarū orbe, & tam pauci operarij, multos esse qui operas hilari animo
 patri ad uineam colendam sunt polliciti: uinea tamen non tantum ab illis non
 colitur, sed ita negligitur, ut ne uinea quidam appellanda sit. Iam incipit serpe-
 re Christi euangelium in orbe nouo. Scribit Petrus Martyr, illic iam multa cœ-
 nobia ad catechismum esse introducta à Franciscanis, & Dominicanis. Quan-
 diu magna erat literarum ignoratio, nulli fermè curiones sacrarū literarum pe-
 riti, librorū multa penurīa erat, magis necessaria fuit opera uestra Fratres. Nūc
 uerò quū uobis inertia, & nimia multitudo alieno impendio uicitantium pro-
 bro detur, & iam à pueris obijciatur, eluite illam notam, priscorum patrum ani-
 mos cōcipite, audete aliquot. Nunquam sunt defuturi sectatores. Quanto sunt
 immaniores Muhametani, in eos qui uel mutire contra imposturam Alcorani
 audent, tanto præsentiorum suis Christum adfuturum, est sperandum. Fiet tan-
 dem unum ouile, & unus pastor. Si uerò amplius cunctabimur, periculum est,
 ne iste paruulus orbis angulus, in quo imperium Iesu adhuc floret, etiam nostra
 socordia illi pereat. Non est more hæreticorum, & impiorum, differendum.
 Aiunt enim illi, non esse obliuiscendum Muhamedicis, iniquitates nostras uindi-
 caturis, in que hoc à Deo missis. Hi uerò, suum Christo imperium esse relin-
 quendum, ut illud ipse tutetur. Nil sine humano arbitrio, quum ab eo potest
 fieri, solet facere Deus. Eos opus est, qui sunt sui, si uelint eius frui felicitate,
 etiam toto & corporis & animi nixu conari, ut eius doctrina quàm latissi-
 mē pateat. Si semel peruersi dogmatis placita uno in loco conuelli cœperint,
 nullo negotio tota moles illa concidet. Modo sentiant principes retineri pos-
 se imperia sub Christi doctrina, facile cedent, uictoriamq̃, qua nulla unquam
 fuit futura ue est memorabilior, reportabimus. Quod faxit Deus. Quum e-
 nim tam latē pateat eius persuationis linguæq̃ usus, ut à columnis Herculis per
 Africam in centesimum octogesimumq̃ gradum secundum tropicum exten-
 datur: si semel qui illa utuntur, suntq̃ magna quadam autoritate apud suos,
 rationibus à nobis uinci poterint, accingentur operi, unaq̃ nobiscum Chri-
 sti doctrinam alijs tradere satagent. Non est ut uulgo creditur, tam arduum
 cum illis congregi. Rationes enim nostras sustinere nunquam poterunt. Ideo
 statim ad supplicia recurrunt, si quis uel unum uerbum dicat contra Alcora-
 num, aut eius placita. In patientia possidebunt animas suas, qui se obijcient.
 Miraculis uincuntur. Aderit Christus, si semel fide armati congregi susce-
 perint

*Euangelium
audientes et
legentes. Al
coranum re-
cto animo
iuvandi rem
Christianam
edictum adeo
non sollicita
bit ad defe-
ctionem à
Christo, ut
etiam infir-
mos in fide
Catholica
magis confir-
met: quos
nec fortidis-
sima Ro. sy-
nagoga sen-
tina, nec
portæ infe-
rorum per-
mouent.*

sui coeperint una Iesu Christi mors, & diuinitas est illis suadenda. Cætera enim de ipso persuasa habent, iudicemque uiuorum & mortuorum, eum postquam obierit expectant. Verum eius laudes tam ex Alcorano, quam ceteris eorum authoribus, in fine libri huius, cum Compendio tertij capitis primi, & epitome secundæ ideo addam, ut à dissimulata beneuolentia illos ualeamus nostra inculcando adoriri, sensimque irrepere. Ea uero iam sunt Arabice à me uersa, sed ideo non edam, quod desit adhuc nobis lexicon Arabicolatini. Quod quum in nostra peregrinatione aut uertere, aut recuperare potero, statim ad uos adferam, uobisque eadem Deo iuuante Arabice excudam, quæ & Latine, ut ab ignoratione linguæ non simus amplius imparati. Vnum id uobis in principio est conandum, ut egregie obfistere possitis etiam Latine nefarijs eius pseudoprophetae opinionibus, uel eam ob rem, quod nunc excuso Latine exemplo Alcorani, & per manus Christianorum uolante, non sunt defuturi, quibus ea præscripta arrideant, impij præcipue Lucretiani, Epicuræi, & naturales: quos omnes peruersa Euangelij interpretatio nobis genuit. Quid enim non placeat, quum arbitrarium uxorū numerum, & earum repudium, ancillarum & puellorum legitimum usum, uenerem brutalem, & similia in eo perditū legent homines? Quum illis præstantissima ueluti morbo omnino uictis, sint periculosa, morbosa, & uenenata, quid futurum à pestiferis putamus? Verum de his satis. Animos ergo in eam perniciem concipientes, uinamque eius apud uos meditantes, à pseudoprophetae uita exordium ducite.

MUHAMMEDICAE PERSVASIONIS EXPOSITIO ET REFUTATIO. Vita Muhamedis legislatoris Arabum.

CAP. I.

QUoniam multa uariaque se offerunt, ut quibus artibus euectus sit Muhamedes ad rerum fastigium, orbi aperiatur, statui, quo facilius possint comprehendī, & memoria seruari, argumentis quibusdam & locis, eius uitam more Suetonij in Cæsaribus describere. Ita enim fiet, & quæ ad res eadem pertinent, ut colligi facilius possint, & collecta id lectori relinquunt ut sine ullo tædio, res alioqui parum lectu auditu ue gratas, explicare ualeat. Quo genere itaque sit natus, quibus artibus educatus, qua fuerit indole, quo animo, quibus fautoribus in sacris suadendis, quibus in comparanda potentia sit usus, quibus cum affinitatem contraxerit, quot uxores duxerit: demum quibus expeditionibus comparauerit eam, quam Coraisinis posteris potentiam reliquit: quo demum fato sit functus, & ubi sepultus, primo loco tractam. Demum eadem arte Alcoranum excutiam, in que locos communes reducam, quæ tractata uoluit, quid ex ueteri Testamento, quid ex nouo sumperit, quæ errata in illis sint admissa, quæ ue sunt illi propria. Postremo, quibus authoribus secundum Alcoranum utantur, qui in illius uerba iurarunt. De rerum successione postremo loco dicam. Sed nunc rem aggredior.

QUIBUS PARENTIBUS ORTVS SIT

Muhamedes. CAP. II.

QUamuis ad rem parum faciat, quibus maioribus oriare, dummodo optimis sis similis: tamen genus & maiores hominum ideo perquirimus, ut quibus

quibus adminiculis potuerit ille qui describitur, uti seu ad uirtutis, seu ad uitij uiam, cognoscamus: & ita quid maioribus debeat, quid propria industria sit cōsequutus, dispiciamus. Maiores habuisse Mechæ ciuitatis Arabiæ ciues Muhamedes traditur, ignobili familia. Choreissos uocabāt, mercimonijs à Perside Syria & Aegypto in Arabiam conuehendis deditos. Patre natus est Hebdalla mutalibo, homine (ut uolūt) diuite & opulento: matre Imina: ethnicis, ciuibus Mechæ, ut quidam scriptum reliquerunt. ut alij, in Ietriba natus est, quam alij Iesrabam uocant. Communior eorum sententia, est ortum esse Mecha. Oriundus uerò scribitur ab illis, quorū opera usi sunt posterī Chaliphæ in persuasione tradenda. Nam Iesrab ideo Medina alnabi, id est ciuitas prophetae dicitur, quod illic natus sit & sepultus. Alij uerò ob habitationem & sepulturam tantum ita uocatam affirmant, Hæc originis eius obscuritas inde uenit, quod septem uiros habuit in summa familiaritate totius fabulæ decennio conscios, quibus alij ob inuidiam se opposuerunt, & Chronica quædam uitæ illius omnino ab illorum sententia diuersa scripsere. Septem primi hi sunt: Afferus filius Ameri, & alter eodem nomine filius Chetiri, Homarus, Humeranus, Eleanfarus, Aeonus, & Napheas. Istorum est cōmunior & prima sententia. Nam etiam participes legis Alcorani dicuntur, & à propheta in consortium adsciti: de qua tamen lege interrogati sepius, se nihil scire affirmarūt. Illis se opposuere recentiores, et ab insequentibus Chaliphis instructi, Abozeidus, Ibnabdallaus, Muhamedes Ezræ filius, Alphalus Iagphari filius, Abohumarus filius Zeidi, & innumerī alij, ut maiorem auctoritatem darent minori urbi, in qua sepultus est. Nec uerò satis habuerunt à primis descisse: etiam excogitarunt duas genealogias confictis nominibus: unam ab Adamo per Ismaëlem, cum quadā luce à uiris in fœminas transiente, usq; ad patrem eius: aliam ediuerso à Muhamede in Adamum. & ne parum uiderentur mendacij dixisse, unius ancillæ Halimæ testimonio usi (illa puillum educauerat) matrē sine dolore peperisse, & quamplurima talibus authoribus digna excogitarunt. Vbi ubi sit natus, cōstat omnium calculo fuisse posthumum. matrem uerò biennio, aut ut alij uolunt, quadriennio post eius natiuitatem obijisse traditum est. In tutelam uerò auī Abdemutalibi receptus, cura q; Halimæ misellæ fœminæ ex prouincia Venizat ortæ, educatus est tenuiter satis, ut ex multis uidere licet. Nam & ipse de se fatetur in Alcorano dicens, Pauper eras, & es ditatus, pupillus eras, & es collectus. Præterea curam domesticam camelorum habuit in domo cuiusdam affinium, quoad more maiorū iam grandæuus camelos onerarios, (quibus quicquid est mercium, uehi in illis regionibus solet) ultro citroq; ex Arabia in regiones uicinas agere cœpit. Quæ omnia nec nobilis, nec potentis familiæ argumenta esse possunt, si res apud nos aestimamus, unde primum fecerit potentia gradum. Potest tamen fieri, ut paternæ opes tam angustæ essent, ut illi & fratribus, quorum duodecimus erat, uix satisfacerent. Si ad rem faceret, eorum nomina ederem. Sed de illis nil aliud scire iuuat, quàm quod hostes illi ob imposturam infensissimos fuisse constat: duobus exceptis, qui à cultu idolorum ad stultas eius nugas transiuere, Porro reliquos occidit. Tanta erat in homine uel generis charitas. Sed de illis mox.

ET si ista non uidentur argumento conuenire, ut quum de hominis uita dicendum est, de loco dicatur: tamen quia & loci & temporis ratio plurimū ad res ipsas dignoscendas confert, ideo antequam ulterius progredior, de cōditione hominū, qui tunc Mechæ habitabant, quum natus est Muhamedes, dicendum censeo. Mecha emporium est in Arabiae felicis occidua parte situm, ad centena milia passuum distans à littoribus Arabici sinus, quem nos rubrum uocare in sacris solemus. Eò quidquid est aromatum in regione Sabæa, ob frequens omnium nationum cōmercium conferri solet. Gens corruptis moribus admodū, & quæ præter uoluptates corporis nil in bonis ponat. Visuenit simili bus locis, ob assiduam uarij cultoris & indies mutari soliti frequentia, uaria etiā sacrorū genera haberi, ut unaquæq; gens etiā quos deos ubiuis terrarum patrios habet, in magno & frequenti emporio reperiatur. Præcipua pars hominū illuc agentium, quum rebus nouis studeret Muhamedes, idolis seruiebant, quæ Ellet & Aluza dicebantur (uolunt quidam fuisse Palladem & Venerem) Iudæi Mosaiica templa colebant. Quibusdā Christianis Iacobitis & Nestorianis erant sua sacra. Sed longè maxima pars ethnicorum erat in quoddam templum media in urbe situm sacrorum gratia conuenire solita. Qui res Muhamedis scribere, ut autoritatem religionis ad altissima principia referrent, uolunt hoc templum, ubi turris dicta Alquibla est, iam à temporibus Ismaëlis conditum fuisse, sacrumq; ritum ab Abrahamo Ismaële & † Cahidaro eius filio institutū. Cuius rei fidem facere uolentes, addunt Cahidarū ne idolum ignoraretur, qua in parte turris erat, illic lapidem marmoreum è regione posuisse, ut qui ingredi templum per occupationes non posset, saltem uiso signo adoraret. Interim illi boni historiographi nō aduertunt, quòd dum antiquitatem prophetici generis querunt, illius generis primores idololatriæ authores constituunt. quum alibi mendaces parum memores, in Hazear dicant ex iustissima & religiosissima gente natum. Et ipse de se fatetur, fuisse in errore manifesto, & idola illa colluisse, saxumq; adorasse in Suna scribitur: ita sibi consentit mendacium. Ne autem patrius ritus omnino aboleretur, etiā hodie saxum illud colunt in patrū memoriam. Aiunt uerò in ea urbe, aut circà, sacrificare uoluisse Abraham filium suū: & ideo multas admodum in peregrinationibus, quæ quatuor mensibus fiunt, ceremonias obseruant, ueluti ab Abrahamo ibidem institutas: inter quas nulla frequentior est occisione ouium multarum, in eius agni memoriam, quem Abraham loco filij sacrificauerat. Verum de his suo loco. Nunc ad educationem est ueniendum.

*Is est Cedar
filius Ismaë
lis, quē ali
qui Caidrū
uocant.*

DE ADOLESCENTIA MVHAMEDIS.
CAP. IIIL.

EGregij illi historici, de quibus mentionem fecimus, ex fide Halimæ nutriticis huius prophetae recitāt quaedam digna authoribus. Natum enim eum circumcisum dicunt, ne non sat cito mentiri inciperent: quo nato, angelos posuisse principem demonum in mare, unde uix post quadraginta dies exijt: & sexcentas tam absurdas ridiculasq; & aniles fabulas, ut legere pudeat. Sed ex his discant cæteras, quibus talia placent. Vbi natus est, conuenit omne aurum genus,

genus, nubes, uenti, & angeli. Volebant ex fructibus aues eum nutrire, quia facile possunt multos colligere. Contendebant uenti, se id melius longè posse facere ex odoribus undiq; collectis. Nubes utrisq; contradicebant, se posse omnium aquarum dulcedine alere affirmantes. Itaq; nulla cura superfuit angelis. Altercantes uerò cōpescuit Deus dicens, debere alii cura hominum. Hæc & innumera multa narrauit Halima: quæ tamen nondū eò uenerat. Nam natus est secundum istos in Iesrab: unde mater fame coacta est petere Mecham, causa famis & inopiæ totam regionem diuexantis. Ita tota fides Alcorani, aut saltem libri Hæfat, qui est pari authoritate, à relatione Halimæ pendet. Sed o cordati lectores, æquo animo audite hoc miraculum, & ab uno discite omnia. Quum quadam die natus, circiter quinquennium adijisset pastorum caulas, ab angelo se correptum retulit (natus iam annos quadraginta id excogitauit, testemq; adhibuit Halimam) seorsimq; ab alijs ductum nouacula exenteratū, ab eodem angelo: qui corde à corpore extracto, ipsum fudit medum, & ex eo quandam particulam nigram abscidit, ac statim reposuit, & sanū reddidit. Dixitq; propheta, eam particulam esse illi ablatam, qua diabolus tentat homines. Habetis, uidetis, iudicate de ipso. Nil amplius traditum reperio usq; ad 15. ætatis annum: quo datus est ad camelorum curam. Interea uerò fortunæ tenuitatem, aut totius gentis ruditatem arguit, quod nec literas nec nare nouerat. Crediderim uerò facile, assiduo colloquio puerorum uario cultu formatorum quasdam nœnias de singulis religionibus audiuisse: atq; demum, quum adoleuisset, ea in memoriā reuocasse, atq; sue applicuisse. Frequentes enim Iudæi captare poterant puerum, ut tunc maxime unum profelytum facerent duplo se peiorem. De eius animo, & forma corporis, quum nil sit traditum, nil possum nisi ab effectibus iudicare. Nani nil scriptum reperio, nisi ab illis Chaliphorū chronographis, qui illum angelis pulchriorem faciunt. Fuisse corpore ualido, arguit eius salacitas, qui una hora duodecim fœminas inibat: & ipse in lumbis se 40. uirorum fortitudinem habere dicebat. Animo certè fuit uindictæ cupidissimo. Verū nil de eo ad 25. usq; annum compertum habeo, quid ue gesserit.

QVO PRINCIPIO AD FORTVNAM SPLENDIDIOREM TRANSIERIT. CAP. V.

Datus, ut dictum est, anno ætatis decimoquinto ad camelorum curam in familia cuiusdam parentum, ultro citroq; peragrauit mercimonij causa, uariosq; ritus hominum obseruauit ex loci opportunitate. Locus enim ille æquali spacio à Babylone Assyria & Aegyptia atq; à præclarissima totius orientis (quandiu res secundæ fuere) urbe Hierosolyma aberat, πολυτροπία illa imbutus, uersutiaq; iam cœpit meditari magnitudinem. Illi hoc felicitatis accessit, ut ob corporis uires Hæciaga diues & præpotens mulier, quæ illius parenti, cuius res agebat, nupserat, eius amore caperetur, consuetudineq; furtiua uteretur eo, quoties liceret. Quo factum est, ut misero marito non sine uenenis suspicione sublato, heram seruus uxorem duxerit, amplasq; facultates sit consequutus. Tantum potest fœminea libido. Non multo post quàm cœpit agere familiaris Hæciaga cum marito nouo Muhamede, sensit hominem uehementer morbo comitiali corripì. Quod antè & ille cautè dissimulauerat, & ipsa ignorauerat. Cœpit tum Hadisam facti pœnitentia: nec tamen repudio iustissima occasione erat locus, antequam iste fuscifer edita lege quauis occa-

sione illi faceret uiam. Tanto sanctior erat lex ethnicorum, quam Muhametana. Cœpit tunc conqueri uehementer de sua sorte, hominem perfidiæ accusare, qui illi ita imposuisset, nec unquam ex antea cta familiaritate aperuisset, fortune tenuitatē obijcere, mancipij & seruitutis nomen probro uertere, improbitatem damnare, se miseram inclamare, fortunam accusare. Ille nouū esse, antè non expertum quicquam simile, nil dissimulare, futurum minimè diuturnum, quod semel aut iterum contigisset. Interim magno animi dolore motus, cœpit apud se meditari quānam ratione uxoris mentem lenire, morboq; prætextum adferre ualeret. Quū itaq; esset uinosus, perinde atq; mulierosus (nam uinum & Venus mutuo se concomitantur) ebrietatem prætexere cœpit, uini uapores uiolentius illi occupare cerebrum, inde hos affectus accidere, & quotidie necessariū id accidere, non secus atq; bibere affatim erat coactus ob uitæ conditionem & consuetudinem. Cœpit minimè suspicax mulier in eam sententiam adduci, hominemq; rogare uehementer, & per amorem obtestari, ut paulò modestius ageretur, ut sensim etiam morbus profligaretur: alioqui posse fieri, ut altius ager radices. Obtemperat uersipellis nebulo, a uinoq; abstinet, sensimq; sibi subducit eam uoluptatis partem, ne opum facultatem, qua ueluti dominus, cœperat iam esse multum graciosus, perderet. Sciebat enim tam magnis opibus nunquam sibi fore licitum pro arbitrio uti, nisi per uxorem id permissum esset. Interim multi labuntur anni, dum credula mulier ad futurum morbo finem expectat. Ita abstemius factus Muhamedes in gratiam uxoris redijt, & fortunaru sit compos, aliud (nam sciebat se nil proficere) morbi excusandi commentum multo excellentius excogitat, & cui uix posset obfisti. Sibi reuelatum esse ab angelo Gabriele, ita illam passionem diuexauisse, quod non attenderet prophetiæ muneris, ad quod à Deo esset constitutus. Itaq; cœpit ordiri mirabilem quandam fabulam, toto die, non raro nocte secedere ab hominum consortio, specum non longè ab urbe indies ad multas horas subire, illic ieiunijs ut aiebat exerceri, colloquia patrum diuina, ecstases crebras sentire: donec non tantū in sanctitatis opinionem firmam, sed & multos potentes uiros in sententiā traxit, ut erāt rerum omnium & maximè diuinarum imperiti, & ferè omnes suphehe, ut uocat, id est stolidi & rudes. Mulier quidem quamuis ferè in sententiam traheretur, tamen quod intus & in cute hominem nosset, aliquid fraudis nō subesse in hac prophetia, uix sibi persuadebat. Nam crebrò id obijciebat, angelum non uideri bonum, qui hominem ad spasmus & apoplexiam usq; adq; oris spumas & sudores totius corporis torqueret, posse suadere diuina minori dispendio. Præterea, si ipse esset propheta & amicus Dei & angelorum, posse impetrare ab illis, ut non adessent ita intempestiua hora: ut aliquādo à somno, à mensa, modò à cibo, in ipso coitu, & similibus occupationibus corripere desineret. Ast ubi ad amentiam usq; procedere rem uideret, dicebat esse diaboli operas, & non Dei. quod illum male habuit. Nugis tamen, & responsis ueluti à Deo in spasmo datis, mulieris obiectiones, ut poterat, eludebat quā soluebat potius. Audiuerat credo, aut fortasse (ut in multis locis supererāt fatidicæ uates) uiderat furore correptas responsa dare. hoc esse uetustum imposturæ genus nouerat: multos illis strophis ludi sciebat. præterea congressum cum dijs Lycurgi, Solonis, Zamolxidis, Numæ forsan audiuerat: quorum exemplo tamdiu specum subire uoluit, tandem futurum sperans, ut suaderet. In eo uerò parum prudenter se gessisse uidetur, quod technas illas quibusdam conscijs eius conatus aperuit, unde postea aperiente sese & pro-

te, dolo obijci solebat etiā ab imperitiis, hoc genus imposturæ esse figmentum antiquū. Quibus frequenter in Alcorano satisfacit ex angelicis responsis, & iuramento affirmat, se nil finxisse. Fecit tandem illis morbi diuexationibus, ut esset à specu præcipue rediens, longè opinione sanctior. Nam qui uitā & mores eius domesticos non nouerant, admirari, congressum deorum credere, ieiunijs ita & pietate affligi ut ista pateretur: statim uerò ubi se collegisset, erumpebat in hæc uerba, *bismi lahi rachmani rachimi*: quod est, In nomine Dei misericordis propitij. Demum aliquid somnij subiungebat, cui attentos spectatores redderet. Ita à 35. uitæ anno ad 45. sensim ex uitio, pietatis summam opinionem est aucupatus. Et ne tam longè quærendus Deus uideretur, domi locum sacrum construxit, ubi nocturnos cum sectatoribus cōuentus agebat: aliquid nugarū recitabat, decantabatq̃, quousq̃ magnus admodum concursus Iudæorū ciuiumq̃ eò est factus. Eo uerò facilius multos traxit in sententiā, quoniam de uno Deo crebrò uerba faciebat, eumq̃ dicebat potentē, sapientem, iustū, misericordem, creatorem cœli & terre. In religionem uero ethnicam insurgebat, nil posse idolola, non uidere, non audire, demonia esse, damnatos esse qui illis credant, Deum omnia creasse, & cætera huiuscemodi: quibus Iudæorum animos pelliciebat, territabat idololatrias, & Mechæ ciues, ut bona pars illi faueret.

QVIBVS FAVORIBVS POTENTIAM collegit. CAP. VI.

Magna Iudæorum ubiuis terrarum suos Messias quærantium multitudo agens Mechæ, quum uideret hunc hominem consentanea suæ legi dicere, & ita affici præter cæterorum hominum consuetudinem, nil insanæ aut morbi subesse putans, se homini adiunxit, & eo facilius illius placita probare cœpit, quod ferè arbitrio Rabinorum ceremonias instituebat. Nam crebris ablutionibus cum illis conuenit, adorauit etiā multo tempore uersus templum Hierosolymitanum, quod ab ea parte spectat septentriones. Donec cum sibi fieri sensere Iudæi, technasq̃ hominis ad tyrannidem aspirantis, cæterum planè insani & delirantis, nouerūt. Eò enim illi processit morbus, ut uix multis diebus semel lucido frueretur interuallo. Quod uitium excusare uolentes authores libri *Assissai* dicunt, prophetam ita se ieiunijs & uigilijs macerasse, ut illi sensus deficeret, & attonitus à Deo redderetur, ut perpetuò se uocem audire uocantem crederet, conuersus tamen neminem cerneret. Quod ipsum frequenter dicens mulieri *Hadissæ*, illa non iam angeli, sed dæmonis tetrici ueramenta esse, & maritum planè stultum & amentem iudicat. Vnde tanto dolore est correptus, ut seipsum præcipitem ē fenestra uoluerit dare, malens mori, quàm uideri stultus. Tam egregia uerò prophetia elusit foeminam, ut diceret, adfuisse statim Gabrielem, illiq̃ dixisse: O *Muhamed*, te salutat Deus, tibiq̃ per me significatum uult, te futurum prophetam, & omnium creaturarum perfectissimam. Hæc illi in suis libris. quibus non uident miseri, suos authores alios se iugulare. Nam quomodo poterat esse propheta ab aeterno designatus, lumine donatus, nasci circumcissus, ab angelis uisitari, exenterari, & similia pati, qui ante quadragesimum uitæ annum non acceperat ab angelo, se futurum prophetam? Iste liber omnino fidem abrogat chronico *Assissai*, quod illi maxime probant. Sed ad Iudæos redeo. Illi Messiam futurum exilimantes, se homini iungunt: instituunt sacra, etiā affinitatem cum eo

eo contrahunt. Nam duxit uxores Iudæas ditissimas, quum tamen potius Iudæi perimant prolem, quàm ut dent in matrimonium homini ab eorum cultu alieno. Dant illi homines à secretis, quos credebant excellentissimos, qui possent ipsi per se etiam legi addere, uel diminuerè. Primus nomine Abdala ben salem egit cum eo septennium. Volens uerò periculum facere legis & legislatoris, quum quotidie id exciperet quod somniabat impostor, mutabat omnino rhythmos, & finales homophonias, quibus scater rhythmica lex: quumque propheta recitaret quæ dictauerat, nullo pacto aduertebat secretarij astum. Vnde iste relicto propheta, repetijt Iudaismum, autorq; est factus magnæ Iudæorum defectionis, apertis hominis uasamentis, & supina ignorantia. Aiebat enim, nō posse inspiratione diuina tam improbum nebulonem donari. Illi successit alter Iudæus, qui factio per triennij periculo, idem planè est expertus. Vnde ad defectionem ceteros omnes Iudæos sollicitauit: qui sensim descuerunt, & ad priora instituta miserè laciati, se ferè omnes recepere. Nam ut facilimè in eius uerba iurauerant, ita facilimè discessere, gens rerum nouarum auida, quæ cuius tyranno dabit fidem, modo uocetur Propheta, uel Messias. Causa tam facilijs transitus erat illis iam in proclui. Nam circumcisio ab ipsis Muhamedi data (quæ est principium utriusq; persuasionis) & ferè quæ olim ex colloquijs uariorū perceperat, illa cum Iudæicis admodum conueniebant. Nam nil aliud in suis libellis scribendum dabat, nisi quæ aliquando uario hominum cōmercio didicisse, legi partim cōsentanea uidebatur. Aut si quid etiā recenti audisset colloquio, id in alios dies seruabat, fabulisq; & cōmentationibus locupletabat, ne uideretur aliena sibi adscribere. Circiter decem ergo, aut duodecim annos sectatores Iudæos totius Arabiæ (ad quos saltem eius fama peruenerat) habuit. Quibus in multis satisfacere uidetur. Nam quū se esse prophetarum summum & ultimum mentiretur, illi uerò sperarent suum Messiam daturum leges lingua hebræa, obijciebant frequenter, quare nō scriberet alia lingua. Quibus duobus argumentis responderet: Illos planè idē obiecturos, si in alia scriberet: demum oportere etiam Arabas habere suam legem Arabicè scriptam, Aegyptij petebant, ut ægyptiacè, Persæ ut persicè scriberet. Postquā autem descuerunt Iudæi, à quibus ut à ceteris multum pecuniarū, alzache, id est decimarum nomine emunxerat, diuites primū fortunis nomine religionis spoliauit, uniuersos uerò fregit undecim expeditionibus: ut dicef de bello. Interea dum uidet ea accessione Iudæorum, se uires magnas collegisse, quauis arte etiā aliarum persuasionū populos in suā sententiam trahere uolens, decretū diuinum ponit, ut quicumq; seruus Christianus, aut Iudæus, fieri uellet Mussulman (nostri Sarracenū eam uocē semper uertūt) esset liber, etiā inuitis dominis: incēpitq; à suo, quē domi habuit Zeidū nomine, quēq; maxīma turba transfugarū undiq; est secuta. Eo uerò astu fecit, quod rerū habenas penes ethnicos esse cerneret, Christianos uerò, & Iudæos, ut unius Dei cultores, & ab idolis alienos, multis molestijs ab impijs iudicibus premi, & captiuitatibus ut plurimū uexari uideret. Erāt uerò illi Christiani, aut Iacobite, aut Nestoriani, aut quauis hæresi infecti. Quadragesimo ergo uite anno, quū iam eius potentia uideref formidabilis, coepit domo & latebris prorēpere, publiceq; se prophetā affirmare, Gabrielem illū eo anno illi diuinitus attulisse legē, quæ de unitate Dei doceret homines, quæ inter uetus, & nouū Testamētum mediā esset, quæ omnes religiones seruaret, omnes in eius legis uerba iurare debere. Hac lege doceri, Deū unū esse, omnia curare, producere, alere, de impijs

pñs pœnas sumpturum, præmia bonis daturum, futurum omnium hominum
 iudicium & resurrectionem, & consimilia præcepta ex ueteri & nouo Testa-
 mento decerpta. Cuius persuasione ut fidem faceret, libellos quosdam paru-
 los dabat seſtatoribus recitandos, cantandos, & ediscendos: demum repetitos
 omnes certis capſulis & arculis recondebat, à quo loco nunquam extrahebat
 amplius. Itaq; ſi rogaretur aut iterum dare aut ſcribere, remittebat ad ſeptem il-
 los uiros, in quibus totum Alcoranum eſſe dicebat. Rogati, nil ſe ſcire dicebant,
 ab illis ſeriò rogatus (habebat enim familiariffimos) ut iterum ediceret, dice-
 bat diabolum illi induxiſſe eorum obliuionem. Qua de re quum aduerſam de
 illo opinionem conciperent, ſententiam mutando dicebat, Deum & Gabrie-
 lem ideo illi è memoria tollere, ut meliora ſupponeret. Quum uerò editionem
 omnium aiet, id eſt miraculorum (nam ita uocant omnes Alcorani periodos)
 flagitarent, ne illius imperitiæ & technæ ſe omnibus propalarent, aiebat nolle
 Deum, antequam omnia præcepta cœlitus uenerint, ut ederetur. Ipſo itaq; ui-
 uente nil quicquam legis illius publicè prodijt: ſed plurimis arculis omnia ſunt
 ſeruata ad poſteros, ſoricibusq; multa eroſa, utinam omnia. Sed redeo. Cum il-
 lis ſeptem uiris etià acceſſit Hubecharus ciuis Mechæ potentiffimus, relicto cul-
 tu idolorum, cuius filiam uxorem duxit Muhamedes: quem ſecuti ſunt Homar
 alhatabus, ciuitatis item tantum non princeps, ſtatim etià factus gener Muha-
 medis: & item Hamzaus Alabezus, & Haly Butelibus parentes illius, omnesq;
 eadem die appellæ facti ſunt, dederuntq; nomina prophetæ. Eorum ergo eſt fa-
 uoribus auctus, (nam erant inter ciues gratioſiſſimi) publicè prædicata lex eſt,
 ſeditioq; orta. Cenſebant enim idololatræ, è medio tollendos nouitatis auidos
 homines, necandum pseudoprophetam dæmonijs agitatum. Factioni illi ad-
 uerſæ nouem fratres illius ſe præbuere duces: & reuera niſi ueluti amens & ſtul-
 tus habitus fuiſſet, necabatur. uerum æquitas illa ſumma eos retinuit, iudican-
 tes hominem amentem & ſtultum, probroſum eſſe è medio tollere. Senſim itaq;
 reſederunt animi multitudinis. perſuaſio uerò latius ſerpere cœpit, & partim pa-
 lam, partim clam ſe inſinuare, ad 53. uſq; uitæ eius annum, 13 ſcilicet à publica-
 ta in Mecha diſceptare, aſſumptis aliquot comitibus, Hubecharo ſcilicet, Ha-
 lynepote, & Zeido quodam, ſe contulit in Echeheph uicinam urbem, ubi pro-
 phetæ nomen eſt publicè profeſſus. Inde ultro citroq; modò Mecham repetens,
 modò uicos uicinasq; prouincias luſtrans, toto decennio diſſeminauit placita
 rudibus & agreſti multitudini. Atq; ita rem peregit, ut ſerè nulla domus eſſet,
 in qua non haberet aſſeciam. Exacto decennio, quum eſſet in Alabach loco A-
 rabix, ſe illi iunxere 60. uiri prædones, & rerum nouarum auidi, dixereq; non
 amplius in celeberrimo totius Arabix loco, unde eſſet ortus propheta, clancu-
 lum Alcoranum prædicari debere, ſed publicè & duce gladio religionem Dei
 eſſe introducendam. Annuuit propheta, ſequitur, irruunt in turrim Alquibla,
 (de qua iam dixi) deturbant idolorum ſacra, cultores fugant: occidunt, ſi quis
 ſe conatibus opponit. Occupato templo recitatur prophetia, auditurq; do-
 nec tumultu excitato, loco pellitur Muhamedes. Nec ſatis habent ſacro loco
 deieciſſe hominem ſeditioſum: ſed & ædes eius erant incenſuri, niſi fugiſſet.
 Salutem ergo ſibi fuga quærens, adit Ietribam urbem, quæ uergit ad ſeptentrio-
 nalem ſelicis Arabix partem, trium dierum itinere à Mecha: illicq; cum ſocijs
 agit circumerrans in regionibus finitimis circiter triennium, aut ut alij, ſex en-
 nium.

nium, donec comparata maiori manu, magnis uiribus urbem Mechem ad-
 ritur, & capit, ciuesq; eius omnibus fortunis spoliatur. Hoc temporis, quod ab
 exilio eius ad regressum fluxit, uocant Arabes alhigera, id est exilium, ratio-
 nesq; temporum supputant à primo anno. Quamuis enim propheta iam 13.
 ante annis fuisset, tamen uerum legis tempus & principium fuit, introducta
 in Mechem persuatione, & deiecto idolo, turriq; diruta, & denuò constructa.
 Dux expeditionis fuit Achmar, qui stricto ense primus fecit legi illi uitam. Quē
 sequuti sunt quum plurimi alij, tum illi potissimum, qui in uerba prophetae ante
 exilium iurauerant. Nam & illi ob factionem fuerant eiectioni. Facta sunt his o-
 mnibus ceterorum ciuium fortunae communes, quinta parte seruata, nomine
 prophetae. Magna est admodum inter eorum authores discordia, quoto exilij
 anno sit Mecha potitus. unde sapius expugnatam & amissam crediderim. Alij
 enim secundo, quidam tertio, alij quarto, & ita dubitando ad octauum usq; an-
 num ueniunt, quo magistratus sacros & prophanos in ea instituit. Mensis Ra-
 madham 13. Moadus itaq; praefectus est urbi nomine prophetae, qui sacros ritus
 nuper constitutos seruandos curaret. Interim dum obsidet Cambichum urbem
 uicinam, ne motus ullus oboriatur Mecha, eò mittit Vbecharum, de quo dixi-
 mus, curamq; reipub. illi demandat, ut inter cetera caueret, ne ullus in eam ad-
 mittatur, praeter initiatos. qui uolebant legem recipere, ea lege admittebantur.
 Curabat uerò fiscum prophetae mitti, ut in expeditionibus satis esset. Res eo pa-
 cto sunt ei confirmatae. Accessit etiam magna rebus facilitas. Nam quum rura
 uicosq; & uillas peragraret, ea lege erat infensus, ut qui non darēt tributum aut
 nomina persuationi, & fortunis & corpore periclitarentur: qui crederent, & se
 illi iungerent, immunitate (nisi quod ad fiscum) gauderent. Fiebat illis artibus,
 ut magna multitudo hominum quotidie ad eum accederet. Timor istos urge-
 bat: poenitentiam alij simulabant: praedabundi & uicinos infestantes se adiunge-
 bant innumeri, illiq; perditissimi. Itaq; pauco admodum tempore magnus exer-
 citus coaluit, estq; colluuius usq; adeo in immensum aucta, ut non raro in Alco-
 rano conqueratur plures esse quam par sit, uenireq; uiuendi & nō bellandi gra-
 tia. Ita nec sub eo, nec sine eo quicquam erat tutum. His artibus, his socijs, hoc
 modo comparauit potentiam, uerum paucis de eius affecis, quorum doctrina
 usus est, agendum. Meminere authores chronici Asslear duorū hominum Chri-
 stianorū, qui in eius uicinia morabantur, ensium cuidam fabricatori operas lo-
 cantes: quorum consortio quum Assuar mechie, id est, capita Alcorani in Me-
 cha scripta Mecha scriberet, usus creditur. Nam illi habebant quaedam parua
 admodum principia noui Testamenti, qualia sanē innumeris fabulis aucta, scri-
 psit uarijs in locis. Non semel in Alcorano excusat id facinoris: neminem ha-
 buisse doctorem: esse tam ornatē compositum, ut in toto mundo non possit simi-
 le nisi à Deo scribi. Quot Iudaeos habuerit, iam satis patuit. Scriptum relique-
 rūt quidam homines nostri proximi illius seculis, transfugam quendam mona-
 chum Sergium nomine. Nestoris uitio labefactatū, quod quum Constantino
 poli uiolata nostra religionis reus ageretur, eò se contulerit, & hominem semi-
 christianum fecerit, multaq; suasu Iudaeorum contra Christum scripta delere in-
 duxerit, cui narrationi ideo lubentius fidem adhibeo, quod Christiani illi, qui
 haec scribunt, erant summa autoritate, & ferē iisdem temporibus, atq; similibus
 doctisq; scribebant: unde illos falsa obiecisse, non est credendum. Tamen nec
 illorum historiae meminere illius, quod legerim, nec ulla opera exculi hominis
 in

Achmar

Cambich
vrbs Arabiae

Nestorij

in Alcorano uidetur. Quæ historiæ cōtra eos faciebant, exuri & mergi curaue-
re primi Chaliphæ, ne arguerentur. Ausim uerò deierare, si quotquot anis de-
liræ unquam coluere hanc uitam, absurdiora sua somnia (præter pauca, quæ à
Mose & Christo sumpta sunt) admiscendo quandoq; nomen Dei, creatoris, in-
ferni, paradisiq; collegerint, inq; unum composuerint, atq; legem uocauerint,
non posse tamen iterum maiores ineptias, aut minori ordine, contextu & iudi-
cio digestas cōponere. Fuit quidam Bahira regulus Arabiæ Petreæ, cui Iacobi-
tæ Christiani obediebant. Ille fertur tunc captasse Muhamedem muneribus, &
fœdus iniisse cum eo. Verum de Alcorano nihil.

QVIBVS CVM AFFINITATEM IN-
xerit. CAP. VII.

Tanta fuit huius impostoris salacitas, ut nil prius ab amicis uoluisset conse-
qui uideatur quàm fœminas, si quæ forma elegantiori uiderentur. Prima
fuit, quæ iam scripta est, quam Hadeiam uocant, totius fabulæ testis: cuius
opibus comparauit potentiam. Præter illam, quum uenit ad rerum fastigium,
duxit alias quindecim uxores, aut ut minimum undecim, & quot uoluit con-
cubinas: quas una hora se inire gloriabatur. Ut nullus taurus posset una die
plures uaccas inire, quàm ille fœminas uirtute prophetica subagitare. De eius
intemperanti libidine nullum est clarius exemplum, quàm quod Assam Vbe-
chari filiam 8. annos natam, desponsatam cum accepisset, nec naturæ leges, nec
infantis tenellam ætatem respiciens, ubi statim formam uirginis conspexit, Ve-
neris soluit cingulum, prophetice sanè. Verū dum uolo uitia eius attingere, usq;
adeo trahor diuersus in uarias partes, ut à qua parte mihi sit exordiendum, ne-
sciam, ita mole obruor. Vitæ itaq; eius finis est concludendus. Demum locis &
argumentis quibusdam hominis scelesti facinora tractanda erunt. Præfecto, ut
diximus, Mechæ Vbecharo, uicinas regiones exercitu formidabili uicit, & legi-
bus parere iussit, coëgitq; in Persidem, Syriam, Aegyptum usq; sparsa potentia
incurfiones. Fretus etiam est potentia regulum Armeniæ, in fines usq; Cœlæ
Syriæ incurfationibus finitimos uastantium. Multo uerò maxima occasio mihi
uidetur illi ad augendam potentiam data, ex nostrorum errore et socordia. Ete-
nim facile adducor ut credam, ob immania scelera à multis nostrorum sub pieta-
tis prætextu admitti solita, eam pestem omnium animos labefactasse, atq; in sce-
lerum ultionem, permittente Deo, à Satana suscitata fuisse: ita facile mihi per-
suadeo etiam impium militem ei non defuisse, qui à nobis deficeret. Recens tūc
erat uulnus, & uix pure depulso, in spem curationis uenerat ab Arrianis, Nesto-
rianis, Eunomianis, Ebionitis, Pelagianis, Donatistis, & sexcentis huiusmodi
monstris uix respirans ecclesia, primum collegerat spiritum. Vix erant ulli legi-
time in exterioribus regionibus confirmati, quum nondum obducta cicatrice
oborta hæc pestis est: in quam quicquid unquam pernicie & erroris est excogi-
tatum, ueluti in Augiæ stabulum & cloacam confluxit. Eò uerò (tanquam sa-
tanas parum fecisset labefactare animos) imperatoris Heraclij socordia maxi-
mum dispendium omnium fortunarum adduxit. Nam interim dum uenatur
perdius, perniox scortatur, aleam ludit, Apitiij artis periculum facit, totam impe-
rij molem exemplo effœminat, militi munerum uacationem remittit, fiscum in-
ter scorta, mœchos, adulatores, nugiuendulosq; dilapidat: utq; paucis dicam,
quū omnia sua consilia unò in capite circūferret, 600 circiter à Christo passo an-

no, rex Persarum Chosroes Syrias, Aegyptum, Africam, ceterasq; imperij pro-
uincias praeside destitutas adoritur, uincit, adq; Mauritanias usq; à Babylone
nullo repugnante procedit. Cuius filius à septentrionibus adoritur Thraciam;
nec tamē prius lethargo excitatur imperator, quā quū minantur procures, ni-
si uirum praebat, se aliunde quēsituros: actum esse de imperio, nisi paucos intra
dies succurratur: non esse domi expectandam pacem uanalem, quam barba-
rus Chartagini longē domo uendere noluerit. Ad hāc ingens probum in Chr-
stianū nomen urgere, euerlis Ierosolymis sacrosanctam Iesu Christi crucem in
manus hostium uenisse: ultorem Deum nostrae segnitiae futurū, nisi excitemur,
orbisq; cōpescamus incendiū. Ideo magna ab eo permitti imperia, ut superbos
debellemus, & succurramus oppressis. His motus imperator, exercitum quā
potest maximū cogit, filij Chosrois copias conficit, recentiq; fretus uictoria adit
imperij barbarici umbilicum, Mesopotamiamq; transgressus Chaldaeam petit.
In sperato motu percussus barbarus, relicta Africa, domū celerrimo gradu repe-
tit: & qui de imponendis orbi legibus pauloante cogitabat, de aris & focis cogi-
tur esse sollicitus. Redeunti cū maxima manu sit obuius Heraclius, prosternit
hostem, crucem recuperat, leges uicto dicit, ille paret. Itaq; Heraclius ouās cum
sacro munere petit Hierosolyma, temploq; instaurato nostrae redemptionis sig-
num reponit. Quibus confectis, fessus iam, tanquā orbem ipsum ambiuisset, nul-
lusq; toto in orbe hostis superesset, in media Syria longē domo militem mittit.
Is rerū tenuitate in summam rerū omnium inopiam adductus, illos infestare co-
gitur, quos conseruatū uenerat. Miles in rerū desperationem adductus, non qui
bus prosit, sed quibus noceat, perquirat. Sceleratissimus quisq; & audacissimus,
hominibus desperatis est dux probatissimus. Hoc milite palabundo adiutus, tā-
tam cōparasse potentiam mihi uidetur Muhamedes. Nec enim fieri potuisset si
ne opera militis ueterani exercitūq; ut multas in Syria, Perside, & Aegypto
urbes munitissimas, nescio quot, nudi Arabes uincerent. Accessit maior facili-
tas, audito rumore exercitus imperatorij, omnia trepidationis plena erant. Fra-
ctae uires, afflictae res, sublati magistratus Romani. Quibus nec Chosroes suos
potuit substituere, nec socordiae & ignauiae deditus imperator curauit restituere.
Hae omnia mihi magnā ad res nouas molientes facultatem Muhamedi tri-
buisse uidentur. Vt ut res habeat, Arabia & eius finibus est potitus. Vt autē ma-
gis animatum redderet militem, frequens erat Alcorani lectio. Peregrinatio e-
tiam crebrō fiebat. Scripsit uerō tria capitula in Alcorano de lege militari: ut o-
mnino sit futurus felix, qui bello Dei occiditur. Ita mortuos uelle reuiuiscere, ut
iterum moriantur. Omnia esse militū fidelium, & prophetae. Cateros qui crede-
re nolunt, esse aut necandos, aut in seruitutem agendos, aut saltem eorum facul-
tates esse diripiendas. Ter est peregrē profectus, cum exercitu Meche templum
adiens, sacra ea faciens quae à maioribus fieri solebant. Nam ut erat uersipellis,
quasdam ceremonias à Iudeis, quoad illos retinere potuit, est mutuatus. ut uerō
etiā gentiles ceremonijs retineret, circa turrim Alquibla in nomine Dei eadem
curauit, quae fieri solita erāt in honorem idolorum. Porro à quo tempore factus
est exul, aut non est ausus ob malefactorum conscientiam, & quidem meritō ri-
mere debebat insidias, aut quod nollet apud gentem scelerum amentiaq; eius
consciam Mechae agere, urbem uerō Iesrah prae donū incursionibus pauloante
dirutam, paucisq; Iudaeis habitatam adiit, illicq; mansit, quū domi egit, ui de sua
possessione deiecto (etiam ante deuictam Mecham) pupillo fabri cuiusdem fi-
lio,

lio, cuius domum, prædia, aream occupauit. Illic firmata sede Mesgedam construxit curauit, in qua legeretur Alcoranum. Obijt uerò in eadem urbe anno ætatis 63, correptus tam uehementer suo fontico morbo, ut musculis contractis, omnibus membris formam circulem repræsentare uideretur, digitis potissimum. Vnde egregij quidam etiam signorum eius interpretes, licere prepostero scelere fidelibus eius uti, sunt interpretati. Ideo qui apud eos sunt insani, & Prophetæ simillimi, quicquid animalia omnia subagitant, creduntur sanctissimi. Quod uerò etiam à dæmone ageretur, præterquam quòd ducentes est illi obiectum, nunquam in Alcorano non repetit, etià catastrophe uitæ eius demonstrauit. Nam si omnino astu, & prudentia humana imposturas excogitasset, nunquā se resurrecturū tertio die prædixisset: sed potius curasset, statim more ueteratorū deorum euanescere. Verū fuit suo imperio ad triduū sub dio expositus, ad expectationē resurrectionis, donec foetore omnes à se abegit, estq; per seditionem urbe eiectū cadauer, popularesq; omnes lætati repetiuerūt pristinos ritus, quo ad sunt reducti ab hæreditario milite, quem Dei uocant, suntq; tributa pendere coacti. Vbecharus enim, qui illi successit, ait, Testamento legasse grādem pecuniam in militem religionis cōfirmatorem. Qua prædonum peste hodie omnes Arabiæ & Syriæ, atq; adeò tota Africa est afflicta: ut nulli unquā tutò liceat illò cōmeare, nisi sit in carauana, ut uocant, id est in tam magno consortio, ut incur sionibus terreri non possit. Licet enim cuius latroni, & perditissimo, se militem dei uocare, & in omnium facultates inuolare. Cogitur quotannis Turcarum princeps potentissimus stipendia dare 60. milibus eorum hominum, ne colonum diuexet, aut cultas prouincias inficiant. Eiectum urbe cadauer Prophetæ, eius proximi Haly, & Zeid, & nescio quot curauerunt sepeliendum, & condierunt, reposueruntq; in quadam crypta in Mesgeda Iezrab, non in Mecha templo, ut uulgo fertur. Quotannis itaq; dum aditur Mecha peregrinationis ergò, primò eundum est ad Medina Alnabi, id est ad urbem prophetæ Iezrab, ubi feruatur corpus. Demū ob memoriam sacrificij Abraham, aditur Mecha, ubi etià duobus in locis uota persoluūt, in urbe ad turrim Alquibla, & in quodam montem non longè, ubi iaciunt lapides à tergo, quibus profligari dæmonē, persuasum habent. Expeditiones eius repetam, quum de origine imperij dicendum erit.

DE MIRACVLIS MVHAMEDIS. CAP. VIII.

Solent prudentes philosophicq; dum cogitant, qua ratione homines assensum præstent rebus absurdis, & extra rationis leges positis, id primū perquirere, quo facinore fuerint persuasæ. Multis sanè rationibus illis potest satisfieri. Muhamedes primū postquā publicè celatum morbum in opinionem sanctitatis conuerterat, non rerū peritos homines sibi est adiungere conatus, sed sellu rarios in urbibus, in agris rudes stupidosq; quos omnes etià dum captat nenijs, uidet. Vocat Supheha & Ahrab, ineptos & rusticos, quibus tamē primū tam ad prædas ex insidijs agendas, quàm ad iusta bella gerenda est usus. Illorum opera parentes fortunis spoliauit, quòd absurdis ineptijs subscribere nollent. Iudæos desciscientes fregit, expilauit, spoliauit, hostes domuit. Secunda ratio est ineptie, & supina rerum omnium ignorantia in popularibus, qui sine ulla discussione quæcunq; dicuntur, ut plurimū recipiunt, probant: & eo magis, quo sunt absurdiora. Vnde absurditatem harū ineptiarū colligere licet. Nam ipsi rustici etiam illum ridebant, poëtam, id est rhythmicū modò, modò impostorem, modò dæmoniacum,

niacum, & huiusmodi titulis nominando: dissimulabātq; maximē eius credulitatem, quod centies illis obiicitur, morbumq; in eorū animis esse dicit. Ideo uerō sectabantur hominem, quod præter eas rationes, quas superius attuli, etiam à fisco illos immunes facturū se pollicebatur. Quū enim regulorum arbitrio premerentur, nulliq; sint populares, quin aliquid fisco necessario dent, putabant miserī statim adfuturam de cœlo libertatem, & immunitatem. Ideo quum maximē illos premeret, semper illud in ore habebat, Sequimini prophetam, sequimini illos qui non petunt à uobis præmiū, & sunt gratiosi. Illa expectatione lactati, omnes à suis principibus rebus uē pub. desciscabant, & timore & spe adacti. Fuit & alia quedā, & urgentior ratio. Quoniam quū ea gente nil in toto orbe sit mollius, effœminatius, inq; libidinem magis procliuē, uitij omnium applaudere uoluit. Nam quod obiiceretur illi pluralitas uxorū, quæ lege patria non concedebatur, aliquando una uxor 12. uiros habebat: dixit licere prophetæ, quoniam nūmero uellet, eas ducere. Et ideo Deum dixisse, ut priuati quatuor, aut quot alere & regere possent, haberent, quæ certis legibus repudiari & recipi possent. Cum illi præterea obiiceretur lege patria illicitus concubitus ancillarum & seruuarum, quasi lege diuina sanxit, ut liceret itidem cuius. Esse enim hominis pecuniam ipsos seruos: & ideo ueluti solū in ancillis arabem. Si quis quicquā uitij flagitiosissimi commisisset, modò esset Musulman, & ablueretur, mundum futurum, & Deum esse fidelibus (ita uocat suos uoce Arabica, quos nos Saracenos, uocabulo eorū literis incognito dicimus) propitium. Quadragesiā quidem instituit. Sed ne esset grauior, & ueluti Deus esset diei, & non noctis, crapula nocturna in auroram usq; compensari uoluit. In summa, quicquid libidini, gulæ, aut pudendis collibitū est, id permittere omnibus ceu Deo auctore uoluit. Illectos illis occasionibus luxui deditos homines nil mirum est. Tamen eō accessit astus, & uasamentū nebulonis longē maximum. Quū seipsum prophetam diceret, obiiciebant sectatores, omnes prophetæ sancti fuere, & miraculis clarissimi: tu ergo ede aliquod familiaritatis diuinæ specimen, miraculum aliquod ostende, & te sequemur. Si urgeretur, dicebat se non esse Deum, miracula esse Dei solius, se esse præmonitorem tantum & prædicatorem. Fuerunt & alij, qui utrunq; dicebāt. Replicabat, ideo nolle Deum, illum facere miracula, quod in prioribus repudiata & calumniata essent: aut ne crederent esse Deum, & adorarent, nil aliud illum debere facere, quā admonere miraculorum, & libri Dei (ita uocat res naturales & artificiales) & de die iudicij uerba facere, & de paradiso, & inferno. Porro de paradiso quoties egit, se accommodauit personæ audienti. Nā uoluptates omnes corporis sensuros suos sectatores, asseruit sexcentis locis. Quum uerō uideret nihilominus multos, quibus strophis & nugis, quū de miraculis agerent, satisfacere nisi aliquid insoliti edendo non posset, etiam uerbis se edidisse multa miracula est professus. Ex quorum numero ista, o cordate lector, ita te amet Deus, perpende. Dixit enim tantum se fecisse: & si fecisset, iudica quā digna essent homine diuino.

Primum iam recitauī, quum natus quinquennium fuit à Gabriele exenteratus, cordeq; auulso detracta est particula nigra, qua tentantur homines, deinde repositum est: uidit, sensit, narrauit nutrici, ea fidem adhibuit, recitauit magnis hominibus, qui id scripsere. uide, an homo possit iudicare sibi hoc fieri, si fieret: & si factum sit, perpende effectum & testem miraculi. Quomodo potestea non fuit tentatus à diabolo, toto uitæ tempore ab eo occupatus, prædo, latro

latro, fratricida, seditiosus, impostor, perfidus, salax, &c. Audi alterum lector, & contine risum, si potes. Ego enim non possum, Quum quadam die solus oberraret (nam omnia sunt solo illo existente & praesente facta) & uellet cacare (honus sit auribus, uerba factis similia hic placent) ardore solis urebatur illi caput, Iussit itaq; ut arbores, quas uidebat, purganti corpus umbram facerent: quae statim radicitus auulsae currentes adfuere, umbramq; cagationi propheticae fecerunt, cagatione uero completa, locum repetiuere. Nonne hoc est magnum miraculum, & tanto propheta dignum? Est sane, Et ne me finxisse putes, in libris Suneh maioris penae autoritatis quam sit Alcoranum, hoc est scriptum: ut sunt sequentia. Tertium est non ab simile. Quum enim natus 16, annos datus est Hadege ad curam camelorum, dicit, quum solus esset, et maxime ueretur illi caput a dolore solis, statim iussa adfuit nubes, quae toto die cum eo ambulans, uindicauit ab iniurijs solis. Iudica de nubium arbitrario motu. Ad quartum uenio. Quum esset in spelunca ad eludendam morbi opinionem, uenit ad eum Gabriel, & attulit illi legem illam, quae penae frustulatum, ut uidebimus, quemadmodum fuit 23, annis edita, perijt. Quinto miraculo alloquebantur illum saxa, montes, arbores, aues redeuntem a spelunca, postquam audiuerat Gabrielem. Quae strophae eludere etiam uoluit amentiae principium, quum undiq; se uocari cerneret. Hoc etiam Hadigae fuit oblatum. Sextum est omnino memorabile. Quum quidam Bugellinus eius parens, recusaret semper eas nugas, quas praedicebat, dixit tandem, Si facies o Muhamedes id miraculi, quod cogito, fiam Mussulman. Cui ille, Faciam, dic tantum. Fac, inquit alter, ut luna de caelo descendat, & diuidatur in duo aequalia, mediaq; una parte intret per manicas tuas, dextra in dextram, & sinistra in sinistram, demum a sinu tuo prodeat integra, & repetat caelum. Rogatus facit, luna finditur, intrat manicas, redit a sinu solida. Ille tamen non uult credere, sed dicit esse incantationem manifestam. Habes miraculum. Luna 27. pars terrae, toti orbi seruiens, nullo aduertente praeter duos homines, intrat manicas hominis. Haec sunt plane digna auctore & credentibus. Patienter audi benigne lector: duo superaddam. Quum quadam die solus iter faceret, truncus in media uia erat, eratq; prophetae ad latus uiae modicum declinandum: ne id faceret, truncus finditur medius, dans locum prophetae transeunti, statim uero sese restringit suapte sponte. Aliud: Quum proscriptus esset, qua nocte illi erat discedendum, truncus palmae in medijs eius aedibus aquarigatus, flebat prophetae discessum. uocati Mussulmani hoc omnes uidere. Quum fugientem expectarent aduersarij in quodam loco insidiantes, ne uideretur, posito cinere super caput equorum, non est uisus ab hostibus. Haec facta sibi, & a se, narrabat. At quid patimur miraculorum penuriam, quum omnes periodi Alcorani dicantur Aiet, id est miracula: non ne totis 23, annis adfuit Gabriel, dans frustula legis? Non ne magnus fuit miraculum, quum primariae eius foeminae de praehendissent in adulterio etiam, post decies exhibita fidelitatis sacramenta? Gabrielemq; attulisse legem, qua liceret prophetae, quicquid luberet: & non debere pendere prophetam a foeminis? habiturum aliunde alias, si haec manere nolint? Quid miraculo insignius, quo Deus dedit prophetae uxorem Zeidi serui sui, & nunciauit, ut illam repudiaret: quoniam nemo debebat habere uxorem, quae placeret prophetae? An non sunt miracula bene diuina ista? Resipiscite o miseri, resipiscite, & tandem imposturam uobis factam agnoscite. Reliqua miracula notabuntur, percurrando singula Asuar, id est cantica

& psalmos Alcorani. Verum ne memoria fugiat longè clarissimum (ferè enim oblitus eram) omnium miraculorum, quoniam satis multa se offerent in Alcorano, uolo illud subiungere,

Capite uel fora 16. Alcorani, quæ uocatur benu Israil, id est filiorum Israël, ita scriptum est: Sobhan illedi asrai bihebdihî leilan min elmesgedi ilharani, illai mesgedi elacza, &c. id est, Laus sit illi, qui transtulit seruum suum noctu à templo Haram, id est Mechæ, ad templum Acza, id est sanctum Hierosolymitanum. In illum locum interpretes cõueniunt, suffragatur Hassæar & Suneh, quod intelligat de quodam magno & ingenti miraculo. Audite ergo narrationem Apollinæ dignam. Nocte quadam, quum hora circiter tertia antelucana altius dormiret, pulsus ingenti excitatus surrexit ab hospitio Hassæ uxoris in Almedina, quæ & Iesrab. & statim aperta ianua, uidet Gabrielem in uia publica cum 70. alis albis, & cum animali uocato Alborach albissimo, qui ait illi: Veni Muhamedes, monstrabo tibi secreta cœli: conscende Alborach. Alborach uero formam asini habens, dixit: Non patiar, ut conscendat super me unquam. Dixit Gabriel: Permite. est maxima creaturarum Muhamedes, & faciet ut sis felicissimum animalium, quia primum ingrediere paradysum. Assumptum defert in Ierusalem. In cuius itinere fuere duæ foeminae, quæ uocauerunt Muhamedem: quibus prohibuit angelus, ne responsum daret. Futurum enim, si primæ respondisset, ut omnes Mussulmani essent Iudei, nam erat illa quæ euulgauerat Iudaeorum legem, si secundæ, ut essent Christiani. In templo omnes prophetas habuit obuios, rogâtes, ut pro eis oraret. quod fecit in Machrib, id est sancto sanctorum. Demum exeundo de templo, oblata est scala à templi porta ad summum usque cœlum. Illa conscendunt, inde hæc propheta retulit. In primo cœlo argenteo, à quo pendent stellæ catenis aureis, erat Adamus, qui se precibus Muhamedi commendauit. Illic erant omnia animantium genera, cum angelis pro animantibus terrenis orantibus. Illic erat gallus maior toto mundo, qui dum cantat, facit ut cantent terreni. In secundo aureo erat Noë. In tertio erat Abraham. materia erat lapis preciosus. In quarto smaragdino erat Moses: demum Iachie, id est Iohannes Baptista. Qui omnes orarunt Muhamed, ut pro illis apud Deum intercederet. In septimo Christum reperit: quem rogauit Muhamedes, ut pro se oraret. Ita accessit ad Deum Muhamed, ad iactum balistæ, quod ait in quadam Soræ quæ dicitur Negium, id est stellæ: & se nil sinxisse asserit, quum illum riderent omnes. Illic allocutus est Deum familiariter, & obtinuit quædam dona, quæ statim subiungam. Hæc est summa rei, & maiora capita. Nam si quot ineptiæ illic sunt, & angeli, quorum sunt 700000000, capita, uellem tradere, & similia sequi minutim, certè maximus liber inde nœniarum fieret. Et reperit, qui illa crederent. Confirmauit uero uisionem illam suis à Deo concessis priuilegijs, quæ subiungo. Primum, ut esset omnium hominum primus. Secundum, ut esset omnium filiorum Adam honoratissimus. Tertium, ut uocaretur generalis redemptor. Quartum, ut omnes linguas sciret, quum uix unam nosset.

Quintum, ut omnia spolia belli uel prædæ eius essent. Hæc uis miraculi non paucos alienauit à secta. Iam à miraculis est aliò transeundum. Nam satis habeo ista indicasse, ut innotescat, quàm stupidus fuerit iudicio, qui illa obtruderet: et quàm rudes, qui illa recepere. Omnium uero stupidissimi, qui ea literis mandata uoluerunt. Sunt in Suneh sexcenta similia. Liber de doctrina prophetæ, de Chironicis, & mashod, & in summa 700. libri approbati, illis scatent ineptijs.

ET si istę res ad falsi refutationem videntur parum momenti habere, adq̃ nostrum institutum parum facere: tamen multis de causis videntur attingenda. Illis enim cultibus, qui externi sunt, populares & rustici facillimè capi solent, & velut grandiores simiæ facilius ad id inducuntur, quod minus intelligunt. Attingam ergo illas non quàm latè patent, nam esset infiniti instituti: sed quatenus sunt omnibus communes, & à nobis differre uoluit, quamuis omnium inde exempla petiuit. À matrimonio non ineptè uideor mihi incipere posse, quoniam nam inde est hominis principium. In eo nec cum Iudæis, nec cum Christianis conuenire Muhamedes uoluit. Nam neutri sine sacerdotis additione uxor oratur. Ille autoritate Cadhi, id est iudicis addicit, & repudiat uxore. Eam omnes ducunt, præter quosdam sanctos & religioni addictos: qui si uolunt, possunt à professione resilire. Natus puer educatur à matre, aut nutrice, pro fortunarum ratione, & uiri continentia. Nam grauidas non solent inire. Ob id aiunt interpretes legis, multas permissas. Anno 14. ætatis, sicut Ismaëlis, circūciditur puer, ne octauo die cum Iudæis conueniant: alioqui ablutionibus quotidianis purificari saluariq̃, si morte preueniatur, aiunt, ne cū Christianis uno baptismo conueniant. In ablutionibus uerò omnia ferè apud eos cōsistunt. Nam ante orationes quotidianas sordida membra, facies, manus, & brachia cū tibijs abluuntur. Oratione diei Veneris totum corpus. Post emissum lotium, flatum uentris, sperma, recrementa q̃, ablui oportet. Fœminæ ideo & uiri crebrò sunt in balneis, & potissimum die Veneris. Oratione à Iudæo differt Mussulmanus. Mosaici enim semel in die orant ut plurimum: solenni uerò die bis. Christiani septies: Muhametani quinquies, antelucano, meridie, tertia à meridie, uespertina hora, & prima uigilia. Dies Iudæo in hebdomada sacer, sabbathum: Christiano prima, quā dominicam uocant: Muhametano Veneris dies. Septuagesimam habent in ieiunio maiori, Christiani quadragesimam in minori: Muhametani triginta diebus obseruant. Semel Iudæi & Christiani cibum sumunt, & unica hora: totam noctem uentri Mussulman post ieiunium commodat. Orant Christiani in ortum ob Hierusalem: Iudæi in occasum, aliqua ratione: Mussulmani in meridiem, ob Meham. Nam à Iesrab, quæ est Medinat alnabi, Mecha est uersus meridiem. Annum habent Christiani solarem, Hebræi mixtum, Mauri lunarem. Vnde quouis anni tempore contingit eorum pascha, in quo sibi remittunt manuum osculo: Christiani uerbo & communione, Iudæi azymis. Efferuntur in pedes Christiani: alij duo in caput. Sedet cadauer Iudæi, iacet loco amplo Muhametanum, in angusto Christianum. Orat Iudæus pro defuncto: orat & comedit cum pauperibus Mussulman: Christianus orat, elemosynasq̃ largitur. Peregrinationibus uerò 4. menses proximi ante & post behiram, id est pascha dantur. Pascha Iudæis refert maris rubri transitum, Christiano Iesu Christi hominis Dei mortem & resurrectionem, apud Arabes legis originem. Ita quum summo opere cauit, ne conueniret cū cæteris religionibus, illexit illos supheha & imperitos, qui multitudinis primæ fuere principium. Sed nunc ad legem, & eorum præscripta ueniendum: ut quibus autoritatibus, & quomodo rogatis ista nitantur, uideamus.

IAm satis aperuimus, quomodo eludendæ uxoris Hadegeæ gratia, & morbi fontici causa specū subibat Muhamedes, & pro responsis referebat somnia. Est ita receptum apud eos, quod una nocte totam legem acceperit: quamuis se paulatim illam habuisse, alibi contradicit. Si autem illam habuit Mechæ, ut scriptum & receptum est, oportet (per eos) partem esse falsam. Nam pars magna est scripta in Medina: quod titulis capitum patet, præcipue quæ ad rapinas, furta, & belli iura pertinent. Itaq; non est tota diuina, si recepta in Mechæ est. Si autem Gabriel iste dederit illam in die illa felici in Iezrab (nam multi ambigunt, ubi data dicatur) pars multo maxima non est ab eo, nam est Mechæ scripta. ergo nec à Gabriele data. Si autem dicatur data particulatim & uellicatim, iam habet in se frequens mendacium, quod una nocte aut die recepta sit. Verum ut ut res habeat, ipso uiuente non est edita, ne de ueritate eius queri posset. Libellos uero illos postquam à scriba erant excepti, & à quibusdam memoriæ mandati, recondebat uarijs in arcellis, nonnunquam in parietum foraminibus, aut alibi: unde quum est collecta, & lex facta, repetita est. Duorum uero generum præcepta & leges promulgabat, aut leges, aut priuilegia, priuilegia tantum sibi concessit, leges cæteris. Sed antequam progredior ab hoc loco, uolo quasdam sibi peculiariter concessas leges attingere, ut ex his ceteræ astimentur. Omnes Mussulmani nos contentos esse debere ad summum 4. uxoribus, præter prophetam, sanctum est. Illi quot libebat, accipere licebat. Indicabo illa loca, excutiendo Alcoranum, quibus hi sensus eliciuntur.

Secundò: quū omnes Muhamedici relictas uxores, repudiatasq; permittere cuius alij, ut eas ducat, lege permissum habeant, & foeminae ipsæ sibi alios deligere uiros possint, noluit id suis permissum: ne quum autoritate prophetica illas bene uel male haberet pro arbitrio, & illæ quæ à magnis parentibus, & diuitibus ortæ cum ingenti dote accesserant, prophetam relinquere possent. Itaq; uoluit etiam, ut ne post mortem quidem alios uiros acciperent.

Tertium priuilegium quū Mauri ex æquo debeant tribus aut 4. uxoribus, aut quot habent scilicet, æqualiter & rerum usum & corporis facultatem distribueret: alioqui experiri apud iudicem licet, libellumq; petere, unde innumera litigiorum oboritur inter Muhamedicos seges. Propheta uero ea lex non præscribebat: quoniam quas uolebat, amabat, & ditabat; quas nolebat, relinquebat. Deperibat enim uehementer illam, quam supra dixi, 8. ætatis anno delibatam, filiam Vbechari, qui post eum regnauit, Axam nomine, & Haiezan Homari. Quāuis enim præter eas 13. haberet, frequentius cū illis cubabat. Vnde aliæ uehementer conquerebantur. Illas itaq; compescuit oraculo solito, quod tamen suspensum etiam foeminis fiebat. Dicebant enim, Deum admodum obsequentem prophetæ esse, qui statim illi pro uoluptatibus leges daret. Lex dicebat, prophetam non debere curare uerba & obiecta mulierū: sibi licere, quicquid uellet in eas. Maxime uero sunt admiratæ illius Dei indulgentiam, quum post sacramenta neglecta, & periuria crebra, deprehensumq; hominem in adulterio, cū Iudæa dono sibi à Baheira rege Iacobitarum data, etiam familiariter colloqueretur cum propheta. Quum enim fidem uxoribus seruare non posset ob Iudææ elegantiam, amorisq; impatientiam, eam legem edixit subobscurā paucis post diebus: quod

maxi

maximè sunt admiratæ prædictæ uxores, & obmutuere. Itaque inde natum est quartum priuilegium, quòd mulieres datas prophetæ, ipse posset sine dotali instrumento, & iudicis præsentia habere ueluti legitimas.

Quinto, quum nemini liceat alienam uxorem habere, omnes tamen hac lege non teneri. Nam neminem debere habere eas uxores, quæ placerent prophetæ. Vnde pro forma legis cogeat maritos oraculis, precibus, minis, aut uerberibus dare libellum repudiij uxoribus, quas statim ducebat. Hæ sunt leges Prophetæ, quibus uoluit uti. Quamuis autem sint innumeræ similes, ex his licebit legislatorem æstimare. Mortuo Muhamede, uires primum coegerunt ad compescendam multitudinem Vbecharus, Homarus, & Halys cognatus eius, omnes prophetæ foci, quas demum mutuo in se conuertere sunt adorsi. Tamen uti testamenti persuasionis & uirium, Vbecharus fuit superior, rebusq; est potius. Secundo in loco fuit, Homarus etiã attentus multitudinè retinendæ. Tertio loco Odmanus, quum uideret populum non posse in officio retineri armis, legem, quæ latebat adhuc, & quæ tantum de auditu & memoria à quibusdam ita prædicabatur, ut uiderentur esse tot leges quot homines, statuit undique collectam, seu ab ore, seu à scriptis in unum uolumen compingere, à quo solo esset autoritas petenda. Itaque Mechæ primum, demum in Medinat alnabi, scripta Prophetæ aperiens, uariâ illa frustula, ut se offerebant, in unum redigere per scribas suos adoritur. Prophetiæ per se laceræ, mancæ, partim à soricibus erosis libellis, partim insuriâ temporis oblitteratis, ut quandoque sub arcu-
lis, quandoq; in murorum foraminibus posuerat, repetuntur, & fiunt capita uarijs nominibus ita connexa, ut nil sit præcedens, nil consequens, quin plane ex æquo quadret, etiam mutatis locis. Nam nil per omnia connexum est. Porro quoniam à murorū foraminibus multa fuere tracta, ita in religionem uersum est, ut quicquid Arabicæ scripturæ reperiunt Mussulmani domi, in uia, aut ubiuis, foraminibus parietum ueluti sanctæ legis fragmentum reponunt, repositum osculentur, ne pereat eorum lex. Quæ fragmenta ex Axæ domo, & scriptis (nā ea, ut dixi, erat foeminarū princeps, & cui omnia credebat) fuere reposita, illa in Sorat seu Assuar digesta, sunt dicta Mediniet: quæ à Mecha collecta, uocata Mechiet: id est capita, cantica, seu psalmi, aut prophetiæ Medicæ, aut Mechicæ, ibi scilicet scriptæ. Totum opus tum longè quàm hodierno die maius, uocatū Alcoranū, id est collectio, seu lectio. Quia uerò in uariâ capita distinctū est, ideo Alphurcan alio uocatū est nomine. Assuar, seu capita, quòd solerēt legi, & cantari, ueluti cantica & psalmi dicta sunt, singule periodi Aiet, id est miracula nuncupantur. Et quia in illis aiet ferè omnia se mutuo euertunt, & iugulant, posteritas quedam ipsorum uocauit Muhquemat, id est iudicantia, seu quorum sententiæ stetur: alia Gair muhquemat, id est nō iudicantia. Sunt præterea duorum generum, nam quædam dicuntur Naceh, id est positura: alia Mansoh, id est, reuocatoria primorum. Quod ideo (non ab eo tempore, sed astu neoterico) factum est à Chaliphis, & Alphachijs, ne omnino periret persuasio. Quū autem esset recens, & multo certissima cōstantissimaq; haberi deberet, tunc nullus fuit planè, qui cū alio in ea cōueniret. Primū curauit Odmanus uocari, cōsulq; parentes, & si qui supererāt septem illorū uirorū, quos in tanta familiaritate habuerat propheta, ut diceret, illis septem etiã esse legem creditā. Illi omnes, se nil certi habere: si qui uerò haberent, id singuli esse optimū & uerum, cætera falsa. Alij ediuerso affirmabant, Præterea, quemadmodum in nouis rebus solet, erant

erant multi alij, qui etiam prophetiam totam sibi uendicarent, ut ita captarent populum, partisq; opibus potirentur. Maior autoritas fuit Odmani, alijs repressis. Nec tamen potuit ea lex satisfacere omnibus. Nam plusquam ducenta Alcorana omnino diuersa fuere scripta, sibi unoquoq; librum habente, quū uir tute eius habere imperium cerneret ipsos successores. Quidam post duodecim successores Muhamedis, detraxerunt multa ipsi editioni Odmani, ut à primò capite plusquam ducentas sententias ademerint, & nescio quot substituerint. Quo exemplo multi ducti, idem facere coeperunt, ut planè euanesceret fides prophetica. Qua de re motus chalipha Babylonius (eò enim primæ sedes post Arabiam sunt fixæ) legis arbiter (nam utraq; potentiam sibi iungebant, & sacram, & prophanam, primi illi successores) coëgit concilium Damasci. Illi alij Merbam filium Elhassem, alij Abobecharum uocant. Statuit autem, ut quicumque esset doctus eius religionis sectator, ad concilium ueniret, adferretq; quotquot librorum de lege tractantium exemplaria haberent. in quam rem maximos sumptus fecit, libros coactos omnes redemit, inq; locum unum inclusit: unaq; cum illis libris, sex uiros peritiores eius persuasionis, Muslimū, Buheirum, Buhorum, Annecenum, Atermundum, & Daudem. Cura illis est commissā, ut ex tota illa librorum mole colligerent sex uoluminibus, tractationem legis, originem & progressum, ita ut quisque singillatim totum opus compleret. Hoc opus autoritate præcedit Alcoranum, fideq; in rebus dubijs maiori est. Ideo Suneh, id est lex dicitur, ueluti *ἡ νόμος*. Eas sententias quas sex illi uiri tam ab Alcoranis, quàm ab eorum interpretibus collegere, quatuor autoritatibus munire. Nam si quid à discipulis Muhamedis, & ab Axa uxore chariore, & fabulæ conscia relatum erat, id ueluti uerissimum primo in loco est, atq; secundum id iudicatur. Secundo loco est cæterarum uxorū sola autoritas, uocaturq; debilius testimoniū. In tertio, relatio doctorū, qui eo tempore uiuere, posita est. Ultimo, autoritate inferiori doctorū quidē, sed qui à tempore prophetæ fuerant. Reperacta, reliqui libri, unde selegerant, ad ducentorū camelorum onera, sunt proximo in flumine merſi: prohibitumq; ne quis alijs quam Sune, & Alcorano uteretur. Solent itaq; omnes scriptores ab eo libro ita citare: Talis, à tali, à tali, à tali, is ab isto, iste ab Assa, aut à propheta, aut à quouis alio eius familiari, habuit. Hec est eorū fides. Verum statim post cōcilium, quod coactū est centesimo, aut circiter, anno à morte prophetæ, illa multiplex opinio sex authorū, genuit maiores dubitationes: donec paucis post annis quatuor uiris primarijs, in ea re cura cōmissa est, ut locis cōmunibus colligerent ex illis instituta religionis, & quisq; singillatim etiā omnia tractaret. Primus horū dictus est Melichus, cuius placita probāt deserti Arabes, Aegyptij, Afri & Hispani. Secundo nomen fuit Saphihius, quem sequuntur Baldachenſes, & Mechenſes. Hannibal auditur in Perside, Assyria, & Armenia. Abahaniphā sectantur Syri & Alexandrini. Ita ut sint obortæ inter Muhametanos non septuaginta nationes aut sectæ, ut uocant, sed quot sunt provinciæ parentes his genijs. Prodiit ab utroq; libro doctorū, & Suneh unus, quem Anuar, id est flores uocāt: ubi conatur quidā aliquid, quod sibi ex omnibus cōstet, colligere. Est etiā innumera aliorū librorū multitudo, ut quorū dicta faciāt fidem, sint 700. uolumina. Sed in prima autoritate est Chronicū Hassiar, liber Ariscele, liber Mashool, & Chronica regū. Vnde facta prophete, doctrina, et mores peti possunt, ex quibus ista decerpta sunt. Sunt præterea quidā interpretes in Alcoranū apud omnes probati, Buha

Buhatias, Butzemamin, Mahinud Mechenlis, & nescio quot alij, Alcoranum ipsum in uaria capita diuidunt, pro ratione & usu regionum. Nam in Africa & Aegypto Hispaniaq; aliter, aliter in Arabia diuiditur. Sunt in quibusdā Asuar, id est capita 211, quatuor libris comprehensa. In quorū primo sunt 5. in altero 12. tertius 19 habet. Reliqua sunt in quarto, 85 scilicet: nam ultima capita sunt quædam duorum aut trium uersuum. Volunt alij esse 112, ut habeo in meo Africano. In Asiatico uidentur esse tria minus. Verum ista nil ad rem. Est quid contineat perpendendum: quid proprium scilicet, quid à nobis, quid contra nos, quid contra se.

QVIS SIT SCOPVS ET SVMMA

Alcorani. CAP. XI.

P Rincipio secessus in speluncam uidetur, ut iam diximus, multū fauisse Muhamedes Iudæis, donec desciscerent: tunc uerò in eos agere cœpit. Pariter & erga Christianos bene affectus uidetur: & reuera fuisset, si alios quàm Nestorianos nouisset. Nec enim mediā uiam statim reperisse potuit, donec comparata ab utraq; gente potentia, ita apud se constituit. Nam si omnino Iudæos esset imitatus, Mosi gloria adscribebatur: si Christianis subscribebat, Christus omnino hominem deturbabat. At ne uideretur prisca autoritate carere, dixit, se legem Abrahamæ sequi, & docere. Quod in fora Ionus, id est Ionas, ait: Non fuit istud Alcoranum absq; Deo effectum, sed autoritate certa nititur, inter uetus & nouum Testamentum. Dum itaq; uidetur toto opere docere cultum unius Dei, idolaq; damnare, insurgit è diametro contra Christū, in quem uidetur scripsisse Alcoranum Muhamedes. Quoties autem nominat (nisi duobus aut tribus in locis) illi omnia summa tribuit, præter diuinitatem & mortem. In omnibus uerò ferè periodis non esse Deum ait, & nil creauisse, nunc non iuuare, & sexcentas blasphemias. Compendium itaq; & summa eius libri eiuscemodi est. Deum esse tantum unum, creatorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt. Creasse hominem ex luto, demum ex cartilagine, deinde ex carne, inde insufflasse de spiritu suo in eum. Angelos creauisse, & daemones: illos de cœlo, istos de igne, noluisse diabolum, iustum adorare Adamum, & ideo damnatum. Prophetas misisse multos, qui prædicerent calamitates, quæ aduenerunt non credentibus. Etiam se esse prophetam, cui debeat credi, ne perirēt increduli. & qui mendacem eum dixerunt, sensuros supplicium. Esse infernum paratum incredulis: uocem uenturæ de cœlo, cum clamore, cum tuba, cum tympano, & mortuos resurrecturos, & recepturos propria corporis, malos in inferno uoratuos uenenum, sulphur, & fructus arboris Zaconi, malam esse illam mansionem. Deum sapientem, iustum, bonum, honoratum nulli facturum iniuriam, retributurum unicuiq; bonos qui dederunt eleemosynas, & fecerunt assala, & bonū, solueruntq; decimas, in paradisis futuros, in quibus sunt flumina lactis, mellis, & uini, omnia genera fructuum. Sunt catamyti cenochoi uestibus polymitis ornati, daturi quendam puluisculum saluatīs. Et aderūt foeminae pulcherrimæ, oculis grandibus & cæruleis, quæ per 50. annos erunt uno actu uenereo, & semper uirgines. Puluinaria illic posita, ubi assideant unā saluatī, & colloquātur mutuo, & cum angelis. Vnamquaq; harum sententiarum saltem sexcenties in Alcorano reperies. Et interim dum ea singulis ferè periodis inculcat, infercit omnia blasphemias & ineptijs, contra Mosis & Iesu Christi placita, Occasione enim

Pro cibo. ni
si fortè lo-
cū damna-
torum sig-
nificet.
*Id est pre-
ces.

Enim iusta accepta in idololatriam Mechensium; nunquā ferē non habet in ore, Et susceperunt præter Deum, deos, & non est deus præter Deum, & partem faciunt Deo, id est simulachra adorant: Deum posuisse obstaculum ante oculos multorum, ne uideant se: esse omnes in errore manifesto. Quibus omnibus & Christum, eiusque sectatores, & Ellet, atque Aluza, eorumque cultores in Mecha notat. Idque eo astu faciebat, ut si retorsissent alij, de alijs se intelligere diceret, & ediuerso. Plura hoc in loco congererem, nisi percurrendo Alcoranū uellem omnia in eo excutere.

QVAE EX VETERI NOVOQUE TESTAMENTO
to habeat. CAP. XII.

Creat mundum Deus modò sex diebus, modò octo: postea Adamum, &c. Historiam Noach attingit uigessies, ad terrorem iniiciendū. Meminit Heber, quem uocat Hud, Refert Abrahamum & Lot frequentissime. Poenam Sodomæ & Gomorræ, quod pluerit marmore super eas. Aliquid de Iacob & filiis Israël attingens, recitat omnino historiam Iosephi, Moysi & Aronis accessus ad Pharaonem, educationemque filiorum Israël ex Aegypto, de Davide & Salomone frequenter meminit, & de psalterio, Iob, Ionas, Elias, semel adducuntur. Tot uero fabulis ueluti emblematis, & tessellato opere omnia exornat, ut sit infiniti operis ea attingere, fient illa inter excutiendum. Paucis sunt etiam attingenda, quæ à nouo Testamento habet. Iachia, id est Ioannis filij Zachariæ tradit historiā suo more, ut à fabris didicerat. De Ioachimoque, de Maria & eius salutatione, de natiuitate Christi, educatione & miraculis, deque Euangelio multis in locis meminit, uno aut altero loco Apostolorum, non semel sacerdotum & eorum socordiae mentionem facit: uerū planè simili fide omnia atque superius. Est itaque historia à capite repetenda, non ut à nobis stat, sed ut à stellione est labefacta, somniisque locupletata. Ista ex ueteri Testamento infecit.

Labefacta
in ueteri
Testamento.

Dæmonem qui bonus creatus erat, uult fuisse à Deo creatum malum: & ita negat Deum, quum facit authorem mali. Adamum dum iubet adorari ab angelis & dæmonibus, quid aliud quam impietatem & idololatriam principium in Deum refert: quum dicit diabolum ex igne creatum, nunquid & mortalem ut ex elementis constantem facit, quum substantiæ separatæ æternæ sint. Sed quid mirum: eundem facit auditorem & testem atque prædicatorem Alcorani, demum etiam Musulmanum. Adhuc sunt mille fabulas arcæ Noach: & in libro de doctrina eius, stercus, mus, porcus, elephas, & sexcentæ neniæ adiunctæ sunt huic historiæ. Abrahamum facit idololatram, & Lazari filium: quod intellexisset de parabola euangelica Lazari, & diuitis, Lazarum uocasse Abrahamum non filium, sed patrem. Cæterum mille fabulas & colloquia illius cum parentibus eius refert. Nil fere integrum ex ea historia tractat, præter uisionem trium angelorum, omnia suo loco notabuntur latius. In Iosepho addit colloquium & uim heræ, itemque decissam propter indusium fractū à parte posteriori, signum scilicet esse, aggressionis à muliere. In Mose cum Magis, quid non comminiscitur, quid cum puero & pisce non fingit: Iam prodeant in medium dæmones Solomonis, prodeant animalia loquētia, upupa legata, reginaque Saba ab ea uocata, prædicata fides ab upupa, &c. Quid foedius, stultius, amenius scribi possit, quid cum ideo satis habeo nunc ueluti digito indicasse, quum inter percurrendum nil nos possit fugere. Admissa in nouo Testamento hæc sunt, &c. Zachariæ patre Ioannis

Deprauata
in euangelio

hannis, dicit eum fuisse mutum tribus noctibus tantū. De Maria quidem, quod enixa est ad pedem palmæ, quod de spiritu sancto grauida fugit domo, quod à parentibus probris fuit excepta, quod erat soror Aaron, quum ab alia 1506 annis distaret, quod Christus natus, est eam statim allocutus, dixitq̃, ut excuteret palmam, & neminem alloqueretur. Illum uero (Christum dico) fuisse in fascijs & cunis loquutum, fecisse ex luto formas uiuentes ex eius flatu, eum dixisse se non esse Deum, de Muhamed prædixisse, quod esset uenturus post eum, quod non sit passus. Hæc sunt insigniora erratorum loca contra nos. contra seipsum uero, nouem mille locis pugnat. Nam legem sibi datam uno die, demum uiginti tribus annis suadet se esse prophetam Dei, demum nescire quid de eo sit. esse Prophetam ab ortu, & alibi pauperem, & idololatram, Abrahamum fuisse primum Sarracenum. demum sibi à Deo datum, quod esset primus Sarracenorū. Legem Christianam & Iudaicam esse recipiendam. demum nullum posse saluari, nisi per illius legem. In capite Elmumin, & alibi, se nolle cogere ad credendum: quum alibi necandos & spoliandos curet, qui sibi non credunt. Se nil ab ullo petere: quum decimas à fidelibus, & spolia ab alijs petat. Suam legem esse mediam inter uetus & nouum Testamentum, alibi legem esse Abrahamæ. Deum esse unum, & non habere socium: quum tamen ubiq̃ se in consortium ei adiungat, dum ait, Credite & obedite Deo, & eius Apostolo, quum unū dicat Deum solum, demum illi iungit Spiritum. Vt uno uerbo cōprehendam, nil ita ratum est apud illum, quin contrarium locum habeat, uetat alibi uinum, alibi ad ebrietatem usq̃ nuper expressum posse bibi: quod à morbo eius habet originē. Alijs enim prohibuit, quod per morbum aut bibere non audebat, aut ferre non poterat. Nunc uero ad rem uenio. percurram totum Alcoranum, notatis quibusdam locis: demum quæ damna inde illa gens habeat, tradam.

ALCORANI PER CAPITA SINGVLA SEV

Asuar, excusio.

CAP. XIII.

MOrem imitans multorum, qui in hanc nugarū farraginem ante me scripsere, locis quibusdam fuisse conatus comprehendere insigniores lapsus hominis, nisi duabus de causis potissimum decretū esset per omnia curre. Nam quotquot in hunc hominem scripsere, locis cogere eiusdem generis errata satere: inter quos primas habent, Ricoldus, qui Latine scripsit, cuius librum Demetrius Cydonius græcum fecit: & Ioannes Andreas Maurus, in nostram demum fidem diuino Spiritu perductus, utrique linguæ Arabicæ periti. Sed is peritissimus & legis & traditionum & linguæ, in qua iam ab attauis instructus fuerat, Alphachius, id est summus interpret & curio, quo sanè nullus doctius scripsit. Scripsit & Dionysius Cartusianus, & cardinalis Cusanus, multiq̃ alij, uerum linguæ illius imperiti. Vnde reuera urgere non possunt, ut duo superiores. Plurimi sparsim attigere, & uellicatim improbare uoluerunt eas ineptias. unde ad loca cogenda mihi non esse relictum locum uideo. Causa altera est, quum sit Alcoranum solidum quoddam mendacium, & continua impostura, non potest alijs locis, quàm seipso cogi.

Phatehet elchitabī, id est ingressio libri.

Ea est oratio cōmunis Mussulmanorum, principiumq̃ Alcorani, quæ est septem miraculorum, id est periodorum. In qua uolo ostendere lectori, quid sit Aiet, ut insequentia intelligat. Numeris pono ipsa Aiet. In nomine Dei misericordis propitij. Hoc proloquium dicebat, semper à correptione morbi, ecclasiq̃ surgens.

surgens. Vnde obtinuit, ut ante principia omnium capitum Alcorani ponatur, & à religiosis philosophis in principio operum. Sed attendite ipsis miraculis. Laus Deo domino seculorum, id est misericordie propitio. Secundo, regi dei iudici. Tertio, Heus seruamus, & heus adiuuabimur. Quarto, Dirige nos (in) punctum rectum. Quinto, (magna pausa) punctum eorum, in quibus tibi bene complacitum est. Sexto, Sine ira aduersus eos, & non errabunt. Septimo, Habetis miracula: uidetis sententias. Ita habet totum Alcoranum, ut sententia completa, aut non completa, dicant miraculum: quo quid absurdius, non uideo. Hæc precatio illis est communis, ut nobis dominica: & ita à quibusdā ad battologiam usq; recitatur, ut centies idem, aut duo aut tria uocabula repetant, dicendo, Alhamdu lilla, hamdu lilla, hamda lilla, & cætera eius uocabula eodem modo. Idq; facit in publica oratione taalima, id est sacrificulus, pro his qui negligeenter orant, ut aiunt, ut ea repetitione suppleat eorum erroribus. Quidam meridie in campo tam assidue, ut defessi concidant: alij circumagendo corpus, ut omnino extra se fiant, & demum (Muhamedem inuitando) aliquid nugarum & obscuritatis profundunt, ut idololatria & fanatica responsa in illis uideantur reuixisse. ita nusq; Satanas nō se ingerit. Hec pro penso certis numeris solet repeti, quū quinquies in die naturali orant. Sed de ea satis. Videtur nil habere contra nos, sed quisquis callet Arabica, uidebit, ubi punctum & punctum rectum uocat, Alcoranum intelligi, nam tzirat elmustequim, id est punctum rectum, est apud eos æquiuocum cum Alcorano. Rogant itaque dirigi in perniciem, quū in rectum Alcorani punctum, confertum mendacijs, dirigi uoto exoptant.

Sora bacara, id est Canticum bouis, primum cap. 285 miraculorum. Ego paulo exactius perpendam omnia in principio libri primi, in hoc capite potissimum prima parte, ut in alijs locis non sit usq; adeo immorandum, sed
 „ sint subindicanda omnia, & cum his collidenda. Dicit itaque. Hic liber, in quo
 „ macula dubiumue non est, est directio timentibus, qui credunt in abscondi-
 „ tum, seu latentem (Deum) & fundunt orationes, & de eo quod habent, largi-
 „ untur, & qui credunt id quod coelitus instillatum est super te, & quod instillatum
 „ est coelitus, his qui fuerunt ante te, quoniam in futura uita erunt innocentes, illi
 „ sunt in directione Dei sui, atq; prosperantes. Sunt sex Aiet. Nullū illic uerbum,
 quū sit uanū aut superfluum. Atqui Muhamedice, postquā ea probas, ea etiam fa-
 cias oportet. Quod primū dicit nō esse nēuū, dubiū, aut maculā in hoc libro, fal-
 sum est, nā nouies mille mendacia, & innumera pugnantia, quibus nil foedius,
 cōprehendit, ut patebit, & iam notū est. Vnde directio timentib; nō potest esse.
 Nā omnes te o Muhamedes, ut tyrannicū prophetā timebant: nectamē directi
 sunt abs te, sed perditī. uerū uolebas ut illecti his uerbis, & timore Dei correpti
 rudes te timerent, nā te timeri debere postea dicis, Deoq; in timore iūgis. Chri-
 stiani credebāt ante te, in latentē Deū, orabāt, dabāt eleemosynas plures quā
 tui. inter Iudeos quamuis perditos, etiam nū nō est mēdicus. itaq; nil illis addis.
 Credere uero in id quod coelitus in te missum dicis, nemo poterat, quū signa nō
 faceres, uitijs omnibus foedissime laborares, ui adigeres: prophetæ uero omnes
 uitæ innocentia, miraculis, futurorūq; certis prædictionib; clauere. In id autē de-
 bere credi, quod ante te est coelitus missum, certum est, & per te constat. Deus
 quū sit unus & uerax, nō mutatur, quod semel tradidit ueritas, ratū sit oportet.
 Illi uero qui ante te sunt missi, quum à Deo sint, si illis cōtrauenis, tua falsa sunt.
 atq; in omnibus ferē es contrarius, aut diuersus, ergo non es à Deo. Quod si de-
 bes recipi, debent & alij, fac te esse bonum. Itaq; o Muhametane, Euangelium &

& Moſis legem, ut bona & uera cœlitusq; miſſa nuncia recipias oportet, ea à Deo omnino eſſe credas, aut in Alcorano mendacium ſtatim à limine eſſe dicas. Sunt itaque noſtra à Deo, tua authore dæmone inuenta: nec egent noſtra teſtimonio impoſtoris. Hic certe, ut alibi ſæpius, aliud dixit, aliud cogitauit: dū omnes ad ſe trahit, omnium placita probare uidetur, ut capter rudes auditores, ſenſim ſua inſtillat, & optima receptaq; evertit. Confirmatum erat multis ſeculis & miraculis primas leges fuiſſe cœlitus miſſas: eorum uero autoritate tibi patrocinari cupiens, illis tua, idq; frequentiffime inferſ. Talis fuit Propheta, & miſſus à Deo, talis & talis, iſte item & alter ita prædicebant, & ita contigit, ergo Muhamed eſt propheta. Perinde atque ſi quis ita colligat, uestis eſt alba, intuſum album, thorax albus, ergo & pileus, quoniam in corpore tegendo conueniunt. Vitam futuram ante omnes credebant, imò tu ab illis didiciſti, quum eſſes idololatra, & lege & parentibus, quod ipſe fateris. Sequitur: At impij, ſeu illis annuncies, ſeu non annuncies, nō credent. Sigillum enim obfirmauit Deus ſuper corda eorum, & ſuper auditum & uiſum eorum caliginem, itaque habent ſupplicium maximum. Vocabulo impiorum nunc potiſſimum petis ciues tuos Mechenſes, ut captes noſtros & Iudæos: uerum poſtea Chaphirorum, id eſt impiorum uocabulum in nos torques, tanquam Deum non habeamus. Quod deum dicis, Deum obſtaculum poſuiſſe ſenſibus hominum, ut prædicatione reſpiſcere non poſſint: quid aliud quàm dum territare uiſ homines, eos in uitia protrudis, libertatem adimendo: Deumq; iniquum conſtituiſ, qui puniat quos non uult, permittit ue eſſe bonos: ſubiungit. Porro quidam hominum dicunt, credimus in deum & diem iudicij, ſeu poſtremum, & tamen non credunt, ſed Deum ſubſannant: qui uero credunt & non ſubſannant, niſi in animo ſuo, nequaquam proficiunt, in cordibus eorum eſt morbus, & auget Deus morbum, habentq; ſupplicium maximum, eo quod mendacij nos arguunt, & quum dicuntur illis, non corrumpatis terram: ipſi dicunt, equidem ſumus boni. nonne ipſi ſunt corruptores: ideo non proficiunt. Viden' quomodo poſtquam uiſus eſt iurare ipſos idololatrias, quomodo arguat cæteros, qui proba erant fide (fac fuiſſe bonos Iudæos, & Neſtorios Chriſtianos, nam ex multis malis eſt delectus habendus) & omnino in ſuam ſententiã traducere conetur: Omnes male credere ait, qui ſibi non credunt. Pergit uero eſſe impius in Deum, quum malis noſtris addere mala dicit. Vnde fruſtra admones, ſi Deus eſt author mali. Pergo ad cætera, & paucis iſtis uolo Interpretis latini imperitiã oſtendere: & quàm temere fidatur antiquis uerſionibus, ad eos arguendos, oſtendam. Nolo interim obmittere, quod eius tyrannis proximis uerbis latè patet. Nam niſi iam uiolentiã eſſet uſus contra illos, nunquàm pro re tam uana & futili, aliud ore, aliud corde fuiſſent profeſſi. Diſſimulabant miſere necati, cædibusq; & rapinis diuexati homines, ne detèriora paterentur. Vocabat hoc morbum cordis, quod aliud ore proferrent, metu adacti, aliò conſcientiæ iudicio raperentur. Dicit poſtea. Quando autem dicitur illis, credite ſicut magnates: dicunt, nos credimus ſicut Supheha, id eſt ſimplices & rudes, nonne ſunt rudes: & ideo non intelligunt. Quid ſibi uolunt iſta: credite ſicut homines (ita enim dicit elnaſſ. homines cultos ſcilicet, & ciuiles.) Exemplum adfert rudibus, ab his magnatibus, qui ſe illi adiunxerant cauſa prædæ, & imperij parandi, quales erant Vbecharus & Homarus atq; alij. Itaq; populares, quū iſta obijcerentur dicebant, ſe malle ſequi rudem & incultā multitudinē quàm paucorū potentiorumq; factionē. Nō enim eſſe temere mouendā auitā religionē norant omnes, & ſubodorare poterant fu-

cum, & potentiā iam emergere gestientē. Cōferamus ex hac arte docendī, legī-
huius cōditionē. Quū Moses eduxit populū Dei, nō dixit, credite, quia ille no-
bilis, aut ille credit, sed quia ita uult Deus, de qua re si ambigitis, inauditīs mira-
culis mecū agere Deum, ostendere sum paratus, dicebat; signisq; probabat. Sic
fecit Elias, sic Iesus Christus. Heretici uero omnes alio more irrepunt, quū sibi
ipsis & nō Deo gloriā quærant. Incōuenientia quædā obijciunt. Vitia hominū
in dignitatibus positorū notant, suadent inde multitudīni imperitæ illa uitia nō
esse hominū, sed ordinis: ideo malos esse ordines, & nō tolerandos dicunt, & in-
terim misera plebs discernere nescia quid inter ordinē & ordinatū sit, laetataq;
impostores rerū nouarū auidos sequitur. Vt autē maxime insistent, si cuiusquā iu-
dicio nō improbetur nouitas, id probari à magnis uiris aiunt, quorū iudiciū est
sincerū. & affingendo iam magnū credentiū confortiū, turbas cogunt, & insur-
gunt in ceteros impios (ut uocant) homines causa persuasionis, interim in opes
& fortunas meliorū & constantiū hominū inuadūt. Sic pertraxere heretici in-
numeros in interitū, sic factiones incitarunt in Rebus publicis, Ita suasilit Muha-
medes Mechenlib. ab incōmodis falsę religionis, & ab autoritate magnatum.
At obijciat quidā Alphachius, nōne iustissimē se opposuit uanissimo cultui ido-
lorū: Si quis pro malis mutet pessima, imprudentis, sit opus. At idolorū cultus nō
est Deo ingratius, Deum uero unū colere, nil mali habet. Si bene colatur Deus,
nulla res præstantior. Si male, & sub eo nomine uitia maxima tegātur, satius est
longe ignorare illū, & præscripto naturali duci, quā cognitū blasphemare, &
scelerib. colere. Nā ut ait Euāgelista noster Iesus Christus, Seruus sciens uolun-
tatē domini, & nō faciens, pœnas plurimas dabit: qui nescit, & nō facit, paucio-
res. Duabus rationib. præstitisset Mechenfes esse idololatrias, quā Muhameta
nos. Nā ex illis uerū Deum ignorantib. si quis optimus naturæ ductu fuisset,
quamuis de Christo nō audiuiisset, saluari poterat: quum nullus Muhametanus
posset, potuerit uenire unquā saluari, nisi resipiscat ad Christū. Altera ratione etiā li-
quet. Nā si Christū prædices idololatrias, facile credunt, & uerā fidē amplectun-
tur: Muhametani Christianos etiā persecutur, & necant. Male ergo, & à malo
exordio docuit Muhamedes, quū esset rusticorū etiā ethnicorū fides minus ma-
la. Nā ethnici facile credūt Euangelio: & si periissent, soli periissent. Omnis ue-
ro Africa, & maxima pars Asiæ sub peste Muhamedis periit. Dein. Quū autē
capiūtur, qui crediderūt, dicunt, credimus: et quū recessere ad demones suos, di-
cūt, uobiscū sumus, certe nos ridebamus. Deus ridebit eos, et obstinatos reddet,
in peruiacia sua persistent. Illi sunt qui opinati sunt tenebras esse directionē, &
nequaquā respiratio supererit illis, & nō erunt directi. Exemplū eorū est, uelut
exemplū eius qui quandoq; cōposuit lucem, & nequaquam est splendor circa
illum. retraxit Deus lucem eorum, & reliquit eos in tenebris, ne uideant. Sur-
dus, mutus, cæcus (populus) ipsi tamen non resipiscunt. In eosdem agit terri-
tando, & pergit adimere iudiciū uerū ipsis hominibus, & Deum authorem
nequitie constituere. Si Deus adimūt lucē, quis credat? Itaq; oportet in luce diā-
boli credidisse sectatores, qui sine luce Dei sunt Mussulmani. Si sint enim surdi,
cæci, muti, & iudiciū non habent cognoscendi lumen, sequitur aliunde duci in
persuasionē, non à Deo, qui sustulit lucē, ne uideant: ergo à diabolo, quod uerū
est. Sequitur: At quādo procedent (distillabunt) de cœlo tenebræ, tonitru, ful-
gurq; ponēt digitos suos in aurib. suis, ob fragorē tremoris mortis, & Deus de-
lebit impios. certe fulgur labefactabit oculos eorū: & quo magis illustrabit, illis
deterius erit. Quando autem obtenebratum fuerit super illos, & opes eorum,
surgent.

surgent. & si uellet Deus, abstraheret tolleretq̃ auditum eorum, & uisum eorū.
 quoniam Deus est super omnia potens. Hæc eodem spectant, atque superiora.
 inculcat enim rusticis illis, quæ Christiani certissima habent, quamuis qualitate
 non similia. Sed paulò altius pergo. Heus uos homines, seruite Domino ue-
 stro, qui creauit uos, & illos qui ante uos fuere, si quando timeatis. Qui posuit
 uobis terram in solum & sedem, cœlum uero in ædificium excelsum, & emittit
 de cœlo aquam, & educit cum ea fructus in opulentiam uestram. Et ne ponatis
 Deo similitudinem, & uos sapietis. Ista omnia à nobis longè antè, & melius
 sunt credita, de simulachris autem est satis cautum. Verum uerbum ambiguum
 semper ponit, cum de partecipe ait, ut in idola, imagines, & Christū agat. Sub-
 iungit. Et si estis in dubio (iam Deus loquitur, ut uideatur cōmune uerbum
 Dei, & Muhamedis, quod toto in libro fit) de eo quod cœlitus instillauimus su-
 per seruum nostrum, uenite cum Sora, id est cum quodam capite, uel Psalmo
 huic simili, & uocate testes uestros præter Deum, si estis ueraces. Iam palam in-
 surgit in nos, & quos dixerat paulo antè cœlitus accepisse libros, nunc non ha-
 bere caput unum apud se, huic æquiparandum, & quo possit in hoc agi, dicit.
 Quum de se loquitur, facit Deum loquentem, terrendi causa. quos autem testes
 nostros uocat, præter Deum, intelligit Christum. Itaque maxime patet quod à
 principio dixi, dum fingit agere in idololatrias, in nos ruit totus. Nam quod ca-
 put potuissent afferre idololatrias, qui cultum ex usu, non ex lege habebant. In-
 ter Ethnicos enim, quamuis esset falsus cultus, tamen si lege firmabatur, illa non
 prodibat publice. Porro satis aperui libro primo Christi diuinitatē, & quomo-
 do necessariò sit credendus Deus, etiam humanis rationibus, si cuiquam desit fi-
 des. Addit. Quod si nō feceritis, non faciatis, sed timete ignem, qui ipse per-
 forabit homines & saxa, qui promissus est impijs. Vult terrorē earum rerū quas
 credimus obijcere, si non attendatur. Subiungit. Annuncia illis qui credide-
 runt & fecerunt bona, quoniam habent paradisos, sub quibus fluunt flumina,
 ut hereditent à fructibus eius opes. Dixerunt, hoc est quod in opulentiam no-
 bis iam ante promittebatur, & dati sunt in eo paradiso similes, & habent in eo
 coniuges admodum formosas, & omnibus cōmendabiles, suntq̃ in eo sedentes
 & colloquentes. Nec sinet Deus, ut quid proponatur simile, siue circa, siue su-
 pra, & certe qui crediderunt & intelligunt, quod est uerū à domino suo. Hic est
 ille nobilis Epicureorum & porcorum paradisos, dignissimus auctore, brutis a-
 nimantibus similimo. Spiritus ante resurrectionē in paradisis comedunt & cō-
 cumbūt: corporibus uero receptis, quum nulla sit futura amplius generatio aut
 corruptio, dabitur gulæ & Veneri opera, & quæ in hac mortalitate ob necessita-
 tem & uoluptates corporis appetuntur, in immortalitate ubi erit rota in Deo
 contemplando foelicitas, (quæ etiam hic in perfectissimis esse solet) in usu erūt
 quæ hic ad foelicitatē uiam impediunt. Nam uentris & Veneris mancipio nul-
 lum est infœlicius. Relictis sanctissimis scripturis, quæ de uera & absoluta foeli-
 citate tractant sobrie & rationabiliter, ista fuere rusticis sellularijsq̃ Arabibus
 dignissima introducenda: uerum nil frequentius occurreret his paradisis. In fine
 uero periodi, ubi ait, Qui crediderunt, quod est uerum à Domino suo: intelligit
 uerum suum, in quo credendo tales paradisos habebunt sequaces. At impij
 dicent, quid sibi uult Deus in hac parabola: Multi errant cum eo, & diriguntur
 cum eo multi: & nequaquam errant cum eo, nisi corrupti. Parabolam uocat hic
 Alcoranum. Obijciebant enim, qui nugas improbabant, quum multi nequif-

simili hominum essent cū legislatore: quid sibi uult ista lex Dei, in qua sunt multi
 nequam, & multi directi: ut si dicerent, si est Dei, non debent fieri mali homi-
 nes eius prescripto. satisfacit, Nō sunt, inquit, mali, nisi mali. optima demonst-
 ratio, non est uinum nisi uinum, & non est gladius nisi gladius, &c. Qui uero sal-
 sum inducunt & defectum, priuat Deus postea certitudine, & abscindūt quod
 praecepit Deus in ipsa, comburentur & corrumpentur in terra, & sunt damna-
 ti, Territat ne sua, quae libellis disseminabat, corrumpantur, & ut pro diuinis ha-
 beantur, quum tamen septem annis sibi factum fucum à scriba, omnia pro arbi-
 trio immutante, non deprehenderit, nisi postquam reliquit impostorem, & sol-
 licitauit ceteros ad defectionem. Ideo quod aperuisset fraudem eius, illum dor-
 mientem necari curauit: quo exemplo in inimicos, ueluti licito, omnes Muha-
 medici, potiss. principes utuntur. Quum facti eritis impij cum Deo, tunc effi-
 ciemini mortui, & uiuificabit uos: demum mortificabit uos, postea uiuificabit
 uos, tum demum ad eum redibitis, Terriculamenta sunt ista, ne à lege eius de-
 scisceretur. Sequitur. Ipse est qui creauit uobis quicquid est in terra tota, de-
 mum ascendit ad coelos, & aquauit eos septem coelis, & ipse est in omni re sapi-
 ens. Deum hic facit moueri motu locali, & finitum, unde etiam corruptibilem.
 & rerum inuertit ordinem: nam priora dignitate, praecessere creatione, praeter
 hominem, qui finis est inferioris & mundo inclusae materiae. Ideo dixit Moyses,
 In principio creauit Deus coelum et terram: coelum & coelestia, ut causas primo
 loco: elementaria, ut effecta, secundo, nō quod successiuo motu illa prius, ista po-
 steriorius, sed quod intellectuali dispositione, ea ita cognita creauerit simul, quae
 aliter capi à nobis non potuissent, nisi ita scripta essent. Deinde dicit. Et quan-
 do dixit angelis, Ego pono in terra praefectum: dixerūt, ponas in ea, quod cor-
 rumpatur in ea, & effundat sanguinem. Nos autem laudabimus te cum celebri-
 tate tua, & sanctificabimus te, dixit, ego scio quod uos nescitis. Et docuit Ada-
 mum nomina omnia, & latitudinē seu accidentia eorū super angelos. Et dixit,
 uocate, id est celebrate me in coelo, si estis ueraces. & dixerūt, laudamus te, nec
 est nobis scientia, nisi quam nos docuisti: quoniam tu es sapiens iudex. Hae om-
 nia sunt somnia nullibi scripta, eō rēdentia, ut quod sacrosancta dixerat trinitas
 (fac loqui Deum, quin alioqui exprimere non possumus diuinæ mentis conce-
 ptus) faciamus hominem ad similitudinem & imaginem nostram, eludat fabu-
 losis somnijs. Ceterum uerbum Pheseda, quo est usus pro corruptione, non tan-
 tum significat illam necessariam naturalem, & generationi oppositam, sed ubi-
 que capitur pro corruptione peccati: qua significatione, si accipit Deum autho-
 rem mali, facit ut supra uisum est, negatq̃ esse Deum: manifeste uero angelos
 & Deum malos constituit, qui hominem homicidam productum uolunt, ab ea
 enim impietate etiam Abenreis est alienus. ô prophetam Satanæ, & diaboli
 instrumentum. Nil enim malum creauit Deus. Sequitur. Dixit, Heus Adam
 uoca ea nominibus eorum, & quum uocaret ea nominibus eorum, dixit, Nun-
 quid dico uobis, quoniam ego noui occulta coelorum & terræ, & noui quod
 propalatis & occultatis: Videtis quā dissoluta & abrupta coniungit, quū quid
 uocet Adam, non dicat, hoc est emblemata laceratum, ab impositione nominum
 animantium & rerum. Addit, Et quando diximus angelis, adorate Adamū,
 & adorauerunt, praeter diabolum, qui superbiuit, & fuit de impijs. Perpende ô
 lector cordate, Deum Muhamedis, mali authorem, iniustum, homicidam (nam
 qui est in causa, est in culpa) & idololatram. Deus benedictus uult coli super om-
 nia

nia, iubet nunc Deus Muhamedis angelos adorare hominem, mortalem, pec-
 catorem, sanguinis effusorem. ô amentiam & impietatem cogitatu nephariam.
 angelus fit damnatus, quod impiûm cultum nolit hominî impendere. Diuina
 certe lex, quæ talia præcepta habeat. Postea. Diximus autem, heus Adam,
 habita tu & uxor tua paradîsum, & comedite ex eo fructus, prouentus ue securi
 dum proprietates suas, & ne accedatis ad istam arborem, ne fiat iniqui. & am-
 bos seduxit satanas ex eo, & eduxit eos inde. Dicit sacra scriptura, ne comeda-
 tis: ista aut: ne accedatis. Dicit scriptura, præbuisse uxorem assensum tentatori,
 hic liberum arbitrium hominî adimî, quum dicit fecisse Satanam, quod fecere
 assentiendo. Et diximus egredimini, mutuo hostes facti, & habeatis in terra la-
 bore & afflictionem ad tempus. & percepit Adam Domini sui uerbum, &
 cõuersus est ad eum, quoniã est cõuersor pius. Et diximus: abscedite ex eo unã.
 Certe ueniet uobis à me directio, & quicumq; sequuti fuerint directionem, non
 est illis timor, nec erunt confusi. Videtis interim dum miscet omnia falsis, rem-
 suam agere. Nã huda, id est directio, pro Alcorano poni solet, & hic dicit, pro-
 missum fuisse Adamo. Nõ ignoro, quandoq; pro alijs directionibus capi: sed si
 Maurû roges, quid primò intelligat ea uoce, dicet mustequim elzirat, id est pa-
 dum rectum. Consequenter. Et qui impie egerunt, & falsa dixerunt mira-
 cula nostra, illi sunt consortes ignis, inq; eo sedebunt & consistent. Pro se ista di-
 cit, ut impij illi uideantur, qui illi refragantur, impietateq; ac nugas improbant.
 O filij Israël recordamini beneficij mei, quo benefeci uobis, & cõseruate fœdus
 meum conseruatione fœderis uestri, & persistite. Et credite id quod cœlitus im-
 missum est certissimum, ad id quod est uobiscum, id est legem uestram: & ne si-
 tis primi impij in illud, et ne disceptetis de miraculis nostris, ne tantillum quidẽ,
 sed timete. Satis hoc in loco aperit astum, quum dicit confirmationẽ esse ueteris
 Testamenti, unde expectabundæ genti, & rerû nouarû auidæ, se loco Messiaẽ
 obtrudere uolebat. Illis enim captatis, putabat facile futurum, ut facerent illi gra-
 dum ad cœteros captandos. Si autem Alcoranum confirmat, legem Mosis non
 debet illi contrauenire, quod in multis facit. Terret tamen, ne perquirant de do-
 ctina, ne se fucus prodat. Ne confundatis uera cum falsis. Tegite & occultate
 uerũ, & eritis sapientes. Hoc in loco palàm seipsum prodit, dũ illis suadet ut ue-
 rum celent, quod ipsum sanẽ fecit, falsissima omnia obtrudens. Iste locus nulla
 eget refutatione. Deinde. Orationibus nostro more inuigilate, soluite deci-
 mas, parete cũ parentibus, alloquimini homines cum innocentia, purificate ani-
 mas uestras, & legite librum, si quo pacto intelligatis. Iuuetis uos mutuo cũ pa-
 tientia & oratione, quoniã ea est magnitudo, nisi peruersis. Hæc omnia sunt ex
 Mose & Christo, præter lectionẽ & Hazala more Muhamedis. Sequitur.
 Qui putant quod euadent dominũ suum, certe illi ad eum redibũt. O filij Israël
 recordamini beneficij mei, quod in uos cõtuli: benefeci uobis in generationib.
 timere diem extremum, non præmiabitur anima pro anima ullo modo, & non
 recipietis ab ea misericordiam, & non recipietis ab ea iustitiam, & ipsi non iu-
 uabuntur. Nebulo hic applaudit Iudæis, & in Christum Iesum insurgit. Id e-
 nim solet: quod non audet in unum effundere, in alium dicit. Verum satis con-
 tinui sermonis sum secutus ordinem, nunc loca insigniora persequor. Et quum
 dedimus Mose Alphurcan: hoc est falsissimum. Nam ubiuis in Alcorano
 Terriet id est legem significat Mosis, Alphurcan & Alcoran idem sunt. Nunc
 nero ut uideatur idem docere atque Moses, uult illi adscribere suum titulum.

Nam ante Muhamedem uox aut titulus ille Alcorani & Alphurcani erat inau-
ditus, at iam bis mille 120 annos præcesserat Moses tempora Muhamedis. Et
» quum diximus Mosi, percute cum uirga tua petram, & profluxere ab ea duode-
cim fontes. Numerū hic addidit de suo, ut Iudæis prophetica reuelatione illud
» plus quàm Moses habere uideretur, & gentem mobilem ad se traheret. Quod
» autem sequitur. Et quando dixistis, o Moses non possumus amplius tolera-
» re ob cibum unum. Ideo inuoca nobis dominū tuum, ut producat nobis de eo,
» quod producit terra de fabis, cucumeribus, blitis, lentibus & cepis eius dixit, per-
» mutare uultis malum, & incertum pro bono. Abscedite in Aegyptū, & fiet uo-
» bis petitio uestra. Hæc omnia addita sunt credulitatis Iudæorum gratia. Ex qui-
» bus constat esse mendacem authorem, quum dicat nō esse ista nisi scripturas an-
» tiquorum; et demum centies poenitentia ductus, idem negat, quoniam astus pa-
» stiani, seu apostatæ: quicumq; in Deum, & diem iudicij credunt, & faciunt bo-
» num, habent præmium suum apud dominum eorum, nec est illis timor, nec con-
» fundentur. Axioma istud prodit authorem, omnes nationes profitebantur reli-
» giones suas ut bonas, nec meliori opus esse dicebant, ideo & nouam Muhame-
» dicamq; nolle recipere: illis suadet esse ubiq; salutem, ut quum cogitauerint o-
» mnia esse paria, tam coacti & pressi eius importunitate & tyrannide, in illius
» præscriptum transire non differant: ea est intentio. Verum rogatos uellem o-
» mnes Muhamedicos, postquam leges omnes beneficientibus sunt bonæ, Nō
» ne ergo idolum colens, & naturali præscripto bene utens, bonumq; faciens, si iu-
» diciū credat (nam idololatra quærit aut nouit Deum) est æque in uia salutis,
» atq; ille, qui diuinitus legē accepit: Iudæus & Christianus, si id dant: ergo Deus
» frustra dedit illas leges, quum boni & mali sint ubiq;, & boni ethnici perinde ut
» boni Christiani & Iudæi, sint saluari. Vide quò recidat hæc propositio. Ergo lex
» Muhamedis non facit hominem meliorem bono idololatra: ut reuera deterio-
» rem longe facit, quod diabolus author huius præscripti, coactus fuit per os hui-
» us prophetæ dicere. Verum fac esse Mussrechine, id est idololatra deteriores, si
» in omnibus legibus est salus, capitibus Elemphaal, & Catel, & Muhamed &
» Theubet, id est prouentus, occisionis Muhamedis, & conuersionis: quare in o-
» mnes arma contorques, quare Iudæos misere ubiq; terrarum afflictos enecas:
» quid Christianis, innocentissimo hominum generi non parcis: quare occidi iu-
» bes sine discrimine: Nōne tu es omnium mortalium iniquissimus, qui præter
» quam, quod legem Dei perinde ut idolorū habes, etiam nostrorū legem, quam
» diuinā fallus es, fateriq; cogeris, euertis, sectatoresq; eius perimis: Hæc erat Mu-
» hamedis sententia, ut diabolo sterneret uiam, Deumq; esse negaret, nam qui æ-
» quat idolum & leges, quibus colitur Deo & diuinis, quid aliud quàm Deum ne-
» gat: Est quidem (quod & nos fatemur) in singulis legibus quibusdā salus, ita ta-
» men, si de Deo uero, aut Iesu Christo eius filio non acceperit. Post acceptam ue-
» ro cognitionem ueritatis, si quis non credit, nulla omnino ex quantumuis bo-
» nis operibus illi salus superest. Audiant æquo animo ista quibuscūq; placet hæc
» sententia. Ponamus aliquem hominem summa innocentia educatum, conuer-
» satum cum cæteris innocentissime, qui præstantissima tam animæ quàm corpo-
» ris habitudine cōstet (nam sine illis functiones probè obire intellectu nequit)
» nūl unquam alienæ rei rapuerit, habuerit ue, sua ultro quatenus habuit, largitus
» egentibus sit, qui omnia genera morborum tam animi quàm corporis curaue-
» rit,

rit, elementis & dæmonibus imperauerit, cuius uerba & doctrinā planē sunt factis similia, omnino in utilitatem proximi, emendationem hominis, & Dei cognitionem tendentiā, nil contrarium aut repugnans habentiā, quæ pro lege recepta sint. Opponamus huic hominē mercimonijs educatū, fraudare (quod omnino mercatori questuoso est cōmittendum) emendo uendendoq̃ solitum, laborantē & animo & corpore, ad amentiam sensusq̃ perditionem usq̃, qui toto uitæ cursu saltem 23. annis aliena hostili iure rapuerit, atq̃ ex pauperrimo potens tyrannus effectus fuerit, si quid largitus est, ex alieno clepserit, nil unquā clari aut honesti facinoris in uita ediderit, cui uoluptates omnes imperitarunt, qui omnia in suam utilitatem cōuerterit, cuius lex demum sit uitæ persimilis, cēdibus scilicet & mendacijs plena, omninoq̃ pugnantibus sententijs referta, iudicio naturali, cuius præscriptis rogo subscribere malles: Nōne illæ duæ leges æquandæ uidentur: utrumq̃ accipio ueluti hominē, & Christū & Muhamedem, iam si dem Christo, quæ uolens Muhamedes ei concessit, cōceptum ex Spiritu sancto, natum ex uirgine, statim ab aluo locutū, in cunis confabulatum, aues ex luto solo flatu animauisse ubi digitis effinxisset: si addam sectatorū innocentia, qui in præceptoris nomine omnia uenena sine nocumento biberūt, super aspides calcarunt illæsi, morsu uiperarum non sunt labefactati, omnia miraculorū genera ad necessitatem hominum facientia ediderūt, omnes uitæ quā ueritatem facere maluerē, quid sentiet, cum his componendo alterius legislatoris sectatores, qui ad triginta consequenter ob avaritiā & regnandi libidinem seditione necati sunt, quorū posterī non rarō quindecim & 20. & 30. fratres regnandi cupidine necant: nōne similes et æque ad salutem facientes horū leges iudicabit: Perpendant ista diligenter, & impij & Muhamedici, lucisq̃ atque tenebrarum, salutis. Et perditionis discrimen ineant demum utrum uoluerint sequantur. Pergamus. Et quando cœpimus fidem & certitudinem uestram (ō Iudæi) eleuauimus montē super uos, si forte timueritis. Vbi est mons ille in sacris: Quū daretur lex, & diuina fulgura ferre filiij Israël non possent, ad montis latus secedere iussi sunt, ne uiderēt, sed audire possent. Itaq̃ Muhamedes, quasi Deus caliginem opponere non posset uisui illorū, montē in aëre pendentem super 1000 centena hominum milia posuit. Videtur altercationi Iudæorum hoc in loco satisfacere. Illi enī plurimū ambigunt, quī fieri potuerit, ut iuxta montem ad radices eius populus positus, minus uideret quum esset propior. Hoc fecerat Moses illorum rogatu, quod se ferre non posse prodigiorum maiestatem dicerent. Vnde dicunt quidā Rabini, excauatū fuisse, & pendulum montem necessariō, ut eō cōcederet populus: in re facili admodū occupati, nesciūt enim, aut nescire uidetur, quod quo magis distas à monte altissimo, eo magis (modò nō extra uidentipotentiā progrediare) apparent quæ in cacumine eius fiunt: & quo magis accedis ad radices, eo minus apparet fastigium. Quum diuinæ maiestatis signa illos quorum gratia apparebant, terrerent, ita ut etiā Moses conspectum non possent ferre, opus erat illis satisfacere, legemq̃ dare, & etiā ostendere quomodo daretur. Itaque si recessisset longius populus à loco, nec uidisset, nec audiisset mirabilia illa. Quum autem saltem altero sensuum confirmari illa uellet Moses, adduxit populum in eum locum, ubi si non uideret, saltem audiret tonitrua, & horrendum strepitum uocis. Moses enim, cuius simia multifacti sunt, non fuit cæteris legislatoribus similis. Nam illi omnes secedendo à popularibus, colloquia diuina ab antris petebant, à templis, à locis in quibus

bus nec audiri nec uideri possent. Postremus uero omnium Muhamedes catastrophem fabulæ addidit, cum antro & Gabriele. Moses solus secessit quidem, sed ita ut centies centena hominum milia non possent ea prodigia excitare, quæ in monte eo confidente apparebant: nec unum aut alteri impostori tantum qui fabulæ inseruiret, sed plusquam à decies centenis hominum milibus (nam 600000 hominum arma ferre ualentium, ex Aegypto exierant) illisq; certissimis, uidebantur & audiebantur. Doctoribus itaque Iudæorum est interpretis loco sanctus, cum suo monte aëreo. Volui causa quorundam impiorum paulo latius ista tradere, & in throno Machiauellano sedentibus, hanc diffidentiam perpendendam proponere. Quid subiungam de uacca? cuius titulum fert hæc Syra? Quot fabulas nectit ex uno loco sacrificij numerorum 19? Omnia sunt ridenda, et exhibilanda. Populus facit ut Moses interroget Deum, quid sit uacca. Moses timet esse, stultus rogat populus, ut consulatur Deus, qua habitudine demum, quo colore; atq; ut assit uacca similis, quæ omnia absunt à litera sacra. Opus itaq; te esse mendacem Muhamedes, quum tu habeas fabulosa, & manifeste falsa, quæ contraueniant ueteri Testamento: in quo recipiendo conuenimus Christiani cū Hebræis, ne dicas ea esse deprauata, & tua integra. Est enim per fugium uictoriæ Muhametane, quū urgentur, nostra fuisse deprauata. Græci, Latini, Hebræi, Syri, Armenij, Iacobitæ, etiā Samaritani in exemplis conueniunt contra te o Mussulman, unde quum sint in Alcorano, quot uerba, tot errata mendaciæq; (nisi quatenus nostros sequeris;) sequitur, hanc legem esse nefarii dæmonis inuentum. Nil addo eiusdem fabulæ, nam ea est longior, & seipsam absurditate refutat. Quū essent deprehensæ ineptiæ huius legis ab Abdalla Ben salone Iudæo (quem supra dixi septennio toto inuertisse quæ excipiebat) & ille aperuisset cæteris, exclamat iste propheta, postquam falsa multa de lege Hebræorum dixit, ait uero: Væ illis qui scribunt librum manibus suis, & postea mutauerunt, hoc est à Deo, ut ambigant in eo paulisper. Væ illis ob id quod scripserunt eorum, & uæ illis ob id quod perpetrarunt. Et dixerunt, non attinget nos ignis, nisi in die exhibendæ rationis. Dic, occupauistis apud Deum pactum: & tamen non differet Dei pactum, si dicatis de Deo quod nō intelligitis. Sed qui cūq; perpetraverit malum, & peccatū in eo peccauerit, ille erit ignis particeps, in quo commorabitur. Territat illum qui immutauerat, & cæteros quibus libellos ediscendos dabat: quia si mutabant, non aduertebat, quoniam somnia in mentem ei non redibant, unde oblita ab illis restituere nesciens, magno pudore suffundebatur, dicebat tamen: quamuis mutetis, Deus nō mutatur: & quamuis uos mutetis pactum istud Dei, nō tamen eius pactum mutatur. Nunc ergo insurgit in Iudæos, & ait. Quando autem dedimus Moysi librum, & addidimus post eum prophetas, & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de Spiritu Sancto: & quo magis uenerunt ad uos Prophete in id, quod nō desiderabat anima uestra, superbiuistis, & dissensionem fecistis, mendaces dixistis, & inter dissensiones occidistis. Hæc sunt pro Christo in Iudæorū inuidiam scripta. Ita ueritas, uelit nolit, inuidia, prodit etiā inter mendacia. Vides Christum contra quem tamen scribit, donatum esse Dei sapientia, & conceptum ex Spiritu sancto, dictum fuisse mendacem, demū etiam interfectum. ita enim uidetur inferre, quamuis alibi contraueniat. Subiungit in Iudæos. Certe maledixit illis Deus, ob impietatem eorum, sensim enim non credunt: & quum uenisset ad eos liber à Deo uerus, ad id quod habent (cōfirmandum) & fuerunt iam pridem

dem aperti, id est propalati à Deo super impios, nihilominus quū uenit ad eos
 quod cognouerunt, desciscunt ab eo, & maledictio Dei super impios. Se inge-
 rit imprecationibus diuinis, ceterum pergit suam legem cœlitus missam dicere,
 cui illi suam opponunt, unde adhuc impropere illis occisionem prophetarum.
 Paulo post ait hostem Dei futurū, quicūq; aduersarius Gabrielis & Michaëlis
 fuerit, eumq; futurum impium. Quali esset in confesso, uenisse angelos ad Mu-
 hamedem, morbum fonticū dissimulantem. Sed audire opere præcium est theo-
 logiam huius legislatoris. Sequamini quod legitis, dæmones apud regem Solo-
 monem, & quid impie egerit Solomon. Et ideo dæmones impij sunt, docentes
 homines incantationē. Probrio uertere uidetur hoc in loco impietatem, & in-
 cantationes Solomonis, quum tamen fuerit Iudæus. Ait uero (ut hoc latius pa-
 teat) in sequentibus, dæmonum famulatum habuisse Solomonem, quorum di-
 ligentia omnia in ictu oculi peragebat. eos uero latuisse mortem Solomonis,
 quum mortuum eum in sua sede posuissent domestici, & innixus fuisset bacu-
 lo, nunquam cognouisse mortuum dæmones, nisi postquam uermis rosit bacu-
 lum eius, & concidit, tunc attoniti eiulantesq; abscefferunt. Hæc sunt præclara
 hominis somnia, quæ dicit scripta esse apud Iudæos, ut ea legant. Fortassis notat
 Iosephi sententiam, qui ait in Antiquitatibus, Solomonem habuisse artē cogen-
 dorum dæmonum, & posteris reliquisse, qua quidam ad suam usq; memoriam
 uerentur, cogerentq; dæmones ab obsessis corporibus discedere. Erat certē uir
 iuste diuina concessum scribis, ut fugarent eiicerentq; dæmonia. Videtis quā
 iste legislator egregie noscat uim dæmonum, quos ignaros etiam præteriti &
 rerum uisibilium facit. Quod uero fuerit incantator Solomon, ex sacris non ha-
 betur, nec illic legi potest. Pergo. Et quod est cœlitus missum de angelis Ha-
 rot, & Marot, in Babylone. Scire etiam conuenit, quid sibi ista uelint. In erpre-
 tes & liber Hassiar explicant hoc modo. Quum essent Iudices in Babylone Ha-
 rot & Marot angeli, capti sunt amore cuiusdam fœminæ nobilis, quæ noluit il-
 lis nisi hac cōditione acquiescere, ut scilicet unus eorum illam in paradysum in-
 troduceret, alter reduceret. ebrij captiq; uino pollicentur, fruuntur, illam in para-
 dysum ducunt. qua uisa Deus illam fecit stellam luciferum: angelis uero uinosis,
 & salacibus fecit optionē, an mallēt in præsentī, an in futuro sæculo pendere pœ-
 nas. eligunt præsentem uitam, ad supplicium ducuntur, illud ubi cōmiserant de-
 lictum, suspendunturq; in puteo in Babylone, ad diem usq; iudicij. Hæc est hi-
 storia. Angeli Muhamedis sunt corporei, uitiosi, & corporalium poenarum ca-
 paces. ceterū iudices in urbibus angelos nunq; legi alibi, aut uidi. Fœminis Ara-
 bum debet certe ea placere historia, quæ concubitu paradysum, & stellæ locū me-
 reri docet. O dignas authore leges, & historias. Paulo post ut omnes ad se trahat
 dicit omnes leges esse bonas bene uiuenti, & eas ceremonias quas instituit ob-
 seruanti. quæ eodem atq; prius spectant: ut captis omnibus, illos inuictet sibi. inte-
 rim uero non aduertit, se & suam & alias nō meliores idololatrarum legibus di-
 cere, itaq; operas ludit, & mentitur, quod authore Deo non sit. Vnde sequitur,
 esse legem diaboli. quæ suadet, diabolus & Deus esse pares. Dicunt illi qui
 non intelligunt, Nisi loquatur nobis Deus, & det nobis signum. eiusmodi di-
 cebant, qui ante eos fuerant, erat uerbum eorū simile cordibus eorum. Sed iam
 nos declarauimus miracula populo innocenti. Nos misimus tibi in ueritate an-
 nunciationem, & præmonitionē, & non expetebatur à populo damnato. Quū
 peterentur ab eo miracula, ita eludebat. dicebāt enim sectatores, nisi uideamus
 Deum

Deum qui tecum loquitur, ut uidebatur quatenus licet Mose montem conscen-
dente, nō credimus, dicit, Vos ita semper petiistis miracula, & patres uestri. Di-
cat rogo, quando petiuerūt miracula à Mose Iudæi, quum à prodigijs cœpisset
& suos & Aegyptios terrere: qui ultro adesse illi diuinam uim ostendebat: quā-
do rogauerunt Christum, qui ob id erat exosus pharisæis, quod ubiq; miracula
faceret: quumq; nīl aliud possent obijcere, dicebant quod in sabbato curare nō
debebat. Ab alijs leges non potes dare, quā à Christo & Mose. Christus equi-
dem bis animi gratia rogatus, semel à pharisæis, & semel ab Herode, non edidit:
quoniam malo animo, & non credendi, sed uoluptatis gratia id eos petere nō
uerat. Ante Herodem obmutuit, iam iam delibandus, repressit nequitia & cu-
riositatem pharisæorum, & scribarum, qui cum centenis miraculis, & mille ho-
minum milibus, qui ea uiderant, non crederent, nihilominus peterent. dixitq;
generationi prauæ & adulteræ scribarum, non aliud signum futurum maius
quā ut resurgeret post tres dies, ut Ionas ē pisce uiuus tertio die olim eiectus
est. Quū uero dicit, nō expeti annunciationem à populo damnato, generali &
indefinito uocabulo hoc profert, ut etiā suam persuasionem, quam nemo exci-
piebat, sacris adnecteret: atq; si diceret, Damnati nolebant illas bonas leges reci-
pere, & ideo damnati sunt: ita & qui meam non recipit, damnabitur. Etenim cō-
latio, quasi iam illa esset diuina, quia ita ab eo uocabatur. Sequitur. Et non cō-
placebit apud te Iudæus aut Christianus, quousq; sequare præscriptum eorum.
Dic, quod directio Dei est directio, & non sequare desiderium eorum pro eo
quod ad te uenit. de scientia quā habes à Deo, &c. Ex hoc patet quomodo pri-
mos sectatores ex Christianis, Nestorianis, & Iudæis habuerit, quoq; patet quō-
modo uolebant in suam quisq; legem trahere. Nec enim placebat Iudæo, si esset Christia-
nus: et ediuerso, Itaq; egregio & sibi familiari syllogismo utrosq; eludere tentat.
Non est (inquit) directio Dei nisi directio. Quid infert hoc? non est lapis nisi
lapis, non est homo nisi homo, non est Deus præter Deū, uel nisi Deus. Nīl pla-
ne infert, & tamen suæ sectæ initiationem uoluit hoc elogio confirmari, la alla
illa alla, nō est Deus nisi Deus, aut præter Deum, quasi ullus ita demonstraret, aut
coniuncta afficiat rerum notione, quod bis idem dicatur. Iudæus & Christianus
credunt ista: non est directio Dei, nisi directio Dei: & non est Deus, nisi Deus.
At lactandę plebis gratia, hoc indefinito usus est: & quum assentirentur magni
& periti, postea eodem uocabulo utens apud imperitos, pro sua persuasione so-
lum, quod est omnibus commune ponebat, trahebatq; idiotas ad hudan, id est
directionem: nam ita uocari obtinuit Alcoranum. Paulo post, quum dicit,
O filij Israël mementote beneficij mei, quo benefeci uobis, ego uos bonis do-
naui, ordinauiq; super omnes populos, timete diem quo non rependetur ani-
mæ pro anima, & nō recipietuna ab alia iustitiam, & non sequetur eam redem-
ptio, nec erunt liberati. Iudæos iterum captat, & in Christum nostramq; iustifi-
cationem insurgit, quam tamen dedisse Christum suis sequacibus & sanctis, ne-
cessarijs argumentis docui libro primo. Nam hominem per se nunquam posse
iustificari, satis illic patuit. Quum uero omnibus sæculis ab orbe cōdito ad Chri-
stum uix fuerint 10. homines quibus concessa fuerint miracula, qui potuit fieri,
ut centies milies centena hominum milia, & plura quā numerari ualeant, o-
mni miraculorum genere florissent paucis temporibus, nisi alia iustitia, poten-
tia, & uī quā humana fuissent præditi? Si illa sunt ab homine, ergo Muhame-
des, & ceteri homines id habere deberent. atqui quum non habeant, & illi ha-
buerint,

buerint, tot tantique uno seculo potissimum 500. annorum, & ad nostra usque tempo-
 ra, etiam in multis locis, sequitur à iustitia aliena, & Christi id esse fuisseque. Nam e-
 tiam cōtactu mortuorum corporū, in quibus egerunt felices animæ, innumeri
 reuixerunt, animoque & corpore conualuere. Mittere uero tot prophetas mira-
 culis claros in unum consortium, quid opus Deo aut hominibus fuisset, quum
 primis, ut dixi, sæculis uix singuli multis temporibus fuerint: fuit, fuit, & est, &
 erit iustificatio, ab alio uidelicet, à Iesu Christo benedicto, cui satanas instrumen-
 to tui aduersari est ausus, quū in bono uiro nō posset. Velata itaque absinthia mel-
 le propinans, et aliquid partim uerum, partim uero simile obtrudens, innumera
 mendacia & impietates proferens. Sed iam ad tuæ legis titulum, & prætextum ue-
 nio. Postquam multas fabulas proferre fecit Abrahamum cum Ismaële, & do-
 mum idololatriæ Alquibla Mechæ construere (quasi Abraham in Arabia fue-
 rit) & orare pro posteritate Ismaëlis, subiungit eius nomine: Domine noster fac
 nos Mussulmanos (id est fideles) tibi, & de generatione nostra populū fidelem
 tibi, & ostende nobis asylum & conuertere ad nos: quoniā tu es conuersor pro-
 pitius. Domine noster pollicere inter eos prophetam ex ea (gente) qui legat in-
 ter eos miracula tua, & doceat eos librū & sapientiam, & faciat eos innocentes,
 quoniam tu es uenerandus sapiens. Seipsum facit polliceri ab Ismaëlitis, ut ea fa-
 ciat quæ se facere dicit. Omnia aut quum sint à scripturis antiquis aliena, non ha-
 bent opus refutatione: quoniam uana mendacia sunt. In alio loco post ea sibi im-
 peratum esse dicit, ut esset primus Mussulman, quū tamen hic faciat Mussulma-
 num Abrahamum, quū prophetæ sacri, qui post Mosem fuere, nunquam uel la-
 tum unguem à præscripto sacro recesserunt, quamuis reuelationibus essent cla-
 rissimi. extant scripta non tantum à Iudeis probata, sed à Nestorianis, Iacobitis,
 & Armenijs recepta, Latinis, Græcis, Illyricis transcripta, ubi omnino conue-
 niunt: nec tamen quicquam earum nugarū, quas tu adfers, habent. Nec etiā cor-
 rupta possunt esse, quæ innumeris myriadibus in toto orbe respersa cōueniunt.
 Consule etiam uersiones illas quas Arabes habent, nil quicquā ex illis nugis &
 somnijs reperies, quæ impostor obtulisti, sed omnino contrarium. nam in sacris
 habetur: Ejce ancillam & filium eius. non enim erit hæres filius ancillæ cum fi-
 lioneque prophetæ, in quo benedicendæ erant omnes gentes, non esse per Is-
 maëlem, sed per Isaac: Ista sunt à Deo cœlitus missa, quod negare non potest: er-
 go tua falsa sunt, & à diabolo, non à Deo. Nec potest tua lex esse Abrahami,
 quæ illius benedictionibus est omnino contraria, quum tu tamen ab illa autho-
 ritatem capias. Attendant Mussulmani de legis suæ origine. Tria erant homi-
 nū genera ubi Muhamed prædicauit: Idololatre, Iudæi, Christiani. Ab idolola-
 tre ista non habuit, qui ea non habebant: à Iudeis ergo, aut Christianis proflu-
 xere, aut à reuelatione. quū potuisset fieri, ut statim atque incepisti emergere, &
 contra ueritatem prædicare, te redarguissent mendacij omnes uno ore, nisi
 contra uerū te dicere cognouissent: nec in eodem temporis articulo omnia ex-
 emplaria mundi fuissent ita per se corrupta ut tibi contrauenirent, quum in par-
 te mundi angulo esses uix notus. Falsa ergo dabis, & contra uerum pugnan-
 tia. At ita reuelatum est mihi à Deo, uel à diabolo. à Deo non potest fieri: quo-
 niam omne uerum uero consonat, nec mutatur Deus. Sequitur ergo ut à dia-
 bolo commentarios istos habueris: quem si negent tui sectatores te habuisse co-
 mitem, uel hoc unum contra illos faciet, quod miserrimo mendaci id suaserit,

ut tertio die post mortem resurgere se posse crederet, non secus atq; Simoni Sa-
 maritano. Vnde amens ille scelestusq; homo, nō erubuit id credere: testamen-
 toq; cauūt, ut ad tres dies expectaretur eius resurrectio, seruato cadauere, quod,
 ut suprà notauī, fœtore omnes à se abegit sectatores. Hæc erant in uetustis histo-
 rijs, sed à Chalephis uestris primis fuerūt oblitterata, retinendi imperij causa. Par-
 tim tuo ergo ô Muhamedes, partim dæmonis astu, & perijisti. & innumera ho-
 minum multitudo perijt, peritq; quotidie. Iungit demum colloquia quædam
 patriarcharum, quæ quamuis sunt uerisimilia, tamen ideo credenda non sunt,
 quod in sacris non sunt. Omnia enim eodem modo conijcere, & addere liceret.
 „ Quum uero illi patriarchæ dixerunt: Estote Iudæi uel Christiani, eritis directi.
 „ dic: Sed lex Abrahamæ leuis est, & non ponit simulachra. Quum utraq; bonam
 dicat, tamen unam quæ nunquam scripta fuit, imaginatur, quam dicit Abra-
 hæ. Si ideo illam probabat, quod nō faceret simulachra, aut participem, idem fa-
 ciebant Iudæi, ergo debebat esse, permanereq; Iudæus. Sed paulo post se expli-
 „ cat. Dicite, credimus in Deum, & in id quod instillauit in nos, & quod instil-
 „ lauit in Abrahamū, Ismaëlem, Isaacū, Iacobum, & in tribus (filiorum Israël) &
 „ in id quod datum est Mosi, & Christo, & quod datum est prophetis à domino
 „ suo: non differimus uel in una re ab illis, & nos sumus illi fideles. Quomodo o-
 mnia profitetur qui nil planè habet: idq; trahendæ post se multitudinis gratia.
 Nunc credit legem Abrahamæ tantum, nunc omnium, nunc nullius, ut nil planè
 sit his dictis inconstantius. Si omnibus subscribis, omnium dicta recipias, ut
 si illis contrauenis, tu es necessariò mendax. Iisdem nenjjs nugatur prolixius, ut
 capiet omnes homines. Demū ad Alquibla (turrim illam de qua dixi in cap. de
 Mecha) conuersus, de adoratione similia per omnia dicit. Vbi uero de peregrina-
 tione egit, ad Mesgidam Elharam (id est Mechensem) dicit eos qui occidun-
 tur in seditione & uia Dei, non debere dici mortuos, sed uiuos. omnino æt. &
 homo, qui pro sua libidine & somnijs, cædibus omnia repleta uolebat, homi-
 numq; uitā ne pili quidem faciebat; quæ in re habet imitatores egregios princi-
 pes Muhamedicos, qui si habent copiam hominum, sternunt primis ordinibus
 uiam secundis, corporibus uiuis in fossas aut paludes protrusis, & conculca-
 „ tis. Paulò post ait: Qui contradixerit his quæ à propheta dicuntur, maledictio
 „ Dei & angeli eius & hominum super eum, ut territet suo more. Demum quum
 dicit Deum creasse naues, mentitur: non enim sunt naturæ, sed artis. Sequitur
 „ prohibitio epularum. Nil est uobis prohibitum præter morticinium, & sang-
 „ uinem, & carnē porci, & quod occisum est sine Deo, id est sine inuocatione. Si
 omnium leges probas, nil tibi prohibitum esse debebat. nec enim est quicquam
 malum, creatum à Deo. Sed tu uolebas uideri Iudæus, ut illos retineres qui de-
 sciscabant. Moses prohibuit quædam ob peruicaciā gentis, quædam ob uitium
 regionis, quædā ob memoriā creatoris. Lepra laborabatur in Aegypto, cui mor-
 bo porcus animal est obnoxium: uerū in alijs regionibus minime. est enim in
 „ deret, præcepti diuini meminisse possent. Dicit postea: Nil refert uertantur uer-
 „ sus ortum aut uersus occasum in orationibus, modò faciant bona, soluant de-
 „ cimas, non contraueniant prophetæ, nec angelis, nec prophetis, omnes salua-
 buntur. Omnibus legibus iterum dat salutem, & nil referre ait quā uersus orea,
 ut unā Iudæi consentientes Christianis, ad eum accederent. De uindicta:
 „ O qui credidistis, scriptū est ad uos de repensione occisionis: liber sit pro libero,
 seruus

seruus pro seruo, foemina pro foemina, &c. Quæ omnia uoluit à nobis ad iudicum officium Christus remitti. Sed opus erat te Iudaizare cum illis quibus eras Messias, & sancta præscripta Christi conculcare. Ieiunium uero more maiorū, ne non Iudaizaret, etiam instituit, quod permutat eleemosynis, ut omnibus ab- blandiretur, ait: Mense ramazan, quo ipso descendit Alcoranū in directionē hominum, & prudentia directionis Alphurcan, qui ualuerit inter uos eo mense ieiunet, & qui fuerit infirmus, aut in expeditione, numerum dierum postergabit, ut suadebit Deus. Hoc loco patet, ante Muhamedē non fuisse Alcoran, uel Alphurcan. Vnde apparet, quod supra notauī, mendacium manifestum dixisse Muhamedem, quum dixit Mōsi datum. Verum est uidendum ieiunium Alcoranicum. Et uobis permissum est in ieiunio, ut cum mulieribus sitis. est enim Deus misericors. Comedite & bibite, usquequò uideatur uobis linea alba (id est aurora) inter tenebras, demum redincipite ieiunium. Egregium, & auctore dignum ieiunium, in quo nox data quieti & meditationi, tota in crapulā & uitam non homine, sed brutis dignā uertitur: tanquam ieiunium sit datum, ut interdū abstineas, noctu uero te ingurgites, & non potius ut carnem maces. Verum erat in hoc ieiunio duobus hominum generibus satisfaciendum, ut more Hebræorum & Christianorū ieiunaret: id fecit principio suæ persuasione, ieiunium adscribendo. ut uero se sibi & sui similibus Arabibus, luxu & Venere corruptis, multitudinē uxorum comitatis accommodaret, nocte tota uoluit habenas laxari gulæ & crapulæ, ut uires Veneri satisfacerent, ne huic prophætæ, qui gloriabatur à Deo habere se 40. hominum fortium robur in Venerem, esset macie laborandum, atque à tam præclaro munere desistendum. Quis non uidet hunc impiū ethnicū Epicurē, e mentito pietatis nomine, se simpliciter rudium hominum ingessisse: Paulo post iterum de bello dicit, foelicitissimos futuros qui in eo moriantur, modo in eum credāt: occidendos omnes, qui se opponunt, donec acquiescant. quæ uirtus ista prophetica? quis tyrannus, prædo, homicida nō ita animaret suos? Longe ista absunt à dono prophetiæ. At erat in albigera, id est in exilio. Factionib, id meruerat, ob id in ciues Mechæ armabatur. Vnde uerisimile est, hoc caput, quamuis ubi scriptum sit non dicatur, tamen esse Medinæ scriptum: quia in ciues Iudæorum (qui multi in Iezrab erāt) fauore armatur, quorum opera cum rusticis facile utebatur, quòd essent ad prædam paratissimi. Dicit itaque, eos aduersarios in templo Mechæ ita occidendos esse, quemadmodum occiderūt antè suos in eodem templo. Prolixius illa patēt. Ut autem iustior uideatur causa, militi dicit esse Elheg, id est peregrinationē, in qua tres dies ieiunabant, & à reditu septē: ut religio tegat uitiū. Sed ad rem. Et interrogabūt de uino & aluei recreatione. dic, in illis est peccatū graue, & adiu- mentum hominibus: sed peccatum est, maius, quàm iuuamentum. Ludum & uinum damnat: alterum, ne sibi miles occuparetur, & regere illum non posset. Quia uerò turbabatur uino, ne alij sibi essent dissimiles, prohibuit præstantissimum naturæ munus, quò & si multi helluones & gurgites se labefactant, tamen est. Fecit itaq; ut præstantissima pars naturæ deesset inter suos, & prouentus longe uberrimus, ut morbū dissimularet, & uxori gratificaretur. Quæ addit de re- pudij legibus, & de iuramento licito, & de bello inferendo suis ciuib, quoniā omnia illa sunt cōtra pacem publicam, æquo & bono honestatq; aduersantur, adhuc contra legem diuinam pugnant: ideo non egent alia refutatione, quàm

à seipsis. At multa bona sunt in his præceptis, dicet Muhamedicus, quis omnino apparentē ineptiarū molē uoluisset recipere, nisi aliquid ueri & boni esset admixtum? Est aliquid boni, idēq; minimū in Alcorano; at in Euāgelio, quod fatetur à Deo esse, nil non est absolutissimū, Deoq; authore dignissimū. Capit uero prætextū belli à filiis Israēl, quū perditos homines Cananæos persequabantur. Atq; Iudæos, quorū legem probat, persequitur; Christianos, quorū Euāgelium à Deo esse dicit, necat: ciuiū sanguinē fundit, quū tamen idē facere uidetur, atq; cohortes Israēliticæ cum Saule eius uero meminit, uelut electores principem constituerent, non illū, sed Vbecharū & Ahmerum, atque ipsissimos & perditissimos, à quibus accipiat pacatā potentiā. Postq; locutus est: Talot (ita uocat Saulem) pergit ineptire de Goliade, sed penē transibam fabulā adnexā historiæ Saulis. ait: Quum in ordinem redegressus cohortes suas Saulus, dixit: Si Deus transire uos faciet in flumine, non est de meis, aut à me qui ex eo biberit, & qui non comederit, est à me: nisi qui hauserit haustū manus eius, & biberunt ex eo præter paucos. Nec enim transgressus est ille, & qui crediderunt cū eo, quia hostes erant in eo loco & fortuna, ut de illis haberi posset uictoria. Saul edixerat imprecatione, si ullus ea die quicquam cibi attigisset, eum maledictum fore, id est moriturum. Non aderat tunc filius Sauli Ionatanus, sed hostes acriter adortus persequebatur, attigit fortē uirgæ extremitate parum mellis roscidi, quod frequenter in Syria cœlitis stillare solet: reus ideo anathematis factus est, & à patre ad mortē ob sacramentum petitus, cuius conatibus obstetit multitudo, indignum dicēs eum ad mortem trahi, cuius opera diligentiaq; uictoriā essent consequuti. Nec enim in causa calamitatū Ionatanus erat, sed imprudens pater & dux, qui in summa necessitate populum religione obstrinxerat imprudenter. Si enim bibere & comedere, uiresq; recipere licuisset populo, uictoriā absolutā confectis omnino hostibus referebat, nec per summam famem carnem cum sanguine contra diuinum præceptum manducassent. Conferantur nunc, quæ noster nebulo mentitus est. Si transieritis flumen, nō est de meis, qui ex eo biberit, nisi quantum uerius capere potest, biberunt omnes præter paucos. Primò cibum in potum mutauit, flumen adfert, ubi de melle agitur: omnes defecisse ait, præter paucos, quum ne unus quidem abscesserit, nec præceptis contrauenerit, præter Ionatanum, qui (ut dixi) non audiuerat. Sunt tot uerba, quot mendacia. At nescimus quorsum hæc: quia religiosam peregrinationem, id est cædem bonorum omnium aggredebatur, uolebat à simili suos legibus adstrictos, ne se desererent, atque ut deuoti in mortem aut ultionem, ante cibum sumptum ruerent, & interim sacris abutebatur exemplis, ad animandos territandosq; hoc enim poterat integre inter tot doctos Iudæos scribere, sed nolebat astum suum ulli patere, præterea uolebat sacra sua omnino, id est mendacijs resperfa, sibi esse similia, ne dum uiderentur, authoribus adscriberentur. De Galot, id est Goliade, idem planē facit, quum in illo bello ducem facit: quum nec dux legatur, nec in illo bello fuerit, sed instauratis Palestinorū uiribus, longo post tempore miles gregarius prouocauerit Iudæos. Subiungit demum se digna, oportere bella esse inter homines, ne mundus corrumpatur. Nulla maior pestis hominibus potest comparari quàm bellum: & interim dicit bellum esse, ne mundus corrumpatur, & hoc esse Dei in terra beneficiū. Si Deus ista dixit, appello ad te o Natura, quæ omnium foelicitatem rerum in quiete & tranquillitate ponis, quis te docuit ita, nisi Deus ille, summa & perfectā quies, quem authorē beneficij bellici ponit iste propheta,

ta, quum ex omnibus hominibus, nisi insanus, ne unus quidem reperiatur, qui id sit probaturus uerbo, quamuis quandoq; facto probet. Inuidia dæmonis, hominum nequitia, materiæ peruicacia, & corruptio bellū suscitant, permittente omnia Deo, ut resipiscamus: & interim authore Muhamede, Deus idē pro summo bono nobis dat bellū, ut propheta diteſcat, & rebus potiatur. quis nescit prædones & tyrānos, aliorumq; uitæ insidiantes, ista probare? & pacē quantū possunt ex orbe profligare? & eam ob rem tam frequenter dicit opes esse Dei, & dare illas quibus uult, ut scilicet sit pari ad res ipsas iure, qui in alienas opes magnis sudoribus partas inuolauerit, & qui iustus earum sit possessor. hæc est bona prophetia Muhamedis, & interim hoc signum esse prophetiæ, serio affirmat. Hæc, inquit, miracula Dei leguntur apud te reuera, quoniam tu es propheta. Ista sunt connexa præcedentibus, quæ dicunt, nisi mutuo impulsu se impetrent homines petrefacturam terram. Sed alia aggredior. Tales inquit prophetas ordinauimus quosdam super quosdam, ex illis quosdam alloquutus est Deus, & extulit quibusdam gradibus. Et dedimus Christo Mariæ filio sapientiam, & creauimus eum de spiritu sancto, & si uellet Deus, non occideret illos, qui sunt post eos, postquam uenit illis sapientia. & ideo altercantur, & ex illis sunt qui credunt, & ex illis sunt qui male credunt, & si uellet Deus, non occiderentur. Verum Deus facit quod uult. Quid primū excutiam nescio. Quod iam Christo dedit, non puto repetendum, quod dicit: si Deus uellet, non occideret eos, qui sunt post eos: eos intelligit post prophetas. Deus Alcorani est homicida, qui necat illos, quos eligit prophetas. homo non facit malum, nec habet liberum arbitrium: Deus ergo in tyrānis mundi occidit homines, ô sententiam nephariam, & mille supplicijs dignam. Quidam dissentiebant, inter nostros Nestorij erant, Iacobitæ, & Christiani, iudex utriusque causæ ignarus, arbiter debuit constitui, & quia fauore & beneficijs à Baheira iuuabatur, ideo optime credunt Iacobitæ & Nestorij. Hæc est assentiendi ratio. Reguli & prædones ex Armenijs, in confinia Arabiæ uenientes, quia canis caninam non est, composita prophetica pace, bene credere dicti sunt, iudice illo dignissimi. quia tyrannus prædōq; fautoribus egebat, nec poterat lucrosè bellum cum sibi similibus gerere, (nam nec ampla præda est à prædone, nec facilis uictoria) pace cum illis composita, firmatisq; dogmatibus, dum manus manum fricat, pestis totum in orbem serpit. Quod uerò postremo loco dicit, si uellet Deus, non occiderentur: quid aliud etiā ridendo dicat immanissimus homicida, dum sine humanitatis ratione omnes iugulat? Si illa uult Deus, iam Deus non est. Nam si iniquus est, nullus est: non uult ergo, ô perniciēs hominum, non uult quod permittit arbitrio humano. Sed à nobis uult res ipsas sincere & sanctè fieri. mala uero etiā si uelimus, ut committamus permittit, non uult. quod & si malum uidetur, tamen longe deterius esset, omnes homines carere libero arbitrio, & more saxi esse, quam ut uitia non possint admittere, quum præcipue sit locus poenæ, & præmio: quod ipsum uerbis fateris, asserisq; uita negas. Dicit paulo post, Deum dedisse regnum ipsi Abraham, & illud possedisse, nam uerbo Vaada, quod polliceri significat, non est usus, sed attha, quod dare & addicere notat. Atqui reuera falsum est. in promissione enim & fide tantum hoc regnum habuit, quod quadringentis postea annis, posteris eius tradidit Deus, duce Mose. Hoc facit, ut festinent undecunque rapere, opesq; & regnum ipsi parare sectatores. Paulo post, quū loquitur de ciuitate diruta, quamuis nil de ea Sacra habeant, id tamen

cō tendit, ut Iezrah, quæ ab eo uocata est Medinat alnebi, id est ciuitas prophetae, posset à suis instaurari, & depulsis habitatoribus Iudæis, prophetae adscribi. Nam euerfa paulo antè à prædonib. & illi prophetae similibus erat. itaq; ut nullū scelus uideatur carere exemplo, adscribit patriarchis nefaria exempla, quæ omnia facinora sunt hodie miseris Muhametanis incognita: quoniā illa perosi & exhorrentes successores, Chaliphæq;, curarunt ex hominū memoria aboleri, & ista interpretationib. alijs uoluerunt tegere, ne posteritati patērent scelera, unde uestigia & parta potentia restant. Libri illi merli iuxta Damascum ad 60000. & plura uolumina hoc sibi uolebant, ignorant imperiti ea mysteria. Quū autē præfentiret mendaciū seipsum aliquādo proditurū, cauit in fine capitis, ne ambigatur aut disceptetur de eo, quod sibi missum dicit, ait uerò: Credidit propheta in id, quod sibi à domino suo & fidelib. missum est, totū credidit, cū Deo & angelo eius, & scriptura eius, et prophetia eius. Nō dubitetur à nobis de ulla prophetia eius, & dixerūt, audiuius et acquieuius etc. Sanxit inter suos, ne ambigatur de ulla re: unde mendaciū esse, falsitatēq; cōstat. Nam ut aurū ignē, quo purgatur, nō timet: ita uerī natura disceptationes & altercationes omnīū ultro appetit, ut lucē suā ostendat, falsum omnino probari fugit, ut nō sit maius argumentū falsitatis in toto Alcorano, quā hoc in loco. Si enim publicè disceptare, aut inter aduersarios ambigi de eo uetuisset ob mysteria, uulgaribus nō prodenda, meritō fortassis id fecisse uisus fuisset: uerum inter suos nil ambigi, ubi poterat satisfacere, est certissimum indicium falsi, timoris, conscientiae. Christus a rogabat discipulos, ut eum interrogarent, si de ulla re ambigerent, (quamuis apud tantam potentiam non erat ambigendi locus) si quis hodie uelit contra Christum, aut eius placita uerī perquirendi studio aliquid proponere, auditur, illi satisfat etiam publicè. Ratio Muhamedis est in gladio & potentia posita: unde factum est, ut uocabulo rationis & potentiae, pro eodē & æqui uocē sit usus. Sultanet enim utrunque significat, iuxta illud tyranni: Ius est in armis, hæc pauca ex Bacara. Si uoluissē omnia prosequi, proculdubio, quū nullū uocabulū, nulla sententia (nisi à nobis desumpta) mendaciū, blasphemia, aut uitio careat, in immensum & ad tædium nauseamq; creuisset opus.

S O R A H H U M R A N, I N M E D I N A S C R I P T U M. C A P. I I. 200 Aiet.

VT partim pro Iudæis captandis aut arguendis, præcedens caput est collectum, ita partim in nos agit secundum, & à Ioachimo, quē Humran uocat, incēpit. Sunt ergo diligentius omnia obseruanda in isto. ita incipit: Deus est, nō est Deus, nisi ipse uiuēs subsistens, qui immisit super te librū uerū, certumq; ad id quod in manibus est: et cœlitus etiā misit legē & Euangeliū, iam ante in dī rectionē hominū. Quemadmodū à societate sacrorū, conatus est capite primo sua cōmendare, ita & nūc. illic enim dixerat, quod ante te missum est: nunc etiā specificè dixit, præcessisse legē & Euangeliū cœlitus missum, ut etiā itidē de Alcorano credatur. Ab aduersario cōcessa capere oportet, fateriq; etiā Euangeliū & legem Muhamedicis esse recipiendam. Vt enim dixi, aut mendaciū in Alcorano esse opus est, aut nostra sunt probanda, eodem ingenio hoc nobis cōcedit atq; superius, ut in eius leges iuremus. Si mēdacium habet Alcoranum, lex Dei non est. Si nostra uera sunt, & à Deo, Alcoranum innumeris locis illis contradicens mētitur. Ergo, &c. Paulo pōst de paradiso dicēs, amplificat superius dicta. Qui

Qui timuerūt à domino suo, habent paradisos, sub quibus currūt flumina, inq̃
 ipsis morantur cum cōiugibus formosis, & amabilibus. A Domino in paradiso
 erant antē fructus, nunc accedunt pulcherrimæ fœminæ, dignissima mulieroso
 propheta præmia, ut animo ea exerceat, quæ in corpore agēti placuere. Sed quæ
 nobis cōcedit, subiungo. Deus purificauit Adamū, Noachū, gentē Abrahami,
 & progeniem Ioachimī in gētibz, generationē quorundā à quibz dā, & Deus
 est auditor sapiens. Quando dixit uxor Ioachimī: domine ego uoueo tibi quod
 est in utero meo in obsequiū, recipe à me, quoniam tu es auditor sapiens. & quū
 peperisset eam, dixit: domine, ego peperī eam fœminā. & Deus nouit ad quid
 nata est fœminā, nec est masculus sicut fœminā. Ego uocaui eam Mariā, illā &
 eius progeniē tuo munere & auxilio defendo à malo dæmone, & recepit eam
 dominus eius receptione fortunata, bonāq̃, educauitq̃ eam in domo bona, &
 fouit eam Zachariās. Quūq̃ ingrederetur ad eā Zachariās operaturus sacris,
 inueniebat apud eā fructus, dicebatq̃: heus Mariā unde habes ista? dicebat, hoc
 est à Deo: quando Deus dat bona quibus uult, sine numero. Ibi inuocauit Za-
 charias dominū suū, & dixit: domine, da mihi de tua benignitate prolem bonā,
 quoniam tu es auditor inuocādus. & uocauit eum angelus, quū staret orans in lo-
 co sacris addicto. Ecce Deus nunciat tibi Iachie, id est Ioannē affirmatorē uer-
 bi dei, mundū castum uē, cōstantem & prophetam optimū. Dixit: domine ecce
 ego, aduenit mihi canicies, & iam peruenit ad me grandior ætas, & mulier mea
 est sterilis. dixit: Deus facit quod uult. Dixit, domine da mihi signū. dixit, do ti-
 bi: non alloqueris homines triduo nisi signo, & recordare Dei, & lauda uespere
 & mane. Et quādo dixit angelus: ô Mariā, ecce Dominus sanctā te facit, & purā
 & beatā inter mulieres mundi, & omnium sæculorū. ô Mariā, prosternare ante
 dominū tuū, & ora, & flecte genua cum flectentibus: altercātur angeli, quis cu-
 stodiā habebit tui. Tunc dixit: ô Mariā, ecce Deus mandat tibi uerbū à se, cuius
 nomen est Christus Iesus, Mariæ filius, admirabilē in præsentī & futura uita, &
 erit de proximis, & alloquet homines in cunis & fascijs, & erit optimus. Dixit
 Mariā: An erit mihi partus, & non attigi hominē? Ita Deus creat quod uult, quā-
 do præfinit uerbum. Quū enim cuiq̃ dicit, esto, fit. Docebit eum sapientiam,
 librum, legem & euangelium, & prophetiā ad filios Israël. Ecce ego uenio ad uos
 cum miraculis, ecce formo uobis ex luto figurā auium, & insufflo in eam, & fit
 Dei: edico uobis quid comedatis, & quid reiiciatis in domibus uestris. ecce hoc
 in miraculū est uobis, ut sitis fideles. Etia uenit ad confirmandā legem, & ad per-
 mittendū uobis quædā antea uobis illicita. & ueni ad uos cū miraculis à domi-
 no uestro, ut timeatis Deū, & obediatis. Quoniam dominus meus, est dominus
 uester: seruite illi. hoc est punctū rectū. Et quādo sensit Iesus ex illis incredulos,
 dicit: quis fiet Nazarenus Dei, id est Christianus? dixerūt geuariune, id est apo-
 stoli & discipuli, nos simus Christiani Dei, credimus in Deū, manifestū est quod
 nos simus fideles. & paulo post, & quādo dixit Deus, ô Iesu ego te exalto, & ex-
 tollo te ad me, & eripiam te ab illis qui nō crediderunt, & ponā eos qui sequuti
 sunt te, cum impijs, in die iudicij, tum in reditu uestro iudicabo inter uos, in eo
 quod in disceptationē uocatis. Ista omnia partim cōsona ueris, partim absona
 arant causa duarū periodorū, ut introduceret Christū pro se loquentē, ut ado-
 rant Deū suū, & ut illum raptū diceret, ne illi Iudæi nocerent, & ut altercatio
 de eius diuinitate relinqueretur usq̃ ad diem iudicij. Constat enim diuinitate

Christi in persuasione hominū illorū, qui Muhamedē audiebant, nō poterat su-
ponere & cōfirmare. Si uero mortuus poneretur, quū per illum Deus eū in cō-
lū traxerit, necessario resurrexisse oporteret nullo orāte, quod est opus Dei. Ex
illis ergo semiueris, quæ nobis cōcessit, idē erga nos quod erga Iudeos ponit, ut
delinīti concessis ueris, etiam in nefarijs illi acquiescamus. Iudeis dixit se legem
Abrahami sectari, nostris dicit omnes leges esse bonas, Sed omnia sunt pensi-
tanda. Illa colloquia Zachariæ, & Annæ cū Deo, uotaq; quāuis sunt uero simi-
lia, tamen ideo non sunt probanda, quōd in sacris non habentur. Sunt illa cū se-
quentibus de Christo, desumpta ex libellis de infantia Saluatoris, quibus noluit
uti ecclesia, quod non uideatur necessarium creasse aues ex luto, & flatu anima
uuisse, misisse fructus cōlestes, quum adesset aliunde alimonia. Superfluum enim
uideretur, extraordinario remedio uti, quum ordinarium extet. Ceterū contra
scripturam dicit, quum ait angelum triduanum silentium pro signo dedisse Za-
chariæ, mensibus enim nouem mutus est factus, ad circumcisionem usq; pueri.
Quod dicit alter cari angelos, quis curam Mariæ habeat, non est uerum, omnes
enim potentia separatē à nutu Creatoris pendēt, nec potest esse ullum inter bo-
nas dissidium. Quum uero dicit Christum omnia fecisse cum præcepto Dei, id
est uerū: sed tamen proprio nomine suscitabat mortuos, & omnia genera mor-
bora animi & corporis sanabat. Quum autem dicit Christum dixisse, ado-
rate Deum meum & Deum uestrum, id non negamus. erat enim æqualis pa-
tri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem: secundum
quam rogauit patrem Deum, mala pertulit, reluctatus est malo, passus est, &c.
Nam Deus non est simpliciter, & homo non est simpliciter, sed unā Deus ho-
mo, non secus atq; ex animo & corpore diuersissimis naturis constat homo.
Passum esse indicāt omnes omnium gentium historiae. Paulo post quum dicit,
Deum creasse Iesum Christum ex luto more Adam: id quidem non negamus,
sed modum improbamus. Adam enim sine uiro & muliere, reliqui homines ex
utroq; Christus ex foemina tantum accepit carnem passionibus omnibus obno-
xiam, dempto peccato, nec propterea non est Deus. Satis id primo libro mon-
strauimus. Sed quorsum ista audiamus. Videbat Christianos omnes, quęcunq;
ante promissiones fuerant promissa profiteri, id est promissionem Abrahami,
legisq; præscripta, & quatenus à ceremonijs, & à duritia cordis absint, ea o-
mnia in Euangelio cōplecti, ut uero illi etiam sua adscribere authoritati diuinę
liceret, uolebat legem suam Abrahamo, uelut antiquissimā, adscriptam. Ideo di-
cit. Heus uos populi scripturis nitentes, nō est nobis necessarium cum Abra-
hamo sentire, quum cœlitus missa sit lex, & euangelium post eius tempora lon-
ge, & tamen non attenditis. Videte astū & uersutiam nebulonis quō tendat,
uult eleuare fidem utriusq; scripturæ, detracta prima authoritate, ut nec Iudæi
se legem habere dicant Abrahami, nec Christiani legē illius, & Moſis, ut quem
admodum non habebat ullam promissionem, (quæ est uerum religionis fun-
damentum) ita non tantum non haberemus, sed & nostram basim libi subster-
neret. Ita quouis modo popularibus & rudibus suadebat, errores disseminādo.
oportet igitur antequam ulla religio uera sit, ut cœlitus multis ante seculis prædi-
cta sit, & prædictam secundū sanctas prophetias impleri: quod nulli alij, quā
Christianæ & ueteri contigit. Itaq; ô Muhamedes, frustra illac irrepere tentas,
quum nulla promissio tuæ legis præcesserit, & patres tui omnes idololatæ fue-
rint, quibus diuino præscripto est consortio promissionis interdictum. Quod e-
tiam

tiam tuæ uitæ Chronico patet. Nam Cahidar filius Ismaëlis, quem tui somniato
 res historici habuisse lumen prophetiæ dicunt, qui fieri potuit, ut à patre religio
 so fuerit impius, & cōstituerit sacra illa & templum, pro quibus purgandis tot se
 ditiones excitasti, es actus in exilium, ciues ne casti: si progenies illa regum quā
 tibi homini pauperi, & idolorū cultori præfigūt, fuit in Mecha studiosa auiti cul
 tus, ut mos est religionis, qui fieri potuit, ut omnino nil illius cultus seruauerit?
 Fuere sanè omnes maiores tui degeneres, similes patri notho, proscripto & ido
 lolatræ, alioqui uel reliquiæ manlissent ueri cultus. ut apud filios Israël, quāuis
 multi degenerarint, idola coluerint, nefaria & mirū in modum scelesti etiā pro
 pheticide principes commiserint, tamen nunq̃ est ita periclitata religio, quin in
 Reip. colophone semper fuerit. Frustra igitur uis tibi autoritatē patrocinari,
 cuius ne uestigiū quidē ullū, uel scripto uel facto ostendere posses, & innumera
 cōtraria tibi probamus refragari. Heus uos illa sunt uobis necessaria in quibus
 habetis scientiam, & nō est uobis necessarium de quo nō est uobis in ipso intelli
 gentia, quoniā Deus intelligit, & uos non intelligitis. Non fuit Abrahamus Iu-
 deus, aut Christianus, sed absolutus Mussulman: & nō erat idololatra, quoniam
 illi homines sunt cum Abrahamo, qui sequuntur eum, & prophetā eius, qui cre
 diderūt, & Deus est patronus credentium. Non uult homines adigi ad aliud
 quam quod sciunt, aut quicquā aliud sequi quā quod intelligūt. Vnde frustra
 à Deo datæ sunt leges præcedentes, quas nemo intelligebat anteq̃ uenirent, &
 semper fuit satis cognitio, uel Dei, uel idoli, uel holeris, aut crepitus Aegyptiaci:
 quū nil aliud scirent, qui ea colebant, etiam frustra tuam legem obtrudis, frustra
 Deus misit sapientiam, legem & Euangelium his qui ante te fuerunt, si præter id
 quod intelligebāt homines in Arabia nil erat credendū. Vide quò recidas, & ut
 teipsum cōficias. Nullus est idololatra, aut unquā fuit, quin quāuis nō sicut Deū
 glorificet, Deū tamen eum esse, & quoddā numen magnū & prepotens credat,
 quū magnam uim in re minima esse putat, eæ opiniones sunt, sed unū uerum la
 tet, ut si plures ad quandam urbem, auditu & mente conceptā contendant, con
 tenderēq̃ se dicāt, & in uia primis in uicis aut habitatis locis, ueluti urbe potiti
 cōsidant, omnes tamen in id conueniunt, quod sit quedā urbs foelicissima: sed in
 hoc differūt, quod hi in principio, illi in medio, alij medijs in spatijs cōsistendo,
 nil aliud sciunt aut probāt præter sua, per Muhamedem, nō est illis necesse aliud
 scire, præter quā quod sciunt, ut sint foelices. Sed opus erat auertere (nam iste
 est scopus) rudes homines, & usu rerū naturalium tantū informatos (id enim ui
 detur per Chitab, id est librū intelligere) neglecto Mosis et Christi præscripto: &
 ita suadere, ut in lege naturali, & ignorantia ueri, perpetuò retinerentur, ut scili
 cet eos ad se traheret, affirmaretq̃ omnium religionū homines beatos, & inte
 rim Deum stultum, & uanū dicere qui leges patribus dederat non necessarios.
 An ista non sunt negare Deum? Omnes totius orbis nationes, & si qualem ha
 bere Deum oporteat ignorent, tamen habendū censent: itaq̃ quicquid sciunt,
 illis satis est. Omnes ergo sunt Mussulmani, qui naturaliter Deum esse putant.
 Nequissime ergo illis bellum infers, quum credant. ô ineptū hominem, secum
 que in omnibus pugnantem. Verum hoc in loco quemadmodum captauerat
 blanditijs Iudæos, minisq̃ terruerat, & hoc in capite Christianos captare nixus
 est: ita nunc gentiles probata eorum religione demulcet, ut data fide se trahi si
 nant, eam ob rem subiungit. Et dixit portio ethnicorum, credimus in id quod
 traditum est super eos qui crediderunt facie diei (id est uulgo) & errauerunt. ex
 pectat

» peccat eos si forte redeant. Ne credatis, nisi qui sequitur fidem uestram. Dic,
 » quod directio est directio Dei, si ponatur unus, quemadmodum traditum est
 » uobis, & necesse est usui uestro, erga dominum uestrum. Dic, bona sunt in ma-
 » nu Dei, & donat ea cui uult, quoniam est auditor sapiens. Hæc sunt uerba my-
 » steriorum. huc omnia sunt referenda, eò enim tendunt, Deus dat bona cui uult.
 Sunt ergo prædonum bona æque ut possessorum, ô legem peruersam. Omni
 religionum homines affeclas facit, ut illis in solidum liceant quæ libeant: & si quid
 rapiant: suum statim dicat, & Deum dedisse, ita collecta potentia est. In religio-
 ne uerò animis instillanda mihi ea arte usus uidetur, atq; tyrannus qui uis obo-
 riens, ad cõparandum imperium armatus. Vt enim omnia hominum genera in
 suam sententiam trahat, si reperit seruitia, nil præstantius seruitijs esse asserit, eo-
 rum potentiam futuram dicit: ipsam dicitis demulcet magnates, rusticos eadem
 arte agit, transfugas proscriptos, & omne scelestorum genus laudat, modo sibi pa-
 reant, omnia prospere illis cessura. Potentiam unam cõparatum iri, in qua pro
 suo ingenio omnes libere uiuant, atq; uno calopodio pedes omnium calceans,
 donec ad scopum perueniat, tyrannidemq; in omnes exerceat. quod reuera Mu-
 hamedes fecit. Vbi enim omnes sibi iunxit, statim oppressit. Et tamen hanc cru-
 delissimam tyranni legem in Deum referre, gens oculis capta non erubescit. Pau-
 lo mox omnes religiones Abraham, Isaac, Iacob, Mosis tribuum Christi esse
 bonas, & in sua comprehendit ait. ita nunc Abrahami tantum, nunc aliorum,
 nunc naturæ legem se tradere dicit, ut hoc Proteo nil mutabilius inuenias. To-
 tum hoc caput in summa, nil aliud quam undecunq; multitudinem comparare,
 ex omnibus gentibus satagit. Quod dicit Christum non esse Deum, secundum
 hominem uerum est: aliàs falsum, sed iam satis demonstraui. Deum propterea
 habere participem non intelligimus. Nam unus idemq; Deus, potens, sapiens,
 beneuolus est, trinus & unus, ipsius sapientia filius, loco non indiga, ab æ-
 terno genita, sibi humanitatem nostram iunxit, & ita suos animauit, ut nullus
 non sit penè uisus deus, quod sine diuinitate homines immutante factum non
 fuisset. Superfunt innumera in hoc capite refutanda, ubi nil sanum est: sed cæ-
 tera prosequor.

Sora elnasæ, id est mulieres, in Medina scriptum. 175 Aiet.

In hoc Sorah, de iure mulierum potissimum tractat, & de bonis pupillis.
 » rum, qua lege conseruari administrariq; debeant, ait: Accipite quoruxores uo-
 » bis placuerit, binas, ternas, quaternas: & nisi timueritis, ne pacifice unâ re-
 » gere poteritis, quot poterit edomare potentia uestra. Hæc est sententia legisla-
 » toris, quam & si interpretes moderantur, ad quaternarium numerum tamen
 est arbitraria, & ita est in usu apud magnates. Quam sit iniqua, & paci publi-
 cæ contraria, id iudicandum uel Græcis, uel Romanis relinquo, quum tamen
 summa libertate naturali, & sine ullo Dei timore fecerint uoluptatum omnium
 periculum. Quæ pax potest esse, ubi quatuor, aut quinque uxores cum ea-
 rum liberis ueluti gregem domi alis: quum uix unius necessitati & uoto sa-
 tisfacias: Quam erat prisca lex Arabum scelerior: quæ uel uni sorori 12 fratres
 maritos dabat (licuerit illis lege carentibus negligere cognationem) quan-
 to maior quies & sceleritas ubi uis gentium, seu domi, seu foris: Quum æquali-
 tatem seruare, ut non plurimæ oboriantur querimonie: quum unius libidini
 uix

vix satis unus esse possit? Nec tantum domesticum malū est, Iudices ubique nil
 audiunt, præter mulierum lites, repudiā quotidie, quotidie nuptias, dotium re-
 petitiones, addictiones, maritorum iniurias, omnium liberorum miseras & op-
 pressionēs: ut uno uerbo dicam, nil turbulentius aut infœlicius cogitari potest.
 Inde infœlix foemina, uiri compar, anima rationali ut uir prædita, ad libertatem
 nata, locum uilissimū mancipij obtinet, lorīs uritur, imperijs more belluæ, nō ra-
 tione ducitur, pro libidine mariti. Accedit inde, ut orphani innumeri fame pe-
 reant, à fratribus occidantur, ut solida seruetur hæreditas, ideo nec loco fratrum
 habentur, sed (nisi honoris causa seruentur) ueluti pecora trucidantur. Nil uul-
 garius est, quā principem Muhametanū tollere ex medio fratres, regniq; au-
 spicia à fraterno sanguine sumi, non desunt qui liberos. Scio ego regem unum
 Muhametanū, qui quum ad imperiū accederet, septēdecim fratres necauit, aut
 necari curauit: cognatos uero totidem confecit, non iure belli, sed ueneno & in-
 sidijs, uicq; priuata. Noui etiam, qui liberos proprios occiderit. Hi sunt legis tuæ
 effectus, ut homo, cuius causā mūdus inferior consistit, cuius animam nulla æ-
 stimatio compensare ualeat, qui orbis uirtute & beneficijs excolendi gratia na-
 tus est, cui uita à summo Deo pro insigni munere data est, sit uiliori æstimatione
 ne quā pediculi, quibus quatuor mensibus in anno sunt apud Muhamedem
 induciæ. O miseri homines, quis uobis fascinauit oculos? Masculum & foeminā
 fecit & coniunxit Deus, ut nullas alias expeteret homo: coniunxit ita, ut nemi-
 ni separare liceat, ut ne repudiū quidem locum (præterquā ob fornicationē)
 Christus dederit. Muhamedes nouæ naturæ author uult, more taurorum in-
 gregibus, uarias inire posse, maritum sacramento adactum repudiare, nec tan-
 tum semel reuocare, sed & ter & quater: ubi uero non est locus receptionis, ab
 alio subactam, ueluti nouam denuo duci sanxit, ut sit in illo statu certissimum,
 nil esse certi. Ne uero parū loci haberet lex præclara, uoluit in pecuniæ & pos-
 sessionis arbitrio esse positum numerum, & admiscet interim uxoribus catamit-
 tos cynædos, ad suam legem conuersos. quamuis interpretes uelent illa exposi-
 tionibus, tamē uerus intellectus est de prepostera libidine: quod ne uideatur mi-
 rum, multo maiora licent cum brutis. Vnde, ut iam notauī, sunt apud Muhame-
 dicos sanctissimi, qui bruta ineunt. Quod si quis neget, producam testimonium
 ex Sorat Sori. Ne autem in re tam absurda quicquam fingere me dicant, Ara-
 bica subiungo, Phatiru, sflamauati uelardhi geala lechum, min anphussicumu
 azuagian, uemin elanhami ezuagian, iedreuchum phihi, hoc est, uerbū de uer-
 bo: Formator cœli & terræ, dedit uobis ex uobis cōiuges, & ex bestijs coniuges
 permittit uobis in eo. Quid sibi uolunt coniuges ex brutis? nonne opus sancti-
 tatis uestre? Alioquin enim, quī fieri posset, ut quod horret cœlū & terra, quod
 ne audire quidem ferocissimæ barbarissimæq; gentes sustinent, quod cæteræ le-
 ges omnes uindicant pœnis acerbissimis, esset apud Muhametanos pro sancti-
 tate, & ea non uulgari, nisi à uestro diuino legislatore auctoritatem haberet? In-
 terpretemini ut uolueritis, certe id nō rideretur, probareturq; etiā à summa au-
 thoritate uiris, nisi lex assensum præberet. De cynædis intelligi in hoc capite,
 non est dubium, nam ideo foeminarum tractioni adiunxit illos, & uult Mussul-
 manos fieri concubitus gratia (quod & alibi scriptum est, ne hic putetur dubiū)
 Conditione seruili omnia hominum genera habetis inter uos, nec solet Mus-
 sulmanus Mussulmani esse seruus, nō oportebat ergo conuerti si essent in alios
 usus, quā clinopales comparati, Sed audite rogo cæcissimi homines, compa-
 rationem

rationem legis diuinæ & uestræ: & hoc argumento edocti, fateamini partē sal-
tem legis uestre esse à diabolo. Moses de utroq; scelere ita diuinitus sanxit: Qui
dormierit cum masculo, coitu fœmineo (id est coitus causa) uterq; operatus est
nephās: morte moriantur, sitq; sanguis eorum super eos. Hæc est drauci & cy-
nædi pœna. Sequitur paulo post: Qui cū iumento & pecore coierit, morte mori-
riatur, pecus quoq; occidite. Mulier si se supposuerit iumento, simul interficie-
tur cum eo, & sanguis eorum sit super eos. Hæc sunt statuta quæ à Deo sunt, &
Musulmanis contraria. Ideo publicè profitentur scorta iuuenes in omnibus
Africæ locis, uidi Tunisi catamitos cynædos uoce exerta in foro se exhiben-
tes: uidi sanctos in omnium admiratione haberi, & digito ostendi, quod a si-
nas aut mulas iniuissent. Hæc est sanctitas. Miles si in expeditione ducat mulie-
rem, punitur: si cynedum, licet, sunt ista legis Muhamedis placita, sunt effectus.
Omores, ô tempora, ô infœlicem turpitudinem, in naturæ perniciem cōpara-
tam: & tamen si dijs placet, legem naturalem & Abrahami docuit, dedit, est pro-
fessus. Quod more seruorum uxores uerberibus uult regi, pro sua humani-
tate id facit, ut idem in 15. suas ei liceret. Nam quum essent à diuitibus illis dice-
bat. Caterum in ceteros homines totus bellis ardet, hortatur ad prædam, om-
nia bona esse dicit eorum qui rapere possunt, & talia præcepta inculcat. Miror
uerò qui possit dicere nullas esse contrarietates in hoc Alcorano, quum nulla
ferè periodus nō sit alteri contraria: quod iam docui in multis, & istis patet. Vo-
catur Muhamed Mustapha, id est uniuersorum redemptor, & tamen nullā aliā
linguam aut gentem quàm suam habuit. Dicit in multis locis Christianos & lu-
deos saluos fore, demum dicit alibi suos tantum, & alibi omnes leges bonas. Est
ubi dicat, non debere nisi cum modestia suam legem ingerere, in toto uero Al-
corano ferè nil aliud quàm de sanguine agit. Dicit sibi missum Alcoranum pri-
mo, alibi Mosi. Item Abrahamum fuisse primum Musulmanum: alibi uero, si-
bi imperatum, ut esset primus Musulman. Probat condemnatos Sodomitas,
& tamen tribus in locis eorum scelera cōmendat: alibi omnia peccata à Deo di-
mitti, alibi nequaquā criminalia. Quis omnia cogat? plus satis est. Pergit ad cæ-
teras blasphemias, & scopum, in quem hanc legem excogitauit, & ait. Et im-
pietas eorum (Iudæorum) & uerbum eorum est contra Mariā blasphemia ma-
gna. Verbum eorum est: Nos occidimus Christū Iesum, filium Mariæ, prophe-
tam Dei. Sed nequaquam occiderunt eum, nec crucifixerunt eum: sed illi puta-
uerunt, seu uisum est illis, aut ut Gallice Arabica repræsentem, il leur a semble,
huc omnia tendunt. Quomodo? heus ô pestis orbis, non te pudet contra totius
orbis testimonium insurgere? fatentur Iudæi, sentiunt, deuouent, quod ab eius
morte sint ubiuis terrarum serui. Romani, Græci, Ethnici, Christiani, ipse iudex
Pilatus, qui de eo ad imperatorem Tiberium scripsit, innumera hominum mi-
lia in crucem actum uiderunt, surrexisse audiuerunt, sacris literis est traditum,
crucis miraculis confirmatum, martyribus approbatum. Non mirum est te tam
nepharia & absurda scripsisse, quum tam clavis cōtra ueneris. Fare age, qui fieri
potest, ut in iudicio ante omnium oculos potuerit homo notissimus supponi:
Num aliquando contigisse legisti? fieri non potest. Quare te impiè mentitum
esse fateare oportet. Volebas hac arte dici generalis redemptor apud imperitos,
dū quæ sunt probatissima negas. Credidit rudis plebs, fuisse id iniuriosum, quod
omnibus est uenerandum & salutare. Posse uerò in florentissima urbe hominē
substitui.

substitui, & uelut per spectra atq; fascinationē alium loco eius submitti, quis cre-
 dat: fuit in crucē actus, nec parū quidē tēporis, nam fermē sex horis fuit suspen-
 sus, tribus uiuens, & à tota urbe (in quā paschæ causa ex toto orbe cōfluxerant
 Iudæi) cōspectus, tituloq; notatus. Verū nō erat cōtra te immorandū in re tam
 clara. Tibi omnia permittas oportet, quū ita confessis cōtradicerē audes. Sequit̃
 paulo post. Et nō interfecerunt eū ullo pacto, sed extulit eum Deus ad se, & est
 Deus uenerāndus sapiens, et si gens ethnica credat in eū ante mortē eius, et diem
 iudicij, erit ipsis salus. Vt tollat meritū mortis eius, hoc adiungit. Deū ad se illū
 traxisse, & quū omnes qui de eo audiebant, uellent in illū credere, dicit satis ha-
 bere illos tēporis ante diem iudicij, quasi sit post mortē credulitati & fidei locus,
 & tanq; sit adhuc moriturus. Ista sunt scripta ad fascinandos oculos animorū, ne
 ab illo nouo propheta desciscerent, & Christū uitæ uiam sequerentur. Abblan-
 diēdo imperitis hoc ingessit, qui facile credere poterāt, Iudæos iniuria id dicere,
 & nobis probrosum esse, timore uero mortis, Deum sibi amicū hominē accersi-
 uisse facile credebant. Sed hanc hominis impietatem audire oportet, quam ad-
 necit ueris. Certe Iesus Christus nīl est nisi filius Mariæ, propheta Dei, & uer-
 bum eius, quod destinauit ad Mariam, & spiritus ex se. Credite ergo in Deum
 & prophetam eius, & ne dicatis trinum. Complete bonum uobis, quia non est
 Deus nisi unus (cui sit laus) nec est ei filius. Nos itidem dicimus in multis, Chri-
 stus est filius Mariæ, propheta Dei, uerbumq; eius, ex spiritu sancto conceptus.
 Quod autem non sit trinitas, nec Deus habeat filium, impudenter simul & im-
 prudenter mentiris, nec quicquam Dei habes, quum illum more humano asti-
 mes. Sed ex te accipiā, quo possim te in uiam ueritatis reducere. Tu fateris Deū
 habere uerbum, & Christum esse uerbum Dei, uerbum quidem more nostro
 Deus nō habet, nec enim loquitur qui corporis expers est. Verbum igitur Dei
 ab æterno esse cum Deo, non negabit Maurus: nam nulla noua qualitas Deo
 accidere potest, ab æterno igitur habuit uerbum secum, & spiritum: ergo neces-
 se est ut sit trinus & unus Deus, ex concessis. Sed quamuis primo libro amplissi-
 mē sanctam trinitatem sum persequutus, explicareq; tentauī, tamen paucis hic
 repetere argumenta non grauabor. Deum esse inter nos conuenit. Quare uer-
 bum uocauit, quod in Christo homine fuit uidendum. Omnia uocabula quibus
 de Deo aliquid significatur, sunt à nostrorum sensuum & intellectus usu petita,
 unde licet quandam cōiecturam de diuinitatis proprietate cognoscere. Ver-
 bum primo uocamus animi & cogitationis indicium, promulgationem, & ex-
 plicationem, nec enim unquam quid in animo lateat, nisi uerbis explicetur, in-
 notescet. ea notio quam de rebus concepimus, ut tota fuit in se, ita tota eademq;
 explicatur in uerbo, nec enim quicquam aliud est uerbum, quā explicata no-
 tio. à conceptione & uerbo procedit effectus, qui nīl aliud est quā quod con-
 ceptum & dictum erat. Ita etiam in Deo uerbum dicimus potentiae eius expli-
 cationem, qua uenit in effectum, quicquid in his inferioribus est. Itaque Deus
 totus est in sua potentia, totus in uerbo & sapientia, totus in opere, uoluntate, &
 effectū. estq; sanctæ trinitatis uocabulo donandus, aut omnino negandus, nec
 enim sine trinitate esse posset, nec quicquam sine illa subsisteret. Nam ante res
 conditas oportuit esse præpotentem Deum, & necessariō etiam sapientem, nā
 frustra eris potens, nisi scias uti potentia, nec satis fuit esse potentem & sapien-
 tem, oportuit accedere uoluntatem & amorem agendi, à potentia & sapientia
 Dei procedentem. Potentiam Dei uocamus, Deum totum & patrem: sapien-
 tiam

tiam uocamus, Deum totum & filium: amorem & uoluntatem, Deum totū & spiritum sanctum. Dicimus etiam patrem Deum omnipotentem, eius uerbum filium Deum omnipotentem, Deum etiam illius ubiq; effectum spiritum sanctum. Impossibile est Deum sine illis proprietatibus agere. atqui agere in omnibus patet. Nos à simili oportet posse, scire, uelle, antequam quicquam agamus. In omnibus artibus oportet esse fecunditatem, processū, amorem, delectationem, uerbi gratia, sit figulus, oportet eum habere artis fecunditatem, sed tam potentiam, ut absumi usu non possit: & illam non tantum latentem, sed procedentem in effectum, quod sine uoluntate & amore non potest fieri. Ignis quum calefacit, aut disgregat, oportet ut sit inexhausta agendi potentia, & processu eius assiduo, & quadam naturæ delectatione, ut agere naturaliter amet, & non possit nō amare. itaq; tria illa sunt una potentia certis proprietatibus distincta. fecunditas ignis, totus ignis est: processus actionis ab igne, unus idemq; ignis est: ille agendi ardor & amor, idem ignis, nec primum est secundum, nec secundum tertium, aut ē diuerso. ita nec sunt tres dii, sed unus est Deus. Non posset igitur Deus hoc pacto nō generare filium ab æterno, per sapientiam res futuras ut presentes cognoscendo, creandoq;. hoc modo dicimus Deum habere filium, sapientiam, uerbum. Qui plura uolet, redeat ad primum librum. Male ergo dixit Muhamedes, Deum non habere filium, nec esse trinum & unum. Volebat ita euertere omnia placita nostræ religionis, ut suam nouam cum nouo Deo, mali authore, ut iam uidimus, introduceret. Subiungit: Non negabit Christus quod sit seruus Dei, nec angeli Deo proximi. Nunquam negare uoluit, quatenus homo est, se esse seruum Dei, cuius formam accepit, ut seruos liberos redderet. quatenus ergo Deus est, totus est æqualis patri, proprietate & persona differens, quatenus fuit homo, uoluit humillimum & abiectissimum dignitatis gradum subire, ut qui summus diuinitate erat, esset conditione humana infimus, accepta tamen ex uirgine carne, ne quam labem sublaturus erat, eam in se reciperet. quāuis & nostro modo natus, potuisset perinde eluere nos, diuinitatis presentis beneficio. Nam in uno cōposito (si tamen loco diuina potentia arctari posset) diuinitatem totam animam aut animum & corpus uniuert: quod iunctum, in cœlum fecit credentibus scalam. Verū de hac prophetia satis.

S O R A E L M E I D E H, I D E S T C A P. M E N-
se, in Medina scriptum.

Hic de delectu, ablutionibus, et tam multis alijs, ut habeat sibi Alcoranū hoc priuilegiū, quod in compendium duci non possit. Dixit in superioribus quatuor esse prohibita, nūc longe plura. Prohibitū est uobis ne utamini morticinio, sanguine, carne suis, & animalis sine Dei inuocatione necati carne, suffocato, am busto, oppresso, quacūq; ruina perēpto, & quicquid attigerunt, fere. Hoc posuit ad inconstantia & cōtradictiones hominis indicandas. Nolo superstitiones ab ablutionū attingere, & puluerē illitū faciei loco aquæ recitare. Sibi habeant. Cōtra nos hoc habet. Et ex illis qui dixerūt, nos sumus Christiani, nos (Deus) approbauimus fidem eorum, & obliti sunt id quod recordati erāt, & disseminauimus inter eos inimicitias & iras, ad diem usq; iudicij, & nequaquā Deus est inter illos, in eo quod faciunt. Fides nostra per te est bona, & à Deo cōfirmata, quēadmodum paulo antē scripsisti de filijs Israël, ergo quicūq; sub sanctis illis legib. uiuere, mandata seruando, sunt à Deo probati, ratione bonitatis & legis obseruatae. est

est ergo lex utraq; sancta & bona, nec uitium habens. Si homines ergo qui sub
 ea lege agunt, altercantur & cōtendunt, quū lex sit bona nō potest oblimari, aut
 diminui eam ob rem. ut si quis dicat aurū esse aurichalchum, alius æs Cyprium,
 quidam ferrum plumbum, alij pauci aurū uocent, & appellent, non ideo nō est
 semper aurū. Nam ut uulgo dicitur, propter affirmationes & negationes nil in
 rerū substantia mutatur. Ergo propter altercationes nostrorū, aut quoruncūq;
 nostra lex non potest mala esse, etiā si multi obliuiscantur. Est enim tot litera-
 rum monumentis scripta & seruata, ut nunquam in obliterationem uenire pos-
 sit, nisi toto orbe euerſo. Quōd facis Deum authorem sectarum & hæreseōn,
 & mali, nonne tu es omnino impius, qui Deum mali authorem facis? Nam si
 bonum est quod semel dedit, malum est euertere. Quod Deus non sit inter no-
 stros, (nam quos eos dicas, non aperis) id si de Nestorianis, Iacobitis, Arrianis,
 & ceteris impijs hereticis dicis, & nos fatemur: tantūq; abesse dicimus, ut Deus
 sit inter illos, ut diabolo perfidiæ authore sint acti. Si uero de constanti illa de
 Christo & euangelio opinione, quam ecclesia catholica per manus Apostolo-
 rum & successores eorum accepit, te impie dicere constat. Sigillum potentiae
 Deifuit eritq; semper in ecclesia, quod testati sunt sancti miraculis, & diuinis o-
 peribus clarissimi, duobus totius orbis clarissimis imperijs & regnis infinitis
 & præstigiator) nullus unquam aut miraculis, aut uitæ puritate, aut ulla publica
 pace sit potitus. Quum itaq; diabolus non potuisset ullam societatem perfidiæ
 in fidelium persuasiones cogere, armauit Muhamedem in pietatem & religio-
 nem, gladioq; in naturę ruinam est instructus. Vnde non mirum est, inter illius
 sectatores esse saltem 70. sectas, ex quibus una tantū saluabitur. omnium enim
 hæreticorum uenena in se unus recepit Muhamedes. sanctam trinitatem cum
 Sabellio negat, dicit Deum esse, & animam Dei, binarium ponēs in diuinis: ubi
 uidetur sentire cum Arrhio, ut tollat ē medio Christum. Creaturam certe putat
 Christum cum Arrhio, cuius ob blasphemias uiscera in secessum sunt emissā, di-
 uina certe uindicta. Hominem sanctum tantum Christum fuisse, id habet com-
 mune cum Cerdone, & Marcione, cum Nicolaitis multitudines & greges u-
 xorum probat, paradysum in luxu cum Cherinto ponit. in summa, nullius hære-
 tici pestis abest ab Alcorano, ut nullum abfuit ab eius authore uitium. Non po-
 tuit uero, ut ad rem redeam, nostra lex aut Iudæorum mala fieri ob ambiguita-
 tem, obliuionem, neglectum: sed uitium fuit in illis, qui inculcare eam debebāt.
 ut non est gemmæ aut auri uitium, quod lateat, semper enim aurum est: sed id
 est negligentiae, & ignorationi hominum (fac ita esse) adscribendum. Non fuit
 ergo opus alias leges reperire, sed illas bonas neglectasq; inculcare oportuit.
 Sed pergamus. Heus uos naturæ legibus utentes (ita enim intelligit habent
 tes librum, quod interpretes dixere, uiri legum) uenit ad uos propheta noster,
 multa explicaturus ex ijs quæ uos latent de libro, & celabit uos in quibusdam.
 lam uenit uobis à Deo lux, & liber explicatus, cum quo dirigit Deus eum qui
 sequitur uoluntatē eius, & uiam pacis, & educit eum ex tenebris ad lucem cum
 præcepto suo & dirigit eos ad Tzirat mustechim, id est ad punctum rectum Al-
 corani. Vides humanissime lector, quibus se dicat missum: ipsis gentilibus, ut il-
 lis adferat lucē naturalem. Nonne unusquisq; circumfert iudicium naturale, ita
 ut male agendo sit inexcusabilis? ergo frustra etiam Alcoranum dat præcepta.
 Nam quod docet dicitq;, aut est secundum naturam, aut contrā, si primū, id frui-

stra sit, quum in omni homine sit iudiciū boni & mali, & liberum arbitrium, unde non est locus ignorantiae aut excusationi. nam Deus naturaliter omnibus aperuit. Si est contra naturam, iam non est audiendus. ergo utrinque frustra scripsit. Est aliquid certe humano iudicio sublimius, uera religio. Nam uoluptates omnes sunt secundum naturam, & tamen illam perdunt, nisi coelitus admonitus homo ab illis desistat. Si ergo sola naturae lex sequenda est, in uoluptates & uitia prouiamus, praescripta contra animi & corporis pestes negligamus. Secundum naturam enim sunt omnia uoluptatum genera. procliuus uero ad malum homo est, ab adolescentia: ut quisque in se iudicat, dum sepe committit, quod poenitentia retractat. Si natura in nobis non esset ex propagine labefactata, & ita deprauata ut nos transuersos ageret, merito illius praescriptum satis esse diceretur, nec opus alijs legibus unquam fuisset. quum autem testimonio conscientiae ea quotidie committat homo quae mala iudicat, nouit malum, & per se emendare nequit. Itaque natura, ut nunc est, sine gratia Dei per Christum instaurantis, nunquam salutem potest consequi. Sed post captatos Iudaeos, & Christianos, opus erat etiam ab blandiri & se insinuare ethnicis: quod ideo familiarius Mulamedes facit, quod cum illis fuerat educatus. Nam eo tendit eius oratio, ut eos in bellum trahat, inquit autem. Et ideo errant qui dicunt, quod est Christus filius Mariae. Iam satis & primo & isto libro demonstraui, impossibile fuisse Christo ea quae fecit, & discipulis contulit, facere, nisi fuisset & homo & Deus. Vide euangelium. Mortuos suscitauit proprio nomine, daemones fugauit proprio nomine, morbos sanauit proprio nomine: omnia miracula non inuocato Dei nomine, quauis patri subiectus, edidit. quod, nisi fuisset Deus, non poterat. Eius discipuli in nomine eius eadem fecere, & maiora, ut erat pollicitus. Prophetae in nomine Dei inuocato miracula edidere. ita nullus quauis sanctissimus quicunque potuit, sine inuocatione Dei, insolitum perpetrare. fuit ergo Deus Iesus Christus. ab aeterno est, eripit in tempore uero homo factus, naturam in uere fidelibus immutauit, ut horrent uitia peius morte, mortem ipsam ultro ueri tutandi causa appeterent, alijs hominibus non sibi uiuerent: contra quae omnia faciunt natura ducti. Non sunt ergo blasphemae qui Christum Deum dicunt, sed impij & damnati quicunque id negare audent. Sequitur. Dic, & quid prohiberet Deum si uellet occidere Christum, & Mariam matrem eius, & quotquot in terra sunt: Deus enim est rex coeli, & terrae, &c. Posset quidem humanitatem Christi & Dei ad nihilum reducere, diuinitatem non posset. Nam nil simplex potest in se insurgere. quantominus Deus: Maria uero & Christi sacrosancta humanitas fato cessare, nec enim duxit Deus probro mortem dignam, quam in omnes homines etiam sanctissimos locum habere uoluit. Pergamus. Dicunt Iudaei & Christiani, Nos sumus filij Dei, & amici eius. Dic, sed minime affligeret uos in peccatis uestris. Itaque estis homines. Ex his enim quos creauit, cuius uult miseret, & punit quem uult. Quid inferis, heus propheta? Nos sumus amici Dei (fac Iudaeos post necatum Christum esse bonis pares) ergo in hac uita nil mali ob peccata nostra pati, aut etiam sine malis, non debemus afflictioni bus urgeri? Nonne tu dicis saepe, istas opes nil esse, non esse hanc uitam nisi ludum: quomodo ergo uis optimos bonis donari in hac uita: quam ipsa uirtus, quae est in hac uita finis uiri boni, sit in arduo posita, & quum sit in perpetua actione & labore praesens uitae scopus? Si uirtutem sequi est esse uirum bonum, quod facere, uelis nolis, qui fieri potest, ut ueluti filius & amicus Dei, quo quis erit melior, pluribus laboribus molestijsque & poenis prematur: nisi quia quem diligit Deus,

Deus castigat. Nunquam corpore infœlicem putarūt illum philosophi, qui uirtutē ipsam toto conatu expetit, apprehendit, exercet. Ergo non ideo sunt infœlices Christiani quod corporalibus pœnis, fortunarū expilationibus afficiantur. sunt uerò lōge fœliciores, quod potius illa patiantur, quàm ullo pacto à Deo deſciſcant, aut ſuæ legis præſcripta infringant. Si uirtus habere opes, carere moleſtis, quid tyrannus & lapis? nōne ille fœliciffimus, quod omnium opes corraſerit, eſt futurus: ſaxa uero, quod ſumma doloris carentia fruatur? Tu te prodis ō propheta. Epicuri ſummū bonum probas, ſuillam uitā humanæ præfers, quum omnibus corporis delicijs affluentibus, amicos Dei putas. Nil habet in hac uitā ſe dignum uirtus. Deus, & uitā futura æternaq; eſt eius præmiū. Rapiunt rapiētes tyrāni aliena p̄is hominibus patientibus, nec erunt homines aliud quàm homines in hac uitā: illi boni, hi mali. Deus punit quem uult, & miſeretur cuius uult, miſericordiā uocas, fortunæ ſplendores, opes, uoluptates, famā: pœnas autē, humilitatē, patientiā, tolerantia, iuſtitia, & ſimilia, quæ tamen nos habere quàm opes malumus. Habuiſti fœlicitatē tuam in hac uitā, tu & tui ſimiles, futuro cari turpi præmio. Quid ſubiungā de fabula duorū hominū, quos uoluit præmittere Moſes, quū de toto exercitu in ſacris fiat mentio: non refuto quod eſt à ſacris alienū. Quid de coruo, qui exiuit ad quærendū ſociū? Nōne ſunt hæc cōtra ſacra? Exiit quidā ad cadauer ſecūdō, ſed non erat alius coruus extra arcā, cū quo cōueniret. Præterea Noach, & nō Deus eum miſit. Quū dicit Muhamedes, qui nō iudicat ſecūdū præſcripta Moſis eſt iniquus: nunquid ſibi dicā dicit, qui ſerē ubiq; diuerſa tradit & ſequitur? De Chriſto uerò ait: Et deſtinauimus in ueſti-
 gis eorū (prophetarū, de quibus ſuprà dixit) Ieſum filiū Mariæ, certiffimū cōfir-
 matorem legis, & dedimus illi Euangelium, in quo lux eſt & directio certa, ad ea
 quæ de lege habentur, & in directionē firmā metuentib; ut iudicet gens Euan-
 gelij de eo quod immiſit Deus in ipſo. Et qui nō iudicant ſecūdum quod miſit
 Deus in eo Euangelio, ſunt iniqui. Hoc eſt Euangelij elogiū, quod recipimus
 ueluti ab aduerſario. hoc uerò dabat Iacobitis & genti Bahyrang, quæ ſe illi iun-
 xerat, ut tandē donarent illi eſſe miſſum prophetā ad gentes lege utentes natu-
 rali. Ad quid Deus poſt legē terroris & legē gratiæ, ſeruauit id quod erat prius,
 & fecit poſterius? Idē planē profiteri poſſet qui uis ethnicus rudis & imperitus,
 ſibi datū eſſe cœlitus lumen naturale, quo appetenda ſequeretur, fugienda uita-
 ret, quicūq; gladio fretus æque fuit propheta atq; Muhamed. Quauis autē ſunt
 bonæ duæ leges, & in omnib; ſalus ſecūdū Muhamedē, tamē paulo poſt magi-
 ſtratū permitti Chriſtianis aut Iudeis uetat: nil aliud quàm potentiā & tyranni-
 dem captās, quum Chriſtus magiſtratibus omnib; & principib; obediri iubeat.
 Impugnatores animat poſtea, nil timere debere, ut rapiant quæcūq; nō creden-
 tes poſſidēt. Dei enim eſſe bona, eū dare cui uult, affirmat. Vult demum quauis
 uia adoriri & trahere in ſuam ſententiā Mechenses ethnicos. Et ſi, inquit, reci-
 peretis legem & Euangelium, & quod eſt deſtinatū ad uos à domino ueſtro, tantū
 haberetis ciborū, ut eſet ſuprà uos & ſub pedib; ueſtris, ut omnes cogat in unā
 legē, impoſſibile quidē, donat uentris fœlicitate, qua & bruta ipſa nos præcedūt.
 Deinde ait: O ethnici, nil poteſtis donec recipiatis legē & Euangelium, & quod
 miſſum eſt uobis à domino ueſtro. Misor Muhamedici, quū tot tantaq; teſtimo-
 nia legis & Euangelij habeatis, cur nō creditis Euangelio, & Chriſto: cur Chri-
 ſtianos perſequimini, optimū hominū genus. Aut iſta falſa ſunt, aut uera, ſi falſa,
 lex ueſtra mala eſt. ſi uera, noſtra ſunt credenda. Quū autē introducit Chriſtum

loquentē ad filios Israël, quod seruiant Deo illius & Deo illorū, unde infert non esse Deū: nil facit cōtra nos. Nā quatenus homo est, seruus Dei est: ut dixi: quatenus Deus, æqualis Deo patri est. Quæcūq; dixit fecit: ut homo, adhibito nomine Dei fecit: quæcūq; ut Deus, more Dei dixit aut fecit. Quū suscitauit mortuos, simpliciter dixit Surge, & surrexerūt, quū sanauit leprosos, dixit, mūdare, & sunt mūdati, quū imperauit dæmonib; dixit, obmutesce & exi ab eo. in omnibus miraculis nil nisi suo nomine fecit: quod nisi fuisset Deus, nunq; potuisset. At mihi obijciat aliquis, Si fuit Deus nil ignorare potuit. Rogantibus aut Apostolis de die iudicij & restitutionis Israël, dixit nescire se: quod ueluti homo dixit, quoniam nō expedit nobis scire terminū ultimū, seu uitæ, seu mundi. impij enim secure impietatem exercerent, & summa securitate: quū nunc de die certissimæ mortis incerti, nil tamē nō cōmittunt scelerū. Nō est, inquit, uestrū scire, tempora & momenta, quæ pater in sua potestate posuit. Timor aduentus Dei & mortis est semper in incerto habendus, uirtutis & boni gratia. Quod aliud argumentum adfert, Ideo nō uideri Deum, quod ipse & mater eius comederint: nil repugnat, corpus Deo iunctū etiā comedisse, quod ut uerā humanitatē post resurrectionē testaretur, fecisse legit, ususq; cibus est. An ideo animus noster eget cibo, & comedit, quod corpus eget cibis: & tamē animus est diuinus & immortalis. Visa sunt etiā spectra angelorū apud Abrahamū, & Raphaēl apud Thobiam comedisse, aut epulas absumplisse: ne absurdū putaremus, Deū hominē comedisse & bibisse. Quod nos dicit affirmare tres trinitates, mentitur, nec potuit unquam scire quid sit Deus aut trinitas. Dicimus unū solū esse Deum, unū & trinū, trinū in unitate, & unū in trinitate, potentiā, sapientiā, amorē: à quo, per quem, & in quo omnia, sine quibus personis nil potuit potestue in esse deduci. Nam ut sapius dixi, & uobis Muhamedicis iterū dico, potentia per se sine scientia aut sapientia, nil agit, potentia & sapientia nil agunt nisi ex uoluntate & amore perpetuo agendi, quod in tota natura est, nec posset fieri nisi esset à principio. Nil etiā dico, quod uinum & fritilli recreationem prohibeat. Iam enim superius ostendi quæ ratione id fecerit. Nunc unum elogiū Christi iterū subiungo, ait: Die congregationis Deus dicet prophetis, quidnam cupiueritis: dixerunt, non habemus scientiā, quoniam tu es sciens & absconditus. Quando dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ recordare beneficij mei, in te & generationem tuam, quod formaui te de spiritu sancto, alloquebaris homines in cunis & fascijs, & quod docui te librum & sapientiam, & legem, & Euangelium, & quando creabas ex luto figuras auium cum præcepto meo, & insufflabas in eas, & fiebant aues cum præcepto meo, & sanabas psoras & lepram cum præcepto meo, & quando suscitabas mortuos in perio meo, & quando institui filios Israël per te, quando uenisti ad eos cū sapientia, dixerunt uero impij ex ipsis, non est nisi incantatio manifesta, & quando reuelauit Apostolis, ut credant in me & prophetam meum. Dixerunt, credimus et testis es, ecce nos sumus fideles. & dixerunt Apostoli, ô Iesu fili Mariæ, nunquid obediemus domino tuo, qui misit ad te de cœlo mensam? dixit, timete Deum, si uos estis fideles. Dixerunt, uidetur nobis quod si comedamus ex ea (mensa) confirmabuntur corda nostra, & sciemus quoniam iam erimus confirmati & certi, & erimus pro ea (mensa) testes, id est martyres. Dixit Iesus filius Mariæ: Deus domine noster, mitte nobis cœnam seu mensam de cœlo, quæ sit nobis firmamentum, & nobis & posteris nostris, & in miraculum abs te, & dicit nos, quoniam tu es diuinitum optimus. Ecce ego mitto eam ad uos, & qui ex uobis

bis impius post illam fuerit, ulciscar eum, ut unicū & inauditū omnibus sæculis
& gētibz sit eius supplicium. Et quādo dixit Deus, ō Iesu fili Mariæ, tu dixisti ho-
minibus, recipite me & matrem meā, duos deos, præter Deū: dixit, laus sit tibi
dominæ, id est absit ne fiat hoc mihi, ut hoc dicā, quod in me nō est uerū. Si dixi
hoc, tu nosti illud, tu scis quid est in anima mea, ego nescio quid est in tua, quo-
niam tu es sapiens absconditus, &c. Omnia superiora huc tendebant, ut ipsum
induceret, negantē se esse Deū omniscium, ideo omnia adscribit imperio Dei,
nec nos omnino negamus à Deo patre profecta, nā quāuis diuersa est persona
filij à patre, id est (ut familiarius dicā) sapientia à mente & potentia, tamen quic
quid habet filius, habet à patre, cum sit una & eadem diuinitas, in hoc differens,
quod sapientia iunctū est corpus & anima nostra, non patri aut potentia. Ideo
dicit Christus, Omnia mihi sunt tradita à patre meo. Itaque adscribit illi omnia
quæcūq; habet, quum etiam sit Deus, ut tota cogitatio eēt in toto uerbo, & to-
tum uerbum in cogitatione, & totum uerbum & tota cogitatio in effectu, amo-
re, aut uoluntate. O Muhamedici, sit Christus qualis hic pingitur, non sit Deus,
uer præstantior, Christus an Muhamedes? ex uitis & factis deprehendere li-
cet. Quod uero dicit de sacramento altaris, esse impetratū à Deo, id uero uult
adimere Christo, quum in eo sit reuera corpus ipsum Christi, diuinitatis & hu-
manitatis compos, quod nō poterat negare esse diuinum. Nam crebra miracu-
la præsentia diuinitatis in eo mortis Christi sacramento semper sunt uisa, qui-
bus scāt prisci ecclesiæ doctores. Imponit uero ignorantiam Deo, quū arguit
Iesum dixisse quod non dixerat. Nam hoc uult inferre: Nunquam hoc dixisse
Christum, & tamen Deus arguit: itaq; est ignorans, iniquus, iniustus, stultus,
idololatra, homicida deus Muhamedis: quibus titulis nullus esse creditur. Sed
ad cætera uenio.

Sora elanham, id est bonorum, 167. aiet, in Mecha scriptum.

Nugas statim in principio profert, quum loquitur de pœna Sodomæ & reli-
quarum quinq; nefariarum ciuitatum. ait enim, post pluuiam Dominum misit
se flumina sub ipsis: quod idem attribuit paradisis. Iordanis quidem salubres a-
quas in mari mortuo perdit, sed submerlis impijs urbibus. Itaq; falsum est hoc
etiam. Et pro illis, aut post illas, restituimus alias urbes, non enim usquam re-
dicabitur locus ille, & ait, nisi misissemus tibi librum in charta, id est libellis, &
suis manibus tetigissent, dixissent qui non credunt, hæc est incantatio patens.
Si libellis habuisti librum, ergo non una nocte descendit, aut ediuerso: unde o-
pus est te esse uno in loco, aut in utroque mentitum. An propterea, si libellum
ostendisti, est ideo coelitus uel diuinitus uenisse credendum? tanquam omnia
in schedulis scripta, sint diuina. Vt autem uidearis habere causam cōmunem &
per similem cum Mose & Christo, dicis te uocari incantatorē, ut illi ab aduersa
ris dicebantur. Et dicunt, non uenit ad eum angelus. Et si mitteremus ad eum
angelum, res esset transacta, id est nil amplius peterent, demum non respiciunt.
& si poneremus eum angelum, oporteret ponere hominem, & indueremus er-
ga quod ipsi induunt. Eludere nugis tentat. Si mitteret Deus angelum, hominē
pererent, & opus esset esse hominem ipsum angelum, & eorū more indui. Qua-
ruelit dicere: non credunt quod uenit angelus, & si uenerit angelus, non cre-
dent, nisi sit homo, ita nullo pacto sibi satisfaciunt. itaque satis est quod ego di-
co de angelo. Et ideo inquit, riserunt eos qui ante fuerunt, & conuersum est
in eos quod illi prædicebant. Sunt terriculamenta. Dic, inquit, ius-

» sum est mihi ut essem primus Mussulman, & non essem deponentibus participem. Vides quo modo sibi contraheniat? ergo ante eum nullus fuit fidelis: nec Abraham, nec Moses, nec Christiani. Si dicis, ut esses primus omnium hominum, mentiris. Si primus tuæ legis, mentiris, nam Iudæus, & non Mussulman es circumciscus, & ideo de tua circumcissione tacetur. in tua uero persuasione primus fuit Zeidus ex tua familia, & Vbecharus ex magnatibus, quous itaque modo tu es mendax. Sed uera est obiectio tibi facta, hæc non esse nisi cunctiones scripturarum antiquarum, quas miserè lacerasti, partim ne apparerent in te solidæ, partim ignoratione tuorum fabrorum quibus usus es, ut testantur uerbi interpretes. Nos quidem non ponimus cum Deo participem, quia Christus uerus idemque Deus est, atque pater & spiritus sanctus, persona tantum differens. Imagines non adoramus, aut colimus, ut aliquid diuinitatis in se habentes: sed in priorum hominum memoriam cōseruamus, ut ad uitæ genus simile excitemur, laudemusque Deum in sanctis suis, qui dedit talem gratiam hominibus Christi sectatoribus. Dicit demum: Et quauis fuerit graue tibi, secede ab eis si potes, & quære speluncam in terra, aut scalam ad cœlum, ut uenias ad eos cum miraculis, si fortè congreget eos Deus, & nō sint de stultis. Nil tale dicebant prophetae ante te, nec scalam in cœlum petebant, nec speluncam ut uenirent cum miraculis, & tamen illis credebatur: tu uero, ut autoritatē diuinam haberet naphthaca tua, seu specus, ueluti ex oraculo eam obtrulisti, & tamen miraculum nisi palmei trunci, cagationis, nubis, et similitum, nullum te fecisse dixisti, unde te ipsum ridiculum facis. Quum uero rogarent uideri miracula, dicebat: Deus est potens ut mittat miraculum, & ideo multi non intelligunt. Egregia illatio: Deus potest edere miraculum, ergo Muhamedes est propheta, atque si dicas, homo est animal, ergo coruus est albus. Sequitur inde miraculosa & portentosa assertio: Nec est ullum animal in terra, uel uolatile uolans cum alis suis, quin sit a Deo, similis uobis, & ne non credatis, nil quicquam scripsit uobis quin sit a Deo.

Propheticae uoces. Non mirum si dæmones fuerint Mussulmani, quum pecora, pisces, auesque sint animalia rationalia, similia hominibus. Non uos pudet o Muhametani: interpretationibus ista tegitis, & dicitis, quin sint homines, id est quin possint esse homines. At est affirmatiua, nō cōditionalis propositio prophetica. Paulo post quū peterentur miracula, dicit, Deus non mittit prophetas nisi annunciantes. Sunt ergo omnes homines prophetae, quoniam annunciant & monent amicos, quisquis aliquid dicit & suadet, est eo modo propheta atque Muhamedes. sancti uero uitæ innocentia, prædictionibus, non mortis & dei iudicii, quibus nil certius, sed uariorum euentuum quæ postea sunt cōsequutæ: ad hæc nō pauci miraculis clari, diuinitatis uim in se esse ostendebāt. Hic uerbis, & ense, astuque ualet. Quum uersuum obliuisceretur quos ediscendos mul-tis dabat, dicebat satanam facere illum obliuisci, sed reducturum se ad memoriam, postquam extra consortium esset. Elusio egregia, somnia somniatori in mentem non redibant, quod ægrè ferebat, quoniam suspicio uehemens fictionis oriebatur inde. Paulo post, quid non mentitur de Lazaro & Abrahamo? quid non fingit? Pater Abrahami fuit Therah, non Lazarus. Sed male homini omnium literarum imperito suaserant spatharii uicini, admiscendo parabolas euangelicam ueteri Testamento. Subiungit postea, omnes bonos esse filios Abrahæ, Isaacum, Iacobum, Mosem, Christum, et Ismaëlem, cuius causa impios Ismaëlitas & alios dinumerat, ut autoritatem ab eo capiat, Sed interim nō memin-

minit, quod ante dixerit non esse Iudæos filios Abrahæ, id est non esse legem eorum legem Abrahæ. Sed colligo ex hoc loco, si sunt filij & successores, ergo hæredes: si hæredes, ergo & legis. est ergo lex utraque Abrahami, est proscriptus Imaël, nec inter liberos habendus. Quod dicebat, Non accipio à uobis stipendium: id est fallissimum, & tantum auertendæ plebis à principum obedientia, causa dictum. Nam quid rogo sibi uult alzache, & elharegh, id est decimæ & canones, nisi hoc est præmium, quid aliud in toto orbe datur capiti Reipub. quam decimæ & tributa? Atqui ueluti prædo non petis, sed capis, & alibi contrahunc locum dicis. Pacata erat & scælix ante te Arabia, quam in motu perpetuo posuisti. In hac suadendi parte usus est occupatione rhetorica, qua rhetores id dicunt, quod se dicere nolle profitentur. Quum ab omnibus acciperet, dicebat nil se uelle, nil petere, ut illum sequerentur. Quum uero argueretur, quod multa contraria legi diuinæ adferret, excogitauit statim responsum: Et non tribuunt Deo reuera potentiam suam, quum dicunt, non immittit cœlitus quicquam in homines. Dic, Misit librum, cum quo uenit Moses in lucem & directionem hominum, quem per libellos disposuerunt. ex quibus multos celatis, & multos occultatis. Non satis est hoc dicere, oporteret demonstrare. Postquam est à factis hominum, si constat, non satis est dixisse, probandum id est saltem coniecturis. Quod quum non possit facere Muhamedes, sequitur, impudenter illum mentiri. Nam legi uel unus apex non periit, usque adeo fuit diligenter seruata, ut singulæ sententiæ periodi literarum numeratæ fuerint. Reuincebatur Muhamedes sacris scriptis, quæ quum falsa uel deprauata esse dicere non posset, excogitauit aliud, non esse totam scripturam ea quæ nunc habentur. Nil quicquam ex ea litera periit. Interpretatio quidem fuit sapientibus tradita, nec omnia sunt omnibus permissa: uerum integra semper omnia fuere. nec posset unum locum obmissum proferre. Quod paulo post contra Christum dicit, non habere filium ipsum Deum, quum non habuerit coniugem: nec unquam ita credidit natum esse filium à patre in diuinis, ut hic nascimur. est enim incorporea mens, Deus æternam ex se sapientiam generans, qua omnia producta sunt in esse, seruata & instaurata, sine quo filio nil quicquam subsisteret. In filio, id est sapientia, & uerbo suo creauit mundum: in eodem carne nostra induto, eundem reformauit in homine, quod totius est compendium. Non generat ergo in foemina & socia, ut putas ἀνδρσπομορφίτῃ impudentissimè: sed in sui imagine omnia producit, & suo digito, id est spiritus sancto uegetat. Cogor ista frequenter ideo repetere, quod in ea potissimum tendat scopus huius astutissimi in terrenis, in diuinis uero ignarissimi nebulonis. Audire oportet egregium huius belluæ iudicium in diuinis rebus, quo polleat ingenio. ait. O cohortes dæmonum & hominum, nōne uenerunt uobis prophetae ex uobis, narrantes uobis miracula, & nunciantes uobis diem uestrum? dixerunt, sumus testes apud nos. & seduxit eos uita præsens, & confessi sunt apud se quod fuerunt impij. Dæmonum genus nequissimum, in perniciem hominum uersum & intentum, inconuertibile, functum est Dei legatione. unde secundum Muhamedem dicendum est, esse bonos dæmones, & habere Respublicas & legationes, seipsos ad bonum conuertere, & præsens frui delicijs. unde & alibi dicit factos esse Mussulmanos. & interim illos omnes ignorantes sui facit, quum sine legato ex eorum genere ad eos misso nesciant se esse impios. Hæc est theologia Muhamedica. Aduertite miseri cæciq; Mussulmani.

Quum

Quum substantiæ separatae sint intellectu uiuacissimo, & præter Deum omnia comprehendente prædite, qui fieri potest ut suam ignorent conditione, ut præsentibus teneantur delicijs, ut ordinem Repub. dignum componant: quum eorum labes in totam naturam serpat. Quod improbat Iudæorum placita, iniuria id facit, quoniã nullam authoritatem contra authoritatẽ sanctam adfert. Quod autẽ ob uarias sectas ab hæreticis introductas, introduxit legem, id certo certius, proscriptos enim à sancta religione filios satanæ in consortium adsumpsit, summosq; putauit, quia illi fauebant, ideo toto opere bene credere dixit. Re-
 „ petit demum, se iussu esse ut esset primus Sarracenus, aut Mussulmanus. Vt
 cunq; capiat, mendacium est, iam demonstratum.

Sora elehraph, Mechense, 205 Aiet.

Ab ipso limine statim repetit errorem iam refutatum, quod Deus dixerit angelis ut adorarent Adamum, & dixit illi satanas, non adorabo. & dixit Deus, quid prohibuit te ut non adorares Adamũ, quum id te iusserim? dixit, ego sum melior illo: quia creasti me de igne, eum uero de luto. Dixit Deus, abscede ex eo (paradiso) & ne superbias in eo. Dixit, expectabo ad diem usq; iudicii. Sunt in his uerbis tot errata, quot periodi. Deus est mali & idololatriæ author, qui angelos iubet adorare hominem, quum tamen sibi honorem & gloria seruet. Dicit damnatum dæmonem, ob id quod hominem non adorauerit: quum ob id sit, quod Deum non honorauerit ut Deum. Dicit ex igne esse creatum, ex quo nullæ substantiæ separatae constant: essent enim more materiæ corruptibiles. Dicit demum saluos fore, quæ omnia contra illam naturam pugnant. Dicit demum, Deum deprauasse satanam: unde authorem malorum facit, & nullum. Vbi sacra scriptura posuit, eritis sicut dii: dixit, sicut angeli, quod differt. Demũ quod ait, Detecta sunt eorum uerenda: nō poterant detegi, quæ tecta nō erant, sed sacra scriptura habet, Et aperti sunt oculi cognitionis eorum, & uiderunt se esse nudos. ita semper addere uel minuere, aut immutare in sacris uoluit. Dum obijcit aniles fabulas Thamuzi, Hadi, Hudi, camelæ, Sohabi Madiani & similia, sunt somnia uetularũ Arabiæ, longe ante eum cantari à lalanibus nutritib, solita. Obiectionibus, quod esset stultus & mente captus, non potest ita satisfacere, quin uerum esse credant. Sed interim de camela oblitus eram dicere ex interpretibus, quod habebat duo miliaria longitudinis corporis. Quantum fabularũ adnectat historiæ Moſis de egressu ex Aegypto, pudet referre: ut lactaret Iudeos, diceretq; se habere quædam, quæ ipsi in sua lege non habuissent. Moſes est minatus crucem, ipsis magis à se uictis, qui nullum ius apud Pharaonem habebat. facit ut Moſes se primum credentium dicat: ita nec Abraham, nec Muhamedes fuit primus. Vitulus aureus mugiebat, Moſes coepit Aaron capillis, dicit Deum facere filios Israël errare, & tamen reuocabat ad se & iustitiam. Pisces iuxta mare ueniebant sponte ad littus die sabbati, quando colebant: & quando non colebant, non ueniebant. tamen sabbato mannam non licuisset colligere, quanto minus pisces capere & coquere. Duodecim fontes profluxisse dicit, ubi unus tantum fuit. In summa, ferè omnia sunt cõmentis mendacibus plena, quæ quia litera sacra argui possunt, relinquo.

Sorat 7. elanphal, in Medina scriptum.

Hic est principium legis, rapinarumq; & cædium præscriptum. ut nil sanctũ sit coram sectatoribus, illos animat quantum potest. Damnatos asserit, si terga semel uerterint, omnia bona esse Dei, & eius cui dare uoluerit. Hoc uero caput uocatur

uocatur Quæstus, quoniam in ciues Mechæ qui eum ob seditionem urbe pepu-
 lerant, est scriptum: omnia esse bona lucra, modo quinta pars cedat propheta.
 Hæ sunt leges propheticae. Suos seruauit Moses: ciues perdidit Muhamedes,
 spoliavit, necauit, fugauit. Christus omnia in usum & charitatem hominum ue-
 luti fratrum cõferri uoluit: alienis spolijs suos ditari uoluit Arabs propheta. Re-
 uera nil aliud quàm tyrannidem & sanguinem in hoc capite inculcat, occidit,
 captiuos ducit, conuertit, ut nullus in toto orbe tyrannus magis aptas potestati
 leges scribere potuisset. Itaq; militem & prædonem uocare Muhamedem licet,
 non prophetam. Tantum uero abest ut sit propheta, ut nil à Deo & natura alie-
 nis unquam natum sit. Eiusdem farinae est sequens Sorat, quod Conuersio-
 nis uocatur: & ideo etiam in Medina, ubi exul habitabat, scriptum. Omnes por-
 ro uult recipi, modo dent decimas, præter illos de quibus uindictam sumere uo-
 lebat, unde ostendit quæ esset eius prophetia, & in quem scopum tendat. Iubet
 demum contra naturam, ut patres fratresq; & ceteros parentes necent, si nolint
 credere. Demum docet, expendendum esse in uia, id est obsidere uias, est enim
 iustissimus prouentus. Habebat infensos Choraissios sibi affines, & quatuor aut
 quinque aggressionibus conatus est eos intercipere cū mercimonijs & camelis,
 & repulsius est. Quum antea diceret, sequimini illos qui nō poscunt à uobis præ-
 mium, & sunt directi: nunc dicit, soluite & expendite siue uelitis siue nolitis,
 quia uos estis iniqui. Vsq; adeo uerò urgebat rapinis, ut ipse diceret eos in ca-
 uernas fugituros, si possent, ne ea paterentur quæ illis imponebat, postquã uero
 egregiè torlit, uidet tamen deficere ferè omnes quos sacramento adegerat, ideo
 minatur interitum, ut temporibus Noë, Had, & Thamuz, quo illos quauis arte
 retineret, si ui nō posset, ut Dei timore conaretur. Erant uero præter Zeidum,
 Vbecharum, Humarum, & Ahimerum, rustici ferè omnes, qui partim timore,
 partim spe prædæ sequebantur. Vt autem optimo prætextu liceret illi occidere
 fratres suos, dicebat Abrahamum non pepercisse patri. at relinquere bona pa-
 trina maluit, & credere Deo, quàm aliquid in patrem moliri. Reliquit quidem
 parentem & cognationem in Chaldaea, nec unquam in naturam prætextu reli-
 gionis seuire uoluit, reliquit omnia quæ expetere iure poterat, ut Deo obedi-
 ret. At iste propheta nouè fratres tollere e medio nō est ueritus, homo in nature
 perniciem natus. Quicumq; diligentius hæc duo capita perpenderit, uidebit nō
 posse à quouis sanguinolentissimo totius orbis tyranno ad suam factionem ap-
 tiores leges poni. Nec enim est in illis quicquam sine sanguine, quum tamen
 Deum auctorem eius impietatis faciat. Quibus persimilis priscis impostoribus
 uidetur, qui deorum colloquia ob imperitiam & timorem hominum finxere,
 legesq; factioni suæ aptas dedere, quod quidem fuisset tolerabile in isto, si qui-
 dam dedisset quo iuuaretur natura, ut Solon, Lycurgus, Zamolxis, Charon-
 scripsit. Ad alia ueniendum.

Sora Ionus, id est Ionas. nonum Caput, Mechense.

Iam facta cæde in Mecha, & uindicta de hostibus sumpta, ciuibusq; necatis,
 uidetur hæc cantionē scripsisse, in ea enim manifestius aperit institutum, quàm
 ante: quod nisi compositis rebus non fecisset. Ob id composito consortio roga-
 batur, ut ederet Alcoranum: quod se facturum negat. Sed à principio capitis est
 aliquid notandum. Ista miracula libri sapientis nōne sunt hominibus admi-
 rationi, quod nos reuelauimus homini ex ipsis, & quod prenunciet hominibus
 &

» & prædicet his qui crediderunt, quoniam habent primitias ueritatis apud dominum suum. dixerunt Chaphiri, hæc est incantatio patens. quod dominus uester Deus est, qui creauit cœlos & terram in sex diebus: demum est eleuatus super thronum, ubi disponit præceptum. Nec est ullus redemptor, nisi post præceptum eius, hæc ille. Sunt ista omnia exactius perpendenda. Quod prudentiam, sapientiam, iustitiam (his enim & similibus epithetis donat Alcoranum multis in locis) dat libro in quaternionibus & libellis scripto, uidete quo iudicio id faciat, quum sint qualitates quæ non possunt esse nisi in anima, & ad actionem inde profluere. Insensilia uero, ut liber, non possunt agere, nec simpliciter, nec ex de liberatione, quibus hominibus poterat esse admirationi, quum præter legem naturæ & communem rerum conditionem omnibus etiam imperitissimis cognitam, nil describeret, aut ediderit signi. Nunquã fuit ideo admirabilis propheta, quod ex hominibus esset electus: sed, quia diuinis operibus præter ceteros homines pollebat. Admirabatur uero homines hunc, prophetã esse hominem ex se, id est sibi similem, idolorum in iuuentute cultorẽ, luxuriosum, mente sepius captum, omnium perturbatorem, sanguinarium, nullum miraculum adferentem homine Dei dignum, & in usum hominum proficiscens: ad hæc qui dicta sua perpendi à quoquam nollet, meritò sanè mirabantur. Deus enim esset crequissimus, si tales instaurandæ naturæ prophetas mitteret. Si iam homines crediderant, non fuit illis opus propheta. Verum si dicit qui credebant, qui potest fieri ut sint primitiæ ueritatis, quum iam ante eum bis mille & pluribus annis Abrahamus fuerit: Moses & filij Israël electi à Deo & probati fuerint: & fuisse Abrahamum, Mosem, Christum, et prophetas inter ueri nuncios fateatur: Hoc ergo est impudens mendacium, & contradictio. Qui unquam tibi dixere, esse incantationem manifestam, quum nil miraculi ederes: hoc à Iudæis Christo obiectum repetis, ut uidearis aliquid cum eo commune habere. Si uero miraculum ullum fecisti præsentibus quibusdam, id fuit cœlo deducere lunam. Nam cetera omnia nullo teste unquam facta sunt, præter rigatum palmæ truncum. Silura nam cœlo deduxisti, quis mortalium percepit, quum totus orbis ea caruerit, quandiu fuit in manicis tuis: fac Bugellinum uidisse: ceteri qui carebant, quomodo non senserunt, quum eclipses etiam unciales in gentium literis seruentur: quantæ erant manicæ tuæ, quæ 27. partem terræ caperent: hæc sunt nugæ, & uetularum deliramenta, ut olim magæ & ueneficæ præstigijs animos hominum ludebant, idemque atque tu pollicebantur. Ideo infamis Cyrce, Medæa, Calypso, & græcis & latinis literis ueneficæ celebres. Si te hanc ob rem magnum dicebāt Arabes, meritò quidem, quia præstigijs ludebas, quæ miracula in cœlo Deus edidit nomine populi sui, ea sunt omnium gentium literis commendata. Persæ scriptis mandarunt solis stationem sub Iosue factam, retrocessionem sub Ezechia. Græci conflagrationes inde futuras putabant, literisque mandarunt, sub morte Christi: Meminit Phlegron Romæ agens, notarunt in annalibus Chaldaei, Aegyptij uidere, in Heliopoli Dionysius & Apollophanes de ea disceptarunt. Illa sunt reuera miracula: tua uero aut nugæ, aut præstigiæ. Tu postea facis tuo more Deum loco egentem, & finitum, quum uis post dispositam materiam cœlum petiuisse, atque more hominis loco motum esse, nil planè Deo dignum toto opere tuo comprehendens. Non animaduertis te negare Deum, quum finitum facis, & loco moueri. At tu mihi obijcies, scio, scriptum esse in sacris, De-

scendam

scendam & uidebo, si iniquitatem opere cōpleuerint: & descendisse Christum nostrū de cōelo, & loca alia multa, ubi uidentur diuina eloquia motum localem tribuere Deo. Quum de Deo aut eius uirtute agimus in sacris, ita nos accōmodamus sensui & capacitati legentis, ut multas in Deo ueluti passionēs aut actiones ponere uideamur: quia effectus uidentur in his inferioribus, quales hominēs facerent affecti cōsimilibus affectibus. Ab effectu ergo, nō à motu aut agitione immobilis Dei, nos illos effectus capimus; nunquam tamen à suo cōelo deiicientes Deum. Quāuis enim ubiq; uis & eius potestas uidetur, & uestigijs se repræsentat, tamen potissimum eius maiestatem in cōelis superioribus esse asserimus. Vos uerò qui heret, id est solium uel thronū, propriū esse locum maiestatis adfirmatis, cum loco motum facitis, quum infra suū heret esse contenditis. Multum itaq; differimus, eius ubiq; potentiam agnoscimus, maiestatem uero supra omnem materiam, uos maiestatem eius cōelo in hęc inferiora cum eius uirtute deturbatam, & manuaria opera functam uultis, præterea angelorū ministeria, quoties Dei spectrum legimus repræsentatum esse, contendimus, quod gestum ueluti corporis munere uoluit Deus. Quod disponderet Deus, postq; repetiisset heret, ea quæ hic erant gerenda: id falsum est. Nam ante mundi constitutionem omnia erant diuinitati clara & præuisa, atq; ordinata: quæ tum demum in esse deduxit, quum illi uisum, & uidetur. Nil ergo disposuit creator, nam noua esset in eo uoluntas, quod illi repugnat. Sequitur: Nec est ullus redemptor nisi post præceptum eius. Hæc in Christi gratiam & redemptionem scripta sunt, quoniam per ipsum haberi remissionē peccatorum & credebatur, & uidebatur. Nam quicumq; in Christo sunt baptizati, & martyres, ita ostendunt se remissionem à Christo consequutos, ut nil tam arduū factum esset, dempta una creatione, quin illud in nomine Christi & Dei facerent, & tamen Deo patri domini nostri Iesu Christi ea omnia adscribuntur. Non pudit hanc hominis pestem, hoc Christo redemptori adimere uoluisse, quod impurissimus homo sibi adscribere ex ficta reuelatione est conatus. Dicit enim Deum, ad quem adiacetum arcus accesserat, in summo cōelo etiam supra Christum, sibi dedisse ut esset Muhamed Mustapha, id est redemptor & sanctificator. Nam saphia, est sanctum agere, unde sophi sanctus, & estephaia sanctificare, unde participium aut nomen uerbale actiuum, Mustaphai, id est sanctificator. Impie & perditte homo, tu tibi Dei titulum arripere, & Deo detrahare uoluisti, Christo homini Deoq; non concessisti. Videat æquus lector, quot sunt errata & blasphemiae in tribus aut quatuor huius legis uersibus, & sibi faciat totius operis fidem. Nam si liceret ita excutere, apparerent tot errata, quot uerba, ubi à nobis desciscere uoluit: quod de industria fecit. Nunc uellicatim quædā carpo. Et quando leguntur eis miracula nostra, dixerunt qui non sperant occursum nostrum, Ede Alcoranum ne sine illo (simus) aut muta ipsum. Dic, non licet mihi ut mutem illud de arbitrio animæ meæ, quoniam non sequor nisi quod reuelatū est mihi, quia timeo Dominum si offendā eum. Vocat, ut toto opere, miracula Dei & nature, sua: quod est impium, & participare cum Deo. Indefinitè præterea omnia facta Dei sine mutata persona, aut mutato genere loquendi enunciat, postquā de se dixit. Verū illud est uulgare, & in singulis uersibus Alcorani. Tacitè quidē, quod non potest negare, fatetur esse multa mendacia, & sacris cōtraria, impiaq; uerum ne uideretur somnia mutare, dicit sibi prohibitum esse, ut in eo quicquā mutet. Si in Alcorano nil est mutandum, quī sit ut stultus imperitusq; sit Deus.

Muhamed uero sit sapiens. Nā si authore Deo lex eius est reuelata, sexcentisq; locis pugnat cum diuina, quā sit ut Deus nō sit falsus, nequā, mendax: aut Muhamedes perfidus, impius, impostor. Itaq; falsum agnoscit, uerū timore perdendæ potentiæ nō uult mutare, ea est ratio reuelationis, hic scopus legis, si edidisset, poterat uel à minimis argui, quum in singulis Aiet sibi contrarius esset. Dic, nunquid ex similitudinibus & participibus uestris aliquid diriget uos ad ueritatem? Dic, Deus dirigit ad ueritatem. An qui dirigit ad ueritatem, nōne dignior est ut debeat esse dux, an qui non dirigit nisi ut dirigatur, & quid uobis est, ut ita iudicetis? & non sequuntur multi eorum nisi opinionem. Sed opinio nō detrahet quicquam ueritati, quoniam Deus est sapiens in eo quod faciunt. Et ne fiat, ut hoc Alcoranum sit effectum sine Deo, Sed determinat id quod in manibus ante erat, & distinguit librum in quo non est natus à domino sæculorum. Nunquid dicunt, confinxit illud? Dic, uenite cum capite huic simili, & inuocate quem poteritis præter Deum, si uos estis ueraces, equidem falsum dixerunt quod non cōprehenderunt cum scientia. & nequaquam uenit ad eos interpretatio eius.

Hoc in loco dum fingit se in Mechenses dicere, insurgit in eos etiā quos in numeris in locis probauit. Vult enim auertere stolidam plebeculam, ut relicto sanctarum legum præscripto illum sequerentur. Probatū iam erat multis miraculis, esse ex Deo quod præcesserat, ideo dicit directionē esse Dei, ut illa caruisse uideatur qui ante eum fuere, quos sanè poterat, si uoluisset, sequi: sed maluit negare Deum, & sequi concupiscentiam. Deus certe ille est qui ad ueritatem dirigit, uerū instrumento hominū utitur, & maiora dona uni quā alteri tribuit, unde nec sunt falsi quos antè misit, quibus omnibus quia contrauenis, mendax sis oportet. Qui sunt illi qui nō nisi opinionem sequuntur? neutra lex certè: quia utraq; ponit Deum, sed altera magis explicat. Antequam Messias in carne uenisset, mysterium trinitatis uulgo nō innotuerat, nisi sapientibus tantum. postq; uero Christus aduenit, ea patuerunt mysteria, sine quibus mundus nec constitui nec instaurari potest: multoq; minus seruari. Itaque non sunt ista opinionis, sed tua, eaq; falsissima. Nam quid magis opinionis obnoxium, aut à ueritate alienū, quā eum esse prophetā, qui perniciem naturæ attulerit, qui nulla signa fecerit, qui bonis omnibus contradixit, qui nūc cōmune nisi cum heresibus & damnatis opinionibus (præterquā à nostris) habeat, qui sanguinem omnium sitiat, in fortunas inuolet, ciues proprios fratresq; necet. Ad hæc, quum Deus dederit ante illum omnes prophetas, quibus natura deprauata dirigi & illuminari potest, quā fieri potest, ut hunc prophetam post omnium summū Iesum Christum reducere dederit, qui ex lege scripta & gratiæ ad naturalem & corruptā homines reduceret: nōne planè delira esset prouidentia, quæ tantas operas ad informandum hominem suscepisset, & maximum prophetarum, quoq; maior nō potest dari, misisset, demū eò reuocatura omnia unde eduxerat? Videte quā sint ista absurda, opinionisq; plena. Audiuerat opinionibus trudi in falsis religionibus, ideo dixit, uerum esse opinionibus simile, ut opinionem illi præferrent miserī, & in rebus diuinis cæci homines, quibus suadente dæmone falsum est uero ut plurimum acceptius. Porro quum multi obijcerēt illi esse fictionem Alcoranum, ut uidebatur, & erat, dicit sine Deo non posse fingi quicquam simile. Cui sententiæ subscriberem, nisi impietatem Deo impingere uererer. Si enim omnes extremitates rerū Deo attribuerentur, proculdubio author uideretur Alcorani. Quemadmodum autem quum summam ueritatem dicimus, Deo

Deo referimus: ita hic summum mendacium & ineptias, quæ cum nullo genere disciplinarum cōueniunt, summo eius authori referre debemus. qui cū Deus esse non possit, sit dæmonum omnium deterrimus oportet. Et quia hoc figmentum dicebant non esse legem Abrahami, nec Moïsis, nec Christi, quum omnibus illis contraveniret, excogitauit hoc (quod ante attuli) esse distinctionem & cōfirmationem inter ea quæ in manibus erant, id est nouum & uetus Testamentum, ut semper aliquid elusionis reperiret. Quum uero fieri potest, ut sit inter duo extrema medium, quod ab utriusque finibus egreditur: fieri non potest. Melius itaque dicebat, si contradictionem contra utrumq; Testamentum uocabat: quum sexcentis locis in scopū utriusq; legis peccet. Sed pergo ad alia, iam satisfeci neganti in Christo diuinitatem, & Deo filium esse, quod hic & alibi trecenties in Alcorano repetit. Quum uero urgeretur fateri leges alias esse bonas, & à Deo profectas, tunc dicebat: Habeo mihi laborem meum, uos uobis habetis laborem uestrum. Innocens sum ab his quæ facitis, uos ab his quæ facio. Hoc facit, omni in potestate retinendorum gratia. Impium facit Moïsem, quum dicit orasse Deum contra Pharaonem, quem conuertere studebat, ut saltem populum relinqueret, quem ducturus uenerat. Quamuis enim Deus indurauerat cor Pharaonis, id est in puris naturalibus opinioneq; deprauatis cupiditatibus reliquerat, tamen eius Apostolus nunquam debet committere, ut pro homine perdendo interpellaret Deum, esset enim contra eius maiestatem. Quod uocat populum longe, longe differt populus ille Niniuenſis, ad quem missus est à regione, in qua natus est Ionas, erat enim Syrius, à Phœnicia. Niniue uero est in Assyria. Sed ignorasse illud, nihil est. Quum dicit Muhamed, Nōne coges homines quousq; credant, & non est positum in potestate hominis, ut credat nisi cum imperio Dei: Impius & nefarius est, qui uis, caedibus, spoliationibus, captiuitatibus, & sanguine compulerit, quum Deus nondum dedisset ut crederent, etiam si lex fuisset bona. Itaq; religio gladio non erat introducenda, quum Deus nondum uellet eos credere: qui potest facere, ut omnes populi conueniant. Sed hoc in loco erat sanguine ciuium exatiatus, dederatq; locum uindictæ duobus præcedentibus capitibus. Furor sanguine satur, minus sæuit.

Sora Hud, 10. Mechenſe.

Reperendo creationem in sex diebus factam, statim ut à Moïse differret, admissit erratū, ubi enim habet Moïses, Et spiritus Domini ferebatur super aquas: posuit, Et erat hers, id est thronus eius super aquas. Quamuis maxima uis diuina in natura aquæ uideatur, & tam magna, ut uideantur inde omnia nasci, tamen uera diuinitatis sedes nūquam fuit adnexa elemento corruptibili. summa potentia Dei, per sapientiam omnia creans, in spiritu suo tanquam Dei digito, omnia efficit, maximas suæ potentiae uires in aquis ostendēs. Nec satis habuit erratum admisisse in mutatione, sed & adiunxit aliud, ideo Deum posuisse thronum super aquas, ut probaret quis inter nos esset melioris operationis. Facit euentem loco deum, & uicinitate, ut scelera & facta nostra cognoscat: quum tamen cœlum & terram impleat, replens omnia & illocabilis, priuatiusq; tantum cognoscendus. Agnoscit paulopost, quomodo potentiam coegerit ex rusticis & plebeijs, qui causa prædæ se coniunxerant: & tamen illi quamuis imperiti, ridebant eius nugas, unde illis ignis minatur supplicium. Addit paulo post, suum more, historiam Noachi, quod unus filiorum eius noluerit sequi patrem, & petiuit montem, perieritq; quod ideo falsum dicendum, quia in sacris non est. To-

tū deinde caput implet fabulosis illis prophetis, Hudo, Thamudo, Hado, quos ueris admiscet, Abrahamo, Noacho, Mosi, ut terriculamentis rusticos ad se traheret atq; in sua uerba iurare cogeret. Hac strophā toto Alcorano utitur, ut quos multos numerauerit à Deo missos, crederent etiam illum esse prophetam, ut si quis inferret, gladius ille est acutus, & iste, & alter, ergo & ascia. Cætera sunt repetitiones solitæ.

Sora Ioseph, 11. Mechense.

Verius hanc Iosephi historiam tractat, quàm ullam aliam ex tota sacra scriptura: sed tamen multis admodum cōmentitijs fabulis replet, quomodo ab eo fugiente hera lacinia partem abstulerit, & hero monstrauerit: ut foemina uicina dederint sententiā, si esset pars anterior, tūc aggressor uideretur: si ipsa uoluisset uim inferre pudicitie Iosephi, esse partem posteriorem, uisa est pars posterior. & tamen fuit in carcere 30 annis, ut ait, quum pro eo esset iudicatum. & quomodo mulieres deperibant illum, ob formam, sibiq; lacerabant manus. Cæterum triginta annos illos carceris, ab ætate capit, qua ad Pharaonem ductus est. fuit enim in carcere 13 annos tantum. Recitatis uero fratrum eius peregrinationibus, dicit Iosephum dedisse illis uirgam quam ponerent super faciem patris, ut uideret. Paucis dicam, ferè singulis periodis aliquid affingit de suo, ut possit dici *uys*. Illa refutabuntur sacris.

12. cap. Raad, Mechense.

Nil aliud hic adfert, quàm repetitionem centies dictorum, miraculaq; nature proponit in mediū, ut adimat Christo Deo diuinitatis gloriā. ideo frequētissime interrogat, Quid creauerūt quos posuistis participes? Si mihi cōcedit, Dei potētiam sine sapientia & uoluntate potuisse creare mundum, iam cum eo non discepto, qui ignorationem in Deo ponat, quum in homine sit ridicula. Si autem mihi concedit, Deum solum, sua miracula facere, proprio nomine, sine ullius maioris inuocatione, necessariò Deum fatebitur Christū, qui proprio nomine omnia miracula edidit. Quū querit quid creauit, nonne proprio nomine uā creaturā ex corrupta facere, est planè par aut creatione maius: suscitauit Christus (comite semper patre & spiritu sancto) mortuos, oēs proprio nomine, quod in toto Alcorano meritò æquiparas creationi. Sed iā frequētior in his sū, quod me impietas hominis facere cogit. Sibi uero, ut in toto opere & singulis uersibus potissimum legem ponit, dicit sibi ideo plures licere habere cōiuges, quod prophete habuerint, quasi habuerint gregē uelut Muhamedes, & tanq; Christus habuerit.

15. Abraham Mechense.

Hic satisfacit obijcientibus Iudeis. Si esset aiebant Messias eorum, & ad eos directus propheta cū lege Abrahami, quare lingua sancta non scribat. Dicit se nō esse missum, nisi in lingua populi sui. At replicabant, non esse nisi hominem uitiosum, miraculis carentē. adferret saltem signum, uel rationem, omnia cum Deo eludebat, dicens, dare suam gratiam Deum cui uellet. Quum illos qui audiebant, iam peruertisset, atq; adeò deploratos & obcæcatos dixisset: illi dicebant, nil ergo refert, nam si Deus introduceret nos, crederemus: subiungit sanctæ colloquium, ut eos reuocet. Et dixit satan, postquam Domini præceptum transactum est, quoniam Deus promisit uobis promissionem ueram, promissi uobis ut deprauarem uos. Nec est mihi super uos potestas, nisi quod uocaui uos, & respondistis mihi, ne ergo arguatis me, sed uosipsum redarguite. nec sum admonitor uester, nec uos estis hortatores mei: ego blasphemus sum factus, in eo quod me constituistis simile iam antea, quoniam iniqui habēt magnū supplicium.

Sibi

Sibi contradicit, quum alibi dicat homines esse in potestate dæmonis, nunc nihil habere dicit potestatis in eos: quod est falsissimum. Nam quotquot homines sunt extra Dei unius & eius sapientiæ cognitionem, sunt in potestate satanæ. Sed meritò authorē hic adducit, in cuius erat ditione, sibi imputare debent homines, non tamen sine culpa dæmonis. Facit dæmonem resipiscientem, & hominibus meliorem, qui se blasphemum & impiū agnoscat, homines negent & ignorent. Sed quas adnectat fabulas historiæ Abrahami, audire est opere preteritum. Et quando dixit Abraham, domine fac hanc regionem fidelem, & protege me & filios ne adoremus idola domine, quoniam perdiderunt multos homines, & qui me secutus fuerit, ipse erit à me: & qui restiterit mihi, tu es miser. Domine noster ego habitauī, habitare cō feci generationem meā iuxta flumen sine semine, apud domum maledictam: Domine noster, ut offerant preces, fac ergo propitiationem hominum secundum desiderium eorum, & dita eos fructibus, si forte ipsi te laudent, &c. Nā istarum rerum planè in sacris habetur, sed contraria multa istis sunt. Primum ex uocatione electus & segregatus à Deo Abrahamus est, non ex propria sponte Deo credidit, ut hic dicit. Quod addit, Qui me secutus fuerit, est de meis: id affingit sacris, ut à simili sacrarum literarum imperiti, putent cohortes secutas fuisse Abrahamū, & ideo æquo animo sequantur Muhamedem. Quod dicit, quum ad fidem accederet Abrahamus, habitauisse ad flumen sterile, iuxta templum interdictum in Mecha: id est falsissimū, quum Mecha sit in Arabia foelici, Orchoa autem (unde in Mesopotamiam processit, & inde in Syriam & Aegyptū) abest ab eo loco plusquam quingentis passuum milibus, nec à discessu regionis usquam motus est à Syria, ubi inter Chananeos egit semper, nisi fame compellente, quæ Aegyptum petere coëgit hominem. Falsa itaq; est basis tuæ legis Muhamedes, quam in Abrahamum ideo referre uis, quod adorauerit in execrata basilica. Qui enim fieri posset, si sanctā religionem illic tradidisset, ut tibi tantopere in euerenda falsa religione laborandū fuerit? Si tibi maiores fuissent fideles, ut ais, & scribunt tui euangelistæ Hassiar, qui sit ut pater tuus fidelis, & propheta pater tam infelix fuerit, ut ex 12. liberis unicum uera religione imbutum habuerit, ceteros autem ita infensos pietati, ut à propheta præter unum & alterū fuerint trucidati? Vsq; adeo somnijs impostoris & amentia erant alienati ab eo, ut authores exilij eius fuerint, gratissimūq; habuerint longissimè domo abesse eum qui generi dedecus & probum, religioni labem, patriæ euerisionem adferret, fuisset ex ea fidelis progenie saltem unus aut alter superstes, uera imbutus persuasione: nec opus fuisset dare libertatem Zeidō seruo, ut primus Mussulman fieret: nec iniuria illa dominis inferenda fuisset, ut seruorum eorum à dominis defectione & fuga turbaretur credentium numerus. At mihi allegabis, milites parū probos à Davide regni causa collectos. Non euertebat remp. atq; tu. personam seruabat, de uita erat sollicitus, rex à propheta sacerdoteq; reip. principe erat diuino oraculo electus & unctus, tyrannus illius uitæ insidiabatur: quid ergo simile est? Fuit ergo Muhamedes nil aliud quàm impostor, ruditate hominum ad credulitatem abutens, quum maiorum eius nullus nisi idololatra fuerit, quod ut iam notauī, fatentur Chronographi Cahidarū, ipsum constructiorem templi maledicti fuisset scribentes: in quo non poterat orare Abrahamus, quū nondum esset constructa sacra ædes. Ecce ut se prodit mendaciū, & semper sui simile est. ô miseros homines, fūco tenebrisq; sepultos: nōne tandem recepto uisū aduertetis, uobis

impositum esse?

Elhageiat. 14. Mechenſe.

- » Nunquam destruximus ullam urbem, quin haberet librum intellectum: nec
 » anticipabit populus terminum suum, nec prorogabit. Dixerunt, Heus tu super
 » quem uenit memoria, tu es à dæmone agitatus, cur non ostendis nobis angelū,
 » si uera dicis. Nullam esse ciuitatem dicit, quin habeat suam legem & memo-
 riam: ergo frustra suam memoriam obtrudebat iam habentibus, uocat enim Al-
 coranum dilzicri, id est memoria præditum, hoc est recordatione rerum creatu-
 rum plenum. Id uero falsissimū est, omnes habere iustam cognitionem legis na-
 turæ. Nam quidam ita deprauati sunt, ut in illius præscripta quamuis contra
 scientiam insurgant, ut sunt Anthropophagi, Canibales, & quotquot populi na-
 turæ ruinam moluntur, ut Muhamedes, qui promiscuos cum brutis concubitus
 initionesq; probat, præposteramq; libidinē suis suasit. Non habent ergo omnes
 ciuitates uel populi librum, ut solet capere, habent enim omnes quoad cognitio-
 nem tantum, ad emendationem uero pauci, illiq; soli & optimi Christiani. Opti-
 mos dico, quoniam non omnis qui nomen dedit Christo, statim est Christianus.
 Soli itaq; spiritu diuino per Christū donati, habent legem, qua cognoscunt
 peccata, & fugiunt, cæteri mortales norunt tantum. Quod ais, nullos populos
 aut ciuitates sibi accelerare aut remorari infortunia & periodos: tollis omnino
 arbitrium liberum in hominibus, nec quicquam magis est Resp. hominū quam
 grex bouum, aut ouium. frustra sunt leges, emendationes, consilia, si nil in hac ui-
 ta proficiunt humani conatus. Factum inde est, ut qui sunt inter huius legis se-
 ctatores præcipua sanctitate, & in secundo loco post brutales, illi adueniente plu-
 uia, grandine, aut aëris iniuria loco non mouentur, sed dicunt esse fatum, esseq;
 patiendum illud, quia Deus misit. Si nil arbitrii habemus, eamus, more brutorū
 in uoluptates & scelera ruamus, nec enim possumus aliter facere. Vide quò reci-
 dit hoc placitum. Congregatio multorum hominum est longe præstantior uno
 aut altero, itaq; potest occurrere malis, & quouis remedio prorogare seipsam. At
 non omnes norunt quò ista tendant. Rebus in Mecha mutatis, uolebat his uer-
 bis superstitum demulcere animos: id à se non esse, nil arbitrii eius peccasse: sed
 Deum ita misisse finem rebus, ut nemo possit fugere, quod est uerum, quarenu-
 rem consideras: falsum uero, quod ad tempus, prædestinat quidem omnia Deus
 inclinatione, non necessitate: necessitate, nō tempore. & si omnibus circumstan-
 tijs hoc faceret, tu quis es o homo, qui respondeas Deo? Nunquam certe Deus
 immittit necessitatem mali, alioqui malus esset: sed aliquando quæ uidentur ma-
 la, alicui immittit, quum scilicet ex euentu illo magnum quoddam bonum sequi-
 tur. Immeritò igitur tollis humanæ prudentiæ locū Muhamedes, sceleris tegeri
 di gratia. Quod te à dæmone correptum dicebant, non mentiebantur, et cepit
 di apud Hædegian uxorem morbi fontici gratia, finxisti te prophetam, et cepit
 te inuitum torquere satanas, quum omnia te alloqui & uocare cerneret: quod
 quū multis alijs locis patet, tum maxime ultima sora Alcorani, in qua te defen-
 dis cū Deo à uisnass, id est à perturbatione mentis à dæmone immissa. Ideo non
 est mirum, tam male connexa ista mendacia esse, quum duo periti authores ea
 excogitauerint: homo mente perturbatus, & dæmon eum inhabitans. Verum
 » quomodo audes perditæ nebulo, dicere euauisse leges antiquorū? Iam, inquit,
 » euauit lex antiquorum, seu primorum. Qui potest fieri ut euauuerit lex, cuius
 cultores erant toto in orbe frequentissimi: Iudeis & Christianis erat præter pau-
 cos idololatrias occupatus mundus, quum pestis à te in eum profluxit, illorum
 ergo

ergo lex non poterat perijſſe. Fac eſſe pauciſſimos, qui cuiuſcunq; legis præſcripto pereant. quamdiu illi ſunt, lex uiget. Si uero etiam cultor defuerit, an nō putas propterea eſſe leges, quum à diuina authoritate æterna & immutabili pen-deant: durante uero principe, & cuiuſcunq; reip. baſi, leges etiam ſunt paratæ ut obſeruentur. Quum itaq; leges bonæ quæ ante te ſunt editæ & promulgatæ, ſint ab æterno authore Deo, unus apex (ut ait Chriſtus) ex illis non poteſt pe-rire, donec impleantur. falſo itaq; perijſſe dixiſti. Mitto repetitionē idololatriæ, cuius authorem facit Deū, & dæmonis creationem ex igne, & fabulas hitorijs ſacris admixtas, ne tam frequenter repetere eadem cogar, & diutius immorari. Ante notaui lapides marmoreos, unde eſt titulus huic foræ, quibus Deus pluuit ſuper Gomorram & cæteras urbes ſubmerſas.

Sora Nachal. 15.

Solitas audite blaſphemias, falſus eſt iam innumeris in locis, fuiſſe & Deo le-ges ante eum datas, & tamen ait nunc eſſe patronum eorum diabolum, qui fieri poteſt, ut ſub lege Dei ſit eius aduerſarius ſatanas patronus: Iudæis quidem eſt dæmon pro patrono, à quo tempore repulere & occidere Chriſtum, innumeris locis illis promiſſum, ob cuius mortem duabus Romanorū aggreſſionibus ſunt conſecta ſexageſies centena hominum milia, paulo poſt mortem Chriſti. Quū uero uellent authore Iuliano apoſtata imperatore inſtaurare templū Elmihrab, id eſt ſanctum, ſeu Hieroſolymitanum, diuinitus ex fundamentorum loco ob-orto ſiſmo ignei flammarum globi ædificatores abſumpſere, ſemel & iterum, donec deſtiterunt. Iſta ſunt à prophanis authoribus, & à nobis alienis ſcriptæ: non finximus. Vnde unam Jeſu Chriſti religionem eſſe ueram certum eſt, in quam non habet patrociniū ſatanas, ſed in impium mendacem Muhame-dem. Puto uos meminiſſe, quod antè duobus in locis prohibuerit uinum, non quidem, ut putabam, propter uinum, ſed propter ebrietatis uitium. Nunc uide-re licet, pœnitentia ductum laudare & probare ebrietatem. Egregia lex, uetat ſerre gladium, hominem interficere permittit & iubet: quum tamen ſit ueri le-giſlatoris intentio, non res ipſas tantum prohibere, ſed potiſſimum quod illa-rum inſtrumento uitium committi poteſt. Ait: Et de fructibus palmarum, & de racemis conceſſit ut capiat ſis ex illis ebrietatem, & opes bonas, in hoc eſt mi-raculum, &c. Vīno nullo alio abundat India, quā palmeo, quod uehemen-ter inebriat, ut eſt pyrorum, pomorum, ſorborum uinum, etiam zythum, o-mnia enim illa cerebrum largius pota tentant, quod probat Muhamed. Quum à ſeſtatoribus eſſet adactus ut aliquod mutaret, id quidem coactus fecit, ne de-ſciſcerent omnes. & ait: Et quando mutauimus miraculum loco miraculi, & Deus eſt ſapientior in eo quod miſit: dixerunt, Certe tu fingis iſta. Sed mul-ti eorum non intelligunt. Dic, miſit illud Spiritus ſanctus à Domino tuo, ut confirmetur illi qui credidere, in que annunciationem & directionem Muſ-ſulmanis. & ideo intelligo, quoniam dicent, reuera docet eum homo ling-uam in qua conueniunt uulgarem, & iſta eſt Arabica clara. Dum ſatis-facere obiectionibus tentat, ſe prodit. Nil erat opus mutatione, ſi diuinitus accepſſet, & tamen mutauit: unde in Spiritum ſanctum retulit, quaſi faci-lius mutet. dicit non intelligere illos qui obijciunt, quoties ſatisfacere non po-teſt. Quod fingeret, lippis & ronſoribus erat notum, nam & ruſtici id obijcie-bant. Quomodo potuit confirmare credentes, quum omnibus contradixe-rat: De illis qui docebant lingua uulgari, certum eſt: de ſpatarijs enim illis au-thores

thores cōmentorum meminere. quod itaq; lingua uulgari excipiebat ex sacris Arabice exponebat. Quid hoc in loco sibi uelut uerbum agem; nō satis capio. Quidam putant latinam, alij persicam linguam intelligi, illa erat diuersa ab Arabica, quæcunq; esset. Nam hæc arabica qua usus est Muhamedes, planè uulgariis est, & sine ulla arte grammatices, qualis obseruatur à doctis scriptoribus, qui disciplinas humanas tractant. Nam nullis canonibus, nec rationis nec eloquentiæ, uoluit adstringi Muhamedes: quum tamen ideo asserant eloquentissimum, quod rythmicè penè scripserit, idq; tamen etiam sine ullis legibus. Nam periculum ducentarum syllabarū quadrare faciet *ḡmoloḡḡwris* cum breuissimis. ut paucis comprehendam, in omnibus exlex haberi uoluit: ut incōstantia in omnibus laborabat. Hoc in cap. prohibet res quatuor, morticinium, carnem porci, sanguinem, & idolothyum: quum antè decem aut duodecim uetuisset. Dum paulo post, hanc legem uocat legem Abrahami, quàm falso id affirmat, uisum est.

Sora filij Israēl, 16. Mechense.

Ab ipso exordio ineptam illam uisionem, & Borachi equitationem proponit, atq; Deum pernoctasse cum seruo suo. Tot uero profundū ineptias, & in Deum blasphemias, & in rebus ignorantia interpretes, ut nulla patientia possent audire. Cœlis separati sunt homines sancti, animalia omnis generis toto mundo maiora sunt in cœlis, portæ sunt in cœlis ex materia tactili, Deus est finitus, nomen Muhamedis est scriptum in omnibus locis cum nomine Dei, angeli omnes & prophetae adorant Muhamedem, sancti item & beati, scelerū lernam precantur, ut oret pro se apud Deum, tanquam beati quibusdam egeant in cœlis, inde refert magna priuilegia, quæ omnia antè notauī. Non est tamen ausus quamuis altius cœlum conscenderit, non fateri Christum se maiorem, orauitq; illum ut rogaret pro se Deum, hæ sunt ineptiæ. Iam si ex interpretibus accedant gradus inter cœlos, quis nō cachinnis crepet, si illa audiat? digna omnia sunt auditoribus, & credentibus. At fortassis uellent me arguere Muhamedici, quod dixerim factionibus Iudæorū (dum creditur esse Messias, aut qui illos reduceret in Hierusalem) Muhamedem collegisse robur, & ferociam sumpsisse. Audiant huius loci sensum, quem imperiti legunt & admirantur: capiunt, negligunt, respondentq; docti. Ait: Dedimus Mosi librum, & posuimus in directionem filiis Israēl, nisi sumatis præter me patronum. Generationes eorum quos tulimus cum Noacho seruo glorioso, & narrauimus filiis Israēl in libro, ut corrumpentur in terra, bis exaltarentur exaltatione magna. & cum aduenerint hæ promissiones, misimus ad eos seruos nostros crudelissimos, & uestigabunt recessus habitationum, & erit promissio facta impletaq;. Demum reddemus uobis uicem super illos. Dotabimus uos cum pecunijs & filijs, & faciemus uos magnam multitudinē. Si benefacitis, uobis ipsis benefacitis, et ingrediemini templum, quem admodū ipsum ingressi sunt prima uice, & perdetis eos qui se extollunt perditione. Fortasse dominus uester miserebitur uestri, & fortè promissio uestra est promissio nostra: & ponemus gehennam impijs in obicē. Quia hoc Alcoranum dirigit populis præfectos. Et si sententia illa satis prodit authorē, quem sim illam propheticam non omnibus peruiam, paulo latius explicandā iudico. Dicit in lege Mosi scriptum fuisse, ut bis Iudæi dispergerentur (intelligit enim illud per tupsidune, id est corrumpentur) & bis congregarentur: Iudæi non nunquam legi, aut me uidisse memini. Sed hoc facile erant concessuri Iudæi non uo Messiae, modo præbuisset se uirum in restituēdis potius quàm in spoliandis. Habue-

Habuerunt quidem plures captiuitates, multas sub iudicib. & unam sub Saule, & sub Græcorum imperio: uerum duas celebriores, captiuitatem Nebucadne-
zar, & Titi. uolebat ergo polliceri rerum nouarum auēdis, & quorum ingenia
procliuia nosset ad factiones, ut si se sequi uellent, omniq; genere crudelitatis in-
passim obuios facerent, ipsis ducem non defuturum. penetralibus enim aliena-
rum domorum reclusis, omnia prædæ futura. si in hac re uelint sequi ducem, &
bene facere, id est uiriliter pugnare prædariq; id sibi ipsis comparaturos, ut ma-
gnis opibus & copia liberorum præditi forent. Egregium uero titulum sibi as-
sumpsit iste, propheta dictus à seipso, uehementi crudelitate præditus, ut elo-
gio captaret illos quos alloquebatur. Nullum enim sunt unquam habituri du-
cem præter Antichristū, qui more Muhamedis coniungat opes & scelera om-
niū generū sub autoritate & diuinitatis prætextu. Talis fuit uterq; Barcoziba,
& dux futurus in mari, dictus alter Moses in Creta. Talis fuit Muhamedes. Erat
etiā paulo ante istos annos qui sollicitabat Christianos ad Iudaismū, uocariq; uo-
lebat rex Thaborius, qui cū rogaret quid de Messia sentiret, respondebat ambi-
gue ~~non~~ fortasse uidebis, de se more hebraico asserēs. Intellexi scelestū homi-
nē à Carolo Austriaco huius nominis quinto Imperatore flammis adiudicatū,
quod in Hispania multos à uarijs persuasionibus nō alienos, ad Iudaismū trahe-
re uellet. Muhamedes ita hoc loco etiā dubio uerbo captabat: Fortassis, inquit,
promissio uestra est promissio nostra, fortassis miserebitur uestri Deus, & redu-
cet uos ad uestra sacra, ut olim. His ambiguis responsis miserā gentē decennio
lulit, donec ineptiā à Bensalone sunt cæteris patefacta, sensimq; deficere cœpe-
runt, ita ut de nulla re tā frequenter agat, quā de perfidia deficientiū Iudæorū.

Non est huius prophetae titulus nobis negligendus, quum probauerit in se
id nominis, honorisq; loco posuerit, quo impios scelestos nefariosq; tyrannos
donare solemus, & tamen (si dijs placet) est propheta, qui hanc diuinam uirtutē,
non in reip. suæ aduersarios, non in sacrorum conseruationem, non in parentū
curam, sed in eadem propinquorum, sacrorum euerfionem, rerumq; omnium
perturbationē cōuertit. Potuissent eo duce ampla rerū dominia ciues consequi,
illeq; magnis muneribus fungi, si integra ualeitudine fuisset. uerū quū & animi
& corporis morbo laboraret, suspitione præstigiōrū notaretur, suorū meditare
tur ciuium ruina, nullus sine religionis figmento illi parēre uoluisset. ex his sa-
tis innotuit. Non satis autē habuit fauisse Iudæis, nisi illis gratificando insectare
tur Christianos, & in Christū blasphemaret. Dicit Deū non habere angelos foe-
minas, est certū. Nō esse duos deos: etiā cōstanter hoc affirmamus, et credimus.
Ergo Christus non est Deus: nō sequitur. Deus non generat nostro more, ergo
nō generat: impossibile est ab æterno non generare filiū, id est uerbū & sapien-
tiā: nec ob id sunt duo dii, quod tota diuinitas in patre, tota in filio est, tota in spī
ritu sancto. Nam ut exemplū crebro imperitis rerū diuinarū repetā, rei cuiusli-
bet conceptio (uerbi gratia, ædis construendæ) est tota in mente, & tota eadēq;
in uerbo & explicatione, & tota eadēq; in ædificio: & tamen nō sunt tres ædifi-
cationes, sed unū ædificium. Ita Deus potentissimus sciat oportet agenda, & ue-
lit, anteq; quicquam sua immensa potentia creet, & nisi perpetuo generaret fi-
liū, quemadmodum quælibet res suam durationem seu partum, nil quicquam in
mundo esset, nulla forma materiæ adnecsi posset, nisi potentia ligaret formas
materiæ, sapientia propriæ figuræ aptaret, uoluntate in esse diutissime conserua-
ret. Sed illa non capiebat sanguinarius nebulosus, qui nil Dei nisi uerbo, uentre,
&

& pudendis gloriâq; probabat. Iudæis petentibus miracula, dicit ideo Deum si
 li non cōcessisse miracula, quod quādo misit, sub prætenu falsi repulerunt. Egre
 gia elusio, & solita strophæ. An propterea si qui nō credidere Mosi, prima facie
 antequā notum esset an à Deo uenisset, nemo illi credidit: sexcenta hominū mi
 lia cum familijs suis tandem credidere, quibus pacatissimam remp. composuit,
 tradiditq;. Si Iudæi Christo homini Deo non obediuerunt, an propterea nulla
 gens Christiana fuit: intra centesimum annum à morte eius, sine ulla ui & san
 guine, nisi martyrum, Christus est receptus. Si ergo adferebas miracula, nō o
 pus fuisset tuos ciues & fratres occidere, spoliare, fugare. Si non statim, tandem
 uicisses ut ceteri. Hoc tamen quod dat accipio, quum fatetur se non habuisse mi
 racula. Ergo arbores cacationis, & luna scissa, &c. miracula, fabulæ sunt & som
 nia. Quum multas nugas attulit, ut toto opere, dicit: Si omnes daemones & ho
 mines uellent componere simile Alcoranum non possent. quod ideo credo &
 concedo homini, quoniam extra rationem, methodum, & ullam aliam quam
 battologiæ repetitionem, impossibile rationalibus animalibus uidetur, ut simile
 componant. Nam si esset secundum Deum & naturæ ordinem, disciplinarūq;
 methodū, esset aliqua ars imitandi, ut in cæteris scientijs uidemus. hic uero nec
 ordo, nec lux, nec ullum rationis maius uestigium, quā si uetula crebro de cœ
 lo & terra, homine, naue, boue, lacte, fructu, cibo, iumentis crebro mentionem
 ingereret, & Dei creatoris (cuius uocabulum ne idololatræ quidem ignorant)
 adiungeret ubiq; nomen, qua in re cōsyderanda nullus rusticus non est legis
 lator huic superior. Itaque ab eo qui meritō nomen hominis ferat, nil simile
 cōponi posse asserit. Sed audite hominis egregiam doctrinam. Te interroga
 bunt, inquit, de spiritu, dic, spiritus est de præcepto creatoris domini, & non ha
 betis de scientia nisi parū. Digna doctore definitio, ut si quis roget, quid est gla
 dius: doctor respondeat, est quod imperauit fieri ille qui eget. à definitione Mu
 hamedis, spiritus est canis, lapis est spiritus. quoniam omnia sunt de præcepto
 creatoris. Quanto melius distinxisset primum, Dei spiritus est eius in inferiori
 bus efficacia, in quo omnia seruantur & consistunt: naturæ uero, qua uegetan
 tur cuncta, creatoris imperio. Nam si quid dicere esset opere præceptum quotidie
 natione prophete, dicerem eum adnectere Deum materiæ, & seipsum puto à nullo
 creare. Non hic locus tantum est, sunt omnia similia, unde reuera puto à nullo
 alio melius quā à seipso confutari Muhamedem. Corporeos uero angelos, &
 uulneribus mortiq; obnoxios facit, quum ait: Dixerunt, misit Deus apostolum
 hominem. Dic, si angeli in terra permanerent tuti, mitteremus quoq; coelitus
 angelos apostolos. Egregium hominis iudiciū. Substantiæ corporis exper
 tes, nisi quatenus prestigiosum corpus aëreum capiunt, sunt iniurijs hominum
 obnoxia. ô bonum legislatorem, & naturæ, cum qua familiariter uersabatur, be
 neperitum, rusticum planè, qui esse spiritus uiolabiles credat: aut si non credit,
 falsò scribat. Quum tributa illi dare non satis ampla uiderentur, seq; excusa
 rent ob paupertatem Iudæi, dicit: Si possideretis thesauros misericordiæ domi
 ni mei, tunc etiam conseruaretis timore expensarum, quia homo est avarus.

Cæterum, quod dicit Deum Mosi nouem miracula dedisse, 10. exhibuit ante
 Pharaonem, & innumera alia.

Sora Elchahaph, id est spelunca. 17. Mechense.
 Quamuis toto isto capite contra diuinitatem Christi, ut nunquam non, in
 surgit, tamen historiam 7. dormientum à nobis accipit, qua maxime latissimeq;
 patet.

pāter Iesu diuinitas, ut probet resurrectionem mortuorum. Eam illis expono. Imperatore Decio, persecutionem in Christianos mouente, Ephesi erant septem iuuenes, ditissimorū & primorum ciuium filij, qui nomen cum multis alijs Christo dederant. Quum itaq; præsens supplicijs, ueluti tortor sitiens humanū innocentiumq; subditorum sanguinem, adesse uellet Decius, multos martyrio absumpsit: his iuuenibus uero ob parentū, ut aiebat, claritatē, & ætatis rationē, permisit aliquot menses, ut à Christo resiliērēt, & idolis sacra facerent: aut si peristerent, ubi statim redierit, inauditis supplicijs eos perituros, parentes ne dubitarent. ubi discessit impius imperator, coeperunt iuuenes unā cogitare, quibus artibus se à tyrannī potentia uindicarent. Sumptis itaq; à parentibus aliquantis pecunijs, dum deliberant & consultant aut de fuga, aut de uoluntario exilio, ita conueniunt, ut in spelunca quadam Ephesi proxima ad Mycales montis ramentum tandiu latitarent, quoad scelesti principis furor cessaret. Ita multis mensibus laudes Deo canebant, unus uero illorum statis horis & uicibus petebat ab urbe necessaria, quibus uitam traherent. Vbi rediit imperator, iuuenes ad supplicium animi aut corporis petit, eorum nomīne parentes corripī iubet, tormenta niliberos prodāt minatur statim, ut erat animo sanguinis auido, illaturus: produntur, aditur locus, non exeunt. Vide quid insania dæmonisq; agitatio in homine possit. Iubet uiuos spelunca includi. cuius imperijs statim paretur. Quidā uero Theodorus, uir pius, dissimulata persuatione, laminæ plumbeæ acta, gestasq; res, & parentes eorum, cum tempore & persecutore inscribit, operiq; quo spelunca claudebatur, ita imponit, ut nemo sentiat: diruto autem, pateat. Ita totis 181. annis, ad tempora usq; Theodosij sunt spelunca inclusi. Forte uerò fortuna quum quidam ciuium in proximo loco uellet edificiū aliquod construere, agitareq; de conuehenda comodius materia, artifices nō longe esse quandam molem ueluti murum dixerunt, indeq; posse peti. Audit, diruit, cōuehit, uidet speluncam, nil aliud quærit. Admisso aëre, iuuenes septem ueluti à somno excitati & famelici, sociū ad solita munera dimittūt, exit, nil rerum suspicatus, adit Ephesum, statim noua rerum omnium facies iuuenem terret, ambigit, dormiat an uigilet: cæteris uero neglectis, id unum consternat: signum crucis, quod impius imperator heri (ut putabat) persequēbatur, urbis portis suprapositum uidere, singulas portas adiens, idem offendit: rogat cū ingenti timore, an ea urbs sit Ephesus: esse aiunt. Interim ueluti extra se factus, adit mercatum panem, & obsonia cæteris & sibi cōparaturus. Numisma oblatum nullus nouit, aiunt uero, etiam delaturos se nisi det partē thesauri inuenti: inuenisse negat. relicto numismate uult fugere, ne prodatur. Capitur, magistratuiq; offertur, cuiās sit quæritur: se esse ciuem, ciuis ita dicti filium. Omnibus non minus adfert admirationis, quā in se haberet. ciues omnes uidens, nullum agnoscit, omnia in hesternum diem refert: imperatorem etiam, quem cōstabat antē 180. anno decessisse. Dicit sibi esse socios sex in spelunca, uenisse ut illis cibos emeret. sacro magistratu adhibito, miraculum cognoscitur. Episcopus cum tota ferè urbe locū adiens, reperit omnia cōsentanea his quæ iuuenis dicebat, præterquam tempori. Subiens uero limen speluncæ, adhibito lumine uidet plumbeam tabulam à Theodoro relictā, quæ obstructionis & temporis fidem faceret. Adhibetur tota corona ciuium, alloquitur quicumq; uult iuuenes, sit maxima & palpabilis resurrectio nis fides. Statim uero Episcopus & magistratus scribunt ad Theodosium Constantinopoli agentem, acceruntq; ad miraculi spectaculum. Venit, uidet cum

toto clero, alloquitur, confirmat, & statim moriuntur iuvenes. Quum uero uellet in eo loco immane templum illis ponere, auroq; multo insignire, est à spiritu unius illorum admonitus, ne id faceret: satis habere debere, quod creator in illis fidem resurrectionis certissimam sibi fecisset, ut hæreticos multos de ea tunc ambigentes confutaret. hæc sunt historiæ capita, quam Muhamedes nō tractat purius sacris. affingit enim ubiq; quicquam de suo: ut hic nobis adfert canem cum illis, ut canum resurrectionem cum eo credamus. Nam quorūdam animalium corpora in coelo cum suo Alborach ponit, creduntq; miseri illi spiritum omnium animalium cum spiritu hominum collecturum Deum ad resurrectionem: quæ blasphemia quæ magis impia sit, nulla dari potest. Illi porro ob Christum Iesum crucifixum ea passi sunt, nec posuerunt cum Deo participem, quoniam ille ipse idem Deus unus est, atq; pater & spiritus, quod sæpius docui. Nil uolo de paradisi eden dicere, nisi quia ad superiora accedent armillæ aureæ, & indumenta prassina, sericea & byssina, recumbentq; super puluinaria in bona mansionem, &c. ut animorū & corporis sit eadem uita apud Muhamedem. Ceterum quæ proponat parabolam diuitis & pauperis, dicatq; pauperem sine opibus adire paradysum melius quàm diuitem, qui sit ut omnes spoliare & tantam potestatem cogere uoluerit: Fecit illud, meo iudicio, charitate: ut quum omnes nudasset, expe- ditius paradysum peterent, omnium uero impedimenta reciperet. De Deo, Adamo, et diabolo non loquor. Ita enim sæpius ostendi, quod Deum authorem idololatriæ ponat. Quis recitet, quot fabulas adnectat Mosi, de puero & piscibus: illa sunt omnino à sacris aliena, sc̃p̃ ipsa refutabūt. Fabulæ illæ parabolaq; quas nectit historiæ Mosi, sunt allegoricæ, nec mihi satis notæ. Sed uidentur agere de pupillo, quem spoliavit fundo paterno, & aedibus, in Iezraba: quo facinore nullum est foedius.

Miriam, id est Maria, 18.

Nostras historias mirum in modum locupletauit iste somniator, ut nil plane integrum apud eum seruetur. Primo in loco mendacium de Zacharia posuit, quod triduo tantum fuerit mutus in rei signum, quum 9. totis mensibus nō fuerit locutus: & nato puero etiam scripsit nomen eius, quum adhuc non loqueretur. Quod habuerit Ioannes librū, id est legem, falsum est: nam Christi fuit præ- nunciū. De Maria ita nugatur. Recordare Mariæ in libro tuo, quomodo secessit à cognatione sua uersus locum orientis, & accepit sine illis uelum, & misimus ad eam spiritum nostrum, & illi facta est conceptio hominis perfecti. Dixitq; defendat me misericors abs te, nonne times: Dixit, certe ego sum nunciū domini tui, ut det tibi puerum sanctum. Dixit, Quomodo erit mihi puer, & nō me tetigit homo, & non fui incesta: Dixit, sic dixit dominus tuus. Ipse est sum, me potens, ut ponat illud in miraculum hominibus, & in misericordiam à nobis, & res est transacta, & concepit eum, & secessit in certum locum. & uenit illi partus ad truncum palmarum. Dixit, o utinam mortua essem ante, & fuissim obliuione oblita, & uocaui eam qui erat sub ea: Ne timeas, iam posuit dominus tuus sub te excelsum. Excute uersus te truncum palmarum, cadent super te dauidyli maturi, comede, & exulta mecum, exhilara q; oculos, et si uideris aliquem hominē, dic, uoui misericordie silentium, & non alloquor hodie hominem. & tulit eum ad cognatos suos, gestans eum, dixerūt, o Maria, certe comisit rem nefariam, o soror Aron, nonne erat pater tuus malus, aut mater tua incesta: & cōuersa est ad eum. Dixerūt, quomodo alloquar eum qui est in cunis puer: Dixit, ego sum seruus

seruus Dei, dedit mihi Deus librum, & fecit me prophetam, & fecit me benedi-
ctum, timeo quum factus sum, & praecepit mihi orationes & decimas, quandiu
perlistam uiuus, & colerem genitricem meam, & non fecit me fortem, laborio-
sum, & pax super diem quo natus sum, & diē quo moriar, & diem qua perlistam
uiuus. Hic est Iesus filius Mariæ, uerbum ueritatis, de quo ambigunt. Nō susce-
pit Deus filium, laus illi. Illa omnia affinxit, ultimæ periodi gratia. Iam sepius
demonstrauī, esse impossibile Deum quicquam creare, aut instaurare, nisi per fi-
lium, creat quidem omnia in filio Deo, instaurat omnia in filio *θεοῦ υἱοῦ*, quod
superiori libro copiose probauī. Sed singula mendacia prophetae à Spatharijs
oblata, sunt excutienda. Quando unq̃ secessit Maria à parentibus, quum Euan-
gelia nunquam de eo loquantur? Iam est unum mendacium. Diligenter qui-
dem partim in templo, partim apud parentes fuit educata, ad aduentum usq̃ spi-
ritus sancti, & quoad nupsit Iosepho. Nondum uenerat usus inter Iudæos ue-
landarum uirginum, unde & hoc effectum. Dicit missum spiritum sanctū pro
angelo, ut uideatur creaturam facere, impiē sanē, aduenit quidem angelo misso.
Si facit spiritū sanctum nunciū, nemo potest discernere. Cæterum à quo conce-
pit, nō secessit domo, quoad uenerunt ut nomina profiterentur in Bethlehem.
Vbi est ille palmae truncus? Mussulmani pijs in nostros, aiunt eam palmam re-
uixisse, & ad nostram memoriam durasse. Nō egemus mendacibus miraculis,
aliter scriptū habemus, recipimus, credimus. Quod optauerit mortē, & alloqui
tus sit eam infans, &c. sunt afficta: & ueluti ideo nobis cōcessa, ut ea credamus,
Deum negemus. Vbi illi iussu est de orationib. & decimis: omnia sunt men-
dacia Spatariorū, & somniatoris. Iam quis nō uidet huic prophetae imposuisse
Spatarios, errorē 1500. annorū. Tantū enim abest Mariā mater Christi, à Mariā
sorore Moysi & Aaronis: & hoc, si dijs placet, nō est mēdacium. Miserē pereat ho-
mo cū suis nugis. Ad cætera. Nō satis habuit dixisse dæmones esse ab igne, ma-
los esse creatos, stupidosq̃, nisi & mortales posuisset, dicit em̃, in die iudicii mo-
rituros, demū reuicturos: quo mendacio nullū falsius. Nā quū corpore careant,
nec possint aliud quā spiritus esse, ad quid morentur? quū materiā nō habeāt
corruptibilē & defecandam, Id fieret frustra, quod authore Deo nunquam fit.

19. Theh.

Recitando historiā Moysi, cū cōmentarijs affingit ubiq̃, modò educatū à sorore,
modò ab uxore Pharaonis dicit, quū sacra habeant filiā. Ponit terminū pas-
che, ut ueniant magi cōtra Mosē: quū nondū esset pascha, post transitū enim
maris rubri fuit institutū. Moses ueluti ius habens prouinciæ, dicit magos se su-
spensurū ad palmæ truncū manib. absclis. Cæterū Aaronē uocat Samaritanū:
quam ob rē, nescio. Capillis demū et barba Moses eū arripit. Ceterū nō uult ede-
re Alcoranū, donec cōpleat: quod nunq̃ fuit ante mortē, ut iam dixi, ne falsi ar-
gueret, dicit demū dæmonē Adamo ostēdisse arborē uitæ, quasi Deus nō osten-
disset. Pro poena aut impietatis dicit, cecos Deum suscitaturū impios. Postremò
quum ab omnibus iure uel iniuriā raperet, dicit se nil petere præmij, ut tegeret
uitia, dicit contraria factis, &c.

20. Prophetæ.

Deliramenta aggerat, suo more fabulas nectens, ut eludat eos qui hominē cæ-
teris similē nulla prophetia clarū, finxisse, somniasse, &c. dicebant, alios ante se
fuisse prophetas, ergo & seipsum esse cōcludit. Alcoranū et Alphurcanū datum
fuisse Moysi, & Abrahamo, quod antē falsum ostendimus, fabulas de Davide &
Solomone fingit. De uinea & ouibus indiciū docuisse Deum, quibus patet re-
s latione

latione imperitorum ista habuisse, nam nil integrum est. Vult ut puto dicere de Natani admonitione, et propositione duorum hominum, quorum unus 99 oves haberet, & illi qui unam habebat, unam abstulit, &c. De uinea nescio unde somnauerit. Imperium illud uentorum ut demonum Salomoni concessum in sacris non memini, fabrilē artē multo minus. Adnumerat Hanochū, Iobū, & ceteros cum Ismaele, ut impius consortio pius uideatur. 21. Elhegh. Peregrinatio illa est, 4 mensibus in anno fieri solita Mechæ, in memoriā Abrahami, & eius sacrificij. ideo quedam illic instituit cōformia idololatriæ, & est, ut ita dicā, ubiq; similis. Iam id refutatum est, quod Abraham fuerit aliquādo in domo prisca, interdicta uē. propterea non immoror.

Muminine, id est fideles, 22.

Quia in adulterio ab uxoribus fuerat deprehensus cum iuvene puella Iudæa, quam illi Baheyra dederat, periuriumq; commiserat, obstricta sub nomine Dei apud uxores fide: ideo legem hic ponit, qua omnibus sectatoribus idem liceat quod sibi, ne uitium in eo uideretur, quod in omnibus permitteretur, quasi minus peccent centena hominum milia, quam unus solus. Nam si res iniqua est adulteria committere, & uxori debitum non reddere, quod natura docuit, proculdubio lege & promissione huius prophetæ licitum fieri non potuit. Volo nunc paulo latius explicare hoc factum, ut quid isto fidelium capite contineatur, omnes perpendere possint, atq; istam fidelitatem penitus introspicere. Hoc enim caput, & sequens, multum nobis aperient hunc prophetā. Res altius, & a capite ordior.

Quum a Mecha rura uicina & uicos inciperet hic propheta peragere, prædicationis gratia, iam contracta cum magnis ciuibus affinitate, & multa turba comitatus, uicinos regulos ut poterat, aut amore aut terrore sibi comparabat conciliabatq;. Inter ceteros erat quidam in Arabiæ finibus Baheyra nomine, qui hæreticorum Iacobitarum gregi præerat. Is quum alioqui esset ceteris Christianis, si qui erant uicini, insensus, nil prius habuit quam ut similis simili coniungeretur, ut secundum parcemiam haberent similia labra laetucas. Hæreticus hæreticum & impium fouet, amplectitur. ad Bahyam fugiebant omnes perditī, uiolataq; religionis accusati. Muhamedes uero omnium perditorum & nouis rebus studentium, sibi accersebat colluiem. Inter cetera munera, quibus donatur propheta iste, unum accommodatissimum homini, quamuis 50 annos nato, deligit Bahyas puellā elegantī forma, natā annos 15. Marinam nomine, religione Iudæā, eamq; in foederis *μνημόσυνον* dono dat Muhamedī. Accepta statim deperire misere coepit herus, quamuis Iudæas tres aut quatuor ditissimas, & clariorū ciuium Mechæ filias duxisset uxores, ad quindecim numero, ut dixi. Diutius puella tutari pudicitiam conata, tandem partim herili imperio, partim precibus & precio, fauoribusq; acquiescit prophetæ. sed res non satis feliciter, aut prophetice successit. Nam quas duas habebat uxores nobilissimas & charissimas, Hassam filiam Vbechari, & Hafezam filiam Humari, illæ cum iuuenula hominem deprehendunt, & acriter increpant, minantur se conquestras apud parentes, a iudicibus petituras ut repudient, infamaturas apud omnes credentes. quibus rebus propheta attonitus, supplex cum lachrymis, genibus uxorū prouoluit, nuncq; se tale quicq; in posterum commissurū: amoris uehementia uictū fecisse: Deum, legē, angelū sacramento interponit, si unq; quid tale committat, nil timere supplicij. Timore maiori urgebatur ab illis, quam ab alijs: quoniam opes amplissimas dotib. earū erat cōsequutus, & maximos parentū fauores: quæ omnia, si relinquerent hominē, perdebat, scēminæ minime male sacramēta recipiūt, hominē

homini parcunt, ita tamen ut si semel tantum postea commiserit, nil misericordiae futurum speret: esse de homine & lege actum, se omnia prodituras, perditurasq̃. Aliquot diebus libidini imperat, religione tenetur, aut potius timore foeminarum, tandem idem facinus committens, deprehenditur ab iisdem. abeunt, infamant, produnt quatenus nouerant secreta mysteria, esse hominem impostorem, impurum, dæmonijs agitatum, furisq̃, qui fingat colloquia diuina, ab alijs legibus capiat omnia quæ bona habet, nil non propalant artium nebulonis. Quibus rebus penè in desperationem omnium rerum est adductus: donec ad se rediens, ut multitudinis animos retineret, legem hanc proponit, quæ in capite huius Sora est. Beati, inquit, fideles qui sunt in suis orationibus metuentes, & qui ab impostura recedunt, & qui pura faciunt, & qui pudenda sua custodiunt, nisi apud uxores suas, aut quod acquisiuit fides eorum, id est apud mancipia. Illi enim sunt sine culpa, uel non culpati. Hæc est lex, hæc causa. Sunt beati qui in scelus & nephas more prophetæ ruunt, qui non tantum subagitant uxores, uerum & mancipia cuiuscunq̃ generis, nam indefinite scribit, nec est in *de* legis ancilla, sed eu ma melecheta aimanuchum, id est, aut quod acquisierit fides uestra, id est sub fidei prætectu rapuerit, lucrata fuerit, acquisierit, turba fidelium, quo in numero sunt captiui, seruiq̃ non minus quam seruæ & ancillæ. Nisi ita intellexisset, poterat uti uocabulo amet, quod ancillam significat. uerum uoluit amplam legem condere, in qua non tantum scelus recens admissum permitteretur, sed quod est omnium deterrimum, omnibus sit concessum & laudabile. O sensu capti homines: ita uos ludunt præstigiosi interpretes, ut ista, authore malo demone scripta nō intelligatis? Ista lex confirmat eas quas superius depederastis attuli. Ad hoc erat ista lex comparata, ut omnia sub nomine eius licerent, quæ alioqui lege diuina, naturali, & instaurata, sunt prohibita. Egregia fides, & authore digna. Quam sit turpis hic author in scribendo, non dico: proprijs uerbis utitur, naturæ occultæ propagatoriæq̃ tam in uiris quam in foeminis & brutis, actionumq̃ ipsarum uocabulis spurcis & ultro quesitis ubiq̃ uti solet. Sed nil mirum: quum uolens uidensq̃ uxorū etiam propriarum pateretur adulteria, unde abiecti animi, & ad fraudes imposturasq̃ tantum nati argumentum deprehendere licet. Captatis ergo sectatoribus tam dulci & beneuola lege, prophetæ non tantum cōdonarunt quod iam authore Deo fecerat licitum, sed etiam uxores culparunt, quod in propheta id reprehendissent, quod erat tam iucundum & bonum. parentes etiam sedatis animis muliebribus, suasere uxoribus ut repeterent domum prophetæ, & per omnia illi obsequerentur. diuinitus enim illi fuisse reuelatum, non esse peccatum quod peccatum putauerāt. Admiranda mulieres nil aliud parentibus dixere, nisi admodum esse amicum Dei hunc prophetam, quem ita Deus diligeret, ut omnibus eius cupiditatibus obsecundaret. Vbecharus & Homarus, alijsq̃ fabulæ conscijs, silentium uxoribus posuere, non quod Muhamedis aut eius nugarum curam haberent, sed quia res ea maximè ad eos pertinere uidebatur. Quum enim ditissimas pulcherrimasq̃ uirgines darent impostori prophetæ amenti & fontico in uxores, id eò fiebat, ut ea potentia comparata res ad eos post prophetæ mortem peruenirent. Ideo facilius scandalum sedatum est, paucis technas intelligentibus, illisq̃ maxime se credere fingentibus, ut tandem plebs illa agrestisq̃ turba, quum magnates nil moueri cerneret eo scandalo, sed credere reuelationibus uideret, lubens acquiesceret, neq̃ descisceret, obiectum uero illi est frequentissime ab eo tempore etiam

ab imperitis, quod toto capite repetit: Nil illum aliud quàm imperium quarere, nec aliud quàm diuinis præceptis cōmentaria & nugas affingere, antiquam technam ordiri, dæmonijs agitatū hominem non posse ulla Dei familiaritate frui: si quid boni habeat, scripturas antiquorū esse, nō reuelationē. Quibus argumentis motus dicit, sibi oraculo esse reuelatū, ut omnes ad tempus in sua desipiscētia relinqueret. eos enim non considerare, quòd opes & liberos citius inde consequantur: quasi id uerum esset, aut præmium bonorū illa in hac uita essent. Verum supersticiosos & imperitos rerumq; transactarū immemores, nullaq; cōparatione rerū utentes, ambiguis & incertis pollicitationibus retinebat, tanq; sub uno tyranno quàm sub alio feliciores essent. Nouerat nebulo miseros homines calamitatibus & frequentī iniuriā expilationeq; pressos, magis uel modica respiratione refici, quàm ante afflictiones maximis opibus. Ideo nouæ foelicitates quāuis modicæ, post res aduersas latissimis pares uidentur. Non repero hic, in Christum & Deum blasphemias, sæpius à me refutatas. Pergo ad reliqua.

Elnor, id est lux, 23. Medinæ scriptum.

Qualem fidelitatem in capite fidelium uidimus, talem lucem in isto sumus uisuri. ut enim præcedenti capite patuit hominis nefas, ita & in hoc se propalabit, » authoremq; illustrabit. Ait. Misimus Sora, & explicauimus eam, & misimus » in ea miracula prudētiæ, si forte recordemini. Fornicatrix & fornicator feriantur singuli 100. plagis: & non capiatis cum eis misericordiā in lege Dei, si creditis in Deum, & diem extremū, & adsint testes supplicio eorum aliqui fidelium, » fornicator non contrahat, &c. Ista ad rationem superius commissorum referuntur: Deum ideo plures uxores & ancillas & catamittos permisisse, ne committerentur adulteria: & si quis committeret, talia essent supplicia, qualia hic describuntur. Atqui ante hanc legem erat patria consuetudo & mos, ne ab uxore ullam aliam uir cognosceret, ne ancillam quidem, nam non fuisset in uitio, si id iam antè licuisset. Quam uero legem posuit, nunquam seruauit. Assa enim filia Vbechari, quam habebat charissimam, consuetudine multorum amasiorum etiam palam utebatur, unde à multis admonebatur, ut illam saltem scortum agere, quibus nil aliud dicebat, quàm sibi esse dilectissimam, & ideo non repudiaturum. ignauus nebulo, nil honoris ob oculos ponebat, modo tyrannidem occurreret. Quum illam in uxorem, natam (ut dixi) 8. annos acciperet, delibaretq;, imperium uendidit, quod ait Plautus, dotemq;, non uxorem possidebat, & tamen sacrosancta Alcorani fides, & prophetorum facinorum expositio, à relatione scorti publici, uxoris, & filiae tyranni pendet, nec quicquam est ea fide sanctius. Nam eius sententiā dicitur dhachetzahh, id est, hoc est certum & integrum: & quæ in prophanis iudicijs ob infamiam non adhiberetur in testimonium, ea legi diuinæ auctoritatem adfert. Eius scorti facinus maximum diffiduum inter successores excitauit, unde factio Hali et Vbechari incoepit, qua plurimæ hominum myriades periire, & 30. consequenter chaliphæ sunt confecti, » Qui uero, inquit, accusant castas, & non accedunt cum 4. testibus, feriantur » 80. uerberibus. Tanquā domi sit facile habere 4. homines ad testimonium, ideo uult uideri legislator peritus, & ab utraq; lege discedere. Verū ista nō sunt posita propter foeminas, sed propter prophetā, & eius uxores. Nā qua lege non licet uiro accusare falso uxore de adulterio sine 4. testiū probatione, eadē nō licebat uxoribus prophete, quæ nō habebant 4. testes, eum accusare de adulterio, tanq; iam

iam lex esset posita, eò omnia tendunt: quamuis licet cum m̃cipiis lege agere, ut si fortè cum quapiam alia deprehenderetur, non posset argui. Et ne admittatur, inquit, in testimonium, qui falsò accusauerit. Quanto maiori pœna erat digna Hassa Alcorani instauratrix: si qui falsò adulteriꝝ accusat, tâta infamîa notatur, quanto maiori dignus erat qui cõmittit: Sunt hæc perpendenda. Et in-
terim si conuertatur, & facit bonum, qui erat infamis, Deus est pius misericors.

Vt nullus det pœnas, hoc ait: Quis enim quum ad supplicium rapitur, non cõuertit, & bene facit, si illi credatur: certe quiuis impius, iniquus, nocens, sit pius, iustus, innocēs uerbis, dum urgetur: & si instetur, factis, itaq; si ad Deum remittas pœnas, nullæ unquam erunt. Si uero, ait, non potest probare nisi per se, unus testis satis est, dum attestationibus 4. dicit, per Deum ego sum de fidelibus. & quintò, maledictio Dei super se si est mendax, & remittent ei (fœminæ) supplicium si contratestetur quater, quod est uir eius mendax, & quinto quod irascatur Deus super eam, si uir eius est uerax. & nisi Deus beneficeret uobis, & misericordia eius, & certe Deus est conuersor sapiens. Videte quomodo facit uiam periurijs, dum in sacramento ponit probationem, quum nil uulgatius sit sacramēto apud Mussulmanos, & interim ad infectum uadit, dum negat obiecta contrarijs sacramentis fœmina, ut iudici sit tempus inaniter terendū. Sed ad alia uenio, quæ ad rem faciunt. An non audistis opinionem credentium uirorum & mulierum apud se bonam, quum dixerunt, hæc est fictio manifesta. Nonne uenerunt ad eum cum quatuor testibus: & quia non uenerunt cum testibus, illi sunt apud Deum mendaces, & nisi Deus, &c. Videtis prodita mysteria, ideo uult teneri lege nunc posita suas uxores & domesticos, postquam aperuerant secreta: nec illum tam male habet adulterium, quod iam incœpit præcedenti lege fieri legitimum, quàm quod dixerant legem fictionem esse & stropham. Nam illis meritò credebant sectatores, ueluti secreti prophetici conscijs. unde molestissime id fert, & uellet illas 4. testibus probasse esse fictionem, quū iam antè patēret lippis & tonsoribus. Nam iam ante centies est illi obiectum, et non flagitabat 4. testimonia: sed à domesticis prodi, ueritatis est argumentum. ideo quatuor testibus opus. Sequor. Et quando detrahebatis ei linguis uestris, & dicebatis ore uestro id, in quo nō est uobis scientia, & cogitabatis leue quod apud Deū magnū est, quin potius quando audiuiſtis, de eo dicere debebatis, ne fiat hoc nobis ut loquamur de hoc, absit, hoc est peccatū magnū. Quī fieri potest ut iste ppheta ita timeat linguas domesticorū & amicorū: (nā ita uocat muminin & muminet) ita religiose coli & admirationi esse sua uult, ut de illis ne loqui quidē liceat: oportet sanē esse lōge prædonib. & quibuscūq; perditis nequiorē, cui domestici oēs sunt timori. Quī sit, ut si sit propheta Dei, nō mittat, ut alter Moses, in seditiosos ignē diuinū: nō deuoueat, ut Dathā et Abirā, aut nō puniat lepra, ut Mariā sororē: Non erat Mosi toties opus repetere, sum propheta Dei, ut nil aliud in illius lege esset. Nō oportebat millies iterare, aiunt te ista fingere, tu es dæmone agitatus, amens, & cætera uitia. Quoniā nulla cadebat similis in Mosē & pphetas suspicio. Vnde quū omniū uocibus tot nequitiarū genera tibi obijcerentur, fieri nō poterat, ut esses innocens. Vox enim populī in aperientis sceleribus, uox Dei est. In nullo unq̃ uerorum prophetarum reperies, quod de se ter aut quater asseruerit. Satis habebant diuinum nunciū protulisse, seu crederent, seu non crederent audientes, at tu uolebas illos uel Iudæos, uel Christianos, uel ethnicos tibi adiungere. Quare ob tua scelera & uitia omnibus aper

ta, tam sæpe erat fingendum, mentiendum, satisfaciendum. Is est uerus sensus. Quod autem peccatū fuit loqui de lege Moſis, aut Chriſti: omnibus erant propoſita quæ docebant, nec ullum erat peccatum de illis tractare. At dicit Buhatias interpres, non de lege, ſed de rebus prophetæ ſecretioribus intelligit. Intelligo, non pertinebat ad Affam, cuius cauſa agebatur, de adulterio prophetæ dicere ad populum. Non erat illius, & Hafezæ, de techna quam à parentibus eius conſcijs intellexerant, diſceptare, ſed more aliarum in ſilentio præſcripta diuina ſeruare. At ingens dolor illa ſceminis elicit, potuerant ea tacuiſſe, donec iniuria illas compulſit effutire quod nouerant. Si non credidiſſes, ab illis non fuiſſet confirmatum quod externi etiam ruſtici ſuſpicabantur, credebant, obijciunt. Verat uobis Deus ne redeatis ad ſimile in æternū, ſi eſtis fideles. Et met, uidetq; uerū, uetat authore Deo, ne proferāt: ita illi erat Deus propitijs. Et item: Illi uero qui optant ut ſcelus publicetur, apud illos qui crediderunt, habet ſupplicij magnū in præſenti ſæculo, & in futuro, & Deus nouit id quod nō intelligitis. Iam coactus, ſcelus uocat: ſed Deum ultorē dicit, ſi quis propalare uelit. O propheta bone, quodnam ſupplicij mereſ, qui uera dicit apud fideles: uis ergo mentiri: tibi erat ſtatim peritura potētia, ſi ſceleſtū, impoſtorē, adulterum, ſonticū, maniacū, furioſum, ſancta ſimplicitas nouiſſet. Nā à cæteris nō times. Mirū eſt illū Deum, cui ſeruīūt illi fideles, qui tuarū rerum ſunt cōſci, illis quicquam cōmittere uelle, quod alijs nolit impartiri. ō perdita peſtis, nō credidiſſes poſteritati iſta innotſcere potuiſſet: Deus illa curabat ſcilicet, ut ſi qualem noſſet Muhamedē, diceret, ſtatim fulmina uibraret in eū, eam uē. Interim uelut aliud agens, interſerit de eleemoſyna illis præcipuē danda, qui paupertatem & rerum abrenūciationem in uia Dei profitentur. Sunt illi prædones, quibus tota Aſia & Africa eſt labefactata, ut nunq; tutō liceat illac niſi ſumma cohorte tranſire; digni eleemoſyna ſanē. Nam ita petunt, ut ſi non des, ipſi rapiant. Vidi aliquando in Aſia littoribus eam hominum peſtem ita mendicare, ut nulla ædes, nulli penates illis eſſent inuiolati, ſi non des quod flagitant. Sed ad rem. O uos qui credidiſtis, ne ingrediamini domos non ueſtras, quoad pulſaueritis, & pacem dixeritis habitātibus illas, hoc uobis bonum eſt, ſi forte recordamini, & ſi neminem in illis reperiatis, quouſq; præcipiatur uobis. & ſi dicatur uobis, recedite, recedite. uobis hoc eſt honeſtius, & Deus quod uos ſcitis, ſcit, &c. Hæc prohibitio cauſa Haſſæ & Hafezæ reuelata: quoniam aſtu & obſeruatione eum cum Marina repererant, nec pulſauerant fores, quod ne fiat in poſterum, monet. Timet adhuc deprehendi in ſcelere, hæc eſt cauſa legis, digna authore. Quod præſcribit quibus perſonis ſceminæ debeant oſtendere decorem ſuum, quis non rideat tam accuratum legiſlatorem? Naturæ & rationis præſcriptum id docuit longe hac lege honeſtius. Quid ſi ſint deformes? nemini oſtendere poterunt. decor uerolātē patet. Tali loco poteſt oſtendi, ut ne patri quidem, aut filio, tutō liceat monſtrare. Fide & honeſtate in ea re opus, non lege. Non debere uero cogi puellas ad caſtitate, id quod tendat pauci norunt. Quum probro & ſummæ in temperantiæ uerteretur prophetæ, quod tam impotenter amaret Marinam, & Affam octauo anno ætatis delibaſſet: ne ſit in uitio, uult licere puellis ea ætate petere maritos. is eſt uerus ſenſus. Iſta enim Aſuar, ſunt ſatisfactiones & leges de uxoribus prophetæ. Quis non admiretur theologiā huius hominis, qua Deum facit candelam in uaſe uitreo, quod eſt ſtella, & cætera. Venerunt Mechenſium ſunt iſta ſomnia, Interim dat omnibus idololatriſ ſalutē, quoniam

quoniam illorum nemo non putat esse Deum quod adorat. ergo frustra, ut sapius antè dixi, leges alias dedit Deus, & tuam etiam ô Muhamedes. sed ita in uolucris dicta regit, ut impietas statim non se prodat. Postquam de falsa aquæ imagine dixit, inquit: Inuenit tamen Deum penes se, qui quod aestimabat adimpler. Adimpleo sacra crepitui uentris, cepæ, feli, boui, cer copitheco, crocodilo, ergo habeo Deum apud me. Quæ maior unquam potuit proferri impietas, at captandi erant idololatræ, ne ob scandala desciscerent. Nam si qui erant Iudæi & Christiani, erant oculatiores, resiliabantq̃. Postquam frequentissime dixit obediendum esse Deo, & eius legato, suis sectatoribus regna pollicetur, si persistant, ut eo fumo & spe lactet illos. Præscribit demum quibus cum sit conuersandum, tanquam urbes non sint hominum cœtus, qui consortijs retinentur. Nolebas audire sancta præcepta Christi & discipulorū eius, quibus omnes homines loco fratrum sunt & habentur, ut ab eodem Deo formati, scemina uero timore Dei & amore maritali omnino à facinore turpi abstinerēt. Merito sane tot leges imponis miseræ sceminarum nationi, quā gregibus alantur, & quotidie maritos (uolui dicere heros) mutant.

Alphurcan 24.

Statim à blasphemijs in Deum & Christū incipit, quod Deus non genuerit. Iam frequentiss. huic pesti probaui esse omnino impossibile quicq̃ in tota rerū natura subsistere, nisi Deus ab æterno ex se crearet filium. Apud omnes gentes constat esse unam causam primā infinitam, quæ quāuis sit potentissima, nisi tamen sapientissima eadem & beneuola sit, nil potest omnino creare. Nec satis est in rerū prima creatione tali sapientia usum fuisse, nisi quatenus durat ista uita, id est generatio & corruptio, eadem sapientia disponat, regat, conseruet in esse, quæcunq̃ sunt in rerū natura. eam sapientiā nos filium Dei, & uerbū uocamus. In potentia tota est diuinitas, in sapientia tota diuinitas, in beneuolentia tota diuinitas. nec tamen sunt tres diuinitates, sed una diuinitas, ueluti in cogitatione rei tota res est, in uerbo & explicatione tota res est, in operis complemento tota res est: nec tamen sunt tres, sed una res. Ista eorum hominum causa, quos hæc pestis fascinauit, crebro inculco, ut à blasphemia in Deum & Christum eius cessent. Christus ergo Mariæ filius, sapientia patris est, ab æterno genitus. Quum autem uisum est diuinitati, ipsa sapientia iunxit sibi nostram carnem ex uirgine, factusq̃ Deus homo est, contra quem perditus iste nebulo comparanda potentia causa insurrexit: Sed ueritas Domini manet in æternum. Ingerit demum, obiectiones illi fieri solitas, esse fictionem, alios illi præstitisse subsidium, quod de Iudæis constat, illum enim promouerunt in persuasionem suam, cum esset idololatra, initiatum affinitatibus deuinxerunt. Nam potius moreretur Iudæa, quàm ut uiro alienæ persuasionis etiā hodie nuberet. Duxit uero nō unā, sed quatuor aut quinque ditissimas. Doctores, qui in Christum illum armarunt, fuere Abdalla ben Salom, quo amanuensi usus est, quem demū dolose in lectio dormientem necari curauit. alter Nehabanus Mahaniæ filius. tertius Chabinius, qui principes erāt synagogarū, illis innumerū accessere, hominemq̃ decen etiam usus opera uiciorum Christianorum, quos uocabulo spathariorum nominauit sapius, à quibus omnia deprauata & lacera hausit. Ex quo Iudæi desecerunt, se potissimum ad Christianos dogmate Nestorij laborantes contulit, frequensq̃ & furtim adiit speluncam, non longe à Iesraba, in qua agebat qui-

dam heremita Nestorianus, qui illi cum multa alia, tum potissimum historiam 7. dormientiū ad manifestam resurrectionis fidem narrauit. Illiꝑ̄ fuit Gabriel in Medīna, quemadmodum Iudæi in Mecha. In illis historijs prophetæ quas in flumine merisit Merbas Chalīphas, erat notatum etiā paulo ante mortem Muhamedis, Iudæos uoluisse in prophetam eleuare Halim nepotem huius prophetæ, iuuenem admodum, qui dum incautius antrum quærit factioni aptum, reperit in spelunca Muhamedem, cum Nestoriano monacho, sitꝑ̄ apertum quod omnes suspicabātur, eum aliunde quærere doctoreꝝ quā a spiritu angelico. Mirum in modum itaq; timet nebulo, ne aperiantur technæ. Muneribus magnis iuuenem deuincere satagit, non potest tamen facere quin res prodatur, cui & in hoc loco, & in multis alijs occurrit, nil aliud quā comminationes diuinas afferens, dicensꝑ̄ esse iniuriosos qui ista dicerent. Ita se prodebat fucus. De Sergio Nestorio omnibus fuit in confesso, uerum ista omnia sunt derasa ab eorum historijs: nec nisi cōmentationibus Suneh ualent probari. Pergit comminari illis qui nil nisi insanum esse dicebant, qui quotidie uespere & mane ea acciperet aliunde quæ dictabat. Si angelum haberet, debere illi prospicere, ne ex alieno amplius uiueret. Demum tanquam esset propheta, dicit non esse mirum si illi & Alcorano contraueniatur: omnes enim prophetas habuisse aduersarios. At si ideo aliquis est propheta, quod aduersarios habeat, sunt latrones, homicidæ, prædones, impij, malefici, & ceteri improbi inter prophetas, nam omnes bonos, leges, iudicesꝑ̄ infensos & infestos habent, ut quibus moliuntur perniciem, ita fuisse prophetam Muhamedem nemo negat, multis uero argumentis id cōfirmatum reliquit. Reliqua solitæ sunt repetitiones.

25. Sīgra, poësis.

Quum nil aliud quā falsa ueris admisceat, historijs ueteris Testamenti adiungens cum multa mendacia, tum fabulas uetularum Arabiæ, atq; solita recitet miracula & blasphemias, iam suprà refutatas, ideo nil in hunc locum scribo.

26. Formica.

Sibi patrocīnatur, suisꝑ̄ applaudit uitijs, quum Mosē facit ex stipite ignem petere à rubo, Deumꝑ̄ uocare ad se sine timore. Non enim mei legati nisi qui peccauerint: deinde si cōuersi fuerint, Deus est misericors et pius. Quamuis enim esset omni uitiorum labe inquinatissimus, tamen Deum sibi propitium & familiarē adferebat, nec obstare uitia ad pietatem & prophetiam. Dein iungit mendacium historiæ sacre, quod Moses uenerit cum 8. miraculis ad Pharaonem: quum iam ante dixerit cum nouem, & in utroꝑ̄ sit mendacium, quū sint decem. Deinde fabulam de Solomone fingēs, ait: Et successit Solomon Dauidi, & dixit: Heus homines, edocti sumus loquelam auium, & donati sumus dære, quoniam hoc est bonum insigne, & inuocati sunt à Solomone cohortes dæmonum, & hominum, & auium, & illæ conuenerunt, quousꝑ̄ uenit ad flumen formicæ. dixit formica: ô formicæ, intrate in habitacula uestra ne uos rapiat Solomon, & cohortes eius, & ipsæ non parcent, & excitatus est clamor à uocibus earum & dixit, doce me ut laudem te pro beneficio tuo, quo benefecisti mihi, pro me & patre meo, ut faciam bonum, &c. Quis ferat audire istas ineptias: at ista nil sunt, si cum upupa, & eius colloquio, legationeꝑ̄ & prædicatione conferantur. Videat ineptias illas quibus Deū hominesꝑ̄ ridet, qui uolet. Nil autem delirius reperiri potest: & tamen ista lex à Deo est, & diuina. Taceo horrendas ineptias de throno, regina Saba, famulatu dæmonū: quæ omnia ad muliercu-

hercularum terricula sunt prolata. Miror quid habuerit frontis illa pestis, quæ homines ut saxa & fungos iudicabat, si quid tamen iudicabat. In hoc capite uoluit Iudeis gratificari, & eorum sacra ditare: ideo illis pollicetur, se multa in hoc Alcorano aperturum, in quibus disceptant. Reuera credo huic homini nil potuisse proponi, quin responsum dedisset: quod solū stultis & amentibus licet,

27.

Mosem in mare proiecctum fuisse, falsum est, in flumen Nilū necandos mittebant, unde sublatu à filia Pharaonis, est educatus, hic ab uxore, antea à sorore: usque adeo nil mendacio caret in hoc homine. Quid non affingit historiae sacrae? De Pharaone, Hamane, de clauē thesaurorū, quam quadraginta homines non mouerent, historia aliunde petenda ex libro Hafsīar, cum Alborach & Gabriēle. In fine huius capitis iugulat suos chronographos, qui lumen ab Adamo in eum adducunt, prophetamq; circumcisum natum dicunt. Si enim erat propheta à natiuitate, quī sit, ut nesciret tandiū, ut usq; ad 40 annum ætatis non senserit aut sciuerit se esse prophetam, quod uero aliquando non putauerit, ipse fatetur. Dic, inquit, creator meus nouit quis est directus, & quis est in errore manifestus. & non sperabas quod tibi traderetur liber, nisi de misericordia domini fui, non sis ergo elatus super blasphemos. Hoc in loco se parcere fingit idololatris, cum quibus fuerat educatus, imbutus, & initiatus. Sed futurum non putabat, ut posteriores Chaliphæ illum tam magnum olim facerent: nec hi satis aduerterunt, quid de se sit factus.

28. Aranea.

Nō est quicquam auctore in hoc capite dignius, quā quod omniū animantium resurrectionem futuram pollicetur, ut non tantum animantia, sed & creaturæ inanimatæ sint æternæ futuræ. Vocabulū enim chelec, est generale ad omnia creata. De brutis, id in ratiōibus fidei, in libro Tezchere elīmam est scriptū, pro fidei articulo. Si miracula sunt apud Deum tantum, & aliqui propheta habuerunt, illi erant Deo proximi. Quum autem non habeas, es à Deo alienus. Nō fuerunt ergo luporum, borachi, truncorum, lunæ, & cordis miracula uera, sed falsa, quoniam tu non es Deus. Mitto hic aliquot capita, per similia cæteris, ut ad magis notanda ueniam, ad 32 Sora, quæ aperit nobis multa præclara facinora prophetæ.

Elagzab. Primum uidendum, quum uiolenter in Medīna in alienas facultates & hæreditates inuolauit, Iudæosq; & cæteros habitantes expulit, ut coadū fuerint auxilia à cōtribulibus petere, innuitur his uerbis. Memineris quando dicebant duplices corde, & in quorum cordibus erat morbus, non præcipit ei Apostolus nisi damna & incommoda, & memento quum quibusdam ciuibus Iezrab dicerent, non est uobis locus, recedite: & petebant licentiam quidā eorum à propheta, dicentes domus nostræ sunt ruinosæ, & non erant desolatæ, sed uolebant subterfugere. &c. quibus uerbis, & consequentibus, sibi ideo ius esse in rebus eorum dicebat, quod nō acquiescerent persuasioni. Nam quū 10. annis Mechæ cum Iudæis esset fabulam istam exorsus, & illi aperto fuce desissent, quum illi fuit 50 uitæ anno, aut circiter exulandum, miseros Iudæos & Christianos Iezrab habitantes suis sedibus expulit, eo prætextu, quod in cordibus eorum esset morbus. ea fuit æquitas prophetæ. Miseri uero Iudæi suadebāt multis sectatoribus, ut ad sua relicto propheta redirent, ne turba premerentur, quod quum sensit, acrius sauij̄t æquitas prophetica. Primum satis habuerat pupillum

pillum fortunis omnibus spoliasset in eadem urbe, nunc illi nil satis est. Primum factis habebat occupauisse locum, in quo ageret animi gratia: nunc uult figere sedem. Maximum uero argumentum suae crudelitatis relinquit, quum in multis locis, tum in isto paulo post. Et quum accedimus, uides eos ueluti mortuos, tum more angere: quum autem abijimus, acurrunt linguas suas, ut te reprehendant.

Quid aliud ueniente tyranno fieret: presente illo omnia imagini mortis similia sunt, nec liberè licet iudicare, nisi quum abscesserit. Sed confirmanda est ista aequitas. Quosdam eorum interficietis, alios captiuos agetis, & eorum occupabitis possessiones, bonaque & terram, quam nunquam eratis ingressi, quia Deus super omnia potens. Id est, Muhamedes est praedo crudelissimus, qui sub nomine Dei nil sceleris non committit. Sed erat agenda una cum propheta cohors foeminarum, & terrore numinis regenda, ut omnia prophetae & domi & forislicerent. Sed oblitus eram pulcherrimum & bene propheticum locum, qui quamuis in exemplari Africano non est, est tamen in alijs. Et si non cognoscatis patres uestros, aut fratres uestros in fide & opibus uestris, non est uobis necesse in eo, quod peccatis in eo, & ideo ne ambigant corda uestra, quoniam Deus est misericors & pius prophetae, illi sunt fideles, &c. Ut liceat sectatoribus in parentes iustissime saeuire, & patres fratresque occidere, praetextu ignorantiae nomine fidei satis est; & Deus est propitius prophetae, cuius causa ista agitur. Quoniam indixerat fratribus bellum, & iam quosdam necauerat, uolebat ob nouam fidem ne patres quidem à filijs agnosci, sed confici patres, fratres, cognatos, affines. O quantum ista à pietate Christiana absunt. Ad foeminas redeo. O propheta, dic uxori- bus tuis, si mundum istum amant, & ad decus eius accedant, dabo eis uitam & delicias multas. Hoc, & sequens uersus, pertinet ad diuites illas quae reliquerant hominem, & erant ciues Mechenfes ditissimae, illis ergo pollicetur, quod alijs prohibet: ut planè de eo dicatur, quod liber licet. Terriculamenta addit, duplici poena dignas esse si non accedant, hoc enim est peccare, in hoc loco. alioquin magnam à Deo praemium, si obediant. Magis parcit Deus legato si occiderit parietes, quam alijs hominibus. Si non pareant uxores, duplici poena sunt dignae, bona aequitas.

Iam antè dixeram (quod saepius notare potui) Deum sibi socium facere Muhamedem. Statutum est, ait, praecipuum à Deo, & à propheta eius, ut non sit fidelis sine fidelis. Nonne esse eius auctoritatem diuinam parem contendit, dum imperij diuini uult haberi socius & particeps: quoties inculcat: Audite Deum & prophetam eius, obedite Deo & legato eius, qui non credunt Deo & legato eius, &c. an non est participare diuinam potentiam? Moses, Esaias, Ieremias, ceterique prophetae dicebant, Audite uerbum Dei tantum, non, Dei & prophetae, ut iste nebulo. Illi enim nil sibi querebant opum, honoris, fauoris, ut iste pseudopropheta: & ideo satis habebant, impulsus diuini spiritus aperire. Is quum nil à Deo aut recto iudicio, nisi aliunde emendicatum haberet, nunquam non se ipsum Deo iungit, & inculcat credulae turbae, ea est falsi natura, ut nunquam non se tanto ardentius & frequentius commendat atque ingerat, quantum minus ueritati accedit, dum enim crebro animos commendationibus occupat, examinandi occasionem tollit, & eludit, ne agnoscatur. Sed continuus sermo in aliquot uersibus est audiendus. Non sit, ait, fidelis sine fidelis, quandoquidem statuit Deus & propheta eius praecipuum, si uobis bonum est praecipuum eorum. & qui a- uersatur Deum & prophetam eius, iam errat errore manifesto. Haec eodem ac supra pertinent, ut participet potentiam cum Deo. Sed de Zeido: Et

Et quando dicebas, illi cui benefecit Deus, & tu benefecisti. serua tibi uxore^m tuam, & time Deum, & tegis apud te quod Deus reuelat, & times homines, & Deus dignior timore. & quando compleuit Zeidus ex ea appetitum, iunximus eam tibi. Ne sit apud fideles scandalum in uxoribus seruorum suorum, quando impleuerint desyderium ex ipsis, & sit præceptum Domini factum. Non sit super propheta scandalum, in eo quod dixit Deus, Habet legis potentiam, Deus erat in illis qui iam ante decesserunt, & est præceptum Dei potentissimū. Apud quem peruenit prophetia Dei, illum timet omnes, neminem timet nisi Deum, & satis est cum Deo acquirere. Non est Muhamed pater ullius uirorum uestro^m, sed est propheta Dei, sigillum prophetarū, & est Deus in omni re sapiens.

Quam magna mysteria hic latent. Muhamedes à puero penè Zeidum seruū domi habuerat, cui ut primus initiaretur Mussulman, libertatem non sine ingentibus pollicitationibus dedit. Paucis post annis iam ex prædis ditatis secta toribus, quia fideliter admodum curabat rem familiarem, dedit illi cognatam suam in uxorem, cū qua nescio quot annos agens summopere illam diligebat. Quum autem in Medina ageret gens prophetica, & iam regnum exercere inciperet Muhamedes, est captus cognatæ amore serui fidissimi uxoris. itaq; adiens domum eius, non inuento marito, dixit foeminae (ita in libro Hassiar scriptum est) Zeidum suæ portæ optimum cardinem delegisse, mandauitq; foeminae illa uerba non capienti, ut marito diceret. Quæ ubi audiuit Zeidus, statim (ut qui iam pridem hominis mentem nouerat, interpretariq; ambigua prophetice sciebat) dixit, Cardinem quidem uxorem intelligere prophetæ dictum, portam uero esse domū; id quidem significare uoluisse, se habere eleganti forma uxorem, illam oportere se relinquere, ut adiret prophetam, ita esse hominis ingenium. nisi statim iussa facias, cogere uerberibus & morte solitum, in lachrymas ambo soluntur, nec mora, adest prophetia quæ iubet Zeidum uxorem repudiare. parandum extemplo est, excedit domo, proxima die nubit prophetæ 12 uxores habenti. Is est historiae propheticae tenor, is sensus. Magnū uero scandalum est ea de re obortum, quod tam iniquus fuisset abstulisse alienam uxorem, & tam nefarius ut cognatam duceret uxorem quā alijs legibus prohibuerat. Nunc litera est examinanda attentius. Improperat seruo in principio beneficia recepta à se, & Deo, id est à præda. Nam præfuit multis aggressionibus mercatorum, quibus undiq; obsidebant Mecham, ubi factus est diues. Quum uideret uehementem esse omnium offensionem, dicebat illi, se iussisse ut seruaret uxorem, quum repudiare coëgisset. Quum uero ne hiscere quidem auderet eo præsentē, conqueretur autem absens de illata iniuria, dicit illi obmutescenti, & factum timore approbanti, celare illum apud se aliquid, sed Deum reuelaturum, id est, si audiuerit de ea re quicquam, esse de homine actum, auctoritate Dei moriturum. & quod non debeat timere homines, sed Deum, id est furorem & insanam prophetæ rabiem. Tum demum in lege ponit, quod commisit, id est idem quibusuis licere in domesticos & subiectos, quod illi: postquam scilicet miserum subiectum coëgerint repudiare uxores, ut statim eas ducant, dicantq; postquam uoluntatem compleuerint in illis, scandalum non esse domino, uel timore mortis seruum cogenti ducere illam in uxorem: & quia Deus dixit, est factum. Ita ex eius sceleribus natae sunt leges, quibus idem liceret alijs, quod illi. Mulieres multas duxere, quia multas habebat, serua & ancillæ omnibus sine uitio licet, quia id uitio uersum erat prophetæ, catamitti sunt legitimi, quia prophetæ placebant. Inire bru-

ta eadem lege licet, omnia prædari, omnium uitæ insidiari, omnibus licitum factum est, nomine fidei prolato: quia propheta licuit, relictam serui coacti ducere est honestum, quia propheta probauit. ô cæci homines, has impietates potestis ferre, nedum illas Deo adscribere, & seriò de illis commentari. Sed pergo.

» Non est scandalum prophetae in eo, quod iussit Deus. At Deus iubet quæ illi sunt libita, ergo quæ libent, licent, hæc est lex. Erat potens præceptum Dei antiquis, id uerum est, ut signis, miraculis, prodigijs, rerum prænunciationibus pollerent: non in ciuibus, suis fortunis spoliandis, nō in fratribus & parentibus necandis, non in somnijs & mendacijs ab antris referendis, non ad aliena hostiliter inuadenda, non ad bruta ineunda, non ad opprimendos seruos, evertenda omnia peccata, & cætera facinora quæ exhorresco referens, cōmittenda. In his & similibus rebus fecisti potentissimum Dei tui præceptum. Te uero habere Deum à toto orbe differentem, certum est, Deus naturæ permittit quandoq; aduersa homini contingere. Deus Muhamedis iubet & probat quæcumq; in naturæ ruïnā tendunt. Sed audiamus huius prophetæ conditionem. Ad quem

» peruenit prophetia, eum timent omnes, neminem timet. O miserorum hominum patientiam, ruat in fas & nephas, sacra & prophana evertat propheta, nemini non adferat ruïnā, nil timet. Quis tyrannus sanguinarius sibi commodiorem legem excogitare potuisset? Ob impium facinus admissum, neminem timet Muhamedes, quamuis sexcentas iniurias intulerit, unde constat nō usum fuisse legibus, qui omnibus legislator esse uolebat. Nam si ullam humanitatis rationem in se habuisset, saltem offendisse hominem timere debuisset, uerum non timet nisi Deum. At qui impia flagitia committit, & se Deum timere dicit, non ne mentitur, & Deum esse nullum factis ipsis affirmat? At propheta potius parcat, quā alijs, ut antè dixit. Peccatum tanto grauius esse solet, quanto maior qui peccat habetur. Muhamedes uult omnium maximus esse, & tamen nil peccare, dum in Deum naturam & hominem delinquit. Sufficit huic cum Deo acquirere. Prædo, fur, latro, tyrannus, modo cum nomine Dei capiat, omnia sunt illius. Ita sunt partæ opes uestri primordij, ô Mussulmani. Quod sequitur, est

» paulo obscurius: Non est Muhamedes pater ullius uirorum uestrorū, uolebat hoc innuere, nil officere consanguinitatem, quin posset cognatam ducere, nam modo non esset filij uxor, poterat eam sua lege accipere, ueluti legitimam. Ideo, quod antè dixerat, Non est pater uirorum uestrorum, quoniam uestras uxores accipit in matrimonium cum lubet, est uero sigillum prophetarum, id est complementum, postquam nullus erit, erunt tibi similes, quamdiu mundus durabit, uerū nulli ante te 600. annis debebāt amplius uenire. Nam finis legis & prophetiæ Christus Iesus Deus homo, fuit sigillum prophetarum. frustra enim & stultè fecisset Deus, si post missum omnium remedium summum, seruasset sibi aliud minus. Maximus uero prophetarū, etiā Muhamede fatente, fuit Iesus Christus. Post maximum autem remedium adhibitum rebus humanis, non potest esse locus minori. Nam si ægre fert onus suum columna, idem onus quomodo poterit à palo uel pertica sustentari? Tu non es malorum sigillum Muhamedes: sunt adhuc uenturi tibi similes ad finem usq; mundi, donec ueniat omnium nequissimus & ultimus antichristorum, cui omni genere uoluptatum & uitiorum in religionem admissorum strauisti uiam. Te uero superabit, quia mendacibus signis confirmabit suam potentiam, tanto breuius duraturam, quanto maiori impetu erupturā, Sed Deus est reuera in omnibus rebus sapiens, potensq; tibi extre-

extremum supplicium in diem iudicii differre. Ad cætera.

Adorate Deum mane & uespere, ipse est qui orat pro uobis, & angeli eius, ut educat uos de tenebris ad lucem. Mirum certe est quem possit Deus orare, nisi seipsum oret. Si de Deo quatenus Deus est, nil ineptius cogitari potest. Si te uel inuitum coëgit spiritus, uelut Saulem & Caipham, ut hoc proferres de Christo, contra quem scribis, spiritum, non te laudo. Habemus uero aduocatū apud patrem, Iesum Christum Deum hominemq̃, qui & propitiatio peccatis nostris est, eadem sententia repetitur non semel, ut intelligatur. certe intelligis Deum seipsum orantē, & eius angelos. nam cōiunctio id docet. Quāuis pudet ineptiarum, tamen sunt etiam addenda ista priuilegia, sibi ipsi à seipso concessa, contra præscriptum aliorum. O Propheta, inquit, nos facultatem dimittendi uxores tuas tibi facimus, quum dederis illis præmium earum: & etiam ancillas, quū dederis præmium ex his quæ tibi contulit Deus: & filias patruū tui, & filias amitarū, & filias auunculi tui, & filias auunculæ tuæ, quæ peregrinantur tecum. & mulieres fideles, si dederint seipsas prophetæ, si uoluerit propheta ut iungantur tibi, tibi bonum est, præter fideles. Iam nouimus quod exposuimus apud eos de uxoribus, et ancillis seu mancipijs, ut nō sit tibi offensio apud ullos eam ob rem: quoniam Deus est pius & propitius. coniunges tibi, & amplectere quam uoles, & quā optaueris ex illis quas absoluisti, nec est hoc tibi prohibitū. quæcunq̃ licet, si placueris oculis earum, & non contristantur, & si acceptant quæ das illis omnibus. Non est concessum tibi ut uxores permutes, id est ut parentes & alienas habeas cum tuis. At si placuerit tibi pulchritudo earum præter ancillas, Deus est pius. O qui creditis, nō intretis domos prophetæ, nisi permittatur uobis, ad comedendum, non respicientes uasa. Sed quum uocati fueritis, ingredi mini: & quādo comederitis, discedite, & ne recitetis facta, & res gestas, quoniā hæc ægrè fert propheta, & ueretur à uobis, & Deus non ueretur ob uerum.

Sensus hic est copiosus. Quam legem alijs posuerat, ne repudiare sine iusta causa liceret, illius sibi gratiam facit, quum ob multa, tum ob parentes. Erat enim ea charitate nebulo, ut omnes parentes à se abigeret, quia illis non utebatur, quaslibet etiam sine dotali instrumento posset in uxores habere. Caterum quum, ut lege pari eas tractarent, alios obligatos uellet, quas uult probat, accerseret, repudiat, pro arbitrio tractat, nulla in uniuersum teneri lege uult, si accipiant munera, si arrident, statim sunt legitimæ uxores prophetæ. Nec debet ob ullam rem pati scandalum quicquid committat: quia Deus est misericors & pius. Cæterum, quia scelera omnium generum domi mittebat, quibuscum uolebat, catamittis, ancillis, uxoribus, Secundū dispositiones uarias dispositis (quod honeste non possum dicere) abutendo, nolebat quenquā ingredi domum suam, nisi inuitatum ad mensam: & inuitatum nolebat aspicere pocula & suppellectilem, quoniam prædæ orbis Arabici apud eum uisebantur. Præterea uolebat silentio illic agi: quoniam ex occasione rerum quas illic uidebant cōuiuæ, facinorosa scelesti hominis narrare cogeantur, quod admodū male habebat hominem. Ideo authorem uindicemq̃ istarum legum Deum facit. Iudicate prophetica facinora, æstimateq̃ authorem. Fuerant multum stupidi antiqui in fallis religionibus prædonum & perditorum hominum recipiendis, sed magis scelestus ab orbe condito, aut magis ineptus non fuit. Vnde apparet, quanto sanguine ista suaferit, quotq̃ hominum milia necauerit ut suaderet. Sed miror quomodo eos qui domestici erāt, terrere potuit his nugis, Verum quisq̃ etiam domesticus pa-

rebat edictis sanguinarijs. Audite præscriptum. Si non recesserint ab urbe, in quorum cordibus est morbus, & si pergant spargere in ciuitate rumores, maledicti sunt, ubicunq; reperti fuerint, capite eos, & occidite. Quia mulieres paulo antè aperuerant thecnas, & erant omnia propalata: ideo mortem minatur, si quis hisceat: & ea occasione, quem uidebat diuitem, aut bonas ædes habitantem, dicebat in eius corde esse morbum, nisi itaq; sibi salutem fuga & rebus reliquis quærerent, præcipue Iudæi, fabulæ & incendijs authores, necabantur. Et merito sanè sunt illic afflicti, & rebus spoliati, qui in Iesu Christi inuidiam, gradū huic pesti ad tyrannidem comparandam fecerant, Sunt itaq; his & similibus legibus omnino oppressi.

33.

Quæ sunt in cap. 33. pudet referre, de dæmonibus Solomonis, & eorū operibus, atq; de uentis. Sunt omnia upupis, auibus, & formicis eiusdem similia: quæ certe si aliqua anus delirantissima recitaret eo modo, non posset infantulos & nutriculas audiendo retinere. Et tamen, si dijs placet, ista sunt à Deo: & non pudet harum nugarum interpretes, sed uelut in serijs in illis immorantur. Effudit demum, tacite in Christum blasphemias, hortaturq; tenues, ut exemplo diuitum credant. Verū, ut inquit, sæpe non habebant scientiam, quam habebant magnates: quia erant periti fabulæ, quā pauperes ignorabant, & proferebant. Ideo proprio nunc appellat uocabulo utrosq;. Pauperes quidem mutzechiphone, id est afflicti & debiles: diuites mustecherine, id est superbos & elatos, erant enim apud eum magnates, qui paulo antè erāt proletarij, capitecenti, cerdones, & sellularij, talium enim consortio, iunctis aliquot diuitibus ex Mecha, auxit comparauitq; potentiam. Pauper autem nuper, & compendio ditatus, uix ullis legibus potest teneri: ideo superbire solet.

34. Angeli, aut creator.

Laudetur Deus creator cœli & terræ, ait, qui fecit angelos apostolos, prædicatorum alis durabus, tribus uel aut quatuor, addit in creatione quod uult, &c. Quas nanias in principio offert, qui dicat angelos fuisse aliquando apostolos, seu prophetas. Vtrunque enim uox rossol significat. Cui ergo populo annunciarunt: quam legem dederunt? Legimus adisse tres angelos Abrahamum, sed nec legem dedere, nec alas habebant tam multifarias. Verum ista aliò tendunt, quoniam in recitatione peregrinationis & æquitationis Alborac, dicitur, habuisse Gabrielem alas 70. & uidisse angelos infinita milia alorum habentes, & centies milies mundo maiores, & ideo ut uideatur angelos uidisse, hoc mysterium alarum proposuit, quū tamen in sacris quoties spectra angelorum sensibus humanis se ingessere, nulla de eorum alis facta sit mentio. Remigium alarū ideo adhibetur corporibus, quod in aëra nil posse ferri uideat, sine eo molimine, at spiritibus corpore destitutis, nullis alis opus est, nisi ut ad nostri sensus imbecillitatem diuina accommodemus, quū in hoc corpore nil nisi per exempla et obiecta cōcipere possimus. Omnia inferiora contra Christū militant. Nil enim suorum gloriarū suorum informatorū aliud uoluit in toto Alcorano, quàm extinguere gloriam Christi *beawbawra*, quod ut maiori prætecto facere uideatur, omnia naturalia in Deum authorem refert, tanquam id negemus, ut scilicet Christus nil creauit: se uideatur, quum tamen sine ipso nil sit factum, potuerit uel fieri. Nam Deus quamuis potentissimus, sine uerbo sapientiæq; nil creauit: quod Salomon in prophetijs tantopere celebrauit, ut admirer ita mente captos Iudæos, qui illa legant quotidie, nunquam intelligant, Quod autem idem uerbum, sapientiæ, principi

principium, filius sit Christus, id ex multis rationibus primo libro probaui. Nā quæcunq; insignia miracula edidit Christus, proprio (ut sapius dixi) nomine edidit, quod Dei tantum est. Quotquot fuere à discipulis & sanctis facta, eodem nomine sunt facta, quotquot illi subscripserūt, eiusq; præscriptis sunt usi, illi sunt omnino immutati, atq; cæteris hominibus dissimiles: quam immutationem solus Deus potest facere. At in nomine Christi ea omnia fiebant, ut si in uerbi, qua mihi mentis conceptus aperitur, quæcunq; sunt summa aggredere, facere, complerem, eadem & nomine cogitationis & nomine operis facere. Nam res eadem est in cōceptione, seu cogitatione, & eadem in uerbi explicatione, & eadem operis executione. Diabolus aliter non poterat sibi denuo attrahere genus humanum, nisi prætextu gloriæ Dei, tanquā gloriā filio Dei adscripta esset contraria diuinæ: quum reuera Dei gloriā nunquam apparuerit, antequam illam Christus corpori humano iunxerit. Nō loquar in hoc cap. de foelici & solito paradiso, in quo flumina uini, lactis, mellis, fructus, uestes sericeæ, monilia aurea, gemmæ, cibi, potus, concubitus, & cætera uoluptatis corporeæ instrumenta habentur: quum Muhamedes nō sit alio nomine factus propheta, nisi ut in hac uita eum paradysum à spolijs & sanguine partum consequi posset. Sed sapius sum admiratus, Deum nō potius ebrietatem in paradiso timuisse, quā in hoc mundo. Ratio in promptu est. Non dolebit caput Muhamedī, quia de eo affatim bibent, & non inebriabuntur: affatim agitantur, & semper subactæ erunt uirgines. Omnia gaudia, o foelices porcos, qui reuiuiscunt: o foelicia præmia. Is est legis ab homine receptæ scopus. Et uos non pudet o Mussulmanī: ita sensu communi caretis, ut multis brutis animantibus sitis magis insensati. Tacito enim naturæ sensu bruta contra uestram legem inclamant. fides & amor coniugalis tur uos, uerecundia camelī, elephantī mundiciēs, palumbū oscula, & sexcenta alia uos ante Deum condemnant. 35. Iurat hinc ad finem libri frequentissime, ut quod uidebant esse falsum, sacramentis prophetæ uicti uinctiq; rudes qui aliquid pensi illum habere de periurio putabant, id tandem crederent, quod ante timoribus atq; tormentis, spoliationibus, imposturis credere incœperant. Quamtiuo fidem faceret, fide coniugali omnibus uxoribus abrupta indicat. sacramentum apud Hassam & Hafezam exhibitum, & statim ob scortum neglectum & infractum: foedus cum Iudæis percussum, & postea ita irritum factum, ut ferè omnes perdiderit: quum quas leges natura dedit in conscientia, quibusq; cum ea paciscimur, fregerit: dum fratres, parentes, ciues, amicos iugulandos iubet, curatq;. Itaq; fuere mente admodum capti, qui post neglectum Deum, post exutā naturam humanam, post cladem omnibus allatam, sacramenti habiturum rationem putarunt. Iurat ergo hoc in loco per sanctum Alcoranum prudens, quasi prudentia sit extra animam. Vult uero sibi subscribi ab exemplo Apostolorum (nam omnes prophetas & falsos & ueros unā iungendo, ad fastidiū usq; ingesserat antè) quos in Antiōchia repulere, quū essent à Deo missi. ita habet. Et proposuit illis similitudinem. Ciues urbis, quando uenere ad eam legati, quum ad eos missus duos, mendaces eos dixere, & auximus numerum tertio, & dixerunt, nos ad uos sumus Apostoli. Dixerunt, quid uos nisi homines, similes nobis, nil quicquam coelitus concessit uobis Deus, nec aliud quā mentimīni. Dixerunt, dominus noster scit quod nos sumus ad uos destinati, nec ad nos pertinet, nisi manifesta prædicatio. &c. Dicunt huius loci interpretes, fuisse Petrum & Mattheum, aut aliū Apostolorum quempiam, quos noluerit Antiōcheni

tiochenſi audire, donec ſanarunt hominem diuitem Abibaſarū nomine, poſtq̃ in Chriſtū credidiſſet, qui ſtatim in tota urbe clamare cœpit, Audite eos qui nō petunt à uobis præmiū, & ſunt directi, unde rex cōmotus, hominē interfecit, & truliſit duos Apoſtolos in carcerē: donec uenit Paulus, qui rogauit regē, ut uideret illos, & quam legē docebant, tanq̃ illis incognitus, ubi exiſſent, oblata eſt eis puella natiuitate cæca, quā ſtatim ſanauit Petrus, pariter & puerū. Porro puella illius principis erat filia, tunc ſunt Antiocheni conuerſi ad Chriſtū. Hæc Buhatias interpres, & Hamahſeri, in hunc locū. Quod illos repuliſſent & uellent lapidare, capitlā ſimili ſuos facere, qui nolint prophetam Dei audire & recipere, quū illos & alios omnes prophetas repulerint, tanq̃ iam eſſet Apoſtolus aut propheta. Illis inductionibus cœpit miſeros ruſticos captare, & ſe illis ingerere.

In ſequentibus capitib. eadē ſacramenta interponit, eoſdē paradifoſ cū caſtiſ mulieribus, id eſt uirginib. cū quibus 50 annis in ecclaſi Veneris agent: infernū cū ueneno & arbore zacomī, &c. Repetit uentos & dēmones nutibus Solomoniſ obediētes, & ſexcētās fabulas. Sunt uero eo breuiora capita, quo magis ad finem accedunt, ita ut ultima ſint linearia. ideo nō eſt ita in illis, ut in primis, im-morandum: quum præcipua capita rerum in ſuperioribus attigerimus, ut no-ſtris hominibus curioſis ea aperirem, quæ ſcire par eſt dicturo de his ineptiſ. Vellicatim hinc ad finem quædam carpam, ſi quæ facere ad rem uidebuntur. Ero diligentior in Arabica editione.

In cap. 41. quod uocant occidui Sorī, orientales autē eſchec: ſunt quædam nota-nda, ex quibus unū iam ſuprà notauī. quod ſcilicet Deus ex brutis, nobis cre-auit cōiuges, quarū uſum permittit. Nō ſatis fuit huic prophetæ, uiolata fide pri-mi matrimonij ſuperinduxiſſe ſceminæ, à qua euectus ad potentiā fuerat, alias 14 ancillas licitas feciſſe: quamcunq̃ ſceminā, modo illi placeret, aut repudiāſſe, aut duxiſſe, ſine dotali inſtrumento, pro arbitrio, omnibus in omnes partes ſceminis uſum fuiſſe, catamittis ardenti pæderatiā abuſum fuiſſe, niſi etiam ſuis ſanctis congreſſum cum brutis conceſſiſſet. Sunt iſta omnia digna authores ue-phetæ Arabum. Si iſta honeſtis, ut dixi, interpretationibus commentatores ue-lant, ita tamen intelligi monſtrant Muſſulmani ſanctiſſimi, in medio foro ali-nas ineuntes, camelas, aut quæuis animantia ineuntes. quod uidimus, aſſerere poſſumus. Tunicij niſ uulgius, in Syria idē probatur. Vnde eſſet proſecta ea ſanctitatis opinio tam uehemens, ut tales admiremini, niſi à præſcripto ueſtræ legis: Scio, uos exponitis uemin elanhami ezuagian, & ex brutis coniuges, id eſt ſceminas ad propagationem ſpeciei. Sed quare propheta cum ſceminis ho-minibus iunxit ſceminas ex brutis, quum de copula carnali illic intelligat: ſi ne-gabitis ſcriptū, appellabo ad factū. Demū noſtra & Iudeorū ſcripta, ut ſancta, & à Deo proſecta cōcedit, ut omnia illa profiteri uideatur: quod iam ſapius, ut no-ſtros captaret, fecit. id ut à uerſuto aduerſario capio, & ita infero: Quum noſtra ſint à Deo, & priora, & ſancta, & qualia ſi ſeruaremus, eſſemus ſceliciſſimi in ul-ta præſenti, ut ait Muhamedes, ſint optima & ſeruanda oportet: & quicquid illa contrauenit, ſit falſum neceſſe eſt. At quum plus millies illis Alcoranum con-tradicat, à Deo eſſe non poteſt. Quum enim omnino contra Euangelij ſit ſcri-ptum, diabolo authore eſſe factum, nemo dubitet.

Cōtrauenit etiā hic præcepto Chriſti, quū dicit, Laceſſitū ulciſci debere, alio-quin eſſe impium. Hæc cauſa tui ſcribis, quū aliquis uel ſuſpicionē ſolū laſiſſet hunc prophetā, niſi ſtatim ultus fuiſſet aut occidiſſet, fuiſſet de damnatis, ut ait. O quan-

O quantum ista absunt à sancta illa Christi & suorū patientia. Patiebatur omnia Christus, labefactabat omnes Muhamedes, etiam nulla laceffit in iuriā. Dabāt omnia, si quid haberent, Christus & sui: omnia diripit iste: Sanat omnes Christus, omnes lēdit Muhamedes. Inimicis donat omnia Christus, ne fratribus quidem parcat Muhamedes. Ita differunt tenebræ à lumine.

Dicit sequenti capite, se ideo bona eorum apud quos agebat, diripuisse, ut diceret inter eos, & quosdam in gradus dignitatum promoueret. Quid aliud prædo socijs faceret: rapit aliena ut alienis largiatur, & tandem firmandę potestati quamvis iniquissimæ causā, quosdam dignitatum & officiorum gradus constituere oportet. quid hoc esse potest, nisi est summa iniquitas? ad quid leges, si ista licent? Quid resp. congressusq; hominum afferunt, si quæ libent, ita licent? ut quum quis sit fortior, idem statim sit iustior. Hæc quidem principibus in hostes licent, quia ciuili pœna ita coercendū sunt hostes. At ista adscribere Deo, quæ in ciues, in amicos, in fratres, in tenues & afflictos, in immeritos commisit, quis non exhorreat? Ea est lex Dei, inquit. Dixit Deus, id est sit pro ratione uoluntas.

34. Dochan, id est fumus.

Per librum, inquit, clarum misimus eum in nocte benedicta. Merito in nocte dicit, quia uidit nemo. Ante omnium oculos, cunctis prodigia uidentibus in montis uertice, atq; audientibus tonitrua & uoces uix auditui tolerandas, lex data est Mosi: tibi uero noctu, & in antro. Hæc est antiqua uersutorum hominum fictio, quæ odit lucem, duplicesq; tenebras querit, noctis & antri. Sed dic mihi, quo in loco, & quis liber est receptus? Si Mechæ, ut iam dixi, capita ex Medina sacra nō sunt: si Medinæ, Mechensia sunt falsa, si totum librum semel accepisti, quare totis 23. annis compleri non potuit? Si integrum, quare non edidisti? si partem tantum, quare ueluti totius compendium non eminet & notatur, ut Mosi tabulæ? Repugnat omnino, esse librum una nocte, & quotidie esse frustulim datum sectatoribus, & secundum occasiones rerum esse compositum. Ad hæc, quum frequenter dicas, de omnibus rebus posuisse te in isto libro: illa quæ posuisti, à Deo non habuisti. Anilia sunt ista deliramenta, & authore & credentibus digna.

46. Cap.

Multa sunt nobis hic notanda, ferè in omnibus uersibus se prodit. Quum illi obijciatur esse figmentum, sacramento negat: Si confinxi, inquit, nil mihi sit Dei. Quasi Deum esse crederet nebulo, qui eius nomine est in toto libro abusus, authoremq; fecit idololatriæ, homicidiū, fratricidiū, mendaciū, furti, adulteriū, & quicquid est, unquam uel fuit uitiorum, quod quid aliud sit quam ipsum Deum negare, nescio. Dic, inquit, non sum primus prophetarum, nec scio quid fiet de me, aut de uobis. Certe non es primus, nec postremus: quia inter eos es nullus. Nam falsum est ueri priuatio. At maxime mirandum est, qui fieri potest, ut generalis redemptor, prophetarum sigillum, qui Deum in nono coelo uidit, qui creaturarum est perfectissima, qui familiariter utitur angelis, qui complet omnes leges, nunc ignoret quid sit futurum de illo, quum Deus illum tantopore amans, securum de sua salute non reddiderit. Credendum est fane, non tantam ei fuisse familiaritatem cum Deo, quanta dicebatur, si nescit se in uia salutis aut damnationis esse. Noster Paulus sciebat, quod neq; mors, neq; uita, neq; summa, neq; infima, illum possent separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Nunquam ullus prophetarum dubitauit, quid de ipso esset futurū.

Itaq; Muhamedes, qui de hoc ambigit, propheta non est. Sed urgebatur à multitudine deficiente, nesciebat quò se uerteret. Alij obijciebant, lex Mosis est melior: alij, tua fictio est: alij, sunt scripturæ antiquorum: alij, esse delirum, & amen-tem esse. quod sanè nunquam ita, nec tam frequenter esset obiectum, si nil causæ fuisset. Fieri enim non potest, ut quod omnes frequenter obijciunt, nò sit uerum, aut saltem uero simile. nunquam ista sunt obiecta cuiquam prophetarum, quia ne suspicio quidem in illis fuit consimilium rerù. Christo Iesu homini Deo obiecerunt Iudæorum primates ter aut quater dæmonia eiicienti, quod esset incantator: uerum id ex re male interpretata proficiscebatur. ideo sibi hanc prætexit frequenter iniuriam Muhamedes, tanquam cum eo causam communem haberet. nam uoluisset haberi & esse incantator. Sed ea iam sunt superius à me notata. Superest de dæmonibus auditoribus dicere, quum Muhamedes fidem nugis ægre apud homines cõsequeretur, à dæmonibus illam mutuatur, ut inde hominibus ingerat. Dicitq;

„ Et quando destinauimus ad te multitudinem dæmonum, ut audirent Alcoranum, quumq; legerent illud, dixerunt, silete, & quando completum est, redierunt ad populum suum euangelizantes, & dixerunt: ô popule noster, nos audiuimus librum destinatum post Mosem, confirmantem quod in manibus est, dirigentem ad uerû, & ad uiam rectam. ô popule noster, satagite inuocare dominû, & credite in eum, remittet uobis peccata uestra, & seruabit uos à supplicio graui. Hæc est huius legis uera confirmatio, quam non homo probare, sed diabolus confirmare potuit. Dignû opere & authore suffragium. Dæmoneria pestis hominum, calculum addit legi in perniciem naturæ, & Dei contemptum dedecusq; scriptæ. Omnia opera dæmonis esse mala, & peccata, nullus ne philosophus quidem negabit. At quum audierint dæmones Alcoranû, & illud prædicauerint populo suo, crediderintq; in illud facti Mussulmani, quisquis id facit, socius sit dæmonum oportet. Prophetice reuera in hoc loco ista effutire coëgit spiritus, ut hoc innueret, quotquot huic persuasioni nomen essent daturî, consortio dæmonum etiam essent in æternis pœnis adiungendi. ô Mussulmani, saltem ex hoc loco cognoscite legis uestræ authorem, & nisi uolentes peritis resipiscite. Taceo quàm sit piaculare, credere quendam esse dæmonum populum, & quod ueluti fungantur prædicatione adinuicem, & resipiscant: quum illa substantiæ ita sint in malo confirmata, ut nulla arte ualeant resipiscere. Sed intelligo, Deus uolebat esse iustus & scelerum uindex, operibusq; malorum dæmonum uti ad supplicium impiorum: Muhamedes uero attulit salutem dæmonibus, & ab inferis & tetrîs locis liberauit, locumq; diuinæ iustitiæ sustulit. id enim sequitur: Si quidem possunt ex eodem genere saluari, ergo & omnes: si omnes, scelesti non dabunt pœnas: si scelesti non dabunt pœnas, Deus non est. nam qui iniustum facit, nullum facit. Hæc est sententiæ Muhamedis dæmonum redemptoris illatio. Tibi reuera, quum ista effutires, præfuit dæmon. ut dum suades rudibus illum posse esse bonum, ab illius technis & fraude nò caueat, quod reuera non potest. sublato enim crucis signo & authore, omnium rerum potitur diabolus: quod satis patet ex superiori libro, ubi de substantiis separatis, & eorû generibus egimus. Iam bis uehementer sequisse hominem duobus in locis, (quâuis toto in libro nil aliud quàm sanguinis effusio suadet) maxime patuit: postquâ Iudæi ab ipso defecerant, & postq; foemine parentû domos repentes, fabulâ & imposturas propalauerant. nunc uero maxime, in capite autho-
ris

ris nomen ferente, iubet gladium in omnium ora stringi, & morte aut capti-
 uitate ad fidem cogi. Vocant Africani & Arabes hoc caput elcatal, id est occi-
 sionem; alij Muhamed, ut planè sint synonyma ista, occisio, pestis, perniciēs, &
 Muhamedes. Audite edictum. Et cum legi uestre repugnantibus occurretis, "
 ceruices abscindite, quousque cœperitis eos, tumq; stringite uinculis, ut à nobis "
 postea se redimant, dum consummatum fuerit bellum, aut expeditio eius. Et si "
 uellet Deus, ulcisceretur de illis, sed examinare uult mutuo. Et qui occiderint in "
 uia Dei, non sunt opera eorum irrita, quoniam dirigentur & prosperabunt cum "
 Deo, & intrabunt paradysum illis destinatum. O qui creditis, si Deum defendi- "
 tis, defendet uos, & confirmabit gressus uestros, &c. Deus est occisionis au-
 thor, qui naturam suscepit tutandam. In malos quidem permittit & iubet quan-
 doq; gladium stringi: at in illos qui pacifice degunt, qui leges Dei habent, qui eas
 seruant, qui nil læsere, non debet ullo pacto uis sauire. Iam autem uidimus sa-
 pius in hoc libro, legem ethnicorum esse bonam, si quis faciat bonũ, legem Mo-
 lis & Christi pariter: ergo ex illis nemo iuste debebat occidi. Sed nil mirum est,
 Deum Muhamedis, authorem malũ, etiam in naturæ ruinam, incendium in me-
 diũ orbem immisisse, iussisseq; bellum innocuis populis ob id inferri, quod id
 nollent credere, cui ægrè uetula deliræq; anus assensum præbere possent. Eun-
 dem uero Deum homicidis infandis, paradisos & prosperitatem polliceri, quid
 mirum? quum sit paradysus illi Deo simillimus: certè à Deo naturæ omnino alie-
 nus. In paradisis, inquit, agent, sub quibus currunt flumina aquæ clarissimæ, "
 flumina lactis, cuius nunquam mutabitur sapor, & flumina uini dulcissimi bi- "
 bentibus, & flumina mellis purificati, & habent in illis de omni fructu, & mise- "
 ricordiam à domino. Iam si istis accedant puluinaria, in quibus recumbant, &
 mulieres glaucopides, & puelli cum scyphis aureis ministrantes, & uestes seri-
 ceæ, monilia, & quæcunque alijs in locis sunt scripta, quis maiorem foelicitatem
 Sardanapalo aut Eliogabalo optet? Sunt omnia sibi simillima: Deus, creatura,
 propheta, miles, paradysus, infernus, lex demum ipsa sibi ubique simillima. At-
 quum sint duæ in natura potentia, una iussoria, ad bona omnia edenda & con-
 seruanda potens, ad mala uero quoad non sit poenitentia locus conuiuens: al-
 tera, quæ in naturæ ruinam & odium tendat, aspiretq; facile iudicare licet, à qua
 sit profecta ista lex. Possumus ex hoc loco conijcere, etiam illos qui illi ab initio
 crediderant, descuisse ex his uerbis. Et dicunt qui crediderunt, Nunquam "
 missa est ad eum prophetia. Et quando mittitur prophetia iudicans, in qua est "
 memoria occisionis, uideas eos in quorum cordibus est morbus, te respicien- "
 tes aspectu timentis mortem, & melius esset eis acquiescere & dicere, bene "
 est, & quando urget præceptum, si crederent Deum, melius esset illis, &c. "
 tera. Vt Deum habebat propitium, quem suarum cupiditatum ministrum &
 approbatorem pro libidine statueret, quod etiam in bonis rebus & neces-
 sarijs, nunquam Deus naturæ hominum miserator prima fronte, nisi precibus
 admodum captatus facere solet. se itaque multis ex coniecturis aperit Deus
 ille tenebrarum princeps, humanæ perniciæ author, colorem & fucum rerum
 bonarum pestiferis & perditis obducens: ne dum palam suas machinas sine
 furo adhiberet, statim seipsum proderet, & ueluti forex indicio periret suo.
 Non poterat contra naturam suadere, esse iustum, fratres necare, paren-
 tes conficere, amicos tollere, in omnium fortunas inuolare, opprimere
 pauperes, sublimare tyrannos, facere ferro uiam ad nequitiam: sed religionis
 & diuini

& diuini nominis prætextu, foedissima sanctissima facta sunt. Non poterat ob-
sistere uirtuti Christi diabolus, sed prætextu diuini honoris seruandi, dum se illi
multa & magna dare fingit, omnia adimit. Erat enim, est & erit unus idēq; ho-
nor Dei & Christi, qui tamen nunc reuera cognosci & referri non potest Deo,
nisi per Christum Dei filium. Ita non tantum ipsum Christum, sed patrem etiā
esse negat; quod multis ante docui argumentis, is est astus satanæ. Prætexture
ligionis, nunc licet Muhamedi & suis in naturæ perniciem armari: atq; dum o-
mnium religionum emendationem pollicetur, omnes funditus, quatenus per
eum licet, euertere. Nam qui falsum cū uero cōfundit, & totū compositū uerum
dicit, grauius peccat, quā qui quod est falsum pro uero asserit, tenet, probat, is
enim non imponit, sibiq; tantum nocet, nisi fortasse & exemplo peccet, at qui
ueri prætextu falsum suadet, & se & ceteros in perniciem præcipientes trahit, un-
de quamuis lex ista Deum unum uideatur fateri, tamen ideo est idololatrarum
omnium legibus deterior, quod nil præter se labefactant, ista Deum omnium sce-
lerum, quæcūq; in sensum & actionem humanam cadere possunt, authorem
& approbatorem facit. Sed hæc bona & occiforia prophetia in ciues Muhame-
dis armabat milites, & periculū eorum facere uolebat, qui in discrimen legis no-
mine cadere uellent. Sequens ideo caput, seu prophetia, uocatur phatha, id est
porta, quod liceat per bellum intrare in persuasionem. Meminit uero in ea faci-
norum à se cōmissorum in ualle Mechæ, ubi ciues fugauit. Et ille est qui sepa-
rabat manus uestras à manibus eorum in ualle Mechæ, postquā dedit uobis ad-
uersus eos uictoriam, & Deus respicit ea quæ facitis. Sunt illi qui Chaphiri sunt,
& sunt aduersati uobis in templo interdicto, uictima ligata est, ut cōpleatur oc-
cisio eius, & nisi essent uiri fideles, &c. Ob iam antè partam uictoriam, animat
sectatores ad necandos in modum ligatæ uictimæ ciues, parentes, affines, ami-
cos. Et paulo post: Satis est testimonium Muhamedes, & qui sunt cum eo, sunt
fortiores aduersarijs. Quum ceteræ leges bonæ sint, tamen satis est esse testi-
monium, quod Muhamed est fortior. Quid aliud potest dicere prædo? satis est
cuius orbis euerfori, si ille sit cum suis fortior, hoc enim ius est. Nemo nescit, o-
mnia ferè imperia aut tyrannide occupata, aut auctat: at providentiæ authorita-
tem sceleri prætexuisse, nullus ante illum ausus est. Qui in diuinitatis uocabulū
irrepere, id cuiusdam miraculi à parentibus prudenter efficti, aut ab operibus
comparati gratia sunt consequuti: legislatores sine ullo sanguine, diuinitatis no-
men legibus præfixere: alios parentum gloria euexit: unus Muhamedes orbis
labem Deo authori ausus est adscribere.

51. Eltur.

Monti Sinay & raso pergamento adscribit suæ legis authoritatem, id est Mo-
sis & Abrahami esse dicit. Dicunt interpretes, Alcoranum fuisse reuera scriptū
in pelle arietis, quem sacrificauit Abraham, & ideo esse legem Abrahami. Nil
dico de paradisis in hac prophetia descriptis, quoniā sunt similes ubiq;. Hic sunt
carnes omnium generum, uina non inebriantia, puelli uestibus polymitis orna-
ti ministrantes, & multa admodū ad satietatē facientia. Id me male habet, quod
ubi sit tanta copia ciborum egerenda, nō lego. est enim ea pars bene necessaria
in eo paradiso. Multa etiam alia desiderari illic posse uidentur.

52. Iurat in capite stellarum, de miraculo Alborach, quod cœlum conscende-
rit, & Deum cōtemplatus sit, distans ab eo duos iactus arcus, uiditq; reuelanda
&c. omnia miracula sunt eius generis, ut neminem præter ipsum testē habeant.
Quam

Quam apta diuinitati uiderit in ea cœli ascensione, iam docui. Deus est finitus apud Muhamedem, id est nullus, quū ad certam distantiam ad eum accesserit. Nam quod principium habet, habet & finem. Taceo stellas quas hic iurat, affixas catenis aureis, ut possint abigere dæmones ad paradysum accedentes. Non loquor de animalibus brutis cœlum habitantibus, de hac re nil mirum est quum sint suscitanda. Nil dico de angelo cuius caput est centies milies mundo maius, unde Deum finitum superat. Interea uidetur tribus deabus, ridere diuinitatem. Hæ sunt, alleta, alhozai, elmenauta; quas interpretes dicunt, Dianam, Venerem, Mineruā. Colebatur eleta & albuza; à Mechenlibus, & à Muhamed, antequam factione Iudaica fieret Messias; à quo cultu quum hominem auertunt, in perniciem trahunt, suisq; & cæterorum ruinam.

Capite 53. luna est scissa Bugellino præsentē, & rogantē, quod antē docui. Quum nullus de hac asserat, nec etiā credo. Nam luna seruiens orbi manicas prophetarum non intrat. Sequens caput imitatur psalmum Dauidis 135. quoniam uarijs sententijs interponit repetitionem quandā in modum uerī prophetæ, ut illi uideatur affinis. In eo sunt fœminæ paradisi, quas subagitant, & nō maculant, homines & dæmones creati ex flamma ignis. Sunt & granata mala & fructus in illo paradiso, & multa alia. Idem paradysus cum simili inferno in proximo 55. depingitur.

In fine elhedid 56. cap. dat etiā Christo testimonium, quod pijs misericordes & religiosi sint eius sectatores. Vnde miror cur aliam ab euangelio legem introducere uoluerit: aut nunc in eum non insurgant Mussulmani, quum propheta fateatur esse bonam.

Vnum nobis superest notandum ex multis mendacijs, quum in 60. Sora el-sec. hæc uerba Christo adscribit: Et quum dixit Iesus filius Mariæ, ô filij Israël, ego sum missus ad uos à Deo, ad confirmandum quod in manibus habetis de lege, & annuncio uobis prophetam post me, cuius nomen Ahmad. & quando uenit ad eos cū miraculis, dixere, hæc est incantatio patens, & quis est iniquior quam qui fingit de Deo mendacium? Rogatos uellem Muhameranos, ut ostenderent quo in loco euangelij est scriptum, ut Ahmad Muhamed esset post Christum uenturus. Extant exempla euangelij in Indica lingua, in Armenica, in Iacobitana, duabus Chaldeis, etiā sunt uersa ab intquis Iudæis hebraicè: Græci, Georgiani, Seruiani, Dalmatæ, Latini, omnes euangelia habent suo charactere & lingua. Taceo innumeras linguas uulgares, quibus eadem prostant. sunt istæ nationes seiunctissimæ. Consulant etiā Nestorianos, Armenios, & Iacobitas: si reperiāt, porrigimus herbam. Qui posset fieri ut hoc in euangelio esset, & nullus usquam id haberet: Mendacium est impudens, Muhamedes, ut eo retineres milites, & tibi obedientes redderes. Non tulit Christus suffragium mendacio. Quum de te dixit, te antichristum designauit, non prophetam, nisi pseudoprophetam prophetam dicas. Post se missurum discipulis paracletum est pollicitus, quod decimo post die exhibuit. Post prophetarum summum post filium Dei, conceptum ex uirgine, de spiritu sancto, loquentem in cunis & fascijs, omnia miraculorum genera exhibentem, ad Deum in corpore & animo euectū in cœlum, etiā futurum iudicem uiuorum & mortuorum, nullus amplior potuit promitti aut uenire, nisi falsus & impostor. Nam frustra illud animal, quod arcis præsidium non coercet, palo uel sepibus retinere coneris. Quod summis uiribus non arctatur, frustra debiliori potentia retinere satagas. Non potuerūt meliora

meliora dari, quàm quæ à Christo tam summo propheta data sunt. Si quæ sunt præstantissima non obseruabunt, qui fieri poterit ut minoribus in officio reue-
neas, Euangelium erat correcturus Ahmadus, pro legitimo thoro promissurus: ut
pro una uxore innumeras, pro usu naturali cynædos & bruta permissurus: ut
dictam patientiæ, pacem bello, iustitiæ furta, rapinas, cædes, ciuium, fratrum, pa-
rentum, affinium, amicorum mortes uitæ conseruationi prætulit: charitati o-
mnia danti, furtum rapinasq; preposuit, ita euangelium correxit. Scio, satisfacere
bat quibusdam Iudæis iam uis sibi allectis, qui quum antiquorum de se testimo-
nium peterent, non potuit ex ueteri testamento proferre, & longe minus ex no-
uo. Sed quia imperitos euangelij nouerat Iudæos, ideo illis dixit, non in ueteri
sed in nouo Testamento esse scriptum de eo, hæc est ratio dicti huius, quæ & prin-
cipio capitis, & fine patet. In principio ait: Deus amat eos qui occidunt in uia
Dei, & instar muri se opponunt hostibus, & uersus finem: o uos qui credidistis,
nonne uobis placet ut liberem uos à supplicio magno: credite in Deum, & pro-
phetam eius. Vult (ut antè notauimus) fidem sibi haberi, ut Deo. Et laborate
in uia Dei pecunijs & corporibus uestris, hoc uobis cōducit, si uos intelligatis.
miseretur peccatis uestris, & introducet uos in paradisos, sub quibus fluit flu-
mina, & in habitacula bona in paradisis eden. Hoc est refugium magnum. Et
paulo post: o qui credidistis, estote Christiani Dei, sicut dixit Christus filius Ma-
riæ discipulis suis, quis uult fieri Christianus in Deo? Dixerunt apostoli puri,
Nos sumus Christiani Dei, & crediderunt quidam filiorum Israël, & blasphema-
uerunt quidam. His & nostros & Iudæos captat, quoniam sibi res erat cum
Mechensibus, qui ualidiores erant.

61. In quosdam, qui malèbant Iudæi fieri, quàm prophetam imitari, agit.

64. De repudio sibi contradicit. Nam ante 4. testibus opus erat, ut probare-
tur indigna consortio mulier, repudiareturq;: hic duos tantum adhibet, ita sibi
constat. Post tres menses licet iterum illas ducere qui uelit, aut omnino repudia-
re: ut nil sit infelicius, quàm agere sub ea lege, in qua nil certi aut constantis est.

Quomodo uero sibi gratiam obstricti sacramenti faciat, uidendum. Capite
proximo ita scribit:

O Propheta, ne in religionem uertas periurium quod tibi remisit Deus, quæ
ris gratiam ab uxoribus tuis, & Deus est misericors & pius. Iam absoluit uos
Deus à uiolatione fidei, & Deus est patronus uester prudens & sapiens, & quæ
do communicauit secretum factum ue suum propheta cuidam uxorum suarum,
& reuelauit illud, manifestauit illi Deus, & est agnatum à quibusdam, à quibus-
dam uero negatum, & quando reuelauit illi (fœminæ) dixit, quis tibi reuelauit
hoc? dixit, reuelauit illud mihi sapiens cognitor. Si conuertamini ad Deum, mun-
dabit corda utriusq; uestrum. & si conspiraueritis in eum, Deus est patronus eius,
& Gabriel & boni fideles, & angeli erunt posthac uindices. Forte Deus eius si
repudiauerit uos, loco uestri dabit uxores meliores uobis, fideles Mussulma-
nas, sedulas, diligentes, religiosas, &c. Hæc tendunt ad satisfactionem Hassæ &
Hafezæ, quæ redierant ad eum suasu parentum ductæ, itaq; obijciebant illa periur-
ria & adulteria: & si quicquam ultra in eas moliretur, se conspatione deleturas
hominem dicebant. Decreto diuino illas territat, satisfacereq; curat. Planè ex
hoc capite manifesta sit impostura, & fabula. Nam quod reuelauerat uxoribus,
eadem reuelarunt turbæ sequenti, esse scilicet fictionem & scripturas antiquo-
rum, & nil illi esse reuelatum, Dicit uero statim à Deo rescuisse, quod uxor pro-
didisset.

didisset secretum, ut illam territet. Quod autem minatur illis repudium, non fuisset ausus de eo agere uel cogitare. nam periissent illi uires Humari & Vbechari focerorum, à quibus potentiam collegerat. Itaq; impune & palam utebatur amatoribus Hassa, ne hiscere quidem audente propheta. seipsum enim obstrinxerat, quum aperuerat mysteria uxoribus. Deterret eam ab adulterio, exemplo duarum, uxoris Pharaonis & Mariæ, quam dicit filiam Himrani, ut ante sororem Mosi & Aaronis, & in quam de spiritu sancto sufflauit Deus. Dicit uero honestè, ut solet, eam seruasse diligenter naturalia membra. Verum nil illi profuit exemplum, quin quoad uixit, fuerit publicum scortum: à quo, ut dixi, pendet Alcorani & Suneh fides & interpretatio.

In calamo 66. uidetur dicere de Abdalla ben salone Iudæo ditissimo, qui illi septem annis à secretis fuit. curauit enim eum secreto dormientemq; suffocari, & igne supposito uri, alijs fugatis & occisis, quod dixisset Alcoranum esse rapas & centones, ex antiquis scripturis petitos. Quumq; uisus sit die insequenti ignis in ea domo, & Aben salom mortuus & ustulatus, fuasit turbæ, igne coelesti fuisse absumptum hominem, quod propheta secreta aperuisset. Scio nullum prophetam unquam habuisse secretum, quod timuerit resciri. Qui timet, est conscientius, necessario. Si Muhamedes non fuisset impostor, quid opus erat de reuelato secreto conqueri, & dicere foeminis, ad uos non pertinet de ea re loqui? Nil dixit fecit uel unquam propheta diuinus, quod omnes scire timuerit. Timor est hominis male sibi conscij argumentum.

70 capite, Mussulmani fiunt dæmonum magna turba, ut laudent Alcoranū, & proferant in Deum & Christum blasphemias. Iam illa omnia uidimus, & excusimus. Quod autem homines & dæmones unā confederentur ut populi uicini, id bene nouum & inauditum est. Homines malos tacite pacisci cum dæmone constat, aliter nō memini unquam legisse aut intellexisse. ubi putat quod nec dæmones nec homines dicant aut fingant de Deo mendacium, miror quid illi in mentem uenerit, ut ita arbitraretur, quum pater mendacij diabolus nil aliud quam mendacium confingat in Deum, dum falsas de eo opiniones hominibus suadet. Sed intelligo, ob assiduam familiaritatem cum Muhamede pactus erat dæmon, ut iste propheta dæmonem prædicaret bonum, retractaretq; ea quæ de eo ante dixit. Et in isto pacto illo, etiam uoluit posteritati cōmendare ne ignoretur, ait enim: Etenim quidam uiri ex hominibus inierunt foedus cum quibusdam uiris ex dæmonibus, & adauxerunt eis timorem. Sunt uiri & foeminae inter dæmones, alioquin frustra iste legislator dixisset uiros ex dæmonibus. Nam quoties ita dicit, partem speciei & eiusdem generis indiuiduum intelligit: sed illa foedera sunt inita, quando conscendit cælum cum Elborac, tunc enim uidit esse custodes in cælo nescio quot, in inferno 18. expectauit ad fores cœli, & auscultauit secreta cœli cum auscultantibus, & cætera miracula, quorum in hoc capite meminit. Vult illa repetere in isto capite. Sunt sexcenta similia: uerū illa erunt potius in Arabica uersione, quam in hac, excutienda. satis enim habeo, ex quibusdā præcipuis locis, aperuisse nostris hominibus hanc pestem, ut somnolenti nostri monachi, saltem his ineptijs moueantur ad misericordiā misere gentis, eiusq; cæcitati. si Iesu Christi amore mederi non satagant, cōpatiantur. Ad doctum aliquot loca. Post multa capita breuia (ut sunt in fine) in quibus de oratione more eorum fieri solita, & de paradiso & inferno egit, 78. conuenit nobiscum de nomine loci, ubi Deus iudicabit orbem, Nam ait in Sahiret futurum

rum, quo in loco intelligunt interpretes Iosaphat. Dominus enim Iesus Christus quamuis aduentu secundo formidabili, toti orbi se propalabit, tamen etiam loco cuidam Hemispherij, quum sit corporeus, primum appariturum certū est. Quamuis enim tunc in aëre sedebit, successiuo tamē motu mouebitur. Nec in loco illo tam angusto, iuxta Ierusalem cogetur totus orbis, sed quo loci uoluerit redēptor & iudex, ubicūq; enim iudicabit, ibi erit שפן id est שפן iudiciū Dei, seu Deus iudicat. Quod uero etiā sit Iesus Christus mortuos suicitaturus, & orbem iudicaturus, id illi cōcedit liber Suneh, qui est maior in multis authoritate, quā Alcoranum. Illic enim ubi exponitur locus ille Alcorani, ait, Deum ad se rapuisse Christum ne crucifigeretur, dicit Suneh, Veionzilu, ait, Iisa bīn meriame ila elardhi ueiah cum phiha hachiman hadilan. id est, Et cōlitus ueniet Iesus filius Mariæ in terram, & iudicabit in ea iudicio iusto. Quod quum illi fateantur, et iudicare terram sit Dei proprium, mirum est ita mente captos, ut illum etiam Deum non fateantur, quem futurum iudicem agnoscunt. Ita eorum mentes ludit satanas. Pergo ad finem.

91. De se fateretur contra astum & uersutias Chalephorum, qui adfinxerunt fabulas generationi eius, ad stultam multitudinem retinendam, ait enim de prima sua conditione. Nonne reperit te Deus pupillum, & fouit: nonne reperit errantem, & direxit: nunquid reperit pauperem, & ditauit: ergo pupillos non opprimas, &c. Ista contra lucem propheticam pugnant, contra fidelem generationem, contra miracula infantiae, contra aues, uentos & angelos, contra circumcissionem in aluo, contra perfectissimam creaturarum. Nam esse pauperem, & regio sanguine, pugnat, nō conuenit cum regno paupertas, cum errore pietas. fuit directus, quum est astutus factus, quum imponere nouit, quum a Iudaeis est institutus ut tyrannidem illis compararet. Non satis uidetur, magnam cōditionis suæ pupillaris habuisse rationem, quum pupillos innumeros fecit, spoliauit, necauit. quid enim aliud toto uitæ tempore, saltē a propalata fabula, fecerit, non uideo. æstimandum cæteris relinquo.

Sequens caput miraculum ex enterati prophetæ aperit. Nonne fidi exenterauiq; pectus tuum, & sustuli a te peccatum tuum, quod rumpebat dorsum tuum: &c. Hoc debetur Halimæ nutrici. Iam ista superius tradidi. Meminit uentorum aromaticorum, nubium & angelorum 76. quæ ex eadem officina prodierunt. Iurat alibi arbores cacatorias, sequenti capite iurat nubem ambulanti cum homine. 95. noctem potentem: quæ omnia ea miracula, quæ sapientius attuli, notant. Istæ prophetiæ liniarum, sunt multis postea sæculis additæ, ut ex recitatione Halimæ, aut scorti fide, aut consensu hominibus sunt recuperatæ, aut ut ex murorum foraminibus reperiabantur. Sunt tamen omnia sibi simillima.

Sed ultima planè prodit authorem, & negocij totius ansam. Ait enim, Dic, defendo me cum domino hominum, rege hominum, a malo uestras, id est, est perturbatoris mentis occulti, qui perturbat in pectoribus hominum, a demonibus & hominibus. In hoc capite innuit, quod negare non poterat Hadege uxori, Quum enim retulisset fonticum morbum in incertum casum, in uinum, in angelum, in Deum, in ieiunia, & turbatio illa nihilominus adesset intemperius, coactus est fateri esse in eius animo uestras elhannas, perturbatorem occultum, id est diabolum, a quo se defendit cum Deo. In superiori capite praestigiatores eum uocat, et inuolutorem, quod in idem tendit. Illic uero etiā Deum authorem mali facit, quum a malo quod creauit, uult liberari: quod cum pietate & ra-

& ratione philosophiæ pugnat.

Habetis ex innumeris similibus aliquot capita legis Dei Muhamedis: uidete, perpendite, iudicate. Hæc si placent, plura prodibunt. Quamuis ista satis patet, & hominem utcumq; depingunt, tamen dum in classes cogentur singula, & ueluti repagulis & cancellis arctabuntur, maius lumen uidebuntur accipere. Primum itaque notabimus ex multis quædam, quibus in Deum, in angelos, in daemones, in cœlum, in naturam, in rectam rationem & pacem publicā peccauit.

DE DEO ET FINE VLTIMO

errata. CAP. XIII

Nunc si uellē Suneh & Hasiar ineptias attingere, decuplo cresceret opus. Satis itaq; erit, paucis aperire de causa prima & ultima, quæ Deus & paradisus est, quid sentiant, quum propheta ipse, tum authores eius dogmata explicantes. Non possumus melius à Muhamede qualitatem Dei eius inquirere, quam dum uisibiliter se illi ostendit in summo cœlo. Iam uidimus memoriam noctis, & duorum iactuum arcus, quibus distabat à Deo. Aiunt interpretes, quum esset in cœlo septimo, postquam se commendauerat Christo, Gabriel non ausus ultra progredi, reliquit illū ut absolueret iter. Tunc uerticosis locis, aquis & niuib; innumeris, egit tantū itineris, ut omnino de uia defessus esset, subsisteretq; donec audiuit uocem quandā dicentem illi, Muhamedes accede & saluta creatorem tuum. Quum uero ad uocem accederet, tantam lucem uidit, ut infringere ei aciem oculorum, accessit tamen prope Deum ad duos iactus arcus. Deus uero ipse septuaginta millia uelorum lucis ante faciem habens, non præbuit faciei conspectum Muhamedi, sed manu attingens eius umbram, tanto frigore eū affecit, ut uix posset subsistere. dixit uero illi multa secreta, quæ tam multa sunt reuera in eorum scriptoribus, ut ducenti burdones non ferant singulorum librorum exemplum unum. Sed interim antequam ab isto reuera frigido Deo recedamus, opus est scire distantiam terræ ad cœlum, ut eò possimus contendere. Audi lector oracula, & citandi modum propheticum. Hebdullahius Muhamedes Cartibius in Tezchere elimam, id est memoriali sacerdotum, quod est fidei eorum compendium, ita scribit.

Refert Aben uaheb, dicit Achberbi rachman filius Ziad, filius Anham, quod audiuit Hatebetum filiū Hebdulzabi, cuius Deus misereatur, qui referebat de hoc facto (graduum) quod Zagel uenit ad prophetam, oratio Dei & pax sit super eum, & dixit: O propheta Dei, quot gradus sunt hinc ad paradysum? Dixit centum gradus, quorum inter duos tantum est, quantum à terra ad cœlum. Primus illorū gradus, spacium eius, constructio eius, porta seu ingressus eius, crepis eius, & elatio eius est ex argento. Secundi spacium, ædificium, ingressus, crepis, elatio, ex auro. Tertij partes ex hyacintho, carbunculo, & margaritis, & postea ad 97 gradus nemo nouit quid sit nisi solus Deus. Thermindus uero, &c. Hæc est theologia sensibilis, quæ refutatione non eget, quoniam credulitatem non meretur. Deus qualitatis expers, infinitus, incōpræhensibilis, localis est, finitus, accidentiū susceptiuus, apud Mussulmanos. Taceo cœlos inuicē inuolutos esse ex auro & argento, corporibus densis; niues frigoraq; esse supra cœlum, ubi nō est materia, illic materiam solidissimam esse, & quæ per antonomasiam (si adamantē excipias) nomine materiæ possit donari. Nam tota natura nil auro densius habet, ex his quæ innotuere. Sed Deus Muhamedis ipsdem delectatur, qui-

bus & propheta eius. De Deo ut causa finalis est, et rerum omnium mediate uel immediate felicitas & scopus, iam multa uidimus. Nam paradísus Muhamedis frequens se obtulit. Nec enim capit Deum in essentia & cōtemplatione pro felicitate. Vult bibere, comedere, & quæ inde sequuntur; alioqui frustra paradísus esse, nisi habeat copiam lactis, uini, mellis, carnes, panem, fructus, cōuiuia, luxum, scēminas, catamitos, uestes aureas, argenteas, sericeas, monilia, puluina, prata, uirorem, &c. quæcunque sunt luxuriæ instrumenta. Verum non tantum uult Deum habere in illis paradísis ius, sed ait in sexto paradíso, (nam sunt apud ipsum uaria genera) quem habebunt sui post mortem, iuxta septimum in quo est Christus, esse fontem Alcausaram, cuius diameter est septuaginta milia dierum itineris; aqua niue albiore, melle dulciore, ex qua potabunt omnes habitantes eum paradísus. Post diem iudicij Muhamedes adibit infernum, & malos Mussulmanos, damnatos facie nigra & sordida capiet, & portabit ad fontem illum, & illos illic abluet, & fient albißimi, & cæteris similes. Ita nil iuris habebit Deus in malos Mussulmanos, nec seruiet quicquam infernus. ita Muhamedes erit longe maior Deo: quia quos Deus damnauerit, ille absoluet. Sed interim, qui sunt in paradíso, eius lotionem sordium, culi, pudendorum & pedum bibent, quia eadem aqua sordes suscipiet & potabit beatos. O ineptia, & deliramenta, ô blasphemia, hinc ad centum annos, paradíso Muhamedis non possem transcribere. Verum quandiu sum in paradíso cum Deo, non oportet obmittere arborem quæ est illic, paræ magnitudine cum paradíso, folijs aureis et argenteis, in quibus ipsis est scriptum nomen prophetæ, & nomen Dei his uerbis, La alla illa alla Muhamed rassul alla: id est, non est Deus præter Deum, & Muhamed est propheta eius. Ab hac tam magna arbore initium sumit persuasio Muhametana, ea enim uerba proferunt erecto digito indice, quum nomines dant Muhamedi. Sed mirū si ista arbor sit æqualis paradíso, ubi agant homines, ubi fons tam magnus, ubi flumina, ubi coci, furni, textores, aurifices, puluinarij, & cæteri ciues ac artifices, qui accedentibus omnia parent. Pereant misere fabula. Si de angelis, quàm de Deo melius, est uidendum, Nam in hoc loco nolo sæpius in excussione memoratū Deum impiū, iniquū, impostorem, periuurū, adulterij, pæderastias, brutalitatis, cædium, homicidiorū, furtorum, & huiusmodi approbatorem & iussorem adferre, quum plus satis innotuerit.

DE ANGELICA NATURA. CAP. XV.

HAec natura, quemadmodū & diuina, est apud Muhamedē corporea, uisibilis, tactilis, & nobis præter magnitudinē & alas similis. uidimus esse uulneribus obnoxios angelos, alioqui uenirent propheta, & annūciatores loco hominū: sed timent occidi. In tertio cœlo cū Abrahamo erāt ea proportione, ut spatium quod inter oculos habent, sit 70 milium dierum amplitudinis. quo uero magis crescunt numeris cœli, eo sunt maiores angeli: ita ut in septimo ubi est Christus, uideantur, qui habeant septuaginta milia capitum, & in quolibet capite totidem linguas, & ex qualibet lingua totidem uoces laudem Deo dicentes. quidam perpetuò respiciunt, nunquam dormientes: alij semper procumbūt, nunquam à terra surgentes: alij inclinati, alij stantes, alij genu flexo. quidam usque adeo exerta uoce clamant, ut ponant in auribus digitos, ne obsurdescant. Inde sunt sumptæ ceremoniæ orandi. Nā singulæ tzalauat, id est orationes sūt, partim stando, partim genua flectendo, aut procumbendo, terramq; osculando. Ceremoniæ.

Ceremoniæ illæ uocantur *erchet*, id est gemina inclinatio, & prostratio. binis uero prostrationibus, & in dextram sinistramq; inclinationibus respondent singulæ orationes, quales in initio uidimus. Illi uero angeli quorum cultus hic obseruatur, habent etiam impotentiam, quamuis caput unius 70. milies sit mundo maius. Nam completo iudicio, quando ad conuiuuium uentum erit, Deus mittet Gabrielem, ut adferat clauēs paradisi sancti, adibit uero alium angelum, qui ex ore suo 70. milia clauium trahet, quarum unaquaq; longa est 70. millium dierum itineris, quam Gabriel attollere nequies, adibit Deum, dicetq;: non possum adferre clauē paradisi. Cui Deus, obuerte te ipsum, & inuoca nomen meum & Muhamedis, tunc facile feres, uertitur, inuocat, adfert, aperitur, intrant, assident mensæ adamantinæ 70. milium dierum longitudinis. Quum tamen tam magni sint, & prudentia debeant esse pares, sunt authores Deo ut creet hominidam, sunt mortales: sunt etiam quidam damnati, quidam supplicij in hac uita affecti, ut Arot & Marot. ita beatos spiritus & sacrosanctas intelligentias explicauit legislator Muhamedes, socius Dei: quem si angeli cum Deo non inuocant, nil possunt facere. Et ne quis quicquā putet fictum, sunt ista articuli fidei apud Muhamedicos libro Hassiar, & Suneh, & Imāmin comprehensa. Mirum est quum in toto Alcorano toties prohibeat homines facere participem cum Deo, quomodo eius interpretes, ab angelis ipsis uelint eum agnosci & inuocari participem, quum ipsi necessitatibus materię compulli homines, nullum participem cum Deo facere debeant. Oportebat mendaces esse memores, & sibi consentanea dicere, Non se prodidisset fucus.

DE DÆMONIBVS. CAP. XVI.

Non est sibi absimilis in tetra natura depingenda. Illam enim ex igne & ex flamma creatam dicit, & decies repetit: sed dum illam inobedientem dicit Deo, eandem Deo sapientiore constituit. Quum enim nil debeat nisi æternum colī ab homine aut angelo, Deus non potuit non esse impius idololatrię author, qui iusserit ita se demittere diabolus ex summo elemento creatum, ut adoraret hominem ex feculenta & limosa natura factū. Melius itaq; diabolus non parendo, quā Deus iubendo fecit: & tamen est damnatus eam ob rem. Sed non uult fateri damnatum ideo esse diabolus, quod potentię diuinę honores ambiuerit, Deumq; suo de cœlo deijcere cogitauerit: quoniam irreconciliabilem faceret, nec auditor fieret Alcorani, & eius prædicator, & demum Mussulman. Nam quemadmodū omnes homines idololatrias, aut quosuis uolebat saluos esse per legem Alcorani, ita & dæmones, qui minus peccauerant, uolebat seruare. Sed mirum est quomodo sibi hæc cōsentiant, fiunt Mussulmani dæmones, & suis populis prædicant: & tamen nato Muhamede liber historię dicit, dæmonem Magnum, luciferum scilicet, fuisse ab angelis deiectum in mare, unde uix post 40. dies emerfit, & in montem Coba ascendens, conuocatis horrendo clamore dæmonibus, causam querentibus dixit: Ita horrendo sono uos excito, quoniam natus est Muhamed filius Hebdallæ, quem Deus misit cum gladio radiante, & omnia penetrante, in nostram ruinam. Et paulo post: propter hunc prophetam damnaui me Deus, & fecit satanam maledictum, Cui respondent satellites, Quid moueris Satan? nescis quod Adam fuerat creatus cum septem uirtutibus, ex quibus una superest? An times ut nos qui contra Christum præualuimus, huic prophetæ obsistere non possimus? Hæc Hassiar. Quū diabo

lus esset per Muhamedem damnatus, & illum profligaret etiam infantulus, qui factum est ut armatum & satellite munitum non timuerit, sed ultro ad eius credulitatem transierit, & fuerit saluatus: qui fit ut faceret obliuisci prophetias quas credidit. Videtis Deum non esse authorem damnationis diaboli, sed Muhamedem, nec erat diabolus ante Muhamedem, certe obstitit per Muhamedem euangelio Christi satanas, nec antequam fieret Mussulmanus potuit obfistere euangelio, Socij id potuerunt, quod unus non poterat. Non est conuersus satanas ad legem Muhamedis, sed Muhamedes sectatus est legem demonis tenebrarum, ignorantiae, euerisionis naturae. Propheticeq; loquutus tantum in eo est, quod daemones religionis asseclas habere se dixit. Nil dico de inferis & arbore Zacomij, cuius rami sunt capita demonum, innumera enim essent addenda. Satis habemus daemonem esse corporeum, & timere gladium, conuertiq; ad fidem Alcorani, & tandem moriturum, & demum cum brutis reuicturum. De caelo argenteo & aureo, & de stellis illi adhaerentibus catenis aureis, & daemones abigentes, ne paradysum petant, quid opus est dicere? Sed tamen me bene torquet, quomodo stellae timent ne daemones intrent paradysum, quum portae sint semper obfirmatae, nec patuerint ipsi prophetae uenienti etiam cum Gabriele. oportet esse demonibus deteriorem, alioqui illi sponte patuissent fores, ut & daemonibus, qui non aliter quam a stellis catenis adpenlis possunt abigi. Quum dicerem de gradibus, dixi de materia coeli, iam intellexistis montes, praecipitia, frigora, niues etiam in summo coelo.

QVAE IN NATURAM ADMISERIT.

CAP. XVII.

TOta lege satis patuit, rerum ordinem, naturalemq; omnium affectum inuertisse, quum uoluit hominibus suadere a Deo esse, licitaq; quaecumq; placula admisit. uoluit sibi factam (ut dicebat) a Deo gratiam periurij, fornicationis, molliciei, occisionis parentum, ciuium, amicorum, omnibus esse licitam, ne in eo damnari posset, quod lege omnibus concedebat. Quid potest turpius brutali coitu, aut pæderastia cogitari: aut quod magis in naturam labem uertat, dari? Quis potuisset maiorem pestem inter homines generare, quam praeceptu pietatis illos ita committere, ut sit fidelissimus qui fortissimus & uictor? Quae unquam erit resp. beata, si cuius nomine persuasionis in ciues & parentes armari iuste licebat: istae in hostes erant conuertendae uires. Erant multae clarissime uires in Arabia idololatrie deditae: illas cogere, aut spoliare, euertereq; oportebat, non suam. satis conuertisset suos, qui cæteris uicinis ius dixisset. At non religio, sed factio id suauit. Vbecharus, Homarus, Halys, Zeïdus, Achmarus, cæteri q; Mechenfes ciues gratiosi & factiosi, non potuissent alibi uires & factionum capita prophetae suppeditare, uindictam alibi non quærebat propheta. qui illum qualis erat nouerant, depingendo offenderant, erant conficiendi: ea fuit uera religio: ut hodie in tota terra nil sit Mussulmano se ad prophetae exemplum componente inhumanius. Quum enim homines uix legibus arctissimis possint in officio retineri, quid futurum censemus, ubi legibus contra naturam armantur? Quod libet, licet, sanctum fuit quicquid propheta fecit. ergo simile licet. Ista omnia contra naturam arma sumunt, rationi & paci publicae contraueniunt, & reuera tam scelestasunt, ut ipsissimum scelus uideantur.

Rationi

RATIONI QVAM ADVERSENTVR. CAP. XVIII.

Srerum naturam à similibus rebus & effectis æstimare licet, quis sibi unquā suadere possit, esse dissimilem cæteris, atq; diuinū, quem nulla uitiorū parte carere sciunt conspiciuntq; omnes: Quis unquam propheta tam fœda uitiorum colluuiē laborauit, atq; impuritatem summam & animo & corpore circumtulit: Quis saltem uel unico miraculo, uel ueri prædictione, uel uitæ singulari innocentia dicta non confirmauit: Quum itaq; nullus antiquorū uideatur huic similis, iste uero sit scelestissimis nebulonibus per omnia par, quis inter prophetas habendum censeat: Si similis homo etiam uerba diuinissima ediceret, miracula etiam exhiberet, non essem unquam crediturus. Nam frustra in uirtute est habenda humanitas, charitas, innocentia, amicitia, castitas, sobrietas, candor, & cæteræ tam animi quàm corporis dotes meliores, nisi in uiris optimis locum habeant. Vnde fuisse uirum malum, qui istis non careret tantum, sed & contrarijs impotētissimè urgeretur & laboraret, asserere nō dubitamus. Fuit uero in Muhamede non tantum earum uirtutum mera priuatio, sed in eo regnauit pro humanitate crudelitas, qua in sanguinem proprium sæuij: pro charitate, suorum depulsio, ut locum scortis undique accedentibus daret: pro innocentia, iniuria, qua omnes obtruiuit: pro amicitia, dissimulatio, è qua charissimos dormientes obruncauit: pro castitate, ea salacitas, qua 15 uxoribus, ancillis, brutis (nā quod in alijs probauit, fecisse uidetur) catamittis misceretur: pro sobrietate, luxus summus, quem etiam in quadagesima sua permisit: pro candore, impostura, qua omnibus fucum fecit. & ille, si dijs placet, fuit Deo familiaris. Frustra, si tam scelesti uita bona est, Deus uirtutis naturalem cognitionem & appetitū homini dedit. Aut uanæ sunt boni & uirtutis opiniones, aut nullus unquam Muhamede deterior natus est. Ratio enim uetat, hominem fonticum, dæmone agitatum, mendacem, impostorem, salacem, impium, rerum diuinarum imperitum, esse diuinitati amicum.

QVANTVM IN FOELICITATIS SVB HAC LEGE PATIANTVR Respublicæ. CAP. XIX.

Perturbationibus & damnis perpetuis premi, quæcunq; Respub. hanc doctrinam receperit, necesse est. Peccat enim dum huic obedit, quarundam rerum defectu, copia, timore. Ad quid Deus summa bonitate uini usum uoluit in natura esse: nonne ut ad eius nominis laudem moderatè eo utamur: Iam & priuato & publico defectu uini, perit naturæ pars multo præstantissima. Ideo egregiè rident hoc præceptum legis periti, si uinum se offerat: rident aulici, milites, mercatores, & eo ardentius se eo ingurgitant, quo rarius uti licet. Nam nitimur in uetitū, cupimusq; negata. Est inutile præscriptū, damnosissimūq; Reip. uini prohibitio, seu res priuatas seu fiscum species. Quid dicam de prohibitionibus, in quibus cū Iudæis conuenit Alphurcan: Quid piaculi est in animali laborato à cane, lupo, aut urso: nōne multa pereunt pauperib. animalia, quorū corpora sunt utilia. Taceo de cæteris. Quid mali in se porcus habet: At prohibuerat Moses, scio. hoc donauerat ex uetusto ritu filijs Israël, quoniā in Aegypto erant multi lepræ obnoxij, quo frequenter hoc animal laborare creditur, laborant & apud nos. uisitentur ante macellū, non nocebūt carnes alendo corpori, & axungie multis usibus aptissimæ. Nec magis nocent in calidis regionibus, quod quidam dicūt, nam in tota India, sub æquatore, in Molucis, apud Quinas, in Paria,

nil salubrius aut frequentius eo animali: itaq; frustra prohibetur. Quid dicam de prohibita 4 mensibus uenatione, quibus non solum utilitas perit, sed etiam urgentur pauperes agricolæ apris, capreolis, ceruis, lupis, leonibus, quibus eo tempore sunt omnia permittenda? Vidi tantam copiam aprorum in multis Napolitane locis, ut ad plurima miliaria nil segetum illabefactatum relinquant. Si capit Christianus, à Mussulmano uerberatur, conteritur. Mauult putrescere & interire sine usu, quàm in quos usus Deus dederat, conuerti. Nil dico de supersticiosa maectatione, ut quidam more Iudaico nunquam gustent, quod ob eorum oculos non est maectatum, tanquam anima in frustulis supersit. Ista sunt ab ethnicis sacris tracta. His leuioribus misis, si pergamus aestimare quanta incommoda patiantur Mussulmani ex copia ceremoniarum, uxoribus, liberorum, aut seruorum potius, atque palabundis prædonibus, quasq; sentiant & experiantur calamitates, reuera nefariæ legis societas & probatio non solum inutilis, sed aduersa paci, æquitati & humanitati uidebitur. Et ut ab ablutionibus incipiam, si quis in ceremoniis legis manet, quid aliud rogo quàm toto die ablui & occurrere potest? Gallicantur, meridie, uesperis, serò & prima uigilia unusquisque ablui debet, antequam orare incipiat: & si desit aqua, puluere infici. quo quid superstitiosius, quid incommodius sit, non uideo. Si aqua tollit peccatum, iam Deo non opus est: si Deus tollit, aqua opus non est. quod si aqua & Deus, iam puluis inutilis est. Nam contrarium est faciem, manus, brachia, pedes, tibias, crura & uerenda ablui, & puluere infici. Si ob mundiciem corporis constitutum sit, ergo male puluerem, qui labefactat, adhibes. At obijcient Mussulmani baptismum Christianis. Nil simile. Semel in mortem Iesu Christi & Dei benedictione purificatis, non abluimur perluimur, sed intingimur tantum: non in aqua uim abluendi peccata esse credentes, sed ui uerbi diuini & fidei, quum talia fiunt, peccatorum remissionem à Deo sperantes & consequentes. Quod agitis, nil habet commune nobiscum. A Iudæis & Catabaptistis ista sunt. Aestimemus necessitates naturæ, flatum uentris, egestionem, lotium, coitum, pollutionem, adde peccata inter ablutiones & saluat admissa, quis (si uelit iustus legis obseruator haberi) aliud quicquam, quàm totum diem & uitam in aquis more herodij, anatum, aut anserum degat, si postea, ut lex iubet, ablui uelit? Relinquo difficultatem hyemis cogitandam: sunt ineptiæ & deliramenta, quæ à prudentibus ita indicantur, dum ea omnino contemnunt. Taceo omnes ipsæ teneri legibus, nec distinguere in ea lege, quum sacra facientibus sint longe plura & frequentius quàm cæteris obeunda. Nullam omnino intellexit ordinem distinctionem Muhamedes, ut nec instituit aut curauit, quum tamen statum rerum euertisset. Quid dicam de peregrinatione illa quatuor mensium? Nulla uenatio tunc licita est: adeo ut multi pediculis, cimicibus, & pulicibus parcant. Non attingo molestias circumcisionis, quum puer in uigore iuuentutis anno decimoquarto uitæ, acutissimo sensu patiat sibi præputium detrahi. sapientius multo Iudæi, qui & si damnantur, non credentes Christo, si de eo audierunt, tamen octauo die præscripto legis diuinæ circumcidunt. Facilius enim sanatur ea recens caro, quàm adulta. Ad hæc puer paruulus dat nomen professioni, tacita parentum fide. At non opus erat illis similes fieri, qui postquam prophetam instituerant, ab eo defecerant. Iam si addam quibus terroribus rerum impediti agitentur, quum ad mortem uentum est, quum cogitent de duobus uestigialibus corpora in sepulchro uerberantibus, de anima quæ in modum camis uestitur corpus,

corpus, et erigit, cuius credulitatis id fidem facit, quod sepulchra fiunt latissima, in quibus agitari ualeant, & sedentia stare cadauera: cui ista risum non moueāt. Quæ anilia deliramenta unquam maiora fuerit? Maxime uero patet summa infelicitas in perpetuo dissidio, matrimonio coniunctorum. An putas infirmitates humanas æquo animo uelle pati ab inuicem, quā sexcentis calumnijs & testimonijs instructis et sacramentis falsis sit inter cōtrahentes locus. Nil aliud apud iudices quā talca, dulum, tzebin, & cætera audis: repudiā uidelicet, iniurias, dotes. Nulla illis potest uera fides esse, ubi spes est diuturnam non fore. Aeternæ sint amicitia oportet, & Deo, qui earum est origo, quantum fieri potest similitudinæ. Fac esse utile ob crebra incommoda repudiū esse crebrum, quis mortaliū usquam potuit facere, ut grex foeminarum in eodem iure participantium unā conueniret: etiam si ad necem quasdam uerberes, non possis illis præscribere, præcipue si de iure matrimonijs agatur. Quid futurum putamus, ubi non tantum consortes habent, sed uident ancillas & seruas undecunq; quas sitas sibi præferri: quæ pax, amor, concordia illis in domibus esse potest? Ideo ista lex tyrannis & potentibus varijs in locis illas collocantibus est in usu frequentiori. Pauperes tacito consensu & factis legē damnantes solent esse una contenti, prudentes etiam, sobrij & continentes multo magis. Nullus qui illa non uiderit, potest credere, quā tyrannicè & imperiosè foemina, dimidia nature pars, tractentur. Ponamus nunc ab effectu & legis potentia quid contingat. Faciamus foecundum esse ab utraq; parte matrimonium, potest uterq; à 14 anno ad 50. generare, (fac esse potentiam parem uiri & foeminae) unoquoq; anno parere mulier potest. Noui ego plures quæ liberos 30 & 35. genuerint. Sed detractio temporis dimidio, quum à 15 ad 50, sint 35. 18 anni sint, & totidem ex una filij. multiplicata quater 18, fient 18 annis 72 liberi, quibus si arbitrarij ab ancillis numerus accedat, iam nō 72, sed 100, & plures liberos aut seruos poterit homo priuatus generare Reip. quem gregem unde alere possit uide: ut non mirum sit nullam esse toto orbe gentem auariorem Mussulmana. Si autem tantæ multitudini, suæ dedantur matres, (potest enim eum numerum quisq; à varijs quæsiuisse) aliæ accedant, quid putamus futurum, quum una nouerca uix unicum priuignum uel uidere sustineat, nonne alienos omnes e medio tollere sataget? Non impetat, certe nunquam curabit. Ancilla, nisi præsentem domino, multo minus: ut quam possit pro arbitrio cum munusculo liberam manumittere, aut uendere. Iam tantæ familiæ onus in miserum patrem familiās recidere necesse est. At quā sint apti familiæ domesticæ regendæ uiri, natura docuit: quæ illos ideo ualidiori corpore sagacioriq; animo fecit, ut laboribus & curis externis domum ea conuehant, cogantq; quibus sedula mater familiās communi familiæ & liberis prospiciat. Non dico quā grauiter peccet hæc lex contra naturam, quum etiam amorem paternum à proprijs liberis tollat. Quamuis enim homines omnes prolis desiderio teneri constet, tamen si multi admodum nascantur liberi, affectus non potest uideri par erga omnes, etiam si ab una matre irrepudiabili atque amicissima nati essent. Quod si nascuntur ab ancillis & parum dilectis foeminis, ne uidere quidem curat pater. Eijciuntur ancillæ ad mendicitatem, partus exponuntur, mendici educantur. & si quis maiori humanitate ancillæ partum domi educandum curat (nisi alioqui omnino liberis legitimis careat, aut sit præpotens) id fit ita perfunctoriè, ut perinde æstimetur & mors & eius uita. Solent itaque nothi tenuium hominum & iniquorum

aut absumi, aut pueritiam & iuventutem languore transigere, rarissimeque ueniunt ad frugem: quò si contingat eos uenire, nò educationis, sed sedulitatis beneficio id euenit. Nam dum uix natis, fantibus & ambulanti bus omnia domestica munera in illa ueluti mancipia reijciuntur, tolerantia uincunt, & quandoque emergunt. Tales uero & tali precio aestimationeque esse ferè omnes Mussulmanos, quis ambigat, quum foemine omnes nihilo pluris aestimentur quam mancipia & ancillae: & si pluris fiant, id sit dotis & parentelae, non personae aut amoris gratia. Hi sunt praecleari effectus Alcorani. At prudens iste legislator huic tantae & tantum non expositae multitudini prospexit. Instituit enim ordinem eorum qui relictis proprijs militanti in uia Dei, & eleemosynas illis esse erogandas suasit nò semel. Tanta uero est eius fecis popularis colluui es, ubicunque auditur Muhamedes, ut nunquam tutò ire uel ad duo milia passuum liceat, si potissimum in Africa, Aegypto, Arabia, Syria, et Asia minore, quam Natoliam dicunt, sit iter faciendum. Ideo nec soli, nec decem, nec 20, uix unquam 100, hominibus, nisi eorum similis & perditis, licet tutò illac incedere. Carouana opus est, id est cohorde aliquot centum aut milium hominum, quae tamen aegre seipsam tutetur ab illis pauperibus: qui reuera usque adeò sunt tenues, ut multi Mechaë agentes quisquilijs & cucumerum fructuumque putaminibus miseram uitam trahant. Quidam, praecipue in deserta Arabia & Syria, eò potentiae uenere, ut creato sibi duce, sint etiam ipsissimo Turchorum principi formidabiles, stipendiisque eorum uexationes redimere cogatur. Perpende quàm uerum sit philosophicum axioma: Re absurda semel admissa, innumera similia sequuntur. Nefario nebulone propheta admissa, lex nefandissima est probata: eius placitis receptis, illicita & naturae amicitiaeque repugnantia matrimonia sunt introducta, à quibus egenorum pupillorum, tenuitateque in rerum desperatione adductorum colluui es nata, dum super legis praetexit conseruationem, toti reip. labem & contumeliam infert. Ita uero haec pestis per agros serpens eleemosynam petit, ut si non des, rapiat: si solus sis obuius, spoliet, multet diris uerberibus. Sectas etiam uarias habet. alij nudi, seminudi alij, capite alij aperto, alij tecto: etiam uarijs coloribus, alij ueste centonibus omnium colorum confecta, quidam lacero corpore & latissimis uulneribus, nomine prophetae (ut aiunt) admissis, modo illis aliquid numerum eroges. Verum omnium sanctissimi, qui ex agitatione corporis in orbem, mentem amittunt & concidunt: sanctiores, qui loco ob coeli iniurias nolunt moueri: summi, qui nil rationis habere se fingentes, asinas, aut quoduis animal subagitant: & si desit, palam inguina ducunt. Quidam addicti sunt uestibus, quidam cultui, alij cibis, regionibus alij, aut locis: ut nullus locus ea uacet peste, quae eò aliquando processit audaciae, ut etiam principes non semel latenter aggredi & occidere sit conata. Horum iniurijs & diuexationibus misera plebs occalluit, atque multis in locis relicta agricultura aut fugit, aut se illis adiunxit, malens misere raptu uiuere, quàm laboribus indies defraudari solitis. Ob eam pestem Asia minor, Syria, Mesopotamia, Arabia, Aegyptus, olim ditissimae atque cultissimae prouinciae, ferè sunt steriles. Vbi olim erant decem ditissimae urbes, cum uicis & uillis suis, nunc unicum castrum aut uiculus est. Rebus bello à Mussulmano afflictis, nunquam licuit miseris instaurare urbes, pacifice agros colere, & fisco salaria iuste repraesentare: quod expilent omnes, seruet nemo. Nam quauis diligentia principum constituantur iudices in singulis prouincijs, tamen quae ab illis nebulonibus praetextu religionis uagantibus admittuntur, in sceleribus non habentur, si sint

sint depræhensa: si lateant, in religiosos non cadit maleficij suspicio. Vno eorū depræhensō, diris terrent cæteri imprecationibus, plebemq; concitant & territant, ne dent pœnas, & genus infament, qui sunt depræhensi, ualent quidā præstigijs & maleficijs, ut apud nos sortilegæ fœminæ: labemq; adferunt segetibus, & animantibus. Ambiguīs alijs responsis dementant retinentq; plebeculam, dū ex multis nugis & somnijs aliquid prædixisse certum uidentur: quod uniuerso impostorum generi est peculiare. quoniam fortuitam prædictionem norunt omnes, mendacia & ambigua nulli. Dum enim deluditur qui consulit, partim ne sibi impositum dicat, partim quia futurum sperat, non aperit, qui se beneficium inde consequutum putat, nulli non uenditat. Obstupuit, obduruit, occalluit illis & animi & corporis iniurijs populus: peritus tolerat magistratus & dissimulat, retinendiq; imperij cupiditate probare improbanda uidetur. Recte humanarū rerum conditionem æstimanti, nulla unquam in toto orbe infœlicior terrarum conditio fuit, quàm ubi misera ista persuasio imposuit, & ubi hūc militem in uia Dei erronem spontaneum sine delectu, sine duce patitur alitq; regio. satis est enim illi turbæ nomen religionis profiteri, (quod cuius licet) cæterum per omnia grassari. Cōmercia his pestibus auersa, inferūt omnibus prouincijs iniurias, dispendiaq; non ferenda. quotusquisq; enim possit expectare, quoad se cohors collegerit, parauerit, armauerit, impedimēta cōegerit. Annus tibi in deliberando abit. O potentissime orientalis imperij rector, tibi ne uiro principi rerum perito, præclarissimæ orbis partis dominatori, ista turba fascinauit oculos, an etiam uolens uidensq; tuorum tuaq; dispendia probas? Atteritur agricola mendicitate, sumptu, prædis, incursionibus: uiator periculis, mercator sumptibus, fixus dispendio. Si more Christianorum unusquisq; esset sua uxore contentus, totaq; ea pestis proscriberetur semel, ut nullus pœna capitis auderet, aut in illis cōfortijs esse, aut adscribi & agere, priuilegia uero & immunitates à principibus concessæ abolerentur, proculdubio seminarium statim euanesceret. Nec uero debet moueri miraculo, quod contigisse ferunt sub Hamurate secundo, princeps ueri & iustitiæ amans. Nam authore dæmone factum esse constat. Ita habet, ut fertur, historia. Quum de perdenda infanda hominum colluuiē ob scelestam agitare princeps, & si qui inter illos uiderentur boni, illis tamen uellet præferre Imamos & Taalimanos, cæterosq; qui docendi munere funguntur, ueluti quibus carere nec potest nec debet Respublica, iudicio autem supremæ curiæ decretum promulgari uellet, nocte proxima ante eam diem, qua erat promulgandum edictum, princeps Hamurates est à lecto excitatus, & in quasdam angustias iuxta proprias aedes, ut naturæ uehementer urgenti obediret, est actus. ubi dum insidere uult, franguntur repente omnia tabulata, sublimisq; pendet super asserem. donec inuocato Deo, adest quidam habitu & indumento primariæ horum nebulonum sectæ, hominemq; liberat, & in lectum collocat, quare motus princeps, iubet proxima luce ut quotquot adsint Constantinopoli Dermischler (ita uocant) curiam constituta hora adeant, daturum omnibus congratum. Veniunt, largitur, interim aspiciendo si illum nossent qui à periculo exemerat, omnes transeunt, non adest. Surgit ex toto grege senior, aitq; eum qui adtorem, & illi erat opitulatus, non unum fuisse, sed cōmunem omnium procuratorem, debere ex hoc perpendere, utri essent utiliores, illi qui prædicant, an qui peregrinantur & orant, ita non sunt expulsi, sed sunt etiam utilissimis, et quibus Respublica etiam in falsissimis religionibus carere nō potest, prælati, Quis hoc cōmen-

commentum diaboli, (si uerum est, & non potius somnium) esse non nouerit: Deus enim nunquam mala facit, tantum abest ut ueluti circulator cōmittat, ut illis medeatur, nam esset iniquissimus. Quis solito uehementius ita commouit principis uiscera, ut non adiret solitos secessus, & suos uocaret cubicularios nunquam dormientes? nonne ars ista dāmonis est, hominem ad impietatem trahentis? atque impiam & perditam hominum turbam fouentis? Mala frequentissima immittit dāmon, quæ quenque tollere aut curare non potest, & si curet, postquam admisit, uidetur beneficium contulisse: latronis more quum non perdiderit, perdere potens. Quis diffitebitur magicis artibus pollere quum nebulones, quum maleficis carminibus ita dementassent Muhamedem ^{μωημ} ~~μωημ~~, ut ductus præstigijs totus se illis princeps alioqui prudentissimus crederet: quod intuens Tartarorum princeps, egerat cum perditis hominibus, ut admissi in cubiculum principis illum cōficerent, capiteq; plecterent, quod si fecissent, rerum habenas se illis permissurū, nomine imperatoris seruato, Numera ad hoc pecunia, dies dicta est. Factumq; erat, nisi deprahensi uno ante die poenas scelere dignas dedissent. inde uero in totū genus ita in posterū est ab eo fauū, ut eo uiuente nullus unquā in aula sit sine uitæ discrimine uisus. Idem cōtigīt penē Baiazeto primo. Nam unus in uia elemosynā occulto ense petēs, dū princeps munificus querit quod nebuloni largiat, illū penē obtrūcat, & ictus uehementia equū seminecē reddit. Videat princeps, quid nō audeat nefaria religio in priuatos, si principes cū satellitio nō curet. Sed de his satis. Nūc quomodo hereditates inter diuitū filios diuidantur, est uidendū. Satis patet, quali amicitia fratres ex uarijs matribus cōcepti esse debeant, quū patribus etiam sit charitatis in filios magna paucitas. Multo minorem esse a parentibus & affinibus quid mirum? quum nil ad se eos pertinere putant, qui & patri & fratribus uilescunt. unde nil mirum est Acangios, asaplaros, caripos, & ceteros gregarios milites tanta uilitate apud principes esse, ut etiam non raro prima acies a sequentibus obteratur, pontisq; & pauimenti loco, in magno discrimine futuro exercitui sternatur. Inde uita hominis non tanti sit quanti pecudis, suadente lege, In uia Dei esse optimum mori. Leges herciscundæ familiæ, quasq; fratrum sanguine scribit. Nam quoad potest fieri, si quis sit princeps Muhamedis similis, omnes ē medio tolli curat, ut solus hereditatem conseruet. Nunc paucissimis, & quantum ad argumentum opus est, historias Mussulmanorum iam ab expeditionibus Muhamedis, ad nostra usque tempora deducam, ut praxi huius gubernationis cognita, etiam legis infelicitas maxime innotescat. Nam quemadmodum ex uita & facinoribus eorum, qui post Mosē regnarunt, eius legis uirtus cognoscitur: ex Christianorum, Christi: ita & ex Chaliphis, qui post Muhamedem rebus sunt potiti, licebit æstimare, felicitatem an infelicitatem post se reliquerit.

RES EORVM POPVLORVM, QUI NOMINA
dedere Muhamedi. CAP. XX.

VT nulla gens unquam ista maiorem cladem orbi inuexit, uirtutem immanius profligauit, uitia scelestiora introduxit, ita nulla unquam minori rerum gestarum suarum cura & sollicitudine fuit. Nisi enim quatenus religio facinoribus iuncta est, uix ullum monumentum historiæ lectu dignum seruant. quod

quod non tam neglectu literarum factum est, quam assidua tyrannidum mutatione. Quum enim miles perpetuo rebus nouis studet, princeps sibi prospicit, sacrificuli à rebus aulicis & bellicis alieni aut delitescunt, aut expilantur, locus nullus esse potest prædari ingenij hominibus, utroq; tempore & belli & pacis artibus instructis, qui soli de rebus gestis incorruptè & syncerè iudicare & scribere possunt. Itaq; nec scriptores habent: & si quos habent, quia immania scelera continent, ne suis quidem, nisi post actum uitæ 50. annū, tradunt & credunt, illisq; permittunt religionis administratoribus, & iam ad prudentiam ita cōparatis, ut immania illa uitia tegere silentio possint. Contigit enim, ut plurimi per lecto libro regum seu Chalipharum, resiliēnt ab ea impietate: quod quid aliud innuit, quàm summo scelere comparatam, maiori auctam, maximo conseruatam tyrannicam potentiam pro diuina poni, & ex deterrimis uitijis uirtutem fieri. Non est mihi facta eius libri copia, ut nec admodum magni refert, apud Latinos ea scelera detegi, quæ non possent prodesse, inficere certe possent. Satis fuerit in editione Arabica ista omnibus propalari, ut quod latet populares miserè laetatos, tandem se illis prodant. Libri omnes ueteris & noui Testamenti omnibus prostant, non timent censorem. Si quid humani contigit aut prophetis, aut principibus, non erubescunt sacra illos homines peccatis obnoxios fateri: quoniam si unum aut alterum improbabile facinus in illis continetur, sunt in compensationem innumera bona, quibus ad uirtutem incitari legentes possint. In Muhamedicis è diuerso esse, occultatione patet. Nam uix ulla uirtutis imago illic est, immania scelera permulta. Sed ad prophetæ expeditiones est ueniendum, ut prophetica isthac uirtus facilius æstimetur. In libris Hassiar habetur, decem & octo bella gessisse Muhamedem, undecim contra Iudæos, reliqua contra Mechenses, Persarum regem, Rhomanos, & uicinas urbes. Potentia Iudæorum, ut diximus, totis decem annis uti nouus Messias auctus, cōcilauit sibi plurimum diuitum & gratiosorum opes. Ex Mecha habuit & generos, & fautores, Vbecharum, Humarum, Alim, & inferioris nominis plurimos: ex cæteris Arabie locis Odmanum, Thalhanum, Zeidum, alium à seruo, Abdorachmanum, & alios multos, quos taceri nullum rerum, hominū, famæ ue dispendium est. Horum fretus opibus, familijs, affinitatibus, urbes uicinas Mechæ quàm plurimas subegit, quicquid ad multa milia passuum circa Mecham erat, sibi adscripsit, possessoribus in persuasionem tractis, donec ex tanta turba aut potentiam seuitiamq; eius timentium, aut sponte prædas sectantium, magnus coaluit numerus, tum demum regiam in Ietriba instituit, depulsis Iudæis, qui à uicinis suppetias petentes, sunt multis prælijs aut incursionibus fracti. Causam uero belli Iudæici referūt parum officiosi mendaces illi Chronicorum auctores, quod 70. Iudæi petiuerint domum patris prophetæ cum gladijs toxico intinctis, ut occiderent eum, propter lumen propheticum, quod timerent exoriturum tam magnum prophetam. ideo in eos filium seuiisse. Non uident interim boni illi historici, se cōtradicere prophete, qui locis innumeris Iudæos uiolati fœderis arguit, Obid impunè cuius illos, ueluti infideles, & morbum in cordibus gerentes, occidere non tantum permittit, sed iubet, non sine diuina uindicta, ut pœnas elati à se tyranni ipsissimo quem fouerant darent. Animum uero prophetæ istius ad res nouas incipiendas incitabat astronomus quidam, qui religionum & regnorum mutationes prædicebat, (ut semper illud impostorū genus aliquid insolitū nungatur) quo duce & consultore est multis annis Muhamedes usus. Iuuit enim illum

illum non parum, quum populis imperitis mentiretur, ambiguaque somnia proponeret. Ut uero faceret artis, id est depradandi tyrocinium, parentes est adortus Muhamedes. Quum enim sedem posuisset Medinae, misit Hamzam filium Abdemelechi cum 30. mulis & aliquot peditibus, ut in insidijs collocati in Hortu sylua (qua erat à Mecha in Syriam iter) obseruarent Coraifforum parentum cohortem mercibus onustam, confectisque hominibus omnia diriperent, & prophetæ adferrent. Sed longe contra sententiam successit. Nam Hamzas incidit in centum hominum cohortem, cuius erat dux Angelus bellicosior Hamza, quem fugientes pradones, dispersique re infecta ad prophetam redire, docueruntque parum prophetice aut prudenter eo illos prophetam misisse, nam Deus prophetam tunc dormire uisus est, nec enim Gabriel ille satis prudens uisus est, qui tam infeliciter primas impensas collocare prophetæ suasis. Sed tamen coepit noluit desistere Muhamedes: alijque duci commissa grassandi cura, misit ad eandem uiam obsidendam duplo maiorem turbam duce Heguida, quem cecidit grauius, fugauitque quidam regulus Abo Zipharus nomine. Paucique redire nuncij, ab ea expeditione. Tertiam eodem expeditionem eadem de re missam frustrarunt Coraiffi interea transeuntes: quamobrem Zeidus dux tertius, re omnino infecta domum redijt. Nunquam tam frequenter est impositum ceteris prophetis, quia duce Deo omnia aggrediebantur. Quum itaque uideret rem gestam per duces non succedere, ipse adiit locum insidiarum, ut facultates parentum diriperet. cui unus Muhazamus nomine, ualide obstitit, profligauitque pradam turbam: nec angelus prophetæ, nec uicarius adfuit. Denuo, ut erat insensissimus erga parentes animo, & earum facultates auertendi cupidus, pergit alium in locum, quem Barathum uocabant, ubi item fractus fuit ab Humaro Halaphi filio. Tertio quum insisteret, obuios quidem habuit aduersarios, sed uiribus longe superiores, sex itaque primæ expeditiones misero perierunt. Sed interim nihil curæ ille, aut sui faciebant. Nam prophetice ubiuis terrarum uiuere erant soliti, ea lege ut nisi dares, ipsi caperent. Si uero quisquam se opponeret sceleribus, & familiaris esset, proditorie necabatur. si extra suos, paradysum uoluptatis illi pollicebatur, qui eum, & quotquot prophetæ non acquiescerent, occideret. Tandem tanta turba perditorum expilatorumque hominum ad eum confluit, ut undique uias obsessas haberet. itaque magna parentum eius Coraifforum duce merces cum camelis non paucis, sunt intercepti à duodecim hominibus gratiosior & formidabilior. Collecta ergo magna potentia, non parum etiam auctus est expilatione hæreditatis Iudæorum. Illi enim quia primum in eius uerba irauerant, & demum præter paucos ab eo defecerant, fuit eorum utilior defectio quam fœdus. A fœderatis enim aliquid decimarum nomine accipiebat hereditates & fortunas. Ut autem erant, fuereque semper à Christi morte, omnibus ex omni ethnicis seu Christianis, ita unaquaque gens dum in spoliandis Iudæis prophetice iussioni obsecundabat, gestiebat etiam gentis odio scire: quod ubiuis terrarum etiamnum magnum & insigne impietatis nephariæ gentis testimonium est, quum deteriori sint inter ethnicos & Muslimos conditione, quam inter Christianos, ubiuis autem magistratu destituti. Muhamedes ergo prædis ex tota Arabia actus auctus, parentum spolijs ditatus, Iudæorum fartus pecunijs, uisus est potentissimis par, coepitque eius amicitia à uicinis regulis peti, ambire mune

muliere comparari. Magno ergo fautorum numero comitatus, fregit nobilitatem Mechæ, in ualle urbi proxima, paulo antequam urbe potiretur, cuius rei in Alcorano meminimus. Capta autem urbe nil illi obstitit: uicinae urbes aut se dedidere, aut tributa pendere coeperunt: atque hoc pacto, qui paulo ante erat mendicus, tyrannus tanto formidabilior est factus, quanto crudelior ubiuis est uisus. Vicini Arabiæ petreæ reguli, & qui ad Persidem attinebant, opem à rege Persarum, cuius uires paulo ante ab imperatore Heraclio fuerant attritæ, petunt. Dat quales potest suppetias: Arabias adit. in quibus fracto & fesso de uia milite, & in labefactata agente regione, fameque & siti laborante, frangitur fugaturque, dumque cum paucis trepidus repetit. Quis ille fuerit, literis traditum non reperio. Suspitor tamen eum esse Chosrois filium, qui paternæ & fraternæ cedis author fuerat. Nam tempus id arguit. Hac parta uictoria animosior factus miles, religionem suam inuadit audacter Persida, Chaldaeam, Syriam, & Aegyptum. incursionibusque omnibus in locis coepit esse formidabilis ea potentia. Credo quasdam reliquias eius militis, quem in Syria Heraclius reliquerat, ductu fortasse aliorum qui ad illum defecerant, fuisse oppressas. nam in Alcorano caput unum est, quod titulum habet Rom, id est Romanos uel Græcos (nam hodie Græci Romæi, id est Romani dicuntur) incipitque, Victi sunt Romani, quo uero in loco, non dicunt. Ut ut res habeat, paulo post eius mortem Vbecharus sexaginta milia equitum absque peditibus innumero coegerat. Reliquit potentiam Vbecharo & Homaro, sed superior Vbecharus potitus est, auxitque ditionem usque ad Armenias, relictis tantum Syriæ littoribus, & aliquot fortioribus munitioribusque urbibus. Nam inter Palæstinam & Mesopotamiam ob imperij & regni Persarum limites, omnia incursionibus erant obnoxia, illicque fortior maiori ad res ipsas iure erat. Erant etiam aliqui ex infima potentia in magnam & illustrem fortunam subleuati à Muhamede, quorum precipui fuere Vxeitus, Achmarus, quo duce Mecham fuerat ingressus, Abubardas, Zeidus, & Halis senior. nam nepos Muhamedis erat adhuc ad res tractandas ineptus. Hi cum illis quos supra nominavi, rerum habenas cui uolebant dare poterant, quod inter Chaliphas usque ad nostra tempora durauit. Ut enim male parta male dilabuntur, postquam benigno tantum regnauit, & pericula compescendæ multitudinis à dira & nefaria religione desciscientis suscepit, est à socio necessario & familiari Homaro occisus. Homarus decennio auxit potentiam, populumque retinere studuit partim bello, partim religione. Quum enim uideret à multis quamuis non detrectarent imperia, tamen Alcoranum rideri, & tot esse sententias de eo quot homines, incepit undecunque licuit fragmenta, compendia, & libros eius cogere in unum. sed dum diutius regnat quam uellet successor, obtruncatur, succeditque loco eius Odmamanus. Is paulo compositioribus rebus, coepit à domesticis prophetæ, tam quæ scriptis, quam quæ auditu seruata erant repetere, & in unum cogere. Prima (ut notauimus, dum de Sunæ origine dicerem) authoritas ab Affa Vbechari filia, scorto illo præclaro, fuit. nam ea erat fabulæ totius conscia. Ideo in resolutionibus post uaria dubia eius statuit sententiæ, &c. ex ordine ut notatum est. Primum itaque sub isto coepit Alcoranum publicari eo exemplari, quod & Mechæ & Medinæ seruatum est aliquot postea annis. Cæterum est oborta magna licentia libri illius asserendi, nam nullus postea non coepit ueriores & meliores editionem prætexere: non ob librum quem omnes ineptissimum sciebant, sed ne eo retinerent deliram plebeculam. Nam libri opinione partum, auctum, & conseruatum

seruatum est regnū. Quum uero annis duodecim regnasset, fuscitata ab Halī factione, irruente turba in eum cesus est, cadauerq; extra urbem (ut & propheta) eiectum est, in ludibrium religionis & prophetae. Dicebat enim turba, cui fabulam Halis aperuerat, uidendum esse an iste nouus author Alcorani resurgeret tertio die, ut propheta: quod eius cadauer etiam triduum ad foetorem intolerabilem seruatum fuerat. Quatuordecim annis non sine magna difficultate & seditionibus regnauit Halis, eoq; agrius retinuit imperium, quod partim militum strophas falsae persuationis aperuerat. Nam tarda penē poenitentia fuit illi ad remedium eius recurrendum. Erat aliud dissensionis seminarium iam a propheta. Nam quum Halis praeuideret futurum, ut regnaret Vbecharus post Muhamedē, atq; ideo omnia scorto illi Assae eius filiae, uxori prophetae, licerent, quod ab eius potentia & fauore res & fauor pendēret, grauissimae inimicitiae sunt inter illos obortae, quae multis etiam postea saeculis regnarunt, potissimum uero sub Halī se propalarunt. Dicti sunt Vbecharenses Choraifsi, quamuis uix quicquam genti propheticę attinerent. Qui Halis partes sequebantur, ab eo nomen sumpsere. Hunc Halim aiunt Mauri penetrasse in Africā ad Cyrenem usq; pro uinciā, ubi ob eius memoriā templum cōstructum est, quod Caroan uocant ad quod peregrinationis ergo, ex tota Africa nō secus cōcurritur, quā ad Mechā & Medinā. Ab eo loco factū est, ut uocentur cōsortia mercatorū & peregrinorū Caroana, aut Carauana: eo quod sit longe maxima multitudo perditorū hominum in Africa, ut nullibi uel terrā attingere tutō nisi maximae turbae liceat. Nō possum tamē descēdere in eam opinione, ut relicta a tergo Aegypto ab Arabijs eo usq; transierit. Nam nō sunt positi Chaliphæ in Aegypto ante centesimū a morte Muhamedis annū. Posset tamē utrūq; cōstare, ut sit potius Aegypto, longe anteq; eō sedes Chaliphæ transferret, instituereturq;. centesimo enim & trigésimo anno Alhigerē, id est exilij, Mauritanie iā labefactabantur incursionibus harū pestiū: et tricesimus sextus tūc quū est cōfectus Halys, annus ab expulsiōe seu *spania* uq; agebat. Creatur paulo antē mortē Halis, Hascemus princeps, non in Ietriba urbe pphetica, sed in Aracha, a qua cū magna manu profectus Ietribā obsidet, & Halim necat, quem tamē multi patrē eius scribūt. Post ex actū nouennij loco uitaeq; excedens, imperiū Moalbio relinquit. Iste peruasit Syriam, Damascūq; occupauit, ceterū Christianorū insensissimus hostis: alioqui ut scribunt, laudabiliter inter suos se gessit. Erat apud prophetā ad praedas aptissimus, ideo illi dominiū est ominatus propheta. illo sublato more ceterorum, regnum Ieudus accepit, atq; eodē fine triginta Chaliphæ nullo interposito, factionibus & caede misera sunt obrūcati, ut uirtutē suae legis posteritati aestimandā relinquerent. Si morte naturali, aut inter hostes honestē oppetita uitā reliquissent, poterat dici id esse principib. cōmune, ut nullus sicca morte tyrannus Plutonis edes adeat. Verū si cōsideremus infelicitissimū quēcunq; statū, & a saeuissima tyrannide ortū (ut ferē omnia sunt imperia) & cū isto cōparemus, proculdubio nūme erunt foelices infelicitissimi cū his collati. Dedit leges Lycurgus simulato nūminis colloquio: at Reip. salutē, nulli unq; attulere exitiū. Solonis, Zaleuci, Zamolxidīs, Charondae leges summā salubritatē rebusp. illis utentibus contulere. Hæc delira persuasio pestem agris, calamitatem satis, hominibus arumnas, orbī perniciem, mentibus hebetudinem, principibus demum suis qualem mortē meruerat author attulit, nullo tamen aduertente. Tyrannidem in Remp. occuparunt Cæsares, & ex primis præter paucos, 15 forsan, a ueterani militis seditionibus occidere, ceteri ab eo tempore aut in bello uiriliter, aut domi inter suos honeste

honeste dies claufere. Hi à filijs, à parentibus, à subditis ciuibus & amicis interie-
re. Iam si iudices illos & reges qui Mofi succedere, quorū nullus non honestissi-
me totis octingentis annis occidit aut obiit, cum his conferamus, uidebitur tum
quantum lex diuina à mendaci & dæmonica differat. Non adfero nostrorum
pietatem, innocentiam, charitatem, ut illis opponam, quibus infelicitissimi com-
parati foelicissimi uidentur: quoniam latior est inter illos quàm lucis & tenebra-
rum distinctio. Pro uero suadendo & asserendo, pro uitio uitando, pro uera in
Deum pietate seruanda, sunt ferè trecentis annis Christi sectatores mortem om-
ni tormentorum suppliciorumq; genere refertam uoluntariè passi. Nam si
hanc solum uocem uoluissent dicere, non sum Christianus, aut Christus nō est
Deus, absoluti fuissent et magnis honoribus aucti. At mihi obijciat aliquis Mus-
sulmanus: Moritur & noster miles & propheta sectatores, animose pro religio-
ne seruanda & suadenda. Moritur sanè, scio, ultroq; multi seiplos periculis obij-
ciunt, ut inter hostes aliquo necato mortem oppetant. Verum quàm hac quæ
ipsi committunt, distent à uera pietate, & homine credente rationem Deo esse
de factis reddendam, ex uiuendi ritu perpendere licet. Nam miles omni gene-
re uoluptatum prophetam colit, etiam ualde p̃ij pulmentis et lautiori gula litant
diuis mortuisq; suis, hominem uero occidisse, res alienas diripuisse, labem pro-
prio corpori & animo intulisse, modo prætextus religionis adsit, id uerò miles
in gloria ponit, & cum hac lerna scelerum, Deo charissimus, ultro ad eos paradi-
sos festinat, quos propheta est pollicitus, ut quas uoluptates summas & æternas
hic non potest consequi, in uita futura sibi meditetur. illud perinde est atq; si tau-
rus in Venerem ruens, dum æmulum cornibus petit, in conflictu uoluptatis
intereat. Christiani martyres miraculis clarissimi, ut Deum super omnia colāt,
ut seiplos Deo patre dignos conseruent, ut fratrem alterum hominem perinde
atq; proprium corpus & animum seruent, nil suppliciorum refugiant. Vestri
dum in nature perniciem armantur, in mortem sponte ruunt. Verum in uarias
partes Arabica isthac potentia statim centesimo anno secta est. factionibusq;
creatis ducibus, alij in ortū, alij in septentriones, alij in occidentem sunt dispersi.
Aegypto occupata, & à magistratu Romano illam obterente, ut prætexebat li-
berata, cōstitutus est Chaliphos in Babylone. Qui petiuerūt Assyriam, uocabu-
lo patrio benchi, id est domini dicti sunt. In Africa Sultanos, Seraphos, & Mau-
las, id est potentes, opulentos, & protectores uocare uoluere. uocabulum fuit o-
mnibus cōmune Emir, & emir elmunin, id est dux, & dux fidelium. Quidam
nostrorum uocant Miramome limos, putantq; esse propria nomina falsō. Nam
erat insigne uocabulum principis, & Africani potissimū, quod uel ex numisma-
tis patet. Nam ita inscribebantur, ut cōpertum habeo uetustissima moneta iam
ante octingentos annos cusa; Iosephus emir elmunin, filius emiri elmunin, fi-
lij emiri elmunini usq; ad atauos. Perditis illis regionibus socordia ignauissimi
imperatoris Heraclij, facilimū illis fuit nullo obistente occupata retinere. Nam
Constantinus quartus eius nominis, coactus fuit cū regulo Damasci pacē firma-
re. Longe plura mihi hic essent adferēda si eorū historias exacte tradere uellem.
Verum satis habeo capita rerū adnotādo, euentus eorū perpendere, & quomo-
do sint rebus potiti aperire. Perside sunt intra centesimū ab Alhigera seu exilio
annū potiti, fortè occasione inde oblata, quòd paulo antè refutata stulta persua-
sione, Rex reginaq; Persarū sanctū baptisma susceperant, Constantinopolimq;
temporibus Constantini 4, uenerāt. Non sunt tamē diutius potiti rebus in Per-

fide. Nam quum Scytharū copias duce Mucalatio benco, id est domino petitiuisset quidam Mahmedes regulus & Imraël rex Persidis et Mahmedes de eo contendens imperio sunt ab aduena expulsi, conuertunt demū uires cum reliquis Scytharū in Asia passim uagantium, in occidentem, debellataque minori Asia & Armenijs, etiā ausi sunt duce Suleimano appetere obsidereque Constantinopolim, & peruadere Thraciam atque uicinas prouincias. Sed exacto triennio sunt peste ab obsidione depulsi, inque suas sedes redire coacti, eadē tempestate (ut pestis illa tanquā aliquod Dei flagellum orbem diuexabat) in Siciliam & Campaniam irruunt, & aliquot annis retinent Siciliam. In Africa res illis succedere ex sententia, nisi quū Abdemelichus emirus elumun, à Ioanne militum magistro sub Iustiniāno 2. agente est fractus. Verū factione Leontij & Gallinici patriarche, Iustinus imperio & naso priuatus, relegatusque, non potuit rem foeliciter incoeptā persequi, tyranno Leontio imperium occupante. Sed non fuit illi inuita iniuria praestantissimo imperatori illata. Nā Apsimarum ab exercitu imperator electus, naso eum & imperio destitutū Leontium carceri perpetuo mandauit. ita Mauri Mussulmanique praestantissimū aduersarium Iustinianum perdidit. Nam 10. ante annis ita cum eo cōuenerat Amurathus, ut restitutis Africa & Lybia decennio toto ob reliquas prouincias occupatas penderet quotidie imperio mille aureos, seruū unum, & equū. Incendium ergo penē extinctum sub Leontio, fiscum inter scorta absumente, et eo ad gratiam cōparandam (ut est tyrannorum mos) abutente reuixit, & longe sauius quā antea grassatum est. Nam in Mauritania usque fines sunt progressi. Illic autē agente Iuliano praefecto nomine imperij, se dira & foeda obtulit à Roderico rege Gothorū Hispanias regente occasio. Quum enim apud eius uxorem ageret ob cultum morū et ingenij capientem uirgo formosissima Iuliani filia, foedus turpisque rex uim infert uirgini, quidam dicunt nō potuisse hoc à patre impetrare, ut eam in uxore duceret: ideo uehementia amoris peccauisse. ut ut res habeat, pater Iulianus iusto dolore filialis iniuriae motus, accersit maximam uim finitimorū Mussulmanorū, & ducatum in Hispanias illis contra Rodericū praestat. tranant fretum, inuadunt, diripiunt, Rodericum occidunt, regnum figunt, triennioque toto Hispaniam subigunt. nō multo post Iulianus oppressus ab illis est. Nam ea sunt erga amicos fide, ut quorum opera sunt usi, illos statim e medio tollāt: quo quid ab humanitate alienius iudicem, nō uideo. Id quidem fieri quandoque iuste à principe potest, si potentiae comparata esset formidabilis qui iuuuit. at in imbellem amicum sauire, id uero contra humanitatis legem pugnat. Non multo post deuictam Hispaniam adfuit alia occasio, etiam Gallias inuadendi. Nam Eudo Aquitaniae princeps, impar uiribus regibus Galliae, quibuscum bellum gerebat, inuitat in Gallias perditam colluuiem, quae statim hominē docuit quales suppetias accersuisset. Nam quicquid urbium à iugo Pyrenei montis ad fines usque Pictonum & Tironum erat, expilatum est atque euersum, ut nulla usquam gentium sit maior uastitas uisita, auditaue, quā qua pergit Mussulmanus exercitus. Vnde Phryx & sero sapiens Eudo, pace cōposita cū Carolo Martello scepra regni moderante, Gallici & Aquitanici exercitus uiribus trecenta septuaginta quinque milia uno die cū Martello cecidit. Reliqui qui ob foedus inuitū Narbone, Tholose, Salsulis, aliisque in locis ditionis Eudonicae agebāt, proscripti sunt, ita ē Gallia decimo, à quo uocata fuerat, anno est profligata colluuiēs. Occuparunt Hispanias ab anno Christi 730, ad 1400. aut circiter. Quanta uero erga suos pace, id docet, quod ibidem

20. annis, quindecim principes suos confecerunt: nec prius à solita mactatione cessatum est, quàm Alhatabus quidam, ne idem sibi quod cæteris contingeret, sustulit è medio trecentos procures, & ita regnavit diutius. Sed fortassis contigit cæteris foelicius. Licet à primaria potentia æstimare. Florentissimæ Sarraceno-
rū, ut uocant, opes in Aegypto semper fuere, itaq; uerisimile est, à prima poten-
tia exemplum inferiorum pendere. Res ergo eorum summatim, & quātum ad
rem facit, attingo. Quia (ut iam antè notauī) sua facinora à posteritate cerni &
cognosci timent, ideo nec literis ea mandare curant, nec mandata publicare uo-
lunt. In Aegypto uero quamuis uaria dominatio, & à Chalipha, id est pontifice,
(à quo dependet legis authoritas) omnino diuersa rebus est potita, tamē donec
alius pari potentia se illi in Chaldæa Bagdeti opposuit, semper ab eius sententiā
summa in dubiis pendere cæteræ prouinciæ uoluere, non ob legis authoritatē,
sed propter ordinem, tametsi dignitas eius uisa est semper cæteris maior & sub-
limior, eo quòd primi Muhamedis successores utraq; & sacra & prophana au-
thoritate sunt usi, illicq; sedem ante distinctam potentiam fixere. De sacra ergo
quum nil habere potuerim, nisi recentiorum literarum memoria & relatione,
dicam de prophana, quæ Sultanorum & Mameluchorum dicitur. Quum enim
nouas sedes acquirat hæc gens, abolere omnia priorum monumenta uult, non
tantum inter exterarum nationes, sed inter suos, ut primi in orbem producti & do-
minatores uideantur. Ideo etiā nomina propria immutant, ne in illorum lite-
ris tua agnoscas: Saulus Talot, Goliath Galot, David Dauud, Selemoh Sulei-
man, Iob Aiub, Moses Musa, Iesus Isa, Ioannes Iachie, & cætera multa nomina
in uersa proferuntur. In nominibus prouinciarum & urbium idem faciunt. Me-
sopotamia Merdin & Chorassan, Armenia Erminly, Cilicia Caramanly, Ga-
lathia Othmanty, Asia Natolda, Græcia Romly, Mysia Bogdan dicitur, Con-
stantinopolis Stambol, Adrianopolis Ederne, Pera Calata, & sic non tantum
res ipsas, sed earum memoriam literis traditam abolere festinant, neglectis om-
nino aliorum literis. Res Mamluchorum ita habent. Quum à populis se-
pentrionibus subiectis crebræ incursiones ante ducentos annos in Asiam &
Europam fierent, gens quædam ad Mæotim & Ponticum mare pertinens, o-
lim dicta Cercetæ, & nunc Circassi, creato ex se duce, relicta domi tantum ea
parte suorum, cui ager satisfaceret, petit Armenias, & uenit in fines Syriæ se-
pentrionalis, coepitq; esse formidabilis. Miles uero ille quum sedes fixas non
haberet, coepit apud finitimos facere stipendia. Vnde contigit, ut magna eius
gentis accessio ad Sultanum Aegypti fieret, essentq; illi Cercassi, ueluti serui
principis, quod uocabulum innuit. Nam Mamluch regium seruum significat,
uocē deducta à Melich, id est à rege, occasione accepta, quum gens illa nūquam
in Aegypto à prima conductione deficeret, proprium principem conficiunt, &
ex se unum eligunt, qui omnibus præsit, certisq; & inter eos probatis legibus im-
peret. Primus hominum memoria fuit Cahith bencus, id est dominus Cahith,
qui ex Cerceticis iura Aegyptiis dixit. Ante illū regnatū erat à Sultanis ferè qua-
dringentis annis, nō sine ope Cercassorū. Nam à quo primā in Asiam incursio-
nem fecerant, quotannis ex reliquis uenūdabantur à finitimis Tartaris, & potissi-
mum à quo sunt Muhametani. Nā qui ad Cimerios montes agunt Cercetici, no-
mina dedere Christo, suntq; initiati ritu græco. Post Cahiet bencū, qui tres & tri-
ginta annos regnavit, magna factio est orta. Nā duo primates Mamluchorū coe-
perunt inter se cōtendere de imperio, Campsous unus, alter Achardinus dice-

Res Mam-
luchorum.

batur. Campsous, cui erat nomē Campsonicā, ut facilius omnium animos in se cō-
 uerteret, impetrat a grē à moribundo Caitho, ut filiū eius natū annos 15. regnare
 post se iuberet. cui ideo pater uix obsecūdabat, quod gentis mores nosset, & per
 spectū haberet quō res tenderet. futurū enim uidebat, ut necato filio Campsous
 tyrannidē occuparet. Nec eum fefellit, anteq̃ enim bienniu egisset iuuenis in re
 gno, nō sine sanguine ciuium & magnatū, dum illos uenenato conuiuio tolle-
 re tentat, fraus aperitur, hostisq̃ iudicatus necatur. Apertis demum inimicijs,
 Achardinus & Campsous confligunt: uinctusq̃ Achardinus, paulo post dies
 claudit. Regnat Chamfous, & in fauoris prēmium Tomumbencū creat Emir-
 chēbir, id est magnum ducem, quasi dicas prefectum prætorio & militi, quod iu-
 uenem Muhamedem obrūcasser in gratiam magnatū. Interea Iambellatus Sy-
 riæ Damascenæ emir, non probat electionem Chamfai, & parat bellum. Cham-
 zaus, quamuis non sine suspitione eius quod postea euenit, sed quia aliter agere
 nō poterat, curam Tomū benco dat frangendi uires Zambellati. Proficiscitur,
 colloquuntur, conueniunt, proditur Chamzaus, regnoq̃ pellitur. fugit in Ale-
 xandriæ arcem, in qua obsidetur, capitur, & carceri mancipatur, nondum exa-
 ctis mensibus uiginti in regno, Iambellatus creatur, & coronatur Sultanus: qui
 dum in omnium inuolat facultates, incidit in odium Cerceticorū, captusq̃ stran-
 gulatur. Tomumbencus succedens non fuit humanior, sed moderatius princi-
 pio sequi cōpē: et capite censendo singulas Alcahiri domos, earum semestrem
 petiuit locationem, & statim tantundem, demum decem mensium locationem
 proscribere, occidere, expilare alienos, Christianos, Iudæos, eorumq̃ facultates
 ita distrahere, ut nisi statim quicūq̃ mercator quanti faceret, tantum solueret, ir-
 gularetur, bonaq̃ eius tyranno addicerentur, & quia in his non parcebat etiam
 primoribus, ideo obsidetur, fugitq̃ cuniculis ex regia, donec quadragesima die
 repertus à familiaribus Zambellati, proditusq̃ necatur. Is est status eorū homi-
 num, qui sub lege uiuunt Muhamedis, omnia sibi similia sunt, quoniam nullus eo-
 rum principū Deum esse credit. Eligitur omnium cōsensu, inuitus admodum,
 & periculū timens Chamzaus Chaurus, diutiusq̃ regnat, donec à Sultano Selī
 mo Soleimani patre in media Syriā conculcatus obit. Is fuit exitus. Nil est
 mirum, tyrannum in tyrannum sequi. At fratrem in fratres, id uerō mirandum
 nobis earum pestiū ignaris esse solet. Nullus enim regulus, ut à barbaris ipsis in
 Africa multis in locis accepi, sine fratru aut cognatorū sanguine regnat. Maule
 Muhamedes, qui nunc Tunisi imperat, cuiq̃ imperator Carolus reddidit impe-
 rium, depulso Hairadino Aenobarbo, homine græco pirata, ille auspiciū regni
 17 fratru, & totidem cognatorū sanguine fecit. Id uerō in uitio haberi nō solet:
 quoniam & lege, qua ridere Deū uident, id nō prohibet. Nam Muhamedes suasit
 in Alcorano, in uia Dei nullā haberi debere rationem filij, aut patris, aut fratris,
 quāto minus cæterorū: Vnusquisq̃ dū ad imperiū tendit, dicit se esse in uia Dei.
 itaq̃ illi licet omnia, quā nil sit in uitio. Quid dicā de flagello Dei Demirly, quē
 nos Tamburlanū dicimus: an magis ferreus homo unq̃ eo Muhametano fuit:
 ut bene uocabat: quum infantū, uirginū, sacerdotū cohortes illū post edicta eius
 adirent, conculcabat ueluti lutum. Non enim plaris aestimabat hominem,
 quā saxum uel fungum. Res Turcharum sunt fortasse meliores: uidendum,
 Primus, qui res, ut hodie habet, comparare incēpit, Odmanus dictus est, quiq̃
 res. oppressis multis uicinis ducib, in Asiam minore incursiones fecit, anno à Chri-
 sto passo 1329. Ab eo Odmanni dicti sunt. Sunt itaq̃ paulo plures ducentis an-
 nis

nis, à quo emerſit hoc imperiũ: & ſocordia, inuidia, factioneꝫ imperatorũ Graecorum, eò quo nunc eſt potentia uenit. Vndecimus eorum imperator Suleimanus nũc rerũ potitur, uir certe (ut in illa gente) ſumma humanitate & æquitate. Orcanes uicta tota Aſia minori, etiam Buſſiam regiam imperatorum in Aſia, ſedem coepit. Eius filius Hamurathes, ab imperatoria factione in Europam accerſitus, poſt datam confœderato uictoriam ſuos accerſiuit, qui quæ parta amicis erant occuparunt. Factio ea docet, quid conferat potentioſiorem hoſtem in auxilium accerſere. Is dum incautiũs à familiaribus cauet, à ſeruo pugione conficitur. Dum eius filius Bayazetes attentius cœpta patris in Europa ſequitur, oboritur ira Dei in Aſia Tamerlanes. cui dum impar ſe opponit, ab eo capitur, atq; catenis aureis uinctus in cauea pro ſpectaculo circumducitur, donec in Syria labore claudit dies. Cyris celebis interim res, ut poteſt, in Europa confirmat, donec à Muhamede primo Aſia minor recipitur in poteſtatem, cui ſubſequens Hamurathes ſecundus, addit imperio totã Thraciam & Peloponneſon, cum multis alijs prouincijs. Mahmetes ſecundus, cum plurimis alijs Cõſtantino poliũ caput, & diripit: & poſt multa facinora præclariffima regnum filio Baiazeno tradit. Is magis paci & literis philoſophiæ quàm bello natus, à filio Selimo ueneno ſublatus obit. ita res per Selimum uenere ad Suleimanum. Hec eſt rerũ ſumma, is ordo. Hiſtoria copioſe eſt à multis ſcripta, ob id non immoror in ea, quoniam hoc mihi propoſitum nõ eſt, ut de origine progreſſu uerũ rerũ, aut de claris facinoribus dicam. Paucis percurro, quibus artibus adepti ſint imperia, Baiazenes primus, ut tutius regnaret, fratrem Solimanum conſecit. Orcanes filius Cyri celebis, oppreſſus à Moſe eius auunculo: Moſes autem, à Muhamede Orcani fratre. Muhamedes alter, occiſo fratre, tutius uſus eſt imperio. Sed nil celebrius eſt Selimo, qui occiſo patre, fratribus parentibusq; etiam (niſi mater prudentiſſima nunc regnantis Soleimani, præmonuiſſet iuuenem) ſuſtuliffet filium propriũ, legitimũq; ne ſibi idem quod & patri fecerat, contingeret. Beneficia ſunt legis Muhamedis, legant Muſſulmani hiſtorias Chriſtiano- rum, uidebunt quid inter leges Chriſti & diaboli interſit. Nil dico de ſubditorũ attritione. Orbis, memoria literarum, nunquam fuit in tanta uarietate, quanta ſub Muhamedis lege eſt, eritq; niſi obliſtatur. Plura olim ab Aegypto ueſtigalia percipiebãt Romani, quæ nunc ab Aſia tota & toto imperio capiat rex Turcharum: & tamen erant florentiſſimæ res populorum, etiam poſt exactionem annuam quindecim milionũ, ut uocamus. Duplum certe imperatum eſt Aſiæ, & ſolutũ. Hodie exigitur ab omnibus popularibus ad cutem & animam uſq; & tamen res nõ uenit ad tam magni numeri quadrantes. Ob fœdas principum nil Dei ob oculos habentium exactiones, malunt Nomades in tota Africa, præclariffima dũ colitur orbis prouincia, pariter in Aegypto & Arabia, fieri: quàm dum rura colunt, alienæ libidini & prædæ patere. Si quid fingam, ſunt teſtes locupletiffimi, tam qui exactionibus innumeris atteruntur, quàm qui in alienas fortunas ex profeſſo inuolant. Ideo orbis uarietas poteſt dici lex Muhamedana, potius quàm Dei, qui omnia uult fouere, & pacifice degenerare, longiſſimeq; ſe illi probando durare.

PRIMVS CVM MVSSVLMANIS CONGRESSVS IAM
*ab authore Arabicè uersus, cui titulus arabice est, Omnium doctrinarum quæ ad hominum excellen-
 tiam requiruntur compendium. Continet uero probationem trinitatis compendiarum,
 laudes Iesu Christi, et euangelij, ex Alcorano decerptas, et præcipua
 eius persuasionis errata.*

IN nomine Dei misericordis pij. Laus Deo regi sæculorum potentissimo sa-
 pientissimo optimo, à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, & pax
 cōfortibus eius, & in ueritate quærentibus eum: & clementia Dei & pax & mi-
 sericordia sit super omnes homines. Amen.

Ante rem omnem præcessit causa, uel causæ eius, quoniam nulla res seipsam
 creat. Quare ante res omnes est Deus summus, super omnia potens. Hunc or-
 bem & mundum creauit Deus excelsus in laudem suam, hominum utilitatem
 & in utramq; simul, hæc tria sunt fines unus, seu causa finalis mundi. Homo
 creatus est in laudem Dei, innocentiam & mundiciem sui, & in charitatem pro-
 ximi, opusq; est ut hæc tria sint in omni opere bono, in re una: quoniam non est
 possibile ut sit opus bonum sine his tribus.

Res omnis est aut à manu Dei, aut à sapientia & arbitrio hominum, aut for-
 tunæ potentia.

In potentia Dei inmediate sunt omnia, sed præcipue æternitas & essentia, cor-
 lum, stellæ, alteratio, motus, quies, ordo naturalis, & quatuor naturæ uidelicet
 ignis, ær, aqua, terra, & quæ ex illis nascuntur. Homo uero cum prudentia
 & ratione reperit radices & principia rerum non naturalium, & inter tractan-
 dum exposuit in scientiam & artem. A casu autem sunt ea quæ accidunt, qui-
 bus non est similitudo cum opere Dei, aut hominum: sicut sunt fortuita & acci-
 dentia non naturalia, aut diuina. & res omnis cui non est causa in natura, & in
 summa omnes perturbationes huius uitæ, & infelicitatem eius, uocant opus for-
 tunæ. Est autem scopus & finis Dei, ut adducat hominem cum fide, & certitudo
 tudine in necessitatem suam, & utilitatem rerum necessariarum, & in cognitio-
 nem sui & agnitionem Dei, ut inde detur fides hominibus, ut fiat homo sanctus
 cum uirtute & dilectione boni summi, & ut post hanc uitam cognoscat causam
 rerum omnium in Deo summo. Punctus autem ad quem collimare homo de-
 bet, est, ut soletur homines cæteros afflictos, & necessitate pressos, ut iuuat diui-
 tes & pauperes, noceat nemini, uiuat ut illum iubent præcepta legis diuinæ &
 humanæ: & habitet in hoc mundo, ut in diuersorio, ut cui mundus est unica ci-
 uitas, si sapiat. Scopus fortunæ nullus est, quoniam ex arbitrio nil agit.

Cuiuslibet operi est similitudo cum suo authore. At quum in omni re naturali
 simplici, sit trinitatis imago, necesse est ut in Deo qui creauit omnia, sit trinitas.
 nil enim potest esse in rebus omnibus idem una, quin sit in earum creatore. Ideo
 in sequentibus uidebitur, quod non est possibile, ut intelligamus Deum summum
 sine trinitate. Incipiemus ergo à definitione Dei. Deus est causa prima totius
 naturæ, mouens omnia, omnibus imperans, potentia, sapientia, charitas, quæ in
 uniuerso agit, ueluti anima & intellectus in corpore humano, ciens omnes mo-
 tus ut uult. Homo autem exequitur operas suas cum arbitrio & iudicio (nisi dum
 urgetur) in omnem rem penetrat intellectus eius præter Deum. & ideo Græ-
 ci uocant eum *μικρόκομος*, id est paruum mundum, eo quod in eo est exemplum
 Dei, & materiæ inferioris. Homo enim in materia uiuit cum plantis, sentit cum
 animantibus, intelligit & colligit cum angelis & substantijs spiritalibus, loqui-
 tur

tur uero peculiari munere, & nulli alij animanti permissio naturaliter.

HAEC SVNT EXCERPTA EX III. CAP. DE OR-
bis concordia. Demonstratio trinitatis in natura diuina.

Non potest fieri, ut quicquam fiat sine potentia. Quamuis autem sit Deus potens, sine sapientia nil agit. Post potentiam uero, & sapientiam, opus est ut adsit amor aut desiderium, uoluntasue. Itaque Deus est potens, sapiens, beneuolus in omnia, antequam ipsa creet, igitur potentia, sapientia, amor, est Deus unus. potentia est persona seu subsistentia prima, & ideo est ea quam uocant patrem Deum Christiani, at quoniam a potentia illa generatur ab aeterno sapientia, sine qua nil crearetur, uocant eam filium Dei, & uerbum eius; & quia ab utraque procedit amor & uoluntas ad res creandas, eam nuncupant spiritum sanctum. Estque proprie pater potens, filius sapiens, spiritus sanctus amans, Deus unus; & sunt res una in essentia sua, tota potentia in sapientia & amore, tota sapientia in potentia & amore, totus amor in sapientia & potentia; quemadmodum hereditas in animo, & in libello, & in loco suo est una tantum. Nec enim dicunt tres deos, sed Deum unum, potentem, sapientem, beneuolum. Sicut in omni labore aut opere est cogitatio, locutio, & operatio, & tamen non sunt tria opera, sed opus unum: sic potentia, sapientia, & beneuolentia, quum sint res differetes, sunt Deus unus, & non tres. Quoniam potentia, uis, aut robur, sunt proprietates principij, id est patris: sapientia uero, aut scientia, cognitioque sunt proprietates secundae, id est filij: uoluntas autem, aut amor erga res, finis causa, est proprietas finis, id est spiritus sancti, ideo in patre & filio & spiritu sancto, sicut est diuinitas una tantum, sic potentia sapientia & amor unum sunt. Veluti in omni opere cogitatio est proprietas principij, uerbum seu explicatio est proprietas medij inter cogitationem & artem, operatio uero proprietatem habet ad finem & complementum: & tamen in omni opere est tantum cogitatio explicatio & operatio res una. Hoc modo Christiani non putant, nec adfirmant tres esse deos, sed quod Deus est unus in trinitate, & trinus in unitate, in trinitate unitas, in unitate trinitas in uno. Nec potest intellectus capere Deum, sine potentia sapientia & amore. Deus est intellectus & mens super omnia entia potens. & ideo quum intelligat omnia entia in sua essentia, oportet ut cognoscat & intelligat seipsum & substantiam suam in se. Nisi enim cognosceret substantiam suam in se, non esset omnipotens. Ideo oportet ut sit Deus intellectus intelligens, & mens intellecta. At propter cognitionem sui habet amorem & laetitiam, quoniam sine scientia boni sui nemo laetatur, & cum cognitione uirtutis suae laetatur omnis homo. Deus itaque secundum cognitionem eius, de se laetatur magis quam cuncti homines. eam ob rem est in Deo intellectus intelligens, & mens intellecta, & amor aut laetitia res una, mens intelligens est pater, mens intellecta est filius, laetitia spiritus sanctus est. est pater in filio eius, est filius in patre suo, & spiritus seu amor est in patre & filio res una, substantia in substantia, seu res in re, persona in persona, nil prius aut posterius habens, nisi ordine appellandi & intelligendi, quibus personis non est confusio, nec separatio.

Quemadmodum in dominatione mundi est trinitas in unitate in unaquaque uirtute, (nec enim sit quicquam sine Deo, coelo, & materia) ita in administratione singulorum regnorum conuenit, ut sit trinitas in unitate, quum tamen principatus seu administratio sit una, quae habet sacrifices aut pontifices, & regem atque

atq; iudices, & est potentia seu uis una: potentia spiritalis, corporalis, & media. sacerdotes sunt ueluti serui Dei summi in rebus spiritalibus, reges in rebus corporalibus, iudices in utroq; ueluti utriusq; manus. hæc autem administratio una est: quoniam sine seruis Dei, seu religione nō regnant reges, nec sacerdotes sine principatu, nec ea duo sine æquitate & iudiciis quicquam proficiunt. Ideo est potestas una in trinitate. Nec est possibile ut sit potestas tēpore multo, sine hac trinitate. Hæc sunt necessaria ad pacē seruandā, ueluti Deo necessaria est potentia sapientia & amor. Eapropter in omni opere bono opus est, ut adsit æquitas cordis & humana, seu ciuilis aut socialis, & iudiciaria aut coactrix, nam æquitas non est quæ cogitat malum, aut facit, aut repugnat iuri. Itaq; quum bonum in hoc mundo non possit haberi & seruari sine trinitate, necesse est fontem boni Deum, à cuius bonitate illa bona data homini sunt, perfectissime habere in se trinitatem, cuius imago nusquam abest.

Pariter in uirtute naturali est unitas in trinitate, & trinitas in unitate, ut dixi. estq; uirtus superior, uirtus inferior, & media. Virtus summa est in naturis spiritalibus, in summo Deo primò, & secundò in angelis & paradisi ciuibus, uirtus media est in cœlo & stellis, & ab utrisq; est tertia elementaris, in qua agit & patitur omne corpus. hæc autem sunt uirtus una, quoniam natura una tantum est.

Similiter in omni corpore naturali est trinitas in unitate, & è diuerso. In omni enim corpore est assiduitas potentia, & progressus à potentia, & amor aut electio inter agendum. Sicut uidemus in igne, uis aut potētia eius est in assiduitate ut comburat, & procedit ab ea potentia actio seu operatio eius, & agit potius in corpus tenue exile & siccum, quàm in densum durum & humidum: unde uidemus in eo esse rem quendam in modum electionis. Hæc uero res sunt uis una, sine potentia enim nō potest res agere, nec sine progressu actionis quicquam agit, nec nisi in corpus dispositum & delectum. Eodem modo piper urit linguam potius quàm cutem, perpetuò agendo: nec agere cessat, donec pereat, aut desit corpus aptum ad actionē sentiendam. Ita de cæteris iudicandū. Veluti in sole est corpus solare aut centrum eius, & lux eius, & uirtus eius: & hæc tria in sole sunt unum. & dum agit, hæc tria sunt unum à sole uno.

Præterea in omni corpore est materia & forma, & compositum ex utraq; & hæc tria sunt corpus unum, nec est possibile ut fiat ulla res ex materia, sine hac trinitate in unitate, forma dat esse rei, materia eam fert & sustentat, utrunq; compositum habet, nec unum alterum est.

In dimensione omnis corporis est in unitate trinitas, antequam cognoscatur ulla quantitas. est enim longitudo, latitudo, profunditas. sine illis enim non innotescet ulla mensura. In motu est tempus, in præterito futuro & præsentis, nec ullum absq; alijs potest cognosci. In omni operatione est agens, instrumentum, patiens. Omne opus fit ab agente, materia, & operatione, totum uero est in potestate agentis, totum in materia, totum in opere: nec tamen tres sunt opere, sed una. Hæc est imago Dei.

Similiter in natura spiritali est in trinitate unitas, seu sit spiritus sine corpore, aut eo præditus, aut media conditione. Primus est in Deo & angelis & demonibus, nec enim habent corpus. Secundus est in elementis, & in eo quod tantum est, aut quod est & uiuit, aut quod est uiuit & sentit. Tota enim uita prædita materia est in his tribus. Spiritus enim inferior est in omni re, & proprie in animantibus intellectu destitutis. At tertius & medius, quod quādoq; in corpore, quādoq;

docet extra est, anima aut intellectus hominis est, in quo est trinitas in unitate, & cōtrā. In animo enim hominis est sensus collectio, remiscencia, nec potest fieri ut mutuo separentur, totus enim animus in sensu & apprehensione est, totus in collectione seu cogitatione, totus in remiscencia. Hæc est Dei summi imago. Totus naturæ inferioris spiritus est in deligendi, attrahendi, cōseruandiq; facultate, unus tantum in toto, et unus in qualibet parte, ea est imago Dei. Sic in facultate naturali, uitali, animaliq; sic in anima brutorum est apprehensio, imaginatio, memoria; quæ tria sunt anima una, quæ cōcipi sine illis nequit. In omni cognitione est opinio seu imaginatio, dubium, ueritas. Primo enim de rebus incognitis opinamur, si sint in medio dubitamus, demū per probationem ad ueritatem uenimus, mens tota in uno, & tota in singulis, uita est aut naturalis tantum seu uegetatiua, aut sensitiua, aut intellectiua cū corpore: nec est secūda sine prima, nec tertia sine primis, est tamen uita una; procedit autem à corde, pulmonibus, cerebro, per uenas arterias & neruos, unā harmoniam mutuo cōponentes, sine primis non est locus secundo: hæc est Dei imago, in trinitate omnia seruantis.

Omnis doctrinæ quæ ad operationem uenit, traditio, non est possibile ut sit sine contemplatione logica, & operatione, ut supra docui, tota res est in cōtemplatione, tota in ratione, seu rationali expressione, tota in opere. Itaq; in tota natura uidemus exemplar & uestigium trinitatis, quæ est in Deo summo, quoniam est super omnia potens author, qui dedit nobis hūc mundum, in quo est imago eius, ut cognoscamus eum, & bonum eius in nos collatum, & ut laudemus eum in aternū. Igitur genuit Deus de potentia sua sapientiā & scientiam omnium rerū, per quam creauit omnia in charitate. Ideo antequam crearetur quicquā, Deus genuit filium suum, quem uocauerunt prophetae uerbū Dei, capta similitudine quæ à nobis potest intelligi. Quemadmodū postquā cogitauimus loquimur, ita post potentiam Dei intelligimus filiū eius uerbū, ueluti mentis filium. Vocarunt etiā sapientiā, quia statim post potentiā sequitur. Ab utroq; uero procedit spiritus sanctus in aternitate: qui tres sunt unus Deus, potens, sapiens, amans, gloriosus, iudex, rex regū, qui dedit legem suā Adamo primo hominū, & eam in corde eius scripsit: at illam nō seruauit. Post perditam ergo gratiam per inobedientiā, lex naturalis durauit bis mille annis, demū dedit Deus legem scriptā fermē quingentis annis post promissionē Abrahami, & immisit illam seruo suo Moysi, ut institueret filios Israël, duros quidē & ceruicofos sub semiperfecta lege. At postq; homines potuerūt cognoscere, quod nō est salus homini perditō & peccatori nisi in Deo, & per Deum, quando placuit Deo, dedit uerbum suū Deus per spiritum suū, ut caperet corpus humanum, ut quia homines omnino mali diuinis inspirationibus amplius nō credebāt, uiderent corpus unum in quo esset diuinitas. Accepit autē carnem in uirgine Maria per spiritum sanctum, annunciante angelo, uelut quū homo hominī per uerbū facit cognoscere notionem, & illam animo concipere, nec enim ipsum uerbū concipit, sed notionem quam adfert. Ita uirgo non concepit spiritum sanctum à Deo patre missum, sed medio spiritus concepit sapientiā & uerbum Dei, quod quidem uenit ad directionem omnium hominū. Illud uerbū & sapientiā est Iesus Christus filius Dei, ante omnia sæcula de patre natus in tempore, ex uirgine conceptus, & factus homo, ut lucem adferret cæteris hominibus, Deus unā & homo existens, qui solus potest ut instauret homines cunctos, quemadmodum in uno omnes creauit in principio: ipsi laus in coelis et in terra, in perpetuum. Nunc uero scribemus laudes eius ex libro Alcorani.

Laudes

Dixit Deus, Et dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto.) hæc Muhamedes. Qui habet sapientiam Dei, & est genitus seu formatus de spiritu sancto, necesse est ut sit Deus, & filius Dei. quod si eum non credamus Deum, est tamen cæteris hominibus sublimior, & omnibus prophetis maior, & magis credendus.

Et paulo post,

Dicit Deus, Et hos prophetas ordinauimus mutuò. quosdā enim est alloquutus Deus, & quosdam eorum gradibus extulit, & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto.) Licet Muhamedes scribat alibi datam sapientiam prophetis, tamen solidam nullus potuit habere, nisi qui conceptus fuit ex spiritu sancto, quiq; Deus est, & lux de lumine. Illi participes fuerunt, hic solida sapientia & diuinitas est.

In sora Humram, id est Ioachimi, quæ 2. est.

Dixit Hanna uxor Ioachimi de Maria filia, ego uocaui eam Mariā, & defendo eam & prolem eius a dæmone pernicioso.) Ex hoc loco uidetur, quod non peccauerunt illi duo, nam defendi a diabolo, est non peccare.

Et postea,

O Maria (inquit angelus) ecce Deus euangelizat tibi uerbum suum ex se, cuius nomē est Christus Iesus, filius Mariæ, ad quem mundi præsentis & futuri facies cōuertentur, & est de proximis, & alloquetur homines in cunis & fascijs, eritq; uiroptimū.) Hæc Alcoran. Verbum Dei est ipsemet Deus summus, ita uocatus, quoniam quemadmodum non intelligimus quicquam ab alio homine sine uerbo aut explicatione, ita Dei potentiam sine sui explicatione & uerbo & sapientia, quæ etiam Deus est, non concipimus. Itaq; non est Deus sine uerbo aut sapientia, nec ideo sunt duo uel tres dii, sed unus Deus, qui non est in loco, & est in omni loco, Deus enim non est corpus, sed expers est corporis & materiæ. Nec secundum corpus dicimus Deum Iesum, sed secundum diuinitatem. potentia enim Dei, & sapientia eius, res una est. Quemadmodū uerbū nostrū est cogitationis filius, nec est aliud in uerbo quā quod in cogitatione fuit, seu uera seu falsa. est enim cogitatio uerbum & res, res una tantum, quāuis tota res fuit, estq; in cogitatione, & tota in uerbo, & tota in se.

Et paulo post,

Et docuit eum (Christum Deus) librum & sapientiam, & legem & euangelium, & prophetam statuīt ad filios Israël. Iam ueni ad uos (ait ibidem Christus) cum miraculis Domini uestri, ego creo uobis ex luto figuras auium, & insufflo in eas, & fiunt aues cum permissione Dei, sano psoras & lepras, & uiuifico mortuos, cum præcepto permissionēue Dei.) Nomen creatoris & suscitatoris mortuorū, sine precibus, est proprie Dei solius, de creatione auium, miraculum est de infantia saluatoris. Cæterum quū Iesus suscitauit mortuos, simplici imperio; nullis precibus fufus suscitauit, ut ostenderet se esse Deum, naturæ arbitrum, apostoli autem in nomine Iesu & crucis eius innumera milia suscitauerunt. At miracula in nomine Dei tantum possunt fieri. Quū ergo in nomine Iesu omnia genera miraculorum sint facta, per signum crucis, sequitur ut sit Deus. Quum autem non reperiamus in euangelio (nisi quod infremuit super Lazarum) quod patrem suum ad suscitandum mortuos inuocauerit, non est mirandū, quia ipse &

& pater unus Deus sunt. Secundum id uerò quod fuit homo, suscitauit mortuos imperio & potentia diuinitatis, secundum diuinitatem enim non essent miracula, quia omnia sunt facilissima Deo. Verum iam supra uidimus, quod patris & filij est una substantia, & præceptum Dei in Iesu est uoluntas diuina, quoniam in Iesu est uoluntas cū Deo, & uoluntas cum homine, quæ sunt duæ uolūtates. Quum ergo edidit miracula, ut homo, fecit ea cum imperio diuino: & quando fecit ut Deus, tunc fecit imperio & uoluntate sua. Differebant enim in eo subiecto duæ uoluntates, ut in nobis uoluntas naturæ & gratiæ, una enim malū facimus, altera bonum uolumus.

In Sora nesa, id est mulieres, 3. uersus finem.

O præditi libro (modò nos & Iudæos, modò ea appellatione quod naturæ præscripto utantur, idololatrias & naturales intelligit) ne extollamini uestro iudicio, & ne dicatis de Deo nisi uerum. Non est Iesus Christus filius Mariæ nisi propheta Dei, & uerbum eius, quem misit in Mariam, & spiritus ex eo, credite ergo in Deum & prophetam eius, & ne dicatis tres.) Hac in Alcorano iam uidimus, quod non est possibile ut sit Deus sine trinitate, ideo opus est ut sit Deus trinus in unitate, & unus in trinitate: & est messias Deus & homo, & propheta & uerbum Dei, et filius eius, nō quatenus homo, sed quatenus Deus, de Deo, & sapientia à potentia. Nec enim dicimus quod sit filius carnalis Dei per decissionem spermatis: absit. sed dicimus, quod est filius intellectualis & spiritalis, qui descendit in uterum Mariæ uirginis, & homo factus est, cum spiritu sancto adueniente super Mariam uirginem. Quod autem aliud quàm homo fuerit, patet ex his argumentis. In miraculis suo solo nomine factis hoc monstrauit, discipuli & imitatores ueri, eadem & maiora eius nomine fecere, nullo pro eo orante resurrexit, mutauit homines suos, & diuersos à mundanis fecit. Nam ceteri homines aut sunt mali, aut uolunt bonum & non faciunt, aut faciunt minus & imperfectius quàm uellent. Soli uerī Christiani operibus superauerunt ea bona quæ unquam à philosophis potuerunt scribi, non timebant, sed appetebant mortem, uoluptates corporis odio habebant, contra naturam hominum cōmunē: unde constat uerbis & sacramentis eius cū diuina uirtute fuisse mutatos, hoc enim non potest ab homine fieri. Solus enim Deus, qui naturam nouit, ut illam fecit, ita illā mutare & emendare potest, homines & prophetae nil aliud possunt quàm loqui & præmonere: solus Deus dat perfectionē. At uos o Mussulmani, dicitis Euangelium esse nimis perfectum, & ideo illi præficitis Alcoranum. Si summus prophetarum fuit Christus, ergo summam legem dedit, & perfectissimam, igitur & necessariam ad salutem. Propterea sunt tam pauci etiā inter nos reuera boni, quoniam pauci obediunt Euangelio.

In Sora Elmeide, id est cenæ, seu mensæ, 4.

Dixit Deus, o Iesu fili Mariæ, recordare beneficii erga te & erga matrem tuam, quod te formaui de spiritu sancto, alloquebaris homines in cunis & fascijs, quod docui te librum, sapientiam, legem & Euangelium, quando creabas deluto aues, & cum beneplacito meo, & insufflabas in eas, & fiebant aues cum præcepto meo, & sanabas pforas & lepras cum præcepto meo, & quando suscitabas mortuos cum præcepto meo, et quando informabas filios Israël ex te, quū ueni ad eos cum prudentia, & dixerunt illi qui aduersantur, quod hoc erat incantatio manifesta. & quando reuelauī Apostolis, Credite in me & legatum meum: dixerūt, credimus, & ipse sis testis, quoniam sumus fideles Mussulmini.)

y Non

Non negant Christiani, quod quicquid habet Messias, habet à patre suo. Ipse enim dicit in plerisque Euangelij locis, omnia accepi à patre meo. Sed non sequitur ex hoc, quod non sit Deus: quemadmodum non sequitur, quando omnis res est in mente & in uerbo & in opere, quin sit ex æquo in omnibus tribus, à mente recipit uerbum, & res perfecta est in utroq; & tamen non sunt tres res, sed una.

Et paulo post de sacramento altaris, quod ideo in magno Behiram, id est Paschate legitur, quando reconciliantur.

Et quando dixerunt apostoli, ô Iesu fili Mariæ, nonne potest dominus tuus mittere nobis cœnam de cœlo? dixit, Timete Deum si estis fideles. uolumus ut comedamus de ea cœna, & confirmetur corda nostra. & scimus quod iam confirmasti nos, & facti sumus super ea cœna testes. Dixit Iesus filius Mariæ, domine Deus noster, mitte nobis cœnam de cœlo, quæ sit nobis robur & præcedentibus & posterioribus nostris, & sit in miraculum abs te, & dita nos, quoniam tu es ditantium optimus. Dixit Deus, mitto eam uobis, & qui post (eam assumptam) impie egerit, ego tali eam ulciscar supplicio, ut nullum in æternum sit futurum simile.) Ista monstrant, in eucharistia & sancto Iesu Christi corpore esse magnam quandam uim, quæ possit corda confirmare. Cæterum ita non est scriptum in Euangelio. Sed uoluit Muhamedes ad Deum patrem referre tantum mysterium, quod sciebat fieri in Iesu Christi mortis memoriam. Non ad id incitarunt Christum apostoli, sed ipse sua sponte seipsum sacramentali corpore exhibuit illis, dicens benedicto pane, Accipite hoc est corpus meum. Ita peruertere Euangelium uoluit, Deo solû referendo, quod Christo homini Deo competit. Falso etiam hoc ait, quod sequitur dixisse Iesum: Et quando dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, tu dixisti hominibus, recipite me & matrem meam, duos deos, prætermisso Deo: dixit, absit. Ne fiat hoc mihi, ut de me dicam quod non est in ueritate. Si dixi illud, certe id nosti.) Ista & sequentia nusquam in toto Euangelio sunt. & præterea, quare obijceret Deus quod scit non esse? Sunt mendacia manifesta, quibus scatet Alcoranum.

In Sora Meriama, id est Mariæ,

Dixit Mariæ uirgo, Quomodo alloquar eum qui est in cunis infans? Dixit Christus, ego sum seruus Dei, dedit mihi librum, & posuit me ut essem propheta & beatus.) Nullus est in hac uita beatus, quare sequitur, quoniam sit Iesus hic beatus, ut sit maior & celsior omnibus hominibus. At qui est omnibus hominibus superior, est certè Deus: non quidem secundum corpus, sed unà diuinitate iuncta humanitati. Omnes prophetae fuerunt homines nobis similes, & peccauerunt, & ideo beati esse non potuerunt. Iesus autem quoniam fuit propheta legatus, & Deus fuit in hoc mundo beatus, intelligo sine macula & peccato. Solum enim peccatum malum, miserum & infelicem facit.

In Sora elhedid, id est ferrum.

Dicit Deus, Postea institimus super uestigia eorum cum prophetis nostris, & institimus cum Iesu filio Mariæ, & dedimus ei Euangelium, & posuimus in corda eorum qui sequuti sunt eum, mansuetudinem & misericordiam & religionem, quam ipsi inuenerunt, non scripsimus illis hoc Euangelium nisi ut consequantur misericordiam Dei, & non seruant eam uera cōseruatione, & dedimus illis

illis qui crediderūt ex illis prēmium suum.) Quum à Deo uenerit Christus cum euangelio, & sit in eo directio & fides timentibus, nil habet in eo uitij. & ideo non corrumpitur, licet mali & peruersi homines nō seruent illud. Quemadmodum aurum non corrumpitur, seu sit usus eius, seu non sit, quia perfectio rerum est in ipsa earum natura, & non aduenit eis ab accidente. Et ideo quia bonum de sua natura est euangelium, & à Deo, quamuis male & non uere seruetur, oportet ut omnis homo qui uult saluari, sciat & seruet euangelium, sine eo enim non est fides in hoc mundo. Quod est in eo scriptum, est tota ueritas. Quod illi est contrarium, non uenit de cœlo, nec à Deo summo. At scriptū est in eo, quod sint omnes homines peccatores, nec habent misericordiam nisi in morte & sanguine Iesu filij Dei Deo uero, qui purificat omnem hominem credentem in illum, nec potest homo sanctificari, & uitam æternam cōsequi, sine hac fide. Qui igitur non credit illud quod unum uult suadere euangelium, Iesum scilicet esse supra homines omnes sanctissimos, esse Deum, Dei & uirginis filium, & quod mortuus sit ob iustitiam omnium hominum, & quod surrexit à mortuis, nō habet à Deo misericordiam, nec uitam æternam. Qui autem nescit euangelium, & facit bonū, potest saluari in nomine Dei patris & filij & spiritus sancti, at qui audiuit de Iesu & euangelio, & non credit in illum, habet supplicium magnū.

Ex libro Suneh, ubi exponitur locus Sora elnesæ, in quo dicitur: Sed extulit eum ad se Deus, Christum scilicet.

Et descendet cœlitus Iesus filius Marię in terram in die resurrectionis, & iudicabit homines in ea iusto iudicio.) Certum est inter nos & Mussulmanos, quod sit futurus omnium iudex Iesus. At Deo soli pertinet iudicium omnium hominum, quoniam solus nouit omnia quę sunt in cordibus hominum. Qui enim non nouit omnium delicta, & cogitationis & uerbi & facti, non potest uerē iudicare, & eam ob rem necesse est, ut Iesus cognoscat omnia, & ut sit Deus cognoscens omnia, quoniam non est possibile quod homo sciat omnia. Itaque est Iesus iudex iustus, Deus & homo, omnia potens & sciens.

In Tezchere elimam, seu manubriali sacerdotum, cap. ult.

Et iam prēmisiimus, quod Iesus occidet homines, & educet Gog & Magog, & morientur, & erit superstes Iesus, & fidei compotes. & non coletur in terra nisi Deus, & peregrinabitur Christus, & cum eo peregrinabuntur ciues constantiæ. Iam uero prēmissum est quod sunt apostoli eius.) Necesse est agnoscere in Christo potentiam supremam, qui possit uno momento priuare homines uitā: nam nullus homo hoc posset, est ergo homo & Deus. Præterea quum sit futurus superstes cum suis apostolis, sit præstantior mortalibus oportet, erit enim superstes cum omnibus pijs in cœlo, non in terra & uoluptate cum brutis communi, quam ille contempsit, & quotquot eum sequuti sunt, uoluptas enim Deo repugnat. ideo consensu omnium gentium uirginitas melior corruptione, castitas coitu, abstinētia et ieiunium cibo et ingluuiē, uirtus uitio, dotes animi dotibus corporis, ideo optimi illa amplexi sunt, hæc ueluti mala & peccata uel peccato cognata fugerunt; quantominus appetent post mortem?

Ex libro Hassiar, seu historia prophetæ.

Quando angelus extulit Muhamedem in cœlum, ut peruenit ad cœlum septimum, reperit in eo Iesum ueluti in summo loco positum, & obseruauit eum ut oraret pro eo ad Deum, ut miseretur illius, quia ille super omnes prophetas est sanctus & bonus.) Ex hoc est apertū quod, sit credendum in Iesum, quoniā

est cōceptus de spiritu sancto & Maria uirgine, miracula edidit in infantia & uirtus sua, suscitauit mortuos sola sua potentia, non inuocato Deo, dedit potentiam suis, ut in suo nomine in signo crucis eius idem facerent quod ipse, & maiora, ut mundum omnes contemnerent, & mortem pro uero appeterent: ab omnibus detrimenta accipiendo, omnes tamen amarent, & beneficio afficerent, quæ in hominibus non possunt nisi à Deo dari. proximus Deo per humanitatem, iudex omnium, cum bonis peragrans, omnes occidere potens in nictu oculi. Et quomodo illi præferuntur alij? quomodo ergo lex eius relinquitur pro alia, quæ uoluptatem corporis cum brutis summum bonum putat? Qui per eum non uadit ad Deum, damnatus est. Quum enim Deus per suam sapientiam omnia nobis conferat, sitq; illa uia eius in homines beneficij, necesse est ut per eandem uiam ad eum redeamus, alioqui non eò perueniemus.

Euangelij laus, in Sora Bacara.

Et dixerūt, estote Iudæi aut Christiani, dirigemini. Dic, sed lex Abrahami est Ienis, nec erat idololatra, dicite, credimus in Deum, & in id quod misit ad nos, & ad Abraham & Ismaël, Isaac & Iacob, & ad tribus, & quod datum est illos. Iesu & prophetis à Domino suo, non differamus, seu discernamus inter illos. Cur uero non discernemus inter uerum & falsum, inter illud quod est à Deo, & quod à Deo nō est? Quare Deus dedit nobis intellectū & liberū arbitriū, nisi ut intelligamus quod uerū & quod falsum est? qui dicit falsum, timet ut examinē dicitū eius: ideo si potest de eo iudicari, non permittit, qui autem dicit uerū, gaudet quod omnes illud sciant, & de eo disputēt, ut magis cognoscatur. Si ergo omnes prophetae, Abraham, Moses, tribus Dauid, Christus, sibi cōsentiant, uerū sunt: ergo si quis illis non cōsentit & differt, uerus esse non potest. Ita est discernendum. Bis mille trecentis annis antequā ueniret Muhamedes, lex Moysi erat, ut nunc est, & sexcentis ante annis euangelium & lex noua uel gratia erat, ut est in omnium gentium linguis. In nullo loco utriusq; Testamenti est scriptum, quod Abraham fuerit in Mecha, quod illic sacrificauerit, sed cōtrarium. In nullo loco est scriptum quod aliquid de lege sit datum Ismaëli, præter circumcissionem. fuit enim expulsus ex domo patris, & ex hæres & idololatra, qui accepit uxorem Aegyptiam idolorum cultui deditam. hoc est contrarium Alcorano, fundato super fidelitate Ismaël, & sacrificio Abrahami.

Dicit Moses in lege Dei summi: Homo qui coierit cum iumento, morte unā cū iumento morietur. In contrariū dicit Muhamedes in Sora hissec: Creator cœli & terre dedit uobis ex uobis ipsis cōiuges, et ex brutis cōiuges, in quo permittit uobis. Hæc est lata differentia. ob id sunt sanctissimi qui ineunt iumenta, asinas, camelas, &c. qui non possent ita iudicari ab omnibus, nisi lex approbaret factū. Dixit Deus per os Moysi: Homo qui coierit cum masculo, uterq; est operatus abominationē, ambo occidentur. dicit Mustapha Muhamed in Sora nesa: Liber Dei permittit uobis, ut uestris pecunijs ematis cū ingenuis ancillas, ut paritis pecunia pueros nō corruptos, & item eadē sententia alibi habet. Ad quid, cū de coitu cum ancillis & uxoribus, adiunguntur puelli cōmuniter ad coitū? An hæc est lex Dei, quæ cōtrauenit legi Dei? quæ peccatū, propter quod Sodomitæ perierūt, publice suadet & permittit? Ista autē ex infinitis, sunt cōtraria sacra scriptura.

Quod angeli suadent Deo, ut formet hominem corruptum & effusorem sanguinis: sic enim Deus & Angeli essent mali.

Quod iussit Deus diabolum adorare Adamum, & quod sit damnatus quod nolueris

noluerit adorare. Quod demones et angeli sunt mortales. Quod demones sunt corporei, & gens una quæ credidit Alcorano. Quod Mussulmani rapiant bona omnium hominū, si nō credant, aut tributa soluant, quod necent aduersantes, quum Iesus per patientiā doceri debere Euangeliū statuat. Quod qui furatur & prædantur in uia Dei, nō sunt prædones. Quod mortui in bello nō sunt mortui. Quod Deus est stultus, qui quum esset bona lex Abrahami, postea dedit legem & Euangelium. Quod propheta, id est Muhamedi, quæ liberent licerent: ideo timore mortis fecit, ut seruus Zeid repudiaret suam uxorem, ut eo prætextu raperet eam, quod fecit. Quod periurium sibi licere putauit, ut fecit cum Hassa. Quod proprios ciues interfecit, fratres sustulit. In repudijs legem nō habuit, quā alijs dabat. Quod omnes religiones sunt pares. Quod homines non habent amplius necesse teneri de religione quam sciunt. Quod Salomon habebat exercitus demonum auium & formicarum. Quod Maria mater Iesu est soror Aaron, ab eo distans mille & quingentis annis. Quod Iesus nec Deus est, nec crucifixus, nec adhuc surrexit. Et quis omnia percurrat? Sunt enim in libro scripto à Muhamede, qui & Alphurcan, ex duodecim milibus sententiarum nouem milia falsarum, nō enim unquam alium librum præter Alcoranum dictauit, quod & Alphurcan dicitur. Quum itaque cœlitus uenerit Euangelium, necesse est quicquid illi contrauenit, esse malum.

In Sora elnesæ.

Et certe Iudæi, & qui lege diuersa ab Euangelio donati sunt, modo credant in eum Iesum, & Euangelium ante mortem eius & diem resurrectionis, erit su per eos testis.) Si non est iam mortuus Christus, Euangelium illum asserens mortuum pro salute mundi, non est à Deo. at à Deo quum sit, uerum est. Ergo iam ante mille quingentos decem annos est crucifixus, & surrexit. Oportet uero ut omnes in eum credant. at post mortem non est amplius fides, nec hora merendi. Quum autem ad fidem in eum omnes teneantur, se uirtutibus, ut omnes saluare possit, & sit Deus. Homo est perfectior, quanto magis est similis Deo. Deus non eget, nec utitur ulla re, quoniam est abunde foelix sine rebus corruptibilibus. Ob id Iesus nil possidere uoluit. Qui nil appetit præter necessitatem, est hominum perfectissimus. Talis fuit Christus, & sui, Qui omnia dat, nil sibi seruans, est Deo simillimus: qui quum omnia habeat, omnia dat abunde. At Iesus dedit nobis propriam uitam, in redemptionem animarum nostrarum, nec est possibile ut sit in hac uita maior ipso Iesu. Deus igitur & homo est, prophetaq; perfectissimus, & benedictus.

In Sora elnesæ.

Dixit Deus, Et institimus super uestigia eorum cum Iesu filio Mariæ, confirmatore earum legum diuinarum, quæ antè in manibus erant Iudæorum: & dedimus illi Euangelium, in quo est directio & lumē, & certitudo legis ueteris & directio & eruditio timentibus, ut iudicent assertores Euangelij de eo quod Deus in eo misit. Qui enim non iudicant secundū id quod est in Euangelio, sunt peruersi.) Quia est Euangeliū certitudo, directio & confirmatio timentibus, opus est omnes homines in illud credere. Certe non est illis salus, nisi credant & iudicent de eo. at non possunt Iudæi & Mussulmani iudicare de eo, quia illud nesciunt, soli ergo Christiani id possunt. sunt alijs sine dubio nefarij. Quicunq; non credit in Deum, & trinitatem, diuinitatem & mortem Iesu Christi, & quæcunq; docuit & præcepit, erit in supplicio magno, nec habebit in die iudicij patronum apud Deum, præter Christum filium Dei & uerbum eius, Mariæ filium, qui est

apud patrem ante mundum conditum, & erit in æternum cum amore, quem dicitur spiritum sanctum. Certe in uniuersum recepisset Muhamedes Euangelium, & fuisset Christianus, nisi maluisset potentiam & dominium, quam bonum aut religionem, nec enim fuit aliud quam miles, qui factus est propria auctoritate dominus, postquam sub prætextu pietatis innumeros homines occidit.

Apostrophe ad principes Muhametanos.

Agite ergo ô principes, seruate terrenam potentiam nunc uobis partam & confirmatam, & ueritatem Iesu Christi recipite. Cum figmentis illam quesierit iniuste, iuste possidebitis, si in uerba Iesu Christi iuretis. omnes populi uos sequentur. Facite ut in prouincijs uestris legatur Euangelium, & disputetur de eo, & de Alcorano cum rationibus, & uidebitis uictoriam sine sanguine. ueniant Soræ Alcorani cum capitibus Euangelij, ut sapius dicit Alphurcan, si uincet, omnes fient Mussulmani. Omnes Christiani possunt legere Alcoranum, & legitur passim: at nullus illi potest credere, quoniam uidetur nobis omnino scriptum contra Deum & naturam. Disceptando de utroque, emerget ueritas. Quod autem sit uerissimum Euangelium, & omni legi preferendum, his patet rationibus. Prophetæ & sancti uiri cum Sibyllis prædixerunt unanimiter in diuersis locis de Iesu & Euangelio eius: nullus de Muhamede prædixit. Concordant semotistimi in toto orbe Christiani, in ijs quæ de Christo habemus, ueluti & ante concordauerant prophetæ: quod non posset fieri, nisi Deus mentes sanctorum illuminaret. Vos iam sub Muhamede eratis futuri, ut in septuaginta nationes diuideremini, quarum una tantum saluari habet. Recepti sunt libri nostri sacri maturè, discussi in libertate, in concilijs, in summa sapientia, sine ulla uia. Alcoranum contra timorem mortis, aut confiscatione bonorum per uim est obtrusum in uitis. Manfuerunt docendo Apostoli, & patiendo omnia, docuerunt Christi legem. Milites, prædones, tyranni, ui suaserunt imperitis & rusticis legem uestram: quæ etiam multi uestrum quotidie agitent, si liceret. sed periculo uitæ non licet. Veritas Euangelij non querit angulos, de ea publicè & priuatim agere licet. nostra lex docet in hac uita corpori nil esse felicitatis: omnia in amorem Dei, proximi charitatem, innocentiam sui ponit, nulli nocet, & prodest quibus potest. uestra per uoluptates uenereas & corporeas cum brutis communes, etiam paradysum sibi in iisdem pollicetur & expectat. cæterum per uim in aliena nomine religionis inuadit, & nil putat sanctius quam occidisse hominem, quum nostra nil odibilis. Ad hæc quid fuit sanctius Iesu Christo, & eius sectatoribus, qui nobis Euangelia tradidere: maluissent mori, quam mentiri. Quid sancti habuit Muhamedes, quindecim uxores una hora cognoscens: ciuium occisor, fratrum percussor, periurus, prædo, & cæteris iniquis iniquior. Quam infinitis miraculis est confirmatum Euangelium: at nullum unquam fecisse uisus est miraculum Muhamedes: & quæ dixit se fecisse, sunt ridicula. Præterea innumeri testes externi, uiri optimi, nomen Iesu Christo & suis dedere: nullus unquam (præter sectatores fabulæ conscios, & populos nanius captos) non uocauit tyrannum omnium crudelissimum Muhamedem. Ad hæc quum Deus uelit salutem hominum per Euangelium fieri, si approbaret ea quæ sunt contra illud, & contra naturam, non esset Deus. expectat uos ad poenitentiam, & uobis tortoribus contra scelera nostra utitur. His rationibus potestis cognoscere, quid uerum à falso distet. Etiam si non fuisset coactus id tribuere Christo & Euangelio Muhamedes, quod illi tribuit, naturale iudicium suadet, debere omni doctrinæ mundi præferri.

Mundi

MVNDI VNIVERSI ET RERV M HARMO-

nia in quaternario posita, unde lux maxima cognoscenda trinitatis oritur.

Quemadmodū in partibus materialibus mūdi cognouimus imaginē Dei, & sacrosanctę trinitatis causantis omnia: sic cognoscemus quatuor rerū, quę in Deo sunt necessariō intelligendę, harmonia, ubiq; uideri eius imaginē.

1. Est, ut uidimus in principio, pater, filius, spīritus sanctus, Deus unus: pater Deus, filius Deus, spīritus sanctus Deus: nō tres, sed unus. potentia, sapientia, beneuolentia, diuinitas: copia, progressus agendi, delectus, & perennitas, omnium finis & causa.

2. Apprehensio, cōsideratio, reminiscētia, mens una tota, unaq; in tribus, & una in singulis, omniū cognitio & modus cognoscēdę per effecta causę primę.

3. In natura creata, spīritalis, cōlestis, infima, mundus. mundus in mente & cura angelica, ut in perfectissimo subiecto, mundus in uirtute cōeli agentis, mū-
dus in natura inferiori: nō tres, sed unus, in singulis & in omnibus, omnium re-
rum cōseruatio & uegetatio manus creatoris, materięq; fœlicitas.

4. In minori mundo, qui homo est, est ad eius perfectionem quicquid est in tota natura creatū. esse, uiuere, sentire cum inferioribus, intelligere cū supernis substantijs. Quāuis autē natura intellectus seu mentis non est implexa inferiori-
bus corruptibilibus more harmonię, tamen sine illis hīc nunquā est. seruatūr ue-
ro ea perfectio in statum corporū resurgentiū, tūc uerū erit dicere, intellectus
est, intellectus uiuit, intellectus sentit: quod quidē uerum est nunc, sed non cō-
uertitur. Post resurrectionē enim nullum erit esse, quin sit implexū intellectū ui-
uentis. Pariter nil uitę, nec sensus, erit enim esse intellectus, & intellectus esse: pariter
uita intellectus, & intellectus uita, sensus intellectus, & ediuerso. Per hoc uero
patet, quū cetera uiuētia acceperint cōplementum, illud nūc homini deesse. Im-
perfectum bene esse hominis, formęq; in infima detrusę fœlicitas in hoc cōstat.

5. In omnibus animantibus sensibilibus est uitalis uis, naturalis, animalis, ui-
ta una in tribus, & una tantum in omnibus, bene esse animantium.

6. Facultates naturales in quauis uita, etiā uegetatiua, & singulis uiuentiū par-
tibus, constant ui attractrice, coctrice, retentrice, & expultrice, & licet nō uidea-
tur ultima ceteris implexa, Galenusq; id non tradat, tamen penitus cōsideran-
tibus illa pręsens omnibus adest. Quū enim ueluti discretionē quadā animę at-
trahatur alimentum in terra, aut ubiuis confusum, utile scilicet cum inutili, quū
trahitur optandum, repellitur & protruditur noxium: cocto illo utili, purgatio-
ne opus est, nam alioqui non coqueretur, si esset omnino perfectum. Dum reti-
netur & assimilatur, eadem lex est, nam ista separatim nō habet locum, Hoc est
uitę cōseruandę medium, à Deo rerum principijs impactum.

7. In naturę operibus cultu emendatis, semen, planta, insitio, aut quiuis alijs
cultus, & fructus. Quamuis enim ista uideatur esse per se, tamen in illis est in po-
tentia, in semine enim fructus potentialis est, in planta agrestī aut insita in actu.
In eo utendo, fœlicitas uitę pręsentis.

8. In participandis fructibus, ortus, progressus, perceptio, usus, ubiq; in po-
tentia, à primo secundum, ab utroq; tertium.

9. Pręteritum, pręsens, futurū tempus, totum in singulis & in omnibus, nec
fuit ullum pręter momentū orbis creati, quod pręterito caruit, quin potentia in
se haberet reliqua, nam nullū est pręteritū, quin fuerit pręsens & futurū, sed nō
conuertunt à posteriori, Quū enim omne pręteritū habuerit potētia in se futurū

& præsens, nullum tamen præsens habet præteritū, nullum futurū præsens aut præteritum esse potest. Itaq; est illi ad futura quies, tempori dico & motui, ut harmoniæ respondeant duo posteriora, quum actu erit unum & omnia.

10. In mouendi actu est mouens, motū, motio, motus. motus totus in agente, totus in patiente seu moto, totus in motione, quum unus tantum sit.

11. In rebus omnibus copia seu potentia, progressio, agendi amor, & delectus, proprietas una tota in singulis, & una in omnibus.

12. In mundo generatio, duratio, corruptio, continua actio & passio. nam est materiei formæ acquiescentis dispositio.

13. In corporum dimensione, longitudo, latitudo, profundū, mensura, tota in singulis, & una tantum in omnibus.

14. Certæ disciplinæ, musica, geometria, astronomia, arithmetica. ultima, quam ob harmoniam posui in ultimo loco, est ita implexa cæteris, ut non possint sine illa esse.

15. In natura, quæ adnexam materiam formæ habet, forma, materia, compositum & essentia. Hæc est tota in omnibus, & tota in singulis, una tantum.

16. In humanis operibus actio, materia, opus, usus. hic in primis est in potentia tantum. antequam enim fiet usus, oportet præcessisse illa.

17. In amandæ actione est amans, amatū, amor, unica dilectio, tota in amante, tota in amato, tota in amore. Intelligo amorem perfectū & reciprocum, qualis est perfectorum & sanctorum charitas.

18. Pax queritur & seruatur à sacerdote, principe, & iudice. Pax enim tota in statu sacro, tota in militari, & tota in iudiciario esse debet, quum una tantum requiratur in rep pax, animis corporibus rebusq; idonea, hæc est humanæ conuersationis bonum, & scopus.

19. Causæ rerum, efficiens, formalis, materialis, finalis. ista est in potentia in primis. nam si nō esset prima in mente agentis, non uellet frustra iungere materiam. Itaq; in omni actione queritur, ad quid, in quem finem, in quem usum: si quis est totus in efficiente, in materiali & formali.

20. Innocentia, peccatum, redemptio, nature humanæ status, & perfectio conditio ita differens, quū in solidum sub quolibet statu sit. Innocentia fuit in summo homine, & primo creato. nam Deus omnia perfecta creauit. Peccatum in eodem coepit exordium. nam omnes ita infecit, ut suis delectentur miseris, ut bonum cognoscant, non soleant facere nisi à Deo adiuti. quia uero omnes sunt in peccato, quum uelit (saluo tamen libero arbitrio) Deus reddere beatos omnes, id per hominem non potest fieri. Idcirco Deus per filium Deum & hominem seruat credentes pios & perfectos, quales sunt ueri Christi sectatores. itaq; dicimus quod fuit humanitas innocens, Deo fulta, in Adamo: demum humanitas peccans, à Deo recedens, naturalī lege cognitionem tenebrosam representante usa: quales fuere homines qui nil de Mose nec de Euāgelio audiuerunt. humanitas redempta, qualis est quæ Iesum Christum est complexa.

21. Quidquid agit magnas, aut potens quidam dominus, aut per se aut per seruū amicum ue, aut per filium agit. Per se, quæ sine medio. Deus naturam humanam creauit, cum suis dotibus animi, quum sponte perijt homo, circiter bis mille annis post misit in quorūdam lucem, cui possunt cæteri accedere. Moſem cum lege, Abrahamo & eius legitimis posteris promissa. qua in abusum conuerſa post mille quingentos annos summum post se misit remedium, Iesum filium

lum amicum & seruum, Deum & hominē, ut qui fuerat naturæ creator, idem qui solus poterat, assumpto humano corpore reparator foret. stultum enim fuisset, bis eiusdem potentiaē misisse seruum. Is est sacrae administrationis tenor, hæc harmonia, sibi per omnia cōstans & similis, Ita ad ius & æquum inter homines seruandum nata est.

22 Lex naturæ scripta & gratia, ius. In natura corrupta imperfectum ius traditur, in scripta, quæ & Molis est perfectius: in gratia autem perfectissimum, & cui nil addi possit. Complectuntur enim istæ omnia quæcunque ad salutem sunt necessaria. Quicquid illis contrahenit, à Deo esse non potest: sequitur ut à diabolo sit quicquid præter eas est introductum, ut Alcoranum, & libri hæreticorum. Quemadmodum ergo qui naturaliter cognoscendo se contra conscientiam agere, non emendat aut poenitet, seipso iudice & conscientia accusante est damnatus: ita qui audit de Euangelio, quod naturam deprauatam corrigit, nec tamē uult illi credere, est diris deuotus, ueluti enim qui in præterito agebat, poterat & cuiusdam præsentis & futuri recordatione uti: qui præsentī, præsentī & futuro tantum, qui futuro, futuro: ita sub lege naturæ olim poterat expectari Moses & Christus, sub Mose Christus tantum, sub Christo Christus tantū in usu est, unde sequitur, quisquis de Euangelio, à quo uenit Iesus, audiuit, & in illud omnino nō credidit, eum esse extra omnem salutis expectationem, nī relipiscat.

DE ORBIS CONCORDIA

LIBER TERTIVS.

DE RELIGIONE, ET IVRE IN TOTO

orbe communi, seu Iuris Methodus. CAP. I.

QVVM inter legendū Pandectas iuris Romani uiderem in illis multa admodū scripta, quorū usus apud exterarum nationes aut incognitus, aut obsoletus esset: considerarem uerō, etiam illas nationes sua pace non secus frui, atq; si iuri ciuili Romano per omnia subseripsissent: quum una sit in tota natura ueritas, opinioniones innumerat: cœpi apud me cogitare, id quod causa omnibus populis est, ut legitimè ciuilitatēq; cœant, non posse esse à causa futili & leui: sed ab eo principio certissimo, quo nascuntur, progrediuntur, cōsistuntq; res humanæ, illud esse, quod omnibus omnium nationum hominibus sui probandi causa est, iudicauī. Quare ab illis iuris Romani tam confuse digestis opinionibus, quibus obrui quā iurari uerius solet mundus, me ad interioris philosophiæ præcepta recipiens, cœpi omnibus populis probata principia, conclusionesq; ex illis elicere, ut qua in re totus orbis cōueniat, perpenderem. Quum uerò liber à me de hac re obseruatus, sibi duces appendicesq; domi expectaret, locus illi demum uisus est aptissimus, ut post ueritatem paucis cognitā, ex philosophicis probatā, atq; falsā persuasionem duce uero refutatā, sequeretur totius orbis cōmunitas. Postremo uerò qua posset arte fieri, ut quemadmodū in his principiis consentit orbis, etiam illis ea adiungat, sine quibus absolutam consequi felicitatem non potest. Et quia ratio generationis & ortus sine consideratione corruptionis cognosci non potest, de corruptione, instauratione, & origine iuris primo in loco dicam, à totius naturæ contemplatione sumens exordium.

Mole

Mole laborare sua res humanas, ubi in eum locum deuenerint, in quo augmentum agrè accipiant, aut partam magnitudinē (ut quæ latius pateat, quam uires & consilium) retineant cum magna difficultate: imprimis fidem faciunt, quotquot ad hanc diem leges, religiones, imperia magistratusq; humana excogitauit, aut diuinitus accepit, industria. Rebus enim aut à prudentia excogitatis, aut à natura productis, quamuis isthæc regitur mortalitas, nec potest alteris carere, quin ruat, ruinam uē minetur præsentissimā: tamē si illæ modum excederint, non secus illis, atq; lucernis cōtingere solet, quæ ipsæ si oleo destituantur, ne constare quidem possunt, lucemq; suppeditare: ita ubi copiosius adfluxerit, nō aliter necat, quam si defuerit. quod ipsum nec olei nec luminis uitio fieri, sed modi parum diligenter pro utriusq; ratione adhibiti, certum est. Vnde modum rerū, diligentius per naturæ artisq; partes prudentiæ inuenta percurrendo, esse in uitio, nō difficile quicuis iudicabit. Globus iste terrestris, quem sol periodis fouet & recreat, hyemes implent seminibus, cui uernum tempus nascētia sinu cōplectendo excitat, nata educat æstas, autumnusq; reddit iam usui apta: si paulo unaquæuis harum tempestatum in illo modum excreuerit, non tantum non auget, quæ ipsa benignius solet suppeditare, sed & uitia ingentia post se relinquit. Nam maior uis frigoris, si diutius in utero retineat, largiusq; humectet, tanquā abortiua emittuntur: bene natis, æstus ardentior intempestiuusq; succum adi-mit, ut aut ad maturitatem nunq; ueniant, aut uana & flaccida prodeant. Quid pluuiā utilius, ac necessarium magis: at copiosa & diuturna non alit, sed iam putrefacit. Aestus, quo sine nil ad maturitatē uenit, diuturnior adurit fata, nascētia necat. Ita uicissitudo modusq; in rebus istis corruptioni obnoxiijs, si desint, proculdubio quæcunq; iuuant, sunt detrimento. Iam ad solem ipsum naturæ parentem si attendamus, quomodo summa salute & rerū omnium conseruatione & uicissitudines anni uersarias conficiat, nil in natura nasci, augeri, uiuere sine illius aspectu iucūdo sentiemus. ē diuerso, si assidue radijs sine tempestatū uarietate illustret, non salubritatem agris, sed pestem adferet & incendiū. Quibus exemplis humana inuenta esse affinia, inde maxime patebit, quod uirtus si modum exceßerit, & uocabulum perdat, & in uitium degeneret necesse est: manduetudo abiectioem animi, audaciā fortitudo, adulationem obsequium pariet. Parum uero, aut saltem longe minus molestum fuisset, naturam ipsam, cui præscripta dare non possumus, ita sui dissimilem esse, uirtutes quæ ad singulos potius & paucos quam ad omnes pertinent, modum excedendo, dispensium adferre, nisi & id quod est in hac mortalitate præstantissimum, leges tam diuinæ quam humanæ etiam pestem sentirent: eamq; eo acerbiorē deploratio rēq; quo magis sensum morbus effugit. Statim enim in cæteris rebus se promit uitium, cui mederi remedijs aut fuga, hic quo plura pluribus adduntur, eo uulnus altius penetrat, latiusq; serpīt morbus: quo opus ad illud Augiæ stabulū reputandum maiori conatu esse uidetur. Ita uero habere si quis dubitet, hac poterit ratione potissimū cognoscere. Lex Mosaica sanctitatis & miraculorum opinio ne multo celeberrima, diuinitus data, nōne mole opinionū tantū nō cōcidit, uarietateq; traditionū, ita ei persuasioni addictos adfecit, ut esset obseruatu longe difficillima: Eam opinionū congeriē longe maxima pars ipsorū Iudeorū etiam florentibus apud illos rebus sunt ita ueriti, ut ne libros quidem illos qui Mosai-cos sequuntur, uoluerint unquam probare: alij commentarios & traditiones ut pestem exhibilauerint. Eius morbi ut medicus, ita testis amplissimus est Chri-stus.

flus, qui non semel magistratibus improperat, hac opinionum mole labefactam legem Dei, e mentibus hominum abiisse. Fit enim nescio quo fato, ut quum maxime prospectum putamus huic mortalitati, ueluti pharmaca pharmacis & latius serpenti & indies oborienti morbo addimus, ut longissime a curandi uia recedamus. Vnde pro antiquis & genuinis notha & noua subeunt, pro ueris commentitia: atque inde leges, non ius ipsum tuentur. Sed dum sibi quisque quiduis de iure contingit, iure ius funditus eueritur. Non ausim satis aperire, quid de absolutissima Christi religione uarijs interpretationibus humana industria confecerit: tamen id lippis & tonforibus notum, nemo negauerit, in quibusdam longe ab euangelio distare id iuris, quod ab eius uaria interpretatio ne ad nostra usque tempora profluxit. atque eo magis, quo a principio magis recessit. Sanctissima Christi precepta canonibus & regulis Apostolici uiri nulla cupiditatis humanæ opinione labefactati aut illecti, auxere atque illustrarunt: sequuta sunt prima concilia, & ipsa, nec apparenti ambitione aut factionibus, sed numinis afflatu coacta, quæ non pauca adnectenda iudicauerunt. Molem illam conciliorum et interpretum non sibi per omnia consentaneam, sed temporum, locorum, personarum, & rerum rationi accommodatam, in locos communes ueluti *νοβλῆμα πῶς* digestam, in pauca congeffit posteritas, ut non asserere iam, sed ambigere de rebus illis ueluti opinione nitentibus, sit coeptum. eò enim iam res uenerat, ut plura in personarum quam in muneris gratiam statuerentur. Obortis uero opibus, iam cuniculis irrepere, & se sensim fraus rebus sacris immergere coepit: ut non usque adeo etiam pietatem pratexere possint, quæ ab hinc quingentis annis sunt constituta. Factio enim illa magnarum opum, etiam suae tutelam, eamque longe maiorem poscit, quam res ipsæ sacræ quæ illas parauerat. At poterant adhuc esse tolerabilia, quæ decretis primum, epistolis decretalibus, paleis, extrauagantibusque, sunt statuta: nisi longe maxima pestis in hanc opinionis segetem irrepfisset, interpretum turba innumerabilis: quæ dum sua somniat, sibi placet in opinione, alij refragatur, quosdam probat, quosdam improbat, opinionem quam ueritatem tutari mauult, eò rem deduxit, ut eo iure quod humana industria et commentatio excogitauit, sit certissimum nil esse certi, nullumque esse ius tam iniquum, quin æquitatem opinionibus sibi inueniat. Ita patronorum, iudicum, & uasorum hominum aucupium potius quam ius factum est, ubi opinionibus potius quam æquitate nitimur, ipsosque seculentos riuulos potius quam fontes sequimur. Ita sine sensu huius stolidæ mortalitatis fit, ut rerum ab arbitrio humano tractatarum, usus & natura degeneret: atque quod pridem iuuit multos, multis noceat: eoque magis, quo maiori sunt innocentia. Quid enim non peruertat improbitas, ubi semel ansam scelera tegendi specie pietatis obtinuerit: Ita fit summum ius summa iniuria. fuisse id quidem tolerabilius, si ad publicam tantum rerum administrationem ea opinionum uarietas peruasisset. At fundamentum etiam ipsum petiuit. In utranque partem disceptare de diuinis rebus coeptum, de quibus ambigere nephas, ut par occasio cuiusvis quoduis defendendi facta esse cernatur, si semel quis rationem humanam authoritati diuinæ præferat, quod cogitandum relinquo. Id satis fuerit dixisse, nisi explosa ambigendi & deprauandi opinione quamuis receptissima, ad caput ipsum & principium recurramus, futurum ut non tantum res priuatae, sed & publicæ sint periclitaturæ grauissime, & propediem collapsuræ. De fortuitis rebus, & ad opes spectantibus exemplum proponere, quæ res se satis ipsa per se aperiat, superfluum plane

nè iudicarem. Romana opulentia, ex spolijs & totius orbis præda comparata
 fidem facit, confirmant omnia rerumpub. genera, opibus nimijs & factionibus
 ciuium potentiorum labefactata. Fuit uero non usq; adeo mirum, opes arbitrio
 fortunæ fursum deorsum agi solitas, copia nocuisse: religiones ipsas, quæ autho-
 ritate & opinionibus, præter unicam ueram, potissimum nascuntur, augentur,
 constant, hominum artibus, aut potius supina negligentia ita excreuisse, ut ar-
 bitrandi licentia ingens opinionum cumulus cōsurrexerit, uti lux nimia aciem
 iudicandi hebetauerit. At in legibus ciuilibus publicis ue, quarum non autho-
 ritas, sed summa prudentia ratio & æquitas gubernatrix esse debebat, eo potissi-
 mum morbo laborari, id quidem certè summopere & admirandum, & desolen-
 dum. Verum ea est cōditio rerum humanarum, ut priuatio luminis tollit rebus
 ipsis aspectum, ita lux æquo clarior (si claritatem, & non potius periculossimam
 fulgetra uocare debeam) ubi circumfulsit, non rebus ipsis, sed oculorum acie la-
 bem adfert, facitq; ut iam de rebus incorruptè iudicare nō possimus, quum par-
 aut affinis admodum earum uideatur cōditio. Verum quomodo irreperit ui-
 tium in eam ueritatis arcem, paucis etiā est tradendum. Nolo originem geni-
 no (quod ait ille) ab ovo ordiri, sed iam iusta magnitudine adultū ius Romanū
 desumere, incē medium protrahere, quibusq; rationibus ad hāc molem qua pri-
 dem laborare cœpit, excreuerit, aperire ut inde appareat: etiā apud cæteros po-
 pulos prudentia inferiores, si diutius eodem iure scripto sint usi, idem cōtigisse.
 Qui enim mortaliū Romanis usquā fuere maiori prudentia: ubi senatus augu-
 stior, iurisperitorum copia maior, omnium doctrinarum cultus insignior, ad res
 præclare gerendas aptior & propensior populus: nisi res ita præclaras, cadi-
 bus, rapinis, atq; demum tanta dominandi libidine contaminasset: Eorum ue-
 ro ius quū nunc sit interpretum cōmentationibus labefactatum, & assiduo trās-
 fundendi usu ueluti uapidū, quid de Atheniensium Carthagenensiumue aut a-
 liorum populorum iure sit iudicandū, nemini est obscurum. Fuisse iam tempo-
 ribus Ciceronis, quibus maxime res Romanæ florebat, magnam opinionum
 in iure ciuili copiam, & quæ artem potius quā augmentum expoleret, uel id
 potissimum testatur, quod qui iuri responsitando præerant, illi non uniuersum
 iam ueluti mole immensum, sed argumenta, in quibus excellere, & uersari toto
 uitæ cursu uellent, desumerent, totam illam multorum uoluminibus cōprehen-
 sam doctrinam non assequerentur, ita ut grauissimos uiros labi aliquando in mi-
 nimis cernerent etiā imperiti. Licebat enim cuius antiquorum iurispruden-
 tiū integros de iuris uarijs partibus libros, pro uoto loco legis proponere: quod
 ut fuit initio reip. necessarium, & ferè in omnibus democratjs & aristocratjs
 seruatum & cōstitutum, ita breui effecit ut ingens multitudo opinionum excre-
 uerit, alijs alia tractantibus, & nō rarò eodem argumento à diuersis authoribus
 tractato, atq; pro suo iudicio (ut frequenter sumus affecti) uaria non tantum a-
 lijs, sed sibi ipsis contraria tradentibus. Qua omnia percurrendi molestia quum
 uellet iuris studiosos liberare Iustinianus, seligenda curauit ex tanto illo 6000
 uoluminum numero, ea quibus respub. utebatur tunc temporis, secundum Tri-
 boniani suasionem: refecauit uero quæ aut obsoleta uidebantur, aut superflua,
 aut contraria, ut ait, quod utinam tam reipsa, quā edicto & assertionem fuisse sa-
 crum, ut saltem uel quinquennio Iurisperitus posset institui. Sanxit uero, ne in
 discrimen, iam antè cognitum, iterum respub. recideret, ut sacrosancta & inuio-
 labilia essent quæ probasset: nèue in illis aut addendo, aut diminuendo, quicquā
 quisquam

quisquam attingere auderet: quod utinam factum curasset posteritas. Quamuis enim multa à summorum illorum philosophorum laboribus perire, quæ utilia Reipub. erant, tamen foeliciter actum cum posteritate erat, si ea tanta religione seruata curassemus, quanta uoluit sagacissimus imperator. Verum ut singulis rebus sua necessario pestis oboritur, ne huic Reipub. parti deesset, obortum est ab hinc sexcentis annis nouum interpretum omni barbarie & philosophiæ ignoratione contaminorum genus, quod dum leges legibus componit, obscuris tenebras fundit, opinione potius quàm ueritate nititur, incitauit tantam simulum turbam, ut in nulla unquam arte uel doctrina maior scripturientium libido fuerit, ineptia uero maior. Lex una, assumptum unum, uox simplex, quæ ipsa una ueritate tantum niti potest, in sexcentos intellectus traduci coëpta: quisque quod cogitauit, aut somniauit potius, pro sensu attulit, obtrusit, uerumque ipsum more Lesbicæ regulæ rebus ipsis, non res uero & regulæ aptauit. Hinc opinionibus, non æquitate iudicari coëptum, hinc adulterina pro genuinis, falsa pro ueris, loco certorum successisse dubia uisæ: eoque res in arte multo pulcherrima, longe maiori ambigendi & quiduis probandi licentia, quàm si inter ipsos Stoicos Academicos uero incidisset, est tradita coëpta, ut etiã uir non paruæ authoritatis Baldus de re eadem decem uarias omninoque contrarias opiniones protulerit, scriptas reliquerit, inque iudicatum retulerit, quum tamē unica subesset ueritas. Tanti scilicet est ab æquitate recedere, opinionibus niti, authoritates rebus, non res ad authoritatem traducere. usque adeo nil est tam diligenter scriptum, quin uiolari, & in peruersa trahi, opinio neque & affectato iudicandi sensu possit in contrarium, aut saltē diuersum sensum conuertere. Ita fit summum ius, ut nil planè iuris habeat, fomentumque litium, non finem adferat. Itaque nulli gentium maiorem esse & litigatorum, & eorum qui ex iure quaestum faciunt, turbam: nusquam ampliorē litigatorum copiam, quàm ubi ius Romanum receptum est, uidemus. Ipsi uero miseri, & uersutia deprauati homines, aut falsis patronorum, & sanguisugarum pollicitationibus, ad quiduis lite petendum illecti, aut quoduis execrandum facinus tegendum acti sunt. Taceo leges iurisque regia, edicta curiarum, iudicata summi senatus, etiã in immensum aucta, mutuoque pugnantia, ciuilia iura aut scripto aut sine scripto seruari solita, quibus interim erinnybus torqueant hanc miseram mortalitatem, ut ad necandum hodie cōficiendumque hoc monstri non unus Hercules, aut quaecumque maxima inter mortales potentia, prudentia, authoritasque, sed uis summa celestisque requiri uideatur. cui paucis & unico remedio quamuis non possit succurri, non omnino tamē Reip. sanguinem, lacertos, demum etiã spiritum depasta pestis est negligenda. Ut corpore perperam affecto, & ea cōstitutione ualitudinis disposito, ut cōualescere opera medicorum aut non possit, aut egrè queat, non est tamē à medico ea negligenda opera, qua aut morbi incrementum auerrat, uitam uero male affectam diutius conseruet: etiã ea remedia adhibeat, quibus morbus in cōsimili, uel affini affectu tolli possit, nilque intentatum relinquat. fit enim frequenter præter spem medici, ut quæ pharmaca minime salubria sperabat, ea inopinato casu fortuna, prouidentia uero salutem rebus desperatis adferant. Quo in ordine est medicandi ars ipsis corporibus, ut corpora in ipsa ualitudine prospera retineat & cōseruet, quantum artis beneficio consequi licet, affecta restituat, restitutis prospiciat: in eodem planè est philosophia ad Reip. cōseruationem, dum aut præsentia uitia profligat, aut imminetia cauet ac prospicit, aut cōparatione præteritorum de futuris cogitat, ut multas uitæ huius depellat miseras. Ita scribendi nullus potest esse finis, debet uero in his, non quæ res in diuersas trahant opiniones, sed quæ ad

præcipua elementa retrahât, ut obliuioni mortaliû penè perpetuæ succurrat. resti enim cõditio cõmuni quodâ naturæ morbo & errore, quo magis à principio distat, cultuq; negligit, spõte aut luxuriâ, aut solî iniquitate more arborû muscum colligere incipit, sitq; ut eo citius aut in exitû uergat, aut in adulterinum genus degeneret. quo minus redit ad principia. Ars quidẽ una est, cultus rebus atati- busq; innouandus, nouisq; malis nouæ propagines cõferunt. Cõttingit enim ut dũ ea quæ frequentius & multis ante tractata fuere, innouant, & nouis morbis noua adponuntur remedia, ut longe uehemētius antiquis permoueant. Hinc amici epistola noua, aut consolatione, magis moueri solemus, quàm longe ornatiore & pridẽ tractata. Conandũ enim semper est, ut res ipsæ, quæ eo longius à principijs absunt quo magis senescunt, ad ipsa reducatur principia, & dispositio- nem à natura nõ abhorrentẽ: ut ualetudo nõ potest restitui corporibus, nisi ipsa primariorũ elementorũ crassi corporis tẽperamento apta in corpus se recipiat, ad quem unũ finẽ tendit tota artis medendi utilitas. Verũ ut medico nõ est semper propositus scopus ipsa sanitas, sed quatenus arte illã cõsequi potest: ita nõ est id propositũ Reip. moderatori, aut ei qui ipse ferre opẽ cupit, omnino elimina- re & ueluti proscribere omnia uitiorũ genera (nã essent homines tollẽdi, qui nõ urgeri uitijs nunq; possunt) sed sensim aperienda uia principib. & illis qui rerũ moderantur habenas, qua tantæ uitiorũ turbæ etiã palãm serpenti occurrat. Vt igitur qui uellet persuasiones ipsas à uitijs obortis purgare, non alia arte possit, quàm si neglectis & in uniuersum abrogatis uitiosis cõstitutionibus illis ueluti appendices adnexis, quibus uitia uirtutis prætextu tegunt, eam uiuendi normã quã legislator exhibuit, sartã tectãq; seruare, & in usum reuocare satagat. Prin- cepst: ita iuris emendandi nulla ratio aliunde peti potest, quàm profligata inter- pretũ in cõtrarias partes leges ipsas pertrahentiũ turba, atq; superfluis abrogatis legibus, ad pauca, eaq; æquitate cõiunctissima elementa iusti & æqui, ipsos iu- ris studiosos reuocare. Quemadmodũ enim philosophia omnibus legib. huma- nis dedit principiũ, atq; toto in iure uarijs in locis æquitas respersa, ueluti eo de fonte promanat: ita quũ uitium aut ambiguitas ibidẽ irrepsit, aliunde remediũ pe- tere nõ potest, quàm unde profluxit principium. Audio uero multos id prouin- ciæ suscepisse, ut in artem redigant ius ciuile: quorum iam partim opera pro- diere, partim expectantur. Verum omnes iuris Romani methodum sequun- tur, unde fieri non potest, ut per omnia æquitatem ipsam sequi possint, quum multa sint admodum in quouis iure ciuili, quæ non tantum improbata cæteris, sed etiam ridicula: alia uero noxia sunt & perniciofa. Eam ob rem ẽ philoso- phia thesauro elementa iuris colligam, et cõplectar paucissimis. Nec enim hoc sermone quærendum duxi, de stillicidiorum aut parietum luminum uel iure, quamuis & in his uersati sumus, & res est utilis, sed penitus ex intima philoso- phia iuris disciplinam hauriendam puto. Tractanda hic erit tota causa uniuersi iuris atque legum, ut hoc ius cuius gustum à fontibus tractum delibare decre- uimus, in paruum quendam & angustum locum concludatur. Etenim quam- uis officij sparsam in receptis legibus cognitionem, longis & indefessis labori- bus consequi quidam possint, tamen longe foelicius ex ipsa philosophia pate- fieri potest, quid sit homini tributum natura, cuius muneris efficiendi colen- diq; causa natus sit, quæ sit coniunctio hominum, quæ naturalis societas, quæ æquitatis, quæ nequitia origo, quæ demum sit iuris ipsius fons & scaturigo. Ita his principijs inuitati, quibus & rerum cognitio & eloquentia maior, ueluti

cote ad sciendū propensiores, absolutiora reddēt, quæ nos tenues conamur. Ita enim ut paruis principiis orta omnia, sensim ingenio cultum acceperunt: sic & instauranda sensim lumine clarius rebus affulgente, debent reuiuiscere, & ad integram reduci ualeitudinem. Commune uero omnium gentium ius ex fontibus philosophiæ peti, nunquam per omnia ciuile ciuili conuenire potest. Itaq; dum erroribus medemur, omnium iura attingimus, quod nobis hoc loco est propositum. Sed altiori nunc methodo omnia sunt à capite repetenda.

ESSE QVAEDAM ARTIVM OMNIVM ELEMENTA, quibus perceptis facile quæuis disciplina & tradi, & capi potest. CAP. II.

Esse aut in natura, aut in arte posita quædam rerum omnium elementa, in quibus conueniant, quibusq; ad ipsarum rerum penetralia admittantur, quotquot usquæ ubiuis gentiū sunt rebus foeliciter usi, non omnibus patet, certe pluribus atq; sapientibus in confesso est. Idq; ipsum si quis ambigat, potest ita demonstrari. Artes, quas potissimū eo uocabulo donauit antiquitas, ob certam atq; nulli (modo sit sano iudicio, aut non refractario) non probatam fidem suis elementis principiis ue constant. Nam quis adeo stupidus, ut res ipsis corporibus substantiis ue distinctas, etiam numeris donari disiungiq; inficietur? In quibus elementis, numeris scilicet, qui se exercuerit diligētius, posse tradere artem Arithmeticam, ex qua innumeræ utilitates uitæ humanæ oriuntur, certum est. Nam quum præcipua æquitatis ratio inter homines, ex arithmetica æqualitate perpendatur, nil quicquam sine ratione numerorum potest tradi, quam rationem longe diligentius atq; certius tradet, qui in elementis fuerit uersatus, quam qui naturali diligentia tantū atq; usu uulgari cōcepit. Rationes sonorum, quas ab indagando Musicā græci uocauere, ex Arithmeticis elementis natæ sunt, iuncta sonorum comparatione. Habet sua principia Geometria, aut cuiuscūq; materiæ mensor, ex quorum mutua compositione atq; habitudine elicit quicquid ueri est in rerum continuarum atq; solidarū mensura. Cœli amplitudinem atq; temporis dimensionem, uarietatesq; tempestatum & dierum, elementorum cognitorum & diligenter contemplatorum beneficio, adsequitur Astronomus. Admittit necessariò, nisi rationem in se esse neget, naturæ totius admirator, quæ Philosophum uocant græci, quædam omnibus & per se nota principia, quæ admissa præcipuam obscuritatis naturæ partem, in rationem posse cadere demonstrant. Hinc philosophia quum absoluta est, nullius ferè artis ignara prodijt. Logico necesse est fateri, nomina rebus & actionibus in omnibus linguis indita, affirmationem & negationem, ad hæc actionum qualitatem, quæ συγκαταβολήμα nuncupant: quibus unà compositis, consurgit ars multo certissima, rationiq; coniunctissima λογική. A philosopho, qui diligenter uerborum & rerum cognitionem tradiderit, capit medicus, quibus conseruandæ & restituendæ humanis corporibus ualeitudinis bonæ artem & tradat & exerceat. Quod unum, quum in toto disciplinarum orbe, quam ἐγκυκλοπαιδείαν uocant, pateat, certum est & Iurisprudentiam, quæ est ueluti totius philosophiæ πραγματική, etiam habere sua omnibus hominibus iam ratione humana ex cultis probata principia, à quibus Iuris fontes descendere certum est: in quibus sequendis & tradendis quamuis multi in omnibus ferè gentibus sapientes insudarint, tamen omnes statim ex sapientibus (unum Platonem in imaginaria sua politeia excipio) facti sunt prudentes, seseq; reip, in qua egere manciparunt atq; accommodarunt. Sunt enim

in singulis rebus pub. certæ occasionēs atq; res, rei, loco, personæ, tempori, moribusq; accommodatæ, quarum causa à naturali, omnibusq; eruditis populis partim probato iure recedere nō rarò prudentes solent. Eoq; factum est, ut ius Romanorum quamuis æquitatis plenū, Gallis, Germanis, Atheniensibus aut Carthaginensibus, aut quibuslibet alijs politijs nunquam per omnia conueniat. Tamē esse aliquid certum est, quod primum omnes gentes probent: etiā quarū nec literæ, nec nomina, nec mores nobis innotuere olim. Nam constituendi iuris est summa illa ratio quæ sæculis omnibus antè nata est, quàm scripta lex ulla, aut ciuitas omnino cōstituta. Nostra enim tempestate apertus alter orbis, uastitas Africæ atq; Asiæ cognita, monumenta literarū & nostrarum & Græcorum & Barbarorum ne sextæ quidem orbis partis memoriā ad amussim adhuc cōplexa monstrant. Attamen populi illi quia superstitēs fuere (si tamen eruditio- nem à prudentibus sapientibus ue recepere, aut olim acceptam non perdidere: nam & inter illos sunt qui ritu belluarum gregatim, nec certo loco uiuunt) in quædam iuris elementa cōsensisse, quibus uel mutuam propulsarent iniuriā, certum est: alioqui sibi mutuò exitio fuissent. Quotquot enim ciuitates aut quæuis certa loca ab hominibus habitata diutius durauere, iuris beneficio id eas fecisse, nemo ire inficias potest. Conabor ergo, quamuis id arduum est, partim ex philosophia, partim ex gentium historijs ea principia tradere atq; complecti, quæ nulla gens, aut quæ diutius coaluerit, aut olim rationem prudentiū audiet, non uehementer probauerit, sit ue probatura. Me uero maxime accommodabo aut iuri Romano, aut Gallico, ubi tale fuerit, quali uti omnibus totius orbis hominibus expediat, atq; ab affectibus longissime recedat. Eò autem tendit is noster labor, ut qui diligenter elementa ipsa cognoscere atq; perpendere uoluerit, id hic possit, diligenterq; faciat, antequam ingentem omnium opinionum aceruū, qui crescentibus rebus pub. durantibusq; crescere solet, penitus introspicat. Illi enim cōtinget, quod bene legendi peritis accidit: ut quicquid fuerit scriptum sub eo genere characterum, quod diligēter cognouerint, statim habeant in promptu, atq; legere possint. Ita enim qui hoc fecerit, iam erit consequutus: quamuis ut nec uerba diuersę institutionis, ita nec mores aut ciuilia iura capiat: habeat tamen apertas fores, atq; longe elementorum ipsorum ignaro sit ad rem paratior, adhibitis enim & uerbis & rebus, statim sensa conficiet, atq; æquum & bonum in quauis causa iudicabit. Qua in re philosophos illos, qui ubiuis gentium peregrinarētur, plurimū ualuisse, profecisseq; atq; ubiuis in magna admiratione & usu habitos fuisse constat: quod suprema literarum memoria illis rebus pub. dederint leges, uiuendiq; præscripta. At si quis obijciat, nos habere iam diligentius tradita elementa iuris in institutionibus imperatorijs Romanorū: id quidem non negabo, etiā diligentius quàm possim ipse tradere, iuris ciuilis Romani elementa esse tradita. Verum Ius Romanū tantum id est, in quo multa admodum ad reipub. illius usum accommodata, atq; opinionibus ideo iuncta uidentur, nec in ullam aliam rationem quàm eius reip. cadere posse. At quæ omnibus conueniant, traditurus sum. Imitari porrò Philosophorū primos, eosq; qui nunquam quicquam sine methodo tradere sunt soliti, uisum est. Quid enim iuaret uel ea quæ essent per se numeris omnibus absoluta, tradere, nisi sollicitate summa artem, qua complecti & mente seruari possent, obserues, tradasq; At quia nec religione, nec ratione, quicquam ternario numero communius, aut aptius ad rerum cognitionem se offert, statui illius exemplar, quoties rerum

patietur

patietur conditio, ubique ternaria diuisione, postquam rem esse constiterit, se-
 qui. Videmus enim, ut à summo incipiam rerum omnium gradu, uim orbis
 summi, medi, infimi, unum eundemque effectum in his inferioribus efficeret:
 Deum scilicet, causam ue primam, uarijs coelorum motibus planetisq; consti-
 tuisse, ut eorum apparenti opera quicquid in terra mari ue naturaliter disposita
 nascitur, nasceretur. Vis est occulta in causa prima, manifesta in secunda: partim
 latens, partim manifesta, in tertia. Omnes disciplinae sunt in physico, ethico, lo-
 gico: contemplantur, loquuntur, agunt. Res omnes constant principio, medio,
 fine: incremento, consistentia, decremento: materia, forma, cōposito. Corpo-
 rea, lōgo, lato, profundo. Tempus, præterito, presenti, futuro. Actiones omnes,
 agente, patiente, actione, utrouis participāte. Artifex fit, natura, doctrina, usu:
 ea ingenium, hæc scientiam, is fructum adfert. Sol corpore, radio, ui, lumi-
 nosus est. In summa, ferè nihil est, quod ipsa sacrosancta trinitas nō attingat, un-
 de à philosophis & prudentioribus religionibus in sacrarū rerum symbolo sem-
 per habitus est ille numerus, ut naturæ pater, aut maxime consentiens uel adne-
 xus, aut ut cum Græcis dicam *δυναμὴς*. Primum uero origo rerū & consistentia,
 quam alij substantiam uocant, sit nec ne, tradetur: demum diuisione, quotuplex sit
 indicabit: definitione, quid quale ue sit aperietur: demū in quem usum res sunt
 cōparatæ, patebit. Postremo quomodo res agant, patiantur ue, qua ue ratione
 cōponentur, declarabo. *ὅτι γὰρ ὅτι*, ut partim cū Aristotele ueritatis philosopho di-
 cam, *ὅτι τὸ δὲ ὅτι πρῶτον ἡμετέριον*. Primum quid, secūdò quamobrè, est querendū.
 At quū mihi nemo uideatur posse bene definire, unde rerū innotescit substantia,
 nisi quotuplex sit id de quo propositus est sermo, nouerit: diuisionē & effecta
 etiā tradere, rudiorū causa, uisum est. quāuis qui *ὅτι δὲ ὅτι*, id est causas nouerit, &
 primarias & finales, cognoscat etiā diuisionē. Libris uero sine capitib, inq; lon-
 gum protensis disceptationib, more uirorū in philosophia principū, tradere hāc
 artē studuissē, nisi elementorū & artis capitib, certis tractari solitæ rationibus
 adductus essem, ut crebris distinctisq; argumētis res ipsas proponerē. Nā si Py-
 thagorici auctores totius in utraq; Græcia philosophiæ celeberrimi, nolebant li-
 bros, ut lectorum & auditorum memoriæ consuleretur, excedere tres cubos sæ-
 narij numeri, qui in se uniuersi rationem compræhendit: meritò hoc nostro ar-
 gumento est mihi curandum, ne unum caput sit etiā prolixiori longitudine,
 non tam Pythagorici dogmatis causa, quod tamen uel ob solam autoritatē mi-
 hi carere ratione nō uidetur, quā ut delicatis nostri sæculi lectoribus auditori-
 bus ue satisfacerem. In hac enim tanta authorum & scripturientium turba, iudi-
 ciorumq; tam inconstanti alea, quæ necessariò est subeunda, nil ferè non proli-
 xissimum, nisi iam antiquitate probatum uideas, quod palato multorum satisfa-
 ciat. Vsq; adeò iudicare de suo sæculo procliue est, antiquaq; potius inepta ea
 antiquitatis ratione probare, quā neotericis ulla in re assentiri. Qua in re illi
 mihi uidentur de natura male meriti, qui illam in prima illa sæcula ita suas uires
 contulisse contendunt, ut posteritati nouerca, antiquitati mater uideatur. Qui
 totos libros percurrere noluerit, ille saltem caput unum aut alterū probandi aut
 improbandi causa degustare, uel primoribus labris poterit, atq; de eo quod atti-
 git sententiam ferre: quam certe probare cum illo nunquam grauabor, modo
 perspecto toto opere, non ex animi morbo, sed ex cādore iudicabit. Hoc enim
 labore potius alios ad maiora in eodem argumento tractanda excitatos, quā
 post me derelictos cupio. Qui enim posteritati studet, utilitatis, nō item gloriæ,

nisi ultrò sequatur, rationem sequi debet. Nil itaq, ut Crassi uerbis apud Ciceronem utar, dicam recòditum, nil magnorum uirorum doctiorum uel expectatione dignum, nil aut inauditum prudentibus, aut nouum. Nam elementa quæ nunc tractare decreui, sunt uel ætate uel eruditione iuuenibus proposita, hisq, qui ad palum exercentur, nondum uero in acie aut palæstra uirtutis præmium poscunt. Opus est enim, paruis principijs uiam ad maiora sterni. Crebrò namq, ex minima occasione, res maximæ emertere. Quis iudicet utrum noster labor quum Reipub. iuuandæ gratia à nobis institutus sit, incitabit olím in dicendo principes uiros, qui absolutius id tradant quod sumus conati: Mihi certe author fuit Cicero, uir extra aleam iudiciorum ferè positus, qui id argumenti pollicitus est: morte uero præuentus, aut nō potuit, aut (quod fortasse, ut prudentiores magnaq, autoritate donatos uiros par est) coactus fuisset multa ad gratiā (ut certe crebro fecit) aut ad suæ Reip. usum scribere, quæ naturali iuri parū consentanea fuissent, præstare noluit. Hæc uero sunt illius uerba: Si enim, inquit sub nomine Scæuolæ, aut mihi facere licuerit quod iamdiu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, ut primū ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt, deinde eorum generū quasi quædā membra dispartiat, tum propriā cuiusq, uim definitione declaret, perfectā artē iuris ciuilis habebitis. magis magnā atq, uberē, quā difficultē & obscurā. Atq, interea tamen dū hæc quæ dispersa sunt, cogunt, uel passim licet carpentē & colligentē undiq, repleti ista iuris ciuilis scientia. Et paulo post: Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in cōgressione hominū atq, in foro, neq, ita multis literis aut uoluminib, magnis continentur. Eadem enim sunt elata primū à plurib, deinde paucis uerbis cōmutatis etiā ab ipsdem scriptorib, scripta sunt sapius. Hactenus Cic. Ille mihi animos fecit audendi, postq, & Pandeclarū sensum utiq, coepisse, tresq, Respub. nostra memoria facile principes diligentius præsens introspexissem, Gallicā, Turchicā, Venetā: religionē etiam multarū gentium perpen-dissem: ad hæc antiquorū omniū, quotquot ritus, memoriaq, nostris aut Græcis, aut etiā Barbaris est tradita, Respublicas, restitutaq, ad populum in officio retinendum diligentius dispicere uolui, quod quis in meis Magistratib, Atheniensium facile uideat. Nō neglexi præterea Aristotelis, Platonis, Xenophontis institutiones politicas: quibus omnibus, si quid erit scriptum attentius, uolo ob antiquitatē & autoritatē, acceptū ferre, quāuis & nostra excogitatione, & cultu, quædā nō deteriora facia esse, ausim asserere: quod equus lector, antiquitatis & experientiæ rerū peritus, nō negabit, modò res ipsas potius quā uerba seciet.

VNDE IUS INTER HOMINES PROFLUXERIT. CAP. III.

QUum suapte natura homines soli animantium omniū, sui & in se à prouidentia rationis ab initio insitæ obliti, ubi primum cōgredi coepissent, à naturæ lege deflecerent, atq, in suum genus sæuirent, longe quā ipsa iudicio atq, ratiocinatione destituta animātia crudelius: Primū quidē uires maiores cuiusdā experti, & sibi inflictā poenā, et maiores impetentis uires ueriti, nō pauci ab eo de quo periculum fecerant abstinebant: uerum cæteris quorum uires nō pertimescebant, nihilominus esse molesti pergebant, genusq, labefactabant, animal illud maxime memoria præditum, rationisq, quum admonetur cæpax: ad hæc sapius non sine discrimine mutua sentiens, perosusq, incommoda eorum qui inter cæteros fuere magis acuto ingenio rationibus adductum, paruit

ruit quidem, atq; ab ea iniuria quæ in propriæ speciei ruinam dispendiumque,
 uel ferarum proprio generi parcentium atq; unâ eius cōseruandi causa cōeun-
 tum exemplo, abstīnuit quidem ad aliquod tempus. Verum quum sit homo ut
 à natura rerum omnium egenus editus, ita ob necessitatem perpetuò aut comi-
 tem aut timendam totus cōsutus calliditate, uersutia, fraude & dolis (eius enim
 ingenium uel ab incunabulis in malum propensum est) & periculi & utilitatis
 oblitus, pariter & admonitionis, redibat statim ad ingenium. Ante nata enim
 iura, prima atq; unica possidendi, atq; ob necessitatis timorem cōseruandi ra-
 tio, in occupatione fuit. Pari enim erant ad res ipsas iure, simili omnes necessita-
 te, unde & necessitas & libido & uindicta sauitiam augebāt, atq; cum ætate cre-
 scebat iniuria. Quod quum miserati prudentes homines uiderent, nō monitio-
 nibus atq; exemplis, quæ statim uanescerent, tantum huic morbo mederi uolue-
 re, sed quodam uinculo, quo se omnes facile capi sinerent, eos esse coercendos
 censuerūt. Ipsa enim æquitas facile uel tenui eloquentia potuit suaderi illis, quos
 natura eadem corpore similes, membris correspondentes, usu illorum non dissi-
 miles, necessitate pares atq; ueluti fratres edidisset. Suadebat aliorum animan-
 tium coitio natura atq; suo generi, nisi libidinis aut egestatis causa, parcens, quo-
 ad fieri potest: cōseruandi uero usque adeò studiōsa, ut non pauca uocibus ue-
 luti classico in sui tutelam aliorumq; exilium incitarerentur. Mutua incommoda
 sapius recepta, assiduus timor, sui suorum generisq; charitas, omnium similitu-
 do, etiam ratiocinatione destitutorum exemplum, facile in quandam legem iu-
 rare non tantum suavit, sed coëgit: cōtra quam si quis fecerit, aut à cæteris omni-
 bus, aut ab eo cui per ceteros licet, illum coerceri, atq; ea poena aut æquali affici,
 quæq; alterum impetere esset ausus. Prima itaq; legis positio hæc fuit: Quæ quis
 in alium contra naturæ bonum commiserit, itidem ipse perferre cogatur. Non
 enim homo tantum est corporei boni appetendi à natura peritus, sed eadem pe-
 ritia omnia animantium genera censenda sunt. Hoc primum elementum par-
 tim à natura, partim à prudentia humana positum, primū dedit possessionibus
 locum, primam inter homines securitatem & tranquillitatem. Hoc primum coi-
 tionis & cōfœderationis humanæ principium. Verum quum adhuc semi-
 feri homines, inculto ingenio, maxima ferocitate, necessitate perpetua, inuiden-
 tia rerum necessariarum singulari, adde ad inferendam iniuriā procliuēs, le-
 gis in ratione positæ oblitī essent, redibant statim ad ingenium, nisi eorum libi-
 dini quos impetebant obsequerentur, furtis, prædis, cædibus debacchabantur,
 unde nascentibus & crescentibus uitijs noua remedia instituenda fuere. Vt er-
 go leges positæ nec ignorance periclitarentur, aut ociosæ essent, aut uasritiæ
 quorundam dissimularerentur, in literas nuper inuentis humanis ut cetera exco-
 gitatas, traducere uisum est, quum dico omnia sensim ab homine excogitata, id
 tam certū & omnibus probatum credo, ut non sit opus confirmandi gratia mul-
 ta adferre. Suprema literarum memoria, (sine qua non cognoscitur, fuerint res
 gestæ, an non fuerint) omnia sunt repetenda. Scrobes, arborum tegmina, tugu-
 ria arborum ramis confecta, fuere etiam maximorum ædificiorum rudimenta.
 Cultu assiduo agrestia mansuefacta, glans aluit agricolas primos. Pastoribus,
 prædonibus, agricolis, nati facti ue ciues, magistratus, principes, iudices, ex infi-
 mo ad summum omnia producta: quæ usque adeò quosdam in summo rerum
 fastigio positos nō puduit fateri, ut ea argumenta etiam diutius apud se seruare
 in honore, populi præstantissimi posuerint. Culmo tectam domū senatoriam,

etiam in multos annos in Areopago conseruatam uoluit sanctissimus senatus Areopagitarum, ut suæ originis meminisset ea ciuitas. Idem à Romanis de Romuli domo, etiam culmo tecta, eo consilio est factum. ea enim multis annis memoriae causa seruata est. Quid Saturni tempora, atq; aurea ætas, auri ignara, aliud indicare uoluit. Excogitatas etiam & linguas & characteres, exceptis hebraicis, simili ratione probes: quauis ea res est aliter quibusdam persuasa. Dum enim filius patrem audit, uicinus uicinum, domesticusq; domesticum, memoria præditi exprimere cœperunt quod audierunt, inq; usum conuersationis referre. Inde etiam signis naturalibus pingere animi sensa naturales literas commenti cœpere. Inde Hieroglyphicæ Aegyptiorum Indorumq; occiduorum literæ. Paulo adultior orbis, ut multas quæ perire, ita & quæ ad nos usq; durauerunt excogitauit, secundum oris & linguæ partes, diductiones, semiperfectos characteres, Phœnicum, Chaldeorum, Arabum, Indorum, Africanorum. Nullas enim uocales prolationes excogitauerāt, Græci à Phœnicibus accipientes, locupletauere ordine, formis, uocalibus, declinationibusq; à quibus Latini desumpserunt multis postea sæculis. Ita à paruis initijs progredi ad magna cœptum. Harum ergo literarum beneficio potissimum, memoria sæculorum, sapientum potentiae, iuris principia tradi & seruari cœpta. Hinc aucta maiorum opibus posteritas, hinc excoltae artes. Visum ergo est sapientibus (ut eò unde sum digressus, redeam) illis quibus nostram aut foelicitatem, aut ingenij & Reipub. adolefcentiam atq; cultum durationemq; debemus, ea præcepta quibus humanus furor mitigari solet, in literas trāsferre, ut & memoriae beneficio, & literarum monumento seruariantur, inq; eum locum reponerentur qui esset sacrosanctus, unde à iudicibus aut quantūcunq; alia auctoritate donatis desumi possent, atq; ueluti uiuentes tam ad improborū facinora cōpescenda, quā ad lites terminandas traduci. Nam & frustra posita fuissent, nisi & seruariantur diligenter, uigentesq; magistratu illarum uindice & assertore, ueluti morbo pharmacum adplicarentur. Laus inde & præmia quædā uiris bonis, supplicia atq; uituperia improbis promissa illataq;. At hæc in uetitum semper nitens mortalitas, quū maxima semper improborum turba scateat, uiderentq; improbi sibi per eos qui summa in cōercendis sceleribus auctoritate essent, non licere tutò iniuriam inferre cuiquam, insurgebant quidem in eos ne quando cōercerentur: non rarò ultro impetebant, ut in loca eorum irrepere possent, alij uero magis uersuti, palam quidem timore poenæ nil committebant, clam autem multa & dira facinora perpetrare solebant; etiam huic morbo medendum fuit. quumq; nec tantum uiribus ualerent qui rerum summæ præfecti erant (utpote tenues, atq; satellitibus adhuc destituti) ut propulsare ab illis illatas iniurias possent, aut ex cæteris popularibus satellitum facile in summa rerum tenuitate comparare, occultas uero hominum cogitationes, fraudes, facinora sibi occulta cognoscerent, maiori quidem quā humano remedio opus esse arbitrati sunt. Quum uero hominem insolentiam trahi, qui non rarò falsis fidem adhibeat: à gratia autē referenda, cuius imaginem & in canibus & in multis cicuratis animantibus uideret, non omnino alienum esse, perspectum esset: numen esse aliquod supra rerum uisibilem naturam, cuius obliuio iam pridem homines cœperat, cui accepto ferenda hæc tam ampla tamq; uaria beneficia, quæ nec temere neq; à seipsis orta essent, suaserūt: Deum qui cuncta uidet auditq;, etiam latentia & obscura, qui uniuersi cōditor est.

est, ubi uis gentium creditus, esse ubiq; præsentem, poenasq; de omnibus improbis & facinorosis sumpturū: nec sibi improbos & imperata facere detrectantes, id lucro debere putare futurum, quod statim non sumat poenas: esse aliam animorum post hæc sæcula uitam, in quam & supplicij & præmij uires exerceat. Ea res & bonos, qui etiam nullis egent legibus, & non paucos rudiores facile in officio retinuit. At improbitatem nullis unquam legibus sine ui coërceri solitam, oportuit satellitio, aut iudicium, aut regum, aut ducum (quæ res olim eadem fuit) retineri. Verum quomodo hæc potestas compararetur, suo loco dicitur. Necessitas ergo rerum omnium primaria origo, duos iuris fontes produxit. Primus ex necessitate naturæ atque sapientia ortus est, rationeq; atq; recto hominum iudicio comparatus, comprobatusq;: cuius scaturigines, ueluti elementa, in naturæ inferioris contemplatione statim sensibus obiecta, posita sunt, ut possit uel modica suasionem ea ratio animis hominum à natura insita reddi: æquitatem scilicet, cuius percipiendæ uiuæ radices uidetur omnium animis Deus admiscuisse. Fons alter, ex religione Deiq; in Republica probati, quum uerus ignoratur, admiratione, timore uel amore proficiscitur: quo autem occulta in lucem, dum homines sacramentis adacti de se fatentur, prodeunt: aut errantibus incutitur timor boni eius amittendi, quo illius utantur beneficio: aut etiam sceleris perdendæ, quæ uel promitti, uel dari à numine creditur. Timor etiam, ne destituamur aut præsentem aut futura post mortem sceleris, non raro terret. Quum de religionibus loquor, de illis tantum intelligo, quæ tam exoleuerunt, aut falsæ creduntur à nostris: non de nostra Christiana, quæ ut ipse Christus asseruit, non periclitabitur. Est autem ius humanū, ut definitione clarius pateat, æqui atque iniuri secundum æqualitatem arithmeticam seu geometricam cognitio, atque secundum merita iuraq; recepta unicuique distributio atque addictio, conseruatioq;. Aequalitatem arithmeticam uoco, ex Aristotelis sententia, quum æstimatione pecuniæ, aut cuiusdam rei quæ sit pecuniæ loco, res ipsæ perpenduntur, atque addicuntur: Geometricam, quum pro re solida rem solidam, aut gratiam, aut quiduis aliud consideramus atque addicimus. Nam frustra iudicaueris, nisi addixeris. Ius uero diuinum est, æquitatis cuiuslibet seruandæ positio, illic demum incipiens ubi iuris humani uires deficiunt: cuius obseruatio timore, uel amore, aut summi Dei, aut deorum in Republica receptorum, fieri solita est.

DE RATIONIBVS ET FINIBVS OMNIUM
persuasionum. CAP. IIIL.

ANtequam autem de iure humanis sensibus probato, atque in rationem cadente dico, quia sine Dei deorum uel timore & religione nullus potuit diutius nisi uiolenter in officio retineri: præterea quum Deus atque cælestia omnia sint & homine priora & digniora, de omnium gentium religionibus, ab origine disceptare uisum est. Illæ enim aut ante imperia, aut cum potentia, aut ad illam firmandam, aut etiam per se sine ulla autoritatis cura sunt introductæ. Non raro libidinis mortalium gratia tantum est excogitata religio, ad diuturniorem hominum memoriam. Est uero finis religionis, aut in sceleris popularium ea utentium, aut in utilitate instituentis, aut in utroque: aut in memoria cuiusdam diutius conseruanda, qui deos statim

statim post mortem adire, atque in cœlum aquilarum more euolare creditur. De causa primaria hic dicendum uidetur, quod primum in animum irrepit, atque occasio præcipua rerum instituendarum sit. Quum enim quicquam à prudentibus præcipue agitur, cuiusdam necessitatis, uoluptatis, utilitatis, foelicitatis aut opinionis gratia id fieri constat. Primæ mortalium religiones deperdita Dei cognitione utilitatis tantum ergo, ut quæ necessitatem sequerentur, institutæ sunt quidem, & ab hominibus probatæ uidentur. Sequebantur enim maxime, quæ sunt secundum naturam. Etenim quum homo atque cætera animantia naturaliter expetant quæ ad sui cōseruationem, fugiant quæ ad corruptionem faciunt, & timor & cupiditas omnibus inest: cupido quidem bonorum, formido autem malorum, quæ alij expetenda & fugienda dixerunt. Colenda itaque, ut uero est simile, prima causa (Deus summus scilicet) ad cuius cognitionem caligant oculi, mens labascit, est oblata: ut quæ & esse, & uitam, & sensum, & omnia necessaria uitæ humanae suppeditaret tam abunde: mala, & rerum priuationem, malis & negligentibus cultoribus & sui ignorantibus immitteret. & ut sacra durare diutius possent, sacrificijs, ac si numen illis caperetur, illa uoluere firmata: ut inde scilicet qui responsis, expiationibus, sacrificijs, atque (ut uno uerbo) cōseruandæ persuasioni præessent, possent uiuere. Timor uero ille, aut cupido, quum maxime sit secundum naturam, utiliter sub numinis potestate retinuit populos. Hic finis fuit utilissimus, & primus, & maxime secundum necessitatem naturalem. Est hic reuera scopus, & prima ratio non tantum præscarum, sed & adulatoris orbis (nondum tamen opinione deprauati) religionum, hominem in officio retineri timore mali, aut amore boni: quod ipsum utrumque beneficio numinis diuinitus in religione recepti, dari atque immitti creditur. Hebraica diuinitus Mosi reuelata, innumerisque miraculis confirmata, satis habuit primum, rerum copiam longæuamque uitam cum testificatione miraculorum peruenturi, polliceri. Rerum enim quæ ad huius uitæ munia faciunt, sensu facile omnes capimur. Perpetuo ergo præsentem esse Deum, qui suos dotaret cultores magnis præmijs, infortunijs maximis impios & nequam ulcisceretur, plurimis signis demonstratum illis est. Verum ut summa est rerum omnium inconstantia, hominumque pro uoto rebus secundis utentium procliujs ad omnia uitia natura, suæ paulo post persuasionis obliti Iudæi, sectari diuersas religiones cœpere. Prophetæ inde, genus hominum diuinitus inspiratum, non tantum foelicitatis temporariæ cupiditate, aut timore malorum, quæ maxima, per bella & captiuitates instabant, sed & æterni supplicij, uel præmiij, quod in æternos animos exerceret Deus, religionis receptæ præcepta omnia seruari debere adfirmarunt: infera loca impios manere, lucida & amcenitatis plena religiosos. Quum autem Græci, qui inter peregrinandum ab Indis, Persis, Syris, Aegyptijsque hauserant, hos in officio populos retinendi modos, atque maxime eam de inferis & campis Elisijs persuasionem probarent, & cœlum & inferos & orbem usque adeo fabulis (quibus religionem tectam uolebant) repleuere, adeo absurdis atque à sensu abhorrentibus ineptijs sua garrulitate auxere, ut deorum timor euanuerit, inferi & Elisij campi rideri etiam à plebeijs cœperint. Hinc labefactionis orbis fons, hinc ruinæ, non tantum quæ salubria erant infecisse, sed etiam insalubria orbi iniectisse. Non fuit dissimilis præca Romanorum religio, ut quam inde hauserant Aegyptij, quum uiderent istas spes

spes camporum Elisiorum & inferorum timores esse ludibrio, nec posse amplius animos multitudinis illis retineri religionibus (consenuerant enim, ut omnia) constituerunt quandam poenam, quæ & summos & imos terrere posset. Ex auita enim religione quum esset illis summa suorum sepeliendorum, aut (ut melius dicam) condiendorum observatio, essetq; probrosum admodum toti gentilitati insepultum habuisse parentem, constitutum est unumquemq; statim a morte (præter principem) accusari à quouis posse, atq; à iudice, si accusator esset probando, condemnari, ut insepultus remaneret, quoad à parentibus esset satisfactum, alioqui insepultus manebat, perpetuum generi dedecus. Hæc excogitatio ut non coërcebat tenuiores, & eos à quibus quiuís sine accusandi timore licebat ius suum consequi: ita erat magnatibus, & his qui tyrannide solent tenuiores opprimere, formidabilis. Melior enim est canis uiuens, ut ait Sapiens, leone mortuo. Nam ut plebei facile retinentur in officio legibus, aut religionibus: ita qui gloria & opinionibus ducuntur, adq; id aspirare contendunt, ut sibi & suis gloriosam nominis recordationem relinquant, id in primis uerentur, ne ullam infamiae notam etiam multis postea seculis subeant: quamuis quicquid est iniuriarum popularium, ferè soli ipsi committant, ni coërceantur. Finis itaque huius religionis fuit, infamiae timor. Cogebant ideo parentes & agnatos & affines, si ad se pertinerent, legum præscripto uiuere, ne post mortem illorum nomine aut satisfacere, aut ignominia tangi contingeret. At præclara illa excogitatio parum firma fuit. Nitebatur enim superstitiosa & ridicula corporis demortui sepultura, & custodia, quæ statim explosa est: qua delecta, timor ille concidit, hinc fabula inferorum à Græcis excogitata, insepultorum corporum umbras non posse à Charonte transmitti. Quamuis primo & secundo libro de religione uera & falsa dictum est, tamen paucis hic nostræ summa est repetenda, comparationis gratia.

Vna Christi religio, præter quam quod legum omnium ratione nitentium, quæ satis habent ita hominem in officio retinere, ut non noceat, apices comprehendit, etiam summi Dei exemplo, qui in omnes (etiam ingratos & perditos homines) est tamen summopere beneficus, nos beneficijs ut prosequamur non tantum amicos, sed inimicos, atq; ut illis iniurias condonemus, suadet, iubetq; idq; æternæ nostræ perditionis timore, aut felicitatis perpetuæ cupiditate: aut, quod est præstantissimum, Dei solo exemplo, uirtutisq; amore factum cupit: quo quid ad naturæ conseruationem maius excogitari possit, dari non potest. At obstrepit huic præscripto athei, furoris opinionisq; pleni homines, aiuntq; non posse præstari à quoquam, frustra que ideo poni, atque pro lege statui. Videamus primum, si qui semel malus, semper sit malus: & si in te unum, aut alterum, an item in alium committat: & si qui semel errauerit, sit semper poena dignus. hoc si uerum est, quum omnium gentium consensu nullus mortaliū non peccet, idq; frequentissime, omnes necabit Iupiter, sibiq; solius sui habebit imperium, esset sanè diuina prouidentia aut iniqua, quæ hominem statim exposuisset omnium rerum necessitati, ex qua peccandi occasio in opinionem usq; profluxit, pro singulis uero delictis statim ulcisceretur: aut stulta, quæ hominem ad præsentem carnificinam edidisset, dumq; imperare uult, quibus imperaret, è medio tolleret. Itaque sapienter improbos tolerat, ut ad frugem redeant, sapientius quàm si statim necaret. Non secus atque iuuentutis deferuentia uitia, facilius perferunt leges, quoad ætate maturiore relipiscant. Si er-

go maxime summi numinis exemplo moueri debemus, nos nequam filij in fra-
 tres (qui omnes sunt, quotquot parens natura genuit) esse animo tam effera-
 to poterimus: adde, qui retorquet iniuriam, quod in altero cōdemnat, in se pro-
 bat. Mitto quo æstu, quo furore, quibus erinnybus, quibus facibus torqueatur.
 & ardeat, qui de uindicta cogitat, ut nullum sit inferni clarius exemplum. Mit-
 to periclitari ut minimum duos homines, serij dissidia inter parentes, amicos, ci-
 ues, seditiones in ciuitatibus aut congressibus hominum, ut in nulla re sit plus
 periculi, plus ærumnarum, quàm in retaliationē & uindicta. Satiū ergo lon-
 ge est, atque paci publicæ priuatæq; utilius, & remittere iniurias, & beneficijs
 inimicum uincere, inq; nostram sententiam trahere. At insolescent impro-
 bi, nil non committent si impune semel læserint. Sunt leges, sunt iudices, qui
 ea flagitia uindictent. Illis perimite. At nisi uindica uero statim iniuriam, no-
 bilis non ero. Ostultam opinionem, o dementiam omnibus sæculis deplo-
 randam. Longe nobilior ergo eris, mactato homine, sanguine exatiatus,
 quàm composita pace, si sis homini utilis, consilioq; & tempore modereris fu-
 roris impetui. Si insolescat aliquis, est certe compescendus. uerum tum de-
 mum, quum locus resipiscentiæ & lenitati non est. Ista ira, hæc ferocitas, in ho-
 stes reipub. non in alumnos est conuertenda. Hoc certe præscriptum, inimi-
 ci mansuetudine & beneficio reconciliandi, si exequi quisquam conaretur, tan-
 to ceteras leges omnes legumq; & religionum constitutiones superat, quan-
 to illius author *θεοῦ δὲ πατρὸς*, homines. Reliquæ persuasiones uix leuibus argu-
 mentis atque iudicijs causam primam aperuerant, uixq; suaferant. Christi re-
 ligio, & Deum esse, & mortalia facta curare, ita ad oculum ostendit, ut quic-
 quid pridem natura, Dei instrumentum, produxerat, id idem in homines
 eius ue partibus instaurandis fecerit præsentis diuinitatis argumento, nec tan-
 tum illam uim diuinitatis sibi habuit: quotquot insigni innocentia secundum
 eius præscriptum uixere, eandem diuinitatis uim habuere comitem, quoad si-
 mulatio, fucus, auaricia, sub pietatis specie, opes cumulatae ad luxum usq; Syba-
 riticum, exulare à consortio humano diuina spectacula coëgere. Nulla gens in
 nostram persuasionem transijt, sine insoliti facinoris miraculi ue munere: quod
 ubi omnibus innotuit, non opus est assiduitate. Nam & quæ uis miracula cre-
 brius facta uilescunt, non secus atq; communiter nata, quæ ingenti admodum
 miraculo sunt, adeo uulgaria sunt, ut nec considerare dignemur. Potissimum
 uero quum res mortalium afflictae, tantumq; non accisa essent: cumq; illæ quæ
 hominum iudicio præclarissimæ putantur, in experimento dominatoribus &
 tyrannis, orbisq; labefactoribus fuissent, uenit cōtra humanum iudicium, do-
 cturus eam esse summam uanitatem calamitatem & miseriam, quam opinio-
 nibus illecti homines, gloriam & honores putabant. Itaque in his lubricis & in
 fortunæ temeritate positis rebus, more excellentissimorum Philosophorum, nil
 esse boni, mali uero plurimum, ubi necessitatis & priuatæ & publicæ usum su-
 perant, adseruit: quod ipsum suo periculo post multas ærumnas, atque sponte
 adita discrimina quotidie discit experiturq; libido mortalium. Solus religio-
 nis author suam authoritatis atque imperij exortem esse uoluit. Ad animi ue-
 ra bona omnia traduci debere statuit. Quum uero adultum orbem, & in ipso
 ætatis uigore positum nunquam principibus destitutum fore, qui de rerum con-
 ditione, reipub. cura, opum cumulatione, iurisdictione agerent, cognosceret,
 statuuit Christianum hominem, ubi ratio id patitur, & poscit authoritas, obse-
 qui

qui debere publicæ pacis gratia. Finis itaq; eius persuasionis est, non corpore aut fortunæ muneribus beatum hominem, sed animo tantum efficere, & in hac & in animorum uita æterna, olim etiã fuscitato corpore scelicem. Sed hæcenus de nostra. Nunc paulo altiori summa, de omnium origine est dicendum. Ita enim fiet, ut pateat omnibus qua ratione sint constitutæ, atq; popularium timore aut credulitate confirmatæ.

V N D E P E R S V A S I O N E S D E D I I S V A
ria profuxerint. C A P. V.

Necessitas utilitas'ue (nam illas non admodum disiunctas puto) atque libido uariarum religionum, præcipuæ causæ prudentibus fuere. unde terra, partim libidine instituentis, partim utilitate popularium nixa, orta est. Res omnes hoc modo à paruis initijs, & necessarijs ortæ, progressæ sunt ad utilem, & non admodum necessariam licentiam, atque inde etiã ad libidinem & luxum ludibriumq; transuere. Satis enim fuit rudi atque adolescenti mundo, ea quæ cuti tegendæ, aluo explendæ, etiã quauis naturæ satisfaciente materia, sufficerent, habere. Paulo doctior iunxit utile, quod sanè ubi in necessarij locum successit, proculdubio pro necessario est, non secus atque ouibus aut quibus uis animantibus cicuratis, pabulum ab homine exhiberi solitum, quamuis uideatur utile tantum, non item necessarium, usque adeò necessarium est, ut si illo destituantur, sint periclitatura: nec enim ad priscum ingenium possunt redire, ita nec homines educati quadam uictus elegantia, munditiæue, possunt ad sæcula redire Saturni, nisi sensim admodum, multisq; sæculis. Nam educationis ratio in consuetudinem uersa, pro natura est. Hinc quamuis copia glanidis quernæ, faginæ, castanearum, cæterorumq; fructuum & radicum & holerum, ex quibus prisci uictitabant, sit in promptu: tamen nisi adsit utilis tritici leguminumq; atque carniū copia, quæ usui faciat satis, statim fame, peste etiam, inde laboratur. Post usum rerum necessarium, opinionis & gloriæ petitis, dum quisque non tantum utilibus atque necessarijs ponit suis rebus modum, sed ad aliorum exemplar componitur, oborta est. Hinc simiarum genus, non quod sibi conducatur quærens, sed dum alium superare luxu, gloria, honoribus atque ineptijs alijs contendit, se in infinitas miseras æmulationis causas conijciens. Necessitas pariter (nam omnia similia incrementa, progressus, consistentiam, finesq; habuere) religiones primarias, ut iam docuimus, ad homines ob eorum utilitatem tantum in officio retinendos excogitauit, mentibusq; prudentiorum inseruit, uerbis eorum atq; eloquentia explicauit: quod quum ubiuis gentium pateat, tum potissimum in illis ciuitatibus, quæ tyrannis nunquam obnoxia fuere: tamen quadam religionis opinione teneri, omnibus omnium gentium historijs patet. Vfus uero est adolescens orbis, non tyranni opera, qui sua ferocitate ex cicuratis animantibus feras faceret, compositamq; pacem immanitate euerteret, sed quadam prouidentia modestiaq; instructumq; hominum (prudentiæ enim tyrones inter prudentes non pono) prudentia, consilio, opera. Oportebat namq; ferocitatem illam humanam non ferocitate, ut nec cætera animantia, domari: se enim mutuo confecissent sæuius quam pridem, si statim ferocitati ferocitas, atque immanis barbaries obiecta fuisset. Compositis modestiaq; temperatis hominibus, & qui inter liberos lussissent, prudentiæ tyrociniū opus fuit, crebrisq; signis, uocibus, eloquentia, quibus

ad flectendos permonendosq; rudiores animos uterentur. Molle in molle agens torpescit, flaccescitq;. Durum molle collidit. Si molle in durum agit, & sensim urgere, & formam effingere, nec perfringere, nec comminuere potest. Ea fuit Orpheo (aut quisquis Pythagoricus sub eius nomine religiones Græciæ & Thraciæ, immanitate barbaræ attulit) prudentia. Quum enim uideret eos populos, apud quos fertur diutius peregrè uersatus, religionibus ut plurimum quidem falsissimis, at prudentum opera non agrè persuasilis teneri, suis ita instillauit, ut non tantum homines, sed & animantia & uegetabilia cuncta post se lyra traxisse dicatur. Author certe persuasionum præcipuus Pythagoras inter Græcos semper est habitus: hinc religiosè illius autoritas pro ratione haberi coëpta. Admissa quæuis minima à popularibus sunt, quum nec ipsi institutores, rudes adhuc, satis numinis summi naturam nossent, debiliq; ratione & exemplis ducerentur. Atque ideo ab omnibus sunt placita de religione probata, quod prudentes post usum perceptum uehementer probarent, populares facile crederent. Talibus exemplis propagari religio coëpit. Inde in totam Græciam, inde inter Romanos traductam licet cognoscere. Hinc & necessaria & falsa ubiuis gentium orta. Quum homo ad gratiam referendam sit aptus, atque insolitarum rerum admirator, nil illi suaderi facilius potest, quam esse numen aliquod, cuius beneficentia aut aliquod munus ad uitam utile esse consequutus, aut hanc tam amplam rerum omnium copiam habet: quodq; aut maioribus donare, aut paribus, aut præsentibus etiam destituere, multasq; calamitates infligere potest. Ista enim omnia quæ sunt in hoc naturæ templo posita, nec à se (quum ratione & appetentia per se careant) nec ab hominibus condita appareant, facillime habere latentem causam sunt credita, propterea quod & rerum coelestium, & substantiarum separatarum, atque totius naturæ obscuritatis sunt ferè omnes homines sine literis & maximo rerum usu imperiti. Qui Deum non capiunt, mordicus patrum placita tutantur. Qui qua ratione res sint introductæ norunt, etiam si sapiunt, nullum non mouent lapidem, ut receptæ religionis opinio integerrime sanctissimeq; conseruetur. Quam & se & totam Rempub. euertunt, nisi aliam introducant, antequam primam tollant. Statis uero diebus, sacris, ceremonijs, sacrificijs, ludis, res retinent coëpta, non tantopere ut populares, plebeiosq; in officio religionis continerent, quam ut dum crebro concurrat obliuioni obnoxia multitudo, & ea quæ à sacerdotibus & religionum authoribus responsa sunt audit, & quæ ob publicam utilitatem ratione instituta sunt cognoscit, frequenter ea in memoriam reuocet, seruetq;. Nam ubi numen aliquid respondisse credebatur, longe erant obsequentiores populi, quam si homo illis similis ipsorum author fuisset. Responsi enim uel oraculi nulla ratio perquiri debet, ab homine etiam solet. Ita utilis quidem, & parum explorata religio, nisi ab illis qui causæ primæ rationem nouerant & explicauerant, est introducta: utilis quidem illa, quando & imperiti & rerum periti seruare illam sategere, uerum aut consenuit, aut deprauata sensim neglectaq; exoleuit. Quum uero uersuti, ambitioneq; & rerum cumularum & gloriæ amore capti homines tam facile quibusuis religionibus rudem ignaramq; rerum multitudinem capi atque teneri cernerent, eorumq; persuasionibus qui aliquid non quidem humano, sed insolito maius habere uiderentur, non agrè obstringi, non satis habuere & recepta uti persuasione, & eam introducere, quæ populis esset compendiosa: sed quæ illos ipsos cæteris

mine caprarum, luparum, auium, canum, facile antiquitas credidit ea animantia fuisse, quæ nomine tantum conueniebant. Cyrus non tam facile auitum regnum uicino cumulasset, nisi expositus, opinionem comitis numinis popularibus, fortassis nimia tyrannide oppressis, persuasisset. Nolo hic Romulum cum lupa adducere, nam par erat, ex incesto natum, à meretrice lupa educari. Tali propagatore pastorum, furum, prædonumque natum est primo regnum, demum respub. postremo imperium omnibus prudentiæ, potentiæ, atque iniuriæ superbiæque titulis multo ornatissimum: de quo præstat aut in bonam aut in malam partem silere, quam pauca scribere. Non adferam Aegisthum à capra, Pelian ab equa, Paridem ab ursa educatos, quum expositi dicerentur. Hoc enim exemplum à lege diuina est ab innumeris emendicatum, Moïsis instar. Quotquot enim sunt imitati, etiam si quos populos potuere in suam sententiam protrahere, illis præesse conati sunt. Quis non credat, apud rudiores receptam de Ioue Ammonio patre Alexandri opinionem, ei faciliores dedisse uictorias, quam si Philippi filius statim fuisset habitus? Fac nunquam cogitare illos de religione, postquam se expositos dijs uel genitos audiere. Ea opinio fanè & illorum attollit animos, & popularium deprimit atque deiecit. Non enim omnia falsa sunt statim iudicanda, quòd quædam in eo genere falsa uisa sunt. non rarò portenta, miracula, ostenta, facta, ab incertis causis non inius su aut sine summi numinis uoluntate uisa sunt, quæ frequenter aut ingentium malorum, aut uicissitudinum prænuncia fuere, ut ipsa sibi caueat mortalitas. Nam quod frequenter contingit, ut medicus sapiens corporumque temperamenti peritus, frequentius morbos prænunciet, ut præcaueri possint: ita idem numen illud summe beneficium, cui acceptum ferre debemus quicquid in hac uita rerum nanciscimur, his rebuspub. hominumque coetibus facit significatque non raro ea, quorum imperiti ut plurimum mortales sunt. Aetatem enim & incrementa, progressus, fines singularium, ut quæ maxime ad nos pertinent consideramus, reipub. aut rerum uniuersalium conditionem perpendere non usqueadeò possumus, solemus uel. Et quia ea scire magni (quod ad humanarum rerum statum spectat) refert, ideo Deus opt. max. periclitanti tantæ multitudini frequenter opitulatur, officiumque demum patris suscipit, ubi humana remedia defunt. Talibus miraculis scatent historiæ, ut si falsa omnia quisquam sit tam impudens ut asserat, esse in serationem neget: tamen etiam esse multa à uersutis hominibus conficta, ubi præcipue sunt similia, nemo nisi stupidus non cognoscit. At quæ uera, quæ uel falsa sint, Deus aliquis uiderit. Res insolitæ luere etiam regnorum & magnarum rerum augurium. Hieroni Siciliæ tyranno dormienti apes mel in os congerentes, formicæ Midæ tritici grana cumulando, magnum fuere potentiæ postea comparatæ & auctæ argumentum. Persarum rex Sophis, nunc regnantium fratrum pater, in syluis diu delitescens, absque ullo uitæ humanæ adminiculo, quamuis iam natu grandior, tamen non sine diuinitatis argumento paternum regnum recepit. Idem Habidi Tartesiorum regi, cum cerua diutius uersanti, contigisse refertur. Quid? quod quidam incuborum opera nati, magni potestæ fuere? Vlam in Tartaria, Hungari in Germania, Merlinus in Britannia. Quis non credat familiares illos genios Socrati, Hieronymo Sauonarolæ, Apollonio Tyaneo, & multis alijs animos fecisse ad rerum summam, nisi oppressi aut præpediti fuissent? Cum suo dæmone Pythagoras Turiorum tyrannidem

nidem affectare non erubuit. Satis patet eorum astus, qui religiones non in rem popularium, aut necessitatem, sed potissimum in suum compendium intulere, non pauci etiam in opinionem. Nam & Romulus in sanguinis praecium à Proculo deus uisus est. Nec tantum ea religio dicenda est quæ timore aut amore numinis incutitur ab aliquo, sed quam de se oblatam popularibus & persuasam cupit. Nunc de illis dicendum uidetur, qui in rem populorum & suam de dijs opiniones orbi intulere. Prudentia iustitiæ coniuncta in causa fuit, ut qui illis essent praediti uirtutibus, non tantum in summa omnium admiratione haberentur, sed etiam de se facile omnibus omnia credenda suaderent. Nam ubi in quocunque homine uidemus summam probitatem æquitati connexam, nullaquæ eum ambitione teneri, quæ eundem contra fidem atque animi sensum dicere cogat, proculdubio eius omnia uerba accipimus ueluti ab oraculo, nihiloquæ secius quam ab aliquo numine prolata curamus seruanda. Est enim in eo loco uir bonus & prudens inter homines cæteros, in quo Deus etiam supra sapientes, est quæ ueluti diuini consilij conficius, quum diuinæ & humanæ rationis est ualde peritus. Hac iustitiæ & prudentiæ opinione multi ultro ad moderandas rerum habenas (iam cultu pubescentem orbem capio) sunt à popularibus adsciti, delectique. quidam partim populorum cura, partim gloriæ & ambitionis motu se huic muneri obtulere. quidam imperium iam partum stabiliuerunt, atque religionibus legibusque expoliuere. Non pauci, quos maior gloriæ cupido incesserat, satis habere uisum sunt leges posuisse. Omnes autem quum perspectum haberent, etsi se gratissimos non ignorarent, multos qui principia & legibus & rebus publicis dedissent, demum populorum iniurijs atque seditione perijsse: ad hæc, quod animos hominum obnoxios mutationibus & ingratitude scirent, ne in discrimen uenirent, se consuetudinem habere cum quodam numine, ut eorum maior esset duplexque authoritas suaserunt, cuius numinis consilio & opera, se quicquid agerent, statuerent, consulerent, facere adfirmabant, quibus eo facilius dabatur fides, quod euentus ut plurimum uidebantur consequi reipub. usui utiles. Numa Pompilius Pythagorici dogmatis admodum gnarus, quum ad moderandam urbem à Romulo auspicijs fundatam ascisceretur, eamque uideret ideo fortasse authorem suum consecisse, quod aut nulla, aut non magna religione, deorum uel timore essent moderati animi, uoluit imprimis populo id de se persuasum, se numinis auctoritatem quod Aegeriam nympham uocabat, per omnia sequi, ne si quid populo non placeret, aut non foeliciter, quamuis prudenter factum, succederet, ipse ueluti author pœnas lueret. Ita & populo consuluit, & retinuit eam regno dignitatem atque amplitudinem. Nolo hic Lycurgum, Solonem, Charondam, Zamolxim, & cæteros qui legum authores aut instauratores summo popularium commodo & communi gloria fuisse memorantur. Omnes enim numine authore, & oraculis constitutiones suas stabilitas firmasque fecere. Primo namque loco auspicari à religione & deorum geniorum uel, quos habere se familiares asseriebant, opus fuit. Verum omnium artes & ingenium unus Arabs Muhamedes facile superauit. illum in superioribus pinxi. Meo sanè iudicio, ut homines nunquam sine religionum credulitate consistere atque retineri in officio possunt: ita credulitas sine armis uix potest augeri atque conseruari. Antiqui ideo reges sacrificulos, utraque coniuncta potentia, sub nomine imperij habebant.

Rex Indorum Aphricanorum de religione responsitare, & summos pontifices deligere solet, quibus præscribat. Dauid rex prophetiæ nomine plus profuit, quam regis potentia. Temperari utrumque ab alterutro debet. Qui rebus sine quibus neutrum consistere potest, potitur, debet rerum omnium arbitrium moderari, quod ad res externas attinet. Nam nemo nescit, alterum animi locum, alterum ueluti corpus Reipublicæ esse: quibus disiunctis atque dissipatis, statum collabi necesse est. Seorsim enim alterum positum, ocio marcescit, nisi iusta animaduersione agitur, alterius uero freno modum cupiditati ponat. Cuius rei id fidem potissimum facit, quod omnes religiones illic primum periire, ubi sunt primò constitutæ. Atque nisi principum diligentia luxum coheruerit, ab illis sunt confectæ, qui illarum custodes diutius suo arbitratu fuere. In rebus autem animi absoluta esse debet sacra potentia. Dum uero sibi plus æquo fauent, aut consulunt mystæ, non satis omnium utilitatem perpendere, suam uero (cum inde sit illis uictus comparatus) naturaliter curare solent. Quamuis autem sit pro ordinis, ut uidetur, diuturnitate atque conseruatione prouentus, nemo tamen aliò absumi, miraculo ducat. Non enim sibi modum ponunt, sed æquior iudex, Reique publicæ optimus arbiter id facere debet. Verum dicetur postea, qua potissimum ratione omnes persuasiones perierint, sint uel periturae. Nunc quemadmodum uariis rerum cultus in orbem irreperit, paucis est tradendum.

ABSURDAE RELIGIONIS ATQVAE

αἰδωλαστρείας origo. CAP. VI.

Quoniam hoc naturæ templum, & eius beneficiorum immensitas, in stuporem & admirationem homines trahit, inde gratitudinem in causam incognitam relatum cupiunt. Ignarus uero cui referat (nam diuinitatis speciem non potest cæca mortalitas concipere) cuiuslibet rei à sacerdotibus & prudentibus illatæ & oblatæ & timoris & gratitudinis gratia refert, opinionemque receptam sacerdotes cōseruationi illius præfecti, diuinationibus, ænigmatibus, scriptis uel & astu augent atque cōfirmant. Satis itaque fuit tyrannis & illis qui rerum olim habuere habenas, uel falsissimis religionum opinionibus retinere populorum animos. De placitis uero atque responsis, oraculis uel deorum, seu sacerdotum eorum cultum docentium, nulli rationem postulare licitum atque solitum est. Prudentes, qui rerum usum norunt, approbareque se simulant, sunt plebeculæ rerum ignaræ exemplo, autoresque ut seruetur de dijs recepta opinio. timore ueroque cogit princeps, pacis publicæ gratia. Illa popularium & multitudinis credulitate adducti olim, cum parum nasutus mundus erat, uasri illi principes, & nebulones, qui sui memoriam maxime longam aut raris aut præclaris facinoribus, aut gloria aut opinione aut beneficio aut astu efficere studuerunt, persuasum uoluerunt turbæ imperitæ, se post mortem deos immortales futuros, in cœlumque emigraturos, ubi haberent rerum mortalium curam: si tamen mortales omnes, sed potissimum illi quos aut beneficio affecissent, aut quibus præuisissent, crebris sacrificijs illis sacra facere satagerent, id est ut diuturnior eorum seruaretur memoria, eorum sacerdotes alerent. Nam sine anniuersaria hominum memoria, & stipe in memoriam constituta, nihil durat diutius. Omnia enim obliterat tempus, sed ista tardius. Hinc apotheosis, & aquilæ ex rogo cœlum

coelum petentes, ueluti animos deferendo. quæ fraus usque adeo innotuerat & Romanis & Græcis iam adultioribus, ut qui fuere inter illos potentissimi, in coelum irrepere non potuerint, iam populis cultioribus. hinc labes & mali origo, hinc sacrificiorum & ludorum omnia genera: hinc uariæ funerum cœlos petentium species. Inde orta sacra, mendacijs aucta atque confirmata. Hinc Deus haberi cœptus, cui ne meritò quidē hominis appellatio, sed immanissimæ potius bellug cōpetebat. Hinc prædo & urbium euersor Mars, hinc pederastes & figulus Iupiter, impostor & dicax Mercurius, Venus meretrix, Lemnius faber, pirata Neptunus, Bacchus & Ceres agricolæ, in coelum linguis & fauoribus popularium conscenderunt. At ne parum esset, cynædi & scorta etiam Romano sacro donata sunt. Ne uero statim ex hominū perirent memoria, siquē cœlo deciderent, præterquam quod statis certisq̃ ritibus & sacris colebantur, etiam animalia quædam quorum species semper esset inter homines futura, ueluti sibi sacra posteritati reliquere. Tibicen, medicus, atq̃ circumforaneus pharmacopola Apollo, serpentem: Iupiter aquilam, Venus columbas, Iuno pauonem, atque alius aliud reliquere. sunt & arbores & herbæ illis consecratæ, excogitatione sacerdotum, atque naturali planetarum proprietate. huius excogitationis inuentrix Aegyptus. Isis Aegypti regina, mariti Osyridis nomine, quum à fratre & uita priuatus, & in partes quinque & uiginti esset laceratus, ob nomen tyrannidis, hoc adinuenisse traditur, ne opinionē diuinitatis, quam de Osyride, quum ob rerum gestarum magnitudinem, tum ob originis diuinæ opinionem conceperant, deponerent & exuerent populares, eas uiginti quinque partes corporis mariti, quas frater in rei signum totidem prouinciarum præfectis destinauerat mittere, uicō fratre recuperatas, singulas singulis statuīs humana forma maioribus includendas, easq̃ dicatis totidem templis in diuersis prouincijs consecrari (ueluti integrum mariti corpus in singulis lateret) curauit, constituta sacerdotibus, qui id suaderent, in annuos prouentus pecunia: sine cuius usu nec religio, nec leges, nec artes etiam utilissimæ, uel minimum in adulto orbe consistere possunt. Quamuis autem ubiuis prouinciærum uellet credi, (ut qui unus in cœlo esse diceretur) ut contentionem & longiorem memoriā inter populares, (qui apparatu pomparum & ceremoniarum mutuō se ipsos superare nitantur) ingeneraret, uoluit etiam totidem animalia diuersa, quot erant partes, sacra haberi, animalq̃ illud semel ubiuis consecratum esse sacrosanctum, ne fortuitò quidem lædendū, sed eximie colendū, religiose ostendi, idq̃ nec crebro, nec sine ceremonijs aut uoto popularium. Nam etiam sacrosancta mysteria assiduitate uilescunt, raritate commendantur. Ita ueluti Osyris esset in singulis illis animantibus rediuius, quotidie, recodationi Aegyptiorum se ultro offerebat. Usque adeo magno gloriæ sensu & cupiditate homines genuit natura, ut ab aculeo incitarentur ad præclara facinora. quam gloriæ opinionem in famam & celebritatem tantum, non item in uirtutem traducens improbitas, plures longe Parides, Cambyses, Herostratos, Dionysios, Claudios, Neronēs, Heliogabalos, quā Saturnos, Ianos, Augustos, reliquit: qui quo fuere impudentiores, eo ardentius cœlum, ad eluendam nefariæ uitæ notam, arripere sunt conati. Hic fons fuit εὐπολατρείας, atque falsæ persuasionis seminarium. hinc arcus, sagitta, ancyle, hinc quiduis in religionem coactum. Inde à nulla re abesse diuinitas credita. hinc orbis labes & contentio. Varietas sepulturæ, quæ ad diuinitatem ianua esse uide-

tur, inde nata, Dijs ipsis, si supersint foelicibus, & nulla re egentibus, litatum hominibus, proprijs seruis, aut etiam liberis, equis, armis, cerarijs, ut uirtutibus sacrificatum: dijs ueluti gratissima hostia deuotus homo, sons, insons, seruus, liber, hospes, indigena, extraneus, parens. Nec satis id fuit, ut qui quædam animantia ob memoriam diuturniorem habuere sacra, Ita quædam exacerata, & sacrificari solita singulis illis nebulonibus (uolui dicere dijs) sunt, sus Minervæ, caper Baccho, asinus Priapo, &c. ut ferè uniuerso animantium generi foedum pararit exitium Aegyptiacum commentum. Postremo excogitati Veioves, atq; ~~ἐπερνεῖται~~ dij. Inferis sacra fieri coepta. terrestres dij placitis Pythagoræ culti, ne nocerent: coelestes, ut prodesse, deorum ex toto deuictio orbe turba à Romanis pacis humanæ euersoribus in urbem inuecta, ut undecunque confluerent homines, deos patrios Romæ reperirent, colerentq;. Vancinna dea, Pales, Rubigo, Pomona, Pylumnus, Vertūnus, Cupido, Voluptas, Lubentina, Venus, Febris, Fortuna, fortuna Romana, fuere templis dicati dij. Fidei, Mentis, Virtutis, Opis, Libertatis, Victoriæ, & tēpla & imagines erectæ. Cœlorum, planetarum, elementorum, uirtutum, uitiorum, hominum, demonum, immutata à prudētibus & uafis hominibus nomina in religionē tracta. Causa prima, prouidentia uē, in summa hominum omnium ignoratione haberi coepta: antequam duce Christo rursus innotesceret. Porro ne religionis semel probatæ minueretur authoritas, ipsis uē tyrannis nota impietatis iniretetur, uictores semper templis, quoad furta tegere atque dissimulare potuere, pepercerunt. Vix enim literarum monumentis reperire ex tanto regum, tyrannorum, imperatorum uē numerolice (præter paucos Persas, aut Romanos) qui loca religiosa, delubraq; sunt aggressi spoliare: quamuis falsa, & à prudentia humana excogitata esse scirent omnia ferè religionum genera, ea potissimum ratione, quod potissimum scirent homines & religiosos & religionum authores atque conseruatores credi plus quàm deos. Præterea si deos patrios tollas, eorum uē tēpla euertas aut spolies, sacris numinibus, qui conuenire unā poterunt, quos imperata facere cupis: Vnionem certe soluet, qui deorum authoritatem imminuit, nisi iam rebus omnibus compositis, & firmato imperio, atque falsitate superioris demonstrata, meliorem sufficere studeat. Nouus certe princeps id non debet aggredi, nisi longe superior. Ideo omnes principes, aut qui rebus potiebantur, ut pietatis opinionem de se plebeculæ relinquerent, aut ut religiones confirmarent, seu utraq; de causa, summopere ornare & construere tēpla satagebant: illaq; præda ex sanguine humano aut etiam ex alijs templis rapta decorare studebant, quo fiebat ut in fide facilius longe retinerentur populares. Istæ sunt causæ atque originēs falsæ religionis. nunc de illius progressu & incremento, ordinibusq; dicendum.

DE INCREMENTO ET CONSISTENTIA
Religionum. CAP. VII.

IN rebus omnibus quæ ab humana prudentia diligentiaq; cultum & ordinem recipere, quum omnia potentia, non item actu in se haberent, idem primum fuere & magistratus, & qui imperata facerent, ante occupatam, adeptam, datamq; authoritatem. Quemadmodum antequam ædes construantur, non est discrimen in sylua, inter postem, trabem, canterium, culmen: in lapidina idem & similis lapis est unde fundamenta, angulos, antas, columnas, epistylia, basesq;

basesq̃ facias. Artifici manui omnia debentur. Omnia enim ueluti in quodam
 chao congesta, ad diuinæ prouidentiae huius molis mundialis exornatricis in-
 star, sensim prudentia humana à necessitate, utilitate, spe, gloria, summo animi
 corporisq̃ labore sunt expolita, in suosq̃ ordines translata. Cultum certe eru-
 ditione & ueluti exasciatione capiunt, rudia per se omnium rerum principia:
 non aliter atque diuina prouidentia naturali potentia & dispositione usa, ex
 primaria & confusa mole (quæ nec materia nec forma merito dici poterat, ut
 nec animo humano, qui nondum erat, capi) & coelestem & elementarem or-
 dinem disposuit, grauiā leuibus, summa imis, incorruptibilia fluxis, motum
 quieti, libramētis aptando. qui ordo ideo à coelesti elemento, quod quidam
 quintum uocant, æternum seruator, quod à mero prouidentiae imperio pen-
 deat, diuersasq̃ & contrario nisu repugnantes partes in se non habeat, quarum
 contagio infici possit. Initio ergo conuersationis humanæ, antequam uitium
 & cupiditas ad sui coërcitionem leges poscerent, princeps, populus, sacerdos,
 iidem & pares erant. Inde patris autoritas in liberos. paterfamilias in dome-
 sticos, dominus herus uē in seruos, iudex in prouinciam, princeps in ditionem,
 sacerdos in animos ius habere, sensim procedente exemplo, consensuq̃ homi-
 num, coepere. Constitutus autem uterque, & princeps iudex uē, & sacerdos,
 antequam res adolescerent, & augerentur imperia, omnium eius generis ma-
 gistratuum uicem sustinebant. Nam differenti ordine opus non est, ubi unus sa-
 tis esse potest. Nata opinione, & diutius uigente, quum res innotescunt & expo-
 scunt, additur indies paruis rerum fundamentis & initijs legum sacrarum, ex
 dubijs aut uitijs quotidie oborientium aliquid, præterea cultus popularium,
 rarius tamen (quod ad res attinet) sine stipe. Quum enim naturaliter seipsam
 propagante religione increbuit ubiuis gentium quædam sanctitatis, miraculi,
 insolitæ uē & utilis rei aut numinis opinio, opes aut tenues, aut ab ipso princi-
 pio nullæ sensim crescunt, atque undecunque à uotis conflunt, ita ut quæ par-
 ua à principio sunt, adolescant, atque tam opinionibus quàm opibus in immen-
 sum eant, serpantq̃. Nam plures sunt qui offerant, & quæ recitantur credant.
 Pauci qui miracula & sacros ritus ne frequentia uilescant, aperiant, quicq̃ mu-
 nera tanta quæ (ut sacerdotes asserunt) gratissima diuis plebs credit, recipiant.
 Hæc est religionis conditio, persuasionisq̃ augmentum. Hæc ars ex delubris
 & lucis immania templa construxit, opum splendore in uerba persuasionis iu-
 rare coëgit. Hinc leges secundariæ ex uitijs & dubijs ortæ, primarum explica-
 trices confirmatoriæq̃. Inde ædificiorum, ceremoniarum, pomparum, ludo-
 rum, ornamentorum, cultuum & prouentuum nomine, etiam flagitatio mu-
 nerum. Populi uero rerum sacrarum omnium splendore illecti, ultro etiam
 offerre, partim ob religionem, partim ob gloriæ participationem, nominisq̃
 memoriam solent. Principes, & qui facultatibus pollent, ut gloriosam nomi-
 nis recordationem post se relinquant, deosq̃ propitios habeant, & ut popu-
 larium studium uincant, incitentq̃, ad hæc ut ipsam religionem amplificent
 atque augeant, proprijs sumptibus & delubra condunt, & numerosas persua-
 sionis custodes instituere solent. accedit sacerdotum eas opes augmentum in-
 dustria & œconomia, quæ longe maximam opum prolem infert. Quo fit
 (ut res mortalium nunquam consistere possunt, suntq̃ in causa si quis abuta-
 tur & ruinæ & mutationis) statim pro uoto & facultatibus popularium ut cre-
 scant in immensum sacrę opes, atq̃ si quid sit uspiam luxus, quum à nemine cō-
 pescuntur.

pescuntur, id potissimum in sacerdotibus aut pontificibus uideatur. Ea ratione
 à primis iniitijs ortæ, diutiusq; conseruata persuasiones, in immensum creuere,
 opumq; splendore nulla fere paulo diuturnior non facile luxu Epicureos, facul-
 tatibus fuscum superauit. Postremo etiam suo se confodit gladio, & uoluptatis il-
 lecebris, deprauatisq; moribus seipsam conficit. Nec id in nostra tantum cōtin-
 git. Quamuis omniū rerum contemptum profiteamur Christiani, quod sanè in
 adulta religione nec fieri nec obseruari potest. Pauci et opinione sancti, nec pra-
 uis opinionibus deprauati, paucis egebāt, quo tempore crescebat nascens per-
 suasio Ecclesiæ: nunc multi multis, summi summis egent. Aequū sanè fuit tenuē
 esse, & rerum omnium nudam, adde & quæ suaderet opum contemptum, reli-
 gionem, quum paucissimi & abstinentissimi illius erant cultores, nōdum natis
 uitijs, opinionibus, dubijs, & amplo cœtu, cui esset præscribendum: ut auctis or-
 dinibus, & distinctis, adesse facultates opus est, quæ ad rerum necessitatem satis
 sint. Vnde meo iudicio, toto cœlo nunc errant, qui facultatibus proprijs inter-
 dictum sacrificulis Christianis uolunt, quum si quid habeant ipsi, in luxum tur-
 piter abligurant. Vfus certe præposterus, non opes culpari debebant. Quis e-
 nim nisi mentis inops dona recuset, præstantissimum acquirendi genus: ma-
 gna nomine diuino cōstrui ædificia uetet, industriam damnet, præcipue quum
 numinis gratia ea fiant, liceatq; ei bene & male uti cuius arbitrio cōmittuntur.
 Ita ditescunt templa & sacrifices, ita sunt ditiores dii mortui quàm uiui. Domi-
 nio porrò rerum aucto, non potuit progressu temporis omnibus sacris tractan-
 dis, emendandis, conseruandisq; unus satis esse, plures dignitate pares absq; du-
 bijs, litibus, sceleribus, non potuere consistere. Primarium quondam ordinem
 opus fuit institui, necesseq; fuit arbitrum primum religionis leges absentibus
 dare, remotioribusq; quorum cura illi cōmissa est præscribere. Seu uerò ab eo
 qui author aut conseruator religionis est, seu à principe, seu à populari consen-
 su, aut magno concilio eligatur, nihil refert. Præesse unum pluribus opus est, ad
 quem rerum summa deferatur. Nam ut nemo sibi iudex (nisi in conscientia &
 occultis rebus) esse potest, ita sine authoritate quadam summa inter dignitate
 pares ius dicere, scelera uindicare, de dubijs responsitare non potest. Omnium
 gentium religionibus quæ latius patuere, fuere summi pontifices, suntq; futu-
 ri, qui cæteris præscribant, aut Principis, aut consensu Reipublicæ, aut summi
 consilij authoritate. Alioqui non rerum ordo in rebus humanis esset, sed quod-
 dam Chaos, quum res huius mortalitatis sint semper corruptioni, dubijs, liti-
 bus, uitijsq; adnexæ. Veritas enim, amicitia & uirtus hic potius uocabulo quàm
 rebus habentur, nisi ab ijs quos omnino mutauit per Christum Deus. Demum
 cum regiones persuasioni eidē obnoxie latius patent, quàm ut cōmode ab om-
 nibus possit summus adiri pontifex, tertius ordo oriatur oportet. Constituendi
 sunt pro locorum ratione mediæ authoritatis uiri, quibus & præscribat & suam
 authoritatem in quibusdam impartiat summus pontifex. quos ideo pontifi-
 ces dixit antiquitas, quòd religioni quæ per illos uiget, pontem faciant, & ueluti
 eam cæteris tradendo transuehant, seruentq; ne curis politicis immersa pericli-
 tetur. Sunt ergo tres conseruatorū & explicatorū persuasionis ordines, summi,
 medij, infimi: summi pontifices, pontifices, sacrificuli, quorum & uocabula &
 munia nulla gens exculsa diutiusq; regnans sub eadem persuasionem nō habuit,
 quamuis uoce à nobis diuersa nuncuparet. Res enim easdem esse, uocum di-
 uersitas quæ fere in singulis populis differt, non uetat. Medios esse quandoque
 uariorum

variorum ordinum, nihil prohibet. Nam quamuis archiepiscopi præfunt dignitate & quodam iure episcopis, conuentusq; conuentibus, medij tamen omnes sunt quod pareant pontifici summo, aut summæ potestati. Patriarchæ fuere Græcis, quibus ambigentibus, ut & ipsis Apostolis, non unus summus homo, sed sacra concilia præerant: quod utinam fuisset in omnibus Ecclesijs seruatum. Nam ex hominis potestate non rarò affectum animi, rerumq; suarum compendium potius quàm rationē sectantis, non prodirent multæ leges, quæ & si quædam fuerunt utiles, tamen pro temporum ratione non satis omnium usui & naturæ aptæ uidentur. Sed tamen adulto orbi est longe utilius expeditiusq; in rebus priuatis unum summum præfici & præscribere, quum uix possit tam frequenter cogi ea antistitum & uirorum doctorum turba, quæ non debet nisi quum de rerum summa agitur coire. Nam nec principibus, nec pontificibus (quorum interest potissimum) sumptus ille esset tolerabilis. Arbitrarius itaque mediorum usus & constitutio, pro rerū temporūq; necessitate, etiā pro opinatione poni solet. Si una in urbe, aut municipio tantum, usus persuasionis eiusdem esset, posset idem esse & summus & medius & infimus. Tales fuere præscæ & adolescentes religiones, quum quælibet urbs, uicus aut municipium proprijs sacris uteretur, atq; ab alijs distinctis. Nomina enim dabat (ut antè est demonstratum) post deperditam causæ primæ cognitionē (quæ se ultro primum productis hominibus obtulerat) cuilibet oblato numini rudis antiquitas: nec ut in uerba unius principis iurauerat, ita Deum unum tantum una prouincia nouerat. At quum religionum propagatio est subsecuta, ne potētissimus quidem imperator omnia munerum genera in uno homine complecti potuit. Parium cōcessus in primo & secundo ordine capite fuere donandi. remotiores à prima origine & loco, præsentē auctoritate; ne aut dubia, aut uitia antequā remedia longius petita adhiberentur, latius serperent, inq; legem diuturno usu transirent. Vnde nō immeritò dixit Paulus, summus secundū Christū nostræ persuasionis antistes, Ordines esse à Deo: non tantū de principum has fluxas res moderantium auctoritate, sed de religionum ordinibus locutus. Ita & opes et auctoritas sim fuere in sacris dispositæ. Quo iure seruentur, est uidendum.

DE CONSISTENTIA. CAP. VIII.

NVlli præter cōmunem cōsensum, aut sacrum conuentum, Principem uel licet summo præesse pontifici: nec res semel sacris addictas, ueluti perpetuæ religionis hæreditati ascriptas, auertere. Summus pontifex medijs (quotquot sunt) prima iura dat, pariter & infimis. Ei parent medijs, infimisq; in iure si bi concedito præscribunt. Parere tantum ultimi, non item propria auctoritate sui ordinis hominibus præscribere solent. Si negligentius in officio inferior uelsetur, ius emendandi ad medium: si ille desit, ad summum pertinet. Ab his potētissimum populi manu ducuntur ad religionem, exponuntur sacra, mysteria delibantur. In summa quicquid ferè curæ aliorum ordinum commissum est, id in eos (nisi quæstum comitetur religio) solet reijci. Sunt enim quemadmodum uires & partes elementorū, cœlo & primæ causæ, uelut manus & membra ceterorum ordinum, longe sanè utrique naturali comparationi dissimillima. Is ordo maxime sequitur exemplum naturæ, quamdiu suo munere nō segniter fungitur, perpetuamq; naturæ actionē imitari studet. Nam prouidentia sacrosanctæ paret cœlū, eiusq; uires, & infima omnia elementis cōstantia, Mundus ipse medius,

medius nostrorum typum gerens Antistitum, agit tantum in inferiora, uiresq; sibi à causa prima concreditas exercet & imprimit. Inferior pars mundi partim naturæ obsequitur, partim arti, partim utrique. Hæc est sacrosanctæ trinitatis imago, quæ Totam diffusa per artus, uti mens agit molem, & magno se corpore miscet; qua abscedente, omnia periclitantur. Pertinet cœlum ad Deum, elementa & Deo & cœlo patet, occulta uidelicet & patenti causa administrata & producta sacrosancto mysterio. Hæc ordinum ratio, quod ad medios attinet, potest esse diuersa. Nam quidam sine medio iure possunt statim agnoscere summum legis arbitrum, ut qui sine naturæ mediæ cōtemplatione se in causam primam cōuertunt: quales sunt multi sacri conuentus & coenobia, quibus nunq; caruit flores persuasio. Porro quum nulla ratio religionis nisi in delecto cōuentu reddi soleat, quotidie opiniones opinionibus solent adnecti, unde & priuati multi (modo sit causa persuasionis) etiam religiosos concessus creant. Verum hoc nil ad ordines, nec est necessaria ea turba si possit illis carere Republica: scilicet cuiusq; longe constat prouincia parens persuasioni, antequam tam uarij cultus & coetus ordinum numerum perturbent atque augeant, nisi à necessitate introducantur. Ius rerum sacrarum tradi primum à pontificibus summis, demum à medijs solet, diciq; aut ab ipsis, aut ab eis quibus iuris dicendi potestatem fecere. Sibi uero ut habeant uicarios est necesse, qui multitudini de rebus sacris ius dicere soleant. Quum ipsi etiam si essent Briarei, satis sibi esse non ualeant. Habent itaque & iudices suos, qui sibi tradita auctoritate de rebus sacris, aut ad sacra spectantibus statuunt, non sine iudiciorum appendicibus, quod proxime in extremo libro patebit, ubi de Principum, aut iuris prophani iudicibus agetur.

DE TRACTATIONE, VSV, ET CORRUPTIONE persuasionum. CAP. IX.

ID imprimis notandum diligenter uenit, omnia religionis placita uim legis habere, omnesq; iurisdictioni cuiuscunque episcopi obnoxios illisteri. Multo enim minus tranquillitati Reipublicæ expedit, diuina, quam humana infringere, nisi rara & non supina negligentia. Verbis quidem refragari, priuati hominis nō est, nisi diuinitus, aut ab summo principe & potentiori id iubeatur. Summi pontificis auctoritas, aut quod illius loco est, omnes legibus adstringit. Episcoporum ueluti ius ciuile est, nec ad omnes pertingit. Sunt enim multa usu aut placitis pontificum ubiuis gentium probata (quod ad ritus & ceremonias attinet) quæ nec summo iure pontificio cauta, nec alijs sunt obseruari solita, uim tamen legis obtinentia, modo iuri humano nō aduersentur. Quum etenim non modo quæuis prouincia, sed & quiuis locus sacer suos habeat uelut tutelareis deos, illos suo & recepto ritu colī par est. Huiusmodi leges locis obnoxios, non item ceteros attingunt. Tractat ius diuinum post traditos mores, & persuasam in deos pietatem & cultum (qui primus fons est persuasionis) ciuilis iuris instar, de rebus & personis sacris addictis tantū, aut quæ sacrarum opinione habent. Prima ratio est de cultu diuino, ut certis statisq; diebus precib. ceremonijsq; fiat: probitatē & officiū suadet, legē rationis suggerit, uirtutē (nisi ineptijs, ut multæ priscæ olim, laboret) deorū exemplo, amore, timore uē predicat. Prescribit sacris ordinib. qua ratione obseruari omnia debeant, quæ sacrorū loco habent. Secūdo in loco dignitas & officiū personarū est attingendū, quo

quo quisque uidelicet munere fungatur, initietur, quo quaestu alatur, quibus sit moribus, cultu, sacra ueste. Nā quia rudis rerū multitudo facile admiratur & respicit rara & personata, ad hæc ut per ornatum religionum antistites statim sine percontatione innotescant, & à profana turba ipsis ornamentis eximantur, bonā pars religionum ideo est in uario cultu posita: qui etiam suis interpretationibus esse necessarius & essentialis probatur. quasi iusserit numen sua sacrali ritu fieri debere, alioquin mortalia non exaudire uota. Ea personæ species in homine sacris addicto semper fuit maxima persuasionis pars. Si qui autem sunt mysterijs initiandi, aut religioni nomina daturi, tradi hoc in loco debet. nam quædam mysteria ad omnes, quædam ad paucos, quædam ad nullos præter summos pontifices pertinent. At quia id est opinionis, quot aut quibus debeatur, sat fuerit nosse, hoc ius eiusque cognitionem esse ex pontificijs sanctionibus petendā, rationemque cōmissi, aut dubij decisionē esse illinc habendam unde profluxit autoritas. Proximus mysterijs esse locus debet in adultis persuasione, ut prospiciatur sacrificulis, ex illis opibus quæ accedunt, aut iam sunt sacris addictæ, quæ ipsæ leges statim nascētibz religionibus absolute ante comparatas opes edī non possunt. Nam & res esse, & de illis ambigi opus est, antequam de illis cōstituatur ius. Sunt ideo nascentes religiosæ leges, ut rudiores, ita equitati propiores, quod oblatum diuinitatis scopum aut sequantur, aut ad eum collimare se simulent primum, nec statim opum factiones pietati admisceant. Quamobrem nascenti religioni obsecundant, mediocribusque contentā fouent diutissime principes, quoad iure sibi concessio perperam uti incipiant. Quum uero aut eorum factio mores ue, aut facultates æquo ampliores incipiunt esse principibus odio, aut inuidiæ, non raro formidabiles, rei que publicæ impedimento, tunc iura dignitatum deligendarum illis adimi incipiunt, opes minui. Frangas enim quā corrigas potius, quæ in prauum induruere. Nemo sanè nisi copius, aut rara religionis opinione actus, uoluptates & utilitates, quarum & copiam per facultates habet, & natura expetēdas docuit, facile relinquere potest. Ireperunt ergo in pietatis locum, & ex usu uirtutis locum occupant, inque irreperunt. Ita sensim ius solet à principe autoritate aut tolli, aut minui: opes pariter, alioqui progressu temporis bona fisci pars in sacrum irreperet: luxus plusquam Sybariticus sacrum ordinē inficeret. Quumque nulli usquam gentium sacerdotēs à bello & reipublicæ corporea protectione (nam retinēdis & agendis componendisque animis sunt nati & instituti) non sint immunes ut plurimum, illique sint ditissimi, exhaurirent proculdubio ærarium, nunquam nisi sacris iurando, semper accipiendo, unde fisci inuidia in illos prodit. Tenuis persuasio, sensim & legibus & opibus augetur, aucta consistit ad uirilitem: inde ueluti opibus inhians, ipsisque suffocata, senio perit, iure primum imminuto, facultatibus sensim ad fiscum reductis. Quod si possent suo nomine emungere loco diuorum, principes, non esset aut tam ampla, aut tam diuturna possessio sacra. At quoniam periclitari uiderent rerum statum, quum derogatur autoritati persuasionis (nam plebs audit querimonias) quidam principes & magistratus adulatoris orbis mixtum quoddam ius ex sacro & profano, iunctamque potentiam regebz sacrificulis excogitauerunt. Deos enim reges comitari, id summum ad terrorem incutiendum inter mortales est. Si autem licet ordini sacro sine habentis & pro arbitrio in opibus crescere, proculdubio & sibi & reipublicæ & religioni parit exitium, Quumque facultates sine uoluptatibus & scelere, quorū sunt suppetitricēs, nusquam esse possint, & eo maioribus diffuant quod censoribus careant.

tum demum cum sunt opulentissimi sacrifices, qui castè deos adire, sanctiusq̃ cæteris uiuere debent, se produnt popularibus, etiam si cesset princeps, (ut aiebat ille) contra deos testimonium ferunt: unde apertæ fraudes plebeculæ, quæ sibi impositum credit, animum non tantum non erogandi, sed erogata lîferi posset, repetendi faciunt. Ita perit ius autoritas que sacrificum. Ita omnia persuasionum genera periere. Isest rerum omnium exitus & finis, dum res ipsæ mole laborant sua, dum nemo in se descendere uult, ad que mediocritatem redire: In se magna ruunt, nimioque graues sub pondere lapsus. Nolo hic addere uiolentos religionum exitus, qui ab externa potentia contingunt. Nam non tantum legibus sacris, sed & profanis finem imponit aliquando sine uitio necessitas, raro tamen usquam contingens sine magno ruentium scelere, quum labefactati ordinis, & uitæ pudibundæ poenas petit prouidentia, casus ue nobis incognitus, illi adscribi solitus. Erant olim multi, sunt que etiamnum alij magistratus apud quosdam barbaros, quorum responsa & placita in rerum principijs seruari superstitione solita erant: ut Augures, Aruspices, Vates, Sibyllæ, & si quod aliud genus animos hominum aliquando imperitos coërcuit & retinuit. Verum hæc erant & cæteris gentibus ridicula, & opinionione tantum nitentia. Nam præter ordines & ius ipsum, quo retineri in officio populares solent, nil planè omnium religionum placitis, atque consensu naturalis probari solet. Nunc uero paucis ueluti apophthegmatis, est ipsa religio ἀφορισμοῖς concludenda, quatenus omnibus conuenit, aut usquam conueniet. Quæ enim unius tantum sunt, ideo tradere supersedeo, quod omnes etiam præstantissime sint mutuò (præterquam ubi in genere conueniunt) ridiculæ οὐ γὰρ εἰς δαυμάζεις, τοὺς ἑταίροις γίλως.

PERSVASIONVM OMNIVM COMMVNES

Canones. Cap. X.

Esse Deum omnium rerum autorem, à quo dira timeamus, speremus contraria, omnibus persuasum esto.

Omnia latente causa facta à Deo esse creduntor.

Ab omnibus in Rempublicam adscriptis, aut eius loci habitatoribus, in quibus persuasio probata est, & recipi & coli patria numina debere: aut ut nulli sua colat, uerbis receptæ religioni refragetur, sacris legibus cautum esto.

Qui initiatus est, non resilito.

Sacris receptis quisque acquiescito.

Ob pacem publicam omnia legibus sacris constituta seruato.

Nemo priuatus deos habessit.

Lararia licita sunt.

Templa publica, & loco opportuno habentor.

Numina statuis effingantor.

Omnibus diuorum sacris sacerdotes præesse, cautum esto.

Pontifices id curanto.

Priuatus profanus ue nemo sine summo Reipublicæ consensu, mystes præesto.

Arcana persuasionis mysteria, paucis aperiunto.

Ne quis percuntator, euulgato, contemnito.

Certa anni prouentus portio sacrorum ministris dator.

Munere, & expiationibus, uotisq̃ utantor, distribuunto.

Absquouis oblata recipiendi, ius esto.

Sacro

Sacrosancta religiosa patrimonia sunt.
 Hereditatem, si sit legitimus hæres, non consecranto: ex parte, licitum est.
 Vota nisi lege cauta, arbitraria sunt.
 Qui peccasset, legitimis expiato.
 Numinis potestas æterna creditor.
 Fidei seruandæ prima ratio in sacris esto.
 Qui fidem uiolasset, dijs hostis, hominibus exosus esto.
 Violatæ fidei pœnas luito, talione punitor.
 Personæ sacre, aut sacris addictæ, sacrosanctæ sunt.
 A nemine uiolator.
 Asylum in sacris locis publicis, quoad de causa liqueat, esto.
 Cuius eò fugere ius esto.
 Qui abusus fuerit, priuilegium perdit, eximitorq.
 Sacros ritus, sacra prælibanto.
 Qui sibi substituantur, sacris receptis inicianor.
 Qui detrimentum sacro homini intulerit, pœna esto.
 Legis arbiter iniuriæ sacris illatæ, uindex esto.
 Gladium ne sacerdos gestato, sacra mysteria pro defensione sunt.
 Impius deos inconsulto sacerdote ne placasset.
 Exortem sacrorum habessint, qui in deos commiserit.
 Vis à sacris abesto.
 Magistratus iniuriam propulsato, seditiones sedato.
 A sacris rerum initia auspicantor.
 Stata & indicta sacra, pro rerum usu sunt.
 Placitis & responsis nemo derogasset. Si quis secus faxit, Deus & Princeps magistratus uindex erit.
 Si quis secreto peccasset, delicta sacris expiato, mentem aperito, deos propitios resipiscantibus credito.
 Quæ uerbis statuta sunt, consilio, opera, re, fieri curanto.
 Vitia adhortationibus coercendo, uirtutem laudanto.
 Pœnas & præmia pro meritis imponunto sacrifices.
 Quæ docent, & ipsi factis exequuntur.
 Si in Deum, aut naturam grauius peccauerint, duplex pœna esto.
 Ab ordine summo uentor.
 Execratus esto, antequam iurat pœnas, sacerdos.
 Ius de omnibus rebus sacris à summo pontifice, summæ uel potentia, aut me-
 dijs præscribatur: qui auctoritate ab illis donati sunt, illud si nolint, illi di-
 cunto.
 Nil sine auctoritate in sacris, nisi munus, aut uotum fiet, licitum esto.
 Aperiant probata scelera iudici, isq. uindex esto.
 In nondum statutis, ad sacra facientibus, iura danto.
 Responsa secundum potentia ditionem seruari curanto.
 Irae numinis ob scelera præmonento.
 Acceptas ob neglectam uirtutem & pietatem clades adserunto.
 Rebus utilibus bene precantor, contrarias ritibus auersantor.
 Patrum mores sectantor.

Qui statuta corruerit, res sacras cleperit, exors sacrorum esto, gravissimè punitor.

Mutua opera religionis, & legum profanarum esto.

A' Reipubl. consensu Pontifices sunt.

Autoritas de religione statuendi, Pontificum, aut quibus eam dederint, esto.

In rebus quæ ad uniuersos pertinent, summum consilium illis præsto.

Profanorum sententiâs arcento.

Populares summovento.

Hæ sententiæ, quicquid est religionis utilioris, cōprehendunt paucis: ut nil ferè usquam gentium statui ualeat, quin in aliquod horum Aphorismorum caput referri possit. Sed ad aliam iuris partem, quæ profana tractat, transeo.

DE IVRE GENTIVM ET CIVILI. CAP. XI.

IVs profanum constat, aut natura, aut omnium gentium iure, aut quorundam. Naturale ius omnia comprehendit, quacunque expetenda, sciendi quæque, natura animalia docuit. Verum cum ius dicatur æqui, iniquique respectu (quæ res ratione destituta minimè errare, potentia non attingit) de eo nunc non est ambigendum: sed quicquid in illo est, in usum hominum traducemus, uidelicet in ius gentium. Ius ergo hominum, seu gentium (quod idem est) est uel natura, uel ratione, uel necessitate, ab omnibus ferè mortalibus comprobatum, in quæ pacis publicæ usum comparatum. Natura quidem in eo suadet bonum appetendum, malum uitandum: bonum quidem, aut corporis, aut animi, aut fortunæ, lusu sursum prorsum agi solitum, quod bonum externum uocant. Malum uero, quod aliquod horum labefactare potest. Ratio quidem multa suadere solet, quæ naturaliter homines prudentes, quamuis in primo statim naturæ obiectu non sit, tamen ratione temporis, locorum, personarum, status ue obseruandum, mutandum ue censent: ut sunt illa, quæ ad conseruationem rerum publicarum, urbium status, dignitatis ue, facere nouerunt. Quamuis enim urbes & hominum coetus non sint à natura, sed potius ab arte, & prudentia constituti, tamen etiam sui conseruationem, ueluti res naturales quaerunt: quoniam omnis mutatio, naturæ & stabilitati est contraria. Atque ideo multa contra naturam, iure naturali faciunt. Fieri autem aliquid natura opinione coniuncta ducit, quod contrarietate ipsi naturæ agenti uideatur, crebrò sane solet. Si expeterent duæ urbes, aut quicquid hominum conuentus, aliquid quod ad utriusque conseruationem facere uideretur, proculdubio qualibet ad sui tuitionem debet eniti, ut eo potiatur, eo quæ desiderio, quod ad sui incolumitatem facit, potest & debet alteram destituere, nisi id quod appetitur, sit utrique satisfactorium: æquitate enim tunc utendum esset. Præstat enim alterum sua cupiditate fraudari, quàm alterum alteri seruire, atque contra naturam, libertate naturali priuari. Ius itaque illud uolentiae iungi solet, si par sit ius amborum, atque ex ipsa ui ortum ducit. Necessitati in Republica naturaliter locus est, quum contra aliorum naturam, ut nos, nostros quæ conseruemus incolumes, armamur, illos quæ captiuos & seruos, ne noceant, atque ut prosint, detinemus contra naturam, quæ pars est longè sanè uolentissima

tissima iuris naturalis, quamque nescio si sint omnes probaturi, nisi à lege ipsa natura fortiore, ortum duceret. Homo enim quum nascatur de-
 titutus à natura omnibus adminiculis, quæ parens benignior, cæteris
 concessit animantibus, totam uitam, & naturali sollicitudini, & necessita-
 ti, ut se, suæque tueatur, coniunctam habet. Vnde ex illa mali (ut uulgo
 uocant) necessitate, prodijt (ne ocio torpesceremus) quicquid est artium,
 atque melioris eruditionis, conditionis'que. Inde uarietas alimentorum,
 glandis loco. Inde loco indumentorum ex corticibus, libris'que arborum,
 lineæ, laneæ, sericæ: pro tugurijs & mapalijs, domus amplæ, palatia, castra,
 urbes: pro sponte nascentibus, industria, artèque effecta: quæ necessi-
 tate quidem comparata, augmentum ex luxu auctum acceperunt. Po-
 test itaque dici quod summopere exhorrescimus, id esse, fuisseque naturæ
 utilissimum, unam scilicet necessitatem, quæ quotidie nos ad præclara fa-
 cinora impellit. Illius filia opinio est, quæ nos gloriæ cupiditate, ad maxi-
 ma quæque incitare solet, artes scire cogit, quæ rem faciant, sint'que, es-
 se ue possint lucro, & gloriæ: præclaris facinoribus nos posteritati com-
 mendare, atque in summa, mortales maxima, dijsq; proxima aggredi, & ab-
 soluere facit. A' necessitate positæ leges, cinctæ muris urbes, uiæ stratae,
 purgatae que, pontes constructi, aquæductus corriuati, templa in religio-
 num obseruationem, popularium'que admirationem erecta sunt, & plu-
 ra quoq; huiusmodi, sine quibus uita mortalium ægrè admodum consistere
 solet. Sed de eo iure, quod paucis hominibus conuenit, quod ideo ciui-
 le uocant, est aliquid dicendum. Cogitanti mihi unde hoc iuris habuerit
 originem, non satis uidetur, an in naturam, an in sortem eius consuetu-
 dinem, an in utramque, uel in casum, locique rationem referri debet. Sin-
 gulos enim populos proprijs quibusdam uti legibus, his'que naturæ con-
 iunctis, omnibus in confesso est. Est uerò illud ipsum in quo paulo ante
 in principijs, atque naturæ, sapientiæ ue documentis, omnes gentes con-
 uenire docuimus. At præter illud pro ratione loci, gentium, morum'que
 receptorum, atque consuetudinis usu, omnes ferè populi habent aliquid iuris
 loco scriptum, aut tacito consensu moribus receptum, quod alij non tan-
 tum non obseruent, sed & contemnant, & rideant. Talia iura uocant
 uulgo Vsus, & consuetudines, seu ius locale. quod exemplum non tantum
 patet in uarijs populis, regionibus, atque locis, in rebus prophanis, sed
 potissimum in longo usu receptis religionibus. Ridet enim Hebraeus Chri-
 stianum, eius'que mores lege probatos improbat: (ut semper in persuasio-
 ne est factitatum:) Ille Muhamedicos, illi utrosque: atque implacabili dis-
 sidio sunt affecti. Demum quælibet religio etiam in uarias sectas distracta,
 factiones longè plures ciuilibus habere cognoscitur: quod quidem aufert
 conuersandi, peregrinandi, uisendi que regiones plurimas facultatem. Ve-
 rum singulis populis ex contentione cum proximo, & ex differentia, adfert
 non minimam retinendæ religionis contumaciam: quæ re in Republica nul-
 la maior, utilior ue esse potest. Consuetudo ergo aut tacito hominum iudicio
 confirmata, aut etiam scripta, pro ratione loci obseruari & solet, & debet.
 Vbi uerò aliquot annos durauerit, (quos plures, pauciores ue esse, pro
 rerum & patriæ usu oportet) tum demum ea uim legis accipit. Loci itaque
 ratione, quod à iure communi differt, constare par est. Alioqui casu saepe

contingit, plurimos populos antequam ullo legum præscripto tenerentur, dum conuiuentia quadam quibusdam rebus assentiuntur, sibi ius ciuile facere. Ius ergo naturale, naturam per omnia sequi debet: gentium autem, naturam quidem primum, sed illam necessitati coniunctam, rationeque humana dispositam, quæ ipsa non raro usus & conseruationis Reipublicæ gratia differt ex diametro à naturali. Multum enim differre solent uir bonus, & bonus ciuis, ut prudens & sapiens. Ius ciuile quauis ratione receptos, & ab his tantum, quibus in usu est, probatos mores sequitur: potissimum tamen id facit, quum tempore aut sanctione uim legis acceperit. Nam sine consuetudine, comprobatione, aut potentia, nulla lex est unquam recepta.

DE CAUSIS IURIS CIVIS.

cumq.

CAP. XII.

Cum recipimus aliquid tractandum, demonstrationeque docendum, more Philosophorum querere solemus, an sit, quid sit, ad quos fines sit comparatum, quibus ue causis oriatur. Esse aliquid iuris inter homines illos qui uita sunt compositiore, constat: quidque sit, uidimus. superest illas causas finales & primarias perpendere. Finis, ad quem tendit iuris constitutio, pax est Reipub. totius, & partium eius, ut unusquisque in officio retineatur, inque reip. usum & conseruationem quicquid id est officij, quod ab eo procedat, conferatur: aut (ut Cicero) legitimæ & usitate in rebus causisque equalitatis conseruatio. Causa primaria est ipsa ratio, partim à prouidentia animis hominum insita, partim usu rerum, ipsiusque naturæ ordine expolita, quæ ue homines ad ordinis conseruationem, Deique in religione probauit summi, quantum fieri potest, similitudinem inuitaret, aut scripto, aut usu siue scripto ius præscripsit, quo uteretur posteritas. Et quia nemo mortalium potuit omnibus omnium erroribus lege prospicere, ideo leges sensim ex uitis, aut ambiguitatibus, aut litibus occasionem habuere: atque non immerito eas peccati aut erroris filias, atque indices quispiam uocauerit. Error sanè ut plurimum causa fuit, sed accidentaria: homines prudentes, iustique, causa primaria. Nisi enim præclara, iustaque sententia dedissent illi uicijs apta remedia, & pro dubijs certa, proculdubio legis locum nunquam obtinuissent illorum sanctiones. Oportet enim aut omnium, aut maioris partis hominum usui legibus consuli, antequam recipi possint. Statuuntur uero leges, quibus uniuersi parere habeant, aut omnium, aut quorundam, aut unius consensu, autoritateque: in cuius uerba iurare omnes debent. Omnium consensu leges ponuntur, quum lex trinundino die, aut quibuscunque statis diebus, conuocato populo in quouis loco cognito, & publico, ueluti pro rostris Romæ, aut pro quibusdam alijs statutis proponi solet (ut Athenis affigi eponymis mos erat) popularesque omnes si quid utile uel inutile sit dispiciunt: nec antè rata habetur, aut haberi debet, quam omnes aut potior pars in eam consenserit. Ita in statu populari (quam democratiam, uel politiam Græci uocare solent) introductæ sunt leges: ita ubi quicquam libertatis sub quauis administratione fuit, sunt positæ. Verum primus ponendi modus, ex omnium usu collectus, aut ab omnibus, aut à paucis, aut ab uno primum prodijt. Seu omnes, seu pauci habuerint legem proponendam, explorandamque, oportebat tamen nomine omnium rogante magistratu id fieri, qui & proscriberet, & sententias de lege latas colligeret. Aliquando potuerunt se ingerere priuati homines eloquentes, ut rhetores Athenis: contra quos

quos ne falsis suasionibus plebi imponerent, aut legem sine populari suffragio ferrent, erant poenę grauissimę constitutę. Quid enim non peruerat eloquentia, si illi rerum habenę permittantur? Fac esse optimo uiro coniunctam. Occasio sanę aut rei augendę, aut glorię captandę, aut quibusdam factiose gratificandi, potest reuera ex optimo nequissimum, ex simplici uersutum, (ut semel finiam) ex priuato tyrannum generare: quę sepius in illis urbibus, aut prouincijs, quas diuturnior eloquentia circumegit, uisa sunt. Vt enim dicendı peritię, prudentię coniunctę, debemus omnis humanioris constitutionis beneficium, meliores deliberationum partes, uicinorum ferę populorum in nostram sententiam & utilitatem translationem: ita ubi rebus constitutis pergit esse copiosior, iustitię quę & æquitate destituta, proculdubio ipsa non salutem, sed Reipublicę labem adferre solet. Igitur multis legem probantibus, sit ab ipsis magistratibus, aut receptis in eam rem hominibus proclamatio, quam significationem dicunt. Nec enim omnes usquā admittuntur ad eam probationē. plebeios & rudiores, rusticos, sellulariosq; admitti iudicio cōmuni ferę destitutos, superfluum sanę esset & turbulentū. Satis est, ex singulis uicis, uillis, mūicipijsq; adesse, aut singulos argutiores, aut paucos. omnium nomine sententiā dicturos, rationesq; ultro citroq; allaturos: idq; in prophanis rebus tantū. Nam de rebus religiōis ambigere, nisi inter Pontifices, sacerdotesq;, & si qui illas conseruare debent, nunquā licet. A paucis ponuntur leges, quās uniuersi agnoscat, quum populus uniuersus aristocratię uel democratię subest, iudicię quę sanctioris cuiusdam senatus, uel ordinis probat: aut ediuerso, quum plebs tanta est autoritate, ut illius placitis etiam magnę potentię uiri & primores pareant. talia fuere plebiscita Romana, regnantibus tribunis plebis, aut in gratiam aut necessitatem plebis lata, ne a ciuib; atq; nobilibus opprimeretur. Optimatum administratio quoniam est æquitatis plena, facili eius edicta apud omnes, ut quę sunt æquissima, probantur, nec autocata plebe. Verum ubi illi in suam rem incipiunt cōuertere remp. commodē populus quidem prisco legum uinculo connectitur, tuncq; misere spoliatur latis legibus, Respublica labefactatur, quę conseruanda erat, sibiq; ruinam accelerat: senatus consulta, curiarūq; sanctiones, & aresta, legem etiam ponunt illis qui eorum iudicia probant: ob insignem (quę uel nusquam, uel apud illos esse solet) æqui boniq; obseruantiam. Vnus legum ferendarum ius habet, aut propria autoritate, aut concessa, aut mixta, aut enim instituitur, aut se instituit, aut utrunq;. Quiuis Princeps aut propria atq; mera potētia in suos uti potens, quum illi & pacis publicę gratia, iureq; uel iniuria potius, uti liusq; parēre, quā detrectare imperij iugum habeant: prescribere illis solet, quā rerum conditionem uelit omnium nomine & publica utilitate haberi, atq; adeo potius quosdam imperata facere recusantes ē medio tollere, aut cogere, quā pati ne sua facile minuat autoritas. nisi quum priuilegia cōcedit (quę in exemplū non trāseunt) aut in omnes seuit. Hinc placita uocari solent Principum edicta, quod absoluto arbitrio proponi ut plurimum solent: qui bus priuato nemini se opponere aut reluctari licet, ut a senatu ex consilio & prudentia, a plebe ex scitis, id est cognitis rebus leges habuere nomen. Propterea gubernationum rerū publicarū præstantissima, quum bene sancteq; seruetur, est regię potestas, uel imperatoria. Nā uocabula ē medio sitollas, & duces, & reges, & imperatores, & cuiusuis alterius dignitatis homines,

qui absoluta in quosdam potentia uti possunt, eodem iure sunt, nec à natura, sed à moribus populorum, aut ambitione Principum orta. Ille ergo unus qui rerum potitur, ueluti lex uiua, & iam posita seruari curat, & deficientes aut emendat, aut ex se proponit: quorum rationem nemo priuatus potest aut debet requirere, nisi ubi Princeps à senatu moderationem accipit. Simile enim uerò est, nisi Princeps sit, ut cum Græcis dicam, *τυραννικώτατος*, in consilio prudentum, & eorum qui rebus sub eo pro omnium salute administrandis præsumt, examinata esse quæ rata cupit. quod si factum sit, non est Principis conditionis ullius discutere, aut perquirere. Sacrosancta enim res est Principatus, religionique proxima: de cuius sententia, ut de religione, rationem uelle perquirere, periculo non caret. Res enim mortalium quum consistendi opus habeant, earum que sit uita ipsa duratio, constantiaque, proculdubio quæcunque ad pacem & integritatem illius seruandam faciunt, sunt maxime conseruanda, quamuis partim iniqua. Nam capite Reipublicæ euerso (quod fieri necesse est, detrectato Principis imperio) & membra collabi, atque ab inuicem separari, & destitui mutuo, certum est. Nec enim Principe destructo (nisi si alter æquior iam ferè rerum potiretur) tantum illæ leges quas ipse fert, aut ferre potest, pereunt, sed quotquot sub illius imperio ab antiquis acceptæ sunt, affligi, atque adeò accisæ esse tantum non solent, præsertim si uiolentiori quodam motu & seditione alius introducatur: alioqui quotidie mutantur. Præterea origo principum, absoluta potestate utentium, ex uirtute olim orta est: atque ideo rerum omnium habentia à subditis meriti causa sunt illi permixta, ut qui iam concessa olim fuit autoritate, nunc propria constet. Noui itaque principatus concessa ut plurimum sunt autoritate, quam decursu temporis in absolutam trahunt, atque aucti proprio iam placito utuntur, utpote diuturnitate temporis confirmati. Mixti sunt, qui partim ponunt, partim accipiunt leges: ut sunt Principes aristocratij moderati, qui electione, non generis successionem fiunt: quorum omnium placitis standum. Omnino aliunde accepta potestate sunt prætores, quorum edicta autoritate Principum, potestatum uel, quibus sub sunt, suffulta, in legem transeunt: quod genus Romanum ius honorarium uocant. At quia oportet prudentissimum, ut diximus, esse eum qui leges ponat, ob id Principes magistratus, sapientibus & prudentibus potestatem de iure respondendi fecere, illisque autoritatem suam impertire: quæ pars iuris est longè præstantissima, utpote affectibus omnino destituta. Responsis eam ob rem prudentum, bona pars iuris scripti apud omnes gentes constat. Illis enim, atque Pontificum decretis, res non tantum Romana creuit, uerum & quotquot diutius durauere. Eam ob rem eo etià nunc utuntur iure, quotquot Latina lingua utuntur. Pandectæ enim sunt nil aliud, quàm prudentum, edicta prætorum enucleantium, aut propria adferentium, responsa. Muphtij apud Arabes id iuris habent. Olim apud Hæbreos habuere septuaginta senes, à Mose & Ietro electi: quæ responsa nunquam fuere aperta, donec CHRISTVS religionis illius instaurator, nouæque institutor, in illis tectam *ἀνεκδοκία* & uasfriciem reuelauit, atque propalauit, improbauit que: ut omnia, quamuis optima, longo usu si non fiunt deteriora, certè ab hominibus argutis circumueniri solent. Verum non raro hæc responsa, quum sunt & opinionibus, & religionibus, & affectionibus coniuncta, habent etiam suam satis iniquam rationem.

rationem. Itaque iura illa quæ sunt religioni, aut maiori potentia confer-
uanda coniuncta, minus equitatem & rationem perpẽdere solent, quàm ea
quæ sine ullo affectu à singularibus redduntur. Qui enim rerum habenas
habent, aut cuiuspiam ex sua autoritate gratificari student, ad gratiam
multa accommodant. qui nihil præter æquum & bonum sibi proponunt,
longè sanè æquius rebus posteritatis consulere solent, quàm Princeps, aut
Magistratus: qui sæpe dum suo compendio plus æquo student, aut sui se-
culi, Rei ue publicæ moribus prospiciunt, plurima posteritati parum pro-
pensa, utiliâque statuere solent. Est & alia quædam iuris origo, causaq;
quæ non ad omnes qui uni Principi subsunt, pertinet. cuius tamen utilitas
in Reipublicæ bonum refertur (nam alioqui in iure non esset) sed hominum
conditionibus varijs præscribi, probarique id iuris debet. Singuli enim con-
uentus mortalium, seu in rebus prophanis, seu in religiosis, habent, præter
leges uel longo usu receptas, uel recenter latas, religioni quæ, aut naturali, aut
civili, gentium uel iure nixas, etiam suis conditionibus, artibus uel proprias,
quæ statum solum non egrediuntur. De quibus nec iudices statuere, nec cæ-
terarum artium opifices dicere possunt, ob earum ignorantiam. Hinc nau-
ta, iura nautica habet: latomus, faberq; sua, aurifex de aureis rebus pro usu
in arte recepto: iudici, quæ artis sunt, aperit, id quæ non tantum ratione
artis fit, aut materiæ, in illa tractare solitæ, sed locorum etiam hominum-
que usu. Ea uero pars est longè cognitû difficillima, quæque iure com-
muni tractari non possit, propterea quod maximè est opinioni uariorum ho-
minum coniuncta. utilitas uero patriæ à iudice inde probata, dat illis legibus
tacito consensu probatis robur, unde mediâtè Princeps etiam probare illas
tacito consensu uidetur. Nunquam uero leges de illis artibus eduntur, quod
sacrosancta illa lis, & contentio, qua homo hominem sua in arte uincere stu-
det, satis diligenter illas leges conseruare soleat, non quidem malis, sed me-
lioribus artibus. Optimus enim in sua arte esse quisque studet, mentor, ut
optimè potest, dimittitur: at si falsum modum dixerit, à peritiorè mentore er-
rorem deprehendi oportet, iudici quæ aperiri probatum. Ille demum dispicit,
utrum error sit puniendus. Nam quamuis errantis consensus non est, tamen
ubi artem profitetur aliquis quam ignorat, dispendium erroris ab eo com-
missi præstari debet. Sed hic locus latius patet, quàm possit paucis tradi. Re-
ferenda itaque sunt artium omnium arbitria, & cognitiones, ad artis peri-
tos, qui receptis inter præstantissimos legibus: de peccati, erroris, uitij, uirtu-
tis que admittæ ratione statuunt, ad quæ iudicem referant. Possumus hoc iur-
is non scriptum dicere, quemadmodum & pleraque sunt in iure civili sin-
gulorum locorum. Vt scriptum ubiuis gentium uidemus, quod ex religio-
ne & Principis iussu prodijt, cuius ignoratio neminem excusare debet. Nam
si semel ignoratio iuris admitteretur, idem esset, atque si non esset scriptum.
Dissimularetur enim abs quouis litigatore pars ea iuris, quæ contra eum face-
re uideretur. At ius & consuetudo particularium conuentuum,
abs quouis artis imperito, aut conditionis exper-
ti, ignorari potest.

QVIBVS DE REBVS TRACTETVR

in iure civili, Cap. XIII.

Omne

etiam & patronos, & illos quibus sunt obnoxij agnoscunt, aut in omnibus, aut in quibusdam rebus, in quibus obnoxio sunt corpore. Personalia huiusmodi munera sunt, homines hominibus subiicienda. Libertini Romanorum erant eo mixto iure. Eapropter in patronum, atque proximos illius parentes, infami nomine actionis agere ob reuerentiam (quemadmodum seruo in dominum) omnino prohibitum erat. Differt in hoc ius inter utroque, quod domini vitæ necisque potestatem in seruos, quæ ne paulo seuerior à priuatis exerceatur, cauet princeps: patroni in libertos non amplius id iuris habent. Reddatur libertas quouis modo, uolente & cõsentiente domino, nisi id fiat aut in fraudem creditorum, aut ab imperfecti iudicij domino, quem facile seruus captare poterit: quales sunt minores, & furiosi, mēte ue capti. Nam rectum si adsit iudicium, in fauorem libertatis omnis manumissio procedere solet. Nil facit ad rem seruus factus sit an natus, quum simili iure sint omnes, si opinio inualuerit. Rursum, liberi homines, aut suo iure tantum uiuunt, aut partim suo, partim alieno. Suo iure agit pater, dominus, tutor, curator ue, modo res pupilli furiosi de meliores reddat: partim suo, partim alieno: filius, & natus minor, aut furiosus. Nam quia illi sunt incauti, atque rerum imperiti, coërcentur à parentibus aut tutoribus, ne rem domesticam deteriore reddant, atque imprudentia calore ue iuuentis abutantur. Itaque meliorem quidem illis rem facere, sine tutorum patrum ue auctoritate licet, deteriore minime. Furiosi possunt, dum habent, lucida & clara interualla contrahere, & in rem, & contra: alioqui neutrum licet sine curatore. Est & quædam naturæ imitatio inter multos homines introducta, ut quum quis liberos sibi per adoptionem aliunde querit, qua in re naturam imitari uisum est: nam minor natus maiorem non potest adoptare. & præterea affinitatis primi gradus seruari solent inter fratres, sororesque, & geminos, & adoptiuos: nec possunt contrahere matrimonium, nisi præcedat emancipatio, idque iure Romano. Nam ista in opinione sunt posita, ob idque iuris arbitrarij. Maxime uero sequi naturam uisum est in iure tradendo. Alia hominum diuisio. Omnes homines aut iuri diuidendo, aut explicando, aut audiendo tantum sunt. In hoc quidem omnes conueniunt, quod quum de rebus illorum agitur, audire singuli (etiam si maximi magistratus principes ue sint) ius debent dicere ius duo hominum genera, est receptum ubique gentium. Nam iudices sunt à principibus aut à litigatoribus constituti. Quum enim officium principum, recenter inter homines constitutum esset ius dicere, maior que indies oboriretur litium copia, quam cui terminandæ unus homo satis esset, suam auctoritatem iudicibus concessere principes, ut æquitate inter litigatores componerent, eorum que sententiæ staretur, non secus atque principum placitis (tempora cautiora inuenere appellationis beneficium) quibus ob pacem Reipublicæ refragari non licet. Arbitri simplices, aut compromissarij, etiam sunt in quauis Republica iudices, in quorum sententiam, aut pactio non recedendi, aut aliter, actor & reus conuenire iurareque solent. quod quidem in iudicium subsidium est inuentum, atque in litigatorum commodum. Sunt uero ea iudicium genera multa admodum. Nam & quibus Princeps quarundam rerum cognitionem sibi iuridicam seruat, & summi magistratuum de omnibus negotijs cognoscunt, aut de quibusdam tantum. Verum ista paulò post. Explicant ius, aut secundum ius causas exponunt iudicibus, aut aduocati, aut procuratores, quum frequenter ipsi litigatores ius ignorant. Audiunt tantum ius priuatæ conditionis homines, nisi fortasse arbitri aliquando ad dicendum constituentur. Ceteri, præter priuatos, præterquam quod dicunt, etiam audiendo & parendo

iuri sunt. Postrema hominum partitiō hęc est: Omnes homines, aut nobiles, aut ignobiles, aut sunt religioni adscripti. Apud omnes nationes uirtus præcipue militaris, aut reipublicæ conseruatoria, præmium suo possessori consensu illorum qui illa sentire aut cognouere attulit, quandam celebritatem scilicet, & beneficij in rempublicam aliquādo collati memoriā, ex qua illustrium familiæ in singulis populis sunt. Non rarò opum magna uis id effecit, inde & autoritas, & uis, & potentia, ut quis uulgaribus hominibus maior crederetur, atq; ex opinione confirmationem & auctoritatem, atq; adeo tyrannidem comparauerit. Itaq; quædam nationes eam magnitudinem in posteritate admiserunt. alia tantum in illis qui uirtutem comparauere propria industria, ne falso nomine sine uirtute paternaq; gloria tantum sibi placeat posteritas, quæ sanè opinio plures quotidie ad uirtutem incitare solet. Qui leuant Rempu. aut prudentia, aut opibus, in eodem numero meritò habendi sunt. Hæ sunt nobilitatis originēs. Ignobiles sunt, qui nil præclari facinoris in repu. gessere: aut si gessere, præmio (quod frequētissime fit, factūq; est) sunt ab ingrata multitudine, aut à principe (qui paulo clariora timere, aut illis inuidere solet) destituti, aut pereūte memoria auctorum spoliati. Nam natura cunctos homines simili ortu, corpore, animoq; protulerat, uirtus & opinio euehunt. Religioni adscripti sunt, quibus religionis augendæ conseruandæq; cura incumbit. Atq; ista hominum genera, aut animorum aut corporum, aut rerum externarum cōditionem conseruant. Animos curat religio, & philosophia: corpora, miles, iudex, medicus, bona fortune, & iudex & miles: nisi inuerteretur rerum usus. Nam quis custodiet ipsos custodes? Verum hi quamuis nequam, potius tolerandi quàm tollendi.

QUID POSSIDEANT HOMINES IURIS

beneficio, quomodo ue iura amittant, conditionesq; mutant. Cap. XV.

In singulorum hominum rebus solent esse naturæ iura, id est libertas, iuralo ci, in quo quis natus receptus ue est, quæ Romani uocant ciuitatem: & sanguinis, quæ familiam dicimus. Nam qui uis homo natus liber, & alicubi nasci, & à quibusdam solet. Iura itaq; utendi suo arbitrio habet à natura: sui conseruandi, atq; res ad sui tuitionem possidendi, ex beneficio iuris quo utitur populus ubi nascitur, solet consequi, & se in aliquam familiam necessariò adscribere, ex qua ueluti traduce natus est. Iura naturæ aut perduntur propria culpa, aut aliena opera. Quum quis ad participandū præcium se uendi patitur, aut ex suo factio est corpore ad seruiendum obligato, ueluti quum ex debito rei operis ue suæ, aut à se præstandæ, tunc ipse se naturali iure destituit. contrahit etiam infamiam cum damno, dum uolens perit. Aliena opera, quum quis abs quouis homine capitur, atq; in seruitutē ducitur: ex quibus quum se exemerit, iure possilimni in sua redit. Nec enim infelicitas necessitate comparata officere natalibus, iuri ue naturali solet, debet ue. In iure ciuitatis possidemus aut publica tantum, aut publica & priuata, id est nostra. Publica quamuis in nullius bonis sunt, sunt tamen in omnium usu, nec minus omnibus facultatibus destitutus potest ubiuis gentium aut sacra adire, aut uia publica incedere, aut in foro locisq; publicæ utilitati dicatis diuersari, atque usura auræ, aquæ, ignisq; uti, quàm diues. Præterea ad illius conseruationem sunt positæ leges, non secus atque diuiti. Illæ enim naturam, non fortunam sequuntur, & quicquid de rebus tractant, id ut naturæ conseruationi studeant, faciunt. Cæterum quum illarum beneficio liceat ubiuis terrarum sua possidere, etiam illis cōseruationem rerum nostrarum debemus

debemus. Nam aut res nostræ, opera nostra, nostræ factæ sunt: aut aliena, emptione, permutatione, occupatione uel res nostras facimus. Aliena opera accedunt donationes, hereditatesq; quas acceptando, adeundoue nostras facimus, quæ ipsa legibus debemus. Nam nisi leges & magistratus uoluntas, contractus ratos facerent, nosq; in nostris possessionibus retinerent, hæredesq; statim mortuo uiuum possessorem statuerent, quem ideo (seu legitimus, seu suus, seu necessarius sit) hæredem dicimus, uellentq; ut res esset donati, proculdubio nil certi possideremus, iactaremur, omnia fortiori acquirerentur: fierent omnia, quæ in rerum euerfione fieri solent. Ciuitati itaque merito Paulus iurisconsultus adscripsit omnia quæ in re nostra sunt, ut ciuitatem intelligamus, uim & maiestatem legum in quouis loco probatarum. Nam coeunt legibus homines: qui coeunt, aut ciues sunt, aut ueluti ciues. Ciues, qui magistratu sub legibus fungi: tanquam ciues, qui parere tantum necesse habent. Hæc in ciuitate sunt. Familiam habemus tantum, aut habemur à familia, aut utrumque, aut neutrum. Mos erat Romanis, omnes quotquot essent nati à masculini sexus liberis, seu filij, seu nepotes seu pronepotes & adnepotes essent, quamdiu esset autor paterq; illius familiæ superstes, ut in familia eius essent, illisq; quicquid par est parentem primo in loco præscribere, parereque necesse habebat illa familia, tam masculini quam foeminiini sexus: recidebatq; semper tota illa familia in senioris potestatem, nisi quum uirgines ducerentur. Nam tum è patria potestate ueluti manumissæ transibant in aliam, ubi generabant liberos: non potestati patris unde uenerant, sed mariti, illius uel patris dicebatur que hæc capite minui, & familiam perdere: nisi manumissio, aut in aliam potestatem transitio, ueluti est adoptio, eximeret masculos: aut nisi ingratitudine priuarentur bonis paternis, nunquam à familia recedebant. Postremi qui nondum genuere, tantum in familia habentur: tantum habet familiam, cui maiores parentes parere, aut à quorum loco, regione, legibusq; omnino recessit, & in alia Reipublica genuit liberos. Qui suo iure est, etiam inter parentes habet, & habetur: qui medius inter extremos est, nec habet, nec habetur: qui est ubiuis gentium aduena, ubi non genuit: quo in loco ob reuerentiam, & decus matrimonij sunt habiti spurij, & uulgo concepti, antequam genuerint, nisi succurrat illis lex, aut Princeps, in que familiam patris cuiusdam inscribat. Serui tales sunt, qui si generant, dominis generant. quod sunt geniti, capitis maxima diminutione perijt. Sunt enim omnino nulli, quod ad iura Romana attinet, nisi in rem domini. Communis usus mortalium, tantum familiam attribuit patri, quoad liberi uxores duxerint, aut ætate ad administrandam hæreditatem apta fuerint: tunc sui iuris planè, quemadmodum & emancipati, fieri solent. Sed ista sunt opinionis. Satis est naturalem patrem præesse suis imperio, quoad corpore, iudicioq; integro ualeant, & familiam ipsi regere, & rebus suis bene consulere. Nam & gentium omnium, & animantium exemplo id probatur: ut sit maior libertas. Ius Romanum parentis loco prospexit ante ætatis uigessimum quintum annum, quod uideatur iudicium humanum debile & parum subactum, ante illam ætatem neminem debere patre destitui. Varia alioqui de ætate iusta ad res administrandas opinio est sequenda. Oportet enim usu rerum rationem, iudicium que perfectius, non natura tantum parari. Itaq; ubi pater liberos superstites ante illam ætatem reliquit, iure constitutum esse debet, ut tutores & curatores uice patris fungerentur. Nisi enim pater moriens tutorem liberis instituerit, **proximi** parentes curare debent. alioqui autore præ-

tore datur tutor curator ue, & illis qui mente laborant, quoniam interest Rei publicæ, ne quis suis rebus malè utatur. ideo potissimum ijs conditionibus hominum succurri solet, siquid in detrimentum rerum suarum sit commissum, quamuis contractu actum sit. Qui extruditur à familia, aut uolens discedit, id modo possit, minima capitis minutione censetur. Si ius ciuitatis sine delicto perdimus, etiam familiam perdere necesse est: ut deportati, relegati, aduenæ. Est que media capitis minutio, quum serui simus omni iure spoliati, maxima capitis minutione affligimur. Nam & quod natura dederat, desideratur. Duplex uero seruorum genus nouerat antiquitas. Vnum uulgare sine delicto natum, ob id capi solitum, quod patriam aut factionem conseruatam uoluerit, cui postlimini jure omnia recipere licebat. Alterum ex delicto, quos seruos pœnæ dicere Romani solebant. Nam quamuis atrocias essent delicta, antiquitas quoad poterat, uitæ hominum parcebat. Qui contra Rempublicam in qua est natus, educatus, conseruatus, arma cepit, aut latenter conspirauit: qui religionem euertere tentauit: aut qui uitæ hominis, ad cuius mutuam tuitionem nos officiosos natura creauit, insidiatus fuerit: qui hominem uolens, & ex præcogitato occiderit (nisi dum se tueretur) qui res alienas diripuerit: aut contra leges, dominicæ uoluntatem in naturæ pacis que publicæ perniciem insurrexerit, meritò & auxilio humanæ conuersationis destitueretur, & ueluti membrum putre resecari debet. Posse uero ad frugem redire homines, ut peccare, nouerat antiquorum prudentia. eam ob rem loco mortis quam meruerant delinquentes, uaria suppliciorum excogitauit genera: quorum statuendorum secundum legum præscriptum, æquitate & lege uita moderatum, iudex habuit potestatem. Qui grauissimo supplicio afficiebantur, ad metalla in Reipublicæ usum fodienda, ubi uix integerrimo corpore homo ad quinquennium durat, relegari solebant. Alij in exilio aut perpetuo multabantur, aut temporaneo relegabantur in insulas, aut quasdam prouincias externas alijs. Omnia tentabant, ut hominem in uita seruarent: quamuis meritò legibus, familia, naturæque destituendum. Est enim summum, uita: infimum atque utilissimum, miseris que optandum mors. pœna que diuturnior, morte grauior, apud gentes quasunque. Qui legibus contrahent, illis priuari, aut morte, aut pœna exilij, proscriptionis, aut alio quouis supplicio solet. Sed hæc de hominum possessione, conditionisq; mutatione sint dicta.

QVID SIBI MUTVO PRAESTARE HOMINES
possint, quomodo ne obesse. Cap. XVI.

IN officio (si duce natura mutuo id obseruarent homines) esse positum, quicquid iuris est, constat. Verum id officij, quod aut nobis, aut rebus nostris adfert compendium, omnes facile recipimus, adpetimus, ambimus: rependere uero, nili aut pudore, aut uillegum cogente, frequenter negligimus. Natura enim quum nudos ediderit, una & desiderium quoddam non tantum in præsens rerum cumulari, sed perinde atq; si essemus in æternū uiaturi, sine ullo cupiditatis modo reliquit. accessit necessitati orbis labes, opinio, ut non tantum quæ usui, sed quæ gloriæ sint, futura cupiamus. Posteritatis cura ne in conspectu à nobis incidat miserias, auxilium habendi uotum, coëgit æquitatem gratitudinemq; inter homines exulare. Illa explosa, coëptum repensionibus agere, fide reque nec homini, nec illius fidei (quæ tamen inter bonos maximum semper fuit vinculum) sed rebus ipsis, quæ ulro citroq; tribus partibus constant, quicquid enim

enim homo homini præstare potest, aut in re exhibenda, aut in illius usu, aut in facto hominis est. Rem damus mobilem, uel se mouentem, uel immobilem, aut ad eas consequendas iura. Mobile est, quicquid extra solum uita carens est, seipsum mouens, omnia animantia. Immobile, solum, aqua, atque ædificia, Tradi uerò solent, aut simpliciter spe gratiæ habendæ, aut naturæ prorogandæ, aut proprio quodam tradentis uoto: ut sunt donationes, hæreditates, legata, ceteræq; donationis species. Nil enim recipit qui dat, præter eam quam sperat magis quam habet beneuolentiam: contra quam, & pacta in donatione facta si quid agitur, meritò notatur ingratitude, reque donata priuari ut ingratus potest, nisi sit simpliciter facta. Nam si dirum facinus in eum qui dedit, admittatur, meritò leges sua seueritate moderantur tales conatus. Viuent enim leges & defunctorum, & absentium loco: & ob eam rem rata faciunt, quæ ab illis constituta sunt. Res rebus permutari possunt (nunc à rebus paulisper subtraho pecuniam) cum res solidæ sine externa ulla æstimatione, pro rebus dantur, quo genere rerum rudis antiquitas sua mercimonía exercere solebat. quæ in re quum esset multum laboris, in agendis uehendisque ultro citroque rebus, aliquid excogitarunt mortales cum summo omnium bono, primum (quod tamen demum uersum est in ipsorum perniciem) quod que facile omnium rerum loco & nomine mutari posset, minima que esset mole, pecuniam scilicet, quæ à præcipua antiquorum possessione, quæ in pecudibus erat, nomen habet. Ea uero ferrea, plumbea, coriacea, lignea, aurea, argentea uel, aut ex alia quauis materia sit, fuerit uel (ut certè fuit olim) nil referebat, modo illa legum & popularium consensu, principum uel iussu tanti æstimaretur, quanti res essent. Verum quum post adolescentiam orbis, ceteræ materiæ, ueluti & signorum adulterationi, & molī maiori, & corruptioni obnoxia, cognita fuissent: omnium orbis ferè totius popularium consensu, aurum, argentum que probari ceptum: quod etiā necessitate factum constat. Nā quum multæ prouinciæ sibi nō satis essent, & à uicinis regionibus necessaria adminicula petere cogerentur, ignoraretur uerò illa legum uis, quæ alibi pecuniæ dedisset præcium, coacti sunt ferè omnes mortales, aurum, & minima mole, & minime aut ægrè corruptioni obnoxium, ponderèque ubique æquabile, amplecti: cuius, ueluti Dei, esset par ubique potestas. Quum ante illius tam crebrum usum, multis in regionibus negligere, atque non secus quam ferrum esset in usu uinculis fontium fabricandis: bona pars nuper aperti orbis etiam usum illius ignorabat, antequam eò perueniret corrupti orbis pestis auaricia. Nunc itaque in toto terrarum orbe expetitur aurum, in cuius ditione quicquid terra profert, occultat que, positum est: cuius nomine & rem, & usum, & factum, abs quo uis homine consequi liceat. Ob id meritò antiquæ poëtarum fictiones Ditem, & Plutonium, inferorum que regem dixere: quod quicquid etiam ex intimis maris terræ que uisceribus effoderetur, ipsius iuris esset. Res aliquando una plures uel pro usu alterius, plurium uel dari solent. Quid porro sit usus, satis patet, esse ius utendi re aliena ad aliquot tempora, quæcumque sint aut continuæ, aut interuallis distincta, salua rerum ipsarum substantia. quod quum latius patet, ad omnem uidelicet rerum prouentum, tunc non usus, sed ususfructus dicitur. In usu enim necessitas utentis speciat: in ususfructu, & commoditas, & quicquid est positum in rei emolumento. quamuis aut ipse usus, ususque fructus sint res, utpote iura, tamen res magis propriè appellamus in iure, quarum causa, aut ex quibus trahi potest utilitas. Crebrò itaque contingit, ut aliquis loco rei

accipiat usum, usum uel fructum, aut ediuerso. Facti ratio patet latissime. Nam & in officio, & in obligatione, & in negligentia, infectio que esse potest. Res etiam frequentissime loco facti rependi solet: ut si agrum illum, rem uel illam tibi do, ut hoc mihi facias: debes mihi factum exhibere, non secus atque rem exhibui. Innumerae inde contractuum species oriuntur, quae quamuis de re, usu, facto uel permutatis sigillatim, aut coniunctim tantum sunt, tamen pecunia omnia metiri solent, quum quanti interlit, requiritur, arithmetica aequalitate: aut quanti res ea fuerit, est uel. Nexu uero obligationum multiplici, sibi haec tria debent, praestare que (si iura sequantur) soliti sunt homines. Sin autem pergunt esse iniusti, & iniqui, erga illos quibus sunt obnoxij, eo quod contra ius ipsum, actiones mortali loco exulantis fidei conseruans in esse, faciant: dum non tantum fidem uel a se, uel ab his quorum iure utuntur obstrictam, uel ex rerum conditione natam negligunt, sed etiam ipsis contractibus, pactis, & conuentis, quae par est apud omnes mortales seruari, contraueniunt. hinc natae actiones ad ius consequendum. Nam Respublica, ueluti mater pietissima, quum nos sinu suo fouendos suscepit, id etiam curat, ut ex illius potestate conseruemur, quicquid iuris nostri est: ne quando nos destitui contingat munis ad uiuendum utilibus & necessarijs, ne uel regnet inter homines sui contemptus, iniuria uidelicet. Vnde & naturae, & rerum humanarum labes. Itaque & si res, usus, factum, aut ius nostrum persequi aut non possimus, aut negligimus, seu in res, seu in personam nobis fiat iniuria, ipsa peculiari nomine uindicandos, aut iuuandos, ubiuis terrarum fuerint ciues, sumit. Ventrem in possessionem mittit, tutores dat pupillis, curatores adultis, furiosis, laesos uindicat, fontes plectitur, etiam nemine id poscente: tantum naturae, prudentiae, rationi, beneque positis legibus, atque inde omnium auctori Deo Optimo maximo, debere nos, fateri cogimur. Læduntur itaque homines, quum uilegum ab inuicem petere coguntur, quod ius ratioque faciendum, dandum uel, aut non faciendum, suadere debebat.

DE ORIGINE INIURIAE.

CAP. XVII.

Necessitatem, ambitionem, atque auariciam, esse causam iniuriae, clare in insipienti patere potest. Nam & qui iniuriam infert in corpus, cupiditate uindictae, aut gloriae, quod alteri sit, aut uideatur superior, ducitur: qui in res peccat, auaritia, aut necessitate, ambitione uel sanè torquetur. Iniuria porro tres sunt species, impietas, auaricia, iniuria, contumelia uel. Impietas contemnit deos, religionem, resque religioni diuisque adscriptas, ut sacras res, personas uel, atque defunctos, probrisque adficit, parentes demum atque patriam. Nam haec non tantum legibus prophanis, sed & oportet esse sacrosancta. Bis ergo, ut minimum, grauissime peccat, qui contra haec peccat. Nam & in homines, & in utriusque iuris praescripta committit. Auaritia propriè, atque necessitas, appetentes raptoresque alieni facit. Fit enim circa res ad uitae munia comparatas. Iniuriam alteri inferimus aut uerbis, aut calumnia, aut uerberibus. Verbis & contumelia in famam, uerberibus in corpora peccatur. Oritur uero in homine inferendae iniuriae causa, aut necessitate, aut opinione, aut uoluntate, aut peruitacia, fraudeque. Opinio res aliter sint suadet, ad quam sequenda plerumque sunt magis homines proclives, quam ad ueritatem.

ritatem. Hinc mundi perniciēs, meum & tuum, quum permutantur, nobis lites generant. Nam dum tu mea credo, tu ediuerso, pascimus egregie cor- uos, uolui dicere patronos, contendere que summo iure ex opinione ma- lumus, quam falsa opinione arbitris promissa, ut inde uerum cui assentiāmur eliciant, pacatē degere. Voluntas mera res ipsas iure uel iniuria possidendi, etiam palam ius perfringit, suāque libidine aliena rapit, labefaciat, evertit, atque in plerisque est pro ratione. Tertium genus perditissimum est, quod ipso iure, non ad Reipublicæ salutem, ut comparatum est, sed ad iuris euer- sionem utitur bona pars mortalium. Is est demum finis rerum præstantissi- marum, ut quæ aliquando pro Reipublicæ incolumitate salubriter ubiuis gentium sunt constituta, ea contrectatione assidua hominum, præcipue ini- quorum, in peruersum sensum torqueri soleant, nisi singulis seculis omnino innoues: qua quidem re nulla infœlicior esse potest. Ius enim quum appa- ret ei, qui falsa detinebatur opinione, cadit quidem, solet que iudici non ita inuitus acquiescere. Quum uis palam infertur, id uix fieri potest, nisi a ty- ranno, aut in eo loco, ubi iuris, sancti que nihil est. At quis ferat illos, qui sa- cro sancto legum præscripto, ne illorum uersutia pateat, primo statim obtutu, suas fraudes obtegunt, atque ex iure summam iniuriam facere student. Ve- rum ea est conditio & infœlicitas legum, tam diuinarum, quam humanarum, quæ pauimentorum esse solet. Ea enim si noua, æqualia, & in bene posita uia sunt, nemo facile dixerit, quantum utilitatis inde, qui ingrediuntur, capi- ant: si semel euerfa, cumulis que & foueis permixta fuerint, nemo tutò illac iter facit, nemo non detrimentum maximum accipit, nemini non est optabi- lius uia coenosa, quam tali pauimento incedere. Itaque quum leges nasci, poni que inter homines incipiunt, retinent, si non omnes, certè quàm plu- rimos, in officio. Verum ubi a uersutis hominibus earum sensus circumueniri incipit, tunc pro bona fide, dolus: pro uero, falsum: pro iustitia, iniquitas, in in- fontium hominum caput iuris tegumento comparatur. Religiones ex pietate aucupium opum, ex innocentia mille tutò nocendi artes generant, uersu- torum hominum uafamentis. Legibus quidem prophanis non usque adeò licet, nisi potentioribus, & qui possunt patronis suppeditare. Quæ quidem eueniunt partim hominum nequitia, partim nimia opinionum iuri adsuta- rum mole. unde fit, ut nemo sit tam iniquo iure, quin ex congerie illa opi- nionum id decerpat: quo si non uincat, saltem egregie aduersarium tor- queat.

QVOT MODIS, ET A QVIBVS, ET IN QVOS

peccetur.

Cap. XVIII.

Peccati uocabulum latius patet ipsa iniuria. Nam plurima peccata non sunt iniuriæ, omnes uero iniuriæ peccata sunt. Potenti enim quum non fiat iniuria, quum homo in se, aut sua peccat, quia uolens facit, & patitur, pec- cat quidem, at iniuriam non committit. Peccata uero omnia fiunt aut in re- ligionem, aut in naturam, aut in homines. Contra religionem facit, qui exter- nis signis, receptis que moribus illam obseruare negligit: id que tanto magis, quo maior est, qui uerbis conuellerè priuatus nititur. qui contra facit, atque aliter, quam usus postulet, receperit ue. Nam hæc omnia ad eius euerfionem faciunt. Pariter qui res religioni adscriptas, ueluti qui sepulcra uiolat, qui sacras uirgines incestat, qui sacris addictas personas quauis iniuria afficit, qui res

sacrosanctas furto expilat. Nec uero sunt tantum sacre res religionis, sed & quæ ad omnium incolumitatem faciunt, ut quæcunque commoditati, uicæ, fori, murorum uel faciunt, suntque eis attributa, ea omnia tanquam in sacris rebus esse debent: quæ si quis uolens, sciens que euerterit, disiecerit, surripuerit, aut uiolauerit, uehementer peccasse constat. In his enim & similibus, præter facinus admittum, quod etiam priuato homini illatum uindicaretur, est etiam totum corpori Reipublicæ damnum perpesso faciendum satis. Nec ulla est, usquam uel fuit gens, quin hæc in grauissimis delictis posuerit. Varia quidem certe fuit de sepulchris opinio. Condiebant alij odoribus, & uitro: odoribus tantum alij: quidam corporibus parentum, ut Scythæ parentinori: quidam canibus, alij ignibus, multi humo. Verum id quidem fuit omnibus nationibus commune, eum locum in quo aut solidum corpus, aut cineres repositi essent, religiosum facere: adeo ut etiam in quibusdam regionibus moris sit, etiam qua mortuus illatus sit uiam facere, quamuis antea non fuerit, priuatæque res sit. Nec mirum omnium gentium consensu, ius etiam illos sacrosanctos esse nobis uoluisse, à quibus & esse, & iura ipsa accepimus. Religiosum locum soli Christiani, antequam mortuos inferant, faciunt: in alijs religionibus corpus religionem inducit. Quamuis ergo uicinis ridicula sint, religionibus quibuscunque recepta, quæcunque tamen illa sunt, cauendum est quicquam contra ea, quibus in locis probantur, facere. Nam id est turbare, & euertere Reipublicæ caput, religionis opinionem imminuere: nisi id tanta modestia fiat, ut meliorem inducere antequam recepta euertatur, possis: idque sis facere potens, auctoritatēque potissimum ad hoc ualeas. Nam illis religionibus potissimum coalescunt populi, terroribus que sub legibus & Principibus retinentur: quæ est prima Reipublicæ utilitas. In naturam peccat, quisquis aliquid molitur, quod uni pluribus uel hominibus perniciem peccat, quicquod scelus est summæ inhumanitatis plenum, in priuato homine. Nam pacis retinendæ, aut comparandæ gratia, quælibet Respublica potest (postquam ad cupiditatum & opinionum miseras uentum est) aut urbes, aut regiones uicinas ad internecionem cedere, si noceant, nisi se dedant. Præstat enim, quum pacis causa omnia facta sint, paucos in quiete, quam multos in assidujs miserijs, atque conflictu uiuere.

Præterea naturæ quodam usu, hominibus quidem occulto, ob id que religio, quum res humanæ maxime adoleuerint, uoluptatibus defluerint, maiore sint multitudine homines ubiuis terrarum, quam qui possint uno in loco alij: necesse est, aut à se sibi, alijs uel, aut è diuerso parari exitium. qua in re, quum fatum plurimum possit, Principum que libido, nescio si quis uehementer peccet. Verum nulli priuato alterum lædere licet. Qui ergo hominem, cuius edendi, conseruandique Natura est studiosissima, usui cuius quicquid est & legum, & rerum aliarum, est comparatum, occiderit, occidere uel tentauerit, in naturam ideo peccasse dicitur, quod rerum naturæ summam & apicem, hominem scilicet innocuum, & fratrem, è medio sustulerit. Ob eam rem in omnibus Rebus publicis sunt magistratus. huius iniuriæ uindices. Qui uero pluribus aliquid molitur ruine, ut qui aquam aerem uel quo plures utuntur, insidias struit, periculum quæcunque ratione creat, quod in perniciem uitæ plurimum tendat: longe sceleratissimus est, etque medio tollendus. Itaque qui præsens periculum uitæ hominis cre-

at, ille quidem in naturam delinquit, & hominem. Nam ideo in naturam peccat, quod illam exuit, dum se quam dederat humanitate spoliatur. In hominem uero, cuius mutuae tutelae, & officijs fuerat à legibus seruatus, quum non solum officio fraudat, sed uita priuat. At qui in famam hominis, hominum ue, aut in res eiusdem quicquam admittit, in hominem quidem, non in naturam dicitur peccare: quamuis, si proximè ex admissio crimine sit ille qui passus est iniuriam periturus, uidetur etiam in naturam commissum crimen. Peccat uero homo, aut in unum, aut in plures, aut in omnes. In unum quidem, aut seipsum, aut alium. In se quiuis negligentia, uel actione delinquere potest, id quæ in rebus animi, corporis, fortunæ: quæ externa uocant bona. Negligimus, non frequenter curare animos, uirtutibus ornare, exercere magnis rerum cogitationibus: unde quicquid erroris est, serpit. Vitijs inficere satagimus, actionibus iniquis cogitationem labefactare non cessamus: quarum rerum quia periculum ad nos pertinet, nec potest ab hominibus hominum cogitatio capi, ideo non est uindex legum ulla poena, sed delicti expiatio refertur in religionem, Deique timorem, qui ultor erit illorum qui rationem sibi diuinitus in hac corporis harmonia compositam excolere & conseruare neglexerunt.

Si quis corporis ualeitudinem negligentè curauerit, aut periculum adierit, sibi que malum casu uel sponte accersuerit, proculdubio is sibi ascribere debet: nec est ulla lex uindex illius peccati. Nam natura usque adeo magnam uitæ conseruandæ curam, non homini tantum, sed omnibus animantibus dedit, ut nulla ad eam rem lege sit opus. Inde mors maximum timor est: uita, & quæ ad illam faciunt, summo gaudio. cui posthabenda suat omnia, natura. Sunt quidem uitæ corporis sua remedia, sed quæ nemo inuitus adeat. Natura enim satis quæ sunt appetenda, fugienda ue, docuit, absque eo quod quisquam hoc præscribat. Si curari (qui corpore laborat) nolit, quoniam nolenti non fit iniuria, sua debet insania frui: nisi iudicio, aut ætatis, aut morbi, aut naturæ uitio laboret. Illis enim leges, si parentes desunt, patris loco esse debent, in quæ bene constitutis Rebus publicis solent. Dum quis dilapidat temere, & in usus aut sibi, aut Reipublicæ inutiles absumit, quæ habet bona externa, uitæ que adminicula, profectò quamuis sibi peccat, si quid peccat, quoniam interest Reipublicæ, ne quis re sua male utatur, deberet legibus coerceri. Inde enim Reipublica detrimentum accipit, quum coguntur qui sua abliguriere, aut quouis alio modo rem decoxerunt, mendicare, familiam destituere, atque adeo uiuentis mori. Nec tam latè patere debet arbitrium priuato in re sua, ut illa abutatur. Reipublicæ enim, non sibi uiuere debet. Maiestas legum, ferè ubique gentium, ne id fieret, prospexit: & quibusdam curatores, tutores, administratores ue dedit, quibus ipsis meliorem rerum sibi commissarum facere conditionem permissum est, deteriore non licet: quod potissimè etià patet in Reipublicæ neruis. Nervos nuncupo, uires utriusque iuris, tam prophani, quam sacri, cui administrando, quum præsent necessarii homines, & loca, & rem paratam illis esse, aut suppeditatam, necesse est: quam quidè augere, & meliorem redde, cuilibet uolenti est permissum: minuere, nequaquam. Nam res paratæ sunt, ut crescant, consistent, durent que, quantum Reipublicæ opera fieri poterit, Nemini itaque tantum licere in sua, præsertim hæreditate relicta, deberet,

cenforibus que coërceri posset. Verum malunt plerunque leges id permittere, ut serò sapiant Phryges, sintq; ceteris exemplo, quàm tot occupationibus præpediri. Innumeris enim magistratibus esset ad eam rem opus. Itaque sunt permittendi & isti, ut sua fruantur insania. Tot modis in se & sua peccant homines. In alium delinquant superiorem, aut parem, aut inferiorem. Hominum paritas, aut imparitas, duabus in rebus consistit: autoritate, aut opibus. Nò solet opum sine autoritate & potestate usque adeò ratio haberi, si sint utraq; coniuncta, demum solet perpendi. Autoritas opibus destituta, sacrosancta esse & debet, & solet. Iniuria sit maiori, etiam detrectando illius imperium, si sit Princeps: iudicium, si sit iudex, nec tantopere perpendunt leges, legum uel uindices, cui personæ, quàm cui dignitati sit refragatum. Quis enim sit iustitiæ exercendæ in illa Republica locus, si priuatus aliquis se ausit illius sanctionibus opponere. Idem est, atque nullam habere. Itaque maiores sceleribus petimus, dum aut in autoritatem, aut in personam, aut res illius quæ ob dignitatem solent esse sacrosanctæ (præter ius alienum id est intelligendum) aliquid contra ius admittimus. Quum in autoritatem peccatur, & in Rempubliam peccari certum est. Itaque minimi etiam iustitiæ ministri, quoniam non abs se, sed à Republica ius habent, quum ob officij illis commissi rationem, quacunque afficiuntur iniuriâ, nos delinquere certissimum est, grauissimè que. Viatore itaque, apparitores, citatores, &c. id genus cum sint Reipublicæ ministri, sunt in suo munere exercendo sacrosancti, eorum que autoritas par esse debet illorum potestati à quibus delegantur: nec ratio personarum uiliorum, ut natura solent esse, nos debet ad inferendam iniuriam procliuiores facere. Nec enim à se, sed à principe magistratu potestatem habent. Cauendum itaque imprius est, ne autoritatem legum imminuamus: si sint pares pro ratione officij, possumus quidem non iniuriâ afficere (quod nemini licet) sed iure cum illis, & cum quibusuis contendere, nec quicquam uolenter committere. Contra inferiores quum plura possimus, longè minora licere debent. Nam alioqui facile esset & autoritate, & opibus potentem, uincere inferiorem. In his uero delictis admittendis, solet maxime perpendi personæ ratio, atque dignitas. Nam si is qui delinquit, est in autoritate positus, longè grauius peccat, quamuis legibus coërceri nequit, quàm priuatus, quum eam autoritatem, quæ ad conseruationem hominum est posita, in perniciem illorum uertat. Idem planè ius dicandum, si collegium, corpus, curia, aut quiuis consensus omnium partium illius consensu, aut in maioris dignitatis autoritatem, aut personam, aut rem committat: & meo iudicio, si omnes consenserint, sunt grauius puniendi qui ita peccant, quàm qui soli: atque (ut uno uerbo tradam) ut uirtutes in ipsis uires concipiunt, fiunt que maiores, ita & uitia. Nam & peccato & exemplo nocent, qui maiores, fortiores uel sunt: qui minores peccato tantum, & eo quidem grauissimo, si de detrectando Principis, naturæ uel imperio agant. Peccat ergo aut priuatus, aut donatus autoritate: ille minus, iste magis. Quot modis in unum (quisquis sit) peccetur, uisum est. In plures peccat, qui contra municipium, uicium, urbem, corpus, aut collegium, aut conuentum in parte delinquit: aut qui quod pluribus noceat, etiam diuersi generis, loci, professionis, committit. ut qui partim communitatis, professionis, artis, aut corpora, aut animos, aut res inficit, occupat, perdit: qui adulterinas merces supponit, curat que adulterari, & sexcenta huiusmodi, quorum labes non serpit in omnes, sed in earum rerum

rerum quæstum facientes, atque opinione magis quam necessitate rebus utentes. Illis enim sua perit atque comminuitur pecunia, aut opera. Omnes porro labefactat, qui omnium animos falsis, & in Reipublicæ euerfionem tendentibus, opinionibus inficit, atque Reipublicæ studio auertit, urbes incendijs absumit, aerem aut aquam, cuius necessariò est omnibus usus, inficit: ut corpora pereant, quæ ipsa quamuis non omnia pereunt, tamen per eum non steterint, quin omnes perierint. In eodem uitio est, qui annonam & res, sine quibus hæc uita non constat, auertit, traducit aliò, hostibus dat, monopolijs in immensum cogit precium: qui canonibus, indictionibus, uectigalibus, homines torquendos præter æquum & bonum suadet, qui falsam atque adulterinam cudit monetam, atque ut omnia complectar, qui patriam ob suum compendium prodit. Ista enim ad omnes pertinent, inq; naturæ, religionis, legum, hominum, atq; rerum illorum ruinam, dispendium que tendunt, ob id acerrimo uindicanda supplicio. Pariter plures aut loci, aut professionis unius, in unum, plures ue, aut omnes committere possunt. In unum, ut si qui ex municipio in Principem, aut præpotentem hominem insurgant: si contra aliud municipium, urbem, locum, artem, professionem delinquant: si in omnium perniciem ea committat, quæ paulo antè priuatum dixi: difficile quidè est iudicium, quum de pluribus quaeritur. Nam plerunque (nisi ex eodem municipio, aut loco consensisse omnes probetur) insontes plecti pro fontibus possunt, atque triticum cum lolio defalcari. Omnium terminus latissimè patet. Nam omnes, & toto in orbe, & in urbe, & in regionibus, regnis, prouincijs, atque locis omnibus, æquè dicimus: sed ita demum capiendum est uocabulum omnium, ut qui cõueniant legibus iisdem, omnes dicamus. Qui certe si peccant contra Principem, frequentius peccant. Vix tamen fit, ut quod omnium consensu fit, modo sint in rebus exequendis superiores, dicatur peccatū. Nam peccatum dicitur, quicquid unitatem durationemq; rumpit, quod que contra leges omnium consensu probatas fit. Verum illi quum sint integri & superstites, melius sanè nō peius fecisse uidentur. Idem est de Principe, qui est ueluti totius Reipublicæ corpus concisum, atq; compendiarium, quiq; uniuersum sursum prorsum arbitrato agit, est planè sentiendū. Nam illū priuatum & tantum regē credere, piaculo non caret. Itaq; omnes cū aliquid quod ad omniū conseruationem faciat, aggrediuntur & peragunt, quamuis cuidam aut homini, aut populo fieri iniuriam credimus, quæ certe fit & longe maxima, tamen quia ad sui conseruationem & augmentum id facere natura etiam in artificiosis docuit, peccatum non creditur ab eo qui commisit, quoniam & lege uetante caret, & rationem prætextumq; cur id faciat, habet. Est itaq; illud peccatū passiuè tantum, quod in agente nullū dicitur: delictumq; delicto carens, in quo hæc ludit mortalitas, & sibi omnia secundum naturam in naturæ dispendium permittit, nuncupatur. Omnes itaque non peccare dicuntur, quamdiū puniri non possunt. referri uerò solent illa supplicia, quæ à legibus haberi non possunt, in religionem, ut sibi quisq; est conscius, ita olim merita sensurum. quod toties fieri solet, quoties humanarum legum auxilia cessant. Atqui cessare certum est, quum qui illas in potestate habent, delicta committunt, & ex uoluntate rationem & necessitatem creant. Quum que omnia referri ad bonum, honestum, necessarium, utile debeant, sola ab illis spectatur utilitas, libidini quæ illam frequenter euertit coniuncta. Id uero nascitur plerunque etiam ex ipsis rebus, quum omnia quodam motu & agitatione necessario agantur, Nam pax diuturnior, cuius causa petuntur omnia, molles & effeminatos

effoeminatos, inq; luxum & seditionem propensos reddit homines parum prudentes (ut longè maior pars est) & legibus, quàm propria ratione magis in officium regi solitos, quos feras quàm corrigas utilius. Nam qui omnes malos tollèt, aut paucis, aut fortasse nullis imperabit. Hinc necessariò dum uirijs aut populi, aut nostri incitatur, in bella & mortes spontè ruimus, atque aut alios aggredimur, aut propulsamus iniurias, aut aliena appetimus, aut nostra tuemur, aut non rarò etiam labefacimus, dum compendia maioribus dispensijs quærimus. Coelestis etiam uirtus, & occulta causa non parum ad eam rem facit. Necessitasq; & rerum naturalium similitudo incitat. Neq; enim edere cupiet, quem fames nò torserit: nec bibere, qui nò sitierit: nec quiescere, qui non laborauerit. In rerum enim uicissitudine, posuit omnia Natura, necessitati coniuncta: ut dum medium inter extrema seruamus, uirtute donemur. Verum sat fuerit id nosse, omnes, aut omnium nomine Principem, dum quæ ad status conseruationem atque augmentum faciunt, etiam cum iniuria in unum plures ue, aut omnes alterius Reipublicæ homines, bellis, caedibus, rapinis que procurat: non peccare, nisi quod ad religionem. cui aequè Princeps, atque popularis, faciat satis, necesse est. Nam (ut inquit Lyricus) Dis te minorem quod geris, imperas. Nunquam aliter à receptis inter homines legibus imperioque, fieri solitum: nec unquam in hac mortalitate fiet, quamdiu uita nostra necessitati uicissitudinum erit coniuncta, nisi alium ordinem uitæ dederit natura. Quot, quibus que modis uindicerentur illæ quum iniuriæ, tum peccata, agerem, si satis hominum omnium, & præcipue dignitate ornatorum descripta esset autoritas. Ast oportet primum diligenter de personis agere, antequam ad res atque actiones, quibus uindicanter iniuriæ, ueniamus. Antequam enim possumus agere ut res nostras aut consequamur, aut conseruemus, aut iniuriarum actione, atque ut omnia comprehendam, seu in rem, seu in personam sit agendum: opus est iudicem illi rei destinatum, de qua sumus acturi, esse in Republica: rem que aut mihi estimare, aut asserere, adimere ue. De magistratibus itaque, & eorum ditione est dicendum.

DE IUDICIBVS ET MAGISTRATIBVS.

tibus.

CAP. XIX.

QVum Rerum publicarum qualibet species ad eosdem fines tendat, ad quietem scilicet, & durationem, consistentiam ue, ijsdem rebus alatur, conseruetur, augeatur, uigeat: similibus periclitetur, mirum tamen est, ipsum administrationis modum in magistratuum constitutione usque adeò differre, ut nisi numero & ordine, ferè nulli cum alia conueniat. Verum quum referre instituta omnium quotquot extant, aut literis memorantur, fuisse aut excogitata esse, & infinitis operis, & parum necessarij (nisi præclara sint exempla, ut in nostris Atheniensium Magistratibus monstrauius) esse uideretur: nos ex re publica necessitate, & usu, ea magistratuum genera quæ in quacunque Republica sunt, si non peculiari officio, certè cum alio coniunctio trademus. Magistratus potissimum ex naturæ imitatione constitutos, & sensim ex rerum necessitate esse ortos, patet. Nam natura omnia animantia eò usque foetus curam omnino habere docuit, quoad ipsa proles possit sibi prospicere, & quæcumque ad uictum faciunt per se quærere, inde in brutis animantibus affectum illud ademit, ut ad aliorum foetuum procreationem properent. Homini perpetuam suorum curam cognitionemq; relinquere uoluit, ut quod longiori usu fuerit adeptus in uitæ subsidij pater, illud semper liberis inculcaret, atq; sensim erudiret, inq;

inque eam perfectionem deduceret, quæ etiam future familie & posteritati esset adiumento. Pater itaque primum liberis imperitare coepit, quæ essent necessaria, aut signis (ante excogitatas linguas) aut uerbis præscribere, appetere appetenda, fugere fugienda docuit. cuius imperio quum liberi parerent, longè scilicet destitutis omnibus illis adminiculis agere coeperunt. Atque ille primus imperandi modus fuit. Adultis uero hominibus, in quæ maiorem multitudinem crescentibus, quum præmerentur iniuria, familiæ quæ in familias, aut libidinis, aut necessitatis gratia insurgerent, seseque mutuis iniurijs afficerent, uisum est naturam imitari, & quorundam consensu unum hominem ex toto coetu, uirtute, opinione uel differentem eligere, cui omnium nomine scelerum uindicandorum facta potestas est: atque sancienti, quisquis talia in posterum commiserit, talibus supplicijs aut poenis eum affligendum esse, indeque non tantum singulorum defensionem, sed omnium tutelam & curam, & commendatam & receptam esse constat. Itaque municipia, uici, urbes, populi, prouinciæque creatæ, dum naturæ imitatione mortales sibi caput unum, & ueluti parentem delegere, qui expetenda expeteret, suoque nomine omnium autoritate donato fugienda procuraret. Nec quicquam moror, statim principes degenerasse in tyrannos: quibus sublati, pluribus bonis uiris permissa potestas, quæ dicta aristocratia est: inque tyrannicam oligarchiam transiens genuit democratiam, atque inde iniquam ochlocratiam, seu confusum imperium. Nam quamuis tria sunt uitiosa administrationis genera, & tria expetenda tamen uel malis & iniquis regi præstat, quam nullis, atque mutuis cedibus debachari. Si Princeps, aut qui legum habeat auctoritatem, desit, quemlibet obuium tyrannum sentimus, atque uindictæ, ambitionis, gloriæ natura animis nostris inditæ cupiditate, & ipsa etiam necessitate, sumus cæteris tyranni, inque inuicem debacchamur atque sæuimus. Id in populis nuper toto orbe apertis patet, qui quum sint longè plures quam qui totam Europam inhabitant, nihilque cultioris ingenij nouerint, nec scriptas leges, nec literas habeant, tamen Principes iniuriæ uindices, aut uindicandæ duces habent: nec ulla gens est tam barbara, quæ aliquo duce careat, quod & in minimo ferè omnium animantium patet, in apibus scilicet. Ea ergo ueluti sacrosancta potestas debet religiose obseruari, ut sine qua, nulla hominum conuersatio tuta futura esset. Quod maxime patet, quum mutuis cædibus grassari homines uideas, atque etiam seipso deorare. Nec statim putandum est, omnino esse à natura eam humanitatem, quam nobis parentum, legum, Principum auctoritas sensim instillat (nam id satis est, dociles, non doctos naturam edidisse) omnes enim quot quot sunt ubique terrarum, eadem essent peritia atque humanitate tenerentur, ueluti ab eadem natura editi. nam & multi sunt qui nec loquuntur, nec leges habent, nec ullius rei uerecundia ducuntur (quam credimus maxime esse à natura) nec leges, nec religiones norunt: non serere, non metere. unde patet, à prudentia ista inuenta, naturæque docili infusa, atque tenellæ omnium opinionum capaci ætati oblata. quod nobis etiam, dum nostra initia diligentius introspicimus, monumentisque tradita consideramus, innotescere potest. Nā nulla fuit unquam gens ferè, quin aut humanas carnes in delicijs habuerit, adeo ut uictimadibus gratissimam quod habebat charissimam daret: quod hodie inter adultas resp. quis non exhorrescat? Nulla gens Scythica non habuit in gratissimos cibos hostium corpora, quod hodie etiam multis in locis patet: habuit in delicijs, & senum parentum corpora, apud quos iam matura ætate usque adeo

mortis

mortis non erat incussus timor, ut se ipsos ultrò iugulandos, & epulis devorandos parentibus leti exhiberent. Tantum ergo debemus nō naturę, quę rerum omnium egenos, atque omnium animantium miserrimos (nisi nos spes, religionis Dei cognitio, vitę & glorię cupiditas attolleret) creavit: sed Deo, religioni, prudentię, legibus, principibusq; , qui nos in humanitate retinent, ad quę cultum ingenij indies traducunt, naturam quę ipsam per se mancā, emendatam in nobis facerent. Expetentibus uero necessitatibus, non tantum homines singuli in singulos sæuiebant, sed multi in multos, aut uindictę, aut necessitatis, aut glorię motu, dum aut cuiusdam studio capiuntur, aut quę uicini habent, habere student. Illius ergo multitudinis, quę in aliam insurgit, repellendę causa Princeps bellum parat: quę comparatas & ab omnibus collectas opes, libertatis tuendę gratia suo arbitratu, ueluti (ut dicebam) compendiarium Reipublicę corpus impendit, hostem prosternit. Nam de uictore populo, & Principe, mihi uolo exemplum sumere: quum uictus uictoris leges accipere soleat. Et bello oborto, & durante, & transacto, necesse est tria saltem magistratuum oboriri genera: qui domi propulsent iniuriā, qui foris, qui uires ad utrumq; ex Reipublicę singulis hominibus colligant. Nam qui præerat, unus nomine omnium ante bellum poterat esse satis. Erant enim reges, Principes uel (nam differentia in uocabulo, non in re est) & iudices & sacerdotes numinis, cuius tutela urbes aut conuentus administrantur; si tamen erat prior oborta & excogitata religio. Itaque quum duo loca habeat, nisi ambos populos unā in loco uno habitare compellat: quum quę in altero commodē tantum principis fungi possit officio, in altero desit necesse est. Nam uolo talia loca, quę orbem iam adultum esse monstrent. Fac in altero agere, in altero esse magistratum unum qui ius dicat inter contendentes: atque eos coërceat, qui contra leges agunt: oportet alterum institui, qui potentiam Principi ex singulis membris colligat, Quęstorem scilicet, ad uestigalia colligenda, & qui fortasse delictum militum habet.

REIPVB. ADMINISTRATIONVM PARTITIO,

expositioq;.

Cap. XX.

OMnis igitur magistratus aut domesticam iniuriā, aut externam proficugat: aut potentiam, qua utrumque fieri possit, colligit: aut appendix est illorum qui ista curant. Sunt itaque tria primę elementa, iudex, quęstor, princeps: ille intestinā regit, alter potentiam cogit, tertius uiolentię & intestinę & externę se obijcit. nam & iudici salaria repręsentat, ut operas Reipublicę commodius exhibeat: ea militi sumptus suppeditat, sibi quę & statui neruos diuitiarum & opum facit. Nam quamuis autoritate omnium consensu donatus est, nisi esset priuato ditior, ut se amicis gratiosum, & inimicis & delinquentibus formidabilem reddat, proculdubio irrita esset eius autoritas. Nec enim Respublica quamuis erga illum bene affecta, potest ex tempore suppeditare, & ueluti emendicare, quę ad emendanda delicta, aut uitanda statim requiruntur. suam autem autoritatem ipsi iudici impertitur, ut ipsa non quidem ad arbitrium, sed secundum leges æquum & bonum, atq; illius præscriptum utatur. Nam uero imperio solus esse Princeps debet, ne sibi plus licere quā par sit, aliis quis priuatus eo donatus putet. Verum augendum nostrum imperium est, per quę uictorias Princeps noster ad maxima educendus, nostri quę demum simplices magistratus multiplicandi. Demus toto in orbe, si posset fieri, Principem unum. Nam id est maximē ad instar diuinitatis unius, ex qua naturę ordo pendet.

pendet, æternūq; durat, ut Homeri sententia seruetur, *ἡ ἀγαθὴ πολυκρίανη, εἰς κοίραν ἔστω*. Aut si totius orbis esse nō potest, ut certe ne decime quidem rex potest potuit uē unquam haberi, sit quantus ad suorum conseruationem esse poterit. Nec enim minor est uirtus, quā querere, parta tueri: quod qui plura habet, uix facere potest, quum præsens desciscientes coërcere uix possit, præcipuē si diutius regnet. Ob eam rem nulla unquam imperia, maiora suis uiribus aggreſſa, durare potuerunt: minora, diutissime. Quia prima præcipuaq; causa principis institutionis fuit, domesticas iniurias & querimonias sedare, ulcisciq;: secunda, propulsandi externi periculi: primū de iudicibus dicā, quot genera esse debeant, sint uē in politia bene constituta. Omnes iudices, ut in religione dixi, aut summi, aut medi, aut infimi sunt. Summus est sanē in quibusdā causis, quas merito suę cognitioni seruat princeps. Secūdo loco summi magistratus post illū sunt, qui in his quæ non uult princeps ab inferiorib; terminari, aut quæ perperā sunt decisa, aut quæ in cōtentionem ueniunt, inter medios præcipuē ius dicere solēt, & ut uno uerbo dicā, omnib; præesse. In Gallia nostra quo res sit exactior, sunt duo eiusmodi magistratus: Sacrosanctū cōsiliū, in quo nō infrequenter princeps adesse solet, magnates uero quotquot insigni sunt rerū prudētia & usu, quibusq; ob merita id princeps indulsit, admitti in tam sanctum consessum solent. alioqui pauci & præcipui solum accedunt, si res sit præsertim arcana, secretior uē. Vocant ideo priuatum conciliū, quod ueluti priuatim partim ratione, partim arbitrio res componantur, aut statuuntur à principe. Huic sanctioni non obtemperare, nephas & piacularē. At quia quiuis læsus non posset facile eō accedere, habuere semper principes quosdam insigni rerum usu & scientia homines, libellorū supplicum magistrōs, qui preces principi in eo consessu offerrent, scēp passim obuios omnibus remedia poscentib; darent. Alter cōsensus iudicum Magnū consiliū dicitur, ubi præcipuē de his agit, aut quæ princeps priuilegio uult ab illis cognosci, aut de iure, iurisdictione, recusatione, cōtentione inferiorū disceptat: & quoniā tam ea quæ in summo quā quæ in magno cōsilio acta sunt, egent singulari dispunctione atq; perpensione, uidendūq; ubiq; est, si sit ex ueritate et Reip. usu, atq; si ueritate preces nitantur, maxima prudētia, scientia, rerū longo usu, atq; subactio in rebus omnibus ingenio homo à principe constituetur, qui dispiciat an sint rata habenda quæ statuta sunt, (nam non rarō & falsa suadentur principibus, & inutilia) tum demum sigillo regię authoritatis confirmatorio (sine quo nil publice uim recipit) muniat, & uirtuti legum acta coniungat, quum scilicet nil nisi æquum & bonū fuerit: alioqui cancellare atq; frangere instrumenta solet. ideo gallicē Cancellarius dicitur, ambigentibus de iurisdictione, aut cōquerentibus, quod statuit etiam ratum habetur. Quamuis mihi propositum est, nō ius ciuile Romanorum, aut alterius populi, sed omnium gentium cōsensu aut probatum, aut probandum, aut probabile, tradere: uolui tamen hoc exempliē Rep. nostra desumere, ut quod nemo homo facile improbare poterit. Nam à prudentibus instituta, longo usu probata, omnium consensu confirmata, & bello & pace constantia, sunt certe cuius mortalium expetenda. Sunt & alij summi magistratus, quotidie à quouis principe constitui soliti, uerum non ad Reipublicæ totius curam, sed ad cuiusdam negotij causæ uē cognitionem constituti, qui absoluta sententia nō secus atq; princeps in ea re decidere statuereq; possunt. Verū ad medios uenio, quos Græci *παλλῆες*, Galli subalternos uocant: qui certe patebūt longe clariūs, iplis extremis declaratis. Sunt

ergo infimi omnes iudices pedanei atque municipales, qui in locis à principe constitutis, atque opportunè, ut possint ab omnibus adiri, commodè dispositis, ius ciuibus aut plebi dicunt, infra quos nullus potest ius dare. Sunt hi ueluti sex iudicum, non usqueadeò rerum periti, ob id aut causæ ad certam summam illis audiendæ permittuntur, & de causis capitalibus solis ipsis non licet statuere, nisi conuocato plurimorum iudicum consensu, aut adito: aut causæ meritis exhibitis expositisq̃, à quibus si quid sit in illorum sententijs errati, adpellationis beneficio læsis succurri solet. Medij sunt, qui superiorem agnoscunt, & qui inferiores, à quibus ad eos prouocari possint, habent. Verum sunt trium generum. Nam quidam à principe pendent sine ullo alterius iure, quidam sunt consensibus religiosis adscripti, quidam sunt meriti & uirtutis atque bonæ fidei ergò nobilitate donatis uiris permissi, nec tantum medij, sed & infimi. Nam omnes Princeps conseruandæ & augendæ religionis, promouendæq̃ & excitandæ in hominibus uirtutis gratia, non tantum re, sed autoritate etiam rei defendendæ, atq̃ Reipublicæ in sua ditione opitulandi donatos uult, aut religiosos conuentus, aut uiros de Republica benemeritos. Illi enim dum beneficium ab eo acceptum cognoscunt, suisq̃ similes esse student, sunt ueluti manus & adminicula, quibus ceteros homines agit, atque sua potestate uti facilius potest. Talis est nobilitas, de qua iam dixeram: quam an melius sit esse diuturnam, & in liberis locum habere, an in benemeritis tantum, agere possis iudicare. Posteritatis causa nos longe plura quàm nostri suscipere, certius certo est: atque maiori studio teneri augendi conseruandiq̃ rem posteritati nostræ etiam profuturam, quàm si nostra tantum tueremur. Eam ob rem & maiori studio Rempublicam colimus, & defendimus, quàm si hic simus temporarij, nobisq̃ solis uirtutis gloriam habeamus, non item posteritati relinquamus. Longe ergo regnat tutius qui auitam, quamuis falso nomine paterna gloria utentem nobilitatem habet, quàm qui ex infimo loco petitam & ueram. Nam uera ista uix egit radices quum euellitur. Illa in immensum industria, opum propriarum atque auitarum beneficio, qui Reipublicæ neruus est, creuit & consistit. Habet ergo hæc nobilitas & iudicis ponendi licentiam, tribus generibus distinctam. Nam quidam coercere ut alijs iudicibus reddant fontes, non punire uerberibus mulctare uè possunt. alij & coercere, & multa præfinita aut arbitraria uel uerberibus, afficiunt. alij & coercere & morte plectere, aut proscribere loco suæ ditionis possunt, uel perpetuo exilio uel temporario multando: quibus in iudicijs, appellationibus semper succurri debet. Verum id summopere cauendum, ne suo arbitratu data à principe autoritate abutatur, dum id credit suum quod suum non est, sed à principis potestate pendet. Nam facile omnes homines & præcipuè autoritate donati, insolescunt, sibiq̃ multa permittunt, nisi continua uirtus & iusti amor illos retineat, aut legum metus præfensq̃ poena coercet. Inter medios nostros iudices quosdam esse oportet summos, & in summa dignitate, autoritate, societateq̃ constitutos, quibus præsit aliquis autoritate summa dignissimus: qui præcipuè de appellationibus, iudicumq̃ inferiorum erratis iudicent, statuantq̃, & à quorum sententia prouocare non liceat, ne sint lites æternæ, nisi principis placito (quod agere & cuiusdam utilitatis publicæ gratia uix debet fieri) aliquid contra statuatur. Nam princeps suam Rempublicam evertit, qui dignitatem & autoritatem iudiciorum imminuit, litesq̃ æternas creat, dum à simili sibi succurri magna-

tes permittit. Quotquot sint infra illos medijs, parum interest admodum, quum ab illis ad hos prouocari possit, seu primò, seu secundò, seu tertio, nil refert. Mediorum primi, poterant summi dici, eo quod ab illis prouocari non possit, nisi aliquando illorum sententiæ retractarentur, & ius in contentione curiarum ad inuicem audirent in priuato & magno consilio: quod quidem illorum non minuit auctoritatem, quum in re sua nemo possit esse iudex. Id unum notandum est, quod in rebus religionis sua etiam est prouocatio ad summos religionis antistites, dempra causa sectarum de religione recepta ambigentium: quæ quoniam ad Reipublicæ perturbationem tendit, propterea ea probata, uel leuibus indicijs, & testibus etiam infamibus, iudex ciuiliū causarum ius de ea dicit.

ALIA IUDICVM PARTITIO. CAP. XXI.

Iudices omnes sunt aut capitalibus iniurijs uindicandis, aut ciuilibus controuersijs, aut utrisque terminandis positi, instituti uel, inq̃ uno loco atque negotio ius habent, aut in omnibus. Sunt ordinarij, aut subsidio missi, deq̃ re priuata aut publica fisci uel cognoscunt. Criminis persequendi, publicæ uel iniuriæ uindicandæ, prima ratio est, nam eam ob rem primum principes sunt delecti, atque è publico sustentati, ut ius, si quid iniuriæ fieret homini ab homine, redderetur, est enim longe leuius in rebus peccatum, quàm in corpora: nec prauolare fuit in eas deliquisse, nisi in furto & spontaneo nocumento, quod quidam morte, quidam quadrupli poena, alij alia multa punire soliti aliquando sunt. Lacedæmonijs fuit aliquando in gloria, nisi deprahenderetur, tum cautiores ad res hostium diripiendas, tum ad domesticas conseruandas attentiores. Crimen uero capitale, non tantum in hominem cui fit fieri certum est, sed & in suos omnes. Multæ quidem iniuriæ in opinione sunt positæ uariarum gentium, quæ aliæ in nullo loco, aliæ etiam in honore ponunt. Verum ullum hominem (præter hostes, aut si quos impune recepta lege licet) interemisse aut ueneno, aut telo, aut consilio, seu quacunque fraude necasse, petisse uel, nullam omnium gentium licet. Porro iudex in poenis expetendis legum præscriptum & opinionem, pro pace publica receptam sequi debet, idq̃ se uere in peccare solitos, maximè superstitie appellationis beneficio. Alioqui summo iudici æquitas summo iuri præferenda est, causaq̃ moderanda *τὴν ἐπιταγήν*. In secundo loco sunt qui controuersias dirimunt, quæ de rebus habentur. Potest & iudex ad utranque cognitionem constitui, horis statis, quum aut causarum paucitas, aut iudicum penuria est. Ne uero sibi multa permittant iudices, aut licentia, aut negligentia munus contaminando, sunt à principe dati, aut dari debent ipsis custodes auctoritate summa, ut iudices aut aduocati, aut procuratores earum rerum, quæ ad Reipublicæ conseruationem faciunt, curam habentes, atque adeò custodum custodes, sine quorum auctoritate nil quod in fisci aut naturæ dispendium uergat, statui potest: quibus rogantibus aut obliuentibus, in huiusmodi rebus est parendum ut principi, alioqui ad principem possunt ipsi referre. Ad hoc munus multæ Resp. censes habuerunt, aliquæ magistratibus functos accusare, cuius uolenti permisere: quæ omnia ad retinendos in officio iudices inuenta sunt, ueluti summæ auctoritatis oculi. Vbi autem non sunt multæ lites admodum, aut rariores iniuriæ, iudex quidem potest multis in locis ius dicere: uerum si sint res compositiores, ne uel alter alterius

auctoritatem impediatur aut perturbetur, statas & fixas esse omnium sedes opus
 est, iusque unumquemque certis in locis & temporibus praefinitis dicere, redde-
 reque opus est, alioqui res fuerit in summa perturbatione. Habent ergo suas se-
 des ubique terrarum, quas nec egredi, nisi impetrata à vicino uenia, nec relin-
 quere debent: in quibus etiam nullus, nisi summus magistratus aut principis
 auctoritate, ut illic ius dicat donatus, potest iudicis fungi officio. At quoniam
 potest aut iudex ipse morbo, aut rebus quibusdam necessario praepediri, ut
 quum non frequenter ad maiora iudicia satisfactorius adit, opus est prospicere,
 ne destituta sedes maneat, itaque aut à principe constitutus, aut ab eo ob pro-
 bitatem delectus esse debet, qui ius absente illo dicat. Verum peccatum est
 iam grauiter in hanc rem, à Gallica Republica. Nam qui olim muneris exer-
 cendi gratia stipendijs amplissimis erant donati, nunc quidem praetores in sin-
 gulis prouincijs ea percipiunt iudicandi plane imperiti, munusque in suprafra-
 ctos, uiros quidem doctos & bonos, sed tenuiores & minori salario, quam ad
 iudicis innocentiam sordesque fugiendas sit satis, omnino reijciunt. Quod sane
 esset summopere fugiendum. Nam inde prima mali labes, & delictorum cau-
 sa oritur, in ipsis iudicandi arbitris. Quoniam autem in singulis prouincijs esse
 solent aliqui nebulones, praedones, latrones, qui totas regiones infestant, atque
 sine sedibus ut nomades, uagi, modò huc, modò illuc conuolant cum iniuria
 summa popularium, quique non facile à statarijs iudicibus possint coerceri at-
 que deprehendi: altero genere iudicum etiam errantium fuerit opus, qui er-
 rones ubique terrarum prosequi, apprehendere, atque in quocunque loco fue-
 rint capti, adhibito iudice prouinciæ, aut prudentibus aliquot hominibus illis
 capitalem, aut quam delictis meriti sunt poenam statuere, atque exequi sine
 prouocatione possent. Res uero priuatas hi non attingunt, nisi forte ne torpe-
 scant, lites aliquando iudicibus statarijs praeparant, aut rogatione partium,
 de quodam facto uerum eliciant, iudici exhibendum. Oborientibus porro no-
 uis morbis noua remedia sunt conquirenda. Solet enim fieri ut uersutia homi-
 num, aut etiam iudicum negligentia, aut utraque causa (nam quo magis ho-
 mines coerceas, eo magis anguillarum more labi student) litium tam crimina-
 lium quam priuatarum ciuilium uel immensus poenæ numerus oboriatur. Ad
 hæc homines nequam, quo magis perquiruntur ad rationem uitæ reddendam,
 eo peruicaciores esse solent, atque iudicijs, utpote conscij sibi, minus obedien-
 tes, cui uitio ut medeatur Princeps, suprema uel iuris dicendi potestas, deligere
 ex confesso maiori ordinum optimos uiros debet: aut si ex curijs iudicum non
 possit ob numerum, auctoritate quosdam donare, qui regiones illas eant ma-
 lis hominibus purgatum, atque litium multitudini finem, ut breuissime fieri
 poterit imponant, idque pro ratione rerum, altero tertio aut quarto quoque an-
 no faciant in singulis prouincijs. Nam ita & terrore & poenis & remedijs orbi
 medebuntur. Factio præterea & affectio quædam non raro esse solet inter ip-
 sos iudices, prouinciarum aut locorum munerumque uariorum, qui quo plus
 auctoritate ualent & opibus, eo magis solent esse gratiosi: quos ideo ius dicere
 in rem suam, aut suorum nulla sapiens Respublica pati solet, nullum ius per-
 mittere, unde sit ut beneficio principis plures à iurisdictione, aut cui subsunt,
 aut in qua litigant, ob aduersam iudicum gratiam eximantur: atque delegatos,
 ut aiunt, iudices habeant, qui in ea tantum causa ius ibi dicere tantum possunt.
 Omnibus sceleribus aut Reipublicæ perturbationibus litibusque, quæ in homi-
 num

num priuatorum aut authoritate donatorum, etiam ipsorum conuentuum rebus oboriri solent, iudices constituti aut constitui ita possunt. Illi nobis supersunt, qui de rebus fisci agant, uindictentq. de quibus tum demum erit dicendum, quum appendices iudiciorum describerimus.

DE IUDICIORVM APPENDICIBVS.
CAP. XXII.

Appendices uero intelligo eos magistratus, dignitates, munera uē, sine quibus aucta & diutius durans Respublica ægrè possit consistere. Nam nouæ Respublicæ, & nondum longo usu auctæ formataq. aut antiquiores quidem, ignaræ uero scelerum, ipsis carere potuere, aut nondum cognitis uitijs, obortis uē, aut ignoratis remedijs. Nam maior rerum cognitio, prudentia maior, rerum copia affluentior, bona quum animi, tum corporis, tum fortunæ, quum sint in hac uita secundum uirtutis opinionem, summum bonum, summo opereq. ideo ab omnibus expeti solitum: si tamen iusticia & moderatione externarum rerum usus destitueretur, proculdubio uitiorum omnium sunt fomenta. Parum itaque ab adolescentibus Rebuspub. olim peccabatur, ob rerum ignorantiam & tenuitatem. Nam sollicitudo ad necessitatem tantum tendebat, non item ad gloriam & opinionem: cuius exemplo carebat, solebat procedere. Homo enim hominis simia est, & tamen hæc moderata appetitio est summo usui, si modus in rebus adsit, qui in animo, non in rerum copia poni debet. Egent uero iudices tribus hominum generibus. nam alij principijs causarum, alij medijs, alij finibus rerum constitui solent in his rebus exequendis, in quibus iudex operam suam impendere ægrè potest. Sunt enim, aut esse debent, qui homines facinorosos, aut in ipso facinore deprehensos, aut quæstione, testibus, iudicijs, coniecturis, confirmata in culpa esse notatos, apprehendere iniussu iudicis possunt, atq. ad tribunal sistere. unde eos apparitores, quod apparere reū iudici facerent, Latini dicebant: aliàs uiatores, gallicæ curiæ seruiētes, quod sint iusticiæ ministri, nuncupant. Eodem iure sunt uigiles ubiuis gentiū. Nam quia maxima nocendi potestas est in nocte, ius est illis quoslibet aut hora insolita prohibitaq. oberrantes, aut crimine admissi, aut ad excubias sine tessera accedentes, aut si quod habeatur in uitio facinus in quauis Respublica cōmittentes, uinculis coercere, iudiciq. repræsentare. Sunt & quæstores non parricidij tantum, sed & sceleris cuiuscunq. grauioris admissi, qui loca adeuntes quæstionem habent, aut eo rogante qui læsus est, aut iudice iubente, aut etiam ex officio lites & quæstiones iudici præparant. Ille uero cognitis causæ meritis, aut citari, aut præhendi reum statuit, (nisi sit graue facinus, aut sit fuge periculum, permittitur citatio) cui si non paret ad diem dictam, aut tempus præscriptum, aut prouisione iuris & causæ prorogatum, aut in uinculis concludi iubetur, aut sententia absenti dicitur. contumaciæ enim reus est. Olim licuit in omnibus Rebusp. facinorosos in ipso delicto deprehensos, cuilibet arripere, adq. tribunal sistere. Ea nunc iure gallico tantum potestas permissa est quibusdam, ne calumniæ mutæ esset locus, atq. iniuriæ. Verum in publica iniuria patere latius id debet, ut quisq. sit uindex. Nec etiam Romani in sceleribus id mittebant tantum, sed etiam in ciuilibus cuilibet fiebat potestas, reum suum in ius uocandi præsentem te ste uno, quem ipsi eximere nulli licebat: ut nec ab apparitoribus, qui eam demum Reipublicæ operam dabant, ut qui uocati in ius uenire nollent, cogerentur, ab

illisq̃ susterentur. Verum suus cuiq̃ ferè mos est. Viatores enim possunt institui & perpetui & temporarii, & in rem resq̃ præfinitas, atq̃ rogatu litigantium in ius uocare, facinorososq̃ coërcere, seu sponte, seu præcepto iudicis parentes. Id omnibus pacis publicæ gratia debet esse commune, ne latius eorum ius pateat, siue in ius uocant, siue pignora capiant, siue facinorosos perquirant, quàm provincia iudicum, quibus subsunt. Nec enim possunt hæc in alterius ditione exequi, uenia non impetrata, nisi ea sint auctoritate, aut à principe pridem concessa, aut ad id negotij tantum permissa, ut ubiuis possint officio fungi. Libello itaque, aut actoris rogatu, aut iudicis iussu, reo oblato, uicq̃ eius in ius uenire iussu, iudex capita causæ ibi cognoscit, referente uiatore, atq̃ inde probationum adminicula sibi à litigatoribus exhiberi petit. Inde sunt in usu ob hominum imperitiam (ut aiunt) patroni & procuratores, qui iudici facta & merita causæ exponunt, suntq̃ in mediâ lite in usu, idq̃ in iam deprauatis Rebuspub. Quum uero quicquid iuris est, prætor ipse aut per se, aut ex instrumentis actis uel, aut ex uerbis litigatorum necessario comprehendere debeat, quæ ad causæ cognitionem faciunt, posset sanè illis adminiculis carere, atq̃ quemlibet per se dicentem audire: ob id plurimæ nationes carent illis hominibus, iudicq̃ ea æstimanda relinquunt, quum patroni ipsi præter quendam ordinem & lucem uerborum nil addere ad causam possint. Verum enim uero in eo iudicio, absentibus ubiq̃ debet per illos homines succurri, pariter & lingua captis, foeminis, pupillis, ineptis, mente captis, & qui eò uitio laborant, ut ius suum explicare, aut animi sensa, quid uel iuris habeant, nequeant: quorum causa etiam institutos aduocatos primum puto, quemadmodum sunt etiamnum in multis rebus publicis, qui ius pro reis etiam maximi criminis dicunt. Procurator itaque, quæ agenda pro usu iuris ciuilibus sunt, aduocato aperit: hic scriptis uel uoce iudici exponit, rationibus additis, quæ ex gentium iure peti solent. Non infrequenter etiam iudices iudicibus lites præparant. Possunt uero omnes iure Romano admitti ad procuratoris munus, præter minores, mulieres, furiosos, infamia notatos, atq̃ religionibus adscriptos, qui in rebus sacris possunt esse aut procuratores, aut syndici, & si qui legum ciuiliū opinionibus ubiuis eximi solent, possuntq̃ aut in negotium unum, aut in omnia constitui, ad quoduis tempus. Si uero aliquis gerat alicuius res sine mandato, gestor negotiorum dici solet, non procurator adiri solet à iudice, quod satis inique constitutum uidetur. Nam unumquenq̃ audiiri aut præsentē par est, aut per amicum, mandato uel institutum. Verum multi corui aliorum opibus inhiantes periclitarentur. Eam ob rem præstat eos in Reipublicæ dispendium alere, quàm tollere. Superfunt nobis, qui post decissam causam iudicibus adsunt, ueluti dictata: cui rei præest scriba, primum dum interrogantur partes, aut referuntur causæ merita in criminalibus, in ciuilibus autem dum iudex dicit sententiam transcribit, & ueluti codicillos facit: quæ postea iudici commonstrans, cumq̃ eo conferens limat, atque inde libellum instrumentum uel iudicati edit, eiq̃ cui iudicatum est dat, quod instrumentum ut robur legū habeat, oportet & sigillo principis, aut eius sub quo ministratur ea iuridictio muniri, cuius demum effectus debent consequi. Nam frustra ius diceretur, nisi & in rebus cōsequi postea effectus solerent. Nil itaq̃ abs quouis iudicestatu iudicari uel, quin statim excipi à scriba, atq̃ in diariū saltē aut instrumentū libellū uel, si res poscit, debeat. Quū quis monitus iudici nō obtemperat, non

non potest dolo carere. itaque aut qui in ius uenire iubet, aut alius qui à nostris aut hostiarius aut commissarius dicitur, cogit ut pareat reus, idēq; uī aut pignori bus ad rei aestimationem captis. Vbiuis enim gentium qui saltem de suis rebus iudicio cōtendunt, ita res componi solent, ut iudicatum solui fieri uē expediat, alioqui & principes & iudices frustra instituerentur. Verum hæc de iudiciis, eorumq; ministris, Cætera sunt in opinione posita.

DE MILITARI ORDINE ET AVCTO-
ritate. CAP. XXIII.

NVnc paucis illi qui ad propulsandas externas iniurias sunt instituti, nobis tractandi sunt: quoniam non ad iuris ipsius cognitionem, sed non infrequenter ad eius euerisionem faciunt. Quamdiu res fuerunt parue admodum, nondum aucta opinionibus ambitione, cumq; non late patēret rerum pub. principum uē ditio, proculdubio princeps & sacris præerat, & iuri dicendo, & externæ iniuriæ propulsandæ. Nam & raræ lites atque iniuriæ, pauca religiones, non usqueadeo multi hostium insultus, nec formidabiles tunc oboriebantur. Verum quum ea potestas fuit diuidenda, religionis quidem apex potuit quod ad summam potentiam attinet, retineri à principe: iudicia ob crebriores lites alteri fuere permittenda, ut docuimus. Vis et armorum potentia in unum principem est collata. Ea potestas trifariam diuidi debet, in intestinam, externam, aut mixtam. Nam seditiones ciuiles motusq; popularium, ne in ius dicentes, aut principem insurgant, sunt compescendi maiore quidem quam iuris ui. Sunt & aduersus hostes uires comparandæ. Sunt & in utrumque usum constituendi, quum princeps ubiuis esse non possit. Veluti in limitibus regionum, ubi ob uarios rumores uicinarum principum, parum constanti animo & fide esse solent populares. Hunc itaque custodem (nam ita Plato uocat milites reipublicæ custodiendæ institutos) oportet esse principi fidelissimum, reipub. amantissimum, prudentissimumq; quiq; animos eloquentia non secus atque armis possit agere corpora, & in suam trahere sententiam, inq; principis sui fide retinere, atque contra hostem quamuis uicinum & amicum pro principe potentia arma sumere. Quod ut faciat magis ex animo, ne illecebris fortunæ (ad quam uos inclinatos & natura & necessitas & opinio reddidit) ab aduersario sollicitetur, opibus in medio regno constitutis eum donare debet princeps, aut diuitem mediterraneum statuere, ne facile fidem hostium sequatur. Nam opes & iam parta res retinent hominem in fide, si quid aliud: nec fides ulla sine re usquam fuit diuturna. Itaque fidem, alienam spem secundo tantum, atq; incerta petendo, dum certa relinquat, nemo facile irritam fecerit. Qui pauper est, nisi amore suorum iustiq; teneatur uehementer, uenalis sanè est. Id est commune omnibus militiæ addictis, ut sacramento pro uisui patriæ & religionis exhibito, in principis fidem, salutemq; iurent reipub. contra quod sacramentum si quid commiserint, exauthorari, atque sacramentum eximere ut nequam probrososq; homines decet, quum ob illorum poenam dedecusq; ut qui in rempublicam grauissime deliquerint: tum ob exemplum dedecoris, cuius natura & opinio nobis timorem incussit. In rebus itaque summis sacramentum illud fidei exhibere debet. est enim ueluti utriusque iuris matrimonium sacrosanctum. Nam dum miles rogatur sacramento, nu-

men aliquod, aut potestas, aut res in opinione posita (cuius autoritas sacrosancta est, atque timorem negligenti sacramenta suo nomine sumpta, incutere debet, soletque) asseri interponique debet, nostramque fidem ita duraturam affirmamus, ut illud uerum esse & diuturnum credimus, uolumusque per quod iuramus, quod si quando negligere contingat, quia testibus non tantum hominibus, sed dijs iniuria fit, & praeterea scelus admissum est, merito ut foederati aut poena afficiuntur, aut notantur infamia, qui peierant. Nam nulla gens quae cultum receperit, legesque probet & recipiat, non seruat fidem, quam sibi seruari credit, uultque. Qui fidem ergo soluit, & Deum & homines ultores sentire debet. Sed ad principem redeo, qui quum unus sit non potest satis esse, ut locis omnibus (nisi tantum autoritate) adsit. Opus ergo eum magistratus, duces, tribunosque militum exercitibus illis praeficere, & qui illos imperata facere iubeant, & curent, iusque inter eos reddant. Oportet enim furiosum & Marti sacrum illud hominum genus, iniuriaque inferendae, nisi crebro animaduertas, natum, non legum iudiciumque & prouincialium mansuetudine coerceri, sed a suis statim moneri, terreri, aut puniri, aut exautorari. Alioqui enim omnia in licentiam uertant, nil non labefactent, nil sanctum sacrumque habeant. Sunt etiam praeter duces, qui frequenter iusta negligunt, etiam iudices qui fontes plectant, constituendi, non tantum in exercitu, sed & in aulis. Nec enim aliter qui ualent uiribus coerceri possent, nisi a paribus dignitate, sed autoritate maiori, maioribus uel nixa uiribus. Qua in re Turchae nunc rerum amplissimi domini, ob unam rem militarem bene constitutam, mirum est quam sint prudentes, seuerique. Nam si decurio scelus in bello uindicare, ordinem uel aut quae sunt officij seruare neglexerit, atque centurioni innotuerit aut neglexisse, aut uindicare noluisse, loco facinorosi statim decurio plectitur. Pariter si centurio, Chiliarcha, (nam & singulis sunt sua iura) item si Chiliarcha suo duci, omnes poenas luere pro usu rei militaris lege lata solent, loco fontium, nec minus miles facinorosus punitur, si postea deprehendatur. Est uero in bello poena decuplo atrocior, quod ubi maxima est delinquendi occasio, illic supplicium maius grauiusque esse debeat. In mediterraneis, ubi statarii sunt milites, opus potius iudicibus quam ducibus, utrisque in duobus alijs ordinibus. Omnes uero quum sint aut equites, aut pedites, pro principum arbitratu solent muneris committi. Verum id longe certissimum est. denos decurioni, denos decuriones centurioni, denos centuriones chiliarchae, denos chiliarchas duci: duces demum omnes ei qui curam totius exercitus habeat, nihil refert si alio numero constituentur, modo possint ab uno facile tractari. Ita fit ut si quid sit faciendum, statuendum uel, statim a summo ad imum praepcepta perueniunt, statim ad conciones ueniunt, imperataque faciunt. Hi ergo tam ob intractabile genus, quam quia parum sunt militiae munera iudicibus cognita, tum quod alterum genus alteri exosum esse solet, iudicia propria habere debent, alioqui ultio potius quam aequitas obseruaretur. Ideo & principes solent suos familiares domesticos certis tribunalibus addicere, ne alibi praepediti (ut aiunt) a principis famulatu absint. Verum opinionis ista sunt. Nam unicus iudicum ordo, quicquid est sceleris, cognoscere sine delectu atque personarum ratione deberet, uiresque ad coercendos etiam maxima turba & autho-

authoritate fultos, in promptu habere ubiuis terrarum. In aulis uero & exercitiis, quæ ueluti sunt ciuitates effrenes, oberrantesq̃, opus est eos quos diximus esse, eiusdem generis scilicet.

DE EXPEDITIONE. CAP. XXIIII.

Militibus porro ipsis est prospiciendum, ut tam quæ ad uitæ necessitatem & armorum usum habeant, quàm quæ ad uiæ & expeditionis necessitatem. In primis itaq̃ opus est magistratu, ad id temporis comparato, quo potissimum durat expeditio; cui omnium aut saltem munerum potiorum cura incumbat, eaq̃ authoritate esse, ne quis illius imperio impune repugnare ausit, qui primam habeat curam necessariorum, tam ad hominum quàm ad equorum uictum parandorum. Conuehenda ex proximis agris frumenta, uina, pabulum, curandumq̃ ut uiliori precio distrahi possit. Nam dum miles ingenti precio comparare annonam cogitur, operas statim denegat, dum in necessarijs perquirendis occupatur, aut plura cogitur expendere quàm stipendijs accipiat. Nam id est in primis notandum, quòd hoc hominum genus lucrari & fortunæ splendidioris gratia, quæstum uitæ dispendio facere studens, nisi lucrum se consequi posse putet, nunquam operas suas exercet liberali animo. Curandum itaque est, ut quàm poterit fieri sit annona uilior. Nec enim ullus princeps est, qui ea quæ uulgo extra artem militarem expendi possunt, militi in stipendijs ponat; & si ponat, nullus miles exponere totos uitæ sudores uelit. Congeruntur uerò aut in unum locum, aut in unam uiam. Si in uiam, ad transitum id fit. Si in unum locum, iam id magna diligentia eget. Si ut aggrediamur præsentibus fructibus opus est, solum quantitas exposcitur: si oblideamur, opus est illis quæ diutissime possint asseruari: ut sunt oriza, milium, farinæ tritici, secale, hordei. Nam ubi sunt detrita, non putrefiunt facile, quoniam aërem in corpore non amplectuntur. Secundo in loco sunt falsa omnia casei, carnes, pisces. Tertio loco, triticum, ordeum, auena, in eo loco ubi frequenter moueantur, ne pereant concepto aëre. Uia animantia non sunt diutius uiua asseruanda in obsidione, ne illa absumant quibus equi & homines possint diutius uitam tolerare. Præterea sale optime possint asseruari & durari. Nisi enim pabulum affatim suppeditetur, ipsa domi necantur, & non paruo dispendio ali solent. Hæc de obsidione. De instrumentis uero ad uiam, & machinis ad expugnandum aut propugnandum, ea haberi cura debet, ne quicquam in tempore desit. Nam dum miles aut in uiæ angustijs hæret, aut machinas agere nequit, aut pontem expectat, alia ne quauis ratione moratur, & sumptum facit, & faciendum est tandem summo tumultu quod pridem prospectum oportuit & factum. Itaq̃ fit in ea re summa iactura. Ut uicæ sint æquabiles machinis agendis, militiq̃ transportando, prima cura est, ut complanatorum adsit copia. uiæ uero militares, & copijs agendis aptæ, more Romano à popularibus & delectis hominibus fieri debent pontes, si desint. est materia aliunde longe ante conuehenda, & præparanda in locis aptis: unde & peritum regionum perspectiorem habere opus est, alioqui si desint ligna, corijs utres instruendi inflandiq̃, quibus miles tranet. qui si satis non sunt, possunt socijs fune remitti. Trabes, dolia, asseres, &c. possunt æstate esse loco pontis, uerum in tyronibus ea ars esse debet. Quum uero nos sumus hostibus uicini, debet

bet ea esse in præfecto diligentia, ut omnia hostium consilia capteret, exploratoribusque utatur fidelissimis, ut remedijs qui rebus prospicit succurrat. Nam facile tridimus clauum clauo, si prospicitur. Imparatum etiam festuca terret. Quæ cuius regio sua genera habeat propulsandi & insultandi, non est per singula discurrendi opus. Vnum id primū in quouis duce est, ut sint celerrimi consiliorum maturorū effectus. quod si senserit sibi ab arte sua cauere aduersarium, statim ad aliam esse sibi confugiendum sciat. Proteum enim eum esse oportet. Verum ad prospectorem est redeundum, qui tres more cæterorum magistratuum hominum ordines habeat necesse est. Nam præficere quosdam debet ampliori prouinciæ, cui plures inferiores pareant. Primumque curet, neruum belli ad ducem referendum. Nam & vias debet malis hominibus purgatas habere, secundò quæ ad uictum hominum, tertio quæ ad equorum, quarto quæ ad impedimenta sunt, ut quæ ad arma tam hominum & equorum quàm totius exercitus requiruntur. Nil uero uetat esse ad uaria munera uarios magistratus. At quo ordine dixi, eos esse nemo negauerit. sit enim in rebus humanis certo quodam consilio, quod ab uno capite tantum penderet, inque multas partes ordinate dispensatur. nam & singulos sibi fidos deliget, eorumque fide iubebit principem. & si quid uitij ab illis admissum, id cõpensare debebit: unde summa in eos auctoritate, quoad coërceat, esse debet. Postquā enim coërcuit, si sunt in uitio multari: si ipse malos elegit, puniri potest, aut luere. Dum enim plures in eodem munere sunt, sit quadam rerum humanarum inuidia, ut mutuo se traducant, iniurias inferant, mutuo accusent, atque loco negotij publici seipso curent, suasque factiones sectentur. Verum sunt nunc comparandæ opes ad utrumque munus, in stipendium uidelicet iudicum, & militare munus.

DE PRIMIS OPVM ELEMENTIS,

atque de rerum distinctione. CAP. XXV.

Magna & ingens uarietas inter homines eius potestatis colligendæ fuit, quam concessam uult reipub. capiti consensus hominum. Nam post concessas primum opes principibus unde sibi prospicerent, dum reipub. curam habent, solebant antiqui eas tantum dare creatò ad id magistratu, qui ab omnibus id posceret quod æquum erat. Tum ipsa municipia, aut singulos aut plures homines solebant deligere ad militandum idoneos, illisque sumptus facere ex publico consensu. Alij utramque pecuniam colligebant & suam & militarem, iudicibus uero domi dabatur. Quidam & iudicum, & suam, & militarem cogeant: quo semel in usum tracto, cœpere uectigalia una eademque opera porrigi, arbitriumque petendi penes principem esse. Itaque quidam à personis, quidam à rebus, quidam ab utrisque indictiones percipere consueuere, sensimque quicquid est, unde aliqua possit haberi utilitas, obseruari cœptum, fiscoque obnoxium factum. Verum quicquid moris fuerit, tria illa genera paulo ante posita omnia comprehendunt. Nam si à personis petas, omnia personæ possident: si à rebus, omnes sunt oculis & sensibus obnoxie: si ab utrisque, idem erit iuris. Resp. primæ censebant capita, atque pro censuum ratione fisco soluebatur, quod ex simplici sacramento sine ulla census descriptione multæ respub. in Germania etiamnum faciunt. Nam quæ sint in bonis singulorum ægre cognoscas, nisi sit uir aliquis tam probus, ut statim apperiat quantum possideat, quæ sanè rara uis est. Nemo

mo enim lubens quod sibi contraheniat dixerit. Quod ex rebus habetur, multiplex est. Nam in terra, aut in aqua opes sitę sunt. In aquis sunt mobiles & immobiles, aut partim. In terra mobiles, immobiles, se mouentes. Romana respub. multatq; alię ab aquę compendio, ut sine cuius usu non uiuatur, nil uectigalis capum uolebant. uolebant enim usum & aquę marinę & piscationum & litorum maris, & ferarum esse communem, atque occupantis omnia fieri quoad possideret. Ripę fluminum semper fuere proprię. A mari ueniunt mercimonia, piscatio, sales. Mobilis res est mercimonium. Ius piscationis, si sit ubiuis pariter, si alicubi coartetur, ut in quodam littore occupato & proprio, sunt immobilia illa, a quibus petitur utilitas: si res sine cuiusdam certi litoris usu fieri non possit, ut sunt sales partim arte, partim natura facti, mediam conditionem obtinent. Nam quatenus res est in solo, est immobilis: quatenus distrahitur, alioq; comportatur, mobilis. Ius fluminum ueluti uia est, & pari iure, nisi quod ad piscationes attinet, quę in proprijs rebus nunc ferę in toto orbe cultiori & astutiori esse solent, alioqui communis iuris sunt. Aquę certis limitibus soli concę usę, ut lacus, stagna, pro usu regionis sunt publicę uel priuataę. Si quis in suo solo inclusas habeat, eius esse certum est. Ratio litorum riparum uel, nisi aliter iure sit receptum, iura uicinis dant. Potest & aqua fluens in perpetuo esse uectigali, ueluti si traducatur ex suo cursu alueus, inq; regionem quam longe meliorem irrigationibus reddat deducatur. tunc cuius opera factum est quandiu illac utiliter curret, potest uectigal exigere a singulis possessoribus, aqua per unciales mensuras in constitutas horas diesq; concessa: qui proventus in multis locis est, sed potissimum in Gallia cisalpina, quam Longobardię dicunt, est multo uberrius. Diligētiore enim respub. aut principes, Nilos atq; Euripos aut ex montibus corriuādos in humiliores regiones, aut dioriges ex Pado, Athesi, alijsq; fluminibus in planas atq; aquabiles traxere. Ex rebus commoditate aquarum haberi solitis, quia mercimonia non minus defendit atque tutatur princeps quam quę solo nascuntur, quamuis aut aliunde aduecta, aut quouis sunt deportanda, tamen uectigal ex illis potest capere, & ex salibus præcipue. Verum in arbitrio principum ista sunt posita. In solo sunt sata, arbores, prata, pascua, syluę. In satis quiduis leguminum & frumentorum, rerumq; quotannis seri & colligi solitarum, intelligimus. Arbores sunt alię fructiferaę, alię steriles, alię in syluis, alię in cęduis syluis. Prata pascuaq; quamuis industria iuuari possunt, tamen potissimum in naturę beneficio sunt posita. Syluarum sunt plurimi usus, nam in usum domesticum ignis, instrumentorum, ædificandi, pascendi, uenationis, seruari solent. Hinc mercimonia ex terrę superficie nata, ligno, leguminibus, fœno, fructibus, armentis. Sunt & metalla, quę sine syluarum beneficio non possunt pura reddi: ob id eorum originem in terrę uiscera, perfectionem in ligni ad decoquendum usu ponemus. Sunt uero aurum, argentum, stannum, Cyprium æs, aurichalcum, plumbum, ferrum, argentū uiuum, & mineralia cætera, lapidesq; lapilli, gemmę, & si quid curiosius spectantibus parit nobis natura. Superest genus animalium seipsa mouentiũ, quę in capita aut greges relata, mercimonijsq; ducta aliõ quàm in natiuo solo, etiã sunt in magnis opibus. Nos itaq; aliã diuisione facillime tam quę terra quàm quę mari habentur, possumus tradere. Omnia enim sub superficie, aut in superficie, aut partim intra, partim extra sunt. In superficie terrę sunt cuncta animantia terrestria, & aëria, partim supra, partim infra, quicquid terra uegetabile producit. Infra, omnia metalla, aut medica-

men-

menta, gemmae, & siquid in precio est. In mari sunt piscationes, navigationes, sales. Superest nobis pars amplissima opum, longeque ut opulentissima, ita cognita difficilissima. Nam à necessitate orta, si quæ alia in opinionem est omnino traducta, quod quibus potissimum rebus delectari possit aliqua regio, industrii homines presentientes, nulla habita utilitatis, necessitatis uel cura, modo rem faciant, merces peregrinas eò ducunt, atque si dicere licet, sæpe orbem labefaciunt. Nam homo natura præter proprium loquendi munus, quo differt à ceteris animantibus, id etiam habet, quod peregrina omnia admiratur, ad insolita obstupescit, atque externis inutilibus, potius quam domesticis probatisque capitur. Congeruntur opes etiam alijs artibus, sed tamen ex quibusdam earum rerum quas diximus. Bona pars primorum hominum uenatu uixit, alij furto terra marique commisso, quidam pascuis aut animalibus, alij agricultura, opinione alij, ut qui religiones opibus auxere: corporis alij laboribus, alij ingenij beneficio, qui soli mortaliū solent esse in reip. charissimi, atque minime fisco obnoxij. Nam dores animi ueram nobilitatem, modo in reipub. usum conuertantur, ferè ubiuis gentium solent comparare. Ab his aut omnibus, aut pluribus rerum elementis fiscus aliquid decerpere potest, in reipub. conseruationem & protectionem. Res etiam quæ desinunt esse alicuius possessoris, aut quæ ueluti postliminio ad fiscum redeunt, principis essent: ut sunt bona proscriptorum, aut qui crimine capitali sunt notati. Quidam in eodem iure bona eorum ponunt, qui aliunde nati, in alieno solo possidendo acquirendo uel moriuntur, non adepta à principe gratia, ut ciues uel populi fundi fierent: quo iure utitur Rex Galliarum. Nam alibi natorum, atque in sua ditione morientium bona fisco iungit, ne sensim plures extranei incogniti irrepant in regionem. Verum ea sunt opum capita summa.

DE QUÆSTORIBVS AERARIJ.

CAP. XXVI.

QUum uectigalia porrigi inciperent, essentque unius aut alterius urbis & municipiorum tantum principes, non erat opus magno, nec multo admodum magistratu ad illa cogenda, quoniam cuiuscunque priuati opes facile principi æquitatis arbitro innotescere poterant. Verum auctis opibus, ditionibusque, siue res sigillatim essent spectandæ, siue soli æstimatione, siue hominum potentia, opus fuit primum census, facultatum, rerumque arbitro, qui indicta à principe summa, imperataque in quamuis prouinciā, diuidat, consideratisque diligenter omnium locorum opibus, partes maioris expetitaque summæ distribuat, secundum urbes, uicos, hominum conuentus, pagos, in id quod facere possunt condemnando. qua indicta, opus est municipali magistratu, qui accersitis rerum particularium peritioribus, secundum uires ab illis expositas, æquam soluendorum partem imponat. qua in re mirum quantum sibi permittant hi, quos Galli electos uocant. Summa iniquitate alios qui muneribus corrumpere eximunt, alios grauiter opprimunt, nisi ab utrisque acceperint. Municipales quæstores coacta à priuatis summa, quæstori prouinciali accepta ferenti chirographis & testibus exhibet. ille summo quæstori, qui in ærarium refert: aut in eos usus quos princeps statuit, impendit. Quibus in rebus ne fraus sublit, ægre perspicere potest. Tamen antigrapharius ubique esse debet, inque diarium referre, quicquid est acceptum ab ipsis quæstoribus. Et ne quid una & quæstores, & antigrapharii delinquant, opus est magistris rationum (quos ubique esse decet) qui accepti &

& impensi rationes discutiant, atque in reipub. tabulas referant. At quum aliquid quod fisco erat acquisitum, Rex, Princepsue dono dat cuiquam, ut confiscatio, nes, aut si quid aliud est, oportet etiam id inscribi rationibus poscentibus, qui a thesauro sunt, quibus Respub. non paucae carent. Nam satis est rationi omnes esse obnoxios qui fisco debent, aut qui ab eo accipiunt. Verum haec res adeo lubrica est, ut uix possit ullis uinculis coerceri. Seu ergo inductiones, quas taleas uulgò nuncupant, sint personales, id est aestimationem facultatum etiam occultarum sequantur: seu sint reales, id est solum & res apparentes, is ordo seruandus, quemadmodum & in re militari. Quoniam uero is est cibus reipub. opibus ualere: & quia de principis arbitrio nemini priuato licet disquirere, ista dilationem, ueluti & uenter, non patiuntur. pignoribus enim captis statim quisque cogitur, atque corpore si de multa agatur, coartari solet, ut uel pereat, uel ab amicis solutione liberetur. Quaestores itaque isti sunt rerum statarum. Idem ordo est, si quicquam ab alijs ordinibus expetatur: quod semper est factum a religionibus, quum in immensum ditatae sunt. Nam opes quouis modo habeantur, opes sunt, reipub. publicae utiles, fiscoque si egeat obnoxiae. Alioquin omnia sacris adscribere liceret, rempublicamque destitui. His quae casu fisco obueniunt, oportet etiam suum quaestorem esse, ueluti quum multae, quibus suus est quaestor, sunt recipiendae. Ea munera quaestiuosa, quae non sunt iudicijs admixta, defuncto possessore ad reipub. fundum redeunt, rursumque uenundari solent. Sunt & uectigalia, quum quiduis mercium agitur aut uehitur statis in locis. Inde enim rempub. quae illas tutatur, capere potest uectigal, demptis his sine quibus commodè uiuere non licet. Nam quisque soluit quod fiscus coepit: nec mercator quaestiuosus soluit, quod statim ab emptore recipiat, ob id est reipub. incommoda ea uectigalis pars. Ne mercatorem abigas, modo res adferat reipublicae utiles, Liberum distrahere finito. Si inutiles distrahit, uectigali multato. Quum abs te necessario capit quo eget, tunc multato, non adeo ut suo lucro priuetur. nam non accederet, sed ut illius fias particeps. Caterum ex re qualibet lucri bonus odor, atque secundum opinionem tyrannidemque principum uaria indies excogitantur exactio generum. Nam quidam, ut Turcha, etiam corpora tenuissimorum hominum, addictorum persuasioni Christi, & Moysi, in uectigali esse uoluit, quod quia persolvere non possunt, aut corpora detinentur, aut a communicabilibus liberantur, si sit stata annuaue summa. Millies mille in suam sunt colligendae pecuniae, uiae indicis, & militis alendi praetextu. Verum quia haec misera uitae conditio, quosdam indies tollit e medio, quosdam procreat, oportet ita magistratus constitutos esse, ut summi quidam, quidam medijs, quidam sint infimi. Maximi a principe, medijs a maximis, infimi a medijs pendent, in indicis & milite parando, iubendoque. In quaestoribus imperata distribuendo, distributaque colligendo, referendoque. Nam nisi refers, nil rerum agis. Haec sunt personarum rationes, ordines, atque munera, quibus in bene constitutis rebus publicis est opus, ex quorum autoritate pendet, tractaturue, quicquid in iure oboriri potest causarum. Ius suum consequendi, & res sibi seruandi, lex una ubiuis gentium est. Sed quia actionum formulis solet quaeuis regio uti, non tam certa methodo possent quae ad praxim attinent, quam quae ad theoricam spectant, tradi. ideo est ad uulgarem usum remittenda ista tractatio. Satis enim fuit istis elementis explicuisse,

se, qua ratione aut noui populi possint à principe regi & informari, aut qua arte ubiuis terrarum retineantur diuturna imperia.

DE ORBIS CONCORDIA

LIBER IIII. DE FALSARVM PERSVASIONVM AD VERAM CONVERSIONE.

QVIBVS ARTIBVS SIT OPVS PRINCIPI
religionem mutaturo, & ueram fidem falsa substituturo.

EX omnibus notionibus, quibus animus noster mouetur, nulla aut ægrius admitti, aut cum maiori difficultate relinqui solet, quam quæ de religione habetur opinio. Et uix unquam contingit, nisi aut summa uis, aut diuturna diuersa instillandi opera, ut sine sanguine, aut rerum mutatione possit omnino alterari. Ideo Plato suadet in Legibus, nō esse temerè mouendam de Deo recepto in quacuncq; repub. persuasionem. Contingit enim, si parum prudenter princeps, seu quiuis alius animos uetusta soluat, antequam recte religione liget, ut popularis concordia & uinculum commune labefacteretur, ægreq; aliam admittat etiam præstantissimam populus ueteri solutus. Id uero contingit multis rationibus, ad quas diligenter attendere debemus, antequam altius pergamus de adulterinis profligandis, & uera substituenda tractare. Superiori libro demonstratum est, omnibus hominibus esse cōmune, ut & si qualem Deum habere debeant, ignorent, omnes tamen habendum censent. Quod ipsum ex gratiæ cuidam referendæ occasione omnibus à natura data proficiscitur. fieri enim non potest, ut animal istud sagax, rationisq; plenum, à natura rerum omnium egenum, & ueluti expositum ad omne miseriarum genus, quum totam hanc rerum omnium machinam ad eas misérias compensandas & profligandas sibi comparatam cognoscit, non agnoscere tanti datorem muneris percipiat, colatq; quicquid à parentibus loco Dei haberi audierit. Ad gratiam & ueluti compensationem accedit ætas tenacissima, & quo semel, ut inquit ille, imbuta est, odorem diutissime seruans: quæ ipsa consuetudini ueluti secundæ naturæ se tradens, falsa perinde ut uera postquam semel recepit, mordacissime retinet, & tutatur: ut nil uerius quàm quod à parentibus accepit, credat. Quanto uerò falsior ubiuis gentium est de dijs opinio, tanto ardentius omnibus artibus (id suadente Satana, falsæ persuasionis opinionumq; malarum authore) illam sacrificuli retineri, & omnibus probari debere contendunt. Quod uel istis argumentis patet. Vir bonus & sibi bene conscius, sua contentus conscientia, nec sua uenditare, nec alienum de se iudicium magni admodum pendere solet: quod à uerbis hominum nil in rerum natura mutari sciat, ueramq; laudem à bonis tantum expectandam & fugiendam, ut solida accedat nouerit. Facinorosus & sibi malè conscius omnia de se dici putat, seipsum effert, prædicat, ingerit, ut quam sub pectore uulpem gerit, probitatis à suffragijs emendicaturæ opinione tegat. Hinc uanissimos homines sua uenditare, & aliena eleuare quotidie cernas. In religionibus falsis planè idem est. Ideo antiquitas dum uocauit Apollinem *ἱερεὺς*, & deorum parentem Saturnum *ἀρχυλομήτης*, innuere uoluit.

uoluit. Accedebant tripudia solistima, auguria, extispicia, diuinationes, inuolucra illa, quibus & sapientibus & plebeis imponebatur. Si quis uero contra hiscere ausus fuisset, morte plectebatur. Id enim habent falsæ persuasiones, ut quum malè suasæ sint, uelint se omnibus ingerere, gladio præsentē sint probandæ, de illis poena capitis disceptare nemo audeat, ut metu saltem & silentio probare uideatur, qui contra eas metu mortis ne hiscere quidem audet. Qui sunt ergo imperiti falli à uero discernendi, eo uehementius falsis religantur religionibus, quo magis instatur à sacrificulis & earum sacerdotibus, ægriusq; illis medeare. Nam habent credulitatis principia cum bonis communia, ætas accedit, consuetudo cogit, instat falsitas. Quo fit (nemine talia curante aut considerante) ut uerum parum latè pateat: falsum se ubiuis ingerat, uigeat, probetur. Satis enim habet quiuis princeps, retinere populos pacificè, & ea quæ ad fiscum pertinent, in rem suam, iuridicam & militarem impendere. Miles uix ullis legibus profanis uel sacris retinetur. Iudex uindictat iniurias, dubia, lites, & iurgia soluit. Populus mysteria non capit. Vnus sacer magistratus curam religionis habet: quam uel perditissimam, quia ex ea quæstum capit, nunquam mutari patitur: cōcitat plebem, adfuturam satis pestem minatur, clades prænunciat, quibus rebus percellit ferè omnium animos. In consternatione autem animi, uix ulli superest liberum de rebus iudicium. Et si quis etiam liberè & incorruptè de rebus iudicando tum audiri uelit, in discrimen ruat necesse est, atque præsentem mortem lubens subeat. Mortem uero quum natura timendam docuerit, nemo spontè nisi diuino actus spiritu, & omnino immutatus, quales testes Iesu Christi fuerūt, subire uult. His igitur diligenter perpensis, reipub. moderator sensim & sine magno hominum confessu, proceribus primis communicare quæ mutata uelit in repub. suasionibusq; & leni captatione suadere debet, quidq; in rebus religiosis mutandum censeat. Quod ubi probauerint (nam si omnibus displicet, aut expectandum suadendo, aut cogendum, quod postremū parum tutum est regnanti ex alieno arbitrio) tunc & summi iudices sunt etiam cogendi uarijs in prouincijs: ut, quum tale quicquam, quale uoluerit princeps, concionatores suadent, etiam suadere sensim uolentibus permittant. Sunt uero tertio loco, & iam alienata utraq; & procerum & iudicum potentia, ne eorum factionibus adiuti conantibus obsistant, uocandi pontifices, summusq; cogendus uelit nolit, ut illa quæ optima probauit, & doctissimorum consensu examinauit princeps, suadeat, aut suadere permittat: nec uerbo quidem obsistere illis audeat, qui à principe docendi gratia sunt missi. Debet autem deligere ad suadendā ueram fidem uiros idoneos, & omnibus artibus, quantum fieri poterit, sed potissimum in ueræ religionis placitis exercitatissimos: ad soluenda autem falsæ obiecta, ex philosophia instructissimos. Qui quum pauci haberi possint, totas regiones sacrosanctissimi, inuolatiq; etiam si sit opus custodia peruigili seruati, peragrent, & uolentes ueræ religionis placita probare initient, cæterum libertatem credendi cuiuis relinquunt. Nam quod ui factum est, uix unquam ad frugem proficiscitur. Ideo uera religio uetat, uim cuiquam recto constantiq; iudicio fieri: & improbat, si quis ui imprudenter adactus ad ueritatem fuerit. Animos enim liberos uult Deus. Potest quidem, si qui pauci infideles sint inter multos, & ab illis lates in multitudinem proficiscitur, illis dies constitui, quo aut uolentes in persuasionem transeant, aut nolentes excedere regione cogantur: ne ex putridis membris paucis lates in totū corpus serpat, perniciemq; adferat. Hæ sunt

principis artes, quibus nullo planè dispendio, summo cōpendio & facilitate possit sine tumultu & sanguine uerum subditis suadere. Visiones uerò & somnia principum, ubi uero consentiunt, sunt ab illis loco reuelationum habendæ, falsum illis exhibendum, uerumq; confirmandum. Nam quamuis iam antè uerum fuerit, & falsum falsum, tamen dum beneficio hominis in autoritate positi illud repetitur, ueluti nouum à plebe pendente ex autoritate creditur, & facilius longè etiā falsum ab autoritate probatur, quàm uerū ratione ab humili homine demonstratum. Quid ergo principem non suasurū ueri putemus, quū à sola autoritate falsum suadere possit? Debet uerò ante omnia coactio ex uera religione præstantissimorum hominum numero cōclusiones in breuia axiomata reductas habere: & si possit fieri, etiā scire, mandareq; memoriæ, ut ab eius ore etiā magna autoritate seu sacra seu prophana homines possint audire, quæ docti & professores sint suasuri, persuasuri & confirmaturi. Eas cōclusiones amplissimè primo libro attuli, suasi, confirmaui, quæ de uera religione suasuro sunt necessariae. Inde peti possunt.

QVIBVS MODIS CITRA CVIVSQVAM

offensionem sit uera fides prædicanda: deq; eius officio, qui curam emendandæ, aut omnino euertendæ falsæ persuasionis suscipit.

O Portet eum qui à principe munus ueritatis suadendæ suscepit, non minus earum rerum quas aduersarij ueritatis probant, quàm ueri ipsius peritum esse. Nec enim tantum docendum & confirmandum uerum est, sed & objectiones falsæ sunt soluendæ, diluendæq; argumenta. Quod nisi collisione locorum falsi fieri nequit. Adhæc uidendum, ut fiant omnibus omnia, id est ita se illis accommodent, quos edoctos cupiunt, ut à probatione eorum legum incipere uideantur, quoad attentis factis tandem, elicitisq; conclusionibus, aut nostra confirmemus, aut aliena parum firma ostendamus. Summopere uerò illud est obseruandum, ut quod ex osum aut improbatum populus habet, illud ante quā eius descriptio sit diligenter tradita, non nominetur. Nam id nos suspectos à principio redderet, animumq; auditorum à beneuolentiā & attentione, sine quibus (nisi miraculo spiritus sancti) nil persuadeas, auerteret. Vt ergo animi habeantur populi cuius salutis causa ista fiunt, est in principio eorum infirmitati consulendum, laudandi probandiq; sunt ueluti boni, semiimpj & semimali: ut dum partim acquiescunt, & consortia eorū qui uera docent, factisq; probant, frequentare incipiunt, ex assiduo cōiūctu sensim emendentur, & immutentur. Conuersatio enim & assiduus cultus temporis prolixitate adferet, quod prima fronte nunquā impetres. Tales suscepit filios Israël Moses. Ita omnibus omnia, quoad conuersationem, fiebat Paulus. Ob id Iesus Christus legem impleturus uoluit etiā ceremonijs legis subijci. Animū autem ad tria semper intentum habere debet, qui docet. Id enim ob oculos semper sibi proponat necesse est, primam docendi uim à persona dicentis esse, suadendi ab auditoris animo, persuadendi à re ipsa. Sit ergo uitæ summa innocentia, & ut inter homines licet, irreprehensibili, ueritatis præco. Nouerit auditoris animū, quidq; illi uehementer placeat, aut displiceat. Tertiò ea sit eruditione, ut de quacunq; re fuerit illi dicendum, per se etiā silentium & auscultationem mereatur. Si uero illi non sit perspectus animus populi, & quàm facile acquiescat ueritati, cōmunia & omnibus nota principia in medium afferat, & ab his captato auditorio, quum iam est attentus

tentus populus, instillet sensim & pedetentim, quæ ad particularem veritatis probationem faciūt. Ita fiet, ut quod princeps effectum cupit, quodq; omnium saluti expedit, facile recipiant. Vocabulis uerò, nisi dum uidemur in laudem falsi dogmatis tendere, est abstinendum, ne rapiantur etiā bene adducta in inuidiam. Sed his adductis atq; perpensis, quibus & princeps & concionator uerbi Dei debent esse instructi, exemplis est agendum, quoq; modo est in singulis religionum persuasionibus à uera alienis horum præceptorum praxis exercenda, tractandum. Primum ergo qua arte in Muhamedicis, qui latissimè fereq; toto in orbe serpunt, sit agendum, trademus. Secundo loco, qua ethnicorū & idololatrarum quodcunq; genus adoriri ualeamus. Postremo uidendum erit, si suasionibus poterit fieri, ut aliquem Iudæorum ab infelicitate, qua ab occiso Christo premuntur, eximamus. Nec enim unquam tota ea gens accedet ad Deum per Messiam, priusquam post aduentum summi antichristi reliquæ saluæ fiant, atq; cum electis adnumerentur. Vbi ergo suasiones attulerimus omnibus illis gentibus accommodas, finem huic libro & operi imponemus.

SVADENDI MVHAMEDICIS FORMULA, à Deo.

Libro secundo uisum est, quid habeamus cum Muhamedicis commune, quid differens. Fatentur enim quæcunque de diuinis tenemus, suo tamen more: præter illa quæ de diuinitate Iesu Christi, & eius morte, nobis sunt probatissima. Quia ergo offenduntur uehementer, si Deum Christum uocari audiant, quoniam contrarium uoluit toto Alcorano suadere impostor ille mendaxq; Muhamedes, ideo non est ab exordio suasionis quicquam de illo agendum. Quamuis in eo sit totius religionis ueræ scopus, pariter ut in morte & eius resurrectione. Si de Christo quicquam dicetur, non oportebit id excedere illa, quæ de eo sunt tradita in Alcorano: ne aduertentes sacrifices, populum ab audiendo clanculum, ubi palam non licebit, auocent. Declamandum ergo de diuinis beneficijs erit, ut ornatissimè poterit fieri. Nam quamuis lingua Arabica & Turchica est suæ eloquentiæ capax, tamen nil ineptius est illis suasionibus, quæ ab illorum Alphachijs fiunt. Subiungenda erit uarietas orbis, fructuū, animalium, regnorum, quodam ordine: ut luce ordinis capti, & nouo docendi genere illecti, attentissimi & frequentes fiant. Comparato maiori auditorio, de potentia & beneficijs creatoris est agendum, sed altiori quàm antehac methodo. Nam sacrosanctę trinitatis mysterium est attingendum facilioribus demonstrationibus. Eius enim audiendi sunt auidissimi Muhamedici, qui doctrina quacunq; pollent. Primum exemplum ab intellectu est familiarissimum, ita inducendo: Quæcunq; sunt perfecta, bona, iusta, & quacunq; perfectione absoluta, illud à Deo habent. Quod uenit à quodam principio copiosissimè in quædam effecta & particularia, necessarium est ut sit longè perfectius, copiosius, & maius in causa, quàm in effectu, ut si multæ pulcherrimæ domus sint ab excoitatione præstantissimi artificis factæ, nullus negabit in eius animo esse potentiam infinitam designandi infinitas similes, aut pulchriores domos: ita quod in nobis est præstantissimum, & in omnibus cōstitutum, etiam imaginem in Deo habere certum est. At nil in rebus aut earum actione quamuis simplicissima, trinitate caret. nil enim fieri sine ternaria potestate potest. Nam sis quantauis potentia ad quiduis agendum, nisi adsit scientia efficiendi, & earum partium quæ

ad opus requiruntur cognitio, summaque & par potentiae sapientia: illisque duabus proprietatibus accedat uoluntas efficiendi, & amor conseruandi. certe nulla omnino res in effectu potest esse, fieri uel. At si est illud in praestantissima nostri parte, in animo scilicet, certe Deus praestantissime habet eam trinitatem. Nec enim (quamuis potens sit) nisi sapientiam ab aeterno habuisset, & uoluntatem, atque amorem creandi, quum illi uisum est, potuisset quicquam in esse deducere. Est ergo Deus trinus & unus. Nam eadem diuinitas est in potentia, eadem in sapientia, eadem in amore: et tamen non sunt tres diuinitates, sed una diuinitas. Ut quum cogito, exprimo, facio, sunt differentes actiones: et tamen non sunt tres res, sed una tantum. Cogito formam aedificij, explico eandem uerbis, aut scriptis, aut ichnographia, demum illud fieri curo. Sunt itaque tres aedificij considerationes, prima ut in mente, altera ut in explicatione, tertia ut in opere: & tamen non sunt tria, sed unum. Ita Deus pater est ut potentia, filius ut sapientia, spiritus sanctus ut amor & effectus. Sunt ista multis exemplis confirmanda & inculcanda, & in uelationibus agendum in eos malos Christianos, qui dicebant ante prophetam esse tres deos: quum non sint tres dii, sed unus Deus. Dum autem crebro ista inculcantur, uidentur pro illis facere. Confirmandum erit illud, quod necessarium uisum est, similitudine rerum omnium, & potissimum praestantissimarum. Sol nil plane potest sine ternario numero agere, constat enim corpore, luce radijsque, & uirtute. Nec enim corpus luminosum est radius, aut ediuerso, sed radius a corpore procedens a principio differt, effectus caloris ab utroque distinguitur. Attamen non sunt tres actiones, aut potentiae, aut calores. Ita & in omnibus rebus. In artibus erit exemplum familiarissimum. Nec enim figulus unquam poterit ollam unam, aut quoduis aliud fictile formare, nisi potentiae scientia, & uoluntas ab utraque procedens adfuerit. Potest enim quoduis in sua arte positum ita demum facere, quum scientiam & uoluntatem eius formandi habuerit. Hoc uero in homine, quum sit praestantissimum, necesse est esse etiam in archetypo praestantius longe, quanto scilicet Deus homine maior. Quemadmodum enim in potentia artificis est tota ars, ita etiam in eius scientia est tota ars, & in eius uoluntate atque effectu est tota ars: nec tamen sunt tres res, aut artes, sed una ars. Et item: Nil agi ab arte aut natura potest, quin sit in actione copia, processus, uoluntas: aut ut dixi, foecunditas, partus, amor. Nam si ab ea potentia artis, quam quis habet, non posset esse progressio, & generatio procedere, nil plane ageret: Et nisi actione delectaretur, & delectum faceret corporis, in quo agat, proculdubio nil posset ab artifice fieri. In rebus naturalibus facilius adhuc est exemplum. Piper aut gingiber nisi adurendi & pungendi perpetuam & inexhaustam copiam, a qua procederet semper mordicatio & adustio haberet, & nisi natura ea delectaretur, & uellet quodam suo modo semper ita agere, proculdubio esse non posset. Quod autem etiam inanimata uideantur ueluti delectum habere, id probat, quod actiones omnes in magis disposito subiecto primum dirigunt. Piper quidem urit, sed non ubique. Porris corporis apertis sudore aut exercitatione, agit parum, excoxiata carne uehementissime, sed praestantissimo modo in lingua, quoniam membrum illud est gustandis et sentiendis rebus aptum. Ponatur ignis iuxta sulphur, stupas, stramen, sicca uirgulta, solida ligna crassaque demum media in sylua, nunquam in obiecto deligendo aut agendo peccabit. Ita & saxum, cuius praeter occultas proprietates est tendere deorsum, supra corpus terreum mole parum subsidet, in luto magis, in aqua ualde, in aere quoad terram attingat. Sic deligunt omnia: uege

vegetatiua sibi peculiare alimentum ex omnibus humoribus circumstantibus. Amplius, Erit ad actiones ueniendum: quarum nulla fieri sine ternario potest. Nemo potest amare, quin illi adsit amatum aliquod propositum: nec potest sine medio amore ab utraque parte procedente ulla amicitia fieri. A materia & forma etiam cum doctis, & rerum naturalium peritis erit agendum. Quoniam cardo rerum uertitur, ut Deum, qualis est, cognoscant, erit summopere insistendum in hoc. Eo enim demonstrato & suaso, multa praestantissima consequentur. Deum scilicet habere filium, & ab aeterno illum de se generare, sine quo nil potest fieri: ab utroque procedere uoluntatem, amorem, effectum, quem nos spiritum sanctum dicimus. Sequetur etiam falsum & mendacium esse, uel ducen-
 tes scriptum in Alcorano, quum toties illic repetitur, Deus nec generat, nec generatur, non habet filium, non est trinitas, &c. Quas sententias ex Alcorano, si obijcient aliqui Imamini, & sit illis (nondum refutato opere) satisfaciendum, ne turbas excitent, aut uideantur premere Euangelistam, qui non responderet, debet ita satisfacere. Esse quidem in propheta eorum has sententias scriptas, uerum illos ita debere etiam alias sententias legis probare. Scripsit duobus in locis, interpretationem sententiarum Alcorani neminem debere aut posse tradere, preter prophetam ipsum. Adhuc, est traditionibus ab eius ore receptis scriptum, ex duodecim milibus Aiet, id est uerborum seu miraculorum, tantum esse tria milia uera: reliqua uero falsa. Vt autem liberè possent omnia aut uera, aut falsa dici, illa non distinxit. Dicendum itaque erit ab Euangelista, uerba illa quae contraria sunt rationi naturali, esse falsa, & illis non esse standum: cetera uera.

Altera instantia ab homine.

Quum iam de Deo rectè sentire incœperint, confirmata ea opinione, homo eiusque dotes, tam animi quam corporis, erunt extollendae. Ad haec ipsa uirtus, cuius solus homo capax est, omni genere laudum est essenda, pudicitia inter cetera, & humanitas, conseruatioque uitae hominum summopere & frequenter est ob oculos ponenda. Ideo angelos, & Deum esse praestantissimos, quod nunquam Veneris labe polluantur, semper ad conseruandos homines attendant: quisquis contra facit, eum esse iniquum, & contra naturam armari. Naturam enim ideo creatum uoluisse hominem, ut esset Deo, quantum fieri posset, similis. Et quia lubentissimè audiunt sanctorum primitiuae Ecclesiae uitas, est summa earum pericia Euangelistae habenda: ut uideatur in illis Euangelij uirtus, & uirtutum omnium ornamentum. Facilius enim exemplis, quam uerbis ad praeclara facinora incitamur. A miraculis erit ordiendum ueteris Testamenti, laudandusque erit Deus in sanctis suis. Notandum uero semper illud erit, nomine Dei inuocato, & precibus fufis, aut praecepto à Deo recepto, omnia ante Christum miracula edita fuisse. Christum autem in suo proprio nomine, uti Deum uerum, miraculorum omne genus edidisse. Adhibendum erit in his Euangelium in testimonium. Eius enim sunt eo studiosores Muhamedici, quo sunt doctiores, & à nugarum captiuitate magis liberati. Quod ipsum animaduertentes Chaliphæ, quantum possunt, arcent à lectione philosophiae, & Euangelij. Quoniam quotquot sunt eruditi, aut opinione Christiani, aut emmino sine ulla religione moriuntur. Nec enim qualem Deum scripsit Muhamedes, possunt mente concipere. Nam praeter quam quod author mali uideatur, etiam homicidij, idololatriæ, sceleris, rapinae, luxuriæ, uoluptatis, paed-

rastiæ, brutalis concubitus principium & præceptum in eum refertur, quod
 horres etiam credere in homine omni scelerum genere contaminatissimo. Cu-
 randum id in primis concionatori est, ut secum habeat innumera exempla
 Euangelij Arabicè excusa, ut cuius uolenti communicet, det, distrahat. Adhi-
 bito Euangelio, & uisa Iesu Christi uita, sunt in unum ea cogenda, quæ de Chri-
 sto in Alcorano, eius interpretibus, & Suneh habetur, atq; ob oculos ponenda:
 efferendus est, quantum fieri potest. Addendum uerò illius laudibus est, quod
 Suneh affirmat futurum iudicem uiuorum & mortuorum Iesum Christum: un-
 de Deum esse fatendum est. Nam Dei solius, qui omnia nouit, est iudicium.
 Itaque Deus pater nunquam iudicium, in quo omnia quæcunq; ab æterno &
 à creato mundo fuerint, cognoscenda & perpendenda sunt, Iesu Christo per-
 mitteret, nisi ipse esset Deus omnia sciens. Ad hæc, quæ uerax fuerit, seipsumq;
 Deum, ut erat, dixerit: est illi credendum. nam propheta à Deo illuminati,
 nunquam potuerunt mentiri. Alioqui propheta non essent, pariter nec spiri-
 tussancti gratia donati nostri Euangelistæ. Aiebat Augustinus, si unicum men-
 dacium in toto Euangelio haberetur, nullo pacto esset illi credendum. Quum
 autem Muhamedes nouem millia mendaciorum scripserit, propheta esse non
 potuit, nam Deus omniscius non potest fallere. Itaque si à Deo & eius angelo,
 in quos nec obliuio nec ignorantia cadit, hæc lex fuisset, nec contrarium, nec su-
 perfluum, nec mendacium habere potuisset. Sed nondum est contra prophetam
 aut legem agendum, antequam antiquis testimonijs, proprijs uerbis & eius ope-
 ribus, cōfirmatione etiam aduersariorū, suorum sectatorum facinoribus, Deus
 innotescat, & habeatur Christus. Quod ubi obtinuerimus, statim sine ulla desir-
 gnatione, aut nominis odiosa traductione, qualis sit Muhamedes, omnibus pa-
 tebit. Lux enim tenebras & fugabit, & prodet. Huiusmodi ergo inductionibus
 erit agendum. Quæcunque præstantiora sunt, nemo magis eligenda esse ambi-
 get. Vter præstantior, qui caste uiuit, aut qui Venereis totus diffluit: qui dat, aut
 qui rapit: qui sanat, aut qui lædit, obterit, occidit: qui pacem naturæ, aut qui bel-
 lum adfert: facili delectus. Atqui, quum multi perfecti fuerint, quatenus homi-
 ni licet, nullus unquam maior, sanctior, diuinior propheta ipso Hissa, id est Iesu
 fuit. Igitur nec eius lege, præscriptis, & imitatione sanctius. Est ergo omnibus
 legibus præstantior lex Christi. Et item, Si quis homo detur ex spiritu sancto &
 uirgine conceptus, miraculis ab ipsa natiuitate clarus, sapientia diuina dona-
 tus, uita innocentissimus, humanissimus, qui multis uitam & sanitatem resti-
 tuerit, qui nil terrenarum rerum unquam possidere uoluerit, qui ita suos uiue-
 re uoluerit docueritq;: & ex opposito detur homo more ceterorum conceptus,
 in idololatria educatus, mercimonijs exercitatus, miraculis nullis clarus, mor-
 bo animi & corporis laborans, qui aliena diripuerit, innumeros homines nece-
 uerit, læserit, oppresserit, qui omnia ad quæstum retulit, suosq; in ceteros mor-
 tales gladium stringere docuerit, uter horum censebitur præstantior? Quis na-
 turæ utilior? Vtrius potius parendum legibus censeas? Nonne leges redolent
 authorum ingenia? Ille naturæ amicus, hic inimicus dicat. Ille naturam fouet,
 hic in eam armatur. salutem ille, perniciem iste adfert. Taceo utriusque dotes.
 Si enim dem diuinitatem Christo, & resurrectionem, sine ullius sancti oratio-
 ne factam: Muhamedi illos titulos, quos erubesco cogitare: quis non uidebit, cu-
 ius exempla sequamur? Ita multis exaggerationibus ab utriusque uita desum-
 ptis, nominandus erit Christus, suppressendus Muhamedes, quoad diuinitas
 in

in Christo sit persuasa, & ille omnino suis coloribus depictus pateat omnibus. Satisfaciendi uero gratia, non referemus occasionem falsitatis in uerum scopū, sed prophetæ dicemus Iudæos ob odium Christi multa suasisse ab Euangelio diuersa, ut reuera fecerunt, interq; cætera diuinitatem (quæ à iudicio uniuersali, & discipulorum Christi uita patet) constat eos adimere uoluisse. Et ideo illis credidit, quoniam primi fuerunt eius & informatores, & sectatores. Præterea ea uerba quæ in Alcorano sunt de trinitate, Christi diuinitate & morte, non esse muhchemat, id est iudicantia & uera. Vera certè occasio ademptæ à Christo diuinitatis in Alcorano fuit, ne esset gloria cōmunis Muhamedi & Christo, aut Mosi. Nam utriusq; subscripsisset, gloria in eos recidebat, & partæ peribant opes. Iam ergo de uirtute & omnibus hominibus facto sermone, inductionibusq; crebris contra ea uitia factis, quibus scatebat falsus propheta, ut iam dixi, à signis se prodet Muhamedes, & eadem opera exaltabitur Christus atque apostoli. Itaque ut sint abundè, quibus suadeamus, homines Christi sectatores diuinitatis eius quum uerbis tum factis præbuisse testimonium, compendio quodam uitas quorundam apostolorum, & aliquot aliorum sanctorum subiungere exempli causa decreui.

DISCIPULORVM QVORVNDAM IESV
CHRISTI uitæ compendiose. PETRVS.

Nillus antecedere debet eū, qui primo ad apostolicū munus est uocatus. Itaq; primo in loco Petrus, qui & Bar Iona, & Cephas, & Simhon est dictus, describendus est. Natus Betsaieda urbe ad lacum Tiberiadis (mare sacra uocant) sita, Petrus triennio sequutus est Christū: cum quo id miraculi cōmune habuit, ut dum Christus in transfiguratione suæ diuinitatis fidem faceret, maria seu lacū siccis pedibus sine nauigio calcarit, quod ante præceptor Christus fecerat. Verū quia præsens erat cū eo Iesus, in eū istud referri posset, citius quàm ea quæ à morte Iesu Christi contigerunt, quamuis eius nomine omnia facta sunt. Miraculū, 50 à resurrectione die, ab ascensione decimo, omnibus discipulis unā cōgregatis, fuit spiritus sancti specie igneæ lingulæ cōsequutio, eā gratiā omnibus cōferens, quā impositione manuū omnibus ad fidē accedentib; dare aut cū signo, aut absq; signo poterant. Eo munere omnium linguarū peritiā sunt consecuti, quo nil in tota natura mirabilius. Tā innumera uerò ubiq; terrarū, quæ iter faciebant, edebant miracula, ut literis cōprehendi nō potuerint. Præsentē tota urbe Ierosolymitana ad portam templi, claudus ab utero matris sanatus est à Petro in nomine Iesu Christi. Ab eo tēpore Ananias, & Saphira uxor, quod essent ante apostolū Deo mentiri ausi, sunt extincti solo uerbo & nutu Petri. Dissipato autē in uarias partes cōsortio, Petrus diuinitus est ab angelo è carcere liberatus, & extra urbē ductus, etiā ipso non satis credente, donec extra urbē se esse agnouit. Lyddæ agens Aeneā paralyticū sanitati restituit, Ioppæ uerò puellam Thabithā nomine, ex mortuis ad uitā suscitauit. Singulis in urbib; miracula edebat. Sed nulla unq; tanta copia, quanta in Antiochia. Nā quotquot ex urbe & uicinia languidi haberi potuerunt, omnes in unum locū collectos, Petrus in nomine Iesu Christi sanauit. Fuit uerò tanta multitudo, ut dena credentium millia eo die ad ueram fidem accederent. Atque eo factum est, ut primum in Antiochia ecclesia locum, & sedem, & uocabulum Christianæ acceperit. Sedem episcopo dedit domum suam quidam Theophilus, urbis primarius. Nolo hic adferre.

adferre, quum breuitati studeam, quot fuerint conflictus Symonis Petri, & Symonis Samaritani. sat fuerit nosse, uno congressu Petrum Symoni (quamuis Sadduceorum post Dositheum principi) tria hominum milia ademisse, & à magis præstigijs ad ueram fidem traxisse; ipsum uerò Symonem ita refutauisse, ut nullus illi in tota Syria locus esset, populis quos iam ante luserat eum insectantibus. Pestis hæc Syria decedens petit Romam, sibi quæsitura fautores. Firmata in Antiochia sede, ne uenenum Symonis inficeret Romanos, Petrus eum sequitur, Romamque etiam & ueri prædicandi, & falsi conuellendi gratia adit. Vtebatur uerò pro omni genere ciborum, pane cum oliuis, & quandoque holeribus, aquæ potu, indumentis palliolo & tunica. Hæc erant apostolorum principis impedimenta: hæc pompæ, triumphî, currus. At sub ea tenuitate potestas erat, quæ etiam naturæ imperaret. Præstigijs uerò ita Romæ lusit homines Symon Samaritanus, ut illi statuam ponerent, Symoni Deo sancto inscriptâ, quæ etiam iuxta Tyberim diutius fuit. Inter conflictus autem Romæ cum Symone habitos (nam multi uarijque fuerunt) duos celebriores tantum in mediū adferam. Quoniâ omnes eius technas eludebant apostoli, et quibus apud curiosissimū & rerum nouarum audivissimū monstrum Neronem multū ualebat artibus, uanas ostendebant, & hominibus periculosas, atque inutiles, ideo in magna frequentia populi inter Petrum & Symonem pactum est, ut qui mortuum non posset suscitare, occideretur. Commodum obiit paulo antè quidam iuuenis. Primum Symon accedit, incantationes admurmurat: uidetur mouere caput exanime cadauer, unde furiosa plebs iam in sanctos apostolos ruebat, à mago incitata, donec uix impetrato silentio hæc dixit Petrus: Si uiuit mortuus, surgat, ambulet, loquatur, si id non possit, sciatis esse malorum dæmonum præstigias, absistat à lectio Symon: uidebitis nil planè moueri. Abscedente ergo Symone, mortuoque quiescente, accessit Petrus, et ita dixit: Iuuenis in nomine Iesu Christi Nazarenî crucifixi surge, & ambula. Et statim surgens ambulauit, locutus est, & postea diutissimè uixit, testimoniumque apostolis præbuit. Alter conflictus fuit Symonis potestremus, & eius uitæ catastrophe. Nam se offensum à Galilæis (ita nostros ob inuidiam uocabat) dicens, Neroni affirmauit, se uelle relinquere urbem, quam tutandam susceperat: diemque dicit, qua ad Capitoliū coëat multitudo. Futurum enim, ut ex eo in cælum euolaret. Dicta die adest populus, adest impetator, adsunt apostoli. Symon laurea corona ut uictor tempora cingens, Capitoliū conscendit, atque inde in aëra sublimis opera dæmonum ferri coepit, donec orantibus Petro & Paulo destitutus à dæmonibus, cadit in terram semianimis, atque inde à suis Aritiam ob dedecus delatus, insequenti die animam infelicem dæmoni resignat. Is est finis uitæ Symonis, qui causa mortis apostolorum fuit. Nam inde captata in eos occasione Nero non desijt, quoad supplicij sunt destinati. Finit itaque Paulus uitam, gladio ceruice abscissa: Petrus cruce more præceptoris, sed inuerso ad terram capite dies clausit. Is est finis eorum, qui uera docuere, innocentissimèque uixere. Hoc est præsentia Iesu Christi, & diuinitatis eius, mortisque & resurrectionis signum, quum in eius nomine tam insignia fiunt miracula. Hæc & sequentia ex Luca, Clemente, Lino, Cleto, Egesippo, Tertuliano, Leone primo, Ianuensi, Gennadio, &c.

ANDREAS,

Solet secundo loco post Petrum poni Paulus, ut quo nullus apostolorum labores magis assiduos, aut maiores subiuerit, Sed ratione cognitionis & fraternitatis

nitatis Petri, Andream secundo in loco ponere decreui. Missus à sacro conuentu, ut Scythiis euangelizaret, (non Asiaticis, sed Europæis) quum uerbum non acciperent, petens Græciæ partes, in Epirum & Peloponneson deuenit. Multos itaq; in Achaia finibus lucrificavit Christo. His uerò miraculis claruit. Quum quidam iuuenis se illi adiunxisset, eius mater furore dæmonis percita, concubitus filij appetit, cui dum non obsequitur filius, eundem accusat attentatæ maternæ pudicitie, citatur iuuenis, coram iudice sistitur, patronum accersens Andream. Iudex audita fœminæ causa, quum puer pudore obmutesceret, addicit eum morti, Andream uerò carceri. Nam ad causæ gravitatē hoc addebat infelix fœmina, hoc esse conatū filium, à quo se Andream iunxerat. Post iniquam iudicis sententiam, & increpatā mulierem, trusus in carcerē Andreas, quū pro liberatione iuuenis oraret, cœlitus fulmen, à terra fissum, unā oboriendo miseram fœminam absumpsere, prostrauereq; eos qui aderant, & tanto terrore omnes affecere, ut orarint apostolū ne perirent. In Nicæa Asia, iuuenē à canibus occisum suscitauit, & sanitati restituit. Suscitatus ad Christum accessit, ut & antè iudex fœminæ cum familia. Accedebant ad eum nauigio 40 uiri, fidei & baptismi causa. Quos fracta naue merisit, occiditq; dæmon, nullo superstitē. Eiectorum ad littus cadauerum miserabilem casum audiens, inuocato Christi nomine omnes ad uitam reuocauit, & sacris formauit institutis. Demum multis alijs miraculis, uitæ innocentia & doctrina clarissimus, cruci in decussē porrecta, ab Aegea procōsule Achaia affigitur: quam ardentissimo uoto ut Christum sequeretur, amplecti uisus est.

P A V L V S.

Verum maiora ob uitæ integritatem, indefessos labores, miraculaq; Paulo debeamus, an ob sanctissima scripta, uix potest iudicari. Certè maior fructus ex scriptis diuinum illud pectus spirantibus, indies Ecclesiæ accedit, quàm ex miraculis, quibus noui nostri Christiani fidē abrogant. Ex Actibus apostolicis cōstat, eius imprecatione Bariehum magum pseudoprophetam percussum fuisse cæcitate. hoc factum est in Papho Cypri urbe. Lystris in Asia minori claudus sanatus est. Philippis uerò dæmonem à puella, à qua domini ostentando magnum quæstum faciebant, expulit. In Troade iuuenem lapsu à tecti fenestris, dum ipse prædicaret, occisum, uitæ reddidit. Ephesi impetrauit, ut specie uisibili spiritus sanctus in duodecim uiros illaberetur. Sed quid eius uocatione & mutatione miraculosius? In Sicilia eiectus naufragio, seruatisq; Dei gratia, qui in consortio erant, hominibus, nil est à mordente uisera latus. Oratione à dysenteria infirmū liberauit. quotquot adfuere ex tota insula infirmi, sanati sunt. Iam si quis cogitet, quàm innumera Corinthi, Athenisq; ubi tamdiu egit, edidit, nemo credat, omnia morborum genera curauit, mortuos ad uitam ibi reuocauit, teste Dionysio eius discipulo, quem Græci magnum ob insignem eruditionem, Ariopagitem ob munus uocant, nos secundo uocabulo tantum. Agens uerò Romæ, & cum Petro frequenter conferens, auxilio ad Symonis præstigias detegendas fuit. E domo uerò imperatoria iuuenem Neroni familiarissimū Proclum nomine, ad uitam reuocauit, & Christo adduxit. Tandem capite plectitur iussu Neronis, & cum eo & Petro innumera turba martyrum.

I O A N N E S.

Tam ob familiaritatē cū Christo, quàm propter insignē diuinarū rerū cognitionē Ioannes inter primos sibi locū uēdicat. Eius em̄ carne nil mūdus, eius animo præter Deū nil diuinus, eius scriptis nil sublimius, Apud Domitianū de religionē

gione accusatus, inq̃ seruentis olei cacabū cōiectus, postq̃ illesus inde euasit, relegatur in Pathmon insulam unam ex Cycladibus: ubi egit ad mortē usque Domitiani, cuius actis à senatu recis, repetit Ephesum Ioannes. Ibi Drusianam suscitauit. Cratonis philosophi detritas ostentationis gratia gemmas cōminutas refecit, saxa & uirgulta in aurum & gemmas uertit. Iuuenem nuper uxoratum à mortuis suscitauit, oratione Dianæ statuam comminuit, uenenum illæsus ab Aristodemo oblatum bibit. Eius uestis attactu, mortui ab Aristodemo sunt suscitati. Demum miraculis clarissimus, 99 uitæ anno, ad diem constitutam in sepulchrum descendens, luce tectus coelesti disparuit, nec quicquam in eius sepulchro præter manna repertum est. MATTHÆVS.

Matthæus in Aethiopia prædicationes cōfirmauit miraculis quàm plurimis: ex quibus insignia sunt ista. Quum Zaroes & Arphaxad magi seducerent populum, & præstigijs luderent, eorum artes ita aperiebat, ut pudore suffunderet. Solo signo crucis & Christi nomine inuocato dracones oppressit, & abegit. Filium regis Aethiopiæ uitæ reddidit. Ignem uero à furioso principe in domum sacram, uirginibusq̃ dicatam, immissum oratione ita extinxit, ut inde diuinitus in regiam irreperet: unde uix solus princeps euasit incolumis. Transuerberatus autem gladio uitam clausit.

PHILIPPVS.

Philippus Scythas illos qui ad Asiā pertinet, Christo adduxit, labefactosq̃ foedo serpentis ex sacello Martis prodeuntis anhelitu sanauit, serpente profligato: tresq̃ primarios homines, qui etiam apostolū ad mortem raptabant, à serpente necatos uitæ reddidit. Crucifigitur demum senex, præsentibus duabus filiabus, in Hierapoli Phrygiæ. Ex actibus patet, quomodo eum spiritus rapuerit ad baptismum eunuchi Candacis, cui postea Matthæus domi confirmauit uerba Saluatoris. Fuit Philippus primus minister eius religionis, quam etiam hodie seruant in Aethiopica India, sub eo principe quem uocamus Prestoianum. Ita etiam illi referunt hodie.

THOMAS.

Thomas in India prædicans, quotquot erant morbis correpti in ea regione, in qua constitit, iussit in unum locum amplissimum deduci, aut deferri: præsentēq̃ populi innumera turba, oratione fusa, coelitus accedente lumine, omnes sanauit in nomine Iesu Christi. Synticæ foeminae primariæ lumen oculorum pridem amissum reddidit. Demum quum Carisius regionis princeps eum ante idola procumbere cogeret, eo genua flectente, orantēq̃, idolum ab inhabitante damone comminutum est. Quamobrem à summo falsorum sacrorum antistite diuerberatus ense, uitam clausit. Illi etiamnum in India citra Gangem sunt posita tēpla Paleacheti, & Tarnasseri, iuxta Narlingam. Vltiori Indiae uerbum Dei Bartholomæus prædicans, confirmauit signis plurimis Euangelium. Templum omnia euerit, statuas dissipauit, mortuos suscitauit, languidosq̃ quàm plurimos sanauit. Excoriatus autem, & capite postea absciso obiit. Eiectum ab ethnicis in mare corpus, cum plumbea libitina littoribus Siciliae diuinitus appulit, seseq̃ reuelatione manifestauit. Fuitq̃, quoad Mussulmani diriperent Liparam urbem & insulam, ante noningentos annos in Ecclesia Liparitana, atque inde Beneuentum sunt, etiam reuelatione selecta, delata eius ossa ante à Mauris dispersa. Quis omnia persequat? Sunt qui ad ducenta & plura miracula edidere. Quid Dionysio mortuo mirabilius? qui abscissum caput duopassuum millia tulit? Testis fuit tota Lutetia, testis Fescennius tyrannus, & sui.

sui. Idem Luciano Belluacensi contigit. Muhamedici etiam probant histori-
 am septem dormientiū. Ea est adducenda. Non est obmittenda Antiochena
 res gesta ab apostolis, de qua supra dixi. Septem iam annos in sepulchro agē-
 tem Renatum suscitauit Mauritius, atq; post eum episcopen Andium diutis-
 simē sanctissimeq; rexit. Quanta uerò essent omnes Christi sectatores conti-
 nentia, uitæq; innocentia, nemo explicare ualeat. Oblata immensa auri pōde-
 ra tanquam stercore omnes sunt arbitrati. Omnibus castitas, humilitas, chari-
 tas, patientia, ieiunium, nuditas, & cæteræ uirtutes peculiare fuere: quæcūq;
 summa ducit mundus, ea ne aspicere quidem sunt dignati. Hæc est lesu Chri-
 sti ueritas, quæ sacrosancta, certaq;. Erant hi homines humanam facultatem
 supergressi. Potuere homines ineruditi, inopes, imbecilles in toto orbe utrā-
 que iuris euertere potētiam. Nam qui religionem mouet, etiam statū ciuilem
 commoueat oportet. Respub. enim nunquam patitur deorum sacra euer-
 tere, quin summa uī, diuina aut humana, potentia ciuilis cogatur in receptam reli-
 gionem. Atqui quum inermes essent Christi sectatores, & diuissimas orbis
 persuasiones aggredierentur conuellere, soloq; uerbo crucis uel signo omnia
 templa, aras, & statuas deorum falsorum euerterent, quid turbæ non excita-
 bant innumera sacrificum & pontificum multitudo, quæ habenas imperio-
 rum se habere iactabat? Principes quamuis optimi, obsequi cogebantur illis
 pestib. impostorijs, ne populos ad defectionem sollicitarent. Ideo innumera
 fuisse testium ueritatis lesu Christi milia, nil mirum. Sed quod magis mirere,
 quo magis affligebantur, eo maior ad præsentem mortem accedebat multi-
 tudo: quod cum natura aliorum hominū pugnat. Fuit ergo Deus, est, eritq;
 in cuius nomine illa fiebant. Nunc ex opposito accedere debent sceleribus
 clarissimi illi Chaliphæ, qui avaritiæ, fastus, ambitionis, libidinis gratia tot ho-
 minum milia oppressere, seq; mutuo confecerunt: ut nil planè naturæ ma-
 gis inimicum unquam sit natum. Sunt etiam refutanda, & in dæmonem re-
 ferenda ea miracula, quæ inter Mussulmanos fiunt. Nam & inter idololatrias
 authore dæmone fieri plurima solita erant: quum tamen uerum Deum nul-
 lus eorum nosset, aut coleret. Immittebat morbos dæmō, ut curare uideretur,
 dum idolum colebatur. Quod ipsum striges, & prestigiosi, fascinatoresq; eti-
 am nunc faciunt, eodem authore. Diuinationes uerò, quæ sunt in sacris (nisi
 à Deo tibi reuelari per sanctum uirum petas) prohibitæ, crebras in falsis per-
 suasionibus fuisse indicandum. Nam ideo non tantum Apollini & Mercurio
 impostoribus diuis, sed & singulis dijs atq; deabus erant uates, quæ aut
 omnia ambigua, aut uera impulsu dæmonis quotidie referebāt. Non tamen
 ob id erant bonæ illæ leges, sed longè falsissimæ. A quibusdam exemplis sūt
 refutanda falsa miracula & diuinationes: Vnum uerò aut alterum uerbi gra-
 tia adferam, quæ uulgo recitantur in ditione Turcharum. Quum conspiras-
 set aliquando natio perditorum illorum hominū (quos religiosos & sanctos
 uocant) in necem principis, & facinus deprehensum eluere uellet apud eū-
 dem primarius eius factionis, diluere tamen non posset obiecta, se facturum
 probitatis periculum in medio igne esse paratum, nisi princeps illi credat, di-
 xit. Incenditur rogo: in eo diutius agit illæsus (ut aiunt) & ostentant quidam
 parentes eius soleas ab igne non tactas, ut fidem rei faciant. Sunt nugæ: pau-
 cos parentes id nosse, quod iudicio principis media in urbe esset factum, &
 monumentis publicis tam celebre facinus non tradit. Nonne erat iustissima
 causa principi de capite sollicito, animaduertere in eos homines, qui frequen-

tissimè in eum insurgunt; Dæmonis sunt istæ technæ, ad illudendos stultorū populorum animos excogitatæ. Quid de præstigijs Gothuel mirsini celeberrimi, & apud eos qui quippiam amisere sanctissimi, dicam? Ita luduntur illic hominum oculi, ut cæties per locum unum transeuntes non uideant, quod statim (nuncupato comedendi uoto cum peregrinis illis, de quibus supra dixi) se omnium oculis offert. Si aliquid sancti indicant, non tam diu torquent, nec uendunt suas operas comedendi causa. Non fascinant oculos. Præterea rebus fluxis & caducis, sunt parum parati sancti: nisi de uita aut salute hominis agitur, uix unquā et rarissimè ad sunt uocati. Nephesougli, id est incubi filij (si quis sint: nam fama tantum esse accepi) sunt exhibendi, & ueluti dæmonum paratus putandi. Ita collisione uerū & falsi sine ulla inuidia se ueritas aperiet, suadebitq;. Ex beneficijs ergo à Deo homini collatis, & natura ipsa hominum corrupta, excellentiaq; tam Christi quàm sectatorum uero demonstrato, ad diuinitatis eius probationem est pergendum, superiora frequenter repetendo. Non posse esse hominem tantū, qui miracula proprio nomine, non inuocato Deo ediderit: summum prophetarum mendacium dicere non potuisse: Christum se multis in locis dixisse Deum, in quo uerbo impossibile illi fuit mēiri. Tertio, eum qui sua sponte nullo pro eo orante surrexit. Deū humanitati iunctum necessariò circumtulisse. Quarto, tantum Dei esse iudicium. Et tamen fatentur etiam illi, Christum futurum iudicem omnium, æquissimo iudicio, unde Deum illum et omnia cognoscentem eos credere oportet. Quinto, qui ex spiritu sancto sit conceptus, non posse perdere seminis originem: at quum spiritus sanctus sit Deus, necesse est fateri Deum Christum. Quamuis enim non sit ex spiritu sancto ueluti ex traduce, sed ueluti ductu, tamen fieri nō potest, quin diuinitatem semper secum habuerit. Sexto, à probitate apostolorum & sanctorum. Nam si maluere mori eius discipuli, quàm uel idolo prosterni, & magnis donari honoribus, longè magis credendum est exhorruisse mendacium. At in omnib. locis Christum Deū dixerunt. Est ergo Deus. Septimo, eum in cuius nomine miracula omnia facta sunt, non posse non esse Deum. At inuocato nomine Christi, omnia miraculorū genera sunt ab apostolis & sanctis edita, edūturq;. Octauo, immutatio suorum, & cū mundanis dissimilitudo, arguit eius authorem fuisse Deum. Iam si admittant omnino euangelium, quot argumenta diuinitatis se offerent, & quæ à propheta non possint fieri: Testimonium ab euangelistis habet, quod ab æterno sit. Docuit uox cœlitus, quum intingeretur, missa à patre, hic est filius meus dilectus. confirmauit transfiguratio, mortis & resurrectionis prædictio, ascensio, Spiritus sancti missio: quæ omnia nullius creaturæ esse possunt.

Pro colophone erit addendus (ad id quod ex Suneh fatentur futurū iudicem uniuersorum Christum) etiam articulus fidei illorum, quem desumpsit ex Tezchere elimam, ubi ita habent. Quod in iudicio extrahet à suis locis Gog & Magog Christus, & morientur, tum superstes erit Christus & uerifideles: nec coletur in terra nisi Deus, & peregrinabitur, & peregrinabuntur cū eo confortes foelicitatis: & illi sunt discipuli eius. Hæc traditio maxime (quum tamen sit falsa) confirmabit nostra, quoniam unū ouile & unus pastor à Deo tantum & Christo fieri potest. Ponit uerò felicitatem paradisi in terra cum Nicolaitis, & alijs hæreticis. A falso uerò sumere testimonium, quamdiu fides illi adhibetur, non secus licet, atque extorquere gladium ab hoste, quod il-

Instan-

DOcendi post Dei & hominis cognitionem erūt, de rerum ordine, & hominis officio. Quomodo uniuersum constet supercœlesti, cœlesti, & elementari mole: quæ ue res & creaturæ in illis sint. Sensibus nobis patent quattuor rerum genera in inferioribus. Nam quædam sunt, uiuūt, sentiunt, intelligunt, ut homo: bruta sunt intellectu destituta: plantis abest sensus: lapidibus metallis, & elementis, uita. Quemadmodū ergo trib. primis, scilicet essentia, uita, sensui, ad summam perfectionem accedit intellectus, dans omnibus complementum: ita etiam ad summam hominis perfectionem, quæ iam ternario constabat, corpore, anima, & intellectu, opus fuit accedere diuinitatem, & summæ primæ intelligentiæ iungi primam creaturam. Quemadmodum enim homo quartus ab infimis est, ita & Deus quartus ab angelis est: possibilitas eius rei in Deo est, Dei uoluntas omnia optima uolentis est, ad salutē hominis est necessarium. Igitur Christus fuit, est, eritq; in æternum Deus. Vide primi libri rationes. Homo in hac uita trium rerū causa natus est: causa Dei, ut eum colat, agnoscat, amet, operum bonorū obsequio, mera beneuolentiā humilitati atq; fidei permixta captet. Secundo, est causa sui, ut se patre dignissimum, puritate innocentiaq; maxime illi probare satagat. Tertio, quod ab utroque procedit, ut beneficio, & quacuncq; arte poterit, erga fratrem alterum hominem ostendat, non frustra se in hac uita natum. In eum scopum (quum omnibus sit propositus) tamen ob naturam deprauatam collimat nemo. Ideo opus fuit medico & emendatore huius uitæ, qui homines ita affectos curaret, & uitæ pristinae redderet. In spiratione simplici Deus hoc non facit, angelus instaurare non potuit, multo minus homo. Opus ergo fuit homine Deo unā composito, qui naturam emendaret: qualem in ueris Christi sectatoribus uidit uniuersus orbis. Nam illi omnia in scopum diuini honoris, propriæ innocentia, & charitatis retulere: quod nemini à Christo alieno contigit. Hæc & si milia diuinitatem in Christo satis aperuere. Inde uerò est paulatim ueniendū in nefariæ legis improbationem.

QVOMODO SIT FALSA

persuasio refutanda.

Quum summa ueritas, & sapientia, & cæteræ animi dotes & uirtutes sint à Deo, quumq; nunquā sit mali author, non potest falsitas, ignorantia, aut ullum uitiū esse in eo, aut ab eo. At in Alcorano sunt nouem milia mendaciorum & falsitatum. unde à diabolo esse patet. Quæ lex iubet in naturam armari, quam Deus conseruatam cupit, illa non est à Deo. Tale est Alcoranum. Huc referenda sunt, quæ toto secūdo libro contra diuinam bonitatem, naturam, artem, pacemq; publicam pugnare uisa sunt. & interim dum soluitur uinculum uetus, illud in ore semper est habendum, ut principibus obediat. Nam abrogata lege ueteri, & noua introducta, uidendum ne quid oboriatur seditionis. Sunt armati patientia Christiani, donec omnino rebus compositis, & magistratu Christiano introducto, liceat iuridice ius suū persequi. Nā in hoc maxime probamur, si patienter sufferimus. Instauratio origini similis esse debet. Adferenda sunt Christi & suorū exempla: de rerū fortuitarū incertitudine sermo frequens esse debet: pari usu, origine, catastrophe esse principes & plebeios: in hoc uno posse differre, quod prandio uel coena absumūt.

principes, quæ innumeris mediocribus satis essent, alerent infinitos tenues, serico, purpura, bysso tegatur magnates: uix tela supersit pauperi. omnium esse apud Deum felicissimum qui pauciora habeat, eo quod pauciora debeat. Plura loca sunt ex Alcorano in hanc sententiam iam persuasa. Verum ea quia bona sunt, erunt in Euangelium traducenda: ut luculenter appareat, si quid boni in ea lege uideatur, esse longè melius & meliori ordine in ueteri & nouo Testamento traditum: ut dum relinquunt falsæ persuasionis seminarium, nullam se iacturam facere sentiant. Verum nostris persuasus, & alienis dissuasus, maxima difficultas ex uario ceremoniarum ritu oboritur. Nullo maiori odio flagrat in nos gens Muhamedica, quàm ob usum imaginum. Itaque ad tepus essent tollendæ sanctorum imagines, aut illis sua templa permittenda. Longè melius sanè abolendæ uiderentur, quàm ut uario cultu neophyti & catechumeni offendiculum accipiant. Calendario seruata liturgiæ possent æque absente imagine, quæ nil potest, seruari, indiesque celebrari. Suum uerò cultum si nollent statim deponere, tolerandi quàm tollendi essent potius, quoad assiduitate euangelizandi ad synceritatem doctrinæ & cultus peruenirent. Qui plures duxerint uxores, ut illis mortuis, aut repudiariis, unam tantum habere liceret. Quæ oues in pascha mactantur, si quis statim eum ritum omittere nolit, inuocato Christi nomine cum pauperibus edi. Si nolint omnibus omnium sacramentorum & orationum cultibus adstringi, urgendi principio non sunt. Ita nec a suis inuito animo depelli debent, nisi quæ manifestè in Christum peccant. Grauiora scelera, quibus ea gens urgetur, & quibus lex nefaria fecit uiam, assensumque præbuit, sunt diris imprecationibus agitando, & lege pro scribenda. Ita fiet, ut assiduitate prædicationis & conuersationis sine tumultu ullo quiuis princeps trahat populum ad uerā pietatem. Quod ut fiat facilius, abolere omnia priuilegia falsæ legi fauētia debet, edictoque promulgare, ut qui uis priuatim aut publicè agitare liberè illam possit, philosophiæ opiniones illi præferre liceat: & interim, ut quicumque uolet, euangelium legat, habeant omnes Alphachi & Imami. Ita bona pars sponte ab ineptis blasphemijs resiliet. Is est cum Mussulmanis agendi modus.

ETHNICOS AD VERITATEM

trahendi modus.

Communibus præceptis (ut tertio libro sunt tradita) sunt idololatra & quibusuis falsis de Deo opinionibus imbuti, adoriendi. Nil esse Deo præstantius, illi omnia deberi. Concedere aliquid oportet infirmitati. Non statim refragandū est eorū falsis de Deo opinionibus, sed cōnuentia quarundā quoad attentus sit populus, est utendum, hisque suadendum inductionibus. Hominem esse tanto excellentiorem, quanto maiori est obnoxius & familiaris. Et si inferiora uideantur aliquid habere uirtutis, omnia tamē subesse Deo summo, et patri omnium. Si credatur sol Deus esse, demonstrandum est eum esse seruum, & obedire Deo necessario. quia non habet uoluntatem, nec potest quiescere: quum cogitur, non habet arbitrium. quod nō habet libertatē, seruit: quod seruit, deus esse non potest. nam deos longè liberrimos, felicissimos, intelligentesque esse oportet. Inde sequetur, statuas, pannum, syluas, & cætera omnia in dijs habenda non esse. Demonstranda erit similis materia uulgaribus, in qua non est sanctitas. Cæterum ut res possit cum religionis arbitris transigi, erunt admonendi, ut si nolint abolere prima fronte uetustū cul.

cultum, seruatis opibus, oblationibus, sacrisq; ritibus, sensim omnia Deo coeli summo deorum adscribant. Iustum Dei iudicium est ob oculos ponendum. Non inferiorē quandam potentiam fecisse uniuersum, sed Deum, summā: apud quem sit homini ratio de totius uitæ actione reddenda. Non enim potest esse Deus nisi iustus. Dum cōsulunt infirmitati populi, si aliter à principio fieri non potest, potentia numinis crediti est ad certas rerum conditiones arctanda: cætera omnia summo Deo tribuenda, qui etiam ea possit, quæ inferiorem posse credunt. Ita introducto summo Deo, statim idoli quæcunque species explodetur. Quod ut facilius fiat, sunt de suis ritibus & dijs interrogandi, & ex eorum uerbis refutatio introducenda. Fieri enim non potest, ut indigna Deo non sint, quæ de inferiori quauis potentia creduntur, & dicuntur. Quum enim quicquid summum & Deus creditur, debeat necessariò potentissimum, sapientissimum, beneficentissimum, per se beatum, nulliq; corruptioni aut iniuriæ obnoxium esse: fieri non potest, ut quicquam illi conueniat. Inferiora itaq; seipsa prodeunt, quum cōferentur cum ea potentia. Ab enumeratione beneficiorum Dei, & ordine quodam, dum euangelista incipiet dicere, acquiescet facile plebs. Rationibus uerò princeps & primaria potestas sunt persuadendi, qua arte retineatur illis animi populariū, admissa uera persuasionē fideq;. Sunt populis in memoriam reuocanda beneficia à fisco recepta, iustitiæ scilicet institutio & conseruatio, prouinciæ defensio, uiarum instauratio, urbium conditio, augmentū, conseruatio, ordines iuridici, sacri, militares, ut æquo semper animo principib. acquiescere uelint: polliceri futurum, ut postquam uerum Deum coluerint, & secundum eius præscripta uoluerint uiuere, sint felicissimi. Adferendæ sunt historiæ rerum Christianarū, ut ab his falsis opinionibus ad ueras alliciantur. Nam ita fiet, ut dum falsa opinionē ducuntur, quos non trahit per se ueritas, tandem acquiescendo sint bonis similimi. Pauli enim consiliū est in principijs suadendi imitandum. Ait enim, Dumodò siue per occasionē, siue per ueritatem Christus annūciatur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Quamuis enim uerus Christiani scopus sit nihil pendere terrena, splendores, famam, gloriā: tamen dicendū, quod sint illa maxima inter eos, & tanta copā, ut nullus non satis habeat, illisq; abundet: id uero non repugnat uoto. Plures spes felicitatis temporariæ (cuius sensu maximo omnes homines tenentur) ad ueri persuasionem trahere poterit, qui postea sancto consortio falsum & inane uotum cōtemnerē cum bonis incipient. Recepta de summo Deo fide, & confirmata, etiam Trinitatis fides necessariò subsequetur. Nam nemo creatorem intelligere poterit, quin potentissimum, sapientissimum, et beneuolentissimum intelligat. Erit ergo potentia, sapientia, uoluntas in Deo admittenda, demum cæteris argumentis absolūda demonstratio, ut statim ad Iesu Christi generationem utramq; & æternā & temporariam ueniat euangelista. In his omnibus sanctissima euangelij præcepta, & quantam pacem adferant obseruantibus, est docendum, ut inter ueros Christianos uideatur adesse paradysus. Quibus suas euangelicæ historiæ erunt externa testimonia adferenda, quib. Christum fuisse Deū cōstat.

EXTERNA TESTIMONIA DE

Christi diuinitate & magnitudine.

Quamuis hominibus à Deo inspiratis, et uerum statim amplectentibus, nil maiori fide posset dari, quam euangelium, in quo animus sibi bene conscius quietem & felicitatem reperit: tamē quia sunt longē plures nequam

& perfidi, quàm boni & fideles, qui tamen uidentur deplorati, tamen negligendi non sunt: ideo & ueritati euangelicæ, qua nil maius, dum adduntur exterrorum & à nobis diuerforum authorum testimonia, solent quidam ad se redire, & quam ex euangelio fidem non recipiunt, illam ex literarum humanarum authoribus petunt: atq; inde non raro in se descendentes, errorem agnoscunt, uerumq; ex ipsis fontibus concipiunt. Signa itaq; externis cognita sunt ad sacrorum fidem adducenda. Nil prius celebrius ue se offert uisitatione illa Magorū, qui à partibus oriētis, si Iudæam respicias (nam omnis partis mundi positio dicitur ad aliquid) ex occidua uerò parte Persidis, contenderūt Hierosolymam, ut in urbe totius regionis primaria sciscitarentur de puero, ad quem adorandum uenerant. Tres fuere, ut ab ipsis euangelij discimus. Primaria autoritate sapientes, quod uox Magus sonat. Qui conspecta in eorum regione stella, nō cœlo, ut cæteræ, affixa, sed in aeris regione terræ uersus oberrante, dum attentius in eam uertunt oculos, & quid sibi uelit, ut erat gēs in cœlistibus obseruandis attentissima, dispiciunt, in ea apparet, ut ipsi retulere, & per manus fideliter est traditum, forma pueri, igneo toto corpore: qui ait ad eos, esse in Iudæa natum puerum, qui Iudæis & orbi imperitaret. debere illos eò proficisci, & illum adorare. Fidem adhibent dictis, citi sterni sibi camelos & dromades iubent, et per desertæ Arabiæ atq; Madianitarum fines transeunt, 13 die Hierusalem intrant, & à sapientibus de puero recens nato quærunt. Quod nostri interpretes dicūt, uiam fuisse miraculosam 13 diebus, dum ab oriente in Iudæam uenirēt, falluntur. Nam in uocabulo Orientis halucinantur, dum unam simplicem eius uocabuli significationem putant, quæ multiplex est. Oriens enim dicitur ad aliquid. nec est ulla orientis positio, quin eadem diuersis cōparationibus sit & meridiem, & occidentem. In omni enim cœli puncto sol agens, orientem, meridiem, & occidentem semper facit. Male ergo intelligunt ab oriente, id est à distantia 90 graduū & quadrantis cœli. Quoniam dromades camelis, quamuis possint die naturali 60. M. passuum perreptare, tamen non paucioribus, quàm nonaginta diebus uenissent ab oriente Iudææ Hierosolymam. Venerunt ergo à regione Magorum, quæ Persidi Chaldeæ & mari Persico contigua est, distatq; à mediâ Syriâ Phœnicū 13 gradibus longitudinis, eadem planè latitudine. In ea uero latitudine 30. & unius gradus, aut circiter, longitudinis gradus habent 55. milia passuum, quod iter planè quadrat cum mediocri cursu dromadum. celerrimus enim diurnus cursus est 60. milium passuum, ut dixi. minimus 45. mediocris 54. Si essent gradus æquato ris, die quolibet illis 60. M. passuum fuissent peragenda. Totū enim iter habuisset 690. M. passuum. tredecim uero diebus, permittentes aliquid curæ corporis 515. M. passuum mediocri cursu uenere. Transeundum uerò illis fuit per regionē Madianitarū, ut prophetiæ implerentur. Ait enim Esaias cap. 60. Multitudo camelorū operiet te, dromades Madian et Ephra: omnes de Saba ueniunt, aurū et thus deferētes, & laudē Domino annūciantes. Hęc rem acuattingunt. Nam Madian est Arabiæ desertæ pars orientalis, Ephra notat eandem in felici Arabiā partem: Saba regio notat Arabias omnes, & præcipue felicē. Ad sinum itaq; Persicum pertinebat horum ditio. Cæterum reges eos uocat Dauid, dicens de Deo, Tibi offerent reges munera: Psalmo 68. Et item 72. Reges maris & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adferent. Erant uerò reges insularum & maris Persici, & reuera soli nomine tam sancto digni: quorum ideo imperium ueluti legitimū solum, Christus approba-

re uoluit. Erāt enim, quales felicissimæ resp. sentire, quales Plato optauit suæ reip. quam tūc reuera futurā beatam scripsit: aut quū princeps philosophabatur, aut rex erit philosophus. Ceteris enim solet non minus orbis labefactari, quā regi. Fuisse uerō Magos Persarum insigni sapientia, testantur omnes omnium gentium literæ. Hos fuisse reges, & rerum summæ præfuisse, ita est literis traditum. Ea regio quæ à Magis regebatur, deligebat primarios sapientia uiros numero duodecim, qui rerum summæ præessent. Illi suffragijs ex eo numero tres in singulos annos regni habenas tractaturos seligebant, qui & de cælo seruarent, & si quid oboriretur ugens, id obire statim possent. Tres hi electi erant eo anno summi philosophi, & ueri reges, nomīneq; dignissimi. Illi ex tam longinqua regione accedentes, ubi à principibus Iudæorum locum nati pueri quæsiuere, eum salutāt in ciuitate Dauid, offeruntq; infantulo summa omnium rerum nuditate obfesso, munera imperatoribus digna. Quibus peractis abiēre ad magistratus sui complendam administrationem. Felicesq; & Christiani in eadē obire. unde corpora 300. postea annis Helena Constantinī imperatoris mater, dum sanctam crucem quæreret, curauit ad se adferri, & Constantinopolim sunt delata. Inde per diuum Eustorgium Mediolanensem episcopum, sunt ad eius episcopum translata: indeq; ab Heinricho imperatore Coloniā delata, ubi uis miraculis clara. Nunc ad penitiorem historiā. Quū Herodes rex alienigena occisis omnib. regij sanguinis hominibus, imperij scelere & dominorū morte (nam fuerat seruus Macchabæorum principū) parti retinendi cupidissimus, de rege Iudæorū à Magis audiuit, tunc simul beneuolentia rogauit illos, ut sibi de puero referrent. Quod ubi non fecisset illos, sed abijisse audiuit, ne elaberetur puer, omnes à bimatu in finib. ciuitatis Dauid (quæ Bethlehem dicitur) tolli ē medio, necariq; iussit. Quod facinus non tantū in Iudææ finibus angustis est cognitū, sed statim ad Augustum Cæsarem Romam perlatū est. Testis nobis locuples huius rei erit Macrobius, homo à nobis omnino alienus. Ita enim in iocis Augusti scribit: Quū Augustus audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorū intra bimatu iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait: Melius est Herodis porcū esse q̃ filiū. Hæc Macrobius, homo alioqui impius. Audite impij, maiorem humanitatis auctorib. fidem q̃ euangelio habentes. Subscribit euāgelistæ Macrobius. Cōstat factū fuisse. Quæ uerō tanta amentia corripere hominem alioqui splendoris & gloriæ cupidissimū potuisset, ut eam sumeret tam immanis sceleris labē, notāq; in se reciperet? Quid in eum innocentissima ætas peccare adeo potuit, ut cum alijs etiam filiū perimeret? Certè à Magis acceperat, natū regem Iudæorum, mundi imperatorem. alioqui nunquam id sceleris cōmisset. Vna negnandi & tyrannidē occupandi libido sola potest patrem armare in filios: iura omnia & diuina & humana soluit & pessūdat splendor imperij. Oportebat eius occasionis gratia eorū hominem uenisse, ut in propria conuerteret uiscera ferrum. Iosephus subscribit, quū ait: Quotquot nouerat regij sanguinis, aut ex quib. ad regni spē aliquis peruenire posset, eos omnes occidi iussit. Totū senatum, uno qui ipsi prænuñciauerat imperiū seruato, sustulit, & necauit. Tanta fuit in eā partē hominis saeuities, ut occisorū numerus innumerabilis sit uisus. Suffragatur euāgelio historiæ Romanorū. Erat persuasissimū Iudæis, ut ait Suetonius, tunc imperatōre orbis inter eos nasciturum. quod usq; adeo erat euulgatum apud exterarum nationes, ut Romanis tunc tēporis esset Iudæorū potentia formidabilis. Ideo eam prouinciā tot bellis fregerūt, suisq;

hominibus dato praeside Romano regendos ob seditiones tradiderunt. Rumor ille non fuit falsus. Nam tunc ille natus est, qui in propria uenit, & sui eum non receperunt. Plurima monumenta literarum faciunt miraculorum quae eo anno contigerunt fidem. Tres soles uisi diutius, demum in unum coierunt: quod alias factum non legitur. Nam *παρῆλοι* crebro contingentes, et ueluti duos aut tres soles representantes, nunquam coeunt, sed impressione à nube euanescente disparēt. Argumēto certē fuere diuinitatis homines propius inuisentis, unumq; & trinum Deum significantis. Nesciunt Romani templum recens conditum augustissimum, ob diuturnam pacem, qua sub Augusto utebantur conditum, ideo de caelo tactum fuisse, quod uirgo perpererat. Nam eo anno qui fuit 42 Augusti, Pacis templum quod aeternum & opinione credebatur, & titulo dicebatur, fulmine tactum est. Condito uero illo templo Romani non minus egentes quam cupidi diuturnae pacis, consulere oraculum Apollinis, quantum esset tam praeclarum templum Pacis dicatum duraturum: responsum est à daemone, duraturum quoad uirgo pariat. Illi aeternū opus fore arbitrati, titulum pro foribus inscribere, Templum pacis aeternū. Tandem 12, ab eo tempore anno quum Christus nasceretur, funditus corruit immensa moles. Quod postquam audiuerunt multis postea annis Christiani Romae degentes, posuere ibi diuā uirgini templum, quod nunc Sanctae Mariae nouae dicunt. Qui poterat fieri, ut opus tam recens, tam integrum, tam magnum ita corrueret, nullo terramotu Urbem diuexante? Certē alia pax q̄ humana in orbem uenerat: author pacis Deus inter homines sese demiserat: ut quam nulla arte in hac uita consequi pacem sine illo ualeamus, illam omnibus orbis habitatoribus in eum credentibus conferret. Nam pax nō est à bello requies tantum. Animis pacatis opus est (quod optimi philosophi suaserunt) antequam sit ulla in homine quies. Non est in arte positum humana, ut aliquis illam sine sapientiae Dei cognitione consequatur. Quid dicam de basilica Augustana, quae postea nomen praetorium ad sacra deduxit? Certē sine conspectu miraculi princeps à religione uera alienus non fecisset sacrum locum, & basilicam medijs in aedibus. Est tamen dicatus locus uirgini in aureo caelo, quodq; hodie extat templum constructum. Orosius non indiligens historiographus ait, sereno caelo hora tertia iridem aureo colore solem ambientem, Augustum uidisse: cuius rei admiratione quum teneretur, conspexit Sibyllam, quid sibi hoc signi uellet. Illa ait, propediem nasciturum qui ab eo & toto orbe colendus esset. Debere itaq; summopere cauere ne diuinos honores illi à populo Romano oblatos reciperet, sed coleret illum qui nasciturum uoluit, quoad à nostris Deum uerum cognoscentibus dicatum uirgini puerperae templum est, & in caelo aureo dictum. Ad imitationem eius multis in locis Italiae eodem titulo constructae sunt basilicae. Quid de fonte dicam, ex quo Romae die integra olei scaturigo ebulliuit, quum est natus Christus? Innumera miracula adferre ex nostris authoribus: sed nostris apostatis fidē non facerent. Ethnicis ethnica doctrina opus est. Malunt Luciano quam euangelistae credere. Si ad ea signa quae humanitate Christi moriente cōtigere, ueniamus, quanta copia testium externorū nostris suffragabitur Euangelistis: Eclipsis illa mirabilis, quae ad tres horas durauit, quaeq; in archiuis Romanorum est diutissime seruata, Persarum diarijs notata, à Phlegronte scripta, à Dionysio Areopagita & Apollophane obseruata, quum contra naturam fuerit, & tem-

& temporis spacio, & siderum oppositione, non potuit non significare, suum
 authorem etiā corpore deliquium pati. Quod autem contra naturā fuerit,
 docet oppositio. Erat enim 14. dies lunæ, in qua ipsa lumine solis, interposi-
 tæ diametro terra, destitui potest, sol minimè. nam in synodo tantum potest
 fieri solis deliquium. Duratio uerò etiam contra naturam fuit trium horarū,
 quum naturalis modus dimidiarum durationū nunquam cum hora dextan-
 tes soleat excedere. Oportuit rerū authorem secundū humanitatē pati, quum
 præclarissimæ coeli partes in eius morte defecerint. Quis nescit supra omnīū
 literarum memoriam terræ motum fuisse uniuersum? Nam & in Asia & Ro-
 mæ ea uehementia notata est: quum alioqui terræ motus aliī nunquam sint u-
 niuersales, imò uix patent ad horizontem in terra uisilem, seu ad ducenta mi-
 lia passuum. Quod si excedunt, regiones tantū, aut prouincias diuexāt. Opor-
 tet enim quum naturaliter sit, statas & fixas esse cæteras terræ partes, atq; obli-
 scere, quum una concutitur. Nam si renitentia & fixo puncto nō potest fie-
 ri motus, etiam in animalibus: quāto minus in tam uasta terræ molæ? Plinius
 hūc notauit temporib. Tiberij contigisse. Eiusdē principis temporibus, quid
 sibi uoluissent illi dæmonū eiulatus, tam celer eiusdem rei nūcius: eadem dæ-
 monum agitatio etiā in orbis finibus? Moriente certè quantumuis magno ho-
 mine, aut propheta, nil quicquā simile cōtigit unquam. Aestimetur sanctissi-
 morum hominū excessus, perpendantur clarissimorū hominum exitus. Pro-
 deat in mediū Osyris, Cambyles, Xerxes, Alexāder, Augustus: quid illis ma-
 ius orbis inter homines uidit? Quib. maiores fautores & adultores fuere, ut
 etiā ex mure elephātem facerēt? At illis decedentib. ē uita, nil planè similis pro-
 digij cōtigit. Nisi id cōtigisset moriente Christo, qui fieri potuisset, ut apostoli
 & euangelistæ hominū genus tenuissimum, humano destitutū præsidio, au-
 si fuissent oculatissimo mūdo, & rerum omnium celebrium diligentissimo ob-
 seruatori ista proponere? Si uel minima mendacij suspicio in eos cecidisset,
 nunquā habuisset locum euangelium. Nostra sunt à Porphyrio, Celso, &
 Iuliano agitata. Hi omnes hæc aberrantis & laborantis naturæ facinora pro-
 barūt. quod nisi probatissima fuissent omnium gentium monumentis, non
 fuissent prætermisuri, quū etiā apiculos (& si quid minutius) in nostris, cōtra
 dicēdi animo uelliarint. Nō adfero Iosephi sententiā de Iesu Christo, & eius
 mirabilib. operibus. Mitto Abagari epistolam. Pilati de eo ad Tiberiū scripta
 non repeto. Philonis iudiciū de nostris Therapeutis prætermitto. Norūt om-
 nes ex epistolis Plinij Secundi, nostrorū innocētiam, & quo cultu Christo sa-
 cra faciebāt. Epistola Marci Aurelij de aquis à milite Christiano diuinitus im-
 petratis extat. Ob id nostros maleficos uocauit Suetonius, quod sinistrè sacer-
 dotes idolorū miracula in Christi nomine facta interpretarentur. In eadē cul-
 pa est Cornelius Tacitus. In eodē uitio sūt Iudei, qui in suis Thalmudicis tra-
 ditionibus, nunq; non agitant Christū. Alij magū & maleficū: alij in nomine
 mri ē tēpli sacro lapide desumptū, & per ianitores leones mille annos natos
 occultatū, miracula edidisse aiūt. Omnes in eo conueniūt, quod sit humanā fa-
 cultatē supergressus. Cōfirmat uero eius diuinitas ex prædictione uersionis re-
 rū Iudaicarū. Nā, ut uidimus ex Iudaicis, propter occisum Christū sexagesies
 cetera hominū milia duab. Romanorū expeditionib. caesa sunt: à morte Iesu
 Christi ubiuis terrarum Iudei seruitute oppressi, libertateq; omnino destituti
 seruiūt. Maximā uerò cōfirmationē diuinitatis Christi Iulianus imperator a-
 postata à ueritate præbuit Hierosolymis. Quū em̄ in Gallileorū (ita nos odiosē
 scom.

scommate perstringere & subsannare erat solitus) inuidiam & probrum geni-
 tem Iudaeorū supplicem, & munerib. interpellantem impiū hominem, redu-
 cem Hierosolymis uellet facere, coegit eorū ingentem numerū: qui antequam
 aliunde ceteri accederent, templum quo in loco ter fuerat constructū & euer-
 sum, instaurarent. Mirū dictū, factū admirabile, contigit effossis altius funda-
 mentis, cū fundamenta operis essent iacturi cum artificib. eorū magnates, eru-
 perunt ē terrae uisceribus globi flammaram, quibus semel et iterū non paucis
 absumptis ab incepto opere destitere, etiam coelesti igne contacti: ut autem à
 Christi uoluntate ista esse scirēt, in omnium Iudaeorum uestibus signū crucis
 apparuit. Verūq; esse uerbum ueritatis cognouerūt. Dixerat enim Christus:
 Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Et item: Amen dico uobis, nō
 relinquetur in templo lapidis super lapidem, quin euertatur. Dedit autem ne-
 farius imperator perfidiæ poenas. Nam dum castra haberet iuxta Cresiphon-
 tem urbem in Assyriæ & Mediæ finibus sitam, diuinitus uibrato telo in ho-
 minis pectus, uitam finit, emittēs hanc uocem in Christum, Vicisti Gallilee.
 Ita obsessum à dæmone animū illi resignauit. Factum constat, prophani sunt
 auctores. Quæstori uerò eius Libanio à religione tunc alieno, quiq; in lit-
 ris illum formauerat, nocte eius morti proxima uisus fuit Mercurius Martyr
 miles Christianus in Iulianum telum contorquere, atq; Imperatorem confu-
 re. Quod quū insequenti die uerum cognouisset, fidem adhibens somnio,
 relicta quæstura ad D. Basilium properat, & Christum baptismo proficitur,
 eo ardentius, quoniā quum cōficeretur apostata, itidem Basilio atq; Libanio
 in somno contigerat. Nectantū uiolati Christi, eiusq; neglectæ & eleuatae re-
 ligionis poenas dedit Iulianus: impietatis poenas dedit Arrius, effusis in latr-
 nas uisceribus. Herodes unus ob insectatam Christi infantia, & necatos cru-
 delissimē innocentes: alter, ob appetitos Christo debitos honores, morbo pe-
 diculari absumpti sunt. Eadem lues Lucium Hieronymianum in Cappodo-
 cia, sæuissimum Christianorum insectatorem & persecutorem absumpsit.
 Non absimili fine Galerius & Maximinus, omni crudelitatis genere marty-
 res Christi cōficientes, infelicem uitam clauserunt. Honorifico Vandalorum
 regi in confirmatam religionem insurgenti, idem contigit. Dedit pares poe-
 nas Arnulphus imperator, ob spoliata Christi templa, & sacros ordines affli-
 ctos. Cōstantinus cognominatus *ὁ πρῶτος* & *ἐκνομός* ob perfidiā lepræ de-
 dit corporis uermiculosi reliquias. Aegeas Pelopōnesi proconsul, affecto sup-
 plicijs Andrea apostolo, repente in furorem à dæmone actus expirauit. Va-
 lenti imperatori orientali ob afflictos etiam ordines sacros, & sacris addictos
 homines ad militiam coactos, prenunciato à Paphnutio sine, miserā uitā clau-
 sit, igne palearum ab hostib. Gothis & Vandalis excoctus potius quā exu-
 stus. Sibi partim manus intulit, partim à suis est confossus Nero. Domitianū
 domesticus seruus iugulauit. Commodus omnib. incommodus, in nostros
 etiam sæuiens, strangulatus est. Qualem meruerat exitū Macrinus, habuit.
 Heliogobalus digno fine clausit dies, quod non satis habuisset impotentissi-
 mē uitijs omnibus laborasse, & alios in scelus traxisse, nisi & cum multis mar-
 tyribus Calyxtū pontificem uita spoliasset. Maximinus à militib. cōfossus di-
 uina ultione interiit, ob mortes innumeras & strages Christianorū: alioquin
 militi, à quo uir ignobilis dictus erat imperator, grauissimus. Non multo feli-
 cius obiit Decius. Valerianus occisus est Mediolani. Aureliano uitam seruus
 ademīt. Ut omnes percurram, nullus imperatorum Romanorum, aut aliorū
 quorum

quorumcunque principum Christianos persequentium, non est uiolenta morte absumptus, præter Diocletianum: qui ne idem illi, quod omnibus, ferme ante illum contigerat, accideret, depositis imperij insignibus priuatus consenuit, & decessit. Quamuis autem à corporis morte non sit omnino uitæ conditio æstimanda, Deo æterna impijs supplicia seruante: tamen quum uitæ uisum dederit Deus, non ut uiolenter finiatur, sed ut quietis sensibus animo parato subeatur mors, argumentum quoddam est futuræ perditionis, quum ita perire Deus hominem finit, ut omni scelerum lerna infectus, ne cogitare quidem de primâ causa, nisi ad condemnationem possit. Vult Deus etiam his exemplis impios terrere, ut quamuis nil futuros animos post funera iudicent, tamen turpissimæ & infelicissimæ mortis exemplo terreantur: qui eò omnia referunt, ut longissimam honestissimamque sui memoriâ post se relinquant. Reuoluatur diligentissime omnium gentium historia, & à Christo nato res gestæ perpendantur: ubi non fuit receptus Christus, uix decimus quisque princeps sicca morte generum Cereris adiit. Apud Christianos uix decimus infauista morte periit. Excipio quosdam regulos & principes Romani, ut aiunt, pectoris, qui Christum blasphemando semper in ore habent, Deum uerò uocabulum tantum putant. Nam quamuis agant sub Christi imperio, nil præclarius putant, quam hominem occidere. Quibus si talio frequenter refertur, nil mirum. At Machianellus impiorum patres dicit, homines Christianos, ad seruitutem natos, nil libertatis nosse, principes ideo non posse tollere: quamuis quantumuis iniusta imperia æquo animo suscipere, ideo non esse mirum nullos inter ipsos principes confici. Si uires naturæ perpendisset, & quæ nunc & à mille annis gesta à Christianis sunt, proculdubio nunquam animum bene sibi conscium uires corporibus imminuisse asseruisset: quum ediuerso conscius trepidatione omnia oppleta habeat. Nec est quod nobis Romanos opponat. Si enim hodie reuiuiscerent Romani, non illis esset tam procluis atque olim attritis aut inermibus regionibus, de omnibus populis uictoria. Non deperdita aut oppressa à Christo libertas in causa est, quod iniqui principes ferantur, sed prudentia & pax publica. Præstat enim rebus bene sub tyranno compositionis, eius imperia quamuis iniqua ferre cum dispendio, quam dum per seditionem tollitur, quot uicinos et magnates tot tyrannos experiri. Princeps iniquus fortunas inuadit, corporibus parcat. In rerum uerò mutatione necesse est altercationibus & factionibus omnes spoliari: multos etiam, si se opponant, necari. Omnia militi principem deligenti, & quum uult tollenti, liceant necesse est: quoniam nunquam dat poenas, qui etiam imperatori imperat. Quanta fuit infelicitas populi Romani à Iulio Cæsare ad Constantinum imperatorem totis ferme quadringentis annis: Certè qui inter illos imperatores fuit præstantissimus felicitate, non est conferendus cum mediocribus Christianis. Nulla itaque rerum præstantior conditio (quamuis inter Christianos non desunt sannæ & pestes, summaque uafricies) quam ubi Christus auditur. Vbiuis gentium sunt perditæ homines: uerum ideo inter Christianos magis notantur, & quod nequior sit qui sub optima lege sit malus, & quod inter bonos multos nequitia se magis prodat, oppositis sese mutuò indicantibus. His suasionibus sunt ad ueri cognitionem sensim attrahendi ethnici: ut dum terrore poenarum malis inflictarum, ne idem illis contingat, resipiscunt, etiam spe melioris fortunæ & conditionis reip. ad bona inuitentur. Fient enim tandem bonorum exemplo, etiam ob ipsum bonum summum, ueri sectatores. Hac

allicien-

alliciendi ad feliciorum fortunam arte Moses erga populum peruicacem effusus, quamuis finis ultimus eius religionis esset uita aeterna, sicut & Christianae. Dum uero pollicetur terram lacte & melle manantem, dum longauitatem, dum bona terrena, ut uocat, promittit, populū sub lege cogit, donec ipsa ueniret ueritas felicitatis, quā bona Domini non terrena, sed in terra uiuentium uocat David, quum ait, Credo me uisurum bona Domini in terra uiuentium. Et alibi: Satiabor, ait, quum apparuerit gloria tua. Sūt his addenda uaticinia Sibyllarum, oraculorum responsa, & quaecumque Christo testimonium ferunt. Sibyllae, foeminarum genus diuinitus inspiratum, multis ante Christum annis eadem de Christo & eius diuinitate, admirandisque operibus scripta reliquerat, quae & euangelica ueritate probamus, & affirmamus. Quid diuinius illis carminibus, quae ante mille trecentis annis quam Christus nasceretur, protulit Erythraea, in quorum capitibus (ne de alio intelligi posse crederetur) nomen Iesu Christi literis notaretur his uerbis: *Ἰησοῦς χριστός θεοῦ υἱὸς σωτὴρ*. Sunt totidem uersus, quot literae. Ne autem ista conficta putarentur à Christianis, Romanis ipsis ex eorum archiuis et libris Sibyllinis adducebantur, & omnium num genus, quales fuere ad 300 annos Christiani, ausum fuisset ea esse impudentia, ut senatui imperatoribusque ista proponeret, & ex libris Sibyllinis esse affirmaret, nisi statim prolato codice ista se propalassent. Extant hi Graeci uersus *ὃν τὸ λόγιον βασιλικῶν* apud Eusebium, adferuntur à Lod. Viue in Commētatīs in Augustinū de Ciuitate lib. 18. ca. 23. ubi eos uersus latine uertit Augustinus. Agunt de futuro iudicio, & secundo Christi aduentu, rerumque immutatione. Christum autem fateri coactus est daemon in templo Apollinis, quum consuleretur, quis homo fuerit. Erat, inquit oraculum, mortalis secundum carnem, sapiens uero & admirabilibus operibus clarus: uerū à Chaldaeis iudicibus comprehensus, flagellis caesus, crudeli morte obiit. Legatur diligenter Lactantius, Iustinus martyr, & Augustinus de Ciuitate Dei, Orisque historia. Innumera testimonia de Christo in illis habentur, ex ethnicis contra ethnicos, quae & idolorum cultum euertunt, & ueram religionem confirmant. Sed praxi, quomodo sint hodierni cultus aggrediendi, uidendum.

DE VARIO CULTU HO.

dierno, quomodo refutetur.

PRæter Muhamedicum Mosaicumque cultum, est daemonis ampla religio. Nam ubicumque lemures colunt, illic tetra daemonis effigies se crebro repræsentat, hominumque mentes deludit. Palam uero & ex professo colitur, ferè in tota India, & orbe nouo, cum insulis. Sol à multis Tartarorum colitur, Vtrique polo subiectae regiones nondum nobis innotuere: ideo quo cultu sint, non possumus dicere. Quosdam Lapponibus proximos colere rubri panis quadratum fragmentū, tradidit Olaus Gotthus. Omnes certe poterimus, ut supra notauimus, ex eorum dictis refutando, falsitatem uincere. Nam in rebus omnibus, sed potissimum in diuinis, & à sensu semotis, potius & facilius arguitur falsum, quam uerum attingitur. Fac itaque tibi offerri daemonem terribilissimum falsi cultus authorem (nam sub eo omnes species idololatriæ fouentur) eumque haberi deum, ut apud Indos Cissangenses, si Deum uerum summum fatentur (quod ferè omnes faciunt) quū sit longe præstantius dare

dare nomen in exercitu principi, quàm magistro militũ, & huic quàm chiliarchæ, & chiliarchæ quàm centurioni, & sic in cæteris, quĩ fit, ut sint ita consternato animo, quum Deum agnoscant cœli terræq̃ conditorem, sub quo etiam tremunt satanas, ut more mancipij uelint neglecta principis persona, in inferioris tantum, & perditĩ clientela agere? Quis ita insanus miles (fac esse bonum satanam) ut non se probare contendat principi potius, quàm inferiorum ordinum ductori? Nonne eò tendunt omnia, ut gratiam benefacti à summo duce recipiamus, eumq̃ agnoscamus, qui summus est? Si nobis illata iniuria est, unde uis nos uindicans, nisi à summa potentia profisciscitur? A quo poenas malefacti, beneficij præmium, aut timemus aut speramus? omnia certè in summum tendunt, inde procedunt, eò redeunt. Proponenda sunt multa exempla ab artibus, dignitatibus, & cæteris eiusmodi, quæ familiaria & nota sunt illis populis, apud quos agetur, ut familiari inductione persuasi fiant attentiores. Erit secundo loco insistendum, de honore, & uiolata maiestate, tractando inductionibus, his & eiusmodi instantijs. Si quis stipendia sub quouis duce à potestate summa dependente ageret, potestatemq̃ illam primariam nosset, & haberet obuiam, neglecta uerò illa tantum colendum & obseruandum sibi putaret eum, in cuius phalange est conscriptus, nonne summa illa authoritas (fac esse unius, paucorum, aut omnium, sed in unum caput coaluisse) meritò succensens eum militem non tantum exauthoraret, sed etiam ut maiestatis reum, & seditionis authorem condemnaret? Nam quis ordo in Republica usquam haberi & seruari posset, nisi primariæ potentia omnes colla subdiderint? Non agnoscere enim ducem pro duce, perinde est atque si te pro duce haberi uelis. Reus itaque maiestatis statim habetur, qui non omnia defert primariæ potentia. Vos ergo ô Indi, & omnes *AiaBohooreBoi* rei erga Deum maiestatis, inq̃ errore & perditione sepulti agitis. Quod autem uos colere hanc tetram potentiam, ne noceat, asseritis, & requiem Deo summo præstare uultis, ne uobis condemnandis & dirigendis sit intentus, & laboribus occupatus, quid aliud quàm uobis ipsis contradicendo, eum esse negatis, quem fatemini Deum? Si Deus est, ut reuera est, & uos affirmatis, omnipotens sit necesse est. Si omnipotens, semper omnipotens, nec laboribus ullis orbem administrando urgetur, ut putatis, sed omnia lustrat penetratq̃. Itaque & uester dæmon, quem eius iustitiæ executorem ideo colitis, ne quum uobis erunt poenæ dandæ iniquitatis, sciat, nonne si posset aliquid contra Dei præscriptum & permissionem, sibi ipsi primum consuleret, & sententia summi iudicis cancellata, minus poenæ quàm sit sibi inflicta à Deo, in se reciperet? Quĩ poterit fieri, ut lenius quam uelit Deus, uos puniat, qui statim à creato orbe damnatus, à cœlo & beato consortio exulat? Falsò ista creditis, ô Indi. Qui sibi deest impotentia, cæteros iuuare non poterit. Ad hæc, quum omnis lex & religio in spem meliorem & ad fœlicitatem traducere homines debeat, soleatq̃, quĩ fit ut sacrorum multitudine, hominum sanguine, serpentum inuiolatorum innumeris iniurijs, summo uitæ dispendio, uelit infernum & poenas diaboli subire, quum religionē non sit opus, ut infernum adeatis? Quo quis est nequior, eò est uestre fœlicitati & finĩ propior? & per tot labores discrimina hæc uobis parata uultis. Negatis Deum ô Indi, negatis Deum, quum arbitrium eius sententiæ moderandæ permissum diabolo putatis. Nil iuris habet in poenis infligendis, aut moderandis diabolus. Rerum uestrarum status est perinde atque

si ciues unius Reipublicæ, eo quòd possent quandoque peccando supplicium mereri (ut nullus non potest) & capitale subire sententiam, nullum alium quàm tortorem in tota Republica colerent, demererentur, captarent obsequijs, neglectis interim iudicibus, & iuris dicendi condemnandique arbitris. Quis princeps ferret in suo imperio tam imprudentes ciues? Immo quis priuatus ferret filium, uernum, seruum, si aliunde quàm ab patre aut domino agnoscere uellet imperium? Quæ domus integra esse diutius potest, nisi ad unius summi arbitrium, laudem, & gloriam omnia referantur? Summum imperatorem totius orbis, qui infœlici dæmoni imperat, agnoscatis oportet: alioqui æterno ardebitis supplicio, nec uobis erit ulla moderatio sententiæ diuinæ. Omnes ad hanc diem perijistis. Resipiscite miseri, & si uos non monent uitæ æternæ calamitates, præsentis uitæ uestra uos incitet conditio. Perpendite, quantum miseriarum uobis hæcenus infanda attulit suasitque persuasio. Quod animal magis naturæ humanæ exhorrendum, damnosum & inimicum tulit natura serpentibus? At illi sunt uobis sacrosancti, ut ne lædere illos, aut ipsis imprecari audeatis. Quid in rebus externis charius dedit Deus homini ipsi liberis? At mors illorum foelicissima putatur, si à serpentibus deuorantur, aut necantur. Quæ maior cura data est à natura homini, quàm uitæ propriæ seruandæ? At diabolus suasit illam sponte crudelissima flammæ morte claudere. Quæ maior pestis potest homini etiam ualido, & mentis compositi terrorem incutere, quàm dæmonis tetra effigies? At quum extremum agunt uestri homines spiritum, si desit tetri spectri forma, docuit medicos, sacrifices, & hierophantas ea figura laruis ut terribimè possunt conficta, ægros animam agentes inuisere. Certè in America cuilibet, aut obeunti, aut grauissimo morbo laboranti sine uicaria opera, tetra dæmonis effigies adest, etiam multo eiusdem generis satellitio stipata. Hi sunt uestræ religionis fructus Indi. Serpens uobis est homine sanctior, liberis uestris charior, uita propria infernus preciosior, diabolus uitæ humanæ pernicies Deo summo omnium rerum autore prior. His & similibus à falsis religionibus desumptis, dissuadenda falsa religio, offerenda uera. Nullus enim ferè est, quin & si non statim fateatur Deum unum summum (quod Ciscangetani & Transgangetani faciunt) tamen uaria esse dæmonum genera agnoscat. Inter uaria autem & diuersa necessariò dari unum summum, quo non possit dari maius, concedent omnes. Nam & ipsi insularum occidentalium Cubæ, Paria, & totius continentis incolæ, quosdam dæmones esse alijs præstantiores, omnes fatentur. Est uero opus Euangelistæ, ut contra has pestes summa fide, & ut ait Iesus Christus, oratione & ieiunio armetur. Erit certa in cruce uictoria. Quod futurum sperare certo certius debemus. Nec enim euauit summa Iesu Christi uirtus, ut putant nostri impij. Non minus audit hodie suos Christus, aut diua uirgo, eiusque diui, quàm olim: modò inter illos potissimum, qui de eo nunquam audiuerunt, agatur. Quod uel his argumentis patet. Hieronymus Pragensis post exactam uitam solitariam, uiginti annis tempore factionis Hussitarum, est à Polonia in Lituoniam uarijs falsisque cultibus deditam regionem missus. Eum cum literis cõmendaticijs dimiserat Vladislaus rex Poloniae ad Vitoldum Lituaniae principem, ut falsa superstitione expulsa, ueram religionem substitueret. Colebant serpentes domesticos alijs, alijs ignem sacrum & perpetuum, alijs malleum cum sole, syluas longè maxima pars, Statim explodit tres primas superstitiones. In quarum

quarum prima id mirabile contigit: quod quum serpentes domi ex delicatissi-
 mis epulis in molli strato nutrirī solitos, in medijs foris exurendos detulissent,
 unus inusitata magnitudine ita à suo principe dæmone seruabatur, ut illæsus
 in igne maximo cæteris exustis permanerit: nec nisi signo crucis, & Christi no-
 mine inuocato, potuit absumi, comminente illum multitudine. Quum uerò
 sylvas innumeris seculis intactas sacrosanctasq; multitudini, & in quibus (si
 quis ante uiolauisset) statim detrimentum accipiebant à dæmone, ipse Hiero-
 nymus accepta securi abscindere inciperet, tunc multitudo insequuta uirum,
 succidere innumeras arbores cœpit: donec uentum est ad quercum annosam
 insolitæ crassitudinis, & religione celeberrima. Quam quum omnes attingere
 uererentur, unus audacior cæteris ictum primum librando, sibi tibiam secu-
 ri abscidit, & ingenti eiulatu edito, concidit. Plebs accusare Hieronymum, san-
 ctissimum lucum, deorum domum uiolatam deplorare, terreri, seditionem con-
 citare. Impetrato silentio Hieronymus, esse iniqui dæmonis illusiones, homi-
 nem nil mali passum esse ostendit, illumq; præhendens erexit sanum. Quare
 omnes attoniti, in religione sacram quercum insurgunt, totumq; lucum succi-
 dunt. Tam præsens adest Christus, ubi de eius gloria agitur. Sunt hæc ueræ fi-
 dei uires. Hæc historia latius ab Aenea Syluio in Europa eius tractatur. Sed
 longè celebrius & recentius miraculum est ob oculos ponendum, ut diuæ Vir-
 ginis matris Iesu Christi præsentiam etiam suis adesse cultoribus ostendamus.
 Scribit illam Petrus Martyr, uir minime superstitiosus, cæterum singulari in no-
 uiorbis descriptione tradenda fide. Scio risuros & irrisuros hanc meam narra-
 tionem quosdam, quod sim tanta simplicitate, ut ista credam: uerum & ista,
 & longè maiora de diua uirgine habeo persuasa. Sed audiant, & perpendant,
 si miracula omnia sint authore dæmone facta. Quum quidam nauta aduersa
 correptus uale tudine in Eubæ littoribus à socijs fuisset expositus, quærendo
 si aliquem haberet obuium, in cuius ædibus refici posset, incidit in regulum
 quendam, qui eius misertus, domi ad receptam usque uale tudinem illum fouit.
 Cuius rei memor, curare res eius principis diligenter cœpit, ita ut exercitui eius
 præficeretur. Confluxit uerò eius nomine sapissimè, foelicissimeq;. Nam sem-
 per reportauit uictoriam. Linguae autem illius regionis peritia concepta, regu-
 lus rogauit, quo numine aut potentia ita semper esset foelix: nauta (ut simpli-
 ciores, quod ad sacra, esse solent plebei) Mariam diuam uirginem, quam
 quotidie colebat, & simulachro appensam collo gestabat, eas illi largiri uicto-
 rias: Zemes, id est eos quos falsò crederent deos, esse dæmones perniciosissi-
 mos, qui hîc homines à uerî Dei cognitione distraherent, & tandem in interi-
 tum & uoraginem mergerent, & perderent. Si illā uirginem eiusq; filium uel-
 let suscipere, atque baptisari in nomine Iesu, futurum planè, ut nullus hostis illi
 unquam noceat. Statim Cacicus, id est regulus credit: construit aram uirginis
 data nautæ imagine. illi profert Aue Maria, sequuntur subditi: & quas Zemi-
 bus ceremonias institutas habebant, easdem imagini uirginis in sublimi ere-
 ctæ addicunt. Sunt uerò in ambitu simulachri uariæ ollæ, oppletæ carnibus,
 cum uasis aqua plenis, atque uarijs monilibus, quibus capi & uti suos Zemes,
 id est lemures persuasum habent. Deturbantur itaque loca Zemibus sacra: pe-
 titq; regulus, ut baptismum liceat consequi. Accersito sacerdote ex Hispaniola,
 Christum profitetur, Cōmendatorq; uocatur, eo quod equites quidam in Hi-
 spaniola

spaniola ita uocabantur. Illis religione formatis & institutis, nauta cum suis ad Hispaniolam proficiscitur, nil aliud illis relinquens institutionis, quam ut proferrent Ave Maria: & in periculis his uerbis erumperent uoce Hispana, Santa Maria auida nos. Hæc & sequentia miracula narrauit regulus Anciso prætori, in Cubensia littora designato, & innumeris testibus confirmauit: retulit Ancisus Petro Martyri. Quum tam scælix esset uictorijs commendator, cœpit uicinis esse formidabilis. Itaque attriti bellis paciscuntur, ut liceat sine sanguine experiri, qui nam Zemes esset præstantior: ille (ita uocabant Virginem) quem nuper susceperat commendator, an patrij. Conueniunt, ut ex aduersarijs copijs singuli iuuenes arctissimis uinculis uinciantur, & qui soluetur primus, illius Zemi sacra aduersarij facient. Ligatis iuuenibus, fusa utrinque oratione, statim uocanti & dicenti, Sancta Maria adiuua me: adest uirgo omnium oculis patens, uirgam manu gestans, qua tetrum dæmonem etiam spectro (quod est illis familiare) præsentem fugans, attigit iuuenis baptisati uincula. Quæ statim ante omnium oculos alium stringunt. Ita fit, ut non tantum is solutus sit, sed ut aduersarius duplici nexu obstringatur. Volebant herbam porrigere uicti secundum pacta: sed senes quidam, id non præstantia aduersi numinis, sed humanis præstigijs factum dicentes, negarunt, nisi præsentibus illis id fieret, se uelle pactis stare. Delectis ergo octo prudentiss. ut apud eos licet, pacta & facta eadem, atque prius fiunt. Vocantibus his uirgo, illis teterrimus dæmon, quæ forma uulgo pingitur, ante omnium obuersatur oculos. Virgo uirga abactone suum solueret, dæmone, ut prius attingens commendatoriani uincula, illa in aduersum transfert. Quo uiso omnes & senes & iuuenes, sacram religionem profiteri contendunt. Ideo quum Ancisus adisset eam regionem, ab eo petiere sacerdotes, qui illos initiarent. Sunt uerò ex hostibus commendatoris undecim baptisati centum & triginta, qui non tantum se illa duo miracula uidisse retulerant, sed quoties conflixerant cum commendatore, à quo Christianus erat, uiderant eandem uirginem ante aciem sceptrum tenentem, & minaci uultu illos terrentem. Quæ re compulsi ad religionem ueram transiuerant, magis quam posterioribus inducti miraculis. Ita uoluit Deus angelum præire filiis Israël forma uisibili, ita angelus Iosues ante Ierichunta adfuit: ita Senacheribus est confossus, fugatusq;. Non est manus Domini abbreviata, ut non possit saluare. Quum duce Gothofrido Galli ad liberandam à Muhamedicis terram sanctam pergerent, & in Asia minori nondum coactis copijs longo itinere defessis, etiam imperatore Constantinopolitano prodicionem in nostros moliente, factus est obuius Solimanus Turcharum dux, cum tercentis hominum milibus, quos suis in regionibus triginta Christianorum millia profligarunt, necarunt, fugarunt. Id uerò maxime admirabile illic contigit, quod quum uix cedendo ad diem unam itineris hostem nostri insequuti fuissent, strages tamen ingens facta est ad trium dierum spacium: à quibus uero, nunquam est aliter cognitum, nisi quod quidam Turchæ captiui retulere, fuisse illam stragem à tribus equitibus albis armis & equis factam. Dixere quidam uiri Græca religione, & insigni sanctitatis opinione, fuisse Sanctum Georgium, Theodorum, & Demetrium. Quicumque illi fuerint, non fuisse homines constat. Scribit ista uir quidam nobilis & primarius suppresso nomine, qui semper Balduino comes eius expeditionis fuit, & totam illam historiam scripsit: quamuis ita latinè

nè, ut ne latinè, nec gallicè, nec congruè, tamen ea fide, ut ne Thucydidi quidem maiorem sim fidem habiturus. In simplicitate enim ueritas, in eloquentia amplificandi libertas, falsa multa ueris admiscens est spectanda. His exemplis, & apostolorum martyrumq; facinoribus, Euangelista in spem erectus, fide armatus, innocentia fretus, charitate ardens, amore diuino flagrans, ieiunijs & orationibus attentus, humilitate tremens, nil sibi à Deo non debet polliceri. Est illi semper adfuturus, & suos conatus confirmaturus. Nam si non tantum optimis apostolis & martyribus adfuit, sed & militi parum iusto misit angelum: si in nomine Christi etiam mali, & ab eo alieni edidere miracula: si uirgo Maria nautæ & semipaganis inuocantibus, ad religionis filij confirmationem fuit præsens: si quotidie in locis innumeris claret miraculis, precibus uiri boni, & ex animo & fide inuocanti, certè non est defutura. Scio nullum ita iustum esse, ut ob suas iustitias, quæ sunt ut pannus menstruata, si diuinæ bonitati comparentur, possit demereri fauorem diuinum. Beneficium hoc Dei est, impetrare miracula nemo potest. At quia nemo iustus ad Deum comparatus esse potest, non est ideo more quorundam male Euangelij libertate abutentium, penè dixi more Epicureorum, uiuendum: ieiunandum est, & orandum statis diebus & horis. Est aliquid prodire tenus, si non datur ultra. At quid in genere de his attinet dicere? Optimi illorum nunquam bibunt, nisi sitiant: non edunt, nisi fame incitante: non succensent, nisi inferas iniuriam: Venereis non utuntur, nisi arrigant. Nonne est hoc secundum Euangelium uiuere? Certè quamuis ab impijs hæc Euangelij praxis non differt, esset tamen id tolerabile, nisi genti in uentrem propensissimæ lex Christi ita lata expositionibus facta fuisset, ut inter Euangelistas illos sit certissimum, nil esse certi. Nō est quidem certè, nō est Euangelistæ uiuendum more Epicureo, quamuis fidem habeat liberrimam. Sed redeo ad institutum. Resistentur, ut supra diximus, Indi fatentes & agnoscetes summum Deum, quibus dixi, rationibus. Hi quia præsentia dæmonum sapissimè fruuntur, erunt admonendi etiam infœlicitatis, quam ab ea peste experiuntur. Demum si se opponant illæ pestes, signo crucis inuocato Christo, eiusq; sanctis, erunt profligandæ. Facilius longè hi transeunt in ueritatis præscriptum, quàm Iudeus aut Muhamedicus. Iam ferè tota Hispania noua ad ueritatem transijt. Innumera enim multitudo quotidie ad Christum accedunt. In Narlingæ regno non pauci etiam lubentissimè de Christo audiunt. De cæteris superstitionibus nil quicquam dico, quoniam seipsas confodient. Quum hi homines in ueram cognitionem Dei transierint, sunt moderatè ritibus onerandi. Suasionibus quidem ad ueritatem cultus, & instituta sancta sunt inuitandi, non cogendi. Si priscas ceremonias falsi cultus uelint seruare, uanitas illa est sensim explodenda, nisi habeat in se peccatum. Permittendum, ut cultus ille qui idolo fiebat, si possit sine naturæ dispendio ferri, Christo adscribatur, quo ad eo lacte infantia educati, & in uera religione confirmati, solidiq; cibi capaces, Deum è cœlo petant, atque optimis similes fiant. Ita paucis diebus adoleuerit religio. Contra nefaria eorum sacrificia, qui proprios liberos Zemibus, aut quibuscunque idolis sacrificant, est à naturæ dignitate, & sceleris immanitate incipiendum, suadendumq; primò, ne in suos ista committant, liberos, parentes, amicos, domesticos, demum omnes homines esse à nefarijs sacrificijs eximendos. Verum Hispanicæ nauigationis beneficio ferè omnes receperunt

Christum, coelique & terrae conditorem agnoscunt. Mirum est totam eam nationem esse recutitam, quum tamen nulla non sit idolorum & lemurum cultui dedita. Quantum possit fatanas, uel ex hoc uno possumus iudicare, quod in toto orbe terrarum suaserit hominem pro homine, & sapius pro libidine & opinionione uanissima sacrificare. Nulla enim gens toto in orbe terrarum fuit, quin aliquando hominem idolis mactauerit. Omnium constat historiis. Nos illum ritum, lege à Claudio Caesare lata primum in Gallijs explosimus. Nephariam religionem perditus ille Hercules ad nos, ad Britannos, ad Hispanos, ad Mauros ex Aegypto attulerat. Futurum facile est, ut etiam ex illis regionibus expodatur. Nulla magna industria ad nefarium illum cultum eliminandū est opus. Itaque ad res Iudaicas me conféro.

I V D A E O S A D I E S V C H R I S T I C O G N I
tionem & fidem adducendi modus.

Tot præclara ingenia, tot uiros doctos, tot omnium artium & disciplinarum genere instructos homines, ceruicosa isthæc gens frustra occupauit, tam multa in eius perfidiam sunt scripta, ut etiam ego eloquentia infantissimus & balbutiens, scientia ignarus, methodo confusus, & ut uno uerbo absoluiam, uix ulla re commendabilis, me operam lusurum putem, qui qua in re sapientissimi nil profecerunt, eam me quicquam assequuturum sperem. Non puto sanè, non puto unquam futurum, ut ulla quamuis ab omni parte absoluta arte possint suaderi Iudæi, & ad ueritatem adduci, quoniam à spiritu sancto per prophetas, & à Iesu Christo homine & Deo benedicto prædictum est, genus Israël à captiuitate, in qua nunc est, non sensurum liberationē uniuersalem, priusquam ad iudicandum toti orbi terribilis ueniat secundo aduentu Iesus ipse. Quamuis autem præstantissimi uiri uix quicquam contra genis obduratæ per uicaciam scriptis perfecerint, non tamen ideo mihi ab hac prouincia desistendum esse iudico. Contigit enim sapissimè, ut quæ urbs arte & industria ducis præstantissimi, licet sapius impetita, capta tamen non fuerit, ea gregarij militis opera tandem deuincatur. Non rarò tyro specimen de se præbuit, quod ueteranus admirari potius quàm imitari potuit. Ante Christi terribilem aduentum gens tota non colligetur. Cæterum quæ de ipsius dispersione dicta sunt, nec ueritatis priuationem inducunt, nec arbitrium salutis tollunt, sed rerum statum & administrationem adimunt, quod iam à mille quadringentis sexaginta annis experiuntur. Quamuis enim ea gens est ad salutem & libertatē tutandam animatissima, & cuius prophetiæ aut ducis Israëliti nominis parēdi paratissima, tamen à quo egit in crucem Christum suum seruatorem, semper miserè in omnibus conatibus fuit oppressa, & quod est mirabilius, & fidei Iesu Christi maior confirmatio, deteriori Iudæus est conditione inter ethnicos, & à nostra religione omnino alienos, quàm ubi agunt Christi sectatores. Nec tamen usquam ab afflictionibus, ieiunijs, orationibus, sabbathismis, & cæteris ritibus uacant. Unde peccatum grauius ipsis idololatri commisisse, & in Deum totius naturæ parentem incredibiliter deliquisse, palàm fit. Illi enim certò sciunt se sacra Deo omnipotenti facere, eodemque planè cultu, atque quum præsens omnibus uotis illis adfuit Deus, illum uenerantur; & tamen non permittit, ut illi tam grata olim sacrificia, ieiunia tam accepta, preces tam gratæ, populus tam pius, ulla libertate & rerum administratione se tutetur, quum ipsi impij idololatrae pace festa, impe

imperijs amplissimis & populi Iudaici dominatione fruantur, eumq; grauissimis tributis & diuexationibus corporum torqueant, ut uix de tam insigni & a Deo instituto cultu cogitare uel sacerdotibus liceat.

Aggressio prima.

Non agam uobiscum scripturis in principio Iudæi, quoniam earum interpretatione, a uero quidem & authorum sensu aliena, sed tamen uestrorum rationum authoritate probata, omnia eluditis, quæ in rem uestram & ueri confirmationem adducuntur. Ratio & nobis & uobis & cæteris hominibus communis adferetur in medium, ut si quæ illi sunt consentanea negare audebitis, saltem totius orbis consensus uestre perfidiæ sit testis. Nec enim puto futurum, ut illi subscribatis, ita perfidia & peruicacia in uobis de magnitudine certant, ut etiam confessis ueris si non uerbis, saltem factis aut infectis refragemini. Incipiemus ergo primum à principijs & finibus huius mundi partium, ut inde ductis demonstrationibus tandem conficiamus eos syllogismos, qui à ueritate alieni non sint. Admittitis cum philosophis Deum uniuersum hoc naturæ templum causa hominis, hominem uero causa Dei, ob ista beneficia colendi, honorandi, & super omnia diligendi condidisse. In Dei cognitione uos non hallucinari puto. Nam illud quicquid est summum, æternum, infinitum, incomprehensibile, supra omnem materiam & formam, Deum à uobis, ut à consensu sapientum omnium uocari arbitror. Omnia igitur Dei causa facta esse mediatè constat; immediatè hominis gratia. Quemadmodum autem Deus actus purus, semper est attentus circa tres mundi partes summam, mediam, infimam; ita & homo cuius causa sunt illæ, certum scopum debet habere. Nam hominem Dei cognitionis, & laudis gratia factum, non oportet esse ociosum. Homo ergo ad imaginem Dei creatus, id est ratione quæ affinis diuinitati est polens, liberoq; arbitrio præditus, etiam circa tria semper attentus esse debet, ut omnia scilicet quæcunque agit in gloriam Dei, innocentiam sui, & utilitatem proximi referat, & quæcunque uult agere, ea diligentissimè perpendat, ut si quid peccet in utrumuis horum trium omnino illud fugiat: si uero in quoduis horum tendere intellexerit, non dubitet tribus esse conducibile. Præcipua tamen cura esse debet, ut fratrem alterum hominem iuuando se probare Deo maximè satagat. Nam & sacra & prophana tunc negligenda sunt, quum de hominis uita conseruanda agitur. Itaque falsò prætexitur nomen religionis, quum fratris inopia, cui potest succurri, negligitur. Hæc ratio iuuandi hominis ab homine est longè probatissima philosophis, quum uestri & peruicaciæ uestre causa Moses Dei præcepto, non statim omnes homines, sed amicos uobis in fratrum loco habendos scripserit. Ita uos ceruicosos & refractarios nouerat, ut uix semiuista præcepta uobis daret, quod multis in locis sacre scripturæ liquet. Nam ea præcepta sunt latius & humanius postea explicata, & frequens peruicaciæ uestre mentio facta est. Nonne satis patet etiã ipso Mose uiuente iam illa peruicacia uos usos fuisse, & circumcissione abusus? Nam Deuteronomij 10. ita scriptum est: Circūcidite igitur præputium cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius, quia Deus, &c. Sed quum uestre duræ ceruicis sint multa admodum testimonia, ex factis satis pater. Quum Moses uobis uellet esse uindex, illum profligastis, post uisa miracula in Aegypto ad mare rubrum murmurastis, mari diuinitus scisso impotentem uos in deserto alendi Deum iudicastis. Si uelim omnia fa-

cra percurrere, nil ferè frequentius, quàm uestra in Deum perfidia se offeret. Quod uerò ea præcepta quæ uobis Deus prima facie dedit, sint uestre infirmitati & nequitiae accommodata, & non absoluta, his maximè patet, quæ de dilectione proximi sunt uobis multis in locis tradita. Nam primo in loco ait Moses, Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ita se uobis accommodabat Deus, ut non maius præceptum uobis daret, quàm quo gentes & lege carentes utebantur. Nam nullus est homo tam impius, quin aliquem amicum habeat, quem amet uehementer. Imò multa animantia ratione destituta, sensum & consortium amicitiae habent. quare ergo tam exile præceptum datur? Id in causa est Iudæi, quoniam deterrimi mortalium (quamuis legis Abrahami aliquam memoriam ceremoniasque seruabatis) eratis etiam amicis infensi. Verbo & lingua diligebatis, more aulico; ceterum amicis uestram fidem sequentibus, imposturis & perfidia ita abutebamini, ut nulla planè inter uos esset fides, essetisque (uobis de quibusdam ceremonijs placendo) longè etiam multis brutis, ceterum omnibus dissimulatoribus nequiores. Nam alioqui si non peccabatur in eam partem, non fuisset uobis ea danda lex, quam in legibus ciuilibus reperire non licet ueluti superfluum. Nam nemo sponte non amat amicum. Contrariam huic legem elicere inde licet. Nam ut uos animaret Deus ad eos populos, ueluti ex professo hostes, qui in terra sancta ante uos egerant, necandos, & ne eorum labe in uos serperet (quod postea factum amplè est) omnino exterminandos, ideo uos in illos odio armare uoluit, tanquam dixisset: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Nam uos nostis melius, ferè omnia præcepta inducere contrarium. Eadem ratione se uestre infirmitati eodem uersu Moses uoluit accommodare, quum ait: Non ulcisceris, nec fumes de ciuibz tuis uindictam. Nam & in omnibus ethnicorum ciuitatibus eadem lex locum habebat. Ea lege erant ubiuis leges uiuæ iudices ipsi, qui omnium nomine poenas sumebant de nefarijs hominibus. A contrario sensu uos animatos in hostes ueræ religionis uoluit, non æternis odijs in naturam sæuire. Nam in cantico suo, quæ ueluti catastrophe legis totius est, uindictam dicit Dei esse, ut aliquando funditus uos perderet, ob iniquitates sub sancta lege à uobis admitti solitas. Voluit ergo uos eatenus uindicta uti, quoad rempub. instituissetis, profligatis indignis habitatoribus, non autem in quosuis homines prætextu religionis in posterum armari. Vindicta enim propriè est eius, qui grauitatem delicti nouit, & quo animo res fiant perpenderit: quod priuato homini, aut affecto, aut ignorantia presso, contingere non potest. Ideo uera uindicta Dei solius est, alioqui ad iudicem remittenda, ne quos homines et uicinos infensos habemus, eos statim iniuriæ prætextu perimamus. Nā nisi frenare nostra libido legibus, nullus est quin in ipso affectu uelit uitā fratri pro minima iniuriā adimere. Quod indies patet, quum ob minimam læsionem corporis aut famæ aut ob uanissimam opinionem trucidari hominem uidemus, & imprudentes, aut insidiatores dare poenas. De amicitia uero fratris, id est alterius hominis, quid post Moses senserint prophetae, quum multis locis pateat, tum uno Micheæ loco. cap. 6. liquido apparet. Quid, ait, dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelso? Nonne offeram ei holocaustomata, & uitulos anniculos? Nunquid delectatur dominus multis arietum milibus? aut multis fluminibus olei? Nonne dabo primogenitum meum pro scelere meo? fructum uentris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi o homo, quid sit bonum, & quid Dominus

minus requirat abste. Vtique facere iudicium, diligere misericordiam, & humiliter cum Deo incedere. Is est scopus hominis in homine: iuste cum eo uersari, quæcunque scilicet ab eo tibi fieri uis, ea illi facere, peccantis misereri: famelicum saturare. Quod quamuis non dixerit de omnibus hominibus Moses, tamen satis in quo futura esset legis perfectio ostendit, quum scriptum reliquit: si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si uideris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis quin eum ad subleuandum adiuues. Ista officia ostendunt etiam esse inimicos diligendos, aut saltem officio ueluti amicos promerendos. Nec enim potest fieri, si locus sit simultatibus & odijs fouendis, ut usquam sit felix respub. Ne uero tantum officij ratio inter suos putaretur seruanda, addidit Moses: Peregrino molestus non eris. Non sitis enim aduenarum conditionem, quoniam aduenæ fuistis in terra Aegypti. Nullam uult etiam causæ falsæ religionis, iniuriam ulli inferri, aut ullum eo nomine (nisi uim inferat) pro hoste haberi, unde patet, quamuis se accommodauerit naturæ populi cui præerat Moses, tamen nullum esse inter hostes habendum, quum omnes officio promerendos senserit, & censuerit. Hæc ideo bene suasa & persuasa Iudæis uelim, quoniam uerum hominis scopum euertere suæ legis præscriptis satagunt. Est certè, est homo alterius hominis causa natus, & erga omnes (necessarijs & ueræ persuasionis hominibus primo in loco positis) ex æquo debet esse affectus: ut quemadmodum unum Deum, unam naturam, unam nascendi uiuendi & moriendi conditionem communem sortiuntur, & habent omnes, ita mutuis officijs ueluti fratres se iuuent. Est certe homo tanto perfectior, quanto Deo similior. Atqui Deus æque in omnes est beneficus: quoq; magis beneficium communicat, eo magis digna Deo facit. Fouet uero perinde hostes ut amicos, & non raro clementius, ut beneficijs onusti datorem agnoscant, aut merito ingratitudine infames perpetuis supplicijs non agnitorum tantorum beneficiorum causa poenas luant. Si itaque mihi conceditis Iudæi, esse illum hominem longè præstantissimum, qui sit Deo similis, qui beneficio in omnes collato, se probare patri Deo satagat, qui innocentia summa seipsum seruet, ut Dei filium, qui in patris Dei (ueritatis scilicet) contemplatione, eiusq; creaturæ, propter causam admiratione summū bonum ponat, iam inter nos conuenit. Si uero id negare audetis, ad sacrosanctam maiestatis diuinæ rationem præsentem totius orbis consensu referam, ut postquam eò impudentiæ uenistis, ut rationem exuere quàm uero subscribere malitis, uestram perfidiam, quæ nec lege dirigi, nec ratione se patitur uinci, merito pertinaciæ & damnationis legibus obstringat, æternisq; supplicijs uos uolentes uidentesq; adiudicet. Sed uos acquiescere puto tam clavis & omnibus notis principijs. Nam si obliteretis, hoc uno argumento uobis cognito uinceremini. Fatemini enim, mundum uisibilem & sensibilem causa hominis, id est *κόσμον ὡραῖον* gratia factum: & ipsum mundum paruum & magnum, uisibilem & inuisibilem esse causa Dei. Si ergo omnia inferiora causa hominis sunt, quum homo sit in mundo inferiori, hominis etiam causa esse necesse est. Si causa hominis, igitur sui & alterius. ergo qui causa finali Dei gratia factus erat, est & sui & alterius hominis ergò. Vnde patet assumptum uerum. Non sine causa insisto, ut huic sententiæ subscribatis. Facit enim maxime ad consequentium tractationem. Pergamus. Deus ergo quum ad se omnia ueluti in finem supremum referri uellet, & hominem omnium rerum nomi-

ne illi eam uniuersi gloriam, quam ob res creatas meretur, representaturum cōstituisse, ne ullam ignorationem in rebus, quæ ad eum scopum pertinent, prætexere posset, ad imaginem & similitudinem suam, id est rationis ductu ornatum, uoluit creare, ut quoties sui exemplaris formam in memoriam reuocaret, illi similimus (quatenus per fragilitatem nostram licet) effici satageret. unde axioma iam ante assumptum liquet, Esse scilicet eo præstantiores homines, quosunt Deo similiores. Vt autem uideamus, diligentiusq; spectemus, quid sit in boni uiri officio positum, qualis sit Deus, quomodo & quid agat uidendum. Quia cum ceruicosa gente mihi res est, uolo ea quæ in primo libro, Deum esse trinum & unum demonstrarunt, compendio quodam huc referre. Deum esse simplicissimū, infinitum, iustissimum, potentissimum, sapientissimum, beneuolentissimum, & cæteris omnibus titulis bonitatis & uirtutis multo ornatissimū, aut (si possim aliquid de illo digne exprimere) præditissimum absolutissimum uē, fatentur nobiscum Iudæi. Quum autem ab effectibus eas illi qualitates (quarum tamen ut qualitatū est expers) adscribamus, quas ueluti creator habere proprietates, sine quibus intelligi creator nequit, est diligentissime attendendum. Quamuis sit potentissimus, nisi in se rerum omnium creandarum & sapientiam & absolutam etiam particularium partium cognitionem habuisset, atque beneuolentia & amore motus fuisset: ut quæ poterat & sciebat crearet, nunquam quicquam creare potuisset. Nam potentia quæuis nisi sciat quid sit factura, nil agit: & si sciat, & nolit, itidem; ergo Deus est trinus & unus. Nam ut potens pater & author est, à qua potentia generatur in æternum sapientia quæ filius est, & ab utroque procedit agendi amor, id est spiritus sanctus: omnipotens est potentia, omnipotens sapientia, omnipotens amor. nec tamen tres omnipotentes, sed unus est omnipotens: nec tamē spiritus sanctus est pater aut filius, nec filius pater aut spiritus sanctus: sed personæ sunt sibi coæquales, distinctæ proprietatibus, quum sint una tantum diuinitas. Exemplo familiari & nobis quotidiano est, istud quatenus licet cōcipiendum. Quum cogito quicquam agendum, uerbi gratia castrum ædificandum, in mente & cognitione omnino habeam oportet, antequam ulla de eo firma notio constet: nil tamen ago nisi uoce, aut pictura quam animo concepi, formam aperiam: nec etiam quicquam proficio, nisi & conceptio & diagramma, explicatio, uel descriptio ad opus ueniat. Itaque totum castrum fuit in mente, totum in diagrammate, totum in opere. Nec tamen sunt tria castra, sed unum castrum est. Ita nec castrum in opere, est castrum in diagrammate, uoce uel scripto: sic nec castrum in uoce, est castrum in mente aut in opere: sed certis proprietatibus differunt adinuicem, quum tamen res una sit, eaq; ut in suo genere simplicissima. Non posset fieri ut in rebus in natura existentibus esset aliquid in quo omnes conuenirent, nisi à communi principio in quo esset illud perfectissimum, proficeretur. Nulla res est quin ad suæ essentiae complementum, quamuis sit simplicissima, egeat ternario numero. Verbi gratia, quoduis granum seminis, nisi à quo tempore accepit complementum (quoad desinat esse) habeat fecunditatem, seu agendi potentiam, progressum & agendi amorē seu uoluntatē, ex eo nil produci potest. Capiamus glandem, quum in terram defossa fuerit, nisi fecunditate & potentia producendi ex se arborem sit, non producet. si desit illi ab ea potentia progressus, nil aget: si non alere suam arborem, & in tali solo & forma amauerit, arbor nunquam producet, subsistet, tota tamen arbor, & semen

men est potentia, & item processus, & amor aut naturalis delectatio: & tamen non sunt tres arbores, sed una arbor. ita in tota natura est. ergo Deus qui causa omnium est, est maxime trinus & unus. Quā Deus sit maxime unus, est tamen in tota natura ante numerum unitas, ante differentiam et inequalitatem rerum æterna æqualitas, ante separationem nexus, unitas pater est, æqualitas filius, nexus spiritus sanctus: & tamen non tres dii, sed unus est Deus. In animo qui unus & Dei imago est, ratiocinatio potens apprehendendo, omnia cōprehensio- ni seu perfectæ cognitioni & discretioni tradens, memoriæ ita mandat, ut remi- niscentia repeti possit, totus intellectus comprehendit, totus cognoscit, totus reminiscitur: nec tamen sunt tres intellectus, sed unus. Brutorum animæ fanta- siam, cogitationem, memoriam habent. Sensus in essentia uita & sensu con- stat. omnia materia, forma, composito ab utroque procedente surgunt. Artifi- ciosa cogitatione, explicatione, arte: ars artifice, instrumento, materia, &c. ut sunt primo libro tradita. Nec tantum Deus simplex trinus et unus est, sed etiam eius actio semper triplicem mundum respicit, summum medium infimum. Quidquid autem agit, usus et finis gratia agit: unde author boni ex æquo omni- bus esse uult, mali nemini. Nam authorem mali credere nefarium est. Si omni- bus proponit sua in medium, uult etiam summa iustitia distribui. Quæcunque itaq; possunt ad tutandam hanc tenuem mortalitatem excogitari, & longe plu- ra, quā quiuis usquam animo comprehendere possit, facere in gratiam homi- nis uoluit, ut qui omnium pater & author habetur, etiam dignissima tanto pa- tre in medium proponeret, unde philosophi prodijt sententia: Bonum quo cō- munius, eo diuinius. quod ipsum non tantū uoluit Deus gentem Iudaicam aua- ritia addicissimam ex naturali rerum usu discere, sed quadraginta annis in de- serto ita confirmauit, ut nil magis persuasum ea gens deberet habere. Quum e- nim man illis plueret longe maiori copia, quā pro tanto exercitu alendo sa- tis esset, tamen qui inobediens diuinis præceptis *disce uirum* aut amplius unius per- sonæ gratia collegisset, nisi pridie sabbathi, præterquam quod nil amplius cate- ris habebat, etiam quod in terræ superficie incorruptum durabat, domi uermes et putredinē generabat, qua in re irritos mortaliū in opibus supra necessariū u- sum cumulādis conatus arguere uoluit Deus. Nec enim uidere licet, quid aliud quā proprias ærūnas in cōgerendis undiq; liberorū necessariorū propinquo- rūue aut etiā luxus gratia sentiat aut acquirat, qui totus habēdi ardet desiderio. Socordiam certe, ignauia, superbiam, luxū, uoluptatūq; omnium instrumenta non pauci illis quos suis opibus auctos cupiunt, solent relinquere: uirtutē nemo parauit opibus. Quæ uirtutis pars diuitiarum adminiculis solet exerceri, nemo in uitio est qui illis destitutus, eam non exerceat: qui uero adminicula opum ha- bet, potest esse in grauissima culpa, eaq; duplici. Nam si nō det quantum debet, est iam reddendæ rationi obnoxius, si gloriā earum rerum quas largitur, sibi quærit & adscribit, nil dedisse præstiterit. Creator itaq; quum omnia in medium posuit, ita demum ab his qui plura sunt consequuti, uoluit distribui, ut præter ne- cessaria nil sibi seruarent. est enim diuitibus credita dispensatio. Ad hominem nostrum nūc est ueniendum. Est Deo similimus, qui semper tripartito scopo est attentissimus, qui ad honorem Dei, innocentiam & cultum sui, id est animi, ad proximi charitatem & usum omnia refert, qui nemini unquam iniuriā face- ret, qui mori mallet quā contra rectum animi iudiciū agere: qui quæcunq; in eo sunt posita, illa omnia fratribus, id est ceteris hominibus parata cupit & ha-
bet

desiderantibus diem Domini, ad quid eam uobis: Dies domini ista tenebre, & nō lux. Quomodo si fugiat aliquis à facie leonis occurrat ei ursus, et ingrediatur domū, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum serpēs. Nunquid nō tenebræ dies domini & non lux, caligo & nō splendor in ea? Odi & proieci festiuitates uestras, & nō capiam odorem cœtuum uestrorū. quod si obtuleritis mihi holocaustomata & munera uestra, non suscipiam, uota pacificorū non recipiam, aufer à me multitudinem cantilenarū, &c. Hæc non tantum abrogationem sacrorū cultuum in aduentu Christi prædicunt, sed eum aduentū diei Domini uobis in ruīnam tenebras et caliginem futurum asserunt. Erant omnia tollenda ueniente luce euangelij. Sed audire etiam lubet Dauidis de hac abrogatione sententiam. Cantico 50. ita scribit: Audi populus meus & loquar, Israël, et confirmabo tibi quod Deus tuus ego sim. Non de sacrificijs tuis arguam te, nec de holocaustis tuis, quæ sunt in conspectu meo semper. Non accipiam de domo tua uitulos, & de gregibus tuis hircos, &c. immola Deo laudem. Nonne ista euertunt sacrificia, & conuertunt in pium cultum? Nisi fuissent aliquando cessatura, quare prophætæ uiri sancti agitauiissent? Cessare debebant externa omnia, etiā ipsa circumcisio, aduentu Iesu Christi. Moses ipse Deuterono. 30. ait: Si ad cardines cœli fueris dissipatus Israël, inde te trahet dominus Deus tuus, & assumet atq; reducet in terrā, quam possederunt patres tui, & obtinebis eam, & benedicens tibi maioris numeri esse te faciet, quam fuerint patres tui. Circumcidet dominus Deus tuus cor tuū, ut diligas dominū Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut possis uiuere, &c. Itidem antè 10. cap. adduximus. Ieremias idem habet cap. 4. Circumcidimini Domino, & auferite præputia cordium uestrorum uiri Iuda, & Ierusalem. His patet, nō tantum ceremonias fuisse ueniente Christo auferendas, sed & circumcisio præputij in cordis circumcisionem mutari debebat. Verum interim sicco pede (quod aiunt) non est Mosis sententia prætermittenda: excutienda diligenter est, quoniam Iudæi sibi ex ea patrocīnātur, futurū putantes ut Deus duce Messia illos reduces faciat, & in terram sanctam iterum collocet. Quod non intelligatur ea reductio de Babylone, satis patet: quoniam circumcisio postea adhuc fermè quingentis annis durauit. oportet ergo intelligi de reductione temporis Messia, à quo erat circumcisio tollenda. Quum de terra loquitur in qua reduces erunt, non potest intelligi de Palestina, Iudæaue. Nam maiores opes aut populum illic esse posse, quam florentibus sub Solomone rebus, est omnino impossibīle. Nec enim poterat ferre eam multitudinem hominū ea regio. Dicit terrā patrū, more Dauidis, qui quū esset ditissimus & foelicissimus, & ab omni parte beatus princeps, tamē bona Domini se uisurū in terra uiuentium dixit. Nam in hac uita sumus omnino, quamuis foelicissimi, in terra morientū. Ita dum uobis polliceri uidetur unū, intelligit alterū, quemadmodū quum uobis polliceretur Palæstinam (præter paucas ualles fertiles) omnino sterilem regionem, ut uos in spem & rerū cœlestium argumentum traheret, dicebat terram lacte & melle manantem se uobis daturū. Nunquā enim fontes mellis aut lactis illic uisi sunt. At si Christus uenit, dicūt, quomodo non fuit rex Israël? quomodo non reduxit Iudæos, ex toto orbe collectos in aliquam regionem, quam colerent longe quā antè foeliciores? qui fieri potuit, ut nullos satellites, nullam potentiam, summam inopiam contemptumq; haberet, quem dicitis Christum? Multa sunt hic proposita, omnibus singillatim est satisfaciendum. Certe circa tempora aduentus Christi, Iudæi ex toto orbe terra-

rum ferme in Iudæam confluxere, erat enim à prophetis prædictū tempus præcīsum, quo esset uenturus Messias. At quia non erat tyrannus Christus, quia erat (ut dixi, & ex uita eius patet) Deo etiā secundum carnem similimus, quia nullam sibi arrogauit potentiam, omnia in afflictorum & miserorum solatium impendit, honores mundi calcauit, uitia nefariorum magistratuum & sacrificiū palām arguit, non tantum eum ducem non sunt sequuti, sed & morte multarūt principes. Quod uero ex toto orbe confluxissent Iudæi in Syriam, in spem sanguinarij cuiusdam Messiae, qui cæteros homines orbem euertendo conficeret, dominiumq; rerum amplum illis cōpararet, arguit ea multitudo hominum incredibilis, quæ sub Tito & Hadriano perijt. Nam paulo ante sub Machabeis qui proximē antecessere Herodem alienigenā, sub quo Christus uenit, uix maximæ Iudaicę uires ad 10. hominū milia poterant peruenire, attritis frequenter rebus, ut quotidie erant in motu. intra 60. annum ad tantam multitudinem eo conuenerant, ut Ierosolymis undecies centena milia concluderentur Tito obfidente. Cæterum referente Egesippo Iudaici generis homine, in eo bello in uniuersum desiderata sunt, uicesies centena hominum milia. quinquagesimo autem postea anno sub secundo Barchoziba, sunt, referentibus uestris authoribus, quadragesies centena hominum milia, Betora euersa occisa. Addunt, in finibus Alexandriæ 70. myriadas ab eodem occisas, quidam dicunt quater mille myriades in Bittera, aut circā fuisse confectas, unde tantus impetus sanguinis à strage illa defluentis fuit, ut saxa immania à sanguineis torrentibus raptarentur hinc uersus mare, inde uersus stagnum Genesareticum. Fit primi Barchozibæ mentio à Rabi Mose Aegyptio, quem Ben mannon uocant, in sententijs regum, ubi de rabi Alziba Barcozibarum fautore & Thalmudico authore dicit. Amplius in libro *sewed pōy*, quem Sanedem dicunt, in cap. Helec, & in Echarabati, id est commentarijs lamentationum Ieremiæ, ubi dicitur, Facti sunt hostes eius in capite, &c. Verum in libro Megila copiose de his. De secundo autem Barcozba multis in locis, sed potissimum in Beressit Raba. Legatur ibi Rabi Iohānes super uersum illum: Vox quidem uox Iacobi est, manus autem Esau, &c. Item in libro Echarabati, & in Maschet haghittim, cap. hammazichin. Sed interim non est illud obmittendum, quod ipsi de suo Barchozba secundo tradunt. Nam maxime confirmat ea quæ antè attuli. tantam tradunt undiq; confluxisse ad spem futuri Messiae multitudinem in Iudæam, ut quater centena hominum deuotorum milia absciso uno digitorum, & auulsa cedro pro tyrocinio, se illi iunxerint, qua multitudine fretus in hæc uerba prorupit: Domine mundi ne fulcias, aut iuues nos, neque facias nobis animos. Nonne tu es, qui repulisti nos? Non egrediaris in exercitibus nostris. Quum autem, postquam tres menses obsedisset ciuitatem Hadrianus, illamq; cœpisset, miles uero quidam abscisum caput Barcozibæ attulisset imperatori, illi mandat ut truncum corpus ad se adferri curet. Redit euestigio miles, inuenitq; trunco serpentem inusitata magnitudine obuolutum, quod quum audiuisset Hadrianus, ait, Reuera nisi hūc Deus eius occidisset, nemo mortalium illum superare poterat. Hæc in Echarabati, & Beressit raba. Coacti certe fuerant ex toto orbe Iudæi, non ut regnarēt, aut sanguinarijs Messijs parerent, sed ut uere tota gens admissi in Iesum Christum sceleris daret poenas, & reliquæ cum dira eius cædis memoria perpetuam apud omnes gentes duramq; seruitutem seruirēt. Oportebat in uobis, ô Iudæi, prophetias impleri,

Primo in loco ponam ea loca quibus Israëlita gentis reprobatio patet, secundo solvam eorum obiectiones, demum qualem Messiam & qualem sub eorum conditionem erunt habituri, postremo ex prophetis colligam euangelicam prophetiam: ut pateat an talis sit noster Christus, qualem dixere prophetae. Non congreganda totam gentem, sed tantum reliquias, his locis patet, Iesaias 10, postquam de Assur dixit, etiam de poena secunda subscribit. Et erit lumen Israël in ignem, & sanctus eius in flammam, & succendetur & deuorabitur spina eius, & uepres in die una. Paulo post: Et reliquiae ligni saltus eius praepaupertate numerabuntur, ut puer scriberet eas, Ista de falso quodam principe & de internectione dicta esse oportet. Nam a captiuitate Babylonica multa milia captiuorum superfuerunt. Dicta itaque sunt non de captiuitate, sed de internectione perditorum hominum sub perduto principe, quem lucem putabant, ut fuit uterque Balthazar. Nam qui superfuere a clade Ierosolymitana & Betherensi, potuissent a puero scribi. Sequitur, & erit in die illa, non adiciet residuum Israël, & hi qui fugerint de domo Iacob inniti super eo, qui percutit eos, sed nitetur super Dominum sanctum Israël in ueritate. Haec omnia consentanea sunt. Nam ante factiones sub Tito & Hadriano obortas, innitebantur super Romanos, qui percusserunt eos, quousque post occisionem factam in Bethora multi sunt ad fidem Christi conuersi. Reliquiae, inquit, propheta conuertentur, reliquiae inquam Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israël, quasi harena maris, reliquiae conuertentur ex eo, &c. Non dicit totam multitudinem, sed eius reliquias saluandas. saluandi enim pauci, Apostoli & discipuli Christi & magnus numerus, in primitiua nostra ecclesia. Longe itaque maior pars erat caede peritura, minor saluanda, caetera in obstinatione ad perpetuum ludibrium omnium gentium seruanda. Verum tam paruas futuras reliquias respectu totius, dixit spiritus per Ieremiam: ut nil super sit. Ait, cap. 11, Propterea haec dixit dominus Deus exercituum, (quod scilicet Christum repulerant, & occiderant) Ecce ego uisitabo super eos, iuuenes morientur in gladio, filij eorum & filiae eorum morientur in fame, & reliquiae non erunt ex eis, quauis enim Ieremias loquitur de Anathoth, tamen sub eius nomine, de toto genere Israël dicit. Nulla uero fuit diuturna obsidio ab Assyrijs, unde fame tunc in Hierusalem non est laboratum, quare ad euationes secundas est referendum. Ezechielis nono, nunquid clare liquet eos qui non erant signati signo T. id est sanctae crucis, esse tollendos omnino & exterminandos: Nonne quum ueniret Titus in Ierusalem ad obsidionem, uox est audita in caelo, saepius hoc repetens, Migremus hinc, migremus hinc: & ita fuere obcaecati Iudaei, ut nullus exire potuerit: Christiani uero omnes exierunt, qui signo Tau erant notati, ita ait propheta: Et clamauit in auribus meis, uoce magna dicens. Accesserunt praefecti uisitationi urbis, & unusquisque praeditus erat instrumento in manu sua, & ecce sex uiri ueniebant de uia portae superioris, quae respicit ad aquilonem, quique instrumenta perditionis in manu habens. & paulo post: Et dixit Dominus ad uirum indutum uestibus albis (nam Christus instrumento Romanorum poenas de uobis sumpsit) quique in medio aliorum erat: Transi, & signa thau super frontes uirorum, quibus abhominaciones displicent. Et dixit illis: Transite per ciuitatem, sequentes eum, & percutite. Non parcat oculus uester, neque misereamini.

mini, Senem, adolescentulum, & uirginem, paruulum, & mulieres interficite ad internecionem. Omnem autem super quem uideritis Thau, ne occidatis, & à sanctuario meo incipite. Cœperunt ergo à uiris senioribus, &c. & paulo post: Iniquitas domus Israël magna est, ut maior nō possit esse, & repleta est terra sanguinibus, & ciuitas repleta est auersione, dixerunt enim, Dereliquit Dominus terram, et Dominus nō uidet, igitur & meus nō parceret oculus, neq; miserebor, uiam eorum super caput eorum reddam, & ecce uir qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in lumbis suis, respondit uerbum dicens: Feci sicut præcepisti mihi. Ista omnia uobis ostendam ad literam planè quadrare excidioni Titinæ. Præfectus uisitationi urbis fuit Vespasianus, Quinq; uiri cum eo, qui sextus est, sunt, Titus filius eius, & cū eo quatuor duces, dux Arabiæ, dux Phœnicis, dux Alexandriæ, dux Palestiniæ (traditur in Echarabeti.) Veniunt à uia aquilonari, nam terrestri itinere per Asiam minorem, & Seleuciam quæ est ad septentriones, fecit uiam, duxitq; exercitū Vespasianus, Tито cogente in Aegypto copias, qui in medio eorum erat, erat Christus: ad quem uindicandum, dum imperij res uidentur procurare (sic uolente prouidentia) uenerant. Nam qui causa est cuiusdam cœpti, quoad fiat in medio eorum qui exequuntur, esse intelligitur, dum res eius sit nomine. Suos signauit signo Thau, id est sanctæ crucis, quos à sceleratorū turba exemit, A sanctuario incœptum est, quoniam principes sacerdotum & sacerdotes, fuerant potissimum causa mortis Iesu Christi, alioqui non erant ceteris nocentiores. Causa fuit non idololatria, sed interfectio iustorum. ait enim de senioribus propheta, Contaminate domum, implete atria interfectis, egredimini: quod dicitur de morte Iesu Christi, & Iacobi iusti. Nam in templo grauissime uulnerarunt Iacobum, ac demum Ananus pontifex repugnante synagoga lapidandum in atrio populo tradidit, cum alijs Christi sectatoribus, quamobrem putat Iosephus, cladem Ierosolymitanam contigisse. Nam erat sanctissimus Iacobus, & eius sanctitas fuerat perspectior, quod à Christo primum moderadam Ierosolymis ecclesiam suscepisset. Ceterum ne reliquijs quidem pepercit Vespasianus in Ierusalem, effudit furorem super uos tunc temporis Deus. Dixerant Iudei, non uidet Deus, quum innocentissimum fratrem Christum uendiderant: quamobrem & eos qui erant in Bitter, & decem uiros primarios synagoga occidit Hadrianus, ut uos ieiunio annuo testimini. Ideo non miserebitur uestri, id est uniuersæ gentis Deus. Peracta cæde Hierosolymitana dixit Christus patri, Feci sicut præcepisti mihi. Non sunt ista detorta, non est hic Gabriel & uana Chimahi interpretatio, de Babylonijs & Assyrijs. Nil illius commenti planè conuenit. Nam propter idololatriam illa contigit: at ista propter effusum sanguinem. Itaque uerbum de uerbo quadrat historiæ prophetia, quæ ne una quidem, uel minima coniectura cum captiuitate Babylonica conuenit. Ex hoc uno loco à uestris Rabinis detorto patere lippis & tonforibus potest, illos abiisse & uos traxisse in reprobum sensum, quod etiam futurum prædixerant propheta. At uidendum primo est, quales reliquæ conseruandæ ex Israël futuræ erant. Ait, Tzephania cap. 3. postquam dixeris de ultimo aduentu: In illa die, post aduentum Christi scilicet, non confunderis super cunctis adinventionibus tuis, quibus præuaricata es in me, quia tunc auferam de medio tui exultantem superbiam, & non adijcies exaltari amplius in monte sancto meo. & derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini. Reliquæ Israël non facient iniquitatem,

tem; nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pascuntur & accubabunt, & non erit qui exterreat. Lauda filia Zion, iubila Israël, latere & exulta in omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos, rex Israël Dominus in medio tui, & non timebis malum ultra. Veræ reliquiæ Israël sunt, futuriq; sunt pauperes, humiles, ueritatis amatores, osores mendacij, qui, quod cor nulli rei humanæ habeant addictum, nil planè timent, quoniam in medio illorum pauperum habitat rex eorum Christus Deus, cum suis agens usq; ad consummationem sæculi. Est uerum regnum, & uera requies, ubi nulla regnat cupiditas, nullum uitium dominatur, adimit omnem prædonibus & tyrannis iniuriæ occasionem, quum nil possidet quod ponat inuitus. Ille semper securus, omnia in aliorum utilitatem non secus atque in suam facit, nil cumulat, semper pauper est, & semper abundans: ea est rerum præstantissimarum conditio, ô Iudæi. Nam iustitiæ & felicitatis humanæ catastrophe in hoc consistit, ut sit aliquis Deo similis, id est omnia in hominum gratiam faciat. Si mihi obijciatur uita nefaria & ambitiosissima, auarissimaq; & ab omni parte penè deplorata, qua multi sub Christi lege uiuunt, uitia ista sunt hominū & temporis, non ordinis. Nam quod ante Christum plusquam octingentis annis, erat tanta auaritia in sacerdotibus & principibus uestris, ut nulla posset esse maior, non tamen ideo mala lex Moïsi erat. Nam prohibendi semper officioungebatur, ne talia fierent: in uitio erant homines, qui non audirent, ita & nos sumus, quoad Deus nos uisitet, ut iam pridem & sapius in ecclesijs orientis fecit. Diuturnitate & abusu aurum quod uis uertitur in scoriam, pauci boni sunt. Possunt multæ præclarissimæ demonstrationes ex hoc loco prophetæ uobis depromi, ô filij Israël. Primo, quod Iehouah habitabit in medio timentium se & uerarum reliquiarum Israël, eritq; pro rege perpetuo inter bonos. Cæterum qui reuera illam paupertatem & uitæ regulam profitebuntur, illis Deus sustulit iudicium, quoniam ita ab eo seruantur ut peccare ad mortem non possint. Quandiu enim aliquis est tam magno animo, ut ista inferiora propter Deum omnia despiciat, proculdubio rarò eueniet ut ex animo unquam peccare uelit. Meum (inquit ille) & tuum, seminarium iniquitatis inter mortales attulere. Corporis & uoluptatis cura hominem suisplius mancipium fecerunt. Itaque qui nil corruptibile curat, non timebit malum ultra. Nam qui summum principem familiarem habet, nullum inferiorum timere debet. Sed quum diuina providentia, cui præsentia perinde atque futura cognita sunt, paucos admodum ex uobis amplexuros hanc tenuitatem nouisset, ideo inspirauit prophetas, ut qua conditione maior gentis Iudaicæ pars esset futura, aperirent. Iesaias 6. ait: Et audiui uocem Domini dicentis, quem mittam, & quis ibit nobis? & dixi, Ecce ego, mitte me Domine. & dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes & nolite intelligere, & uidete uisionem & nolite cognoscere. Impigua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanem eum. & dixi, usque quo Domine? & dixit, Donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquetur deserta. & longe faciet Deus homines, & iterum reparabit dies, & augebit quæ fuerant derelicta in medio terræ, & supererit adhuc decima, & cōuertetur, sed depascetur ueluti tilia & quercus, quarum folia sunt decussa & superest truncus: sic semen Israël sanctum uelut

ti truncus est. Hanc obdurationem & contradictionem duraturam dicit, quousque fiat euersio sub Tito & Hadriano, nil enim factum est uniuersalis euerfionis, donec illi Iudæam adierint. Nam in captiuitate Babel, multi superfuerunt in terra sancta. Si autem de captiuitate Babylonica intelligatis, illa decima pars, ad quam legem est conuersa: Certe lex Mosis durauit adhuc a constructa secunda domo, ferme 500. annos. nec ad ullam aliam legem potuit conuerti decima pars, quum una tantum lex esset: superest ut lege Christi data, ea euersio rerum futura esset, unde quum audierint & uiderint Christum, & de eo cogitauerint, noluerunt illi acquiescere, sed eum occiderunt, ut futurum prædixerunt propheta: atq; inde secuta ultione, superfuit 10. pars, quæ quia conuersa est ad Christum, est more martyrum & rebus & corpore multata. Quanta uero strages uestrorum sit facta, paulo post Christum & circa eius mortem, nulla ullis usquam literarum monumentis lecta est. Nam si uobis, qui ob sacra omnes in diario habebatis, credatur, desiderata sunt tam in Cyrenaica regione, quam Aegypto, Syria, Cipro & Mesopotamia, sexies decies centena octingenta & sexaginta hominum milia: quam cedem quum ipsi imperatores uiderent, referentibus ethnicis & Iudaicis historijs, dicebant se non esse in causa tantæ stragis, sed Deum illam expetere. tanta uero fuit, ut ad septennium & supra, ex riuus sanguinis longissime profluentibus, & putrefactis stercorearentur agri & uites uicinæ. Decima pars eius multitudinis erant 686000. hominum paulo plures, quam qui ex Aegypto exiuerant. Nec satis habuit misera uestra gens occidisse Christum, dedisse tam acerbis poenas, elegisse Barcozbas duos, sed sub Theodosio, Alexandria nuda pulsa est magno numero, quod factionem concitaret. Secuta est Muhamedem pseudoprophetam, amentem & fonticum nefariumq; hominem, illiq; uires comparauit, demum in præmium ad centena hominum Iudæorum milia sunt ab eo & suis confecta. Falso Mosis in Creta dedere fidem, qui quum transitum maris illis pollicetur, mergit innumeros. Ob uiolatam Iesu Christi imaginem, Constantinopoli caesi sunt. Ob affectam probriis sacram Iesu Christi hostiam, Parisijs sunt pulsi. Ob nefaria scelera, & nephandas crudelitates in Christi dedecus, Britannia, Hispania & Gallijs exulant. Pulsi nuper sunt ab Archiepiscopo Coloniensi, quod omnes singulis diebus summo mane Christo redemptori, eiusq; matri & Tito imprecentur, unde maxime patet dictum propheta, quod eorum obduratio sit quasi æterna. Sentiunt & agnoscunt tantam Christi potentiam, ut a quo in eum peccauerunt, nunquam potuerint aliud quicquam quam seruire: & tamen illi quotidie imprecari non desinunt. Quis tam delirus & mente captus, si ab arbitrio cuiusdam principis aut tyranni penderet eius libertas, ut non potius captare illum muneribus, & omni officiorum genere studeret, quam laceffere? Vltorem & ita potentem putant Iesum, ut superari non possit, & tamen irritare pergunt. Quid hoc est nisi in reprobum abire sensum: contra animi sententiam ita pugnare? Hoc debetis uestris Rabinis, & eorum fastui & avaritiæ. Quod enim illos Dominus libere arguisset, conceperunt tantum in eum odium, ut quum uiderent ob sanctitatem illius & suorum eum iam haberi Deum apud omnes ferè nationes, ausi sunt scripturarum interpretationes uobis inuerrere, a uetustis doctoribus desciscere, & ne id parū esset, passim in eum odiosè debacchari. Hoc uobis fascinauit oculos, fascinatq; quod eorum sententijs & interpretationibus subscribitis, potius quam

ullirationi & textui apertissimo. Ita habentes clauem scientię, ut dicunt, nec intrant, nec alios intrare permittunt. Sed ad uestram reprobationem redeo. Peccatum Iuda (inquit Anathotites propheta) scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus arum eorum. & paulo post: Et relinqueris sola ab hereditate tua quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis, in terra quam ignoras, quoniam ignem succendisti in furore meo, usque in aeternum ardebit. Non potest ista comminatio ad Babylonicam captiuitatem referri, quò omnia contorquetis. Nam poena illa non fuit aeterna, ut quod est in adamante incisum. Ad hæc dispersio illa in terras quas ignoras, non est facta, sed in Perside, Babylonia, Assyria, & Aegypto, quoniam illas noueratis regiones: sequitur ergo, ut de captiuitate in qua nunc estis intelligatur, quæ non tantum durabit in hac uita, sed & in futura in inferno. Hoc incendium Christū Iesum occidendo incitastis, & in uos ardebit in aeternum. Usque adeo estis à Deo alienati, postquam confidere potius in homine rabino quam in Deo maluistis, ut præter aeternam captiuitatem, & à lege uestra alienationem nil experiamini. A uobis esse circumcisionē, nullus negare potest: at profligati Iudæi ad extremas usque terras, illam tantum seruantes, & uaria idolorum genera colentes, sacrificant proprios filios dæmonibus. & assatim humano sanguine litāt, quod ipsi fecistis in Tophet. Vnde alioqui nefarius ille ritus inter populos innocentissimos peruenisset? & unde circumcisionē habuissent? utrumque ritum uobis debent. O Israëlita, utinam saperetis & intelligeretis, & nouissima prouideretis. Certè Deus miseretur uestri, non omnium, nam ante diem iudicij nunquā fiet, ut uestrorū rabinorū peruicacia cedat ueritati. Cogantur furore domini & aduentu secūdo Christi, qui eos cōgregabit ad poenā, oportet: uerus autē Israël cōgregabitur Domino. Nam Iudæi soli reiecti sunt extra hereditatē, quæ illis erat parata, solidæ prouinciæ gentiū accessere domino Iesu Christo: quum tamē infidi Iudæi noluerint eum recipere, præter paucas reliquias semicoactas. Prædixerat hoc Hosia propheta. Nō ignoratis ponī in principio libri eius parabolā de Deo & populo eius. Nam populū Israël uocari fornicariā seu fornicatricē mulierē, quæ sit fornicata in adinventionib. eius cū lapide & ligno, id est multis locis probatissimū. Dicit ergo propheta tres liberos filiū & filiā & filiū ex fornicatione natos, prima cōditio est nomine filij primi de scelerib. quæ causa euerisionis & captiuitatis Babylonicæ, cū ipsa captiuitate fuere, cuius misertus est Deus. altera conditio nomine filiæ posita, ex cidio Titi & Hadriani absumptos significat: & ideo uocatur sine misericordia. tertius filius uocatur non populus meus, quo præsens Iudæorum conditio significatur. Gomer filia Deblain scortum quoddam celebre infameq. erat eo tempore, meo iudicio, quod in typum nefarij populi assumpsit, atque si quis Romanos ob scelera aliquis Floram uocasset, Athenienses Laida aut Phrynen, ait uero: Vade sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationis, quia fornicatur assidue terra à Domino aliena. & abiit & accepit Gomer filiam Deblaim, & cōcepit & peperit ei filiū, & dixit dominus ad eum (prophetam) uoca nomen eius semen Dei, seu Iezrahel, quoniam adhuc modicum & uisitabo sanguinem Iezrahel super domum Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israël. Et in illa die conteram arcum Israël in ualle Iezrahel. Et concepit adhuc, & peperit filiam, & uocauit, & dixit ei: uoca nomen eius Sine misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israël, sed obliuione obliuiscar eorum. Et do-

mui Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo. & non saluabo eos in
 arcu & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus. Et ablaetavit eam quæ
 erat absque misericordia. Et concepit & peperit filium, & dixit: Voca nomen
 eius Non populus meus, quia uos non populus meus, & ego non ero uester, &
 erit numerus filiorum Israël, quasi arena maris quæ sine mensura est, & innu-
 merabilis erit, & erit in loco ubi dicebatur eis, Non populus meus uos, dicitur
 eis filij Dei uiuentis. Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israël, & ponent sibi
 caput unum, & ascendent de terra, quia magnus est dies seminis Dei. Attendi-
 te singulis Iudæi, attendite obsecro per misericordiam Dei, quoniam de salute
 uestra agitur. Excutienda diligenter sunt singula, & apparebit prophetam uelu-
 ti historiam futurorum contexuisse. Fornicaria synagoga nomine Gomarefa-
 tis patet. Nā quum omnia bona fecerit illi Deus, & expectauit ut faceret uas,
 produxit illi labruscas, coluit ut uineam, produxit fructum ut agrestis. eam ha-
 buit loco foemine, uix habuit Deum patrem loco adulteri & ritualis: filium uero
 eius, quem bos & alinus in præsepe cognouerant, populus eius non cognouit,
 sed tanquam hostem crudelissime necauit. Quod primus uocatur semē Dei, id
 in causa est, quod erant adhuc multi boni ante captiuitatem, & Christū, & quod
 semē Iesu Christi seruatum erat in illis, ut ait Iesaias: Nisi Dominus exercituum
 reliquisset nobis semen, id est futurum Mesiā, quasi Sodoma & Gomorra es-
 semus. Et propterea non exterminauit, sed fecit Dominus quiescere regnum Iu-
 da 70 annis in Assyriorum potestate quod paulo post contigit, & fractæ sunt ui-
 res Israël in ualle Iesrahel. Nā ob ostēdas opes domus Domini, regi alieno uenit
 poena, & accelerata est, incoepitq; à Domini primis seruis. Filia uocatur exors
 misericordiæ, quia interfecto Iesu Christo ita ad internecionem cæsi sunt om-
 nes, cuiusuis ætatis sexus, & dignitatis ordinis uē, ut nulla planē misericordia
 motus sit Deus in gentem scelestam, quum alioqui etiam barbaris mitigare fu-
 rorem soleat, ne in innocentes sauiant. Ita Dominus Tito & Traiano atq; Ha-
 driano acuire bilem uoluit, ut darent Iudæi interfecti filij sui, uenditi iusti & fra-
 tris, poenas. Dominus uero quum in gentes à Deo alienas permittit bella im-
 mitti, aliqua misericordia utitur, quum in seruitutē seruari, aut tenellæ ætati par-
 ci curat, sed nil simile in Ierosolymitana & Bitterensi euersione contigit, ad u-
 num interiere in pascha, numerata & inscripta sexagesies centena hominū mi-
 lia, quot uix Deus apud sceleratas & idolis deditas gentes multis seculis necari
 permisit. Peccatum certē peccauit Ierusalem tam magnum, ut totus orbis ma-
 ius cōmittere non potuisset: ideo conuersa est retrorsum. Itaque non addet ul-
 tra misereri uestri, sed obliuione æterna sepeliet uos. Sequitur: Domui autem
 Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo, & nō saluabo eos in arcu,
 et gladio, &c. Dominus hic loquitur. Dominus inquā pater & Deus cœli & ter-
 ræ. Et tamen saluabit uerum Iuda in domino Deo suo, id est in Christo Iesu
 Mesiā, qui homo & Deus est. Itaq; apparet Iudam hic uocari Christianos con-
 fitentes reuera Deum, qui in magnam uenire potentiam, & sunt saluati sine
 bello, sine arcu, sine gladio, sine equis & equitibus: sed per summam pa-
 tientiam, innocentiam, pietatem, charitatem, humilitatem, per mortes & tor-
 menta uenerunt ad summam gloriam, & rerum omnium maiestatem. Vidit
 Israël Deum, sed uidit tantum: Iuda uidit, & confessus est. Non solum autē hoc
 in loco Israël pro reprobatione Iudæorum ponitur, sed & Iesaiæ 49 eadem sen-
 tentia est. ait: Et nunc hæc dixit Dominus, formans me ex utero seruum sibi, ut
 reducam

reducam Iacob ad eum, & Israël non congregabitur. & glorificatus sum in oculis domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Loquitur in hoc loco Messias secundum humanitatem suam de patre, qui illum glorificauit, & eius fuit fortitudo, & posuit eum in salutem Iuda, & omnium gentium, & tamen Israël non congregabitur, est enim mutatio sententiæ antecedentis. Nam dixerat Deus: Seruus meus es tu Israël, quia in te glorificabor. & ego, ait Messias, in uacuum laboraui, sine causa & uane fortitudinem meam consumpsi, ergo iudicium meum cū Domino, & opus meum cū Deo meo. In propria enim uenit Christus, & sui eum nō receperunt, & non tantum uanē inter illos laboraui, tantum enim abfuit ut in illum crederet Israël, ut etiam occideret crudelissima morte, unde dicit iudicium suum, & opus suum in Israël cum Deo, id est ante iudicium Dei patris, quo omnes iudicabit, non habiturum iudicium & opus in Israël. Itaque ueluti retractans propheta, quod eum seruum dixisset, qui non erat futurus, dixit quod Israël non cōgregabitur, quod autem in Ticcun Sophrim, id est scribarum correctionibus, aut corruptionibus deprauationibusq; scribitur, core catib, catib esse lo per uau, & catib esse per aleph, sensui prophetæ contrauenit. Nam ante uocauerat seruum, & secundo loco mutare uoluit sententiam, ob id inquit, & nunc. perinde atque si diceret, tunc quidem quum te primum uocaui, seruus meus eras: at nunc postquam inter te & tuos laboraui Messias, in uanum cerē dico Israël non congregabitur, quum tamen reliquias quasdam & feces pauperum ex illis uocauerit Christus, & beatissimos fecerit, in hocq; Deo similes, quod nullis egerēt, prodesse omnibus. Sed uideamus si legatur ל pro ו, quis sensus resultabit: erit sanē legendum, & Israël sibi congregabitur. Vide quæ sententia ex deprauata scriptura redundet. Si sibi congregabitur, ergo non congregabitur Messias. Nam qui sibi, id est in rem suam quicquam facit, non facit duci aut principi. Itaque scripturarum deprauatores incidunt in Scyllam, cupientes euitare Charybdim. Nam nil planē differt an ita dicas, ueniente tali principe ille populus ab ipso non congregabitur: an dicas sibi, non illi congregabitur, erit enim semper aliena ab eo eius populi subiectio. Dicitio uero lo chinui dicitur de tertia persona, at hoc in loco Christus loquitur pro se: ita fuisset dicendum לי, id est mihi, ut sensus ita quadrasset, at Israël mihi congregabitur. Certē si fuisset quandoque scriptum lo per uau, ut uolunt, fecissent aliud core catib, & ex ו lo fecissent ל לי, quoniam lōge maior est affinitas iod & uau, quā aleph & uau, quæ nil habent in figura commune. Quam merito de perditis scribis dixit Ieremias: Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex domini nobiscum est: Vere mendacium operatus est stilus mendax scribarum. Nam illi Sophrim, qui post Iesum Christum fuere, quæcunque illos manifesta conuincere, & posse inter transcribendum depruari uidebantur, ea omnia inuertere conati sunt. ex multis locis uero iste unus est. Est & alter, clarissimè astum & nequitia scribarū prodens Psalmo 22. ubi habetur de Christo, quæ ita conueniunt eius affixioni pedum & manuum, ut si præsens propheta uidisset, clarius describere nō potuisset. Ita uero genuinè habet locus, ברי ירי ורגלי ברי יאדאי ueraglai, id est Foderunt manus meas & pedes meos. Fecerunt scribæ ex ברי ירי, id est ex foderunt, sicut leo. Sed iuuat locum penitius intueri, & quid præcedat, aut sequatur perpendere. Ita loquitur propheta de Christo. Quum esset à nefaria gente in crucem actus: Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea: Factum est cor meum tanquam cera liquecens in medio

medio mei. Aruit tanq̃ testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me: Quoniam circundederunt me canes, consilium malignantium obsedit me, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerarem omnia ossa mea, ipsi uero considerantes inspexerunt me, diuiserunt sibi uestimēta mea, & super uestem meam miserūt sortē. Quam quadret uerbū de uerbo hæc prophetia morti & tormentis Iesu Christi benedicti, nunc nō dico: suo loco patebit. Inter utrosq; constat (quouis detorqueant & deprauent) dici psalmū de persona in magna afflictione posita, & quæ uno tenore de suis afflictionibus conqueratur. Iudicet ergo uel Iudæorum ceruicofissimus, quam apte ita diceretur de afflictionibus omnibus cumulato homine, sicut leo manus meas & pedes meos: aut recto casui, quæ affinitas, leoni ferocissimo cum manibus & pedibus hominis, usq; adeo plagis & tormentis attriti, ut possint ossa eius compagibus separata numerari, quæ ferocia animositas, aut quiduis aliud leoninum potest cum similibus manibus quadrare? Iudicate cæci, iudicate an ista possint cōstare. & tandem uestrorū rabinorum nequitiam perosi, respicite. At est confirmandæ scribarum nequitie gratia, adhuc unus aut alter locus adscribendus. Quum essent in sacris offerendis nequissimi, tamen ne irritare uiderentur Deum, locum quo arguebantur à propheta, deprauauerunt. Vbi enim erat Malachia primo, Et uos polluistis illud, in eo quod dicitis Mensa domini contaminata est, & uile ad manducandū, quod illi superponitur. Et dixistis, ad quid iste labor? & diuexastis, seu leuem putastis me, aut exuflauistis me, ita olim erat scriptum: quo loco quia male tractati, etiam florentibus rebus sacrificij, & derisi Dei arguebantur, posuerunt scribæ רַבִּי pro רַבִּי, id est illud pro me, quasi si esset uau loco iod in scripturis, nulla amplius in Deum iniuria esset. Hoc notatur à R. Salomone, dicitq; esse unam ex 15 dictionibus, à scribis correctis & mutatis. Nunc uero non sunt quindecim, sed quingentæ: quas si ausi fuissent in litera, ut in margine, notare, iam pridem nil integrum in Biblijs esset. & item Osee quarto, quod ad reprobationem uestram facit: Succisus est populus meus; eo quod non habuit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego, secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, gloriam meam in ignominiam conuertam. Præterquam quod est mihi notandus locus deprauatus, id non est obmittendum, quod illi fuere eo nequiores quo plures. nam id dicit, Secundum multitudinem eorum peccauerunt mihi. Patuit uero sub Barcoziba, Nam in toto orbe terrarum in tam angusto loco, atque est Iudæa ante quadraginta annos excisa, nunquam quadragies centena hominum milia sunt uisa, multo minus occisa. Paulo ante eam nequitiam temporibus Traiani in Cyrenenses exercuerant Iudæi, ut 220 milia peremisse nō satis habuerint, sed peremptorum intestinis cingebantur, cute tegebant caput, etiam corda & carnes pro libidine comedebant, donec cæsi sunt ad 260 milia. repulerat iam Deus sacerdotium. Sed locus deprauatus ita habet, ubi olim erat כְּבֹדִי, id est gloria mea, illic כְּבֹדֵם id est gloriam eorum reposuerunt, ut mutarent de scripto Dei sententiam, quam de facto sentiunt. Nam illic Cabod, pro populo Israëlitarum ponitur, ut in multis locis. asserbat itaque futurum propheta, ut suam gloriam mutaret, id est alium populum ad suam gloriam deligeret eo relicto, quod ne faceret Deus, cancellato eius decreto se facere posse putarunt. O sensu destitutos homines, qui etiam Deo se facere posse fucum arbitrantur. In eandem sententiam mutauit.

mutauerunt Ieremię secundo, eandem dictionē eodem actu. Similiter Iechez-
 chelis 2. ita deprauauerunt: Certe uidisti fili hominis. Nunquid leue est hoc do-
 mui Iuda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hic, quia replentes
 terram iniquitate, conuersi sunt ad irritandum me? & ecce applicant foetorem
 ad nares suas? (erat olim scriptum, ut notat Beresit raba, ad nares meas) ergo
 & ego faciam in furore, non parceret oculus meus, nec miserebor, & quum cla-
 mauerint ad aures meas uoce magna, non exaudiam eos. Locus deprauatus pa-
 tet. Nam naribus domini reuera foetorem omnium uitiorum applicabant, sed
 uerbo demum se tollere posse putauerunt, & applicauerunt suis naribus foeto-
 rem. Si de peccatis dicitur ille foetor, ut reuera dicitur, non potest fieri quin ad
 nares Domini (si haberet membra) id est ante & contra eius maiestatem insur-
 gat, unde idem planē sensus, uelitis nolitis, manet o scribae. Nam quicumq; quo-
 cunq; modo peccat, ut minimum, in se & Deum grauiter committit. Si fratrem
 ledit, & Deo probum, & sibi nequitiam, & homini facit iniuriam. Si dicebatur
 de foetore, qui posset esse gratus homini, & ingratus Deo, aut utrique, cur tanta
 poena est ob id uobis inflicta? a temporibus Symonis iusti & sancti non habue-
 ritis sacerdotem, a Machabeis regem, a Christi tempore prophetiam, & tamen
 nunquam cessastis ad dominum clamare, semper orare, ieiunare, nunquam af-
 fligi, totis iam mille quingentis annis? certē Deus est uerax. Promisit uobis nō
 exauditurum preces uestras, praedixere prophetae presentem rerum uestrarum
 conditionem, & interea misere uos lacrimando, omnia captiuitatū genera ad Ba-
 byloniā referūt Rabini, nō aduertentes, quod ab eo loco uos exaudiuit Deus,
 & reduces fecit. Sed tamen est omnino cōplendū uerbū Dei, quo praedixit penē
 innumeris locis, quandoq; nō auditurū uos, nō congregaturū, repulsurū etiam,
 nec preces auditurū. Verbū eius manet in aeternū, uerax est. Si eius uerbis credi-
 tis, uera esse credatis oportet. Israēlite erant depellendi ad extremū usq; iudiciū,
 tunc enim illi cū singulis gentib. colligē, ut iudicent. Nam uester Messias, nō
 erat permissurus, ut illas calamitates pateremini in eternum, in hac uita, oportet
 ergo sub eo regnante apud alias nationes, ut mala illa quę uerax Deus de uobis
 praedicta uoluit, patiamini. Nā sunt duo tempora uobis promissa, tempus legis,
 & tēpus Messiae gloriosi, sub lege impossibile erat ita uos a Deo repelli, ut nūq;
 uos audiret Deus. Nā alioqui lex uestra esset mala, & a malo authore, si esset uo-
 bis causa malorū, multo minus debebatis pati sub lege Messiae, illi credētes: quia
 erat futura lex Christi longe maiori perfectione, quā Mosaica, alioqui fuisset
 superflua. At uos legē, ut dicitis, seruatis: et nondū lex Messie uobis est cognita,
 & tamē a Deo derelinquendi estis, unde restat, ut ea mala patiamini propter oc-
 cisum Iesum Christū, & neglectā eius legē, in quam uester Nizahon, & quidā
 alij uirulentā linguā exercere ausi sunt, quibus ppter obstinationē potius quā
 ueritatem subscribitis, quia uitis uestris applaudūt. Nullū alium Messia o Iudei
 estis habituri, quā Antichristū: qui ē diametro pugnabit, ut petitis, cōtra Iesu
 Christi legē. Ista uestra captiuitas iam durat ab occiso Christo, ut dixi: unde ue-
 stra calamitas ortum duxit, ante diem iudici nō finienda, nisi paucis ante diem
 illum annis, quibus ad filium perditionis uos iungatis. Nisi uobis fuisset infen-
 sissimus Deus, ad eas omnes miserias, quę in uos undique procubere, nō ac-
 cessisset tam celebre eius irę argumentum sub Iuliano apostata. Quum enim
 perditum & nefarium hominem, magicis figmentis attentum, nostrę religio-
 nis ex professo hostem & insectatorem acerrimum, uestri maiores, quibus
 odio

odio nostri placere uolebat, adhiissent: fecit illis instaurandi templi Ierosolymitani copiam, ut uestra gentē reficerent, cementis temperatis, saxis cōuectis, materia omnino parata, fossis etiam ad iacienda fundamenta excauatis, repente pridie quā primus lapis poni deberet, tantus est obortus terræmotus, ut non tantum templi locum, sed Helix partem longē maximā euerteret, & præcipuē porticus omnes, in quibus innumera Iudeorū gens undecunq; profecta perijt. Die autē insequentī ex artificū casa globus igneus exijt interdiu, qui sepius pererrans totā urbē, & subinde locū repetens, quotquot Iudeos habuit obuios cōfecit. salūtem fuga multī quæsiere; tantæ cladis nūcij: quibus ut appareret uolēte Christo, & nō casu illa facta, uestes omnes signo crucis ita sunt impressæ, ut nulla arte ualuerint aboleri. quæ omnia quū cōspicerent, sunt facti Christiani fere quotquot erant in tota Syria Iudæi. Hoc est scriptum nō tantum in nostris, sed in ethnicis historijs. Hæc uobis nollent aperire uestri rabini, ne resipiscatis. Redeo adhuc paulisper ad quædam tunc. Quid nō ausi fuissent inuertere scribæ: Rabi Atridiano uarijs supplicijs sunt affecti, & in quorum memoriā quotannis decimo die tisri ieiunium propitiationis celebratis, inuertens scripturas, ita legebat in fauorem Barcozibarum, quod Numerorum 24 scriptum est, Male scriptum esse asseribat, & ubi ex Iacob: qui locus de Messia aduentu est. Male scriptum esse asseribat, & ubi erat cochab, dicebat debere reponi cozab, id est loco stellæ mendacium. Id scriptum habetis in libro Taamith, in capite quod incipit tria capita, & in Echarabati. Ille Messias uestra infœlicitate dignus erat, & re & nomine, quia falsum uero semper prætulistis. Sed minus miror scribas & doctores sibi id permisisse in lege Dei, quum illud ipsum seruis licere uoluerint. Scriptum est in Talmud lib. Iebamoth, cap. haeret. dixisse Rabbi Iohanam nomine Rabbi Symeonis: Bonum est ut auferas literā unam de lege, & sanctificetur nomen cœli in publico, id est bonum est euertere legem Dei, & sensum eius, ut placeas hominibus. Ita Hofa 9, ubi erat scriptum, Et caro mea ex eis: scripsere, & quum recessero ab eis, &c. innumera sunt deprauata & immutata, ne uerum agnoscat posteritas. Sed redeo ad expositionē primi capitis Hofa, unde ad tunc sophrin erā digressus. Notauimus iam duo loca, ubi Iſraël non cōgregabitur. Sequebatur. Et ablacta uit eam quæ est absq; misericordia. Quæ est isthec ablactatio: Internecio. Nam à naturæ beneficio, & Dei munere præstantissimo, qui uita est, sunt spoliata, ut dixi, intra 140. à Christi natiuitate annū, sexies decies centena 86000. hominum Iudæorū, & uix decima pars fuit salua, quæ uitā sanctā sub Christi lege est amplexa, de cuius sanctitate uidere apud Philonē uestratē hominē licet. Filius tertio loco genitus à fornicaria gēte Iudaica uocatus est, nō populus meus, quia nec Iudæi qui ab excidiorū tēpore nati fuerūt, nec sunt populus Dei, nec Deus est Deus illorum, quamuis semper se afficiant ieiunijs, & ceremonijs. Deus nō est amplius Deus illorum, quā gentiliū & idololatrarū, quia iam quamdiu lex Iesu Christi durauit, mille scilicet & quingentis annis, sunt à Deo alieni, nec habent Remp. miraculū, aut prophetam. Illis proscriptis nunc uerū Iſraël & salū substitutum ponit propheta, qui sunt Christiani toto in orbe innumerabiles, qui ubi ante non erat populus Dei, id est extra terram sanctam, illic populus Dei dicti sunt, uerumq; sunt semen Abrahe, superantes arenam maris: cum quibus in die iudicij iungentur etiam ex Iudæis & omnibus gentibus omnes electi, & ascendent duce Christo in cœlū, fietq; unū ouile, & unus pastor. est enim ille

ille dies magnus seminis dei. Vidistis uestre infelicitatis tragœdiã ad unguem depictã, & seriem rerum ad finem usq; mundi. Falsus Israel ad finem usq; mûdierit à Deo alienus, uerus Israel & sequens Christũ, & eius præcepta seruãs, uiuet in æternum, sine ulla rerum humanarum cura, nisi quatenus ad Dei gloriam, sui innocentiam, & fratris charitatem faciũt. Illi in curribus, & alij in equis: nos autem in nomine Domini magnificabimur. Messias à uobis expectatus si Mose maior erat, ut erat certe (alioqui tamdiu à Deo promissũ fuisse, nisi meliorem, uanum fuisset) ita longè perfectiorem statum, quàm unquam antè habueritis, erat uobis daturus. At cœli soli ue benignitate opum affluentia & omni parte felicitatis corporeæ nulla unquam gens fuit fortunatior, q̃ fuistis sub iudicibus Dauide et Solomone. Nam in libris Regum dicitur, fuisse tantam copiam auri & argenti atq; gemmarum, quanta pulueris aut lapidum. Si hoc uobis summum bonum est, certè Solomon uobis fuit Messias, quia eo rege, eiusq; regno nil unquam fuit florentius aut abundantius. Tamen ille idem tam diues qui opes à toto orbe in orbem Syrum conuehi curauerat, uobis opere dicato testatum uoluit, in copia opum auri & argenti, prouinciarum, diuisionis, & huiusmodi, præter usum necessarium, nil aliud quàm uanitatem & afflictionem spiritus inesse. Torqueri frustra mortales momentaneos, ut cœlestia negligant. Quum ergo uana ista sint, hominemq; beatum, & qui ab omni parte sibi satisfaciat, facere non possint, superest ut in illis beatitudo à Deo promissa esse nō possit. Nam quum sit summa prudentia, in re uanissima non poneret summum bonum: quare sequitur, quæ felicitas sub Messia uentura promittebatur, eam non fuisse huic fortunæ & rerum corruptibilem uanitati obnoxiam. Solidam quandam debet dare summus dator. Ergo quæ summa in toto orbe felicitas est, huiusmodi est, rerum omnium contemptus amore Dei, nil admirari earum rerum quas mundus summas putat: tanquam omnia habere, nil possidere: alijs, non sibi natum esse: uoluptati imperare, uitia profligare, & quacumq; contra hominis scopũ pugnant euitare, sequi quæ eo tendũt. At ista omnia nos docuit Christus Deus noster. Unde patet, eum eiusq; præscripta esse summum bonum in hac uita, & uiam ad futurã. Acceptate ergo profligatũ à uobis iam satis ô Israel, acceptate Christũ, non succenset particularibus: gentem & remp. perditam uult, non hominẽ: eius spiritu uiuitis, quamuis sine religione eius fuistis. Victores eritis, nō sanguinarij & naturæ euerfores, Deoq; dissimilimi: sed per omnia quantũ potest homo cum Dei beneficio consequi, similes. Alia nunc lex est quàm quum terram sanctam intraistis. gladio fuit uia aperienda religioni: nunc contemptu rerum omnium (præterquam Dei & fratris) opus est. Nam est longè perfectior qui cohibet à rebus appetentiam, quàm qui uotis omnibus, & non raro inanibus fertur in concupiscentias, quæ nil præter tormenta & miseras homini relinquũt. Felicior rusticus est solo pane necessitatis legib. obueniẽs, quàm princeps, aut qui uis gurgis, aut helluo, qui se et innumeros seruos occupatos habet unius gulæ gratia: quum nascendi utendi & moriendi conditione sint præter illud pares, quod plura longè dilapidet qui plura habet, quàm qui pauca. Omnia habet qui Deum patrem, qui seipsum nil appetentem, qui quemlibet fratrem habet. Non posset egere, & qui pauca absumit, & qui nullum hominem in fratris loco non ponit. Sed uolo adhuc immorari in reprobatione uestra, ut falsam spem uenturi Messiae, in qua uos falsò retinent uestri Rabbini, omnino deponatis, & ad Iesum Christum antequam ueniat dies

Domini magnus & terribilis recurratis, curamque uanam malorum opum & regnorum deponatis, nec unquam uobis possidendam Iudæam putetis. Maiora enim regna donat Deus. Sciebat futurum Moses, ut multi uestrorum ueniente Christo illi contradicerent, ultioneque diuina, non humana absumerentur. Deuter. 18. Eritque, inquit, quicumque non audierit uerba prophetae (eius quem Deus authorem legis Mosique similem missurus erat) ultor existam, dicit Dominus. Pars minima credidit, maxima reuit. Eisaia 9. postquam de principatu Iesu Christi dixit, & de peruiacacia Iudæorum in Samaria, ait: Et disperdet Dominus ab Israel caput & caudam, fruticem & iuncum in die una. Senex uenerandus ipse est caput, propheta mendax cauda est. Sunt ista tempora Barcozbae. Paulo post: Super adulescentulis eius Israel non laetabitur Dominus, & uiduarum non miserebitur, quia succensa est quasi ignis impietas. Est a tempore aduentus Messiae ista comminatio. Hac eadem futura praedixerat Moses Deuter. 28. Iesaias 27. Propterea non miserebitur eius qui fecit eum Israel, & qui formauit eum non parcet ei. Non de Babylone dicit, quia post 70. annu pepercit illis: unde de hac captiuitate est intelligendum. Et item idem cap. 63. Quare indurasti nos ne timeremus te? & facti sumus tanquam nunquam esses dominatus nostris: hoc est etiam de ista diuturna reiectione, quae certe est longior ipso tempore legis. Et interim uarijs expectandi temporibus uobis Rabbini imponunt. At obijciat Iudæus, Si indurat Deus, quid faciamus? non possumus resistere. Nunquam tollit liberum arbitrium, aut humana praesidia, sed gratiam negat, ut uideat homo per se, se nil posse. Quotidie auditis, at obstinati permanetis, ut uix praesentibus sub Mose miraculis Deo crederetis. Ita se uobis infensum Deus uult monstrare, cap. Jerem. 15. ut nec Mosi nec Samuëlis interpellationem pro uobis auditurum dicat: Quoniam anima Domini non est amplius ad populum istum, eijci uult, & egredi. Si ergo eijci & egredi uult, & pro illis etiam sanctissimorum intercessionem non auditurus, quum post septuaginta annis a Babylone redierint, sequitur ut de hac ultima abiectione dicat. Nil non est refertum de uestra dispersione, in prophetis. Non ne testes copiosissimi calamitatis Hierosolymitanæ estis, quae ipsa a Ieremia cap. 14. & 17. traditur, ueluti praesens fuisset: & interim Deus non uult orari pro populo illo in bonum. De uestra etiam peruiacacia & induratione meminit plurimis in locis scriptura, sed potissimum idem Ieremias ca. 7. ubi etiam aeternam desolationem Hierusalem futuram praedicat, quod audire noluerint uera. Hofa cap. 9. in persona Dei: Propter malitiam eorum expellam eos de domo mea, nec pergam diligere eos. Eratis ergo futuri sub tempore alterutrius legis, si ne dilectione Dei, non sub ueteri, ut dixi, quam ita ad unguem seruatis: sed sub lege Messiae, a uobis reprobati. Paulo post ibidem: Fructum nequaquam facient, quod & si genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. Abijciat eos Deus meus (Deus hoc de Christo dicit) quod non audierunt eum. & eorum uagi in nationibus. Auditis Iudæi, uos esse, fuisseque iam 1542 annos uagos, propterea quod non audiuitis Deum uestrum Messiam. Ea est una uestra diuturnae uagationis causa. Nullibi ab eo tempore potuistis ius acquirere habere. Nec magistratum uobis, nec rebus publicis, in quibus agitis, gerere unquam a morte Christi licuit. Vbiuis gentium seruitis, seruietisque nisi relinquitis. Rursum Hamos 5. cap. Audite uerbum istud, quoniam leuo super uos planctum domus Israel. Cecidit, & non adijciat ut resurgat uirgo Israel, proiecta est in terram suam, & non est qui suscitaret eam. Hoc tollit spem imperij & sanguinarijs Messiae.

liae. Traditionibus uestris in Seden holam constat (ex libro Iebamot, cap. fratriarum) bis esse ingressos filios Israel terram sanctam, & possedisse, sed tertio redire eo non licere. Verum quū esset opus totam sacram scripturā, præcipue prophetica excutere, si quis omnia reprobationis loca uellet feligere, ad causas tanti mali sapius declaratas est ueniendum. Esaías Cap. 65. Propterea quod uocaui & non respondistis, locutus sum & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegistis: propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce serui mei comedent & uos esurietis, serui mei bibent & uos sitietis, serui mei lætabuntur, uos confundemini: ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & uos clamabitis præ dolore cordis, & ob afflictionem spiritus ululabitis, & dimittetis nomen uestrum in execrationem electis meis, & interficiet uos Dominus Deus, & seruos suos uocabit nomine alio, quicumq; in ea terra sibi benedicet, in Deo uero sibi benedicet, &c. Hæc omnia de secunda uocatione quæ à Iesu Christo facta est, dicta sunt. Nam si de ea qua Moses, aut propheta uocauerunt, nullus sub ea lege alius populus Dei fuit, quàm Israel. Nam quamuis afflixit uarijs cladibus et captiuitatibus populum suum Deus, tamen nunquam loco eius suscepit aliam gentem, donec scriba & dux de fœmore defecit. Itaq; relinquitur, ut necessario intelligatur de eo quod Christum non audiuerint. Nam qui consenserunt neci eius, dederunt poenas acerbissimas, qui non audiuerunt, sunt dispersi. Et tunc nomen Christianorum magnum & gloriosum ob insignem innocentiam charitatem & pietatem factum est. Probrosus uero nomen Iudaicum aut Israeliticum usque adeo, ut uix sine stomacho etiam ethnici, & à nostra religione alieni, audire Iudæi uocabulum sustineant etiam hodie. Christiani uero omni copia rerū abundant non propter opes, sed propter sobrietatem & charitatem (nolo mihi obijci uitam multorum, quoniam lex in causa non est) si abundant, Deo abundant: si egent, Deo egent. Totus enim scopus Christi est, ut sit nobis omnia Deus, sit homo necessarijs contentus, nil se possidere putet, sed in summum bonum Deum ipsum tendens, ueluti ad signum directa acie collimet. Iudæi cum suo Messia ambiunt imperia, multorum hominum necem, præclaras uictorias, opes amplissimas, honores summos, & cetera uana in quibus ludit cum mundo præsentī satanas. Illis suus Messias deus uē nō est satis futurus. Sed hoc in loco diligenter uos notare oportet, nos uocari uerum Israel mutato nomine Christianos, uestro uocabulo exploso. Scio ego qua sitis conditione inter Muhamedicos. certē in maiori aestimatione est penē canis quàm Iudæus. omnium uerō prædæ patet. Ita est nomē uestrum execrabile & odiosum. Ita Deus iam sesquimille annis uos docet eius uerbum esse uerissimum, quod ueritatem in mendaciū mutaueritis: Christum uerū Deum & hominem non tantum non audieritis, sed occideritis, & Barcozibas duos mendaciū filios elegeritis, Messiasq; feceritis. Causa alia est, quod putabant solum Messiam futurum Iudæorum, & ab illis auspicari salutem. ideo obijciunt, si uenisset Messias, Israel fuisset congregatus. Vident totum orbem credentem præter se, & tamen acquiescere nolunt. Venit primum inter illos, sed ibi ueri ante impios expositi dedit poenas, ubi recipi debebat. Mortē Christi fuisse in causa desolationis, & illā præcessisse, author est per spiritū sanctum Daniel, quem inter prophetas ponit cap. Megila nicret, in lib. Megilach, cap. 9. Scito ergo, inquit, & diligenter considera, ab edicto, ut ædificetur Hierusalem, usque ad Christum ducē hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ erunt, & rursus ædificabitur.

tur platea, & muri in angustia temporū: & post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non sibi, id est nō sua culpa, sed nostra, nec pro illo, sed pro nobis. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus ducis uenturi, & finis eius uastitas, & post finem belli statuta, seu perpetua desolatio. Confirmabit autem multis pactum una hebdomada, & in dimidio eius hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, et ob summas abominationes admirabitur unusquisque, & usque ad consummationem & finem durabit desolatio. Nil his uerbis clarius potest adferri, quod occisum Messiam antē desolationem monstret. A praecepto & edicto reedificationis templi, quod publicatū fuit 30 anno regni Artaxerxis Longimani, ad Christi mortem sunt hebdomades 62.¹/₂. Et à morte Christi ad euerfionem templi secundi sunt 7 hebdomades, et dimidia. aut ut alij supputant, à 20 anno Longimani ad Alexandrum sunt 132 anni. Inde ad Christū 322. quib. si addas 30. uitae Christi surgent 484 anni, 69. hebdomades. Septuagesimae dimidio mortuus est Christus, tūcque uera hostia uenire perijt uetusta. Vt ut res habeat 70 hebdomades annorū sunt anni 490 durationis secundae domus, & à temporibus captiuitatis. Itaque quum Christus uenit, multi sperabant 50. circiter annis antē, se eum uidere posse. Fuit uero incognitus omnibus, quoniam nil appetiuit terrenum, nil possidere uoluit, nullum alium quā animorū feliciū principatū est amplexus. Ideo despectus fuit omnibus, quod terrena non saperet. Malunt uero impij & perfidi rabini uocare hic in Daniele quosdam alios Messias, quā uerum agnoscerent. Quum tamen de rerum summa propter istum occisum agatur, & sit aterna desolatio rerum Iudaicarum: quod esse non debebat, nisi maxima, & quā maior nō sit, offensione in Deum commissā. Si traditio capitis Helec est uera, de sex milibus annorū, quorum duo sine lege, duo sub lege, & duo sub Messia: quī sit ut iam mille quingenti anni ipsi Messiae perierint: ad hanc uero statum illi superessent quingenti anni: quo quid absurdius? Pereunte uero statu Syriaco, lex Moſis perijt. Vt uelint exponant, certē occidendus ab eis Messias ante dispersionē, quod in euangelica prophetia patebit. Vno eodemque tempore rex alienigena occisus omnibus regni sanguinis hominibus, sublatisque omnibus sacerdotibus, praeter paucos qui illum senserant regnaturum, ostendit completum esse quod dixerat de futuro Messia, Iacob in benedictionibus: Venisse scilicet eum qui mittendus erat, seu ut exponit Chimhi, filiū eius, id est uirginis, quum defecisset sceptrū et legislator. Nam captiuitate Babylonica quam regnum ablatum est, tamen semper Mehochechim, id est legislatores et sapientes legis interpretes nūcque defuere, pariter nec prophetae. Nam eo ductus est cum multis alijs Ieremias & Daniel. Adhuc quāuis sceptri potentia in 70. annos est sublata, non tamen ad internecionem caesa est regia progenies, ut sub Herode. Desijt eo tēpore fieri benedictio in populum nomine Symeone, qui ipsum Iesum Messiam receperat ad purificationem, sacerdotū administrante, adhuc in dextrā partē ferebatur. Eo mortuo, desijt eterna flamma, & 49 annis ante templi euerfionem erat languida. Praedixit etiā Symeon mortem suam, eo quod omnibus diebus ingrediebatur cum eo in templo hominibus uestibus albis indutus, illi solum uisibilis. at quo anno est mortuus, nigra ueste indutus socius intrabat cū eo. Haec sunt in Thalmud in lib. Ioma, in cap. ט"ו פ"ק. Sunt & sequentia ad uerbū: Tradiderunt magistri nostri, quod quadraginta annis ante destructionē domus secundae, nō fuit fors Domini in dextram ascendens, nec fuit lingua splendoris in albedinē conuersa, nec lumen

men uespertinum fuit ardens, erantq; portæ templi aperientes seipsas, donc eas increpauit Raban Iohanan filius Zaccai, & dixit: Templum templum cur destruis teipsum? Scio enim de te, quod finis tuus erit destructio. Nam de te prophetauit Zacharias 11. cap. dicēs: Aperi Libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. Hæc ex Thalmud Hierosolymitano. Clarissima est propheta Zachariæ. Nā portæ templi erāt ex cedris Libani cōstructæ, & eos cedros ignis à Vespasiani & Titi milite immissus 40 annis à morte Iesu Christi deuorauit, & cæteras templi materies eodem ligno compositas. In locis innumeris ut in Berescitraba notatum est, quadraginta annis fuisse consilium 71 iudicū extra Gazit, antequam destrueretur templum. Vnde iudices depulsi consulerunt cilicium super carnē, & euellebant barbam & pilum dicētes, Ve nobis, quia sceptrum de Iuda recessit à nobis, & nōdum uenit Messias filius Dauid. Expulsi itaq; illi iudices de Gazith, ubi capitalia tractabant, 40 annis sederūt in Hamith alio loco, ubi nunquam postea criminalia iudicarunt. Legatur Bababathra cap. Hassutaphin. Illic de sublata utraq; potentia & iudiciaria & regia reperientur lectu digna. quomodo necatis omnibus regij sanguinis capitibus, solam Mariamen in uxorem seruauit, ut hæres diceretur regiae domus Hasmonai, id est Machabeorum, qui et Rasse galliot, id est capita captiuitatis dicebantur. Quum autem Mariame cōditionem serui aspernata, iussu mariti se precipitasset, illam domi 7. annos aromatis conditam & delibutam retinenda hereditatis regiae causa seruari curauit. Iudicibus uero omnibus quos Rabanam honoris uocabulo dicunt, ē medio sublati, unum tantum seruauit, quem Talmud Baba Ben bota nuncupat. Iosephus qui in his referendis conuenit, uocat Babam tantū. cui quamuis illi regnum fuerat pridem auguratus, oculos tamen eruit, retentis eius in carcere liberis. Non potuit unus Babas ex tanto senatu superstes deligere sibi socios iudices, quum legitime electi non essent nisi à quinque ex consortio uiris. Cæterum alios in senatum legit Herodes, à se que pendere uoluit, sublati etiam sacris libris. Pontificem alienigenam Ananelum instituit, & sacra & profana mutauit, ne ulla uetustæ conditionis rerum uestigia superessent. In Babylonico Talmud. cap. Si beat lamim, id est sepem dies, legitur 40. annis ante templi secūdi euerسیون, decē miracula in templo fieri solita defuisse. ibi possunt legi. Additur ad id dictum Dauidis, Signa nostra nō uidimus, nec est ultra propheta. Exponit Rabbi Moses Hadarfan illud Iesaiæ ultimo: Antequam parturiat pariet, & antequam ueniat ei partus enixa est masculum. quis audiuit sicut hoc, quis uidit sicut ista? Hoc modo: Antequam generaretur subiugans Israel in seruitutem ultimam, natus est redemptor. Videtis quā omnia cōueniunt: Antequam Titus nasceretur, natus est Messias. Legite de Arabe qui Messiam prophetice uocans Menahem filium Chiztriae, id est consolatorem filium uirtutis Dei, dixit, natum in Bethlehem Iudæ. Hæc traditio est in Berescitraba, & si ab alieno dicta, tamen uero consona. Fit eius mentio in Eca rabeti. Si uero non uenit Christus, nunquam est uenturus, quum esset nasciturus in Bethlehem, quæ omnino diruta est. Faciat saltem uobis fidem Suetonius ethnicus author, à uobis æquē ut à nobis alienus, ita scribens: Percrebruerat, inquit, oriente toto uetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore à Iudæa profecti, rerū summa protirentur. Certa & constans erat opinio eo tempore. De tempore nobiscum conuenit, & cum uestris. Cæterum utitur interpretatione insana Iudeorum, in his corruptibilib. more pecudum felicitatē & summum

bonum ponentium, qui de suo ingenio æstimantes filium Dei in totius orbis ruinam, ut unâ gens delicijs potiretur & imperio, esse nasciturum, eius summam humilitatem & in omnes beneficium agnoscere nunquam potuerunt, aut uoluere, tamque tenuem qui agnouissent recipere. Et tamen ut à principio docui, etiam si homo tantum Iesus Christus fuisset, ex operibus eius Deo similimus uisus fuisset. Nil planè possidens, omnia largiebatur quæ in eo erant posita. Nam ut notauimus in primo libro, de expulsiis à templo mercatoribus, si ad opes cogendas uenisset, tantum imperij acquirere poterat, quantum peragrarè: imò sine mutatione, poterat momento uniuersi orbis arbiter esse, ut erit secundo aduentu terribilis omnibus, illis qui contempserunt eum. Quum enim eum crederent præstantissimum mortalium (si nolunt credere Deum) potentia non uni aut alteri tyranno orbis uel uastatori similem iudicare debebant, sed omnibus superiorem. Quid ergo ad eius dignitatem ista fex orbis habet, in quo homo Deo non inferior occupetur? Vos perdidit auaritia, Iudæi, uos perdidit peruerbia, uos perdidit uerè odium, uos perdidit rabinorum uasfrices. Vnum hoc audeo dicere, si uellet Deus, posset quidem uno ueluti nictu totum orbem sub unum adducere imperium. Caterum non posset ad horam illud retinere, durante libertate arbitrij. Nam quum hominis cor pronum sit ad malum ab adolescentia, nullis iuris legibus potest ita, etiam præsentis principis, & poena retineri, ut per omnia iussis obtemperet. Cuius rei nullum potest, quàm in uobis, clarius dari documentum. Quum enim præsentia Dei cerneretis fulgura, fulgetra, caliginem, miracula, uoces audiretis, ducis radiantem uultum ferre non possetis, tamen uultum etiam summo dispendio auri uestri comparatum ausi estis Deo præferre. Quid referam seditionem Core, Datani & Abiram: Terræ hiatus etiamnum est uindicati sceleris argumento. Nec fuit hoc uicij in malis tantum. Peccauit Maria, laprâ quæ percussa est: peccarunt leuitæ. Nisi uobis Deus ueluti saxi abstulisset arbitrium, non potuisset uos arctiori imperio, quàm quum præfens cum Moese erat, ligare. Quid censetis si ad centena milia passuum abfuissetis ab eo loco, & defuisset diuinus ille mannæ cibus, quid non commisissetis? Exempla temeritatis humanæ sunt frequentia. Hannibal tot uiuens amisit, quot quæsiuit. At Africæ Hispanias, Italiam, & Galliarum partem iunxerat. Alexander Macedo ab Indo prudentissimo signis temeritatis & humanæ peruerbiæ fuit admonitus, allata ante eum pelle bubula sicca, quam quum extrema una parte premeret, consurgebant ceteræ: quum in medio premeretur, omnes extremæ partes attollebantur, docebant quæ signis, ea quæ proxima sunt potentia, & illi proportionem respondentia, esse tantum reuera subiecta, cetera in motu. Et quamuis à principe magnates non statim desciscunt, tamen ita expilationibus obterunt subditos, ut qui motus à capite non uenit, à membris expilatis suscitetur.

Quid dicam de ferreo illo Scythia, qui paucis ante nostra sæcula annis præclarissimas Asiæ partes, ferocissimas quæ, Scythiam, Iberiam, Armenias, Persida, Mediam, Syrias, Asiam minorem, paucis admodum annis subegit? Et eundem imperij & uitæ finem est sortitus? Videamus totius orbis potentiam celeberrimam, Romanos. Vbi statim sunt maximas longeque remotas prouincias consequuti, sua mole laborare cœperunt, incendiumque & externum & domesticum alere, partaque ægrè admodum

dum tueri, & indies deperdere. At Messiae imperium est aeternum, & regni eius non erit finis. Quod quum sit uerissimum, & totus orbis illi submitti debeat, necessario sequitur corporeum imperium eius non posse intelligi, sed animorum & pietatis ius toto in orbe illi deberi. Alioqui fuisset infelicitissimus, qui uanis huius uitae curis immersus, summam felicitatem habuisset, quam etiam multi ambiciosissimi principes infelicitatem iudicarunt. Ex ditissimo rege factus est rusticus Attalus. Diocletianus alioqui nequissimus, praelulit uitam priuatam imperio. Dicere de diademate solebat, si bene memini, Tiberius, quoties imperij ornamenta reciperet, O infelicem magis quam felicem tyram, quae tantum curarum una circumfers. Quum esse debeat ab omni parte beatus Messias, orbi que uniuerso in aeternum imperare, quoad tradat regnum Deo patri, ea beatitudine quae infelicitatem in se habet maximam, non debuit esse felix. At mihi obijciatis probra in Iesum a uobis admissa: quibus uobis satisfaciam, postquam ueram causam uestrae praesentis reprobationis attulero, & praecedentibus iunxero.

Hamos secundo ita habet: Haec dicit Dominus. Super tribus sceleribus Israel conuertam, & super quarto non conuertam, pro eo quod uendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis. Causa uenditionis Christi Iesu est. Vestri rabini recentiores, ut omnia peruertunt, exponunt de acceptione personarum, & fauoribus iudicum in iudicijs, tanquam sit maximum orbis crimen. alij de uenditione Iosephi a fratribus: quae piacula simul iuncta, non essent tamen digna aeterna proscriptione, & reprobatione, quum scelus uenditi Iosephi sit expiatum afflictionibus in Aegypto receptis, ut uestri interpretes saniores conueniunt. Corruptela uero in iudicijs quamuis maximum scelus sunt, tamen multa grauiora committi possunt. Ideo homicidia grauius longe ubiuis gentium puniuntur, quam furta: & furta quum praetextum habere uidentur, ut in magnatibus, quamuis sunt maiora, tamen ideo non putantur maximum scelus, quod in rem peccetur. Certè in toto terrarum orbe, etiam apud prudentes, morbus ille obcaecat iudices, nec tamen perpetuis poenis ubi haec fiunt, fient que assidue quamdiu durabit mundus, ista adiudicat Deus. Nouit Deus, rerum fluxarum splendorem inescare magnates, ut splendore atque titulis se suos que ornent: iacturam (quamuis sit iniquissimus qui adimit) aliquando utiliter fieri, ut ad se redeant quos amor habendi occupauerat: nouit ex illis quae detrimenta nuncupare solemus, summa non raro dare compendia, quoniam scopus hominis in rebus externis non est, necessaria usu & princeps & rusticus, aut inops sibi satisfacere potest. Fuit longe grauius illud peccatum Israel, ut aeternum exilium mereretur. Sed erit nobis interpres Hadrianus imperator, qui hoc, dialogo cum decem uiris magnis (ut uocatis) habito explicauit. Quum interfecto Barcoziba in Bittera decem uiros magnae authoritatis in Israel concludisset in carcere, ita ait Caesar ad illos: Iudicate iudicium iustum in iustitia. Si quis reperiatur qui furatus fuerit animam a fratre suo qui est de filiis Israel, & prodiderit eam atque uendiderit, quid erit? Responderunt dicentes, Morietur fur ille. Subiunxit Caesar, & ait: Et ubi sunt patres uestri, qui fratrem suum uendiderunt? Et uos ergo recipite iudicium coeli super

uos. Si autem ipsi uiuerent, ducerem eorum iudicium coram uobis. Vos igitur iniquitatem patrum uestrorum portabitis. Viuos itaque alios exco-
ruit, alios ferreis pectinibus lacerauit, igne aut alijs uarijs supplicijs ceteros
absumi iussit. Hæc historia uobis est notissima. Nam estis tam probi, ut in me-
moriam perditissimorum hominum, qui fauebant impio Barcozibæ, ieiunium
annuum celebretis. Et quum illi consensissent iniquis & impijs tyran-
ni & pseudoprophetæ facinoribus, qui nolebat sibi præire Deum, uos ta-
men inter diuos referre audetis. O cæcam gentem. Quomodo potuisset impe-
rator à religione uestra alienus, propter Iosephum qui antè 1800 ferme annis
ductus in Aegyptum fuerat, cuius uenditio diuino numine facta summa etiã
saluti fratribus fuit, tam inaudita tormenta uobis inferre? Non est uerissimi-
le, quod uix peccatum, id quæ multis antè sæculis expiatum dicebant uestri
sapientes, tam crudeliter ut nouum uindicare uoluisset. Quis ita sibi persua-
deat, sapientem & cordatum hominem scelus iam aeterna penè memoria se-
pultum, uoluisse in innocētissimis ab eo crimine, & magna authoritate homi-
nibus ulcisci? Recens erat quod ulcisceretur facinus, quod reuera commise-
rant patres istorum. nam isti erant senes, & 90 antè annis ab eorum patribus fu-
erat uendita Christi uita, & proditoriè tradita. corpus Iosephi uiuum uendi-
tum fuit, ut uiueret in Aegypto: at Christus Iesus, ut in cruce moreretur. Hoc
habet commune historia, quod utriq; à fratribus tradi contigit. Assentieban-
tur morti & uenditioni Iesu Christi hi decem uiri, qui persecutionibus cru-
delissimis Christianos persequendo, falso prophetæ & in gentis ruinam na-
to ferebant suppetitias, suppeditabant consilia. Quamuis non erat Christia-
nus Aelius Hadrianus, erat tamen à Christo non alienus, cuius in larario
cum Abrahamo & multis alijs imaginem uenerabatur. Certè nisi tanta fuisset
sacerdotum idolorum factio, fuisset palàm baptismo professus Christia-
nam fidem. Is igitur fuit genuinus interpret loci in Hamos scripti. Nam
quamuis peccabant filij Israel uendendo Iosephum fratrem, tamen lege non-
dum teneri poterant, quæ post ducentos annos uix data fuit. Atqui antea
cæta scelerale lex nulla nisi à quo est promulgata, admissa punit. Non ne ex his
& antè dictis uos abiisse in reprobum sensum iudicatis? Ita quatuor aut
quinque nefariorum nebulonum neotericorum sententiæ matutis stare,
& uetustos uestros interpretes negligere, quàm uerum amplecti. Legite mise-
7. Ezechielis. Propter peruersum in Christum iudicium ista patimini, ut ait
ibi propheta: nec parcat uobis. Sed satis multis sum hoc reprobationis argu-
mentum prosequutus. In eo enim ubi uis persistam, quum nunquam nō fiat
de ea mentio.

QVORVNDAM IVDÆORVM NEOTE-
ricorum obiecta, & solutiones.

Quid primum hoc in loco aggrediar, quibus ue primum obiectioni-
bus occurram, quum recentiores interpretes, nil aliud in se quàm soli-
da errata, & scripturæ sacre inuersiones cōtineant, nescio. Primum itaque ea
quæ huic tam diuturnæ captiuitati & reprobationi uidentur occurrere, ex-
cipiam, & explodam. Ut autem omnia liqueant, sunt quibusdam summis ca-
pitibus res de quib. agitur cogendæ, ut uideatur unde hallucinatio in Israel
contigit. Sunt ab orbe creato ad finem usque eius tres conditiones rerum per-
pendendæ:

daenda: lex naturalis, lex instauratoria, lex gratiæ. Naturalis est omnibus data, sed in Adamo & posteritate ita corrupta, ut omnes quidē se male agere iudicent, emendare sine Dei priuilegio in salutem non possint. Secunda data Moysi, ut Israelitis explicaret. Tertia Christo Deo auctore ita dari debebat, ut in ea omnib. hominib. naturæ deprauatæ remedia proposita essent. Sunt illa tempora coniuncta, ut præteritum præsens futurum. Prima & ultima quum sint omnium, nullis locis erant adstrictæ. Iudaica tantum locum habuit: quem postquam omnino perdidit, etiam uim habere desijt. Nam quamdiu Deus illam uoluit fouere, illi assidue misit prophetas, dedit doctores, rexit iudicibus, regibus, ducibus: nec misit illi ullam calamitatem, quin prænuñciauerit eam cum exitu. quod in captiuitate Babylonica patuit. Sequitur ergo, quum princeps, sacerdos, propheta, regio, locus, miracula, templum, sint illi genti sine ulla liberationis spe aut prænuñtiatione deperdita, etiam illam legem finem suæ uirtutis accepisse. Nam est impossibile eam habere suam uim, & tamen funditus omnia eius adminicula concidisse, & iam mille quingentos annos mundum sine lege fuisse.

Quum uero non sit inter illas leges interuallum, sequitur, legem Mes-siæ fuisse in Mosaica loco institutam, quando illa periit: & continuam fuisse in Iudæa Dei & ueri Israelis legem, cum Mosaica, quod innuit Hie-remias, quum ait trigessimotertio: Non abscindetur Dauidi uir sedens super thronum domus Israel, & sacerdotibus leuiticis non abscindetur uir coram me eleuans holocaustum, & adolens & suffumigans cunctis diebus. Constat ex hoc loco, aut prophetam fuisse mentitum (quod cogitare ne-phas) aut nos esse uerum Israel. Nam iam mille quingentis annis à nobis sacrificatur. Illic que Simhoni, qui fuit bonorum ultimus, successit potentia Christus, licet nullis ceremonijs. Nam illas sublaturus uenerat. Illi successit Iacobus iustus, & ceteri ex ordine: qui, quamuis nobis illic sunt res afflictæ, nihilominus habent potentiam. Nam in hoc differt noster Israel à uestro, quod nec locis nec rebus terrenis sumus addicti. Vestræ autem legis præmia erant rerum omnium corruptibilium copia, à terra Israel dependentia.

Ex hac consideratione patet, Christianos eam seruasse potentiam, quam perdidistis. Thronus autem Dauid est ecclesia Dei, & consortium fidelium: quod propheta Nathan, postquam quieuiisset Dauid ab inimicis suis, ipsi aperuerat, secundo Regum septimo: Et stabilis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Nam ad literam de regno corruptibilibus rebus fulto, intelligi non potest. unde de fidelium fidem Dauid sequentium potestate dictum intelligendum est. Vnde Dauid in Psalmis ait. Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, &c.

Est & alia populi sub lege agentis conditio. Nam captiuitatibus trium generum debebat premi. Paruulis, ut sub iudicibus: septuaginta annorum, in Babylone: tertia æterna, quum scilicet gratia legis in gratiam Euangelij permutanda foret. Itaq; ea omnia pro quibus Deus per prophetas dixit, se non remissurum, ad hanc captiuitatem ultimam, à qua nisi fiant Christiani non liberabuntur, sunt referenda. Sunt etiā tres acceptiones Israelis sub lege Moysi, sub euangelio (quod ex Iesaja uidimus) sub reprobatione & ira Dei. Sunt &

tres congregationes, una à captiuitate Babel, altera paucorum sub Christo, tertia & Israel & omnium in die iudicii. Promiscuè de illis loquuntur prophetae. Sed omnes in praesentem captiuitatem trahunt nefarii interpretes, tanquam sit aduenturus quidam tyrannus à Deo missus, qui illos liberet, & corporalia legis diuinæ præmia iterum illis statuatur. Quod autem secunda cōgregatione ualde pauci essent congregandi, patet ex libro Sanedrín in cap. Helec. Vbi ita habetur: Dicit rabbi Samai, Dicitum est apud Ieremiam cap. 3. Et assumā uos unū de ciuitate, & duos de cognatione, et introducam uos in Tzion. Cōparat egressus eorum ex Aegypto, ingressui eorum in terrā. sicut introitus eorum fuit in terram sanctam duorum ex sexcentis milibus. Quem locum exponit rabi Selomon hoc modo: Reliqui inquit mortui sunt. Et item Rabba interpretes, Et sic erit in diebus Messiae sicut dicitum est Hosea 1. cap. Et respondebit ibi sicut in diebus iuuentutis tuæ, quando ipsa ascendit de terra Aegypti. Idem ostendit quod superius. Necesse est autem de cōgregatione ad Messiam prima intelligi. Nam congregatio ex Babylone fuit omnium, aut saltem pauci ueniam ferunt. Vltima uero colligentur omnes homines ad iudicium Dei. Confirmantur hæc per Gemara in libro Sand. cap. Dine Mammoth. Quod, ait traditio filij rabbi Hia, quum aliquando sederent in conuiuio coram Rabinis, nil uolebant de sacris tractare, quæ ue à patre didicerāt explicare. itaq; ait rabbi pincernæ, Adauge illis uinum, loquētur. Quod quum fecisset, unus eorum dixit: Non ueniet filius David, donec defecerint duæ domus patrum de Israel, quæ sunt caput captiuitatis quæ erat in Babylone, & donec deficiat princeps qui est in terra Israel, sicut ait Esaias cap. 8. Et erit ad sanctificationem & ad lapidem offensionis, & ad petram scandali durabus domibus, & ad laqueum & ad ruinam habitatoribus Hierusalem. & offendent ex eis multi, & ruent, & adstringentur, & irretientur & capientur. Liga testimonium & sigilla legem in discipulis meis, & expectabo Deum abscondentem facies suas à domo Iacob, & præstolabor eum. Hæc traditio. Vt autem pateat locus Iesaiæ latius, altiori principio est repetendum. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse est pavor uester, & ipse terror uester, & erit uobis in sanctificationem in lapidem offensionis & petram scandali. Hoc notat maxime dici de aduentu Messiae, in quo longè maxima pars perijt, suntq; saluati paucissimi discipuli & apostoli Iesu Christi. quo ex loco & Messiam uenisse uestris rebus euerlis, & nos in uestrum locum successisse, palam fit. De Messia uero sunt nobis notandi duo aduentus. Primus, qui statim euerlis uestris rebus successit, et reliquias paruas uestri collegit. Secundus, qui uos omnes cum cæteris hominibus ad iudicium colliget, postquam Antimesiam multi ex uobis sequuti fuerint. Hoc non egere probatione puto. Sed interim aduertendum diligenter, quum de congregationib. dicat uniuersaliter, aut de ultimo aduentu dici, aut de uocatione Christianorum ex toto orbe, ut eos homines colligat ab hac fece ad felicitatem æternam. Nec est obcæcatorum Rabbinarum interpretatio, quæ uos falsis temporum periodis lætat, & ex ultimo aduentu primum facit, suscipienda. Omnium longissimus terminus fuit nugatoris & scripturarum deprauatoris, rabbi Selomonis, qui ait, legem nouam incepturam à deuastato templo, sed non esse publicandam usque ad 1335 annos, & beatus erit qui expectabit usq; ad 1390. Hæc nugator, ut peruertat scripta Danielis, qui occidendum Christum, et legem abrogandam dixerat, antequam euerteretur templum. Sed heus tu ineptissime nugator, hoc tempus cui legi

legi ascribetur, Moſis aut Meſſieꝝ Viſum'ne unquā fuit, à Deo aut arte factū rem fuiſſe, ut eſſet 1335 annis inutilis? Se ſatis refutat. Et tamen iam illa perio-
 dus exceſſit ante ducentos & ſex annos, & non dum uenit ille tamdiu ſom-
 nolentus Meſſias. Quidā Zaadias dixerat anno ab euerſione 1200 uēturum.
 Rabi Moſes Aegyptius maxīma integritate (ut Iudæū damnatū licuit) dixit
 certō, anno mundi 4474 Meſſiā uenturū, at ille terminus iam à mille annis, &
 ſuprà tranſijt. Moſes Gerundenſis & Leui ben gerſon præfixere annum mū-
 di 5118. Et tamen antè quadrīngētos annos terminus ille præteriit. Videte mi-
 ſeri Iudæi quid infelicitatis ex derelicto fonte aquæ uiuæ, & deſoſſis ciſternis
 aquā non ualentib. continere, habeatis. Tradiſſio Helīæ propheta quāuis eſt
 apocrypha, tamē debet præferri nugis horū nebulonū, uerū euententiū. Ac
 illa iam antè dixerat, mūdi 4000 anno uenturū Meſſiā. Venit uero 3963. quod
 parū abeſt à numero. Iſaiās quū ſcripſit למרבה, id eſt ad multiplicandū impe-
 riū Meſſiæ, ſcripſit Mem Setuma inter ceteras rationes, ut ſexcentis poſtea an-
 nis oſtenderet peritis uenturū Meſſiam, & ita cōtigīt. Dixerat Daniel poſt 70
 hebdomades & uenturū Chriſtū, et ruiturū incendio templum. Idipſum ſine
 ullo errore 490 poſt annis contigit. Dixit Iſaiās uenturū Meſſiam anteq̃ na-
 ſceretur Titus, ita notant interpretes. Vidīſtis Chriſtū ueniſſe quando defecit
 ſceptrum & legiſlator de Iſrael. Nam quadraginta antè annis ceſſauerūt tem-
 pli miracula, quadraginta antè annis lingua ignis in dextram partem ferri de-
 ſijt, quadraginta annis fuit ſenatus extra Hagazith: & quemadmodū Moſes
 in deſerto quadraginta annis expectauit reſipiſcētiam populi, ſi uellet cogno-
 ſcere uias Domini, ita ab occiſo Ieſu Chriſto quadraginta duos annos uolu-
 it uos Deus ad pœnitentiā expectare. Non ne iſta omnia ſunt fide digniora,
 quāmiſeri illi rabini, qui uos perdunt? Sed adhuc una rerum conditio ſu-
 per eſt notanda antè obiectiones. Tripartita fuit multitudo populi, ueniente
 Meſſia. Nam fuit Iſrael minimus ſaluatus per Meſſiam, Iſrael mediocris per-
 dendus per uindictā, & tertius maximus reprobandus in gentium oppro-
 brium. De tribus illis uidimus. Sunt eō referendæ multæ prophetiæ, quas im-
 periti ueſtri neoterici euertere interpretationibus moliuntur. Sunt illi ho-
 mines deluſores, & dominatores populi, qui percufferunt ſœdus cum mor-
 te, de quib. prophetauit Iſaiās 23. cap. propter quorum impietatem & uerſu-
 tiām iſta omnia extrema patimini. Vos enim rident, et ſeriō illis creditis, quū
 in captiuitate tam diuturna ſitis, & perdideritis prophetas, ſacerdotes, iudi-
 ces, reges, & miracula. Legis uirtus uobis periit. Nec Iudæi poſſunt eſſe aliud
 à mille quingentis annis, quāmiſi & perfidi. Sed de uariā partitione
 populi poſt occiſum Meſſiam eſt audiendus Ezechiel cap. 5. Horret animus
 certē filij Iſrael reprobi, horret animus referre quæ de uobis ſcripſit. Dicam
 tamen: Et tu fili hominis ſume tibi gladium, nouaculam tonſoris, & assumes
 eum, & duces per caput tuum, & per barbā tuā, & assumes tibi ſtateram
 ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis,
 iuxta completionem dierum obſidionis: & assumes tertiam partem, & concī-
 des in gladio in circuitu eius. Tertiam uerò aliam diſperges in uentum, &
 gladium nudabo poſt eos, Et ſumes inde paruū numerum, et ligabis in ſum-
 mitate pallij tui: & ex eis rurſum tolles, & proijcies eos in medio ignis, & com-
 bures eos igni, & ex eo egredietur ignis in omnem domum Iſrael. Hæc
 dicit Dominus Deus. iſta eſt Hieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in
 circuitu eius terras, & contempſit iudicia mea, ut plus eſſet impia quāmiſi
 tes,

tes, & præcepta mea magis quàm terræ quæ in circuitu eius sunt contemneret. Iudicia enim mea proiecerūt, & in præceptis meis non ambulauerūt. Ideo hæc dicit Dominus: Quia superastis gentes quæ in circuitu uestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, & iuxta iudicia gentium quæ in circuitu uestro sunt, non estis operati. Ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui in oculis gentium iudicia, et faciam in te quæ non feci, et quibus similia ultra non faciam, id quod propter abominationes tuas. Ideo patres comedent filios in medio tui, et filii comedent patres suos, & faciam in te iudicia, & uentilabo uniuersas reliquias tuas in omne latus. Ideo uiuo ego, dicit Dominus Deus. Nisi pro eo quod sanctum meum uiolasti, in omnibus contaminationibus tuis, et in cunctis abominationibus tuis, eo quoque confringam, & non parceret oculus meus, & non miserebor, etc. Antequam agam in Nizahon, uolo quædam in hunc locum prophetae notare, ut aduertatis diligentius. Mitto quod in principio uos comparat pilis, id est recremento corporis inutilissimo, et quod solū nullum animalium alat, præter uespertilionem, sed abrasum statim perit: ita inter homines qui à Deo pendent, eratis maximè tenebriones, & nil aliud quàm tenebras sub prætextu legis Dei circumferentes. Combusta pars fuit sub Tito. nam conflagrauit Hierusalem, in qua bello, fame, peste & igne perierunt undecies centena milia hominum, centum ferè milia sunt seruituti et spectaculis reservata. Caterum in toto bello uicesies centena milia hominum sunt desiderata, si eam multitudinem respiciatis, quæ est deducta ab Aegypto, tripla & amplius caesa est. Et tamen una tertia pars est tantum. nam quadragesies centena (duo alij trientes scilicet) in Bitter, ut minimum, sunt confecta. Nolo hic adferre quæ Iosephus, homo Iudeus, magna autoritate inter uestros, retulit. Ille author extat. Credetis illi, ubi de Christo non loquitur. Tertia pars confecta gladio, tertia item profuga toti orbi est in præsentem diem ludibrium. Ex tota illa multitudine pauci sunt seruati et ligati in patio, id est facti Christiani, & tamen non omnes boni. Nam Symon Samaritanus baptisatus est, & uoluit spiritu sancto abuti ad magica: demum impius & perfidus factus, multos in errorem traxit: ac demum Romæ dum in cælum se posse uolare falso damonibus credit, concidit orationibus Petri & Pauli, estque in infernum delatus, xi. anno Neronis, & eo mortuo statim est decretum excidium, & Tito commissum bellum. unde ignis in totam domum Israel. Quæ uero causa est quia magis impia fuit, quàm gentes, Hierusalem. Nam gentes statim atque audierunt de Christo, & eius doctrina, sunt conuersæ, in Samaria, in Damasco, in Antiochia, in urbibus uicinis iam dicebamur Christiani, quum adhuc omnibus supplicijs Hierusalem nostros afficeret. Vobis antequam ueniret Messias, nil erat commune gentibus. Nec erat in quo ab illis sumere exemplum deberetis sub Mose, imò fuisset damnabile. Nam errant idololatræ, & perinde moribus malè ut uos. Itaque fugiendum erat uobis gentium exemplum in omnibus. Nam fuistis in captiuitatem ducti propter imitationem gentium. Nunc uero dicit Deus extrema omnia exempla in uos constituere uelle, quòd non sequamini gentes. Oportebat igitur gentes habuisse aliquid à Deo commune uobis & cæteris nationibus, quòd quæ gentes prius quàm uos recepissent. At nil tale est præter Euangelium Iesu Christi, seminis Abrahami, in quo erant saluandæ omnes gentes. Nam parum erat, ut ait Iesaias, ut esset Messias homo Deus in salutem Israeli, ideo

ideo eum posuerat Deus in salutem gentium. Sed impleri oportebat scripturas: ut uocaret populum, non populum Deus, & non dilectam, dilectam. Ideo dicebant piscatores hominum: Oportebat primum uobis loqui uerbum Dei, sed quia uos indignos fecistis, ecce conuertimur ad gentes. Si fuissetis secundum iudicia gentium operati, tunc temporis proculdubio Israël saluus fuisset. Ast quia euangelium respuistis, & illud blasphemare ausi estis, & Christum Iesum Messiam interficere, quem innocentissimum credidit Pilatus (licet auaritia, & Iudeorum peruicacia ductus, dederit crucifigendum) & absoluentem saepius iudicauit, antequam uestris caderet clamoribus: ideo tam crudele exemplum de uobis Deus constituit in conspectu gentium, ut nec ante simile, nec postea sit futurum. Ita fauit duci ethnico in uos seueri, ut in medio uestri exercitus, Titus obsidens urbem, à nullo laedi unquam poterit. Vbi non est magna copia materiae, triduo urbem muro latissimo & alto, longoq; undequadraginta stadijs, urbem uestram cinxerit: ubi fuerunt inclusa undecies centena hominum milia, nullus prodire in legitimum congressum ausus fuerit. ubi matres proprios liberos coxerunt, & comederunt: ubi simus & stercus fuit in cibo gratissimo, & in precio: ubi opplete sunt domus cadaueribus, & fame morientibus: ubi tanta fuerit morientium turba, ut terra urbis ad sepulturam defuerit. ubi corpora ob foetorem muris praecipitata, oppleuerint fossas, tanta multitudine, ut ad coelum oculos uertens, dum ea cerneret Titus, dixerit: testor Deum, quia in causa huius miseriae non sum. ubi demum nec pater filium complecti, amare, aut mortuum flere potuerit, ubi etiam (quum alioqui haberet obediensissimum militem Titus) non potuit prohibendo facere, quin incendio templum perdiderit, atq; posuerit Ierusalem in acervum lapidum. Et tamen superstites non agnouere Christum, sed iterum aduersus sanctum & iustum ex toto terrarum orbe sunt collecti in Bitter: in qua quanta miseria fuerit, ex hac licet conijcere. Fuerunt in urbe longè maximo muris ambitu cincta, quadruplo ferè quàm Ierosolymis numero, & trimestrem obsidionem tulere: in qua quid passi sint Iudaei, ex historia Ierosolymitana relinquo cogitandum. Nam nullus historiographus huius excidij calamitates copiosè descripsit. Legantur ab orbe condito historiae omnium gentium, nulla unquam clades huic similis reperietur, unde & peccatum tam immane Iudaeos commisisse fatendum, ut nullum unquam ab orbe condito fuerit, futurum ue sit maius. Ab hoc solo facinore certè Iesu Christi diuinitatem aestimare licet. Nam pro sanctissimo mundi propheta occiso, nunquam tam acerbas & inauditas poenas sumpsisset Deus: quum homo sanctior Isaia dari, aut Zacharia filio Ioiahae non possit, & tamen Deus & ista, & idolo-latriam post septuaginta annos remisit, & fouit adhuc populum suum ferme quingentis annis, qui iam alienatus ab eo mille quingentis annis exulat. Ideo uobis non parcat, nec unquam parcat, nisi in filium eius Messiam Iesum à uestris maioribus uiolatum & occisum, credideritis. Nam ille pius est, uosq; ad misericordiam expectat: licet uos ieiunijs maceratis, preces fundatis, uos inter uos foueatis, ceremonias exequamini, uobis sperandum non est ut unquam audiat, qui uos dispersos, toti orbi exosos, & in opprobrium ludibriumq; gentium natos, clamantes mille quingentis annis non audiuit. Iam prodeat cataphraetus Nizahon, cōgrediamur. Quamuis leui armatura uix pilo & parmula sum instructus, tamen duce fide Iesu Christi facile futurum spero, ut quo sum nudior, & à sacra suppellectili imparatior, eo mihi uires maiores suppeditet, ut agitatione, saltu, & animo hunc Goliatem rāta opinionum turba fultum cōficere possim. Primum obijciat nos nō esse populū Dei, quod legis signaculū circūcisio

nem nō seruemus, quā tamē Christus ipse illā seruauerit. Nos esse populū dei, iā docui, quod statim abscisa lege Moſis, & eius priuilegijs, ceremonijs, ſignis, magiſtratu ſacerdotio, prophetia, imperio ceſſantibus, ſucceſſimus: q̄ nō ſumus circūciſi, id docet perfectionē. Nā Moſes in Deut. & prophete, ut iā docui, prætulērūt cordis circūciſionē carnis circūciſioni. loca iā attuli. Quare igit̄ Chriſtus eſt circūciſus: ut faceret utraq; unū, ut Iudeos gēibus cōiungeret, ut mediator duo extrema in ſe reciperet, baptiſmū & circūciſionē, legem ut à ſe datam approbaret fuiſſe bonā, ut ſe ueſtræ infirmitati accōmodaret, ut omni humilitate deus & homo oſtēderet nobis eſſe receptis legibus, quę cōtra Deū nō pugnāt, parendum. at nūc quā diſceſſit, ſi circūcidamur, Chriſtus nobis nil prodeſſet. Præcipua ratio fuit legis approbandæ, ad eius uſq; diē, & ut extrema cōnecteret, ut quēadmodū duabus naturis diuina & humana cōſtabat, ita legē præmiſſi corporalis, & ſpiritalē cōiungeret, & utraq; unū faceret. Obijciūt idololatriā Iudej, q̄ imagines colamus ſanctorū & Chriſti. Nō adoramus, aut in illis aliquid diuinitatis credimus, ſed in memoriā Ieſu Chriſti & ſanctorū, quā pauci noſtra negli-gētia literas ſacras ſciāt, ſeruamus, à qua nō fuit uetuſta lex exors. Nā diuinitatē ſerpēti aeneo ineſſe putarūt. Inſtituerat illū Moſes, ſuſtulit Ezechias propter popularē abuſum. erāt in tēplo duo Cherubin, qui lōgē minus corporea figura q̄ homo ſanctus poſſunt, debēt ue ſingi. nec tamē populus, qui ea ſigna uidebat in tēplo, colebat, ita nec noſtri adorāt ſanctorū uiro-rū imagines, ſed in memoriā eorū quos repræſentāt, aſpiciūt, & quas fundūt preces ante eas ut precibus deū cōpellant pro nobis, eas à Deo incipiūt, & per Chriſtū Deū finiūt. Rationabile uerō eſt, ſanctos qui quā in corpore mortali eſſent, exaudiebātur pro populo à dño, nūc quā illi iuncti ſunt facile cōſequi, quę noſtris miſerijs cōpatiētes flagi-tāt remedia. quod quā multis alijs locis, tū ex eo loco prophete patet, ubi ait: Si ſteterint ante me Moſes & Samuel, ut orēt pro populo hoc, nō exaudia. quo loco patet, & poſſe ſanctos orare, & nullos etiā ſanctiſſimos à Deo quicq; ueſtro nomine obtinere poſſe, donec credatis in Ieſum crucifixū à uobis. Utinā potius quā ulli eſſent cauſa offenſionis, aut erroris, illas imagines tātis per tolleretur ec-cleſia, donec Muhametani, & Iudei Ieſum Chriſtū ex animo amplecterentur. Si per illud ſtaret, poſſetis fieri Chriſtiani, ſe in hoc uobis accōmodaret eccleſia: aut ſeorſim tēpla, ubi ueſtro arbitrio Ieſum Chriſtū coleretis. nos negligere dele-tū ciborū, & legē preuaricari dicitis. Si ille obſeruatiōes fuiſſent ad ſalutē neceſſarias, nūcquā tā liberē ſpiritus ſanctus per os Dauidis, Iſaię, & ceterorū propheta-rū eleuare uoluiffet. Itaq; una lex omnia illa ad duritiā cordis, & ad tempus, (donec uobis illuceſceret ſol iuſtitie Chriſtus) cōceſſit aut prohibuit, ut memo-riā Dei frequētius haberetis, cōceſſa aut ueſta uidendo. Nil uerō in illis eſſe ma-li poteſt, quoniā quod Deus creauit, quā bonū ſit, malū & peccatū nō ſit, niſi Dei cultore, & cordis ſumma puritate generare nō poteſt. nā peccatū nō ſit, niſi à uolūtate. Quod fuit in illis peccatū q̄ diu lex Moſis durauit, id erat nō quia res mala erat, ſed quia legē infringere malū fuiſſet. Illas ceremonias quibus in Aegy-pto eratis imbuti, ut ſe uobis accōmodaret, permisit, & quia nil arbitrarium in le-ge poſuit, iuſſit. Ideo nō peccamus, illis utēdo, quę per ſe mala nō ſunt, & à pro-phetis agitata. Nā lōgē grauius fuiſſet diurnū ſacrificiū tēpli, duorū ſcilicet arie-rū obmittere, q̄ porcina comediffe. & tamen prophete ad tempora Meſſiæ reſpiciētes dixerunt, Quis hæc requiſiuit de manibus ueſtris? Ergo lex uera erat ſce-re miſericordiā & iudiciū, ſubuenire oppreſſo & uidere, & eſſe beneficio in oēs Deo ſimiliſimū. Si Chriſtus fuit Deus, ait Nizahon, & omnia ſciēs, cur diſcipu-lis gnorare ſe dixit diem reſurrectionis? Quod non expedit hominibus ſcīre, id ſilencio

fletio & obscuritate tectū uoluit Deus. Nā periodos rerū scire est solius dei, qui
 errare nō potest: hominis uerō cui semper mors imminet, semper iudiciū dei in-
 stat, & tamen à malo nō abstinet, nō est suū finē nosse. Nā si cū est in timore mor-
 tis & iudicij Dei positus homo, tantū scelerū cōmittit, quid nō faceret, si sciret si-
 bi certas inducias esse datas: ergo se accōmodare uoluit deus discipulis, & audito-
 rio adhuc malè firmo. Erāt illi multi amicissimi, precipuè inter discipulos. erant
 & matris eius parentes, quibus si quid se scire arduū esset fassus, importunè insti-
 tissent ut aperuisset. quod si facere renuisset, egre tulissent, & illorū probitati illū
 nō satis fidei habere iudicassent. Nā tenellis eorū in fide ætatibus eū se accōmo-
 dare oportuit, quū etiā post tot uisa miracula, eo mortuo pauci de eius resurrectione
 sapius prædicta ab eō crederēt. At mihi dicit Iudæus, Si sciuit, & cōtra animi
 sensum negauit, est mētītus, quod est à propheta alienū. & sciuit, & dicēdo se ne-
 scire, nō est mētītus. Nā ut homo nullus mortaliū sciuit, ut deus uero omnia no-
 uerat. Quū enim esset homo deusq̃, duas naturas extremas in se habēs, summā
 supremarū, & summā inferiorū, duas etiā sciētias, & duas uolūtates habuit. Cre-
 do o Iudæi cordatiores, id uos mihi nō negaturos, quod Messia fore excellentio-
 rē hominē, qui unquā in mūdo esse posset, existimetis. At si homo tantū fuisset,
 poterat alter à deo maior fieri, qui unā & Deus & homo esset. Itaq̃ oportebat eū
 esse Deū, duabus naturis præditū, duabus etiā uolūtatibus & scientijs, & anime
 qualitatibus, quæ in Deo & in animo diuersæ uidentur. At ignorauisse aliquid
 (dicetis) etiā uulgare, patet. Nā quū uenisset ad ficū sterile, iussit discipulos respi-
 cere an in ea esset ficus. Heus tu bone Iudæe, nō uides deū etiā te ignoratē facere,
 quū eadē ueluti ignoratias fassus est: Quare dixit deus Adamo, ubi es? an igno-
 rabat: an reperire nō poterat? Si reperire poterat, quare ubi esset querebat? & itē:
 Descēdā, inquit Deus, & uidebo an opere cōpleuerint. num ignorabat an cōsti-
 tuerēt turrim? opus ne est illi motu locali? ignorat? ne aliquid de Sodomitarū ui-
 sitatiōe idē iudicandū. Sunt phrasēs loquendi in sacris familiares, se nobis accō-
 modat deus, & effectiue tantū, nō animi affectionibus more nostro agit. Pœnitē-
 tia uidetur duci quod hominem fecerit, an ergo ab æterno ignorauerat peccatu-
 rū: ista sunt sensibus nostris accōmodata, quoniā alioqui nō caperemus. Chri-
 stus nil aliud uoluit, nisi dū omnes attentos ad ficū habet, & potentia diuini mira-
 culi terreat, & ad bona opera incitet. Quod autem scientiā futurorū haberet, id
 satis docuit, quod prædixit certo fixoq̃ tempore suā resurrectionem, prædixit
 Spiritus sancti missionem, suorū mortes & miracula, prædixit cladem Ierosoly-
 mitanā, prædixit omniū resurrectionem, & futurū iudiciū, materiæq̃ per ignem
 decoctionem. Sed quare nō addidit præcisa tempora, ut præcauissent? hic inter-
 rum pā, & nisi mihi simile quæstionē par pari referēdo soluatis, nō sum satisfactur-
 us. Prophetæ oēs reuelatiōe diuina utētes, & spiritu sancto afflati, futura prænu-
 tiare, & uera præciso in tēpore prædicere potuerē, uel nō? potuisse nō negabitis,
 quia 70. anni captiuitatis præcisē sunt nūciati, nūciata est & tēpli ruina post hebdo-
 madas. 70. Quare ergo nō præcisē oēs calamitates futuras tradiderūt, ut sibi præ-
 cauerēt homines, quorū tēporibus cōtingere debebāt? Dicetis fuisse incōueniēs.
 nā nulla fuissent spei & fidei merita: impij liberē ad periodū usq̃ malè egissent, ti-
 mor in eā usq̃ horā fuisset sublati. Arbitrio credendi defuisset locus. quod est
 meritū, religionis fons, & basis. Fuisset uester & totius orbis Messias infantulus
 adhuc existēs oppressus. Nā si stata fixaq̃ die nasciturū sciuissetis, ex toto orbe
 eō cōfluxissetis, potētiamq̃ uicinis principibus & rebus pub. formidabilē, factio-
 nesq̃ de eo sublimādo sine dubio excitassetis, uosq̃ ipsos & illū anteq̃ euāgelio
 locus fuisset oppressissetis, Quod maxime patet: quia quāuis obscurissime nasci

uoluit, tamē nō potuit fieri, quā Herodes totā iuuenilē à bimatu infantia, quod de illo à Magis audisset, in finibus Bethlehē, & in Rama sustulerit. de qua re si nō recipitis nostra placita, audite supra à me adductū Macrobiū ita de iocis Augusti scribentē: Quum audisset, inquit, Augustus, Herodem inter illos pueros, quos infra bimātū interimere in finibus Bethlehemiticis iusserat, eius quoq; filiū interfectū, dixit Caesar, Mallem esse Herodis porcus q̄ filius. Est autor ille à uobis & à nobis alienus, & planē impius, tātum abest ut à nobis instructū dicatis. Cōstat facinus. Nō satis habuit Herodes uobis abstulisse regnū, sacerdotiū, iudiciū, regiamq; prolē, nisi etiā Iesum in innocentibus prosequeretur. Quid erat futurū, si cū apparatu uenisset, eā ob rem propheta noluerit diem mensē ue attingere, ne ille qui erat Iffar Iffalō, id est princeps pacis, statim à cunis bellū adferret. Quae turba & orbis cōfusio adfuit uero Messiae, quū post necata in Iudea uicesies cētena hominū milia, & euerlis praeipuis urbibus, tñ ad falsum Barcozā bā quadragiesies cētena, uel ut alij uolūt, quatuormilia myriadū cōfluxerint. Religio nō solet praeclara tēpora edicere, ut libertas nobis acquiescēdi uero, aut nō acquiescēdi relinquat. In hac re uoluit esse similis prophetis Iesus Christus, ut suos ad fidē animaret, & in spē futurorū attolleret. Prædixit quidē & de missiōe spiritus sancti, nec tamē præcisē: Sed nō post multos hos dies, dixit, die uerò quinquagesima à resurrectione, decima ab ascensione misit paracletū, cuius uocabulū impostor sexcētis post annis uestris fauoribus & suppetijs uoluit occupare Muhamedes. Nil ergo de ignorātia Christi adfertis, alioqui & Deus pater, & propheta spiritus sancti ductu ignari fuissent: quod est impiū, ut & de Christo, credere. Quod nos uocemur uerus Israël, expulso alio, id satis suprā patuit, & uidimus Christū in carne. Quod uerò obijcit nobis Nizahō, nos nō debere dici Israël ob interpretationē, quasi uideamus Deū: ergo eadē ratione falso sunt uocati Hebrei, qui nunq̄ uiderūt. Diuinitatē scimus nō posse oculis cerni. & asserimus nos nūc uidere deū ueluti per speculū in enigmate. quoad corporis uinculis absolutū uideamus animo libero facie ad faciē. Sed se offert locus in quo exultat, & seriorū triūphat Nizahō, tanq̄ uictor: Si Messias aut Iesus Deus est, cur ingressus est in mulierē, quū sit mulier uas immundū, à quo triduo Deus Israelitas uoluit abstinere, anteq̄ legē acciperet. Ardua quæstio. Fac etiā (ō pestifer homo) fuisse diuā uirginē mulierē, quā ore blasphemio etiā scēdiori uocabulo scēdare te posse putas. An p̄pterea deus in se labē cōcipere pōt, q̄ quotidie scēdissima hominū peccata, quibus nil scēdius, uidet & tolerat. Num in eius mūdo, in quo uersatur etiā ad inferos usq; omni infamia infamiores, penetrās, ut inquit Dauid, potest cōcipere labē, quodq; tā infamia alat, uideat, perferat scorta. Si potuisset scelere labe factari, iā pridē nō fuisset Deus. Nōne ergo sine macula poterat intrare (fac Deū esse corpus) in corpus scēmineū: uide q̄ impotētē facias, & sole inferiorē. nā cloacas, lacus putridos, serpētes, qcquid est ueneni putridi & foetidi, cōtingūt in sua semp̄ integritate manētes eius radij. At si incorruptibilia & sūma labē ab inferiorib. cōcipere attingēdo possēt, iā pridē nullus esset sol, scēdi essēt radij, perniciēq; adferrēt, nō salutē. Vide quō impotētē deū reducas, quōue recideris, dū tu eius potētā uicij incapacē cōfers hominī, cuius oēs iustitię sunt pānus mēstruate, si ad deū cōferant. eū autē sua creatura & cādela igne ue domestico inferiorē cōstituis. Nā pone in latrinis (honus sit auribus) cādela q̄ diu uolueris, pone etiā in quibusuis tenebris, ubi exemeris, nil planē lux ipsa uicij refert. & tu perditissime homo, maiestātē Dei illa inferiorē impotētiorēq; asserere nō dubitas. Posset etiā uilissimū sine labe scortū intrare sancta eius maiestas, & purgare, dignūq; deo facere: quod quotidie per gratiā facit, dū cōuertit peccatrices. Nā nec plus corporis habet

habet deus dū gratiā q̄ dū potentiā exhibet. Verū sacrosācta mater dñi nostri Iesu Christi nō fuit scortū, ut audes asserere, & referre exhorreo: nec fuit mulier. i. quę uirū nouerit, sed ęterna uirgo. Opus fuit dignissimū Iesu Christo, quęadmodū dū duas naturas in se habebat, ita duas creationes in se suauē carne recipere. Ut em̄ primū hominē deus ex luto sine semine & uase ad generādū apto formauit, ceteros uero ab illo p̄ naturę instrumenta nasci uoluit: sic dei filius sapiētia patris Iesus Christus, utrūq; modū in sua natiuitate cōprehēdere uoluit. Quęadmodū enim deus potētissimus per sapiētia, uerbū, aut filium eius, in spiritu sancto ab utroq; procedēte, omnia creauit, sic naturā humanā à deo creatore procreatā uoluit in uno diuinitatis & humanitatis subiecto ab utroq; participāte uniri, & generationē talē in humanis sortiri, ut in se haberet duas p̄cedētes, & ab illis procederet. Sūt duo in generatiōe cōsiderāda, semē, & uas semini recipiēdo & fouēdo aptū. Caruit utroq; primus homo, utrūq; habēt ceteri homines, tertius homo alterū tantū. Nā ductu spiritus sancti sine ullo semine cœpit in uase uirgineo augmētū. O' miseri & perfidi Iudei, uos uestri saltē misereat, sat sit Rabbīnorū uestrorū perfidia innumeros homines dānatos à 1500. annis ex uobis fuisse: uidete magnitudinē gloriosi Messia, quomodo omnia in eo sibi cōsentiant, quomodo nullus posset maior dari aut cogitari homo, q̄ qui homo unā & deus est: quomodo dignius q̄ à sanctissima uirgine nasci nō potuit, quō melius, q̄ humiliter & obscurē mundū ingredi primo non uoluit: quō similior esse Deo nō potuit, q̄ de omnib. bene merēdo, & innumera probra in se pro uero asserēdo, recipiēdo: qui tāti fecit hominē, ut eius nomine quū esset persoluēdi impotēs, patri satisfecerit. Si omnia summa de eo credetis, certē quęcūq; de illo credimus, sunt uobis probāda. Ceterū nec tātū mysteriū silētio trāsire propheta. Ait Esaiās: Audite ergo domus Dauid, Nunquid parū est uobis esse molestos hominibus, nisi sitis molesti & deo meo: propter hoc dabit dominus ipse uobis signū. Ecce uirgo p̄gnās pariet filiū, & uocabit nomē eius Emmanuel: butyrū & mel comedēs, sciet reprobare malū, & eligere bonū. Hęc sunt clarissima: nec egerēt int̄pretatiōe, nisi ea essent ausi deprauare Rabbīni, ut uobis nebulas ob oculos effunderent. Quia perditus ille, & populo perfido dignus Achaz, à Deo alienus & diffidens, noluerat cōsulere dominū in belli periculo. ideo propheta ea à spiritus sancti oraculo dixit. Atq; si diceret, O' domus Dauid, & rex Israhēl Achaz, qui nō uis experiri an deus seruet populū suū, nec signū ab eo uis p̄tere, tāq; nos deseruerit, nō satis habes homines sanctos & prophetas uilip̄dere, nisi etiā deū irrites? Tamē cōtēnas licet, nō facies quin deus signū lōgē maximū sit in suo populo editurus. Virgo em̄ p̄gnās pariet filiū, & uocabit nomē eius nō hominē, sed deū qui nobiscū est. Quū uerō puer educabit more patrio melle & cremore, sciet reprobare malos & inobediētes populos, & eligere bonos & fideles. Sequētia sunt clara de reprobatiōe Israhēl, & terra relinquiēda. uos uerō oēs fatemini Symeonē iustū fuisse, scilicet sacerdotū ultimū. & linguā ignis in dextrā ferri desisse in morte eius, & sequētes nō benedixisse populo cū nomine arba othioth, & cetera miracula sensim euanuisse. unde uestra reprobatio fuit manifesta, anteq̄ puer Iesus Emanuel ablactaret. eo enim anno quo Christū in ulnis habuit, in Marię purificatione, mortuus est Symeō iustus. Omnia sunt cōsentanea. Quis uerō impietate, & ad scripturas deprauādas studiū uestrorū rabbīnorū nō admiret & exhorrescat? Immanuel solū nomē Messia cōuenit. nā tūc erat futurus cū hominibus deus, cuius generationē nemo posset enarrare. Volūt illud dictum de filia propheta, aut quauis alia ut soniāt, hominēq; esse patrē Immanuelis. At quod tā magnū signū est, si mulier uulgarī modo cōcipit & parit, signa sunt rara & super naturā, at fœ-

minā cōcipere ex uiro, quid habet miraculū: nōne pariente filiā Achaz, aut propheta, perdidistis terrā, & uenit ruina? O reprobi homines: & uos ista deliramenta sectari non pudet, o miseri. Ad hæc quis possit dicere uirginē & grauidā sine implicatiōe falsi, si de uulgari cōcipiendi usu intelligat? Si ex uiro cōcepit, uirgo non est. itaq; quum dicat uirginē & grauidā, maximū dicit signū, & miraculū. Ne uerō esset ambiguitas ulla, usus est nomine harah, id est pregnans: quod (ut dixi) si de uirginē deflorata intelligat, implicat cōtradictionem. De sola itaq; uirgine Mariā, quæ sine uiro cōcepit, & uirgo permāsit, intelligit: ex ea enim assumpta carne processit Iesus Christus: quemadmodū trāsiliens per medium illorum qui eū uolebāt capere, ibat: quūq; euanuit in mōte ex quo illum precipitare uolebāt. Fuit Mariā mater Christi uirgo in partu, & post partū, nō est ergo maculatus Deus in sacra uirginem descēdens. Templum pacis Romæ corruit, quum uirgo peperit, nouū opus putabant æternum Romani, quum cœlo tacta moles cecidit, dās locum uero pacis principi. Ara in templo Isidis in Aegypto uirgini pariturę posita ante erat: pariter in Gallia tpe Druidarū Carnuti, quæ postea dicata fuit puerperæ. Manauit fonte oleum Romæ die integra, sequente Domini nat iuitatē. Iris aurea ea die uisa est, stella Magos deduxit, tres soles in unum cōiērūt. Sūt ista omnia annalib. uariarum gentium notata, & propheticiis scriptis consona. Eiusdem miraculi alijs uerbis meminit Iere. 31. cap. Vsq; quō te huc & illuc uertes, filia rebellis Ierusalē? Certē creauit Dñs nouū super terrā. Fœmina circūdabit uirū, hoc est nouū quod facit Dñs: fœmina circūdat uirum sine ulla uirili opera. Nā quid alioqui nouū esset, si more ceterarū cōciperet? Ideo paulo post de ueteri lege abrogāda loquitur, & de noua eius uiri quē fœmina circūdat bit recipienda, quicq; in matris aluo dictus est uir ob diuinitatem perpetuō comitem, & in utero, & extrā. Ob id dicit Iesaias, ubi de morte eius agit cap. 53. Generationē eius quis enarrabit? quasi dicat, nemo, nisi reuelāte Deo. Ab æterno enim sapiētia, & uerbū, & filius Dei genita durat, semperq; est apud patrem, filius sine matre, per quem mundus est in amore & spiritu sancto creatus. Ita secūda generatione illi fuit mater absq; patre, ex qua sumpta carnem uenit redēpturus, & in uiam ueritatis, quoniā creauerat hominem, reducturus. Sed ad Nizuah redeo, ait: In uestro Ioannis euangelio scriptum est quod Christus dixerit se habuisse a patre & Deo quæcūq; habuit, ergo non erat Deus. Argumētum hoc idem est, atq; si dicas, ego feci hoc impulsu animi, ergo ego sum animo inferior. est Iesus minor patre secūdum humanitatē, secūdum diuinitatē æqualis. nam superius uisum fuit, æqualē esse rerum omniū in uerbo explicationem, ut & in mente, & in opere. Ita sapiētia patris tota est in patre, & tota in filio, ut homo enim Christus, formam serui accipit, alioqui diuinitate par, quum sit in patre, filio, & spiritu sancto una deitas, & æqualis, psonis distinctis. Alia obiectio. Nō elegit Christia nos Deus in populū, quoniā scriptū est: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis. De lege id intelligitur. nā alibi dicit: Omnes gentes plaudite manib. iubilate deo in uoce exultatiōis, quoniā fundatur Zion in exultatione, uniuersę terrę, &c. omnes enim gētes erant uenturæ & adoraturæ te Dominum. Quum uerō æternus Israhēl sit in Ierusalē, sequit̃ (ut nos tenemus) Ierusalē fuisse, esseq; ecclesiam Dei, quam soli sub Mose habuistis. Sed lōgē nis est toti orbī aperta, & uerum Israhēl patuit esse populū eius ecclesię. Sed lōgē maxima quæstio & dura se offert. Si fuit, ait Nizuah, Iesus Deus, cur suspensus fuit, & in se sustinuit omnia afflictionum genera? uer clamauit se derelictum a Deo, &c. Satisfaciam primo ratione, & demum autoritate. A capite repetamus. iam sæpius dictum est, esse hominem tanto perfectiorem, quanto similior

similior sit Deo, & ediuerso. Omnibus dat Deus, & nil accipit, hostes perinde & blasphematores ut amicos suis bonis donat, omnia propter hominem facit, maximam charitatem in omnes exercet, ueritatem in rebus perpetuam facit, per continuationem specierum in materia. unde inordinata, & mala falsaq; reprobat. Messias quum deberet esse homo perfectissimus, & quo nō potest dari maior, debuit per omnia fieri illi similis in operationibus. ergo pauperrimus, & nil possidēs, & quęcūq; in eo erāt posita elargiēs, a nemine autē accipiēs. Amauit oēs homines ex equo, quū pro crucifigētib; se exorauit: omnia etiā pro salute hominis fecit. Nā homo sine deo, ad deperditā ab Adamo innocētiā redire non potuit: quod probatū est primo libro amplissimē. Si habere maximā erga oēs charitatē est deo simillimū, nemo maiorē habere potest, q̄ quū salutis plurimorū causa uitam ponit, & lubēs moritur: quod Christus diuinitate uoluit, corpore certē horruit ad sudorē usq; sanguinis. Quicūq; autē maximā charitatē uult fratri exhibere, primā curā de salute eius animæ habeat necesse est: qui animorū curā suscipit, uerū asserēdū sumit: qui uerū asserēdū sumit, magnatibus displiceat necesse est. Nā fouēt in rebus pub. ob suas utilitates & opiniones uitia: quęcū agitant, personæ uitiose taxare uident. unde prouerbū, ueritas odiū parit. odiū statim ueri assertori malū parat. At si est homo Deo simillimus, flecti nō debet, potius mori debet q̄ uerū dispēdiū pati. Nā quod facit Deus in perpetuitate speciei, itidē & uerū satelles de uera assertionē facere debet, & uidere tā diligenter ne uitiū falsi irrepat in animū, quā Deus seruat ne neuus aut morbus a natura in corpus serpat. Quisquis talis est, mortem subeat oportet. Verum ista prophetæ latius aperit, quod patebit in euangelio prophetico. Vno loco ero contentus, nunc ueluti digito indicasse. Iesaiā 53. Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrū, & eius liuore sanati sumus. Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra. De Messia illa intelligi necesse est, quicquid deprauent Rabbinī. Itaq; si futurus erat uester Messias prāstantissimus, lōgē debebat animi bonitate excellere, & semper uerū profiteri, nec aulicā id est apparentē habere iustitiā, quam habere oportet illum quisquis rerum splendori studet. Longē est animus corpore prāstantior, ergo & uirtutes eius uirtutibus corporis. Prāstantia ergo meliori erat futurus Messias. Nā qui copā rerū & imperio floret, nō potest esse bonus, & deo simillimus. Quum enim in toto orbe sint semper futuri pauperes & egeni, si contemnūtur ab eo qui aliquid possidet, nō est perfectus, quia seruat ad splēdorem & uanā opinionē, & illi nō habent ad necessitatem: moriūtur fame fratres, & unus deuorat omnia. Si dat omnibus ex æquo, statim erit similis & pauper. Si dat, & semper abundat, alios spoliat, ut alios uestiat, & fit iniquus prādo, qui alienum sanguinem largiatur. At Messias non erat in se habiturus peccatum: unde necesse fuit pauperē, humilē, abiectum, odiosum, malis, & paucis bonis probatum fuisse: qualis fuit Iesus Christus. Verum pergo ad summam uitæ Iesu Christi, ut Iudæi uideant non unū aut alterū locū detortum illi cōuenire: sed totam historiā in prophetis, non secus atq; in euangelis haberi. quod nisi de eo omnia dicta fuissent, fieri nō posset ut ita per omnia cōuenirēt. ita fiet, ut qualis esset futurus, agnoscat. In fine ceteras obiectiones percurrā, & paucis soluā, quoniā Iudæi cōtra aduentū eius obijciūt. Sunt enim adeo stupidi, & suis Rabbinis addicti, ut quia duo sunt Christi aduētus, duos Messias expectēt.

QVAE DE IESV CHRISTO CREDIMVS.

CRedimus Iesum Christū filiū, uerbū & sapiētā dei prīs ab eterno genitū, apud patrē ante secula eadē diuinitate diuersa persona agētē, rerū distinctio nē & creationē unā cū patrē & spiritu sancto in tēpore fecisse, demū promissum

fuisse à Mose & prophetis reuelate spū sancto, q ante eūdē Abrahamo & Iacobo aperuerat. Secūda uerò natiuitate natū in Bethlehē ludē ex uirgine, ut quē pater p eū hominē formauerat, eūdē omīno deprauatū ad uīā iustitię reduceret. Ceterū statim ubi in mūdo nasci uoluit, paupertatē ipsis factis amplexū fuisse, atq; tū res Israhēlicas alterauisse, & in setrāstulisse. Natū 13. diē à regib. Magorū adorātū fuisse, & demū in Aegyptū pfugisse. Illi Ioannē baptistā ueluti Eliā præiisse, & in deserto ad poenitētiā nomine illius inuitasse. dein ubi adoleuisset, & uir perfectus factus fuisset, uocasse apostolos ut plurimum piscatores, ut eos faceret piscatores hominū, quibus legē quē esset toti orbi utilis & salutaris exponere cōcepit, atq; ut omīno pietatē in animo seruaret. Sūmis uerò & inauditis miraculis cōfirmata quē doceret, uoluit. ob quē miracula cōcepta inuidia incredibili in eū principes ludēorū, occasionē querebāt ut illū perderet. tū Ierusalē ingressus est, illi clamāte populo Osanna, quū tū equitaret pauperrimus a sellū. Egit uerò regē, quū mercatū sacrū ausus est deturbatis mensis trapezitarū à sacro loco ppellere. Paulopōst unius suorū dolo 30. nūmis est uēditus, dictaq; est hora, & locus, quo illū in manus daret. noctu occasionē nactus, duxit cohortes ad mōtē oliuarū, ubi captus est, suiq; dispersi. Eō adducto cōueniūt principes & pharisæi de eius morte. Fuit ob eū amici Herodes & Pilatus, refert preciū poenitētia ductus Iudas q; principes noluerūt in corbanā mittere, sed in emptionē agri figuli ad sepulturā peregrinorū destinati. omni apud eos qui eū fouere debebāt probro, cōtumelijs, & uerberibus affectus: tandē falsis testib. falsa de eo asseueratib. est morti inter duos latrōes adiudicatus: effossisq; manib. & pedibus, clauis est cruci affixus, tota cōpage corporis tormētis & laniatione soluta, facieq; ob sputa & sanguinē à capite defluentē tā deformi, ut ueluti leprosus despectus, & abiectissimus hominū uideret. & ne ullū crudelitatis genus nō sentiret, sitiētī in cruce obtulere acetū de spōgia. Interim uerò milites cū uellēt eius uestes sibi diuidere, tandē sorte trāsegerūt, cuius essent. Demū aperto eius latere, eū nō cōfregerūt. Solis autē & lunę defectio eo tpe decimaquarta luna impossibilis, tres horas durauit. Sepultus est, surrexit, cū suis est uersatus, ascēdit in coelū, misit spiritū sanctū Apostolis & discipulis, à quib. omniū gētiū linguis loquētib. lex sancta noui testamēti est publicata, seruaturq; à nobis, donec secūdo aduētū redeat terribilis omnib. eius legē cōtēnētib. tūc ubi iudicauerit uiuos & mortuos, tradet regnū abolita corruptiōe, Deo & patri. Hæc sunt quædā capita, in quibus sūma rerū est. Si uerò suffragabunt his omnibus prophetæ, non est possibile ut de alio intelligant, q de Iesu.

E V A N G E L I V M C A E N O P A L A E V M, S E V P R O P H E T I C V M.

Quamuis institui potissimū autoritatib. ueteris Testamēti ea quę fide teneamus adferre, tū negligere rationē nō cōstitui, quoties suffragari autoritati poterit. Fatebunt mihi oēs philosophi pariter & Iudæi, in quibus est ratio, Deū unū esse creatorē coeli & terre, uisibiliū & inuisibiliū. Nō poterūt negare, esse impossibile quicq; à deo creari quin à summa potētia, per sūmā sapiētā, in uoluntate alicuius finis gratia sit factū. Nā frustra esset potēs, q nesciret qua in arte aut quomodo res essent agēdę: & frustra utrunq; adesset, nisi uolūtas & amor cuiusdā finis ad id induceret. Tota ergo rerū creatio est in deo omnipotēte, tota itē est in sapientissimo, omnipotēteq; filio uel uerbo, & tota in omnipotēte uolūtate, amore, aut spiritu sancto ab utroq; procedēte: & tamen non tres omnipotētes, sed unus omnipotēs. Nil nos posse agere in imagine dei, animo in nobis posito scilicet ceruimus, nisi totā rē agendā in mēte habuerimus, totā in explicatiōe, & totā in opere & in cogitatione: nunquam potest esse uoluntas, quin eam præcedant potentia & sciētia, Moses prophetarum antesignanus tria ista in duabus primis

periodis

periodis Geneseos posuit. In principio, inquit, deus creauit cœlū & terram, terra autem erat inanis & uacua, & spūs dñi ferebat sup̄ aquas. Illic deū principiū & spiritū uidetis. In principio, id est in filio deus creauit omnia, quę effectū spiritus sancti ut digito dei, esse materiale acceperūt. Dauid uerò dicit. psal. 32. Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Illic etiā deū uerbū, & spiritū adfert. Nec em̄ quicq; sine illis trib. middot, id est proprietatib. pōt in esse deduci. & itē: Mittet uerbū suū & liquefaciet ea, flabit spūs eius & fluēt aqua. Mittit deus in omnibus rebus naturalibus, ut dent illis formę, uerbū, & spiritū sanctum, sine quibus nil fit. Est tamē una res, una actio, unus deus, omnia in omnibus faciens. Quare autē mens illa eterna uocet filiū uerbū, sup̄ crebrō docui, potissimū in refutatione Muhamedica. Nullū nomē habet deus, quo possit donari, aut quod eius naturā omnino ad obiectū animi trahere queat: quia tū noster animus esset causę primę par, aut superior, si absolutā de ea notionē cōprehēderet. In hoc em̄ nostrū animū mūdo sensibili maiorē cognoscimus, q̄ illo immēsa cœli molē cōplectimur. Deus ergo miseratus nostrā ad eū qui scopus noster est cōtēplādū imbecillitatē, reuelauit sanctis hominibus uocabula illis familiaria, quorū significatiōe & similitudine in cōiecturā tāte maiestatis ueniremus: uerbo uero ad explicandā secūdā in diuinis personā, nil potuit nostris sensibus dari familiarius. Vt em̄ a quo cogitauimus, nil prius habemus q̄ ut uerbo aperiamus cōceptū mētis: sic dā uina prouidentia eternū de hac mole creāda cogitās, & in ea ante materiā creatā omnia cōspiciēs, statim distinxit per uerbū & sapiētia eādē molē, & in esse quū uisum est deduxit. Ideo filiū uocauit uerbū, quā uocē philosophi Gręcorū sunt mutuati, λογος dixere. Noster euāgelista Ioannes ab eterna generatiōe uerbi Iesu Christi textēs eius uitā in terris, dixit: In principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū. omnia per ipsum facta sunt, &c. De hoc uerbo multis in locis dicemus, pro occasiōe. De sapiētia uero dei, qui Iesus Christus est, ita ait Solomō, Dñs sapiētia fundauit terrā, firmauit cœlos intelligētia. & Dauid, Omnia in sapiētia fecisti. His satis patet benedicte trinitatis imago, & creationis mysteriū. Nūc post ea quę uoluit deus de illa fœlici sapiētia dicere, ad reuelatiōes ppheticas est ueniendū, ut inde qualis esset fururus Messias diligētius dispiciamus. Promisit Deus Abrahamo restitutę pietatis antesignano, ut illi nascereť filiū, in cuius semine benedicēde erāt oēs gētes, idq; nō in uno tātū loco, sed in multis. Ad didit uerò deus, se daturū eā terrā semini eius usq; in sempiternū. Cōfirmauit autē deus eas promissiōes, dās senib. Abrahamo & Sarę prolē, cū esset naturalis cursu rerū impossibile, aut illi gnare, aut huic cōcipere. id cōtingit, quia crediderūt deo esse omnia possibilīa. Sūt uerò diligēter ista ppēdēda, quia basis rei sacre sunt. Messias in Abrā semine promittit, ergo futurus erat homo, & in eodē oēs gētes erāt benedicēde. i. saluādę, & ad ueritatē adducēde. At istud per hominē fieri est impossibile. pariter & toti orbi imperare, quū Deus hominis arbitrio durāte, sit retinēde terrene potestati impar, futurū tamen erat, quia id Deus uerax dixit. Ergo Messias promissus, & homo & Deus erat futurus: homo, quia reuera de semine Abrahā: Deus, quia oēs gētes saluare debebat. nā homo nō pōt id facere. Deus uerò etiā in rebus fluxis toti orbi, ut sup̄a docui, imperare nō pōt. Imperabit tamē & imperat: unde sequit, imperiū Messię & eius legē esse spiritalem, qm̄ alioqui nō duraret usq; in sempiternū, qm̄ mūdus iste nō est eternus, sed tēporarius. At regnare debet semē Dauidis & Abrahami in domo Iacob in eternū, & regni eius nō debet esse finis. Ergo messias, pmissus deus & homo debebat esse, & eius imperiū spiritale tantū, & terra fidelīū eius sanctę ecclesię cōfortiū. & uos in uestris gemarīs multis locis tenetis tā fœlicem & magnā legem Messię, & ipsum Messiam.

Messia futurū, ut lex Moſis, & ipſe Moſes nil penē cōparatione eius ſit. At nil maius homine Deo dari poteſt, is eſt Jeſus, lex ſpiritalis eſt lex eius. In uſu rerum naturalium, à quo leuiter cōſiderantibus uidetur religio diſſerre, indies idem fieri docet Deus, ſingulos homines erga liberos eodē modo informādo. Vt em̄ uirtutis, & rerū ubi naſcunt expetēdarū cauſa, ſed præcipuē in uirtute atq; pietatis opera ſuadēda, pueros rerū omnium ob etate imperitos, ad præclara incitēt parētes, illos quibus rebus maximē teneri uidēt, donāt, & pollicitationibus rerū ſimiliū indies ad futurarū, ſi pergāt in inceſſis demulcēt, ueluti ſemper ita illis ſit futurū: inſerimq; ſilētio tegūt, quod aliquādo ſit futurū, ut alia etate ſuccedēte, nō iam cruſtula, munuſcula ue in uirtutis præmiū petēt, ſed famā: & demū ſi pergēt eſſe boni, uidēdo etiā famā fluxā, & tot laboribus indignū præmiū, ad laudē creatoris ſolius ita referēt, ut nil ſibi præmiū petāt, omnia eius arbitrio cōmittētes qui illos hic poſuit. Quum enim iuſtiſſimū putent & certō credant, nō poſſunt nō iuſtiſſima cōſequi ab eo: (capio hominē ſub uera religione inſtitutū) patres illi qui uno uocabulo cruſtula uocitabāt, omnia uirtutis præmia & munuſcula, & gloriā opinio nemq; & uitæ eternæ ſpē, nōne mētiebant, & falſo de induſtria aſſerebāt: minime. Nā ut ſe accōmodēt pueris, alias res nec capiētibus, nec ambiētibus, quibus capi tūc norūt, ea offerūt pollicēturq;. Simili modo pollicitus eſt Deus ſucceſſoribus Abrahā, pro omni præmio terrā fertilē, & quęcūq; illā ad foelicitatē comitat, ſi præcepta ſua ſeruarent. Cruſtulis illis ſunt delinīti & uſi filij Abrahā circa 500. annos, rei paſtoriciæ attēti, magiſtratū deſtituti, ambitioē rara. Tanq; ex ephēbis exeūtes ſuſcepit Moſes, ſub quo cōſiſtentē cū adnexis etatē, ſūmo in rerū ſplēdore, in rep. in regnō, in ariſtocratia eō uſq; egerūt, quoad tempus uana iſta præmia cognoscēdi, & in deū omnia referēdi fuit. Duas quidē partes bene egere, & cum ſummo dei fauore, at ubi à catastrophe errorē admiſerūt, & pueritiæ iuuētutisq; præmia etiā ſenio apta iudicarūt, delirātes in reprobū ſenſum abiēre. Quēadmodū autē in hominis etatibus nil certius mutatiōe, ſed uero puncto alteratiōis nil incertius, q; ad præſinitū tēpus attinet (certū eſt enim ex infante puerū, ex puero iuuenem, ex iuuenē uirū, ex uiro ſenē fieri: at quū ſit, niſi poſtq; iā factū eſt, uix ulli nouerūt) ſic in lege, quū ad maiore fortunā trāſire debebāt, tamē Moſem protectore quadraginta annis exulare cōegerunt, ægrē quotidianis miraculis totis quadraginta annis illi nomine Dei ſubſcribere. Floruerūt uerō ſub Dauide, & Solomone, quū autē ueniſſet ille qui ad perfectū uirtutis præmiū ex fluxo & uano trahere debebat, poſtq; ferme quadraginta annis inter eos egit (numerus infra decadē, ad eā pertinet) crudeliſſimē eū necarūt, quadragintaq; poſt annis ad interneciōnē interiēre. donec eō iterū collecti, paulopōſt 40. annos iterū cōcidere: & tamē, ſi dijs placet, hi iuuētutē & terrena præmia adhuc ſunt habituri, & expectāt, nec ſe peſtē in ſinu fouere ſentiūt, quū tamē diutius ſine Deo ſint q; durauerit eorū iuuētus, & fortis ætas. Sed hæc parerga, propter loci interpretatiōē. In quo ſemine Abrahami (ut dixerā) erāt benedicendæ omnes gētes, neceſſariō erat futurus Deus & homo unā, tenuiſſimus, lege ſpiritali, poſſeſſiōe cordiū & animorū, nō rerū, totius orbis rex. Quum Iacob benediceret filiis diuinitus inſpiratus, dixit: Nō auferet ſceptrū de Iuda, nec reſormator de ſemore eius donec ueniat Siloh, qui erit expectatiō gentiū, ligās ad uineā ſuā pullū, & ad uitē ſiſi. Ili mi aſinā ſuā. lauabit in uino ſtolā ſuā, & in ſanguine uræ palliū ſuū. Sūt & iſta perpēdenda. De Meſſia iſta dici nō eſt dubiū. nā quū abſolutē dicit, erit expectatiō gētiū: nullus alius q; Meſſias id poteſt eſſe, quiq; ſit homo & deus. Nā in nullo aliū oēs populi debent, q; in Deū ſperare: quia nullus omnes ſaluos faciēdi eſt potens, præter Deum, At Meſſias futurus erat homo, ergo & Deus, Homo, ut corpore

corpore pro hominibus omnibus lueret: Deus, ut saluandi oēs potēs esset. Sed magnū latet mysteriū in dictione משיח uetusti interpretes uisi sunt legisse משיח pro heh, & nō pro he. & ideo uerterūt, qui mittēdus est. aut de industria uolentes tegere apud gētiles sanctū mysteriū, ita uerterūt. Significat uerō ea dicitio, filius eius. Expositio, inquit David Chimhi משיח, id est משיח filius eius, & innuit David, aut Messiā. Quod de David nō intelligatur, id docet quod scepterū reuera sub eo incepit, nō defecit. Preterea tā diues fuit David rex, & à paupertate equitādī asinī alienus, ut nullus unquā rex (preter filiū eius Solomonē) pro modo regionis dicior fuerit. Sed ad mysteriū. Relatiuū illud he, utranq; Iesu Christi generationē cōprehēdit. Nā scribitur & legitur cū he, & intelligitur cū uau. ob id de nomine utriusq; parētis taceat. cū legit he, est generis fœminini, & notat filiū eius, id est Marię uirginis. quū intelligitur cū uau, eius est masculini generis, & eternā à patre progressionē & generationē significat, de qua primū intelligitur quū de eo dicitur. quēadmodū quū de homine dicimus, prius de ratione quā de corpore intelligimus. Quēadmodū enim est cogitatio cognitione prior, animus corpore, generatio eterna tēporaria, & tamē nil intelligimus, nisi à posteriori, ita propheta uoluit subijcere sen suū quod uidimus, non scripsit quod necessario prius cogitamus. expressit per he, humanitatē: diuinitatē, in uau subiecit. nec est illi aliud in tota scriptura simile, ut nullus hominū est Messię in natiuitate similis. Ut præstātissima cōditione differre in infinitū debebat, etiā à perfectissimo homine, sic & nascēdi modo. Nā si extra uasa naturæ sine semine corporeus natus fuisset, Deo patre & spiritu sancto operāte, habuisset comitem Adamum. Si more nostro, ceteros homines. Itaq; nil cōmune habere nisi partim debuit, ut ab utrisq; differēs, utrosq; tamē iungeret. Pater illi fuit sine matre, mater illi fuit sine patre, ideo utranq; generationē Moses in una syllaba uoluit cōprehendere: quā Deus ut eā inspirauerat, cōseruauit etiā ab impia deprauatiōe scribarū. Verū nō satis habuit bonus senex dixisse Messiā uenturū pereūte regno & senatu, sacerdotibusq; exautoratis, nisi & qualitates duas præstātissimas in Messiā notasset, paupertatē & passionē. Dum ipse idē ligat suū asinū ad uitis stipitē, penuriā loci, quū nō haberet ubi caput suū reclinaret. Insignē humilitatem & paupertatē libenter se uoluisse amplecti, notat. Alioqui qui suscitauerat tot homines, centurionibus, archisynagogis, hominibusq; in summis autoritatibus cōstitutis, ditissimisq; fuerat in summo rerū discrimine opitulatus, quid diuitiarū nō poterat cōsequi, si operas uēdere uoluisset? Nullus nō libēter hominē heredē & dominū agnosceret, qui uitā reddidisset. Fuit, fuit ex professo pauper nimis Iesus Christus, noluit esse ditior q̄ erat. Ingressurus Ierusalē, asellū pauperum uisibus pietate ciuili accōmodatū, sibi à stipite solui curauit: cū eo rex mansuetus, pauperq; ingressus est Ierusalē, in gratissimā urbem, quę ob beneficia & humilitatē regē cōfecit suū, eternū iusti neglecti datura poenas. Aliā qualitatem dicit dū ait: lauabit in uino stolā suā, & in sanguine uuę palliū suū. Norat enim tormentorū eius magnitudinē, & cruētā à toto corpore sanguinis effusionem. quod innuere uolēs Spiritus sanctus per os Iesaię. 63 ita ait: Quis est iste qui uenit de rubris tinctis uestibus, &c. Respōdet Messias: Ego qui loquor iustitiam, & reduco captiuum Israel ad salutem. Quare rubrum est indumentū tuum, & uestimenta tua sicut calcātium in torculari? R. Torcular ego calcavi solus, & ex omnibus gentibus non est uir mecum, &c. Ista est intinctio uestium in eius sanguine. Illa de Messiā dici, non potestis negare: quoniā ille est qui loquitur iustitiā, & qui solus captiuū Israel potest saluare. At postquā de suo sanguine dixit, statim de uestro subiūgit: cuius, ut scitis, fuit tāta effusio, ut eius flumina hinc in ortum

in ortū, isthinc in occasum in mare usq; fluere, & tamen nō sapitis. Alioqui uos rogo, quid cōduceret uestes in uino lauare & intingere? Nam nec purgari uino possunt, nec ullus odor aut instrumentū luxurie (quò trahitis omnia) ex ueste in uino mersa procedit, sed labes potius. Itaq; de sanguine Iesu Christi intelligi ea intinctio debet, ut latius de passione dicetur. Ad eas reuelationes, quas de Messia Moses habuit, & protulit, uenio. In multis locis, imò ferè ubiq; sunt figurę ad Christum spectantes. Vt repulsio Moysi à populo suo, cōuenit cum Christo reprobo, & occiso: Iosephi uenditio, cum huius uenditione: transitus maris rubri, & sanguinis aspersio, cum baptismo: agni paschalis esus, cum eius corporis in salutem omnium oblatione: serpentis erectio, quem aspicientes sanabantur, ut Christo crucifixo, & in sublimē erecto fidentes saluantur: Isaaci ad mortē ductio, quum esset innocens, &c. Verum, quum etiā ipsis expressis locis uix credatis, nolo apud uos illis agere: manifestissima proponere statui. Deuteron. 18. ait Deus Moysi: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quę pręcepero illi. Qui autem uerba mea quę loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Vt autem cognosceretur propheta uerus à falso, addit Deus: Si euenerit quod ille prędixerit, uerus est propheta, alioqui falsus est. Sunt & ista excutienda. Nam non agrè ideo refractarios Rabbinos admissuros ista de Messia puto, quod uideantur contra ea quę de Iesu Christo credimus, facere. Prophetam dicit, inquit, ergo non est Deus. Opus erat hominem perfectissimum Messiam futurum, fatentur. Sed nulla in homine qualitas maior prophetia dari potest: ergo illam habuisse ita excellēter oportebat, ut etiā maximī iuxta eum positi, nil essent. Quatuor maiores, duodecim minores: Dauid, Selomoh, Nathan, Semuel, Elias, Eliseus, & plurimi aliq, ut discipuli Hillet, & usq; ad Simhōnem iustum fuerunt innumeri sanctissimi, & tamen iste per antonomasiā propheta dicitur, tanquam illi nihil sint. Etiam diuinitatem in eo concedere necesse est, ex his quę Moses scripsit. Nam dum ait, 'Quicumq; uerba eius nō audierit: neminem à lege illius excipit. Si omnes comprehendit, ut certè comprehendit, omnes ergo eam legem seruantes, saluari per eam legem docet. At lege unā corporum, seu ciuili ostendimus, non posse etiā deo orbi uniuerso imperare. Ideo loquebatur Deum futurum ex his uerbis, alioqui toti orbi legē salutarem dare non poterat, & animorū ius tantū toto in orbe habere debebat: animorum uerò motum sequuntur bona corpora, seu homines. At dices: Si erat futurus propheta & Deus, quare non dixere prophetae? Si semel in prophetae persona Deum habitare posse putassetis, nullus planē propheta non fuisset uobis Messias & Deus, nam deos uobis tam propinquos quærebatis, ut malletis uitulum unum, quā Deum (cuius ob oculos ignis tā magnus uersabatur, ut ferre non possetis) populari consensu eligere. Quicumq; uobis uel minimum prophetiæ ostendisset, statim habitus fuisset Deus: quum serpens ob damna serpentum erectus in signum, Deo cōli, cuius præsens uis in sanctiore templo erat, à uobis impiē pręferretur. Signa autem uerī prophetae excellentissima habuit Christus. Nam tā multa prędixit, ut uix numerari possint. Euerسیونē uestre urbis cū lachrymis prędixit, uestram captiuitatem dixit breui futuram, futuras in Iudea foeminas foelices quę non genuerant. futuram suam resurrectionem prędixit, & factio pręstitit, ascensionem pariter, Spiritusq; sancti missionem, suorum mortes, miracula in eius nomine futura, &c. innumerabilia, quę nil aliud nefarię genti quā exacerbatōē adferebant: omnes gentes in eum crediderāt, quum uix pauci accessissent Iudæi ad ueritatem, est reuera Christus, summus homo,

summus

summus propheta, summus Deus, per omnia bonæ mentis argumenta Deo simillimus, secundū carnē patri per omnia obediens, diuinitate par. Sed satis nobis aperuerūt patriarchæ, qualis esset futurus Messias. Est ad eius natiuitatis tractationem accedendū. Rationib. multis, & ut uobis illas inculcarē crebro repetitis, Christū debuissē nasci excellenti quodā modo à ceteris hominib. dissimili, iā docui. Adā fuit factus extra foeminā, ppagatio eius in foemina, Christus ex uirgine nasci uoluit & debuit. Iā attuli loca, quibus propheta prædixerant futurum, ut uirgo in utero haberet et pareret: aut ut uirū, iam in utero ita dictū, circumdaret foemina, quæ maxima signa sunt, nec uulgarī generandī usui accōmoda. Primū locū satis explicatū credo. Rationibus uero suprà firmaui cōtra idololatrias, nil esse inter homines uirginitate purius, nil Deo fuisse dignius, ut carnē nostræ similē, summus prophetarū homo Deus caperet. Quāuis enim nullā labē ex ullius foeminæ electione potuisset cōcipere, fuit tamē Deo dignissimū, quod diuinitati est proximū. quod propheta innuere uolētes, Synagogā Iſraēliticā uelutī Dei sponsam, quādiu illi Deus affuit, uirginē semper & crebro nuncuparūt: ut ē diuerso, quoties idololatriā et scelera illi ob oculos ponere uoluere, meretrici & fornicatrici cōparauerunt. Verum ut appareat lucidius Ieremiam 31. cap. de Christo loqui, examinanda sunt quæ præcedant & sequantur illa uerba, Foemina circumdabit uirum. Postq̃ de reductione à captiuitate Babylonica proximē futura, multa dixit, & à fletu abstinendū docuit, quod scilicet cōuertetur Deus modo audiant: at quia pertinaces erant, & obstinati, Dominū hoc facturum noui super terram: subiunxit, Vt foemina circumdet uirū, & ut reducat captiuitas in suas ciuitates, credant uel non. Sed paulo pōst se explicans, ait: Ecce dies uenient, dicit Dominus, quādo scilicet post reductionem foemina circumdabit uirū, & feriam domui Iſraēl & domui Iuda fœdus nouū, non secundū pactum quod pepigi cum patribus uestris, quum eos eduxi de terra Aegypti, quod pactū irritum fecerunt, quamuis dominarer illis: sed hoc erit pactū, quod feriam cum domo Iſraēl. post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in cordibus eorū scribam eam, & ero eis in Deum, &c. Hæc est illa lex quam docere debebat ille uir, quem circumdabat foemina uirgo Maria. Non est secundū legem quam dederat Moses, quia multa admodū habebat quæ in corde, id est in æquitatis iudicio naturaliter literis inscribi non possunt: ut tantus cumulus ceremoniarū & cultuum, ut multis annis ne sufficere quidē homo laboriosissimus illis ediscendis posset, quod uestrū Talmud docet. Sacrosancta lex Iesu Christi habet unicum uersum pro lege: Diliges Deum super omnia, & proximum sicut teipsum. Et quæcūq̃ uolueritis ut faciant uobis homines, eadem & uos facite illis. Finis uero Euangelij hoc uocabulo uestra lingua tribus syllabis composito comprehendī potest, אלהים elatah: Deus, tu, frater. hoc est meltheha, id est sacrosanctum hominis probi armarium, ut Deum colat, seipsum innocentem seruet, fratrem charitate foueat, & ut seipsum amet. Seipsum ergo ut filium Dei, Deum ut patrem, hominem ut fratrem colere oportet. Hæc est lex à qua nullus debet excusationem petere: ideo omnes sciunt eam à minimo usque ad maximum: & à Iesu Christo, ut illam impleant, iuantur. Nam est tanto fœcundior factis, quanto breuior præceptis. De eadem loquitur & alibi idem Proph. cap. 24. De hac intelligi lex ea debet, quam daturus erat propheta à Deo suscitatus, Mosi in legis datione & humanitate, non in gratia aut prophetia similis, Cui qui nō parebit, ultor erit Deus: qui, nisi esset in-

intellectu facilis etiam pueris ea lex, uideretur iniquus, qui ad impossibilia astringeret homines. Ideo o Iudaei, non debetis in nos insurgere quod ceremonias uestras non seruemus. Qua die conceptus a uirgine Iesus mortem obiit, eadem ceremoniarum fructus periit, eodem tempore coepit initium Iesus & lex eius, quod innuit spiritus per os Iesaiæ, quum ait: Antequam puer sciret reprobare malum, & elicere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris. Nato enim Christo, sententia de euertenda Ierusalem lata est, quum sciret Deus futurum, ut eum morte afficerent sui ciues, & lex noua ueteri succederet. Virtus tamen eius post mortem patuit, quando signa uestra non uidistis. Circa natiuitatem uero eius sublatam est potestas iudiciorum, a rege Herode, qui tyrannidem occiso regio sanguine occupauerat. Locus natiuitatis est attingendus. Micheas capite 5. Nunc iungeris exercitui, exercitu perdenda ciuitas, obsidionem posuerunt super nos, in uirga percutient maxillam iudicis Israel. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millib. Iuda. ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens parturiet, & reliquiae fratrum eius conuertentur ad filios Israel, & (paulo post) magnificabitur usque ad extremum terræ. Et erit iste pax, &c. Ista sunt clarissime dicta de Messia, & locum natiuitatis, & diuinitatem, & officium notant. Quum esset destruenda ciuitas paulo post occisum Messiam, incepit a conuersione poenarum, quæ essent obuenturae super Israel in Ierusalem. Inde subiungit, Bethlehem non carere sua magnitudine, quoniam ex ea dux Israeli uero & post alterum destructum superstiti nasceretur, cuius origo non esset ut hominum, sed ab æterno a patre Deo procederet. Quod uero ista de Messia intelligantur, suffragatur Thargum. dicit enim, Messiam hunc futurum. ergo Messias est Deus & homo. & quia est Deus æternus, illos dabit ad tempus in suum arbitrium, donec parturiens parturiat, id est ueniat Titus ad ruinam. Nam ita intelligi debere ex loco Iesaiæ ultimo capite uidimus. Quod enim de Messia intelligatur, ita dicunt interpretes, Antequam parturiat pariet, & antequam ueniret dolor partus peperit masculum. id est, antequam nasceretur Titus, natus erat Messias filius Dei. quod propheta diuinitus intelligens & refragatuus Christo, quod se filium Dei diceret cognoscens, subiunxit: Quis audiuit unquam tale? & quis uidit simile? Miraculum sit hoc magnum oportet, & certe ad literam potest intelligi de partu uirginis, quæ sine dolore peperit masculum. quoniam de Messia & eius aduentu in carnem, dicta uidentur sequentia, quod scilicet Deus omnis generationis author etiam ab æterno generat filium. Sed malo referendo omnia ad partum illum dolorum cum Iudeis conuenire. Ergo Deus dedit, a quo natus est in Ierusalem, septuagintatres annos: quadraginta autem induciarum a morte sua, ut apostolis & uero Israeli iungerentur reliquiae illæ, quas saluandas dixerat Iesaias, & ut ueluti ad cedem ex toto orbe Ierosolymam cæteri conuolarent. Cæterum usque adeo pauit suos in fortitudine, ut nec ignis, nec ferrum, nec leones, nec ulla inaudita tormēta potuerint eos uincere. In sublimitate enim nominis Dei sui Iesu Christi poterant omnia. oportebat enim milites esse duci similes, animo infraeto, & post beneficia etiam mala ab omnibus recipere & tolerare parato. Certe ut nullus fuit homo Iesu Christo humilior, conditione maior, maior propheta, uirtute potētor, omni perfectione instructior, ita etiam satellites suos ipsdem armis instructos, ad extremum usque terræ oportuit illum magnificare, quoniam ille est pax, reuera pax, non tantum pacificus, sed

sed ipsissima pax. Ideo eum principem pacis scribit Iesaias, ut statim uidebitur. Quum ergo o Iudei, Messias nasci deberet ex Bethlehem Iudæ, impossibile est illum non uenisse. Nam alioqui nunquam ueniret, quoniam funditus est eversa Bethlehem ab exercitu Romano ante annos 1450. unde ex ea nasci non potest, quum non sit amplius. Non possum hoc in loco de impudentia Rabi Salomonis, & sectatorum, non uehementer stomachari, & dicere: Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & uiam gressuum tuorum dissipant. Impossitores illi uobis tamdiu uelum ob oculos ponunt, ut de uestro sanguine uiuant, o populares Iudæi, quoniam quum sint perditii homines, non possent nisi ex uestro succo uiuere. Si fieretis Christiani, perirent. Is fascinator hoc in loco dicit, de Davide ista intelligi. At quare prophete dicuntur prophete? Si historiam texunt, & nil prædicunt, prophete non sunt. Quid diuini est antea cta referre: nonne hoc quicuis potest. Iam pridem obierat Dauid: scripsit temporibus Ioatham, Achaz, Ezechia: & regu Iuda, Micha. Ita detorquent peruertuntque omnia prophetarum dicta, ut uideantur de præteritis dici. Quid uero hoc est, nisi in reprobum sensum uos trahere? Miseri & infelices, qui non satis ab omnibus gentibus affligi habetis, nisi & uestri uobis imponant, fucumque tamdiu faciant. Verum qualitates nostri Iesu audiamus, 600 annis antequam nasceretur prædictas. Iesaias cap. 9. in principio ait: Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. & paulo post: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius Admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater in perpetuum, princeps pacis: dum multiplicabitur eius imperium, pacis non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, iustitia inde usque in sempiternum. zelus Domini exercituum faciet hoc. Omnino ista Deo soli competunt, & interim noster impius Salomoh non ueretur & historicum facere diuinissimum prophetam, & attribuire nomina Dei mortali homini, impij parentis filio, igneque a patre lustrato Ezechia: quum tamē Targum de Messia intelligat ista omnia. Ait uero Ionathan: Dixit propheta domui Dauid, quoniam puer Dominus uere natus est nobis, & filius genitus est nobis, & accipiet imperium super humerum suum, & uocabatur iam ante nomen eius admirabilis consilio, Deus, potens, subsistens in aeternum, Messias pacis, multiplicetur super nos in diebus eius, ualde auctum est seruis eius imperium, & sperantibus in eum pacis non est finis. Super solium ipsius Dauid, &c. Nonne ista Ezechia: conuenire possunt? Principum huius mundi pendent imperia a consensu popularium: at istius minime, quia nil terrenum querit. ideo suo arbitrio in animos foelix regnum exercet, et super humeros tollit ueri poenas, crucem uidelicet, qua potestatem satanae fregit, mundum redemit, paradysum credentibus aperuit, in cuius signo infinita miracula facta sunt, fiuntque quotidie, & fient. Explicauit ea nomina quae sequuntur interpretes. Quis enim uocari Deus fortis præter ipsum Deum potest? Quis princeps pacis? Cuius ita multiplicari imperium potest, ut pacis eius non sit finis? Non est autem obmittendum, quod propheta in dictione למרבה, id est ad multiplicandum, posuit mem setumah, contra scribendi ordinem, duabus rationibus. Prima, ut principium imperij Messia: ostenderet secundum elementorum numerum sexcentesimo post anno futurum: altera, ut integritatem matris eius uirginis significaret. quod fuit primum diuini eius imperij argumentum, Quis uero potest sedere in sempiternum su-

per thronum Dauid, nisi Deus homo Iesus Christus? Iam ante docui ex varijs locis, thronum Dauid æternum, esse cōgregationem fidelium, in qua regnauit sub Mose, & nunc sub Euangelio regnat Iesus in æternum, hæc omnia meritò eum dici Emmanuel notant, id est nobiscum Deus, nam in eo fuit completa redemptio. Erat enim, ut inquit Iesaias, goel male, id est absolutus redemptor et plenus. Natum autem fuisse ad redimendos omnes homines inde patet, quod est redemptor perfectus, quod in eo benedicantur omnes gentes. Nam omnes ab Adamo sunt peccato infecti, nec poterant reduci, nisi per eum qui formauerat primum, ut primo libro docui. Sed etiam uno loco id uolo confirmare, quod sæpius attuli, missum esse Christum omnibus gentibus. Parum est (inquit Iesaias capite quadragesimonono) ô Messia, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & ad feces Israël congregandas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Sed ad reliqua in eius natiuitate notanda uenio. Quum esset in Bethlehem parua urbe admodum, magna hospitiorum penuria, & magna multitudo ad nominum professionem præside Cyrino in Syria eò conuenisset, Maria cum Iosepho, qui de familia Dauid, quamuis tenuissimæ erant (nam uos scitis publicè seruari solita fuisse diaria omnium tribuum & generationum, donec multa absumpsit Herodes) eò uenere, coacti ad imperium uenire, & diem præscriptā. Illic quum agerent in quodam undique aperto stabulo, Maria peperit Iesum, ab angelo ita uocatum, antequam conciperetur à uirgine. Primis itaq; incunabulis, uitæ quam amplexurus erat, dedit argumentum. Nulla enim unquam maior paupertas fuit, quàm ubi natus est mundi saluator: & tamen ea humilitas incitauit à partibus orientis, ex finibus Persidis, à dominio Magorum tres reges, qui eo loci decimotertio die à natiuitate uenere, & rogare cœperunt à sapientibus & scribis, ubi esset natus rex Iudæorum. quod ubi acceperunt in Bethlehem, uisunt duce stella pauperrimum regem, ornatis muneribus, ut impleretur dictum à propheta: Reges Tharsis & insulæ muneribus offerent, reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruiant ei. Regio ea est ad orientem diebus tredecim à Iudæa distans, est maritima habens in terra & mari dominium, pariter & in insulis maris Persici, sunt terræ Magorum in finibus Arabum & Saba, id est Arabia desertæ & foelicitis. Illic utuntur principes dromadibus camelis, est iter ab eo loco per fines Madian & Ephra, quæ sunt in occidua parte Arabia desertæ, ita etiam ad unguem quadrat alia prophetia Esaia 60. Surge, ait, illumineris Israël, quia uenit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos, super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te uidebitur, & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. & paulo post: Copia camelorum operiet te, dromades Madiam & Ephra, omnes de Saba uenient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Ista ut de nullo alio quàm de Messia homine Deo possunt intelligi, ita nascenti saluatori Iesu contigerunt. Lumen enim adferre debebat Messias suo populo: Iesus tãtam dedit suis lucem, ut minimus apostolorum eius, omnium principum ora in se, quamuis abiectissimum, conuerteret, animi magnitudine totum orbem superare posset. Gloria Domini reuera orta est in Israël Iesu nato, & tunc tenebræ & caligo populos omnes operuerunt, non propter lucem, sed propter cōparationem. Nam ipsæ ante natum Iesum Christum erant in tenebris: sed quum magnū lumen non adesset, uidebantur esse luminose tenebræ, quas

quas magnū lumen sustulit, ut sol stellas. Ortus est Dominus tunc super Iudam, id est fideles & cōfidentes. Nam ista nō possunt aliter intelligi quā de Deo nato & incarnato. Ideo uocat interpretis hoc in loco sapientiā Dei, ubi scriptum est Dominus. Sapientiā uero Dei est Iesus Christus. Reges in splendore ortus eius ambulauerunt. Nam in Persidis & Chaldaë finibus apparuit illis stella, præter naturā in inferiori regione aëris, cū uoce dicente, ut se in Iudæam cōferrent, & adorarent regem Iudæorum recens natum. Splendor ille tuus ô Melsia adduxit ad te reges, semperq̃ est comitatus, quoad curiositate primariæ urbis uisendæ, & primores de quo quærebant interrogandi, illam reliquerant, quæ egressis Ierosolyma statim denuò illis fulsit, & in Bethlehem usque ad locum ubi erat puer, duxit, & disparuit. Tunc ingressi nil cunctantes pauperrimum infantem regem adorant reges, muneribusq̃ donant, auro, thure, & myrrha, quibus eorum regio scatebat. Aurum fuit pro uiatiko, dum tenuissimi parentes fugerent in Aegyptum, ut impij iniquissimiq̃ tyranni Herodis deuitarent furorem. Nam quum ab his Magorum regibus, qui magna admodum caterua (ut par est) camelorum & satellitj instructi uenerant, ut eorum ingressus (etiam si non adijissent qua de re uenerant Ierosolymam) latere non potuisset, Herodes certior factus fuisset, de natiuitate pueri & regis Melsiæ nati, & scelestum in regium sanguinem (ut iam docuerat) animum palàm illis aperire nolle, dimisit quidem, cæterum rogatos ut ad se redirent, postquam eum reperissent, ut & ipse adoraret: quod non animo adorandi, sed occidendi dixit. Paucis post mensibus ubi se à magis delusum, qui se de puero comperta relatueros erant polliciti, sensit, (nam adoratione facta uetuerat angelus, ne ad Herodem redirent) ne effugere mortem iste puer natus in finibus Bethlehemiticis posset, à biennio natos omnes curat interfici, etiam unum ex suis, ne forte esset Melsias, quia erat in Bethlehem. Tanta fuit rabies hominis, tanta ferocitas, ut quicquid esset regij sanguinis audiret, statim morte multaret, unde non tantum regium sanguinem omnino perimere, sed senatores ad unum interimere uoluit, & sacerdotum uni pepercit. Nota est historia impiæ crudelitatis Herodis, in Romanorum annalibus. Macrobius ethnicus, ut iam bis attuli, refert Augustum, quum de eo facinore audisset, quod à bimatu interfici pueros omnes, & unum inter eos ex suis iussisset, dixisse: Mallem esse Herodis porcus, quā filius. Nam qui filium occiderat, porcinae uitæ parcebat. Eius crudelitatis meminit propheta Ieremias capite 31. ubi de repulsione reuocationeq̃ sui populi Deus loquitur, interq̃ cætera dicit: Vox in Rama audita est lamentationis, luctus & fletus, Rachel plorantis filios suos, & nolentis admittere consolationem, quia non sunt. Filij Rachel ideo dicuntur, quod ipsa mater totius generis fuisse uidetur, quod peperit Ioseph, ex quo tota felicitas Iudaica processit. Ramam quidem urbem, alij locum editū qualis est, ubi sita est Bethlehem, in tribu Beniamin in Gabao nitarum finibus esse scribunt. Mortuo autem Herode ex Aegypto redijt Iesus, & locum natiuitatis matris suæ repetiuit. Quod etiam à propheta dictum est, dum ait, Ex Aegypto uocaui filium meum. Si nō creditis hæc de Iesu dicta, interrogate etiam hodie Mauros & Muhametanos, locum indicabunt ubi degit cum puero beata uirgo, & in rei miraculum ostendunt imaginem uirginis & infantis, quo in loco aliquando balsamum est colligi solitum, ab eo tempore loco rigato ex aqua, ex qua ad suas & pueri Iesu necessitates uirgo Maria uteba-

tur. Durauit uero olim magno & ingenti uectigali hoc beneficium, donec nefaria quædam Iudæa, mergere sordidas filij fascias in eam aquam ausa est. Hoc in Maurorum annalibus est scriptum, in rei memoriam, Christi laudem & gloriam, uestraq; gentis scelus, quod etiam ipsa exhorrent elementa. Eos de hac re consulite, & quærite quare sit ingressus loci prohibitus Iudæis capitis poena, si lex olim lata adhuc seruator. Sed ad præcursores Iesu Christi est ueniendum. Qualis fuerit uir Ioannes baptista, neminem Iudæum, nisi uolentem, ignorare puto. Nam apud hominem Iudæum, à nobis alienum, eius mentio fit, sententia huiusmodi: Quibusdam uero Iudæorum (inquit Iosephus) uidebatur, ideo perijisse Herodis exercitum, quia Ioannem baptistam occidit. Ille uir ualde bonus, Iudæis præcipiebat uirtuti operam dare, iustitiam & pietatem colere, baptismo in unum coire, tum demum enim futurum salutiferum baptismum, quum maxima animi innocentia seruaretur, quibus dictis quum multos haberet sectatores, eius ueritus probitatem, ne scelera sua patefaceret Herodes, in Macherunta trussit in carcerem. suspicione itaque sola uirum optimum occidit. Addit Euangelistæ, in causa fuisse Herodiadem, quam illegitimis nuptiis sibi copulauerat, quum esset fratris uxor, eo quod libere eum de tam nefario scelere arguisset. Herodias enim, cui Herodis tetrarchæ magis placebant, quam priuati Herodis nuptiæ, uerita ne fratri mariti propheta dissuaderet, quod factum cupiebat, fecit statim redeunte Roma Herode, cuius ambibat nuptias, & de illis iam ante pepigerat, ut e medio tolleretur propheta, eam historiam latius Iosephus persequitur capite præcedente. Præcursor ille fuit Iesu Christi, inq; eum retulit etiam sui baptismi gratiam. debuisse uero præcedere quendam prophetam, Messiaë indicem, prædixerant propheta. Malachias capite tertio ita habet: Ecce ego mitto nuncium meum, & expurgabit uiam ante faciem meam. Et statim ueniet ad templum suum dominator, quem uos quæritis, & angelus foederis, quem uos uultis. Ecce uenit dicit Dominus, & quis cogitare ferre ue poterit diem aduentus eius? & quis stabit quum apparuerit? Ipse enim erit quasi ignis conflans, & quasi borith (herba) fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & conflabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt Domino offerentes munus in iustitia, & placebit, &c. sit hæc prophetia Malachias, aut Ezre, nil moror authorem, ambigant & altercentur Rabini, constat esse diuinitus inspiratam scripturam. Certe de Messia loquitur, quoniam solus ille est dominator quem quærebant Iudæi. Nam ante Deum patrem nouerant, sed ad complementum eius legis quam seruabant, accedere oportebat legem filij Dei Messiaë benedicti. Ergo ante se misit angelum, id est nuncium Ioannem baptistam, qui baptismi & poenitentia præparauit, purgauiq; uiam ante illum. unde quia etiam ab eo missus est Ioannes, etiam Deus sit necesse est: nam solus Deus mittit prophetas. Non est autem missus multo antè, sed statim eum est secutus ille, cui parabat uiam, uenitq; ad templum suum sexto mense à quo erat conceptus Ioannes, & intrauit in uirginis purissimæ uterum, quod primum fuit homini Deo templum. Secundo uero, omnium bonorum eius scita amplectentiū, factisq; exequentiū animos pro templo habere uoluit. Nā quod templum posset esse dignius Deo ipsis animis, cælum & terrā cōprehendentibus: quod nā templum edificari lapidib. posset tanta maiestate dignū, quæ cælum & terram implet, & in infinitum superat: dignissimum & maximum totius mun-

et templum debebatur Messiae. At nullum maius, augustius, aut dignius ipso animo hominum sanctorum dari potest. uenturus ergo erat in suum templum animum, & eius ecclesiam, dominator ille quem uos quaeritis, & nuncius Testamenti, quem uos expectatis. Quum uero duo essent aduentus Messiae, propheta unum confundit cum alio, quod in multis locis fit, & de aduentu & de alijs rebus. Nam quum animus noster sit diuinarum rerum & significatorum comprehensioni impar, & occupatus hac mole corporis non tam libere quam quum est separatus iudicet, impulsus diuinum non potest tam distincte recipere, ferre & proferre, quin antequam ad corporis organa perueniat, multum à summa illa notione absit, ideo summa est in prophetijs omnibus obscuritas, & uaria interpositio etiam crebro non intellecta ad plenum ab eo qui profert. quod à diuina prouidentia fit: ut sub assiduo timore Dei, quaecunque pia sancta & iusta nouerimus, in illis diuinæ bonitatis præscriptis subscribendo pacem habeamus, & impij atque nequam homines uenenum inde hauriant, quod quidem est saluberrimum. Duos uero unā propheta Messiae aduentus (ut dicebamus) in uno comprehendit. Prima itaque in ordine periodus est, de ultimo aduentu. Nullus enim mortalium ferre poterit diem aduentus secundi Iesu Christi. tam terribilis enim erit, ut nemo possit subsistere quum aparuerit. Sequens autem ad utrumque pertinet. est enim, inquit, quali ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum. quum dicitur esse sicut herba borith, qua fullones mundant, & addensant pannum crudum, ut usui aptum reddant, tunc referri hoc ad primum aduentum debet, in quo sensim homines purgat, & usui diuinæ uoluntatis aptos, quum uideatur hominum infimus, reddit. ex eius enim abiectio- nis uirtute, tanta uis in sordidos peccatis homines, & mundanis curis deditos manat, ut longe panno sit melior, sine quo nullus bonus usus esset. Nil uero refert, quid borith in hoc loco significet: seu sit sapo, seu herba saponaria, seu quiduis aliud ad tergendum aptum, est enim aspectu ipso (quicquid id est) panno inferius: quemadmodum Iesus Christus fuit etiam quouis homine & humilior, & abiectior in primo aduentu, sine quo tamen nullus uel maximus princeps mundi, unquam gratus Deo patri fuit, erit ue. Quum ignis conflans dicitur, de secundo & tremendo eius aduentu censendum est: de quo Dauid dixit, Ignis ante ipsum præcedet, inflammabit in circuitu inimicos eius. Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, uidit & commota est terra, &c. quæ autem sequuntur, Et sedebit conflans & emundans, &c. ad utrumque pertinent. Nam hic purgat hominem illi credentem, illic nullus erit amplius purgationi particulari locus, sed uniuersali, ut quum totus grex illius coactus unitusque erit, malos poenis æternis separatos & destinatos igni det, bonos gaudijs perpetuis. meminit uero potissimum filiorum Leui, à quorum exemplo pendet populus. Quum enim debeant esse sanctissimi, & alijs factis & uerbis sanctissimis præire, eorum uirtus aut uitium in inferiores serpit, & tanto fit deterius uitium quod ab eorum exemplo proficiscitur, quanto maiorem cæteris habent dignitatem. Ideo dicit Ezechiel 9. quum de magna ultione agit, à sanctuario meo incipite. Hic certe sunt primi emendandi, & in iudicio primi damnandi. Vbi uero fuit purgatus ordo, fuerunt iustissimi, qui Christum sunt secuti, quoad opibus & superbia ordinem macularunt. Certe Iesus Chri-

stus nunquam est aspernaturus sacrificia eius nomine instituta. Nec enim ordo in causa peccati est. Ad aliud de Ioanne præcurfore testimonium propheticum uenio. Ait Iesaias 40. cap. Consolamini consolamini populum meum, dicit Deus uester. Loquimini blande ad Ierusalem, & aduocate eam: quoniam completum est tempus eius, dimissa est iniquitas illius. Suscepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis suis. uox clamantis in deserto, expurgate uiam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Hic propheta miscet etiam præmia pœnis: nam quando completum est tempus eius, id est quum Messias uenit, attulit omnibus credentibus remissionem peccatorum, sed eadem opera supplicia impijs infidelibusq; etiam duplicata significauit. Nam & strages tanta est edita Iudæorum, in eorum ditione, ut nunquam maior fuerit, aut sit futura, & captiuitas inter omnes gentes tam diuturna, ut nulla memorabilior. Verum ne Christum Iesum se non potuisse agnoscere dicerent, uenit ante eum uox clamantis in deserto, ut purgarent uias animorum suorum uenienti gratiæ Dei, & rectas facerent semitas Dei sui. Ioannes baptista in deserto prædicauit pœnitentiam in nomine Iesu Christi, illisq; qui ad eum ueniebant ostendit, dicens: hic est agnus Dei, hic est ille qui ante me factus est, cuius non sum dignus, ut soluam corrigiam calceamenti, quem oportet crescere, me autem minui. In quasdam etiam nugas impostor R. Selomoh prorumpit, hæc ad captiuitatem referens, ut studio uera evertendi illa pestis insigniter flagrauerit: omniaq; sacra à principio est, ut euerteret uerum sensum, aggredi ausus, eo quod in Gallia præclarissimorum ingeniorum, quum coluntur, altrice, in qua egit, à Christianis impetebatur, nec poterat argumentis, quæ ex prophetis adferebantur, respondere. Ideo ut esset omnibus Iudæis ueluti Theseus, aut Achilles, omnia prophetarum oracula ad præteritum reuoluit, fecitq; ut si illi credant Iudæi (quod maxime faciunt) nullus planè in toto ueteri Testamento propheta sit. Nam prophetae sunt dicti *ἐν τοῦ παλαιῦ*, seu *παλαιῶ*, quod longe ante res præuiderint, prædixerintq;. Si allegoricis tantum, aut anagogicis sunt prophetae, etiam historiæ Iudicum, Regum, Geneleos, erunt prophetiæ. At hoc non dicit: uerbo quidem non dicit, sed ipsis factis probat, trahere enim literalem prophetæ sensum omnino ad literam, quid aliud rogo est, quàm historiographum constituere? Vocatus est etiam Ioannes baptista Elias, eo quod primum aduentum Iesu præcesserit, quemadmodum secundum præcedet reuera Hanoah, & Elias. Malachias de utroque etiam aduentu mixtîm loquens in capite ultimo, ita uocauit interprete loci Iesu Christo, & uocabulum Eliæ Ioanni baptistæ dante. Mutuari uero nomina in sacris sæpe solent, nam Messias uocabulis multorum, qui ante eum fuerat, dictus est. Seruauit in primo loco etiam homo in corpore nomen Iehouah, ut ab æterno habuit. Quod Ieremias 23. cap. ostendit: Ecce dies, inquit, uenient, dicit Deus, & suscitabo Dauidi germen iustum, & regnabit Rex, & intelliget & faciet iudicium, & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iudæa, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen eius quod uocabunt eum, *יהוה צדקנו*, id est Dominus Deus iustitia nostra. Hæc de Christo dici, si qui ambigant, Thargum Ionathan confirmat, & statuam Dauidi germen iustum. Seipsum confirmat Ieremias cap. 33. Ecce dies uenient, dicit Dominus, &c. paulo post: Et hic est, qui uocabit eam (id est synagogam, seu ecclesiam) Dominus Deus

Deus iustitia nostra. Jonathan intelligit de Messia. Ita etiam interpretatur rabi David Chimchi. Sed ait ita uocari debere, quod eius temporibus Deus iustificaturus sit Israël. Usque adeo in reprobum sensum abierunt, ut quod est in Iesu Christo, Messiae præstantissimum detractum uelint, ne illi ulla in re cum suo conveniat: quod illos tantopere uereri non oportebat. Nam eorum Messias erit antichristus; illi è diametro contrarius, longissime à diuinitate distans. Alij locum euertunt, & inuertere lectionem conantur. Alij ut nostris Hebraice linguae ignaris faciant fucum, dicunt Mosem, Israëllem, Ierusalem uocari Deum, nec propterea esse. At mentiantur impune. Nunquam enim in sacris ostendunt nomen יהוה attribui alijs cuiquā, quam Messie & Deo. unde patet Deum esse Iesum. Sed silentio non possum regere impietatem nefariorum Rabinorum, & non ostendere eorum studium in sacris deprauandis. Vt ostendant non ideo Deum futurum Messiam, quod de eo dicatur Iehouah, deprauant uocem ultimam prophetiæ Iechezchelis, ut etiam sacrum nomen urbi attribuerentur: & ubi legitur, Et uocabitur ciuitas, ab ea die DOMINVS IBI uolunt legi, Dominus nomen eius, ex mutato puncto & litera aucta. Nam ubi est יהוה, id est ibi, legitime scriptum; ponunt שמה, id est nomen eius. Ita R. David Chimchi, & rabi Selomoh, sequentes authorem deprauationis Ionatam, qui in libro Baua bathra. Cap. מבר הספנה, id est uendens nauem, censet esse ita legendum. quod etiam si obtineat, quum coelestem Ierusalem propheta in eo capite describat, nil prohibet de ea dici Iehouah, quoniam tunc Deus erit omnia in omnibus, secundum præsentiam & substantiam, quum in inferioribus corruptibilibusq; sit per potentiam & scientiam tantum. Si quis talia in sacris committeret, merito insectari deberent. at quia nunc adulteri, à uerōque alieni sunt, ideo in matrem sæuire illis licet. Iesaiæ 28. & 3. capitibus idem nomen Messiae datur, assentiente Thargum. in aliquibus locis Iesus Messias est dictus David, ut Ieremiæ 30. assentiente Thargum. etiā Hosa 3. dicitur etiam Selomoh. Paralip. 17. dicitur & lapis, et petra, & innumeris nominibus ob proprietates rebus affines. Vbi uoce præconis Ioannis est manifestatus Christus, tunc feces & reliquias Israël colligere incipiens, prætermissa mundi superbia & fastu, in consortium piscatores assumpsit, ita affatus: Venite faciam uos piscatores hominum. Eius conditionis personas non reticuerat multis ante annis, spiritus sanctus, per os enim Ieremiæ dixit: Propterea ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & non dicetur ultra uiuit Dominus, qui eduxit filios Israël de terra Aegypti, sed uiuit Dominus qui eduxit filios Israël de terra aquilonis, & de uniuersis terris ad quas eieci eos, & reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos, & post hæc, &c. Hæc sunt de aduentu Messiae, & congregatione Israël. At multis iam locis & argumentis uidimus, omnibus gentibus daturum salutem Christum. Itaque quum de congregando Israël agit, intelligit de omnibus fidelibus & gentibus & populis: sed de aquiloni subiectis, id est potentiae dæmonis obnoxijis. Nam ab aquilone procedit omne malum. In libro enim Zohar, scribit Rabi Eleazar, partem septentrionis in mundo imperfectam à Deo factam: ut quisquis fuerit Deus, aut se Deum uocauerit, ueniat & illam absoluat, & tunc scient illum esse Deum. dicit uero rabi Racanat, in eum locum qui sumptus est ex Ezechiele 8. cap. sapientiam Dei, quæ uocatur Attah, dominaturam angelo mortis, id est diabolo. Dictio autem attah, est

est sapientia Dei, ergo Messias deuicto diabolo mali authore à septentrione incepit restituere Israël, id est ecclesiam fidelium. Id uero non regum, aut magnatum opera, non instructis aciebus, non cohortibus & phalange, sed piscatoribus Apostolis in totum orbem missis. Piscati sunt illi ecclesiam. Venatores, id est Romani milites, etiam in die uisitationis uos à cauernis traxere ad supplicium. Demum transiere gentes relictis idolis ad Christum. hæc est capitis Hieremias summa, & sensus. Eorundem piscatorum, in umbratili descriptione uirtutis euangelij, & baptismi descriptione meminit Ezechiel cap. 47. Omnia enim animantia habitura uitam ex ui aquæ, est impossibile: sed ex baptismo originem, à Iesu Christo capiente omne genus hominum, sine ulla personarum acceptione uitam sumit: fit enim illi fons aquæ ducentis in uitam æternam. Clarius uero indicans, quia potentiam legis à templo procedentem in euangelium traduxit, expressius etiam originem uigoris huius aquæ demonstrat. Ex Galilea enim orientali ad lacum Genezareth sita, exituras aquas dixit, quæ sanarent cæteras. A Galilea enim processit Christus, & ex eius finibus orientalibus desumpsit præcipuos apostolorum, Petrum, Andream, Philippum & alios, qui primi piscatores fuere. Quam uero sagenam dederit Christus suis piscatoribus, est opere præcium audire ab Iesaja cap. 2. Et erit, inquit, in nouissimis diebus preparatus mons domus Domini, in uertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exhibit lex, & uerbum Domini de Ierusalem, & iudicabit gentes, & arguet populos multos, & constabunt gladios suos in ligones, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Iacob uenite, & ambulemus in lumine Domini. proiecisti enim populum tuum, &c. De aduentu Messias hæc ideo Iudæi non negabunt dicta, quod contra Christum Iesum uideantur facere, & eorum Messias futuro fauere. Postquam ergo inter nos conuenit, sunt singula excutienda. Erit in nouissimis diebus: Iudæi dicunt in nouissimis diebus mundi, at nos dicimus in nouissimis diebus legis Mosaicæ. uidendum uter melius dicat, rationibus ultro citroque adductis. Vox אַחֲרִית ahrith, id est nouissimum, seu postremum, non omnino extremum significat cuiusdam rei, nam Ioël 2. dicit, Eius extremum ad mare usque nouissimum, pariter Ezechiel 26. dicit, Dum collocauero in terra nouissima solitudines. At quum terræ & aquæ sit unus globus rotundus, illic simpliciter nihil est extremum. Nam in quouis puncto rotundi, est dabile principium & finis. ergo nouissimum illic ad aliquid dicitur necessario. Ita & apud Iesaiam, nouissimum dicitur legis Mosaicæ. Nam in nouissima mundi constitutione erit finis actionis & corruptionis. Nec erit opus lege, quum tempus sistetur. Nam lex non solet dari, nisi ad diuturnam observationem. Frustra ergo poneretur lex tam sancta, nisi diutissimæ obseruationis gratia. ergo duobus annorum milibus ante finem mundi saltem debet dari, quum dictum Eliæ uideatis iam in duabus partibus naturæ & legis contigisse. Nam ferme utraque, bis mille annis durauit: ergo lex gratiæ multo duabus præcedentibus præstantior, deberet potius plus quàm minus durare. Nouissimi igitur dies sunt in hoc loco, finis legis Moysis. fuere nouissimi dies, quando ablatum est sceptrum de Iuda, ut prædixerat Iacob, Quum uenit Iesus, perijt uox
bis

bis sceptrum de Iuda, & fuere nouissimi dies. Mons uero intelligitur ea po-
 tentia sublimis, ceteris potentijs sublimior quæ esset omnibus alijs præponen-
 da: status scilicet religionis & ecclesiæ Iesu Christi. Nam is est mons, qui in
 magnam creuit altitudinem, quum sit lapis abscisus de monte, sine mani-
 bus, quique omnes alios superauit, ut ait Daniel. Ad eum ergo (seu Chri-
 stum, seu ecclesiam ab eo dependentem intelligamus, nil refert) erant gen-
 tes omnes confluræ, & nomine Iacob aut Israël uocandæ: & ad summam
 ideo potentiam, qua non est maior, confluebant, quoniam uerbum Dei, id est
 euangelium Iesu Christi, ex Tzion exiuit, id est à progenie Iudaica natus Chri-
 stus, docuit in Iudæa & Hierosolymis uerbum, unde in totum orbem ser-
 psit. Iudicat ideo gentes, quoniam omnibus data est ea lex, nec de eius diffi-
 cultate potest queri, uel paruuli possunt (quod ad salutem attinet) fieri per-
 fectissimi in eius cognitione. Sed hic mirum est, quàm obstrepat gens cæca.
 Quomodo potest uenisse Christus, ut dicitis, quum bella nondum cessauerint?
 quando ex ensibus ligones sunt facti? Leuatur gens contra gentem, ardent
 omnia bellis etiam inter Christianos. Audite, Nonne lex à Mose data erat, à
 Deo & uera? erat. At quando reperti sunt in ea fontes lacte & melle manan-
 tes? Ergo aut Falsa dicebat, aut intelligendum est quod bene uiuenti sub ea le-
 ge, omnia tam foeliciter succedere debebant, ut non secus esset abundans,
 quàm si fontes lactis & mellis domi haberet. Promissiones ergo sunt obser-
 uatoribus præcepti, non illis omnibus qui dedere nomina circumcisioni, aut
 baptismo. Nam quot fuere Iudæi, impij & nefarij? at sub sancta lege erant, &
 circumcisi. Sacerdotes qui inter ceteros erant ceremoniarum obseruantis-
 simi, quid sceleris non commiserunt? Contra nullos ferè alios plures commi-
 nationes dabantur. Nil auaritiæ intentatum reliquerunt, populum ad ossa
 usque corroserunt, ingluuie & uoluptate impotentissime laborarunt, ab illis
 ultiones incœpere. Ergo lex Moysis mala? non sequitur, Nam homines sunt
 liberi arbitrij, eruntq; ad finem usque mundi. Quum uero nil sit libertate præ-
 clarius secundum animum homini, à Deo datum, licebit semper agere libe-
 re, uel non agere, nam qui agit bene inuitus, ille nec liber, nec uir bonus est.
 Quum autem sint homines liberi ad finem usque mundi futuri, & cor homi-
 nis sit prouum ad malum ab adolescentia, sitq; tam fraudulentum & puer-
 sum super omnia, ut nemo illud cognoscat, ad finem usque mundi sunt futu-
 ri plures improbi longe quàm boni. Nam alioqui frustra leges essent, si omnes
 aut boni aut mali essent. Iustis enim lege non opus est, mali nulla tenentur.
 Erant ergo etiam pauci sub lege Messiae saluandi fortassis: ut de Iosue & Caleb.
 At qui reuera & ex animo profitentur, Christum inter eos bellum nullum est,
 nullus gladius, nulla lancea. Cui enim usui sit lancea aut gladius, illi qui ex
 animo omnes homines amat? Contra quem moueat bellum, qui nec possidet
 quicquam, nec aliena appetit? Si qui possidet, sit ueluti qui nil possidet, contra
 quem ob fluxa ista fortunæ bona insurget? Qui omnes homines in fratris loco
 habet, qui potest illis male uelle? Hæc sunt sanctissimæ religionis præscripta, es-
 se per omnia similitimum Deo. Illius more de omnibus benemereri, nil inde re-
 pensionis expectare. Nam gloria est illius solius, & nil dat qui repetit. Alijs
 hominibus non sibi natum esse, id in hac uita summum iudicarunt summi Phi-
 losophi. Præstitit nemo nisi Christianus, à suo duce instructus, et adiutus. Quod
 autem uellet intelligi propheta hoc modo, id arguit quod est indefinitè locutus.

Nam

Nam si omnes qui nomina Christo erant daturi, præsciuisset usuros hoc diuino præscripto, dixisset omnes conflagrant gladios suos, &c. Sed quum sciret hominem deprauatum, ad diem usque iudicii perperam, ut plurimum, acturum, dixit Conflagrant, &c. Scilicet qui reuera erunt ex animo Christiani, nil quicquam litis aut odij inuicem sunt unquam habituri, festa & æterna pace fruentur & in hac & in futura uita. Si enim omnes carituri sunt gladijs, magnus ille Messias à uobis expectatus, qui fiet ut sine gladio & laceris & bello uos reducat. Certe erratis Hebræi. Nunquam carebit mundus sua peste, nunquam est defuturum in hac uita uitium uirtuti contrarium. Nulla lex sanctior aut maior in hac uita potest dari, quam quæ à Christo data est: quia hominem eius præceptis quatenus potest parentem, Deo similitum reddit. Hanc legem à Iudæa originem ducentem Apostoli toto in orbe sparserunt, factisque sanctissimis docuerunt, inter uere bonos impossibile esse bellum nasci. Patuit in Aegypto ubi aliquando 400. annis ad 300. hominum milia, nulla planè distinctione fortune, cibiue aut potus unam ferè cõtinuis successionibus uixere, quales etiam hodie multi reperiuntur. Sed non unam congregati, ut erant. Nec iudici nec militi locus erat inter eos, sacer magistratus non ob opes, aut uestes, sed ordinis causa colebatur. De miraculis non est mihi admodum laborandum, quoniam etiam Iudæi nobis assentiuntur in illis, sed adhibito nomine Iehouah facta fuisse dicunt, non intelligentes quam uera dicant. In nomine enim יהוה, quod patri & filio & spiritui sancto commune est, Iesus filius Dei miracula omnia edidit. De illis uero meminit Micha propheta cap. 7. Pasce, inquit, populum tuum in uirga tua, gregem hereditatis tuæ, ut in sylua æque possint quiescere, atque in medio aruorum, ut ipsi pascantur in Basan & Galaad, iuxta dies antiquos. Secundum diem egressionis tuæ de terra Aegypti, ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes & confundentur super omnem fortitudinem suam. Deus hoc in loco ore prophetico alloquitur aliquem, quem ex operibus iniunctis necesse est esse Deo similem. Nam est solius Dei omnia uidentis, & moderantis, posse æque in sylua quauis, aut lignorum aut impiorum, suos seruare, atque in medijs aruis, quod secundum Deum Iesus solus potuit. Ex hoc uero latentia cognoscere se docuit, quod multorum cogitationes aperuit. De Messia ergo quum ista sint, cui Deus uti homini imperet, etiam ipsidem uerbis docuit regius propheta: Ego constitui, (inquit Dauid ex ore Dei) regem meum (contra quem insurrexerant principes mundi) super Zion montem sanctum meum. Et mox, Dabo gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, quæ omnia de Messia intelligi, ostendit periodus, Ad terminos usque terræ. Nam nullus homo potest ita imperare, nec etiam Deus ipse in corpora liberi arbitrii. Sed mirabilia secundum diem exitus de Aegypto sunt facta à Christo, tanto maiora quanto Deus homine maior erat. Recessit mare iussu Moysis potentia Dei: sed aquæ solidæ, ut terra tulere Christum, in eius nomine tulere & Petrum. Sol summa creaturarum sensilium, est sui factoris humanitati morienti compassus, deliquio contra naturam. Taceo innumera miracula, quæ in singulis locis edidit. At etiam hoc in loco ogganiunt Iudæi dicentes, Moses, Iosue, Ezechias, Elias, Eliseus miracula ediderunt, uerum est, sed in nomine Dei sapius inuocato, diutiusque fuis precibus. At Christus proprio imperio cæcis uisum, surdis auditum, mutis loquelam, energumenis & obsessis à damone liberationem, paralyticis sanitatem, mortuis uitam, turbato mari quietem reddidit. de qua re ne dubitare liceret, eius Apostoli nomine illius, aut solius eius crucis signo tanta edidit,

dere, ut nullus numerare ualeat. Quod uidentes ethnici, & homines omni tormentorum genere insuperabiles cernentes, confundebantur in fortitudine sua, quam omnibus nocendi artibus instructam contra illud genus hominum nil proficere cernebant. innumerae puellae & pueri etiam infra decennium tortores torquendo fessos reddidere, unde à summa potentia illos fuisse confirmatos constat, & à Deo dependere, quum praecipue alijs hominibus tormenta adhibita ea eliciant quae mortem adferant. Hæc uidentes ethnici relictis idolis, ad Deum uerum per Christum accedere: quorum exemplum sequi nunquam uoluistis, quum tamen esset uobis missa salus, & fuistis gentibus deteriores, quas sub Mose fugere, sub Christo sequi debebatis. At quia non fecistis, ideo in uobis exemplum exemplo carens, semperque cariturum demonstrauit Deus, ut iam saepius est à me notatum. Tam innumera multitudo beneficiorum uobis collata, tantam superbiam & fastu diuitum & principum sacerdotum conflauit Iesu Christo inuidiam, ut in crucem innocentissimum hominem agendum duxerint: quod uos miseri, heu uos miseri Iudaei, in gloria ponitis, & בְּרִיתֵי תַלְמִי, id est suspensum uocare Iesum contumeliose soletis, cuius cruce saluatus est orbis. Iam prauiderant hæc omnia prophetae, quae per singula leuiter attingam, quoniam facinus horrendum agnoscitis. Sed triumphus & pompa Iesu Christi quum primariam urbem suam regio nomine ingrederetur, est uidendus, ut à propheta sexcentis ante annis est descriptus. Exulta ualde (inquit Zacharias 9) filia Zion, lætare filia Hierusalem. Ecce rex tuus uenit tibi iustus, & saluator, ipse abiectus & pauper sedens super asinum, & super pulum asinae. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus. & potestas eius à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terrae. Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisi uinctos de lacu in quo non est aqua, etc. Coactus est hoc in loco fateri R. Selomo, hæc de Messia intelligi. Fateri etiam uoluit R. Aben Ezra, esse de alterutro Messia (nam duos, ut dixi, expectant: quoniam unus sunt duo aduentus) aut filio Dauid, aut filio Ioseph. De Nehemia uero quendam R. Moïse sacerdotem intellexisse ait. sed reprobant opinionem ceteri, suffragatur Targum. In quocunque ergo omnia ista contigerunt, fuit Messias. Iam ex interpretatione dispiciamus omnia. Valde exultare debebat filia Zion, quoniam nil maius tanto principe poterat consequi ecclesia. Rex, iustus, & saluator: sunt tres qualitates Dei. nam rex regum est. At Messias summus regum omnium esse debebat. ergo Deus. Cæterum non iustificabitur in conspectu Dei ullus uiuens. Septies in die cadit iustus, nostrae iustitiae sunt paenae menstruatae: non est, ne unus quidem qui faciat bonum. Ergo Deus erat Messias. Saluatoris uerbum Deo soli competit. erat ergo Deus Messias. sunt illae summæ qualitates Messiae. Nomen Humilis quamuis etiam attribuitur creaturis, tamen peculiare esse Dei nomen Commentarii fidem faciunt מְבִטֵּחַ sanctum benedictum ipsum Deum semper uocantes. Humilis abiectus & pauper qui potest dici rex: Si est mundanis regibus maior, ubi satellites, ubi *σωμα* *ποφύλακός*, ubi fiscus, ubi ordines, ubi satrapæ, ubi exercitus eius: Ergo regnum tam magnum non est de hoc mundo. Nam si ex hoc mundo fuisset regnum eius, ministri illius, ut dixit, decertassent ut non traderetur Iudaeis. Regnum ergo in animos felices & quos fecit liberos exercet. Nam alioqui regnum & paupertas, non possent conuenire in uno. Sed prodeat currus triumphalis. Sedens, inquit, uel equitās super asinum: nec asinum satis aptum labori, sed

adhuc pullum, dorso nondum onera accipientem. Hæc sunt Messia: ornamenta, hæc pōpæ. Tāta fuit Iesu Christi tenuitas, ut ne a sellum quidē ualidum possederit, cuius minimum miraculum compensare totius mundi aurum nō potuisset. Hoc exemplo magis quā arcta necessitate fecisse constat, ut superbiam, fastum, opes, gloriam, & opinionem quibus labefactatur mundus, calcaret, ut facta eius non secus quā uerba loquerentur. Crepat interim dum illa uidet synagoga satanae. Pueri & innocentes (patribus prohibere nō ualentibus) clamant io triumphe, hosanna baramoth, id est salua nos in excelsis. Ex ore infantium & lactentium laus à superbia mundi negata proficiscitur, frendente interim inuidia superciliosæ synagogæ magistratu. Ob id subiungit propheta, quid ob eam summam nequitiam sit futurum: *Vi scilicet in decem tribubus Israel, quia erant copiosiores quadrigæ quibus abundabant, & in Hierusalem equi perirent.* Futurum enim erat, ut qui sprete ueritate & neglecto Deo eiusq; præscriptis sperabant in multitudine & aceruo diuitiarum suarum, funditus exciderentur ob neglectam salutem. Alij uero fideles, ut diximus, nil belli suscitarent, quod nil appeteret præter necessaria, quæ facillime à natura suppeditari possunt. Loquetur pacem gentibus, qui erat estq; pax, princeps pacis, pacem suavit, fomenta bellorum sustulit, cupiditates omnes resecare uoluit suis sectatoribus. Nisi enim sublata omni dominandi & habendi cupiditatum libidine, esse felix & quieto animo nullus mortalium potest. & quamuis id sciant dicantq; multi, nullus tamen unquam præstitit, nisi quæ Christus iuuuit & instituit. Maxime uero patet eius potestas in eo quod dicit, dominaturum toto in orbe. Nam hoc solius, ut dixi, Dei est. Sed quomodo fiet illud imperium pauperis in toto orbe? Aperit propheta: Etia in sanguine pacti tui emisi, ait Deus, uinctos tuos de lacu in quo non est aqua. In sanguine pacti eius paratur hoc imperium. Nec tātum ad futuros spectat, sed & eos qui erant uincti in lacu in quo non est aqua: id est in inferis & limbis iam ab Adamo retinebātur, iam ab Adamo redemit. Sanguis em Iesu Christi salutē toti orbi comparauit, & præteritis & futuris. Ergo Messias erat occidendus, & sanguis eius fundendus, in quo hoc Testamentū conderet. Id etiam notauit Daniel: Et occidetur, abscindeturq; Christus nec sibi, seu sui causa, nempe in eo non erat dolus: sed pro omnium salute, & inuidia ministerio. Subiungit pœnam: Occiso Christo, ciuitatem dissipabit populus ducis uenturi. Idem facit hoc in loco Zaccharias: Conuertimini, inquit (postquam occisus fuerit iustus) ad munitionem deuincti expectatione (alterius Messia: supple) hodie quoque annuncians duplicia reddam tibi. Quæ sint illa duplicia, iam duobus in locis exposui. Excidia duo, et præsens exilium. Idem repetit Iesaias. nā postquam 40. cap. id dixerat de Christo, idem repetit iterum cap. 61. de Christo etiam loquens, admixtis benedictionibus fidelium dicit de pœnis perfidorum: Pro confusione uestra duplicia recipietis, inquit, & pro ignominia laudabunt in agris suis. propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitiā sempiternam dedit eis. Prima pars sententiæ spectat ad perfidos, duplici pœna puniendos in corpore, & duplici in animo. Nam, ut dixi, pœnā ruinæ & captiuitatis in corpore sentiunt, & pœnam angoris & dubij in hac uita, & in futura damnationem æternam experientur in animis. Alij uero duplicia etiam, sed in animo recipient quietem & tranquillitatem in hac uita, æternum gaudium in futura. Hanc nephariæ gentis in suum seruatorem iniuriam, plurimis in locis ape-

aperuerāt prophetae ō Iudei, ne forsan putetis de alia Messia quā de Iesu ista intelligi. Vos uidistis ad unguem, sine ulla detorsione, dici cōtextum scripturārū de his quae à Iesu & in Iesu gesta sunt: quod per omnia quadrare esset impossibile, nisi esset idem qui & Messias. Sed ne uos credulitate languida occupatos relinquā, addo quaedā prophetarū oracula ad confirmationem praedictorū. Nunquam fore audituram de humili Christo synagogam praedixit Iesaias: Propter Zion, inquit, non tacebo, & propter Hierusalem non quiescā, donec egrediatur ut splendor iustitiae eius, et salus eius ut lampas accendatur. Iubebat scelestissima synagoga tacere prophetas, quum palam humilitatem Christi efferrent. De iustitia Messiae intelligi, totum caput declarat. Vocabulo uero indicat Deum esse Messiam, quū ecclesiā eius uocandā asserit: Voluntas mea in eis. & infra: Populus sanctus, redempti à Domino. & itē: Quaesita ciuitas, et non derelicta. cap. 5, idem: Quis credidit auditui nostro, & brachiū Domini cui reuelatum est: et ascendit sicut uirgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, nō est species ei, neq; decor, &c. Haec de humilitate, mansuetudine & ceteris Messiae uirtutibus dicuntur, ut patebit in passione. Et non putet nefarios interpretes de perditissimo populo, qui ob scelera caelo & terrae horrenda ductus est in captiuitatem, ista interpretari. Verum in eos suo loco agam. Sub ea aut humilitate squalidus, panno sus, abiectus, ausus est facinus aggredi insignis, & plusquā regium: quoniā de gloria Dei agebatur, illic se uirum ostendit. Fecerat auara mystarum turba domū Dei speluncā latronum, ne ulli offerendi deesset occasio. ne quis praetexeret se ideo nō posse offerre, quod emenda uenalia nō reperisset, aut permittatū aurū non haberet, in templum usq; forum traduxerant, inexplebilis auaritia qua laborabant argumentū: flagello, quo egerat asellum, homines & animalia, sacri loci cōfinio abegit. mensas uero colyblastarū sparsis euerit pecunijs, proferēs uerba Ieremiae ante sacerdotes et pharisaeos: Nūquid spelunca latronū facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meū? Ob illum uero neglectum & uitia sacerdotū exitium minatur, et templi euerionē, ut cōtigit in Silo ob uitia Ophni & Phinhas. Vt aut primario ueststrarum opum authori in aliqua re esset affinis Iesus, uestrorū magistrorum iniquitas scelus in eum est auspicata à uēditione. Quāuis genus ab Abrahamo ducitis, ō Hebraei, tamen & potentiam & opes beneficio Iosephi, qui à fratrib. fuerat uenditus, primū collegistis. Nā ante eū eratis 60 animae tantum, & ex Aegypto exiistis ad 600 milia hominū arma ferre ualentium: quib. singulis saltem duo accedebāt domestici, triploq; numerus maior fiebat. Cōuenit Christus cum Iosepho in uenditione à suis, in innocentia, in repensione boni loco mali, in uirginitate & castitate. conueniunt à principio tātum, quia temporariā Iosephus, perpetuā Christus seruauit. à domestico hoste (qua peste nil capitalius) Iuda proditore, scribis & pharisaeis conciliū de eo capiēdo sine tumultu populari agitantibus, est triginta argenteis uēditus, cautione de homine noctu tradendo exhibita. Ea summa ad nostrā pecuniā estimata, fortassis faceret unā & 20 libras Turonenses. Nā argēteus erat 14 solidis par. mancipiū utilissimum & debile uenisset quadruplo. Sed ita statutū erat à patre Deo. Mentionē facit eius uenditionis Zacharias cap. 11. ubi est locutus de portis templi, quae se sponte aperiebāt. 40 annis ante ruinā uestrā, ut ante notauī, & nefaria sacerdotū scelera attigit, & de reprobatiōe foederis Moysis, de plorationeq; infelicis gentis mystarum egit, inquit: Et dixi ad eos (Deus ad sacerdotes) si bonum est in oculis uestris, afferte mercedem meam. Sin au

tem, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad figulum decorū precium, quo appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci illos in domo Domini ad figulum. Hæc omnino habent contextum rei gestæ. Nam æterna deliberatione diuina prouidentia constituerat, filium suum unigenitū dare in redemptionem mundi, & quæcunque circa eum gesta sunt fieri: quoniam peruersitatem gentis nouerat. Ne autem ullus posset dicere, Deum cogere hunc aut alterum ad malum, dixit: Si ita uidetur. Sin autem, quiescite. nam nulla uis libero arbitrio inferitur per prædestinationem. Dederunt sacerdotes triginta argenteos Iudæ, qui eum illis tradidit. Demum quum inauditis tormentis illum afficereretur, sera ductus poenitentia, nummos Iudas retulit sacerdotibus, qui quum nollent eos recipere, sed dicerent illi, Tu uideris, proiecit eos ante ipsos, & abiens miser, laqueo sibi gulam fregit. Illi adhuc existentes in ipso templo, collegerrunt eam pecuniam, dixeruntque, quia esset precium sanguinis, non debere cum sacris oblationibus, quæ Curban dicuntur, reponi, sed in usum peregrinorum conuertri. Itaque noua pietate impietatem diluere satagentes, agellum à figulo non longè ab urbe mercati sunt in sepulturam peregrinorum, uocaruntque hacaldema, id est agrū sanguinis, qui in præsentem diem manet uestre perfidiæ testis. Hæc est historia. Cæterum ne putetis tantum hoc uestre ruinae & recedentis à uobis Dei argumentū in hoc capite haberi, est & aliud longè grauissimū, paulo antè: Et succidi tres pastores in uno mense. Paulo antè triplex pastor et potestas qua quauis rēp. regi necesse est, sublata uobis ab Herode fuit. Nam paucis diebus, regiam, Leuiticam, & iudiciariam potestatem ad unum peremit, nouosque homines in templo, tribunali & regia constituit: & tamen, si Dñs placet, tunc sceptrum de Iuda non defecit. Usque adeo uestra uos capit & afficit infelicitas, ut illam ne agnoscere quidem uelitis. Quid dicam de templi ualuis? Demum quod est etiam per quadraginta annos probatum, sequitur uenditionem iusti. Nam sacerdotium est à potestate Romana institutum, & magis gratioso datum, aut ditiori uenditum: ad hæc annuum factum est, quo magistratu fungentes, quia suo anno quisque corraderet omnia uolebant, non tantum tenues (ut ubiuis moris est) sed diuites etiam necabant ex-pilationibus, quod magis regie & nouæ potestati conuenit. Nam nil priuatæ facultatis tutum fuit à regno Herodis usque ad Titum. Sequens uero caput pergit infelicitatem uestram proseguere, & ex uobis quosdā relapscentes dono spiritus sancti agnituros Christum à se confixum, & occisum dicit. 13. caput fontem gratiæ Dei per Iesum Christum datæ aperit. Et ab eo tempore fuere omnes falsi prophetae uestri Rabini, qui uarijs temporum periodis aduētum Messiae augurantes, uos in perditionem totis 1500 annis retinere, sequuta est demum uestra infelicitas, captiuitatibus cumulata, ut uideatur ad uerbum texere futuri historiam. Nolo esse longior in reliquis tradendis. uolo esse similis in scribendo Phariseis, in exequendo mortis Iesu Christi cōdemnationem. Quum in liberis ciuitatibus, ubi ius locum habet, etiam de capite serui & abiectissimi hominis agitur, soleat causa inter bonos in multos dies ponderari: sex tantum lucis horas habuit Iesus Christus, à quo captus est, ad crucem. Videant uniuersi mortales quanta potuisset esse eius iudicii maturitas, etiam si de nephario homine agi debuisset. Ea ipsa die cōuenerunt principes in unū, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Nam Pilato nomine Romani senatus Iudææ præsidī, reconciliatus est Herodes rex alter eius nominis, quod

quod causæ Iesu cognitionem, quam inuidia Phariseorum & scribarum suscitaram sciebat, ei permisisset, conuenit contra innocentis caput tota sacerdotum Phariseorum & scribarum cohors, aduersus Dominum & aduersum Christum eius filium. At quia urget eos is psalmus, dicet refractarii, intelligi de Dauid. Sed audiant rogo, quomodo singula conuenire Dauidi possint. De quo cunque dicatur, habeat causam communem cum Deo necesse est. Nam dirumpamus uincula eorum, &c. ostendit legem & iugum commune hominibus imponendum. At hoc non habuit Dauid. nec enim author legis fuit. Atque alia uincula poterant omnes reges terræ retinere, quam lex aliqua nulla. Lex Moysi unum tantum populum habere debuit. Lex Messiae ad omnes pertinet. Sequitur itaque, esse de eo & eius lege scriptum, Qui habitat in caelis: propter imperium reguli Dauidis non irrisisset omnes principes, quia ad eos ea lex sub qua erat, non pertinebat. Furore in eos moueri non debebat, qui non peccabant non recipiendo uincula Moysi. Erat Messias quem constituit regem suum Deus super montem Sion, ut narraret præceptum & legem nouam. Semel uerum fuit dicere de Dauid, hodie genui te. at semper de Christo & eius generatione uerum est. Quemadmodum enim ignis actio semper a potentia procedit, quoadu est ignis: ita ab æterno a potentia Dei proficiscitur eius sapientia. Adhæc si de Dauid dicitur, quando possedit terræ terminos: Dei solius est. regit eos arcibus animorum legibus, ferro & adamante durioribus, & confringit quum uult. est enim Deus. ab eius exemplo & lege pendere oportet reges mundi. Opus est omnes eum filium Dei osculari, ne quando irascatur Dominus, &c. ita quum nil planè aut parum conueniat Dauidi, sequitur ut de Messia filio dei intelligatur. Ita deprauant & inuertunt sensus omnes psalmorum, sed secundum istum inuertunt potissimum 109. quia uehementissime eo urgentur agnoscere Christi diuinitatem. Sed ad alia transeo. De Iesu Christi tormentis quanta sunt scripta, superfluum iudico scribere, quum solida capita de hac re in prophetis habeantur. Satis habeo impietatem refutare sceleratorum rabinorum, ubi deprauant suis somnijs cap. 53. Iesaiæ. Ita habet: Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Hæc non possunt intelligi de facinore corporali, aut uulgarè ut bellum. Nam satis habere debebant persuasum quid in eo posset Deus, seu affligendo, seu seruando. Declarat ergo propheta quis sit iste auditus tam mirabilis, ut uix sit credibilis: Et ascendit sicut uirgultum coram eo, id est Deo patre. Diuites, magnates, mundanis rebus fulti, impijque exaltantur sicut cedrus Libani: at iste qui est brachium & potentia Dei, exoritur sicut uirgultum, ut nil sit humilior & abiectior aut minus credibile, quàm quod est summum, ut Deus, sit ita humile ut inferius infimis uideatur. Et sicut frutex ex arido solo: eò quò superius tendit. Nec enim unquam res populi Hebraici fuere tam accisæ, ut non aliquid splendoris seruauerint. Taceo quàm impudenter ex uiro populum faciant. Non est ei species, neque decor, ait: & non erat forma, cuius causa desideraremus eum, sprete est, reiectamentum hominum, uir afflictissimus, & qui ostendit langorem. & uelut qui auertat a se hominum aspectus, despectus, & quem non reputauimus. Si hoc dicitur de populo iudaico, quis hoc de eo dicit? Non hostes qui affligunt, non Deus qui punitionem immittit, ergo nemo. Nam de se in tertia persona nemo loquitur. Sunt ista omnia de afflictione Iesu Christi, & eius abiectiōe. Nam est usque adeò sputis, luto, & proprio sanguine labefactatus, ut leproso abiectior uideretur. reuera eum non re-

putauit gens iniqua. Vere langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, et nos reputauimus eum lepra percussu à Deo et humiliatu. Ista satis se explicat, nec in ulla re cōueniunt populo, nec hodierno, nec in captiuitate Babylonica. Quāuis em̄ languent aliqui macie, tamē nil simile lepræ. Et si esset simile, nullus populus potest dū punitur ferre dolores alterius. Ad hæc quod tantū & tam inauditū miraculum esset, ut nemo esset crediturus, uidere (quod nūq̄ ferē nō uides) homines bellis detritos et afflictos? Certē Christus pro nobis passus est, iustus pro iniustis. Nec em̄ potest ullus homo, ut homo, ferre langores & dolores alterius. Sequit̄: Ipse aut̄ uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, et correctio super eū, ut nos pacē haberemus, & liuore eius sanati sumus. Quid mirabilius isto? ex unius innocentis, iusti, pauperis, abiecti, omnib. tormentis liuoribus et dolore sanari totum mundum? Deū unā & hominem hæc infirmitatis signa gestare? Omnes nos quasi oues errauimus, & posuit Dominus in eo iniquitates omniū nostrū. Quid hoc ad populū? Si de populo dicitur, aut nō fuit captiuitas Babylonica, aut hæc præsens nō est. At utraq̄ quū fuerit, sequitur nulla expiatione pro uobis omnib. unquā esse factū. Desinite delirare impij homines, miserūq̄ populū seducere. Omnes homines peccatores fuere præter Christū & Mariā. Christus pro omniū peccatis mortuus est, qui solus ob diuinitatē, fructū suæ mortis qua pro peccatis nostris persoluit, in omnes homines illi credētes trāsmitte re uoluit, potuitq̄. nā homo purus id nō posset. Liuor uero ostēdit sanguinis effusionē, in quo pactū credētib. instituit. deinde: Dū opprimit & affligit nō aperuit os suū. Sicut ouis ad occisionē ducit̄, & quasi agnus coram tondente se obmutescit, & non aperit os suū. Quis ista credat? Innocentissimū ne uocē quidē emittere, ueluti agnū duci ad suppliciū? O Iesu Christe quāta est tua bonitas. Perpēdite ista blasphemī, uestri miserebiſ, uos expectat ad misericordiā. De angustia & de iudicio sublatus est. At populus ille, si Dñs placet, nō obiit, nec ad occisionē est ductus, sed ad seruitutē seruatus. Generationē eius quis enarrabit? Sequit̄ ex hoc loco, nil habere cōmune cū ceteris hominibus, quod ad natiuitatē attinet. Sed omnes sciunt unde & quomodo populus diaboli Iudaicus sit natus, et quomodo generatus. est generatio Christi eterna, uenata: tēporaria altera. et tamē abscisus est de terra uiuentiū. Propter scelus populi mei percussi eū. Hoc est quod scribit Daniel, Et occidet̄ Christus, non sibi: id est nō sui, sed salutis omniū illi credentiū causa. Cū malis hominib. facta est sepultura eius: id est mors. Diuites in morte eius fuere. Eo quod iniquitatē nō fecit, nec dolus fuit in ore eius. Et Dominus uoluit contere eum in infirmitate. Quum posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum. Videant hoc in loco Iudæi deliramenta sua. Si de homine aut̄ hominib. agit propheta, quomodo potest uidere semē longæuum quū mortuus sit? Non ne homo mortuus uidet longæuū semē? nugæ. Deus ecce Deus de Deo, filius à patre, æternus ab æterno. Voluntas Domini per manum eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius in morte, uidebit & saturabitur. Inscientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus plurimos, et iniquitates eorū ipse portabit. Nemo præter Deū iustificare potest. Ergo de Deo loquit̄, & eūdē seruū dicit. ergo etiā homo est, alioqui mori nō potuisset. Messias ergo benedictus Deus passus est pro nobis, iustus pro iniustis, ut eius iustitia in gratia rediremus cū Deo. Ideo magnā multitudinē dabo ei pro spolijs, et fortes erūt ei pro præda. Omnia partim iam ei cesserunt, partim cedent hominū genera, quia tradidit in mortem animā, id est uitam suam: et cum sceleratis reputatus est. Inter duos

latrones est crucifixus, ut quo probro ipse carebat, ex consortio accipere uideretur. Et ipse peccata multorum tulit, nō omniū, nisi in eū crediderint: & pro transgressoribus orauit. Quū esset in crucē actus, morti proximus, orauit pro impijs ludæis dicens: Pater parce illis, quia nesciūt quid faciunt. O clementiam diuinam. A gente tua flagellis es cesus, sputis conspurcatus, uerberibus attritus, spinis coronatus: alijs crux ferebatur, tuam baiulasti, & dignaris pro ea gente quæ in te ista commisit, orare. Sequenti capite uocat eūdem Deū orbis terræ, Dominū exercituum, redemptorem Israel. Non sunt ista clarius in euāgelij descripta, q̄ scripsit Iesaias. Qualitatē aut mortis aperuit Zacharias 13. cap. postquā de falsis prophetis dixit, hoc de uero et Messia dicit: Et dicitur ei (Messie, de quo paulo antē dixerat) Quid sibi uolunt plagæ istæ in medio manū tuarū? Et dicit, His plagis cesus sum in domo eorū qui diligebāt me, à iudicib. Hierusalem. ad quā saluandā uenerā, ita sum affectus. Quod de Messia dicatur, ostendit quū Deus dicit: Heus gladius insurge in pastorē meū: percu-te pastorē, & dispergent oues. Et conuertā manū meā ad paruulos, & erūt in omni terra, dicit. Dominus partes duæ in ea succident et deficiēt, et tertia pars relinquetur in ea. Et ducā tertiā partem per ignē, & cōflabo eos sicut cōflatur argentū, et probabo eos sicut probatur aurū. Ipse uocabit nomen meū, & ego exaudiam eū. Dicā populus meus es, et ipse dicet Dominus Deus meus. Quæ ab eo loco ad finem sunt, de Messia intelligēda sunt. Nullus enim mortaliū in supplicijs antē legi effossis manib. à plagis obijisse. Qui eū diligere debebāt, hoc ei fecerūt, quos nihilominus pro amicis semper habuit. Gladio suscitato super Christū, et ueniente persecutione, omnes discipuli eius præter paucos à lōge sequentes sunt dispersi mortis timore. Nec enim fuerūt in eū firmi, quo ad spiritus sanctus in eos descendit, & ad mortē animauit. Ceterū Dominus interim quū affligere Iesus, retinuit in amore eius discipulos, quoad resurgeret. Demū ex Iudæa due partes sūt afflictæ in occisionē & dispersionē, tertia apostolorū & Christianorū remāsit, sed excoquenda et purgāda igne. Populus uero ille martyrio & miraculis ad 300. annos & suprà ubiuis gentiū clarus, populus Dei reuera dictus est. Perfossiois manūū meminit Dauid psal. 21. Foderūt manus meas & pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. aperit in cruce distētū fuisse, cuius ob pōdus corporis cōpages ossiū separabātur. Totus ille psalmus de corporis Christi afflictionibus, & natura humana, qua quidē uehementer torquebatur, est conscriptus: habetq̄ quomodo irriserint eum transeūtes, quod multos saluos fecisset, se ipsum saluare nō posset, ut aiebāt. Mouebant itaq̄ caput sannæ, nasi, nebulonesq̄, ridendo afflictum. Paulo post meminit illorū qui uestes eius uolebāt diuidere, quas demū sorte sunt partiti. omnia factō conueniunt. Nil turpius cruce à ludæis in Christū excogitari potuit. erat eius, ut quemadmodū omnia sūma in se habebat, etiā pro salute nostra summa subire infamiā. Nā quia in morte eius erat totius orbis fructus, preciū & redemptio. omni (quod ad impiorū opinionē attinet) infamiæ titulo cumulatam mortē illū subire oportuit. Quā crudelis aut fuerit, æstimandū relinquo uulgarī rerum estimationi. Quū nemo uel fortissimus possit abrepto in sublimē ab ambabus manibus clauo, uel ad paucos temporis articulos librare corpus: quid potuit tres totas horas uiuus in cruce appendens, nō arrepto clauo herens, sed trās fossis manib. et pedibus, pati Christus Deus noster, totāq̄ corporis molem à fixatione clauorū pendulū habens? O anima eius sanguine purgata. hæc prote passum cogita. Crucem uero etiam diuinā relatione (ut credo) Aegyptij multis antē passionem Iesu Christi annis in notis ἱερογλυφικῶν pro

symbolo uitæ æternæ seruabant. Sitiienti uero summo in humanitatis genere, non obtulere aut aquam, aut rem quæ posset bibi, sed uinum felle mixtum in spongia miscentes, obtulerunt ei de arundine. Quod etiam Dauid propheta prædixit psalmo 68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Fuit uero illud non minus admirandum quàm memorabile, quàm diu in angustijs mortis fuit à sexta seu meridiana hora usque in nonā, id est tertiam præmeridianam, tenebræ factæ sunt, sole deliquium patiente in toto orbe, quod annalibus ethnicorum est notatum. Sponte patuit templum Iudaicum, mortui multi uisi sunt surrexisse. Terræ motus uero tam magnus fuit, ut nullus unquam maior toto in orbe ulla literarum hominum uel memoria sit uisus. Eo duodecim urbes ea hora in Bithynia sunt dirutæ. Sed lauo laterem, qui uobis externa testimonia probatum iri sperem, quū uestris non credatis. Eam eclipsim ad uerbum Amos propheta 8. cap. prædixit: Eterit in die illa (patiente Christo scilicet) occidet sol in meridie, & obtenebrabo terram in die luminis. Dies enim luminis mundi fuit dies mortis Christi: quoniam ad eam diem etiam sanctissimi patres fuerant in lacu sine aqua, unde illos extraxit. Eo die defecit sol, quo tempore est affixus Christus cruci, quum tamen decimaquarta luna esset, qua impossibile est pati deliquium naturale solem ipsum. Hoc habet commune cum ultimo aduentu primus, quod sol lumine debeat destitui. Verū ultimo fiet ad immutationē. nam & luna et stelle sunt tūc defuturæ cū sole. Resurrexit tertio die à mortuis, quod notauit Dauid dicendo: Ego dormini et soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me. Et item: Quoniam nō derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Ascendens uero in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, id est patres & patriarchas ueteris testamenti redemptos à lymbis duxit secum in cœlum: & dedit dona hominibus, data sua gratia & remissione peccatorum, ac demum misso spiritu sancto in fideles 10 ab ascensione die. Missionis spiritus sancti meminerunt in multis locis prophetæ, quare ea adducere supersedeo. Nam satis aperuere gratiam Iesu Christi eius apostoli, qui præter quod acceperant forma uisibili linguarum ignearum, impositione manuum omnibus credentibus dabant, ita ut nullus non loqueretur uarijs linguis, quas non didicissent, & scripturarum sacrarum insigni cognitione. De secundo Christi aduentu sunt plurima in prophetis, quæ ad omnes ex æquo spectant. Vos perpendite. Habetis Iudæi euangelij contextum ex prophetis, & libris uobis approbatus tractum, quo quæcunq; dici de Messia possent, uobis satis aperta sunt de Iesu dici. Quare unus & idem sit Messias seu Christus, in lege & prophetis uobis promissus, & Iesus pro Christo à nobis receptus oportet: ad quem si redire uolueritis, Deus est pius & misericors, Nunc obiectionibus contra eius aduentum fieri à uobis solitis, satisfaciam, ne qua in re uobis defuisse uidear.

DE IUDÆORVM OBIECTIONIBUS,

bus, & solutione.

SEquar hoc in loco Petri Galatini maximi Franciscanorum ornamentum ordinem. Nemo enim doctius unquam, quod legisse contigerit, aut Thalmudicas excussit uanitates, aut ex illis quæ ad perfidiam Iudæorū reuincendam faciunt collegit: in quo si quantum autoritatibus, tantum rationibus ualuisset, aut egisset, erat omnis posteritatis labor futurus superfluous. Verum quia

quia ratione ubi possum ago, & opus ut in linguam Hebraicam uertatur scribo, paucis breuibusq; capitibus colligo, quæ cæteri magnis authoritatum cumulis scribere: quibus si mea industria aliquid lucis accesserit, id uerò posteritati æstimandum relinquo. Duodecim potissimum argumentis nituntur probare Iudæi nondum uenisse Messiam, & ideo Iesum Messiam non esse. Primo, quod in fine dierum uenturus erat. Sed quum nondum sit finis, nondum etiam uenit, Hanc ineptiam potius quam rationem exhibui in superioribus, quum excuterem secundum caput Iesaiæ, hac ratione. Nullus non concedit, esse perfectionem imperfectione meliorem, Non negant Iudæi Messiam debere esse omnium hominum præstantissimum: similiter eius legem tam perfectam esse debere, ut nulla maior aut sanctior dari possit. Quod quum ita sit, et diuina prouidentia res meliori modo quo esse possunt faciat, lex uero omnis ad retinendos in officio homines ponatur, iam pridem uenisse Messiam oportuit. Nam alioqui Deus more stulti fecisset, quod deterius est magis durabile bono. Traditione enim Eliæ, & numero sex alephim in principio Geneseos & ordinere rum naturalium recipiendum est, sex M. annorum duraturum mundum, quod ipsi habent persuasissimum. Fuit bis mille annis lex naturæ & thohu, ad Abramum usque, debebat tamdiu durare saltim lex Moysis, & tamdiu lex Messiae. Atqui si Messias nondum uenit, tria milia quingentosq; annos durauit Moysis lex, penè duplo quam par sit. Fac cum neotericis Iudæis annos 260 ab annalib. perijisse, nam totidem detrahunt, ut liberius specie precio suis contribulib. uendant, & Christo contradicant. Tamē ea ratione 700 annis (liceat eorum traditionem sequi, de periodis enim temporis non est sermo diuinandum) abessemus a fine mundi. Quum itaque Deus mundum hunc legibus (ut earum sunt capaces homines) præstantissimis regat, & regere debeat, aut imperitiæ aut inuidiæ arguat necesse est, qui quod est ad moderandos homines summum non offerat, & interim deterioribus nos pasci permittat, ut maxime filiqua & fursuribus saturis, præstantissimas epulas pro bellarijs statim euanidas apponat. Id de Deo cogitare impium est. Itaque secundum Eliæ traditionem, ueritatem Hebraicam sequendo, bis mille anni sunt ab Adamo ad Abramum, ab eo ad Christum totidem, paucis anticipatis, & iam ab eo sunt 1542 anni: quæ & rerum ueritati, quæ sex diuersis naturis constant, & sacris eloquijs, quæ quietem in septimo ponunt, & traditioni Eliæ, & Cabalistarum sententijs respondent. Quare sequitur, esse in errore & reprobo sensu Iudæos, iam a mille & quingentis annis. Si enim esset uerum quod asserunt, quare innumeris falsis rabinorum periodis essent ad hanc diem delusi, quum nondum uenerit finis mundi? Docui supra, quomodo intelligantur in plerisque locis prophetarum, nouissimi dies. Nam quum de primo aduentu dicuntur, intelliguntur nouissimi dies legis Mosaicæ, cuius cultus erat sub Messia emendandus. Quum de secundo, intelliguntur reuera de fine mundi. Verum tunc non ueniet daturus legem, sed æterna de neglectoribus legis sumpturus supplicia, Iesus Christus, quem Iudæi eò usque obstinati, iudicem & iudicem, non mediatorem sentient. Paucis ante secundum aduentum annis ludentur ab Antichristo, perditionis filio, qui laxis in omnia genera uoluptatum habentis, præstigijque & bello clarus, pronus ruet cum suis, adueniente Christo, in exitium. Erit enim illis desideratus, qui omnia uoluptatum genera religioni iungere sataget. Quod uel facile probes, eo quod nunquam ulli uiro sancto humili & pio subseripserint: multos uero nefarios, & ultimo Antichristo similes probauerint:

Bar.

Barchozibas duos, Symonem Samaritanum, Aegyptium quendam (cuius meminit Iosephus, ut & multorum aliorum) Iulianū apostatam, falsum Mo-
sem, qui innumeros aquis in Creta lusit & merfit. demū morib. Antichristo
proximū Muhamedem. Si enim sceleribus & crudelitati iunxisset pręstigias,
ipissimus ultimusq; fuisset. Occidit uero pręterquam sub Iuliano innumera
multitudo Iudęorum, opera eorum Messiarum.

Alteri etiā ibidem obiecto satisfeci, in quo aiunt montem Zion fore ab
aduentu Messię celliorem cęteris mōtibus mūdi. Superposito enim illi mōte
Sinai & monte Carmelo, futurum ut habeat tres leucas seu miliaria altitudi-
nis, ad cuius uerticem ascendit uolando ut nubes, ut dixit Iesaias. quę quā
sintridicula, & dici cogitariq; indigna, non dico. Seipsa produnt. explodūt
ista cōmenta ab alijs. sed quia qui autoritate sine ratione utuntur, cuius ut
sunt affecti subscribūt: ideo obmissis altercationib. ad rationes uenio. Si mōs
ille terrestris est ita sublimis futurus, ut nullo sit inferior, magnę cuiusdā & in
audite utilitatis & uoluptatis gratia id sit, aut accessus ad cōelum, aut ad aerem
melio-rem, aut ad maiorem prospectum, & elegantio-rem. Si pro accessu pro-
piori ad cōelum, quid sunt 3. miliaria ad 255. quo spacio lunę cōelum a terra di-
stare autumat cum Possidonio Plinius? Cōelum uero lunę quantum a sum-
mo cōelo distat? Frustra uero hoc fieret hac causa. Causa aeris purioris fieri nō
potest. ad 24 enim stadia quicquid est fecis nubibus colligitur, est enim medię
regionis principiū. Quum itaq; nō utilitas, sed dispēdium habeatur ex ea re,
male fieret. Prospectus causa non fit, nam quo es sublimior, quamuis longius
pateat prospectus, tamen eo minus distinguis, quod uisus officiū est ut certas
notiones repręsentet. Fac etiā undiq; patēre campū, et latissima soli æquo-
ra circumcirca adesse, ultra centum milia passuum acies humana communiter
non penetrat. Do etiā ut sit sole sublimior, ut uester Messias uno obtutu ui-
dere mundum possit: tātum uidebit dimidium globi terreni & aquei. Omni-
bus ergo modis uanus esset ille attollendī mōtis labor, est ergo (ut in sacris fre-
quenter) ob proprietates rebus affines Christus mons uocatus, ecclesia etiā
& eius membra sancti, & pleraq; alia, distinguant docti theologi quę quibus
in locis & rationibus.

Eo quod omnes gentes ad Iesum non confluerint, arguantur nō esse Ie-
sum Messię. Superius satis docui, nullū hominem, imō ne Deū quidem posse
(nisi in articulo temporis tantū) libero arbitrio in homine materiei corruptibi-
li obnoxio durante, toti orbi imperitare. cuius rei fidem ipsi faciūt, qui nec fer-
re ualuerunt Deum ob terrorem, nec ei obedire ob potentiam. At pręstan-
tissimus iniquorum imperio retinendorum modus, est terror. Messias igitur
qui debet esse homo, nunquam poterit toti orbi secundum corpora impe-
rare. Imperabit tamen, ergo secundum animos. Omnes etiā gentes cōgrega-
bit suo imperio, omnes illi credentes ex quacuncq; gente. Nam si nō essent fu-
turi mali sub eo etiā ex ijs qui legē eius receperint, frustra daret legem. Nec em̄
seruit, si non peccatur. Vim arbitrio non facit Deus, multo minus Christus.
At si Deus nunquam potuit liberē uni genti imperare, quin semper in ea fue-
rint plures mali quā boni, non ne in toto orbe erit Messias maior Deo?
Nil adfert istud contra Christum. Ex toto orbe terrarum habuit, habet
que sectatores Iesus Christus. Moses unam gentem a Deo delectam habuit,
eamq; peruicacissimam: Christus sine delectu omnes uocat ad salutem, in o-
mnibus est positum ut sequantur, Si nolint, uitium ob id in lege, aut legisla-
tore

tore non est. Pauci admodum quæ bona sunt sequantur, multi quæ uana & inutilia. Totus orbis cogetur uelit nolit sub imperio Christi in secundo eius terribili aduentu coire, & flecti ad iudicium, materiæq; peruicacia tunc nō nocēbit beatis, uiuentq; liberrimi, nec tamen peccare poterunt. Impij uero nocētes & inhumani æternas dabunt pœnas resipiscētia priuati. A primo itaq; aduentu Christi omnes gentes, id est qui ex omnib. gentibus uolent in eum credere, accedent: ad resurrectionem uero & iudicium, etiam repugnantes illi parebunt.

Dicunt postea: Gentes nondū hoc dicunt: Venite, ascendamus ad mōtem Domini, &c. Ergo nondum uenit Christus. Falsissimū est. Nam in toto orbe sunt & fuere à Christo nato quidam, sed pauci admodū, Christiani ueri, qui nunquam aliud in ore habent, quā sacri montis (quem etiam suprā exposui) laudes, & prædicationes eius, ut ad eum inuitent omnes gentes. Nam suprā uisum est, omnes gentes, pro omnium gentium electis, in primo aduentu capi. Omnes autem pro uniuerfis, in secundo. Satis uero aperit propheta, de quo mōte debeat intelligi, dum ista dicit. Nam si de monte quodā locali et terreno intelligitur, centies milesimam partem hominum in toto orbe notarum non capiet, etiam si terræ hemispherium excedat. Itaq; de Christo & eius ecclesia intelligatur oportet, quoniam summus est mōtium, quoq; nil maius orbis totus habet, ut etiam nil maius futurum Messia sperant. Itaq; quum omnia Iesu filio Dei & Mariæ uirginis cōueniant, quæ Messia adscribuntur, necessariō uti Messias à Iudæis agnoscendus est.

Obijciunt quinto, nondum uenisse Messiam, quia instrumenta bellica nō sunt conuersa in agricultoria, quod ab aduentu eius contingere debet. Huic etiā argumento iam respondi. Quia homines poterunt peccare, quorū ad diē usq; iudicij cor erit prouum ad malum ab adolescētia: ideo rex Messias dabit præstantissimā legem. Nam si nō peccaretur, lege tam sancta non esset opus, imō nulla ualeret. Frustra enim res sunt, quarum nullus finis et usus est. Quā sit futura lex, erit et peccatū, uirtusq; et uitium. Ergo erunt etiam puniendi mali homines, & ceteris iniurijs, erunt & urbes seditiosæ, erunt et prouinciæ & regna iniqua mortalib. subigenda. Ergo falsum dixit propheta: Minime uero. Omnes igitur quotquot Christū ex animo profitentur, potius extrema patiētur, quā ut uel digito proximū hominem alterū (nisi causa iniuriæ Dei, aut fratris in nefarios insurgāt) lædere uelint, spolientur, ledantur, contemnātur: summas iniurias in bonis ponūt, ut Christo quādoq; frui liceat, facie ad faciē. Huius uitæ documenta innumera uisa sunt in primæuæ Ecclesiæ tēporibus. Hac patientia contra totius orbis consensum auspiciū fecit Ecclesia Christi. Illi ergo mutant reuera enses & lanceas in falces & ligones, qui ne pugnis quidem aut uerbis ulciscuntur. Sunt fuereq; & erunt tales ex omnibus gentibus usq; ad secundum aduentum, in quo non erit lex: quoniam peccatū non committetur amplius. Eadem solutio est de pace æterna. Nam ex animo Christianus æternam pacem circumfert, ut iam dixi, nec ab ulla re externa pendet. Deus illi omnium loco est. Nec unquam fieri potest, ut qui cupiditates omnes (nisi necessitati iunctas) aboleuerit, in pace degat. Sub lege Messia erunt mali, alioqui illa non seruiret. Sed propheta scripsit, Non est pax impijs, dicit Dominus. Ergo pax est sine fine electis à Christo omnibus, sed non impijs. Et post secundum aduentum toti orbi erit, exulante peccato. De habitatione ferarum sine mutua læsione, idem iuris atq; supra dixi, est. Erūt enim feræ in-

ter homines, tyranni, prædones, scelesti, & quibusuis sceleribus efferati, atque ueluti in belluas cōuerſi, cum pijs & bonis uiris ſocij, fratres, amici, ſocij, poſtquam colla iugo Chriſti leuiſſimo ſubmiſerint. Erunt munerum & officiōrū differentia, perſonæ ſe pares agnoſcent, & quibus olim nocumento eſſe ſolebant, eos in fratrum loco depoſita perſona ponent. Alioqui tam ſancta lex quare ligabit animantia ratione omnino deſtituta, quæ peccare non poſſunt, quare deſinent id facere feræ quod ductu naturæ, non lædendi animo faciūt & in quo non peccant? Videte gens cæca quò recidiſtis, bruta hominibus paria facitis, ut ueſtra ſomnia ſectemini. Nam ſi poterunt peccare, rationem habitura ſunt. Quare ergo, dicet recutiſtus, propheta ita uocauit, dum aliud intelligeret? Dicam. In cauſa erat ſuperbus magiſtratus, & gloriæ inhians, apud quem ſi palam dixiſſet propheta, nobilem & ignobilem pares futuros, regem & ſubditos, ſacerdotem & populum, è medio ſuſtulſſent ueluti ordinum publicorum euerſorem. Quamuis enim palam id non dixerit, dedit tamen nefario principi affirmatæ liberius ueritatis pœnas. Dum enim miraculoſæ ſe eximit leſaias (apud quem iſta ſunt ſcripta) à conſpectu lehu, & nil in locis uicinis eſſet ubi poſſet deliteſcere (euanuerat enim, ut tradiſ, atque erat ingreſſus redri truncum corpore diuinitus ſancto cedente homini) ſerra truncum iubet diuidi. atque ita ſectus eſt propheta medio capite. Ita de eo legitur in hiſtorijs Hebræorum. Multa miracula & res clariſſimas texere de induſtria prophetæ ante auditores peruiſaciffimos, ut darent diuinis reuelationibus locum. Ideo hic mutauit nomina leſaias. Efferati homines à primo aduētū, ſi ex animo ſuſcipiant ueritatem, manſuetiſſimi & omnib. partibus abſolutiſſimi, inſimis, que pares ſient. A ſecundo uero nullis ampliùs legibus aut ordinibus erit locus. Inibit cum omnibus antea ctæ uitæ rationem Chriſtus.

Quid de infelici Iſraelitarum adulterinorum ſpe dicam? Nondum uenit Meſſias, quia nondum terram ſanctam ſumus ingreſſi. Nos enim rediſſet, ſi ueniſſet. ut omnia hæc gens talpa cecutientior, ad uoluptates corporis & ad terrenas delicias refert. Dicas mihi Hebræe, non ne quadraginta ſaltem locis prophetarum, tibi innotuit reprobandum Iſraelem eſſe? Si diſſiteris, relege quæ de reprobatione ueſtri generis collegi ſuperius. Credes uelis noliſ. ſi fateris, ergo à lege utraq. eratis futuri alieni. Alioqui adhuc ſub lege Moſis eſtis. Sumus, inquires. Credis eſſe Deum? Credo. Miſericordem, pium, iuſtum, ſanctum, optimum fateri etiam uiſ, ut opinor. Volo. Si talis eſt qui mille quingentis annis populum ſub ſua lege agentem, preces ex animo illi ſingulis ferre momentis fundentem, ieiunijs ſemacerantem, eleemoſynis fratres fouentem, ut nullus ſit egens inter ludæos: opus eſt factum eſſe quendam nefarium & impium Deum, qui hæc non aſpiciat tam diu, quā quo tempore erat uobis propicius, fere ad nutum uobis eſſet paratus: aut, quod ueriſſimum eſt, uos à lege illius, à quo uos non audit, excidiſſe. Nam ſi in uobis probaret ſuam legem, uos ſaltem poſt aliquot hominum ætates audiuiſſet. Verum ſuprà oſtendi, quod nam eſſet peccatum ueſtrum quo in æternam Dei indignationem incidiſtis. Oportet ergo uos non eſſe ampliùs populum Dei. Non igit. eſtis congregandi ampliùs, niſi qui ad Chriſtum conuertentur, aut qui Antichriſtum ſequentur. Nam oportet aut nullum uobis eſſe Deū, qui ſit iniquus, & ſuos nō audiens: aut ludæos non eſſe populum eius, quē tam diu repulit. Sed agite uideamus ueſtræ terræ conditionem. Iam confeſſi eſtis, futurum eſſe ſub Meſſia, ut omnes gentes ad montem Dei conueniant. Terram autem ueſtram uocat

uocatis Syriam, quàm maiores uestri colueret: in cuius medio fermè est Hierosolyma. Qui fieri poterit ut Messias ille, omnium hominum corpora toto in orbe dispersa cogat, ad sacra suscipienda in paruulo quodā loco, qui uix quadringentisimam totius globi partem capiat: impossibile sanè est. Attamen convenient, ut scriptum est, Non loco ergo, sed animorum & mutuae beneuolentiae concordia. Frustra igitur expectatis, quod nunquam uobis continget. Iam à 1542, annis terra uestra possidetur à gentibus, fides enim ea est in uerum Messiam, cuius occisi à patribus uestris, petit à uobis poenas Deus. Nam dum in crucem nollet Pilatus agere, quod innocens esset (tanta erat maior æquitas in ethnicis, quàm in uobis) dixere, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Scelera ab illis commissa luitis, hoc uos à Deo separauit. Ne speretis igitur terram istam generationi & corruptioni obnoxiam uobis esse promissam, cuius munere foelicissimus infœlix est, dignū esse uirtutis summæ præmium. Vt nil maius in operibus hominis est quàm uirtus: ita pro præmio nil aliud habere potest, quàm Deū, ubiuis ille est, ubiuis est terra sancta, ubi fides in Iesum Christū est. Quid ad uestras ineptias dicam: quā cogimini, dicitis natū quidem esse Messiam: nam exciso templo natus est, ut ex ultimo cap. Isaia patet: Antequā parturiret, &c. sed nondum uenisse. Perpendite ut uos retinet ludicq; Satanas, & instrumento Rabinorum à uero auertit. Necessarius erat aduentus Messiae, an non: necessarium meo iudicio dicetis: quoniam Deus & natura, nil faciunt frustra. Si autem nil sit frustra, ubi tandiu delitescit Messias ille, afflictis & ubiuis gentium enecatis eius populis: Quis unquam natus uitam 1500, annis inutilem egit, quum præcipue tam necessaria sit eius opera: mitto spacium uitæ inauditum, & ferè Adami uitæ duplum. Vbi gentium ita in desertis natus est, quin saltem pater & mater eius de eo rescuerint: & si non dixerunt, quis scit esse natum: Sunt somnia & deliramēta, ludificationesq; impostorum, cachinnis digniores quàm responsione. Sequens argumentum est, de tertio quodā templo à neotericis Rabinis excogitato. Nam quia de gloria ecclesiae, & concordia animorum loquitur Zacharias, sexto capite, ubi ait, Et ædificabit templū Dei: illi Messiam putāt quoddam templum ex materia facturum, & reaedificaturum Ierusalem, at nondum hoc factum est, ergo Messias nondum uenit. Messias à uobis expectatur, perfectior & maior cæteris mortalibus. Ergo faciet Deo templum, ex materia totius mundi nobilissima. At in tota natura nil est animo hominis & angelica natura secundum Deum nobilius, sumet ergo animorum materiam, ad eius fabricam, & ex illis faciet sibi templum ipso mundo corruptibili maius, animos enim poscit, ut illi corpora impellant in opus Dei. Constructa erit illa domus tertia ex uiuis lapidibus, qualis iam est à morte Iesu Christi, dignitatem lapidum uobis aperirem, id est miracula apostolorum & martyrum, quibus tota mundi charta oppleri posset, cuius gustum in huius libri principio tradidi: sed perinde ut Christi, rideretis. Quod attinet ad obiectum, de salute Israël, quod non sint adhuc saluati Iudæi, & ideo non uenerit Messias, iam illi in superioribus satisfeci. Nam quum Messias missus esset, non minus in salutem gentium uenit quàm Iudæorum, & ab eo tempore nulla fuit saluandi, siue Iudæi, siue ethnici differentia. Nam quicumque accedit ad baptismum, cōsequitur salutem, non suis meritis, sed mera Iesu Christi gratia, nisi enim ab eius beneficio penderet nostra salus, frustra uenisset. Operē aut leges præcedentes nil faciunt (fortassis aliquid ad dispositionem) fide in eum & eius passionis meritum est opus,

demum operibus fidem confirmantibus, & cæteris hominibus ostendentibus, quod & nos sumus filij Dei, ut ea ratione nos patri probemus, qui reddet unicuique secundum opera sua. Putatis o Iudæi uos esse, quod auditis confitentes & laudantes Deum, excidistis à gratia Dei, à quo uos nō exaudit Deus, nec ullam maiorem nunc accessionem habetis ad Deū, quā quiuis ethnicus. Vos tamen etiā cum cæteris, ad pœnitentiā expectat Iesus, quāuis à uestris Rabinis, ut à maioribus semel, crucifigitur indies. Pro prosequutoribus orauit, uobis hoc est profuturū nō secus atq; gentibus. Miror uero quomodo uobis ita reductionē, templum, et assertionem in terrā sanctam polliceri audetis, quū in lib. Sandrin. cap. Helec sit scriptum 10. tribus nuncq; esse intraturas terram sanctam, & nō habere partē in sæculo futuro. Nemo uero uestrūm posset dicere, ex qua tribu sit, nisi per opinionem. Pertinet ad aduentum futurum tantū Gog & Magog & eius occisio, eritq; uester messias o Iudæi, quū residui ex uobis se illi coniungent aduersus Christianos & populum Dei. Quāuis enim omnes pestes contra euangelium insurgentes, & uim multitudine inferentes dicantur Gog & Magog, tamen unus erit homo & filius perditionis, rex impudēs facie, qui luxu & prodigijs atteret orbē, supplicijs inauditis bonos absument, quē adueniens Iesus Christus spiritu oris sui conficiet, atq; pœnis destinabit æternis, statimq; finem mundo imponet. Quod uero non sit propriū nomen, sed allegoria, patet quod in cap. Helec in libro Sandrin dicit Sennacherib, Gog & Magog, eo quod cōtra populum Dei surrexerat sub Ezechia. Intelligi uero de die iudicij, arguit locus paulo ante finem capituli: Et erit in die illa, in die aduentus Gog super terram Israël, ait Dominus Deus, ascendet indignatio mea in furore meo. Et in zelo meo, in igne iræ meæ locutus sum: quia in die illa erit commotio magna super terram Israël, & commouebuntur à facie mea pisces maris, & uolucres cœli, & bestia agri, & omne reptile quod mouetur super humum, cunctiq; homines qui sunt super faciem terræ, & subuertentur montes, & cadent ædificia, & omnis murus corruet in terram, &c. His clarissime liquet de iudicio extremo intelligi: adhæc terram Israël totum orbem significare, in quo conculcabitur ab impietate pietas, donec adueniat Dominus: terribilis omnibus impijs, impolitus mortalis uitæ miserijs finem.

Superest unicum argumentum, quod nō reliquerit Iesus semen post se, ideo non fuit Messias. Nam Iesaiæ 53. de Messia ita dicitur: Videbit semen longeuū, Messias supple: & uoluntas Dei in manu eius prosperabitur. Iam huic satisfecimus illud caput exponerem, omnia sunt connectenda. Et Dominus uoluit cōterere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum, &c. Videte nefariorū hominum, & mente corruptorū impietatem, quum totum caput refertur ad Christū, cui ueluti facti historia cōuenit, tunc de populi afflictione dicunt esse scriptum. Nunc ubi se unum uocabulum contorque in eum putant, illi adscribunt, illiq; attribuūt semen, Messias occiditur ut uideat semen longæuum. at postquam est mortuus, generare non potest, aut in terris inter suos agere. ergo de semine spiritali ista debent intelligi. Nam reputat, percuti à Deo, ponere animam suam propter scelus populi, & superstitem agere inter homines, diuturna enim uita sint oportet, qui uidet longæuū semen corporeum. at ita scriptum est, scriptum est etiam numerorum 3. Hæ sunt generationes Moysi & Aron, quum tamen de filijs Aron tantum loquatur litera. & Rabi Atziba exponit hūc Ecclesiasticis locum, Mane semina semen tuum, & ad uespe-

uesperum non cesset manus tua: de doctrina & eruditione, à præceptore in discipulum transfusa, à qua non est desistendum, unde semen de doctrina duobus locis dici patet. Sed malo agere ratione. Rex Messias debebat esse ab omni parte beatus, Deoq; similimus, ut creditis. at nulla maior in homine similitudo cum Deo esse potest, quàm quum peccato caret. Si Messias erat prolem habiturus, erat etiam habiturus peccatum, nam nemo sine peccato, quamuis non magno, generare potest: quum Dauid dicat, & in peccatis concaluit de me in conceptione mater mea. At est impium Messie ascribere generationis operationem, quum eius generatio sit spiritualis, ut iam docuimus. Peccatum enim non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus. Præterea qui est iustitia, & salus & liberatio, Deus sit necesse est, at talis fuit Iesus, qualis descriptus est Messias, ergo Deus & iustitia nostra, in quam peccati suspicio cadere non potest.

EPILOGVS INSTANTIAE IYDAICAE.

QUum multa uariaq; tam presse, ut paucioribus nō possint tradi, antè scripserimus, ægreq; in Epilogum duci possint, quū sint ueluti peroratio, & compendium, tamen quo facilius possint à uobis in memoria haberi seruariq; rerum capita perstringam. Captiuitate mille quingentorum annorum iam uos esse reprobatos, si scripturis innumeris fidem nō habetis, sensu ipso edocti fateri cogemini. uos uero esse extra legem Dei, & gratiam eius, patet, quod Deum iustum, bonū, misericordem, et piū, tam diuturnis precibus & ieiunijs atq; cultibus flectere non potueritis: quū interim omnes periodi aduentus Messiae, tam quæ à sacris certo prædictæ, quàm quæ ab impostoribus Rabinis somniate falso sunt, iam pridem transierint. Causam uero fuisse uestre præsentis calamitatis, & reprobationis, occisionem Messie Iesu filij Dei & Mariæ, his argumentis patet. Reuelatione Eliæ, quater millesimo anno uenire debebat Christus: uenit, & occidistis. Sexcētesimo anno à Iesaię prophetia, ubi est secretum in Mem setum: uenit, & occidistis. 490 circiter anno à constructione domus secundæ uenit, & est occisus, ut prædixerat Daniël. 50. ante anno ab Hillellis discipulis, qui se uisuros eum sperabant, dictus est propè futurus, ut in Talmud habetis: uenit eo tempore elapso, et est occisus. Venit, quo tempore dixit Aegyptius, natum esse Messiam in Bethlehem Iudæ. Erat uenturus quando deficeret sceptrū de Iuda, & legislatoris uestri: uenit temporibus Herodis, qui tres ordines Reip. sustulit, regiam potestatem, sacram, & iudiciariam conficiendo, & alios magistratus instituendo. Erat uenturus quādo deficeret prophetia, & miracula templi: uenit, & est cōplexus à Simone iusto, qui fuit uestrorū sanctorum ultimus, sub quo desijt flamma sacra in dextrū ferri. Miracula à templo defecere 40. annis ante templi euerfionem, est 40. antè annis à uobis crucifixus Iesus, 40. ante annis miracula 10. euauerūt, tunc occisus est à uobis Messias. 40. ante annis se sponte aperuit templum, quod in Christi morte sponte apertū est scisso eius uelo, erat uenturus Messias, anteq; nasceretur Titus: quadraginta ante eius aduentū occisus est in cruce Christus. Sicut quadraginta annis Moses expectauit, ut populi ceruicosi animus mitigaretur: totidē annis fuit uobis Deus propitius in deserto, expectās ad poenitētiam, ut Niniuitis par numerus dierū in ieiunio fletu & planctu impensus placauit iram Dei, ut Moses quadraginta diebus ieiunando uobis ueniā implorauit: sic Deus occiso eius filio Iesu Christo, uobis quadraginta annos parcere uoluit, si fortè relipsiceretis. Vendidistis iustū pro pecunia, & fuistis gentibus deteriores, qui illū iam in uicinis urbibus receperant. In summa, nullum sig-

nū futuri Messia, siue in tempore, siue in persona, siue in loco à Iesu absuit. Ab eo tēpore exulatis, caretis propheta, caretis miraculis, caretis misericordia Dei. Omnibus gentibus, naturæ ductu, estis odiosiores canes, ut ipsi naturæ parenti infensi. Ante Iesum nullum pro Messia recepistis, falsos plurimos ab eius morte ubiuis gentiū præter Barcozbas habuistis, fuit perfectissimus, et Deo similimus, ideo uobis fuit exosus. Non repeto euangeliū prophetiū, in quo uerbū de uerbo propheta cū euangelio conueniunt. Ierusalem Ierusalem conuertere ad Dominum Deum tuū, aspice in eum quem confixisti. dole super eum, ut in morte unigeniti. Si quædam in nostris traditionibus tibi displicent, non asfringeris omnibus, Deum eundem colimus. Mosis libros præter præcepta ceremonialia, quæ erant abolenda, seruamus. Non traheris ad idololatriam, sacrosanctus tuus Messias se offert: qui reuera, si non esset tuus, & in lege promissus, tamen est omnibus hominibus superior, & Deo per omnia in humano corpore similis. Nā ut unde incepit eō redeat oratio, inimicos perinde ut amicos habuit, homines per omnia iuuare satagit, nemini unq̃ nocuit, toti profuit prodestq̃ orbi: nil in summa illi, quod in Deo iudicare possis magnū, defuit, quare & homo & Deus est filius Dei, sapiētia patris, cū eo & spiritu sc̃to uiuens in sæcula sæculorū: amē.

IVDAEORVM IN CHRISTVM ET EIVS EVANGELIUM impia obiecta, & eorum dilutio.

Quoniam fugasse profligasseq̃ hostē, relictis illi quibus te solitus est impetere telis, nō est uictoriā de eo reportare, sed lacessere & irritare: ne impetrata unquā, quā diu spes ulla tergiuersandi erit, faciat: ideo ea etiam tela quibus nos adoriuntur Iudæi, euangeliumq̃ peruertere nituntur, uolo ab eorū manibus excutere, absolutaq̃ tractatione, quæ ad eorū refutationem faciunt exequi: quoniam hoc operis nō ad ostentationem ingenij, aut gloriolæ cōsequendæ gratia suscepi, sed ut Hebraicæ quandoq̃ uersum, ad Iudæorū ubiuis habitantium primores perueniat. Hoc uero potissimū paratos nostros homines reddet, qui de repente quandoq̃ obiectionibus Iudæorū non possunt satisfacere. Itaq̃ si mihi post uersionē Arabicā primi, secundi, & principij huius, licebit etiā hunc transferre, seriō congregiar. Quod si mors, aut quædam prohibuerit infelicitas hoc exequi, per sacrosanctū Iesu Christi nomē oro, & obtestor professores, linguæq̃ Hebraicæ peritos, ut si hoc operis probabunt, uertant in eam linguam, uel appositio, uel detractio meo nomine. Quū itaq̃ uirū facile principē in huius linguæ scientia, F. Vatablum, longe etiā præstātissimis Iudæorū superiorem (cui in eadem instituti sunt, singulari eruditione nepotes) Lutetia habeat, Paulū Canosam, Alanum Caliginū, plusquam pro ætate in ea ad familiare usq̃ colloquium excellentem, professores regios omnes: alios uero qui ab eorū scholis profecti sunt innumeros: in Germania uero sint quā plurimi, sed celeberrimi & facile primi, Vuidmestadius, Mafius, Vueltesicius, Phagiū, eos omnes rogatos uelim, ut si dignū hoc sua uersione iudicabunt, ne Iudæis pereuntibus operas deneget, à Christo laboris huius præmia ampla reportaturi. Quæ Iudæorum obiecta adnexuit Munsterus editioni euangelij Mathæi, uisum est per omnia sequi: quamuis illud exemplum euangelij non putem esse uetustū, ut quod uidi multis in locis Cōstantinopoli, & transcriptū attuli cum iisdē obiectionibus, Venerabilisq̃ reliqui in manibus charissimi amici, Marci Antonij Iustiniani uiri patritij, & doctrina & uirtute ornatiss., à quo quicquid ab amico in amicum conferri potest,

potest, dū una apud Turcas essemus recepti. Sed incipio ita omnia percurrere, ut secundum ea quæ iam scripsi agam. Nam ea attingam tantū, quæ non se ante obtulere obiter, cætera repetendo. Nolo quæ pro sua impietate, in Christū, Mariam, et Iosephum probra adferunt refutare, quū totus orbis contra ea reclamet: uituperari uero ab impijs, nō minus sit laudabile, quā ab optimis laudari. Primo capite aiunt, frustra descriptā genealogiam Christi, per lineam Iosephi, quū ipse non sit pater Christi, sed ad Mariam debuisse deduci. Itaque non esse Christum filiū Dauidis, quoniam filius Iosephi non est. Duabus rationibus id factū est, ab euangelistis, primo per scripturæ usum, secundo propter legem Hebræis positā: de qua statim dicā, post excellentiam Messiae repetitam. Qualem Messiam Iudæi etiam nū expectant, debere esse omnium hominū prestantissimū, & Deo quātum fieri potest similem, inter eos conuenit. Excellentius ergo cæteris hominibus, et quātū potest fieri differēdo debuit cōcipi, nasci, uiuere, regnare, & mori. Nā alioqui si cæteris hominibus erat per omnia similis, futuros multos suæ uirtutis & excellentiæ comites esset habiturus, unde quū uirtutis apex inter mortales haberi nō possit ei cui multi sunt pares, potest dari superior. Sit ergo talis, ut cui cōparatus Moses, eius lex & foelicitas nil in comparatione sit, dignissimus, scilicet qui promissus sit Abrahamo ut in perpetuū regnet, quē Iacob, Moses, Dauid, Iesaias, Ieremias, & ceteri prophete meritō, ut quo nullū maiore uenturū in salutē omniū gentiū prædixerint. Debit ergo cōcipi & nasci more cæteris dissimili. Nō ergo de semine ceteris cōmuni, nec de muliere corrupta, igit diuina inspiratione seminari, & ex uirgine, quibus nil maius dari potest, nasci. Prædixere hoc prophete locis à me notatis. Dabit Deus signū quū scilicet uirgo cōcipiet, faciet Dominus nouū super terrā, foemina uirum circundabit. Ad rem igitur, ex uirgine nasci debebat Messias, sed foeminarū genealogiā texi in sacris non solent, nisi ad patrē usq; . Is est sacre scripturæ usus, ita se uoluit accommodare spiritus sanctus, per euangelistā usui scripturæ ueteris, ne texeret insolito more genealogiā. Ad hæc quū diuinitus inspirata literæ, nil superfluū habere debeāt, satis habuere mariti adferre genealogiā. Quæ clarior foemina quā Sara, ex qua genus ducitis: ne patris quidē eius nomen est proditū. Cuius erat Ruth, ex qua genus regiū: Olda, Debora, & innumera alia clarissima, nunq; sunt à genealogijs celebrata. Fac fuisse quasdā pro insigni facinore, satis indicat scriptura tribū foeminae ex tribu mariti. Quod aut dicunt Iudæi nobis respondendo, quod nō fuerint sintue adstricti ut ducant ex suis tribubus uxores, si ut hodie quū à Deo recessere, nec amplius ex qua sint tribu per captiuitates & afflictiones ostendere possunt, id sanē facile concedā: negabo, si ut olim sub lege. Seruabant enim legem Dei, uel nō. Si non seruabant, nefarij: si seruabant, mentiuntur, quū dicunt se nō fuisse adstrictos. Scriptum est enim numerorū ultimo: Nubāt quibus uolunt, tantum ut suæ tribus hominibus, ne cōmisceatur possessio filiorū Israël, de tribu in tribum. Omnes enim uiri ducent uxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ foeminae de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familijs. Hęc scripta sunt seruanda, uel nō? Quāuis nefarij interpretes peruerterint ista, principes & magnates contra fecerint, uestra nunc calamitas id nō probet, tamen lex diuina seruandaq; erat. Nam per inconueniens non debet lex aboleri. Itaq; quū essent iustissimi Maria, & Ioseph, uoluere etiam legi subscribere, quāuis umbratile fuit matrimonium. Ne probro uirgini uerteretur cōceptio diuina, nupsit Maria uiro necessitatibus subuenturo. Quod eleuāt Adami deli-

etiam, extenuantque hominum peccata, ut liceat copiose in spem copiosae misericordiae Dei peccare, ut uideatur non fuisse opus mediator: ad eluendam maculam in natura admissam, quum longe plures opinionis contrariae doctores habeant, id nolo nisi argumento naturali conuellere. Secum enim pugnant, & mutuò iugulant uarijs authoritabus, Quum omnia creauit Deus, ualde bona, & quibus perfectiora dari non possent, erant. Nam illud cum Mose philosophi affirmant, Deus enim mali author non est, Ab Adamo uero nati sunt omnes homines: si paruū fuit eius peccatum, ut dicit Nizahon, qui fieri potest ut cor hominis ex semine Adami procedentis, sit ab adolescentia prouum ad malum: sint omnes iustitiae nostrae ut pannus menstruatae: nullum esse qui faciat bonum: nullum in conspectu Dei iustificari: cur poenitet Deū fecisse hominem? Omnes sunt peccatores, in peccato omnes conueniunt: ueluti comuni & omnibus innato à primo parente principio, quod non tantum sacris literis est traditum: sed & authoribus humanitatis est probatum. Omnes enim ita sunt affecti, ut nullus non suis delectetur miseris, appetunt omnes bonum, non exequuntur, fieri itaque non potest, ut hoc conueniat in omnibus nisi à prima scaturigine procedat. Nullus ab Adamo creatus est eo perfectior, est uero peccatum tanto grauius, quanto maior qui peccat habetur. Nullus itaque eo unquam grauius peccauit, quoniā nullus nobilior fuit. Itaque eius peccatum totam massam infecit. Nec poterat hoc in omnes homines transfusum dispendium sarciri, nisi ab authore naturae, qui eam massam in se receptam reformaret. Itaque Iesus Messias saluat populum suum, id est qui illi credere uult, à peccatis eorum. Alioqui si pro uno delicto uideretur iniquus Deus, qui in aeternū saeuiret poenam inferendo, uideant quomodo uolunt eadem ratione diabolum, qui unum cogitationis reatum admisit, à Deo saluari, & iniuste puniri. Nam diabolos esse & malos spiritus perpetuis poenis astrictos, ex scripturis constat. Merito sanè Deus in aeternum infensus est tetræ illi naturae, quia tanto grauius peccauit, quum esset homine longe praestantior quanto maior: ideo facta est in inferiori mundo deturbata omnium pestium nocentissima. Nullum hic non mouet lapidem, ne redeat ad primam foelicitatem homo. Ad obiectionem de uirgine & dictione מלך nil aliud dico, nisi quod dixit ipsissimus propheta, esse signum & miraculum quod uirgo concipiet, nec esset miraculum, si esset uulgare. Præterea oportuit hominum summum, ut erat Deus & homo (nam alioqui eo maior esse posset) ita ex uirgine castitate cum angelis comuni nasci.

IN CAPVT SECVNDVM.

QUod de Bethlehemitico duce obijcitur, eum non esse Messiam, quod Israël tantum saluet, nil contra nos facit. Nam quotquot erant daturi nomina Christo ex quacunque tribu, gente uel regione, erant futuri Israël, id est reuera in homine Deum, alioqui in essentia inuisibilem, uisuri. Nam Messias in aeternum & in toto orbe, et super Israël Dei regnare debebat. Hoc uero non potest ab homine fieri, sequitur ut ab homine Deo. Obiectio illa, quod Deus in uirgine tredecim annorum fecerit miraculum, non esse ita magnum, ut si in trima aut quadrima ostendisset suam potentiam: quid aliud quam meram calumniandi mentem aperit? Posset facere quotidie ut formae rerum mutarentur, Deus qui fecit ut ex nihilo essent: ergo facere debet, ut credant recutiti: Deus miracula facit, sed non absurda, poterat maiorem ostendere diuinitatis uim Deus, si quum

quum concederet Heliseo, ut eius precibus suscitaretur infans, nō corpus quod obierat, sed quamuis aliam materiam coepisset, utrumque Deo fuisset possibile: ergo debuit facere?

Magiam didicisse Christum in Aegypto, quum quatuor infantiae annos ibi egerit, quis credat? Quis est puer ea aetate, ullius disciplinae capax: ne dicam summam illius, & quae omnium scientiarum apicem & orbem in se continet? Nugae sunt, ad tricesimum usque aetatis annum Christus nil aliud quam fabrilem cum patre Iosepho artē exercuit, quod probro illi dabatur. Mirabatur enim omnes, dicentes: unde hic literas scit, quum non didicerit? & nonne hic est faber filius fabri? & unde huic sapientia & uirtutes? Debit per omnia sibi similis esse Christus. In humilitate natus omnium erat Dominus, nullis disciplinis aut literis institutus, omnium erat gnarus. In humillima cōditione agens ostendit, quum uisum est, quantus esset, cui mare, uenti, daemones, totaē natura parebat. Nil est autem prestantius aut rarius, quam quum quod abiectum, ignarum, humile putatur, praeter omnium expectationem apparet sublimē, sapientissimum, summum. Is est uitae Christi tenor.

IN CAPVT III.

DE baptismo à Christo instituto, et paruulis etiā necessariō intingendis, nō est quod quicq; horū improbare possint. Vt erat futurus excellentissimus mortalium Messias, & excellentia nulli cōmuni, nō debuit suos sibi asciscere, & regere ullo modo ceteris hominibus, aut prophetis praecedentib, cōmuni. Itaq; nec uano principum mundi strepitu, fastu, pompa, ruinis, caede ue nobilis esse debuit, sed exercere suum ius in nobilissimā hominum possessionē. At nulla animo maior, ergo in animos sua imperia debuit exercere. Quum uerō esset futurus rex pacis, nō belli, & more ceterorū principum, nomina eorū qui in eius uerba essent iuraturi recipere, hoc facere etiā debebat signo & sacramento à ceteris dissimili. Nouam itaq; legē & sacramenta etiā erat instituturus, non secundum eam legē quae data est in Aegypto, sed omnino nouā & diuersam, ea uero signa, quae pro fidei sacramento daturus erat Messias, erant futura effectibus similia. Quemadmodum ergo animos ui mortis & carnis assumptae erat abluturus, ita in proximum signum uoluit aqua corpora perfundi in nomine Dei patris, & filij, & spiritus sancti: qui ut antē uidimus, unus Deus est, cuius unam in se personam habiturus erat Messias. Nam nisi homo Deus esset, posset eo maior dari. Quum itaq; etiā puelli sint statim à cōcepta anima, peccato Adami obnoxij, sunt etiā abluendi, ut per parentum fidem in uerba ducis iurent: non secus atq; circumcisio data octauo die pueris, erat illis causa salutis. Quod uero sit circumcissus Christus, id nomine duplici factum est. ut legem probaret à Deo esse, fuisseq; bonā: fieretq; per omnia subditus ei legi, quam dederat potius corporibus quam animis: demū ut qui esset futurus homo Deus, etiā in uno homine utriusque legis sacramenta susciperet, quemadmodum legem suam omnino spirituales coniungebat corporali, nouumq; Testamentum ueteri. Nolo hic adferre quomodo in baptismi rudimentis uoluit Deus ludaeos agere. dum crebris ablutionibus lustrari labefactatos uoluit. Nullum est elementum purgationi aptius ipsa aqua, nec in quo plura miracula Deus ostenderit, & in rerū creatione ostendat: quod uidere primo libro licet. Itaque summum illud in abluendo instrumentum, uoluit summā animorum ablutionis esse signum Messias nouam legem daturus.

Quam uerè dictum est, homine imperito nil quicquam iniustius esse potest. Iudæi calumniandi libidine, eleuare fidem ieiunij Christi, quam in Mose & Eliâ probant, non uerentur. Si ieiunauit quadraginta dies, quare postea esuriit? aiunt. Nō enim potuit tantū ieiunare ut homo: super est ergo, ut abstineret quatenus Deus. ō capita cerebro uacua, fuit ergo Moses quadraginta octo diebus deus, fuit totidē Eliâs, fuit Daniel uno & uiginti diebus, uidete quò recidant. Esurire uoluit Christus, & quæcunq; sunt nostri corporis imperfectiones, præter peccatum, in se experiri. Nō est de potentia uerbi Dei ambigendū. Poterat sanè Christus dæmoni ostendere diuinitatem (quod expiscabatur) uerum noluit. Nam quod Iudæi aiunt, sequenti obiectione dæmonem pollere intelligentia, & potuisse agnoscere Christum: id constanter negandum. Nam nulla est substantia separata, seu bona, seu mala, quæ cognoscere esse Dei, & comprehendere, sicuti est, possit. esset enim Deus finitus, si à finita potentia posset comprehendī. Itaq; dæmon non poterat nosse in Christo diuinitatem, nisi ipso permittente, noluit uero illi indicium ullum sui facere, nec ad miracula procedere, quum est locus ordini naturæ. Poterat aliunde haberi panis, quàm à miraculo; & materia in panem conuertenda, aliunde quàm à diabolo. Propterea uana est obiection. Quamuis autem doctè responderit Munsterus quæstioni, quæ quærunt Iudæi, cur Deus in lege non reuelauit filium suum, si filium habet: tamen eius responsioni est quicquam addendum. Ita respondet Munsterus, Ideo manifesto noluit Deus reuelare filiis Israël, quod essent procliuēs ad idololatriam, sibi esse filium. Nam idololatriæ dederunt exemplum in adorando uitulo, & postea Baal phehor. Itaque dixissent duo fuisse, esseq; principia, legemq; peruertissent, modo patri, modo filio adscribendo singula præcepta pro sua libidine. Verum non amplè ista satisfaciunt quæstioni, nec enim illis est fatendum in lege de filio Dei nil esse scriptum, quum in lege multis in locis Deus Deum alloquatur, fiat mentio de sapientia Dei, & possit parere qui facit, ut animalia omnia pariant. Verū in hoc nodus est, quare ita obscure & latenter scriptum est de eo, ut non manifestissimè exposita sit res, quæ ad omnēs pertinebat. Quod est in homine præstantissimum, est usus animi, liberum scilicet arbitrium, quo sublato frustra mundus esset creatus, nec esset Deus. Itaque sancta religio, ut fidem bonorum exerceret, malos non acquiescentes bonis & iustis rebus condemnaret, nō planè manifestè aperit quas res promittit. Si itaq; spiritus sanctus per prophetas liquido aperire, omnes qualitates & tempora Messie uoluisset, sublatum credendi meritum fuisset, quum tam patens statim à natiuitate fuisset, ut nullus nisi amens refragari potuisset. Et si palàm sine tēpore & descriptione dixissent, Deum Dei filium inter homines, in humana forma acturū, proculdubio quisquis minimum diuinitatis in prophetis, aut magis, miraculūq; argumentum uidisset, statim tot Messias quod homines raris miraculis claros suscepissent. uoluit itaque & spei, & fidei, & peruiaciæ populi causa leuibus indicijs, de suo filio Deus orbī aperire, ut ante eius aduentum pijs cōiecturis delinearetur: postquam autem aduenerit, manifestè de eo omnia scripta apparerent.

Mirum quid tam eruditum, & in omni genere disciplinarum uersatum hominem Munsterum usque adeo perplexum reddiderit, ut nil habeat quod Iudæis respondeat, quum nobis cultum sanctorum obijciunt, & contra nostrum etiam Euangelium nos facere dicunt. In eo enim scriptum est, Dominū tuum adorabis, &

& illi soli seruiēs. An ita arduum erat hominī primaria sacrarum rerum eruditione, etiā in arctiore Euangelij professione educato, respondere Iudaicæ obiectiōni: memorias quidē Martyrum & piorum hominū, in honorē eius qui sua illis dona contulit, ecclesiam celebrare, eos uero nec colere *ἐς τὸ λατρεύειν*, nec adorare: Fuisse uero hoc institutū iam à temporibus apostolorum, si ignorat Munsterus, crassa illa supinaq; ignorantia est. Quotquot enim intra trecentessimū à Christo nato annum scripsere, id fuisse moris in Ecclesia scribunt. Si proximi Christo homines non intellexerē scripturas, & in uniuersum omnes errare, nulla unq; fuit ecclesia Christi. Quod sancti homines precib. potius quā qui uiui sunt, possint impetrare à Deo quicq;, dicit & innuit spiritus sanctus per prophetā, quum ait: Si steterint ante me Moses & Samuel, &c. ostendit enim illos plus quā ceteros mortales apud Deū potuisse. Posse uero nomine sancti, per Iesum Christū qui illū beauit, ad necessitates appellari, eiusq; nomine sanitates etiā ex reliquijs, aut sola memoria operari, quid mirū? quum innumera miracula ita facta sint, & sudariola Pauli etiā sanitates operarētur? Ad hæc si laudandus est Deus cū crebra beneficiorū memoria, quid potest illi maius aut gratius proponi & repeti, quā quæ summa in homine, quo nil maius est, fecit? Ita in omnibus sanctorū cōmemorationib. omnia Ecclesia in Christū & Deum refert, ab eo incipiens, in eū desinēs. Vellē sanē positū fuisse modū imaginib. nō temere *ἀπὸ θεώσεως* multorū esse factas, nulla cōmenticia miracula legi. Verum quid facias? Nil tam bonū, quin eo homines abutant. relinquendū cum zizania triticū ad mesē usq;. Nil, imò ne Deus quidē nō sit perniciosus hominib. uenenū. Verum res ideo male nō sunt, quod illis quidā abutant. Sunt certē uiri pī, ut res totius orbis corruptibilis maior, in primis secundum Deum in memoria habendi. Deus in illis laudandus, per eius in eos beneficia obsecrandus: quāuis Iudeis & Muhamedicis in falsa nunc religione agentib. ex equo displiceat. Leges in re iā pridē obseruata, nō debent nobis ponere. Si per illud unū staret, quo minus uerum susciperent, ad tēpus tolli imagines, & intermitti cultus possent, uerū ista cōtradiciendū, nō discendi animo proponūt. Quare homo peritissimus traditionū Talmudicarū, cū multis alijs, nō obiecit ieiuniū 10 impiorū doctorū, qui apostata Barcozibæ fauerant? Quid memoria prophetarū, Moysi, Dauidis, & Machabeorum sibi uult, nisi sit cōmemoratio eorū, ut quibus Deus fuit propitius? Nō possum hoc in loco aliud iudicare, nisi quod male Munsterū habeat, quod quibus uiuentib. Christus dedit, ut in nomine suo omnia miraculorū genera, et maiora quā ille ederēt, eadē (ut fiat certa fides illorū, beatitudinis & uitæ æternæ Deiq; miserantis) post mortē fieri. Sapiunt ista dormitiōnē, ex qua nostri impij mortalitatē animorū elicuiere. Fit certe maior diuinæ in nos pietatis signū, dum post mortē manifestū & necessariū miraculū fit, quā quum in uita præsentī dubiaq; fieret. Itaq; quāuis multi sint sancti, qui non sunt in diariū sanctorū relati, nunquam tamen nisi Martyres, aut claros post mortem miraculis in conspectu multorum factis, sancta cōgregatio inter diuos retulit. Fac ambitiose quosdam irreplisse in opinionem sanctitatis, num sunt omnes ceteri similes? Non est sanctorum hominum Iudæis permittendus cultus, quum præsentē & terrente Deo uitulum ei prætulerint, nulla idola inter crebra Dei miracula non coluerint, etiā mactatis liberis. De ingressu paradisi ante mortē & redemptionem Messiae, bene respondit Munsterus, quod nemo debebat intrare paradysum ante aduentum Messiae. Nam quum sit in confesso Adamum per peccatum ab utroq; exulasse, quū nullū sit maius gaudium, aut felicitas, cuius possit particeps homo

homo fieri, quàm Dei & causæ primæ contemplatio: relinquitur, ut summus homo Messias illū suis aperuerit, idēq; charitate, aut modo nemini simili, mortē scilicet. seruant enim homines uita, Christus morte. Si enim aliquis homo præter illum tam magnā hæreditatem suis subditis cōparare potuisset, illū superiorem aut sociū habuisset: quod est tantī hominis maiestati incōueniens. Textus Euangelicus parabola est, nō est res gesta. Erāt pīj ante Christū in quodā loco mortalibus incognito, in lacu in quo nō est aqua, ut ait Zachariās. Nā ille in sanguine pacti sui eduxit uinctos de lacu in quo nō est aqua, id est de loco quodam extra paradisum. Quod uero nefarij deprauatores cōmentarijs ista referunt in egresum de Aegypto, nullū sanguinem à legislatore illic fufum lego. Præterea promissio est adferēs gaudiū proximū ob regem uenturū, dicit enim: Ecce rex tuus uenit, seu ueniens est, &c. Aiūt uero etiā in traditionib; Cabalæ, Abrahamū cū seruo Eliezero, & animis iustorū esse sub folio maiestatis: quod cōtrauenit nesci rixæ Thalmudi sententiæ dicenti, Abrahamum ius inferni & paradisi habere. Quod Christus noluerit innotescere miraculis, & Euangelio, ante tricesimū ætatis annum, id in eo positum fuit, quum uoluit. Matura ea est ætas, quam uoluit miraculis ornare. Præterea ut qui iam multo tempore exercuerat, ut dixit, fabrilē artem, nec ante in literis aut disciplinis uersatus erat, statim latentis diuinitatis opera depromeret, quum infimus crederetur mortalium. Iam antē dixi, si cum potentia & gloria humana, & omnibus notus aduenisset, proculdubio sub peruiacæ natione non uiuisset triennium, quin seditionibus illum efferendo bellum toti orbī indixissent, quum ille futurus esset princeps pacis.

IN CAPVT V.

IAm abunde satisfeci obiectioni huius capituli, quum auferendas à lege Moysis ceremonias, ut legi Messia iūgeretur, docui ex prophetis. Præterea Munsterus eadē fermē recitat. Videantur loca de abrogandis ceremonijs & circumcisione in Deuter, Iesaiā, Dauide, Ieremia, Ezechiele, &c. In sextum nil adfert Munsterus, cuius ideo exemplum sequor, quod obiectiones illæ possint quosdam offendere. Nam alioqui non est opus ista, nisi dum obijciuntur, scire, refutare, & Iudeis satisfacere. Capituli septimi obiectiones nullæ sunt. Sed nō caret errore, quod attulit exemplum Munsterus ex Hebræis, quum de natura mali disceptat. Quomodo scilicet simus mali, an corpore, an anima, an utroq;. Male affectā totā naturā ex hoc loco capio ab ipsis aduersarijs. Parabola est eiusmodi. Si, inquit, caro sine spiritu peccat, cur spiritus affligitur? Quum itaq; is peccet, alter puniatur, sequitur ut unā peccent, exemplo hoc patet. Rex quidā ortū construxerat, in quo erant fructus excellentiss, omnium generū, nō tamē potuit ullos illi custodes præficere, quin fructus furtim decerperent, itaq; inito cōcilio cæcū unum qui uidere nō posset, & claudū qui ascendere nequiret in ipsas arbores, custodiæ horti destinauit: uerum etiā illi unā fraudē cōmiscere. nam cæcus sustinens humeris claudū eum ad fructus usq; protendebat, ut cōmune ambobus furtum fieret. Ita uolunt innuere, in utraq; natura esse mali principium, quod temere nō est asserendū. Distinguēde itaq; sunt animæ, & animi partes. Nam in carne esse uitū, est in cōfesso. uitalē uero animā, animalē & sensitiuā habet: quæ tres unæ res sunt, unā resultans & dependens à corporis natura & temperamēto. Si itaq; dicant eum spiritū Iudæi esse cū corpore deprauatum, nō diffitemur. Si uero de summa illa mente, quæ coelitus aduenit in corpus humanū, quam philosophorū princeps tertia parte lib. de Anima, uocat intellectū abstractū & immortalē, intelligant,

telligent, periculum habet illa assertio. Nam si malū proueniret etiam ab intellectu abstracto, proculdubio omnino periret in homine liberum arbitriū. Nam si duæ illæ uolūtates, quibus agimur in diuersa, essent ambæ deprauatæ, certe nulla esset cōscientiæ accusatio malo repugnans. Itaq; quum quod nolumus, malū, hoc faciamus, cōstat diuersa sentire rationem ab corporeo spiritu. Quum itaq; intellectus ille tā uiuax in corpore se patitur uinci, & ad uoluptates animæ corporeæ trahi, meritō quidē punitur; nō ueluti auctor, sed ut socius, & qui est obsecutus. mala igitur est similitudo cæci & manci, si de animo immortalisq; parte & corpore intelligitur. In cap. 8. ita obijciunt: Cur leprosum mundatum misit ad sacerdotē post mundationē? Christus fecit utraq; unum, operasq; suæ diuinitatis obseruationi legis ideo iunxit, ut ostēderet eius præcepta sancta fuisse, nec enim erat necesse propter sanitatē, sed propter probationē inter leprā & leprā. Legem enim ipse nunq̃ uiolauit, nisi necessitate cogēte; ueluti quum probauit defricationem spicarū in sabbato, sanauit in eodem, ablutiones traditionum neglexit, cætera indigna responsione sunt. Sequitur: Quum Iesus seipsum multis in locis dicat filiū hominis, inde indicatur nobis ne colamus filiū hominis, quod dixit Balaam. Non est Deus homo ut mentiatur, & ueluti homo mutet. Nolite sperare in munificos, in filios hominum, in quibus non est salus, ait Dauid, & adhuc amplius: Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Seipsum uocat frequēter filiū hominis Christus, fatemur. Ergo nō est in illo sperandum, negamus. Si Messias fuisset purus hōmo, colendus nō erat. At quia summus omnium hominū, id est homo Deus, colendus erat. Nec est malū in eum sperare. Nam scriptura dicit, in eum gentes sperabūt, quum de Messia agit, ergo etiā si tantū fuisset homo, erat in eo sperandū: quod fecere patres uestri. Nā quum cōfidatis in homine Iudæi, & expectetis carnificē, Deoq; dissimillimū tyrannū pro Messia, estis omnes maledicti. uosipsum iugulatis recutiti. Nos summū hominū Deum & hominē unā amplectendo, uerū sequimur. uester carnifex Messias, aut potius Antimesias, erit orbis labes & ruina. quūq; Deus sit naturæ conseruandę studiosus, uester Messias uoluptatis aliquot hominum gratia orbem est euersurus.

IN CAPVT IX.

Vellem sanè mihi nō oblatā fuisse occasionē huius perplexitatis: quoniā nō satis noui an Iudeorū sententiā, an interpretis refutem. magis itaq; quū legat Munsterus receptā de bonis operib; fidē, quā Iudæi, utriq; perstringendi sunt. Improbant Iudæi nostra ieiunia, quod interdū comedamus, illi nō soleant ante uesperā cibū sumere, quod prisca solebat Ecclesia facere. Preterea quod nō bene incipiamus diē ieiunij, quod nocte antecedente diē ieiunij uescamur carnibus. Verū nō rem, sed agendū modū eleuāt. incipit illis diē à uespere in uesperam, nobis à mesonyctio in mesonyction, alijs ab ortu in ortū, quibusdā à meridie in meridiē. Quoniā autē priuatio est rebus, prior uidetur æterna nox lucē antecessisse, uerū si noctem pro habitu capimus, dignitate diēs præcedit. Verū hæc nil ad rem. Parū enim refert quo principio incipias bene agere, modo agas bene. Quod autē addūt ironicē, sexto diē nos immeritō ieiunare, ob passionis Christi memoriā, quum potius ob nostrā liberationē deberemus hilares esse: res est responsione indigna. Nā ob eius dolores, & nostrā miseriam, quæ illū Iudæorum tortorū opera crucifixit, flendū et ieiunandū est, quū quotidie, tum ea potissimū diē: & ob certam spem salutis gaudendum est: quod unā pijs & sanctis facere est

est possibile, semper enim flendum uero Christiano, & semper gaudendum est. Cognitione miserie deprimitur caro & uetus homo, moriturq; spe salutis certa ad iuge inuitatur gaudium. Itaq; uera in Deum spes humilitate sui primo nititur. Cæterum miror uehementer, qui uenerit in mentem Munstero, homini alioqui prudenti & cordato, ut ieiunium esse bonum opus nos & Iudæos falso credidisse affirmaret. Si ieiunium non est bonum opus, Munstere, imprudens et inanis Deus, qui id iussit probauitq; in locis innumeris. Certè nulla maior de bonis operibus impietas proferri poterat. At prætexit, semper deberi ieiunare: quasi uero apostoli & eorū successores, qui certos dies maiori abstinentiæ præfixere, non intellexissent in hoc sæculo esse sobriè, iustè, & piè uiuendum. Christus uero qui ait, Quum ieiunatis, &c. non intelligens semper æquè ieiunandū, non intellexit eo modo Euangelium, est quidem, certè est sobriè semper uiuendum, & quibusdam diebus plus quàm sobriè, ut uix etiam necessitatis legibus subuenias. Nolo ieiunij præconia hic referre, & quoties auerterit Dominus irā ob ieiuniū, quomodo uincantur eo demones, feræ, &c. esset enim alterū opus. Male itaq; scribunt Iudæi, quum ieiunium diei Veneris agitant; tu uero impiè, quod nil præscriptum hominibus cupis, præter eorum libidinem, si enim melius sine præscripto, quàm cū præscripto ageretur, stultus esset Deus, qui leges hominibus dedisset. Certè factio hodierna tibi plausibilior uita apostolica uidef, mendacemq; Christū quàm quemuis aliū tui similē mauis appellare. In responsione sequentis obiectionis rem acu tetigit, contra Iudæos affirmantes, quicquid miraculorum edidit Christus, fuisse ab antiquis edita. In hoc enim differt, quod unus Christus fecit, quod sancti omnes: suo nomine iste, illi inuocato Deo. Quamuis sunt ab eo edita multa, ante eum non facta: Transfiguratio, resurrectio, conuersatio post resurrectionem, missio spiritus sancti, concessio similium miraculorum sectatoribus ueris, in qua re uidetur potissimum eius diuinitas. Iam ante respondi obiectioni, de pace inter ueros Christianos æterna, cui etiā probe satisfacit Munstero in cap. 10 annotationibus, fieri non potest, ut durante humano arbitrio unquam in mundo mali desint, quorum occasione bellum indies oboritur. Si enim nulli essent futuri mali sub Messia, frustra legem daret, at quum esset legem daturus, eamq; longe perfectissimam, opus est fore sub ipsa malos & improbos, quibus præscribat. itaq; pax ea intelligitur non corporum, sed animorum, eaq; tantum inter bonos. Itaq; Euangelium non pugnat cum lege, dum ait se missurum gladium in mundū Christus. Quotquot enim sunt boni, quo sunt meliores, eo magis ab impijs affliguntur: & quo magis uexantur, eo maiori pace erga omnes homines utuntur, uirtus enim, quo magis exercetur, quum tamen quietis causa suscipiatur, eo minus scopo fruitur. Nam si uellet in hac uita quiete frui, desineret esse uirtus. Vita enim præsens in actione boni, futura in præmij perceptione consistit. Quis impudentem calumniam Iudæorum in caput 12. ubi de sabbato agitur, non uidet? Aiunt enim quod dicatur in nostra expositione de sabbato, quod potissimum à peccatis sit cessandum: suadeamus uero cæteris diebus esse peccato insistendum. Quis ita impius, ut unq; uel hoc cogitarit? Semper quidem à peccatis omnibus plusquam à morte cauendum est Christiano, sed attentissime die festo aut dominica, ita ut & admissa cæteris diebus delicta lachrymis, confessione, bonis operibus, & quouis expiationum genere diluere ante Deum satagamus. Non potest esse uitæ humanæ cōmunis tenor, & eodem ordine, nec tamen unquam male agendum est uiro bono,

bono. Itaq; quū toto uite cursu studeat bonis operib. tamē quibusdā diebus pre-
scriptis attentissimē debet aut peccatis obniti, aut bonis operib. insistere. Ad
obiectū eorū cōtra Christi responsum ad pharisēos, quod soleant periclitantib.
uita tā hominib. quā brutis sabbato succurrere, nil aliud est adferendū, quā
si actio corporalis uiolat sabbatū, ergo maximē ab eius cōseruatorib. Leuiticis,
qui ea die maxime operātur manib. unde relinquitur, ut uiolatio sabbati nō sit
in necessario opere, sed in præcepti neglectu. Nā alioqui nō habuisset odio sab-
bata uestra Deus, o recutiti, si in illis omnia misericordiæ opera, quolibet corpo-
ris officio fuissetis exequuti. Quod adfert Mūsterus historiā de Saxone Iudæo,
quāuis ea uideatur innuere mores omnīū, quod in latrinis diē sabbati cū domi-
nica egerit, tamē iisdē mores obseruationis sabbati nō sunt in Africa, & in Asia
potissimū inter Carainos, qui traditiones & Talmud improbant. Semper og-
ganniendo id in ore habent, quod nos nō obseruemus legē, quum Christus ad
eā implendā uenerit, & dixerit unū apicē de ea nō periturū, donec omnia fiant.
Iam abūde satisfactū est huic parti. Nec em erat futura lex noua similis uetustæ,
nisi in illis quæ ad mores pertinent. Verū difficilis quæstio sequit. Si est Deus
(aiūt) quare occultauit seipsum in carne? & quare nō uenit cū audacia ad eden-
dum legē suā, & ad eam exponendā in publico, ut nō seduceretur homines eius
ætatis, nec in eum offenderent mortales? debebat facere opera sua in aperto, no-
tis & ignotis, ut oēs crederent in eum. Maior em est iactura, quæ perijt ob dissi-
mulationē istā, quā redēptio: quoniā in eum occultū cunctantur, ne credant.
Sūt ista ad uerbū uersa, ut intelligant. Illis aut iam multis in locis à me satisfactū.
repetā tamē etiā paucis. Omnib. in rebus uult arbitriū nostrū exercere Deus, ut
quemadmodū ab eo miracula omnia, quibus excitamur ad obedientiā & uirtu-
tē facit, ita & nobis res exequendi facultatē & arbitriū permittit, ut manifesten-
tur qui probati probiq; sunt. Quum em posset Deus sub Mose nō difficilīus uos
oēs in noctu oculi ex Aegypto, cōfossis Cananeis trāsferre sine ulla illi fidendi
diligentiā in terrā sanctā, quā miracula ante Pharaonē, in mari, in deserto, in
flumine, in sole, in Philisteis, in Senacheribo, in Abacuc, in Daniele, & pueris
uirtutē super naturā ostendit, tamē uoluit ut fideles exploraret labore humano
eō perueniri, ita quū uenit Mesiās, cuius lex erat excellētissima, ut relinqueret
credendi arbitriū, noluit naturæ cōseruator morē tyrannorū suā cum sanguine
iungere potentiā, ne illa cogeret oēs uel inuitos in eius uerba iurare. fuisset em
Deo dissimilimus, si ita egisset. Omnib. facta est per libertatē fidei credendi po-
testas, quæ sublata cū meritō fuisset, si manifestior in initio fuisset. Adhec, si à na-
tiuitate statim innotuisset Christus, statim etiā in bella & orbis ruinā uel inuitū
adegissetis. Certē si uenturus cū potestate corporea fuisset, aut cladē uniuerso or-
bi, ad quē saluandū uenerat, attulisset, aut pares multos habuisset. Nino, g gnde-
cies hoīum millia in bellū egit, innumera cōfecit: Semiramidi, quæ decies octies
centena: Xerxi, qui decies: par esse uix potuisset: ditior aut splendidior Salomo
ne esse nō poterat. Itaq; non est in causa quod multi perierint & offenderint, ut
nec aqua quod multi siti pereant nolentes ad fontē accedere. Quod plures sint
perditi q̄ saluati, nil mirū, pauci enim boni sunt: & ut habetis in Talmud, quod
erit in aduentu Mesiæ, sicut in ingressu terræ sanctæ. duo em ex decies quīn-
quies saltē cētenis hominū milib. ingressi sunt terrā sanctā, Iosue & Caleb, quod
nō stetit per Deū, nec per Mosē, nec per terrā sanctā, ita ueniēte Christo pau-
cissimi erant saluandi, ut cōtigat. Erat missus ad salutē Israëlīs in toto orbe, ita ta-

mē, ut arbitriū credendi sine ulla uī ubiuis gentiū relinqueret. Facit etiā ad rem quod exemplū dedit, ne nos ipsos ob diuina beneficia uenditemus. In cap. 13. agitant parabolas Christi ex similitudine uirgæ Aaron, quam aptamus uirginī matri, tanq̃ omne simile per omnia cū altero simili cōueniat: quod nunq̃ etiā prophani authores cōcedunt. Illos rogauerim, si per omnia parabola sint simili bus aptandę, quum Ozeas uxore fornicariā cōparet synagogā, oportet ut omnes totius orbis deos coluisset synagoga, quemadmodū scortū omnes homines admittit. Oportet radi pilorū more, & implantari corpori, quoniā Iudei ab Ezechiele cōparantur pilis: & sexcenta eiusmodi. Omnia em̃ sunt plena parabolis: in prophetis tamē nulla est, quæ cōparatione per omnia quadret. Futilitatem Iudæorū de igne inferni nō redarguo, quum seipsam refutet, aiunt em̃ corpora impiorū absumenda ab igne ueluti paleā, ne ulla super sit memoria nominis eorum. Sed ad quid futura est resurrectio, si corruptio resurgentiū fieri poterit: ad quid omnino peribunt, quorū ad uituperiū nomē & corpus æternū durare debet. ut actio diuinæ iustitiæ innotescat: Nulla erit in futuro sæculo corporū absumptio. Materia corporis humani sola poterit pati, nō corrumpi, uinculo æternō ipsa corpora cōtinente: ut quemadmodū obstinata peccandi libidine Deum nullū esse, aut non curare res humanas, iustitiā uē habere putarunt, ita in perpetuum esse uindictē sentiant, quē nullū credebāt. Falsa est obiectio Iudæorum, quū ideo dicunt habuisse Christū fratres & sorores, quod sui tēporis Iudæi dixerint, nōne hic est faber filius fabri? Nōne mater eius uocat̃ Mariā, & fratres eius Iacobus, & Ioseph, Simon, & Iudah? Partim em̃ uera dicunt, quod esset faber fabri filius creditus, Mariā natus: ceterū quod reuera patrē, aut fratres sorores uē habuerit, id falsum dicebant. Nec em̃ in Euāgelio id scribitur, uti uerū & probatum, sed ut obiectū. Sed fac eos ex animo dixisse: est ille mos scripturæ, ut cognatus in loco fratris ipso nomine ponat̃. Id etiā amicitie gratia extra cognationem in omnib. linguis dici de cōiunctissimis solet, esse fratres huiusmodi. Quod si ita uim rebus ex uerbis faciēt, si credunt neoterici priscis Iudæis, ignotū ante miracula Christū uix cognoscentib. multo magis crederent ipsi Christo, dicēti matrem suā sibi esse fratrem sororēq̃: & nō tantū illā, sed quōtquot faciunt uoluntatē patris, ita sibi affines asseruit. Factus est omnib. bonis omnia Christus, ut oēs lucrificeret: ideo omni affinitatis genere felices animas sibi obnoxias affirmauit, duplici itaq̃ nomine fratres hos uocauit, & ratione cognationis, & ratione bonitatis. Vocat uero fratres suos discipulos, et pauperes, nō ratione carnis, ad quā miseri Iudæi oīa referūt. sunt itaq̃ eam ob rē in peruersum sensum acti, qd uim uerborū ad literā etiā in prophetis detorqueant, quod uerū euertit. Quāuis aut̃ iam de Messia excellētia sit à me dictū, tamē huius obiectionis gratia sunt etiā referenda paucis, & locupletāda quæ dicta sunt. Diximus in principio summa oīa, & nulli nisi humano corpore cōmunia debere Messia. ea uero oīa Christo Iesu cōtigerunt. ut em̃ fuit Deus, & hō quo nil maius dari potest, ita etiā cōcipi & nasci, & cognationē habere differēter à ceteris totius mūdi hominib. debuit. Nil seiunctius est hoīe & Deo, utrūq̃ habet in se uno. Nil differentius semine & illius priuatione, in eius cōceptione utrūq̃ fuit. Virgo & mater in natura nō est, supra naturā Mariā uirgo perpetua, & mater est. Nupsit, & nō nupsit, ut ciuili cōstitutioni satisfaceret, tam magnūq̃ tegeret ad præfinitū usq̃ tēpus mystericum. Iosephus dictus est eius maritus, & Christi pater, ceterū nec pater nec maritus unq̃ fuit. Ceteri hoīes fratres habere solent & possunt, nō debuit ulla in re cū illis cōuenire Christus; itaq̃ perpetua fuit uirgo, quæ mater eius est. Est signū adm.

admirandū quod dedit Deus, quādo uirgo cōcepit. Est nouū quod fecit Deus su per terrā, quia foemina circūdedit insolito modo uirū. Est porta oriētalīs tēpli my stici (quod natura humana est) ab Ezechiele descripta, quā nō aperiet, nec intra bit per eā ullus mortaliū, sed solus Deus, qui pōt cōtra corporū dimensiones tran sire per loca clausa, nō secus q̄ per aperta. Si em̄ Deus illic intelligitur in sua natu ra, sine corpore, quid opus est illi apertione portae? Si corpus habet, & per portā clausam, quā nunq̄ aperiet, intrat, porta illa qua primū inter hoīes uenit redem ptor, est oriētalīs, & princeps uirgo Maria. Nā aliq̄ ppheta esset mētutus, quod nephas est dicere, si de alia porta, uel primi uel secūdi tēpli intellexisset. Nulla em̄ fuit quin sit aperta. Tertiū uero templū materiale nullū est. Tēpli itaq̄ huius hu manitatis porta oriētalīs est, Maria uirgo & mater Dei una, & hoīs filia & soror, genitrix & genita, ab omni labe immunis. Si ergo qd habere debebat Mesiās praestantisimū, Iesus habuit, nō est dubiū quin sit ipse in lege pmissus, quoniā eo maior dari nequit. Nullos igitur fratres, nullū patrē habuit secundū carnē Chri stus. Mitto insanā opinionē de dæmonib. & traditiones: & te paucis amice cōue nio Mūstere. Te per sanctū Iesu Christi nomē obtestor, putas ne ullū mortaliū ad hāc diē intellexisse sacras literas, & quis uerus eorū esset sensus scriptū reliquisse? Si nullū dicis, tecū nō ago: si quosdā, ubi oēs cōuenere, certū est & p̄scripti euā gelici & pij instituti habuisse rationē. Delectus ciborū igitur à te agitatus cap. 15. quū fuit introductus (fuit aut̄ statim à tēpore apostolorū) nōne ita intellexere pa tres, ut quicq̄ mali in cibus esse putarent: ut essent, ueluti Iudaei in suilla sanguine & suffocato, esse uitū inficiēs animos credētes? Absit ut hoc de illorū pietate uel suspicemur. Nō est igitur delectus p̄batus ab ecclesia, certisq̄ diebus p̄scriptus ea ratione qua Iudaeis. Sed ne lasciuiens caro cōsuetis cibus uti solita, obliteret spi ritui. Non cōcidunt ergo loco illo Matthei, Populus iste, &c. sacra instituta. Age piē ne est introducta dominica diēs: at ubi eā in sacris habes? Nōne credes Ioan nem baptistā, & apostolos discipulosq̄ Christi baptisatos? at in sacris hoc nō est. Quā multa uariāq̄ sunt pro sanctissimis habenda & tenenda, quē traditionib. cōstant: Quā est ista dementia & puerilis de sua sapientia assertio, suū iudiciū to to orbi praeferre? Nō ruunt ergo sacra statuta ab Euāgelij obseruatorib. introdu cta. Sint sub ipsis hypocritē: qd ad rē: essent etiā, si nullae essent traditiones. Statu ta pia quae sanctis adferūt p̄fectionē, in causa nō sunt. Alioqui Euāgelij, qd p̄e postera interpretatione genuit tot Epicureos et impios, quot habet fermē sectato res, malū esset. Bonū est euāgelij, mala & impia quorundā interpretatio, pessimi impij in uentrē, penē, & gloriā illud cōtorquētes. Satis habere debebas, obiectio nes Iudaeorū, quibus uideris sepe affinis, in mediū attulisse. Nūq̄ nouē opinionē & *philautia* Christū & eius ecclesiā iam 1540 annis in his cōfirmatā postposuisse debueras. De reprobatione Iudaeorū, & quod sint ueri Israël quotquot in Chri stum credunt, satis sup̄a scripsi. Nō itaq̄ fecit ut peccarent & offenderēt in eum Christus, qui illū crucifixerunt & reprobarunt, sed eorū mens perfida, quae uero à se cognito nō acquieuit. reliquit enim hominē Deus in manu cōciliij sui. Ita de cretū erat à Deo, ut quidā dū essent authores mortis eius, sibiipsis mortē, alijs ui tā fortuitā causam adferrent. Ita in morte Iesu erāt omnia dissimilia ceterorū ho minū mortibus. Homines benefici recipiunt à suis, ille cōfectus est. Morte eorū detrimentū accedit Reip. salus ab eius morte pendet. Generatio mortuorum est omnino excisa, quia Iesus posuit animā suā pro fratribus suis, uidet semen lon gauū. Qui uirū bonū necat, & sibi & ceteris damnū dat. Qui Christū sustulere, sibi tantū nocuere, ceteris causa accidentariē salutis fuere. Vellcant locū ca-

pitius 16. de cōparatione Ionæ, & resurrectionis Christi, quod nō per omnia quā-
drent, quum Ionas fuerit in uentre piscis tribus diebus & tribus noctibus, Chri-
stus autem in corde terræ tantum tribus diebus & duabus noctibus. Certe uno
loco omnino monstrauit Māsterus, falsō illos ista calumniari, quum sint similia
multa, quæ fermē nil conueniunt cum cōparato. Vt quum dixit Deus, Faciamus
hominem ad imaginem & similitudinē nostram. Nil planē prēter inuisibilem
spīritum cum Deo simile habet homo, nisi sint Iudæi anthropomorphitæ, & ita
omnino quadrare parabolam putent. Scripturæ sunt similibus plenæ. tridū re-
surrectionis Christi, durans solida diē & duarum parte cū duabus noctibus, sup-
putatur in modum febrium tertianarū, quas nulla lingua non uocat tertias, quæ
scilicet à flaua bile in uenis accensa fiunt. satis enim est ut integrā diem intermit-
tant, ab accessione cessante in proximū paroxysmum, ut tertiā diē recurrere di-
cantur. Quod autē ad ueritatem literæ attinet, qua dicitur futurum in corde terræ
Christum tribus diebus et tribus noctibus, intelligendū uenit per anticipationē,
statim scilicet à decreto mortis eius factō à scribis & pharisæis, anteq̃ caperetur
in diē coenæ. Ita enim uulgō dicitur, Mortuus est ille, à quo tempore in eum lata
est sententiā. quāuis enim Pilatus decretum edidit, tamē instruxerant ad mortē
calumnias diē Iouis, itaq̃ nox Iouis, nox Veneris, nox sabbati fuit mortuus, aut
ueluti mortuus, et uulgarī mortis appellatione mortuus. De diebus nō est cōtro-
uersia. nam nec integri diēs nec noctes requiruntur, sed certæ horæ ipsarum. Si
autē dixerint Iudæi esse inusitatū hoc genus scribendi in sacris, ut aliquod spaciū
tēporis per anticipationem dicatur, adferā locū unum ubi est maior longe præ-
occupatio. Scribitur Exodi 12. Habitatio autem filiorum Israël, qua māserunt in
Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum, & tamen clare liquet per pa-
trum ætates fuisse in terra Aegypti Israëlitas tantum ducentis triginta annis: un-
de necessario sunt ducēti anni in tempora usq̃ Abrahami referendi, ut numerus
constet. Capiemus itaq̃ Aegyptum in eo loco pro regione & afflictione. Nam à
quo tempore est electus Abrahamus, & omnes facultates propter Deū reliquit,
fuit certe afflictus ben mezarim inter angustias, nō in Aegypto. Ea enim uox, si
demas puncta, utrunq̃ significabit ex æquo. unū enim dicitur mezzarim, aliud
mizraim. Castigat uero oēm filiū Deus quem diligit. Respectu relictæ felicitatis
Abrahamus nunq̃ fuit ita diues, quin fuerit in angustijs, in Aegypto cū Pharaō-
ne, in Geraris cū Abimelech, cūq̃ seruis fratris Loth. tota enim uita iusti esse con-
tinua afflictio, aut uoluntaria, aut in patientia debet, ut semper meminerit Dei,
cuius res secundæ obliuionem inducunt. Sunt itaq̃ ab exitu Israël ad generatio-
nem Isaac 400 anni. 30 autem ab eo ad uocationem Abrahami. Quod autē de-
beat intelligi pro afflictione piorum statim à uocatione Abrahami, significauit il-
lud Stephanus protomartyr in Actis apost. cap. 7. ita enim refert Lucas concio-
nem eius: Locutus est autem ipsi Abrahamo Deus, quia erit semen eius inquilini-
um in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & affligent annis quadringentis,
&c. credo id erroris in interpretando uenisse, à quo Cuncta sacris accessere, pau-
lo post Ezram. itaque est præoccupatio à uirtute & effectu mortis Christi, ueluti
hic à uocatione Abraham. Eiusmodi numeros multos colligit in hoc loco R. A.
ben Ezra, ne dicant Iudæi hoc meum esse commentum sine ratione.

Non possum sicco pede transire insaniā, ne dicā impietate interpretis nostri.
Quis em̃ calumnias tam insignes dissimulet? Quali uero in sacris constitutionib.
usq̃ ecclesia (eam em̃ homines uocat) suaserit legē & opera sine fide & Christo
pdesse. Profer unū scriptorē qualē uolueris, in quo illa habeatur impietas, cædā.
Nouit

Nouit ecclesia nos nil sine fide, sine Christo, spe, & charitate posse boni agere. Verū ita, tam ob beneficia recepta, quā ob peccata cōmissa, obligatū Deo hominē nouit, ut nil planē operū bonorū nō debeat cōtinuo nō agere, totaq; uita poenitere. Qui uero sint illi, qui uendere alijs sua bona opera, quibus abundāt, solent? nullus planē. Certē id est iam à temporibus apostolorū receptū, ut sancti alicuius oratio prosit, ut ecclesiæ mutuis se precibus iuuent, ut quod non potest unus, possint plures: salioqui nisi mutuō iuari precib. licet, quid prodest cœtus? Sint quidā tenuissimi quales erant apostoli, nōne magnū est, si pro cōmunib. & sibi & alijs precibus & operibus bonis carnalia metant? Sūt ubiuis improbi, & parū suo ordine digni: an ideo omnes perinde habendi sint? Si hec ratio locum habet, sunt omnes ^{ad eos} caneuangelistæ. Maxima enim eorū pars sub Euangelicæ libertatis prætextu, Epicurū & Lucretiū prætulit Christo. Nō debebas infamare uniuersum ordinē, quod quidā improbi uideant, magna illa libertas est, te unum bonū tuosq; prædicare, quā ceteros omnes uis deprimere. Nulli sunt amplius pharisæi. res Iudaicæ pridē sunt accisæ. Zizania & Ioliū cum segete crescat oportet, eliget Deus ex sarena, quos pisces ipse est probaturus, unde istud supercilium: ut in rebus quæ potius in bonā quā in malā partē interpretari possunt, tu unus Deo iudiciū ueluti Aristarchus præripias? Quid alienū iudicas seruū? dño suo stat aut cadit. Si displicuit tibi tua cuculla, coelibatus, ieiunia, & pia opera quæ nobis præparauit Deus, ut in illis ambulemus, usq; adeo ut omnibus illis ualefeceris, ne iniuriā merito Christi faceres: nō omnes sunt eodē ingenio. & si nil dignū Deo se posse credūt, & si sunt serui inutiles Christiani, tamē se probare Deo in ijs quæ possunt, studēt. Sibi similis est in interpretatiōe clauū. Nil aliud esse ligare & soluere dicit, quā credere uel nō credere remissionē peccatorū. Quomodo est abusus hac potestate Petrus, qui Hananiā & Saphiram bene credētes ligauit? quomodo Paulus, qui Corinthiū fidelē satanæ tradidit? Cæterum quū sint oēs Christiani authoritate pares per Munsterū, quis in cōsilijs erit præses? ad quē de rebus dubijs quotidie oborientib. inter duo cōcilia referetur? Qui sunt pari authoritate, nō debēt sibi mutuō cedere. Sentendū ergo erit ut lubet. eō em tendūt ista. Sub interpretatione Euāgelij arbitraria, uiue ut uelis, omnia libera sunt. Ad Iudeos redeo. Aūt in expositione loci Geneseos in hūc modū. Scriptū est, Ecce Adā factus est sicut unus nostrū, &c. ut uiuat in æternū. Sic interrogabis hereticū, Nōne curat Deus, si uiuat homo in æternū? Nonne cōsuetum est, ut uelit quilibet author rem à se editā maxime durare? Verū quia uidebat Deus futurū, ut Iesus seduceret orbē, & diceret se esse Deū, sanxit ut melius, quod homines moriant, & Iesus suspendatur in ligno uno, ut nō comedat de ligno uitæ, unde patet omnib. quod nō est Deus. Hec impij Iudæi: egregij theologi, qui adscribunt Deo suo timorē. ideo mortē inductā esse omnibus, & ipsi Christo, ne uiuant in eternū. Iam erat irrogata mors à cōmisso delicto, sed expulit Deus ne persisterent male agere. Mors itaq; à Deo nō est, sed à peccato. seduxisse uero orbē ipsum Iesum, nullo uerbō iniquo possunt probare. Capiāt quicquid est in Euāgelio præceptorū aut exemplorū, si quid erit quod iustissimū nō sit, herbā porrigemus. Fecit certē errare multos Christus, non ut scribunt Iudei, sed more legis positæ: ante legē enim peccatū nō est. Itaq; ante Christū incorporatum nō errabat, qui in eum ignotū non crederet: postq; aduenit, quotquot de eo audire, & non crediderunt, sunt in errore, & in longē maximo infidelitatis peccato: præcipuē Iudæi, ad quos missus erat. Credant Iesum Iudei qualē uolēt,

omnes certe qualitates perfectissimò hominū Mesiæ debitas, & à prophetis attributas habuit. Nec quicq̃ in eum probri suis cōuicijs intentare possunt. Cōtingit Iudæis in Iesu, quod nyctilopibus, cōspecto maximo lumine, quod em̃ alijs ita seruit, ut sine eo nil uideat, alios lumine priuat. Nō est opus satisfactiōe quā obijciūt Deū uideri nō posse, & ideo nos falsò dicere Christū Deū uidisse. Nullus Christianus unq̃ asseruit se diuinitatē uidisse, aut Christi aut Dei, est em̃ usque adeo inuisibilis, ut etiā glorificatī admirari potius quā cōprehendere illā ualeat. Quatenus potest eius spectrum cōcipi, uidit eum Moses, Iesaiā, Michā, uerū nullus Deum uidit, & uiuet. Diuinitas animo tantū quæri, uix cōcipi nisi à perfectissimis, etiā tenui imagine potest. Quod obijciunt sanctos nō transuulisse montes: nō sunt Christiani circulatores, funābuli, aut petauristæ, qui miraculis ora omniū in se, nisi agatur de hominū salute, cōuertant. Innumerī mortui sunt ab eis suscitati in nomine Iesu, quod quidem maius est quā montem mouere loco. Opus est fidem esse maximā, & ex corde innocentissimo & desecatissimo procedere. Suas uero imperfectiones apostoli uiuente Christo habuere.

Pudet certē Iudæum in multis opinionibus Munsterum dicere, quum res ipsa cogat. Quū uita monastica & heremitica sit, fueritq̃ semper iam à temporibus apostolorum, sanctissimum institutum, unde maxima mundi lumina prodierint, uiri & mulieres sanctitate præcipua, tamen ueluti omnes sint sceleratissimi, & nil foeditatis non admittant, omnes uno uerbo taxantur à Iudæis, suffragante Munstero. Deslendum certē erat, quod indignissimi prole & opibus parentes non pauci, adigant iuuenes ad id genus uitæ suscipiendum, antequam periculum uanitatis (unde certa constantia oriri solet) fecerint, ut incolume seruetur patrimonium. ueniunt tamen non pauci ex illis principijs coactis ad frugem. Nam & Christus à uia compellit accedere ad eius conuiuium iam paratum cunctantes. Nulla uitæ forma suis caret pestibus, & eo grauioribus, quo maiorem uel animo uel corpore profitentur dignitatem. Verum longe sanè plus boni quā mali in illis monachorum ordinibus orbis habuit, alioqui non sola Germania sensum huius mali haberet. Templarij docuere Christianos superstitionibus nō teneri, quoties plus ab uno ordine damni q̃ cōpendij Resp. accipit. Idem in cæteris faceret, si res essent ut Iudæi, uolui dicere caneuangelistæ ogganniunt. Scimus omnes castitatem esse donum Dei, at quia Deo est illa gratissima, uerosimile est eam ipsum non paucis concedere, quum possit in nobis omnia. Mos est nefariorum hominum, à uitjs hominum, ordinum agitationem incipere, & ita suadere rudi plebeculæ, ut insurgat in sacros ordines. Si res diligentius expendatur, uix uigessimus quisq̃ indignus ordine uidebitur. Si improbitas quorundam totum gregem inficit, sunt omnes angeli perfidi, à quorum consortio *κακοδαιμονος* spiritus decidere: nefaria fuit lex Iudeorum, sub qua tot mali homines ob scelera sua perierint: sunt dicendi nequam apostoli, inter quos unus perfidus Domini proditor erat: sunt impij Christiani, qui multos impios inter suos habeant. Quæ ad boni uiri officiū pertinent, & non ad uetustos ritus, ea omnia diligētius seruant Christiani quā Iudæi: nec est quod nobis ne gleclū circūcisionis opponant, quū ad legē usq̃ nouā locū habuerit, cum ceteris cultib. externis. Cap. 21. aiūt Mesiā nostrū, si Deus est, nō debuisset cōscendere asinū, quoniā immundū animal est. Omnia mūdare poterat. prædixerat ppheta futurū, ut qui rex esset futurus, asinū equitaret ob humilitatē, qua nemo illi par esse potest. Iā suprā satisfeci in euāgelio prophetico, De tēplis etiā quod nullū sit
tertium,

tertiū, iam suprà ostendī. post primū enim & secundū, nullum legitur, praterq̃ quod scribit Iosephus, templū pulcherrimū, ut populi Iudaici fauorem captaret, Herodem Ascalonitam cōstruxisse: sed non durauit nisi ad excidiū usq̃ à Tito factum. Quod autē tertiam domum æternam à Deo constitutā incorruptibilem addūt, id uerius est quàm dicant. Nā animus & ecclesia fidelīū est uere æterna domus, in qua habitat Deus, superiorisq̃ imago est, in qua macula & ruga non erit. Non erit in monte nec in agro, nec Abrahami, nec Isaacī, sed omnium uere Israēlitarum. Verum quia æterna futura est, nulla erit lege opus, itaque nec erit amplius differentia nationum. Id enim erit post resurrectionem, Ezechiel uidit in spiritu typum eius, & scripsit, scripsit etiam Ioannes Euangelista in Apocalypsi. In hac autem corruptione nil unquam erit æternum. Argumentum de fame Christi iam est à me solutum. Ita enim habuit utraq̃ naturam Iesus, diuinam uidelicet & humanā, ut quamuis in illo unum cōpositum fecisset, & unum subiectū, tamen unaquaq̃ natura suam aptitudinē sine alterius impedimento, quum uellet, haberet. Nō impediēbat diuinitas imperfectiones corporis, ut nec ista diuinitatē. Ieiunauit quadraginta dies, medio illo cōposito suffragante corpori diuinitate: demum corpus ueluti ad propria munera seorsim rediens egressū est. Non adfuit illi externē gloria Dei, quæ illū roboraret, ueluti Moli Dei spectrum, Heliæ angelicum: quorum uirtute quum septimus inediæ dies sit homini mortifer, quadraginta dies ieiunauit uterq̃. Qui ergo fecerat sua potentia, ut uterq̃ ieiunaret in se, docuit & se dedisse eam potestatem quam per se exercuit, & humanitatem in se ita ostendit, ut eius necessitatibus actus faceret utriusque naturæ fidem, ne si non egeret, spectrum, non homo crederetur. De ficu quam inuisam maledicto perstrinxit, quod esset sterilis, poterat idem absens facere, nā eius accessio non fuit maior consideratio, ut Dei ad Adamum post peccatum accessus & uocatio, descensus ad turrim Babel, uisitatio Sodomæ & Hamorre, & innumera alia, non sunt signa ignorationis Dei: ita nec hic Christi, ut Deus in illis se nostri intellectus imbecillitati accommodat, ita Christus in hoc facto discipulis consulebat, ut ostenderet & suam omnipotentiam, & sterilia omnia facta, aut infecta hominum extermināda, poenisq̃ æternis uindicanda. Quod egerit contra dilectionis præceptum, succensendo insensibili arbori, quis tam demēs ut credat: Dilectio & odium, ira q̃ ab homine in hominē tendit. Cetera enim quæ & arbitrio & iudicio carent, nec odium, nec inuidiā aut iram merentur. Alia obiectio. Aiunt Christiani, nos Iudæos esse in captiuitate ob mortē, seu occisionē Christi, sed ante eum fuimus in captiuitate. Respondeo: Ante Iesum nulla captiuitas uobis rerū dominū à Syriā abstulit, prater Babylonicā à prophetis, anteq̃ accideret, prædictā & limitatā. in ea uero nō desuere me hoc cecim seu legislatores. Fuit enī uobiscū Ieremias, Daniel, & plurimi alij uiri sanctissimi, qui uos certissimos faciebant post 70 annos, ut liberaremini. in hac cū summa cultus obseruatione, ut iam dixi: iā 1500 annis agitīs, magis exosi ethnici quàm Christianis. uidi rerū uestrarū conditionē in Africa, in Asia, & celeberrimis Europæ urbib. Quare nō exeritis caput: cur tantopere sua præsentia uos fraudat uester Messias: quamobrē à 1500 annis natus dormit? Quod uero uos uultis ironice Christi oratiōe in cruce pro uobis acta tutari, certē Christus filius Dei, Deus de Deo, sapientia patris serio patrē pro uobis orauit, & pro bonis obtinuit. Verū quicquid sit diuinarū precationū, nisi per liberū arbitriū acquiescat homo, nō saluat, Deus enī uim nō infert arbitrio nostro, per hominē stat, quo

minus saluetur. Ideo ait Christus: Quoties uolui te cōgregare sicut gallina congregat pullos suos, et noluisti: Eius est uelle, cuius est nolle. Vocat deus omnes sitientes ad aquas, & ultro inuitat: & quū omnes mortales sitiant, tamen paucissimi salui sunt. populū eductum ex Aegypto uolebat Deus incolumē in terrā sanctā introducere: et quia non acquieuit Deo, ex innumeris milib. duo tantū seruati sunt. Coactus seruus nō est malo melior, quāuis bene agere uideat. ideo quod Deus dedit hominī summū, uult in eius potestate esse, neq. uim inferre solet. Quod ridēdo concedunt in cap. 22. seriō amplector & probō, quod sit filius Deo, ipsa scilicet eius sapiētia & uerbū, cui dixit Deus, uti domino suo & æquali, sede à dextris meis. Quæ autē sequunt, hæc dicta esse ppter Iudeos qui essent filium odiose necaturi, id uerū nō est, licet nulla gens unquā fuit Deo infensior. Illa dicendi phrasis à ppheta expressa est diuine nature explicatio, & cōditio, ut probetur personarū æqualitas, & similis deitas loco non indiga: quæ licet, ut in principio ostendi, sit tota in filio, & tota in patre, & tota in spiritu sancto, ut tota res in cogitatione, tota in uerbo, tota in effectu: tamen nec confundī, nec separari debet. nec igitur dextram patris reliquit filius quum uenit in carne. est etiam totius orbis arbiter: nec fuit inobediens et rebellis patri, cuius uoluntatem fecit, quū sine eius mortē nō posset homo redimī. Nō potest dictum illud, Sede à dextris meis, intelligi de Dauide & Abrahamo: quoniam Dauid non habet in sua potestate regnum cœlorum, ut det Abrahamo, qui erat secundum uestras traditiones in porta inferi repugnans Deo, & prohibens ne malī Iudæi quos Deus mittebat in gehennā, in eam intrarent. Saniores interpretationes eius loci sunt adferendæ, de quibus certe habenda gratia Munstero est. Ita uertit paraphrastes Ionathan Vzielis filius: Dixit Iehoua domino suo, sede à dextris meis. In libro Kibuzin scriptū est: Venturus est Deus Opt. Max. cōstituens regem Messiam ad dextrā suam. Quoniā dictū est, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Rabi Isaac super Genesim ita scribit: Ante solis creationē erat uigēs et subsistēs nomen Messie nostri, et sedebat ad dextrā Dei. & hoc est quod ait propheta, Sede à dextris meis, ita solet exponi locus ille, ita intellexere prisce doctores. Iam in primis Iudæorū refutationib. docui, quomodo dixerit Christus se ignorare diē iudicij. Dixit em̄, quod filius nō nouit. certe qualē uidebāt Iesum, reuera nesciebat de diē illa, quia nulli mortaliū expedit de futuris cognoscere. Vult nos Deus sub timore in officio retinere. Quid oblatrēt Iudæi de impletionē nature quę fuit in Christo, in matris uiscerib. natiuitate & infantia, nō est curādum. Quod em̄ sine uitio agētis aut patientis sit, nil mali habet. Quod uero male aptari uersum psal. 19. in quo scribitur, In sole posuit tabernaculum sicut sponsus, etc. ipsi Christo contendunt, tanquam parum conueniat: nulli sanē magis conuenire potest. Sit fœdum, sordidum, aut quouis modo maculatum quod Deus contingit, illud mundat & sanctificat, nunquam labem attingens, ut lumē omnia tenebrosa illustrat, nullas concipit tenebras. Tabernaculum fuit Messie cœlum, & totū istud nature templum, postquam creatus est mundus. Quum uoluit homo fieri, fuit tabernaculum uirgo, sunt nunc fideles animi. Itaque Iudæi, quum Christum uos putatis fœdare uerbis à necessitate nature comparatis, uos ipsos in cœnum inmergitis: non secus quā qui officere luminibus contendit, sibi quidem lumen adimere, lucis naturā inficere non potest. Non ausim amplius immiscere Munsterum Iudaicis impietatibus, nisi tam impie arbitrium homini adimeret, ut infra cætera animantia habendum iudicet, tanquam enim nō arbitriū

arbitrij habeat homo, omnia bona & mala opera ex prædestinatione facit necessario, ergo iniquus est Deus: igitur nullus, qui iubet quod infectum uult. Obphemiā. Vñ affirmare nō dubitabo, scēdus in hoc labi quosdam quā Arrium, quā Eunomium, quā Nestorem, & quotquot unquam impij hæretici fuere. Negat enim esse Deum, quisquis homini præcipue sacris Iesu Christi initiato, negat libertatem arbitrij inesse, & opera bona nil ad salutē facere. Non mirum est si ad impietatem quotidie transeant ita formati, quoniam nil ad eos pertinet quales sint futuri. Itaq; illud habent in ore impij, Non possum aliter agere, cogit me Deus.

Locus à Iudæis adduci solitus ex Deutero. cap. 13. quā sit uiolenter contortus in Christū, nullus non uidet, ita habet: Si te incitauerit frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus uel filia tua, aut uxor quæ in tuo amplexu est, aut socius tuus uelut anima charus, in occulto dicēs, eamus & seruiamus dijs alienis, quos nec tu nosti, nec patres tui, &c. in fine sentētiæ, Non acquiesces illi, interficietur & manus tua erit ad eum occidendū prima. Is est uersus. Duas uero dictiones tantum capientes aiunt, de Christo intelligi, & exponunt filium matris tuæ, id est, qui sine semine patris dicatur natus: quum tota periodus nil aliud indicare uoluerit, quā etiam proximis non esse parcendum in tali scelere. Cæterum, nunquam clam de Deo docuit Christus, nec de Deo alieno, sed de creatore uniuersi quem coluere patres uestri, ô Iudæi, Miseret certe me huius tam inauditæ cæcitatis, aut peruiacis obstinationis dicam nescio. Nil enim minus conuenit quā eiuscemodi, Christo Iesu. Pari impudentia affirmant Christū nescisse suū proditorem, quē tamē toties in hoc esse destinatū dixit, & rursus: si Deus erat, quare se uinciri permisit: interrogent Esaïam 53. quis ille est in quo posuit Deus iniquitates omnium nostrū? qui sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus corā tondente se obmutescet, & nō aperiet os suū? Nōne illi grata mors est: est certe. Horrebat mortē et refugiebat suo more humanitas, adpetebat non ultro, sed perfidorum instrumento diuinitas, ea morte in salutem orbis litari. Et male ergo fecit Iudas prodendo, & Iudæi perdendo, quoniam non salutis orbis gratia, sed is auaritia & inuidia, illi inuidia & ira acti hoc perpetrarunt. Si se manifestius orbi aperuisset, ut certe poterat Christus, nunquā potuisset redemptio, quæ per uiolentissimā mortē fieri debebat, consummari. Quāuis enim fuisse necesse, ut cōficeretur homo Deus, dixisset omnibus, alioqui nunquam futurū ut rediret in gratiā homo cū Deo: nullus certe tam pij & sancti hominis tortor esse uoluisset. Dubij certe erant etiā quidā eius apostoli de eius diuinitate, quoad re surrexit, & dedit illis spiritum sanctum. De agno paschali aiunt, quemadmodū erant plures agni offerēdi, ita oporteret si innuebant Christū, eum sepius generari & suspendi, ut figuræ figuratum responderet. Dixi ab exordio Messiam ita excellentem futurū, ut omnes hominum excellentias excederet, et cum nemine in suis constituēdis conueniret, erat enim futura lex eius noua, non secundum eam quam Deus dedit in Aegypto, aut Moli, sed quæ in corde scriberetur. Itaq; ut per externū multorū animalium innocentium sanguinem fiebāt in lege expiationes, ita omniū credentiū peccata uirtute sanguinis unius semel occisi agni dimittuntur, & agnus erat, & semel offerebatur pro omnibus, & faciebat sui corporis partes, quum daret discipulis: quam rem non ita agitant Iudæi, ut nostri eueuangelistæ, quoniam impotentem Christum iudicant, suum ubiuis terrarū distribuendi corpus, tantumq; fide sumi affirmant: quum tamen uideamus

in natura res etiam corporeas innumeras, quæ uno eodemque temporis articulo possunt esse totæ in uno loco, & totæ in alijs, atque tantum una in toto. Quis nescit in qualibet arbore ad transplantandū, ex palo uel surculo apta, esse tantum unā naturam & corpore & animā? Fiāt quot uolueris taleæ, & plantæ salicis, singule tantundem habēt quantum prima. Adferam ne de rebus spiritalibus exemplū? rei unius imago tota est in omnium oculis in innumeris speculis, in omniū uisus potentia, odores toti omnium ex æquo nares feriunt, lux par est in parua & magna quantitate, quod ad rei naturam spectat. Natura corporis Christi glorificati, ubique non secus atque diuinitas esse potest, erat in suis manibus, non secus quam si salix loqui posset, & ramum ramo amplectens diceret, hoc est corpus meum. Impietas ceneuangelistarū ista non capit, quod creatorē impotentiorē creatura credat. Quam non audet Latine impietatem euomere Munsterus, illam docet Iudæos, nil aliud esse sacramentū, quam mortis Christi memoriā. Illa scribit Hebraicè, Quali uero cū presentia corporis Iesu, neget ecclesia memoria passionis. Falsum est obiectū de hora occisionis agni, quū dicunt Iudæi agnum ad uesperam edi solitum, Christū uero mane crucifixū, donec ederetur agnus, nullus uirtutem pasche recipiebat: ita quāuis ad meridiem sit crucifixus Iesus, non expirauit tamen ante nonā, quæ est tertia uespertina. Ita qua die agnus figuratus à Iudæis edi solebat ad uesperam, eadem seipsum Christus dedit, eo enim emittente spiritum, salus est orbi uniuerso reddita. Ideo uoluerat die Iouis contra cōsuetudinem Iudæorū typicum agnum comedere, illique sacrosanctum corpus suum substituerat, quod qui indigne sumpserit (ne putemus tantum fide, & non re capi) iudicium sibi manducat & bibit. Ob id multi in primæua ecclesia moriebantur, alij grauissimè ægrotabant, quod non diiudicarent corpus Domini, id est à cæteris differre cibis non crederent. De modo differenti occisionis Iesu, & agni, quid attinet dicere? non enim idem homo est & agnus. In innocentia cōuenire satis est. Vt quid, ait recutitus Nizahon, erat anima eius tristis usque ad mortem? Si dices quod loquitur secundū carnem, quæ timet, & nonne dicit: Tristis est anima mea? in omni loco hoc dicis secundum carnem, quū nemo nesciat carnem nec loqui, nec cognoscere, ueluti saxū. Vide perfide Iudæe, quō te abducatur tua obstinatio, & in Christum blasphemandi uotum? Quod potes concedere, et quotidie uides in omnibus hominibus, tu illud uni Christo detractum cupis, saltem erat homo Christus: at nemo homo est, quin in re eadem possit unā & uelle & nolle, & tristari & gaudere. Quid facit ut ficus, fistulas, carcinomata, calculos, sanitatis cōparandæ gratia medico durissimis ferri remedijs curādos quiuis permittat? Nonne aliud censet ratio, aliud uult naturæ sensus? ratio ducit ad carnificinam libentissimè, corporis natura refugit, non sanitatem, sed tam magno empta, uult itaque scindi, & non scindi, idem homo, interim implorat medicū, quem scit non parciturum: & si parcere uellet, ratio nollet. Ita multi uolētes in mortem ruunt, quū natura non est tormentis par, eodem animo patriæ gratia, aut cōpeditij ergo, dux milesque pericula subeunt, uolentes per tormenta quietem comparrare, ita uirtus laboriose cōtra animā corpoream, id est uitalem, naturalem, animalem partem obnitiuit. Luxum enim & uoluptatem ista petit, illa ratione duce discrimina summa appetit, nec sunt Christiani tam inepti, ut carnē inanitatam sentire, aut pro se loqui putēt. poterat igitur Christus etiam si fuisset homopurus, anima corpori adnexa, & morti obnoxia obnitti animo & rationi, differunt enim illa latissimè. At quantomagis quū in eo esset cum ratione nobis cō-

muni

muni diuinitas, mortem omnium salutis gratia toto uoto appetere, & toto uoto
 refugere poterat: Nolu it per diuinitatis cum humanitate cōiunctionem, ullam
 labefactatā naturā imperfectionem corpoream adimere, ne pœnas amplas illi
 debitas minueret. Tristis igitur erat eius anima usq; ad mortem, cuius acerbita-
 tem diuinitas illi ob oculos iam ante posuerat. Verū ardor ille hominis saluandī
 uicit, eodem itaq; pertinet oratio ad patrem facta. Nam homo diuinitatem sua
 fragilitate implorat, quāuis ratio corpori parci nolit: nō secus atq; secandus, aut
 urendus, rogat & obtestatur medicū, si potest aliter fieri, & tamen non suam uo-
 luntatem, sed medici & rationis fieri cupit. Nec propterea sunt inæquales duæ
 rationes, patientis scilicet, & *χρηστος*. Vterq; enim decreuit sectionem, aut caute-
 rium. Itaq; quod impius ille Iudæus ait, non esse Christū Deum, nec habere uo-
 luntatē cum Deo patre parem, falsum est. Nam & patris potentia, & filij sapien-
 tia, & amor spiritus sancti, quæ est unica diuinitas ante conditū orbem, id reme-
 dij homini sua sponte perditō constituerat, ut corpus diuinitati connexum lue-
 ret labefactatā humanā naturā pœnas, facta itaque illa uoluntas est, ipsa fragili
 natura hominis refugiente, & ad sanguinis usq; sudorē tristitia acta. Docui co-
 piose humanis rationibus libro primo, naturam nullo alio modo potuisse repa-
 rari, quā morte hominis iuncti Deo. Cætera omnia obiecta à triumphatore
 nostro sunt prædictis confossa rationibus. Quod addit, carnem nō potuisse 40.
 diebus ieiunare, nisi cum gratia spiritus sancti: certum est non esse in carne eam
 facultatem, qua tandiu ieiuna permaneat: sed quam Moysi, ut dixi, diuinitatis spe-
 ctum, & Eliæ angelica confortatio dedit, itidem quandiu uoluit diuinitas con-
 tulit Christo Iesu, plenitudinem eius in se habenti. At si diuinitas id in eo opera-
 ta est, quare non fecit ut non paueret? Respondeo, ut nū planē imperfectionū &
 passionum illarum (præter peccatum) quæ in omnium natura positæ sunt, de-
 esset carnī pro omnibus pœnas danti. Poterat sanē Christus suæ carnī sensum
 & affectiones ante mortem adimere, mortēq; imaginaria mori, uerū & reuera
 pati, et reuera dare omnium passionū indicia uoluit. Fuiſſet enim actus persona-
 tus & illo indignus, si quā ad patiendū uenisset, imaginariē fuiſſet passus. Perfidi
 & perditī Iudæi, qui fieri potuit, nisi fuiſſet Christus Deus dans suam gratiam
 cui uult, ut infinita milia sanctorum eius nomine sint inter diuos repositi, quod
 uos nobis obijcitis? Homo certe homini sanctitatem, & miraculorū gratiam da-
 re nō potest. Oblatus est ergo Iesus, quia uoluit. Concidit ijsdem rationibus ob-
 iectum Iudæorum de tribus pueris, qui non leguntur tristitia fuiſſe uexati, ob
 fornacem ignis quam subibant. Sunt innumeri etiam Martyres (ut plura Iu-
 dæis quā uelint concedam) qui nō mœsti, sed alacres in omnia tormentorum
 inauditorum genera ruebant. Verum, ut iam dixi, alia fuit in Christo passuro ra-
 tio. Nam confortati à Deo, per angelum eius, tres pueri fuerunt ad tormenta a-
 nimati: & quod natura corporis non ferebat, dabat diuina consolatio, ut pœnæ
 minuerentur in illis tormentis, quibus ferendis natura fragilis impar est. At in
 Christo quicquid simpliciter potest sine ullo supernaturali auxilio triste & mo-
 lestum contingere, ideo contigit quod omnium in se delicta eluebat. Minus ue-
 ro id fecisset, si eodem priuilegio atq; cæteri animatus fuiſſet. Ut uero etiam fi-
 des diuinitatis in eo, & eius amicitia cum Deo fieret, accepit natura humana
 ab angelo consolationem uerbo, fieri enim non potuiſſet, ut ita derelicta in sua
 passibili conditione durasset natura, quam sua infinita perfectione diuinitas
 ante mortem leuare non uolebat, nisi quadam respiratione adiuta fuiſſet. Mi-
 nistri

nistri itaque potius ministerio, quam diuinitatis adminiculo consolari uoluit filium suum Deus, ne diuinitatis, quæ mortem instituerat in eo acerbissimam futuram, solatio poenæ minuerentur. Mors Messiae ut omnium hominum causa comparata erat, ita ab usu communi moriendi remota esse debebat. Vt enim uidimus omnes qualitates eius excellentissimas fuisse, ita & morte à cæteris eum differre iustissimum fuit. Virorum optimorum præstantissimus tulit uirtutis acerbissimum præmium mortem in corpore calamitatum omnium genere uexato, sine ullo priuilegio moderatæ poenæ, quod uel in crucifixione eius patet. Nam, ut supra docui, uiuū corpus fixuris manuū ad tres horas fuisse appensum, superat quicquid potest tormentorū excogitari. Verum hic Iudæi ogganniunt, quū tamen Christum cōtumeliæ causa talui, id est suspensum, & eius crucem rectum et transuersum lignū uocent, aiunt uero nō fuisse crucifixū, sed simpliciter occisum: quod esset inusitatū apud Iudæos illud poenæ genus. Solebat enim summus senatus lapidare, cōburere, cedere, strangulare. Quasi uero tūc tēporis res iusticiariæ essent ex prisca constitutione (fac eos uera obijcere) apud illos, quū iam ante sexaginta, aut circiter, annos esset ab Herode sublatum Senatus Syne-drin: occidissetq; ut prius docui, tres pastores in mense uno, sacrum scilicet, prophetū & mixtum ordinem cōficiendo, & pro arbitrio leges cōstitutiones magistratusq; instituendo. Vobis ideo non licebat interficere quanquā, ô Iudæi, quū captus est Christus, quod certe licebat sub Ducibus regibus & capitibus captiuitatis, quū essetis liberi. Crux erat redemptionis mysteriū, & uitæ æternæ in notis Hieroglyphicis signū. In ea diductis ad amplexū brachijs occidit, qui omnes in eum credere uolentes amplexurus erat. Verū nunc se offert conuiciorum & calumniarum cumulus. Ex uersione 72. interpretū, & latina ex ea deducta, uolūt inferre, etiā peccatorem fuisse Iesum, quod psalmo 22. ita clamauerit: Eli eli lama azabani, rahoc misuathi dibre hatati: id est, Deus mi, Deus mi, ut quid reliquisti me, longe à salute mea uerba delictorū meorū, ita habent græca, sed Hebræa habent dibre saagati, id est uerba rugitus mei. Malunt sua peruertere scripta, ut cōuiciantur ueritati, quā uerū suscipiendo & tutando illam amplecti. Verum ne uideamur nostrā refugere uersionem, quū psalmus ille de Messia dicatur, admitto etiam illic legi hatati, id est peccatū meum, & Christū habuisse peccatum. Sed uidendū quomodo habuerit, habemus enim, et nostrū dicimus, aut propriū nostrū: ut corpus, animū, fundum, delictū, eo modo nunq̃ habuit Christus peccatū, aut dicimus nostrū, fidei nostræ cōmissum, alieno nomine receptū: ita Christus non habuit unū peccatū, sed totius mundi peccata in potentia in se recepit. Illud est quod dixit propheta, Propter scelus populi mei percussi eum. & alibi, Posuit in eo Dominus iniquitates omniū nostrū, & , Vulneratus est ppter iniquitates nostras, attritus ppter scelera nostra. & , Si posuerit pro peccato animā suam, uidebit semen longæuū. & , In scientia iustificabit ipse seruus meus iustus quā plurimos, & iniquitates eorū ipse portabit. Hec dici de summo quodā homine, cui iuncta sit diuinitas, non potestis negare. Nam homo iustificare homines nō potest. Eo ergo modo habuit peccata omnium, per eum in Deū credentū: & uestra etiā, ô Iudæi, si uelitis credere in illū, & de uestris blasphemijs penitere. Nam uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Quod assuunt suo more blasphemias in aceruū, dicendo, non fuisse iustū, quem Deus relictum uoluit, quū dicat, non Salomoh ecclesiastes, ut male citāt, sed Dauid 36, non uidi iustum derelictū, &c. Causam superius attuli, cur ab ea tristitia non

non sit exemptus, quia & ratio & diuinitas repugnabant humane petitioni: ueluti ratio secandi aut urendi ægroti cum chirurgo appetitui sensitui dolorem fugienti refragatur, licet eius fidem impleret, ut si potest aliter fieri per ualitudinem liceat. In salutem itaq; ipsa Iesu Christi humanitas, non tantopere sui causa clamabat, quam quodam uoto ueluti iam diuinitati obsequenti omnium salutis gratia rogabat. Nam quā antedicta uerba protulit, erat mortis proximus Iesus. Quod tam crebro triumphator noster apella inculcat, Si fuit Deus, & sua uoluntate & amore uoluit pati, cur tristis orabat? Iam respondi plus satis, ut ostenderet humanam naturam quamuis esset iuncta diuinitati, tamen nec fictē nec imaginariē pati, sed sine ullo præsidio à natura diuina accedēte. Nam ut dixi, sine poena poterat omnia Iudæorum tormenta eludere, si uoluisset, quod non semel ante eius passionem ostendit, quā uellent illum præcipitare & apprehendere. Sanna demum & pestis rider sacra mysteria & interpretationem. Aiunt, inquit, hamimīn, id est hæretici Christiani, quod quā dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram: hoc dicebat pater filio, Iuua me ad faciendum hominem, et noluit obedire filius, fecitq; solus pater Adamum. demū dixit filio, noluisse modo me iuuare, aliquando te non iuuabo quā me rogabis, & ideo noluisse exaudire filiū in morte. Sunt anīlia deliramēta. Diuina bonitas unitissima in trinitate, ut ante diximus, nō potest habere repugnantia in uoluntate, nec potest quicquam fieri, quin potentia, sapientia & amor unā concurrant. Pereant male pestes huiusmodi, tam crassi & supini homines, ut diuinarū rerum nil cōcipere possint. Quis uero ferat impia uerba, quibus omnia sacra evertūt? Si fuit, aiunt, unitus spiritus cum corpore, & etiā diuinitas unita in unū ergo obijt diuinitas. Nō te pudet belluar? etiā si purus homo Christus fuisset, nōne illius animus superfuisset? ad quid leges & iura, pietas & uirtus, si animus cum corpore perit? Si est animus mortis superstes (ut certe est) quomodo audet infelix apella diuinitatē illi postponere, & mortale dicere? Pereat miser. Impugnare etiā nituntur diuinitatē Iesu Christi, ex eo quod scriptū est Matthei ultimo, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quid hoc sibi uult, ait Nizahon? quis dedit illi, si est filius Dei? quid opus fuit dono? Nōne totus mundus illius est? Si dices, quod pater eius dedit illi, & quod ipse & pater sunt duo, & nonne utriq; est pars una? Non est alter altero maior, nec dominatione, nec uirtute, nec intelligentia. Audi recutite, nonne à singulari potentia Dei semper procedit sapientia, & ab utriq; amor? si sapientia, quæ filius per similitudinē inferiorū dicitur, dicat, omnia habeo à patre meo: nonne uerū dicet, quā potentia & sapientia unum sint? Omnia itaq; ait Christus, mihi sunt tradita à patre meo. Si tradita, si cōmunis potestas utriq; est, quid ergo datū est potestatis, ait Mosaicus? Non idem est esse Deū per se, & Deum naturæ humane iunctū? Itaq; post deuictā mortem per gloriosam resurrectionem, quā sit nouum cōpositum Christus, utraq; natura cōstans, dat illi pater quam ab æterno in diuinitate potestatē habebat. Mutata enim conditione asserere denuo hereditatem oportuit. Data est itaq; hominī deo potestas in cœlo & in terra, ut eò trahat quos redemit, quā ante eum in cœlo nil haberēt. Nil ad nānias nebulonis respondeo, quibus ait, Christū futurū cum suis ad finē usq; sæculi, sed non futurū in seculo futuro. sentiunt ad hanc diem esse in cœlo, quoniam ubi ubi agat Iudæus semotissimē à Christiano imperio, facit Christus ut sit in durissima seruitute, & saltē aut est Deus aut potest obstare Deo Israël ne possit aut uelit totis iam mille quingentis annis exaudire Iudæos omni cultus & afflictio-

afflictionū genere illum adorantes. Præclufit eis Deus aures suas. Nil adfero de cōparatione perdicis, quoniam arbitraria calumnia est. Quod nullū fuorū relinquat Iesus, satis patet ex catastrophe uitæ martyrum. nam nō est in homine positum ut tot tantaq; tormenta nō tantū ferat, sed ultro appetat: adhæc ut post mortem miraculis reliquiæ fulgeant. Quod nos de paucitate iudicent errare, carent iudicio. Nam si paucitas facit legem nullam, ergo Moses falsam legem dedit, quia ex decies saltem & quinquies centenīs milibus hominū duo tantum leguntur uenisse ad id, ad quod uocauerat Deus. Olīm totum occupauit orbem Christianismus, nunc nostro scelere minutus est. Quid autem adimī Christo, quod Iudæi illum non fateantur esse Deum? Quid adferunt Muhametanos in idem testimonium, quum sexcentis post mortem Christi annis exorta illa sit petitis, ex Iudæorum institutione? An ideo quod rarum est, bonum nō est quod sit rarū? Rara sunt pulchra, honesta, bona. testamur quidē nos legem Moīsis fuisse bonam, & omnino seruandam ante Christū. nunc abrogatā dicimus, nisi quod ad mores attinet. Duo itaq; falsi testes non sunt testes, & præcipue contra ueritatem, quā in mendacio retinent. Hęc habui quæ nostris hominibus rerū Iudaicarum imperitis proponerem, ut Iudæos adorientes conficiant, & illis respondeant.

FINIS.

CAPITVM AC RERVM QVÆ IN SINGVLIS

Gul. Postelli de Orbis concordia tractantur libris, Index.

V Era religionis, id est Christianæ probatio, ex philosophia desumpta	Pag. 1	ex operibus et morte discipulorū et martyrum. 93
De mundo et Deo	3	De fide certa, et autoritate Euangelij 97
De Dei qualitatibus	12	De difficiliōribus Euangelij præceptis 101
De sancta trinitate, et trino Deo demonstrationes diuersæ	16. inde	De differentiā originis persuasionis Christi, et falsarum religionum 105
Testimonium et authoritas philosophorum de trinitate	22	De excellentia mysteriorum à Iesu Christo institutorum, quibus etiā maxime patet eius diuinitas. 108
Probatio ex ueteri Testamento, et Cabala, et Thalmud	23	Neminem esse consequutū, posseue cōsequi felicitatē, nisi seruato Euangelij præscripto. 109
Muhamedicorum placita de Dei natura	27	De animorū immortalitate, probationes diuersæ. 111
De creatione mundi, et an mundus sit ab eterno. 29.		De resurrectione 119
Quod Deus curet etiam particularia. 43 (et inde		De immutatione materiæ necessariō futura 123
De substantijs separatis, siue demonibus, Genijsiue. 47		Religionis Christianæ placita esse præcedentibus demonstrationibus consimilia 124
De demonum et angelorum natura, et de magis et prophetis, eorumq; differentiā	58	
De hominis natura	65	
De hominis scopo in hac uita, et quantum ab officij ratione distet	69	
De necessitate præstantiæ Dei incorporati inter homines	73	
De morte Iesu Christi filij Dei et Mariæ, externa testimonio	87	
Quid Christus homo Deus humanitate nostra Deo iuncta passus sit, et quā necessariō	89	
De probatione et confirmatione diuinitatis Christi,		
		CAPITVM LIBRI II.
		catalogus.
		Præfatio, et adhortatio ad uerè pios homines, ut se ad congregiendum literis et rationibus cum seæda Muhamedicorū colluuiē parent, principumq; occupationibus succurrant 125
		Muhamedicæ persuasionis expositio et refutatio. Vita Muhamedis legislatoris Arabum 137
		Quibus parentibus ortus sit Muhamedes ead.
		De Mecha habitatoribus, et quas occasiones factio nis habuerit Muhamedes 138
		De adulescentia Muhamedis ead.

Quo principio ad fortunā splendidiorē trāſierit.	139	Quid possideāt homines iuris beneficio, quomodoque	
Quibus fautoribus potentiā collegit	141	iura amittant, conditionesq; mutant	200
Quibus cum affinitatem iunxerit	145	Quid sibi mutuo prestare homines possint, quomo-	
De miraculis Muhamedis	147	dōne obesse	302
De ceremonijs à Muhamede institutis	151	De origine iniuriæ	304
De Alcorano, Sunch, & cæteris libris Muhamedico-		Quot modis, & à quibus, & in quos peccetur	305
rum, eorumq; approbatione	152	De iudicibus & magistratibus	311
Quis sit scopus & summa Alcorani	155	Reipub. administrationum partitio, expositioq;	312
Quæ ex ueteri nouoq; testamento habeat	156	Alia iudicum partitio	315
Alcorani per capita singula, seu Asuar, excusio.	157	De iudiciorum appendicibus	317
& pluribus deinceps ordine sequentibus paginis.		De militari ordine & autoritate	319
De Deo & fine ultimo, Alcorani errata	229	De expeditione	321
De angelica natura	230	De primis opū elemētis, atq; de rerū diffinitione.	322
De demonibus	231	De quæstoribus ærarij	324
Quæ in naturam admiserit Muhamedes	232		
Quantum infelicitatis sub hac lege patiantur Respu-		CAPITVM LIBRI IIIL.	
blicæ	233 (238)	Catalogus.	
Res eorum populorū, qui nomina dedere Muhamedi.		Quibus artibus sit opus principi religionem mutata	
Primus cū Mussulmanis congressus iam ab autore ara-		ro, & ueram fidem falsæ substituturo	326
bicè uersus, Omnium doctrinarum quæ ad hominū		Quibus modis citra cuiusquam offensionem sit uera	
excellentiā requiruntur, compendium	248	fides prædicanda: deq; eius officio qui curā emen-	
Mundi uniuersi & rerum harmonia in quaternario		danda, aut omnia euertendæ falsæ persuasionis su-	
posita, unde lux maxima cognoscendæ trinitatis		scipit	328
oritur	259	Suadendi Muhamedicis formulæ aliquot.	329. et inde
		Discipulorum quorundam Iesu Christi uitæ compen-	
		diose	333
CAPITVM LIBRI III.		Instantia ab ordine rerum, & hominis officio	339
Catalogus.		Quomodo sit falsa persuasio refutanda	339
De religione, & iure in toto orbe communi, seu iuris		Ethnicos ad ueritatem trahendū modus	340
Methodus.	261	Externa testimonia de Christi diuinitate & magnitu-	
Esse quædam artium omnium elementa, quibus perce-		dine	341
ptis facile quæuis disciplina & tradi & capi po-	267	De uario cultu hodierno, quomodo refutetur	349
test	270	Iudeos ad Iesu Christi cognitionem & fidē adducen-	
Vnde ius inter homines profluxerit	273	di modus	354 inde
De rationibus & finibus omnium persuasionum.	277	De reprobatione Iudeorum	363
Vnde persuasiones de dijs uariæ profluxerint	281	Quorundam Iudeorum neotericorum obiecta & so-	
Absurdæ religionis atq; idololatriæ origo	284	lutiones	380
De incremento & consistentia religionum	287	Quæ de Iesu Christo credimus	391
De consistentia	288	Euangelium cænopalæum	392
De tractatione, usu, & corruptione persuasionū.	290	De Iudeorum obiectionibus, & solutione	416
Persuasionum omnium communes Canones	292	Epilogus instantiæ Iudaicæ	423
De iure gentium & ciuili	294	Iudeorum in Christū, & eius Euangelium impia ob-	
De causis iuris cuiuscunq;	297	iecta, & eorum dilutio	424
Quibus de rebus tractetur in iure ciuili	298		
Diuisio conditionis hominum			

